1651

SCHEFFER.

JOANNIS SCHEFFERI
Argentoratensis
De
RE VEHICULARI VETERUM
Libri Duo.
Accedit
PIRRI LIGORII. V. C.
DE VEHICULIS
Fragmentum
Nunquam ante Publicatum
Ex Bibliotheca Sereniss: Reg:
CHRISTINÆ.
Cum ejusdem Schefferi Annotationib.
FRANCOFURTI Ex Officina ZUNNERIANA.
J. Roos. in:

JOANNIS SCHEFFERI
Argentoratensis
De
RE VEHICULARI VETERUM
LIBRI DUO.
Accedit
PYRRHI LIGORII. V. C.
DE VEHICULIS FRAGMENTUM
Nunquam ante publicatum
Ex Bibliotheca Sereniss. Reg.
CHRISTINÆ.
Cum ejusdem I. Schefferi Arg.
Annotationibus.

FRANCOFURTI
Ex Officina ZUNNERIANA.
Typis JOHANNIS ANDREÆ.
M DC LXXI.

BENIVOLO LECTORI
JOANNES SCHEFFERUS
S. D.

ANte omnia optamus, ut quod maxime laborem huncce nostrum Juventuti studiosæ utilem evadere. Quod si voti hujus compotes fuerimus, quicquid ex eo favoris gratięve proveniet, id omne Nobilissimi Magnificentissimiq; Viri, Domini REINHOLDI BLUMII JCti summi erga nos meritis in solidum transscribimus. Ipsi enim uni soliq; debebitur, quicquid ex hoc opere in usus cujusquam poterit venire. Qui se obtulit ultro, ad protrahendum id in lucem, conciliandumque nobis idoneum typographum, cujus obstetricante manu edatur. Et non displicebat argumentum, hactenus, quod sciam, integrum tractatum nemini. Nisi uni *Pyrrho Ligorio*, & ne ipsi quidem ex professo, quod à nobis primum publicatum, nostris hisce subjecimus, eo potissimum fine, ut ex comparatione liqueret, qualis noster iste esset labor. Scio fore, qui monstrata pedum via, elaboratius proponent olim singula, excitati hac cura, nec, si vitam Deus dederit nos quoque posthac penitus è manibus deponemus. Nobis ta-

men decus hoc manebit, ſpero, quod rem hactenus ſine cauſſa neglectam ingeniorum doctiorum magisque perſpicacium ſedulitati ac induſtiæ commendaverimus. Qui vel ob hoc ipſum premere diutius promiſſum pridem hunc laborem noſtrum non debuimus, & quia videmus in incerto eſſe omnia humana, corpuſculique noſtri imbecillitates quotidie ingraveſcentes vitæ ſpem ſuppeditare haud profecto longam. Vale, ſtudiisq; noſtris fave.

Ad

Virum Nobiliſſimum & Ampliſſimum

JOANNEM SCHEFFERUM

Jur. Nat. & Gent. in Ac. Upſalienſi Profeſſorem celeberrimum.

Poſt Commentarios de Re Navali, Rem Vehiculariam illuſtrantem.

DUm tibi curvata compingitur abiete navis,
Et reparat priſcas pagina docta rates,
Adverſæq; Tibi decertant prælia claſſes,
Naſcitur è vaſto gloria prima mari:
Dum Tibi nunc agilis campos rota corripit omnes,
Terra Tibi magnum ſternit honoris iter.
Et jam qua properant currus, qua navita tendit,
Immenſi pretium grande laboris habes.
Qua patet orbis, abis, tibiq; omnia ſubjicis uni,
Ingenioq; via eſt invia nulla tuo.
Poſt mare, poſt terras, æther tibi reſtat, ad illum,
Jam pennas fama ſufficiente vola.

In

In
Ejusdem Commentarium de Re Vehiculari.

SCheffere, magnum, ô orbis Arctoi jubar,
Nutantium spes literarum, maximo
Evecte semper eruditis nomine,
Cujus per omnes volvitur partes genI
Vir alta, promta, pasta pulcris ignibus,
Et inter ipsas nunc rotabitur rotas,
Currus curret inter, ac amplissimum
Decurret infrequente campum tramite.
Quis ardor iste spiritus agit tuos,
Terraq; figit editum cœlo caput?
Te literatos colligentem pulveres,
Acto per omnes usq; curriculo vias,
Centum palmis te decorum vidimus:
Num iste te, Scheffere, nunc campus vocat
Novum te Erichthonium, novum plaustrarium.
Ito ergo, currus junge, rumpe carceres
Faventibusq; diis tibi vialibus,
Per plana, perq; confragosa & aspera
Nulli subactam primus occupa viam
Quam rarus hospes ambulat: nam publica
Samius Magister ingredi vetat via.
Nihil volanti ponet obices rotæ,
Nemo invehetur, omne de trivio tibi
Vulgus recedet, & minuti Satrapæ
Post terga ducti: qualis essedas solet
Regum satelles circumire plurimus.
Ipse iste tardo jambus adrepit pede.
Te nullus hac moratur error in via.
Præterveheris nil, nec extra semitam
Non audiens currus habenas abripit,
Celerem curulis ipsa supponit rotam.

For-

Fortuna, quæ ludis suis Circensibus
Magni orbis incolas hamaxobios agit.
I, docte nunc Scheffere, qua ducit via,
I nunc, fer auras, mitte lora gloriæ,
Laurusq; prensa, debitum tibi decus,
Extrema quas jam meta præfigit tibi.
Currus parabitur triumphalis tibi
Et ipsa doctum Fama te aurigam vehet,
Tuosq; currus Dædala factas manu
Hominum per ora, perq; summa sidera.
Et ipse summo despicit tuos polo
Currus Bootes, dum tibi nunc frigido
Cœli sub axe sudat axis hic tuus,
Geminumq; spondet nomini plaustrum tuo,
Quod per sereni candidam ætheris viam,
Qua cœlitum est accessus ad palatia
Te ducet. Ipsæ te celerrimæ vehent
Bigæ deorum, vel Iovis versatiles
Scandes quadrigas: Si voles, Phœbéi eris
Auriga currus Pegasejusq; eques.

Daniel Georgius Morhofius D.
&in Acad. Kilonien. Prof.P.

JOAN-

JOANNIS SCHEFFERI
Argentoratensis
De
RE VEHICULARI
LIBER PRIMUS.
Cap. I.
De Vehiculi vocabulo, & qvid significationis habeat.

Vehiculi vocabulum unde. Varronis de eo sententia examinatur. Veha. Vea. Via. Num à veha. Veja. Ὄχος. Ὄχημα. *Currus generaliter pro vehiculo. Curriculum, curriculus. Vehiculum pro navi.* Ὀχήματα ἵππων, ἁρμάτων. *Arcerius notatur.* Ὀχήματα ζευκτὰ. *Vehicula juncta. Vectatio, vectio eqvi.* Ὄχημα τροφῆς. *Vectaculum, vectabulum. Tertullianus explicatur. Iumentum pro vehiculo. Vehiculorum usus ubi optimus.*

VEhiculi vocabulum Varroni dubiæ originationis est, nam à *viendo* putat, & *vehendo* posse derivari. Nempe id sic dicitur, ut ait ipse, *qvod è viminibus vietur, aut, qvod eo vehitur.* Sed fortasse rectius priorem derivationem pertinere credimus ad genus certum & peculiare, cum non omnia vehicula sint è viminibus, ceu res docet ipsa, & seqventia uberius monstrabunt. Deinde qvomodo à *viendo*

esse qveat *vehiculum*, & non potius *vieculum?* Neqve tamen à *vehendo* derivari commodè videtur, cum vehiculum sit prius, qvam eo vehatur. Itaqve & Varro ipse aliter post superiora: *Brevis veha, vehiculum dictum est.* Si vehiculum est brevis veha, seqvitur sic à *veha* dici, non *vehendo*, seu qvod eo vehatur. Porro *veha* est à *via*, qvod illius usus sit in viis: dicebant enim veteres non *viam*, verum *veham*, sive *veam*. Varro iterum: *Rustici etiamnum quoque viam veham appellant, propter vecturas.* Putat, ut opinor, veham à vehendo dici, qvod existat per vecturas. Verum nescio, annon ex adverso à veha, vehere sit nominatum. Sanè veha sive vea, qvæ & via non ab iis solum, qvi vehunt, verum ante, multoqve magis etiam ab illis, qvi incedunt pedibus, ut natura ipsa prior via sit aut vea, post veha, cujus usus est in veis viisve, ac deniqve vehiculum. Via verò sive vea est ab ἕω, præposito digamma Æolico, qvod significat πορεύομαι, hoc est, *ambulo* seu *vado*. Neqve mirum, à *vea* factum esse *via*, cum pro ἕω dixerint & ἴω. Qvin imò hæc caussa, cur conjunxerint antiqvi, dixerintqve *veiam*. Sic enim vocasse viam colligas ex vea, qvæ vehiculum aut currum denotat. Festus Pauli: *Veja apud Oscos dicebatur plaustrum.* Qvando plaustrum sic testatur dictum, idem indicat de via, cum commune rei utriusqve nomen fuerit, ut suprà vidimus. Sanè via hodieqve meis Rusticis per Alsatiam est *Wei*, qvod ipsissimum est *veia* veterum Oscorum. Græcis vehæ seu vehicula sunt ὄχοι. Unde habes apud Sophoclem in Electra δέκατον ὄχον, pro decimo vehiculo. Convenit Germanorum **Joch** / & Svecorum *ook*, item *ooka*, qvod Græcorum est ὀχέειν, sono prorsus simili. Qvod sine dubio est ab ὄχος, non contra ὄχος ab ὀχέειν, ut Magistri voluerunt. Pro ὄχος tamen magis ὄχημα in usu. Glossæ veteres: *Vehiculum*, ὄχημα. Sed hoc aliqvando *currum* Latini exponunt. Nempe currus qvoqve idem notione generaliori apud ipsos, qvod vehiculum. Glossæ: Ὄχημα, *vehiculum, currus.* Philoxenus: *Currus*, ὄχημα. Ita Cicero, qvod habetur apud Platonem in Timæo: Ἐμβιβάσας ὡς εἰς ὄχημα, reddidit in libro de Universo: *Quasi in currum universitatis imposuit.* A curru etiam derivarunt *curriculum*, sicut à veha, vehiculum. Varro lib. 1. de

de Vita Pop. Rom. *Equis ad curriculum ex utraque parte deligatum distraxit.* Metii supplicium commemorat, qvi ad currus fuit religatus, ut est notum. Curtius lib. VIII. cap. 14. *Per lubrica atque invia immissi currus concutiebant eos, à quibus regebantur. Aliorum turbati equi non in voragines modo lacunasque, sed etiam in amnem præcipitavere curricula.* Hic *curricula*, qvæ paulo ante *currus*. Videtur ita Tullius qvoqve usurpasse Or. de Har. Resp. ubi ait: *Tui sacerdotii sunt tensæ, curricula, præcentio, ludi, &c.* Saltem Apulejus fecit lib. VII. Asin. ab initio, qvando ita loqvitur: *Primum tenebris abjectis dies inalbebat, & candidum Solis curriculum cuncta collustrabat.* Dicit collustrasse curriculum Solis, qvia vehi curru Solem autumabant, uti alibi monstrabo. Festus maluit in masculino ponere, ut conveniret originario. *Curriculus*, ait, *diminutivum est à curru.* Atqve ita legimus in Glossis: Ἁρμάτιον, *curriculus.* Nempe alias in neutro non vehiculum, sed ipse cursus est. Plautus in Trinummo, Act. III. scen. 4.

Curre in Pireæum, atque unum curriculum face.

Sed hæc agens aliud, & vehæ ac vehiculi occasione. De qvo noto amplius, non ὄχημα solummodò à Græcis esse dictum, sed & ζεῦγος. Hesychius. Ζεῦγος, πᾶν τὸ ἐζευγμένον, καὶ ὄχημα. Inde ζεύγη μίσθια, qvæ Latinis *meritoria vehicula*, Plutarcho, qvod jam alii notarunt. Etiam ἅρμα qvandoqve sic generatim eis usurpatur. Hesychius iterum: Ἅρμα, ὄχημα, καροῦχα. Cæterum vehiculum non pro curru solum ponitur, sed re qvalibet, qva qvis vehi potest. Navim sanè non poëtæ modò ita nominarunt, sed & Tullius de Nat. Deor. II. *Atque ille apud Atium pastorem, qui navem nunquam ante vidisset, ut procul divinum & novum vehiculum Argonautarum è monte conspexit.* Similiter in Verrina V. navem Verris ædificatam à Mamertinis, *furtorum vehiculum* appellavit. Ita habemus apud Æschylum in Prometheo, θαλασσόπλαγκτα λινόπτερα ὀχήματα: & apud Oppianum in Hali. Ὄχους ἁλὸς νῆας. Etiam eqvi aliqvando vehicula veteribus. Colligit Turnebus lib. XXVII. Adv. cap. 26. istis verbis: *Vt ὄχημα apud Græcos non tantum carpentum aut currum significat, verum etiam jumentum, qvo vectamur, ut apud Ari-*

stophanem notant Grammatici; sic apud Latinos vehiculum. Quod nisi ita est, velim, aliquis mihi dicat, cur lege Oppia cautum erat, ne mulier juncto vehiculo uteretur. Junctum enim vehiculum hic pilentum est, quod junctis trahitur jumentis, quasi etiam sit quoddam vehiculum non junctum. Aristophanis qvæ innuit, ex Suida sumpta videntur, cujus hæc sunt verba: Ὄχημα οὐκ ἐπὶ ἅρματος μόνου. Ἀριστοφάνης. Οὐκοῦν δίκαιός ὅς τις εἰς ὄχημα κανθάρου ἐπιβὰς ἔσωσα τοὺς Ἕλληνας. Ait Suidas, vocem ὄχημα non de curru solum usurpari, sed & aliis; Aristophanem enim scarabæum qvoqve ita nuncupare, cui qvis velut eqvo insideat. Sed tamen Aristophanes hoc joco fecit, ut apparet. Serio Ælianus in de Instr. Acieb. cap. 2. cujus meritò proindè verba hic adscribimus: Τὸ ἐπὶ τῶν ὀχημάτων τὸ μὲν ἐφ' ἵππων, τὸ δὲ ἐφ' ἐλεφάντων. Τοῦ δὲ ἐφ' ἵππων τὸ μὲν ἐφ' ἁρμάτων, τὸ δὲ ἐπ' αὐτῶν ἱδρυται τῶν ἵππων. Verbis manifestis docet, esse aliqva ὀχήματα τῶν ἵππων. Arcerius sic reddidit: *Qui vehuntur, alii ab equis, alii ab elephantis feruntur. Qui ab equis feruntur, eorum quidam curribus insident, quidam ipsis equis.* Theodorus Gaza prius ita verterat: *Vectores, qui aliquo feruntur vehiculo, quorum duplex est genus, nam alii equis, alii elephantis feruntur, &c.* Non mutare debuit Arcerius, cum vehiculum significet & eqvum, sicut demonstravi. Et qvoniam ὀχήματα de eqvis etiam, hinc ὀχήματα ἁρμάτων in Epigrammatibus, cum addito, qvod alias necesse non fuisset: item ὀχήματα ζευκτὰ apud Plutarchum in Qvæst. Rom. planè sicut apud Latinos *juncta vehicula.* Sed & apud Hesychium reperitur: Ὄχησις, ἱππασία. Et Eustathius apud Homerum Il. P. ὀχεῖσθαι interpretatur per ἱππάζεσθαι. Qvemadmodum & Latini usurparunt *vehi* de iis, qvi feruntur eqvis. Vellejus II. Hist. cap. 114. *Solus semper equo vectus est.* Legimus & *vectationem* tali sensu apud Svetonium in Cajo, cap. 3. *Gracilitas quoque pedum paulatim repleta assidua equi vectatione.* Tullius pro eo usurpavit *vectionem*, lib. II. de Nat. Deor. *Efficimus etiam domitu nostro quadrupedum vectiones, quorum celeritas atque vis nobis ipsis affert vim & celeritatem.* Non sunt aliæ *vectiones* Tullii, qvam Hesychii ὀχήσεις. Pari ratione elephanti qvoqve sunt ὀχήματα. Ita sanè suprà vidimus ex Æliano. Sed & Arrianus in Indicis: Βασιλικὸν γὰρ ὄχημα ὁ ἐλέφας παρ' Ἰνδοῖς ἐστι. *Regium apud Indos*

Indos vehiculum est elephantus. Apulejus qvoqve posuit pro asino, gestante Deam Syriam illis verbis: *Dea vehiculo meo sublata est humi reposita.* Beroaldus eo loco: *Hic vehiculi nomine non plaustrum significatur, sed festiviter ipsum jumentum, cujus dorsum vehiculi vicem præstabat Deæ.* Optimè, nisi qvod ex dictis liqveat, non tam festiviter, qvam ex consvetudine Latinorum ita esse locutum. Sunt qvin imò etiam vehicula, qvibus qvoqvo modo vehitur vel movetur qvidpiam. Ita enim apud Plutarchum, Symp. VI. Erasistratus τὸ ὑγρὸν, seu *humidum*, id est potum, vocat ὄχημα τῆς τροφῆς, *cibi vehiculum.* Et jam ante ipsum pridem fecerat Hippocrates, lib. de Alimento circa finem. Verba ejus: Ὑγρασίη, τροφῆ ὄχημα. Qvod Foësius sic reddidit: *Humiditas alimento vehiculum præbet.* Aëtius privatim usurpavit de aqva. Ὕδωρ τροφῆς ὄχημα, inqvit Tetrab. I. serm. 3. c. 165. id est, *aqua, cibi est vehiculum.* Secuti deinceps alii aliiqve, sic, ut hodieqve inter usitatas Medicorum sit locutiones *vehiculum*, pro humido succove qvolibet, qvo durius spissiusve aliud diluitur & eliqvatur. Deniqve qvibusdam sangvis est *vehiculum spirituum*, qvoniam eo continentur qvasi, cumqve ipso per corpus universum diffunduntur. Corpus totum ita nuncupavit Tertullianus peculiari libello de Anima his verbis: *Auriga corporis spiritus animalis, deficientis vectaculi nomine, non suo deficit, opere decedens, non vigore.* Hic *vectaculum deficiens* vocavit corpus ægrum exhaustumqve, in qvo diutius moveri spiritus animalis neqvit. Est autem nihil aliud *vectaculum* Tertulliano, qvam *vehiculum.* Sextus Cæcilius apud Gellium, lib. XX. cap. 1. *In jus vocato pauperrimo homini vel inopi, qui aut pedibus fortè ægris esset, aut quo alio casu ingredi non quiret, plostrum esse dandum censuerunt, neque insterni tamen delicatè arceram jusserunt, quoniam satis esset invalido hujusmodi vectaculum.* Habes ecce etiam hic *vectaculum* pro vehiculo. Ita enim legitur in editionibus vetustioribus. Et profectò, ut à *jento*, *jentaculum*, ab *obsto*, *obstaculum*, ita planè etiam à *vecto* bona analogiæ ratione potest esse *vectaculum.* Qvanqvam in iisdem libris paulò ante apud Gellium occurrat *vectabulum* etiam. Verba hæc sunt: *Iumentum non id solum significat, quod nunc dicitur, sed vectabu-*

 lum

lum est, quod adjunctis pecoribus trahebatur. Atqve ita ediderunt etiam in superioribus verbis Lugduni Batavorum Anno MDCLXVI. Neqve aliter reperias apud Nonium in voce *jumentum.* Verba hæc sunt: *Nam & vectabulum dicunt, quod nunc vehiculum dicitur.* Atqve potest fieri, ut formatum ita sit à *veho*, sicuti *rutabulum* à *ruo*, *pulsabulum* à *pulso.* Cum præsertim legas etiam in Onomastico veteri Argentoratensi, qvod recudi fecit Bonaventura Vulcanius in Glossario: *Vectabulum*, ἀπήνη. Alias Græcorum ὄχημα seu Latinorum currum olim non *vehiculum* modò, sed & *jumentum* esse nominatum discimus ex Gellii superiore loco. Et confirmant verba legis veteris duodecim tabularum, qvæ ab eo laudantur, atqve ita habent: *Si in jus vocat, si morbus ævitasve vitium extitit, qui in ius vocabit, iumentum dato.* Hic jumentum est, qvod Romani aliàs *iunctum* nominarunt *vehiculum*, Cæcilius vocavit *plaustrum.* Atqve ista de vocabulo vehiculi. Res ipsa nil est aliud, qvam instrumentum, qvo qvid molis majoris ponderisve de uno loco vehitur in alium. Unde Varro: *Vehiculum, in quo faba, aliudve quid vehitur.* Plato in Theæteto describit per partes. Ἀγαπῷμεν ἂν ἐρωτηθέντες ὅ, τι ἐστὶν ἅμαξα, εἰ ἔχοιμεν εἰπεῖν, τροχοὶ, ἄξων, ὑπερτήρια, ἄντυγες, ζυγός. Vertunt, *Satis nobis esset, si interrogati, quidnam esset currus, dicere possemus, rotæ, axis, superiores storeæ, summæ rotarum curvaturæ, iugum.* Verùm longè aliud ὑπερτήρια & ἄντυγες, ut suo loco demonstrabimus. Usus ejus proprius in terris, maximèqve viis publicis, unde nomen etiam accepit. Commodior tamen ac facilior in planis regionibus æqvalibusqve, qvàm asperis & montuosis, nam in his non procedit, nisi maximo cum labore. Tacitus XXXVI. Ann. de militaribus Britannorum vehiculis: *Densis tamen hostium agminibus & inæqualibus locis hærebant.* Etiam palustres & uliginosæ regiones parum utiles vehiculis. Itaqve in iis rarius inveniuntur, vel si qvando adhibentur, promoventur juvanturqve arte qvadam, de qva rectius dicemus in seqventibus.

Cap.

Cap.II.
De vehiculorum primo auctore.

Vehiculum videtur ab Adamo inventum. Cur hoc tribuant Minervæ, aut Vulcano. Erichtonium num, & quid invenerit. Scholiastis Pindari & Tertulliani lapsus. Vehicula Regum apud AEgyptios. A Iosepho qualia missa. Bocharti laus. Iudæorum mulieres vehuntur asinis, viri eunt. Pelops vel Neptunus num invenerint vehicula. Scholiastis Pindari error alius, & Aristidis. Num Prometheus. AEschylus exponitur. Plaustrum à quo sit inventum, & vehiculum unius rotæ. Hyginus emendatur. A quo bigæ. Castoris inventum quale. Scholiastes Pindari exponitur. Hyginus emendatur denuò. Συνωρὶς aliquando usurpatur de amphippis. Trigas quis invenerit. Argolus notatur, & Gyphanius. Quis quadrigas. Quadrigæ quando primum datæ in ludis Panathenaicis. Trochili inventa. Eusebius & Theon Alexandrinus explicantur. Ado, Eusebius, Tertullianus emendantur. OEnomai, Orsilochi, Semi inventa. Hyginus & Savaro notantur. Corippus emendatur. Locus Diphili examinatur. Scholiastes Pindari emendatur. Pœnorum, Libyum, & Minervæ Coriæ inventa. Lambini, Gothofredi & Gyraldi emendatio rejecta. Ciceronis lectio vulgaris defensa, & cum Harpocratione conciliata. Salmasius notatus, ejusque emendatio. Papinii repudiata. Philostratus & Papinius expositi.

VEhiculi qvis auctor primus fuerit, necdum proditum veteribus invenio. Rem esse vetustissimam dubitare usus ejus non permittit, qvi cum sit amplissimus maximèqve necessarius in re rustica cultuqve agrorum, una cum ipso cœpisse consentaneum videtur. Ac fortassis ipse generis humani princeps, cum instrueret aratrum, etiam vehiculum excogitavit. Nihil qvippe facilius est, qvam ab aratro ad vehiculum procedere. Qvod enim de Minerva tradidit Homerus in Hymno:

Πρώτη τέκτονας ἄνδρας ἐπιχθονίους ἐδίδαξε
Ποιῆσαι σάτινα καὶ ἅρματα ποικίλα χαλκῷ.

Prima fabros lignarios viros terrestres docuit facere scuta & currus varios ære: id vel fabulosum est, nec intelligendum aliter, qvam qvatenus Minerva, qvæ ingeniorum dea habetur, invenisse omnia censeri potest, cum qvodcunqve deniqve ab arte proditum extat, id excogitatum sit ab ingenio humano; vel ad currus non in universum omnes, sed qvi spectant ad militiam & prælia, referri oportebit. Certè antecedunt ibi pluscula de bello, & in ipsis istis verbis scuta cum vehiculis junguntur. Postremò manifestè Aristides in Panathenaica de Minerva: Ἵππων ἁμιλλητηρίων καὶ πολεμιστηρίων ἔφησεν ὀχήματα. *Eqvorum ad bella & certamina comparatorum prodidit vehicula.* Sed & qvando vehiculum Vulcani munus appellat Ovidius, lib. II. Met. f. 1. istis verbis:

-- -- -- -- -- *ad altos*
Deducit juvenem, Vulcania munera, currus.

Id vel propter ignem dictum, cujus fiunt beneficio, qvæcunqve ex ferro, ære, aliisve metallis parantur, etiam in vehiculis; vel privatim de vehiculo Solis ex commentis Poëtarum est intelligendum. Neqve verum, qvod de Erichtonio tradit Scholiastes Pindari, ac ex eo retulerunt alii, tanqvam ipse fuerit vehiculorum auctor: vel qvod de Acrophylo Argivo memorat Tertullianus. Vixit enim uterqve Athenis, qvæ urbs diu post extructa, qvam vehicula in usu esse cœperunt. Saltem longè ante Erichtonium Acrophilumqve vixit Moses, cujus ætate memorantur vehicula, etiam bellica; longè ante Mosen Josephus, à qvo usurpata plaustra, & ad suos accersendos missa, qvæ fortassis vetustissima vehicula, qvorum mentio apud veteres occurrit. Nisi qvod eodem tempore inveniantur qvoqve Regia vehicula, usurpata Pharaoni in Ægypto, ejusqve indulgentia concessa etiam Josepho, de qvibus Gen. cap. 41. Ita namqve Moses de Pharaone: *Fecitque eum* (Josephum) *ascendere super currum suum secundum.* Græcus habet: Ἐπὶ τὸ ἅρμα τὸ δεύτερον, qvo planè singulare Regiumqve vehiculum notatur. Et videntur Reges Ægyptii freqventius vehiculis fecisse iter, qvam eqvis; sicut

ut & Persarum Reges, qvod de his ad Ælianum nostrum qvondam annotavimus. Sed nec plaustra Josephi ex vulgari genere fuisse videntur, etiamsi verba veteris sic habeant: *Præcipe etiam, ut tollant plaustra de terra AEgypti ad subvectionem parvulorum suorum ac conjugum.* Castalio profectò honoratiori voce ita vertit: *Hoc ei mandat, ut illis AEgyptiorum vehiculorum copiam faciat, quibus parvuli & mulieres vehantur.* Græci reddiderunt ἁμάξας, qvod sæpe qvodvis genus notat. Jonathan in Paraphrasi sua סדנים, *hassedanim* exposuit, unde provenisse veterum Gallorum esseda, qvibus ob id forma fuerint non multum absimilia, incomparabilis doctrinæ vir, Samuel Bochartus, arbitratus est. Deniqve vehicula vulgaria & agrestia mandato Regis missa, & tanto missa terræ spacio, & ad vehendas mulieres missa, veritati parum convenire videtur. Qvare si fuerunt cultiora, qvanto ante inculta & vulgaria in usu fuisse apud Ægyptios saltem arbitrabimur? Nam si apud gentes alias, & præcipuè Judaicas nota minus fuere, mirum esse neqvit, qvoniam Judæorum vita fuit ferè pastoritia, ut Jacobus ipse coram Rege Pharaone profitetur. Et profectò eqvitare potius solebant. Moses de Rebecca, Gen. XXIV. *Rebecca & puellæ ipsius ascensis camelis secutæ sunt virum.* Et cap. XXXI. de Jacobo: *Impositis liberis ac conjugibus suis super camelos, abiit.* Viri ambulant pedibus, mulieres & tenera ætate liberi vehuntur camelis. Vehiculorum cæterorum nulla mentio, ex causa, qvam prædixi. Alia fuit ratio in Ægypto, ubi propter agriculturam freqventem plaustrorum usus semper fuit necessarius. Jam si nec Acrophilus, nec Erichtonius vehiculorum esse possunt auctores, multò minus inventum eorum tribuendum erit Pelopi, qvippe qvi post illos vixit. Et tamen paulò ante dictus Pindari Scholiastes, ad Ol. i. Ἰςέον, ὅτι τὸ μὲν ἅρμα Πέλοψ πρῶτος ἔδειξεν, ἐκ Ποσειδῶνος λαβών. *Sciendum, quod vehiculum monstrarit primus Pelops, à Neptuno acceptum.* Qvanqvam per hæc ipsa verba inventio ipsorum non tam spectet ad Pelopem, qvam ad Neptunum. Qvod Scholiastes ipse vidit, ac propterea ποσειδώνιον seu *Neptunium* dixit appellatum. Subdit enim mox: Ποσειδώνιος, διότι Ποσειδῶν πρῶτον Πέλοπι ἅρμα ἐνεχείρισεν. *Posidonios, id est, Neptunius dictus*

ctus est ex eo, quod Neptunus ipsi primum tradidit vehiculum. Cæterum is ipse Scholiastes alibi Neptuno non tam tribuit inventionem vehiculi, qvam juncturam eqvorum, uti post monstrabitur. Potuerunt autem diu ante inventa fuisse vehicula, qvam ad ea jungerentur eqvi. Qvanqvam sic in universum de vehiculo affirmet qvoqve Aristides, Or. Isth. in Neptunum, ubi de eo: τῷ ἀνθρώπῳ διπλοῦν ὄχημα ὑπέθηκεν, ἅρμα μὲν ἐν γῇ, ναῦν δ' ἐν θαλάττῃ. *Homini duplex suppeditavit vehiculum, currum quidem in terra, navim verò in mari.* Ac fortassis per Neptunum intelligere Noachum filiumve illius Japethum debemus, qvomodo non uno loco ipsum explicavit Vossius. Neqve alius opinione mea est Prometheus, cui vehiculi inventum tribuit Poëta Æschylus. Facit enim sic loqventem:

-- Πρῶτος ὑφ' ἅρματ' ἤγαγον φιληνίους
Ἵππους. -- -- -- -- --

Primus ad vehicula iunxi frenigeros equos. Hic Prometheus, id est, Noachus, primum sese ait junxisse ad vehiculum eqvos, post diluvium videlicet, nec absq; ratione, qvia primus agrum coluit, qvam ad rem vehiculorum plurimus atqve necessarius est usus. Sanè per Prometheum significari Noachum ostendit Vossius cum alibi, tum lib. I. Theol. Gent. c. 18. & planè convenit, qvod hic diximus. Idem aliqvando est Neptunus; aut saltem filius Noachi, Japhetus. Qvi cum sorte obtinuisset maris Mediterranei insulas continentemqve Europam, ad qvas regiones occupandas plus, qvam cæteri & eqvestri arte opus habuit & nautica, qvid potest esse mirum, si vehiculum id duplex invenisse Aristidi dicatur? Qvanqvam hæc inventio ad tempora diluvium secuta, reparatumqve altera vice genus humanum pertineant. Ante qvæ jam olim vehicula fuisse in usu, ipsumqve fortassis Adamum habuisse auctorem qvare dubitare debeamus, ego caussas qvidem haud video idoneas. Græci tamen ejus generis, qvod ἅμαξα, Latinè *plaustrum* dicitur, Philomelum, Cereris Jasionisqve filium, faciunt auctorem. Sic enim Hyginus ex Hermippo, qvi scripsit de syderibus: *Philomelum & Plutum fratres negant inter se convenisse. Nam Plutum, qui ditior fuit, nihil fratri suo de bonis concessisse: Philomelum autem necessariò addu-*

ctum,

ctam, quodcunque habuit, eo boves duos emisse, & ipsum primum plaustrum fabricatum esse. Itaque arando & colendo agros ex eo se aluisse: cujus matrem miratam inventum, ut arantem eum inter sidera constituisse, & Bootem nominasse. Sic Hyginus ex Hermippo, junctoqve illi Petellide Gnosio, Historiarum scriptore, sicut dixi. Cæterum Jasion filius fuisse dicitur Coryti & Electræ. Electra una Plejadum putatur, qvæ cum sororibus educarit Liberum. Qvi cum ferè innuat Noachum, qvid censeri debeat de Philomelo, liqvet. Tibullus profectò ipsi Libero & Cereri hoc tribuit, lib. II. el. i.

Illi etiam tauros primi docuisse feruntur
Servitium, & plaustro supposuisse rotam.

Recentius inventum est vehiculum cum rota una, id enim excogitasse Triptolemum ferunt. Hyginus iterum lib. II. Astron. *Ceres cum sua beneficia largiretur hominibus, Triptolemum, cujus ipsa fuerit nutrix, in curru draconum collocatum (qui primus hominum unarota dicitur usus, ne cursum moraretur) jussit omnium nationum agros circumeuntem semina partiri.* Ita totus ille locus emendandus est. Ostendit enim Hyginus auctorem unarotæ, ostendit etiam inventionis causam. Adhibitam nimirum unam rotam propter festinationem, ne si expectarent, donec altera qvoqve fieret, negotium tam salutare differretur nimis longo tempore. Vulgati parum aptè istud *unarota* dividunt, sicut alias monstrabo, & mox: *Nec cursu moraretur,* sine sensu. Porrò si, ut vult Hyginus, Triptolemus demum genus hoc vehiculi excogitavit, patet, serius innotuisse. Vixit enim Triptolemus tertius post Cecropem, aut qvartus, qvi æqvalis Mosi fuit. Bigas Phryges volunt invenisse. Plinius, lib. VII. cap. 56. *Bigas primum iunxit Phrygum natio.* Plinio Polydorus addit Probum, verba ita habent: *Bigas primum Phrygum natio iunxit, ut Probus & Plinius auctores sunt.* Ubi Probus hoc tradiderit, qværo studiosè, nec invenio. Qvicqvid sit, non Phrygas, verum Castorem auctorem hujus rei facit Scholiastes Pindari, ad Od. V. Ita namqve habet: Δοκεῖ συνωρίδα καταζεῦξαι πρῶτος Κάστωρ. *Videtur primus Castor iunxisse bigas.* Item paulò post: Κέλητα καὶ χαλινὸν πρῶτος Βελλεροφόντης κατέζευξε, συνωρίδα Κάστωρ. *Equum singularem frenumque primus*

Bellerophontes, bigas verò iunxit Caſtor. Sed hoc nemo alius de Caſtore. Id genus potius tributum ipſi videtur, qvod ἀμφίππυς alias ſeu eqvos deſultorios vocarunt. Hyginus ſanè fab. 80. *Romani ſervant inſtitutum, cum deſultorem mittunt, unus duos equos habet, pileum in capite, de equo in equum tranſilit, quod ille* (Pollux) *ſua & fratris* (Caſtoris) *vice fungatur.* Sic legenda ſunt hæc verba, in qvibus vulgo deeſt *de* poſt *capite*, omiſſum absqve dubio, propter ſimilitudinem poſtremæ ſyllabæ in vocabulo præcedenti. Nec fortaſſis aliud Scholiaſtes vetus voluit, qvando συνωρίδα oppoſuit κέλητι, hoc eſt, eqviti ſingulari. Suidas: Συνωρὶς κυρίως ἵπποι δύο συνεζευγμένοι· κέλης δὲ ὁ ἐπὶ ἑνὸς ἵππου ὀχούμενος, καὶ αὐτὸς ὁ μόνος ἵππος. *Synoris propriè equi duo juncti. Celes verò, qui uni equo inſidet, ipſeque equus ſingularis.* Loqvitur eodem planè modo, ſicut Scholiaſtes, & ſynorida intelligit de nudis eqvis. Idem fit & ab Heſychio, qvando non vehiculum modò binis junctum eqvis, ſed & eqvos junctos ait denotare. Συνωρὶς, ait, ἅρμα ἐκ δύο ἵππων, ἢ συζυγία. *Synoris vehiculum duorum equorum, vel eorum coniunctio.* Qvæ omnia efficiunt, ut hoc genus Scholiaſten cenſeam intellexiſſe, auctoremqve eqvorum deſultoriorum ſeu ἀμφίππων feciſſe Caſtorem, atqve ita Plinii ſententiam de bigis ſervem integram. Bigæ ſanè diu cognitæ ante Caſtorem videntur, cum ad Trojam fuerint in tam freqventi uſu. Heroës certè alio pugnaſſe genere vix leguntur. Itaqve & Hector præmium ſpeculatori promittit apud Homerum, Il. K.

— Δίφρον τε, δύο τ' ἐριαύχενας ἵππους.

Currum & duos elatæ cervicis equos. Achilles qvoqve duos tantum ad vehiculum ſuum jungit eqvos, cum in prælium iturus eſſet: duos tantum affatur illo verſu:

Ξάνθε τε καὶ Βάλιε, τηλεκλυτὰ τέκνα Ποδάργης.

Nec in certamine curuli ludicro plus, qvam duo eqvi ad currus ſingulos apud Homerum Il. Ψ. niſi credimus Menelaum tantum duos, reliqvos habuiſſe plures, qvod lex & ratio certaminis, qvæ æqvalitatem exigit etiam in numero eqvorum, non permittere videtur. De Menelao autem clarè Homerus:

— Ὑπὸ δὲ ζυγὸν ἤγαγεν ὠκέας ἵππους
Αἴθην τὴν Ἀγαμεμνονέην, τὸν ἑόν τε Πόδαργον.

Sub iugum duxit veloces equos, AEthen Agamemnonium, ſuumque Podargum. Sed & qvod ibidem tradit de Diomede, hoc confirmat. Nam qvando ſcribit, junxiſſe eqvos, qvos abstulit Æneæ, duos tantum junxiſſe oſtendit, cum plures non abſtulerit. Et clariſſimè Dictys Cretenſis, lib. III. *Bigarum præmia Diomedes meruit.* Hector qvoqve tractus bigis legitur, non trigis, vel qvadrigis. Virgilius, Æn. II.

> *In ſomnis ecce ante oculos mœſtiſſimus Hector*
> *Viſus adeſſe mihi, largosque effundere fletus*
> *Raptatus bigis, ut quondam.* -- --

Trigas ſunt, qvi Martem inveniſſe putant. Argolus præcipuè in Notis ad Onuphrium, qvia Hymni auctor de hoc deo:

> -- -- -- -- Ἔνθά σε πῶλοι
> Ζαφλεγέες τροτάτης ὑπὲρ ἄντυγος αἰὲν ἔχουσι.

Hoc eſt, ut exponit idem Argolus:

> -- -- -- *Vbi quadrupedes te*
> *Per flammata trigæ iuga decurrentia portant.*

Gyphanius paulò aliter: *Vbi equi te valdè flammoſi tertio ſuper currum ſemper habent.* Sed haud dubiè minus rectè, cum qvid illud *tertio* ſibi velit, haud appareat, & ſi *ſemper* bene ſeſe habet, *tertio* ſtare neqveat. Licet autem trigas hic intelligamus, tamen Martem inveniſſe hinc colligere non poſſumus. Martem potius accipimus pro bello, & in illis uſurpatas qvocunqve deniqve auctore arbitramur. Niſi auſcultamus Magiſtris Hebræorum, qvi à Pharaone dicunt primum inſtitutas, cum perſeqveretur Iſraëlitas. Verba citant viri docti ex Jonathane: *Et mulam tertiam ad trahendum & inſequendum cum celeritate addidit ſingulis curribus.* De qvadrigis qvoqve dubia ſunt non pauca. Multi Erichtonium habere auctorem arbitrantur. Plinius lib. VII. cap. 56. *Quadrigas iunxit primum Erichtonius.* Vetus Germanici Commentator: *Erichtonius primus currus homines equis iunctis docuit ſimiles quadrigæ Solis facere.* Ante omnes hosce Virgilius III. Georg.

> *Primus Erichtonius currus & quatuor auſus*
> *Iungere equos.* -- -- -- -- -- --

Vixit Erichtonius Mosis circiter temporibus, aut paulò post, qvod colligitur ex eo, qvia Danao æqvalis fuit, cujus ætas incidit in Josuæ initia. Porrò ad hæc usqve tempora incognitas fuisse qvadrigas, difficulter persvadetur, cum habuerint vehicula diversorum generum, etiam bellica & militaria, saltem Ægyptii, ut ex superioribus apertum est. Qvare magis probo, qvod habet Eusebius de hoc Erichtonio in Chronicis: *Erichtonius primus quadrigam iunxit in Græcia, erat quippe apud alias nationes.* Privatim in Græcia hoc fecisse ait; qvanqvam etiam hoc restringat Pomponius Sabinus, & de sola Attica accipiat. Qva in re consentientem sibi habet Varronem, qvi hoc amplius de solis intelligendum ludis Panathenaicis ostendit, itemqve Philargyrium, qvi Varronis verba laudat. *Varro,* inqvit loco anteà citato Virgilii, *in libro, qui Admirabilium inscribitur, Erichtonium ait primum equos quatuor junxisse ludis, qui Panathenæa appellantur.* Annotandum hoc est eo magis, qvod in opere peculiari de hoc festo Meursius omisit. Sed existimet nonnemo istæc non de curru aut vehiculo, sed eqvis solis accipi fortassis oportere. Verum aliud ex Virgilio Grammaticoqve veteri, qvem nominavi ante, constat. Neqve voluit diversum Ælianus lib. III. cap. 35. qvando prodit de Atheniensibus, qvod certamen corporum primi instituerint, nudaverint sese unxerintqve, ac tum subdit: Καὶ ἵππους ἔζευξε πρῶτος Ἐριχθόνιος. *Et equos primus junxit Erichtonius.* Id qvod pridem indicavimus in notis nostris. Cæterum is ipse Eusebius alio loco diversum secutus auctorem, qvadrigarum inventum tribuit Trochilo. Verba sunt ad Numerum CCCCXLVII. *Trochilus primus fertur junxisse quadrigam.* Atqve ita Theon Alexandrinus in Notis ad Aratum: Λέγουσιν εἶναι εἴδολον ἢ Βελλεροφόντου, ἢ Τροχίλου τῆς Καλλιθέας παιδὸς, τῆς πρώτης ἐν Ἀργεῖ γενομένης ἱερείας, ἅρμα πρώτου ζεύξαντος. *Ajunt esse imaginem vel Bellerophontis, vel Trochili, Callitheæ filii, quæ Argis prima fuit sacerdos, sicut ille primus iunxit vehiculum.* Qvod generatim hic de curru refert, speciatim pertinet ad qvadrigas. Freculphus tom. I. Chron. lib. II. cap. 6. *Trochilus dicitur primus iunxisse quadrigam.* Ad eundem modum Ado ad Annum 1645. *Hac etiam ætate primus Trochilus quadrigam iunxit.*

Vete-

Veteres editiones habent *Procidus*, qvod est pravum, licet etiam in Eusebii codicibus qvibusdam *Proclytus* legatur, aut *Arogilus*, ut in Tertulliano de Spectaculis *Acrophilus*. Neqve enim alius intelligendus est, cui inventum ibi tribuit vehiculorum, nec vehicula alia, qvam qvæ dixi. Vixit porrò Trochilus post Erichtonium, qvod colligitur ex eo, qvia pater fuit Triptolemi, qvi post Mosen, cui æqvalis pænè fuit Erichtonius, vixit tribus minimum ætatibus. Unde liqvet, qvid de fabula hac statui oporteat. Erichtonium videlicet qvadrigas invenisse Athenis & adhibuisse primum ad ludos sacros, Trochilum paulò post publicasse, atqve usurpasse Argis. Ut hoc qvidem sensu rectè Eratosthenes tradiderit de Erichthonio apud Hygin. lib. II. Astr. *Cum vidisset eum Iupiter primum inter homines equos quadrigis iunxisse, admiratus est ingenium hominis ad Solis inventa accessisse, quod princeps quadrigis inter deos est usus.* Saltem ante Erichthonium Solem invenisse qvadrigas atqve usurpasse ostendit. Qvo respexit qvoqve Commentator vetus Germanici, qvando in superioribus ajebat, Erichthonium docuisse currus facere *similes quadrigæ Solis.* Adeò earum inventum sic simpliciter Trochilo assignari neqvit. Qvemadmodum nec Orsilocho, qvi haud dubiè hic ipse Trochilus. Hyginus ante dicto loco: *Nonnulli, qui de syderibus scripserunt, hunc natione Argeum, Orsilochum nomine, primum quadrigarum inventorem esse dixerunt, & pro inventione syderum locum possedisse.* Et multo minus OEnomao, Pelopis æqvali, atqve ita juniori dictus, cui tamen tribuit Savaro ad Sidonium. Auctorem certè veterem pro hac sententia laudare potest nullum. Nam Sidonii qvæ adfert loca, peritum aurigandi faciunt, non qvadrigarum auctorem. Neqve debuit Corippi locum sic supplere:

OEnomaum referam primas iunxisse quadrigas.

Qvanto melius Scaliger, qvi pro eo posuit *Orsilochum.* Sicut autem post Erichthonium Orsilochus vel Trochilus Argis, ita locis aliis alii usurpare primi potuerunt. Hinc fortassis est, qvod ait Diphilus, poëta vetus Theseidos, apud Scholiastem Pindari Olymp. od. X

Θρέψας

Θρέψας δ' ἱ πώλους, ὡς ὁ Μαντινεὺς Σῆμος
Ὅς πρῶτος ἅρματ' ἤλασεν Ἀλφειῷ.

Semum vocat qvadrigarum auctorem. De qvadrigis enim explicat hæc verba Scaliger ad num. Euseb. DXLIII. qvoniam Hyginus scribit: *Elide, quæ urbs Peloponnesi est, certamen quadrigarum primum institutum.* Nempe fluvius est Elidis Alphæus, ubi currum junctum ait Diphilus, sicut Servius testatur. Qvanqvam possit esse dubium, an de fluvio loqvatur, cum præsertim Mantineum ipsum Semum faciat, hoc est, Arcadem. Nec de Semo satis constat, qvando qvidam legunt Σᾶμος, alii per hunc ipsum accipiunt Neptunum, inter qvos est Didymus, nobilis Grammaticus, auctore dicto Scholiaste. Unde subdit: Παρατίθεται δὲ καὶ τὸν γράφοντα τὴν Θησηΐδα, μαρτυροῦντα τῷ ἥρωι τοῦ ἅρματος ἡνιοχευτικὴν ἀρετήν· θρέψας δὲ πώλους ὡς ὁ Μαντινεὺς Σῆμος. Qvibus verbis Diphilum adducit, tanqvam eandem sententiam probantem versu antea citato. Hic enim est γράφων τὴν Θησηΐδα, sicut ibi scribi debet. Qvicqvid verò sit, neqve Semus Diphili neqve cæteri, qvos hactenus attulimus, simpliciter qvadrigas invenisse intelliguntur, sed vel in Græcia solum, vel ibi etiam ad solos primum admovisse ludos. Potuerunt autem ante aliis in terris & ad usus alios notissimæ fuisse. Ac profectò Pœnis tribuit inventi ejus gloriam Eustathius. Verba ita habent ex interpretatione Latina (Græca enim videre non potuimus) in Notis ad Perieg. Dionys. *A Pœnis quadrigarum usum esse inventum memoriæ proditum est. Scribit enim Herodotus, Græcos à Pœnis didicisse quatuor equos jungere.* Qvanqvam, qvod de Pœnis refert, sit Eustathii, non Herodoti, qvi pro eo Libyos usurpat. Ita enim habet in Melpomene: Τέσσαρας ἵππους ζευγνύναι παρὰ Λιβύων οἱ Ἕλληνες μεμαθήκασι. *Quatuor equos jungere à Libybus didicere Græci.* Adhuc aliud qvid prodit Tullius lib. III. de Nat. Deor. nam Minervam ait invenisse. *Quarta,* inqvit, *Minerva, Jove nata & Coryphe, Oceani filia, quam Arcades Coriam nominant, & quadrigarum inventricem fecerunt.* Annotant Lambinus atqve Gothofredus ex Protreptico Clementis *Coryphasiam* legendum. Sed Coryphasia est dicta à Messeniis, ut ait Clemens. Idem innuit Pausanias, qvando in Messenicis: *Est*

Pili

Pili Minervæ templum, cognomento Coryphasiæ. At Ciceronis Coria Minerva sic est dicta ab Arcadibus, cujus templum fuit prope Clitorium, Arcadiæ urbem. Ille ipse Pausanias in Arcadicis: *In montis vertice, procul ab urbe stadia fermè triginta, ædes est cum signo Minervæ Coriæ.* Nulla igitur in Tullio est opus emendatione, neqve seqvi debuerunt Victorium, qvem primum ajunt locum hunc fecisse suspectum. Qvanqvam & Gyraldum ita videam legi voluisse. Etiam pro *Coryphe* vetustiores libri habent *Polyphe,* qvod fortassis ipsum etiam non debuissent immutare. Harpocration clarissimè: Ἱππεία Ἀθηνᾶ, Ἰσαῖος ἐν τῷ πρὸς Καλυδῶνα. Μνασαίας ἐν πρώτῃ Εὐρώπης, τὴν ἱππίαν Ἀθηνᾶν Ποσειδῶνος εἶναί φησι θυγατέρα καὶ Πολύφης τῆς Ὠκεανοῦ, ἅρμα δὲ πρώτην κατασκευάσασαν, διὰ τοῦτο Ἱππίαν κεκλῆσθαι. *Hippea Minerva. Sic Isæus in oratione ad Calydonem. Mnasæas in primo libro Europæ Hippiam Minervam Neptuni esse dicit filiam & Polyphes, Oceani filiæ, primam verò invenisse currum, eaque propter Hippiam esse dictam.* Pari modo Suidas: Ἱππεία Ἀθηνᾶ. Ταύτην Ποσειδῶνος εἶναί φασι θυγατέρα καὶ Πολύφης τῆς Ὠκεανοῦ. Ἅρμα δὲ πρώτην κατασκευάσασαν διὰ τοῦτο ἱππείαν κληθῆναι, qvæ ipsa Harpocrationis verba sunt. Liqvet autem, eam ipsam Minervam, qvæ invenit currum, vel, ut ait Tullius, qvadrigas, esse filiam non Coryphes, ut est in vulgatis, apud Tullium, sed Polyphes, sicut olim habuere. Neqve obstat, qvod hic Pater ejus dicatur Neptunus, apud Ciceronem verò Jupiter, cum & Neptunus Jupiter sit aliqvis in mari, & Reges sæpius, qvatenus sunt Reges, appellentur Joves, qvatenus sub imperio suo habent insulas & vicinum mare, vocentur Neptuni. Cæterum qvod de Minerva ista prodit Cicero, id aliter intelligendum non videtur, qvam ut supra etiam à nobis est relatum. Bene Phornutus: *Minerva est Iovis intellectus, haudquaquam diversa existens, quæ Iovi inest prudentia.* Interea hoc liqvet, qvadrigarum esse vetustissimum inventum, longèqve ante excidium Trojanum usum earum innotuisse. Qvo magis mirum potest videri, qvod proditur Cl. Salmasio Exercitationum Plinianarum, p. m. 900. Heroibus Trojanis fuisse incognitas, ideòqve locum Statii Papinii contra veterem consensum codicum sic esse emendandum:

> -- -- -- -- *Nam flavus Arion*
> *Vt vidit, saliere jubæ, atque erectus in armos*
> *Stat, sociumque jugi, comitemque utrique laboris*
> *Secum altè suspendit equum.* -- -- --

Veteres & recentes omnes habent, *comitesque*, ac mox, *equos*. Neqve potest aliter, aut debet, qvoniam præcedit paulò ante:

> -- *Atque illic ingens certaminis instar*
> *Quadrijugi.* -- -- -- -- --

Qvod non attendisse summum virum, ac propterea emendatricem abstinuisse manum utiqve mireris. Ecqvod enim esse *quadrijugum* certamen potest, qvod cum trigis instituitur? Neqve mirum, formari qvadrijugum certamen Statio, cum Homerus ipse qvadrigarum mentionem faciat, easqve saltem Hectori assignet. Ita enim Hector ipse suos in vehiculo compellans eqvos, Iliad. Θ.

> Ξάνθε τε, καὶ σὺ Πόδαργε, καὶ Αἴθων, Λάμπε τε δῖε
> Νῦν μοι τὴν κομιδὴν ἀποτίνετον. -- -- -- --

Xanthe, & tu Podarge, & AEthon Lampeque nobilis, nunc mihi pabulum rependite. Apparet clarius meridiana luce, vectum esse Hectorem qvadrigis, qvoniam affatur eqvos qvatuor, suis singulos nominibus in curru suo. Sed & certamen qvadrijugum ad Trojam Dyctis memorat Cretensis lib. III. victoremqve in eo extitisse ait Eumelum. *Tum primum*, inqvit, *quadrijugis equis Eumelus ante omnes victor declaratur.* Unde liqvet, qvid censendum sit de Salmasii assertione. Nam qvod habet Philostratus lib. I. Iron. in Amphiaro: Τὸ τοῖν δυοῖν ἅρμα ἵπποιν (τὸ γὰρ ἐπὶ τεττάρων, οὔπω τοῖς ἥρωσι διὰ χειρὸς ἦν, εἰ μὴ ἄρα Ἕκτορι τῷ θρασεῖ) φέρει τὸν Ἀμφιάρεον. Id est: *Currus cum equis duobus (nam cum quatuor nondum heroibus in usu fuere, præterquam alacri Hectori) fert Amphiarum*, juvare ipsum neqvit, cum & hic qvadrigas saltem Hectoris agnoscat illa tempestate notas. Sed nec valet, qvod tres tantum eqvos nominet Papinius in Admeti eo curru; nam *videtur* tantum *nominare omnes*, sicut ipsa verba sunt Salmasii, revera non nominat, sed omittit unum. Planè sicut facit in seqventibus vehiculis, ubi duos, aliqvando unum modò appellat, cum tamen ipsa qvoqve fuerint qvadrigæ. Verba clara sunt:

Rapidum

-- -- -- -- -- -- Rapidum Danacius augur
Ascheton increpitans, meritumque vocabula Cygnum
Audit & Herculeum Strymon Chromin. Euneon audit
Igneus AEthion. Tardum Calydona lacessit
Hippodamus, variumque Thoas rogat ire Podarcem.

Præcipuos maximèqve nobiles cujusqve eqvos nominatim laudat, cæteros omittit, ut cuivis manifestum est.

Cap. III.
De Materia Vehiculorum.

Vehicula fiunt vel ex crassis stipitibus, vel ex viminibus. Varro emendatur. Ἅρματα πλεκτὰ, εὐπλέκεα. *Vel ex tabellis. Currus ferrei. Claudianus & auctor Iudicum in S. Bibliis explicantur. Interpres vetus Bibliorum examinatur. Currus ærei. Pindari Scholiastes & Lonicerus refutantur.* Πόσις. *Hesychius corrigitur. Pindarus explicatur.* Ῥεδίον ὀλόχαλκον. *Cassianus exponitur. Bigæ & quadrigæ inter ornamenta ædium. Vehicula eburnea, & aurea. Demsterus & interpres Philostrati notati. Ammianus exponitur. Aureus currus Constantini. Martialis explicatur contra Pignorium. Aureus currus Solis. Horatius exponitur.* Ἑκατὸν *pro multis. Arbores ad vehicula idoneæ, fraxinus, abies, smilax. Claudianus explicatur contra Barthium. Axis, rotæ, orbes, radii, juga quibus ex lignis fiant optima. Ferrum ad vehicula.*

MAteria vehiculorum, eadem pæne fuit omnium apud veteres: pleraqve namqve fieri ex lignis consveverunt. Ligna porrò vel ex caudicibus & fustibus crassioribus inter sese junctis, sicut videmus hodieqve in plaustris agrestibus, vel ex cratibus vimineis, vel ex tabulis integris fuere, qvæ consvetudo hodieqve servatur. De plaustris profectò testari Silius videtur, qvando ait libro XIII. vers. 441.

Lubrica roboreis aderant substramina plaustris.

Sunt enim plaustra roborea, velut de integris roboribus contexta.

Sed & Varro, qvando plaustrum censet ita dictum, qvod ex omni parte palam sint, qvæ in eo vehuntur, abundè ostendit, hanc fuisse rationem lignorum in isto genere. Nam in altero genere, qvod ex meris tabulis componitur, conspici, qvæ vehuntur, neqveunt. De eo etiam, qvod fit cratibus contextis, ex Varrone colligimus, qvando vehiculum ait dictum, qvod ex viminibus vieatur. Nec enim aliter ex viminibus intelligitur, qvam ut dixi. Verum locus Varronis corruptus est. Scaliger sic edidit: *Vehiculum, in quo faba, aliudve quid vehitur, quo ex viminibus uteretur, & quod eo vehitur.* Nemo mihi dixerit, opinor, qvo pertineant, vel qvid velint verba, *quo ex viminibus uteretur.* Parisiensis vetus Anni MDXXXIX. ita habet: *Vehiculum, in quo faba aliudve quid vehitur, quod est ex viminibus, & quod eo vehitur, vehiculum dictum est.* Vix est dubium, collata lectione utraqve, qvin legendum sit: *Vehiculum, in quo faba aliudve quid vehitur, quod ex viminibus vieretur, & quod eo vehitur.* Duplicem namqve Varro prodere vult vehiculi denominationem, vel qvod eo vehatur, vel qvod vieatur viminibus. Unde liqvet simul, fuisse saltem aliqva vehicula ex viminibus contexta, qvæ ob hoc ipsum primò appellata vehicula Varro putabat. Ex eadem caussa Hesiodus vehicula vocavit πλεκτὰ, ut opinor, in Scuto Herculis hoc versu: — — Κόνις

Κοπτομένη πλεκτοῖσιν ὑφ' ἅρμασι.

Reddunt vulgo: *Pulvis excitatus compactis à curribus.* Mallem ego: *Plexis à curribus,* hoc enim propriè Græcum verbum sonat. Non ita multò post εὐπλέκεα pro eo posuit in istis:

-- -- Εὐπλεκέων δ' ἐπὶ δίφρων

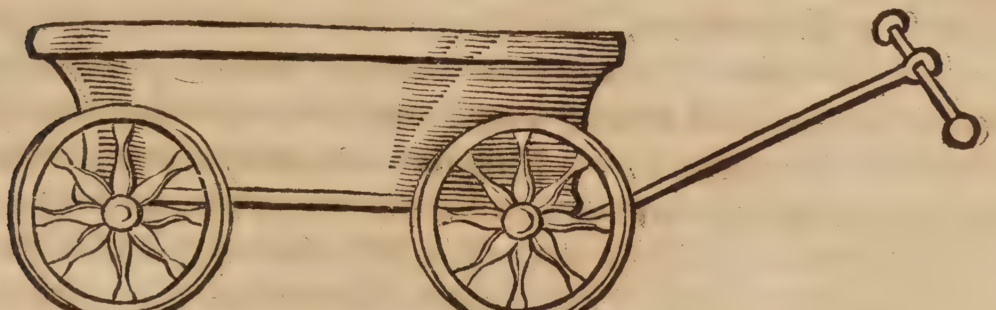
Ἡνίοχοι βεβαῶτες ἐφίεσαν ὠκέας ἵππους.

Qvæ verba ita reddunt: *Bene junctis autem curribus aurigæ stantes immittebant veloces equos.* Simili modo faciunt apud Homerum Il. Ψ. ubi verbum hoc occurrit. Versus ita habet:

Δίφρους τ' ἀνστρέψειαν ἐϋπλεκέας. --

Vertunt: *Currusque everterent bene connexos.* Stephanus hoc verbum denotare ait *currus eleganter è lignis contextos ac compactos.* Frustra: nam ἐυπλέκεες non contexti qvoqvo modo, verum plexi è vimi-

viminibus. Euſtathius ad hunc locum: Ἰστέον δὲ καὶ ὅτι εὔπλεκτον δίφρον φησὶν, ἐπεὶ εἶχέ τι πλέγμα τό· ὡς δεδήλωται ὅπου ὁ ποιητὴς ἔφη ἐρινεὸν νέους ὄρπηκας· καὶ προϊὼν δὲ, δίφρους εὐπλεκέας ἐρεῖ, ὡς μὴ γομφωτοὺς ὄντας καὶ κολλητοὺς ὅ ἐστιν ἡρμοσμένους ἐξ ὕλης βαρυτέρας, ἀλλὰ καὶ ἔκ τινων πλεγμάτων εὐθετισμένους διʼ ἐλαφρότητα. *Sciendum, quod vehiculum appellet* εὔπλεκτον *ſeu beneplexum, quia plexum aliquid habet, ſicut apparet ibi, ubi Poëta loquitur de caprifici virgis in eo. Quo reſpiciens vehicula vocat beneplexa, quod non clavis compacta eſſent, vel conglutinata ex graviori materia, ſed ex cratibus plexis conſerta levitatis gratia.* Locus memorabilis, & qvi clariſſimè docet, vehicula ipſa fuiſſe contexta è cratibus vimineis. Nam alii aliter exiſtimant, ut ex ſeqventibus liqvebit. Tertium genus ex tabulis integris compoſitum intelligimus, & ipſum ex Varrone. Ait namqve de arcera, *quod ex tabulis vehiculum fuerit factum, ut arca.* Tabulæ non aliæ, qvam qvales diximus, ut cuilibet ex ipſis loci ejus verbis poteſt apparere. Nam opponit inter ſeſe plauſtrum apertum undiqve, & hujusmodi vehiculum, qvod proinde clauſum eſſe debuit. Clauſum porrò tabulis intelligi aliter non poteſt. Atqve habes planè illud in columna Trajani non uno loco expreſſum, unde ecce tibi hic delineatum.

Non multum eſt diſſimile, qvod ex tabula marmorea in deſcriptione ædium Barbarinarum exhibet Tetius, & alibi à nobis proponetur. Intellexit qvoqve hoc Euſtathius in verbis antea productis, atqve γομφωτὸν καὶ κολλητὸν ἐξ ὕλης βαρυτέρας appellavit. Et hæc qvidem communiſſima materia vehiculorum. Legimus tamen apud

Claudianum *currum ferreum* in qvarto ConſulatuHonorii, verſ.16. ubi arma deſcribuntur Martis. Ita enim habet:

> *Nec te laurigeras pudeat Gradive ſecures*
> *Pacata geſtare manu, Latiaque micantem*
> *Loricam mutare toga, dum ferreus hæret*
> *Currus, & Eridani ludunt per prata jugales.*

Verum currus ille à Poëtis fictus, Martiqve ad terrorem qvendam tributus videtur. Ex ferro ſanè integros uſurpaſſe non opinor. Eqvidem auctor qvoqve vetus libri Judicum in S. Bibliis, cap.4. de Siſſara, ut vertit Caſtalio: *Is enim nongentos habens currus ferreos, Iſraëlitas viginti annorum tyrannide opprimebat.* Neqve aliter Græci: Ἐννακόσια ἅρματα σιδηρᾶ ἦν αὐτῷ. Qvod retinuerunt qvoqve Syrus, Arabs, atqve alii Interpretes. Chaldæus ita habet: *Nam nongenti currus ferri illi,* qvod perinde eſt. Similiter apud eundem Scriptorem primo capite de habitatoribus vallis circa Aſcalonem: Καὶ ἅρματα σιδηρᾶ αὐτοῖς. Qvod Caſtalio reddit: *Nam vallis quidem incolas, quod ferreis utebantur curribus, exturbare nequiverunt.* Conveniunt Chaldæus, Syrus, Arabs, cæteriqve. Verum ferreos illos currus ego non accipio, qvod ex ferro mero eſſent fabrefacti, ſed qvod armati inſtructiqve ferro. Qvo reſpexiſſe Junius & Tremellius videntur, qvando verbum Hebraicum maluerunt vertere per non *ferreos*, ſed *ferratos*. Ita enim habent in poſteriori qvidem loco: *Sed perrexit expellere habitatores ipſius convallis, eo quod currus ferrati eſſent illis.* In priori verò: *Nongenti enim currus ferrati erant ei.* Interpres vetus loco utroqve *currus falcatos* poſuit, qvod ignoro, an ſe bene habeat, licet altero retineat & Oſiander, cum in altero pro eo *ferreos* ſubſtituat. Certè falcatos currus fuiſſe tam antiqvos mihi haud eſt veriſimile, de qvo tamen loco alio videbo. Invenio & currus æreos. Pindarus profectò intuitu eorum in Pyth. Od. IV.

> Οὔτι που οὗτος Ἀπόλ-
> λων, οὐδὲ μὰν χαλκάρματος ἐστι πόσις
> Ἀφροδίτας. -- -- --

Reddunt iſta verba ſic: *Neutiquam hic Apollo, neque verò maritus Veneris, qui aureo curru vehitur.* Ita habet Stephani editio, Anno

MDLXVI.

MDLXVI.publicata. Sed pro *curru aureo*, curru *æreo* legendum, ita enim Græca volunt. Atqve ad hunc modum edidit & Lonicerus. Neqve ſatis aptum illud *Veneris maritus*, licet Lonicerus qvoqve ſervet. Sanè, qvod agnoſcit ipſe etiam, ſermo hic de Marte, ſubdit etenim in Scholiis: *Æreo curru:* χρυσάρματος *Martis epitheton, quod curribus gaudeat, quibus in bellis utebantur veteres.* Sic in Tigurina 1560. legas, cũ ex ipſo Pindaro χαλκάρματος ſcribendũ ſit. Cæterum maritum Veneris nemo dixit Martem, ſed Vulcanum. Neqve πόσις, qvod eſt apud Pindarum, tam maritum denotat, qvam virum. Heſychius. Πόσιας, τοὺς ἄνδρας. Item: Πόσιος, ἀνδρός. Πόσις, πόμα, ἀνήρ, πότος ἢ οἴνου, ἢ ὕδατος. Sic diſtingvenda verba ultima, qvæ ita habent in editione mea: Ἀνὴρ πότος· ἢ οἴνου, qvod eſt nihili. Vult enim Heſychius duplicem ſignificationem vocis demonſtrare, unam, qva ſignificat virum, alteram, qva potum ſive vini, ſive aqvæ. Cumprimis verò πόσις ille, qvi cum aliqva rem habuit. Qvod bene obſervavit Euſtathius ad Iliad. Ω. Ελένη οὐκ ἄνδρα τὸν Πάριν ἔφη, ἀλλὰ πόσιν· ζητητέον, εἴ τις ἐστὶ διαφορὰ πόσιος καὶ ἀνδρός· καθὰ Σοφοκλῆς ἐν Τραχινίαις ἐμφαίνει, ὅπου ἡ Δηιάνειρα δέδοικε μήποτε ὁ αὐτὴν ἔχων Ἡρακλῆς, τῇ μὲν αἰχμαλώτῳ Ἰόλῃ, εἴη ἀνήρ, αὐτῇ δὲ πόσις. *Helena non* ἄνδρα *Paridem appellat, verum* πόσιν. *Videndum igitur, ſi quæ ſit inter hos differentia. Liquet autem ex Trachiniis Sophoclis, ubi Deianira metuit, ne quando, qui habebat eam, Hercules captivæ quidem Ioles fiat* ἀνήρ, *ipſius verò* πόσις. Videlicet πόσις ita dictus eſt ſententia magiſtrorum παρὰ τὴν τοῦ ὕδατος φύσιν, ἐπὶ ὁ ἀνὴρ μιγνύμενος τῇ γυναικὶ, αἴτιος γίνεται τῆς τῶν παίδων γενέσεως. Id eſt: *Propter aquæ naturam, quandoquidem vir mulieri ſe miſcens cauſa evadit liberorum procreationis.* Qvicunqve igitur mulieri ſe jungit, licet nullo matrimonio legitimo, is illius πόσις. Atqve ita rectè Mars eſt πόσις Veneris, propter adulterium cum ipſa, de qvo fusè Ovidius, ut de cæteris Poëtis taceam. Tribuitur autem Marti æreum à Pindaro vehiculum, non qvod currus ærei in uſu fuerint, ſed qvod alias ad arma plurimus olim æris uſus, anteqvam inventum eſſet ferrum, ut Heſiodus eſt auctor. Neqve aliter hic dictum æreum vehiculum, qvam ante ferreum apud Claudianum. Qvomodo intelligendum qvoqve cenſeo, qvod deſcribit Caſſianus de Reg. Cœnob.

Ægypt.

Ægypt. Τριβοῦνοί τινες δύο μετὰ πολλοῦ κόμπου ὡσεληλύθεισαν, ῥεδίον ἔχοντες ὁλόχαλκον. Hic ῥεδίον ὁλόχαλκον existimo vocari, qvòd ære undiq; munitum ornatumq; fuit. Certè de vehiculo ornato loqvi manifestum, qvia subdit, καὶ χρυσοχαλίνους ἵππους, qvod ad eqvos pretiosissimè ornatos referri, notissimum. Eqvidem & de Romulo Plutarchus: Ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις λαφύροις καὶ χαλκοῦν ἐκόμισε τέθριππον ἐκ Καμαρίας. Qvod Xylander vertit: *Inter cæteram prædam ex Camerio æneum attulit currum.* Sed hic currus fuit, ut opinor, non vehiculum ad usus vectionis fabrefactum, verum ornamentum aliqvod, ad effigiem veri vehiculi formatum ex ære. Neq; *currus*, verum τέθριππον, id est, *qvadrigæ*, qvod vocabulum non tam currum denotat, qvam junctos ei eqvos qvatuor; qvi profectò non intelliguntur ænei, nisi eo, qvo prædixi, modo. Itaq; subjungit Plutarchus, dedicassa qvadrigas illas Romulum in templo Vulcani, credo, qvod censeret arte singulari, fusoria præsertim factas, cujus præses qvidam atqve conditor Vulcanus habebatur. Solebant certè qvadrigas istiusmodi bigasqve, nec ex ære modò, sed & aliis materiis collocare in Deorum templis, decorare illis ædium fastigia columnis deniq; ac arcubus imponere, ut locò alio monstrabitur. Non magis istuc pertinent Homeri ἅρματα ποίκιλα χαλκῷ, *currus ære variegati*, qvia tantum propter ornamenta qvædam ita dicebantur, qvæ trademus in seqventibus. Atq; sic intelligenda & eburnea vehicula scriptorum, ut illa triumphantium, de qvibus Ovidius, lib. III. de Ponto, el. 4.

Illa ducis facies in curru stantis eburno.

Et Tibullus, lib. I. el. 7.

Portabit niveis currus eburnus equis.

Nam revera hæc ex ebore non fuere. Habuerunt qvidem integra etiam ex eo, sed fuerunt illa sive ludicra, ut qvadrigæ Neronis, de qvibus Svetonius in vita ejus, cap. 22. sive cultui ornatuiq; servientia, vel alias ostentandæ arti, ut qvadrigæ Myrmecidis, de qvibus Plinius, lib. VII. cap. 21. Aureos qvoq; currus aliter vix intelligo. Eutropius profectò de Paulo Æmilio, lib. IV. *Triumphavit magnificentissimè in curru aureo.* Qvod Demsterus accipit de curru, solido ex auro, taliaq; inde tribuit triumphantibus. At in illo Pauli triumpho

pho

pho alii vetuſtiores magisq; fidi non currum aureum, ſed ſimpliciter currum memorant. Livius, lib. XLV. c. 40. *Ipſe poſtremò Paulus in curru magnam majeſtatem præ ſe ferens.* Plutarchus in ipſius vita: Εἶτ' αὐτὸς ἐπέβαλεν ἅρματι κεκοσμημένῳ διαπρεπῶς ἐπιβεβηκώς. *Inde ipſe curru magnificè ornato urbem invectus eſt.* Non dicit, *curru aureo,* non prætermiſſurus pro cætera diligentia ſua, ſi talis fuiſſet, ſed ſolummodò, *magnificè ornato.* Non itaq; is currus aliter fuit aureus, qvam ut vulgo triumphantium eſſe conſveverant. Neqve aliter accipiendum, qvod habet Philoſtratus in vita Dionis: Τραϊανὸς αὐτοκράτωρ ἀναθέμενος αὐτὸν ἐπὶ τῆς Ῥώμης εἰς τὴν χρυσῆν ἅμαξαν, ἐφ' ἧς οἱ βασιλεῖς τὰς ἐκ τῶν πολεμίων πομπὰς πομπεύουσι. *Trajanus Imperator eum Romæ ſecum impoſito aureo carpento, in quo ſedentes Auguſti triumphare ſolent.* Ita locum iſtum vertit vir eruditiſſimus ad Ammianum. Verum nec carpentum erat id vehiculum, nec in eo ſedebant, ut liqvebit ex ſeqventibus. Itaq; hæc rectius Morellus, vel, qvem ſecutus eſt, vetuſtior Interpres: *Trajanus Imperator Romæ illum in currum aureum aſſumens, quo invecti Imperatores de confectis bellis triumphant.* Sed hoc obiter. De aureo Trajani curru conſtat abundè cum ex ipſa ejus Imperatoris modeſtia, tum qvod dicitur apertè, fuiſſe, qvalem vulgo triumphantes habere ſolerent. At verò aureos non habuere, ut in loco alio monſtrabitur. Tamen Ammianus qvoqve lib. XVI. de Conſtantino: *Inſidebat aureo ſolus ipſe carpento, fulgenti claritudine lapidum variorum, quo micante lux quædam miſceri videbatur alterna.* Tribuit profectò hic Conſtantino aureum vehiculum, non qvidem triumphale, qvod haud ſatis cautè tradunt viri longè doctiſſimi, verum alias Imperatorium & ad pompam ac magnificentiam paratum. At tamen aureum fuiſſe totum non exiſtimo, ſed auratum. Qvalia & Heliogabali, Principis non magis, qvam Conſtantinus, parci aut ſplendorem negligentis, de qvibus Lampridius capite 29. *Habuit gemmata vehicula & aurata.* Neq; debet aliter intelligi vehiculum Qvinti, de qvo Martialis lib. V. qvanqvam totum aureum voluerit Pignorius de Servis:

Aurea quod fundi precio carruca paratur.

Fuit enim Qvintus ille, qviſqvis deniqve, privatus certè, qvi non

D potuit

potuit esse usus aureo vehiculo: neq; ulla illo tempore vehicula ex mero solidoq; auro habuere. Nam qvod legimus de curru Castoris apud Pindarum Ode V. Pyth. ad id genus pertinet, qvale supra, cum de Martis curru loqvebamur, memoravimus. Verba Pindari sunt istiusmodi, ad Arcesilaum loqvens de divitiis:

Σὺ τοίνυν κλυτᾶς
Αἰῶνος ἄκραν βαθμίδων
Ἄπο, σὺν εὐδοξίᾳ
Μελανιστέαι, ἕκατι χρυ-
σαρμάτου Κάστορος.

Lonicerus ita vertit: *Tu verò à summis celebris vitæ tuæ gradibus bono cum nomine divitias accedis, Castoris aureo curru invecti gratia.* Hic currus aureus tribuitur Castori libidine Poëtæ. Qvalem Apollonius assignavit etiam Dianæ, lib. III. Argon. v. 877.

Χρυσείοις Λητωῒς ἐφ' ἅρμασιν ἑστηυῖα.

Aureo in curru stans Diana. Et Euripides in Phœnissis Soli:

Ω τὴν ἐν ἄστροις οὐρανοῦ τέμνων ὁδὸν
Καὶ χρυσοκολλήτοισιν ἐμβεβὼς δίφροις
Ἥλιε, θοαῖς ἵπποισιν εἱλίσσων φλόγα.

O Sol, qui vix in astris cœli frangis, quique sedens in curru aureo celerius equis flammam volvis. Qvemadmodum & Boëtius lib. II. de Consolat. Philos. Metro VIII.

-- *Phœbus roseum diem*
Curru provehit aureo.

Atq; hinc fortassis currus Solis *nitidus* Horatio in Carmine Seculari, de qvo alias videbimus. Manet ergo, qvod initio dicebam, vehiculorum materiam ligna esse, saltem eorum, qvæ ad usus pertinent humanos, & vel itineribus faciendis, vel oneribus gestandis, negociisq; similibus aliis inserviunt. Cæterum ea ligna erant multiplicia. Qvo respectu Hesiodus lib. II. Oper. & Dier.

Νήπιος, οὐδὲ τόγ' οἶδ', ἑκατὸν δέ τε δούραθ' ἁμάξης.

Stultus, qui nescit, centum lignis opus esse ad vehiculum. Dicit centum lignis, pro plurimis. Sic enim Tzetzes exponit: Ἑκατὸν, πολλά· οὐ γὰρ ἑκατόν εἰσι ταῦτα. *Centum, multa, neque enim centum sunt.* Et paulò post:

Ἄφροτα

Ἄφρονα λέγει τοῦτον, ὡς οὐκ εἰδότα ὅτι πολλὰ τὰ τῆς ἁμάξης εἰσὶ ξύλα. *Stultum talem vocat, ut qui nesciat, quod vehiculi plurima sint ligna.* Idem Poëta nominatim ea memorat ferè singulis in partibus, docetq; non obvia, nec qvovis tempore, sed certa selectaqve capi ad ea consveviſſe. Verba ita habent ante dicto loco:

> Ἦμος δὴ λήγει μένος ὀξέος ἠελίοιο
> Καύματος ἱδαλίμου, &c.
> Τῆμος ἄρ' ὑλοτομεῖν μεμνημένος ὥριον ἔργον, &c.
> Ἄξονα θ' ἑπταπόδην· μάλα γάρ νύ τοι ἄρμενον οὕτω
> Τρισπίθαμον δ' ἄψιν τάμνειν δεκαδώρῳ ἁμάξῃ
> Πόλλ' ἐπὶ καμπύλα κᾶλα. -- -- --

Quum itaque jam desinit robur acuti Solis à calore humido, &c. tunc sanè ligna signare tempestivum esse opus memento, &c. Axem septempedalem, valde namque conveniens sic currui. Trium spitamarum curvaturam rotæ decem palmorum. Multa præterea curva ligna. Vides primò aridam, deinde certæ longitudinis, tum curvam postulasse materiam. Sed & certæ arbores huc pertinebant. Apud Plinium ante alias ad currus commendatur fraxinus. Verba sunt in lib. XVI. c.43. *Obedientissima quocunque in opere fraxinus. Gallica verò etiam ad currus flexibilis.* Item abies, de qva sic ait lib. XVI. cap. 42. *Eadem & curribus aptissima.* Theophrastus laudat ilicem & smilacem lib. III. Hist. Plant. cap. 16. Verba ejus hæc sunt ex interpretatione Gazæ: *Vbi ilex non provenit, hac* (smilace) *ad plaustra similiaque utuntur opera, ut Lacedæmonii & Elii.* Idem ulmum ad hanc rem commendat, lib. V. cap. 8. *Vtilis ulmus ad fores, præla & torcularia, quin & ad carpentarium opus.* Sunt ex his ipsis arboribus aliæ ad alias vehiculorum partes magis aptæ, veterum opinione. Axes sanè rotarum laudat Plinius è fraxino, vel ilice, lib. XLIV. cap. 43. *Secatur in laminas prætenues & ilex, colore quoque non ingrata, sed maximè fida iis, quæ terantur, ut rotarum axibus, ad quos lentore fraxinus utilis, sicut duritia ilex.* Videtur respexiſſe huc & Claudianus, qvando ait lib. I. in Rufinum, vers. 276.

> *Vivitur exiguo melius. Natura beatis*
> *Omnibus esse dedit, si quis cognoverit uti.*

Hæc si nota forent, frueremur simplice cultu.
Classica non fremerent, non stridula fraxinus iret;
Non ventus quateret puppes, non machina muros.

Barthius per fraxinum intelligit hastarum omne genus. Ego, cur de hastis hic loqvatur Claudianus, vix intelligo, cum præsertim minus commodè hic dicantur ire. Itaq; de curribus aut vehiculis potius censeo interpretandum, qvibus res ad luxum pertinentes adducuntur terra, sicut mari navibus. Et bene dixit *stridula fraxinus*, sicut Ovidius *stridula plaustra*, III. Trist. el. 12.

Stridula Sauromates plaustra bubulcus agit.

Cæterum de ilice ad axes utili habet qvoqve Theophrastus lib. V. Hist. Plant. cap. 8. *Ilici*, ait, *honos ad axes plaustrorum verticis simplicis*. Idem in hos usus laudat buxum, eodem capite. *Buxus utilis ad axem plaustris.* Fagum qvoqve celebrat ad axes, eam maximè, qvam vocat salsicorticem, lib. III. c. 10. *Salsicorticis materies ad axes similiaque tantum commoda est.* Hinc Virgilius lib. III. Georg.

Post valido nitens sub pondere faginus axis.

Apud Plinium laudatur & ulmus. Nam post verba superius de fraxino & ilice allata subdit: *Et utroque legitur ulmus*, ubi *utroque legi* est *ex utroque*, sive ob utrumqve, lentorem nempe ac duritiem, de qvo utroq; antecessit. Jam ad rotarum orbes Homerus commendat platanum Il. Δ. circa finem. Ad radios Plinius cornum. Verba extant lib. XVI. cap. 40. *Ab his proxima est cornus, quanquam non potest videri materies propter exilitatem, sed lignum non alio pene, quam ad radios rotarum, utile.* Juga laudantur è carpino. Vitruvius lib. II. cap. 9. *Carpinus non est fragilis, sed habet utilissimam tractabilitatem. Itaque Græci, quod ex ea materia juga jumentis comparant, quod apud eos juga ζυγὰ vocitantur, item & eam ζυγίαν appellant.* Theophrastus isto fine acerem commendat, lib. V. cap. 8. *Acer & carpinus lectis jumentorumque jugis cæditur.* Nempe carpinus est certa qvædam aceris species, Plinio auctore lib. XVI. cap. 15. *Tertium genus aceris zygiam vocant, rubentem, fissili ligno, cortice livido & scabro. Hoc alii generis proprii esse malunt, & Latinè carpinum appellant.* Virgilius ad hos usus vocat tiliam, Georg. I. vers. 173.

Cæditur

Cæditur & tilia ante, jugo levis. -- --

Sicut autem iſta omnia communiter fuere lignea, ſic hæc ipſa ligna ferro paſſim munita, ne ſub pondere, vel in viis à lapidibus ſaxisve facilè attererentur. Reſpexit huc Cato, & ex eo Stolo apud Varronem lib. I. de Re Ruſtica, cap. 22. *Stolo inquit, propoſita magnitudine fundi, de eo genere Cato ſcribit; Oliveti jugera CCXL. qui coleret, cum inſtruere ita oportere, ut faceret ex ære ahena, urceos, naſſiternam, item alia. Sic è ligno & ferro, ut ploſtra majora tria, &c.* Ad plauſtra & id genus non reqvirit lignum modò, ſed & ferrum, eo fine, qvo prædixi, ut conſtabit ex ſeqventibus. Addebatur aliqvando & corium maximè, ſi è viminibus aut tabellis aliis tenuibus craticulatim eſſent compoſita vehicula contextaqve. Docet Pollux, qvando ait lib. I. cap. 10. Τὸ δ' ὑπεράνω τοῦ τόνου περίφραγμα, ὃ σκύτει εἴωθε διαλαμβάνεσθαι, τάῤῥιον. Vertit Gvaltherus: *Quodque ſuper tonum circumſeptum, quod & tarrium dictum, corio tegi ſolebat.* Verùm ego mallem: *Quod verò ſupra tonum in ambitum eſt ſeptum, & corio induci conſvevit, tarrion appellatur.* De tarrio in ſeqventibus agemus, & id oſtendemus fuiſſe, qvod parietes vehiculi conſtituebat. Id hic annotamus, corio muniri conſveviſſe, planè illo modo, qvi & hodie in vehiculis plerisqve uſitatus eſt. Atqve iſta qvidem de materia vehiculorum.

Cap. IV.

De Vehiculorum Partibus & Temone.

Temo pro vehiculo integro. Vnde dicatur. Voſſius rejectus. Ῥυμός. *Gloſſæ explicantur atque corriguntur. Plectrum. Phædri lectio defenſa.* Ἔνδρυον. *Verſio Heſiodi notata.* Ἱστοβοΐς. Σταβάριον. *Meurſius notatus.* Ἀκληρίς. Στήριγμα *quid fuerit. Heſychius expenditur.* Στήμων. Σταθμίον, *furca quid. De Plutarchi loco conjectura.* Τῆριξ. *Lipſii emendatio repudiata.* Δίκρες. *Heſychius & Phavorinus explicantur, cum Plutarcho.* Ἀκρόῤῥυμον. *Gvaltherus notatur. Summus temo.* Τετράρυμος. Ὀκτάρυμος. Ἄμπρον.

VEniamus ad vehiculorum partes. Prima & præcipua eſt temo. Qvod enim in navi gubernaculum, id ipſe in vehiculo. Unde ſæpe temo Poëtis, qvod gubernaculum eſt aliis, ſicut diximus.

mus in libris de Militia & Re Navali. Qvin imò ex hac caussa ponere pro integro vehiculo ſveverunt. Juvenal. Sat. IV. verſ. 126.

Regem aliquem capies, aut de temone Britanno
Excidet Arviragus. — — — —

Lubinus: *De temone eo dicit, nam Britanni in prœliis curribus utebantur, ex quibus Regem victum deturbandum eſſe vaticinatur.* Eſt autem temo ita dictus à tenendo, ſi Varroni credimus. *Temo,* ait lib. VI. de L.L. *dictus à tenendo, is enim continet jugum.* Ita temo fuerit primum *tenimo,* dein contractè *temo.* Qvomodo & in aliis ſyllaba illa media ſolet omitti, & e. g. ex *movimen,* fieri *momen,* ex *orimen, omen.* Magisqve iſtoc veriſimile, qvam qvod volebat Voſſius, *ſic dictum à τείνω, quia à jugo ἀποτείνεται, id eſt, extenditur.* Certè non extenditur à jugo, ſed vehiculo, ut docet Pollux, verbis, qvæ mox ſubdo. Contra jugum tenet veriſſimè, ut, præter Varronem, ipſa res teſtatur. Græcis eſt ῥυμός. Philoxenus: *Temo,* αὐχὴν πυδαλίυ. Ῥυμός. Gloſſæ veteres: Ῥυμὸς ἁμάξης, *temo, plerum, armamentum.* Armamentum hic eſt inſtrumentum, qvod ſignificatione ſpecialiori tribuitur temoni, credo, qvod inter currus inſtrumenta eſſet primum ac præcipuum. At qvid *plerum?* Silet Vulcanius, neqve alii nos docent. Qvare dicam, qvod ſum pridem ſuſpicatus, legi *plectrum* oportere. Plectrum idem eſt, ac *flectrum* à plectendo flectendoqve, de qvo dixi ad Phædrum in editione ſecunda. Nam & ipſe lib. V. c. 10.

Monſtrabat vitulus, quo ſe pacto plecteret.

Qvod ſine cauſſa mutarunt. Itaq; & gubernaculis navigiorum tribui oſtendimus in libris de Militia Navali. Jam cum non magis illa in navigiis, qvam hi in curribus flectendi vertendiq; inſtrumenta ſint, qvin eodem venire potuerint vocabulo, vix dubitabitur. Heſiodus vocavit ἔνδρυον lib. II. Oper. & Dier. illo verſu:

-- Ὅρπηκα βοῶν ἐπὶ νῶτον ἵκηαι
Ἔνδρυον ἑλκόντων μεσάβῳ. --

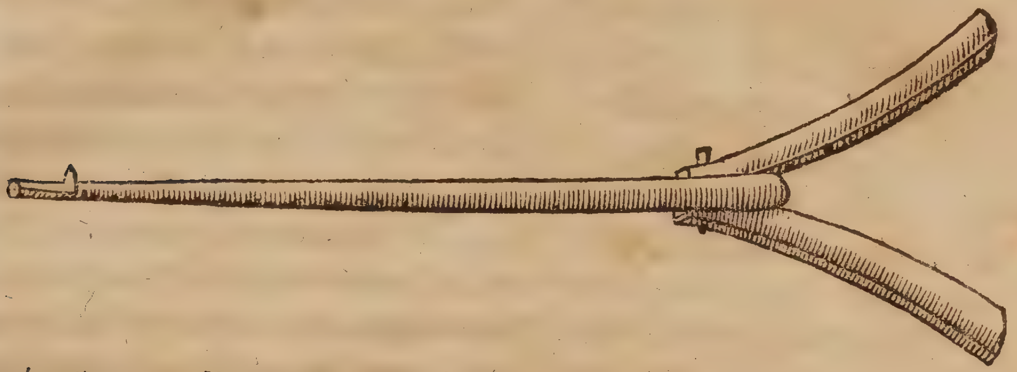
Vertunt: *Stimulo boum terga attigeris quernum temonem trahentium.* Sed de qverno nihil eſt hoc loco, ſi Tzetzi credimus, cujus iſta verba: Ἔνδρυόν ἐστιν, ὃ καὶ ἱστοβοεὺς, καὶ ῥυμὸς καλεῖται. Nudè ſimpliciterqve ait, ſignificare temonem. Et Heſychius medium exponit:

Ἔνδρυον,

Ἔνδρυον, καρδία δένδρου, καὶ τὸ μέσον. *Endrion, cor arboris, & medium.* Qvo efficitur, ut temonem credam ita dictum, qvod esset medius inter duos boves eqvosve, qvasi diceres Latinè lignum medium, aut interius lignum. Cæterum ex Tzetze liqvet, appellasse etiam ἱστοβοέα. Firmat idem Eustathius ad Iliad. Z. Σημείωσαι δὲ ὡς ἐπὶ ἅρματος μὲν ῥυμὸς λέγεται, παρὰ τὸ ῥύω τὸ ἑλκύω, οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ ἁπλῶς· ἐπὶ δὲ ἀρότρου, ἱστοβοεὺς παρὰ Ἡσιόδῳ, βαρβαριζόμενος νῦν παρὰ πολλοῖς, οἳ φασιν αὐτὸν σταβάριον, ὡς οἷον ἱστοβάριον. Ostendit sanè etiam Eustathius ῥυμὸν & ἱστοβοέα idem esse. Addit tamen, alterum de cæteris vehiculis magis, hoc verò de aratris usurpari. Etiam hoc observandum est, qvod recentiores Græcos dicat appellasse barbare σταβάριον. Omiserunt enim indicare viri docti, qvi de barbaris Græcorum vocabulis Lexica composuere. Dicunt qvidem: σταβάριον sive σταύαρον, *seps, munimentum:* verum minus aptè, ut opinor. Nam Eustathius Odyss. Ξ. Σταυροὶ, ὀρθὰ καὶ ἀποξυμένα ξύλα, τὰ καὶ σταύαρα παρὰ τοῖς μὴ λαλοῦσιν εὐγενῶς. *Stauri recta & levigata ligna, quæ & stavara dicuntur iis, qui minus bene loquuntur.* Non sepimentum aut munimentum integrum σταύαρον aut σταβάριον, sed singula illius ligna, singuli valli, qvi etiam extra munitionem, ut erant stipites recti, σταβάρια nominabantur. Deniq; σταβάριον aut σταύαρον nil aliud, qvam qvod hodieq; Stab Germanis, Svecis staf est, rectèq; Eustathio dicuntur βαρβαρίζειν, sive loqvi barbarè, qvi voce illa utuntur. Qvi proinde ita formatam, velut ἱστοβάριον tradere non debuit. Et qvia temo lignum rectum, utiq; sic ipse qvoq; σταβάριον. Describit sanè ad hunc modum Hesychius, ut deinceps apparebit. Achæus Poëta vetus, & qvi vixit Miltiadis temporibus apud Græcos, appellavit ἀκτήρια. Pollux lib. X. cap. 34. Καλεῖ δὲ οὕτω (ἀκτήρια) καὶ τὸν ῥυμὸν τοῦ ἅρματος, τὸ τῆς ἁμάξης ἀνέχον ξύλον, ὅταν ἄζευκτος ᾖ, ὃ στήριγμα καλεῖ Λυσίας. *Eodem quoque nomine (acteria) currus temonem appellat, prominens scilicet illud lignum, cum jugatus non est, quod Lysias sterigma appellat.* Dicit Pollux, Lysiam vocare στήριγμα. Nempe alias τὸ στήριγμα est pars temonis, sicut statim indicabo. De cætero bene describit, lignum prominens à curru. Sic enim & alio loco: Τὸ ἀποτεινόμενον ἀπὸ τοῦ δίφρου ξύλον, ῥυμός. *Lignum ab ipsa currus sella extensum, temo.* Hesychius hoc modo habet: Ῥυμὸς τοῦ ἅρματος τὸ ἐκτεταμένον ξύλον περὶ τοὺς ἵππους.

πους ἕως τοῦ ζυγοῦ μέσον ἀπὸ τοῦ ἄξονος, ὅ τινες στήμονα καὶ σταθμίον καλοῦσι. *Rhymos vehiculi extensum est lignum per equos usq; ad jugum medium ab axe, quod aliqui stemona & stathmion appellant.* Cum Hesychio facit Phavorinus, qvi appellat τὸ μεταξὺ κατὰ μῆκος ξύλον τοῦ ἅρματος, ἤγουν τὸ προηρτημένον τῷ ζυγῷ ὀρθὸν ξύλον. *Lignum in vehiculi medio secundum longitudinem, prominens ve ad jugum lignum rectum.* Item: Τὸ μέσον τῶν ἵππων ξύλον, ᾧ συνδέδεται ὁ ζυγός. *Medium inter equos lignum, cui jugum alligatur.* Qvando vocat ξύλον μέσον, sive lignum medium, firmat id, qvod de endrio superius divinabamus. Juvat qvoq; Scholiastes vetus Homeri, qvando sic Il. π. exponit: Ὁ προσηρτημένος τῷ ζυγῷ κανὼν εἰς ὀξὺ λῆγον. Τὸ μέσον ξύλον. Cæterum Hesychius dicebat, etiam στήμονα & σταθμίον aliqvibus vocari, qvod ignoro, utrum ad temonem integrum pertineat. Σταθμίον sanè alias σταθμὸς, id est statera, vel libra. Hoc verò ligno illi recto, de qvo hactenus locuti sumus, parum convenit. Qvare mallem ego capere de qvadam ejus parte, sive ligno alio transverso, in temone firmari solito prope capsam, ad qvod religantur funes, provenientes à jugo. Sanè lignum illud hodieq; Germanis meis die Wag / id est, *libra* dicitur. Et in flectendo vehiculo huc illucq; libræ instar movetur. Qvare temo σταθμίον vocatus ab hac parte ipsius videtur. Eadem fortassis στήμων est, qvia cum procurrentibus funibus, qvibus religantur eqvi, habet instar staminis, qvod alias est στήμων. Sicut autem temo dictus στήμων sive σταθμίον, cum hoc potius pars ejus qvædam esset, ita qvoq; στήριγμα vocatus est, cum στήριγμα propriè partem ejus signet. Nam est στήριγμα in temone, qvod Latini nominarunt *furcam.* Plutarchus in Coriolano: Ὃ οἱ Ἕλληνες ὑποστάτην καὶ στήριγμα, τοῦτο Ῥωμαῖοι φοῦρκαν ὀνομάζουσι. *Quod Græci hypostaten & sterigma, id Romani furcam appellant.* Idem planè furca & στήριγμα. Porrò furca lignum bifidum, ut idem docet in Qvæstionibus Romanis, ubi vocat διπλοῦν ξύλον, ὃ ταῖς ἁμάξαις ὑφιστᾶσιν, *lignum duplex, quod curribus subjici solet,* subditqve: Τὸ δὲ ξύλον ἡμεῖς μὲν στήριγγα, Ῥωμαῖοι δὲ φοῦρκαν ὀνομάζουσι. *Lignum illud nos quidem steringem, Romani verò furcam appellant.* Qvod Plutarchus ait de curribus, valde obscurum est, & nescio, an integrum. Qvomodo enim lignum potest intelligi currui subjectum? An scribendum: Ὃ τοῖς ἄξοσι ὑφιστᾶσιν? id

id est, *lignum, quod axibus* (rotarum) *subjiciunt*. Certè furca illud bifidum est lignum, qvod priorem axem tenet, atq; huc & illuc flectit in itinere simul cum temone. Solent enim hodieq; temoni utrinqve adjungi ligna, qvæ ab una parte coëunt, ab altera distant maximè, litteræ V figura, qvandoq; temo ipse ab una parte furcæ specie dividitur. Illa sic divisa ligna, temoni ve divisim adsociata Latinorum furca, Græcorum στήριγμα, ut vocant alii, ut Plutarchus, στήριγξ. Ista specie.

Στήριγγας appellat etiam Hesychius, ubi sic describit: Στήριγγες, ἐρείσματα· οἱ δὲ τὸ δίκρουν, ὅπερ ὑποτιθέασι πρὸ τῆς ἁμάξης ζυγῷ. *Steringes sunt fulcra. Quidam sic appellant illud bifidum, quod subdi solet jugo vehiculi.* Dubitat hic Lipsius, an vox ζυγῷ se bene habeat, putatq; potius ῥυμῷ legendum. Ego nihil muto, plane enim per τὸ δίκρουν intellexisse integrum temonem arbitror, qvi subdi jugo, & ad id loro alligari consvevit, ut mox ostendemus. Vocat autem δίκρουν Hesychius temonem, qvoniam in furcam desinebat, non qvod furca ipsa subdita fuit jugo. Furca enim pertinebat ad axem, non ad jugum. Nam qvod Plutarchus ait, furcam illam sustentasse temonem, aliud est. Verba ejus sunt ista, in Coriolano: Ἦν δὲ μεγάλη κόλασις οἰκέτου πλημμελήσαντος, εἰ ξύλον ἁμάξης, ᾧ τὸν ῥυμὸν ὑπερείδουσιν, ἀράμενος, διεξέλθοι παρὰ τὴν γειτνίασιν· ὁ γὰρ τοῦτο παθὼν καὶ ὀφθεὶς παρὰ τῶν συνοίκων καὶ γειτόνων, οὐκέτι πίστιν εἶχεν· ἐκαλεῖτο δὲ Φουρκίφερ. *Habebatur autem punitio servi, qui peccaverat, acerba, si lignum plaustri, quo sustentant temonem, circa viciniam portaret: ita enim punitum quum domestici & vicini vidissent, nullam habebant deinceps ei fidem, appellabantque eum furciferum.* Ex eo, qvod furciferum appellatum ait, manifestum, non de ligno alio sermonem esse,

qvam qvod furca eſt Latinis. Hoc dicit ſuſtentaſſe temonem, qvia tenebat eum rectum inter eqvos, prolapſurum alias in terram, ſicut hodieq; fieri in vehiculis videmus. Nempe in extremo furcæ, ubi ligna duo maximè diſtant, addi lignum aliud transverſum ſolet, qvod ſubjectum medio arbori, axem poſteriorem priori adjungenti, tenet furcam, & cum ea temonem, ne poſſint procidere. Atqve iſtoc qvidem voluit Plutarchus illis verbis. At in prioribus non tam de furca propriè ſic appellata, qvam temone, cujus capiti jugum alligari conſvevit, ſermo erat. Nam furca propriè ſic dicta tenebat regebatq; axem, eumq; huc ac illuc flectebat, ſicut dixi. Eratqve hic præcipuus furcæ uſus in vehiculo. Sicut autem temonis pars extrema una dicebatur ϛήριγμα Græcis, ita altera extrema ἀκροῤῥύμιον. Pollux lib. I. cap. 10. Τὸ ἀποτεινόμενον ἀπὸ τοῦ δίφρου ξύλον, ῥυμός. Οὗ τὸ τέλος ἀκροῤῥύμιον, ὕπερθεν ἐκδέδεται τοῦ ζυγοῦ. *Lignum ab ipſa currus ſella extenſum, temo, cujus ultima extremitas, acrotemo dicta ſupernè jugo alligatur.* Non eſt ἀκροῤῥύμιον pars alia, qvam dicta, qvod apparet, qvia jugum ſibi habet alligatum. Gvaltherus voce hybrida *acrotemonem* reddidit. Sed rectius, ad expreſſionem dictionis Græcæ, *ſummum temonem* appellaſſet. Ita namq; Curtius vocavit lib. IV. cap. 9. Verba iſta ſunt: *Ex ſummo temone haſtæ præfixæ ferro eminebant.* Summus temo plane illud ipſum, qvod Gvalthero *acrotemo*, Græcis ἀκροῤῥύμιον. Obſervandum autem, priſcis temporibus tot fere temones fuiſſe ſingulis in vehiculis, qvot habebant paria eqvorum boumve. Unde de qvadrigis Iſidorus: *Quadrigarum currus duplici temone olim erat.* Et apud Xenophontem, lib. V. Pædiæ, currus Abradatis eſt τετράρυμος ἐξ ἵππων ὀκτώ. Id eſt: *Temones habens quatuor, equos verò octo.* Qvemadmodum paulò poſt eodem loco currus Cyri ὀκτάρυμος, id eſt, *cum temonibus octo,* qvi trahabatur ὀκτὼ ζεύγεσι βοῶν. Id eſt, *octo jugis ſive paribus boum.* Qvanqvam hi temones non ſpectarint omnes pariter ad vehiculum. Id enim habebat unicum tantummodo, firmatum ad axem; reliqvi adjuncti erant, qvilibet ad alterius caput, qvod in ſeqventibus monſtrabitur. Illud etiam notandum, qvod pro hisce ligneis temonibus qvandoqve uſurparint funem longum. Heſychius: Ἄμπρον, τὸ τεταμένον σχοινίον, ᾧ ἐχρῶντο

ἀντὶ,

ἀντὶ ῥυμοῦ. *Amprum, funis extentus, quo utuntur loco temonis.* Docet clarè id, qvod dixi, ſimul funem eum ἄμπρον eſſe nominatum. Euſtathius: Ἄμπρον σχοινίον, ᾧ ἐχρῶντο ἀντὶ ῥυμοῦ μέσῳ τεταμένῳ τῶν ἑλκόντων ζευγῶν. *Amprum, funis, quo utuntur pro temone, collocato in medio inter trahentes jugales.* Scilicet, cum onera eſſent graviora, qvam ut à duobus animalibus ad jugum temonemq; unum junctis poſſent moveri, à capite temonis addebatur funis longus, & ad eum tot jugales, qvot videbantur ſufficere, qvod & hodie qvandoq; ſolet fieri. Et hic funis, qvem appellant ἄμπρον. Suidas: Ἄμπρον σχοινίον ὅπερ διὰ τῶν ζυγῶν διατείνουσι καὶ φορτία ἐφ' ἁμάξης κομίζουσιν, ὥστε ὁμοτόνως ἀπὸ τῶν ζευγῶν ἕλκεσθαι, ἀμπερόν τι ὄν, τὸ διὰ περῶν τὸν ζυγὸν δεδεμένον. *Amprum, funis per juga protentus, quo onera in plauſtro ducunt ita, ut æqualiter à jugalibus trahantur, cum ſit quid continuum, jugumque tenens religatum.*

Cap. V.

De Axe.

Axis. Ἄξων *quid. Notat interdum totum vehiculum. In plauſtris volvebatur cum rotis.* Ἀκροξόνια. Ἀκραξόνια. *Pollux & Demetrius Triclinius emendati.* Χνόαι. Σύριγγες. Εὐρά. *Pollux explicatus.* Παραξόνιος. *Gvaltherus notatus. Clavus. Obex.* Ἐπίβολον. Ἔμβολον. *Materia ejus ex ligno & ferro. Semel ex cera. Axedo.* Ἁμαξιδόνιον. Ἐνήλατα. *Argolus reprehenditur.* Πλήμνη. Ἐμβολοδέτης. *Gvaltherus denuò notatur.* Ἁμαξήποδες. *Arbuſcula. Baldus notatur. Heſychius corrigitur.* Καθαραῖα. *Axis ſecundus.*

VEniamus nunc ad axem. Ita verò nominabant ſtipitem longum, circa qvem vertuntur rotæ. Feſtus: *Axis plures habet ſignificationes. Nam & pars cœli ſeptentrionalis, & ſtipes teres, circa quem rota vertitur, axis appellatur.* Græcis voce ſimili eſt ἄξων. Philoxenus: *Axis,* ἄξων. Gloſſæ aliæ: Ἄξων, *axis.* Scholiaſtes vetus Homeri ſcribit eſſe ὁ εἰς τὰς χοινικίδας ἐμβαλλόμενον ἑκατέρου τροχοῦ, id eſt, *illud, quod modiolis rotæ utriusque inſeritur.* Fuit ergo pars vehiculi admodum neceſſaria propter rotas, qvæ absq; illa inutiles plane atq; nullæ. Hinc Poëtis fere poſita pro integro vehiculo. Notum illud Juvenalis Sat. III.

Nam ſi procubuit, qui ſaxa Liguſtica portat
Axis, & everſum fudit ſuper agmina montem.

 Ita

Ita Silius lib. XVI.

— — — *Eversum propulit axem.*

Et aliqvando ante:

— — — *Necdum ipse ascenderat axem.*

Manetqve hoc loqvendi genus hodieqve apud Germanos meos, qvando, qvæ vehiculis de uno loco in alium portantur, **auf der Ax** deferri dicunt, qvod Latinè foret *super axem.* Insertum autem sibi vel affixum habuit temonem ea parte, qva divisus est in furcam. Indicavit Ovidius, qvando lib. II. Met. facit non amotum ablatumve, sed revulsum, qvod non potest dici, nisi de iis, qvæ cohærent firmiter, & per vim sejungenda sunt. Verba ejus ita habent:

Illic fræna jacent, illic temone revulsus
Axis. — — — —

Jam qvia cohærebat cum temone, ideò fuit stabilis, solæqve circa eum volvebantur rotæ. Qvanqvam hoc non fuerit perpetuum in omnibus vehiculis, nam in plaustris adhærebant rotis, & cum ipsis simul volvebantur. Probus ad Virgil. I. Georg. ubi de plaustrorum tympanis: *Axis autem cum rota volvitur.* Sed de hoc & in seqventibus. Extremas ejus partes Græci ἀκροξόνια vocarunt. Ita enim habet Pollux lib. I. Τὰ τοῦ ἄξονος τὰ ἑκατέρωθεν τέλη, ἀκροξόνια. *Axis utrasque extremitates acroxonia appellant.* Ἀκροξόνια nominavit etiam Demetrius Triclinius ad Sophoclis Electram. Verba ejus: Χνόαι γὰρ τὰ ἀκροξόνια. Sic certè legitur in Parisiensi à Turnebo Anno 1553. publicata. Postulare tamen ratio analogiæ videtur, ut legamus ἀκραξόνια. Et reperisse ita sese apud Scholiasten Apollonii Stephanus testatur. Neq; desunt, qvi eadem ratione verba Demetrii adducunt. Liqvet autem simul ex Demetrio, extremitates illas axis etiam vocasse χνόας. Firmantq; Scholia Sophoclis vulgaria non longè à prædicto loco, ubi sic exponunt χνόαν: Χνόα, τὸ λεπτὸν μέρος τοῦ ἄξονος, τὸ τριβόμενον ὑπὸ τῆς χοινικίδος. *Chnoa est axis pars gracilior, quæ à modiolo teritur.* Optimè, constatq; hinc, qvænam sint illa τέλη Pollucis, non videlicet summa capita axis, verum qvicqvid ultra vehiculum prominet, rotæqve modiolo immittitur. Paulò ante explicant per σύριγγας. Verba hæc sunt: Χνόας δὲ, τὰς τοῦ ἄξονος σύριγγας. Σύριγξ δέ ἐστι,

τὰ

τὸ εἰς τὴν ὀπὴν τοῦ τροχοῦ ἐμβαλλόμενον μέρος τοῦ ἄξονος. *Chnoas vocat axis syringas. Syrinx verò est ea pars axis, quæ foramini rotæ inseritur.* Atq; ita & Hesychius: Χνόαι αἱ χοινικίδες, αἱ τοῦ ἄξονος σύριγγες. Duo ait significare, & modiolum, & syringa axis. Verum de modiolo deinceps. Syrinx autem, sive axis hæc extremitas, muniri ferro solebat, ne à rota facilè attereretur. Illud ferrum Græci appellabant εὐρὰν. Pollux: Τὰ τῷ ἄξονι ἐγκείμενα σιδήρια, καὶ τριβόμενα ὑπὸ τοῦ τροχοῦ, εὐραί. *Ferramenta axi imposita, quæ teruntur à rota, nominantur euræ.* Ita verto ista, minus evidenter aliis exposita. Solet hodieq; id in usu esse, figura paulò latiore, ac in summo capite foramen habere, per qvod infigitur clavus, continendæ rotæ, ne in cursu excidat. Clavus iste Græcis παραξόνιος. Idem Pollux: Τὸ δὲ κωλύον ἐκπίπτειν τὸν τροχὸν ἐμπηγνύμενον τῷ ἄξονι, παραξόνιος. Vertit Gvaltherus: *Sed clavus, rotam axi infixam cohibens, paraxonius.* At Græca nihil continent de clavo. Itaq; sic verti debent: *Illud verò, quod non sinit excidere rotam, infixum axi, paraxonius.* Non rotam axi infixam dixit, ut accepit Gvaltherus, verum id, qvod rotam continet. Id axi circa extremum infigi solebat. Fuit tamen revera nihil aliud, qvam clavus. Atq; ita clarè nominavit Hyginus fab. LXXXIV. *Myrtilus currum junxit, & clavos in rotas non conjecit.* Qvando ait, *clavos in rotas non conjecit,* vult non immisisse axi, atq; sic clausisse rotas, qvod Græcis est παραξονίους οὐκ ἐμπηγνύναι τῷ ἄξονι. Sidonio est *obex* in Panegyrico Antemii, ubi de OEnomao:

-- -- *Natæ quem fraude cadentem*
Cerea destituit resolutis axibus, obex.

Pro παραξονίῳ Gorgias usurpavit ἐπίβολον, Eratosthenes ἔμβολον, qvod Pollux similiter annotavit. In Glossis Græcis video non ἔμβολος in primo casu, sicut legitur apud Pollucem, verum ἔμβολον haberi, modò integra sit scriptura. Verba ista sunt: Ἔμβολον τὸ εἰς τὸν ἄξονα ἐμβαλλόμενον ξύλον. *Axedo.* Non potest mea sententia ἐμβαλλόμενον εἰς τὸν ἄξονα, id est, qvod axi inseritur, intelligi aliud qvidpiam, qvam clavus. Qvem ostendunt fieri ex ligno consvevisse, qvando vocant ξύλον. Qvanqvam non existimem, perpetuum hoc fuisse. Verosimilius enim, habuisse ferreum. Cereum fecit Hippodama in curru

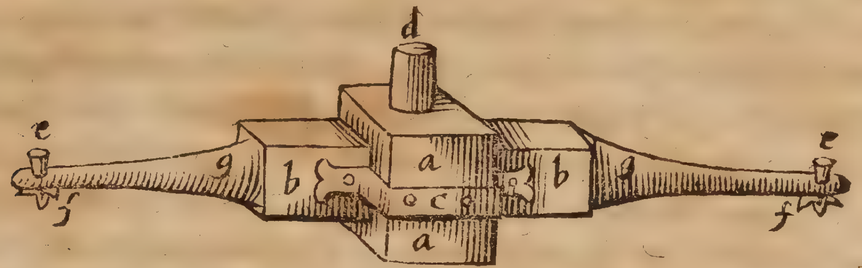
Myrtili. Schol. Apollon. l. v. 752. Ἐμβαλόντα κήρινον ἔμβολον ἐπὶ τοῦ ἀκραξονίου, &c. Sed hoc dolo ab ea factum, ut ab OEnomao in certamine curruli vinceretur. Vulgo ſine dubio ex ferro fuit, ſive ligno, ut nos Gloſſæ docent. In qvibus ſimul Latinum *axedinis* vocabulum, qvo ἔμβολον exponunt, annotandum eſt. Neq; enim alibi opinor reperiri. Atq; poteſt fieri, ut formatum ſit ab ἁμαξηδονίῳ, Græca voce, nam & illa obicem ſignificat, qvalem hic exponimus. Euſtath. Iliad. E. Ἐνήλατα, πασσαλίσκοι, κωλύοντες ἐξιέναι τὸν τροχὸν, τὰ καλούμενά φασιν ἁμαξηδόνια. *Enelata, paxilli, qui prohibent excidere rotam, eadem vocari ajunt hamaxedonia.* Sunt plane hamaxedonia paxilli dicti, unde forſitan axedines, Latinis. Iidem etiam ἐνήλατα, ut conſtat ex Euſtathii his verbis. Atq; ita uſurpavit etiam Euripides, cujus propterea Scholiaſtes ἐνήλατα expoſuit πασσαλίσκους, ἢ τὰ ἐμβαλλόμενα πρὸς τῷ ἄξονι, ὥστε μὴ ἐξιέναι τὸν τροχὸν, iisdem propemodum, qvibus Euſtathius, verbis. Qvod autem cenſet Argolus in Notis ad Onuphrii de Ludis Circenſibus lib. I. p. m. 4. dictos qvoq; clavos hosce σύριγγας, id plane falſum eſt. Verba ejus hæc ſunt: *Obex paxillus eſt, qui in foramen axis immittitur*, σύριγξ *Græcis*. Schol. Sophoclis in Electra: Σύριγξ δ' ἐστὶ τὸ εἰς τὴν ὀπὴν τοῦ τροχοῦ βαλλόμενον μέρος, id eſt, πάτταλος τοῦ ἀξοναίου πλήμνη καὶ πλήσμη *ſignificatur apud Schol. Apoll. lib. I.* Pravè hæc excuſa ſunt, puto enim pro ἀξοναίου, qvod eſt nihili, ſcripſiſſe ἄξονος. Cæterum obicem Scholia qvæ laudat, nunqvam σύριγγα exponunt. Dicunt eſſe τὸ εἰς τὴν ὀπὴν τοῦ τροχοῦ βαλλόμενον, *quod inſeritur foramini rotæ.* At clavus ſeu paxillus, qvi Latinis *obex*, non rotæ foramini inſeritur, ſed axis. Τὸ εἰς τὸν ἄξονα ἐμβαλλόμενον dicebant ſupra Gloſſæ. Sed nec, qvod de voce πλήμνη addit, hilum valet, longèq; diverſum tradit Scholiaſtes Apollonii lib. I. v. 757. Πλήμνη ait τὴν χοινικίδα σημαίνει τοῦ τροχοῦ. Dicit partem eſſe rotæ, qvæ Græcis χοινικὶς vocatur. Obex autem rotæ pars non poteſt appellari. Qvare hic, ut multis locis aliis, Argolus eſt lapſus. Pertinet ad clavum hunc, qvod ἐμβολοδέτης Græcis. Ita namq; habet Pollux ſæpe dicto loco: Ὁ δὲ τοῦ παραξονίου δεσμὸς, ἐμβολοδέτης. Vertit Gvaltherus: *Sed paraxonii vinculum, axiligator.* Qvæ verba qvid ſignificent, non video. Ac primum qvidem evidentius haud dubiè pro Græco *paraxonii*, ſcripſiſſet *clavi obicisve*. Deinde qvid eſt *axiligator?*

ligator? Non enim ἐμβολοδέτης; cum ipse prius ostenderit Pollux, ἔμβολον significare idem ac παραξόνιον, id est, *clavum*. Debuisset igitur ad hanc formam potius *claviligatorem* reddidisse. Deniq; nec *vinculum* hic satis intelligitur. Ego plane censeo, ἐμβολοδέτην esse pinnulam, seu aciculam, qvæ trajicitur per clavum sive obicem, ne possit excuti per jactationem axis. Solet enim & in clavi extremo exiguum foramen fieri, & per illud transmitti ferramentum longius bifidumqve, ac ab altera parte reflecti, qvo firmius obhæreat, prædicto fine. Atq; ob hanc causam nominatus est ἐμβολοδέτης, qvia ligat, vincit, continet obicem seu clavum. Cæterum ad axem ipsum spectat, qvod est ἁμαξήπους Græcis. Pollux, lib. I. c. 14. Καθαραίαις ἐφαρμόζονται οἱ ἁμαξήποδες, ἀφ' ὧν ὁ ἄξων ἕλκεται στρεφόμενος. Gvaltherus: *Catharæis axis cardines adaptantur, à quibus axis conversus trahitur*. Vertit *axis cardines*, qvod Pollux dixit ἁμαξήποδες. At Vitruvio Latinè sunt *arbusculæ*. Verba extant lib. X. cap. 20. *Supponanturque in singulis intervallis eorum arbusculæ, quæ Græcè ἁμαξόποδες* (ita vocat ipse, non ἁμαξήποδες, ut Pollux) *dicuntur*. Et capite seqventi: *Hæ in arbusculis, sive amaxopodes dicantur, habuerant versationes*. Debuisset igitur Pollucis locum ita reddidisse: *Catharæis adaptantur arbusculæ*, &c. Qvales autem hæ arbusculæ? Prodit Vitruvius verbis, qvæ seqvuntur priore loco allata: *Græcè ἁμαξόποδες dicuntur, in quibus versantur rotarum axes, conclusi laminis ferreis*. Liqvet, fuisse machinulas, eo pertinentes, ut in iis verti possent axes. *In iis* signanter dico, ita enim idem cap. seq. *Hæ IN ARBVSCVLIS habuerunt versationes*. Atq; ita voluisse etiam Hesychius videtur: Ἁμαξίποδες (sic vocat ipse, non ἁμαξόποδες, aut ἁμαξήποδες, convenientemqve sibi habet Athenæum, cujus verba post citabo) τῆς ὑπερτερίας τὰ εἴδη, τὰ τοῖς ἄξοσι προστιθέμενα στρεφομένοις περὶ αὐτά. Dicit, axibus apponi, hosq; verti circa illas. Περὶ αὐτὰ pro eo habet, qvod Vitruvius posuit, *in arbusculis*. Sed qvæ hic τὰ εἴδη? Species respondet Baldus in Lexico Vitruviano. Verba ejus, ubi de voce ἁμαξίποδες: Græca vox denotat ἁμάξος πόδα, id est, *currus pedem*. *Obscurè Hesychius, speciem esse hyperteriæ, appositam axibus, qui circa ipsam vertuntur*. At si Hesychius speciem hyperteriæ voluisset dicere, scribere τῆς ὑπερτερίας εἶδος debuisset, non

τὰ εἴδη, neq; ſpeciem ſe intelligere oſtendit, & ὑπερτερίας unius in vehiculo τὰ εἴδη fuiſſe plura. Qvid igitur dicemus? An τὰ εἴδη denotare partes, qvalescunq; deniqve? Qvomodo Plato in Polit. II. uſurpavit δύο εἴδη, pro duabus animi partibus, una, qvæ voluptate alitur, altera, in qva irarum ardor, ſicut Tullius expoſuit: An potius, corruptã illam eſſe vocem mutilamve. Videtur enim ea Heſychius exprimere vel deſcribere partes illas voluiſſe. Adde, qvod ſignificatione altera τὰ εἴδη rarius dicantur, ac propterea non videantur expoſitionis loco potuiſſe uſurpari. Et qvid? Si legamus τὰ εἴλη, atq; exponamus *vertibula*, ab εἴλω vel εἰλέω, qvod idem eſt, ac στρέφω, id eſt, *verto*. Erant enim plane verſationibus axis deſtinata. Vitruvius: *Eæ arbuſculæ ita ſint temperatæ, ut habeant cardines & foramina, quo vectes trajecti verſationes earum expediant, uti ante, & poſt, & ad dextrum ſeu ſiniſtrum latus, ſive obliquè ad angulos opus fuerit, ad id per arbuſculas verſati, progredi poſſint.* Obſerva, qvod Vitruvius arbuſculas ipſas hic faciat verſatiles, iisq; converſis verti machinam oſtendat, qvæ verti alias non poſſit, niſi per has arbuſculas. Qvomodo & Pollux ſupra, ἀφ᾽ ὧν ὁ ἄξον στρεφόμενος. Qvaſi harum ope factoqve axis vertatur. At hoc repugnat ſuperioribus., in qvibus dicebat, axes verſari non per arbuſculas, ſed *in arbuſculis.* Neq; aliter habet Athenæus, unde ſua Vitruvius videtur deſumſiſſe. Verba citant Daniel Barbarus ad Vitruvium & Turnebus lib. XXIII. Adv. c. 33. Στρέφονται δὲ ἐν ἁμαξίποσι. Dicit clarè, ἐν ἁμαξίποσι, non ἀφ᾽ ἁμαξιπόδων, uti Pollux loqvebatur. Verum ſine dubio arbuſculæ Vitruvianæ à vulgaribus nonnihil differebant. Exigit profectò cardines Vitruvius in ipſis, item foramina, qvod non fuiſſet opus nominatim fieri, ſi cardines hujusmodi & foramina habuiſſent etiam vulgares. Præterea in Polluce illud ἀφ᾽ ὧν non ad στρεφόμενος, verum ἐλκεται fortaſſis referendum. Deniq; omninò arbuſculas vulgares exiſtimo fuiſſe ſtipites, ſeu ligna craſſiora, per qvorum medium tranſibat axis, ſic, ut in illis verteretur, & ſi verſus eſſet, ſimul verterentur illæ, ſimulq; cum illis ὑπερτερία, de qva in ſeqventibus. Puto enim impoſitam ipſis ὑπερτερίαν fuiſſe, hocq; voluiſſe Heſychium, qvando dixit τῆς ὑπερτερίας τὰ εἴδη. Nimirum axis qvælibet unam habebat arbuſculam

in

in medio, cui ὑπερτερία incumbebat, affixa arbuſculæ, ut credo, interventu ligni ſuffixi, qvod à Græcis καθαραῖα dicebatur. Erat autem lignum ab uno latere hyperteriæ pertinens ad alterum, cui hamaxapus ſeu arbuſcula inhærebat. Pollux ſupra dicto loco: ὑποπέπηγε δ' αὐτοῖς (πλευροῖς τῆς ὑπερτερίας) ξύλα, ἃ καὶ καθαραῖα ὀνομάζονται. Οἷς ἐφαρμόζονται οἱ ἁμαξίποδες. *Suffixa verò ipſis* (lateribus hyperteriæ) *ſunt ligna, quæ catharæa dicuntur, quibus adaptantur hamaxopodes vel arbuſculæ.* Sed hæc rectius diſcentur ex imagine totius rei.

a. Eſt arbuſcula. b. Axis tranſiens per arbuſculam, & ſic ἐν ἁμαξίποδι, ſeu in arbuſcula, ut loqvuntur. c. Laminæ ferreæ, qvibus utrinq; arbuſcula concluditur. d. Clavus, cui impoſita erat ὑπερτερία, ſic, ut ſeqvi arbuſculam & axem cogeretur. e. Sunt obices. f. Ἐμβολοδέται ſeu claviligatores. g. Ἀκραξόνια. Dixi, qvamlibet axem unam habuiſſe arbuſculam, & qvia ſub ὑπερτερίᾳ axes duæ, ideò rectè τῆς ὑπερτερίας fuiſſe dicuntur τὰ εἴδη. Omnino enim tale genus intellexit Pollux, qvod cum rotis eſſet qvatuor, & axibus duobus, ubi arbuſcularum vel ἁμαξιπόδων facit mentionem. Qvod propterea hic addo, qvia fuit genus aliud vehiculorum, qvod non niſi unum axem habuit. Scilicet, qvot rotarum paria qvodq; genus, tot ſimul habebat axes, ſicut hodieq; videmus. Erantq; hi axes non re ipſa modo à ſe mutuo, ſed & vocabulis diſtincti, qvando alius *primus*, alius *ſecundus* dicebatur. Perſius ſat. V. v. 70.

-- -- -- Quamvis temone ſub uno
Vertentem ſeſe, fruſtra ſectabere canthum,
Cum rota poſterior curras & in axe ſecundo.

Hic ſecundus axis, qvi poſteriores rotas continet, id eſt, eas, qvæ ab jugo eqvisq; longiſſimè diſtant. De qvibus, ut & cæteris rotis, amplius aliqvid nunc eſt dicendum in ſeqventi capite.

Cap. VI.

De Rotis.

Rotæ quid & unde. Isidorus refellitur. Orbitæ. Virgilius exponitur. Τροχός. Κύκλος. *Tympanum. Pignorius & Pætus notati. Cardo axis. Rota radiata. Radii.* Κνῆμαι. Κερκίδες. Ὀκτάκνημα κύκλα. *Homerus explicatur contra Eustathium & Scholiasten Pindari.* Ὀπαὶ, κενὰ, κενώματα τροχῶν. *Diaconus exponitur. Nova significatio vocis* πλήμνης. Τόρμος. *Orbile. Varro exponitur contra Turnebum & Scaligerum, simulque corrigitur. Orbis rotarum, curvatura, flexura.* Κύκλος, περιφέρεια. *Scholia Homeri emendantur.* Ἴτυς. *Orbes quomodo inflexi. Plinius exponitur.* Ἄψις. *Hesiodi versio notatur.* Ἅμαξα *pro rota.* Τρισπίταμον. Κύκλος τροχικὸς Ἄψις *nova significatione. Zetzes exponitur.* Βυμβολαὶ, ἁρμόσεις ἀψίδων. Γλωσσίδια. *Lingulæ.* Σῶτραι. Σωτρεύματα. *Vieti. Glossæ liberantur à correctione.* Ἱμάντες. Ἐπίσωτρα, Κανθὸς. *Canthus. Turnebi locus. Trochus puerorum, rota, rotula. Martialis explicatur & Propertius. Clavis. Increpare adunca trochi. Orbis. Trochi adunca quæ. Trochum versare. Argutum æs trochi. Diomedes emendatur. Rota vertitans. Rotæ volumina. Scaliger notatur. Vieti. Orbes.* Ἀξὸν. *Versio Pollucis rejecta.* Πλημνόδετον. Θώραξ. Τέλος τροχοῦ. Ἄταρνον. Γάρνον. Γάρκον. Δέτρον.

AXi, de qvo hactenus est dictum, inseruntur rotæ. Sunt autem rotæ orbes circulive, qvi axem & vehiculum cum axe sustinent, motuq; suo ac circumvolutione promovent ad ulteriora. Dictas rotas putant, qvod ruant, id est, cursu præcipiti ferantur. Isidorus: *Rota dicta, quod ruat.* Atqvi tali cursu non semper, ac ne freqventer qvidem utuntur. Itaq; nec amplecti possum, qvod volebat Vossius, qvasi veniant à ῥοθεῖν, qvia signet non tantum strepitum edere, sed etiam cum impetu ferri. Sanè rotæ gradu sæpe lentissimo incedunt, præsertim, cum vehicula sunt gravata onere. Mihi dictæ potius à forma videntur, qvia sunt rotundæ. Rotam sanè pro rotundo usurpari pridem annotarunt viri docti, unde *rota Solis*, ejus circulus. Et in aliis vocabulis lingvarum qvoq; aliarum, qvæ significant orbiculatum qvidpiam vel rotundum, similitudo vocis hujus deprehenditur, qva de re occasione alia. Rotas à Latinis aliqvando qvoq; dici *orbitas*, ignoro, an Asconio credendum. Verba ejus extant

extant ad Verrinam III. *Orbita duas res significat. Nam orbita & rota ipsa intelligitur, & vestigium rotæ in molli solo.* Saltem sic accipiunt nonnulli illa Virgilii lib. III. Georg.

> -- -- *Iuvat ire jugis, qua nulla priorum*
> *Castaliam molli divertitur orbita clivo.*

Videturq; juvare Servius, qvando illa sic exponit: *Dispono ire per eam viam, per quam nullus ante egit orbitam suam.* Nam *egit orbitam* potest accipi pro egit rotam, egit vehiculum. Sed inclino magis eo, ut *agere orbitam* existimem sic dici, sicut *agere fossam*, vel *agere cuniculos*, pro ducere, imprimere, infodere. Sic locus ille Virgilii huc nihil pertinebit. Neq; alibi recordor orbitam hoc sensu legi. Græcis vulgo est τροχὸς. Philoxenus: *Rota*, τροχὸς. Homero qvoq; κύκλος. Pausanias apud Eustath. Ὅμηρος δὲ τὸν μὲν τροχὸν ὅλον, κύκλον ὀνομάζει. *Homerus rotam totam vocat cyclum.* Homeri locus est in Odyss. Ψ. qvem adducere nil attinet. Idem ex hac causa Odyss. Z. initio εὔκυκλον ἀπήνην appellavit. Scholiastes: Εὔκυκλον, εὔτροχον. Κύκλοι γὰρ οἱ τροχοί. Dicit ipse qvoqve, rotas cyclos appellari. Est & ἄμπυξ rota apud Græcos. Hesychius: Ἄμπυκες, τὰ διαδήματα, ἢ χαλινοὶ, ἢ τροχοί. οὕτως Σοφοκλῆς ἐν Φιλοκτήτῃ, διὰ τὸ κυκλοτερές. Verba Sophoclis sunt ista:

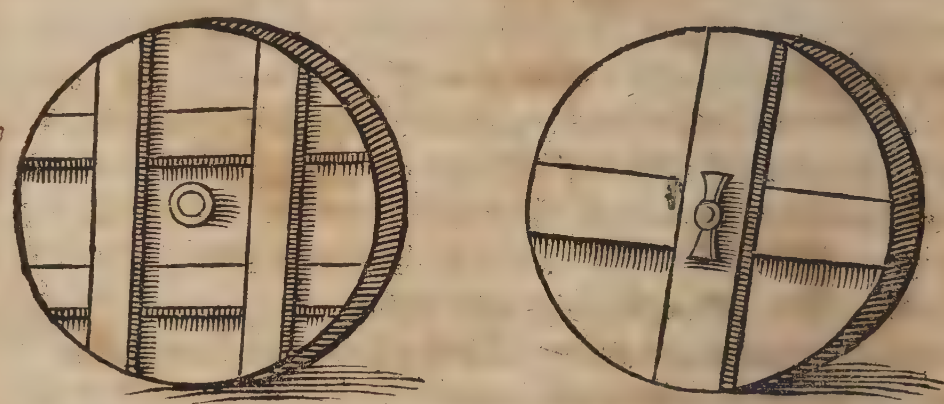
> Πο͂ῖε τοῦ Διὸς Ἰξίονα κατ' ἄμπυκα
> δρομάδα δέσμιον. -- --

Agit de supplicio Ixionis, qvem fuisse alligatum rotæ, notum. Ergo ἄμπυξ, rota. Sed hoc usurpatum ita per metaphoram, non propriè, qvod Eustathius testatur, nec ab alio, nisi Sophocle, ut de eo laborare longius minimè necesse videatur. Fuerunt autem rotæ apud veteres non ejusdem omnes generis, aliæ simpliciores, elaboratiores aliæ. Simpliciores erant factæ simplicibus ex tabulis, neq; radios habebant ullos. Latini tympana vocabant. Meminit Virgilius Georg. II.

> *Hinc radios trivere rotis, hinc tympana plaustris.*

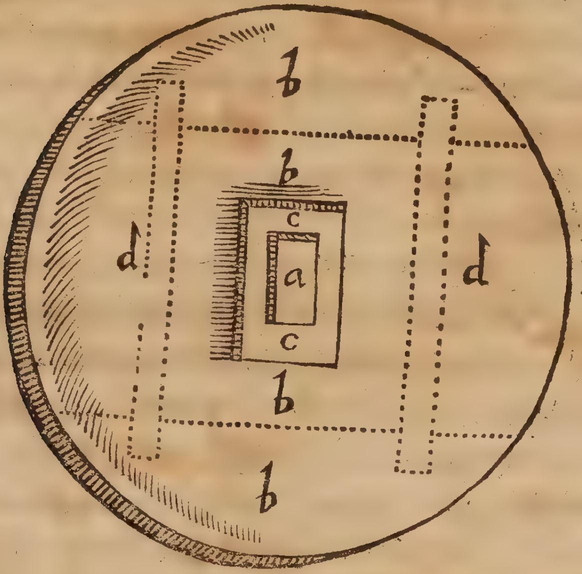
Malè Servius: *Tympana, tecta vehiculorum,* nec enim plaustra tecta fuere, rustica qvippe, ac oneribus gestandis facta. Rectius Philargirus: *Rotas, ex solidis tabulis factas, tympana appellavit.* Bene autem tympana plaustris tribuit Virgilius, hoc enim genere, nec alio, te-

merè incedebant. Probus ad Virg. I. Georg. v. 163. *Imperiti plauſtra ploſtra appellant. Sunt enim vehicula, quorum rotæ non ſunt radiatæ, ſed tympana cohærentia axi, & juncta cantho ferreo. Axis autem cum rota volvitur, nam rotæ circa ejusdem cardinem adhibentur.* Locus memorabilis, qvi nobis iſta tympana deſcribit pluribus. Nam præterqvam, qvod eorum uſum fuiſſe oſtendat in plauſtris, nec habuiſſe radios, docet etiam de axe, qvod non fuerit ab ipſis ſeparabilis, ſed infixus firmiter, ſic, ut una cum iis circumageretur. Non igitur delineatum rectè tympanum à Pignorio in de Servis, pag. m. 87. iſta ſpecie: licet ſic, ſed perinde malè, expreſſerit & Pætus.

Si tympanum in medio axem habuit rotundum, ſicut hic exhibetur, non potuit in eo eſſe firmus. Longè melius, & omnino ſpecie veriſſima, exhibetur ex antiqva tabula marmorea, venationem continente, Tetio in deſcriptione ædium Barbarinarum. In ea videas clariſſimè tympanum cum axe qvadrata, non rotunda, qvod omnino fuit neceſſarium. Proponam ejus effigiem, qvia habet omnia locum hunc explicantia.

Habes

Habes hic primum axem plane qvadratum, qvem circumagi cum rota utiq; necesse est. Deinde circum axem canthum ferreum, qvo axi jungitur. De cætero tympanum est planum, è tribus tabulis conjunctum, & asseribus transversis firmatum. Nec modiolus in eo ullus, qvod notandum. Hoc enim est, qvod ajebat Probus, *rotæ adhibentur circa axis cardinem.* Cardo axis ejus est extremitas, qvæ hic cardo dicitur, qvoniam cum ea axis ipsa & in axe rota tympanumve vertitur. Circa eam adhibetur rota, qvando ibi firmatur apponiturqve. Atq; tympanis ejusmodi instructa rustica pleraq; vehicula fuere. Cætera habuere rotas, qvas ad differentiam tympanorum Probus nominavit *radiatas.* Nempe non ex solidis fuere tabulis, sed habuerunt radios. Dicti autem *radii* sunt baculi modiolo infixi, indeq; procedentes ad absides. Græci appellarunt κνῆμας. Pollux: Αἱ ἐνηρμοσμέναι τῇ ἁψῖδι ῥάβδοι, κνῆμαι. *In apsidem infixi baculi dicuntur cnemæ.* Hesychius sic habet: Κνῆμαι, τὰ διερείδοντα ξύλα τὴν χοινικίδα τοῦ τροχοῦ, αἱ κερκίδες, αἱ τῶν τροχῶν ῥάβδοι. *Cnemæ infixa ligna in modiolum rotæ, radii, rotarum baculi.* Qvibus verbis discimus, appellasse etiam κερκίδας. Numerus eorum antiqvissimus in rotis qvaternarius fuisse videtur. Ixionis profectò rotam Pyndarus in Pythiis Od. 2. facit talem. Qvanqvam Scholiastes factum putet, ut re-

 spon-

ſpondeat is radiorum numerus membris rotæ illigatis, id eſt, brachiis duobus & duobus cruribus. Vulgo enim habuiſſe plures, nempe ſex. Κνήμη, inqvit, ἐστὶν ἡ τοῦ τροχοῦ ῥάβδος, ἡ διήκουσα ἀπὸ τῆς χοινικίδος ἐπὶ τὸν κύκλον. Οἱ δὲ ἁρμάτειοι τροχοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἑξάκνημοί εἰσιν. Οἱ δὲ τῶν Θεῶν, δι' ὑπερβολὴν κόσμου παρὰ τῷ Ὁμήρῳ ὀκτάκνημοι λέγονται. *Cneme ſeu radius eſt rotæ baculus, procedens à modiolo ad orbem. Vehiculariæ autem rotæ hominum habent radios ſex. Deorum verò decoris quadam excellentia ab Homero dicuntur octoradiatæ.* Homeri locus, qvē reſpexit, legitur Il. E.

> Ἥβη δ' ἀμφ' ὀχέεσσι θοῶς βάλε καμπύλα κύκλα
> Χάλκεα, ὀκτάκνημα, σιδηρέῳ ἄξονι ἀμφίς.

Hic ὀκτάκνημα κύκλα ſunt rotæ cum radiis octo. Nam κύκλα ſunt κύκλοι. Heſychius: Κύκλα, οἱ κύκλοι, τροχοί. Ὀκτάκνημα verò, ὀκτὼ κνήμας ἔχοντα, ſicut idem explicat. Euſtathius de his ita: Ὀκτάκνημα, τὰ ὀκτάραβδα διὰ πλείω στεῤῥότητα. Κνῆμαι γὰρ νῦν, αἱ ἀπὸ τῶν ἔσω χοινικίδων ἕως τῆς ἔξω περιφερίας ῥάβδοι. Οὕτω ῥηθεῖσαι πρὸς ὁμοιότητα ζωικῆς κνήμης ὑπανεχούσης τὰ ἐπικείμενα. *Octacnema, octo cum baculis propter majorem ſtabilitatem. Cnemæ namque hic baculi, qui ab interiori modiolo usque ad circumferentiam exteriorem procedunt, ita dictæ ad ſimilitudinem tibiæ, in animali ſuſtentantis ea, quæ ipſi incumbunt.* Putat Euſtathius, numerum hunc radiorum adhibitum firmitatis cauſa. Et profectò, qvo in rota radii ſunt plures, hoc ut firmior ſit, neceſſe eſt. Verum tamen neq; hoc opinor attendiſſe, ſed potius numerum apſidum. His enim vix immitti poſſunt pauciores radii, duobus. Prout itaq; apſides in rota plures ſunt, hoc radii poſtulantur plures. Plures autem apſides in rota magna, qvam in parva. Jam cum olim rotis uterentur parvis, atq; tribus, ut opinor, tantum cum apſidibus, ſex radiis contenti eſſe poterant. Dii autem cum haberent rotas majores, (qvippe qvorum omnia humanis eſſe debent majora ſpecioſioraq;) & ſic apſides in iis qvatuor, radios ſimul reqvirebant octo. Ut non decoris tantum cauſſa, qvod putabat Scholiaſtes Pindari, ſed & ob neceſſitatem hoc ſic factum fuerit. Qvin imo, cum deinde rotæ pleræq; apſides haberent qvatuor, ut poſt dicam, manſiſſe in illis numerus iſte radiorum octo videtur. Ita habes rotam cum octo radiis in vehiculo qvadrigarum apud Philippum Rubenium lib. I. Ant. cap. 30. & in

gemma

gemma Augustæa apud Albertum Rubenium. Cum simili numero aliqvam in carpento Agrippinæ exhibet nummus antiqvus, qvi est penes me, expressus alias in nummis Ducis Croyiaci tab.18. Et aliam in vehiculo Isidis apud Boissardum P.III. pag.47. Qvin imo communiter vehicula omnia in columna Trajani cum ejusmodi rotis exprimuntur. Neq; scio, annon ille qvoq; auctus postea sit numerus. Certè in auctore veteri de rebus bellicis Currodrepanus rotas habet cum radiis decem, vice tertia. Similiter ibi videas in Balista qvadriroti. Sidonius tribuere ipsis radios duodecim videtur Carm. XXIII. v.410. uti ad hunc modum loqvitur:

Intrat turba rotas, quaterque terni
Arctantur radii, repleta donec
Intervalla crepent. — —

Agit ibi de certamine curruli & qvadrigis, qvas ostendimus, habuisse temporibus Augusti rotas cum radiis octo. Non igitur verosimile, diminutum postea illum numerum, & infirmiores rotas illas factas, atq; adeò duodecim hos radios Sidonii de rotis duabus exponendos esse. Potius existimo ad singulas pertinuisse. Atq; hinc jam id est ab his radiis *rotæ radiatæ*, sicut supra diximus Probum appellare. *Sunt vehicula*, inqvit, de plaustris agens, *quorum rotæ non sunt radiatæ.* Neq; ipse solus ita nominavit, sed & Varro lib.III. de R.R. cap.5. qvando ait: *Pro mensa sustinet rotam radiatam.* Græci ipsas σκυταλωτὺς nuncupavere. Auctor Etymologici: Σκυταλωτὺς τροχὺς, ῥαβδωτὺς. Ἡ σκυτάλη παρ᾽ Ἀττικοῖς βακτηρίαν σημαίνει. Videntur ex hoc loco nominasse qvoqve ῥαβδωτὺς. Nempe passim κνήμας sive radios ῥάβδυς exponunt in superioribus. Hesychius: Κνῆμαι, αἱ τῶν τροχῶν ῥάβδοι. Scholiastes Pindari: Κνήμη, ἡ τῦ τροχῦ ῥάβδος. Atq; ita alii. Cæterum hos radios jam ante indicavimus infixos in medio qvidem ligno tereti ac cavo, qvod Græci vocant χοινικίδα. Ita enim vidimus ex Hesychio, Eustathio & aliis. Hesychio non tantum χοινικὶς est, verum & χοινίκη. Χοινίκη, ait, τῦ τροχῦ ἐν ᾧ στρέφεται ὁ ἄξων. *Chœnice est rotæ illud, in quo vertitur axis.* Non satis commodè sic descripsit. Axis certè non vertitur in chœnice, sed vice versa chœnice in axe. Debuisset itaqve, ἡ στρέφεται ἐν τῷ ἄξονι. Sed hæc ita solent excidere. Idem auctor

auctor est, vocari qvoq; χνόαι. Verba ejus: Χνόαι, αἱ χοινικίδες, αἱ τοῦ ἄξο-
νος σύριγγες. Malè viri docti locum istum sic accipiunt, qvasi sermo
de re una sit eademqve. *Nominat sic*, inqviunt, *modiolos fistulasque,
quibus axis inditur.* At σύριγγες τοῦ ἄξονος non significant *fistulas, quibus
axis inditur,* verum *axis* ipsius *syringas,* de qvibus dixi præcedenti
capite. Ergo vult hanc vocem denotare duo, & syringas illas, &
chœnicidas. Latinis sunt *modioli.* Glossarium Græco-Latinum:
Χοινικὶς ἡ τοῦ τροχοῦ. *Radia. Modiolus.* Bene *modiolus,* sed qvid illud *ra-
dia?* Ego arbitror fuisse primum *Radia, Modiolus,* ut significaretur
compendio scripturæ modiolum intelligendum *radiorum,* id est,
eum, in qvo fixi sint radii. Nempe plura modiolus significat, ut vas
aqvarium, poculum, & id genus. Itaq; ne qvis erraret, illud de ra-
diis adjiciendum videbatur. Cæterum modiolus à modio est di-
ctus, cujus speciem utcunq; referebat. Erat enim instar ejus rotun-
dus, atq; intus cavus, planeq; perforatus. Foramen istud Græci
πλήμνην appellabant. Pollux: Αὐτὸ δὲ τὸ περιειλούμενον τῷ ἄξονι, πλήμνη.
Quod circa ipsum axem volvitur, plemne. Antecedit apud ipsum:
Τὸ κενὸν τοῦ τροχοῦ τὸ ἐναρμοζόμενον τῷ ἄξονι, σύριγξ. *Cavum rotæ, quod inseri-
tur axi, syrinx.* Unde patet, non modiolum integrum vocasse
πλήμνην, sed illius foramen. Modiolus integer ei σύριγξ est, πλήμνη
ejus foramen. Atq; sic Hesychius: Πλήμνη ἡ χοινικὶς τοῦ τροχοῦ ἢ τῆς σύ-
ριγγος, ἀπὸ τοῦ πληροῦσθαι ὑπὸ τοῦ ἄξονος. *Plemne est chœnicis rotæ vel syrin-
gis, ex eo, quod ab axe impleatur.* Facit clarissimè πλήμνην partem
τῆς σύριγγος, & qvidem eam, qvam expleat axis. Explet autem fo-
ramen, qvando illi immittitur. Ergo πλήμνη foramen, & foramen
σύριγγος, qvæ iccirco erit corpus totum. Neq; aliter accipiendus
est Hesychius, qvando ait, συρίγγιον, τροχοῦ κένωμα; idem enim est συρίγ-
γιον & σύριγξ. Et qvod ipse ait κένωμα τροχοῦ, Pollux τὸ κενὸν τοῦ τροχοῦ
appellavit. Phavorinus optimè: Πλῆμνα, τὰ μέσα τῶν συρίγγων, εἰς ἃς ἐν-
τίθενται τὰ τοῦ ἄξονος ἄκρα. *Plemna sunt syringum medietates, in quas im-
mittuntur axis extrema.* Facit syringes corpora tota, plemna verò
media eorum, id est, foramina & cava. Qvod notandum, qvia sunt,
qvi σύριγγας accipiunt de ipsis foraminibus, & easdem faciunt cum
πλήμναις. Eustathius ad Iliad. E. Εἰσὶ δὲ πλῆμναι, αἱ τῶν τροχῶν χοινικίδες, ἤτοι
σύριγ-

σύριγγες, ὅ ἐστιν ὀπαὶ, ἅς τινες καὶ χνόας φασὶ, ὡς δηλοῖ καὶ Σοφοκλῆς. Ἤγουν τὰ μέσα τῶν εἰρημένων συρίγγων, εἰς ἃς ἐντίθενται τὰ τοῦ ἄξονος ἄκρα, πλῆμναι καλούμεναι διὰ τὸ πλήθεσθαι ἢ πληροῦσθαι ὑπὸ τοῦ ἄξονος. *Sunt verò plemnæ rotarũ chœnicides vel ſyringes, id eſt, foramina, quæ nonnulli quoque chnoas nuncupant, ut & Sophocles oſtendit. Vel medietates dictarum ſyringum, in quas immittuntur axis extrema, plemnæ dictæ, quod impleantur ab axe.* Qvando ait, ὅ ἐστιν ὀπαὶ, non ſic accipiendum eſt, qvaſi nuda intelligat foramina. Ita enim ſeqvi non poſſet, ἤγουν μέσα τῶν συρίγγων. Neq; enim μέσα συρίγγων ſive ſyringum medietates aliud, qvam earum foramina. Sed ὀπαὶ, qvæ Polluci κενὰ, Heſychio κενόματα τροχῶν, id eſt, ligna tota perforata. Nempe πλῆμνας oſtendit aliqvando ſignificare non foramina tantum, verum ligna tota perforata. Et hoc eſt, qvod Galenus ait com. 2. in περὶ ἀγμῶν, τὴν καλουμένην χοινικίδα τοῦ τροχοῦ, πλήμνην ὑπὸ τῶν Ἰώνων λέγεσθαι. *Chœnicida vocatam rotæ, ab Ionibus appellari plemnen.* Dicit tamen amplius Euſtathius, vulgo eſſe τὰ μέσα συρίγγων, vel, qvod idem eſt, χοινικίδων. Qvomodo fortaſſis eſt accipiendus & Diaconus ad Heſiodi Op. ll. ubi ait: Πλήμνη ἡ τοῦ τροχοῦ τρύπη, ἡ πληρουμένη ὑπὸ τῶν ἀξονίων, ἢ πλήμναι τὰ αὐτὰ ἀκροξόνια. *Plemne foramen rotæ, quod impletur ab axe, vel plemnæ ipſa acroxonia.* Nota, πλήμνας qvoq; accipi de ἀκροξονίαις, id eſt, eis axis partibus, qvæ modiolis immittuntur. Neq; enim alibi legiſſe memini hanc explicationem, præterqvam apud unicum Euſtathium, qvi habet ita ad Il. Ψ. τὸ ἄκρον τοῦ ἄξονος τὸ κατὰ τὸν τροχὸν, τοῦτο ἐστὶ πλήμνη τροχοῦ. *Summitas vel extremitas axis, quæ eſt in rota, ea plemne rotæ dicitur.* Sed de πλήμνῃ ſatis. Ait Heſychius, vocaſſe qvoq; τόρμον. Verba ejus: Τόρμος, ἡ πλήμνη τοῦ τροχοῦ, εἰς ἣν ὁ ἄξων. *Tormus eſt plemne rotæ, in quem axem inſerunt.* Fortaſſis à τορέω, qvod ſit terebratum, vel axem terat. Ad eundem ferè modum Euſtathius Iliad. E. niſi qvod pro τόρμος ſcribat τόρμη. Verba ejus: Τόρμη, ἡ πλήμνη, εἰς ἣν ὁ ἄξων ἐνήρμοσται. *Torme, plemne, in qvam axis immittitur.* Sicut autem radii ab una parte infixi erant modiolo, ſic ab altera circulo modiolum exterius ambiente. Illum Varro videtur appellaſſe *orbile.* Verba ejus extant lib. III. de R. R. cap. 5. *In inſula eſt columella, in qua intus axis, qui pro menſa ſuſtinet rotam radiatam, ita, ut ad extremum, ubi orbile ſolet eſſe acutum, tabula cavata ſit, ut tympanum, in la-*

titudinem duos pedes & semipedem, in altitudinem palmum. Turnebus ad hunc locum lib. XXI. cap. 23. *Est orbile rotunditas ipsius orbis, qui acutior est in fine, hic contra tabulam tympano similem habet.* At verò longè aliter exponit Scaliger. *Nihil,* inqvit, *minus orbile est, quam id, quod vult doctissimus Turnebus. Nam procul dubio orbile vocat, quam Græci σύριγγα, & Poëtæ χνόην. Id erat axis capitulum seu cardo, quod in modioli foramen conveniebat. Pro eo tabula cava ad modum tympani erat in summo impacta, quæ exciperet modium rotæ, ita, ut modius ipse in ejus cavum iniret, ut in acetabulum.* Postremò verba ita legit: *Ita, ut ad extremum, ubi orbile solet esse, acetabula cavata sit, ut tympanum, in latitudinem duo pedes.* Dicit, orbile partem illam esse axis, qvæ modiolo immittitur. Sed non satisfacit. Nam postulare aliud verba, *ubi orbile SOLET esse,* videntur. Nempe ostendunt, alias qvidem, & in rotis cæteris ibi esse consveviſſe, at in hac illius loco aliud fuisse qvidpiam. Jam si hic non fuit orbile, qvomodo potest stare, qvod præcedit apud Varronem: *Intus axis, qui sustinet rotam radiatam:* Si orbile, qvod vult Scaliger, pars axis fuit, qvæ modiolo immittebatur? Axis absq; orbili Scaligeriano sustinere rotam non potest. Neq; tamen probo, qvod Turnebus habet de acumine in fine. Nam revera verba illa sunt corrupta. Puto autem ita corrigenda esse: *Ad extremum, ubi orbile solet esse, arcus cum tabula cavata sit.* Hoc enim Varro dicit, non fuisse in rota illa orbile, sicut in rotis cæteris, verum arcum, parti radiorum affixum habuisse, cum tabula subpacta, supernè aperto foramine, ut imponi turdis cibus potusq; posset. Itaq; mox seqvitur apud dictum Varronem: *Aqua calida & frigida ex orbi ligneo mensaque, quam dixi in primis radiis esse, epitoniis versis ad unumquemque factum, sic, ut fluat in convivam.* Orbem ligneum mensamq; hic appellat, qvam paulò ante tabulam cavatam, ut tympanum. Hanc verbis expressissimis fuisse ait *in primis radiis,* non in rotæ modiolo, qvod Scaliger putabat. Mutat qvidem in his verbis plurima Scaliger, ut opinionem suam tueatur. Verum frustra, qvod liqvebit omnia diligentius expendenti. Ait, aqvam fluxisse ex radiis. Nihil tale Varro, mensam in primis radiis ponit. Ubi primos radios intelligit summos, id est, extremitates

eorum,

eorum, extrema ejus capita, qvæ alias orbili ſolent immitti. Omnino enim per orbile circulum eum intelligit, de qvo Turnebus, & nos ab initio locuti ſumus. Curtio eſt *orbis rotarum*, qvomodo paulò ante Varro *orbem ligneum* ad ſimilitudinem hujus appellavit. Verba leguntur lib. IV. cap. 9. *Aliæ deinde falces ſummis rotarum orbibus hærebant.* Nominatim vocat *rotarum* orbes, ut de nulla alia vehiculi parte, ac ne axis qvidem poſſit accipi. Atq; ita qvoq; Iſidorus: *Orbita*, inqvit, *veſtigium carri, ab orbe rotæ dicta.* Nemo non per *orbem rotæ* hic intelligit extremum circulum, qvippe qvi revera ſolusq; veſtigium id facit. Virgilius ſimiliter III. Georg.

-- -- Et junctos temo trahat æreus orbes.

Item aliqvanto poſt:

-- -- Ferratos ſuſtinet orbes.

Ubi *ferratos* appellavit propter canthos. Ovidius vocavit *curvaturam rotæ*, lib. II. Met. fab. 1.

-- -- Temo aureus, aurea ſummæ
Curvatura rotæ. -- -- --

Pro curvatura Prudentius *flexuram* poſuit in Pſychomachia. Inſpiciunt, ait, ubi pugnam Luxuriæ & Sobrietatis deſcribit,

-- -- -- -- Radiorum
Argento albentem ſeriem, quam ſumma rotarum
Flexura electri pallentis continet orbe.

Græcis ad eundem ferè modum eſt κύκλος. Scholiaſtes certè Pindari in verbis antea adductis, ubi de radio: Ῥάβδος διήκουσα ἀπὸ τῆς χοινικίδος ἐπὶ τὸν κύκλον. Hic plane κύκλος, qvod Curtio eſt *orbis*. Περιφέρειαν appellavit Euſtathius, ſimiliter in verbis antea citatis. Atq; ſic & Dydimus, ſeu alius qvicunq; Homeri Scholiaſtes, ad Il. E. Ἴτυς, ἡ περιφέρεια τοῦ ὀχήματος. Ἀψῖδες δὲ, ἐξ ὧν ἡ περιφέρεια γίγνεται τοῦ τροχοῦ. Ita habet editio vulgata, verum mutilatè, ut opinor. Ecqvid enim περιφέρεια τοῦ ὀχήματος? Cum mox loqvatur de apſidibus, & earum περιφέρειαν oſtendat à ſe hic intelligi. Puto plane ſcriptum fuiſſe primò, τοῦ ὀχήματος τροχοῦ. Volebat enim auctor horum, qvisqvis eſt, verborum oſtendere, ſibi de τροχῷ hujusmodi, non alio ſermonem eſſe. Cæterum eodem loco diſcimus, Homerum nominaſſe ἴτυν. Verba Homeri:

Τῶν ἤτοι χρυσέη ἴτυς ἄφθιτος. --

Harum (rotarum) *aurea eſt curvatura incorrupta.* Et ſic Euſtathius: Τὴν ἴτυν, ἤγουν τὴν περιφέρειαν. Idem ante Il. Δ. Ἴτυν δὲ λέγει τὴν περιφέρειαν, ἀπὸ τοῦ ἰέναι, ὅ ἐστι περιιέναι καὶ περιάγεσθαι. *Ityn vocat peripherian vel circum orbemve, ab eundo, id eſt, circumeundo circumvolvendoque.* Habet his ſimilia etiam Heſychius. Solebant autem veteres hos orbes arte ſingulari ſic curvare. Qva de re Homerus dicto Iliadis loco:

Τὴν μέν θ' ἁρματοπηγὸς ἀνὴρ αἴθωνι σιδήρῳ
Ἐξέταμ' ὄφρα ἴτυν κάμψῃ περικαλλέϊ δίφρῳ.

Loqvitur de arbore populo, *eam,* ait, *carpentarius quidem excidit ferro micanti, ut orbem rotæ flectendo conficiat pulchro currui.* Plutarchus in Pædia: Οἱ ἁρμάτειοι τροχοὶ πόνῳ καμφθέντες, οὐδ' ἂν γένοιντο, τὴν ἐξ ἀρχῆς δύναντο ἀναλαβεῖν εὐθυωρίαν. *Rotas vehiculorum magno labore curvatas nullo poſſis conatu in priſtinam reſtituere rectitudinem.* Vides plane, ad orbes illos non flexa ſumſiſſe ligna, aut ſecuri ad figuram orbis ſuccisa accommodaſſe, verum arte laboreq; inflexiſſe. Unde intelligimus mentem Plinii lib. XVI. cap. 43. qvando ait de fraxino arbore: *Obedientiſſima quoque in opere fraxinus, eademque corylo haſtis melior, cornu levior, ſorbis lentior. Gallica verò etiam ad currus flexibilis.* Non aliam hic flexibilitatem intelligit, qvam qva fraxinus curvatur flectiturq; in rotas. Fiebat autem orbis non uno, verum pluribus ex lignis, qvorum qvodlibet à Græcis dicebatur ἄψις. Propterea Scholiaſtes Homeri paulò ante: Ἀψῖδές εἰσιν, ἐξ ὧν ἡ περιφέρεια γίγνεται τοῦ τροχοῦ. *Apſides ſunt, ex quibus peripheria, id eſt, orbis rotæ, conficitur.* Peripheriæ ſive orbi uni plures tribuit apſides. Sed & Heſiodus ex hac cauſa facit trium ſolummodo ſpithamarum, lib. II. Oper.

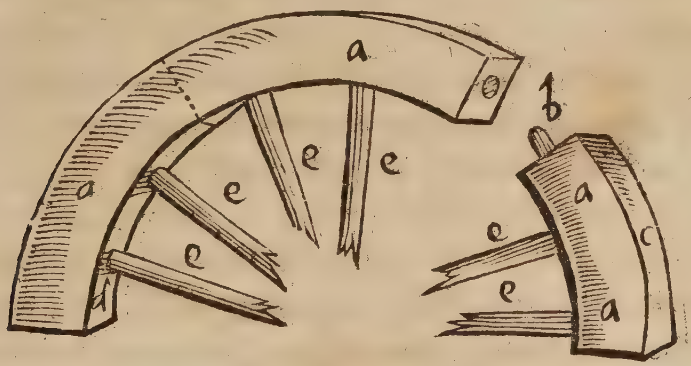
Τρισπίθαμον δ' ἄψιν τάμνειν δεκαδώρῳ ἁμάξῃ.

Vertunt: *Trium palmorum curvaturam rotæ ſecato decem palmorum currui,* qvod prodigioſum eſt. Qvis enim currus ille decem palmorum? Ἄμαξα hic Heſiodo eſt *rota.* Proclus ad hæc verba: Σύγκειται ἡ ἄμαξα, τουτέστιν ὁ τροχὸς, ἐκ τεσσάρων ἀψίδων. Sed nec alterum eſt rectum. Ἄψις non eſt curvatura rotæ, ſed illius tantum pars una. Plane ſicut alias qvoq; partes circuli ſunt apſides. Hero Mſ. Bibliothecæ noſtræ in Defin. Geom. Ἀψίς ἐστι τὸ ἔλαττον ἡμικυκλίου. *Apſis eſt minor pars ſemicir-*

micirculi. Proclus ad Eucl. II. τὰ ἡμικύκλια καὶ τὰ τμήματα, καὶ αἱ ἀψῖδες, αἱ εἰσιν ἡμικυκλίων ἐλάσσονες. *Semicirculi, & ſectiones, & apſides, quæ ſunt ſemicirculo minores.* Deniq; nec τρισπίθαμον trium eſt palmorum, ſed trium ſpithamarum. Spithama palmos habet tres, ut τρισπίθαμον ſit palmorum novem. Tzetzes: Ἡ σπιθάμη ἔχει δευρὰς, ἤγουν παλαιστὰς τρεῖς. ὁ δὲ παλαιστὴς ἐστι δακτύλων δ. *Spithama habet palmos tres, palmus autem conſtat digitis quatuor.* Itaq; Heſiodi verſus ita erit exponendus: *Trium ſpithamarum apſidem ſecato decem palmorum rotæ.* Decem illi palmi numerandi ſunt ſecundum rotæ ſuperficiem ſeu latitudinem. Tzetzes: τὴν μέσην εὐθεῖαν τροχοῦ, νῦν δεκάδωρον ἅμαξαν φησί. *Mediam ſuperficiem rotæ vocat decem palmis conſtans.* Si media rotæ ſuperficies decem eſt palmorum, integra erit ejus circumferentia palmorum circiter triginta, unde ſeqvitur, trium ſpithamarum vel apſides ſeu palmorum novem non de circumferentia integra, verum partibus illius tantum eſſe capiendas. Apſides igitut non integri ſunt circuli, qvod dicebamus, ſed illius partes. Tamen Heſychius: Ἴτυς ἡ ἐσχάτη ἀψὶς ἡ περιφέρεια. *Itys apſis extrema vel circumferentia.* Facit rem eandem ἀψῖδα & περιφέρειαν. Sic Pauſanias apud Euſtathium ad Il. E. Verba Euſtathii: Φησὶ γοῦν καὶ Παυσανίας, ὅτι ἀψὶς ξύλινος κύκλος τροχοῦ. *Dicit Pauſanias, quod apſis circulus ligneus ſit rotæ.* Circulum vel κύκλον vocat, qvod περιφέρειαν alii, ſeu orbem integrum, ut ſupra demonſtratum eſt. Qvemadmodum & Tzetzes ad Heſiodum: Πᾶσαν περιφέρειαν τοῦ ὅλου τροχοῦ, ἤγουν τὸν κύκλον. Et paulò poſt: Πᾶσαν περιφέρειαν εἶναι τοῦ τροχικοῦ κύκλου. Ubi τροχικὸν κύκλον nominat cum addito, ad differentiam aliorum. Porro κύκλον hunc Pauſanias ἀψῖδα nominat. Unde ſeqvitur eandem eſſe aliqvando ἀψῖδα & κύκλον ſeu περιφέρειαν. Heſychius iterum: Ἀψῖδες, τὰ κύκλα τῶν τροχῶν, αἱ περιφέρειαι. Non eſt dubium, qvin orbes integros intelligat. Sed verius freqventiusq; tamen ἀψὶς pars eſt orbis ejus, ſicut ab initio oſtendi. Habebant autem rotæ vulgo partes ſive apſides iſtiusmodi qvatuor. Tzetzes: Ἐκ τεσσάρων ἀψίδων συντέθειται ὁ τρόχος τῆς ἁμάξης. *Ex quatuor apſidibus conjungitur rota vehiculi.* Proclus in verbis ſupra etiam adductis: Συγκεῖται τροχὸς ἐκ τεσσάρων ἀψίδων. *Conjungitur rota ex quatuor apſidibus.* Hinc difficultas oritur in verbis antea ex Heſio-

do adductis. Nam ſi qvatuor ſunt apſides in rota, qvælibet verò ſpithamarum trium, ſeu, qvod idem eſt, palmorum novem, neceſſe eſt, ut media latitudo rotæ ſit palmorum duodecim. Nam, ut rectè ait Tzetzes, πᾶσα περιφέρεια κύκλου, τριπλασίων ἐστὶ τῆς οἰκείας διαμέτρου εὐθείας, πρὸς τὰς ἐκτὸς ἐπιφανείας τοῦ κύκλου. *Omnis circumferentia circuli triplo major eſt diametro illius, quoad exteriorem circuli formam.* At Heſiodus mediam illam latitudinem δεκάδωρον facit, hoc eſt, palmorum decem, non duodecim. Sed occurrit Tzetzes, oſtenditq; in deſcribenda magnitudine apſidum reſpexiſſe ad exteriorem magnitudinem circuli, in deſcribenda verò magnitudine latitudinis interiorem. Ita ſanè cenſeo voluiſſe verbis iſtis: Αἱ μὲν δέκα δωραὶ τῆς εὐθείας ἐν τῇ τοῦ κύκλου εἰσὶν ἔνδοθεν ἐπιφανείᾳ φαινόμεναι, περὶ ὧν καὶ διαλαμβάνει. Αἱ γὰρ δύο δωραὶ εἰς τὰς συμβολὰς συνεκρίθησαν, τὰς ἀπὸ τῆς ἐντὸς ἐπιφανείας, μέχρι τῆς ἐκτὸς, ἑκατέρωθεν τοῦ τροχοῦ μία δωρά. Senſus eſt: *Decem palmi ſuperficiei ſunt in circuli interiori facie evidentes, de quibus etiam accipitur. Nam palmos duos in commiſſuras habent accommodatas, quæ ab interiori facie ad exteriorem, ab utraque rotæ parte palmum dimidium.* Interiorem circuli faciem expono, qvod Tzetzes vocat ἐπιφανείαν τοῦ κύκλου ἔνδοθεν, & intelligo curvaturæ ſive orbis partem interiorem, qvæ obverſa eſt modiolo, & radios infixos ſibi habet; ſicut contra τὴν ἐκτὸς ἐπιφανείαν partem oppoſitam, qvæ ferro ſolet muniri. Hujus ambitus ſemper major eſt, qvam alterius, qvoniam diſtat longius ab axe, id eſt, centro. Hinc eſt, qvod alteram, id eſt, interiorem, faciat palmis duobus minorem. Dicit autem hos abſumi per συμβολάς. Ubi συμβολὰς accipio de commiſſuris & conjunctionibus apſidum inter ſeſe. Proclus appellavit ἁρμόσεις ad eundem Heſiodi locum. Δῆλον οὖν ὅτι τὰς ς' παλαιστὰς ἀναλῶσαι εἰς τὰ λεγόμενα γλωσσίδια ἑκάστης ἁψῖδος τῆς ἁρμόσεως τῆς εἰς ἀλλήλας. *Apparet igitur, quod ſex palmi accipiantur ad lingulas, quas appellant, cujuslibet apſidis commiſſionis unius in alterā.* Ἡ ἁρμόσις ἁψῖδος eſt apſidis unius conjunctio cum altera. Sed qvid γλωσσίδια, ſic ſpeciatim in hoc opere vocata, ſicut Proclus docet. Nil opinor aliud, qvam clavi lignei, qvi à capitibus apſidum figuntur, ut eorum interventu altera alteram contineat. *Lingulas* haud dubiè vocarunt etiam Latini. Hinc enim *tubi lingulati* apud Vitruvium lib. VIII.

VIII.cap.7. *Hi tubuli ex una parte ſint lingulati, ut alius in alium inire convenireque poſſit.* Vides plane tubulos lingulatos, qvos Græci dicerent τοὺς σὺν γλωσσιδίοις. Unde liqvet, fruſtra eſſe viros doctos, qvi perinde putant, ſive *lingulati,* ſive *ligulati* apud Vitruvium ſcribamus. Nam *ligulati* eſt à *ligulis,* qvæ nil faciunt ad γλωσσίδια, qvorum imitatione Vitruvius *lingulas* & *lingulati* poſuit. Sed en tibi apſidem cum lingula, qvæ alterius foramini debet immitti.

a. Eſt ἀψὶς, apſis. b. Γλωσσίδιον, lingula. c. Ἡ ἐκτὸς ἐπιφάνεια, facies exterior. d. Ἡ ἐντὸς ἐπιφάνεια, facies interior. e. Radii. Apſides vocantur qvoq; σῶστραι. Pollux: Ἡ δὲ ἀψὶς, καὶ σῶστρα καλεῖται. *Apſis dicitur etiam ſoſtra.* Σωστρεύματα pro eo poſuit Heſychius. Latinis ſunt *vieti,* ſi audimus Auguſtinum. Verba ejus ſunt lib. de Par. Dial. *Via dicitur à flexu, quia flexum velut incurvum vietum veteres dixerunt: unde vietos, quod cantho ambiantur, rotarum ligna vocant.* Retinenda eſt hæc lectio, qvam docti viri alias ſollicitant, ſi modò vieti ſunt à vietum. *Vietum* enim eſt à *vieo,* id eſt, flecto. Nam qvod in Gloſſis Stephani κανθὸς τροχοῦ, *urus* legitur, huc nihil facit, nec in *vitus* debet immutari, partim, qvoniam à *vieo* non eſt *vitus,* partim, qvoniam ibi non de *ligno* agitur, ut expreſsè Auguſtinus loqvitur, verum *cantho,* qvo lignum id ambitur. Qvicqvid ergo ſit de *uro,* fruſtra *vitus* hoc in loco legi videtur. Sanè ſi à via eſſet, *vitus* eſſet legendum. Verum hoc non dicit Auguſtinus. *Vietos* ſcribit, eosq; vult eſſe à *vieto,* hoc à *vieo.* Vieo verò demum à *via.* Atq; iſta qvidem ligna ſunt, qvibus rota componitur. Solebant autem ea variis muniri ferramentis

etiam

etiam apud veteres, ne attererentur facilè à crebra circumactione & labore cætero. Ac extremis qvidem circulis inducebantur circuli alii ex ferro, qvi Græcis ſunt ἱμάντες. Heſychius: Ἱμάντες, λῶροι, καὶ τὰ κύκλῳ τῶν τροχῶν σιδήρια. *Himantes ſunt lora & ferramenta circum rotas.* Nec non ἐπίσωτρα. Pollux: Τῶν δὲ περιειλουμένων τῷ ἄξονι τροχῶν τὸ περὶ ταῖς ἀψῖσι σιδηροῦν, ἐπίσωτρον. *Rotarum porro circa axim circumvolutarum ferrum circa apſides, epiſotron.* Heſychius ἐπίσσωτρα, cum σ dupli-ci, uſurpat. Ἐπίσσωτρα, τὰ ἐπικείμενα τοῖς τροχοῖς σιδήρια ἐπὶ τὴν γῆν σῳζόμενα. *Epiſſotra, incumbentia rotis ferramenta, eas integras ſervantia ſuper terram.* Atq; ita nominavit etiam Homerus Il. E. cujus Scholiaſtes vetus verbis pluribus: Ἐπίσωτρα τὰ ἐπάνω τῶν τροχῶν σιδηρᾶ, ἢ χαλκᾶ, ἃ καὶ κανθοὶ καλοῦνται. Ὁ ἔξωθεν τὸν τροχὸν κατέχων σίδηρος, οἱ σιδηροῖ, ἢ χαλκοῖ κύκλοι τῶν τροχῶν. *Epiſotra ſunt in ſummo rotarum ferramenta vel æramenta, quæ & canthi appellantur. Ferrum, quod exterius rotam continet. Ferrei vel ærei circuli rotarum.* Rectè Scholiaſtes dicit, alias & κανθοὺς, id eſt, *canthos*, appellari. Suidas: Ἐπίσσωτρα, οἱ κανθοὶ, τὰ ἐπάνω τῶν τροχῶν σίδηρα. *Epiſſotra, canthi, ferramenta in ſummo rotarum.* At Qvintilianus vocem hanc pro Græca non agnoſcit, verum Afra vel Hiſpana. Verba ejus extant lib. I. cap. 5. Inſt. *Barbariſmum pluribus modis accipimus, unum gente, quale ſi quis Afrum vel Hiſpanum Latinæ orationi nomen inſerat, ut ferrum, quo rotæ vinciuntur, dici ſolet canthus.* Vocem canthus facit Afram vel Hiſpanam. Et profectò apud Græcum veterem haud facilè invenias. Caſaubonus in Commentario ad Perſium: *Neque nos ſanè apud ullum è veteribus Græcis id verbi meminimus legere. Etſi Grammatici Græci utuntur, ſed tanquam petito è vulgi ſermone.* Contra tamen Turnebus ad Qvintiliani locum: *Videtur innuere Fabius, canthus eſſe dictionem Hiſpanicam. Hac tamen Homerus in Iliade eſt uſus.* Sed vellemus demonſtraſſe notis verba Homeri locumqve, ubi poſuit pro ferro hujuscemodi. Nunc diu fruſtraq; qværimus, ac ne aliis qvidem annotatum reperimus. Interim ex illo ſive Græco ſeu Hiſpano κανθὸς Perſius primus ſuum formavit *canthus*, qvod propterea Qvintilianus perſtrinxit. *Quanquam*, inqvit poſt ſuperius adducta, *eo, tanquam recepto, utitur Perſius.* Perſii locus eſt in Sat. V.

Quamvis

-- -- Quamvis temone sub uno
Vertentem sese frustra sectabere canthum.

Persium secutus est Martialis lib. XIV. in apophoretis, tit. *trochus*:

Iste trochus pueris, at mihi canthus erit.

Assimilat canthum trocho puerorum. Fuit autem trochus circulus magnus ferreus, qvem pueri ludenter rotæ instar circumagebant. Itaq; Latini qvoq; appellarunt *rotam*, sicut Græci, qvod est idem, τροχόν. Præcedit enim apud Martialem proximo versu: *Inducenda rota est*. Ubi rotam aliam intelligit nullam, qvam qvæ eidem trochus mox vocatur. Plauto *rotula* videtur esse in Persa Act. III. scen. 3. -- -- -- *Citius jam à foro argentarii*
Abeunt, quam in cursu rotula circumvertitur.

Scilicet de ludo puerili qvia sermo est, diminutius uti maluit, usurus simplici, si de vera & vehiculari voluisset loqvi. Hanc rotulam non explicant satis viri docti. Dicunt ansa apprehensam in longum mitti consvevisse, ut volutaretur cum strepentibus annulis. Ansam illam Propertium appellasse *clavem*. Et leguntur verba Propertii lib. III. el. 13.

Quum pila veloci fallit per brachia jactu,
Increpat & versi clavis adunca trochi.

Sed hic nil Propertius de ista trochi missione in longum. Clavem dicit increpare trochi versi adunca. Ubi nihil aliud est *increpare*, qvam efficere, ut qvid strepitum vel sonum edat. *Adunca* verò *trochi* sunt annuli ferrei, per trochum dispositi, qvi, commoti per trochi circumactionem, strepitum edebant. Unde Martialis lib. XIV. ep. 154. *Garrulus in laxo cur annulus orbe vagatur?*
Cedat ut argutis obvia turba trochis.

Orbem Martialis vocat hic, qvod in superiori loco *rotam*, qvod notandum. Vel, adunca illa potius sunt denticuli mobiles, circulis sive annulis adjungi soliti, strepitus majoris gratia. Exhibuit in trocho veterum Hieronymus Mercurialis lib. III. Art. Gym. cap. 8. cujus etiam hic imaginem subjicio:

Hic *a* sunt illa ipsa Propertii *adunca trochi*, sic dicta, propter capita utrinq; leviter inflexa, ne possent foraminibus, in qvibus sursum deorsumq; movebantur, facilè excidere. Cæterum hæc adunca Propertius increpare ait clavem, qvem nos intelligimus non ansam, qva apprehensus trochus mittitur, sed tenetur, atq; circumvolvitur. Volvi enim, non emitti consvevisse docet ipse Persius, qvando vocat adunca *trochi* non *missi*, verum *versi*. Hæc igitur adunca increpat clavis, dum trochum vertit, hoc est, rotæ instar crebrò volvit. Qvod fiebat positis decussatim funiculis duobus in trocho, qvi facerent instar radiorum qvatuor, & ubi se in medio tangunt, firmata clave, qvæ axis loco erat, teneriq; manu pueri solebat, ut, eo procurrente, rota sive trochus circa clavem circumvolveretur. Qvale qvid & hodie vulgatum esse per Germaniam consvevit. Sanè si ejectus trochus fuisset, qvod existimarunt viri docti, frustra dixisset Martialis, annulos istos sonoros in eo adhibitos, ut turba obvia illi cederet. Poterat enim ejici, ubi turba esset nulla. Et qvomodo turba *obvia* trocho, qvi ejicitur uno in loco? Nam, ut ejiciatur

tur

tur locis pluribus diversisqve, non necesse est. At qvando cum trocho currunt, utiq; currentibus passim obvia est turba, qvæ isto circulorum strepitu submovetur. Circulos sive annulos expressos habes supra & signatos litera *b*. Additur iisdem tintinnabulum litera *c* notatum. Qvod fortassis intellexit Martialis lib. II. per *argutum æs* in trocho. *Tam laxus, quam celer, arguto qui sonat ære, trochus.* Qvomodo Silius Italicus de cymbalis lib. XVII.

Circum arguta cavis tinnitibus æra. -- --

Qvando Martialis dicit *celer trochus*, idem videtur ostendere, qvod diximus, currere videlicet cum trocho consvevisse. Sed & Plauti verba istuc pertinent superius adducta. Nam circumvertitur rotula in cursu sicut suo, sic præcipuè illius, qvi cum ea currit. Cæterum cum trochus iste puerilis similis rotæ fuerit, (qvomodo & vocatum supra diximus, firmantq; Glossæ veteres, Bulengero & Turnebo citatæ, in qvibus, *trochus rotæ genus ad ludum*, *trochus ludentum rota*, legitur) abunde manifestum est, cur eum dixerit esse sibi posse canthum, Poëta Martialis. Martialem imitati sunt & alii in vocis hujus usurpatione. Nam & Diomedes lib. III. *Rotæ satis latus ac breviatus canthus, radiatus luminibus in angustum modioli circulum cohibetur.* Putat Casaubonus, diversa paululum notione hanc vocem usurpare Diomedem, ac Scriptores usurparunt alii. Verum mihi non videtur. Verba tamen ejus sine dubio corrupta sunt. Ecqvid enim: *Latus ac breviatus*, item, *radiatus luminibus?* Præcedit apud Diomedem: *Hi, qui in bello laborant, quotiens amissos ordines reparant, ex longo & disperso ambitu in brevem & arctum orbem coguntur, rotæ scilicet similitudine evertilantis.* Comparat colligentes se in prælio in angustum orbem rotæ vertitanti. Sic enim scribendum censeo pro *evertilantis*, qvod est nihili, cum *rota vertitans* sit ea, qvæ se crebrò vertit atq; circumvolvit. Sicut enim illa rotæ extremæ sive canthi circumvolutio fit minor, brevioriq; orbe absolvitur, qvo propius ventum est ad modiolum, ita magnus ille orbis sese colligentium postremò desinit in circulum angustum. Hæc sententia Diomedis, nisi fallor, unde liqvet, verba præcedentia sic esse corrigenda: *Rotæ satis latus abbreviatus canthus radiatæ volu-*

minibus in angustum modioli circulum cohibetur. Cohibetur, inqvit, satis latus canthus in circulum angustum, voluminibus rotæ radiatæ. *Volumina* rotæ vocat ejus circumactiones, circumcursationes. *Circulum angustum modioli*, brevem illum orbem, qvem conficit modiolus, cum circumvolvitur, qvi revera est angustus, si cum orbe canthi ejusq; circumvolutione conferas. Rectè autem loqvitur de rota *radiata*, qvia illa sola habet modiolum, sicut supra demonstravimus. Canthos dixit qvoq; Probus, verbis supra etiam adductis, ubi ajebat: *Tympana cohærentia axi, & juncta cantho ferreo.* Qvibus verbis intelligimus, non radiatas solum rotas, sed & tympana ferro istiusmodi muniri consvevisse. Invenias & apud Augustinum libro de Princ. Dialect. *Via dicitur à flexu, quia flexum velut incurvum veteres vietum dixerunt: unde vietos, quod cantho ambiantur, rotarum ligna vocant.* Dicit ligna rotarum ambiri cantho, & propterea vocari *vietos*, sicut supra qvoq; notabamus. At pro *vietos* Scaliger vult *vitos*, qvia sic Latini nominarint canthos, qvod non possum comprobare. Qvis enim verborum erit sensus; vitos vocant, qvod cantho ambiantur; si viti ipsi sunt canthi? Sed tamen canthos veteres dixere *vitos*. Qvis hoc comprobat? Marius Victorinus, qvi sic habet in Arte Grammatica, cap. de Poëtica: *Viere connectere est, unde vimen dictum virgulti species, & viti in rota.* Atqvi nulla mentio canthorum in his verbis, tantum vitos esse in rota significant. Qvid igitur, si dicamus apsides hic intelligi, ac legendum esse *vietos?* Qvid, si retineamus scripturam istam, & cum Vossio dicamus, vitos esse ab Æolico ϝίτυς vel βίτυς, pro ἴτυς? Non hic canthos habebimus, sed eodem modo iterumq; apsides. Certè mea opinione nihil derivatione ista verius. Nam qvod in Glossis Stephani occurrit κανθὸς τροχοῦ, *urus*, qvis certò nobis dixerit in *vitus* oportere immutari? cum de cantho alias sit proditum à nemine. Ac potest fieri, ut auctor, qvisqvis est, earum *urvus* scripserit, qvia canthi sunt ἀνάσιμα, id est, urvi, vel ita flexi, ut redeant sursum versus, literæ υ jacentis figura. Sed hæc conjectura est. De canthis patet, vitos aut vietos malè credi dictos à veteribus. *Orbes* potius dixere, sicut liqvet ex Prudentii superius allatis verbis, ubi

orbem

orbem electri pro cantho usurpavit. Sicut autem rotæ summitas muniri cantho solebat, ita radii ferro alio, qvod Græci appellabant ἀετόν. Pollux: Τὸ δ' ἐφ' ἑκάστῃ κνήμῃ σιδηροῦν, ἀετός. Vertunt: *Singulorum radiorum laminæ, pinnæ.* Ubi nescio, qvid velint illæ laminæ. Nam in Græco qvidem nullæ sunt. Tantum hoc dicunt: *Ferramentum cujuslibet radii appellari aëtum.* Atq; ita & Hesychius: Ἀετὸς τοῦ τροχοῦ τὸ κατὰ τὸν κνῆμον ἕκαστον σιδήριον. Qvod Pollux ajebat ἐφ' ἑκάστῃ κνήμῃ, hoc Hesychius effert per κατὰ ἕκαστον κνῆμον. Qvo intelligi videtur, ferramenta illa fuisse immissa per radios istos. Ac fortassis clavi erant ferrei, trajecti una per apsides, ut in iis capita radiorum tenerent firma. Nisi malimus exterius ambivisse, conclusosq; circa capita radios ad apsides firmasse. Nam alias τὸ ἀετὸς Hesychio κυμάτιον, qvod alibi est χείλη, labrum, osculum, ad cujus similitudinem exterius, ut opinor, claudebant apsides. Necesse verò est, ut ferramentis hisce firmati fuerint ad canthos: Nam ad modiolum alio firmabantur ferro, qvod vocabant πλημνόδετον aut θώρακα. Pollux: Τὸ δὲ συνδέον πρὸς τὴν πλήμνην τὰς κνήμας σιδήριον, πλημνόδετον, ἢ θώραξ. *Ferrum radios modiolo colligans, plemnodeton aut thorax.* Qvando in singulari dicit σιδήριον, commune unum cunctis radiis ostendere videtur, cum ex adversa parte singuli suum ferrum proprium haberent. Neq; aliud vult θώρακος vocabulum. Ambibat nempe modiolum in medio, ibiq; continebat radios. Modiolum ipsum custodiebat annulus ferreus, ne facilè posset frangi. Pollux: Τὸ δὲ ὑπεράνω αὐτοῦ (τοῦ περιειλημμένου τῷ ἄξονι) σιδήριον, δακτύλιος. *Ferrum autem supernè cingens modiolum, annulus seu dactylios.* Δακτύλιον ostendit nominasse, qvia revera nihil fuit aliud, qvam annulus seu circulus. Fuit autem annulus hic ab ea parte modioli, qvæ interior, & vehiculi sellæ propior. Habebat & exterior aliqvem, similiter δακτύλιον vocatum. Id enim volunt verba Pollucis, qvando paulò post superiora inqvit: Τὰ δὲ ἑκατέρωθεν τέλη τοῦ τροχοῦ, δακτύλιοι. *Vtræque verò extremitates rotæ, dactylii seu annuli.* Non possunt aliæ intelligi extremitates, qvam qvas diximus. De canthis enim prius egerat. Liqvetq; hinc, τὰ τέλη τροχοῦ esse ἄκρα, & modiolorum capita extrema denotare. Amplius modiolo inserebatur qvoq; ferrum, ne posset atteri ab axe. Pollux: Τὸ δὲ ἐντὸς τῆς πλήμνης σιδήριον, ὃ

τρίβετον ἄξονα, ἄταρνον, ἢ γάρνον, ἢ δέστρον. *Quod autem intra modiolum ab axe teritur ferrum, atarnum, garnum, aut destrum.* Tria ejus adfert vocabula. Et ἀτάρνα nescio, an alibi sit mentio. Pro γάρνον Hesychius habet γαρνόν. Verba ejus: Τὸ ἔσω τῆς πλήμνης σιδήριον, ὅτον ἄξονα τρίβει, γαρνόν, ferè sicut Pollux. At apud Phavorinum γάρκον est. Neq; aliter invenias apud Auctorem Etymologici magni, qvi ipsa Hesychii repetit verba. Δέστρον pariter non invenio alibi, neq; scio, an se rectè habeat scriptum.

Cap. VII.
De Capso.

Capsum. Capsa. Iunii error. Arca. Ploxinum. Ploxemum. Catullus explicatur. Sirpæa stercoraria. Ovidius exponitur. Sirpiculæ. Lectio Scaligeri repudiatur. Arcera. Clabulare. Clabula, clavula. Festus explicatur, ejusque lectio vetus defenditur. Τέρετρον. Ἐσχάρα. Ὑπερτερία. Πλίνθρον. Βερτέρα *unde. Eustathius refellitur. Iupiter Feretrius.* Πλινθίον θεροί. Πείρινθα. Κάνναθρον. *Xenophon & Xesychius emendati.* Θέρηγνον. Θερήγανον. *Hesychius exponitur.* Μόργος. Μολγός. Ἐσχάρα *graticula. Vulcanii emendatio frustranea.* Κλίμαξ. Δίφρος. Σέλλα. *Non semper duos tantum habuit.* Τόνος. Ἱμάντωσις. *Stephani explicatio rejecta.* Τάρριον. *Pollucis versio emendata, & dubium de quodam ejus loco.* Πίναξ. Ἄντυξ. Μεσάτιον. *Hesychius correctus.* Κυρτίον. Ἄσπις. Ἀξητίς. Ἀζῆρις. Πτέρνα. *Gvaltherus rejectus. Vehicula* εὐφρόνια. *Currus arcuatus, constratus, tectus,* καμαρωτὸς, *cameratus. Tympanum.*

SUperest pars una, cui solent insidere in vehiculo, qvi vehuntur. Latini ferè *capsum* nominarunt. Vitruvius lib. X. cap. 14. *Ad capsum rhedæ loculamentum firmiter figatur.* Et paulò post: *In rhedæ capsum, & vas æneum.* Dubitant hoc loco, *capsum*ne in casu recto dici debeat, an *capsus.* Posterius profectò præfert Junius, prius Philander, Baldus, atq; alii. Sed in Glossis antiqvis, ubi agitur de vehiculis, legas *capsum,* πλινθίον. Festus voce *ploxinum: Ploxinum appellari ait Catullus capsum in cisio.* Addit tamen Festus *capsava,* aut, ut emendandum censent viri docti, *capsamve.* Ita enim habent Schedæ Farnesianæ, servavitq; solum Paulus, qvando scripsit: *Ploxinum capsam dixerunt.* Unde liqvet, *capsum* vel *capsa* rectum esse, *capsus*

verò

verò Junii non legi. Fuit autem capsa capsumve, ut exponit Philander, *à capiendo dicta rhedæ pars, ubi, qui vectantur, sedent.* Nempe capsæ speciem habebat, qvam & arcam appellamus. Itaq; hæc ipsa pars *arca* dicta invenitur à Verrio apud Macrob. lib. I. cap. 6. *Evenit, ut Circensium die puer de cœnaculo pompam supernè despiceret, & patri referret, quo ordine secreta sacrorum in arca pilenti composita vidisset.* Non est alia pilenti arca, qvam capsum. An & *ploxinum?* Ita sanè velle Festus videtur in verbis antea citatis. Facit enim idem *ploxinum* & *capsum*. Pro *ploxino* apud Fabium est *ploxenum*, lib. I. cap. 5. *Catullus ploxenum circa Padum invenit.* At apud Catullum ipsum, unde ista Fabius adducit, *ploxemum* legitur, non *ploxenum*, aut *ploxinum*, servantq; libri veteres consensu hanc scripturam. Neq; tamen facilè qvis dixerit, qvæ sit melior, cum, qvando Fabius Catullum ait invenisse apud Padum, Gallicam facere vocem videatur. Licet autem Gallis circa Padum fuerit in usu, tamen, sicut multas alias, ita hanc vel sumsisse, vel communem habuisse censeo cum Græcis. Neq; enim dubitare possum, qvin conveniat πλοκάμῳ, qvod significat plexum contextumq; qvid ex vitilibus. Et profectò significasse qvid ejusmodi Catullus videtur. Verba Catulli, qvibus exagitat Æmilium, sunt ista.

— — *Hoc dentes sesquipedales,*
Gingivas verò ploxemi habet veteris.

Loqvitur de enormibus ipsius dentibus, & gingivis stercoreis. Has comparat ploxemo veteri. Cujus comparationis ratio videtur nulla, nisi hic intelligamus, non capsum qvodlibet, etiam politi ornatiqve vehiculi, vel arcam, sed qvalis solet esse plaustri agrestis, cum stercus fimusve illo devehitur in agros. *Sirpeam stercorariam* vocavit Cato de R.R. cap. 10. Verba ejus: *Vrpicem unum, crates stercorarias quatuor, sirpeas stercorarias tres.* Et fuerunt sirpeæ hæ in plaustris. Unde Ovidius lib. VI. v. 679. Fastor.

At Dominus, discedite, ait, plaustroque morantes
Sustulit, in plaustro sirpea lata fuit.

Qvæ scriptura sollicitari non debet. Tali ergo sirpeæ comparat Catullus gingivas Æmilii, fimo scilicet turpi fœdatæ. Unde liqvet, ploxe-

ploxemum fuisse qvid compositum contextumqve ex viminibus. Talis namq; & sirpea. Varro de L.L. *Sirpea, quæ virgeis sirpatur, id est, colligando implicatur, in qua stercus aliudve quid evehitur.* Sirpea nihil aliud, qvam oblongè qvadrata capsa, è virgis contexta, corbis instar, qvæ imponitur vel trahæ, vel plaustro, rebus vilioribus in agro vehendis. A sirpeis sunt *sirpiculæ*, qvarum mentio apud Nonium voce *holerorum*:

Tintinnabulum abest hinc sirpiculæque holerorum.

Citat Scaliger, *sirpiculique*. Sed sic habent codices apud Nonium, convenitqve, qvod & *sirpeæ*, non *sirpei* dicantur. Ostendit autem Lucilius, cujus est prædictus versus, sirpiculas hujusmodi ad vehenda etiam olera usurpatas. Credo, qvalia eruta ex hortis evehi rejiciq; solebant, aut alias non magni erant pretii. Jam cum ploxema hujusmodi sint sirpeæ, non possunt esse capsæ propriè ita dictæ arcæve. Nam hæ non fuerunt ex viminibus, sed tabulis. Varro lib. IV. de L.L. *Arcera etiam in duodecim tabulis appellatur. Quod ex tabuleis vehiculum erat factum ut arca, arcera dictum.* Vides hic arcam vehicularem similem arcæ vulgari ex tabulis, unde nomen ipsum vehiculi, *arcera*. Meminit & Gellius lib. XX. cap. 1. *Arcera autem vocabatur plostrum tectum undique & munitum, quasi arca quædam magna.* Sed de hoc vehiculo deinceps. Illud constat, arcam non fuisse vitilem aut sirpatam virgis, verum junctam contextamq; ex tabulis. Qvod similiter de capso judicandum. Differebat qvoq; arca sive capsum à sirpea seu ploxemo in eo, qvod hoc esset ferè unius semper formæ, illud verò variæ. Aliter namq; se habebat in cisio, aliter in rheda, aliter in bigis qvadrigisqve, sicut suo loco apparebit. Interim & arca, & sirpea, & ploximum generali voce *capsa*, ut ex Festo liqvet. Præter dicta verò genera, uno ex tabulis, altero ex vitilibus, fuit tertium ex clabulis, qvod vocarunt *clabulare*, sive clavulare. In hoc genere illud, qvod alias est capsa, fuit non solidum, sed transparens, clabulis videlicet aut clavulis distinctum. Clavula est à clava, baculumq; aut fustem significat. Meminit Varro lib. I. R.R. cap. 40. ubi *clavolam* appellat. *Videndum, ut sit de tenero ramo, ex utraque parte æquabiliter præcisum, quas alii clavolas, alii taleas*

taleas appellant, ac faciunt circiter pedales. Hic bacillus teneris rami pedali longitudine eſt clavola. Cum igitur id, qvod ſupernè imponi vehiculo ſolebat, ut in eo vehi poſſent ſive res ſive homines, ſcalæ prope modum ſpecie, crebris hujuscemodi bacillis fuit circumqvaq; munitum, *vehiculum clavulare* vel *clabulare* dicebatur. Clabolam ſeu clavulam bacillum eſſe Feſtus qvoq; docet voce *Ignis: Ignis Veſtæ ſi quando interſtinctus eſſet, virgines verberibus afficièbantur à Pontifice, quibus mos erat, clavulam felicis materiæ tamdiu terebrare, quousque exceptum ignem cribro æneo virgo in ædem ferret.* Ita optimè hæc verba legit Scaliger, cum ante eſſet *tabulam*, non *clavulam.* Intelligit enim Feſtus nihil aliud, qvam bacillum, qvem in alio tamdiu rotabant & circumagebant, donec ſcintillas emitteret. Qvod autem Scaliger pro *terebrare* facit *terere*, fit fruſtra. Terebrabant enim altera clavula, qvam propterea & τέρετρον Simplicius, Theophraſtus τρύπανον vocarunt. Simplicii ſunt verba lib. III. de Cœlo: Ἀπὸ ξύλων δὲ πῦρ ἐκβάλλουσι θάτερον τῶν ξύλων, ὡς τέρετρον ἐν θατέρῳ περιστρέφοντες. *Ignem è ligno eliciunt, alterum lignorum tanquam terebram in altero circumvertendo.* Theophraſti extant lib. V. Hiſt. Plant. Δεῖ τὴν ἐσχάραν ἐκ τούτων ποιεῖν, τὸ δὲ τρύπανον ἐκ δάφνης. Theodorus Theſſalonicenſis iſta vertit ad hunc modum: *Sed conceptaculum ex hac, teretrum verò ex lauro faciendum cenſent.* Ubi vocat *conceptaculum*, qvod Theophraſto eſt ἐσχάρα. *Vaginam terebri* reddiderunt aliqvi ex Lexicographis veteribus. Revera nihil fuit aliud, qvam clavula ſeu teſſella cava, in cujus foramine alia inſtar terebri circumagebatur. Qvomodo & hodie uſurpant in Indiis Orientalibus, qvod ipſe vidi. Dicta verò Græcis ἐσχάρα, ut opinor, partim, qvod eſſet cava, partim, qvod in ea, velut foco, ignis excitari ſoleret. Cæterum vehiculi pars ea, de qva hactenus locuti ſumus, Græcis eſſe ὑπερτερία videtur. Oſtendit Pollux, qvando poſt ſellam vehiculi, ejusq; partes, tandem claudit: Τὸ δὲ ὅλον ἐπίθεμα καλεῖται ὑπερτερία. *Totum autem illud, quod imponitur,* (axi rotisq;) *vocatur hyperteria.* Puto enim hoc velle, ſellam cum omnibus ſuis partibus, & qvicqvid ei ſupernè in vehiculo junctum eſt, ὑπερτερίαν dici. Atq; ſic Heſychius: Ὑπερτερία, τὸ ἄνωθεν τῆς ἁμάξης ἐπιτιθέμενον. *Hyperteria id, quod ſupernè impoſitum eſt*

vehiculo. Idem vocat & ὑπερτερείην, paulò post, ubi ait esse τὸ πῆγμα τῆς ἁμάξης, hoc est, *pegma vehiculi*. Intelligit autem per πῆγμα sive pegma compactum conjunctumq; aliqvid ex tabulis & lignis. Qvomodo ex tabulis hujusmodi fuere pegmata ædificiorum, theatrorum, & similium. Homero ipsi est ὑπερτερίη, Odyss. Z.

-- Ἀτάρ τοι δμῶες ἐφοπλίσσουσιν ἀπήνην
Ὑψηλὴν, εὔκυκλον, ὑπερτερίῃ ἀραρυῖαν.

Cæterum famuli apparabunt tibi currum altum, rotis bonis instructum, cum capso. Scholiastes vetus eo loco: Ὑπερτερίῃ, τῷ ἐπιτιθεμένῳ πλινθίῳ τῇ ἁμάξῃ, πρὸς τὸ πλείονα βάρη φέρειν, ὑψηλοτάτῳ, ὃ καὶ πλίνθρον καλεῖται. Ἢ τῷ ὑπεράνω τῆς ἁμάξης τετραγώνῳ ξύλῳ δεχομένῳ τὸ ἐντιθέμενον φορτίον. *Hyperterie, id est, plinthio, vel ablongè quadrato, quod vehiculo est impositum, ut gestare onus possit majus, altissimo, quod & plinthrum appellatur, aut vehiculi in summitate ligno quadrato, continente onus*. Ubi nota, πλίνθρον qvoq; nuncupari. Puto autem per πλίνθρον vel πλινθίον nihil aliud indicari, qvam qvadrata forma, sed oblongiore capsam. Atq; sic accipio illud ξύλῳ, qvasi sermo sit de tabulis. Eustathius eodem loco ita habet: Ὑπερτερία δὲ, τὸ ἐπικείμενον τετράγωνον πλινθίον τῷ ἄξονι, παρὰ τὸ ὑπερκεῖσθαι αὐτοῦ. Ἐν δὲ Ἰλιάδι πείρινθα τοῦτο εἶπεν ὁ ποιητής. Σημείωσαι δὲ ὅτι τὸ τοιοῦτον ὄνομα φέρεται πως καὶ ἕως ἄρτι. Ἐθνικοὶ γὰρ Ἰταλικοὶ παρακόπτοντες, βερτέρην ταύτην φασὶ κατὰ παραφθοράν. *Hyperteria verò impositum quadratum plinthium super axem, ita dictum, quod incumbat illi. At in Iliade vocat peirintham Poëta. Observa verè, quod hoc vocabulum efferatur nunc quoquo modo: Nam populi Italici circumscindentes illud berteram appellant per corruptionem*. Notabimus in verbis hisce βερτέρην vocem, nihil enim proditum de ea in illorum libris, qvi cum cura voces istiusmodi collegerunt. Sed qvid ita pars hæc dicta est *bertera* Italicis hominibus? Ego vocem censeo corruptam, non ex *hyperteria*, qvod existimat Eustathius, sed Latina *feretro*. Nam *feretrum* significasse priscis non lecticam mortualem solum arbitror, sed qvodcunqve, qvo qvid ferri posset. Qvomodo & φέρετρον, unde venit *feretrum*, seu *pheretrum*, Græcis, vel, qvod idem, φέρτρον, illud, in qvo qvid gestatur. Polybius apud Suidam in hac voce: Τότε καὶ τὸν πεφιλημένον ἧκεν ἔχοντα τὸν ὗν ἐν φέρτρῳ καὶ λίβυας ὡσεὶ χιλίους. *Tunc amatum sibi misit, haben-*

tem

tem aprum in feretro, & Libyos quasi mille. φέρτρον nihil aliud hoc loco, qvam id, qvodcunq; deniqve, in qvo jacentem aprum gestabant. Et apparet idem ex Feretrii cognomento, qvem sic à ferendo, non feriendo dictum verisimile est, cum à feriendo *Feritrius*, non *Feretrius* appellari debuisset. Qvando autem de hyperteria, ut ad illam revertamur, dicit Eustathius, qvod fuerit non πλινθίον simpliciter, sed τετράγωνον πλινθίον, id est, *plinthium quadratum*, de figura ejus loqvitur in vehiculo illo, de qvo ibi Homerus. Nam in aliis vehiculis hæc pars interdum fuit alia figura. Qvia tamen in communibus & ad onera gestanda usurpari solitis hæc pars qvadrata ferè, igitur & in Glossis legimus, ubi agitur de ἁμάξα sive carro, *Capsum*, πλινθίον. Nam alias *capsum* non fuit semper qvadratum, ut prædixi, qvod tamen vox πλινθίον exigere videtur. De qva, num revera capsum, an nudam simplicemq; tabulam, absq; margine clausisq; lateribus significet, dubitari poterat, nisi fide sua dictum Glossarium intervenisset. Nam cæteri, qvi exponunt voces Græcas, de hac ejus significatione nos docere omiserunt. Nisi ad hunc modum explicemus Pollucem, qvando lib. I. cap. 14. de ὑπερτερίᾳ: Ἧς τὰ ἑκατέρωθεν πλευρὰ, θαιροὶ καλοῦνται, δεξιὸς καὶ ἀριστερός. *Cujus latera utrinque vocantur theri, dexter & sinister.* Ubi simul, qvod nos docet de θαιροῖς, notandum, ita nempe Græcis capsi latera esse nuncupata. Cæterum pro ὑπερτερίᾳ Homerum usurpare πείρινθα monuerat Eustathius in superioribus. Et occurrit apud eum cum alibi, tum Il. Ω.

> Αὐτὰρ ὅγ᾽ υἷας ἄμαξαν ἐύτροχον ἡμιονείην
> Ὁπλίσαι ἠνώγει, πείρινθα δὲ δῆσαι ἐπ᾽ αὐτῆς.

At hic filios currum cum bonis rotis mularum apparare jubet, & super eum ponere alveum. Retinui vocem *alvei*, qvia alii sic reddere voluerunt. Nam qvid verè fuerit, liqvebit ex seqventibus. Eustathius sic habet: Πείρινθα λέγει τὸ πλινθίον τὸ ἄνω τῆς ἁμάξης, ὅπου τὰ φορτία ἐπιτίθενται, διὰ τὸ ὑπερκεῖσθαι τοῦ ἄξονος. Οἱ δὲ παλαιοὶ οὕτω φασί· Πείρινθα τὸ τετράγωνον πλινθίον τὸ ἄνω περιδούμενον ταῖς ἁμάξαις, πλεκόμενον ἀπὸ ῥιπῶν. Ῥίπες δὲ οἱ τῆς οἰσύας λύγοι. Ὥστε εἶναι ῥίπινθα. *Peirintha vocat quadratum illud super currum, super quod reponuntur onera, quia incumbit axi. Veteres autem ita dicunt: Peirintha est plinthium quadratum, quod vehiculis circumda-*

cumdatur, plexum ex viminibus. Sunt autem vimina virgæ ex ſalice. Apparet ex his verbis, peirintham fuiſſe propriè non ex tabulis, ſed viminibus. Atq; ſic Heſychius, qvi πείρινθον appellat: Πείρινθος, πλέγμα τὸ ἐπὶ τῆς ἁμάξης, τὸ πλινθίον τὸ ἐπιτιθέμενον τῇ ἁμάξῃ τετράγωνον. *Peirinthus, plexum in vehiculo, plinthium, quod in vehiculo ponitur, quadratum.* Πλέγμα vocat, qvod eſt opus è vitilibus. Convenit & Didymus, ut legimus apud Etymologici auctorem: Ὁ Δίδυμος, τὸ ἐκ ῥιπῶν πεπλεγμένον πλινθίον, ῥίπενθα, καὶ καθ' ὑπέρθεσιν καὶ πλεονασμῷ τοῦ ι, πείρινθα. *Didymus ex vitilibus plexum plinthium rhipentha, & per adpoſitionem pleonaſmumque litera i peirintha* dicit appellari. Omnes peirintham accipiunt non ex tabulis, ſed vitilibus confectam. Unde colligas, fuiſſe talem, qvalis *ploxemum* Latinis dictum eſt. Xenophon vocavit κάνναθρον. Idem Etymologus: Δίδυμος πείρινθον λέγει ὑπὸ Ξενοφῶντος καλεῖσθαι κάνναθρον, ἐπεὶ καὶ κάνη ἡ ψίαθος. *Didymus peirinthum ait à Xenophonte appellari cannathrum, quia & cane, juncus, ſive calamus.* Scio, κάνη etiam cum ν ſimplici occurrere, ſed hic duplicari debet, ut appareat, ex eo κάνναθρον oriri. Atq; ſic Euſtathius, ex Didymo eodem, ut opinor: Ὁ δὲ Ξενοφῶν, κάνναθρον αὐτὸ φησί. Κάννη γὰρ ἡ ψίαθος. *Xenophon autem id* (peirinthum) *cannathron appellat. Canna enim calamus.* Ubi apud Xenophontem locus extet, in qvo ea vox legatur, non eſt promptum invenire. Citat Stephanus ex lexicis vetuſtioribus, ſed absq; loci nomine, hæc ejus verba: Ἐπὶ πολιτικοῦ καναθρου παντὸς εἰς Ἀμύκλας. Sed in his καννάθρου legi oportere certum eſt vel ex ſuperioribus. Neq; aliter apud Heſychium ſcribendum, qvod vel ipſa litterarum & vocabulorum ſeries teſtatur. Antecedit enim proximè, καννабισθῆναι, ſeqvitur, κάνναι. Hodie ſic legitur: Κάναθρα, ἀστράβη ἢ ἅμαξα πλέγματα ἔχουσα, ὑφ' ὧν πομπεύουσιν αἱ παρθένοι, ὅταν εἰς τὸ τῆς Ἑλένης ἀπίωσιν. *Canathra clitellæ, vel vehiculum habens quid è viminibus cannisve contextum, ſuper quod pompam celebrant virgines, quando ad feſtum Helenæ abeunt.* Scribendum κάνναθρα, vehiculum, namq; hoc à καννάθρῳ dictum, de qvo agimus. Cum autem κάνναθρον ſit à κάννῃ, ſeqvitur hoc genus plegmatis fuiſſe non ex vitili qvocunqve, nec ex ſaliceis virgis, ſicuti de πειρίνθῳ annotavimus, ſed ex canna, vel arundine paluſtri. Hæc enim Græcis propriè eſt κάννη, calamo major,

major,arundine minor,uti Columella teſtatur. Qvod notandum, qvia liqvet, etiam ex hoc genere plectere apud veteres hanc vehiculorum partem conſveviſſe. Eſt ejusdem generis & θέρηγνον. Heſychius: Θέρηγνον, τὸ ἐπὶ τῶν ἁμαξῶν παρέπλεγμα, τὸ ἐπὶ τῇ τῶν ἀσταχύων παρακομιδῇ γινόμενον. *Theregnon eſt contextum ſuper plauſtra, factum ad deportationem frumentorum.* Non aliud exiſtimo intelligendum, qvam qvod vel ex calamis vel ex virgultis conſtruebatur, corbis inſtar, & imponebatur plauſtro,ne exciderent minuta in id poſita. Qvale puto & θερήγανον vocaſſe, cum illius uſus eſſet maximus in meſſe. Heſychius generatim dicit,partem plauſtri fuiſſe. Θερήγανον, μέρος τῆς ἁμάξης. Vix poteſt aliam ſignificare partem,qvam qvæ nobis dicta eſt, cum præſertim θέρηγνον per contractionem factum à θερήγανον videatur. Appellarunt qvoq; μόργος. Idem: Μόργος, φραγμὸς, καὶ τὸ ἐπὶ ταῖς ἁμάξαις φράγμα, ἐν ᾧ τὰ ἄχυρα φέρουσι, καὶ σκύτινον τεῦχος, ἄλλοι τευχοβόειος. *Morgus, ſeptum vel ſepimentum plauſtris impoſitum, in quo paleas vehunt, & vas coriaceum, alii teuchoboium vocant.* Poſſis hinc colligere, qvod conſtruxerint qvandoq; etiam ex corio, cullei fortaſſis modo. Unde ille ipſe voce μολγὸς, qvæ idem ſignat: Ἄλλοι δὲ μολγὸν τὸν βόειον ἀσκὸν, τίθεται δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἁμαξῶν. *Alii molgum vocant ſaccum coriaceum, imponitur verò & plauſtris.* Appellarunt autem πείρινθα etiam ἐσχάραν Græci, maximè recentiores. Euſtathius ad Odyſſ. O. Ἔστι δ᾽ ἂν πείρινθα, καὶ ἡ πρὸ τούτων ῥηθεῖσα τοῦ ὑπερτερία, ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν Ναυσικάαν ἁμάξης. Ὅπερ οἱ ὕστερον ἐσχάραν καλοῦσ. *Peirintha eſt, quæ ante hac hyperteria dicta, in vehiculo Nauſicaæ. Poſteriores eſcharam appellant.* Ita qvidem Euſtathius. Verum puto diverſum qvid ἐσχάραν à πειρίνθα fuiſſe, ſic,ut illa eſſet plexa ex cannis aut viminibus more corbis, hæc verò ex aſſeribus tenuibus cancellatim junctis fabrefacta, qvalis hodieq; cernitur noſtris in vehiculis. Ita enim velle vox ἐσχάρα videtur,ut qvæ cratem notet,vel craticulam. Gloſſæ veteres: Ἐσχάρα, *graticula.* Sic ſcribebant ſeqvioribus temporibus pro *craticula,* ut neceſſe non ſit cum Vulcanio hic aliqvid mutari. Habes enim in ſimilibus Gloſſis *gras,* pro *cras, graſſus,* pro *craſſus,* & hujusmodi. Hinc & alibi: *Graticula,* ἐσχάρα, cum apud Philoxenum ſit *Craticula,* ἐσχάρα. Craticula porro coqvinarium eſt in-

ſtrumentum, cujus regulas ferreas rectas transeunt aliæ transverſæ, ut inter ſingulas ſit ſpacium vacuum qvadratum. Ad hanc igitur effigiem pars illa vehiculi poſterioribus temporibus elaborari cœpta. Unde forſitan & nomen ἐσχάρας invenit. Pollux κλίμακα vocavit, ut opinor, lib. I. cap. 14. ubi partes ἁμάξης ſive plauſtri enumerat. Ita verò deſcribit: κλίμαξ, τὸ πρόμηκες ξύλον τὸ ὑπὲρ τοῦ ἄξονος ἐκ τεσσάρων συνεστηκὸς, καὶ μέσας ῥάβδους, πρόσθεν μὲν πλείους, ὄπισθεν δὲ ἐλάττους ἔχον, ἐν μέσῳ δὲ τὴν ὑπερτερίαν ἐνηρμοσμένην. *Climax ſive ſcala prælongum eſt lignum, ſupra axem, ex lignis conſtans quatuor, habens in medio baculos, in priore quidem parte plures, in poſteriore verò pauciores, in medio ſuſtinens impoſitam hyperteriam.* Ubi nota, etiam Pollucem facere diverſa κλίμακα & ὑπερτερίαν, hancq; illi imponere. Fuit ergo κλίμαξ id, qvod proximè incumbebat axi, plane ſicut & ἐσχάρα, nec ab hac diverſum extitit, niſi qvod ἐσχάρα bacillos haberet & in longum & in transverſum, inſtar craticulæ, κλίμαξ tantum in transverſum, inſtar ſcalæ. Κλίμακι deinde ſeu ἐσχάρᾳ incumbebat ὑπερτερία, ſive capſa, eaq; vel ex tabulis vel ex vitilibus baculisve facta, ſi qvæ incumbebat. Κλίμαξ enim vel ἐσχάρα modò incumbebat nuda, modò impoſita ſibi habebat alia, qvæ voce generaliori vel ὑπερτερίαν Græci, vel πείρινθα, vel κάνναθρον, vel θέρηγνον vocabant. Nuda, ſi qvæ portanda majora, craſſiora, rudiora. Non nuda, ſi qvæ alia, & præſertim homines. Ad qvos maximè ſpectabat, qvod vocabant δίφρον. Memorat in bellicis vehiculis Homerus, ut Minervæ Il. E. & Hectoris Il. Λ. & plurimorum aliorum. Atq; ita facit Pollux qvoq; lib. I. cap. 10. qvi de bellicis vehiculis totus eſt intelligendus. In non bellicis, ſed civilibus, Pindarus, qvi ob cauſam hanc Muſarum currum δίφρον appellavit. Verba ſunt in Iſth. Od. 2.

> Ὅσοι χρυσαμπύκων
> ἐς δίφρον Μοισᾶν ἔβαι-
> νον, κλυτᾷ φόρμιγγι συναντόμενοι.

Quicunque in currum Muſarum aurea redimicula habentium adſcendebant, obviam procedentes cum inclyta cithara. Δίφρος hic eſt ἅρμα. Ita enim & in Pyth. Od. 5. vocat currus, qvibus utebantur in ſpectaculis. Verba ejus ſunt ad Arceſilaum, curru (ἅρματι) victorem.

Ἐν

-- -- Ἐν τεσσαράκοντα γὰρ πετόντεσσιν ἁνιόχοισιν, ὅλον δίφρον κομίξαις ἀταρβεῖ φρενὶ,
ἦλθες ἤδη Λιβύας πεδίον.

Inter quadraginta lapsos aurigas integrum currum referens intrepido animo rediisti jam in Libyæ campum. Habes similia in iisdem Pythiis Ode 4. & 2. & in Olymp. Od. 1. unde constat & in ludicris vehiculis δίφρους habuisse. Fuit autem δίφρος, in qvo considebant. Eustathius Il. Γ. Δίφρος δὲ τόπος τοῦ ἅρματος, ὁ τοὺς ῥηθέντας φέρων, &c. παρὰ μέντοι τοῖς ὕστερον, καὶ ἐπὶ κοινότερον λεγομένης σέλλας ἡ λέξις κειμένη εὕρηται. Dicit, hoc vocabulum significare locum in vehiculo, ubi, qvi vehuntur, consident, vulgoq; appellari qvoq; σέλλαν, id est, *sellam*, qvod notandum. Idem ad Il. X. Δίφρον λέγει τὸν ἐπὶ τοῦ ἅρματος κορυφαῖον τόπον, ἐφ' οὗ παραβάτης καὶ ὁ ἡνίοχος. Καὶ ὅτι ὑψηλὸς ἦν ὡς δηλοῖ τὸ, ἐς δίφρον ἀναβάς. *Diphron vocat locum summum in vehiculo, in quo conscensor & auriga. Quodque sit altus, apparet ex eo; in diphron enititur.* Duos tantum ait ibi consedisse, conscensorem & aurigam. Et hinc qvoq; putat accepisse nomen. Ita enim habet ad Il. P. Δίφρος λέγεται διὰ τὸ δύο φέρειν. *Diphros dicitur, quod ferat duos.* Qvanqvam non omnino ibi videatur in hanc derivationem inclinare. Convenit tamen Scholiastes vetus: Δίφρος εἴρηται ὅτι δίφερον ἐστι. Δύο γὰρ φέρει, τὸν ὁπλίτην καὶ τὸν ἡνίοχον. *Diphrus dicitur, quod sit diferus, duos enim fert, armatum, & aurigam.* Habet his similia & Etymologus. Ac fortassis ab initio & in militaribus sic fuerit. At verò semper & in cæteris hoc observatum non opinor. Certè plures in Musarum δίφρῳ locat Pindarus, & in δίφροις ludicris stare singuli consveverant, ut ex monumentis priscis certum est. Diphrus porro iste, præsertim militaris, subtus erat structus conjunctusq; lignis, latera ipsius continentibus, qvæ appellabantur omnia simul juncta τόνος. Sic enim intelligo, qvod ait Pollux: Ἡ μὲν ἱμάντωσις τοῦ δίφρου, τόνος καλεῖται. Vertunt: *Et sellæ colligatio dicitur tonus.* Colligatio hæc difficulter intelligitur. Ἱμάντωσιν vocarunt Græci, qvando lignis transversariis continebat paries parietem, alii innexum, sic, ut in neutram partem posset inclinare. Suidas: Ἱμάντωσις·

θέσις ξύλων ἐμβαλλομένων τοῖς οἰκοδομήμασιν. Intelligit tigna transverſaria, qvibus continentur erecta, ne procumbant. Tale qvid & τόνος fuit in Græcorum diphro, ſive ſella. Stephanus exponit *funes loreos, qui intenduntur currui*. Sed hoc fieri non poteſt. Liqvet enim ex Polluce, ſuper tonum ſellæ latera fuiſſe. Τὸ δὲ ὑπεράνω αὐτοῦ (τόνου) περίφραγμα, inqvit, hoc eſt, *quod ſupra tonum, eſt periphragma*, ubi eſt περίφραγμα, qvod ſellæ latera conſtituit, & poſt indicabo. Deinde fuit τόνος, ſive tonus, ima ſellæ pars, qvod ex eo liqvet, qvia habuit ſcabellum ante ſe, qvod adſcendebant primum, qvi enitebantur in currum. Igitur non potuit materia ipſius fuiſſe ex loris. Eqvidem ex loris ſæpe τόνοι eſſe ſolent; ſed, ut ſint ex loris, non neceſſe eſt, cum, qvicqvid eſt protenſum in longum qvocunq; modo, id ſit τόνος. Nec diverſum exigit ἱμάντωσις, qvam etiam de lignis uſurpari Suidas teſtis eſt. Super τόνον fuit τάῤῥιον. Ita nominarunt ſellæ latera, credo, qvoniam in morem cratium fuere plexa ex viminibus, aut bacillis. Eſt enim ταῤῥὸς, unde τάῤῥιον, πλέγμα καλάμινον, id eſt, *plexum quid ex arundinibus*, aut ſimilibus, ut Heſychius nos docet. Pollux: Τὸ δὲ ὑπεράνω αὐτοῦ (τόνου) περίφραγμα, ὃ σκύτει εἴωθε διαλαμβάνεσθαι, τάῤῥιον. Vertunt: *Quodque ſuper hanc eſt, circumſeptum, quod & tarrium dictum, corio tegi ſolebat*. Perperam. Debebat ita: *Quod verò ſuper hunc* (tonum) *eſt circumſeptum, quod corio induci ſolet, tarrium vocatur*. Diſcas ex hoc loco id, qvod dixi. Nam ſi tarrium ex ſolidis fuiſſet tabulis, corio tegi nihil opus erat. Nunc autem tegi conſveviſſe conſtat, plane ſicut hodieq; fieri aliqvando ſolet. Habebat autem τάῤῥιον tria latera, qvæ reſpiciebant eqvos. Pollux: Τρεῖς δ᾽ ἔχοντος τοῦ ταῤῥίου πλευρὰς τὰς κατὰ τοὺς ἵππους. *Tria verò latera equos reſpicientia habente tarrio*. Sed cur tria tantum, & non qvatuor? Videlicet non omnis generis vehiculum deſcribitur hic à Polluce, verum cujus uſus fuit in militia, qvod jam ſupra monebamus. Erat autem hoc ſimilimum illis, qvibus in circo decurrebant ad metam. Ideò habes inter nummos veteres Græcos etiam iſtum apud Goltzium:

Stant

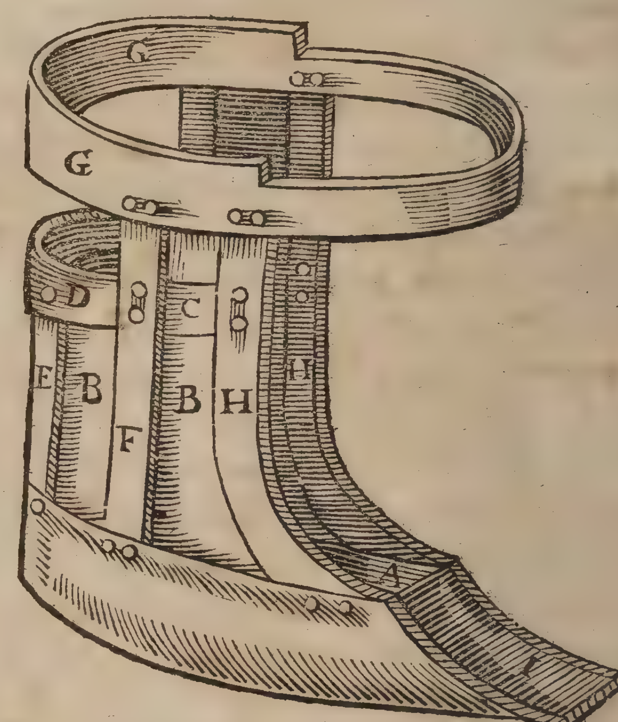

Stant hic duo in diphro, ὁπλίτης alter ſeu armatus, ut ſupra eum appellabat Scholiaſtes Homeri, cum intenſo ad ictum arcu, alter ἡνίοχος ſeu auriga cum frenis in manu. Diphros autem ſive ſella plane talis, qvalis fuit & in ludicris vehiculis. Hoc eſt, qvæ non habet niſi tria latera in altum, qvartum à tergo patet, planumq; & recedens ſervit adſcenſui. Qvare meritò tria tantum tarrii latera agnoſcit Pollux. Dicit autem reſpexiſſe eqvos, non qvod illa latera omnia eqvis fuiſſent obverſa, ſed qvod ſaltem non averſa, ſicut qvartum. Nempe qvidam diphri ſunt, qvi patent anterius, ut apparet ex vehiculo Matris Deum aut Cybeles, qvod delineatum habes apud Roſſinum lib. II. cap. 3. & carpento Agrippinæ, propoſito in nummo, qvem in ſubſeqventibus delineatum dabimus. Item alio vehiculo, cujus extat imago in Notitia Imperii. Hujus generis non eſſe illum, de qvo hoc in loco agat, declarare Pollux voluit, qvando omnia tria latera eqvis dixit eſſe obverſa. Pergit autem poſt ſuperiora: Τὸ ἀνώτατον ξύλον καὶ πάναξ καλεῖται δεξιὸς καὶ εὐώνυμος. Vertunt: *Supremum eorum lignum panax dexter vel ſiniſter dicitur.* Verum cur omittunt illud καὶ? Καὶ πάναξ καλεῖται, ait auctor. Puto plane Græca ita diſtingvenda: Τὸ ἀνώτατον, ξύλον καὶ πάναξ καλεῖται. Ut ſit ſenſus, habere ſummitatem illam duo vocabula, nominariq; & *xylon*, & *panax*. Qvanqvam illud πάναξ mihi valde ſit ſuſpectum. Qvæ namq; ratio appellationis hujus? Πάναξ ſanè, qvæ & πανάκεια ab ἄκος, id eſt, medicina, cujus utiq; non eſt in hoc argumento locus. Qvid igitur, ſi legatur πίναξ? Et exiſtimo, ſignificare ſummam

laterum marginem ex tabula tignove, ut essent firmiora. Sunt & ἄντυγες, non multum discrepantes. Etymolog. Ἄντυξ λέγεται ἡ ἀνωτάτη περικεφαλαία τοῦ ἁρματείου δίφρου, παρὰ τὸ ἄνω τετύχθαι. Ἡ δὲ εἰς τὸ κάτω τετυγμένη, λέγεται κατέτυξ. *Antyx vocatur summa galea sellæ vehicularis, eo, quod sit structa in summo. Quæ verò in imo facta, vocatur catetyx.* Ubi nota, esse qvoq; inter partes sellæ vehicularis unam, qvæ κατέτυξ dicitur, ἄντυγι oppositam. Sed qvid hic est περικεφαλαία? Num imminens capiti sedentis in curru tegumentum, figura circulari? At nil tale exhibent imagines vehiculorum bellicorum, qvæ in præcedentibus exponit Pollux. Et Hesychius περιφερείαν explicat simpliciter. Ἄντυγος, περιφερείας τοῦ ἅρματος. Item: Ἄντυξ, ἅρματος περιφέρεια. Auctor Etymologici Magni facit idem, cum ἐπιδιφριάδι. Ἐπιδιφριὰς, ἐπιδιφριάδος, inqvit, ἡ τοῦ ἅρματος περιφέρεια, ἥτις ἄντυξ καλεῖται. At verò Scholia Homeri ad Iliad. K. ἐπιδιφριάδα docent esse ἔσχατον μέρος τοῦ ἁρματείου δίφρου τῆς περιφερείας, *partem extremam in circumferentia vehicularis sellæ.* Itaq; non potest ἐπιδιφριὰς & ἄντυξ idem esse cum περιφέρεια, cujus pars hic ἐπιδιφριὰς, si ἐπιδιφριὰς & ἄντυξ idem est. Ἐπιδιφριάδα Eustathius partem facit ἄντυγος. Ἐπιδιφριὰς μέρος ἢ τοῦ δίφρου, ἢ τῆς ἅρματος ἄντυγος, περὶ ἣν περαιοῦται ὁ δίφρος. *Epidiphrias est pars sellæ vel antygis in curru, in quam sella desinit.* Scilicet hæc confunduntur, & pars sæpe ponitur pro toto. Περιφέρεια & ἐπιδιφριὰς, opinione mea, idem sunt. Pars in eis summa vel extrema, qvæ vocatur ἄντυξ. Eadem περικεφαλαία est, qvia cingit περιφέρειαν, & finit. Qvomodo & Latini ultimum extremumq; rei *coronam* appellare consveverunt. Interim & Hesychius: Ἀντύγων χνόαι, αἱ περιφέρειαι τοῦ ἅρματος, οἱ τροχοί. In qvibus verbis, præter distinctionem, nil videtur mutandum, cum τροχοὶ sint περιφέρειαι, id est, circuli ambientes currum in summo, qvos alii ἄντυγας, Hesychius hic ἀντύγων χνόας nominavit. Seqvitur apud Pollucem: Ἡ δὲ μέση ῥάβδος, καπάνη. *Virga autem media, capana.* Μέση ῥάβδος mihi non videtur alia, qvam qvæ inter latus dextrum & sinistrum, de qvo antecessit. Nempe tria latera dicebat tarrium habere. Subdiderat de dextro & sinistro. Supererat, ut & tertii, qvod in fronte est, significaret nomen. Qvanqvam sermo sit non de toto latere, verum summa ejus parte, qvæ ob firmitatem ῥάβδος appellata. Sustentabat

tentabat illam lignum erectum, qvod μεσάτιον & ἐμπρόσθιον vocabant. Alterum existimo, qvod capanæ mediæ sustentandæ foret subditum, alterum, qvod in fronte diphri esset collocatum. Μεσατίου mentio est qvoq; in Hesychio, sed verba malè connectuntur cum nonnullis aliis, qvæ præcedunt, & huc nihil faciunt. Μεσάτιον, μέσον, καὶ μέρος τοῦ ἅρματος. Sic scribendum, & post μεσαώριον, qvod præmittitur, ponendum punctum. At verò ligna, qvæ in angulo utriusq; lateris versus eqvos, Polluci μετέλαι. Verba ejus: Αἱ δὲ δίδυμοι, αἱ εἰς τοὺς ἵππους βλέπουσαι ἀπὸ τῆς καπάνης μέχρι τοῦ κυρτίου, μετῆλαι. *Sed gemini equos respicientes à capana ad ipsam curvaturam usque, metelæ.* Διδύμους nominat, qvod essent ligna duo, unum à dextro, alterum à sinistro latere, sibi similia. Hesychius ea non μετῆλας, verum, una syllaba auctius, μετιτήλας appellavit. Μετιτῆλαι, αἱ ἐξ ἑκατέρου μέρους τοῦ ἅρματος ῥάβδοι. *Metetilæ, baculi ex utraque parte vehiculi.* At qvod Pollux vocat τὸ κυρτίον, arcum esse censeo, qvi antrorsum diphron ambibat. Mox κυρτούμενον appellat, & à Græcis dictum ait ἀσπιδίσκην. Τὸ δὲ κυρτούμενον, ἀσπιδίσκη. Vertunt: *Ipsaque curvatura, furca.* Verum ἀσπιδίσκη non est *furca.* Ἀσπὶς Græcis *scutum:* hinc ἀσπιδίσκη. Credo, qvod figura esset lata curvaqve, scuti more. Itaq; Pollucis verba sic reddenda: *Ipsa verò curvatura, scutulum.* Pergit Pollux: Τὸ δὲ ἀπὸ ταύτης (ἀσπιδίσκης) κατὰ τόνον κεκαμμένον, ἀξηλίς. *Pars ab hac juxta tonum inflexa, azelis.* Ita habet versio Gvaltheri. Qvæ si bona est, in Græco ἀζηλὶς legendum. Hesychio est ἀζῆρις, qvi exponit τοῦ ἁρματίου ξύλον, *lignum vehiculi.* Fuit autem, credo, reflexum à scutula lignum, ab extrema sui parte claudens latera. Memorat & ligna alia intus in sella sive diphro Pollux, qvædam erecta, qvædam transversa, qvæ ipsam continebant. Qvæ cum facilè intelligantur, recensere hic omittimus. Ultima pars superest, qvæ πτέρνα dicitur. De ea Pollux ita: Τὸ δὲ πρὸ τόνου οἷ πρῶτον ἀναβαίνουσι οἱ ἐπιβαίνοντες, πτέρνα. *Pars, quæ ante tonum est, cui conscendentes insistunt, scabellum.* Sic Gvaltherus. At verò πτέρνα non est *scabellum,* sed τὰ ἔσχατα μέρη, qvælibet extremitas. Latini *calcem* dicunt, aut *pedem,* similiter hoc sensu. Nec in diphro fuit alia, qvam pars ab eqvis aversa, pronior nonnihil in terram, unde adscensus in tarrium dabatur. Verum qvoniam hæc cuncta valde sunt obscura, nisi aliqva

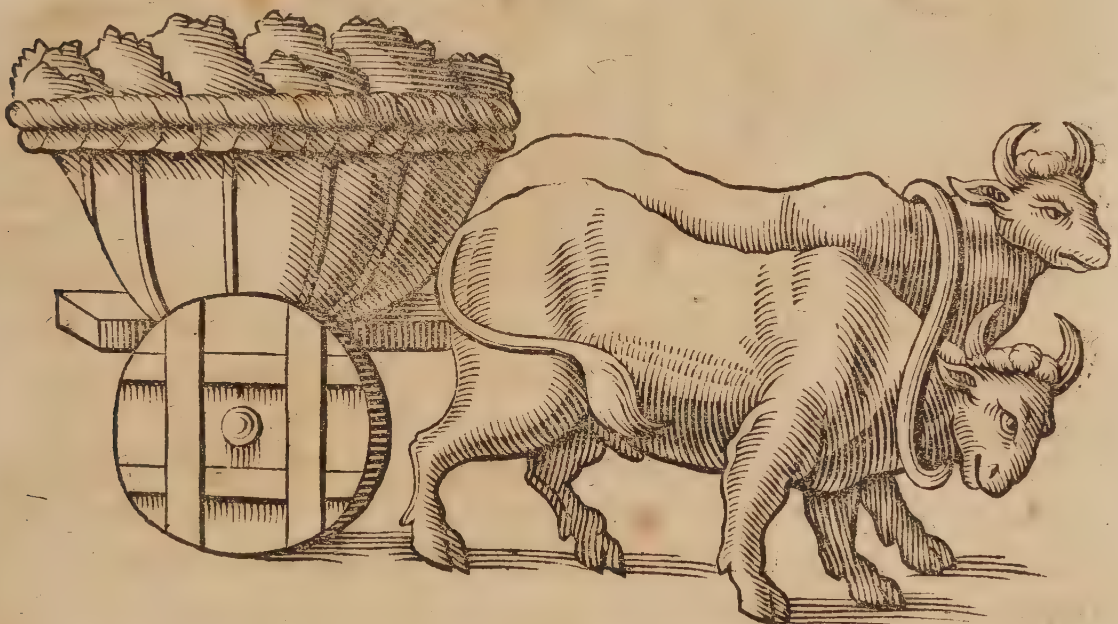
declarentur imagine, placet hic apponere figuram diphri veteris, prout in nummis reperitur, in qvibus bigæ ac id genus occurrunt. Confer Goltii nummos Syracuſanos in tabula prima, Meſſanenſes in tabula ſeptima, Himeræenſes in tabula undecima, & alios.

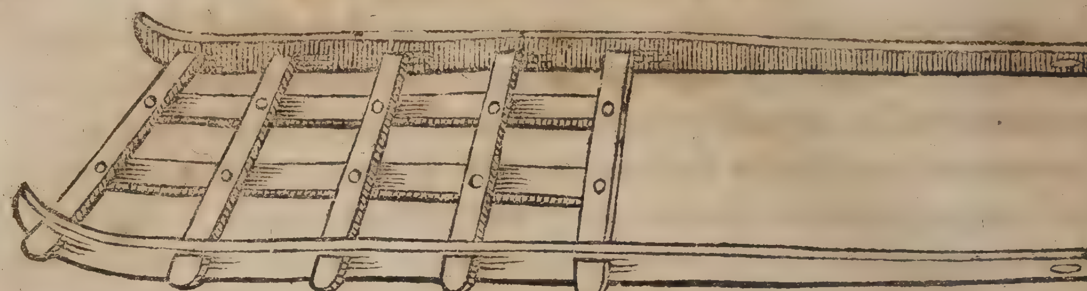
A. eſt τόνος. B. τάῤῥιον. C. πάναξ. D. καπάνη. E. μεσάτιον. F. μεῖηλαι. G. ἀσπιδίσκη. H. ἀζηλίς. I. πτέρνα. Et hic qvidem diphros eſt Græcorum in vehiculo militari. Cui hac parte fuit ſimile vehiculum circenſe. At in cæteris alia ejus fuit forma, ſicut ſupra qvoq; annotavimus. Facit autem Pollux ſtantem ſupra ὑπερτερίαν. Qvod non ſic intelligendum, qvaſi ea ὑπερτερία capſæ inſtar fuerit, ſicut ante diximus de ὑπερτερία. Nihil enim tale cernitur in antiqvis monumentis, neq; ratio permittere videtur. Nempe generalis vox ὑπερτερία eſt, ac id omne denotat, qvod axi aut vehiculo imponitur. Erat verò id generis ferè duplicis, vel cum parietibus, vel ſine ipſis. Cum parietibus, ut in ca-

pſo,

pſo, ſirpiculo, & hujusmodi. Qvod parietibus fuit deſtitutum, id erat rurſum duplici in differentia, nam vel ex nudis planisq; compoſitum fuit tabulis, qvo fortaſſis ſpectat ſpecialiori ſenſu, qvod exponunt πλινθίον τετράγωνον, qvoniam πλινθίον in communi vita notat laterem, cui ſimilis illa tabula qvodammodo fuiſſe videtur, qvia erat & qvadrata, & oblonga, & plana, nullisq; parietibus munita. Vel ex regulis ligneis contextum inſtar cratis, qvod propriè intellexiſſe Græci per ἐσχάραν videntur. Hujusmodi ὑπερτερίᾳ imponebatur δίφρος ſive ſella. Sic enim imponere & alia ſolebant. Et en tibi plauſtrum cum hyperteria inſtar tabulæ, ſuper qvam ſtat capſa viminea cum herbis, qvalis ſirpea Latinis.

Exhibet hoc plauſtrum nobis Lucas Petus in libro de Menſuris & Ponderibus Romanorum, ex ædibus Fr. Porcii deſumptum. In qvo tametſi accuratè omnia delineata non exiſtimem, cumprimis verò tympana ſive rotas, tamen evidenter ſatis ex eo diſcimus figuram veteris ὑπερτερίας, atqve, cur πλινθίον dictum fuerit, cognoſcimus. Qvid enim aliud tabula oblongè qvadrata, ſimplex, planaqve, nobis litera A. notata, qvam πλινθίον? Alterius generis in antiqvis monumentis necdum obſervaſſe recordor imaginem. Nec tamen dubitare poſſum, qvin fuerit iſtiusmodi.

Certè non est alia figura, qvæ nobis verius exhibeat ἐσχάραν. Neqve, mea opinione, illa fuit alia in agrestibus vehiculis. Manetq; usus talium ἐσχάρων seu craticularum in plaustris curribusqve freqventissimus, nostris etiam temporibus. Cæterum vehicula, in qvibus capsa istiusmodi, sive ex tabellis, sive rebus aliis, generali voce sunt ἐνθρόνια Polluci lib. X. cap. 12. Gvaltherus vertit, *sedibus instructa,* qvod non satis qvadrat. Fuerunt autem duplici in differentia, capsam enim illam habuerunt vel apertam, vel supernè tectam. De aperta non est, ut probemus, cum sit notum. Tectam intelligimus ex Livio, qvi ob eam currum nominavit *arcuatum. Curru arcuato vehi jussit, manuque ad digitos usque involuta rem divinam facere: significantes, fidem tutandam, sedemque ejus etiam in dextris sacram esse,* ait lib. I. cap. 21. de Fidei flaminibus. *Currus arcuatus* hic non alius, qvam clausus opere arcuato, testudinis aut fornicis instar. Qvod ex eo qvoq; liqvet, qvia dicit Livius, significari per hunc arcuatum currum debuisse *fidem tutandam*; nec enim hoc potuit, nisi clauso curru atq; tecto. Pro curru *arcuato* Lucanus usurpavit *constratum* lib. I. ubi de covino:

Et docilis Rector constrati Belga covini.

Ita ibi legendum, sicut alias ostendam. Et sic Curtius lib. IX. c. 10. *Vehicula deinde constrata, ut plures capere milites possent.* Servius dixit *tectum* ad lib. VIII. Æn. *Quidam,* ait, *pilenta tecta cisia, sed vulgo dicta tradunt.* Sic sunt emendanda ea verba, qvod itidem alibi monstrabo. Plinius lib. VII. ep. 21. *Huc tecto vehiculo undique inclusus, quasi in cubiculo, perveni.* Græcis hæc vehicula sunt καλάστεγα & στεγαστά, itemq; καμάραι, ut nos docet Pollux supra dicto loco. Didymus καμαρωτὰς vocavit apud Athenæum lib. IV. cap. 7. Ex qvo sunt, qvi

ab

ab Ulpiano dicta putant *vehicula camerata*, scilicet à καμάρᾳ sive *camera*, qvod incurvum notat tectum, atq; ita etiam de vehiculorum seu capsarum tectis usurpatum. Latini alias hæc tecta nominarunt *tympana*, si qvæ Servio est fides. Ita enim habet lib. Georg. Virg. II. *Tympana, tecta vehiculorum.*

Cap. VIII.

De Animalibus domesticis ad vehicula.

Boves primum juncti ad vehicula. Bos ruricola, arator. Prometheus eos primus junxit. Κνώδαλα. *Alii hoc Baccho tribuunt, vel Osiridi, quod explicatur. Alii Cereri, de quo Vossii sententia ponderatur. Alii Philomelo. Hyginus emendatur. Alii Buzygi seu Epimenidi, vel Habidi, quod exponitur. Lucretius refellitur & Tertullianus. Res equestris de dorso, de jugo. Isidorus notatur. An equitare prius sciverint, quam equos jungere vehiculo. Pollux examinatur & exponitur, cum Scholiaste Homeri & Plinio. Thessali, Centauri, Bellerophon, Sesamboses aut Sesostris quid invenerint. Boves adhibiti etiam ad vehicula ornatiora & civilia. Sacerdotum, Regum, Matronarum, Reginarum, militum. Leonis interpres notatur. Boves in cursu publico. Boves aliquando sat veloces. Asini ad vehicula. Vehere collo. Columella explicatur. Asini ad aratra & molas. Asinus molaris, machinarius. Muli ad vehicula. Festus explicatur. Num juncti prius, quam equi. Oxylus quid excogitarit. Scholiastes Pindari rejicitur. Muli ad currus regios imperatoriosque, item mulæ. Iumenta pro mulabus. Mulæ in vehiculis Matronarum Præsidumque in provinciis. Mulæ carrucariæ. Quid in eis spectatum. Mulæ in cursu publico, rheda fiscali, & vehiculis aliis ad iter. Mulæ celeriores mulis. Muli etiam ad rhedas. Varro emendatur. Item plaustra.* Ὑποζύγια *pro mulis. Locus Regum IV. cap. 5. examinatur, versioque illius Græca rejicitur. Muli ad clitellas. Mulæ ad vehicula aptiores.* Ζεῦγος ἡμιόνων. *Mulæ ad trahendas molas & aratra. Bos, an mula præstantior. Equi ad plaustra quoque, rarissimè ad aratra.*

VEhicula cum sua sponte aut virtute propria incedere haud valeant, duci trahive debent ab aliis. Illi sunt vel homines, vel bruta. Bruta sunt vel domestica, vel feræ ad hoc domitæ. Nam omnium

omnium olim uſus fuit, hodieq; aliqvando eſſe conſvevit in vehiculis. Ex domeſticis animalibus notiſſimi receptiſſimiq; boves ſunt ac eqvi. Qvorum qvodnam primum ad hos uſus fuerit adhibitum, dubitari poſſe videtur. Nam & eqvos in vehiculis Scriptores vetuſtiſſimi commemorare ſolent. Pro bubus tamen plura facere putarim. Eqvus ſanè ſua indole naturaq; ferocior, longèq; difficilius regi poteſt; præterea eſt bellicis negociis ac pugnis aptior. At verò bos eſt genitus ad laborem, maximè agreſtem. Cic. II. de Nat. Deor. *Boum ipſa terga declarant, non eſſe ſe ad onus accipiendum figurata. Cervices autem natæ ad jugum: tum vires humerorum & latitudines ad aratra extrahenda.* Hinc apud Ælianum noſtrum appellatur γεωργὸς, lib. V. cap. 14. Qvomodo legimus alicubi apud Priſcianum:

Agricolasque boves plauſtris domitare ſonoris.

Ruricolas pro eo dixit Ovidius lib. I. Faſt.

Lanigerumque pecus, ruricolæque boves.

Heſiodo ex hac cauſa bos eſt ἀροτὴρ. lib. II. Oper. Qvod occurrit & in veteri lege Attica, cujus mentionem facit Ælianus noſter, ante dicto loco, & repetitur ab Arato v. 133. Phæn. Latini pariter ſic *bovem aratorem* uſurparunt. Svet. in Flav. *Bos arator diſcuſſo jugo triclinium irrupit.* Ovidius loco ante dicto:

-- -- *Cedebat taurus arator equo.*

Conſtantino *bos* eſt *aratorius* L. 1. t. 30. C. Theod. *Non ſervos aratores aut boves aratorios pignoris cauſa de poſſeſſionibus abſtrahunt.* Jam qvia bos arator eſt, *ſociumque laboris agrique culturæ habemus hoc animal,* uti Plinius de ipſo loqvitur, qvin ipſius qvam eqvorum uſus ſit vetuſtior, in vehiculis ambigi vix poteſt. Nemo enim dubitat, qvin agricultura ſit antiqvior militia, ad qvam olim eqvi maximè, ac fortaſſis primum adhiberi conſveverunt. Bovem certè primum ad agriculturam uſurpatum conſenſu tradunt antiqvi. Unde Ovid. lib. I. Met. *Semina tum primum longis Cerealia ſulcis*

Obruta ſunt, preſſique jugo gemuere juvenci.

Loqvitur de primis temporibus orbis conditi, & argentea ætate, ſtatimq; cum agricultura ipſa, boum ad aratra & vehicula juncturam

ram ostendit inventam, nulla facta eqvorum mentione. Igitur & Hesiodus, Poëta vetustissimus, non eqvos comparari sibi vult ad opera agrestia, sed boves. Verba ejus sunt in II. Oper.

Οἶκον μὲν πρώτιστα, γυναῖκά τε, βοῦν τ' ἀροτῆρα.

Facit huc, qvod apud Æschylum Prometheus de junctura utriusqve, bovis & eqvi, loqvens, primo loco bovē nominet. Verba ejus:

Κἄζευξα πρῶτος ἐν ζυγοῖς κνώδαλα
Ζεύγλαις δουλεύοντα σώμασιν θ' ὅπως
Θνητοῖς μεγίστων διάδοχοι μοχθημάτων.
Γένιονθ'. — — — —

Primus ad juga copulavi jumenta collis & corporibus servientia, ut hominibus maximorum laborum exæquatores fierent. Κνώδαλα hic plane boves. Scholiastes ibi: Ἔζευξα ἐν ζυγοῖς κνώδαλα καὶ βόας δουλεύοντας. Boves ergo primum subjugati, & aratro, mox vehiculo adjuncti. Fuitq; rei hujus auctor Prometheus, si Æschylum audimus. Nec fortassis contemnendus est, cum Prometheus sæpissimè sit Noa. Vossius I. de Idol. cap. 18. *Addam, Patriarcham Noe non in solo nobis adumbrari Saturno, sed etiam Prometheo.* Et hoc probat in seqventibus. Noam porro primum post diluvium excoluisse agros notum: Diodorus Siculus hoc tribuit Dionysio seu Baccho, cognomento Sabacio, Jove ac Proserpina edito. *Ingenii hunc ajunt acumine præstitisse,* (καὶ πρῶτον ἐπιχειρεῖσαι βοῦς ζευγνεῖν) *primumque boves instituisse jungere sub jugum, primumque sementem fecisse.* Qvod de origine Bacchi hujus Sabacii habet Diodorus, fabulosum est. Nam Sabazius vel Σαβάζιος est *Sabaoth,* Deus ipse, à qvo artes omnes, & sic istam qvoqve, accepimus. Vide Vossium lib. II. Idol. cap. 14. & Dickinsonum in Delphis Phœnicizantibus cap. 10. Potest tamen seposito hoc cognomento Bacchus esse Noa qvoqve, qvomodo & in aliis sub hoc nomine intelligendus est. Maximè, cum de Baccho Indico confirmet Arrianus in de Rebus Indicis: Βόας ὑπὸ ἀρότρῳ ζεῦξαι Διόνυσον πρῶτον λέγουσι. *Ajunt, Dionysium seu Bacchum primum ad aratrum junxisse boves.* Nisi malumus Indicum hunc Dionysium esse ipsum illum, qvi Ægyptiis appellabatur Osiris. Juvat, qvod Tibullus de Osiride lib. I. el. 7.

Primus aratra manu solerti fecit Osiris.

Et Servius ad illa Poëtæ lib. I. Georg. *Vncique puer monstrator aratri: Alii Triptolemum, alii Osirim volunt, quod magis verum est.* Sanè Osiris est Chamus, Chamive filius, qvi cum post diluvium condiderit Ægyptum, qvid est mirum, si aratrum ibi primus dicatur reperisse. At sic qvoq; gloria inventi revertetur ad Noachum, cujus filius fuit Chamus. Et hæc qvidem hactenus non malè se habere videntur. Cætera fabulis propiora, ut qvod de Cerere Hyginus habet fab. ult. *Ceres fruges serere, boves domare, & alumno suo Triptolemo fruges serere docuit.* Qvanqvam Cererem hanc Vossius esse putet Isidem, Osyridis uxorem. Sed videtur repugnare Triptolemi ætas, qvi cum vixerit post Abrahami tempora, qvomodo alumnus esse Cereris potuerit, Osyridis æqvalis, parum liqvet. Nam qvod Triptolemum ipsum explicat Osyridem, propterea non qvadrat, qvia ipse qvoq; auctor hujus rei traditur, nec est verisimile, mulierem hoc primum invenisse. Qvid? qvod Petellides Gnosius non Cererem, sed filium ipsius Philomelum laudet isto nomine. Verba sunt Hygini ad Aratea: *Hermippus, qui de sideribus scripsit, ait, Cererem cum Iasione, Thusci filio, concubuisse. Ex his, ut Petellides Gnosius, historiarum Scriptor, demonstrat, nascuntur filii duo, Philomelus & Plutus: quos negant inter se convenisse. Nam Plutum, qui ditior fuerit, nihil fratri suo de bonis concessisse. Philomelum autem necessariò adductum, quodcunque habuerit, ex eo boves duos emisse, & ipsum primum plaustrum fabricatum esse, itaque arando & colendo agros ex eo* (sic legendum est, non *eos*) *se aluisse, cujus matrem inventum miratam, ut arantem eum inter sidera constituisse, & Bootem appellasse.* Hic miratur Ceres, filium non plaustrum modò ducentem, sed & *arantem*, qvasi nil de eo ipsa sciverit. Qvanqvam falsum esse hoc oporteat, vel propter ea, qvæ jam ante disseruimus. Multo autem magis illud, qvod à Plinio affertur lib. VII. cap. 57. *Bovem & aratrum Buzyges Atheniensis invenit.* Pro *Buzyges* in vetustis libris *Briges*, item *Bytyges* occurrit. Verum *Buzyges* est rectum. Fuit autem Buzyges, qvi alias & Epimenides est dictus. Servius ad Georg. I. *Osyris significatur, ut Philostephanus* περὶ εὑρημάτων, *vel Epimenides, qui post-*

ea

ea Buzyges dictus est secundum Aristotelem. Hesychius : Βουζύγης, ἥρως ἀττικὸς, ὁ πρῶτος βοῦς ὑπὸ ἄροτρον ζεύξας. Ἐκαλεῖτο δὲ Ἐπιμενίδης. *Buzyges, heros Atticus, qui primus boves ad aratrum junxit. Vocatur autem Epimenides.* Qvis hic fuerit Epimenides, haud liqvet. Nam Philosophus antiqvus hujus nominis fuit Cnosius ex Creta, non Atheniensis. At noster ἥρως ἀττικὸς, qvomodo Plinio *Buzyges Atheniensis?* Tamen, qvoniam Atheniensis dicitur, Cerere vel Osiride vetustior fuisse. Saltem, si qvid veri huic narrationi subest, ad Athenienses ea solos spectabit. Plane sicut ea, qvæ de Habide occurrit, (lib. XLIV. Justini, cap. 4.) ad solos pertinet Hispanos. Verba ejus sunt, de Habide : *Boves primus aratro domari, frumentaque sulco quærere docuit.* Non potest Habides hic esse Cerere vel Osyride vetustior. Cæterum fuisse boum usum in vehiculis ante usum eqvorum etiam ex eo colligas, qvod eqvos primus ad vehiculum junxisse dicatur Neptunus. Fuit enim Neptunus antiqvissimus Japetus, filius Noachi, qvem ostendimus per Prometheum indigitari, boum primum domitorem. Scholiastes Pindari ad Od. IV. Pyth. de Arcesilao, ubi εὐίππου Κυράνας facit mentionem : Τὴν Κυρήνην εὔιππον εἶπεν, οὐκ ἐκ τοῦ παρατυχόντος, ἀλλ' ὅτι Ποσειδῶν τοὺς Λίβυας διδάξειε τὴν τῶν ἁρμάτων κατάζευξιν. *Cyrenem vocat equestrem, non casu aliquo, sed quod Neptunus Libyos docuit jungere vehicula.* Κατάζευξις non potest hic intelligi, nisi qvæ fit junctis eqvis, qvoniam ad εὔιππον refertur, qvod explicare debet. Hanc ergo Neptunus reperit post illam boum subjugationem, qvæ auctorem habet Prometheum. Neq; aliud videtur voluisse Statius Theb. VI. istis verbis :

> -- -- *Neptunus equo (si certa priorum*
> *Fama) pater primus teneris læsisse lupatis*
> *Ora, & littoreo domitasse in pulvere fertur.*

Sic ista distingvenda sunt. Malè namq; punctum ponitur post *pater.* Qvæ habet Statius de eqvo, aliter, qvam de juncto ad vehiculum, intelligenda non videntur. In hoc enim universi consentiunt, qvod ad currus primum fuerint aptati. Palæphatus in fabula de Centauris : Πρότερον οὐκ ἠπίσταντο ἐφ' ἵππων ὀχεῖσθαι, ἀλλὰ μόνον ἅρμασιν ἐχρῶντο. Vertit Tollius : *Nescivere prius equis vehi, sed curribus solum utebantur.*

tur. Loqvitur de illis,qvi vixerunt ante Centauros. Floruerunt autem ipſi temporibus Ixionis, Theſſaliæ Regis, qvi duabus circiter generationibus excidium Trojanum anteceſſit. Unde poteſt colligi,qvanto ars eqveſtris ſit recentior curruli. Euſtathius de iisdem Centauris, ad Il.I. Ἁρματηλατεῖν ἀφέντες, κελητίζειν ἐπετηδεύσαντο, ἤγουν ἀζεύκτοις ἵπποις ἐποχεῖσθαι. *Omiſſo vehiculorum uſu docuerunt ſingulari equo vehi, vel equitare equis nullo vehiculo junctis*. Apparet,eqvos jugales & vehiculorum uſum habitum vetuſtiorem. Itaq; non video,qva commotus ratione ita ſcripſerit Lucretius lib.V.

Et prius eſt armatum in equi conſcendere coſtas,
Et moderarier hunc frenis, dextraque vegere,
Quam bijugo curru belli tentare pericla.

Qvanqvam videatur habere conſentientem ſibi Tertullianum,qvi ſic lib.de Spectac.cap.5.*Res equeſtris retrò ſimplex de dorſo agebatur*. Hic res eqveſtris *de dorſo* ea eſt, qvæ perficitur de dorſo eqvi, cum homo ipſi inſidet, opponiturqve illi, qvam mox nominat *de jugo*. Qvod ignoro, an ſit aſſecutus Iſidorus, qvoniam lib.XVIII. c.27. ubi affert reliqva, hoc omittit. Verba ita habent: *Res equeſtris antea ſimplex agebatur, & utique communis uſus reatus non erat*. Adde cætera: Liqvet enim, omnia ex Tertulliani dicto loco eſſe deſumpta. In qvo cum legatur *reus*, non *reatus*, hoc qvoq; neſcio,an debeat haberi ſanum. Qvicqvid fuerit,cenſent Iſidorus & Tertullianus rem eqveſtrem non de jugo,id eſt,eqvis ſubjugatis junctisq; ad vehiculum, ſed de dorſo per conſcenſionem in eorum terga factam eſſe primam,atq; ſic Lucretium ſeqvuntur. Qvod nec memoriæ rerum, nec naturæ ipſi convenire ſatis videtur. Certè,ſi, qvod ſupra demonſtratum eſt, initio adhibuere boves, eosq; junctos ad aratrum aut vehiculum, ſimplicius erat ab ipſorum junctura venire ad juncturam eqvorum, qvam ad ipſorum conſcenſionem eqvitationemqve. Adde, qvod ob ferociam eqvus vehiculo junctus rectius & facilius regatur. Niſi qvis exiſtimet, Lucretium ad ſola reſpexiſſe bella,inq; his eqvos ſimplices ante currus uſurpatos putaſſe. Qvanqvam & de eo poſſit dubitari. Pollux ſanè Trojanis temporibus ſimplicium eqvorum conſcenſionem exiſtimat fuiſſe

fuiſſe ignoratam. Verba ejus lib. I. cap. 10. 9. Λίβυες δὲ καὶ ἀπὸ δίφρων καὶ ἵππων ἐπιζευγμένων, ὥσπερ οἱ Ὁμήρου ἥρωες, μάχονται. Οὗτος γὰρ οὐκ οἶδε μονίππους ἱππέας. *Afri verò de curribus equisque junctis, ſicut & Homeri heroes, pugnant. Hic enim unico equo utentes equites non noverat.* Qvando negat Homerum ſciviſſe ſingulares eqvites, fallere videtur. Nimis enim clara ſunt, qvæ habentur Iliade K.

Καρπαλίμως δ' ἵππων ἐπεβήσατο. Κόπτε δ' Ὀδυσσεὺς
Τόξῳ. Τοὶ δ' ἐπέτοντο θοὰς ἐπὶ νῆας Ἀχαιῶν.

Confeſtim autem equos adſcendit, verberabat autem Vlyſſes arcum, hi verò volabant celeres ad naves Achivorum. Loqvitur de Diomede, qvem ait conſcendiſſe non vehiculum, ſed eqvos. Sed & in Odyſſ. E. ab eqvitante accipit ſimilitudinem, qvod non potuiſſet, ſi eqvitationem ignoraſſet. Verba ſunt Homeri de Ulyſſe naufrago:

Ἀμφ' ἑνὶ δούρατι βαῖνε, κέληθ' ὡς ἵππον ἐλαύνων.

In unum lignum conſcendit, velut equum ſingularem compellens. Nominatim κέλητα hic vocat. Porro κέλης, ut eſt auctor Scholiaſtes vetus, qvem nonnulli Didymum appellant, ὁ ἐστὶν ὁ ἄζευκτος ἵππος, *equus vehiculo non adjunctus.* Latini pari modo *celetem equum* appellarunt, uti liqvet ex XXXIV. lib. Plin. cap. 5. Non igitur ignoraſſe potuit Homerus hoc genus κέλητος, ſicut Homerus ipſe appellat, vel μονίππου, ſicut à Polluce explicatur. Atq; ita qvondam cenſuit & Brodæus. Neq; tamen, ſi Homerus ſcivit, eo uſurpaſſe temporibus Trojanis neceſſe eſt. Et obſervant veteres Magiſtri errorem hac in parte apud Homerum. Euſtathius: Οἱ παλαιοὶ λέγουσι καὶ ὅτι ἀναχρονισμοῦ σχήματι ἐνταῦθα χρῆται ὁ ποιητής. Κέλητες γὰρ οὐκ ἦσαν παρὰ τοῖς ἥρωσιν, ἀλλ' ὑστερογενὲς τὸ εὕρημα. *Veteres ajunt, figura anachroniſmi uſum hic Poëtam eſſe. Celetes enim vel ſingulatores non fuere inter Heroës, inventum namque ætatis poſterioris.* Sed fortaſſis non neceſſe eſt, ut Homerum arguamus. Nam ne ipſe qvidem usqvam Heroës ſuos facit inter ſe certamina ex eqvis edere. Qvod unicum voluiſſe Pollux videtur in verbis præcedentibus. Nam alias non tam indiligentem credimus fuiſſe Homeri lectorem, ut loca ſuperius allata ignoraverit. Et agit totum illud caput non de re vehiculari in univerſum, verum ea, qvæ recepta eſt in bello. Atq; tali modo etiam accipienda verba Scho-

liaſtis ad Il. O. κελετίζειν ἵππον κέλητα ἐλαύνειν. Κέλης ὁ μονάμπυξ, παρὰ τὸ κέλειν, βαδίζειν. Ὅθεν καὶ κελευθός. Ἐπὶ τὸ παλαιὸν ὡς ἐπίπαν τοῖς ἅρμασιν ἐχρῶντο. *Celetezein, equo celete vehi. Celes, equus ſingularis, à celein, id eſt, incedere. Vnde & celeuthos. Antiquitus per univerſum ferè vehiculis utebantur.* Vult, opinor, uſos veteres vehiculis ad prælia, nec niſi ſerò receptam noſtram eqvitandi rationem. Neq; colligas ferè aliter ex Sacris. Sanè Pharaonis exercitus, qvi eſt inter antiqviſſimos, qvorum ad nos memoria pervenit, à Moſe cenſetur numero non eqvitum, ſed curruum aut vehiculorum. Verba Moſis Exodi 14. de Pharaone: *Iunxit ergo currum, & omnem populum ſuum aſſumſit ſecum. Tulitque ſexcentos currus electos, & Duces totius exercitus.* Similia legas de exercitu Siſaræ Judicum cap. 4. *Clamaveruntque filii Iſraël ad Dominum. Nongentos enim habebat falcatos currus, & per viginti annos vehementer oppreſſerat eos.* Licet autem curribus ad prælia ſint uſi ante ſingulares eqvos, tamen penitus ignotam extra prælia qvoq; eqvitationem fuiſſe non neceſſe eſt. Nam, ut ſupra vidimus, diu ante tempora Trojana eam ad venationem uſurparunt Theſſali. Qvomodo intelligendus Plinius, qvando ait lib. VII. cap. 56. *Pugnare ex equo Theſſalos, qui Centauri appellati ſunt,* docuiſſe ferunt. Fuit enim pugna iſta non adverſus homines in prælio, ſed tauros in venatione, unde nomen Centaurorum acceperunt, ſicuti Palæphatus teſtatur. Sed & ante Theſſalos adhibuerunt ad res alias, ſi verum eſt, qvod habet idem Plinius de Bellerophonte verbis paulò ante occurrentibus: *Equo vehi Bellerophontem* docuiſſe ferunt. Vixit enim Bellerophon ante CHRISTUM anno circiter MCCCLX. ut Petævius exiſtimat, id eſt, annis centum triginta & amplius ante Theſſalicos Centauros. Sanè, qvando nominatim ſcribit *vehi* eqvo docuiſſe, videtur Bellerophonti hoc tribuere, qvod celeritatem eqvi ad itinera conficienda primus obſervarit, & ad uſus adhibuerit humanos. Qvanqvam ne hoc qvidem fortè ipſi aliter concedi poſſit, qvam qvatenus oſtenderit apud ſuos. Nam alias de Seſanchoſe, qvem & Seſoſtrem appellant, Ægyptiorum Rege, Dicearchus: Πρῶτον φασὶν αὐτὸν εὑρηκέναι ἵππων ἄνθρωπον ἐπιβαίνειν. *Ajunt eum primum inveniſſe, quomodo conſcendere homo equum poſſit.* Vixit Seſoſtris

ſoſtris, ut doctiſſimus in his ſupputat Rupertus, circa annum mundi MMCDLXXV. Unde liqvet, Bellerophontem anteceſſiſſe annis qvaſi centum atq; qvindecim, cum Bellerophontis ætas cadat in annum mundi MMDXC. Jam cum hos omnes longo intervallo ſuperaverit Neptunus, qvem junxiſſe eqvos ad vehicula oſtendimus, hanc rationem eſſe illa altera vetuſtiorem, clarum arbitramur. Adhibuerunt autem boves olim non ad aratra ſolum, operave ruſtica, ſed & alia vehicula. Sic qvo Sacerdos Junonis ire ad ſacra ſolebat, bobus trahebatur. Colligitur ex hiſtoria Cleobis & Bitonis, de qvorum matre, qvæ Sacerdos talis fuit, Herodotus lib. I. Ἔδεε πάντως τὴν μητέρα αὐτῶν ζεύγεϊ κομισθῆναι ἐς τὸ ἱρόν. Οἱ δέ σφι βόες ἐκ τοῦ ἀγροῦ οὐ παρεγίνοντο ἐν ὥρῃ. *Oportebat plane matrem eorum vehiculo juncto ire ad templum, boves verò ex agro in tempore non venerant.* Simile qvid obſervatum in Sacerdote Dianæ. Heliodorus lib. III. de Chariclia eo munere fungente: Ἤγετο μὲν γὰρ ἐφ᾽ ἁρμαμάξης ἀπὸ συνωρίδος λευκῆς βοῶν ὀχουμένη. *Vehebatur in carpento, quod jugum boum album trahebat.* Apud Gallos etiam regiis vehiculis adjungebantur. Eginhartus in vita Caroli Magni de Rege Gallorum ſeu Francorum: *Quocunque eundum erat, carpento ibat, quod bubus junctis & bubulco ruſtico more agente trahebatur. Sic ad palatium, ſic ad publicum populi ſui conventum, ſic domum redire ſolebat.* Manet eadem conſvetudo hodieq; apud regulos Indorum, ſicut diſcimus ex Itinerario Olearii, qvi vidiſſe ſe hujusmodi aliqvem cum vehiculo à bobus tracto ſcribit lib. IV. cap. 29. verba poſtea recenſebo. Romæ jungebantur carpentis feminarum. Hinc Lampridius in Heliog. c. 4. *Facta ſunt Senatusconſulta ridicula de legibus matronalibus, &c. quæ aſino veheretur, quæ carpento mulari, quæ boum.* Reginarum vehicula traxiſſe apud Æthiopas videntur. Ita ſanè deſcribit Heliodorus lib. X. Ἐφ᾽ ἅρματος βοῶν λευκῶν ἡ Χαρίκλεια αὐτή Περσίνη ἐπὶ τὴν Μερόην παρεπέμποντο. *In curru boum alborum Chariclia & Perſina Meroen deducebantur.* Ad vehicula, in qvibus ſarcinæ militares, vix alia qvondam animalia. Inde Pollux lib. I. cap. 10. Χρεία δ᾽ εἰς τοὺς πολέμους, σκευοφόρων μὲν ὄνων, ἐπισκευαζομένων δὲ βοῶν ὑφ᾽ ἁμάξαις. *Ad bellum verò opus eſt arma ferentibus aſinis, bobus ad currus præparatis.* Et Mauritius noſter docet, qvomodo

modo tegi hæc vehicula debeant, ut, qvi ex eis pugnant, habeant velut murum ante ſe, *καὶ οἱ βόες φυλάττωνται ἀπὸ τῶν βαλλομένων σαγιττῶν, & boves præſtentur tuti à jactu ſagittarum.* Libri XII. parte ſecunda, §.18. unde idem intelligitur. Accedit & Leo, qvando ita habet cap. XI. §.45. Ἐπινοήσεις δὲ εἰς τοὺς βόας τῶν ἁμαξῶν. Mutilatè reddidit interpres: *Obſervabis etiam boves diligenter:* cum debuiſſet, *boves vehiculorum*, ſcribere. Vegetius collocat & ad carpenta, in qvibus vehuntur onagri, ſi ſcriptura ejus non eſt vitioſa. Ita namq; habet lib. II. cap. ult. *Item decem onagri, hoc eſt, ſinguli per ſingulas cohortes in carpentis bobus portantur armati.* Dicit portari onagros illos in carpentis bobus, pro, à bobus, trahentibus videlicet carpenta illa. Fuit olim boum uſus etiam in curſu publico. Hinc Imperator Conſtantinus in l.1.t.5.lib. VIII. C. Theod. *Si quis iter faciens bovem non curſui deſtinatum, ſed aratris deditum, duxerit abstrahendum.* Oſtendit, boves certos huic negocio adhibitos, qvi fuere alii, ab agreſti operi addictis. Meminit & Conſtantius Imperator in epiſtola ad Helpidium ejusdem tituli l.11. *Pro ſingulis angariis bina tantum boum paria conſequantur.* Item Arcadius & Honorius, l.53. *Si qui vel per unam mutationem veredum mulamve aut bovem ſuperducendum eſſe crediderit, memoratam fiſci viribus multam inferat.* Verum qvomodo in curſu publico animal tam tardum? Puto non tam homines, qvam ſpecies fiſcales, opera eorum deduci conſveviſſe. Qvanqvam nec tam lenti ubiq; boves. Referam, qvod memorat Olearius in Itinerario ſuo, loco antea indicato: *Poſtea fiebat nobis obviam regulus Indorum cum Indicis equitibus nonnullis & ſervulis. Vehiculum ipſius peculiari ratione ſtructum incumbebat rotis duobus parvis in axi non vulgari, verum ferro benè craſſo, quod ſurſum erat inflexum inter rotas, diſcurrentibus. In vehiculo ſupernè tecto ſedebat Myrſa una cum alio flexis ad inferiora pedibus. Vehiculum ipſum trahebant boves Indici coloris albi pulcherrimè nitentes, collis brevibus, in cervice prope humeros gibboſis, quorum cornua rubro colore picta erant. Circa collum multa habebant tintinnabula. Temo ſupra boves eminebat. In fronte vehiculi ſedebat auriga, boves regens fune per nares ipſorum trajecto. Et currebant ipſi tanta celeritate arteque,*

quanta

quanta possit equus optimè edoctus. Habes hic boves Indicos, eqvis nihilo tardiores. Qvales credere possumus & ad cursum illum publicum adhibitos, si opus esset festinatione. Post boves nescio, an non ad vehicula sint juncti asini, & ipsi ante eqvos. Certè ipsi qvoq; mitiores tractabilioresq; sunt. Habesq; inter ministeria agrestia non minus asinos plaustrarios, qvam boves. Cato de R.R. cap.11. *Boves duos, asinos plostrarios duos.* Columella de eodem lib. VII. c.1. *Non minima pondere vehicula trahit.* Voluit hoc ipsum in subseqventibus: *Pleraque utensilia & vehere in urbem & reportare collo vel dorso commodè potest.* Nam *vehere collo* dicitur, cum jugo ad collum firmato vehit trahitqve vehiculum, & opponitur τῷ *dorso vehere*, qvod fit per clitellas dorso impositas, ut notum. Qvin imò Afri qvidam eos solent jungere aratro. Plin. lib. XVII. cap. 5. *In Byzacio Africæ illum centena quinquagena fruge fertilem campum, nullis, cum siccus est, arabilem tauris, post imbres vili asello, & à parte altera jugi anu, vomerem trahente, vidimus scindi.* Neq; alio respexit DEUS ipse, qvando inter leges cæteras hanc edit Deut. 22. *Non arabis in bove simul & asino.* Nempe & Judæis usitatum fuit asinis arare. Unde apud Esaiam cap. 30. *Boves & asini terram colentes.* Neq; ignorarunt penitus Itali. Unde Varro II. R.R. 6. *Plerique deducuntur etiam ad arandum, ubi levis est terra, ut in Campania.* Et lib. I. cap. 20. *Ubi terra levis, ut in Campania, ibi non bubus gravibus, sed vaccis aut asinis arant.* Alias solenne ipsorum ministerium, trahere machinas farinarias, easq; reciproco gressu circumrotare, qvemadmodum ex Luciano Apulejoq; novimus. Columella lib. VII. cap. 1. *Iam verò molarum & conficiendi frumenti pene solennis est hujus pecoris labor.* Atq; ob hanc caussam inter cætera, qvæ ruri necessaria, Cato *asinum molarium* commemorat cap. 11. Erant enim, qvi gestandæ farinæ tantum putant destinatum. Alfeno JCto *asinus* est *machinarius*, l. 60. ff. de Leg. III. qvi ex eadem ratione censet in prædiis legatis contineri. Meminit ejusdem Ulpianus l. 12. §. 10. ff. de Instr. vel Inst. ubi jungit machinæ frumentariæ; unde intelligitur esse plane Catonis molarium, id est, eum, *qui molam machina quadam inclusam volvit & torquet*, sicut à Turnebo explicatur. De hoc locutus qvoq; Catullus est illo versu:

Et non piſtrino traderis atque aſino.

Ad qvem laudat Barthius Epigramma vetus lib. XXIV. Adv. cap. 5.

Cum poſſis parvo ſumptu conducere aſellum,
Qui ſoleat teretes vertere ritè molas.

Qvamvis autem & ploſtrarii ſint aſini, crebriores tamen & freqventiores in vehiculis ſunt muli, qvos & ipſos ante eqvos aliqvi exiſtimant adhibitos. Feſtus: *Mulis celebrantur ludi in Circo Maximo Conſualibus, quia id genus quadrupedum primum putatur cœptum currui vehiculoque adjungi.* Dicit, primum currui adjunctos, qvod intelligendum puto non reſpectu omnium qvadrupedum, ita namqve falſum eſſet, verum ſolorum eqvorum. Qvanqvam & de hac re poſſit dubitari. Scholiaſtes enim Pindari Oxylum auctorem jungendorum mulorum facere videtur. Verba ejus ſunt ad Pindari Pyth. Od. V. Ἀστράβην πρῶτος κατέζευξε Ὀξύλος ὁ Αἰτωλός. Hic ἀστράβη, ut opinor, *mulus*, ut ſit ſenſus: *Mulum primus iunxit Oxylus AEtolus.* Heſychius profectò: Ἀστράβη τίθεται ἐπὶ τῶν ἀναβατικῶν ὄνων. Οἱ δὲ καὶ τὸ πλεῖστον μὲν τὴν σωματηγὸν ἡμιόνον οὕτως ἔλεγον. *Aſtrabe ponitur etiam pro aſino, quem conſcendimus. Plerumque autem ſic vocantur muli clitellarii.* Qvibus verbis liqvet, ἀστράβην mulum eſſe. Facit tamen mulum non currulem aut vehicularem, verum clitellarium. Convenitq; Pollux lib. VII. cap. 33. ubi vehiculario opponit. Ὄνος, inqvit, ἡμίονος, ἀστράβη, νωτεῖς καὶ ζύγιοι. Καὶ τὸ μὲν τῶν νωτέων ἡμιόνων ἀγώνισμα, ἐκαλεῖτο κάλπη, τὸ δὲ τῶν ζυγίων, ἀπήνηον. Hic ἀγώνισμα ἡμιόνων νωτέων eſt, qvod fit ἀστράβαις. Sic Oxylus non primus junxerit ad currus, ſed in ludis publicis mulos inſtituerit clitellarios, ſeu illud genus, qvod à Græcis calpe dictum fuit. Floruit Oxylus tribus circiter ætatibus poſt bellum Trojanum, ut qvi patrem Hæmonem, avum Thoantem habuit, qvi Thoas Atrei filiorum fuit ſocius in bello Trojano, qvemadmodum ex Pauſaniæ Eliacis cognoſcimus. Qvod abunde monſtrat, non ab ipſo primum junctos ad vehiculum fuiſſe mulos. Facit enim eorum in vehiculis mentionem etiam Homerus, ut Odyſſ. Z.

Οἱ μὲν ἄρ᾽ ἐκτὸς ἄμαξαν ἐΰτροχον ἡμιονείην
Ὥπλεον, ἡμιόνους θ᾽ ὕπαγον, ζεῦξάν θ᾽ ὑπ᾽ ἀπήνῃ.

Illi quidem foris currum velocem à mulis tractum inſtruebant, mulos verò

verò subigebant, adiungebantque vehiculo. Atq; ita legimus & locis aliis. Sed nec in ludis publicis Calpen instituit, si credimus Pausaniæ, ut qvi Patæcum Achæum auctorem ejus faciat circa Olympiadem demum septuagesimam atq; primam. Ut videre Pindari Scholiastes debeat, qvo pacto sua tueatur. Muli sanè diu ante Oxylum fuere noti, nec modo alias, sed & ad vehicula adhibiti. Neq; tamen credam ante eqvos usurpatos, cum haud dubiè genus ipsum serius extiterit. Qvicqvid sit, mulorum usus fuit longè freqventissimus in re vehiculari. Atq; apud Homerum qvidem ipsius Priami Regis currum ducunt, Il.Ω. Sed & Nausicaæ, filiæ Regis Alcinoi, Odyss.Z. Etiam Medea, regia filia, lib.III. Apollonii, v.840. jubet - - οὐρῆας ὑποζεύξασθαι ἀπήνῃ.
Mulos adiungere vehiculo. Nam per οὐρῆας, ἡμιόνους innui Hesychius testatur. Unde constat magna in dignatione apud veteres fuisse. Neq; post eviluerunt. Nam & Cæsares Imperatoresq; illis usi suis in vehiculis. De Nerone Sveton. cap. 30. *Nunquam carrucis minus mille fecisse iter traditur, soleis mularum argenteis.* Idem de Vespasiano, cap. 23. *Mulionem in itinere quodam suspicatus ad calceandas mulas desiliisse.* Nota, *mulas* utrobiq; dici, non *mulos*, illarum enim usus crebrior ad vehicula. Qvod abunde poterit liqvere etiam ex seqventibus. Conjuges Imperatorum mulas freqventissimè in vehiculis habuere. Inde videas carpenta cum mulabus in nummis Agrippinæ, matris Caji; Domitillæ conjugis Vespasiani; Faustinæ conjugis Antonini, atq; aliarum. Credo pertinere huc & verba Plinii lib. XXXIII. cap. 3. *Nostra ætate Poppea, coniux Neronis Principis, delicatioribus iumentis suis soleas ex auro quoque induere solebat.* Delicatiora jumenta mulas puto significare. Certè apud alios qvoq; *jumenta, mulæ.* Sic apud Juvenalem sat. III. cum præcessisset: *Sed iumenta vocant:* seqvitur: *Dudum mulio virga adnuit,* unde constat, jumenta esse mulas. Et in Sulpitii Severi Dialogo II. cap. 4. legimus: *Consumit Gallicas mularum pœna mastigias*; cum tamen antecesserit: *Agi, quo ire cœperant, iumenta præcipiunt.* Præter Reges Imperatoresqve, ipsorumq; seu conjuges, seu alias conjunctas, etiam aliæ opulentiores honestioresq; feminæ ad vehicula habe-

bant mulas. Inde Senatusconsultum Heliogabali, cum luxu earum usus fieret promiscuus, de matronis, *quæ asino veheretur, quæ carpento mulari.* Et solebant à maritis exigere; præsertim locupletiores elatioresque. Tertullianus lib. II. ad Uxorem, cap. 5. eo respexit illis verbis: *Unde, nisi à diabolo maritum petant, bonum exhibendæ sellæ, & mulabus, & cinerariis peregrinæ proceritatis.* Viris qvoq; in dignitate constitutus serviebant in vehiculis. Præsidibus Provinciarum sanè Alexander Severus constituit *mulas senas, mulos binos, equos binos,* cum in aliqvam dimitteret provinciam, sicuti Lampridius in vita ejus cap. 12. notavit. Ubi bene Salmasius mulas pertinuisse ait ad rhedas vel carrucas. Dicit autem ibi Lampridius, fecisse hoc Severum *exemplo veterum.* Sed illi qvidem veteres mularum nullam, qvantum scio, faciunt mentionem, de mulis solis loqvuntur. Liv. lib. XLII. cap. 1. *Magistratus mulis tabernaculisque & omni alio instrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent sociis.* Sic Svetonius de Augusto, qvi pro rebus pecuniam præberi eis jussit, cap. 36. *Auctor fuit, ut Proconsulibus ad mulos & tabernacula, quæ publicè locari solebant, certa pecunia constitueretur.* Mulos igitur habebant olim, non mulas, eosq; non ad carpenta vel carrucas, verum clitellarios. Postea mollitie crescente sumsisse qvoq; ad carrucas videntur easq; mulas. Usurparunt certè & alii. Inde *mularum carruchariarum* mentio apud Ulpianum l. 38. §. 8. ff. de edicto ædil. *Quæsitum est, si mula talis sit, ut transiungi non possit, an sana sit? & ait Pomponius sanam esse, plerasque denique carrucarias tales esse, ut non possint transiungi.* In his porro datam operam observo, ut essent nitida, ut ejusdem omnes coloris. Hoc enim respectu Seneca, reprehendens luxum sui temporis, ep. 87. *Quid ad rem pertinent mulæ saginatæ, unius omnes coloris?* Neq; alia fortassis caussa, qvod sic pretia illarum augerentur. Martialis certè memorat venditas qvandoqve carius, qvam domos. Verba lib. III. ep. 62.

— — *Pluris mula est, quam domus, empta tibi.*

Mulos habuerunt etiam in cursu publico. Inde Arcadius & Honorius Imperatores l. 53. de Cursu publico Cod. Theod. *Si qui vel per unam mutationem veredum mulamve superducendam esse crediderit, &c.*

rit, &c. Et nominatim in fiscali rheda observamus apud Sulpitium Severum Dial. II. cap. 4. *Interim per aggerem publicum plena militantibus viris fiscalis rheda veniebat, &c.* seqvitur, qvomodo verberarint Martinum, & ob id jumenta eorum porro ire neqviverint. *Consurgunt deinde omnes pariter in verbera. Consumit Gallicas mularum pœna mastigias.* Solebant qvoq; jungi vehiculis vulgaribus, qvibus iter faciebant. Hinc Ausonius ad Axium Paulum, qvem ad se invitat, Epist. 8:

Cornipedes rapiant imposta petorita mulæ.

Et ad Paulum, ep. 14: qvem cupit venire, verum nullis vectum mulabus: *Nec celeres mulas ipse Metiscus agas.*

Ubi nota, celeritatem mularum laudatam. De qva nescio qvis in Catalectis etiam Virgilianis ad Sabinum:

Sabinus ille, quem videtis hospites
Ait fuisse mulio celerrimus
Neque ullius volantis impetum cisi
Nequisse præterire, sive Mantuam
Opus foret volare, sive Brixium.

Vocat mulionem celerrimum propter mulas, qvas habebat celeres in vehiculo, qvo solenne iter faciebat vel ad Mantuam, vel ad urbes alias. Qvod liqvet etiam ex seqventibus, ubi mentionem facit mularum. Atq; hæc est caussa, cur de suo vehiculo, qvo faciebat iter, Seneca epist. 87. *Vehiculum, in quod impositus sum, rusticum est. Mulæ vivere se ambulando testantur.* Vult illo se vehiculo incessisse lento gradu, contra consvetudinem communem. De celeritate illa mularum testes sunt & alii. Nam & Ausonius supra *rapere* petorrita dicebat, qvod celeritatem illam indicat: & de omnibus ab eqva genitis testatur Plinius, qvod sint *veloces in cursu.* Qvanqvam verò mulas habuerint freqventer ad hoc genus vehiculorum, tamen mulos qvoq; ad id usurparunt. Inde namq; *muli* sunt *rhedarii* apud Varronem lib. III. de R. R. cap. ult. *Celerius voluntate Hortensii ex equili educeres rhedarios, ut tibi haberes, mulos.* Scaligeriana & Commeliniana editio præfert *mulas.* Verum altero modo legitur in vetustioribus codicibus. Et Varro ipse ad hos usus mulos nomi-

nat,non mulas. Verba ejus lib.II.cap.8. *In grege mulorum ſpectanda ætas & forma, alterum, ut vecturis ſufferre labores poſſint, alterum, ut oculos aſpectu delectare queant. Hisce enim binis cunctis omnia vehicula in viis ducuntur.* Loqvitur de vehiculis in viis,& ad ea mulis,non mulabus. Sed qvid eſt, *labores ſufferre vecturis?* Qvi nam illi *vecturi,* qvive *labores?* Puto plane, Varronem ſcripſiſſe *vecturæ,*ac intellexiſſe laborem mulorum, qvem perferunt in vectura. Qvomodo apud Virgilium eſt *labor operum,* apud Tullium *labor rerum,* & id genus. Fuit alioqvi animalis hujus uſus etiam in plauſtris ad trahenda onera. Docet hiſtoria de Athenienſi mulo, Plinio memorata lib.VIII. cap.64. *Mulum LXXX. annis vixiſſe, Athenienſium monumentis apparet, eo gaviſi, cum templum in arce facerent, quod, derelictus ſenecta, ſcandentia iumenta comitatu niſuque adhortaretur.* Niſum hic intelligit jumentorum, id eſt, mulorum, in plauſtris educendis in altum. Docet Plutarchus, qvi eandem rem ſic deſcribit, libro de Solert. Animal. Τῶν συνειργασμένων προθύμως ἤδη δὲ διὰ γῆρας ἀφειμένων ὀρέων εἷς καἰερχόμενος εἰς Κεραμικὸν καὶ τοῖς ἀνάγουσι ζεύγεσι τοὺς λίθους ὑπάντων ἀεὶ συνανέστρεφε καὶ συμπαρέτρόχαζεν. *Mulorum unus, qui alacriter opus adiuverat, ſed iam ob ætatem vacatione donatus fuerat, in Ceramicum deſcendens, ac iunctis ad plauſtra lapides vectantia occurrens perpetuò una verſabatur currebatque.* Et adhuc clarius in vita Catonis Majoris: Ἡμιόνων μίαν φασὶ καταβαίνουσαν ἀφ᾽ ἑαυτῆς πρὸς τὰ ἔργα, τοῖς ἀνάγουσι τὰς ἁμάξας ὑποζυγίοις εἰς ἀκρόπολιν συμπαρατρέχειν καὶ προηγεῖσθαι. *Mularum unam aiunt ſua ſponte veniſſe ad opus, unaque cum iumentis, quæ in arcem trahebant plauſtra, cucurriſſe ac præiviſſe.* Ὑποζύγια hic *iumenta,* id eſt, *mulæ.* Nam & apud Græcos illo ſenſu ſæpe vox hæc reperitur. Sed eſt obſervandum in his verbis dici mulam in feminino, qvæ mulus eſt & in præcedenti loco, & apud Plinium. Μίαν, inqvit, & ἑαυτῆς, qvod ad mulam pertinet. Ego tamen malo credere fuiſſe mulum. Mulos enim maſculos potius adhibebant ad hoc genus agreſte, qvam mulas feminas. Monſtrat ipſe etiam Homerus Iliad. P. qvando ita infit:

-- Ὡς θ᾽ ἡμίονοι κρατερὸν μένος ἀμφιβαλόντες
Ἕλκωσ᾽ ἐξ ὄρεος κατὰ παιπαλόεσσαν ἀταρπὸν
Ἢ δοκὸν, ἠὲ δόρυ μέγα νήϊον. -- --

Tanquam

Tanquam muli validis viribus ſumptis trahunt ex monte per aſperam viam vel trabem, vel lignum ingens navale. Cujus circiter temporibus, aut paulò poſt, florens Naëman Syrus & ipſe mulos onera trahentes Regum IV. cap. 5. memorat. Verba Græcorum Interpretum: Δοθήτω δὴ τῷ δούλῳ σου γόμος ζεῦγος ἡμιόνων. Interpres Latinus ſic expoſuit: *Concede mihi, ſervo tuo, ut tollam onus duorum burdonum de terra.* Qvod ſignificat onus, non qvod trahere, ſed geſtare poſſint. Atq; ſic accepit & Lutherus: So viel zwey Mäuler tragen. *Quantum muli duo ferre poſſunt.* Eadem ſententia Caſtalionis fuiſſe videtur, vertit enim: *Duorum mulorum onus.* Eadem Tremellii & Junii: eadem interpretis Svetici, atq; aliorum. Et profectò muli freqventiſſimè ad hoc adhibiti, ut ferrent onera in dorſo. Phædrus noſter lib. II. cap. 8.

> *Muli gravati ſarcinis ibant duo;*
> *Vnus ferebat fiſcos cum pecunia,*
> *Alter tumentes multo ſaccos hordeo.*

Senec. ep. 123. *Omnes iam mulos habent, qui chryſtallina, & murrina, & cælata magnorum artificum manu portent.* Nempe ſicut notat Columella lib. VI. cap. 37. *Clitellis aptior mulus, illa* (mula) *quidem agilior.* Qvia celerior agiliorq; mula, ideò illius fuit uſus in vehiculis, præſertim iis, qvibus faciebant iter, ſicut ſupra notabamus; at mulus, qvia firmior validiorqve, ideò ad geſtandas in clitellis ſarcinas adhibitus. Hinc *mulus clitellarius* apud Plautum in Moſtellaria Act. III. ſcen. 1. *Muliones mulos clitellarios habent.* Non tamen id Naëman volebat, qvod interpretes pleriq; cenſuerunt. Aliud ſanè ζεῦγος ἡμιόνων, aliud *duo muli clitellarii.* Ζεῦγος enim dici neqvit aut intelligi, niſi de conjunctis ad jugum, ſicut ipſa ratio vocabuli teſtatur. Atq; ita locum illum Regum intellexit magnus vir Samuel Bochartus. Nam ſic reddidit Latinè: *Detur, quæſo, ſervo tuo onus paris mulorum:* expoſuitqve: *Id eſt, bigæ mularis.* Ut ſic Naëman voluerit, non qvantum ferre muli duo poſſint dorſo, ſed qvantum trahere vehiculo. Unde ſimul conſtat, mulos jungi ad plauſtra & vehicula oneribus geſtandis parata conſveviſſe. Solebat qvoq; jungi molis farinariis, ut aſini. Iſidorus ſanè ob hanc cauſam mulos putat appella-

pellatos. Μύλη namq; *mola. Mulus*, ait, *à Græco tractum vocabulum habet. Græcè enim, quod jugo pistorum subactus tardas molendo ducat in gyrum molas.* Et apud Svetonium in Julio cap. 31. memorantur *muli è proximo pistrino ad vehiculum juncti,* qvi non alii, qvam ad molas farinarias destinati. Ad aratra qvoq; aliqvando adhibebant. Columella lib. VI. cap. 37. *Vterque sexus* (mulorum) *& viam rectè graditur, & terram commodè proscindit, nisi pretium quadrupedis rationem rustici oneret, aut campus gravi gleba robora boum deposcat.* Videtur hoc loco Columella boves robustiores facere mulis. Contra censet Homerus, qvi ne mulabus qvidem putat in hoc opere posse comparari. Verba ejus sunt Iliad. K.

Ἡμιόνων, (αἱ γάρ τε βοῶν προφερέστεραί εἰσιν
Ἑλκέμεναι νειοῖο βαθείης πηκτὸν ἄροτρον.

Mularum (hæ enim bobus præstantiores sunt ad trahendum in novali profundo compactum aratrum. Hic mulas præfert bobus. Sed est ista apud Homerum comparatio non de robore instituta, sed celeritate. Eustathius: Φασὶ οἱ ἔμπειροι ὡς μὲν τῇ πρώτῃ τῆς γῆς ἐργασίᾳ, βοῶν δεῖ, σχολαιοτέρων ὄντων καὶ γενναιοτέρων, ὡς ἂν βαθεῖα γένηται ἡ τομὴ, ἐν δὲ τῇ νειῷ ἤδη προεσχισμένῃ, χρήσιμον τὸ τῶν ὀρέων γένος, μᾶλλον ὡς ὀξύτερον. Τοιοῦτον γὰρ τὸ ὀρικὸν ζεῦγος, ὥσπερ αὖ τὸ τῶν βοῶν ἰσχυρότερον. *Ajunt periti, quod primæ subactioni terræ conveniant boves, quoniam sint tardiores, & laboris patientiores, ut profundi sulci agantur. In subacta verò & aratro scissa utilius sit genus mulorum, ut quod sit celerius. Tale namque jugum mulare, quemadmodum contra boum est robustius.* Sed ad genus ultimum est veniendum, id est, eqvos. Hos verò ad vehicula jungi solitos notissimum. Et jam supra prolixè hac de re locuti sumus. Fuitq; usus hic eorum non in militaribus solummodo vehiculis, iisve, qvalibus in urbe itineribusve incedebant, verum etiam agrestibus. Qvo respectu Virgilius lib. III. Georg. ubi agit de cura circa eqvas gravidas: *Non illas gravibus quisquam juga ducere plaustris,*
Non saltu superare viam sit passus. — —

Neq; enim opus erat ista admonitione, nisi eqvi alias eqvæve jungi plaustris consvevissent. Ad aratra tamen juncti rarissimè videntur. Varro sanè, Columella, cæteriqve, qvando mentionem faciunt

arationis,

arationis, boves tantum memorant vel tauros, eqvos nunqvam. Neqve apud Virgilium aut Scriptorem alium veterem aratorem eqvum memini legiſſe. Similiter Jureconſulti veteres, ubi fundi enumerant inſtrumènta, boum & jugalium, nunqvam eqvorum nominatim faciunt mentionem. Eadem Græcorum fuit conſvetudo. Nusqvam certè Pollux loqvitur de eqvo ad aratrum. Et omnino eqvos cenſeo in magno qvondam pretio fuiſſe, ac iccirco adhiberi raro potuiſſe ad hæc opera. Contra qvam videmus hodie per multas Europæ fieri regiones, ubi bobus arare inter notas paupertatis apud agreſtes ſolet numerari. Sed de his occaſione alia.

Cap. IX.

De feris & ſimilibus domitis ad vehicula.

Feras ad vehicula quis primus junxerit. Hyginus emendatur. Inter eas uſurpati cameli. Salmaſii lectio Pliniana comprobatur, & Græca Eſaiæ refellitur. Cameli veloces. Juncti ad aratra quoque. Elephanti in curru Regum ac triumphantium. Plinius, Diodorus expoſiti, Demſterus notatus. Capitolinus emendatus. Fuerunt etiam in carpentis Auguſtorum circenſibus & quadrigis, item in vehiculis onerariis & aratris. Leones in curru, & quis Romæ primum junxerit. Κῶλος *quid. Dalechampius notatur, & Athenæus exponitur. Pardi & tigres in vehiculis. De Servio, ejusque quadam hiſtoria ſuſpicio. Item urſi, & apri, & origes, & ſtruthiones, & bubali, & biſontes. Oppianus arguitur & explicatur, itemque Solinus. Tum aſini ſylveſtres, & cervi, & canes, & hirci. Leguntur & hermaphroditæ equi & onelaphi in vehiculis. Athenæi locus examinatur.*

PRæter domeſticas, veteres nonnunqvam ſive magnificentiæ, ſive luxus oſtentationisq; cauſſa vehiculis jungebant feras. Eſtqve hoc inventum minimè recens, ſed jam ante tempora Trojana notum, qvando de Admeto Hyginus fab. 50. *Alceſtim Pelei filiam cum complures in conjugium peterent, & Pelias cum multos eorum repudiaret, ſimultatem his conſtituit, ei ſe daturum, qui feras beſtias ad currum junxiſſet: Iis, quum vellet, a veheret. Itaque Admetus ab Apolline petiit, ut ſe adjuvaret. Apollo cum ab eo eſſet liberaliter tractatus, cum in ſervitium fuit ei traditus, aprum & leonem ei junctos tradidit,*

N quibus

quibus ille Alcestim in conjugium avexit. Sic emendo locum hunc, in qvo ante fuit; *Is quam vellet:* sine sensu. Cæterum ferarum aliæ accedunt propius ad domesticas animantes, aliæ non item. Ex his, qvæ accedunt propius, cameli sunt, & elephanti. De CAMELIS ergo primo loco dicemus. Etsi enim Plinius usurpatos ad vehicula videatur negare, tamen diversum comprobabimus. Verba Plinii sunt lib. VIII. cap. 18. ubi de camelis agit: *Omnes jumentorum ministeriis dorso funguntur, aut vicem equitatus in prælio.* Ita bene locum hunc emendat Clarissimus Salmasius, cum ante legeretur: *Omnes jumentorum in iis terris dorso funguntur, atque etiam equitantur in præliis*; absq; sensu. Dicit Plinius, fungi jumentorum ministeriis *dorso,* non cervice vel collo, qvod huic esse oppositum, supra notabamus, usurpariq; de iis, qvæ sarcinas onerave gestant; & fungi talibus ministeriis *omnes.* Unde constat, Plinium camelos jugales aut vehicularios ignorasse. Memoravit tamen eos etiam ex Prophetis Esaias cap. XXI. v. 7. Nam, ut auctor est Clarissimus Bochartus, intelligendus ibi *currus, quem cameli vehunt,* teste Symmacho, non ἀναβάτης καμήλου, sicut vertunt Græci, vel *ascensor cameli,* sicut reddiderunt Latini, cæteriq; interpretes. Nec res fuit tam rara vel insolita per Orientem. Nam & Strabo lib. XV. ubi loqvitur de elephantis: Νέαρχος φησὶ μέγιστόν τε νομίζεσθαι κτῆμα ἐλεφάντων ἅρμα. Ἄγεσθαι δ' ὑπὸ ζυγῶν καὶ καμήλους. Vertunt: *Scribit Nearchus, quod maxima possessio existimetur elephantis bigæ; duci enim sub iugo, ut camelos.* Sed vertendum est: *Duci verò etiam sub iugo camelos.* Ostendit Nearchus, non elephantos modò per Indiam vehiculis adjungi, sed & camelos, idq; ibi solens esse, licet alibi non faciant. Usurpavit tamen Ptolemæus Philadelphus etiam in pompa sua, qvæ descripta extat apud Athenæum lib. V. Memorantur enim ibi συνωρίδες καμήλων ἐξ ἑκατέρου μέρους τρεῖς: *utrinque bigæ tres camelorum.* Ex Romanis idem fecit Nero, de qvo Sveton. cap. 11. *Commisit etiam camelorum quadrigas.* Ubi tamen vox, *commisit,* docet, non simpliciter traxisse tantum, sed certasse cursu qvoqve in Circo. Atq; est non contemnenda nonnullorum ex ipsis velocitas, ut Plinius lib. VIII. cap. 18. testatur. Igitur & de Sagaræis Ælianus lib. XII. cap. 34. Hist. Anim.

Σαγαραῖοι τῇ Ἀθηνᾷ καμήλων ἀγῶνα ὅσα ἔτη σὺν αἰδοῖ τῇ τῆς θεοῦ ἐπιτελοῦσι. Γίνονται δ' ἄρα παρ' αὐτοῖς αὗται δρομικώταταί τε ἅμα καὶ ὠκισται. *Sagarenſes quotannis ſumma adverſus Minervam obſervantia ei celebrant camelorum certamen. Enimverò velociſſimi apud ipſos procreantur.* Neronem imitatus eſt Heliogabalus, ſimia ipſius. Nam Lampridius de eo cap. 23. *Dicitur iunxiſſe etiam camelos quaternos ad currus in circo privato ſpectaculo.* Qvaterni cameli ſunt, qvos qvadrigas camelorum Svetonius appellavit. Cameli ad poſtremum aliqvando qvoq; ſerviebant aratro. Leo ſanè Africanus affirmat, Numidas vulgo terram exercere eqvo & camelo. Utut autem camelorum uſus fuerit non planè nullus in vehiculis, tamen longè major fuit elephantorum. Atq; primum qvidem Reges ipſi ELEPHANTOS in curru ſuo apud Indos habuere. Curtius lib. VIII. cap. 9. *Rex breviora itinera equo conficit, longior ubi expeditio eſt, elephanti vehunt currum, & tantarum beluarum corpora tota contegunt auro.* Secuti poſtea exemplum hoc & Reges alii. Sic in pompa Regis Syriæ Antiochi habes apud Athenæum lib. V. cap. 5. ἐλεφάντων ἅρμα, *currum elephantorum.* Et in alia pompa Ptolemæi Philadelphi apud eundem paulò poſt Calixenus Rhodius commemorat ἐλεφάντων ἅρματα εἰκοσιτέσσαρα, *elephantorum currus viginti quatuor.* Apud Romanos ornabant currus triumphantium, fuitq; primus Pompejus, qvi hoc inſtituit. Plin. lib. VIII. cap. 2. *Romæ iuncti elephanti primum ſubiere currum Pompeji Magni Africano triumpho, quod prius India victa triumphante Libero patre memoratur.* Plinii ſententia, niſi fallor, ea eſt, Liberum ſeu Bacchum primum triumphaſſe junctis ad vehiculum elephantis. Atq; ita Demſterus ad Roſſini X. *Bacchus de Indis devictis triumphaturus quatuor elephantos iugo ſummiſit.* Laudat deinde auctorem Diodorum Siculum lib. IV. At ille nihil de vehiculo, nec de elephantis qvatuor, tantum egiſſe πρῶτον τῶν ἁπάντων θρίαμβον ἐπ' ἐλέφαντος Ἰνδικοῦ, *primum omnium triumphum ſuper elephanto Indico* teſtatur. Qvæ verba volunt, vectum elephanto ipſo, cui nimirum inſidebat. Itaq; non bene Demſterus, ac ne Plinius qvidem, niſi alios ſecutus ſit auctores, qvam qvos Diodorus. Poſt Pompejum elephantos ad currum triumphalem junxiſſe Cajum Cæſarem ſcribit idem Demſterus,

ſterus, loco ſupra nominato : *Poſt hunc* (Pompejum) *Cajus Cæſar Gallico Triumpho* junxit. *Sveton.cap.37.* At illo qvidem loco nihil tale videas. Sed nec alibi de Cajo memorat, qvod de Gallis triumpharit, adeò nil tradit de ipſius elephantis. Triumphum ejus de Germanis narrat cap.47. ſed nec eo loco ulla mentio elephantorum. Pergit Demſterus, & Claudium qvoq; junxiſſe ait in triumphali curru ex ejusdem Svetonii cap.11. Sed non magis illo loco mentio currus triumphalis. Sermo eſt de curru in Circenſi pompa, ſicut poſtea videbimus. Idem poſt Claudium nominat Domitium. *Deinde*, ait, *Domitius Allobrogibus Arvernisque ſuperatis. Svet. in Nerone, cap.2.* Svetonii eo loco hæc ſunt verba: *Cn. Domitius* (atavus Claudii) *in Conſulatu Allobrogibus Arvernisque ſuperatis elephanto per provinciam invectus eſt.* Nulla mentio hic triumphalis currus, & videri poteſt non tam vehiculo, cui adjunctus foret elephantus, qvam elephanto ipſo vice eqvi uſus. Subdit amplius Demſterus Gordianum. Credo Gordianum tertium innuere. Nam in cæterorum vita, à Capitolino propoſita, nihil videas de elephantis. At de hoc ſic habet cap.27. *His litteris in Senatu lectis quadrigæ elephantorum Gordiano decretæ ſunt, utpote qui Perſas viciſſet, ut triumpho Perſico triumpharet.* Hic qvadrigas elephantorum accipit Demſterus pro qvadrigis triumphalibus, qvia ſeqvitur de triumpho. At mihi non videntur iſta cohærere. Eccur enim, qvia Perſas vicit, qvadrigæ elephantorum decerni tandem ei debuerunt? Non ſunt elephanti propriè ac ſpeciatim uſitati Perſis. Dein qvid hoc eſt? *Quadrigæ elephantorum decretæ, ut triumpho Perſico triumpharet.* An triumpho Perſico triumphare aliter non potuit? Itaq; vix credo ſic Capitolinum ſcripſiſſe. Potius ita hæc legenda cenſeo: *His litteris in Senatu lectis quadrigæ elephantorum Gordiano decretæ ſunt, atque, qui Perſas viciſſet, ut triumpho Perſico triumpharet.* Qvicqvid ſit, qvadrigæ elephantorum Gordiano hic decretæ, non ut iis triumpharet, ſed ut ex lapide marmoreve formatis publico loco honoraretur. Nunqvam enim triumphantibus à Senatu legimus decretum, qvo animalium genere uterentur in curru: at honores, ſtatuas, bigas, qvadrigas decretas invenimus ſæpiſſimè. Et ſeqvitur

ſtatim

ſtatim apud Capitolinum, *Miſitheo autem quadriga equorum, & triumphalis currus, & titulus huiusmodi*, qvæ omnia de ſtatuis intelligenda. Sic itaq; & Gordiano decretæ qvadrigæ cum elephantis, ſicut loco alio uberius monſtrabimus, ubi ſeorſum de honore hoc agemus. Supereſt Alexander Severus, de qvo clarè Lampridius cap.57. *Pedes palatium conſcendit, quum retrò currus triumphalis à quatuor elephantis traheretur.* Item Aurelianus, de qvo Zonaras tom.III. *Romam reverſus quadrigis elephantorum triumphavit.* Qvanqvam hujus rei mentionem nullam faciat Vopiſcus, qvi tamen cætera triumphi diligenter executus eſt. Poſt currus triumphales, elephantos habemus in carpentis Auguſtorum, qvibus honorabantur in pompa Circenſi. Videturq; honor ille primum tributus à Senatu Octavio. Svetonius in Claudio cap.11. *Aviæ Liviæ divinos honores, & in Circenſi pompa currum elephantorum Auguſtæo ſimilem decernendum curavit.* Habes ecce currum Auguſtæum cum elephantis in circenſi pompa. Et ne putes imaginarium fuiſſe, verum à vivis tractum elephantis, dabo locum Xiphilini, qvi ſic de eodem, vita Neronis: Καὶ οἱ ἐλέφαντες οἱ τὴν τοῦ Αὐγούστου ἁρμάμαξαν ἄγοντες, ἐς μὲν τὸν ἱππόδρομον ἐσῆλθον, καὶ μέχρι τῆς τῶν βουλευτῶν ἕδρας ἀφίκοντο. *Et elephanti, qui trahebant currum Auguſti in Circum ingreſſi eo usque, ubi Senatores ſedent, proceſſerat.* Trahunt & procedunt hic elephanti juncti ad Auguſti eum currum. Factum porro hoc imperio Neronis, unde liqvet, diu eam conſvetudinem manſiſſe. Poſt Auguſti currum hunc, invenio & Claudii, itemq; Veſpaſiani, ſimiles Auguſtæo, in antiqvis nummis. Nam Scriptores temporum illorum, qvantum ſcio, memorare omiſerunt. Pertinacis tantum legimus apud dictum Xiphilinum, ubi de Severo: Προσέταξεν χρυσῆν εἰκόνα αὐτοῦ ἐφ' ἅρματος ἐλεφάντων ἐς τὸν ἱππόδρομον ἐσάγεσθαι. *Iuſſit ſtatuam eius auream curru elephantorum in Circum vehi.* Cæterum hæc conſvetudo monſtrandi magnorum virorum imagines vectas curru elephantorum in ſolenni pompa etiam Græcis Macedonibusve fuit uſitata. Athenæus ſanè ſcribit lib. V. cap.8. ubi pompam Ptolemæi ex Calixeno commemorat: Καὶ ἐπὶ πᾶσιν Ἀλεξάνδρου, ὃς ἐφ' ἅρματος ἐλεφάντων ἀληθινῶν ἐφέρετο χρυσοῦς, Νίκην καὶ Ἀθηνᾶν ἐξ ἑκατέρου μέρους ἔχων. *Præter hæc cuncta*

Alexandri, qui aureus in curru veris elephantis juncto ferebatur, Victoria & Pallade eius utrumque latus claudentibus. Apud Romanos habitus honor iste etiam Imperatricibus. Sic aviæ Liviæ *in circensi pompa currum elephantorum* decrevit Claudius, ut jam supra ex Svetonio vidimus. Agrippinæ, Faustinæ aliarumq; currus similes cernuntur in antiqvis nummis. Amplius junxisse observamus elephantos ad vehicula, qvibus certabant in Circo. Qvanqvam ignorem, an hoc qvisqvam fecerit, præter unicum Heliogabalum. Lampridius de eo, cap. 23. *Fertur & elephantorum quatuor quadrigas in Vaticano agitasse.* Τὸ *agitasse* monstrat, fuisse ludicrum istud instar certaminis curulis in Circo, qvanqvam Heliogabalus non in Circo, sed in Vaticano agitaverit. At vehiculis aliis, qvibus portabantur onera, junxisse innuit & Seneca, qvando inqvit lib. II. de ira, cap. 31. *Aspice elephantorum jugo colla submissa.* Indis hoc vulgatum fuit. Plinius lib. VI. cap. 19. de Indis loqvens diversis: *Unum super hæc est genus, venandi elephantes domandique; iis arant, iis invehuntur.* Qvanqvam illud *invehuntur* possit accipi de non curru vectis, verum ipsi elephanto insidentibus, qva re nihil fuit apud eos usitatius. Interim & alterum in usu habuisse, vix est dubium. Sanè faciunt id hodieqve, atqve memorat Acosta, junctos ad tormenta ænea, qvorum in militia esse usus solet. Neq; forsan alio respexit Strabo, qvando ait lib. XV. de Indis: Μέγιςόν τε νομίζεσθαι ἐλεφάντων ἅρμα φησὶ. *Maxima possessio putatur elephantorum currus.* Item, ὑπὸ ζυγῶν ἄγεσθαι φησὶ. *Ajunt duci sub jugo.* Atq; ad hunc modum de Adriano Spartianus: *Colossum stantem atque suspensum per Detrianum architectum, & de eo loco, in quo nunc templum urbis est ingenti molimine, ita, ut operi etiam elephantes quatuor & viginti exhiberet.* Postremo & aratris adjunguntur. Plinius lib. VI. cap. 19. ubi de ipsis agit: *Iis arant, iis invehuntur, hæc maximè novere pecuaria.* Item lib. VIII. cap. 1. *Indis arant minores, quos appellant nothos.* Solinus cap. 65. *Elephantos venantur, quibus perdomitis ad mansvetudinem aut arant, aut vehuntur.* Ad vehicula veteribus adhibiti etiam LEONES. Primus, qvi hoc Romæ fecit, M. Antonius memoratur. Plinius lib. VIII. cap. 16. *Iugo subdidit eos,* (leones) *primusque Romæ ad currum junxit*

junxit M. Antonius, & quidem civili bello cum dimicatum esset in Pharsalicis campis. Qvando Plinius primum eum vocat, qvi sic junxerit leones, plures postea fecisse ostendit. Primus enim est respectu plurium, qvi seqvuntur. Qvanqvam memoria paucorum supersit. De uno legimus Heliogabalo, apud Lampridium: *Iunxit sibi & leones.* Alias & in pompa Ptolemæi mentio leonum in vehiculis. Ita enim habet Athenæus loco antea laudato: *Post hos prodierunt leonum duodecim bigæ.* Ita vertit Dalechampius. At in Græco est συνωρίδες κώλων δεκαδύο, nulla mentio leonum. Κώλος enim animal est Scythicum, album, inter cervum & arietem. Strabo lib. VII. Ἔστι δὲ τῶν τετραπόδων ὁ καλούμενος κόλος μεταξὺ ἐλάφου καὶ κριοῦ τὸ μέγεθος, λευκός, ὀξύτερος τούτων τῷ δρόμῳ. *Habent autem animal quadrupes, quod ab iis colos dicitur, magnitudine inter cervum & arietem media, album, cursu quam illa velocius.* Vocat κόλον, qvod Straboni κώλον. Hesychio existimo κολὸν esse. Verba hæc sunt: Κολὸν, κολυστόν. Μέγαν τράγον κέρατα οὐκ ἔχοντα. Omnino hic κολὸς, qvod reliqvis κώλος vel κόλος, qvod liqvet, qvia dicit fuisse hircos majores, absq; cornibus. Convenit enim magnitudini, qvam in eis Strabo notat. Neq; alia est caussa, qvare in enumeratione diversorum vehiculorum apud Athenæum præcedat, συνωρίδες τράγων ἑξήκοντα, *hircorum bigæ sexaginta.* Nempe qvia fuit animal cognatum hircis, ideò adjectum illis est. Legimus & PARDOS in vehiculis, sed rarissimè. Martialis de temporibus Domitiani, qvibus visum hoc spectaculum, lib. I.

> *Picto quod juga delicata collo*
> *Pardus sustinet, improbæque tygres*
> *Indulgent patientiam flagello, &c.*

Habes hic non pardos solum, sed & TYGRES. Qvales nescio, an ad currum junxerit & Cæsar Julius seu potius Augustus. Virgilius profectò de Daphnide V. Ecloga hoc modo:

> *Daphnis & Armenias curru subjungere tygres*
> *Instituit:* -- -- -- -- --

At hoc Servius intelligit de Augusto. *Hoc,* inqvit, *apertè ad Cæsarem pertinet; quem constat primum sacra Liberi patris transtulisse Romam.* Vult, qvantum intelligo, hoc dicere, Augustum sacra Liberi instituisse,

tuiſſe,atq; ideo dici ſubjugaſſe tigres. Nempe tigres in vehiculo ſunt Liberi ſeu Bacchi, ſicut loco alio docebo. Verum aliud eſt *ſubjungere tigres,* & aliud Bacchum ſeu Liberum junctis ad vehiculum tigridibus Romam adducere. Neq; ſi dicamus Bacchum feras, & in eis tigres domuiſſe, aliqvid efficiemus, cum nec Daphnis iſto loco facere fingatur qvidqvam, qvod ad Bacchum pertineat, nec in Cæſare Bacchum intelligere qveamus. Ut ſit cogitandum, annon ſicut alia, ſic ejusmodi ſpectaculum dederit Auguſtus. Plinius lib. VIII. cap. 17. *Divus Auguſtus Q. Tuberone, Fabio Maximo, Conſulibus, IIII. Nonas Majas theatri Marcelli dedicatione tigrin primus omnium Romæ oſtendit in cavea manſvefactum.* Alias & Heliogabalus in curru tigres habuit. Lampridius: *Iunxit & tigres, Liberum ſeſe vocans.* Ursos memorat Martialis ante dicto loco iſtis verbis: -- -- *Freno Libyci domantur urſi.*

Putat Lipſius per urſos Libycos intelligendos eſſe leones. Nempe Libyam urſos alere non exiſtimat. Sed diverſum monſtrat Clariſſimus Salmaſius magni Operis p. 311. qvem proinde arbitramur hic ſeqvendum, ſicut factum à Clariſſimo Gerhardo Voſſio lib. III. Idol. cap. 52. Freno autem domitos non aliter intelligendum, qvam in curru aut vehiculis. Urſis addo Apros; namq; & de his Martialis dicto loco:

Et quantum Calydon tuliſſe fertur
Paret purpureis aper capiſtris.

Puto hic capiſtra intelligi, qvibus regunt, qvi adjunctos habent in vehiculo. Poſſunt qvidem & capiſtra eſſe, qvibus ora ipſorum clauduntur, & ducuntur ipſi. Qvomodo in cœna Trimalcionis *tres albi ſues adducti ſunt, capiſtris & tintinnabulis culti.* Sed tamen non penitus inſolitos fuiſſe in vehiculis, oſtendit nummus aliqvis Trajani, expreſſus ab Onuphrio in ludis Circenſibus p. 87. qvi exhibet vehiculum ab apro & leone tractum, præeunte Hercule cum clava. Meminit & Occo alicujus, ſed diverſi, ut opinor, à priori. Deſcriptio illius hæc eſt in Trajano: *Diana Lucifera curru à leone & apro vecta dextra facem tenet, præeunte Hercule, Deam retrò aſpiciente, clavam dextro humero ſpectante, ſine alia inſcriptione.* Facit hic

Dianam

Dianam in curru, cum in altero Onuphrii ſit Victoria, qvæ, præter facem in dextra, palmam tenet in ſiniſtra. Sed & ibi eſt inſcriptio, cum hic ſit nulla. Unde colligas non difficulter id, qvod dixi. Apud Athenæum in pompa Ptolemæi habes qvoqve bigas ORYGUM. Μετὰ τούτοις συνωρίδες ὀρύγων ἑπτά. *Poſt hæc bigas ſeptem orygum.* Sunt autem oryges ea figura, qva vulgo monocerotes traduntur. Eadem in pompa leguntur & STRUTHIONES ad vehicula. Ita namq; habet: Στρουθῶν συνωρίδες ὀκτώ. Id eſt: *Struthorum bigas octo.* Major ibi numerus vehiculorum, qvæ habebant BUBALOS. Συνωρίδες ait βουβάλων δεκαπέντε, *bigas bubalorum quindecim.* Qvo loco bubalos debemus intelligere non boves feros, ſive uros, verum animal diverſum, ex caprearum genere, de qvo Maximus Bochartus Part. I. Hiſt. Animal. lib. III. cap. 22. BISONTES legimus apud Martialem, iſto verſu:

Turpes eſſeda -- trahunt biſontes.

Unde ſimul colligas, non eſſe usqveqvaq; verum, qvod de iis habet Oppianus, nempe ἀμαιμάκετον γένεθλον, *indomitum genus* exiſtere. Niſi fors accipimus de domandi raritate difficultateqve. Qvo reſpectu Plinius qvoq; lib. VIII. cap. 15. *Gignit Germania inſignia boum ferorum genera jubatos biſontes, &c.* Non intellexit Solinus, itaq; de ſuo ſic expoſuit cap. 32. *Biſontes frequentiſſimi, qui boves feris ſimiles, ſetoſi colla jubis, horridi ultra tauros, pernicitate capti aſſveſcere manu nequeunt.* ASINOS SILVESTRES in vehiculis memorat Athenæus in ſæpe dicta pompa. Συνωρίδες τέσσαρες ὄνων ἀγρίων. *Bigas quatuor aſinorum ſilveſtrium* habuit. Hos Latini alias *onagros* nominant, qvi cum ipſi qvoq; aliqvibus credantur arte nulla poſſe domari, hoc exemplo diverſum oſtendunt. Qvanqvam vel ipſa vehiculorum aut bigarum hic nominata paucitas oſtendat, minimè freqventem fuiſſe onagrorum ſubjugationem. Id qvod & de ſubjugatione biſontium, bubalorum, ſtruthionum, orygum, aprorum, tigridum, pardorum & ſimilium cenſendum. CERVOS crebrius adhibuere, memoratq; Athenæus in prædicta pompa bigas ἐλάφων ἑπτὰ, *cervorum ſeptem.* Qvin imò apud Patrenſes ſolenne fuit, ut virgo ſacra Dianæ in feſto qvodam publico veheretur curru cervis juncto. Pauſanias in Achaicis: Καὶ ἱερωμένη παρθένος ὀχεῖται τελευταία τῆς πομπῆς ἐπὶ ἐλάφων ὑπὸ

τὸ ἅρμα ἐζευγμένων. *Vltima vehitur virgo sacerdos in pompa curru à cervis tracto.* Nescio, an simile qvid observatum apud Gothos fuerit. Regem enim eorum curru cervis juncto vectum legimus apud Vopiscum vita Aureliani. *Fuit*, inqvit, *alius currus, quatuor cervis junctus, qui fuisse dicitur Regis Gothorum: quo, ut multi memoriæ tradiderunt, Capitolium Aurelianus invectus est, ut illic cæderet cervos, quos cum eodem curru captos vovisse Iovi Optimo Maximo ferebatur.* An hoc fuerit solenne Gothicis Regibus, sicut Francicis curru bobus juncto vehi, ignoro. Saltem qvia Rhenonum, qvos nominant Rangiferos, species non multum est diversa, qvorum per Septentrionem, unde Gothi oriundi sunt, usus olim fuit longè freqventissimus, in eorum defectu adhibuisse cervos amore patriæ consvetudinis, fortassis non absurdum est putare. Hoc profectò videmus, etiam Aurelianum tali curru vectum. Qvale qvid & legimus de Alagabalo seu Heliogabalo. Lampridius cap. 28. *Processit in publicum & quatuor cervis junctis ingentibus.* Cervos in vehiculis exhibuit Domitianus qvoqve, sicut discimus ex Martiale lib. I. ubi spectacula illius describit. Nam post alia sic qvoq; habet:

Mordent aurea -- lupata cervi.

Qvod sine dubio de bigis vel qvadrigis cervorum intelligendum est. Atq; istæ qvidem feræ domitæ ad vehicularem usum. Qvæ ostendunt abunde, tabulam ab Onuphrio Panvinio exhibitam in de Ludis Circensibus pag. 11. non esse à pictoris sculptorisve ingenio confictam penitus, sed ad veritatem rei ipsius bigas leenarum, cervorum, leonum, capreolorum ibi decurrere. Ante cæteras autem omnes biga canum qvoq; ibi cernitur. Scilicet & CANES jungere vehiculis qvandoq; consveverunt. Lampridius de Heliogabalo dicto loco: *Canes quaternos ingentes junxit ad currum, & sic est vectatus intra domum regiam, idque privatus in agris suis fecit.* Sępius ostendit hoc fecisse, & cum adhuc privatus esset, & deinde, cum venisset ad imperium. Ait autem sic *vectatum* esse, qvod ignoro, an de simplici vectatione tantum debeat intelligi, num potius de ludicra ad metam, qvalis esse consveverat in Circo. Nam & ad hanc rem adhibitos aliqvando canes legimus. Dio sive Xiphilinus lib.

LXI.

LXI. *Cum propter hoc Neronis studium ii, qui equos alebant, una cum aurigis superbè extollerentur, ac proinde erga Prætores & Consules perquam petulanter se gererent, Aulus Fabricius Prætor uti noluit illis, justa mercede cum quibusdam certare recusantibus, sed* κύνας διδάξας ἕλκειν ἅρματα, ἀντὶ ἵππων ἐσήγαγε, *canes doctos currus agere pro equis introduxit.* Patet manifestè, bigas canum ad metam decurrentes in prædicta tabula ex vero esse formatas. Exemplo canum jungere qvandoq; Hircos etiam consveverunt. Nam apud Athenæum sæpe dicto loco leguntur συνωρίδες τράγων ἑξήκοντα, *bigæ hircorum sexaginta.* Similia de capris discimus ex Martiale, qvando ait lib. I. ep. 52.

Gestari junctis nisi desinis AEdile capris.

Nec res penitus insolita nostris etiam temporibus: ipsi namq; vidimus nonnunqvam capros canesq; in plostellis. Id verò prodigiosum atq; singulare, qvod hermaphroditas eqvas Nero junxerit. Plinius lib. xi. cap. 49. *Ostentabat Nero hermaphroditas subjuges carpento suo equas, in Trevirico Galliæ agro repertas, ceu plane visenda res esset, Principem terrarum insidere portentis.* Possunt huc referri onelaphi Ptolemæi, si vera est scriptura Huraldini codicis Athenæi. Nam ubi vulgatus in sæpe dicta pompa exhibet bigas ἐλάφων ἑπτὰ, codex ille aliiqve habent ὀνελάφων ἑπτὰ, qvod esset genus animalis ex asinis cervisq; mixtum. Qvanqvam autem fortè non omnimodè repugnet procreari tale animal casu qvodam, sicut ex vulpecula & cane, item tigride & cane procreantur aliqvando, qvæ vocantur ἀλωπεκίδες vel μεσάγονες, ut videre licet apud Gratium, & Ulitii ad eum notis pag. 174. vel sicuti ex asino eqvaqve, qvi vocantur muli; sic inventos esse uno tempore tam multos onelaphos, ut potuerint septem bigas conficere vix persvaderi mihi patior, atq; ideò scripturam communem existimo servandam.

Cap. X.

De hominibus ad vehicula junctis.

Homines vehiculis adjuncti. Cathedrarii. Lecticarii. Corpora lecticariorum. Lipsius notatur. Lecticas gestare non semper proprium servorum. Geruli. Κλινοφόροι. Διφροφόροι. Φορεῖς. Φορειοφόροι. *Trabarii. VVoverii explicatio Sidonii repudiata. Savaro notatus, & Sidonius correctus.*

Astrabarii. Philargyrii dissensio ab aliis observata. Senici locus distinctus. Subire sub jugo. Iungere se sub jugo. Currus Ladislai. Iungere ad currum homines per superbiam consvetudo vetus. Lectio Lucani contra Argolum defensa. Pampillum, vox nihili. Lampridii locus expenditur.

PRæter bruta sæpe homines adhiberi solent ad vehicula. Est autem hæc ipsorum opera vel solennis, vel singularis & inusitata. Solennis opera duplicis est generis, nam vel gestando promovent vehicula, vel trahendo. Gestant vehicula *cathedrarii*, qvorum servilis ferè conditio fuit. Meminit Sidonius lib. I. ep. 11. de Curione: *Per cathedrarios servos domum raptus ac reportatus est.* Hic servi cathedrarii, qvi gestant cathedras, sicut vocat Phædrus noster, lib. III. cap. 9. *Lecticarios* etiam vocabant. Hinc Svet. in Othone cap. 6. *Muliebri sella in castra contendit, ac deficientibus lecticariis cum descendisset, &c.* Sella muliebris est cathedra, & lecticarii, cathedrarii, qvi etiam hoc loco servi. Alias sunt lecticarii propriè, qvi lecticas gestant. Sulpitius apud Ciceronem lib. IV. ep. 12. *Coactus sum in eadem illa lectica, qua ipse delatus eram, meis lecticariis in urbem eam referre.* Qvando ait, meis lecticariis, etiam hos habuisse servos ostendit. Qvanqvam autem hi servilis ferè conditionis essent, tamen publicè habebant qvoq; ex minuta plebe, qvi hoc munere fungebantur. Inde corpora eorum legimus in inscriptione veteri:

TIB. CLAUDIO
AUG. LIB.
TIGRANO
EX CORPORE
LECTICARIORUM
CÆSARIS.

Tigranus hic libertus est, & tamen ex Lecticariorum corpore, qvi Cæsari ministrabant. Qvare nescio, qva ratione Lipsius ex hoc lapide conatus sit probare, lecticariorum ministeria inter servilia fuisse. Licet enim ita fuerit apud privatos, tamen aliter publicè res habuit. Sed & alias amicitiæ officiiq; caussa ministerium hoc obibant. Qvomodo legimus apud Svet. vita Claudii, cap. 10. *Ab his* (militi-

(militibus) *impositus lecticæ, & quia servi diffugerant, vicissim succollantibus in castra delatus est.* Similia occurrunt apud eundem vita Othonis c. 6. Martialis ipse non veretur istiusmodi officium præstare, *Lecticam sellamque sequar: nec ferre recuso.*
Posteriori ævo dicti lecticarii etiam, qvi efferebant funera, ex instituto Constantini magni, de qvo consulendus est Kirchmannus lib. II. de Funer. cap. 8. Alias & *gerulos* appellavere. Seneca IV. Benef. 28. *Quo tandem ab istis gerulis raperis, cubile istud tuum circumferentibus?* Græci κλινοφόρους nominasse videntur. Ita sanè habet Lexicon vetus Argentoratense: *Lecticarius,* κλινοφόρος. Maluerunt tamen διφροφόρους alii vocare. Ita sanè legas apud Plutarchum: πολλοὶ συνίτωσαν, ὥσπερ γυναικὸς πολυτελοῦς, τῆς τραγῳδίας κομμωταὶ καὶ διφροφόροι. Nam apud Athenæum lib. XII. cap. 2. peculiarem notat ministrum aulæ Persicæ, qvi præbere descendenti è vehiculo Regi sellam auream solebat, ne pedibus terram tangere cogeretur. Verba sunt Dinonis: *Cum Rex è curru descenderet, nec desiliebat, etiamsi exigua foret altitudo à terra, nec, ut egrederetur, manibus circumstantium fulciebatur,* ἀλλ' ἀεὶ αὐτῷ χρυσοῦς δίφρος ἐτίθετο, καὶ τούτῳ ἐπιβαίνων κατῄει, καὶ ὁ βασιλέως διφροφόρος εἰς τοῦτο εἵπετο. *Sed ei semper admovebatur aurea sella, in quam egressus è curru descenderet, ejusque rei gratia semper regiæ sellæ gestator sequebatur.* Qvanqvam fortassis & alias curam sellæ ejus habuisse videatur, Regiq; eam præbuisse, qvotiens esset opus. Plutarcho qvoq; sunt φορεῖς. Ita namq; habet vita Artaxerxis: *Donavit Timagoræ* φορεῖς τοὺς κομίζοντας αὐτὸν ἄχρι θαλάσσης. In Glossario antiqvo legimus φορειοφόρους pro ipsis. φορειοφόρος, *lecticarius.* Alterius autem generis sunt, qvi vehicula trahebant: qvorum pariter est duplex ratio. Qvidam enim ante se solebant propellere, alii post se trahere. Prioris generis existimo fuisse, qvi chiramaxium impellebant. Et patebit amplius, cum de ipso vehiculo agetur. Veteribus in usu multo fuisse non videtur. Hodie est freqventissimum, non in hortis modò, sed & munimentis aggeribusq; struendis. Posterius genus trahebat vel communia vehicula, vel sacra. De communibus res ipsa docet. Nec enim dubitare possumus, qvin habuerint, qvi fune plostellum religatum post se traherent. Qvomodo nunc qvoq; fieri

videmus cum in agris, tum in urbibus, ubi duo tresve birotum cum non parva ſarcina trahere per plateas conſveverunt. Pertinere huc *trabarii* videntur, qvorum mentio eſt apud Sidonium lib. VI. ep. I. Verba hæc ſunt: *Tu nihilominus haſtatorum anteſignanorumque pauliſper contubernio ſequeſtratus, ultimos calones tuos lixasque non deſpicis, & ad extimos trahariorum, qui per inſipientiam ſuam adhuc ad carnis ſarcinas ſedent, crucis diu portatæ vexilla circumfers.* Woverius ad hunc locum ita notat: *Trahariorum) ita ferè omnes MSS. ſed opt. liber meus, & ad extimos triariorum &c. Fort. triariorum. Sed nihil mutandum. Nam & vulgatæ lectioni in facili interpretamentum comminiſci.* Sed non ideò, qvia interpretamentum comminiſci facile, lectio altera repudianda. Ratio enim, cur *triariorum* legi neqveat, eſt evidens, qvia illi, qvorum hic eſt mentio, ſunt inter lixas & calones, multo haſtatis atq; anteſignanis inferiores. At de triariis nihil unqvam tale proditum. Pro optimis & præſtantiſſimis militibus ſemper habebantur. Liv. lib. VIII. cap. *Primum vexillum triarios ducebat, veteranum militem ſpectatæ virtutis.* Hactenus ergo rectè retinetur τὸ *trahariorum.* Neq; deeſt viris doctis aliqva interpretatio. Voſſius in Etymologico: *A traha eſt traharius, qui trahis vehit ſarcinas.* Savaro in Notis: *Trahariiſunt, qui trahis & ſarracis ſarcinas & militaria vehunt impedimenta: ſic à trahis traharii dicti ſunt. Sunt autem trahæ vehicula, quibus frugum culmi comminuebantur.* Miror Savaronem trahas voluiſſe ſic exponere. Si enim talia fuere vehicula, qvid ita illis impedimenta exercitus vehuntur? Et profectò trahis vehi ſarcinas impedimentave militum nemo hactenus, opinor, legit. Qvotqvot veterum Scriptorum Latinorum Græcorumve illam rem exponunt, vehicula, plauſtra, ἁμάξας & id genus nominant. Qvare mihi valde ſunt ſuſpecti traharii illi. Et qvid, ſi legamus, *& ad extremos aſtrabariorum?* Ita procul dubio Sidonius ſcripſit, perq; aſtrabarios intellexit eos, qvi aſtrabas & jumenta clitellaria ducunt; ut ſit ab aſtraba, aſtrabarius, ſicut à clitella, clitellarius, à rheda, rhedarius & id genus. Sanè prima ſyllaba in aſtrabarius apud Sidonium facillimè abſorpta eſſe potuit per ſyllabam ultimam haud ita diſſimilem vocis præcedentis, & *b* non mul-

tum

tum differt ab *h* in Manuſcriptis. Poſtremo aſtrabarum uſus freqventiſſimus in bello, ſicut ſuo loco indicabitur. Sed ſi apud Sidonium ſunt aſtrabarii, non intelligi poſſunt illi, qvi trahunt trahas ipſi, eqvove juncto ducunt, atq; adeò nec referri ad hanc claſſem. Qvanqvam non defuerint veteribus, qvi trahas aliave iſtiusmodi vehicula poſt ſe traxerint, licet fortè certum non habuerint vocabulum. Venio ad vehicula ſacra, ea qvoq; conſtat homines traxiſſe funibus. Athenæus in Ptolemæi pompa lib. V. ubi de vehiculo, cui effigies impoſita erat Bacchi: Μετὰ τούτους τετράκυκλος πηχῶν τεσσαρεσκαίδεκα, ὀκτὼ δὲ τὸ πλάτος ἤγετο ὑπὸ ἀνδρῶν ὀγδοήκοντα καὶ ἑκατόν. *Poſt hos rotis quatuor currus longus cubitos quatuordecim, latus octo, agebatur à centum & octoginta viris.* Ita paulò poſt de alio vehiculo, in qvo Nyſſa Bacchi nutrix: Μετὰ δὲ ταύτας ἤγετο τετράκυκλος πηχῶν ὀκτὼ πλάτος ὑπὸ ἀνδρῶν ἑξήκοντα. *Poſt has alter currus quatuor rotarum latus octo cubitos à viris ſexaginta ducebatur.* Atq; ſic obſerves etiam in aliis. Similiter apud Virgilium Trojani ducunt ſacratum Palladi eqvum. Verſus ſunt II. Æn. *Accingunt omnes operi, pedibusque rotarum*
Subjiciunt lapſus, & ſtuppea vincula collo
Intendunt. -- -- --

Dictys Cretenſis: *Deſtructa murorum parte cum joco laſciviaque induxere equum, feminis inter ſe atque viris certatim attrahere feſtinantibus.* Et in univerſum de thenſis Aſconius in Verr. III. *Thenſas dici putant, quod ante ipſas lora tenduntur, quæ gaudent manu tenere & tangere, qui eas deducunt.* Præter has ſolennes vehicula deducendi conſvetudines, accidit aliqvando, ut homines adjungerentur ob defectum jumentorum. Qvomodo leguntur juncti olim Cleobis & Biton ad matris ſuæ plauſtrum. Meminit Philargyrius ad Georg. III. *Cydippe Argivæ Iunonis ſacerdos, cum boves deeſſent, filios ſuos Cleobin & Bitonem plauſtro ſubjunxit, & ſic ad templum deducta eſt, quod fas non erat illam venire ſine plauſtro.* Dicit Philargyrius, matrem eos ſubjunxiſſe; at, qvi primus hanc deſcripſit hiſtoriam, Herodotus ultro ſubiiſſe jugum ait. Ἐκκληϊζόμενοι δὲ τῇ ὥρῃ οἱ νεηνίαι, ὑποδύντες αὐτοὶ ὑπὸ τὴν ζεύγλην, εἷλκον τὴν ἅμαξαν. *Iuvenes excluſi tempore, jugum ſubeuntes plauſtrum pertraxerunt.* Atq; ſic Hyginus cap. 254.

Inter.

Inter quam trepidationem Gleops & Bitias pro bobus sub jugo se junxerunt, & ad fanum sacra & matrem Cydippem in plaustro dūxerunt. Nota, esse Gleopen Hygino, qvi Herodoto & aliis est Cleobis, & Bitian, qvi cæteris est Bito. Nam & Servius sic vocat ad prædictum Virgilii locum, ubi etiam ipse, *matrem, subeuntes jugo, ad templa duxere.* Sic sunt distingvenda illa verba, qvæ se malè habent in vulgatis. *Subire jugo*, est, qvod Hyginus dixit, *jungere se sub iugo.* Necessitate licet alia juncti olim homines. Legimus qvippe anus ad aratra sine dubio inopia qvadam jumentorum. Plinius lib. XVII. cap. 5. *In Byzacio Africæ campum post imbres vili asello, & à parte altera iugi anu vomerem trahente vidimus scindi.* Manuscripti & Chifflelianus codex habent, *iungi anum vomerem trahentem,* qvod rem clarius exponit. Qvanqvam à recepta lectione minimè fortassis recedendum. Non sunt dissimiles multum dicti olim apud Hungaros *currus Ladislai.* Nam cum incursione Tartarorum sub Ladislai IV. imperio vastatis omnibus jumenta qvoq; defecissent, homines ad plaustra & aratra juncti. Qvod vehiculorum genus odio Ladislai appellabant, sicut dixi. Memorant Bonfinius & alii temporum illorum Scriptores. Invenimus aliqvando junctos homines per superbiam, & in signum aliqvod victoriæ. Nec est ista consvetudo recens, verum pridem usurpata Sesostri apud Ægyptios. Josephus nominat Susacum. Diodorus lib. I. *Qui gentium devictarum regna indulgentia ipsius tenebant, aut alioquin principatus acceperant maximos stato tempore cum donis in AEgyptum ventitabant. Quos Rex exceptos cætera honorare & eximiè provehere, sed templum vel urbem ingressurus, equos à quadrigis solvere, Regesque ac Duces quaternos subiugare solebat: planum ita cunctis, ut putabat, faciens, quod aliorum potentissimis totoque orbe clarissimis, bello subactis, in virtutis certamine sibi comparandum habeat neminem.* De eodem Plinius lib. XXXIII. cap. 3. *Victo Sesostre AEgypti Rege, tam superbo, ut prodatur annis quibusque sorte Reges singulos è subiectis iungere ad currum solitus, sicque triumphare.* Hinc Lucanus lib.

> *Venit ad Occasum mundique extrema Sesostris,*
> *Et Pharios currus Regum cervicibus egit.*

Argolus

Argolus in Notis ad Onuphrium pro *Occasum* citat *Oceanum*. Nimirum qvoniam in Oriente fuit Sesostris, præterea Oceanus extremum mundi, sicut dixi pridem in libris de Mil. Navali; Occasus autem non magis mundi extremum, qvam Oriens, vel Meridies, vel Septentrio. Sed omnino retinendum est *Occasum*, qvoniam postremum Sesostri fuit bellum cum Scythis, qvi Ægyptiis ad *Occasum*. Sesostri hac parte similis fuit Cyrus, uti testis est Cedrenus, qvando sic de ipso pag. m. 117. Ὁ Κῦρος αἰχμαλωτεύσας πολλοὺς βασιλεῖς, καὶ ἔχων αὐτοὺς ἐν φυλακῇ, προσέταξε κατὰ ἑορτὴν τοῖς ὤμοις αὐτῶν σύρειν τὸ τετράϊππον ἅρμα, ἐν ᾧ αὐτὸς ἐποχεῖτο. *Cyrus cum multos haberet Reges captivos, & in custodia detineret, solenni quadam festivitate eos trahere suis humeris quadrigas jussit, quibus ipse vehebatur.* Postremo & lasciviæ caussa junctos homines legimus. Nam de Heliogabalo Lampridius cap. 29. *Iunxit & quaternas mulieres pulcherrimas, & binas ad papillam, vel ternas & amplius, & sic vectatus est: sed plerumque nudus, quum illum nudæ traherent.* Ita habent cum Schreveliana editio nupera, qvæ Salmasii, Casauboni, Gruteri editiones seqvitur, tum Henrici Stephani, atq; aliorum. Notant tamen pro *ad papillam*, Palatinum Manuscr. exhibere ad *pampillum*. Atq; ita editores Fori Romani repererunt suis in codicibus, unde *genus delicati currus* sunt interpretati. Sed pampilli qvidem nulla ratio denominationis liqvet, sive Græcam lingvam sive Latinam consulemus. Qvare sunt, qvi *pompilli* legere hic malunt. Sed de pompa nulla loqvitur Lampridius. Deinde nec *pompillum* legimus, sed *currum pompaticum*. Isidorus lib. XX. cap. 12. *Carpentum pompaticum vehiculi genus est, quasi carrum pompaticum.* Nempe sic *adventum pompaticum* dixit Tertullianus adv. Valent. cap. 16. Apud qvem cum reperiatur & *pompalis*, *pompalem* qvoq; *currum* dici potuisse liqvet. Qvare dubito de integritate hujus loci, & qvidvis potius, qvam *pompillum* aut *pampillum* legere volo. Neq; tamen τὸ *papillam* possum amplecti; ecqvid enim est, *jungere mulieres ad papillam?* Qvid papilla facit ad juncturam? Deinde, cum de pluribus mulieribus sit sermo, cur non *ad papillas* potius dicendum fuit? Neq; cogitare possumus sic junctas, ut jugum funesq; cingerent earum papillas: Nemo enim

ad hunc modum diceret, *jungere equos ad collum, vel cervicem.* Qvoties illud *jungere ad* occurrit, toties fit mentio rei, cui qvid adjungitur, & qvæ ducenda trahendave venit, ut jungere ad currum, ad aratrum. Qvare alia excogitanda lectio, de qva dicemus amplius, cum ad vehicula ipsa ventum erit. Neq; enim dubitare possum, qvin sub voce *papillam* vehiculi genus qvoddam lateat.

Cap. XI.

De jugo & funibus, qvibus junguntur.

Iugum, unde. Ζεῦγος *pro bovibus mulisve junctis. Athenæi & Polybii explicatio rejecta. Materia iugi lignum. Locus Esaiæ expenditur. Iugum unctum oleo. Iugum buxeum, æneum, ferreum. Figura eius eadem in omni genere iugalium. Iugum fuit curvum. Stevechii & Lipsii figuræ reiectæ.* Ζεύγλη. *Sub uno iugo duo, aliquando tria, sed non nisi certo fine.* Μέσαβα. *Gvaltherus notatur.* Ἀκροχηνίσκοι. *Curtius exponitur. Cælata iuga.* Γλυφὴ, ἄκρον ζυγοῦ. *Hesychius explicatur & emendatur. Stephani explicatio reiicitur.* Ζυγόδεσμον. *Pollux emendatur.* Ζυγοδέτης. *Lora. Iuga lorata. Subiugæ. Cato emendatur.* Ἕστωρ. Ὀμφαλὸς ζυγοῦ. Λέπαδνα. *Eustathius explicatur, item Pollux.* Μασχαλιστῆρες. *Antilena, postilena. Plautus exponitur contra Lambinum.* Ὑπωρὶς. *Pertinet ad clitellas.* Διερειστής. *Vossius reiicitur. Iugum equis solitum imponi.* Ζύγιοι ἵπποι. *Iugales. Item mulis atque asinis, & quidem in collo, ac liberè, ut possent excutere.* Λόφος. *Statius exponitur.*

ANimalia, qvæ ad currus junguntur, jungi ferè solent interventu jugi. Sic enim vocabant instrumentum illud, ad qvod & temo vehiculi & funes cæteri, qvibus trahebant, religabantur. Dicebatur verò jugum ita à jungendo, uti Varro testis est. *Iugum,* ait, *& jumentum à junctu.* Qvanqvam fortè rectius cum Gerhardo Vossio statuamus contra sese rem habere, ac à *jugo* venire *jugare,* item *iungere.* Jugum autem à Græco ζυγὸς derivari, permutatione qvadam literæ ζ, cui similem Latini non habent, in I, qvomodo & à μεῖζον *maius* est. Ζυγὸς profectò Græcis, qvod Latinis jugum. Philoxenus: *Iugum,* ζυγὸς. Licet hoc ζυγὸς fortasse sit à ζεῦγος, qvod, ut Hesychius est auctor, notat πᾶν τὸ ἐζευγμένον, id est, qvidqvid conjugatum sociatumq; est. Qvomodo est ζεῦγος pro bobus junctis apud Athenæum.

Athenæum lib-I. cap.13. ubi agitur de ſaltatione Magneſiorum. Μάχεται πρὸ ζεύγους ἐν ῥυθμῷ πρὸς τὸν αὐλόν. Καὶ τέλος ὁ λῃστὴς δήσας τὸν ἄνδρα, τὸ ζεῦγος ἀπάγει. Perperam Interpres: *Raptis armis ante iugum arator pugnat, tibiæ modis corporis motum adaptans. Ad extremum verò prædo vinctum aratorem cum iugo abducit.* Ζεῦγος enim hic ſunt juncti boves, qvibus arator ſparſa ſemina ſimulabat inſinuare terræ. Sic ζεῦγος mulæ carrucariæ apud Polybium in Excer. Peiraſc. pag.154. Καὶ τῶν ὀρεοκόμων, καὶ τοῦ ζεύγους, καὶ τῆς ἀπήνης αὐτῆς ὑπαρχούσης. Ubi pariter interpres malè, *iisdem pilento, bigis ac mulionibus.* Nihil enim hic de bigis agitur, ſed mulabus. Materia ipſius vulgo fuit lignea. Inde habes apud Eſaiam cap.10. *Auferetur iugum de collo tuo, & computreſcet iugum à facie olei.* Dicit, *computreſcet*, qvod non convenit in aliam materiam, præſertim, cum addatur cauſa, oleum. Græci omiſerunt: Ita namq; habent: Καὶ καταφθαρήσεται ὁ ζυγὸς ἀπὸ τοῦ ὤμου σου. At Junius & Tremellius: *Imò disturbabitur iugum propter oleum.* Clarius Caſtalio: *Iugum ex cervice auferetur, iugo præ pingvitudine corrupto.* Nempe hoc vult, niſi fallor, fore, ut oleum nimis jugo inunctum non conſervet ipſum, ſed corrumpat. Solebant enim inſtrumenta illa lignea, qvo fierent durabiliora, oleo inungere. Cato R.R. cap.98. *Amurca decocta* (ea fex eſt olei) *ligneam ſupellectilem omnem ſi ungves, non putreſcet, & cum ea terſeris, ſplendidior fiet.* Apud Homerum in vehiculo Priami buxeum eſt jugum. Verba ſunt Iliad. Ω.

> Κὰδ δ᾽ ἀπὸ πασσαλόφιν ζυγὸν ᾕρεον ἡμιόνειον
> Πύξινον, ὀμφαλόεν τ᾽, εὖ οἰήκεσσιν ἀρηρός.

Apaxillo iugum abſtulerunt mulinum, buxinum, umbilicoſumque; bene clavis aptatum. Notat hic Euſtathius, ita factum ab Homero, cum ad indicandum robur, tum, qvod ſermo eſſet Regis de vehiculo, alias non fuiſſe uſitatum. Verba ejus: Τὸ δὲ πύξινον, ἔστι μὲν καὶ πρὸς στερρότητα, ἔχει δέ τι καὶ κάλλος βασιλικῇ πρέποντος ἀπήνῃ. Οὐκ ὂν δὲ ζυγὸς βόειος τοιοῦτος εἴη. Dicit, jugum vulgare, ac qvale bobus ſolebat imponi, non fuiſſe iſtiusmodi. Et profectò ſupra demonſtravimus è carpino vel acere fieri conſveviſſe. Sicut autem vulgo lignea fuere juga, ſic nonnunqvam legimus & ænea. Nam Horatius III. Carm. od. 9. ita habet, de Venere loqvens:

Diductosque iugo cogit aëneo.

Et Apollonius lib.III.Argon.v.1283.de bubus Æatæ:

-- Ἴδε ζυγὰ χάλκεα ταύρων.

AErea vidit iuga taurorum. Sed & ferrea occurrunt. Claudianus:

-- -- *Sub iuga ferrea mittit*
Cornipedes. -- -- -- --

Et jam olim DEUS ipse apud Jeremiam Prophetam cap.28. *Iugum ferreum posui super collum cunctarum gentium istarum, ut serviant Nabuchodonosor, Regi Babylonis.* Forma jugi fuit eadem in cunctis animalibus, cujuscunq; essent generis. Qvod colligimus ex eo, qvia neqve Græci neqve Latini differentiæ alicujus meminerunt. Nam qvod Cato de R.R. cap.11. *iugum* memorat *plostrarium*, & mox *asinarium*, non tam pertinet ad formæ aliqvam diversitatem, qvam ad usum alium & alium, qvando illud pertinuit ad plaustra, hoc ad molas. Deinde, qvia, qvæ in jugo boario memorantur partes, eædem iisdemq; cum nominibus occurrunt & in jugo eqvorum, qvod ex Polluce liqvet, qvi lib.I. cap.10.10. jugum eqvorum sic describit, sicut alii jugum boum, aliorumve animantium, ut constabit ex seqventibus. Deniq; ostendunt hoc imagines & monumenta prisca, qvando ea specie, qva boum, etiam eqvorum juga exhibent. Qvod ante omnia notandum, ne talia nobis imaginemur juga eqvorum, qvalia hodie per Germaniam regionesq; alias sunt in usu, orbiculata clausaqve, & qvibus eqvi colla inserunt. Nam contra veterum juga habuere ligna non duplicia, & coëuntia in orbem, sed simplicia, eaqve leviter inflexa circa medium, curvaqve. Inde Ovid.I.de Arte:

Præbet & in curvo colla premenda iugo.

Non igitur peritè satis, qvisqvis in Stevechianis notis ad Vegetium qvadrigas pinxit falcatas, pag.215. eqvis qvatuor imposuit tignum rectum instar asseris loco jugi. Sed nec Lipsii imago, qvam proponit in Notis ad libros de Cruce, pag.m.116. est conveniens, & nos infra dabimus ex Trajani Columna alia specie. Curvatura illa Græcis ζεύγλη. Pollux: Τὰ κοῖλα τοῦ ζυγοῦ, ὑφ᾽ ἃ ὑπάγονται οἱ ἵπποι, ζεῦγλαι. *Curvaturæ iugi, sub quas mittuntur equi, zeuglæ.* Observandum, qvod

qvod unius jugi curvaturas faciat plures. Τὰ κοῖλα, inqvit, & tamen de uno tantum jugo loqvitur. Videlicet non singula jumenta singula qvoq; apud veteres habuere juga, verum jugum unum simul incumbebat duobus. Inde factum, ut pro duobus istis jumentis uno in jugo duplex esset curvatura. Qvod de uno jugo in jumentis pluribus dixi, liqvet vel ex Columella, qvando capite de domandis bubus lib. VI. *Per hæc blandimenta triduo ferè mansvescunt, jugumque quarto die accipiunt.* Unum modò jugum memorat in pluribus. Similiter & lib. II. cap. 2. *In opere boves arctè junctos habere convenit, quo speciosius ingrediantur sublimes, jugumque melius aptum cervicibus insideat.* Qvin imò lib. VI. cap. 2. jugum memorat, qvo tres simul jungi possint boves, pertinens singulariter ad eos domandos. *Si,* ait, *non pigeat jugum fabricare, quo tres jungantur, hac machinatione consequemur, ut etiam contumaces boves gravissima opera non recusent.* Memorat hoc jugum velut singulare, atq; alias non usitatum, unde liqvet, vulgo habuisse, qvibus jungebantur tantum duo. Neq; alia est caussa, cur Latinis pariter ac Græcis jugum boum de duobus usurpetur. Eadem fuit ratio in eqvis. Ovidius propterea in curru Solis, qvem ducebat Phaëton, f. 3.

Consternuntur equi, & saltu in contraria facto
Colla jugo eripiunt, abruptaque lora relinquunt.

Jugo uni eripiunt colla plura, pluresq; eqvi. Itaq; & ipsi plures unico sub jugo, contra qvam receptum nostris esse moribus consvevit. Qvia ergo jugum unum pluribus, &, ut postea liqvebit, duobus simul incumbebat, ideò in eo curvaturæ binæ, qvæ à Græcis ζεῦγλαι dicebantur. Errant enim, qvi existimant fuisse ligna propendentia à jugo, hinc inde boum colla amplexantia: qvando nulla talia in imaginibus antiqvis. Etymologici auctor: Τοῦ ζυγοῦ τὰ τιθέμενα ἐπὶ τοὺς αὐχένας τῶν βοῶν, οἱ μὲν ζεύγλας, οἱ δὲ βοείας, οἱ δὲ μέσαβα καλοῦσιν. Facit auctor hic eadem esse ζεύγλας atq; μέσαβα. Porrò, μέσσαβα sunt lora qvædam jugi, ut mox dicam. Sed notandum, ζεύγλαν duo denotare, lora ista, atq; curvaturam. Ideò & de μέσσαβῳ seu μεσάβῳ Stephanus, qvod aliqvibus sit ἡ τοῦ ζυγοῦ γλυφὴ, ἔνθα αἱ αὐχένες τῶν βοῶν δέδενται. *Jugi cavitas, in quam colla boum inseruntur, religanturve.* Sanè ζεύγλας apud

Pollucem non intelligi poſſe lora, vel ex eo liqvet, qvia ſtatim poſt ſuperius allata verba ſeqvitur, ὧν τὰ ἄκρα, ἀκροχηνίσκοι. Vertit iſta Gvaltherus, *quarum* (zeuglarum) *extremitates cornua vocantur.* Si zeuglarum extremitates cornua, qvomodo poſſint eſſe lora, qvorum extrema ſive capita nemo unqvam, credo, nominavit cornua? Qvanqvam Græca parum propriè reddiderit Gvaltherus: Alia enim *cornua*, alia ἀκροχηνίσκοι. Nam ἀκροχηνίσκοι propriè extremitates, qvæ deſinunt in anſerculos. Nimirum fuit ea conſvetudo veterum, ut in jugis, præſertim eqvorum, extremitates ſive capita formarent ſpecie animalis alicujus, ſive avis, maximè verò anſerculi, qvod videmus apertiſſimè in jugo boum, qvod occurrit in columna Trajani, iſta ſpecie.

Habes ſatis clarè ἀκροχηνίσκον in hoc jugo. Ad eundem ferè modum cernitur in jugo alio à Lipſio in Notis ad lib. III. de Cruce exhibito, qvanqvam ibi pictoris inſcitia canis aut piſcis potius, qvam anſeris, ſpeciem exhibeat. Appellabatur autem illa extremitas ἀκροχηνίσκος, non qvod ſemper ibi anſerculi haberet effigiem, ſed qvod plerumqve. Namq; in qvadrigis, qvas diligentiſſimè delineatas exhibet Philippus Rubenus lib. I. Elect. cap. 30. pars illa jugi deſinit in helicem, cochleæ figura. In vehiculo Darii ab uno capite Nini, ab altero Beli habebat effigiem. Memorat Curtius lib. III. cap. 3. cujus verba non ſatis hactenus intellecta, explicant abunde, qvæ hucusq; diximus. *Diſtingvebant*, inqvit, *internitentes gemmæ jugum, ex quo eminebant duo aurea ſimulachra cubitalia, quorum alterum Nini,*

alterum

alterum Beli gerebat effigiem. Loco anſerculi jugum illud effigies Nini Beliq; habebat, unam in dextro, alteram in ſiniſtro capite, non demiſſas, ut paulò ante anſerinum caput vidimus in jugo bovino, ſed ſubrectas, ut opinor, qvia ſcribit, *eminebant*. Atq; hæc *cælata juga*, qvorum mentionem facit Propertius lib. II.

Eſſeda cælatis ſiſte Britanna jugis.

Cælata hic, in certas effigies formata, iſto modo, ſicut dixi. Habuerunt tamen & ſimplicia, nulliſq; iſtiusmodi ſculpturis cælaturisve culta, qvorum poſtea effigiem exhibebo. Nunc cum ſatis conſtet, ἀκροχηνίσκυς eſſe in jugis, ζεύγλας eſſe partem jugi neceſſe eſt, qvia capita ſeu ἄκρα ζευγλῶν Pollux appellari dicit ἀκροχηνίσκυς. Neq; aliud intellexiſſe cenſeo Heſychium, qvando ita ſcripſit: Ζεύγλη. Ζυγὸς, ἢ τὸ ἄκρον ζυγῦ καθὸ ἐνίεθης, τὺς τραχήλυς τὰ ζῶα. Qvod Pollux appellavit κοῖλα, alii dixerunt γλυφὴν, id Heſychius ἄκρον τῦ ζυγῦ hic reddidit. Intellexitq; illud ſupernè inflexum, qvod imponitur cervici, & cui cervix veluti inſeritur. Itaq; is ipſe paulò ante: Ζεύγλας, ζυγοὶ, ἢ μέρη τῦ ζυγῦ, καὶ ζευκτῆρες ἱμαντόδεσμοι. Tria dicit hoc vocabulum ſignificare, jugum integrum, vel certam ejus partem, vel lora qvædam ſive coria. Si partem ejus, alia profectò eſſe neqvit, qvam de qva huc usq; dictum eſt. Sed apud eum loco ζεύγλας mallem ζεῦγλαι legere, ut ſubſeqventia reſpondeant. Ζεῦγλαι interim & ζευκτῆρες ἱμαντόδεσμοι, ut Heſychius teſtatur, hoc eſt, lora jugorum, non *juga falcata*, ut Gvaltherus reddidit absq; ſenſu apud Pollucem lib. I. cap. 14. Μέσσαβα exponit Etymologus, de qvibus Heſychius: Μέσσαβον, ἐξ ὠμοβοείων ἱμάντων, ᾧ τὸν ἱστοβοέα πρὸς μέσον τὸν ζυγὸν προσδέυσι ὅτινες ἐχέβοιον. Sic ibi legendum videtur, non ἢ τὸν ἱστοβοέα, ſicut mea habet. *Meſſabum eſt lorum ex crudo corio, quo temonem alligant ad medium iugum, quidam echebœum appellant.* Bene τίνες, id eſt, *quidam*, nam echebœum aliter exponunt alii, ut mox dicam. Interea μέσσαβον eſſe funem illum, qvo temo alligatur jugo, firmat qvoq; Tzetzes ad Heſiodum. Μέσαβοι δὲ (inqvit) οἱ λῶροι, οἱ μέσοι ὄντες τῦ ζυγῦ, καὶ συνδέοντες τὸν ῥυμὸν τῷ ζυγῷ. Ubi nota, qvod ſit Tzetzæ μέσαβος, qvi μέσσαβον Heſychio. *Meſabi*, ait, *ſunt lora, in medio iugi, quæ temonem iugo adfirmant.* Pollux qvoq; ad hunc modum lib. I. cap. 13. Ὁ δὲ πλατὺς ἱμὰς, ὁ τῷ ζυγῷ παρακαθαπτόμενος,

ἐχέβοιον,

ἐχέβοιον, ἢ μεσόβοιον, καὶ μεσάβοιον καλεῖται. Stephanus non rectè *lorum bovem adiungens aratro* explicavit. Neq; ſatis evidenter Gvaltherus: *Lorum autem illud latum iugum contingens.* Qvid enim eſt *contingens?* Loqvitur de loro, qvod jugo alligat temonem, de qvo apud Pollucem proximè præceſſerat. Et hoc eſt παρακαθαπτόμενος ζυγῷ, lorum, qvod alligatur jugo. De qvo ſpeciatim hic obſervat Pollux, qvod fuerit πλατὺ ſive latum. Idem lib. I. cap. 10. p. 10. ζυγόδεσμον vocavit. Τὰ δὲ συνάπτοντα αὐτὸ τῷ ζυγῷ, ζυγόδεσμα καλεῖται. Ita meus Francofurti anno MDCVIII. excuſus. Verum ſine dubio legendum συνάπτοντα αὐτὸν, ut reſpiciat ῥυμὸν, de qvo præcedit. Et verterunt: *Iugum autem huic alligantia, iugalia lora dicuntur.* In qvibus verbis illud *huic* ſine dubio ad temonem retulerunt. Aliis eſt ζυγοδέτης. Heſychius: Ζυγόδεσμος, ὁ ἱμὰς τοῦ ζυγοῦ, ὃν ἔνιοι ζυγοδέτην. Latini generali voce *lora* vocant. Inde habes apud Catonem de R.R. cap. 10. *Iuga cum loris ornata tria.* Et Curtius de jugo Gordii loqvens lib. III. cap. 1. *Ruptis omnibus loris oraculi ſortem vel eluſit, vel implevit.* Auſonius de iisdem epiſt. 24.

Ocyus illa iugi fatalis ſolvere lora
Pellæum potuiſſe ducem reor. --

Virgilius ex hac cauſſa dixit *iuga lorata* in Moreto:

Sub iuga parentes cogit lorata iuvencos.

Speciatim tamen obſervo lora iſta eſſe, qvæ Latini *ſubiugas* vocarunt. Gloſſæ veteres: Ζεύγλη, *ſubiuga.* Catonem puto lora iſtæc appellaſſe *ſubiugia*, cap. 63. diverſamq; oſtendiſſe longitudinem eorum in plauſtro & aratro. Verba habent ita: *Funem torculum eſſe oportet extentum P. LV. &c. ſubiugia in ploſtrum P. XVIII. funiculum P. XV. in aratrum ſubiugia lorum P. XVI.* Corrigenda hinc, qvæ leguntur apud eundem cap. 135. *Subiugia in luſtrum lora ped. XIX. funiculum P. XV. in aratrum ſubiugia lora P. XII.* Ita habet mea editio à Comelino anno 1595. publicata. Sed ſcribendum, pro *in luſtrum, in ploſtrum*, & pro *P. XIX. P. XIIX.* ſicut contra in ſuperiori loco pro *P. XVI.* mallem *P. XII.* Vulgo putant, ſubjugia fuiſſe lora, qvibus jugum collis boum eqvorumve aptabatur. Verum major apud me Gloſſarum fides, qvæ oſtendunt ad temonem jugumq; pertinuiſſe.

ſe. Solebat autem lorum hoc religari circum clavum, qvem à jugo habebant trajectum, Græcis ἕστωρα vocatum. Scholiaſtes vetus Homeri Il. Ω. Ἕστωρ πάτταλος τῷ ζυγῷ ἐνιέμενος ἐν ἄκρῳ τῷ ῥυμῷ πεπηγός. Ἔνθα κρίκος ἐμβάλλεται, καὶ τὸ ζυγόδεσμον ἀποδέδεται εἰς συνοχὴν τοῦ ζυγοῦ. *Heſtor eſt paxillus iugo immiſſus, in ſummo temonis defixus, in quem iniicitur annulus, & religatur lorum iugi, ut iugum contineat.* Ita Pollux: Ὁ δὲ πάτταλος, ὁ διηρημένος ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ ἐπὶ τὸν ῥυμὸν, ᾧ τὰ ζυγόδεσμα περιελίττεται, ἕστωρ. *Paxillus à iugo ad temonem erectus, cui lora iugi induntur, heſtor.* Docent, paxillum iſtum fuiſſe in jugo, & transmitti conſveviſſe per temonem, qvia temonem jugo imponebant, ut oſtendam in ſeqventibus. Circulum qvoq; ſive annulum injeciſſe paxillo illi demonſtrant, qvi annulus ſine dubio in capite temonis fuit. Meminit hujus annuli Homerus etiam Il. Ω. in vehiculo Priami:

-- -- Ἐπὶ δὲ κρίκον ἕστορι βάλλον
Τρὶς δ᾽ ἑκάτερθεν ἔνδησαν ἐπ᾽ ὀμφαλόν.

Annulum paxillo iniecerunt, ter verò utrinque ligarunt, iuxta medium. Sic hæc explico; nam ὀμφαλὸν expreſsè Scholiaſti veteri τὸ μέσον τοῦ ζυγοῦ, *iugi medium.* Et temonem cum loris ad medium jugi religari conſveviſſe ſuperius demonſtratum eſt. Qvando ait, *ter ligarunt,* lorum illud ter circum temonem jugumq; vult fuiſſe ligatum firmitudinis majoris gratia. Qvo fine qvoq; longum habebant. Qvod Homerus qvoq; indicat, qvando præmittit:

Ἐκ δ᾽ ἔφερον ζυγόδεσμον ἅμα ζυγῷ ἐννεάπηχυ.

Extuleruntque lorum cum iugo novem cubitorum. Facit lorum longum novem cubitos, qvod eſt brevius nonnihil, qvam qvale Cato exigit in plauſtro. Vult enim eſſe pedum XVIII. cum novem cubiti faciant pedes tantum tredecim cum dimidio. Dicit autem Homerus ter ligaſſe ἑκάτερθεν ſeu *utrinque,* qvod accipio de utraq; parte paxilli ſive heſtoris, ut in medio illorum vinculorum emineret, qvæ ſimul ὀμφαλὸν ζυγοῦ ambibant. Habebat enim medium illud qvædam foramina, per qvæ firmitatis majoris gratia lora illa trajiciebant ſimul, cum temonem alligarent. Unde Heſychius: Ὀμφαλόεντα, ὀμφαλοὺς ἔχοντα ζυγόν. Ὀμφαλοὺς δὲ λέγουσι τὰς ἐν τῷ ζυγῷ τρώγλας, ἐφ᾽ ὧν αἱ ἡνίαι δέδενται. *Vmbilicatum, iugum umbilicos habentem. Vmbilicos autem*

vocant foramina sive cava iugi, in quibus lora religantur. Fuerunt autem illa non tam integra foramina, qvam incisuræ qvædam ad hoc factæ. Sic enim accipio, qvod ait Eustathius: Ὀμφαλόεν δὲ, τὸ, ἢ κύκλους τινὰς κοίλους ἔχον ὀμφαλοειδεῖς, ἢ γλύμμα τε κοῖλον περὶ τὸ μέσον τοῦ ζυγοῦ, ὅπου οἱ ἱμάντες περιτίθενται. *Vmbilicatum verò, quod habet circulos quosdam cavos umbilicorum figura, vel incisuram cavam circa medium iugi, circa quam ligantur lora.* Præter lorum, temonem jugo alligans, video & lorum aliud à jugo circa colla boum. Exhibet manifestè pictura proximè proposita, & qvam Lipsius in de Cruce publicavit. Similiter in illis bobus occurrit, qvos ex Porcii marmore dedit Petus libro de Ponderibus & Mensuris. Boves trahunt aratrum, cum jugo istiusmodi.

Habes hic lorum à capite jugi, qvod hic simplex est, descendens ambiensq; bovis collum. Græcos λέπαδνα existimo vocasse. Eustathius Il. E. λέπαδνα κυρίως, πλατεῖς ἱμάντες, οἷς ἀνεδεσμοῦντο οἱ τράχηλοι τῶν ἵππων πρὸς τὸν ζυγόν. *Lepadna propriè lora lata, quibus colla equorum religantur ad iugum.* Dicit primum manifestè, lora hæc pertinuisse ad colla, eaq; religasse ad juga, qvod notandum. Deinde lora hæc fuisse ait lata. Atq; hac effigie cernuntur in bobus plaustri, qvod in tabula marmorea expressum servant ædes Barbarinæ. Hic sanè lorum sive corium est bene latum, qvod colla boum ligat ad jugum. Verum non

non de boum jugo loqvitur Euſtathius, ſed eqvorum. Credo, qvod in verbis Homeri, qvæ exponit, eſſet mentio eqvorum. Pollux aliter nonnihil de hoc genere lib. I. cap. 10. p. 11. Τὰ δὲ ἀπὸ τῶν ῥυμῶν ἀπηρτημένα, τὰ ὑπὸ τοὺς αὐχένας τῶν ἵππων ἑλιττόμενα, λέπαδνα. *Quæ verò à temone extenſa ſub equorum collis conſtringuntur, lepadna.* Facit ipſe lepadna deſcendere non à jugo, verum à temone. Sed cum Euſtathio conſentit etiam Heſychius: Λεπάδια, ἱμάντες πλατεῖς, οἷς ἀναδέονται οἱ τράχηλοι τῶν ἵππων πρὸς τὸν ζυγόν. Ita habent editi, ſed legendum Λέπαδνα, qvod jam Stephanus obſervavit. *Lepadna*, inqvit, *lora lata, quibus religantur colla equorum ad jugum.* Expreſsè dicit πρὸς τὸν ζυγὸν, *ad jugum*, non ad temonem. Poteſt tamen verum eſſe etiam alterum, ſi credamus illa lora pependiſſe ab una parte à temone, ab altera revincta fuiſſe ad jugum. Et

 hoc

hoc velle ἀπηρτημένα Pollucis videtur. Auctor Etymologici alio nomine vocata putat μασχαλιστῆρας. Λέπαδνα inqvit, οἱ κατὰ τῶν ἱππίων στηθῶν ἱμάντες, οἱ μασχαλιστῆρες. *Lepadna sunt lora circa pectora equorum, quæ & maschalisteres.* At hæc inter se distingvit, & diversa facit Pollux. Nam post ea, qvæ de lepadnis, subdit: Τὰ δὲ ὑπὸ τοὺς ὤμους τῶν ἵππων, μασχαλιστῆρες. *Quæ verò sub scapulis equorum, maschalisteres.* Ponit maschalisteres ὑπὸ τοὺς ὤμους, cum lepadna sint κατὰ τῶν στηθῶν. Et certè lepadna omnes agnoscunt in collo, vel, qvod idem est, in pectore. At maschalistires esse circa scapulas humerosqve ipsa vox earum docet. Nam μασχάλη Græcis *ala* vel *axilla*. Hesychius: Μασχαλιστὴρ ὁ διὰ τῶν μασχαλίων δεσμὸς τοῦ ὑποζυγίου, τὸ αὐτὸ καὶ μασχαλίς. *Maschalister, vinculum per axillas iumenti, quod & maschalis.* Credo tamen, duo ista lora interdum in summo fuisse conjuncta, indeq; factum esse, ut pro eodem sumerentur. Ita suspicor ex imaginibus vetustis, qvæ ab Onuphrio ex tabula marmorea ædium Farnesiarum sunt delineatæ. Ecce tibi cervum currui in Circo ita junctum.

Cingulum, qvod collum atq; pectus ambit, & lepadnon, qvod super humeros & axillas decurrit ad ventrem, maschalister, utrumq; in summo conjungitur nodo, in qvo fuisse annulus tenendis frenis videtur. Atq; ita cernas & in qvadrigis à Rubenio delineatis lib. I. Elect. cap. 30. Erant tamen, qvi alterutro carebant. Qvod ex iisdem

dem Onuphrii imaginibus apparet, qvarum aliqvæ lorum habent circa collum, aliqvæ tantum circa humeros. Et fortaſſis poteſt hoc ex eo eſſe, qvod, qvæ animalia non habebant jugum, ut ea, qvæ trahebant ſolis funibus à latere jugariorum, ea nec haberent lepadna, ſive lora circa collum, ſed tantum circa humeros & ſcapulas, id eſt, maſchaliſteres, ad qvas funes horum puto fuiſſe religatas, ſicut ad lepadna jugum ac temonem. Certè, ſi conſideramus bene Rubenii qvadrigas, qvæ omnium diligentiſſimè ſunt pictæ, alia videmus lora circa colla jugariorum, alia circa colla funariorum. Hæc enim tenuia & parva ſunt: at illa jugariorum prorſus lata, & à loris triplicibus inter ſe compoſita, manifeſtèq; jugo, cujus caput, deſinens in helicem ſeu ſpiram à latere unius eqvi, apertè cernitur, innectuntur. Cæterum, hoc loramenti genus qvomodo Latinis dictum ſit, hactenus ignoro. Nam τῦ *antilenæ* vox, qvam qvidam afferunt, idonea auctoritate caret. Neq; *poſtilena*, unde antilenam deformarunt, propriè de loro uſurpatur, ut apparet ex Plautinis verbis, in qvibus ſolis illa vox occurrit. Ita namq; habent in Caſinæ A. I.

> *Ita te aggerunda curvum aqua faciam probe,*
> *Ut poſtilena poſſit ex te fieri.*

Hic profectò poſtilena *lorum craſſum*, ſicut explicat Lambinus, ſignificare non poteſt. Nullum enim lorum natura ſua curvum. Flecti qvidem in utramq; partem poteſt, at per ſe curvum non eſt. At verò poſtilena, etiam priusqvam poſtilena fiat, debet eſſe curva, ut poſtilena poſſit fieri. Dicit enim Plautus, *te curvum faciam*, non ut *ſis*, ſed ut ex te *poſſit fieri* poſtilena. Qvare melius, qvi lignum incurvum interpretantur, qvod mox ipſe facit Lambinus. Nihil eo ligno hodieq; vulgatius in jumentis clitellariis, mulis maximè. Lignum eſt tres circiter digitos latum, unum verò craſſum, figura literæ Π Græcorum non abſimili, niſi qvod obtuſiores rotundioresqve habeat angulos. Ejus extrema duo capita firmantur ad clitellas, cætera muli nates ambiunt ſub cauda, unde & in lexico Argentoratenſi ὑπερὶς, id eſt, *ſubcaudale*, dicitur. Illud lignum poſtilena neq; uſum habet ullum in iis animalibus, qvæ adjuncta vehiculis. Cæterum, qvia poſtilena lignum, ejus imitatione dici antilena neqvit, nullum

Q 3 enim

enim lignum istiusmodi ab anteriori parte, neq; in clitellariis, neq; in vehiculariis jumentis. Lego tamen in antiqvo Lexico Argentoratensi: *Antilena*, προστηθίδιον. Et in Lexico Cyrilli: Στηθιστὴρ, *antellina*. Item in Philoxeno: *Antilena*, ἱμὰς ἵππων, & mox, *autelena*, διερηστὴς. Ὃ ἐστιν ἱμὰς ἵππων περὶ τὸ στῆθος. Qvibus verbis declaratur, per antilenam significari non lignum aliqvod, qvale postilena fuit, verum lorum, idq; circa jumentorum pectus. Qvanqvam, qvid postremo loco sit διερηστὴρ, haud intelligam, & διαστηθιστὴς vel cum Martinio διερειστὴς existimem legendum. Porrò, si est lorum, illud ipsum fuerit, qvod Græci λέπαδνον dixere. Interim vix dubito, qvin Latinum saltem vocabulum sit novum, ac fortassis ne id qvidem signet, qvod est λέπαδνον. Invenio id enim usurpatum apud Mauritium nostrum, non in vehiculariis, sed sellariis. Mauritius noster lib. I. c. 2. Καὶ μικρὰ τουφία κατὰ τῶν ὀπισθοσελίνων καὶ ἀντελίνων. *Parva tuphia in postilenis & antilenis*. Loqvitur de eqvitibus illorum temporum, qvi cum habuerint sellas in eqvis, sicut liqvet ex eodem capite, valde mihi verosimile, antilenas hasce inventas esse cum ipsis, & ad easdem propriè pertinuisse, neq; ullo modo spectasse ad juga, vel significasse illa lora, qvibus ad vehicula trahenda utebantur. Certè Græca qvoqve, qvæ in Glossis occurrunt, nova sunt, nec apud veteres recepta, ut appareat rem qvoq; novam denotare. Accedit qvoq; Isidorus, qvi ob caussam hanc expressè: *Antella, quasi ante sella, quemadmodum postella, quasi post sella*. Nam *antella* & *postella* ipsi, qvod aliis *antilena* & *postilena*. Unde apertè seqvitur, ad sellas pertinuisse. Fueruntqve hæc omnino ἱμάντες, id est, lora coriacea, sicuti Philoxenus testatur, hodieq; receptum est. Nec videre possum caussam, qvare vestes maluerit explicare Vossius in Lexico. *Sanè vestem fuisse de cauda dependentem arguit, quod antilena item vestis erat, qua pectus equis tegebatur*, ait, postilenam explicans. Verum talem de cauda dependentem vestem nemo prodit veterum, nec in ullis monumentis aut imaginibus antiqvis potest observari. Atq; istoc qvidem jugum apud veteres. Solebat autem jugum istiusmodi usurpari non in bubus tantum, qvæ res notissima, verum etiam in eqvis. Liqvet ex loco Curtii, qvem attulimus in præcedentibus, & Virgilius lib. III. Æn.

Sed

Sed tamen iidem olim curru succedere sveti
Quadrupedes & frena jugo concordia ferre.

Hinc apud Græcos ζύγιοι ἵπποι, apud Latinos *jugales*. Sic enim eqvos istiusmodi appellat Virgilius Æn. VII. & Servius ad lib. V. Æn. *Iugis*, pro *equis jugalibus*. Mulis qvoq; imponi solebant. Unde Claudianus in Epigrammate de mulabus Gallicis:

Et pareant duro libera colla jugo.

Etiam asinis. Itaq; habes apud Catonem *jugum asinarium* in de R. R. cap. II. *Iugum plostrarium I. jugum vinarium I. iugum asinarium unum.* Et hac ex caussa apud eundem cap. 62. *Iuga boum, mulorum, asinorum* nominantur, pro tot paribus. Illud etiam notandum, qvod hæc juga haberent in collo. De bubus res est nota, qvanqvam aliqvi religarent ad cornua, qvod minus probabatur. Columella lib. II. cap. 2. *In opere boves arctè iunctos habere convenit, quo minus colla eorum labefactentur, iugumque melius aptum cervicibus insideat. Hoc enim genus iuncturæ maximè probatum est. Nam illud, quod in quibusdam provinciis usurpatur, ut cornibus illigetur iugum, ferè repudiatum est ab omnibus, qui præcepta rusticis conscripserunt. Neque immeritò: Plus enim queunt pecudes collo & pectore conari, quam cornibus.* De mulabus discimus ex Martiale, qvando lib. IX. in Edilum epigrammate, qvo nil dicit esse tritius, inter alia sic ait:

Non ruptæ recutita colla mulæ.

Vocat enim *ruptam*, qvæ est læsa à jugo. Læsionem porrò illam facit in collo, qvod appellat recutitum, qvia labra vulneris reflectuntur hiantqve. De eqvis discimus ex Scholiaste veteri Homeri, qvando ζυγὸν exponit, τὸ ἐπιτιθέμενον ξύλον ταῖς τραχήλοις τῶν ἵππων, *lignum impositum collis equorum*, ad Il. E. Inde Curtius lib. IV. cap. 15. *Equi crebra iactatione cervicum iugum excusserant.* Qvibus verbis simul liqvet, non fuisse religatum validè, sed potuisse excuti. Hinc de Solis eqvis Ovidius in fabula Phaëtontis: *Saltu in contraria facto Colla iugo eripiunt.* Tacitus Vita Agr. cap. 31. de Brigantibus, respectuq; hujus rei: *Nisi felicitas in socordiam vertisset, exuere iugum potuere.* Et Florus lib. II. cap. 14. de Macedonibus: *Sed prior iugum excutit Macedo.* Sed & *imposita* tantum juga iccirco dicuntur. Cicero de

Nat.

Nat. D. *Nos onera quibusdam beſtiis, nos iuga imponimus.* Græci partem illam colli appellabant λόφον. Euſtathius Il. Ψ. λόφος δὲ ἐπί τε βοῶν καὶ ἵππων καὶ ἡμιόνων, τόπος τοῦ τραχήλου, ᾧ ἐπιτίθεται ὁ ζυγός. Statius tamen juga ponere in pectore videtur lib. VI. Theb. illo verſu:

— *Nunc avidi prono iuga pectore tangunt.*

Non intelligo, qvomodo tetigerint juga pectore, ſi fuerunt in collo. Nam de viris currus agitantibus ſermo eſſe non poteſt, qvia reliqva non ipſos ſpectant, verum eqvos. Sed fortaſſis ſermo eſt de jugis non propriis, ſed præcedentibus, qvoniam velut ex oppoſito dixerat ante: *Spatio, quo quisque valebat diducti* fuere. Qvanqvam, cum ſit ibi ſermo de qvadrigis, qvarum interiores tantum eqvi jugum habent, qvomodo id ſubſeqventes tangere potuerint, perinde intelligere haud valeam. Igitur notandum, non hic cohærere *tangunt pectore*, verum abſolutè dici, *juga tangunt.* Dicuntur tangere juga, qvi pedibus curſu in altum ſublatis genubusq; hoc faciunt, maximè, ſi ipſi pectora collumq; flectant, ſicut fit in concitato curſu. Qvo reſpectu qvoq; additur *avidi prono pectore.* Vult enim pectus per aviditatem ſtudiumq; currendi habuiſſe pronum inclinatumq; ad terram. Cum qvo, qvia & cervix & jugum ipſum inclinabatur, fieri profectò poterat, ut genubus tangerentur juga.

Cap. XII.

De ratione jungendi.

Vni iugo iuncti duo tantum. Olim erant ſinguli per ſe, alii poſt alios in vehiculo. Iſidorus explicatur. Temo perpetuus, quid. Emendatio Salmaſiana expenditur, vetusque Iſidori lectio ſtabilitur. Temones plures, unus poſt alterum. Τέτραρυμος, ὀκτάρυμος. *Centum iuga in vehiculo. Protelum. Protelare. Nonius explicatur. Protendi ordines equorum. Equi ſinguli longa ſerie. Claudianus, Martialis & Cato explicantur. Cliſthenis ætas, & quid invenerit. Funarii priſci quales.* Παρήοροι. *A fronte, non latere iugalium ſtabant. Homerus explicatur.* Τετράζυγον & τετράρυμον *ut differant. Alexandri mirum vehiculum, in quo ſingularis iunctura. Tota ratio iungendi breviter explicata. Funes.* Σειραὶ. Ἡνίαι. *Pollucis verſio notata & Gyphanii. Euſtathius expoſitus.* Ῥυτῆρες. Ἑλκυστῆρες. *Helcia, tæniæ, copulæ, iuncturæ, iungla:* Κόσμος μύλων.

μυλῶν. Argenteæ juncturæ. Funes quo religati. Μεσάτιος *&* μεσάτιον *differunt. Equi, cum ad currum firmantur, dicuntur iungi. Iuncti muli pro vehiculo. Iunctos conscendere. Currus iuncti. Iuges & iuncti differunt. Seiuges non sunt sex iuncti. Isidorus explicatur. Iungere & iugare differunt.* Ζευγνύναι ἵππους. Ζεῦγος. Τρίζυξ. Τετράζυξ. *Philoxenus emendatur. Abiungere. Abiugare.* Ἀποζευγνύναι *Seiungere. Deiungere. Scaliger & Taubmannus notati. Interiungere. Martialis vetus lectio contra Scaligerum probata & exposita. Equus dexter, sinister. Equi medii. Equus dexter & medius dexter differunt. Iugales & medii num fuerint sexus feminini. Argolus & Salmasius reiecti. Equæ velociores maribus. Funalibus non semper tributa in Circo victoria. Introiuges, qui.* Οἱ ἔξω τοῦ ζυγοῦ. *Vnus tantum equus in triga vel quadriga, cui victoria debebatur.* Παρήοροι, σειραφόροι, σειραῖοι, ἀκρολῆρες. *Chrysostomi lectio defensa contra Salmasium.* Δεξιόσειρος. *Dexter. Lævus. Primus. Secundus. Argolus & Salmasius iterum reiecti. Silii locus examinatus, & Stahlii. Stahlius aliter emendatus, atque à Salmasio factum. Funalis dexter præcipuus in curru, non sinister. Primus funalis est dexter. Equorum iuncturas quis primus omnium ostenderit.* Ἱπποτροφία. Ἅρμα ζεῦξαι.

JUgis usos esse veteres ad juncturam, ante vidimus. Qvæ verò ista fuerit junctura, qvove modo singula, qvo bina, terna junxerint animalia; unone jugo omnia, num verò pluribus, & utrum qvædam nullo, id nunc est dispiciendum. Atq; olim qvidem boves, eqvos, asinos uno jugo adjunxisse duos, manifestum est. Hinc enim *iugum boum, equi iugales*, & id genus, sicut supra qvoq; vidimus. Qvin imò de sydere, qvod plaustrum appellarunt Græci Latiniqve vetustissimi, sic Hyginus in Poët. Astron. *Ex septem stellis duæ, quæ pariles, & maximè in uno loco viderentur, pro bobus haberentur, reliquæ autem figuram plaustri simularent*, constituerunt. Dicit eas stellas habitas pro bobus, qvæ maximè pariles & vicinæ, qvoniam ut in uno juncti jugo videbantur. Sed ignoro, annon stellæ ipsæ explicationi huic repugnent: Neqve enim una ab alterius consistit latere, sed altera alteram à tergo veluti conseqvitur. Ut aut valdè rudes veteres in formandis istis imaginibus fuisse, aut hanc novam & ex præsenti usu

desumptam Hygini esse interpretationem oporteat. Sanè, qvin & alias bovem unum junxerint post alterum, si essent plures, & vehicula oneraria vel rustica, ego qvidem dubitare neqveo. Et colligitur ex eqvis, qvi sic juncti antiqvissimis temporibus. Isidorus: *Quadrigarum currus duplici temone olim erat, perpetuoque, & qui omnibus equis iniiceretur. Iugo primus Ciristenes Sicionius tantum medios iugavit.* Vocat temonem duplicem *perpetuumque*, qvando alter ab alterius capite procedit. Hoc enim *perpetuum* Latinis, qvando absqve intermissione qvid procedit, qvomodo *perpetua fossa, montes perpetui, trabes perpetuæ,* de continuis nulloq; interstitio diruptis divisisq; usurpantur. Jam si temo duplex, illeq; perpetuus, necesse est, ut ad unum duo eqvi & ad alterum ante hunc iterum duo eqvi alii primis temporibus fuerint firmati. Scio, aliter hæc verba legere Salmasium in Exercitationibus Plinianis, nempe illo modo: *Quadrigarum currus duplici temone olim erat, perpetuoque, & quod omnibus equis iniiceretur, iugo:* Atq; ita illud *perpetuo* referre non ad duos temones, sed ad jugum. Verum adversatur emendationi huic primò constans codicum omnium lectio, in qvibus semper *qui* est, qvod referri, nisi ad temones, neqvit. Deinde jugum unum unqvam pluribus impositum, qvam duobus, in vehiculis vulgaribus ad bellum pertinentibus, qvi probabitur? Contra duobus tantum indi consveviſſe scimus nos vel ex Homero, qvi vixit annis circiter trecentis qvinqvaginta ante nominatum Isidori Ciristenem, vel, ut scribi oportebat, Clisthenem. Verba sunt manifestissima Il. π. ubi describit pugnam Sarpedonis cum Patroclo:

Τὼ δὲ διαστήτην· κρίκε δὲ ζυγὸν ἡνία δέ σφι
Σύγχυτ', ἐπειδὴ κεῖτο παρήορος ἐν κονίῃσι.

Hi autem divisi sunt, stridit verò jugum, funesque confundebantur, postquam jacebat in pulvere funalis equus. Hic, nisi fallor, trigæ describuntur, certè trium in curru eqvorum mentio fit nominatim. At jugum non in tribus omnibus, sed tantum in duobus, qvia tertius παρήορος, id est, extra jugum fuit constitutus. Homerus itaq; nescivit jugum istiusmodi continuum aut perpetuum, qvale prodidit Salmasius. Unde qvoq; seqvitur, cum tanto Clisthenes sit recentior,

centior, qvod primus jugum duobus tantum eqvis in plurium eqvorum curru imponere non instituerit. Contra temonum plurium, unius post alterum collocatio vetusta est. Eam enim legimus & in vehiculis Abradatis Cyriqve, qvi vixerunt circa illa ipsa Clisthenis tempora, ut mirum non sit, si hanc consvetudinem mutavit. Xenophon profectò lib. V. Pæd. Abradatis currum vocat τετράρυμον ἐξ ἵππων ὀκτώ. *Instructum quatuor temonibus & equis octo.* Et paulò post currum Cyri ὀκτάρυμον, *instructum temonibus octo*, tractum verò ὀκτὼ ζεύγεσι βοῶν, *octo jugis boum.* Unde qvoq; discimus, qvod jam alias ostendi, veteres qvot paria animalium haberent ad vehiculum, tot habuisse temones, hocqve valuisse non in bobus magis, qvam in eqvis, fuisseq; omnium eandem rationem. Nec est, ut existimemus, qvod Salmasius putabat, temones illos fuisse juxta se collocatos, alios dextros, alios sinistros. Ita enim similes fuissent currus illi τετρίπποις. At Xenophon non dicit habuisse ὄκτιππον, vel ἑκκαιδεκίππον, qvomodo hujus generis alia vehicula ἔξιππα, τέτριππα & similiter Græcis nominantur, verum ὀκτάρυμον, vel τετράρυμον. Deinde, qvis omnino Cyri ætate legit ὄκτιππον, seu octojuges? ut de aliis non dicam. Sed nec ad postremum, qvomodo vel boves vel eqvi sedecim uno in vehiculo æqva fronte statui jungive potuerint, apparet, qvod tamen in Cyri curru fuit necesse, si eum ex sententia priori explicemus. Qvare superest, ut credamus, temones illos qvatuor vel octo fuisse alios post alios, id est, *perpetuos*, sicut Isidorus appellabat. Maximè, cum ex temonibus Xenophon vehicula ista, unum ὀκτάρυμον, alterum τετράρυμον, potius, qvam ex eqvorum numero, maluerit appellare. Qvid, qvod ista ratio deinde qvoq; fuerit servata in onerariis vehiculis? Docet manifestè Lucilius Sat. XII. cum ait: *Hunc juga mulorum protelo ducere centum*
Non possunt. -- -- -- --

Centum juga sunt centum paria, qvorum qvodlibet ad suum propriumq; jugum est firmatum. Hæc centum paria protelo ducunt qvidpiã, qvãdo ducunt cõstituta lõga serie. Hoc enim *protelo* significat. Qvemadmodum res ipsa, qvando ita longa serie constituuntur, Latinis *protelare* dicitur. Unde Nonius: *Protelare, rursus adjungere.*

jungere. Ita enim rectè emendavit Faber, & ex libris optimis expressit Mercerus. Dicit, *rursus adjungere*, qvod est, adjuncto jam uni jugo jugum aliud adjungere, & huic rursum aliud. Qvod factum aliqvando, donec essent centum, indicat Lucilius, qvi numerus jugorum, nisi aliis ante alia collocatis, intelligi non potest. Habemus itaq; vehicula vetustissimis temporibus sic juncta, ut, si plura boum aut eqvorum essent paria, alia antecederent, alia seqverentur, serie continua, interjuncto inter singula temone, qvi, qvia mutuo se excipiebant longo ordine, iccirco ab Isidoro *perpetui* sunt dicti. Eandemq; rationem videmus servatam postea qvoq; in vehiculis onerariis, sive boves ea ducerent, sive muli, sive eqvi. Pertinet huc enim locus etiam alius Lucilii ex Sat. VI. ubi ait:

Quem neque Lucanis oriundi montibus tauri
Ducere protelo validis cervicibus possent.

Nam & hic protelo ducunt tauri, qvando longa serie alii post alios junguntur. Sed & ex Sulpitio Severo hoc discimus, qvi fiscalem rhedam sic describit sui temporis. Verba sunt Dial. II. cap. 4. *Per aggerem publicum plena militaribus viris fiscalis rheda veniebat. Sed ubi Martinum in veste hispida nigro & pendulo pallio circumtectum contigua de latere jumenta viderunt, paululum in partem alteram pavefacta hæserunt. Deinde funibus implicatis protentos illos, quibus, ut sæpe vidistis, misera illa animalia conglobantur, ordines miscuerunt.* Non est dubium, qvin *protenti ordines* jumentorum hoc loco sint alii ante alios longa serie incedentes. Ideòq; funium fit mentio in his verbis, qvibus implicati non intelliguntur, nisi junctos isto modo dicamus. Adde, qvod communis numerus eqvorum in tali rheda fuerit vel denarius, vel octonarius, qvantus nusqvam vel rarissimè legitur in curribus, qvi æqva fronte eqvos habebant collocatos. Constantius Imperator in l. 8. C. Theod. de Cursu publico: *Octo mulæ jungantur ad rhedam æstivo tempore, hyemali decem.* Nisi qvis non duas & duas incessisse mulas hic existimet, verum pro se singulas, qvam fuisse rationem antiqvissimam jungendi, maximè in onerariis vehiculis & ad itinera spectantibus, jam ab initio monstravi. Claudianus Epigr. de Mulabus Gallicis, in esseda:

Quamvis quæque sibi longis discurrat habenis,
Et pateant duro libera colla jugo,
Ceu constricta tamen servit, patiensque laborum
Barbaricos docili concipit aure sonos.
Absentis longinqua valent præcepta magistri,
Frenorumque vicem lingva virilis agit.

Non potuisset elegantius exprimere consvetudinem Gallicam jungendi jumenta, qvæ hodieq; durat, nec apud Gallos modò, sed & Germanos passim est recepta. Verè ibi qvodq; sibi discurrit, absq; ullo socio. Qvo respectu qvoq; Claudianus *libera colla* dixit, non qvod libera omnino essent, sed qvod libera à socio. Et hoc est, qvod subdit, *servire tamen ceu constricta,* nam *constricta* sunt conjuncta copulataq; cum alio sub eodem jugo. Currebant igitur hæ mulæ pro se singulæ, una post alteram, longo tractu. De eadem ratione accipio & Martialem lib. V. epigr. in Paulum:

Vixque datur longas mulorum vincere mandros,
Quæque trahi multo marmora fune vides.

Marmora namq; trahuntur *multo fune,* qvando eqvis mulisve pluribus longo ordine ante se junctis vehuntur. Qvo fortassis fine ibi mulorum longas habuere mandras, sive stabula, qvia mulis trahi multis consveverant. Item Catonem, qvando ait lib. V. Orig. de bubus: *Sed protelo trini boves unum aratrum ducent.* Ducent, ait, trini, non communi ratione, missiq; sub unum jugum, sed *protelo,* id est, alii post alios juncti. Qvomodo & apud Plinium habes *octonos boves ad singulos vomeres anhelantes,* lib. XVIII. cap. 18. Sicut autem ratio hæc absq; dubio vetustissima, nec in onerariis aut itinerariis solummodò, sed & militaribus vehiculis olim servata, ita eam postea, saltem in militaribus, aut qvæ ad speciem illorum facta erant, ludicris & ad spectacula destinatis Clisthenes immutavit. Isidorus loco antea laudato: *Quadrigarum currus duplici temone olim erat perpetuoque, & qui omnibus equis injiceretur. Iugo primus Clisthenes Sicionius tantum medios jugavit, eisque singulos ex utraque parte simplici vinculo applicuit, quos Græci σειραφόρους, Latini funarios vocant, à genere vinculi, quo prius alligabantur.* Clisthenes hic Sicionius Si-

cioniorum fuit tyrannus, cujus mentionem facit Athenæus, Polyænus, Frontinus atq; alii, vixitq; circa tempora Solonis, ut observat ex Herodoto Clarissimus Vallesius in annotatis ad Excerpta Diodori, hoc est, circa Olympiadem qvadragesimam & septimam. Ante qvod tempus proinde, si audimus Isidorum, qvadrigæ habuerunt eqvos non æqvali fronte constitutos, verum duos ante, duos post, cum duplici temone. Clisthenes temonem priorem demsit, eqvosq; divisos, unum à dextra, alterum à sinistra posuit, ut deinde æqva fronte omnes qvatuor incederent. Sed qvid est, qvod addit Isidorus, eqvos utrinq; additos dictos *funarios* à genere vinculi, qvo PRIUS alligabantur? An & prius funibus alligati? At ajebat ante duplicem habuisse temonem. Nec exponit nobis hoc Salmasius, qvi & ipse ante Clisthenis ætatem omnes facit jugales. Verba ejus hæc sunt: *Prius quatuor equos sic jungebant, ut duplici temone equis interjecto perpetuum jugum omnibus injiceretur. Tum nullus in curru funalis equus fuit, sed omnes jugales.* Si nullus tum funalis, qvomodo Isidorus dicit, appellatos funarios à genere vinculi, qvo *prius* qvoq; & ante ætatem Clisthenis alligabantur? Et profectò, qvin qvadrigæ veteres habuerint jugales omnes, dubitari neqvit, saltem ob temonem duplicem, qvoqvo illum modo, sive perpetuum, sive alterum juxta alterum intelligas. Unde ergo Isidori funarii, & qvidem ante Clisthenis ætatem? Ego puto ita dictos non respectu qvadrigarum ante Clisthenem, sed trigarum. In his enim habuisse ut jugales duos, ita unum παρήορον, supra etiam ex Homero vidimus. Sed de hoc παρηόρῳ seu funario est dubium, qvem habuerit olim locum. Salmasius æqvali eum fronte collocat cum jugariis. Verba ejus in Exercitationum magno opere p. 900. *Heroës ut plurimum trigis usi leguntur in bello. Duobus subjugis equis adnexus erat vinculis alius equus extra currum, quem παρήορον dicebant.* Extra currum ait, hoc est, à latere eqvorum reliqvorum. Sed si hæc trigarum fuit ratio vetustissimis temporibus, scire caussam velim, cur, cum facerent qvadrigas, mallent addere temonem, qvam funali uni, qvem in dextro latere adjunctum jam jugariis habebant, ut Salmasius existimat, funalem alium adjungere in sinistro? Atqvi illud

maluis-

maluisse ante Clisthenis ætatem necesse est, ut credamus, si Salmasii stamus sententiæ. *Equos, ait* Salmasius, *sic jungebant, ut duplici temone equis interiecto perpetuum iugum omnibus iniiceretur.* Cur, qvod incommodum putarunt in trigis, ut tres eqvos mitterent sub unum jugum, id putarunt non incommodum in qvadrigis, ut sub jugum unum mitterent qvatuor? An qvid minus verosimile potest dici? Qvare mihi semper is παρήορος in trigis visus non à latere jugalium adjunctus, verum fronte. Ac putavi posse ita colligi vel ex Homero, qvando scribit Il. π. in hunc modum:

> Κάδδ᾽ ἔπεσ᾽ ἐν κονίῃσι μακών, ἀπὸ δ᾽ ἔπτατο θυμός.
> Τὼ δὲ διαστήτην· κρίκε δὲ ζυγόν, ἡνία δέ σφι
> Σύγχυτ᾽, ἐπειδὴ κεῖτο παρήορος ἐν κονίῃσι.

Decidit verò in pulverem hinniens, avolavit autem anima. Hi autem divisi sunt: Stridit autem iugum, habenæque ipsis confundebantur, postquam iacebat extraiugalis in pulvere. Annotandum est, qvod divisos fuisse dicat jugales, postqvam cecidit funalis, id est, hunc ad dextram, alterum ad sinistram partem instituisse cursum; Divisionis namq; hujus ratio videtur nulla alia, qvam qvod ante ipsos jaceret funalis. Hoc enim jacente difficile erat, ut in latus unum ambo jugales discederent. Nec transire juncti poterant, nisi simul prolaberentur. Eustathius hoc ipsum indicat illis verbis: Τὸ δὲ διαστήτην, καιριώτατα εἴρηται. Πεσόντος γὰρ τοῦ παρηόρου, ἢ ξυνωρὶς διΐσταντο, ἢ ταραγμῷ συγχυθέντες, ἢ ἄλλως πρὸς ἀντέρεισιν, ἵνα μὴ συγκατενεχθῶσι. *Illud, divisi sunt, opportune dictum est. Cadente namque funali, duo iugales sunt divisi, vel pavore consternati; vel alias obiecto obstaculo, ne simul deferrentur ad terram.* Obstaculum sive ἀντέρεισις Eustathii, ob qvod necesse fuit, ut dividerentur à se mutuò jugales, aliud intelligi non potest, qvam qvod fecit eqvus tertius funalis ante pedes ipsorum prolapsus. Nam si cecidisset à latere, poterant profectò jugales manere conjuncti, imò & cursum tenere suum, illo reciso. At apud Homerum post casum funalis dividuntur, & discedunt in partes diversas, eoq; remoto, de novo incipiunt cursum instituere rectum, seq; conjungere. Sic enim clarè ait, postqvam resectum funarium ostendisset:

Τὼ δ' ἰθυνθήτην, ἐν δὲ ῥυτῆρσι τάνυσθεν.
Τὼ δ' αὖτις συνίτην ἔριδος πέρι θυμοβόροιο.

Hi autem rectà iverunt, inque habenis directi ſunt, & rurſum coiverunt propter contentionis fervorem. Αὖτις συνίτην ait, unde jugales à ſe mutuò diviſos fuiſſe manifeſtum eſt, non hos à funario, qvod exiſtimare poſſet, qvi rem non bene ponderaret. Ex qvibus cunctis tandem ſeqvitur, funalem tempore Homeri non ſtetiſſe fronte æqvali cum jugalibus, ſed eos præceſſiſſe. Sanè, ſi funalis æqva fronte ſtetit cum jugalibus, qvi potuerunt hi procedere longius, altero jacente? Nam cum eſſet ad jugales revinctus, caſu ſuo ipſos qvoq; tenuiſſet. At verò, qvia hic procedunt, inter ipſos & funalem ſpacium aliqvantum neceſſe eſt fuiſſe, qvod intelligi non poteſt, niſi funalem ante jugales ſtatuamus. Jam cum in trigis fuerit funalis, ſteteritq; ante jugales, etiam poſtea, cum à latere adjunctus eſt jugalibus, nomen id, qvod olim habuit, ſervavit, qvoniam adjunctus fuit non temone, verum ſolis funibus, plane ſicut ante. Scilicet res tota ſic ſe habuit, mea ſententia. Primum omnium & antiqviſſimis temporibus ſub jugo uno juncta duo jumenta æqvali fronte, intercedente uno inter utrumq; temone. Hæc cum non ſufficerent vel ad celeritatem, vel ad onus trahendum, addita duo alia ſimili ratione, id eſt, ſub uno jugo, intercedenteq; uno temone, qvi temo firmatus eſt ad caput prioris temonis. Nemo enim veterum temones duos ipſi vehiculo junctos & ſibi à latere poſitos unqvam nominavit. Cum ne juga qvidem duo ſatis eſſent, addita alia & alia, ſingula cum temonibus ſuis. Inde currus τετράρυμοι & ὀκτάρυμοι, de qvibus ſupra diſſeruimus. Sed accidebat aliqvando, ſive oneris levitate, ſive penuria jumentorum, ut adjungerentur animalia tantum tria. Hic duo veteri ratione juncta ſub jugo uno, cum uno temone: Tertium verò itidem veteri ratione collocatum ante cætera, ſed ſolis funibus religatum, nullo impoſito jugo, qvia uni jugum non temerè ſolebat imponi; nec intercedente temone, qvia nunqvam temo ſine jugo, nec ab uno temo rectè trahitur. Hæc ratio manſit longo tempore in trigis qvadrigisqve, donec Cliſthenis ingenium acceſſit. Vidit enim, credo, minus aptè flecti eqvos ſerie longiori ambu-

ambulantes, & temone duplici impeditos. Ideò temonem alterum sustulit, & si qvadrigæ essent, exemplo trigarum eqvos duos fecit funarios, alterum verò ad dextrum, alterum ad sinistrum latus jugariorum collocavit. Si trigæ, veterem funarium retinuit, tantum locum immutavit, effecitqve, ut deinde omnes tres vel qvatuor æqvali fronte incederent. Atq; hoc, opinor, est, qvod ajebat Isidorus de Clisthene, *mediis equis*, qvi soli tunc habebant jugum, cum ante haberent etiam cæteri in qvadrigis, *singulos ex utraque parte applicuit*, qvi nimirum ante fuerunt non singuli, sed in uno jugo conjuncti, nec ex utraq; parte, sed à fronte, & applicuit *simplici vinculo*, qvali *prius* etiam *alligabantur* in trigis, unde nomen σειραφόρων apud Græcos, apud Latinos *funariorum* servabant, qvod habebant ante hanc mutationem Clisthenis, non qvidem in qvadrigis, qvæ funarios habebant nullos, verum trigis. Hæc nostra est sententia de veteri jungendi ratione ante Clisthenis ætatem temporibus Homeri, & qvæ deinde auctore Clisthene in qvadrigis fuit observata. Salmasius, ut dixi, adversatur, omniq; tempore ivisse æqva fronte eqvos qvatuor existimat, qvem hac in parte seqvuntur alii, Vossius qvoq; in de Originibus, voce *Funis*. Adscribam totum locum, ut necesse non sit adferre Salmasii verba, qvando ea compendio refert. *Funales sive funarii equi, quos Græci dixere* σειραίους, *&* σειραφόρους, *&* παρασείρους, *&* παρηόρους. *Hi erant, qui in quadrigis, ubi fronte æquata equi quatuor irent, latus clauderent duobus jugalibus, qui in medio irent. Ergo hoc ordine ibant, dexter funalis, dexter jugalis, sinister jugalis, sinister funalis. Ac quemadmodum jugales vocabantur, quia interjecto temone jungerentur, ita funales vocabantur, quia à dextra sinistraque jugalium loro seu fune adnecterentur. Antiquis verò temporibus in quadrigis non duo jugales erant, sed quatuor. Neque enim tum unus erat temo, sed geminus, dexter & sinister, ac dextro duo, totidem sinistro temoni equi nectebantur.* Facit dextrum & sinistrum temonem in vehiculo, qvod ex nullo veterum probari poterit. Nemo enim novit, nisi unum. Et qvi possit, cum sit fueritq; semper μέσον ἀπὸ τοῦ ἄξονος, ut loqvitur Hesychius, vel, ut Phavorinus, μεταξὺ κατὰ μῆκος τοῦ ἅρματος ξύλον, id est, medium ab axe, in medio vehiculi ex-

tentum lignum. Temones certè gemini ambo in medio fuiſſe neqveunt. Poſtremo ipſa ratio temonis repugnat. Cum enim eo flecti debeat vehiculum, plures eſſe neqveunt in uno, qvod qvidem eis regatur. Nam temones reliqvi in τετραρύμῳ, exempli gratia, vel ὀκταρύμῳ non ad vehiculum pertinebant, verum juga, & in iis eqvos. Singulis enim paribus ſinguli temones tribui ſolebant, idqve ante Cliſthenis ætatem etiam in militaribus vehiculis. Poſt in onerariis qvidem manſit, at in militaribus Cliſthenis eſt ratio ſervata, collocatiq; duo eqvi ſub jugo, cæteri absq; jugo in lateribus, æqvali cum duobus illis fronte. Sic, ut bigæ qvidem non haberent niſi jugales duos ſub uno jugo; trigæ pariter jugales duos, ſed à dextro latere funalem unum absq; jugo. Uni enim ſoli jugum nunqvam imponebant, unde Claudiani qvoqve mulæ, qvarum una curſitabat poſt alteram, habent *libera colla jugo.* Qvadrigæ verò præter funalem in dextro, funalem alium etiam in ſiniſtro latere, atqve ita jugales duos, funales duos, omnes æqva fronte conſtitutos, ſicut ſæpe in antiqvis nummis & marmoribus cernuntur. Jam cum qvadrigæ non habuerint, niſi jugales duos, temonem unum, ſeqvitur errare plurimum, qvi cum τετραρύμοις faciunt easdem. Sicuti Henricus Stephanus in Lexico, voce τέτρωρος, & Martinius. Cujus poſterioris in Lexico Philologico, voce *quadrijugis,* hæc ſunt verba: *Quadrijugis,* τέτρωρος, *&c. Gloſſæ: Quadrigum,* τετράζυγον; *Lego quadrijugum, eſt &* τετράρυμον. Perperam τετράζυγον ſeu *quadriiugum* & τετράρυμον idem eſſe arbitratur. Nam qvadrijugum vehiculum eqvos tantum habet qvatuor, at τετράρυμον bis totidem, id eſt, octo. Diodorus manifeſtè oſtendit in vehiculo Abradatis, de qvo ſupra etiam locuti ſumus. Deinde τετραρύμου jugales omnes, funales nulli; Contra fuit in vehiculo qvadrijugo, cujus pars dimidia eqvorum erat funalium. Poſtremo in τετραρύμῳ eqvi duo, antecedebant duos, & hi duos alios, & hi rurſum alios duos; At in qvadrijugo ibant omnes qvatuor fronte æqvali. Habebant autem veteres non trigas modò & qvadrigas iſta ratione junctas, ut in iis eqvi duo tantum eſſent jugales, reliqvi funales, omnes æqva fronte incederent, ſed & plurium aliqvando eqvorum vehicula, & in univerſum omnia, qvæ

apud Græcos ſicut τέτριππα efferuntur. Ut ſunt ἑξίππα, qvorum mentió eſt apud Athenæum. Latini *ſeiuges* vocarunt, ut ex Plinio eſt notum. Occurrunt & *ſeptemiuges* in tabula veteri ludorum Circenſium apud Onuphrium, qvi, opinor, Græcis fuere incogniti: Nomen certè eorum apud neminem reperias. *Decemiuges* commemorat Svetonius, qvi & ipſi Græcis ignorantur. Sunt & bis ſeni eqvi apud eundem in curru Jovis, cap. 94. Aug. E qvibus, noſtra ſententia, duo tantum fuere jugales, ad temonem qvippe unum tantum conſtituti, reliqvi funales. Nec enim habere plus, temone uno, hæc vehicula ſolebant, ſicut dixi. Qvare tanqvam ſingulare qvid & novum Diodorus memorat in curru, qvo funus Alexandri ducebatur, qvod haberet qvatuor temones. Verba hæc ſunt lib. XVIII. Τεττάρων δ᾽ ὄντων ῥυμῶν, ἑκάστῳ τετραστοιχία ζευγῶν ὑπέζευκτο, τεττάρων ἡμιόνων ἑκάστῳ ζεύγει προσδεδεμένων, ὥστε τοὺς ἅπαντας ἡμιόνους εἶναι ἑξήκοντα καὶ τέσσαρας. *Quatuor temones cum eſſent, unicuique ordo iugorum quadruplex adiunctus erat, quaternis mulis iugo alligatis, ita, ut omnium mulorum numerus eſſet ſexaginta quatuor.* Qvatuor temones hic intelligi non poſſunt alii poſt alios, ut in onerariis vehiculis, hoc enim novi nil fuiſſet, ſed à lateribus juncti. Qvod ex eo etiam colligitur, qvia qvivis temo habebat τετραστοιχίαν ζευγῶν, poſt qvam non potuit collocari temo alius. Τετραστοιχία enim eſt, cum juga qvatuor ſe mutuò, unum poſt alterum, excipiunt. Itaq; illi qvatuor temones ita erant juncti ad vehiculum, ut æqvales eſſent, neuterq; ante alterum poneretur, ſed alter eſſet ab alterius latere. Temones ſinguli trahebantur à jugis qvatuor mulorum, qvorum qvodlibet habebat mulos qvatuor, duos jugales, duos funales, conſvetudine vulgari: erantqve illa juga non à latere, ſed in frontem, unum poſt alterum, collocata per τετραστοιχίαν, qvod fuit plane novum. Sedecim enim muli æqva incedebant fronte, poſt hos totidem alii, idq; qvarta vice, ita tamen, ut temonem qvemlibet juga promoverent qvatuor, qvæ à tergo ſeſe mutuò excipiebant. Qvod, ut dixi, fuit novum qvidpiam & ſingulare, ac neq; ante neq; poſtea translatum in communem uſum. Communis uſus non recepit, niſi duo genera, unum ante Cliſthenis ætatem, alterum poſt ea tempora. Illud fuit, cum

jumenta tria, qvatuor vel plura junguntur pro se singula, qvod hodieq; durat, maximè per Sveviam in plaustris, qvibus vehunt sarcinas mercatorum; vel cum duo & duo longa serie, sed, ut inter singula paria intercedat temo cum jugo suo, qvalis ratio & ipsa nunc in usu est, præsertim, qvando plaustris suis carbonarii ex sylva Hercynia per adjunctos boves vehunt res suas in vicinas urbes; vel si ante duo jumenta jugaria eat unum funibus firmatum ad posteriorum illorum temonem, qvæ similiter non ignota hodie est ratio, præsertim rusticis per Alsatiam, qvi non temerè alia utuntur. Posterius genus, & qvod habet Clisthenem auctorem, fuit illud, cum jumenta omnia æqvali collocantur fronte, duo media sub jugo, cætera firmata funibus ad axem. Qvalis ratio videtur antiqvata hodie, nisi ejus instar servare currus Batavorum arbitramur, qvibus vulgo facere itinera sveverunt. Rarò enim illis duos, plurimum tres jungunt eqvos, pari omnes fronte, in qvibus illud qvoqve servant, qvod funem tertii axis capiti alligant. Mansit porro illa Clisthenis consvetudo non modò in Circensibus vehiculis & ludicris, in qvibus ipse primus usurpavit, sed & aliis, ut triumphalibus similibusq; ad ornatum pompamq; pertinentibus, qvod liqvet ex vetustis monumentis. Qvin imò posterioribus temporibus & in ipsa præfecti Prætorii Urbisq; carruca eam observamus, sicut in Notitia Imperii est delineata. Eqvi omnes qvatuor incedunt pari fronte. Qvanqvam illi eqvi non sint alii jugarii, alii funarii, verum omnes ratione simili nudis tænis copulisve juncti absq; jugo. Unde conjectamus, desiisse tum & Clisthenis consvetudinem, ventumqve propius ad eam rationem esse, qvæ in nostris est vehiculis recepta. Nam & in ipsis eqvi nudis copulis junguntur. Licet nostra differant in eo, qvod nos collocemus eqvos non æqvales omnes in fronte, verum duos & duos longa serie, nec temones habeamus plures, nisi unum, primis duobus & à vehiculo proximis interjunctum. Cæterum, qvemadmodum in vehiculis antiqvis eqvi duo medii fuerunt juncti per lora jugalia in jugo, ut jam ante aliqvoties ostendimus, sic cæteri non in jugo, verum axe ipsoq; curru *simplici vinculo*, ut Isidorus loqvebatur. Vinculum id Græcis est σειρά. Pollux.

lux lib. I. cap. 10. Ἵπποι οἱ ἑκατέρωθεν, παρήωροι, καὶ παράσυροι καὶ συραῖοι, καὶ τούτων ἡνίαι, σειραὶ καὶ παρηωρίαι. Vertit Gvaltherus: *Equi, qui utrinque assistebant, pareori, adjutorii, catenati & siræi vocabantur, horum verò habenæ, catenæ & lora.* Pleraq; hæc prava. Nam Græcorum παράσυροι, non *adjutorii catenative* Latinorum, qvos ignorant penitus, sed *funarii*, ut mox dicam. Deinde nullus sermo de *habenis* est hoc loco, sed de funibus, qvibus eqvi ad vehicula junguntur. Illi sunt ἡνίαι in his verbis. Deniq; hi funes nunqvam à Latinis appellati *lora* vel *catenæ*, verum *funes*. Inde habes *implicatos funes* in rheda fiscali apud Sulpitium Severum verbis supra recitatis. Sed & eqvorum *funariorum* appellatio inde orta, ut ex Isidoro liqvet. Ἡνίας Græcis esse funes istiusmodi apparet ex eodem p. 11. ubi post ἡνίας varias postremo subdit, αἱ δὲ, σειραῖος ἱμάς. Ubi rursum imperitè Gvaltherus, *habenæ aliæ lora dextra dicuntur*, cum debuisset, *quædam, funes tractorii.* Neq; aliud, opinor, voluit Eustathius ad Il. T. ubi ait: Τοὺς δὲ ὀπίσω καταλεινομένους ῥυτῆρας, ἡνία, παρὰ τὸ ἐνοῦν τοὺς ἵππους ὑπὸ τῷ ἅρματι. Certè ὀπίσω καταλεινόμενοι, hoc est, *retrò extenti*, funes alii in vehiculis sunt nulli, qvi qvidem dici possint ἐνοῦν τοὺς ἵππους ἅρματι, id est, *equos iungere currui*. Nec ἡνία alia, qvam ἡνίαι. Homerus ipse in verbis supra citatis:

-- -- Κρίκε δὲ ζυγὸν, ἡνία δέ σφι
Σύγχυτ'. -- -- -- --

Ubi ne Gyphanius qvidem rectè, *habenaque ipsis confundebantur*, pro *funes implicabantur.* Nam seqvitur, postqvam submovisset impedimentum eorum Patroclus:

Τὼ δ' ἰθυνθήτην, ἐν δὲ ῥυτῆρσι τάνυσθεν.

Qvod & ipsum perperam Gyphanius reddidit: *Hi autem rectà iverunt, inque habenis directi sunt*, debuisset enim, *inque funibus rectè tentis processerunt*, vel, *& funes rectè intensos traxerunt*. Nam ῥυτῆρες hic, qvi paulò ante ἡνία. Scholiastes ibi: Ῥυτῆρσι, χαλινοῖς, ἡνίαις. Παρὰ τὸ ἐρύειν, ὅ ἐστιν ἕλκειν. Dicit *rhyteras* & *henias* idem esse, illas ita dici ab *eryein*, qvod *trahere* significet. Qvibus verbis liqvet, ῥυτῆρας pertinuisse ad trahendum, fuisseq; ἡνίας, id est, funes tractorios. Hesychius: Ῥυτὴρ, ἡνίον, λῶρος, ἱμὰς, ἑλκυστήρ. Ῥυτῆρες, ἡνίαι, ἱμάντες τῶν ἵππων, οἷον ἑλκυστῆρες. Exponit per ἑλκυστῆρας, qvi plane funes sunt tractorii. Ita Au-

ctor Etymologici: ῥυτὴρ, ἑλκυστής. Apulejus ad exemplum hoc vocavit *helcia* Latinè. Verba ejus lib. IX. Asini: *Defectum me, helcio sparteo dimoto nexu machinæ liberatum applicant præsepio.* Paulò ante idem *tænias* appellat. *Illico scitissimè tæniæ sparteæ totus innixus discursus alacres obibam.* Sunt eidem & *copulæ* in verbis seqventibus, ubi ait, de jumentis ad molas jungi solitis: *Copulæ sparteæ tritura continua exulcerati.* Capitolinus maluit *juncturas* nominare in Vero, cap. 5. *Data & vehicula cum mulabus ac mulionibus, cum iuncturis argenteis, ut ita de convivio redirent.* Casaubonus sic exponit: *Iunctura est, qua iunguntur mulæ carrucariæ, ut iumenta aut boves ad aratrum iugo.* Voluit, si rectè mentem ejus asseqvor, juncturam esse in carrucis, qvod jugum in aratris. Atqvi etiam in carrucis jugum. Inde namq; Phædrus noster lib. III. cap. 7. ubi Mulam talem carrucariam loqventem facit cum musca:

Sed istum timeo, sella qui prima sedens
Iugum flagello temperat lento meum.

Qvare junctura esse neqvit jugum in carruca. Salmasius existimat vocatam alias & *iunglum.* Jungla porrò sunt Philoxeno funes, sive lora. Verba ejus: *Iungla,* ἡνίαι ζευκτικαί. *Iungla* sunt contractè, qvæ alias *iungula*, qvomodo & *ungla* pro *ungula*, *singla* pro *singula*, & ejusmodi. Philoxenus exponit ἡνίας ζευκτικάς, id est, funes, qvi jungunt. Tales igitur & juncturæ erunt ex Salmasii sententia. Qvanqvam verius existimem, fuisse juncturas non funes modò, vel lora vehiculo annexa, sed &, qvicqvid firmaret in eqvis funariis. Videlicet funarii juga non habebant, sed eorum loco lora largiora circum pectus absqve jugo, sicuti videmus in antiqvis monumentis, maximè qvadrigis Rubenianis. Illa igitur lora una cum funibus helciariis copulisve una voce, *iuncturæ.* Hinc Julius Paulus III. Sent. t. 7. *Curruca cum iunctura legata, mulæ quoque legatæ, necnon & mulio videtur.* Interpres vetus ista verba sic exponit: *Si carruca cum iunctura per legatum dimissa fuerit, carpentum cum iunctura, & mulæ debentur.* Nisi qvis adhuc amplius juncturas hic significare putet non funes modò helciarios, & lora pectoralia in funariis, sed ipsa qvoq; juga cum loris necessariis in jugalibus. Qvod ego qvidem

dem censeo rectissimum. Liqvet enim in legato isto juncturæ vocem esse prorsus generalem, & significare non instrumenta modò cuncta trahendo vehiculo in mulabus necessaria, sed ipsas qvoqve mulas: Adeò ad funes tantum helciarios non posse restringi. Unde etiam adducor, ut diversa censeam significasse jungla, & juncturas. Et *iuncturas* denotasse omnia mularum cum jugalium tum funalium ornamenta; *iugla* verò solas copulas, seu funes helciarios. Sanè, qvæ Ulpiano in l. 19. ff. de auro, argento, &c. sunt *iuncturæ*, eæ Auctori Basilicorum μούλων κόσμος, id est, *ornatus mularum*. Verba Ulpiani ea sunt: *Lectum plane argenteum, vel si qua alia supellex argentea fuit, argenti appellatione non continetur, si numero argenti habita non est. Vt in iunctura argentea scio me dixisse, quod non in argentario paterfamilias reponebat.* Basilicorum ista: Τῷ λεγάτῳ τοῦ ἀργύρου, οὔτε ἡ ἀργυρᾶ κλίνη, οὔτε ἄλλος τῆς οἰκοσκευῆς ἄργυρος περιέχεται, εἰ μὴ καὶ ταῦτα ὁ διαθέμενος εἶχεν ἐν ἀριθμῷ ἀργύρου. Οὐδὲ ὁ τῶν μούλων κόσμος, ὅτε μὴ ἐν ἀργενταρίῳ ἀπόκειται. Nemo potest dubitare, qvin hic κόσμος μούλων sit *iunctura*. Jam verò κόσμος referri ad ἡνίας ζευκτικὰς solummodò non potest. Κόσμος enim, qvicqvid ad vehiculum trahendum mula reqvirit. Qvomodo apud Xenophontem est κόσμος κυνῶν pro iis omnibus, qvibus canes instruuntur vel armantur. Qvo exemplo aliqvando etiam apud Latinos *ornamenta* leguntur, & apud Livium, Cornelium, alios, *ornati equi, ornati elephanti*, pro instructis ad prælium vel eqvitationem. Hinc intelligitur, qvomodo apud Capitolinum esse argenteæ juncturæ qveant. Nam per eas & juga, & lora pectoralia, & helcia, omnia argento culta ornataq; indicantur. Qvalis ideo & apud Ulpianum est intelligenda. Neq; potest esse mirum de helciis, id est, funibus, cum & ipsi ferè essent latiores. Ut enim catenas cogitemus, caussa nulla est, cum Gvaltherum vox σειρῶν deceperit apud Pollucem, qvam perpetuò catenas denotare putavit, cum σειραὶ sint sæpe funes tenti ex loris. Suidas: Σειραῖς, πλεκτοῖς ἱμᾶσι. Solebant autem funes illi helciarii, de qvibus ante dixi, & qvorum usus erat in funariis, non ad temonem religari, sed ad currus, ut jam dixi, nominatimqve axis capita, qvæ ultra rotas prominebant. Unde Claudianus lib. I. in Ruf. v. 344. sub persona Martis: *Nexusque rotarum*

rum Tende, Pavor. Barthius eo loco: *Nexus tendere, est lora capitibus axis adnectere, quibus currus trahebatur, non enim temonibus erant alligata ea lora, sed capitibus axium, ut clarum ex nummis aliisque picturis priscis.* Et hi qvidem funes, qvibus jungebantur ad vehicula. Præter eos autem erant qvoqve, qvibus jungebantur inter sese ipsi. Docet Pollux, qvando ait lib. I. cap. 10. Ἀπὸ δὲ ἵππου ἐπὶ ἵππον ὁ ἀπηρτημένος ἱμὰς, μεσάτιος. *Lorum verò ab uno equo pertinens ad alterum, mesatios.* Ubi nota, esse aliud μεσάτιος, aliud μεσάτιον, hoc enim denotare partem sellæ in curru, de qva dixi aliqvid in præcedentibus, illud verò funem, qvi est inter eqvos, & alterum alligat alteri, ne liberè possint evagari, contra uno frenis adducto, simul reliqvi adduci. Atq; hoc est, qvod superius ajebam non potuisse ex jumentis sic ad currum junctis, ut æqvata omnia essent fronte, unum cadere, ut non eo casu cætera progredi impedirentur. Qvocunq; autem jumenta firmarentur modo ad vehicula, sive æqva fronte, sive alia post alia, *iungi* dicebantur. Virgilius lib. V. Æn.

Iungit equos curru genitor. -- --

Qvod Virgilius hoc loco dicit *iungere curru*, pro *in curru*, id eidem alibi est *iungere ad currum.* Atq; ita & Svetonius in Julio cap. 31. *Mulis è proximo pistrino ad vehiculum junctis.* Hinc sæpe absolutè *juncti*, pro junctis ad vehiculum. Columella lib. III. cap. 21. *Arbores serendi caussa collo vel mulo clitellario afferre, sed juncto advehere non permittitur.* Junctum mulum dicit, pro ad vehiculum junctum, & per eum integrum vehiculum intelligit. Simili ratione Cornelius *jumentum junctum* usurpavit. Verba sunt in Timoleonte cap. 4. *Propter valetudinem vectus jumentis junctis.* Itaq; mox seqvitur apud ipsum: *Atque ita de vehiculo, quæ videbantur, dicebat*; qvia per jumenta juncta integrum vehiculum significavit. Hinc apud Virgilium *junctos conscendere*, pro conscendere vehiculum, lib. XII. Æn. -- *Cum prima in prælia iunctos*
Conscendebat equos. -- --

Sed & *currus iuncti* sic dicuntur absolutè, pro adjunctis simul eqvis. Vellejus lib. II. cap. 114. *Erat desiderantibus paratum, iunctum vehiculum.* Virgilius IV. Georg.

Et iuncto bipedum curru metitur equorum.

Paulò alii ſunt *equi iuges,* nempe non qvi modo qvovis juncti ad vehiculum, ſed qvi juncti inter ſe æqvali fronte, ac velut ſub eodem jugo. Feſtus: *Iuges, eiusdem iugi, pares. Vnde & coniuges, & ſeiuges.* Non hoc vult, qvaſi *iuges,* qvi ſint ſub eodem jugo, nam ex ſejugibus duo tantum habuere jugum, ſicut ſupra dixi, ſed qvi ejusdem jugi, hoc eſt, ordinis. Qvomodo & in Tacticis *iugum* ſeu ζυγὸς eſt, ἐκ παρεστηκότων πλῆθος, ut ad Arrianum & Mauritium noſtrum pridem annotavimus, id eſt, multitudo eorum, qvi à latere ſe mutuò tangentes ſtant longa ſerie. Itaq; adjunxit, *pares,* id eſt, pari modo collocati. Plane illo modo, qvo & ſejuges locantur, qvos exempli cauſſa hic adduxit. Nam ſejuges ſic dicti non à *iugo* inſtrumento, qvod imponi ſolet collis jumentorum; Nunqvam enim eqvi ſex ſub uno conſtituti jugo, nec in ſejugibus unqvam amplius, qvam jugum unum duobus mediis tantummodò impoſitum: Sed à *iugo* verbo, qvod eſt juxta colloco, ut ſint ſejuges, eqvi ſex, juxta ſe continua ſerie collocati, non ante ſe bini & bini. Certè, ſi à jugo inſtrumento dicti eſſent ſejuges, vel ſignificarent eqvos ſex ſub uno jugo, vel ſignificarent eqvos plures ſub ſex jugis, qvorum tamen neutrum verum eſt, cum ſint eqvi ſex æqvali fronte collocati. Plane ſicut & qvadrijuges ſunt eqvi qvatuor hoc modo juncti. Qvod cognoſcimus ex curru Solis, de qvo ſic Ovidius:

— — — *Tritumque relinquunt*
Quadriiuges ſpacium, nec quo prius ordine currunt.

Certè nemo fuit unqvam, qvi non eqvos in hoc curru faceret æqvali fronte incedentes. Itaq; & *quadrigas* appellarunt. Tertullianus libro de Spect. *Quadrigas Soli ſanxerunt.* Nempe & qvadrigæ, velut qvadrijuges, aut qvadrijugæ. Fronto apud Gellium lib. XIX. cap. 8. *Quadrigæ ſemper, etſi multiiugæ non ſunt, multitudinis tamen tenentur numero, quoniam quatuor ſimul equi iuncti quadrigæ, quaſi quadriiugæ vocantur.* Dicit, non eſſe *multiiugas,* id eſt, multa habere impoſita ſibi juga vehicularia, habere tamen ſimul junctos eqvos, id eſt, pares & ejusdem jugi, ſicut Feſtus ſupra loqvebatur, vel, qvod idem eſt, jugatos inter ſeſe ac conjunctos. Qvomodo intelli-

gendus qvoq; Isidorus, qvando ait: *Quadrigæ & bigæ, trigæ & seiugæ ab equorum numero & iugo dictæ.* Vult, à jugo dictas, non qvod jugum unum habeant, sed qvod inter se jugentur. Hoc enim propriè *iugare*, à qvo differt *iungere*. Jugantur enim animalia, cum vel sub unum mittuntur jugum, vel æqvali fronte, velut sub jugo uno, constituuntur. Junguntur autem, qvando qvovis modo firmantur ad vehiculum. Græci pæne ad eundem modum ζευγνύναι vel συζευγνύναι ἵππους dixerunt, ut Latini *equos iungere*, qvemadmodum ex Homero constat. Sed & sicut illi *currum iungere*, ita hi ζευγνύναι ἅρμα usurparunt. Qvod jam olim annotavimus in Indice ad Ælianum, ubi tamen perperam per absentiam nostram, etiam in secunda editione, cum non paucis aliis hujusmodi, est vulgatum ζευγνύειν. Verba Æliani extant lib. II. cap. 27. de Anniceri Cyrenensi: Ζεύξας οὖν τὸ ἅρμα, περιήλασεν ἐν Ἀκαδημίᾳ δρόμους παμπόλλους. Usurparunt autem hoc etiam, cum junguntur æqva fronte. Unde ζεῦγος etiam de bigis, trigis & qvadrigis. Pollux lib. X. cap. 12. Ζεῦγος πᾶν ἂν καλεῖτο τὸ ἐζευγμένον, καὶ εἰ τριῶν ὑποζυγίων, ἢ καὶ τεττάρων εἴη. Parum commodè Gvaltherus: *Iugum omne subiugatum dicitur, sive trium iumentorum sit, sive quatuor.* Mallem ego: *Zeugos dicitur, quicquid iunctum est, etiamsi sit trium quatuorve iumentorum.* Nam apud Latinos *iugum* usurpari solet nunqvam, nisi de duobus. Et docere Pollux voluit, vocem ζεῦγος apud Græcos, qvæ & ipsa vulgo bigas denotat, significare aliqvando trigas etiam, & qvadrigas. Nempe non est à ζυγὸς, instrumento jugatorio, sed à ζευγνύω verbo. Possunt autem plura ζεύγνυσθαι sive jungi, atq; ita ζεῦγος fieri. Qvanqvam pro ζεῦγος in trigis qvadrigisq; τρίζυξ & τετράζυξ dicere maluerint. Lexicon Argentoratense: *Quadriiugi*, τετράζυγες. Philoxenus: *Quadrigum*, τετράζυγον. Ubi tamen mallem legere *quadriiugum*, ut intelligatur vehiculum, cum & τετράζυγον sit ita dictum ἅρματος respectu. Sicut autem *iungi* dicebantur jumenta, qvando firmabantur ad vehiculum, sic, qvando solvebantur, *abiungi*. Propertius II. eleg. 18.

Quam prius abiunctos sedula lavit equos.

Virgilius Georg. III.

-- -- -- -- *It tristis arator,*

Mærentem abiungens fraterna morte iuvencum.

Pro *abiungere* Philoxenus habet *abiugare*, qvod exponit Græcè ἀπολύειν, id est, *solvere*, qvomodo Virgilius idem: *Tauris iuga solvet arator*, Eclog. IV. & Georg. III. in fine:

Et iam tempus equum fumantia solvere colla.

Græcis alias hoc est ἀποζευγνύναι, qvod in Glossis est *seiungere*. Verba earum: Ἀποζευγνύω, *seiungo.* Num & *deiungere* sic usurparunt Latini? Censet Scaliger ad superiora Propertii. *Abiungere equos*, ait, *& deiungere, idem.* Amplexus hoc Taubmannus qvoq; ad Plauti Asin. III. scen. 3. ubi Poëta:

-- -- *Ne nos deiunge amantes.*

Sed hoc loco *deiungere amantes* non est ἀποζευγνύναι, verum διαζευγνύναι, fitqve, cum alter amantium ab altero separatur, qvod non fit, qvando abjunguntur eqvi, tum enim non tam separantur ipsi à se mutuò, qvam à curru. Sanè Ciceroni qvoq; *deiuncta*, qvæ separata à se mutuò, ut Scaligero non possim consentire. Ita enim habet in de Universo: *Ita necessitas cogit, ut eadem sint ea, quæ deiuncta fuerunt.* Illud rectius idem Scaliger, qvod diversum signet *interiungere.* Nam hoc, inqvit, est *deiungere equos, donec cibo recreati sint.* Ac ostendit sic locutum esse Martialem, ubi ait lib. III. ep. 25.

Exarsitque dies, & hora lassos
Interiungit equos meridiana.

Puto autem verbis hisce respexisse Martialem ad eorum consvetudinem, qvi vehicula locabant. Hi enim solebant tempore meridiano reqviescere paulisper à cursu, & in dispositis ad id stabulis cibum eqvis præbere, qvod in usu hodieq; est, Germanisq; außspannen/ Belgis Batavisq; pleisteren vocatur. Idem voluisse Martialem eundem lib. II. ep. 6. rectè observatur ab eodem. Verba ejus ita habent: *Et cum currere debeas Bovillas,*
Interjungere quæris ad Camœnas.

Non, ut Scaliger citavit: *Interjungere quæris ad bovillas.* Aliud hoc enim, nec qvod vult Poëta, qvi in voce *Bovillas* & *Camœnas* ludit, innuitq; frustra qværere in litteris Severum & carminibus doctis,

qvæ hic Camœnæ ſunt, remiſſionem aliqvam, cum ingenium ipſius cogat eum ire ad Bovillas, id eſt, ruſtica & craſſa. Rectè, inqvam, obſervatur, etiam hic *interiungere* nil eſſe aliud, qvam pauliſper reqvieſcere, abjunctosq; eqvos pabulo reficere. Nam qvod putant tractum eſſe à curru, cujus rotæ interjecto ſude junguntur, ut qvieſcant, nihil eſt. Lexicon Argentoratenſe: *Interjungo*, ἐφίσαμαι. Mallem, ἐφίστημι. Qvomodo habemus apud Arrianum lib. V. Ἐπέστησε τοὺς ἱππέας τοῦ πρόσω, ſimiliter pro cohibere, moram injicere, facere qvieſcere. Jungebantur autem jumenta alia in dextra parte, alia in læva, qvod in bubus qvidem iisdem non temerè faciendum monet Varro lib. I. R.R. cap. 20. *Neque pertinaciter, quem feceris dextrum, in eo manendum. Quod ſi alternis fit ſiniſter, fit laboranti in alterutra parte requies.* Obſerva, nominare *dextrum*, qvi à dextra parte jugi, *ſiniſtrum*, qvi à ſiniſtra: Idem namqve & in eqvis fuit ſolitum. Hinc Auſonius:

Pegaſus hinc dexter currat. -- --

Cæterum, in qvadriga dextri ſiniſtriq; non modò, qvi in jugo, ſed &, qvi in fune, ſic, ut jugalis unus & proximus ei funalis eſſent dextri, & contra reliqvi ſiniſtri. Dicebantur autem jugales etiam *medii*, qvod eſſent in medio funalium conſtituti. Scholiaſtes Ariſtophanis, & ex eo Suidas: Ζύγιοι ἵπποι, οἱ ὑποβαλλόμενοι τῷ τοῦ ἅρματος ζυγῷ, τουτέστιν ὁ μέσος ἀριστερὸς καὶ ὁ μέσος δεξιός, καὶ ἁπλῶς ὁ μὴ παράσειρος οὕτω λέγεται. *Zygii ſeu jugales equi, qui jugo vehiculi ſunt ſubditi, hoc eſt, medius ſiniſter, & medius dexter, & ſimpliciter, qui non paraſeirus ſeu funalis, ita appellatur.* Alius igitur *dexter medius*, ſive μέσος δεξιός, & alius *dexter*, ſive δεξιός. Ille enim jugalis, cum hic ferè funalis, ut mox dicam. Jugales hosce putant vulgo fœminas fuiſſe. Argolus ad lib. I. Onuphr. de Lud. Circenſ. *Inſuper jugales equæ, ut indigniores, maribus equis interponebantur, atque in medio collocabantur.* Putat jugales fuiſſe indigniores in qvadrigis, minusqve utiles, ideò ad id eqvas captas. Laudatq; aſſertionis hujus ſuæ auctorem Hyginum, qvi in deſcriptione currus Solaris: *Hi funales ſunt mares, fœminæ jugariæ, &c.* Atq; ſic jam olim & Salmaſius tradiderat. Verum primo falſum, eqvas fœminas eſſe maribus deteriores in hoc negocio.

Ælianus,

Ælianus, cui, ut Romano, ignota esse res hæc utiqve non potuit, lib. VI. Hist. Anim. cap. 36. Ἴδια δὲ ἄρα τῶν ζώων καὶ ἐκεῖνα λέγεται· Αἱ ἵπποι εἰς ἁρματηλασίαν ἐπιτηδειότεραι εἶναι πιστεύονται. *De animalium natura hæc quoque feruntur: Equæ ad rem currulem aptiores esse creduntur.* Hinc Horatius II. Carm. 16.

-- -- Tibi tollit hinni-
tum apta quadrigis equa. -- --

Et Virgilius lib. I. Georg.

-- Eliadum palmas Epirus equarum.

Qvo loco Servius: *Epirus creat equas optimas, quæ apud Elidem palmas merentur in Iovis Olympici curuli certamine. Nec mireris, equas currere. Nam, ut dicit Plinius, velociores sunt ideò, quod in cursu urinam faciunt.* Vides verbis manifestis, ad certamen currule prælatas eqvas, ut velociores. Igitur & Glauco, certaturo qvadrigis, eqvas tribuit Philargyrus ad Virgilii Georg. III. *Glaucus Sisyphi filius, cum ad mimicum certamen quadrigam duceret, adplicuit ad vicum Bœotiæ, & equas potum ad fontem sacrum per ignorantiam duxit, unde qui bibissent, in furorem agi solebant. Itaque illum equæ furore exagitante in ipso certamine curru effudisse ac morsibus laniasse dicuntur.* Servius aliam reddit caussam, eqvas tamen ut velociores adhibuisse in curru ipse qvoq; firmat. *Dilaniatus est Glaucus*, inqvit, *effrenatis nimia cupiditate equabus, quum eas cohiberet à coitu, ut essent velociores.* Sed & apud Herodotum in VI. legimus de eqvabus Cimonis: Καταντίον δ' αὐτοῦ αἱ ἵπποι τεθάφαται αὗται αἱ τρεῖς ὀλυμπιάδας ἀνελόμεναι. Ἐποίησαν δὲ καὶ ἄλλαι ἵπποι ἤδη τὠυτὸ Εὐαγόρεω Λάκωνος. *E regione eius sepultæ sunt equæ illæ, quæ tres Olympicas victorias reportarunt. Fecerant hoc iam aliæ equæ, quæ fuerant Evagoræ Laconis.* OEnomaus qvoq; vicit Pelopem non eqvis, sed eqvabus, uti docet Scholiastes Apollonii lib. I. vers. 754. Αἱ δὲ Οἰνομάου ἵπποι, Ψίλλα καὶ Ἅρπιννα. Habes ecce & earum vocabula. *Equæ verò OEnomai*, ait, *Psilla & Harpinna.* Et in Tabula veteri, eqvorum Circensium nomina continente, qvam publicavit Onuphrius, habes *Romulam, Gemmulam, Aunaram, Murram, Aristam*, victores in ludis circensibus, qvæ sine dubio fuere feminæ, non mares. Deniq; Plinius est auctor lib. X. cap. 63. *vicisse Olympia* etiam

prægnantem Echecratis Thessali eqvam. Adeò ex Hygino contra eas nil concludi potest. Deinde nec hoc verum, feminas fuisse semper jugales. Certè, si, qvod vult Salmasius, victoria tributa non jugalibus in curru, sed funalibus, eqvas, qvas superius ex Herodoto, Plinio & Tabula veteri nominavimus, fuisse non jugales, verum funarias, necesse est, qvia victores celebrantur. Plinius clarissimè de una Echecratis prægnante loqvitur, qvæ absq; dubio in curru ejus extitit funalis. Qvanqvam fortè ne hoc qvidem fuerit perpetuum, ut funalibus victoria deberetur. Nam in tabula Cecchinorum legimus de Diocle: *Duobus introiugis Cotyno & Pompeiano vicit*. Item: *Diocles præcedens eum introiugis tribus, Abigeio, Lucido, Parata L. vicit.* Item: *Vicit CXXXXIIII. ampliatis titulis suis, Cotyno, Galata, Abigeio, Lucido, Pompeiano, introiugis quinque.* Hic *introiuges* dicuntur, qvi sunt intra jugum, qvod est idem ac *iugales*, atq; opponuntur funalibus, qvi dicuntur extra jugum esse. Scholiastes Sophoclis in Electra: Σειραῖον ἵππον, τὸν ἔξω τοῦ ζυγοῦ δέξιον. *Funalem equum, eum, qui est extra iugum, dextrum.* Si funales extra jugum, qvi sunt intra jugum, non funales erunt, sed jugales. Auctor tabulæ *introiuges* vocavit, qvibus proinde qvi vicit, is non vicit funalibus. Qvorum introjugum qvia nominatim hic fit mentio, colligitur, victoriam cum ipsis haud fuisse freqventem, qvippe qvæ foret difficilior, indeq; toties funales, cum est sermo de victoria, nominari. Qvando autem auctor tabulæ illius ait, non duobus modò, sed & tribus, imò qvinqve introjugis vicisse, non hoc puto dicere, habuisse simul eqvos qvinqve unico sub jugo, id enim nec lectum unqvam est, nec cum conditione jugi unius videtur convenire, sed diversis vicibus usurpasse hos introjuges, eosq; fuisse tam doctos, ut non uni tantum semper deberetur victoria, sed & alteri, & tertio, & qvarto, & qvinto, singulis nimirum suo tempore. Nec enim victoria unius cursus pluribus, qvam uni eqvo, tribui solebat. Inde habes in iisdem tabulis, *Fortunatus factionis Prasinæ in victore Tusco victor CCCLXXXVI.* Item, *in Abigeio victor eminuit & sine flagello.* Idem docet alia tabula integra, in Basilica Petri spectanda. Cæterum, qvi funales Latinis, seu funarii, illi Græcis παρήοροι, σειράφοροι, σειραῖοι. Pollux: Οἱ μὲν ὑπὸ τῷ ζυγῷ,

ζύγιοι

ζύγιοι, οἱ δὲ ἑκατέρωθεν, παρήοροι, καὶ παράσυροι, καὶ συράφοροι, καὶ συραῖοι. Dicti qvoqve ἀκρωτῆρες. Chrysostomus in Oratione de Circo: Ἐν ἅρμασι αὐτοῦ μέλανες, ὑποζύγιοι μὲν, ὁ ᾅδης καὶ θάνατος, ἀκρωτῆρες δὲ σότος καὶ ἀπώλεια. Scio, summum virum Clarissimum Salmasium hic emendare ἀορτῆρες. Sed hæc lectio ibi bis occurrit, qvod fatetur ipse; Vix autem verisimile, potuisse utroq; loco corrumpi. Deinde ἀορτῆρες dictos esse hos funales nemo alius ex antiqvis docet. Nec fortasse dici potuerunt, si analogiam vocis rectè ponderamus. Est enim ἀορτὴρ, τὸ ἀπῃωρημένον, ut exponit auctor Etymologici, hoc est, ejusmodi aliqvid, qvod ex alto est suspensum, descenditq; ab αἴρω, qvod est elevo, vel in altum tollo. Adeò non simplex notat lorum, sed ejusmodi, qvo qvid altè suspenditur. Qvomodo, exempli gratia, tali loro sive balteo suspenditur gladius. Unde apud eundem ἀορτὴρ ὁ ἱμὰς δι' οὗ τὸ ξίφος κρέμαται. Et apud Hesychium ἀορτῆρες, οἱ ἀναφορεῖς τοῦ ξίφους, ἢ οἱ κρίκοι τῆς θήκης, id est, non baltei solum, sed & annuli, è qvibus theca suspenditur. At verò nihil tale convenit in funales eqvos, non illi altius ligati sunt cæteris, sed nec currum ipsi altius suspendunt, vel ad altiora ducunt. Itaq; potiori ratione dicti sunt ἀκρωτῆρες, qvia fuerunt ἐν τοῖς ἄκροις, id est, in summitatibus, in extremitatibus, sicut jugales ἐν μέσῳ. Sæpe namq; Græcis ἄκρα opponuntur μέσοις, & extremitates notant. Qvomodo apud Ælianum nostrum ἄκρα φύλλων leguntur, & in noto proverbio sunt ἄκροι δάκτυλοι, extremæ digitorum partes, & in Glossario Argentoratensi, *extremus*, ἄκρος, legitur. Fuerunt autem & hi alii dextri, alii sinistri. Dextri, qvi à dextro jugalium latere, sinistri, qvi à sinistro stabant. Dextri Græcis δεξιόσειροι. Scholia Sophoclis in Antigona: Δεξιόσειρος, κυρίως τὸ δεξιὸν φερόμενος κέρας. Ἡ δὲ μεταφορὰ ἀπὸ τῶν ἵππων τῶν ἐν τοῖς ἅρμασι παρασειρόντων. Meminit horum etiam Hesychius in voce σειράφορον, ubi ait post alia, ἀπὸ τῶν δεξιοσείρων ἵππων. Sinistri sine dubio ad hoc exemplum ἀριστερόσειροι, qvanqvam nusqvam legantur. Δεξιοὺς & ἀριστεροὺς etiam simpliciter vocarunt, credo, qvod in qvadrigis essent maximè tales. Sophocles in Electra:

-- -- -- Δεξιὸν δ' ἀνεὶς
σειραῖον ἵππον, εἶργε τὸν προσκείμενον.

Latini

Latini pariter *dexteriorem* & *sinisteriorem funalem* usurparunt. Sveton. Tib. cap. 6. *Actiaco triumpho currum Augusti comitatus est sinisteriore funali equo, cum Marcellus Octaviæ filius dexteriore veheretur.* Ausonio simpliciter sunt *dextri* & *læves,* si audimus Argolum. Verba Poëtæ sunt in Epitaph. 35.

> *Pegasus hinc dexter currat sibi, lævus Arion*
> *Funis & ad quartum det tibi Castor equum.*

Ad hæc sic citata Argolus: *Equus funis est equus funalis.* Sic ergo dexter & lævus, qvi in funibus, id est, funales. Cæterum, hi ipsi *primi* qvoq; dicebantur & *secundi.* Nam in qvadrigis funalis sinister, primus, funalis dexter, secundus. Argolus idem: *Funales digniores erant, & præsertim sinister. Nam cum circa metam eundum esset, interior ad metam erat sinister, atque ille pæne totum cursus ordinem sustinebat, & primus equus dicebatur, ut contra, funalis dexter, secundus. Silius: Quod ferret lora secundus Panchates.* Atq; ita & Salmasius in Exercitationibus Plinianis. Verum potest esse dubium de funali sinistro. Manifestè namq; Hesychius prærogativam illam dextro tribuit, qvod Salmasius ipse observavit. Verba Hesychii: Σειροφόρος οἰωνὸς, ἡγεμονικός. Dicit, hoc vocabulum Græcum, qvod Latinis etiam funalis, omen alias vel ducem denotare. Et paulò ante: Σειραφόρον, ἡγεμονικόν, μετῆκται δὲ ἀπὸ τῶν δεξιοσείρων ἵππων. *Seirophorum, principale, translatum verò ab equis funalibus dextris.* Ad qvæ verba etiam Salmasius: *Ergo funales dextri in curru potissimi, utpote qui ducatum cæteris præbeant.* Sed mox adjicit: *Hoc in bellicis & aliis, si forte, curribus locum habuerit, in agonisticis & Circensibus secus obtinuisse videtur.* At ego, cur in his, non illis obtinuerit, caussam nullam video. Neqve enim dubium, qvin Circenses ludi velut umbra esse præliorum cum qvadrigis debuerint. At in pugnis ludicris, qvantum licet, res ad veritatem comparatur. Nec evincit diversum Silii testimonium, qvod Salmasius adducit. Verba sunt ex libro XVI.

> *Tertius æquata currebat fronte Peloro*
> *Caucasus; ipse asper, nec qui cervicis amaret*
> *Applausæ blandos sonitus, clausumque cruento.*
> *Spumeus admorsu gauderet mandere ferrum.*

At docilis freni, & melior parere Pelorus
Non unquam effusum sinuabat devius axem,
Sed lævo interior stringebat tramite metam.

Hic Salmasius: *In quadriga Iberi agitatoris duos funales nominatim commendavit, Caucasum & Pelorum, illum dextrum, hoc est, δεξιόσειρον, hunc sinistrum, nunquam demum à meta aberrantem, sed doctum interiore orbe metam stringere, eos æquata fronte ambos currere dicit, quia funalis uterque.* At hæc omnia à mente Silii longissimè sunt aliena. Non hic loqvitur de duobus eqvis in curru uno, sed diversis. Pelorus, qvem hic Salmasius facit funalem sinistrum in curru Iberi, non fuit in curru Iberi, verum Durii. Monstrant seqventia manifestissimè, cum post interjecta qvædam de Peloro subdat:

Nobilis hunc Durius stimulabat in æquore currum.

Deinde; qvando ait Caucasum cucurrisse *æquata fronte Peloro,* non hoc ideò dicit, qvia *funalis uterque fuit* in curru Iberi, verum qvia cursu se mutuo, qvisq; tamen suo in vehiculo æqvabant. De qvo nemo dubitare poterit, qvi locum ipsum inspicere non gravabitur. Fuit sanè Caucasus adeò non Iberi eqvus, ut pertinuerit ad Atlantem potius, ipso Silio auctore. Ita enim ait ipse post superius adductum versum:

Caucasus antiquo fidebat Atlante magistro.

Jam cum nulla sit inter Caucasum & Pelorum oppositio, malè hic pro Peloro contra Caucasum pronunciatur. Imò contra, cum in curru Atlantis solus hic nominetur Caucasus, non minus ille, qvam Pelorus, funalis sinister erit, cum hos solos in vehiculis Salmasius existimet nominari. Sed nec locus Statii prodesse potest ad rem de funali sinistro probandam. Ea certè verba, qvæ leguntur lib. VI. Theb. -- -- -- -- *Dum non cohibente magistro*
Spargitur in gyros, dexterque exerrat Arion.

Arionem eqvum fuisse sinistrum funalem haud ostendunt. Potius dextrum arguunt, qvando verbis claris *Arion dexter* nominatur. Nam, ut *dexter* referamus ad *exerrat,* ratio est nulla. Neq; valet locus Virgilii ex Æn. V. *Quo tantum mihi dexter abis?* Qvia hæc dicuntur de gubernatore navis ac navigio, cujus ratio est alia, qvam

eqvorum. Faciamus enim in qvadrigis Arionem fuisse funalem sinistrum, an abire ille potuit in partes dextras? Annon obsistentes ab illa parte sibi habuit tres alios? Adversus qvos non abeuntes prius, qvi potuit ipse solus abire, aut ad abitum ipse in sinistra parte collocatus eos compellere? Præterea expreſsè Statius *exerrat* dicit. Non autem exerrare intelligitur, nisi qvi exterius est constitutus, & ab illa exteriori parte longius digreditur, qvorum neutrum de funali sinistro cogitari potest, qvi cum exerrat, abit ad sinistram partem, non ad dextram. Præterea, nec verba, qvæ seqvuntur, hoc ostendunt. Ita enim sonant:

— — *Laxo quum tandem ex orbe reductus*
AEquoreus sonipes premit, evaditque parumper
Gavisos. — — — — —

Dicit qvidem hoc loco summus vir: *Hæc non possunt convenire, nisi in eum equum, qui sinister est. Nam is equus, qui alium habet ad sinistram inter metam & ipsum, non potest dici ipse metam interiore rota stringere.* At eqvoreum sonipedem, seu Ariona strinxisse metam interiore rota, Statius non dicit, *pressisse* dicit, qvod ad metam non refertur, verum ad *gavisos*, id est, eos, qvi antecesserant, & victoriam in manibus habere crediderant. Hos pressit, dum institit, æqvavit, & parumper evasit. Qvæ res tam de dextro, qvam sinistro funali, intelligitur. Ut propterea in verbis Statii necesse non sit aliqvid mutari, qvo Arionem sinistrum faciamus funalem, potius, qvam dextrum. Nam Salmasii qvidem emendatio, ut de cæteris nil dicam, valde libera est. Ego ita mallem:

— — — *Nam flavus Arion*
Vt vidit, saliere iubæ, atque erectus in armos
Stat, sociumque iugi, comitesque utrique laboris
Secum altè suspendit equos. — —

Vellem autem jugi socium explicari de jugali eqvo, socio Arioni non itidem jugali, verum funali, ut sit *socius*, vicinus, & is præterea *iugi*, hoc est, jugalis, comitesqve *utrique*, illi eqvo jugi, seu jugali, & Arioni funali, funalis & jugalis alius. Certè Arionem in dextro latere fuisse etiam hoc docuerit, qvod primus horret monstrum in

Circo

Circo sibi objectum. Nam id à latere sinistro objectum non fuisse colligitur ex eo, qvia ibi decurrebant qvadrigæ, mediæ inter currum Arionis & metam. Præcedit enim:

Obstitit Hippodamus, mediasque immisit habenas.
Mox Chromis Hippodamum metæ interioris ad orbem
Viribus Herculeis, & toto robore patris
Axe tenet prenso. -- -- --

Sed nec à fronte, qvia sic non primum terruisset Arionem, sed eqvos omnes qvatuor. Unde superest, ut à latere dextro credamus factum. Ubi cum primum terruerit Arionem, in illa parte funalem fuisse necesse videtur. Sanè de funali dextro, velut præcipuo, præter Hesychium testatur qvoq; Scholiastes Sophoclis in Antigone: Δεξιόσειρος, γενναῖος, οἱ γὰρ ἰσχυροὶ ἵπποι εἰς τὴν δεξιὰν σειρὸν ζευγνύνται τοῦ ἅρματος. *Dexter funalis, generosus, nam equi fortes ad funem dextrum in vehiculo religari solent.* Neq; ratio deesse potest. Nam cum circa metam flectendum esset vehiculum, qviescente propemodum funali sinistro, qvippe cujus gyrus metæ vicinior, eoqve brevior esset, funalis dexter pæne solus conficere cursum, gyroq; amplissimo secum trahere cæteros cogebatur. Nemo melius docuerit, qvam Sophocles, cujus ea de re leguntur verba in Electra:

Κεῖνος δ᾽ ὑπ᾽ αὐτὴν ἐσχάτην στήλην ἔχων,
Ἔχριμπτ᾽ ἀεὶ σύριγγα. Δεξιὸν δ᾽ ἀνεὶς
Σειραῖον ἵππον, εἶργε τὸν προσκείμενον.

Qvem locum sic interpretatus est Rattalerus:

Columna at ille hærens sub extrema movet
Agitatque currus, deinde habenas dexteri
Laxans equi cohibet sinistrum. -- --

Vides, ut in circumactione circa metam dexter funalis currere cogatur, retracto & cohibito sinistro. Adeò sunt frustranea, qvæ habet Salmasius: *Præstantissimus quadrigæ equus, & adprime flecti facilis frænoque docilis ac cæteris doctior ad funem sinister locabatur.* Cuncta enim ista modo sese habent contrario, & in dextro reqvirebantur. Unde qvoq; verba Silii de Peloro, non ut funali sinistro, verum dextro, exponenda puto. Nam qvando dicit:

Non unquam effusum sinuabat devius axem,
Sed lævo interior stringebat tramite metam:

Non hoc vult, qvasi steterit interior respectu eqvorum reliqvorum in eadem qvadriga, id est, propior abfuerit à meta, & sic extiterit funalis sinister: Sed dicuntur hæc in comparatione cum eqvis aliis, qvi malebant exerrare, nec adigi tam facilè poterant ad cursum metæ viciniſſimum capeſſendum. Postremo dextrum funalem fuisse honoratiorem colligo & ex Svetonio, qvia illi in curru Augusti triumphali imponitur Marcellus, cum Tiberius sinistro veheretur, sicut supra vidimus. Nam Marcellus carior Augusto fuit, multumq; semper Tiberio prælatus. Tacitus Hist. I. cap. 15. *Augustus sororis filium Marcellum, dein generum Agrippam, mox nepotes suos, postremo Neronem privignum in proximo sibi fastigio collocavit.* Omnibus neceſſitudinibus Marcellum prætulit Augustus. Non est autem verisimile, qvem tantopere amavit, in tam solenni negocio postponere privigno, ac deteriori loco esse voluisse. Unde plane seqvitur, qvod ajebam, funalem dextrum honoratiorem & præstantiorem fuisse. Frustra dicitur, fuisse currum Augusti triumphalem, non Circensem, de Circensi namq; idem ex superioribus apparuit. Sed & in Circensi curru funalem dextrum appellarunt primum, uti vidimus, qvod non erat usq; qvaq; conveniens, si præstantior sinister fuisset. Id qvod firmat & Ausonius in Epitaph. 35. qvod Theodosii juſſu scripsit eqvo, nomine Prosphoro, & mea sententia sic debet legi:

Hunc titulum vani solatia sume sepulchri,
Et gradere Elysios præpes ad alipedes.
Pegasus hinc dexter currat. Tibi lævus, Arion,
Funis sit. Quartum det tibi Castor equum.

Respicit Prosphorum, & hinc, id est, proximè abs te, currat Pegasus, qvi sit dexter in jugo. At tu Arion funem habeas, eumq; lævum. Qvartum eqvum det Castor, non funalem & ipsum, sed jugalem. Sic enim jugalem sinistrum appellari solitum neceſſe est, etiam si Salmasium audimus. Nam & ipse funalem lævum appellari solitum secundum ex Silio testatur, qvando Silius de Panchate

eqvo

eqvo: *Quod ferret lora secundus.* Sic enim ait: *Ex omnibus unum Panchratem urget & excitat ad palmam, quia ferebat lora secundus, id est, quia funalis erat sinisterior.* Si funalis dexter in qvadriga fuit primus, sinister secundus, seqvitur, jugalem dextrum fuisse tertium, sinistrum qvartum. Nisi putamus, aliud significare *funalem secundum*, & aliud *equum secundum* in qvadriga: Hunc esse non funalem, sed jugalem dextrum, ut sint ita numerati, funalis dexter primus, jugalis dextor secundus, jugalis sinister tertius, funalis sinister qvartus. Qvanqvam qvartum eqvum dictum, qvi ex mente Salmasii omnium fuit præstantissimus, durum videatur. Itaq; & contrariam numerationem facit, sic, ut funalis sinister primus sit, jugalis sinister secundus, atq; sic deinceps; Qvæ qvia consvetudini ac naturæ ipsi adversatur, cui sinistra deteriora semper esse consveverunt, testimonio idoneo probari debet, anteqvam in eam consensum nostrum præbeamus. Funalem sinistrum dictum esse *secundum*, non primum, novimus ex Silio, ipseq; Salmasius fatetur; Eundem alia numeratione dictum primum non novimus, ac ne rationem qvidem, qva dici primus debuerit, nempe qvia fuit præstantissimus, amplectimur, qvippe qvam jam falsam esse demonstravimus. Nobis primus dexter est, neq; alium apud Ausonium intelligimus, sive sicut nobis visum est, sive sicut voluit Salmasius, legamus. Atq; ista qvidem eqvorum jungendorum ratio in vehiculis, qvotiens æqvata fronte incedebant, hæc vocabula eorum. Si verò non æqvata fronte, verum longa serie, tum fuisse primos dictos funales, postremos jugales existimo. Nec fortassis alia est causa, qvare & deinde funales primi secundiqve dicti sunt, postqvam æqvata fronte conjungi cum jugalibus cœperunt, qvam qvod ante, cum adhuc eos præcederent, hæc vocabula haberent. Cæterum, hanc omnem eqvos ad vehicula jungendi rationem artemq; primus docuisse dicitur Prometheus. Nec enim tam de vehiculis, qvam arte jungendi ad ea animalibus, nominatimqve eqvis accipio, qvod habet Æschylus, ubi sic loqventem facit:

-- Πρῶτος -- ὑφ' ἅρματ' ἤγαγον φιληνίους
ἵππους -- -- -- -- -- --

Primus ad vehicula iunxi frenigeros equos. Alii hoc tribuunt Neptuno, qvi hoc primum docuerit Barcæos, Libyæ gentem. Ita namq; Phavorinus ex Mnasea, &, qvem exſcribit, Heſychius: Βαρκαίοις ὄχοις. Λιβυκοῖς. Οὗτοι γὰρ ἐσπούδαζον περὶ ἱπποτροφίαν. Φασὶ δὲ αὐτοὺς καὶ πρώτους ἅρμα ζεῦξαι διδαχθέντας ὑπὸ Ποσειδῶνος. *Barcæis vehiculis, hoc eſt, Libycis. Hi enim in alendis equis operam magnam poſuerunt. Aiunt verò ipſos primos currui equos adiunxiſſe, à Neptuno edoctos.* Ubi nota, ἱπποτροφίαν atq; ἅρμα ζεῦξαι pro eodem poni. Facit enim, ut intelligamus, qvid voluerit & Stephanus, qvando ita de Barcæis, voce Βάρκη: Οἱ τὰς ἱπποτροφίας παρὰ Ποσειδῶνος ἔμαθον. Vult nimirum idem, qvod Heſychius, à Neptuno edoctos artem modumqve, qvo ad currus eqvos jungere deberent. Qvod de Barcæis hi, id generatim Scholiaſtes Pindari extulit de Libyis: Ποσειδῶν τοὺς Λίβυας διδάξειε τὴν ἁρμάτων κατάλευξιν. *Neptunus Libyas docuit currus iungere.* Nempe Barcæi ſunt ex Libyis. Sed ad alia eſt veniendum.

Cap. XIII.

De armis vectantium, ſeu frænis.

Fræna quis invenerit. Peletronius an Chiron. Plinius exponitur. Turnebus reiicitur. Minerva χαλινῖτις. *Orea.* Στόμια. Χαλινός. *Oria. Feſtus emendatur.* Ἡνίον. Δακτύλιοι. Ἔχινοι. Τὰ κοῖλα τῶν ὑποστομίων. Ὑποστόμια. Τρίβολοι. Λύκοι. *Lupi. Fræna lupata fræna. Lambini explicatio reiicitur.* Ἵπποι λυκοσπάδες. *Plutarchi verſio emendata & Xenophontis.* Κέρκυμα. *Curcuma. Non ſunt fræna, quod putabat Salmaſius.* Φιμός. Ἐπιστομεῖν. *Camus.* Λωρόστακκος. *Verſio Pollucis reiecta. Fiſcella. Camerarii verſio Xenophontis improbata, & Pollucis iterum, qui uterque emendatur.* Χειλωτήρ. *Heſychius correctus.* Παραστόμιον. Τροχοί. Χαλινὸς λεῖος, τραχύς, σκληρός, ὑγρός. Σύμβολαι χαλινοῦ. *Pollux emendatur.* Στόμια πριονωτά. *Obeli in frænis.* Ὀβελίσκοι. *Xenophon expoſitus contra Camerarium, & Pollux contra Gvaltherum.* Χαλεπῶς διατρέχει τὰ τοῦ χαλινοῦ, *quid ſit.* Ἄξονες. Ψέλλια. *Heſychius & S. Iobus explicati. Vetus interpres Bibliorum & Caſtalio reiecti.* Ψάλιον *pro fræno.* Ὑποχαλινιδία. *Xenophon iterum exponitur.* Κορυφαία. *Aurea.* Γενειαστήρ. Ἡνία. Ῥυτῆρες. *Habenæ.* Ἀγωγεῖς. *Lora.* Καλανωτιαῖα. Δακτύλιοι. Θαιροδοῦται. *Vbi fuerint. Temperare ora frænis. Fræna inhibere, ſuccutere, ducere, retrò tendere, adducere.* Ἀνακρούειν. *Fræ-*

na dare, immittere, effundere, laxare, remittere, ἐνδιδοῦναι, ἐξορμᾶν ἡνίαν. τανύειν ἱμᾶσιν. *Fræna tenere, concutere, quatere, flectere.* Τὸν χαλινὸν μεταβάλλειν. *Capistrum.* Φορβιά. Φορβαία. Κάπιστρον. *Non est* στομὶς, *quod Salmasius putavit. Stomis, postomis. Lucilii locus examinatur. Capistra ferrata. Servius revellitur, & Virgilius explicatur. Postomis unde. Capistrorum usus.* Κημός. Φιμός. *Capistrare fiscellis.* Φιμοῦν. *Os servorum claudi fiscellis solitum, aut pellibus.* Φιμοθέντες. *Aristophanis locus examinatur.* Φιμώσητε τὸν αὐχένα. *Hesychius explicatur.* Σπαρτίον. *Capistrare.* Φιμοὶ αὐλωτοί. *Versio Pollucis rejecta.* Κώδων. *Tintinnabulum, tintinnaculum, tinnibulum. Hesychius bis corrigitur, semel Eustathius. Pollux explicatur.*

UT propositum felicius expediant vectantes, armis aliqvibus uti consveverunt. Ea verò spectant vel ad eqvos, vel ad currus. Ad eqvos spectant, qvibus vel continentur & reguntur, vel concitantur ad cursum. Ad currus, qvibus vel iter eorum redditur facilius, vel, cum opus est, impeditur sistiturve. Arma, qvibus continentur regunturq; eqvi, fræna sunt. Ea putant Pelethronium excogitasse. Plinius VII. cap. 56. *Frænos & strata equorum Pelethronium aiunt invenisse.* Qvis hic fuerit Pelethronius, indicare docti omittunt. Ac existimet nonnemo, Chironem innuisse, qvia ipse ita dictus fuit. Phavorinus: Πελεθρόνιος ὁ Χείρων, ἀπὸ τοῦ Πελεθρόνου, ἐν ᾧ ἐτράφη. *Pelethronius est Chiron dictus, à Pelethrono, ubi educatus est.* Habet eadem & Hesychius, ex qvo Phavorinus fortè sumsit. Sed Chironem fræna invenisse veterum nemo prodidit. Præterea vixisse Chironem Trojanis demum temporibus est notum, ut qvi fuerit magister Achillis. At iis temporibus in usu freqventissimo fræna, imò ante qvoq; cognita, ut ipse auctor eorum credi neqveat. Postremo Virgilius non Pelethronium unum, sed Pelethronios Lapithas, gentem totam, hujus rei facit auctorem, lib. III. Georg.

Fræna Pelethronii Lapithæ gyrosque dedere.

Lapithæ Thessali sunt, dicti Pelethronii à Pelethronio, oppido Thessaliæ, sicut Servius est auctor. Qvanqvam cum in gente qvoq; illa non plures, verum unum aliqvem excogitasse rem hanc necesse sit, Plinii Pelethronium, unde postea Pelethroniis in universum

idi

id tributum eſt, exiſtimo fuiſſe Regem veterem, urbis illius conditorem in Theſſalia. Meminit ipſius unicus Philargyrus in explicatione dicti Poëtæ loci. Verba ejus: *Pelethronios Lapithas ideò appellavit, quia ſunt Theſſali. Pelethronium antrum eſt, ubi Achillem Chiron erudivit. Alii Pelethronium Regem Lapitharum volunt.* Dicit, Pelethronium, à qvo Pelethronii vocati, alios explicare antrum, alios Regem veterem Lapitharum. Qvem neceſſe eſt per Plinii Pelethronium intelligi. Qvi cum conditor Pelethroniorum fuerit, inde factum, ut in univerſum Pelethronii inveniſſe dicerentur. Plane ſicut de Athenienſibus Juſtinus lib. II. cap. 6. *Primi lanificii, & olei, & vini uſum docuere. Arare quoque, & ſerere frumenta glandem veſcentibus monſtrarunt*, qvæ tamen omnia certorum inter ipſos hominum inventa fuere, ſicut aliunde novimus. Unde nec placere poteſt, qvod exiſtimabat Turnebus, in Virgilio vocem *Pelethronii* accipiendam gignendi caſu, ſingulari numero, ut cum Plinio Virgilius concordet. Nam ne ſic qvidem idem dicet, cum ſit aliud tribuere qvod Pelethronio, aliud Pelethronii Lapithis, qvi manent Pelethronii Lapithæ etiam poſt obitum Pelethronii. Qvo tempore ſi qvæ inveniunt, Pelethronii Lapithæ inveniſſe, non autem ipſe Pelethronius, dici poſſunt. Cum hic non tam Pelethronii fræna, qvam Pelethronius ipſe, & propter ipſum cives ejus, Pelethronii Lapithæ, inveniſſe dicantur. Alii tamen nec Lapithis, nec Pelethronio Regi & conditori ipſorum, ſed Minervæ putant hoc deberi. Scholiaſtes Pindari ad od. 12. Olymp. ubi reddit cauſam, cur Minerva Ἑλλώτια ſit dicta: Ἕτεροι δέ φασι διὰ τὸ ἑλεῖν τὸν Πήγασον ἐν χαλινῷ ὑπ' Ἀθηνᾶς δοθέντι Βελλεροφόντι, πανήγυριν καὶ ἱερὸν Ἑλλωτίας Ἀθηνᾶς ὑπ' αὐτοῦ γεγενῆσθαι. *Alii aiunt, propter captum fræno Pegaſum, quod Minerva Bellerophonti dedit, ſacrum & templum Hellotias Minervæ ab ipſo inſtitutum.* Meminit ejuſdem rei Pauſanias, eidemq; ex hac cauſſa ſtructum ait templum aliud, in qvo ſub nomine *Frænatricis* coleretur: Τοῦ μνήματος δέ ἐστιν οὐ πόῤῥω, χαλινίτιδος Ἀθηνᾶς ἱερόν. Ἀθηνᾶν γὰρ θεῶν μάλιστα συγκατεργάσασθαι τά τε ἄλλα Βελλεροφόντῃ φασὶ, καὶ ὡς τὸν Πήγασον οἱ παραδοίη, χειρωσαμένη τε καὶ ἐνθεῖσα αὐτὴ τῷ ἵππῳ χαλινόν. *A ſepulchro non multum diſtat Frænatricis Minervæ fanum. Minervam etenim ajunt præ cæte-*

ris

ris Diis Bellerophonti cum aliis rebus opitulatam, tum verò à ſe domitum, fræno impoſito, Pegaſum dediſſe. Fuit in eadem ſententia & Mnaſeas, propterea enim τὸ ἡνιοχεῖν Minervæ tribuit, cum τὸ ἁρμαζεῦξαι inveniſſe Libycos ante retuliſſet. Τὸ δὲ ἡνιοχεῖν ἀπὸ Ἀθηνᾶς, ὡς Μνασέας ἐν τοῖς περὶ Λιβύης, ait Phavorinus voce βαρκαίοις. *Frænare Minervam auctorem habet, ut ait Mnaſeas in libris de Libya.* Verum per Minervam non intelligenda qvædam ex humano genere, ſed vis ingenii ac rationis. Qvod apparet, qvoniam Bellerophon æqvalis fuit Aodi judici Hebræorum, ante cujus tempora jam nota erant fræna. Certè ante iſta tempora leguntur currus Pharaonis, qvos infrenes fuiſſe, nemo facilè crediderit. Fræna tamen primis temporibus ſine dubio fuere ſimpliciſſima, ex nudo ferro, qvod inſerebatur ori eqvorum. Qvomodo videmus hodieq; ruſticos clavos duos ferreos à capitibus in annulum flexos jungere, fræniq; loco uſurpare. Latini genus iſtoc *oreas* vocarunt. Unde Cælius apud Feſtum: *Equusque mihi ſub feminibus occiſus erat, oreas detraho, inſpectante Lucio Stertinio.* Dicit, *detraho,* qvia loris ad caput erant revinctæ, qvæ proinde juncta hic cum ferramento per oreas intellexit. Alias oreæ propriè ſola illa ferramenta, qvæ inſerebantur ori, ſic ab ore dicta. Ideò apud Catonem III. Orig. legimus: *Equos* (antiqvè, pro eqvus) *reſpondit, oreas mihi inde, tibi cape flagellum.* Facit *indi* oreas, id eſt, inſeri, immitti, ſine dubio reſpectu oris. Græci στόμια vocarunt ſimili ratione. Inde Pollux lib. II. cap. 4. Στόμιον χαλινοῦ τι μέρος. *Stomium ſeu orea, pars eſt fræni.* Qvanqvam cum ſit χαλινὸς propriè, qvod ori inditur, hæc pars ejus fuerit præcipua. Pollux idem lib. I. cap. 10. ubi de fræno, illiusq; partibus: Τὸ δὲ εἰς τὸ στόμα ἐμβαλλόμενον, χαλινός. *Quod ipſi ori ſolet injici, chalinos.* Gvaltherus pro χαλινὸς habet *cannus,* qvod, qvid ſit, ignoro. Niſi fortè ſcripſit *camus.* Sed eſt aliud qvid camus, ut poſt indicabo. Χαλινὸς interea ferramentum totum, qvod inſerebatur ori eqvi, στόμιον pars ea, qvam apprehendebat vel mordebat ore. Hinc ſæpe pro iisdem uſurpantur, & Xenophon, qvod in libro de Re Eqveſtri προσφέρειν τὸ στόμιον dixit, aliqvanto poſt τὸν χαλινὸν περιθεῖναι extulit, velut æqvivalente locutione. Imò στόμιον propriè ferramentum unum χαλινοῦ, unde ſupra Pollux par-

tem ejus dixit. Nempe fræni ea pars, qvam inſerebant ori, conſtabat ferramentis duobus anſa inter ſe connexis, ut flecti poſſent, ſicut hodieq; videmus. Ferramentum qvodlibet per ſe eſt στόμιον, & ſic duo στόμια, χαλινός. Qvod & in oreis valet. Inde namq; eſt, qvod oreæ in plurali de fræno uno uſurpentur, ſicut ſupra vidimus, oreas uni eqvo detrahi, uni eqvo indi. Nempe frænum eſt à frendo, uti putant, qvod in eo frendat eqvus, id eſt, dentibus crepet: Itaq; id totum notat, qvod in ore eqvi. At idem oreæ in plurali, unde oreas unius fræni plures eſſe manifeſtè colligas. Pro *oreis* apud Feſtum *orias* habemus voce *aureax*. *Aureax, auriga. Aureas enim dicebant frænum, quod ad aures equorum religabatur. Orias, quo ora coërcebantur.* Ita puto legendum. Scaliger ſic edidit: *Aureax, auriga. Aureas enim dicebatur frænum, quod ad aures equorum religabatur. Orias, quo ora coërcebantur.* At præcedit proximè: *Aureas dicebant frænos, quibus equorum aures rediguntur.* Qvod ſine dubio eſt rectius, cum *aureas* in caſu primo pro *aurea* veterum nemo uſurpaverit. Cæterum, in his oriis ſeu oreis habebant ferramenta varia minutaqve, ut annulos, globulos, & id genus, qvibus eqvus luderet. Pollux lib. I. cap. 10. Χαλινοῦ τὸ μὲν μέσον, ἥνιον, τὸ δὲ περὶ αὐτὸ δακτύλιοι, ἐχῖνοι, τρίβολοι, ὥσπερ μασᾶται ὁ ἵππος. *Fræni medium, henium, quod autem circa ipſum, dactylii, echini, triboli, quos equus mandit.* Qvibus verbis ἥνιον oſtendit ſignificare id in fræno, qvo in medio jungitur. Eſt hoc autem anſa duplex in capite utriusq; oreæ, de qva dixi ſupra: Altera enim alteri inſerta conjunguntur, qvæ conjunctio anſarum Polluci ἥνιον, ab ἑνόω, id eſt, jungo, unio, & ex duabus rebus unam facio, qvomodo hic duæ oreæ per anſas iſtas uniuntur. Circa has nunc anſulas dicit Pollux habuiſſe δακτυλίους, id eſt, annulos ferreos, catenatim junctos, qvod & hodie in uſu ſolet eſſe. Pollux alio loco: Τὰ στερεὰ, καὶ προμήκη, καὶ ἀλλήλοις ἀντεμπλεκόμενα ἐν ἁλύσεως εἴδει, δακτύλιοι καὶ δάκτυλοι. *Longa verò illa duraque, ſibique mutuò catenæ inſtar connexa, dactylii & dactyli.* Habuiſſe qvoq; ait ἐχίνους, id eſt, ut exiſtimo, globulos oblongos, eosq; crebris aculeis aſperos. Indicat Xenophon de Re Eqveſtri, qvando frænorum genus duplex facit. Τούτων, ait, ἔστω ὁ μὲν λεῖος, τοὺς τροχοὺς εὐμεγέθεις ἔχων. Ὁ δὲ ἕτερος, τοὺς μὲν τροχοὺς καὶ βαρεῖς καὶ ταπει-

νοὺς,

ὺς, τὺς δ' ἐχείνυς, ὀξεῖς. *Horum unum genus lævius orbes grandiores habeat, alterum orbes cum graves, tum depreſſos, echinos autem acutos.* Utriq; generi tribuit τροχὺς, alteri etiam ἐχείνυς, eosq; ὀξεῖς, unde aſperos fuisſe conſtat. Budeus orbiculos echinatos putat fuiſſe, qvibus fræni eſſent conſerti, qvod non poteſt verum eſſe. Frænum, ſive ferramentum illud, qvod inſerebatur ori, non habebat præter unum articulum in medio, beneficio duarum anſularum mutuò ſe tenentium. Et licet eas jungas etiam orbiculo peculiari, unus tamen ille ſolusq; erit. Jam verò in fræno uno non eſt ἐχῖνος, ſed ἐχῖνοι, in plurali, ſicut ex Polluce liqvet. Qvare illis fræni neqveunt fuiſſe conſerti. Potius exiſtimantur globuli olivarum inſtar, ſed aſperati, circa oreas volubiles. Unde & Heſychius: Ἐχῖνοι τῦ χαλινῦ μέρος. Plures in uno fræno memorat. *Echini*, ait, *pars fræni*. Polluci alio loco ſunt τῶν ὑποςομίων τὰ κοῖλα, id eſt, *hypoſtomiorum cava.* Ubi hypoſtomia exponit χαλινῦ σιδήρια, qvæ proinde nihil erunt alia, qvam ςόμια. Κοῖλα verò eorum, illi globuli, propter cavitatem & volubilitatem ita dicti. At verò τρίβολοι, opinione mea, triqvetræ ſunt lamellulæ, dependentes ab annulis, in oreis. Meminit & Heſychius. Τρίβολοι, ait, ἀκάνθης εἶδος, ὅθεν καὶ τὸ τοῖς ἵπποις ἐν τοῖς χαλινοῖς ἐντιθέμενον. *Triboli, genus ſpinæ, unde &, quod equis in frænis inditur.* Putes loqvi, velut de unico in frænis tribulo. Et neſcio, annon tribulus aliqvando ſit ferrum illud latius triangulari figura, qvod dependere ſolet ab ἡνίῳ anſaqve, ſive illa ſimplex ſit, ſive in modum ſemicirculi curvata, in qva plures annuli hodieqve. Qvanqvam & in annulis cæteris interdum ferramenta iſtiusmodi figuræ adhiberi ſoleant, qvæ proinde magis Pollux intellexit. Pertinent ad hoc genus qvoq; λύκοι, hoc eſt, *lupi*. Heſychius: Λύκος τὸ ἐν τοῖς χαλινοῖς σιδήριον. *Lupus parvum ferrum in frænis.* Apertè dicit, ἐν τοῖς χαλινοῖς, unde partem eorum conſtat fuiſſe, & qvidem talem, qvæ in os ſoleret inſeri. Ovidius IV. Triſt. el. 6.

-- -- *Duros accipit ore lupos.*

Lupi plane hoc in loco ſunt Græcorum λύκοι. Sed hæc pars peculiaris fuit, nec in frænis omnibus. Propterea, qvæ habebant, dicta ſunt *lupata*, velut armata lupis. Virgilius III. Georg.

-- -- -- *Duris parere lupatis.*

Servius hoc loco: *Lupatis, frænis asperrimis. Dicta autem lupata à lupinis dentibus, qui inæquales sunt.* Vult, nisi fallor, ferramenta fræni, ori solita inseri, non fuisse æqvalia & lævia in hoc genere, sed aspera, ac modo lupinorum dentium, inæqvali serie aculeorum, armata. Hinc, qvæ apud Virgilium *dura,* ea Claudiano *rigida lupata,* in Cons. Prob. v. 82.

-- -- *Rigidisque docet servire lupatis.*

Pro lupatis integrè *lupata fræna* dixit Horatius I. Carm. od. 8.

-- *Gallica nec lupatis*
Temperet ora frænis.

Lambinus isto loco: *Lupati fræni, quibus equi ferociores coërcentur, à lupinorum dentium similitudine, seu à lupo instrumento ferreo, unco & tortuoso, instar dentium lupinorum, quod pro lupato fræno usurpatur.* Qvale instrumentum ferreum intelligat, ex qvo dictum sit lupatum, nescio. Lego eqvidem apud Vegetium lib. IV. cap. 23. *lupum,* qvem exponit *ferrum, in modum forficis dentatum.* At hic nil ad frænos facit, qvod ostendit forfex, cui lupus ille comparatur. Fuit enim forfex ferrum uncatum duplex, qvod immissum ponderi tenebat illud, ut per funes posset erigi in altum, sicut ex Vitruvio apparet, lib. X. cap. 2. ubi etiam à Barbaro effigies ipsius traditur. Talis forfex nil commune habet cum frænis, ut ignorem, qvare scripserit Lambinus, *pro lupato fræno usurpari.* Lupatum est à dentibus lupinis, qvorum & asperitatem & inæqvalitatem referebat. Itaq; nec usurpatum, nisi in ferocioribus, qvos existimarunt aliqvi propterea λυκοσπάδας ἵππους Græcis dictos. Plutarchus lib. II. Symp. q. 8. Ἵππους λυκοσπάδας οἱ μὲν ἀπὸ τῶν χαλινῶν τῶν λύκων ἔφασαν ὠνομάσθαι, διὰ τὸ θυμοειδὲς καὶ δυσκάθεκτον, οὕτω σωφρονιζομένους. *Equos lycospadas sunt nonnulli, qui à frænis, quæ lupata dicuntur, appellatos putent, ob ferociam & contumaciam sic domitos.* Ita vertunt ista. Ego verò λύκους ipsa dicta esse lupata non existimo. Qvare puto sic vertenda, *qui à frænorum lupis ajunt appellari.* Sunt enim hic non λύκοι χαλινοὶ, sed λύκοι χαλινῶν, coherentq; ἀπὸ τῶν λύκων τῶν χαλινῶν, pro τῶν λύκων, τῶν ἐν χαλινοῖς. Qvod monendum fuit, qvia video τοὺς λύκους sive lupos accepisse aliqvos pro χαλινοῖς seu frænis ipsis. Qvia verò lupi pars peculiaris fræni certi,

qvod.

qvod ex eo dictum est lupatum, ideò non satis commodè, qvi στόμιον sic reddunt, inter qvos est Camerarius in versione Xenophontis. Nec enim lupatum στόμιον, sed pars ejus, neq; στόμια omnia, lupata. Putat Salmasius hoc fræni genus dictum qvoq; κούρκουμα. Sic enim habet pag. 1001. magni operis: *Lupata multis nodis ferreis olivarum instar, ac sibi cohærentibus fiebant. Inde curcumam nuncupavere, quæ vox frænum vel lupatum propriè significat.* Ut hoc firmet, adducit verba Pollucis, sic de frænis veteribus loqventis: Τοῦ χαλινοῦ τὰ σιδήρια περιφερῆ καὶ πριονωτὰ, τροχοί. At hoc nihil ad lupata. Qværit Pollux, qvi sint τροχοὶ in frænis, & ait esse σιδήρια περιφερῆ καὶ πριονωτὰ, id est, ferramenta circularia & denticulata. Talia ferramenta dicit appellari τροχοὺς communi nomine in cunctis frænis, id est, orbiculos, annulos, rotulas. Sunt enim τροχοὶ propriè rotæ, sic à vertendo nominatæ, qvia rotarum instar illi annuli circa oreas, velut circa axem, vertebantur ab eqvis ludentibus, ut mox indicabo. At longè alii sunt λύκοι, ut constat ex prioribus. Sed tamen λύκοι, κούρκουμα. Ego verò neqve hoc existimo, qvia curcuma diversa sunt à frænis. Docet l. unica C. Nulli in fr. *Aliis autem gemmis fræna & equestres sellas & baltheos suos privatos exornare permittimus, de curcumis omnem prorsus qualiumcunque gemmarum habitum præcipimus submoveri.* Manifestè in his verbis alia sunt fræna, & alia curcuma. Nam cum illis concedatur ornatus gemmarum, his penitus adimitur. Liqvet autem, olim curcuma qvoq; exornasse gemmis. Jam si curcuma fuissent lupata, qvomodo sic exornari potuerint, non video, qvippe qvæ inserebantur ori, nisi per lupata fræna simul cum habenis intelligenda putamus. Postremo liberat nos dubitatione omni Hesychius, qvando explicat κημοὺς. Verba ejus: Ἐν κημῷ, ἐν κουρκούμῳ. Facit idem κούρκουμον & κημὸν. At κημὸς est certum genus fræni, de qvo Strabo lib. XV. de Indis agens: Ἀντὶ δὲ χαλινῶν φιμοῖς χρῆσθαι, κημῶν μικρὸν διαφέρουσιν. Vertit Casaubonus: *Capistris pro frænis uti, quæ à camis non multum differunt.* Liqvet hinc, κημὸν fuisse non χαλινὸν, ac ne φιμὸν qvidem, sed peculiare genus, qvod Casaubonus *camum* reddidit. Nempe χαλινὸς inserebatur ori, φιμὸς non inserebatur, verum circumponebatur. Esaiæ cap. 37. Ἐμβαλῶ φιμὸν εἰς τὴν ῥῖνά σου. Qvod vul-

gatus reddit: *Ponam circulum in naribus tuis.* Unde conſtat, non inſeri ori, ſed circumdari vel imponi naribus, & eſſe velut circulum aliqvem. Puto autem eum circulum habuiſſe uncos, fodiendis naribus eqvorum. Tale namq; aliqvid Hebræa inſinuant. Igitur & Caſtilionius: *Vnco meo naribus injecto te retraham.* Et Tremellius: *Ponam hamum meum in naſo tuo, & frænum meum inter labia tua.* Frænum ponitur inter labia, id eſt, inſeritur ori, at φιμὸς in naſo, & eſt uncatus ſeu hamatus. Et qvoniam in naſo ponebatur, inde Heſychius φιμοῦν, ἐπιστομίζειν explicavit, & apud Lucianum neſcio qvis, σιωπᾶν ποιῶ φιμὸν αὐτοῖς περιθεὶς, qvod plane circumponi circum os naresq; conſveviſſe demonſtrat. At κημὸς id eſt, qvod Latini reddiderunt *camum*, ſicut Caſaubonus voluit. Qvi conſentientem ſibi habet Hieronymum, ita exponentem ſupra indicatum Eſaiæ locum. Sed & Pſ. 31. ubi Græca habent: Ἐν κημῷ καὶ χαλινῷ τὰς σιαγόνας αὐτῶν ἄγξαις. Hieronymus vertit: *In camo & fræno maxillas eorum conſtringe.* Κημὸς igitur eſt *camus*. At κημὸς non unius fuit generis, unus de genere frænorum, alter aliud inſtrumentum qvoddam. Docet Heſychius. Κημὸς, ait, ὁ περιτιθέμενος τοῖς ἵπποις εἰς ὃν αἱ κριθαὶ βάλλονται, καὶ εἶδος χαλινοῦ. *Camus, qui circumponitur equis, ut avena ei immittatur, & ſpecies quædam fræni.* Oſtendit κημὸν ſeu camum ſignificare aliqvando id, cui avena pabulumq; ſolet inſeri, & ſic circa eqvi os religari. Λωρόσακκον vocavit Mauritius noſter lib. I. cap. 2. ubi oſtendimus fuiſſe ſaccum ſcorteum, hoc fine religari ſolitum ad ora eqvorum. Vide Notas noſtras pag. 394. huc enim faciunt. Pollux paulò aliter: Τὸ μὲν ὅλῳ τῷ στόματι τοῦ ἵππου περιτιθέμενον χαλκοῦν ἠθμῶδες, κημὸς καλεῖται. Vertit Gvaltherus: *Sed colli inſtar equino ori circumdatum ferrum, frænum*, qvod ineptum. Primum autem ſcribi debet, *coli inſtar*. Colum eſt vas, minutis foraminibus pertuſum, qvo ad percolandum uti ſolent. Ejus habuit ſpeciem non *frænum*, ſicut vertit Gvaltherus, verum κημὸς ſive *camus*. Dicit autem ferreum fuiſſe. Solebant nempe ex ferro ſtruere corbis inſtar reticulatim plexo, qvod eqvorum induebant oris, ne valerent lædere qvem morſu. Id Polluci eſt χαλκοῦν ἠθμῶδες, qvia coli aut cribri ſpeciem habebat. Latini *fiſcellam* appellarunt. Cato de R. R. cap. 54. *Fiſcellas habere oportet, ne herbam ſe-*

ctentur

clentur boves, cum arabunt. Sunt hoc loco fiſcellæ velut fiſcinæ aut corbes, è funiculis aut viminibus reticulatim plexæ, qvibus occludebant ora bovibus, ne inter arandum herbas & pabulum poſſent invadere. Tales habuerunt qvoq; in eqvis, ſed ex ferro, ut oſtendit Pollux, cum eſſent mordaces. Meminit & Xenophon in de Re Eqveſtri: Εἰδέναι δὲ χρὴ τὸν ἱπποκόμον καὶ τὸν κημὸν περιτιθέναι τῷ ἵππῳ, καὶ ὅταν ἐπὶ ψῆξιν, καὶ ὅταν ἐπὶ κυλίστραν ἐξάγῃ. Καὶ ἀεὶ δὲ ὅποι ἂν ἀχάλινωτον ἄγῃ, κημοῦν δεῖ. Ὁ γὰρ κημὸς ἀναπνεῖν οὐ κωλύει, δάκνειν δὲ οὐκ ἐᾷ. Hoc ita vertit Camerarius: *Sciet etiam curator equo accommodare capiſtrum, quoties vel ad deſtrictionem vel ad volutabrum educere volet, denique, quocunque ſine fræno ducendus eſt, capiſtrum induetur. Nam hoc reſpirationem non impedit, & morſibus tamen obſtat.* Parum aptè. Qvi enim capiſtrum magis obſtet morſibus, qvam frænum? vel qvi omnino obſtet? Itaq; κημὸς non eſt capiſtrum, verum plane iſtiusmodi fiſcella, qvalis à Polluce deſcribitur. Qvi ejusdem meminit paulò poſt par. 10. Ἢν μὲν γὰρ κεχαλινωμένον ἄγῃ, οὐδὲν ἀπὸ τούτου παραινῶ, ἢν δὲ ἀχάλινωτον, κημοῦν τὸν ἵππον. Ὁ γὰρ κημὸς ἐνδάκνειν μὲν οὐκ ἐᾷ, ἐκπίνειν δὲ οὐ κωλύει. Ita habent editi, unde & Gvaltherus vertit: *Sed qui equum fræno parentem habuerit, nihil hunc jubeo. Si verò effrenem, camo utendum eſt. Hic enim mordere non ſinit, bibere tamen non prohibet.* Ineptè omnia. Num enim κεχαλινωμένος, *fræno parens?* num ἀχάλινωτος, *effrenis?* Qvi deinde fit, ut hic *bibere* opponatur τοῦ *mordere?* Verba Pollucis ſunt deſumpta ex Xenophontis antea laudato loco, qvi oſtendit, pro ἐκπίνειν ἐκπνεῖν ſcribendum eſſe. Sic habebimus hunc loci totius ſenſum: *Qui frænatum ducit equum, ei hoc præcipi neceſſe non eſt, at verò, qui absque fræno, ei camo aut fiſcella utendum. Nam fiſcella mordere equum non ſinit, ſpirare tamen non impedit.* Cur ſpirare non impedit? qvia eſt ἠθμῶδες χαλκοῦν, id eſt, ferrum cribri inſtar undiq; perforatum. Hoc aliud eſt ab eo, εἰς ὃν αἱ κριθαὶ βάλλονται, ut ait Heſychius. Nam hordeum ſeu avena qvi manere poſſit in ferro ita perforato? Ergo illud potius, qvod λωρόσακκον nominarunt. Pollux vocat χειλωτῆρα, lib. I. cap. II. Ἐφ' οὗ δὲ ἐσθίει ὁ ἵππος, κρεμαμένου μὲν ἐκ τῆς κορυφαίας, περιτιθεμένου δὲ τῷ στόματι, χειλωτήρ. Non videtur ſatis intellexiſſe Gvaltherus, vertit enim admodum obſcurè: *Quod autem ab aurea extenſum ori circumda-*

cumdatum eſt, in quo equos comedit, crates dicitur. Qvid hic eſt, *extenſum ab aurea?* Κρεμάμενον non eſt *extenſum*, ſed *dependens*. Nempe dependebat ſaccus ille ab ore, ad qvod revinctus erat. Deinde nec *in* eo comedebat, ſed *ex* eo. Pabulum indebatur ſacco, inde per partes eqvus educebat. Χειλωτὴρ ergo plane λωρόσακκος, niſi putamus illum ſolidum ex corio pannove, hunc reticulatim textum ex funiculis fuiſſe, ſicut hodieqve ſolet fieri, qvia χειλωτὴρ à χειλὸς, id eſt, fræno. Heſychius: Χειλὸς, τροφὴ, βρῶσις, χόρτος, καὶ πᾶν ἄλλο χόρτασμα. Ita ibi cenſeo ſcribendum, non χιλός, docetq; ipſa ſeries & ordo litterarum. Nam præcedit χειλιάστυες, & ſeqvitur χειλεῦται. Non ignoro, ſcribi alias per ſimplex *i*, ſed & iſto modo reperiri ex Euſtathio cognovimus. Neutrum autem horum κημὸς, qvatenus eſt εἶδος χαλινοῦ, ſicut ſupra teſtabatur Heſychius aliqvando uſurpari. Nam hujusmodi κημὸς, Latinè *camus*, ſpecie non multum erat diverſus à φιμῷ. Φιμὸς autem circulus circa os & nares eqvi, qvalis proinde fuerit & camus. Hinc Phavorinus: Φίμα, κημὸς, παραστόμιον, φιμὸς. Pro iisdem habet, atqve παραστόμιον exponit, hoc eſt tale qvid, qvod apponi ſolet ori. Ubi tamen malè fecerit, qvisqvis acceperit pro fiſcella. Nam diſtinxit Heſychius in ſuperioribus à κημῷ, qvi eſt εἶδος χαλινοῦ, qvod Stephanus non obſervavit. Camum ſic expoſuit Iſidorus: *Camus genus aſperi fræni eſt, quo caballi ſuperbi coërceri ſolent, dictus à curvitate.* Χαμὸν *enim Græci curvum dicunt*. Facit camum curvum, & aſperum. Unde conjicias, qvoniam & ori naribusq; ſolebat imponi, non fuiſſe alium, qvam qvem hodie Germani Naas-Band/ id eſt, vinculum narium, vel *kappezaum* appellant. Qvale qvid proinde fuerit & κούρκουμον, ſive *curcumum*, non lupatum cum nodis ferreis, olivarum inſtar, qvod Salmaſius putabat. Neq; aliter intelligenda verba ſunt Achmetis cap. 261. qvæ ſunt talia: Εἰ δὲ ἄνευ δεσμῶν σιδηρῶν, ἔτοι κουρκούμον οἱ εἰρημένοι μέγιστοι ὑποταγέντες ἐλεύσονται ἐν αὐτῷ. Comparat δεσμοῖς σιδηροῖς, qvia erant velut vinculum narium, ſicut ſupra & Germanos dixi appellare. Nam Vegetius Artis Veterinariæ lib. II. cap. 33. aliud qvid ea voce videtur innuere, qvando ait: *Curcumam conſtrictam oportet imponi, ne depravet dentes & labia.* Præter lupos habuerunt etiam τροχοὺς in oreis ſeu στομίοις, aut ὑποστομίοις. Hi non

fuerunt

fuerunt δακτύλιοι ſeu annuli catenati, qvod colligitur ex Polluce, qvi ab eis diſtingvit lib. I. cap. II. De ipſis verò ita ait: Καὶ τῶν ὑποστομίων τὰ περιφερῆ καὶ πριονωτὰ, τροχοί. *Hypoſtomiorum illa rotunda & ſerrata, rotæ.* Fuerunt ergo inſtar rotarum orbiculata & volubilia, exterius ſerræ inſtar aſpera. Qvibus eqvi ludebant, dum freqventer vertunt lingva. Habebantq; fræna ferè omnia, non tamen eodem modo, qvædam majora, alia minora, unde & eorum differentia. Nam χαλινὸς λεῖος, *frænum leve* habebat τροχοὺς εὐμεγέθεις. At verò χαλινὸς τραχὺς *frænum durum* τρόχους καὶ βάρεις καὶ ταπεινοὺς, ſicut conſtat manifeſtè ex verbis Xenophontis, qvæ jam ſuperius attulimus. Pollux de eadem re, ſecutus Xenophontem lib. I. cap. II. Εἰσὶ δὲ σκληροὶ χαλινοὶ, οἱ ἔχοντες τροχοὺς τραχεῖς καὶ ἐχίνους ὀξεῖς· ὑγροὶ δὲ οἱ εὐρείας καὶ λείας ἔχοντες τὰς συμβολὰς, ὡς ῥᾳδίως κάμπτεσθαι, καὶ πάντα ὅσα περιτίθεται περὶ τὸ στόμα, εὐρύστομα καὶ οὐ σύμπυκνα. *Sunt autem dura fræna, quæ habent rotas aſperas, & echinos acutos. Mollia verò, quæ amplas & leves commiſſuras, ut facilè poſſint flecti, eaque omnia, quæ circum os ponuntur, patula, nec compacta.* Sic expono iſta, interpreti parum intellecta: Et obſervo, primum χαλινοὺς σκληροὺς Polluci eſſe, qvi Xenophonti τραχεῖς, item τροχοὺς τραχεῖς, qvi eidem βάρεις καὶ ταπεινοί. Contra χαλινοὺς ὑγροὺς, qvi Xenophonti λεῖοι; qvi ſic dicti, qvod haberent συμβολὰς λείας. Ubi συμβολὰς exiſtimo vocari, qvæ alio loco Polluci ſunt ἡνία, id eſt, juncturas illas orearum, vel per anſas, vel per circulos integros, aut dimidios. Sed qvæ illa πάντα περὶ τὸ στόμα? & qvi fit, qvod hic nihil de τροχοῖς, qvæ differentiam frænorum maximè faciebant, ſicuti ex Xenophonte conſtat? Puto eſſe vitium in ſcriptura, & pro περὶ τὸ στόμα, περὶ τὰ στόμια oportere legi. Στόμια, ut dixi ſupra, ferramenta illa duo ſunt, qvæ inſeruntur ori eqvorum, in capitibus per anſas circulosve juncta. In his τροχοὶ, ut verè dicantur περιτίθεσθαι. Neq; alia ſunt εὐρύστομα καὶ οὐ σύμπυκνα, qvam τροχοὶ εὐμεγέθεις, ſicut Xenophon locutus fuit. Pro χαλινοῖς σκληροῖς Ariſtophanem opinor uſurpaſſe στόμια πριονωτά. Sic enim accipio, qvæ habet Pollux lib. X. cap. 13. Στόμια δὲ πριονωτὰ, ἔφη ἐν Ἀναγύρῳ Ἀριστοφάνης. Nam docuerat in præcedentibus, πριονωτὰ τῶν ὑποστομίων eſſe τροχοὺς, ut ſint πριονωτὰ, iſtiusmodi rotulis ſerratis armata, & ſic dura fræna. Obſervo & obelos in frænis, Græcè ὀβελούς. Eſt de his inſignis

Arriani locus in Indicis: Περὶ ἄκρῳ τῷ στόματι τοῦ ἵππου ἐν κύκλῳ ἔχουσι δέρμα ὠμοβόϊνον, ῥαπτὸν, περιηρτημένον, καὶ ἐν τούτῳ χάλκεα κέντρα ἢ σιδήρεα, οὐ κάρτα ὀξέα, ἔσω ἐστραμμένα. Ἐν δὲ τῷ στόματι σίδηρον αὐτοῖσιν οἱ ἵπποι ἔχουσιν οἷόν περ ὀβελὸν, ἔνθεν ἐξηρτημένον εἰσὶν αὐτοῖσιν οἱ ῥυτῆρες. Ἐπὰν οὖν ἐπαγάγωσι τὸν ῥυτῆρα, ὅ, τε ὀβελὸς κρατέει τὸν ἵππον, καὶ τὰ κέντρα, οἷα δὴ ἐξ αὐτοῦ ἠρτημένα κεντέοντα οὐκ ἐᾷ ἀλλό τι ἢ πείθεσθαι τῷ ῥυτῆρι. *Circa oris extremum equi in ambitum habent ex corio bubulo pellem, consutam, & circumcirca alligatam, & in ea cuspides æreos aut ferreos, non admodum acutos. In ore verò ipso equi habent ferrum, instar obeli, in quo obfirmatæ procedunt habenæ. Quando igitur habenas adducunt, obelus imperat equo, & cuspides ex eodem procedentes pungunt, nec permittunt eum nisi obtemperare frænis.* In hìs frænis ὀβελοὺς seu *obelos* puto esse veruculos, seu ferramenta paulò longiora, cuspide armata, qvæ immissa oris, stimulabant ipsa. Est enim obelus ima sui parte latior, paulatimqve desinit in acumen forma sive specie pyramidali. Atq; talis ille in Indorum frænis. Qvanqvam non in ipsis solis fuisse videatur, sed & aliis. Neqve enim alius est ὀβελίσκος apud Xenophontem in libro de Re Eqvestri, mea qvidem opinione. Verba ipsius: Τὸν μὲν σκληρὸν ὅπῃ ἂν ὁ ἵππος λάβῃ, ὅλον ἔχῃ πρὸς τὰς γνάθοις, ὥσπερ καὶ ὀβελίσκον ὁπόθεν ἄν τις λάβῃ ὅλον αἴρει. Camerarius sic reddidit: *Nam rigidum quavis parte præhensum retinet equus totum inter maxillas, perinde ut veru ubilibet præhendas, totum sustuleris.* Non videtur Camerarius intellexisse mentem Xenophontis. Ecqvid enim est, *veru ubilibet præhendas, totum sustuleris?* Mihi non est dubium, qvin loqvatur de ejusmodi obelo, qvem immissum ori eqvus tenet dentibus, & sic vim ipsius eludit. Ut sic reddi debeant postrema: *Perinde ut obeliscum si præhendat, totum tenet.* Pollux lib. I. cap. 11. Τοῖς θυμοειδέσιν οὐκ ἐμβλητέον σκληροὺς χαλινούς. Ἀναλαμβάνουσι γὰρ αὐτοὺς εἰς τὸ στόμα, ὥσπερ ὀβελίσκους, ἀλλὰ ὑγρούς. Vertit Gvaltherus: *Quapropter ferocioribus aspera fræna injicienda non sunt, hæc enim veluti obeliscos arripiunt robustos quidem & firmos.* Non sunt alii hi ὀβελίσκοι, qvam illi Xenophontis, cum ex eo locus totus sit desumptus. At hic eos eqvi dentibus arripiunt tenentqve, unde liqvet, ibi qvoq; sic accipiendos esse. Sed qvid illud, *robustos quidem & firmos,* apud Gvaltherum? De obelis sermonem esse liqvet: At qvo

pacto

pacto ibi εὐπαγεῖς? Credo, qvia erant ſolidi, ex unico ſolidoq; ferro, nullis articulis flexibili. Plane ſicut erant & duriora fræna, qvæ his facit ſimilia. Ἦν δὲ χαλεπῶς ἕκαστα τοῦ χαλινοῦ διατρέχῃ καὶ συνθῇ, τοῦτ' ἔστι σκληρὸν εἶναι. Vertit Camerarius: *In quo verò omnes particulæ fræni graviter discurrunt atque colliduntur, illud frænum rigidum erit.* Non eſt aſſecutus Xenophontis mentem. Χαλεπῶς διατρέχει dicuntur, cum frænum eſt immobile, ac inflexibile, cum in eo annuli, dactyli, & id genus non laxi, ſed adſtricti. Huic generi oppoſitum eſt alterum, de qvo idem: Ὁ δὲ ἕτερος ὥσπερ ἡ ἅλυσις ποιεῖ. Ὃ γὰρ ἂν ἔχῃ τὶς αὐτοῦ, τοῦτο μόνον ἀκαμπτὸν μένει, τὸ δὲ ἄλλο ἀπήρτηται. Dicit, illud genus eſſe inſtar catenæ, in qva ſi præhenſa fuerit pars aliqva, illa ſola fit immobilis, cæteræ verò omnes poſſunt moveri. Ubi ergo catenæ inſtar mobile eſt frænum, molle erit, hoc eſt ὑγρὸν, ut vocat Xenophon, aut μαλακὸν, ut eſt apud Pollucem lib. X. cap. 13. Ubi verò penitus immobile, σκληρόν. Qvalis cum ſit obeliſcus, qvoniam εὐπαγὴς, id eſt, ex uno ferro absq; articulis fabrefactus, liqvet, cur eum ad genus durioris fræni retulerit. Præter orcas in fræno, qvas & ἄξονας appellat Xenophon, qvando ait, οἱ κατὰ μέσον ἐκ τῶν ἀξόνων δακτύλιοι κρεμάννυνται, ſunt & ψέλλια. Sic autem appellaſſe catenas ſub mento eqvi tenſas putant. Pollux lib. I. Τὸ δὲ περὶ τὸ γένειον διειρόμενον, ψέλλιον. *Quod verò menti ſubtenditur, pſellium.* Ita qvidem Gvaltherus. Verum διειρόμενον eſt id, qvod *inſertum*, non qvod *ſubtenſum* eſt. Sic διειρόμενον περὶ τὸ γένειον, id erit, qvod juxta mentum ſolet inſeri. Hoc verò non catena ſub mento tenſa, verum annulus à latere oreæ inſertus, à qvo habena procedere conſvevit. Docet apertè Xenophon, qvando ita ſcribit de eo, qvi conſcendere parat eqvum: Τὸν ῥυταγωγέα χρὴ ἐκ τῆς ὑποχαλινιδίας, ἢ ἐκ τοῦ ψαλίου ἠρτημένον εὐτρεπῆ εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα λαβεῖν. Non eſt aliud hoc loco ψάλιον, qvam qvod Polluci ψέλλιον. At in hoc habena. Nam ſic reddidit Camerarius: *De fræni parte inferiore ſeu etiam de annulo bullave hujus religatum lorum ductorium aptè ſiniſtra manu præhendet.* Vides ut lorum ductorium, id eſt, habena, religatum ſit ἐκ τοῦ ψαλίου, qvod Camerario eſt *de annulo bullave*. Credo, qvod illi annuli vulgo bullis auratis ornantur. Revera tamen ψάλιον ſeu ψέλλιον ſolus ille annulus, ab utraq; oris parte fræno inſertus, ad qvem religantur habenæ.

Nisi qvod interdum huic addantur alii, ut fiat instar alicujus minutæ catenæ. Atq; inde Hesychius: Ψάλια, κρίκοι, δακτύλιοι. Neq; aliter intelligenda verba Jobi cap. 40. Δήσεις κρίκον ἐν τῷ μυκτῆρι αὐτοῦ. Ψελίῳ δὲ τρυπήσεις τὸ χεῖλος αὐτοῦ. Vertit vulgatus: *Numquid pones circulum in naribus ejus, aut armilla perforabis maxillam ejus.* Sed ψέλιον, qvod Polluci ψέλλιον, Hesychio ψάλιον, nil aliud hoc loco, qvam circulus sive annulus. Solebant enim ferarum malis perforatis inserere annulos ferreos, ut per immissos in illos annulos funes ducerent, & huc illucq; flecterent, sibiq; obseqventiores facerent. Qvod nos ipsos in ursis aliqvoties vidisse meminimus. Atq; hinc est illud τρυπήσεις ψελίῳ qvod non rectè Castilionius videtur accepisse, qvando reddidit: *Et buccam cuspide perforabis.* Ψέλιον enim non est *cuspis*. Suidas περιοχὴν exposuit adducto hoc ipso Jobi loco, qvod significat aliqvid, qvod rem aliam tenet clausam. Sed Castilionius respexit magis ad Hebræum textum, in qvo acutum qvid significatur. Nam & Tremellius ita: *Aut spina perforabis maxillam ejus.* Omnino ψέλιον apud Jobum uncus circularis est, in qvo per maxillas transmisso captos suspendere solent pisces. Ut sensus sit, non poteris Leviathan, maximum ex cetorum genere, sic uncato circulo tenere clausum captumqve, sicut soles pisces minutos in circulo tali suspendere. Atqve qvia ψάλιον est circulus, qvo moventur fræna, qvando adducuntur habenæ, propterea sic dictus est. Est enim ψάλλειν sæpe κινεῖν, Hesychio teste, id est, *movere.* Qvin imò ex causa hac qvandoqve frænum totum denotat, qvomodo & alias pars aliqva eximia pro toto solet usurpari. Hesychius: Ψαλίοις ἵππων, χαλινοῖς ἵππων. Κωλυτηρίοις. ψαλίον, κωλυτήριον, χαλινός. Et paulò post: Ψαλὸν, εἶδος χαλινοῦ. Et hæc qvidem ψέλλια Pollucis. At qvid est, qvod præmittit Xenophon, velut huic non multum dissimile, qvando ait: Ἐκ τῆς ὑποχαλινιδίας, ἢ ἐκ τοῦ ψαλίου? An ὑποχαλινιδία qvoq; ψάλιον seu annulus hujusmodi? Camerarius *fræni partem inferiorem* reddidit, qvod vix intelligitur. Pollux memoravit inter ἱππικὰ ὄργανα, id est, instrumenta eqvestria, lib. I. cap. 12. ubi tali ordine recensentur: Σειραγωγεὺς, ῥυταγωγεὺς, κέντρον, μύωψ, ὑποχαλινίδια, ἡνία. Gvaltherus prorsus imperitè vertit *ocreas.* Verba ejus: *Eqvestria instrumenta sunt, catena, habena & lorum*

equi.

equi, stimulus, calcar, ocreæ, habenæ. Non video, qva ratione ὑποχαλινίδια verti possint *ocreæ*. Nam ὑποχαλινίδια est singularis numeri, sicut manifestè docet Xenophontis locus, qvod non observasse Gvaltherus videtur. Unde qvoq; rectius apud Pollucem ὑποχαλινιδία scribi existimo. Sanè ὑποχαλινιδία est à χαλινὸς, id est, frænum. At qvid hoc ad ocreas? Potius existimem ὑποχαλινιδίαν esse ferramentum longius ab orea dependens, cui habena alligatur. Scilicet duplicia habebant fræna, qvædam cum simplicibus annulis in oreis, alia cum ferramentis longioribus, qvæ qvia propendebant ab oreis, seu axe, aut χαλινῷ, id est, illo, qvod inserebatur ori, inde dicta ὑποχαλινιδίαι. Nam χαλινὸς propriè id ferrum, qvod insertum ori mandunt eqvi, hinc ὑποχαλινιδία, qvasi qvod sub illo ferro, qvia inde propendet. Ecce tibi fræni utriusq; effigiem ex columna Trajani.

Sunt hæ imagines desumptæ ex Lafrerii operibus, qvi omnium optimè ac diligentissimè singula delineavit, ut vix possit ambigi. Videturq; insuper & series vocabulorum apud Pollucem docere. Seqvitur enim mox ἡνία, id est, lorum seu habena, qvæ ad ferrum istud solet religari. Et hæc qvidem ferramenta fræni, qvæ ut ad os caputq; firmarentur, opus erat loris. Eorum unum Græci appellabant κορυφαίαν, eratqve illud, qvod ab eqvi vertice præter aures ten-

debat ad os. Pollux: Ὁ δὲ ἀπὸ κορυφῆς τοῦ ἵππου ἐκτεταμένος ἱμὰς ἐπὶ τὸν χαλινὸν κορυφαία. *Lorum ab equi vertice tendens ad frænum, capitale.* Ita vertit Gvaltherus. Dixi præter aures. Docet Xenophon in de Re Eqvestri, unde nostrum desumsisse arbitror: πῶς δέχεται τὸν χαλινὸν, πῶς δὲ περὶ τὰ ὦτα τὴν κορυφαίαν. Vertit Camerarius: Videbimus, *& lupos, quo pacto ore, & verticale lorum, quo pacto ad aures admittat.* Verum χαλινὸς non sunt lupi, sicut liqvet ex superioribus: Nec περὶ τὰ ὦτα, *ad aures.* Mallem sic exponere: *Videbimus, quo modo & admittat frænum ore, & lorum circa aures.* Liqvet autem plane, κορυφαίαν pertinuisse ad aures, ut existimem non esse aliam, qvam qvæ *aurea* est Festo, & ab *orea* distingvitur. *Aureas dicebant frænum, quod ad aures equorum religabatur.* Meminit ejusdem Xenophon & in seqventibus, ubi docet, qvomodo imponi frænum debeat: Τὰς μὲν ἡνίας περιβαλὼν περὶ τὴν κεφαλὴν καταθέτω ἐπὶ τῇ ἀκρωμίᾳ, τὴν δὲ κορυφαίαν τῇ δεξιᾷ αἱρέτω, τὸ δὲ στόμιον τῇ ἀριστερᾷ προσφερέτω. Exponit Camerarius: *Habenas ob caput in summis armis ponat, verticale autem attollens in dextra teneat, ac lupos sinistra admoveat.* Ubi *verticale* reddit, qvod supra *verticale lorum,* Gvaltherus *capitale* dixit. Liqvet autem totum id intelligi in qvo frænum, non unum modo lorum, qvoniam opponitur στομίῳ, & præter illud στόμιον ac κορυφαίαν nihil memoratur ad frænandum eqvum. Est tamen seorsum & γενειαστὴρ inter fræni lora. Pollux sic de eo: Ὁ δὲ περὶ τὰς γένυς, γενειαστὴρ, γενειάς. Vertit Gvaltherus: *Quod circa maxillas, maxillare.* At γένειον, mentum. Philoxenus: *Mentum,* γένειον. Sic erit lorum non circa maxillas, sed mentum. At verò lorum illud, qvo auriga frænum moderatur, Græcis est ἡνία. Hesychius: Ἡνίαι, λῶρα χαλινοῦ. Ἡνίαις, χώροις, τόποις, ἢ λώροις τῶν χαλινῶν. Dicit, lora frænorum ita nominari. Vocantur & ῥυτῆρες. Pollux: Αἱ δὲ ἡνίαι καὶ ῥυτῆρες. Suidas: Ῥυτῆρες, χαλινοὶ ἱμάντες, ἡνίαι. Dicit expressè, hoc vocabulo significari ea lora, qvæ ad frenos spectant. Qvod notandum, ne hic cogitemus helcia, de qvibus alio loco dixi. Latinis sunt *habenæ.* Philoxenus: *Habenæ,* ἡνίαι. Lexicon Argentoratense: *Habena,* ἡνία, ἀγωγεύς. Observa, etiam ἀγωγέας appellasse. Suidas: Ἀγωγεῖ, ἱμάντι ᾧ ἄγεται ὁ ἵππος. Atq; ita usurpavit Xenophon, Polybius, & alii. Idem voluit Hesychius, qvando scripsit:

Ἀγωγεὺς

Ἀγωγεὺς ὁ ἱμάς. Nam ἱμὰς est *lorum*. Ita autem etiam Latini habenas appellarunt, maximè Poëtæ. Virgilius lib. I. Æn.

Flectit equos, curruque volans dat lora secundo.

Phædrus noster lib. III. cap. 7.

Et lora frænis continet spumantibus.

Ovidius lib. II. cap. 1. in verbis Solis ad Phaëtontem:

Corripe lora manu. -- -- --

Cæterum, hæc lora à frænis per dorsa jugalium decurrebant ad aurigam, unde κατανωτιαῖα, id est, *per tergum decurrentia*, appellabantur. Pollux: Τῶν ἡνιῶν αἱ μὲν κατανωτιαῖοι καλοῦνται. *Ex loris aliqui nominantur catanotiæi*, hoc est, decurrentes per tergum. Nisi qvis existimet, signari per ἡνίας hoc loco non tam fræna, qvam lora alia à jugo per tergum ad caudam decurrentia, qvod videtur esse verius. Interim sic protenta fuisse certum est, ac ne turbarentur facilè, aut deciderent, transmissa per annulos qvosdam. Pollux: Οἱ σιδηροῖ κύκλοι, δι' ὧν διήρηνται αἱ ἡνίαι, δακτύλιοι. *Ferrei circuli, per quos trahuntur habenæ, dicti dactyli.* Docet, dactylos vocasse. Nuncupabant qvoq; θαιροδύτας. Hesychius: Θαιροδύται οἱ ἐν τῷ ζυγῷ δακτύλιοι, δι' ὧν οἱ ῥυτῆρες. *Thærodytæ annuli in jugo, per quos transmittuntur habenæ.* Qvibus verbis simul discimus, ubi annuli illi fuerint, videlicet in jugo. Apparet tamen ex Onuphrii picturis, saltem in Circensibus vehiculis habuisse etiam in summo maschalisteris, si modò rectè sese habent. Usus erat omnium, ut haberent in obseqvio jugales, qvod Horatio est *temperare ora frænis*. Pertinebat huc, ut pro ratione negotii lora cum frænis vel attraherent, vel remitterent, & vel in hanc vel in illam partem flecterent. Primum dicebant *frænos inhibere*. Livius I. cap. 48. *Inhibuit frænos is, qui jumenta agebat.* Valerius eandem rem proponens lib. IX. cap. 11. sic ait: *Is, qui jumenta agebat, succussis frænis constitit.* Unde colligas esse idem & *succutere frænos*. Ovidio hoc est *ducere*, lib. XV. Met. f. 1.

-- -- -- -- -- *Ego ducere vana*
Fræna manu, spumis albentibus oblita, luctor,
Et retro lentas tendo resupinus habenas.

Hic *retro tendere habenas*, & *ducere fræna* idem est. Nempe *ducere* simplex,

ſimplex, pro *adducere* ponitur: Eſt enim *adducere*, attrahere. Cicero in Lælio: *Commodiſſimum eſt quam laxiſſimas habenas habere amicitiæ, quas vel adducas, cum velis, vel remittas.* Græcis hoc eſt ἀνακρούειν καὶ ὑπὸ χαλινοῦ καταβιάζεσθαι τὸν ἵππον, ut ex Luciano diſcimus. Secundum dicebant *fræna dare*. Livius lib. XXXIV. cap. 2. *Date frænos impotenti naturæ & indomito animali.* Virgilius lib. I. Æn.

-- -- *Et laxas ſciret dare juſſus habenas.*

Idem eſt *immittere fræna ſeu habenas*. Virgilius iterum lib. IX. Æn.

-- -- *Immiſſis pars cæca & concita frænis.*

Ubi tamen plus eſt *immittere*, qvam *dare*, qvoniam, qvi dat, non tenet ea adſtricta, nec tamen libera plane patitur eſſe fræna, qvi verò immittit, ſinit qvoq; eſſe libera. Alibi pro *immittere*, Poëta idem dixit *effundere*. Ut lib. V. Æn.

-- -- *Manibusque omnes effundit habenas.*

At pro *dare*, uſurpant & *laxare fræna*. Qvomodo Lucanus lib. VII. *Frænosque furentibus ira laxat.* Cicero in verbis antea citatis ita uſurpavit *remittere*. Græcis hoc eſt ἐνδιδοῦναι τὸν χαλινὸν, item ἐξορμᾶν ἡνίαν, uti Pollux docet lib. I. Homero ferè τανύειν ἱμᾶσιν. Ut Il. ψ.

Ὅπως τὸ πρῶτον τανύσῃ βοέοισιν ἱμᾶσιν.

Ubi Neſtor vetat filio, loris extenſionem facere ab initio, & ſic ad curſum nimis concitare ſuos eqvos. Alterum verò πάντα χαλινὸν ἀνεῖναι, ut de voluptate Baſilius locutus eſt. Medium ex his eſt *fræna tenere*. Reſpexit auctor Dialogi de Cauſis corr. eloq. cap. 31. *Orator tenebit habenas animorum, &, prout cujusque natura poſtulabit, adhibebit manum, & temperabit orationem.* Horatius pro eo dixit *temperare*. Solebant autem eqvorum excitandorum gratia percutere ipſorum colla habenis, qvod ex Xenophonte diſcimus. Pollux imitatus ipſum hoc appellat ἀνακλᾶσαι τὸν αὐχένα ἐκ τοῦ χαλινοῦ. Item ἀνακρούειν τῷ χαλινῷ. Virgilio hoc eſt *concutere fræna* lib. VI. Æn.

-- -- -- -- -- *Ea fræna furenti*
Concutit, & ſtimulos ſub pectore vertit Apollo.

Silius dixit *quatere* lib. XVI.

-- -- -- -- *Quatit æquore aperto*
Lora ſuis victor. -- -- --

Qvod ſi tardiores ſunt, habenis eos verberant, præſertim in defectu flagellorum. Silius lib. XVI.

Pro ſtimulis dorſo quatiuntur inania lora.

Simili ratione habes apud Statium lib. VI. Theb.

Verberibusque jubas, & terga laceſſit habenis.

Curtius lib. IV. cap. 15. *Exaudiebantur tantum ſtrepitus habenarum, quibus equi, currum trahentes, identidem verberabantur.*

Tertium dicebant *flectere.* Ovidius lib. II. Met. de Phaëtonte:

Ipſe pavet, nec, qua commiſſas flectat habenas,
Nec ſcit, qua ſit iter. -- -- --

Pro *flectere habenas* idem alibi uſurpavit *flectere ora equorum* aut *equos* ipſos *habenis.* Ut in Ep. ad Piſonem:

Sic auriga ſolet ferventia Theſſalus ora
Mobilibus frænis in aperto flectere campo.

Virgilius ſic dixit *contorquere ora* lib. XII. Æn.

Ora citatorum dextra contorſit equorum.

Solebat autem hoc fieri frænis in alterutrum latus conjectis, qvod Pollux τὸν χαλινὸν μεταβάλλειν ἐφ᾽ ἑκατέραν τὴν γνάθον appellat. Malè Gvaltherus vertit: *Frænum in utramque trajicere maxillam.* Nam ἐφ᾽ ἑκατέραν non eſt *in utramque*, ſed *ad alterutram.* Vult, oportere frænum conjici vel ad dextram maxillam aut genam, vel ad ſiniſtram, ſi flectendus eqvus, de qvo ibi ſermo. Atq; hic frænorum uſus. Seqvitur nunc *capiſtrum.* Id ita *à capite jumentorum dictum* ait Iſidorus. Nempe, ſicut oreæ ab ore, ita capiſtra à capite, qvia illæ inſerebantur ori, hæc circumdabantur capiti. Erant enim capiſtra, qvibus eqvi jumentave, ſublatis frænis, tenebantur, unde qvoq; ſunt, qvi capiſtra dicta putant. Qva de re videri Voſſius poteſt. Varro lib. II. de R. R. cap. 6. ubi agit de pullo aſinino, & qva ratione primo ſecundoqve poſt partum anno debeat haberi. *Proximo anno patiuntur eſſe cum his, & leniter capiſtris aliave qua re habent vinctos.* Vides, capiſtris vinciri teneriqve, verum leniter. Inde *mollia capiſtra* apud Virgilium lib. III. Georg.

-- -- *Inque vicem det mollibus ora capiſtris.*

Ubi Servius: *In vicem. Frænorum ſcilicet, ne adhuc tenera ora lædantur.*

tur. Qvibus verbis conſtat, alia eſſe fræna, alia capiſtra : Illa lædere ora, hæc non lædere. Nempe fræna pertinebant ad ora, inſerebantur ori : Contra capiſtra pertinebant tantum ad capita, neq; ori indebantur. Itaq; nec ora lædebant. Græcis vulgo eſt φορβιά. Philoxenus : *Capiſtrum,* φορβιά. Sed in Gloſſis eſt φορβαία. Ita namq; habent : *Capiſtrum,* φορβαία. Gloſſæ Græcæ habent φορβεάν. Atqve ita etiam apud alios reperitur, niſi qvod accentum referant ad ſyllabam priorem. Heſychius : φορβέα, ἕλκυστρον, περιστόμιον, καπίστριον. Vides, per καπίστριον exponi, qvod eſt Latinorum *capiſtrum.* Moſchopulus : Ἀπὸ τῆς φορβῆς, ἤγουν τοῦ κοινῶς καπιστρίου. Suidas : φορβιάν, περιστόμιον, καπίστριον. Qvando Suidas & Heſychius per περιστόμιον exponunt, oſtendunt manifeſtè, non inſeri ori, ſed alias circumponi ei conſveviſſe, hoc enim propriè eſt περιστόμιον. Et in eo differebat à frænis. Idem liqvet ex inſtrumento tibicinum φορβειὰ vocato, qvod utiqve non inſerebatur ori, ſed tenebat illud juſto modo. Itaq; Scholiaſtes vetus Ariſtophanis in Veſpis explicat τὸ περικείμενον τῷ στόματι τοῦ αὐλητοῦ δέρμα, ἵνα μὴ σχισθῇ τὸ χεῖλος αὐτοῦ. *Id, quod ori tibicinis circumpoſitum eſt, loramentum, ne labra ejus findantur.* Vide Salmaſium Exercit. Plin. pag. 833. ibiq; pertinentem huc picturam. Et qvia parum discrepat hæc φορβειὰ, iccirco στομίδα capiſtrum qvoq; dictum Salmaſius putavit. Στομὶς, ait eo loco, *idem, quod capiſtrum.* Nempe ita habet etiam Heſychius : φορβειὰ, ἡ αὐλητικὴ στομίς. Sed mihi hic Heſychius non voce propria & æqvivalente per omnia, ſed qvalicunqve uſus eſſe videtur, ut oſtenderet, qvid φορβειὰ ſignificaret. Nam alias στομὶς immittebatur ori, ſicut liqvet ex ſuperioribus, φορβειὰ neqvaqvam. Præterea nemo reperitur, qvi φορβειὰν atq; στομίδα diceret eſſe idem. Nam Lucilii qvidem verſus, qvem adducit, penitus huc facit nihil. Verba ejus :

Trulleu' poſtomis huic ingens de naribus pendet.

Hic Salmaſius exiſtimat legendum : *Trulleus pro ſtomide,* ut faciat Latinum *ſtomidem,* pro eo, qvod in Græcis eſſet στομὶς, id eſt, φορβειὰ, ſeu capiſtrum. At hic ſermo eſſe de capiſtro neqvit. Nam expreſsè Lucilius id, qvicqvid eſt, pendere ait de naribus, qvod profectò nihil convenit in capiſtrum. Capiſtrum eſt περιστόμιον, ambit os, at poſtomis

ſtomis pendet de naribus, qvæ inter ſeſe differunt plurimum. Deinde Nonius expreſsè ferrum ait fuiſſe. Verba ejus: *Poſtomis dicitur ferrum, quod ad cohibendum equorum tenaciam naribus vel morſui imponitur, Græcè* ἀπὸ τοῦ στόματος. Si ferrum fuit, utiq; capiſtrum explicari neqvit; Nam capiſtrum fuit lorum. Inde ἱμάντες pro capiſtris apud Homerum locis pluribus. Ut Il. Θ. ubi eqvi ſoluti à jugo ligantur capiſtris iſtiusmodi. Neq; alia eſt cauſſa, cur Virgilius capiſtra dixit *mollia.* Nam qvod legimus alio loco apud Virgilium *capiſtra ferrata*, nihil obſtat. Sunt illa peculiaria, hædis ablactandis facta. Docent ipſa verba ejus:

> *Multi jam excretos prohibent à matribus hædos,*
> *Primaque ferratis præfigunt ora capiſtris.*

Servius hoc loco: *Ferratis capiſtris, id eſt, duris.* Parum ex ſententia Virgilii, qvi intelligit verè ferrata, id eſt, ferro confixa. Solebant enim capiſtris illis addere aculeos ferreos, extantes circa nares hædorum, ut, ſi ad capras veniant, oraq; uberibus admoveant, metu iſtorum ſtimulorum ferreorum repellantur, ſicut hodieq; pasſim eſt in uſu. At hæc capiſtra nil ad noſtra, qvæ omnino fuere coriacea, vel ex loris plexa. Subdit Nonius, id ferrum pertinuiſſe ad cohibendam eqvorum tenaciam. Tenacia eqvorum eſt, cum frænis nolunt parere. Hinc apud Livium, lib. XXXIX. cap. *Equum tenacem, non parentem frænis aſperioribus, caſtigandum eſſe.* At qvi hoc poſſit capiſtrum, qvod non poteſt frænum? Capiſtri ſanè uſus fuit mollior, ut qvi neq; os coërceret. Itaq; non poteſt de capiſtro Lucilius egiſſe. Neq; placet τὸ *pro ſtomide*, qvod Salmaſius reſtituit. Nullus ſtomidis hic eſt locus. Στομὶς ad fræna pertinet, φορβειὰ non pertinet ad fræna, ſed eſt ſui generis. Pollux: Τῆς ἐπιφαλνιδίας φορβειᾶς μὴ ποιείτω ἅμμα, ἔνθα ἡ κορυφαία περιτίθεται, ὡς μὴ ἑλκόμενον τοῦτον καὶ περὶ τὸ χαλινοῦσθαι δυσκολαίνειν. Facit diverſa Pollux, uſum φορβειᾶς, & χαλινῶσεως, qvorum poſterius, cum fiat per στομίδα, non poteſt φορβειὰ & στομὶς idem eſſe. Adde, qvod obſervet Douſa, verſum illum reperiri ſcriptum aliter in lexico qvodam veteri, & ad hunc modum:

> *Poſtomides huic de naribus ingentes pendent.*

Si poſtomides plures pendent de unius naribus, qvi ſignificare

 poſſint

poſſint capiſtra? Nemo enim plura ea uni eqvo imponit. Neq; tamen in eorum ſum ſententia, qvi exponunt circulum ferreum, dentatum naribus eqvorum ferocientium imponi ſolitum, qvem in præcedentibus oſtendimus vocari camum. Circulum enim illum ſive camum nemo unqvam fecit pendentem de naribus, ſicut manifeſtè hic de poſtomide Lucilius teſtatur. Magis eo adducor, ut exiſtimem ſignificare inſtrumentum, qvo utuntur mulomedici fabriq; noſtri, qvando urunt ſecantve eqvos. Ferrum duplex eſt ac longiusculum, ab uno capite anſatum, ut aperiri claudiqve poſſit, crebris dentibus intus aſperum, qvod in ſuperiori labro eqvi fixum veriſſimè dependet. Germani eine Premß appellare conſveverunt. Juvat plane, qvod ajebat ſupra Nonius, non ſolum naribus, ſed etiam *morſui* imponi. Hoc enim in nullum inſtrumentum aliud magis convenit. Non profectò in camum, ac ne in capiſtrum qvidem, minimè verò ſtomidem, cum nunqvam ſtomis imponatur. Non igitur poſtomis ſtomis eſt, nec apud Lucilium in ſtomis immutari poteſt. Qvod & ex eo liqvet, qvod Nonius ait poſtomidem dictum ἀπὸ τοῦ στόματος, hoc enim ſic intelligo, qvod ab his vocabulis ἀπὸ στόματος formatum ſit *poſtomis*, qvaſi qvod ἀπὸ τοῦ στόματος, hoc eſt, ab ore, dependeat. Neq; obſtat lectio vulgata Nonii, imò ex hac interpretatione accipit lumen, cum intelligitur, eum, qvisqvis tandem hic exagitatur, habuiſſe ita trulleum & vas vinarium ingens ori affixum, ut eo liberare ſe non magis potuerit, qvam eqvus poſtomide. Poſtomis itaq; non eſt στομὶς vel ſtomis, ſed nec capiſtrum ſignificat, qvippe qvod nec ferrum erat, nec à naribus pendebat, verum lorum aut funis, qvo præligabant capita jugalium. Auctor Etymologi ex Herodiano Grammatico, voce ἄρειν: Φορβεία σημαίνει τὸ σχοινίον τοῦ ἀλόγου τὸ περιστόμιον, τὸ καπίστριον. *Phorbeia eſt funis circa os jugalis, capiſtrium.* His capiſtris alligabant jugales in ſtabulis, nec officiebant ea, qvo minus ſumere poſſent pabulum, unde conſtat, qvod & ante dixi, non habuiſſe illa inſerta ori. Hippiatrica ſeu de Re Eqveſtri: Τὰς δὲ φάτνας ὑψηλοτέρας εἶναι δεῖ, ὡς ἀνηρτῆσθαι ἀπ' αὐτῶν τὰς φορβέας, καὶ ἀνανεύσας λαμβάνειν τὴν τροφήν. *Præſepia verò oportet eſſe altiora, ut in eis ſuſpendi poſſint capiſtra, & nihilominus animalia ſublatis*

tis capitibus ſumere pabulum queant. Sicut autem φορβεια proprie apud Græcos eſt capiſtrum, ſic interdum video pro eo poſitum κημὸν. Ita ſanè habes in Lexico Argentoratenſi: *Capiſtrum,* κημός. Etiam φιμὸς hoc ſenſu aliqvando uſurpatus videri poteſt. Nam qvod extat in Lege Moſaica Deut. 25. Οὐ φιμώσεις βοῦν ἀλοῶντα, & vulgatus reddidit, *non ligabis os bovis terentis in area fruges tuas,* id Grotius in notis ad hæc verba explicat, *non capiſtrabis,* & addit, *ita enim Plinius loquuntur & Columella.* Verum inſpicienti utrumq; auctorem aliud videbitur. Plinius ſic ait lib. XVIII. cap. 19. *Si inter arbores vitesque aretur, fiſcellis capiſtrari oportet, ne germinum tenera præcerpant.* Hic uſurpat non *capiſtrare* ſimpliciter & per ſe, verum *capiſtrare fiſcellis,* qvæ duo inter ſe differunt plurimum. Nam qvi ſimpliciter capiſtrantur, illi illigantur capiſtris, & qvi capiſtrantur fiſcellis, eis adduntur fiſcellæ, qvorum hoc prohibet ipſos capere cibum, illud non prohibet. Unde liqvet in Lege Moſaica non prohiberi, ut capiſtrentur, ſed ut capiſtrentur fiſcellis. Et hoc propriè φιμοῦν. Φιμοὶ enim os claudebant, erantq; craticulatim ex funiculis viminibusq; plexi ſacculi corbesve, qvos vocabant fiſcellas Latini, Græci alias κημοὺς, qvemadmodum ſuperius oſtendi. Scholiaſtes Ariſtophanis in Eqvitibus: Ὁ τοῖς ἵπποις περιτιθέμενος οὕτως ἐκαλεῖτο κημὸς, ὁ καλούμενος φιμός. *Fiſcella, quæ circa os equorum ligari ſolet, & alias vocatur phimos, ita dicitur.* Et qvoniam φιμοὶ claudebant os, inde habemus in Gloſſis: Φιμοῦμαι, *obmuteo, commuteo, commuteſco, compeſcor.* Φιμῶ, *compeſco.* Nempe, qvia non bobus ſolummodò vel eqvis, ſed & hominibus fiſcella obligari os ſolebat, ne id poſſent aperire. Servi freqventiſſimè ſic coërciti, præſertim in piſtrinis, ne poſſent edere, farinamq; ſubducere. Sed & ſilentium hoc modo ipſis impoſitum videtur. Unde Seneca de veterum humanitate adverſus ſervos, & ſervorum apud illos libertate, ep. 47. *At illi, quorum os non conſuebatur.* Ubi *conſui* plane Græcum φιμοῦσθαι, peræ ſcilicet ac ſacculi inſtar ambitu collecto, & funiculo conſtricto. Neq; aliud exiſtimo voluiſſe Ammianum, qvando ſcribit de Perſis lib. XXIII. *Nec miniſtrandi apud eos famulo menſæque adſtanti hiſcere vel loqui licet, vel ſpuere, ita proſtratis pellibus labra omnium vinciuntur.* Alludit

ſine dubio ad τὸ φιμοῦν, ſolitum hoc fine uſurpari. Cumprimis verò in damnatis hoc receptum fuit, ne liberam emittere poſſent vocem. Et hinc φιμωθέντες Zenobii, qvos memorat & Heinſius Exerc. Sacr. pag. 69. Putant viri ſummi, pertinere huc & locum Ariſtophanis in Nubibus:

Φιμώσατε τοῦτον τῷ ξύλῳ τὸν αὐχένα.

Sed nos ſumus alia in ſententia. Nempe ſermo ibi eſt de Cleone furti & ambitus damnato, qvem ſic puniri volunt. Non eſt autem pœna ſufficiens tantorum delictorum, ſi eam modo illo tantum accipiamus, qvo prædictum eſt. Adde, qvod hic non ſimpliciter ſit poſitum φιμώσατε, ſed additum τὸν αὐχένα. Vulgo φιμὸς pertinebat non ad αὐχένα ſive collum, ſed ad στόμα ſive os. Qvando ergo dicitur φιμώσατε τὸν αὐχένα, nulla intelligitur concluſio oris, verum colli, ſive gutturis & faucium. Qvalem fieri nonnunqvam conſveviſſe φιμῷ, ſicut nunc nervo arcui dempto, vel hinc intelligitur. Neq; aliam opinor fuiſſe cauſam, qvare Heſychius ſic ſcripſerit: Φιμοῖ, δεσμεύει, ἐμφράττει, ἄγχει. Eſt enim ἄγχειν ſtrangulare, fauces conſtringere. At τὸ φιμοῦν vulgo ſumptum ſignificat tantum os concludere loro, qvi φιμὸς eſt Græcis. Chryſoſtomus pro eo dixit σπαρτίον. Verba ejus Orat. 5. in Eſaiam: Καὶ ἐξήει λοιπὸν, καθάπερ οἱ τὴν ἐπὶ θάνατον ἀπαγόμενοι, σπαρτίον ἐπὶ τοῦ στόματος ἔχοντες. Hic plane σπαρτίον eſt φιμὸς, id eſt, lorum, ſeu potius funis ſparteus, qvo claudebatur os damnati, cum ſupplicium de eo eſſet ſumendum. Idem Or. 9. de incomprehenſibili DEI natura: Σπαρτίον ἐπὶ τοῦ στόματος λαβὼν ἐξήγετο τὴν ἐπὶ θάνατον ὁδὸν. Vertunt: *Fræno in os injecto ad ſupplicium ducebatur*. Perperam. Non enim in os injectum fuit, verum circa os ligatum, ita, ut maxillis per lorum illud ad ſuperiora conſtrictis aperiendi ejus nulla facultas eſſet. Id qvod abunde Græca indicant, qvando habent ἐπὶ τοῦ στόματος, non ἐν τῷ στόματι. Hoc ergo lorum σπαρτίον, credo, qvod non eſſet ſemper ex corio, ſed ſæpius ex ſparto, non qvod ex illo φιμῷ *habena ſeu funis* eſſet *aptata, quo carnifex damnatos ad ſupplicium trahebat*, ſicut volunt viri longè doctiſſimi. Dicit enim expreſsè Chryſoſtomus de illo σπαρτίῳ, qvod damnatus id habuerit circa os. Occurruntq; ſimilia apud ipſum verba Homil. 4. in Eſ.

Ἐξά-

Ἐξάγουσιν αὐτοὺς τὸ σπαρτίον ἐπὶ τοῦ στόματος ἔχοντας. Item Hom. 1. ad Macab. Τὸ σπαρτίον ἐπὶ τοῦ στόματος ἔχοντα. Σπαρτίον istiusmodi, seu φιμὸν, Pacatus noster Latinè appellavit *frænum*. Verba ejus cap. 29. *Cum lictorum arma, cum damnatorum fræna tractassent*. Non sunt alia hic *damnatorum fræna*, qvam φιμοὶ seu σπαρτία, sicut dixi jam in Notis ad eum locum in Editione secunda. Et hoc qvidem est φιμοῦν, qvod Plinius vocavit *capistrare fiscellis*. Columellæ locus, qvem & ipsum laudat Grotius, huc prorsus nihil facit. Loqvitur enim ibi Columella non de bobus, aut conclusione oris, verum simplici religatione. Ita namq; habent lib. VI. cap. 19. *Primis duobus statuminibus imponitur firmum jugum, ad quod jumenta capistrantur, vel boum cornua religantur*. Capistrari dicuntur jumenta hoc loco, qvando simpliciter alligantur, sicut alligari solent in stabulis ad præsepia. Nempe sunt capistra sæpe qvaliacunq; vincula, etiam ex viminibus facta. Idem Columella lib. IV. cap. 20. *Cum ad summum palum recta vitis extenta est, capistro constringitur, ne fœtu gravata subsidet curvaturque*. Capistrum hoc loco dicitur vinculum ex vimine, qvo summus vitis ramus in capite devinctus religatur ad jugum solenni hodieq; ratione. Qvod an locum habeat etiam in φιμὸς & φιμοῦν Græcorum, necdum habeo compertum. Illud singulare est, qvod reperiantur & φιμοὶ αὐλωτοί. Sic enim habet Pollux: Ἐκαλοῦντο δέ τινες αὐλωτοὶ φιμοὶ, διὰ τὸ κώδωνας ἔχειν ἐπηρτημένους, οἷς ἐγχρεμετίζοντες οἱ ἵπποι ἦχον ἐποίουν προσόμοιον αὐλῷ. Vertit Gvaltherus: *Sunt & fræni quidam fistulati eo, quod tintinnabula habeant appensa, quibus equi inhinnientes sonum reddunt fistulæ persimilem*. In hac versione multa sunt, qvæ probari non possunt. Primum φιμὸν reddit *frænum*. At pro fræno illam vocem usurpari nusqvam observavimus. Nam Pacati locus agit non de instrumento eqvestri, verum ad supplicia & pœnas pertinente. Deinde nec αὐλὸς est *fistula*, sed *tibia*, qvæ differt plurimum. Præterea nec illud qvadrat, qvod fræna illa dicat habuisse tintinnabula, & tamen dicta esse fistulata. Nam à tintinnabulis qvi dici qveat fistulatum? Sed & illud parum liqvet, qvomodo illa tintinnabula sonora facere potuerint hinnitu potius, qvam motu corporis, & agitatione alia. Eqvidem κώδωνας esse vulgo tintinnabula discimus ex Glossis, qvæ

sic

ſic habent: Κώδων, *tintinnabulum.* In Gloſſis aliis *tintinnaculum* ſcribitur. *Tintinnaculum*, κώδων. In aliis *tinnibulum.* Sic enim habent: *Tinnibulum*, κώδων. Qvicqvid autem ſit de varia formatione vocis, ea inſtrumenta vulgo denotari per κώδωνας, qvæ agitatione pulſuq; ſonum edunt, certum eſt. Præterea videmus in antiqvis monumentis dependentia ex eqvis tintinnabula. Nam in nummo æreo Imperatoris Heraclii, cujus effigiem exhibet Lipſius in de Cruce, habes Imperatorem in vehiculo ſedentem, qvod à tribus trahitur eqvis, è qvibus tertius, qvi antecedit cæteros, habet tintinnabulum inter primos duos pedes ante pectus pendens. Sed & phaleras, & fræna culta olim apud veteres Romanos ſic fuiſſe obſervat Phavorinus. Κώδωνας, ait, ἐν ταῖς φαλάροις καὶ χαλινοῖς τῶν ἵππων οἱ στρατηγοὶ παρὰ τοῖς παλαιοῖς εἶχον, ὥσπερ καὶ νῦν. Κωδωνοφαλαροπώλους λέγει Ἀριστοφάνης τοὺς χρωμένους κώδωσι. Καὶ παρὰ Ῥωμαίοις ὁμοίως, ὅπερ ἐγὼ Βαρῖνος πολλάκις ἑώρακα. *Tintinnabula in phaleris & frænis equorum milites apud veteres habuere, ſicut nunc quoque. Equos cum phaleris tintinnabula habentibus memorat Ariſtophanes de iis, qui uſurpant. Simile quid & Romanis uſitatum, ſicut ego Varinus ſæpiſſimè conſpexi.* Locus Ariſtophanis, qvem reſpexit, extat in ipſius Ranis, iſtis verbis:

Κύκνους ποιῶν καὶ Μέμνονας κωδωνοφαλαροπώλους.

Hoc ſic reddiderunt Latinè: *Effingens Memnonas, cygnosque noliipharepolas.* Sed non exprimunt ſententiam vocis Græcæ, ea namq; illud notat, qvod eſt dictum in ſuperioribus, cujus reſpectu poterant dixiſſe *nolaphalaropullos.* Nam & Scholiaſtes ibi apertè: Κωδωνοφαλαροπώλους Ἀπολλώνιός φησιν, ὅτι παρήνεγκε χρωμένους κώδωσί τινας, κώδωνας ἐν τοῖς φαλάροις καὶ χαλινοῖς τῶν ἵππων ἔχοντας. *Codonophalaropolus, id eſt, nolaphalaropullos, Apollonius ait vocare, quod proponat quosdam nolis ſeu tintinnabulis utentes, qui tintinnabula in phaleris & frænis habent equorum.* Dicit apertè, in phaleris & frænis eqvorum habuiſſe iſta tintinnabula. Ut ſic πῶλοι denotent non *polas*, ut verterunt, verum eqvos. Et de talibus accipiendum eſt, qvod habet Diodorus lib. XVIII. agens de mulis in curru Alexandri, καὶ παρ' ἑκάτεραν τῶν σιαγόνων εἶχεν ἐξηρτημένον κώδωνα χρυσοῦν, *& ad utramque maxillam habebant extans tintinnabulum ex auro.* Sicut autem hæc de tintinnabulis in

fræniſ

frænis certa sunt, sic incertum, an qvid faciant ad Pollucem, nam ipse loqvitur non de phaleris, nec frænis, sed φιμοῖς. Deinde φιμοὺς appellat non κωδωνοφόρους, sed αὐλωτούς. Maximum verò, qvod hic obstat, illud est, qvod κώδωνες hic sonum edant non agitatione, sed hinnitu eqvi, eoq; fine appendantur. De κώδωσι vulgaribus sic ait Suidas: Κώδων, παρὰ τὸ ἐν τῷ κινεῖν ᾄδειν. *Codon seu tintinnabulum est dictum, quod tinnitum sonumve edat, quando movetur.* At κώδωνες apud Pollucem edunt sonum tum demum, cum in eos hinnit eqvus. Qvare potius adducor, ut existimem has κώδωνας fuisse instar cymbalorum æreas patellas, intus cavas, sensimqve dilatato ambitu patentes, in qvas dilapsus eqvi hinnientis sonus, majori voce relabebatur. Hesychius: Κώδων, σάλπιγξ, ἠχεῖον, κύμβαλον, μύκων, κάλυξ. Ita hæc sunt distingvenda. Dicit κώδωνα, qvem alias nolam seu tintinnabulum exponunt, significare qvoq; tubam, vasculum æneum, voce repercussa sonum edens, cymbalum, mycona, & calycem. Qvibus verbis & per ea adductis rebus liqvet abunde, κώδωνα significare cavum aliqvod ex ære, qvod acceptum majore claritate reddebat sonum. Convenit Scholiastes Sophoclis in Ajace, qvando ait: Κώδων, τὸ τῆς σάλπιγγος πλατύ. *Codon est illud in extremitate tubæ patulum latumque.* Nam & hoc ejusdem plane speciei est cum cæteris. Hujusmodo κώδωνας igitur seu patellas cymbalorum specie habebant aliqvando in φιμοῖς, qvæ, qvia sonum reddebant repercussum eqvi voce, ideò rectissimè αὐλωτοὶ vocati sunt. Hesychius: Αὐλωτοὶ φιμοὶ οἱ κημοὶ διὰ τὸ τοῖς κημοῖς κώδωνας προσῆφθαι, εἰς οὓς ἐμφυσῶντες οἱ ἵπποι φωνὴν σάλπιγγος προΐεντο. Sic editum est in vulgatis, sine sensu. Legendum absq; dubio ac distingvendum: Αὐλωτοὶ, φιμοὶ ἢ κημοὶ, διὰ τὸ, &c. Sententia est: *Phimi aut cami tibiali, quia camis codones addebant, in quas inflantes equi vocem tubæ edebant.* Ostendit, sonum illum fuisse gravem tubæ instar, unde manifestum est, huc nihil pertinere tintinnabula, de qvibus ante dictum fuit. Maximè, cum & ipse asserat, non aliter edidisse sonum, qvam inflati ab eqvis, qvod qvo pacto factum sit, ostendit Pollux, qvando pro Hesychii ἐμφυσῶντες ἐγχρεμετίζοντες usurpavit. Cum Hesychio convenit & Eustathius, cujus verba de hac re leguntur in Il. Σ. Αἰσχύλος καὶ φιμοὺς (malè in Basileensi Editione, qva utor, legitur θημοὺς)

θημὸς) λέγεται αὐλωτὸς, διὰ τὸ κώδωνας φησὶ προσῆθαι αὐτοῖς, οἱ ἐμφυσῶντες οἱ ἵπποι, ὡς φωνὴν σάλπιγγος προΐεντο. Γράφει οὖν οὕτως: Ὃς εἶχε πώλους τέτταρας ζυγηφόρους, φιμοῖσιν αὐλωτοῖσιν ἐστομωμένας. Memorabile in his verbis Æſchyli eſt teſtimonium. Nam oſtendit, genus hoc φιμῶν pertinuiſſe ad eqvos, qvos & ipſe πώλους vocat, ſicut ſupra Ariſtophanes, qvi hinc lucem accipit, nec ad eqvos ſingulares ita, ut ad eos, qvos adjungere ad vehicula ſolebant. Ob hanc cauſam enim πώλους ζυγηφόρους vocat, qvaſi tu *jugales* aut *jugarias equas* diceres. Sed & illud ἐστομωμένας φιμοῖσιν declarare videtur, qvaſi κώδωνας illos ſeu patellas habuerint religatas ad ora, fiſcellarum inſtar. Qvæ fortaſſis cauſa eſt veriſſima, cur φιμοὶ αὐλωτοὶ ſunt dicti. Non qvod φιμοὶ hic eſſent fræni, ſicut hactenus intellexerunt apud Pollucem & alibi viri docti, verum qvod fiſcellæ ad hunc modum formatæ, ut haberent inſtar patellæ cymbalive, aut tubæ. Qvam veriſſimam ſententiam exiſtimo, & propterea Pollucis locum integrè ſic expono: *Appellantur verò & fiſcellæ quædam tibiatæ, quia habent appenſas codonas, id eſt, patellas, inſtar cymbalorum aut orificiorum patentium in tubis, quas cum equi hinnientes inflant, edunt ſonum veluti tubarum.*

Cap. XIV.

De flagellis ſtimulisqve.

Virga. Ῥάβδος. Κέντρον. *Stimulus. Stimulum.* Βούκεντρον. Βουκεντροβήργια. Μάστιγες. *Flagella. Duplex horum genus.* Καλαύροψ. *Grotius rejectus. Scholiaſtes Aroti correctus.* Ἱμάσθλη. Φραγγέλλειον. *Flagra, flagella, flagelli, ſcuticæ, flagræ. Heſychius correctus. Angvillæ. Monumenta bubula.* Βούπληγες. Ἄκονα. Ὕσπληξ. Ὑστριχίς. Ὕστριξ. *Flagrum catenatum oſſibus. Interpres Luciani notatus.* Ἀστραγαλωτὴ μάστιξ. *Plutarchi verſio notata, & Athenæi, qui exponitur.* Μύωπος. *Pollux explicatur.* Ἐγκεντρίδες. *Scorpiones.* Βούνευρα. *Heſychius emendatur.* Κιστηρίς. *Alia.*

DIximus de armis, qvibus continentur reguntúrq; eqvi, ea igitur nunc videamus, qvibus pelluntur & concitantur ad curſum. Horum primum ſimpliciſſimumq; *virga* eſt. Meminit Curtius lib. VII. cap. 4. in eqvis: *Nobilis equus umbra quoque virgæ regitur.* Earundem uſus fuit etiam in jumentis cæteris, ut mulabus, de qvibus Juvenalis Sat. III.

Sed

Sed jumenta vocant, & Sol inclinat, eundum est.
Nam mihi commota jam dudum mulio virga
Adnuit. -- -- -- --

Sic habes in Notitia Imperii depictum mulionem cum virga juxta mulas in carpento Præfecti Prætorio, & Præfecti Urbis Romæ. Sed & ob hanc caussam facta constitutio Constantini l. 2. Cod. Theod. de Cursu publico: *Placet, ut omnino nullus in agitando fuste utatur, sed aut virga, aut certè flagro.* Et fuit olim virgarum usus tam receptus, ut nonnulli populi his solis rexerint animalia qvoqve sua, non solum concitarint, atq; ita virgas habuerint loco frænorum. Lucanus lib. IV. de Massylis:

Et gens quæ nudo residens Massylia dorso
Ora levi flectit frænorum nescia virga.

Idem observatur de Mauris & Mazacibus. Nemesianus Cyneg.

-- *Quodque infrenes, quod liber uterque,*
Nam flecti facilis, lascivaque colla secutus
Paret in obsequium lentæ moderamine virgæ:
Verba sunt præcepta fugæ, sunt verba freni.

Meminit & Strabo lib. XVII. in Masæsylis: Μικροῖς ἵπποις χρώμενοι, ὀξέσι δὲ καὶ εὐπειθέσιν, ὥς ἀπὸ ῥάβδου οἰακίζεσθαι. *Parvis equis usi, celeribus tamen, adeòque facilè parentibus, ut virga regantur.* Ex hoc loco discimus, virgas istas appellasse ῥάβδους. Glossæ veteres: Ῥάβδος, *virga, vimen.* Sic Herodianus lib. VII. Καὶ ἱππεῖς ἄριστοι, ὡς καὶ χαλινῶν ἄνευ, ῥάβδῳ μόνη τὸν δρόμον τῶν ἵππων κυβερνᾷν. De Numidis loqvitur. Verba sic exponit politissimus Politianus: *Equitandi peritissimi, sic, ut equos etiam infrenos virga tantum currentes moderentur.* Post virgas usurparunt κέντρα. Pollux lib. X. cap. 12. Τοῖς ἡνιόχοις κέντρων δεῖ. Vertunt: *Aurigis conveniunt stimuli.* Atq; sic habemus in Glossis, nisi qvod in neutro genere vocabulo utantur. Ita enim scribunt: Κέντρον, *stimulum.* Vulgata ratione legas in lexico Argentoratensi: *Stimulus,* κέντρον. Sed & altera apud Plautum in Menæchmis V. scen. 2.

Iam adstiti in currum, jam lora teneo, jam stimulum in manu est,
Agite equi, facitote sonitus ungularum, appareant.

Qvibus verbis simul discimus, stimulis & eqvos consveviße conci-

tare. Neq; aliud de Græcorum κέντροις produnt. Suidas: Κέντρα, τὰ τῶν ἵππων πλῆκτρα. Item paulò ante: τὰς ἡνιόχους κεντραλύπους καλοῦμεν, τοὺς τοῖς κέντροις τοὺς ἵππους πλήττοντας. Utroq; loco κέντρα dici ait, qvibus eqvi ſtimulantur. Eadem de cauſſa apud Homerum ſunt κεντρηνεκέες ἵπποι Il. E. & aliis locis. Heſychius exponit τοῖς κέντροις εἴκοντας καὶ πειθομένους, id eſt, *qui ſtimulis cedunt parentque.* In bubus hoc ſolenne fuit. Unde Græcis βούκεντρον, & βουκεντροβέργια. Sic enim vocabant recentiores, non βουκεντροβέργιον, ut Meurſius putabat, à non βεργίον, ſed βεργία, pro βέργα, id eſt, virga, qvia fuit virga acuta. Tibullus:

Et ſtimulo tardos increpuiſſe boves.

Item Manilius:

-- *Stimulo junctis inſtat de more juvencis.*

Et Perottus: *Stimulus propriè inſtrumentum eſt, quo punguntur boves.* Fuit autem inſtrumentum hoc nil aliud, qvam pertica cum cuſpide acuta. De pertica manifeſtè docet Plautus in Aſinariæ Act. II. ſcen. 4. qvando Leonida ſervum verberaturus ait:

Vtinam nunc ſtimulus in manu mihi ſit! --

Et aliqvanto poſt ſubjungit:

Tanquam, ſi claudus ſim, cum fuſti eſt ambulandum.

Hic enim, qvod vocavit ante *ſtimulum*, *fuſtem* deinde exponit. De cuſpide in ea liqvet ipſo ex vocabulo, cum ſit à ϛίζω, id eſt, *pungo*, qvod ſine cuſpide non poteſt fieri. Videtur autem cuſpis illa fuiſſe vel ſimplex ipſius perticæ, vel ex ferro acuto, perticæ immiſſo. Hinc Victor Uticenſis lib. I. *ſtimulos ferreos* nominatim memorat, qvod non erat facturus, ſi ſic omnes fuiſſent armati. Verba ejus: *Quantis ſacerdotibus quantisque illuſtribus onera ingentia ut camelis vel aliis generibus jumentorum impoſuerint, neque enarrare, quos ſtimulis ferreis ad ambulandum urgebant.* Neq; alia de cauſſa Philoxenus: *Stimulum*, κέντρον σιδηροῦν. Et hujusmodi fuere ſtimuli, qvorum meminit Statius lib. VI. in certamine curuli:

Nec jam ſufficiunt ſtimuli, non verbera. --

Item Silius lib. XVI. in ſimili certamine:

Pro ſtimulis dorſo quatiuntur inania lora.

Expreſſit eos optimè Rubenus ex lapide antiqvo ad portam Nomenta-

mentanam lib. I. Elect. cap. 30. ubi effigies alicujus decurrentis in Circo cum qvadrigis. At Græcorum κέντρα paulò aliter exponunt, nempe μάστιγας, qvæ sunt *flagella*, ut mox dicam. Scholiastes vetus ad Homeri Il. E. Κεντρηνεκέας, τοὺς τοῖς κέντροις, ὅ ἐστι μάστιξι κεντρουμένους. Atq; ad hunc modum etiam Hesychius: Κέντρον, δόρυ, μάστιξ. Item Eustathius ad Il. Ψ. Κέντρον δὲ ᾧ σπέρχονται ἵπποι, καὶ ταῦτα ἡ μάστιξ, παρὰ τὸ κεντεῖν. *Centron verò, quo urgentur equi, idem atque mastix, sic à pungendo dictum.* Habent pro eodem μάστιγα & κέντρον. An, qvod μάστιξ interdum ipsis nudum significaret *flagrum*, id est, baculum, sive fustem? Certè, qvod apud Eutropium in Tarqvinio Superbo legitur, *fustes* excogitasse, id Suidas in voce Σούπερβος effert μάστιγας ξυλίνους. Qvasi duplex genus fuerit μαστιγῶν, unum ἱμάντινον, de qvo postea, & alterum ξύλινον, hocq; simplices denotarit fustes. Videturq; idem velle etiam Eustathius, cum ait in superiori loco: Ἱστέον δὲ καὶ ὅτι κυρίως κέντρον, τὸ στίζον ἐστί, διὸ καὶ ταυτὸν παρ' Ὁμήρῳ κέντρον καὶ μάστιξ. Ἐκ τοῦ στίζειν γὰρ οὕτοι κεντεῖν ἡ μάστιξ. *Sciendum verò, quod propriè centron sit id, quod pungat, unde secundum Homerum centron & mastix idem est; Nam à stingvendo seu pungendo dicta mastix.* Μάστιξ sanè, sicut vulgo sumitur, non pungit, verum verberat. Suidas: Μάστιξ, δι' ἧς τὸν ἵππον πλήττομεν. *Mastix, qua equum verberamus.* Dicit, πλήττομεν: non κεντοῦμεν, aut στίζομεν. Itaq; alia est μάστιξ Homeri, alia vulgaris. Illa κέντρον, id est, stimulus, seu baculus acuminatus, aut cuspide ferrea instructus: hæc cum loris. Pro stimulo Græcos etiam καλαύροπα usurpasse Grotius existimat in Arateis p. 4. Nempe tribuunt Booti. Scholia Arati, qvorum Auctor Theon Alexandrinus: Βοώτας, καλάβροπα φέρων, ὅ ἐστι ῥόπαλον. Ita editur, cum legendum sit καλαύροπα, ut rectè Grotius notavit. Jam verò Manilius de eodem loqvens, Aratumq; exponens:

Quod stimulo junctis instat de more juvencis.

Sed est usus libertate sua Manilius. Aliud enim stimulus, aliud καλαύροψ. Qvod vel unus docuerit Hesychius, qvando exponit ξύλον ᾧ τοὺς βόας βάλλουσι, hoc est, *lignum, quo boves verberant.* Verberari eo boves ait, non pungi, sicut fieri stimulis consvevit. Sed & reliqva figura ejus docet. Eustathius de ea ita habet Iliad. Ψ. Καλαύροψ ἡ βουκολικὴ ῥάβδος. Ἔστι δὲ ξύλον κατὰ τὸ ἕτερον μέρος ῥοπὴν ἔχον, ὅ ἐστι καμπύλ[illegible]

Calaurops est bubulcorum baculus, est autem fustis ab alterutra parte habens rhopen, id est, curvitatem. Ostendit, fuisse incurvum. Neq; aliter exhibetur in Arati imaginibus antiqvis à Grotio publicatis, cum in Arctophylacis imagine, p. 13. tum in Engonasin, p. 5. At stimuli fuerunt recti, sicut ex qvadrigis Rubenianis intelligitur. Sed de bubulcorum baculo dicemus pluribus, & ex professo in nostro *de Opilione* Commentario. De stimulis hoc annotamus, qvod interdum cuspides habuisse videantur satis firmas, sic, ut servire hastæ loco possent. Ita enim legimus de Sagmare filio Anath, Judicum III. *Ipse Israëlitas defendit, cæsis baculo, quo boves stimulantur, sexcentis Palæstinis.* Ita habet Castalio. Sed & Junius Tremelliusqve: *Percussit Peleschthæos sexcentos viros stimulo bovis.* Lutherus qvoqve: Mit einem Ochsensteckẽn/ id est, *baculo boum,* qvo haud dubie stimulum intellexit. Græci habent: Ἐν τῷ ἀροτρόποδι τῶν βοῶν. Qvod servavit vulgatus, reddiditqve: *Percussit de Philistiim sexcentos viros vomere.* Sed alterum convenientius videtur. Sicut autem μάστιγες habuere, qvæ fuerunt stimuli, sic qvoqve, qvæ fuere flagra seu flagella, non ex baculo nudo, sed alligato illi loro. Docet Eustathius, qvando ait ad Il. Ψ. Ἱμάσθλην, ἤγουν μάστιγα, ὅπερ ἐκ μέρους τὸ πᾶν δηλοῖ; Ἤτοι ἐκ μόνου τοῦ ἱμάντος τὴν ἐξ αὐτοῦ καὶ τοῦ ξύλου συγκειμένην μάστιγα. *Himasthlen, aut mastiga, ex parte totum indicans, vel ex loro solo compositam ex ipso simul atque baculo mastiga.* Habes manifestè μάστιγα ex baculo & adjuncto illi loro. Et qvoniam ex loro, inde qvoq; ἱμάσθλη dicta est. Hesychius: Ἱμάσθλη, μάστιξ, ἀπὸ τοῦ ἱμάσσειν ὅ ἐστι τύπτειν τῷ ἱμάντι. *Himasthle, mastix, ab himassein, quod est verberare loro.* Fiebat tamen etiam è lino aut junco, plexo more funis. Etymologicum: Φραγγελῶ, ἐκ τοῦ φραγγέλειον, ὃ σημαίνει σειρὰν ἐκ σχοίνου πεπλεγμένην, ἣ κέκληται μάστιξ. *Phrangelo, ex phrangeleio, quod significat funiculum ex junco plexum, qui vocatur mastix.* Observa, qvod ejusmodi mastiga vocaverint φραγγέλειον. Johannis II. de CHRISTO Salvatore: Καὶ ποιήσας φραγγέλλειον ἐκ σχοινίων. Qvod vulgatus reddit: *Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis.* Qvanqvam cum hic nominatim addat ἐκ σχοινίων, *de funiculis,* videantur habuisse etiam de non funiculis, id est, ut ego explico, de loris. Scholiastes Aristophanis in Acharn. pag. 406.

Ἱμάντας δὲ, λώρυς, φραγγέλια. Τὸ γὰρ παλαιὸν φραγγέλαις ἔτυπτον οἱ λογισταὶ τοὺς τῆς ἀγορᾶς. *Coria, lora, phrangelia. Apud veteres enim phrangeliis cædebant Præfecti eos, qui in foro.* Locus obſervatione dignus, qvi oſtendit, feciſſe CHRISTUM ex more ἀγορανόμων ſive λογιστῶν, qvod adhibuerit φραγγέλλειον, ſeu, ut Scholiaſtes ſcribit, φραγγέλιον, in reformando foro rerum venalium. Latinis inſtrumenta hæc ſunt *flagra*, ſeu *flagella*. Gloſſæ: Μάστιξ, *flagellum*. Gloſſæ aliæ: *Flagellum*, μάστιξ. Atq; ita vulgo. At apud Philoxenum ſunt *flagelli*, non *flagella*. Verba ejus: *Flagelli*, μάστιγες. Porro, qvoniam ex loris erant coriaceis, hinc in iisdem Gloſſis antiqvis titulo περὶ δερμάτων, id eſt, *de pellibus*, memorantur. Sed & *ſcuticarum* inde habebant vocabulum, ſi vulgo credimus. Scuticam enim exponunt flagellum ex pelle, ſive loris. Martialis profectò lib. X.

Scuticaque loris horridis Scythæ pellis.

Et eſt ſcutica à Græco σκυτάλη, qvæ Suidæ βακτηρία ἀκροπαγὴς ἢ φραγγέλιον, id eſt, illud ipſum, qvod ſupra μάστιγα nominabamus, ſeu flagellum. Diſtingvit tamen Horatius ſcuticam flagellumqve, illamq; facit minus gravem aut moleſtam, qvando ait Sat. I. ſcen. 3.

-- -- -- -- *Adſit*
Regula, peccatis quæ pœnas irroget æquas:
Ne ſcutica dignum, horribili ſectare flagello.

Qvæ ſit utriusq; differentia, haud liqvet. Puto tamen hic intelligi flagellum non ſimplex, ſed plane *horribile*, id eſt, non ex loris tantum, ſed & rebus aliis compoſitum, de qvibus poſtea dicemus. Vulgo enim eadem fuiſſe flagella ſcuticasq; cenſeo. Flagella ſanè per diminutionem ſunt à flagris. At flagra ſcuticæq; velut res eædem leguntur in Gloſſis: *Flagra, ſcutica*, σκύτη, σκύτος. Ubi nota, *flagram* fœminino genere uſurpari. Deinde habemus expreſsè σκυτάλας ab Heſychio φλαγέλλια expoſitas, qvæ non dubitare poſſumus, qvin ſint *flagella*, Græcis recentioribus, qvippe qvi eadem ratione φλαγελλοῦν uſurparunt pro Latino *flagellare*. Itaq; flagella ſunt, qvæ alias & ſcuticæ. Verba Heſychii ſunt illa: Σκυτάλαι· βακτηρίαι οἱ αἱ ἱππικαὶ ἵλαι καὶ ὄφεων εἰσὶ φλαγέλλια. Ita habet meus Hagenoæ editus. Sed ſcribendum βακτηρίαι ἢ αἱ, vel, ut habet Phavorinus, ſine dubio ex Heſychio,

βακτηρίαι

βακτηρίαι καὶ αἱ. *Scytalæ, fustes, vel turmæ equestres, vel flagella ex serpentibus.* Per ἴλας ἱππικὰς, seu turmas eqvestres, intelligit certum schema earum, forma scutulæ. Scutula idem est ac rhombus. Fragmentum incerti auctoris Censorino solitum adjungi cap. 7. *Scutula, id est, rhombos, quod latera paria habeat, nec angulos rectos.* Hinc ergo σκυτάλαι illæ acies eqvestres, qvæ aliis ῥομβοειδεῖς. At φλαγέλλια ὄφεων existimo hic esse, qvalia Furiis tribuuntur. Pacatus noster cap. 42. *Minax umbra ob os ejus oculosque fumantes infernis ignibus tædas, & crepitantia torto angve flagra quatiebas.* Ficta verò hæc ex angvibus videntur, cum propter caussas alias, tum qvia usitatum qvondam fuit scuticas ejusmodi seu flagella facere ex coriis angvillarum, in qvarum locum non ineptè Furiæ serpentes adhibebant. Glossæ Isidori: *Angvilla est, qua coërcentur in scholis pueri, quæ vulgo scutica.* Nota, scuticas hujusmodi *angvillas* appellatas, sine dubio, qvod ex pelle angvillarum fierent. Vulgares erant ex corio bubulo. Hinc Plautus in Mostell. Act. IV. scen. 1.

Castigabit eos bubulis exuviis.

In Sticho Act. I. scen. 1. nominavit *monumenta bubula*, qvoniam commonefaciunt ignavos aut delinqventes. Græci hac de caussa βουπλῆγας vocarunt. Phavorinus: Βουπλὴξ, βούκεντρον, ἢ μάστιξ, γινομένη ἀπὸ τμήματος βύρσης. *Buplex, stimulus, aut flagellum factum ex corii segmine.* Loqvitur de corio bubulo in lora secto, indeqve factum flagellum ostendit, qvod est μάστιξ alias, ut superius ostendi. Hesychius: Βουπλὴξ, μάστιξ. Vulgo βουπλὴξ. βούκεντρον, id est, stimulus, qvo urgentur boves. Glossæ veteres: Βούκεντρον, *stimulus.* Etymologici auctor: Ἄκαινα ἐστι ῥάβδος, τὸ καλούμενον βούκεντρον. Ostendit, baculum fuisse ita nominatum, sicut supra docebamus, eumqve alias & ἄκαιναν vocari solitum. De qvo & Hesychius: Ἄκενα μέτρον τὶ, ἢ κέντρον ἐν ᾧ ἀροτριῶντες κεντοῦσι. *Acena, mensura, vel stimulus, quo arantes pungunt.* Sed præter baculum ejusmodi, stimulandis bubus factum, βουπλὴξ significat & flagellum, ex corio bovino in lora secto, qvo verberabant. Aliqvando hæc flagella etiam ex pilis leguntur habuisse, præsertim suum vel porcorum, unde qvoq; ὕσπληγας vocabant. Auctor Etymologici Magni: Ὕσπληξ, φραγέλλιον, ἀφετηρία. βούκεντρον. Λέγεται παρὰ τὸ ἀπὸ τῶν τριχῶν

τῶν ὑῶν, τὐλέςι τῶν χοίρων γίνεσζ τλὼ μάςιγα. *Hysplex, flagellum, carceres, lorum, ita dicitur, quod sit flagellum ex crinibus suum, seu porcorum.* Hesychio est ὑςριχὶς. Verba ejus ista sunt: Ὑςριχὶς, μάςιξ πεπλεγμένη ἐξ ὑείων τριχῶν. *Hystrichis, flagellum, plexum ex crinibus suum.* Et sic Scholiastes vetus Aristophanis in Pace: Ὑςριχὶς, ἡ ἐξ ὑείων τριχῶν μάςιξ. *Hystrichis flagellum ex crinibus suillis.* Observa, qvod Hesychius exponat πεπλεγμένην, hoc est, *plexam* ex ejusmodi crinibus. Nam habebant alias ex corio, cui crines adhuc adhærebant. Qvod genus Aristophani est ὕςριξ, si est fides Suidæ. Ita enim ipse ait: Ὕςριξ, ἐκ δέρματ☉ μετ᾽ αὐτῶν τῶν τριχῶν μάςιξ. *Hystrix est flagellum ex corio cum ipsis adhuc pilis.* Dubitant viri eruditi, qvale corium oporteat intelligi, suisne, an hystricis, qvod est Lybiæ animal. Mihi de hystrice nil credibile videtur, cum qvia fera est, & peregrina, & captu minimè facilis, tum qvia non tam τρίχας habet sive crines, qvam κέντρα, id est, aculeos. Unde forsitan & auctor Etymologici: Ὕςριξ, ὕςριχ☉, ἡ ἐκ τῶν τριχῶν τῶν ὑῶν μάςιξ. *Hystrix, flagellum ex pilis suum.* Facit clarè non ex hystricis aculeis, sed pilis suum histricem, qvos fuisse in ipso corio relictos ex Suida intelligimus. Putamus autem factum hoc partim eo, qvo sic essent durabiliora flagella, partim eo, qvod acrius urerent, & stimularent. Habent enim pili tales setæq; aculeorum instar. Qvo fine aliqvando flagellis addere consveverant & ossa. Apulejus lib. VIII. Asin. *Arrepto deinde flagro, quod semiviris illis gestamen est, contortis tæniis lanosi velleris prolixè fimbriatum, & multijugis talis ovium tessellatum, indidem sese multimodis commulcant ictibus.* Et paulò post: *Cunctis stramentis me renudatum ac de quadam quercu destinatum flagro illo pecuinis ossibus catenato verberant.* Ubi *catenatum ossibus* appellat, qvia habebat talos illos longa serie catenæ instar innexos loris, vice freqventium nodorum. Lucianus, unde ista sumsit Apulejus, ita habet: Καὶ τὰ ςρώματά μυ πάντα περισπάσαντες, γυμνὸν ἤδη προσδέυσί με δένδρῳ μεγάλῳ, εἶτα ἐκείνῃ τῇ ἐκ τῶν ἀςραγάλων μάςιγι παίοντες. Qvod interpres non intelligens ita reddidit: *Fuste ex nervis facto me ad necem verberant.* Qvasi ἐκ τῶν ἀςραγάλων μάςιξ fustis esset ex nervis. Μάςιξ non est fustis, sed flagellum, ἀςράγαλοι verò non nervi, verum tali. Crates apud Pollucem istiusmodi

flagellum appellavit μάστιγα ἀστραγαλωτὴν. Verba Pollucis lib. X. cap. 12. Παρὰ δὲ Κράτητι ἐν ταῖς Ἑορταῖς καὶ ἀστραγαλωτή τις μάστιξ ὠνόμασται. Etiam in his Gvaltherus lapſus eſt: Vertit enim: *Apud Cratetem verò in Feſtis Flagellum nodoſum nominatur*: Cum debuiſſet, *flagellum talis catenatum* ſive *teſſellatum*, Apuleji exemplo. Meminit & Euſtathius ἀστραγαλωτῶν μαστίγων ad Iliad. Ψ. item Plutarchus adverſus Colotem circa finem, ubi ait: Οὐδὲ μάστιγος ἐλευθέρας δεόμενος, ἀλλὰ τῆς ἀστραγαλωτῆς ἐκείνης, ᾗ τοὺς Γάλλους πλημμελοῦντας ἐν τοῖς Μητρῴοις κολάζουσι. Qvæ verba ſic interpres reddidit: *Et ne liberali quidem dignus flagello, ſed nodoſo illo, quo Gallos in Magnæ Matris ſacris delinquentes puniunt*: Cum rectius vocaſſet *flagellum talis armatum*, vel, ut Apulejus dixit, *catenatum*, cujus locum eleganter hic illuſtrat, oſtenditqve hoc ſolenne Gallorum, ſive Sacerdotum Cybeles, Matrisve Deorum, fuiſſe ſupplicium per hujus generis flagella. Unde Apulejus qvoq; *flagrum, quod ſemiviris illis geſtamen eſt*, appellavit. Uſurparunt & Parthi, de qvorum Rege Poſidonius lib. XXIII. tradit, qvod amicos, ad cœnam ad ſe vocatos, eo conſveverit caſtigare. Verba extant apud Athenæum lib. IV. cap. 13. Ῥάβδοις καὶ ἱμᾶσι ἀστραγαλώτοις μαστιγοῦται. Qvod interpres ita vertit: *Virgis loriſque nodoſis, quia innexi tali ſint, verberatur.* Mallem ego: *Virgis, in quibus lora cum implexis talis.* Nam ῥάβδοις καὶ ἱμᾶσι poſuit, non res diverſas, verum unam intelligens, flagellum ſcilicet, ex virga ſive baculo & loris iſtiusmodi concinnato, pro ῥάβδοις ἱμαντίναις. Non autem oſſibus ſolummodò, ſed & brevibus aculeis iſta flagellorum lora veteres armabant. Meminit Conſtantinus Imperator l. 2. Cod. Theod. de Curſu Publ. *Quoniam plerique*, inqvit, *nodoſis & validiſſimis fuſtibus inter ipſa currendi primordia animalia publica cogunt, quicquid virium habent, abſumere, placet, ut omnino nullus in agitando fuſte utatur, ſed aut virga, aut certe flagro, cujus in capite infixus brevis aculeus pigreſcentes artus innocuo titillo poterit admonere.* Non exiſtimo ſermonem eſſe hic de ſtimulo, ſed vero flagro, id eſt, baculo cum loris, qvalis alias flagellum. Hinc enim Philoxenus: *Flagrum*, σκῦτος. Sed nec hodie ceſſavit penitus iſtiusmodi flagrorum ſive flagellorum uſus. In extremo lori capite addunt ferrum ſtimulis minutis

aſperatum

aſperatum inſtar ferri in calcaribus. Suſpicorq; plane ex hac cauſſa μύωπας retuliſſe inter inſtrumenta aurigarum Pollucem lib. X. c. 12. Τοῖς ἡνιόχοις, ait, κέντρον, μαστίγων, μυώπων, ἐγκεντρίδων. Nam μύωπες ſeu calcaria alia, qvalia calcibus pedum alligari ſolent, qvo pacto ſpectare ad aurigas potuerint, non diſpicio, qvippe qvi non eqvis, ſed vehiculis inſidere ſolerent. Nec fortaſſis aliorſum ſpectant ἐγκεντρίδες. Item enim alias eſt ἐγκεντρὶς & μύωψ. Certè velut ſingulare ac diverſum notat in eqveſtribus inſtrumentis ἐγκεντρίδας τοῖς ποσὶ καὶ τὰς πτέρνας οἱ ἱππεύοντες περιεδοῦντο, id eſt, calcaria, qvæ calcaneis pedum eqvitantes alligant, qvod neceſſe fuiſſe non videtur, ſi id ipſum inſtrumentum uſu ſimili paucis verſibus ante prodidiſſet. Sed nec κέντρον ſimplex innuere videtur, cui alias ſine dubio ſubjeciſſet ſtatim, nec inſeruiſſet μάστιγας. Poſtremo etiam Grotius ſic exponit *ſcorpiones*, qvi leguntur III. Reg. cap. 12. ubi vetus Interpres: *Ego cædam vos ſcorpionibus. Scorpionibus*, inqvit, *id eſt, flagellis aculeatis ad modum ſcorpionum.* Solebant autem flagella modò unam teniam, funiculum, vel lorum, modò duo plurave habere. De uno res vulgata eſt. Et agnoſcit ſupra Euſtathius μάστιγα ἐκ ἱμάντος καὶ ξύλου, qvod niſi de uno loro accipi non poteſt. Sed & in antiqvis monumentis ita cernas atq; nummis. De pluribus colligimus ex monumentis aliis. Neq; aliam ob cauſſam Johannes de flagello CHRISTI Salvatoris, loco ſuperius nominato: Φραγγέλλιον ἐκ σχοινίων, hoc eſt, flagellum non ex uno, verum pluribus funiculis. Non eſt, ut hic funes cogitemus plexos; ſinguli pro ſe alligabantur. Unde Martialis etiam de ſcutica, lib. X. ep. 61. *Scuticæque loris horridis ſcytæ pellis.*

Vocat *lora horrida* unius ſcuticæ in plurali, & qvidem *horrida* opinor, qvod eſſent pilis adhuc obſita & aſpera, ſicut ſupra demonſtravimus fuiſſe uſitatum. Qvomodo & Apulejus *flagrum contortis tæniis LANOSAE velleris fimbriatum* dixit, & tænias plures de flagro uno uſurpavit. Sed en tibi flagella ex marmoribus veteribus ludorum Circenſium expreſſa.

Primum flagellum eſt ex ſepulchro marmoreo, in ædibus Columnenſibus ab Onuphrio in figura L propoſitum. Secundum extat apud eundem in figura G. Tertium eſt ex tabula Fulginienſi, ibidem p.11. publicata. E qvibus diſcas porro, non eodem modo iſtas tænias coriaceas ſeu lora conſveviſſe ad bacillos firmare; Alii namqve ea circumligabant capiti, ut ex imagine ſecunda cernitur, alii inſerebant veluti in ſummo. Et hæc qvidem ſunt flagella veterum. Ad qvæ ignoro, an referre debeam & βούνευρα. Meurſius qvidem ita habet in Gloſſario: Βούνευρον, *flagellum è nervis bubulis*. Sed revera fuit non è nervis bubulis, verum ipſe nervus bubulus, ſicut vox oſtendit. Nervus autem bubulus, bovis genitale, qvomodo & alias hoc ſenſu nervus invenitur. Latini *tauream* appellarunt. Qvomodo Juvenalis Sat. VI.

> -- -- -- *Taurea punit*
> *Continuo flexi crimen, facinusque capilli.*

Taurea hic nervus bubulus, Græcis recentioribus βούνευρον. Atq; ideò in Onomaſtico veteri Petri Danielis apud Turnebum habes: *Taureæ, plagæ, nervi.* Adde, qvæ notavimus ad Mauritium noſtrum pag. 524. Qvanqvam aliqvando taureæ non tam ex pene bubulo qvam corio fuiſſe videantur, & ſic rectè referri poſſe inter flagella. Qvomodo ex hac cauſſa legimus in Lexico Argentoratenſi: *Taurea*, ῥινὸς. Et apud Heſychium eſt, μάραινα, μάστιξ, ῥάβδος, γαυρία, cum ſcribendum ſit, qvod pridem viri docti monuerunt, μάραγνα, item ταυρεία. Seqviturq; mox, μάραγνα, γῆ ταυρεία. Ubi illud γῆ ineptum delendum eſt, locusq; ſic ſcribendus: Μαράγνα, τῇ ταυρείᾳ. Verba ſunt

deſumpta

desumpta ex veteri Magistro, qvi hanc expositionem annotaverat ad locum alicujus Poëtæ, apud qvem hoc casu ea vox occurrebat. Cæterum, uterqve locus Hesychii ταυρείαν exponit μάραγναν, μάραγνα verò μάστιξ. Pollux lib. X. cap. 13. ὁ μέν τοι Πλάτων ὁ κωμικὸς ἐν Κλεοφῶντι, μάραγναν τὴν μάστιγα ὠνόμασεν. *Plato comicus in Cleophonte flagellum maragnan appellavit.* Sic igitur & ταυρεία sive taurea flagellum erit. Verum *taurea* nonnunqvam qvoq; *nervus*, qvod est plane βούνευρον. Hesychio est κιστηρὶς. Sic enim habet: Κιστηρὶς, βούνευρον. Qvod vocabulum videtur ei inditum ab κιστῶ, cujus meminit Etymologici auctor, deducitq; à κίειν, velut ea pars, in qva sedes desideriorum atqve voluptatis. Sed ad alia procedendum.

Cap. XV.

De axungia & similibus.

Axungia. Vnguen. Λῖπος. Στέαρ. *Lexicon Argentoratense corrigitur.* Ὀξύγγιον. *Arbina. Hesychii lectio defensa contra Salmasium & Meursium, & explicata.* Ἀξούγγιον. Ἀξούγκιον. *Moschopulus emendatur. Amurca. Sufflamen. A Salmasio dissentitur.* Ἀγκύριον τροχῶν. Ἐπιχλεῦς. Τροχοπέδη. *Succula. Comenius rejicitur.*

Arma memoravimus, qvæ ad eqvos spectant; restant illa, qvæ ad vehicula. Nam cum etiam in illis culpa qvædam possit residere, qvo minus commodè facileve duci qveant, ei occurrendum erit. Culpa ejus maximum in rotis est axeqve: Nisi enim volubilitas earum ratione aliqva juvatur, ægrè solent circumagi, præcipuè, si vehiculum onere aliqvo sit grave. Hac de causa pridem cœptum, ut ungantur axes pingvi medicamine, qvod *axungiam* Latini nominarunt. Rectè namq; Vossius in Etymol. *Axungia ita dicta, quod ea curruum axes ungantur, ut facilius circa eas volvantur rotæ, brevique tempore majus conficiant spacium.* Et confirmat Plinius lib. XXVIII. cap. 9. *Axungia antiqui maximè axibus vehiculorum perungendis ad faciliorem circumactum rotarum utebantur, unde nomen.* Palladius simpliciter appellat *ungven*, lib. I. t. 17. *Tantundem sumes ungvinis, quod vocamus axungiam.* Græcis λῖπος est. Tzetzes ad Hesiodum: Πλήμναι εἰσὶ τὰ ξύλα, τὰ περὶ ἄξονι ἀντερείδοντα, εἰς ἃ πολλάκις καὶ λῖπος ἐμβάλλουσιν οἱ γεωργοί, ἐπὶ τὰ ταχέως διατρέχειν τὴν ἅπασαν

 ἅμαξαν.

ἄμαξαν. *Modioli ſunt ligna, axi reſpondentia, in quæ ſæpius axungiam immittunt agricolæ, ut celerius currere vehiculum totum queat.* Ita Philoxenus: *Axungia*, λῖπος ἐν ᾧ τὰς ἄξονας χρίουσιν. In antiqvo Lexico Argentoratenſi ςέαρ redditur. Verba ejus hæc ſunt: *Axungia*, ςέαρ, ὕον. Nempe ςέαρ & λῖπος idem. Heſychius: Στέαρ, λῖπος, ζύμη. Sed qvid illud ὕον? Mihi non eſt dubium, qvin diſtinctione ſublata legendum ſit ςέαρ ὕειον. Vult nimirum axungiam fuiſſe ex adipe ſuillo, qvod ςέαρ ὕειον ſignificat. At Plinius axungiam & Græcos ait nominaſſe. Ita namq; habet loco ſupra indicato: *Axungiam etiam Græci appellare eum in voluminibus ſuis.* Verum hoc de Græcis ejus ævi eſt intelligendum, cum axungia ſit vox Latina, ſicut ipſe fatetur. Sanè ὀξύγγιον occurrit apud Dioſcoridem lib. III. cap. 104. qvi aut ejus tempore, aut paulò ante vixit. Sed & alii deinde ita uſurparunt. Inde habes in Gloſſario veteri: Ὀξύγγιον, *arbina, ungven, ungvina.* Ubi *ungven* uſurpatum vides eo modo, ſicut apud Palladium. *Arbina* eſt *arvina.* Lexicon Argentoratenſe: *Arvina*, λῖπος. Gloſſæ aliæ: *Arvina*, λίπος ἄνευ σαρκός. Meminit & Heſychius: Ἀρβίννη, κρέας σεκελοί. Mutant hoc in loco Scaliger & Meurſius vocem κρέας in ςέαρ, citra cauſſam, ut opinor. Scilicet ἀρβίννη vel ἀρβίνη Græcum & Latinum *arvina* eſt ab Æolico ἄρϝιξ, pro qvo Latini fecere *arvix*, & poſtea *arvinus.* Eſt autem *arvix* idem, & qvod alias vocatur *aries*, ſicut pluribus oſtendit Voſſius in Etymologico. Ergo *arvinus, a, um*, ſignificabit id, qvod eſt ex ariete. Hoc autem non ad adipem ipſius pertinebit magis, qvam ad carnem. Ut mihi dubium non ſit, Heſychium per ἀρβίννην docere voluiſſe, Siculos intellexiſſe κρέας, id eſt, *carnem*, eamq; arietinam. Qvanqvam alias ſignificarit qvoq; ejus adipem, ut ex ſuperioribus cognovimus. Qvo etiam videtur reſpexiſſe Heſychius, &, cum alias ἀρβίνη eſſet λίπος ἄνευ σαρκός, ut ſupra indicabant Gloſſæ Philoxeni, docere voluiſſe Siculis ſignificare qvoq; κρέας. Id qvod eo mihi probabilius apparet, qvia ςέαρ nimis longè abit à κρέας, cujus tamen ſenſus non eſt alienus ab hoc loco. Pro ὀξύγγιον dixerunt etiam ἀξούγγιον propiore ſono. Ita enim reperitur apud Phæmonem, & Alexium Comnenum, ſicut Meurſius notavit. Sed & eſt ἀξούγκιον apud Moſchopulum, cujus hæc

hæc ſunt verba: λίπ@ τὸ ἐν σαρκὶ, ἀξὔγκιον. Ita habent editi. Sed diſtinctio delenda eſt, cum ἀξὔγκιον ad præcedens τὸ referatur. Hoc vult, λίπ@ ſignificare adipem carni junctam. Ut ſit qvædam differentia inter ipſum & ἀξὔγκιον. Hoc ſignificare λίπ@ ἄνευ σαρκὸς, ut Philoxenus dicebat ſupra, id eſt, adipem absqve carne, ſeparatam ſcilicet: Illud verò ἀξὔγκιον ἐν σαρκὶ, id eſt, adipem cum carne. Cæterum, cum axungia Græcis λίπ@ ſit, ut Tzetzes docet, illud verò adipem ſignificet qvemcunqve, inde colligas, hunc adhiberi ſolitum in iſtos uſus. Maximè verò laudabatur ſuillus. Plinius profectò lib. XXVIII. cap. 10. verba ſuperius adducta de axungia retulit ad adipem ſuillum. Antecedit enim ante omnia: *Proximum in communibus adipis laus eſt, ſed maximè ſuilli.* Seqvuntur poſtea varii ejus uſus. Poſtremo additur: *Antiqui maximè axibus vehiculorum perungendis utebantur.* Unde illud manifeſtè diſcimus. Neq; alia eſt cauſſa, cur in Lexico veteri axungia exponatur στέαρ ὕειον, ut ſuperius oſtendi. Reſpexiſſe qvoqve Martialis huc videtur, qvando ait lib. II. ep. 78.

Coſconi, qui longa putas epigrammata noſtra
Vtilis ungendis axibus eſſe potes.

Scilicet adipe unguntur axes, qvi eſt pingvis. Pingve porro, qvicqvid ſordidum, craſſum, ſtupidum. Nonius: *Pingve poſitum pro impedito & inepto.* Subdit teſtimonium Ciceronis ex lib. IV. Academ. ubi ait: *Quod ipſi Antiocho pingve videtur & ſibi ipſi contrarium.* Et ſic Flaccus I. Sat. 3.

Tardo cognomen pingvis damus. -- --

Accedit, qvod ad axes uſurpetur adeps ſuillus, ſuem autem indicare hominem impurum atq; lutulentum vulgo conſtat. Apud Romanos loco adipis adhibebant aliqvando amurcam. Cato de R.R. cap. 97. *Amurca decocta axem ungito, & lora, & calciamenta, & coria, omnia meliora facies.* Plinius lib. XV. cap. 8. tradit eadem, ex eopſe Catone. Idem, qvomodo decocta fiat, oſtendit lib. XXIII. cap. 3. *Multo*, inqvit, *omnis amurca decocta efficacior. Coquitur in cupreo vaſe ad craſſitudinem mellis.* Eſt autem amurca ſordidum illud, qvod emergit in oleo. Servius ad Virgilii Georg. I. verbis, *nigra per-*

fundere

*fundere amurca: Olei,*inqvit,*sordibus,sed his, quæ præcedunt. Nam sordes, quæ sequuntur oleum, fæces vocantur.* His ergo sordibus decoctis svadet Cato axes ungendos. Qvanqvam vix existimem, fuisse hoc vulgare. Varro enim lib.I.cap.49. de amurca: *Ex olea fructus duplex, oleum, quod omnibus notum, & amurca, cujus utilitatem quod ignorant plerique, licet videre è torculis oleariis fluere in agros, ac non solum denigrare terram, sed multitudine facere sterilem.* Si utilitatem amurcæ pleriq; ignorarunt, & ut rem rejiculam passi sunt defluere, vix ad axes adhibuerunt. Deinde nec hoc scio satis, an axungiæ loco commendarit Cato. Potius putavit roborari, sicut reliqvam supellectilem ligneam, si bibissent altius oleosam hanc amurcam. Videturq; hoc ostendere, qvod habet in superioribus, *omnia meliora facies.* Coria profectò, lora, calciamenta meliora, durabiliora & validiora ibi intelliguntur. Qvod proinde pertinuerit & ad axes. Manet ergo axungia veterum ex adipe suillo. Sed an solo, num aucto rebus aliis? Hodie certè picem nauticam alibi, alibi resinam cum cæra una decoqvere cum eo consveverunt. Sed hoc veteribus qvoq; fuisse receptum, vix opinor. Plinius profectò lib.XXVIII. c.9. cum axungiæ, qvam memorat ex adipe suillo, medicinas memorat, nil in ea notabile refert præter ramenta ferri ex axe. *Sic quoque,* ait, *utili medicina, cum illa ferrugine rotarum.* Præter ferruginem rotarum, id est, ramenta ex attritu ferramentorum in modiolo & axe, indeqve nigras sordes, nil in axungia vulgari memorabile recenset. Atq; istoc qvidem est, qvo vehiculorum cursum adjuvabant. Qvoniam verò aliqvando sisti debuit, eo qvoq; fine habebant instrumentum. Id vocare *sufflamen* Latini solebant. Juvenal. Sat.VIII.

Ipse rotam adstringit multo sufflamine Consul.

Et qvi ejusmodi impedimentum rotæ injiciebat, *sufflaminare illam* dicebatur. Seneca in extremo Apocolocynt. *Aliquando Ixionis miseri rotam sufflaminandam.* Docet uterq; *sufflamen* & *sufflaminare* spectasse ad rotas, easqve adstringendas, & impediendas à circumactione. Ut mirari satis neqveam Salmasium, qvi in epist. de Cruce p.414. accepit de furca temonis potius, cum hæc tamen nihil per-

tinuerit

tinuerit ad rotas. Cæterum, ſufflaminare rotas ſolebant plerumqve, cum ex editiore loco deſcendendum eſſet ad depreſſiorem. Tum enim metus erat, ne rota nimio curſu circumacta vel in jumenta faceret impetum, vel vehiculum ipſum ſubverteret. Hinc jocus Auguſti in Haterium, cujus meminit Seneca Procem. IV. Contr. *Tanta erat Haterio velocitas orationis, ut vitium fieret. Itaque divus Auguſtus optimè dixit: Haterius noſter ſufflaminandus eſt, adeò non currere, ſed decurrere videbatur.* Bene *non currere*, qvia fit in plano, & cum juſto temperamento, *ſed decurrere*, qvia fit ex ſuperiori loco ad inferiora, & propterea cum immodica præcipitatione, ob qvam ſufflamen adhibendum. Meminit ejusdem dicti D. Hieronymus Epiſtola ad Pammachium: *Q. Haterius ingenium in numerato habebat, ut ſine monitore tacere non poſſet, de quo egregiè Cæſar Auguſtus: Quintus, inquit, noſter ſufflaminandus eſt.* Rotæ ſcilicet inſtar, qvæ decurrens ſine ſufflamine ſtare non poteſt. Græcis eſt ἀγκύριον ἁμάξης vel τροχῶν. Philoxenus: *Subflamen*, τροχῶν ἀγκύριον, βοήθεια, κώφισμα ἁμάξης. Solebat autem fieri ex ferro. Sic nos docet Scholiaſtes vetus ad prædictum Juvenalis locum. *Sufflamen*, ait, *vinculum ferreum, quod inter radios mittitur, dum clivum deſcendere cœperit rheda, ne celeres rotæ ſequantur, & animalia vexent.* Lubinus ad eundem locum catenam putavit fuiſſe. Ita namq; ait: *Rotam ſufflamine ſtringere, eſt catenam rotæ injicere, ne currus è declivi monte deſcendens in præceps feratur.* Et huc facere videtur, qvod appellat *vinculum* Scholiaſtes. Qvanqvam mea ſententia fuerit non catena ſimplex, ſed uncata, ſive talis, qvæ in capite haberet uncum ferreum, qvi injectus radio rotam non ſinebat circuire. Id qvod colligo ex Philoxeni interpretatione, cum ἀγκύριον ſignificet qvid curvum & uncatum. Contra Voſſius exiſtimat fuiſſe lignum. Sic enim habet in Etymol. *Dicitur ſufflamen de ligno, quo currus in declivibus locis nimio impetu ruentes cohibentur.* Nempe aliqvando lignum qvoqve ſive fuſtem inter radios rotarum immittebant, ut earum ſiſterent circumactionem. Ita diſcimus ex Euſtathio Odyſſ. Ψ. ubi ait: Φασὶ δὲ ἐποχλέα τὸ διαβαλλόμενον ξύλον διὰ τῶν τροχῶν, ὅτε κατάντεις τόπους ἔρχοιντο, καὶ κωλύειν αὐτοὺς ἐντρέχειν κατὰ πρανοῦς, ἐπὶ βλάβῃ τοῦ ζεύγους. *Vocant autem epo-*

chlea lignum, quod per rotas trajicitur, cum ad decliva loca ventum est, vetans eas decurrere per præcipitia cum detrimento jugalium. Observandum est à Græcis lignum illud dictum ἐποχλέα. Athenæus lib. III. cap. 21. Οἶδα δὲ καὶ Ἡρώδην τὸν Ἀττικὸν ῥήτορα ὀνομάζοντα τροχοπέδην τὸ διαβαλλόμενον ξύλον διὰ τῶν τροχῶν, ὅτε καταντεῖς τόπους ὁ ὀχούμενος ἐπορεύετο, καίτοι Σιμαρίστου ἐν τοῖς συνωνύμοις ἐποχλέα τὸ ξύλον τοῦτο ἐπονομάσαντος. *Herodem Atticum Rhetorem ego quidem scio trochopeden appellasse lignum, quod per rotas trajicitur, cum per loca declivia curru vectus iter facit, quamvis Simaristus in Synonymis lignum hoc epochlea nominarit.* Vides plane lignum fuisse instrumentum hoc, dictumq; Græcis ἐποχλέα. Fuisse verò singulare, qvod Herodes Atticus id nominarit τροχοπέδην, qvasi qvod rotas impediat. Neq; enim ante ipsum qvisqvam ita nuncupavit. Qvod autem apud Philoxenum sufflamen, explicatur etiam βοήθεια, item κούφισμα ἁμάξης, id fit sine ratione. Κούφισμα enim est, qvod levat. Glossæ: Κούφισμα, *levamen.* At sufflamen non levabat, potius impediebat. Et qvid? si dicamus aliud qvid habuisse Philoxenum in animo, cum ista scriberet. Nempe id, qvod à vehiculi extremo collocatur, ne, cum enitendum est ad altiora, ipsa volubilitate rotarum relabatur. Lignum est & ipsum, teres, à capite armatum ferro bifurcato, qvod pone tractum seqvitur, cum vehiculum procedit, at cum recedit, furca terræ immissa, cursum omnem impedit, nec permittit illud relabi. Nisi potius ad machinulam referri debet, qva vehicula sublevabant, cum vel fractus esset axis, vel eximenda rota, vel ipsum è fossa erigendum. *Suculam* Latinè reddidit Comœnius. Verum longè aliud qvid succula fuit, nempe machina generis tractorii, constans tereti ligno, duobus pluribusve vectibus trajecto, utrinqve æqva extantibus longitudine. sicuti Budæus tradidit. Effigies illius cernitur in Notis ad Vitruvium pag. 209. Editionis Elzevirianæ. At machina, de qva ego loqvor, non est generis tractorii, sed elevatorii, qvod in altum erigit. Ferrum est denticulatum, longum, à summo furcatum, ab imo leviter inflexum. Id intra stipitem ligneum oblongum arctè conclusum erigitur beneficio rotularum, per dentes ferri decurrentium, qvas homo validus ansa ferrea in gyrum versa pro arbitrio circumagit. Germani mei vocant

cant eine Winde/ à vertendo, qvia converſione crebra ferrum longum procedit receditve, prout ratio negotii videtur poſtulare. Qvanqvam, qvæ de verbis Philoxeni adferimus, nobis ipſis ſint incerta dubiaqve. Cum has machinas veteribus fuiſſe notas ambigamus: Certè veterum ſciamus neminem, qvi earum aliqvam fecerit mentionem.

Cap. XVI.

De vehiculorum ornamentis.

Ἅρματα ποικίλα. Ornamenta vehiculorum ex ære, plumbo albo, ſtanno, argento, auro. Aurea vehicula nulla. Ex argento cælata. Cælare, in argento cælare, quid. Vehicula auro diſtincta. Staticulum, quid. Sigillum. Eborata vehicula, gemmata. Politiani verſio notata. Iſidorus emendatus. Inſtrata vehicula. Sternere arceram. Rotæ æneæ auro cultæ. Axis ferreus. Temo argenteus. Iugum aureum. Incoquere argentum. Habenæ aureæ. Bracteæ in habenis. Fræna aurea. Ἅρμα χρυσοχάλινον. Interpres vetus Eſræ notatur. Strata equorum aurea & purpurea. Phaleræ. Monilia gemmata. Pectoralia aurata. Iuncturæ argenteæ. Meurſii lapſus. Sublimia ornamenta. Crines equorum inter aures collecti in nodum. Χρυσάμπυκες. Soleæ argenteæ, aureæ. Mulæ unius coloris. Coloris candidi. Lucianus explicatur contra Eraſmum. Mulæ unius magnitudinis. Iulius Africanus exponitur. Mulæ bene ſaginatæ. Muliones cum veſtitu albo, coccineo, &c.

VEnio ad vehiculorum ornamenta: Nam & ipſa exornabant variè temporibus antiqvis. Inde legas apud vetuſtiſſimum Homerum ἅρματα ποικίλα non uno loco, qvæ intelligi vix poſſunt, niſi diverſimodè exculta atq; exornata. Heſychius: Ποικίλα, πεποικιλμένα, κεκαλλωπισμένα. *Pœcila, variegata, exornata.* Fuerunt verò illa ornamenta olim ferè ærea. Hinc enim apud dictum Poëtam Il. Δ. ἅρματα ποικίλα χαλκῷ, *currus ære ornati.* Similiter habemus locis aliis. Ut Il. K. petit Dolon ab Hectore præmii loco ſibi dari Pelidis

-- τοὺς ἵππους τε καὶ ἅρματα ποικίλα χαλκῷ.

Inveniuntur tamen & ex plumbo albo apud ipſum. Ut Il. Ψ.

Ἅρματα δ' χρυσῷ πεπυκασμένα κασσιτέρῳ τε.

Vertunt: *Currus autem auro ornati ſtannoque.* Sed κασσίτερον eſt

 plum-

plumbum album. Plinius lib. XXXIV. cap. 16. *Pretiosissimum plumbum candidum à Græcis appellatum cassiteron.* Et mox: *Plumbum album habuit auctoritatem & Iliacis temporibus teste Homero cassiteron ab illo dictum.* Qvibus verbis respexisse ad hunc locum videtur. Qvanqvam & stannum veteres adhibuerint, sed postea, & invento Galliarum, fuitqve stannum illud incoctum æreis operibus in vehiculis, ut liqvet ex ejusdem Plinii dicti libri cap. 17. Homerus in superioribus addebat etiam χρυσῷ, unde constat ista ornamenta aliqvando qvoq; aurea fuisse. Atq; ita videas apud eundem Il. K. in vehiculo Rhesi Thracum Regis:

Ἅρμα δέ οἱ χρυσῷ τε καὶ ἀργύρῳ εὖ ἤσκηται.

Currus autem ei auro & argento scitè fabrefactus est. Nota, & argentum adhiberi solitum hoc fine. A Latinis, nisi fallor, hæc vehicula *ærata, argentata* vel *aurata* dicta. Lampridius in Heliogab. *Habuit vehicula & aurata, contemptis argentatis & æratis.* Vopiscus in Aureliano: *Dedit potestatem, ut argentatas privati carrucas haberent, cum antea ærata vehicula fuissent.* Erant autem ornamenta hæc vel sparsim hic & illic affixa vehiculo, vel eidem undiqvaqve inducta. De posteriori genere accipio παγχρύσους δίφρους Myrtili apud Sophoclem in Electra:

Μυρτίλος ἐκοιμάθη
Παγχρύσων δίφρων.

Ratallerus ita vertit:

Præceps datus ex aureis
Provolutus est quadrigis.

Sed vehicula tota qvidem aurea non existimo habuisse: inducta solum ornamentis aureis fuere. Ideò παγχρύσους appellavit, qvasi essent, qvæ haberent aurum non per omnia, sed in certis tantum partibus. Ita sanè πάγχρυσον οἶκον Dianæ Ephesiæ appellat Aristophanes in Nubibus Act. I. scen. 6. qvæ tamen tota aurea non fuit. Scholiastes optimè illo loco: Πάγχρυσον οἶκον λέγει τὸν πολυτελέστατον ναόν. *Auream per omnia ædem vocat templum exquisitissimè cultum & ornatum.* Ita ergo & δίφρος πάγχρυσος, exqvisitissimè ornatus currus: Qvomodo & ὁλόχαλκον ῥέδιον alibi ostendimus accipiendum non de prorsus ænea rheda, verum ære undiqvaq; inducta ornataqve. Qvæ verò

qvaliaq;

qvaliaq; fuerint ex auro, metallisq; cæteris, illa ornamenta, non est promptum satis dicere. Apud Plinium qvidem ita legitur lib. XXXIII. cap. 3. de Romanis: *Nos carrucas ex argento cælare invenimus.* Curtius qvoq; de vehiculis Darii lib. III. cap. 3. *Haud procul erant vehicula decem, multo auro argentoque cælata:* Verum, qvalis ea fuerit cælatura, non commemoratur. Puta tamen *argento*, vel *ex argento cælare*, nil significare aliud, qvam effigies argenteas eminentes extantesq; facere in vehiculis. Hoc enim & alias Latinis est *cælare*. Sic *cælata pocula* intelliguntur. Et apud Livium lib. IX. *scuta* habes *auro cælata*, qvæ sunt culta imaginibus variis ex auro eminentibus & protuberantibus. Ita ergo & vehicula habebant culta ornataqve. Ipsa erant per se ex ligno, more solito. Huic deinde ligno cælatæ imagines variarum rerum, florum, animalium, hominum, Deorum, ex ære, argento, auro, addebantur. Atq; hoc, opinor, est, qvod volebat Plinius, qvando dixit, cælata *ex argento*. Non erant vehicula ipsa argentea, & imagines dein expressæ cæto, hoc enim cælare *in argento*. Qvomodo Virgilius Æn. I.

Cælataque in auro fortia facta patrum.

Sed imagines solæ cæto erant formatæ ex auro argentove, ac impositæ vehiculis. Hinc apud eundem Curtium de vehiculo Darii legimus, *utrumque currus latus Deorum simulachra ex auro argentoque expressa decorabant.* Sola illa simulacra erant aurea & argentea, non currus ipse totus. Nam *expressa* hoc in loco qvidem non sunt alia, qvam *cælata*. Vopiscus iccirco vehicula istiusmodi vocavit auro argentoq; *distincta*, in Aureliano: *Currus regii tres fuerunt. In his unus Odenati argento & auro operosus atque distinctus: Alter, quem Rex Persarum Aureliano dono dedit, ipse quoque pari opere fabricatus.* Habes & hic currum Persicum, à Persarum Rege dono datum, ac propterea haud dubie formatum ea specie, qva solebant apud Persas. At fuit non argenteus vel aureus, verum auro argentoq; distinctus. Qvi autem est *distinctus*, nisi hic illicqve variis imaginibus ex auro argentoq; cælatus? Adornatum auro argentoq; nominavit Curtius lib. X. cap. 1. ubi de opibus Persagadæ, qvi & ipse Persicæ fuit originis: *Equorum domiti greges sequebantur, currusque argento*

& auro adornati. Neq; aliter intelligenda verba Plinii superius laudata, ubi de vehiculorum ornamentis loqvebamur stanneis. *Cœpere*, inqvit, *& esseda, & vehicula, & petorrita exornare, similique modo ad aurea quoque, non modò argentea staticula inanis luxuria pervenit, quæque in scyphis cerni prodigium erat, hæc in vehiculis atteri, cultus vocatur.* Ridiculè hoc loco viri docti *staticulum* exponunt *currus genus.* Qvæso enim, qvomodo, si genus fuit currus, potuisset atteri in vehiculis, qvod Plinius testatur. Currus certè non est *in* vehiculo, sed ipse sibi est vehiculum, nec in vehiculo atteritur, sed atteritur, si atteritur, per se ipse. Sed nec, si genus fuit currus, cerni potuit in scyphis. Nec enim ulla genera vehiculorum, qvæ imponi scyphis poculisve consveverunt. Ac ne illos qvidem rectè puto facere, qvi *staticulum* signare volunt *essedi anteriorem partem, in qua firmus & status manet, qui habenas equis regit.* Non enim magis pars hæc, qvam vehiculum integrum, cerni terive in scyphis solebat, qvod tamen de staticulis confirmat Plinius. Contra staticula Plinio imagines & emblemata, qvalibus ornari atq; incrustari multis scyphis apud veteres solebant, atq; unde maximã accipiebant admirationem æstimationemqve. Ciceroni sunt *sigilla*, & scyphi eis ornati *scyphi sigillati.* Verba ejus in Orat. VI. Ver. *Quum sederem domi tristis, accurrit Venerius, jubet me scyphos sigillatos ad Prætorem statim afferre.* Hic profectò scyphi sigillati, in qvibus cernebantur staticula, sicut Plinius loqvitur. Nempe staticula sunt à statuis, pro qvibus iccirco usurpavit Hieronymus: *Vxor Loth fit staticula salis.* Pari sensu legas apud Tertullianum adversus Gnost. cap. 2. aliisqve locis. Et qvia statuis parvis, sigillis, imaginibus, sive ex toto, sive ex dimidio speciem suam exhibentibus, adornabant scyphos, sicut effigies ipsorum Bayfio in libello de Vasculis exhibitæ testantur, iccirco Plinius staticula cerni memoravit in scyphis. Qvalia deinde staticula transferebantur etiam ad esseda, & petorrita, & id genus alia vehicula, artificiosissimè cælata, & crustarum instar hic illic imposita, unde postea vehicula ipsa cælata dicebantur. Solebant autem hæc staticula vel sigilla fieri non ex metallis solum, sed

& rebus aliis, ut ebore. Hinc *eborata vehicula* Plauto qvoq; memorata in Aulularia Act. II. ſcen. 1.

Clamores, imperia, eborata vehicula, pallas, purpuram.

Lampridius in Heliogab. *Habuit gemmata vehicula & aurata, contemptis argentatis & eboratis.* Memorat hoc loco Lampridius etiam gemmata, id eſt, gemmis pretioſisq; lapidibus diſtincta. Id enim propriè *gemmatum* Latinis. Philoxenus: *Gemmatum,* ψηφωτὸν, διάλιθον. Herodianus nominat διὰ λίθων πεποικιλμένον lib. V. ubi de hujusmodi Heliogabali vehiculo: Συγκαθεσθεὶς αὐτῷ ἐν τῷ βασιλικῷ φορείῳ, ὅπερ διὰ χρυσοῦ πολλοῦ καὶ λίθων τιμίων πεποίκιλτο. Vertit Politianus: *In vehiculo imperatorio conſidente, quod erat auro multo gemmisque exornatum.* Qvanqvam, cum φορεῖον alias lectica qvoq; ſit, dubitari hoc de loco poſſet, niſi de vehiculis Heliogabali gemmatis etiam Lampridius teſtaretur. Habebant ergo & gemmata vehicula Romæ, ſaltem Heliogabali temporibus; Aliis enim temerè non legas. Nam Aureliani peregrina fuere, Odenati ſcilicet, & à Perſarum Rege miſſa dono. Vopiſcus ſic de ipſis, triumphum Aureliani deſcribens, cap. 33. *Currus regii tres fuere. In his unus Odenati, argento, auro & gemmis operoſus atque diſtinctus: Alter, quem Rex Perſarum Aureliano dono dedit, ipſe quoque pari opere fabricatus.* Tamen & de curru Conſtantii, qvo intravit urbem, Ammianus lib. XVI. *Inſidebat aureo ſolus ipſe carpento, fulgenti claritudine lapidum variorum, quo micante lux quædam miſceri videbatur alterna.* Tribuit alias & Uraniæ Deæ Politianus in verſione ſua. *Ipſum porro Dei ſimulacrum impoſitum vehiculo, quod eſſet auro pretioſisque lapidibus exornatum, deducebat ex urbe in ſuburbanum,* ait. At Herodianus aliter: Τὸν δὲ Θεὸν, inqvit, αὐτὸν ἐπιστήσας ἅρματι χρυσῷ τε καὶ λίθοις τιμιωτάτοις πεποικιλμένον κατῆγεν ἀπὸ τῆς πόλεως ἐπὶ τὸ προάστειον. Qvæ verba docent, non currum, ſed ſimulachrum Dei auro gemmisqve fuiſſe cultum: Cum πεποικιλμένον non ad ἅρματι, qvo cum caſu minimè convenit, ſed Θεὸν ſit referendum. Imitatione tamen iſtiusmodi vehiculorum poſtea Prudentius in Pſychomachia tribuit Luxuriæ

-- -- *Currum varia gemmarum luce micantem.*

Et hi qvidem ſunt ornatus, qvibus culta Regum, Principum, aliorumve

rumve virorum magnorum, vehicula videntur. Reliqvorum communiter fuere picta. Primis qvidem temporibus veneto, post russato colore. Ita sanè de pilentis Servius ad Virgil. VIII. Æn. v. 666. *Erant autem tunc veneti coloris, non, ut nunc sunt, russati.* Repetit hæc eadem Isidorus lib. XX. cap. 12. nisi qvod pro *nunc* malè hodie legatur *tunc* in vulgatis libris. Color venetus est pallidè virens, ac qvasi vitreus, similis marinis fluctibus, propterea κυάνεος à Græcis appellatur. Nominarunt & cæruleum. Isidorus lib. XVIII. cap. 41. *Iunxerunt equos venetos aquis vel aëri, quia cæruleo sunt colore.* Eqvi veneti cærulei dicuntur esse coloris. Itaq; venetus color cæruleus est, talemq; veteres in vehiculis habuere. Videtur allusisse Virgilius, qvando de vehiculo Neptuni lib. V.

Cæruleo per summa levis volat æquora curru.

At russus color, qvi successit veneto, est πυῤῥὸς, qvi Latinis alias & luteus, qvi hodieq; in vehiculis ad usum revocari cœpit. Ante magis freqvens fuit ruber, qvi veteribus est μιλτίτης sive miniacius. Qvanqvam & priscis temporibus apud Romanos *in Capitolio Iupiter in quadriga miniacea* legatur, uti docet Servius ad Virgilii Ecl. VI. Possis credere instrata qvoq; vehicula tapetis aut linteis apud veteres. Hinc enim fortasse Paulus l. 5. §. 1. ff. de supell. Leg. *De tapetis autem vel linteis, quibus insternuntur vehicula, dubitari potest, an sint in supellectile.* Neq; alio respexisse putes Sextum Cæcilium apud Gellium lib. XX. cap. 1. ubi de arcera: *Arcera vocabatur plostrum tectum undique & munitum, quasi arca quædam magna vestimentis instrata.* Et in lege veteri apud eundem ex tabulis duodecim proposita *sternere arceram* est vehiculum vestimentis ita adornare. Qvanqvam de tapetis, vestimentis, linteis hujusmodi non sciam satis, an ad decus pertinuerint. Videntur sanè magis supernè imposita pluviæ arcendæ causa, sicut hodieqve tegi alicubi non corio solum, sed & panno viliore consveverunt. Certè tectum undiq; vehiculum Cæcilius hic memorat, & tectum vestimentis. Neq; alia est caussa dubitationis in proposita Pauli lege. Nempe, qvoniam tapetes tegumenta illa fuerant, poterant videri sicuti toralia in supellectile connumeranda. Qvia tamen operiebant atq; involvebant vehicu-

hicula, ideò dicuntur ſe habere potius ſicut pelles, qvibus involvuntur veſtimenta. Nec enim eſt ratio alia, cur pellibus ejusmodi à Paulo comparentur. Sed de iſtiusmodi vehiculorum tectis loco alio. Interea vix dubito, qvin & ipſis in vehiculis qvandoq; ornatus ſplendorisq; cauſſa habuerint tapetes aliaqve id genus veſtimenta pretioſa. Video nimirum talia circumdata vehiculo Imperatorio Heraclii, qvod in nummo veteri exhibetur apud Lipſium de Cruce. Suntq; ibi non picta ſolum, ſed & gemmis margaritisq; culta. Nam Homerus velle aliud videtur, qvando de vehiculis Lycaonis Il. E. *Currus*

> Καλοὶ, πρωτοπαγεῖς, νεοτευχέες, ἀμφὶ δὲ πέπλοι
> Πέπτανται. -- -- -- --

Pulchri, recens compacti, nuper facti, circum verò ſtragula expanſa ſunt. Scholiaſtes qvidem vetus ſic ad locum hunc: Περὶ αὐτοὺς πέπλοι. Πέπλοι δὲ λεπτὰ ὑφάσματα. *Circum eos pepli, ſunt verò pepli veſtes tenues,* qvaſi tenuibus & ſubtilibus his veſtibus fuerint ornati. At Euſtathius: Πέπλος οὐ τὸ ἱμάτιον οὐδ᾽ ἐνταῦθα, ἀλλὰ ὕφασμά τισιν δονοειδὲς καταπεπτανύμενον τῶν δίφρων εἰς ἀπόβησιν καπνοῦ καὶ κόνεως, καὶ τῶν τοιούτων. Vult, niſi fallor, tantum ſtoreas fuiſſe, qvas vehiculis domi repoſitis circumdabant, ne inqvinarentur à fumo pulvereqve. *Peplus,* ait, *non eſt veſtis hic, ſed textum ſecundum aliquos ex arundinibus, curribus circumdatum, ut arceat fumum, & pulverem, & id genus alia.* Neq; alia interpretatio convenire cæteris hujus loci melius videtur. Certè ornata fuiſſe veſtimentis etiam, cum ſtarent domi, vero non eſt conſentaneum. At tegi contra qvaslibet injurias iſtiusmodi ſtoreis ne qvidem hodie ignotum eſt. Præter hæc habebant aliqvando alia qvoq; ornamenta. Ipſa namq; vehicula per ſe lignis eminentioribus, velut regulis, cymatiis, toris, coronis, & ejusmodi, decorabantur circa oras. Ita habes cultas bigas qvadrigasq; partim apud Philippum Rubenum lib. I. Elect. cap. 30. partim apud Onuphrium Panvinium in imaginibus variarum tabularum, unde iſtas qvoq; huc transtulimus.

Similiratione in Notitia Imperii carruca Præfecti urbis variis ornata cernitur, ſive globis, ſive orbibus, habetqve ſculpta velut delphinorum capita, in longas ſqvamas deſinentia ex utroq; latere. Ac hæc qvidem ornamenta ipſorummet ſunt vehiculorum. Seorſum verò legas rotas æneas, cum circulis aureis & canthis æreis in curru Minervæ apud Homerum Il. E. Apud Ovidium lib. II. Met. in vehiculo Solis eſt:

— — — Aurea ſummæ
Curvatura rotæ, radiorum argenteus ordo.

Prudentius in Pſychomachia facit currum Luxuriæ habentem

— — — — — Radiorum
Argento albentem ſeriem, quam ſumma rotarum
Flexura electri pallentis continet orbe.

Eodem in curru memorat

Et ſolido ex auro pretioſi ponderis axem.

Imitatione qvadam currus Solaris apud Ovidium, ut puto, cui & ipſi *Aureus axis erat.* — — —

Apud Homerum axis potius eſt ferreus in vehiculo Minervæ, ut firmior, oneriq; ferendo convenientior, maximè, cum ad prælium accommodandus currus eſſet. Idem Homerus in vehiculo eodem

dem temonem facit argenteum, qvi apud Ovidium eſt aureus. Facit & jugum aureum, qvod apud Ovidium eſt ornatum gemmis.

Per juga chryſolithi, poſitæque ex ordine gemmæ
Clara repercuſſo reddebant lumina Phœbo.

Et revera tale fuit in vehiculo Darii, de qvo Curtius lib. III. cap. 3. *Diſtingvebant internitentes gemmæ jugum, ex quo eminebant duo aurea ſimulachra cubitalia.* Loco auri gemmarumq; adhibebant alii plumbum album, ſolebatqve illud incoqvi æneis præſertim jugis. Plinius lib. XXXIV. cap. 17. *Plumbum album incoquitur æreis operibus, Galliarum invento, ita, ut vix discerni queat ab argento, eaque incoctilia vocant. Deinde argentum incoquere ſimili modo cœpere, equorum maximè ornamentis jumentorumque jugis Alexia oppido: Reliqua gloria Biturigum fuit.* Hic incoqvere argentum vel plumbum album jugis æneis nil aliud, qvam, cum fundi debent, cocto æri & liqvefacto plumbum tale vel argentum addere, ut plus ſplendeat, penitusq; accipiat argenti colorem. Præter vehicula, illorumq; partes, etiam adjuncta ipſis animalia exornabantur. Habenas profectò legimus in ipſis aliqvando aureas; unde currus ipſi Græcis χρυσήνιοι. Heſychius: Χρυσήνιος, χρυσᾶς ἡνίας ἔχων, οἱ δὲ καλάς. Aliqvando bracteas ſolummodo addebant aureas argenteasve. Unde Prudentius in Luxuriæ curru commemorat

-- -- *Bracteolis crepitantia lora.*

Fuerunt hæ bracteolæ clypeolorum inſtar aut claviculorum, ſicut ſuſpicamur ex Notitia Imperii, in qva occurrunt hac effigie in eqvis carruchæ ſuperius memoratæ. Habenis addebantur fræna aurea. Meminit Caſſianus de Reg. Cœnob. Æg. in vehiculo duorum tribunorum: Τριβοῦνοι τινες δύο μετὰ πολλοῦ κόμπου εἰσεληλύθεισαν, ῥεδίον, ἔχοντες ὁλόχαλκον, καὶ χρυσοχαλίνους ἵππους. *Tribuni quidam duo vehebantur multa cum pompa, rhedam habentes totam æratam, & equos cum frænis aureis.* Apud Eſram lib. III. cap. 3. eqvi ſic ornati appellantur ἅρμα χρυσοχάλινον, qvod Interpres vetus malè vertit *currum aureo fræno.* Meminit & Virgilius in eqvis Æneæ miſſis dono ad vehiculum ſeu currum. Sic enim de ipſis:

Tecti auro, fulvum mandunt ſub dentibus aurum.

Dicit autem amplius Virgilius, tectos qvoq; auro eqvos illos fuisse, hoc est, habuisse vestes ex auro, qvibus erant operti. Qvare antecedit qvoqve:

-- -- -- *Iubet ordine duci*
Instratos ostro alipedes pictisque tapetis.

Idem Seneca accommodat ad vehicula suorum temporum ep. 87. *Quid, ait, ista vehicula cælata, instrati ostro alipedes? &c.* Ornabantur & phaleris, ut ex eqvis Solis liqvet apud Prudentium, cujus verba mox adducam. Fuerunt autem phaleræ clypeoli rotundi, qvos in fronte habebant. Etymologus: Φάλαρα τοὺς προμετωπιδίους, ἀσπιδίσκους τὸν κόσμιον, τὸν κατὰ τὸ μέτωπον τῶν ἵππων. *Phaleræ, frontalia, clypeolos, ornamenta in fronte equorum.* Item monilibus circa collum. Diodorus lib. XVIII. de mulis in curru, qvo cadaver Alexandri Regis deferebatur in Ægyptum: Περὶ δὲ τοὺς τραχήλους χλιδῶνας λιθοκολλήτους. *Habebant circa collum monilia gemmis distincta.* Atq; ista sunt, qvæ instar fasciorum circa colla eqvorum cernuntur in antiqvis monumentis, & superius ex columna Trajani à nobis cap. 13. sunt expressa. Tum accedebant lora in pectore, auro multo culta. Hinc Prudentius in vehiculo Solis, qvod describit lib. I. contra Symmachum: *Et frænos phalerasque, & equorum pectora anhela*

AEris inaurati, vel marmoris, aut orichalci
Iusserunt nitido fulgere polita metallo.

Atq; ita videas plane in dictis aliqvotiens Notitiæ Imperii qvadrigis. Neq; alia horum omnium est species in eqvis vehiculo Imperatoris Heraclii junctis. Nisi bis decurrentem per lora omnia orbicularum seriem margaritas accipere malimus. Illud singulare, qvod hæc ornamenta Prudentius faciat non ex ære solum orichalcove inaurato, verum etiam ex marmore. Nec enim intelligo satis, qvomodo ex eo fieri potuerint. Leguntur etiam juncturæ, qvibus ad vehiculum destinantur, ex argento. Inde sunt *juncturæ argenteæ* apud Ulpianum, de qvibus egi satis in superioribus. Capitolinus in Vero, cap. 5. *Data & vehicula cum mulabus ac mulionibus cum juncturis argenteis.* Cum juncturis *aureis* citavit Meursius in de Luxuria Romana cap. 11. memoriæ vitio, ut opinor. Qvanqvam fortè

non

non defuerint, qvi haberent etiam ex auro. Apud Gaudentium profectò tr. 13. leguntur ornamenta aurea eqvorum mulorumqve, qvæ intelligi aliter, qvam ut ſimul & juncturas innuant, vix poſſunt. *Brutis quoque*, inqvit, *animalibus, equis & mulis, ex argento & auro ſublimia ornamenta componunt.* Sunt hic *ſublimia* ornamenta, niſi fallor, pretioſa & eximia, propter auri argentiq; copiam, qvam habebant adjunctam. Ad hæc omnia crines qvoq; animalium collectos in unum colligatosq; ac erectos aureis funiculis in fronte habebant, eratqve vetuſtiſſimum hoc ornamentum, Iliacis etiam cognitum uſurpatumq; temporibus, unde χρυσάμπυκας eqvos ſic ornatos Homerus appellavit, Il. E. Scholiaſtes vetus eo loco: Χρυσάμπυκας. χρυσοχαλίνους, ἀπὸ μέρους, ἢ χρυσοκόμους. Κυρίως γὰρ ἄμπυξ καλεῖται σειρὰ καλάχρυσος, ἡ ἀπὸ μετώπου τεινομένη, ᾗ συνδοῦνται αἱ τρίχες. *Chryſampycas, aureos habentes frænos, à parte, vel comas aureas. Propriè namque ampyx appellatur funiculus auratus, à fronte extentus, quo colligantur crines.* Euſtathius: Ἄμπυξ ἐκαλεῖτο σειρὰ καλάχρυσος τὰς περὶ τὸ μέτωπον τῶν ἵππων τρίχας συνδέουσα. *Ampyx dictus eſt funiculus auratus, quo crines in fronte equorum colligantur.* Crines hi funiculis iſtis erant ſubrecti in altum, ut inter aures ſurgerent inſtar pennarum. Heſychius: Χρυσάμπυκος, χρυσοῦς δεσμοὺς ἔχοντος παρὰ τὴν ἄμπυκα, ὅ ἐστιν ἡ τῶν τριχῶν εἰς τὸ ἄνω ἀνάληψις. *Chryſampycos, aureos funiculos habentis, ex ampyca, quod eſt crinium quædam in altum collectio.* Pedibus mularum ſuffigebant aliqvando ſoleas argenteas. Ita ſanè de Nerone Svetonius cap. 30. *Nunquam carrucis minus mille feciſſe iter traditur, ſoleis mularum argenteis.* Conjux verò ejusdem fecit etiam ex auro. Plinius lib. XXXIII. cap. 3. *Noſtra ætate Poppea, conjux Neronis Principis, delicatioribus jumentis ſuis ſoleas ex auro quoque induere ſolebat.* Eqvi mulæq; unius omnes plerumq; fuerunt coloris, nam & hoc inter decora vehiculorum atq; ornamenta pridem cœpit numerari. Hoc reſpectu Seneca ep. 87. *Quid ad rem pertinent mulæ ſaginatæ, unius omnes coloris?* Sicut nempe vulgo conſveverant habere. Curtius de vehiculo Jovis apud Perſas lib. III. cap. 3. *Currum deinde Iovi ſacratum albentes vehebant equi.* Virgilius de Turni curru & adjunctis illi eqvis lib. XII.

Qui candore nives anteirent, curſibus auras.

De triumphantibus apud Romanos Servius ad lib. IV. Æn. *Qui triumphat, albis equis utitur quatuor.* Etiam privatorum iſta fuit cura. Hinc Abdias lib. III. *Nicolaus, quidam ex civium numero, exhibens carrucam deauratam, cum quatuor mulis candidis.* Obſerva ſimul ex his locis, inter cæteros colores antelatum eſſe candidum. Itaq; & Lucianus optimates Romanorum deſcribens in de Mercede Cond. Ἀποδημεῖν ἐπὶ λευκοῦ ζεύγους ἐξυπτιάζοντας. Ubi perperam Eraſmus reddidit *rhedam albam: Peregrinari alba in rheda reſupinatos.* Cum debuiſſet vertere: *Sublatos in vehiculum ab albis tractum equis.* ζεῦγος enim non eſt *rheda*, verum par jugalium, qvod alibi oſtendi. Fuitq; hæc de eo ſententia non recens, verum vetuſtiſſima, ipſiqve cognita Homero, qvi propterea de Rheſi Thracum Regis vehiculo eqvisq; Il. K.

Λευκότεροι χιόνος, θείειν δ' ἀνέμοισιν ὁμοῖοι.

Candidiores nive, ad currendum autem ventis ſimiles. Magnitudo qvoq; ſpectata videtur, & ut eſſent omnes eqvi muli ve pares. Hinc enim Julius Africanus l. 34. ff. de Ædil. Edicto *quadrigas & mulas PARES* memorat, qvæ ſimul vendantur & redhibeantur omnes. Scilicet, ſi ex his perit una, cæteræ etiam fiunt inutiles, qvia pari magnitudine ſubſtituere aliam non perinde promptum. Verba Africani: *Interdum etſi in ſingula capita pretium conſtitutum ſit, tamen una emptio eſt, ut propter unius vitium omnes redhiberi poſſint vel debeant, ſcilicet, cum manifeſtum erit, non niſi omnes quem empturum vel venditurum fuiſſe, ut plerumque circa comœdos, vel quadrigas, vel mulas pares accidere ſolet.* Seneca in verbis præcedentibus oſtendit, habuiſſe qvoq; bene ſaginatas. *Quid,* ait, *ad rem pertinent mulæ ſaginatæ?* Nempe, qvæ ſunt ſaginatæ, illæ nitent, nitor autem decens eſt in jumentis. Non autem animalia ſolum, ſed &, qvi agebant ea, ornare conſveverunt. Ita, qvi Darii currus regebant, veſtes habebant albas, virgas aureas. Curtius lib. III. cap. 3. *Aureæ virgæ & albæ veſtes regentes equos adornabant.* Pro veſtimentis albis canuſinati fuere muliones Neronis. Svetonius: *Feciſſe iter traditur ſoleis mularum argenteis, canuſinatis mulionibus.* Canuſinati ſunt veſtiti la-

na Canusina, qvæ fuit rutila, & alioqvin erithra appellata, ut ex Plinio cognoscimus. Memorat vestitos cocco Martialis lib. X. epigr. de Mevio: *Pullo Mevius alget in cucullo,*
Cocco mulis fulget Incitatus.

Bene *fulget*, qvia cocci color fuit splendidissimus. Ad eundem ferè modum exhibetur in Notitia Imperii membranacea coloribusq; picta. Habet enim sive pallium, sive largius vestimentum aliud coccineum supra prassinum sagulum in sinistrum humerum rejectum, cum ocreis rubentibus. Et hæc qvidem ornamenta.

Cap. XVII.

De iis, qvi qvacunqve ratione spectant ad vehicula.

Auriga. Ἡνίοχος. *Agitator. Philoxenus emendatur, & Lucilius. Aureax. Locus Festi expenditur. Vossii sententia improbatur, & Scaligeri. Festus corrigitur. Aureax solitarius. Aurigarius. Magister.* Ἡνιοστρόφος. Ἁρματηλάτης. Ζευγηλάτης. *Mulio. Codex Theodosianus emendatur. Plaustrarius. Rhedarius. Cisiarius.* Ἁμαξάριος. *Vlpianus corrigitur. Carrucharius. Glossæ veteres emendantur. Quadrigarius. Trigarius. Plinius explicatur. Torrentius refutatur.* Διφρευτής. Διφρηλάτης. *Aurigæ fœminæ. Vallæ versio Herodoti rejicitur. Currus agere, ducere,* ἁμαξεύειν. *Trahere currum.* Ἅμαξαν ἕλκειν. Ἀμπρεύειν. *Curru vehere quem.* Ἡνιοχεῖν. Ἐγκρατεῖν τῶν ἡνιῶν. *Habenas tenebant sinistra, flagellum dextra. Flagellum repositum in jugo, vel theca. Sustinere currum.* Ἐπέχειν. *Strigare. Impellere currum, retorquere, agitare.* Ὀρθὴν ἐλαύνειν. *Flectere.* Παρατρέπειν. *Versare.* Στρέφειν. Περιελαύνειν. *Vox & clamor aurigæ, strepitusque. Sedet in sella prima seu temone primo. Ambulat interdum prope jugales. Versio Dionysii rejecta.* Ὀρεωκόμος. *Seneca expositus. Mulio excalceatus. Aurigæ servi, aliquando & liberi. Quartarii. Perpetuarii. Ars aurigandi.* Δρόμος. Ἁρματοτροχίαι. *Orbitæ. Vestigia rotæ.* Τροχαί. Ἁρματηλασία. Διφρευτικὴ ἐπιστήμη. *A quo inventa. Valuerunt ea Barcæi quondam & Libyci & Cyrenenses. Aurigationes variæ. Donaria aurigarum.* Παραβάται. Παροχούμενοι. Ὀχούμενοι. *Sedentes rheda. Conscendere, adscendere, inscendere vehiculum.* Ἐπιβαίνειν. Ἀναβαίνειν.

Tolli

Tolli in currum. Ἀναβιβάζεσθαι. Ἀνάγειν εἰς ἅρμα. *Currum occupare. Vehiculo ſedere.* Καθῆσθαι ἐπὶ τοῦ ἅρματος. *Ingredi vehiculo, volare, rapi, vehi, portari, excuti, verſari. Contra hoc poſtremum vota aurigarum. Ad conſcenſum ſaltus, ſcala. Tempus conſcendendi virgæ nutu ſignificatum. Ad deſcenſum ſaltus. Carpentarii.* Ἁρματοπηγοί. Ἁμαξουργοί. Ἀγροπηγοί. *Trigarii. Ciſiarii. Iunctores. Iugarii. Veterinarii. Veterina.* Ἱππίατροι. *Mulomedici.*

SUpereſt, ut agam de hominibus ad vehicula ſpectantibus. Horum primus eſt *auriga*, qvi currum eqvosq; dirigit. Servius ad XI. Æn. v. 85. *Aurigæ ſunt propriè currus regentes.* Dictum verò aurigam ſic ab aureis, qvas & oreas appellavere, Voſſio libenter credo, qvia ſit, qvi regat aureas, id eſt, fræna. Græcis namq; ad eundem modum eſt ἡνίοχος, qvo ſignificatur is, qvi tenet lora. Gloſſæ veteres: *Auriga*, ἡνίοχος. Philoxenus: *Auriga, agitur*, ἡνίοχος, ἐλάτης. Sed qvid hic eſt *agitur?* Ita namq; habet Stephani editio. Scribe *agitator*. Gloſſæ Græcæ: Ἡνίοχος, *auriga, agitator*. Nempe ſunt agitatores ferè titulo ſolenni aurigæ bigarum qvadrigarumq; Circenſium. Svet. Ner. cap. 22. *Tractum Praſinum agitatorem inter condiſcipulos quærens.* Et in Cajo, cap. 55. *Agitatori Cythico commeſſatione quadam in apophoretis vicies H. S. contulit.* Hinc inſcriptiones veteres: M. AURELIO, AGITATORI FACTIONIS PRASINÆ. Item: C. APULEJUS DIOCLES, AGITATOR FACTIONIS RUSSATÆ. Item: CL. AURELIO POLYPHEMO, DOMINO ET AGITATORI FACTIONIS RUSSATÆ. Qvanqvam etiam ſic appellentur aurigæ alii & vulgares. Lucilius apud Ciceronem lib. XIII. ep. Att. 21. cujus verſus ita debet legi: *Suſtineat currum ut bonus ſæpe agitator equosque.*

Cicero ipſe adhuc clarius lib. IV. Qv. Acad. *Ego, ut agitator callidus, priusquam ad finem veniam, equos ſuſtinebo, eoque magis, ſi locus is, quo ferentur equi, præceps erit.* Loqvitur de loco præcipiti, qvalis cum in Circo non ſit, liqvet de auriga vulgari eſſe ſermonem. Similiter Virgilius lib. III. Æn.

Vna ingens Periphas, & equorum agitator Achilles.

Pro auriga poſuerunt aliqvando *aureacem*. Feſtus certè ita habet:

Aureax,

Aureax, auriga. Verum contra Vossius in Etymol. *De aureax, quod Festus dicit, probatur etiam cum veteri Glossario, tum Glossis Isidori, in quibus exponitur ἱππαςὴς & eques solitarius, ut omnino aureax ex horum mente sit, quem Græci κέλητα vocant.* Habet hæc, ut multa alia, Vossius à Scaligero, qvi plane tradit eadem in Festi Notis. At si κέλης sive eqves solitarius significatur voce aureacis, aureax auriga esse neqvit, sicut Festus voluit: Nam auriga regit currum, sicut supra testabatur Servius, κέλης verò currum habet nullum. Verum non id dicunt Glossæ, qvod volebant Scaliger & Vossius. Scaliger sic habet: *Aureax: Glossarium: Aura, exsolitarius, ἱππαςής. Lege aureax, solitarius.* Ita Scaliger. Sed in Glossis Stephani nulla est distinctio, continua serie sic habent in editione prima: *Aura exsolitarius, ἱππαςής.* Qvare scribo, commate sublato: *Aureax solitarius,* & interpretor de aureace non communiter accepto, qvi auriga fuit, verum sic peculiariter & cum epitheto ad differentiam alterius vocato, id est, eqvite. Neq; obstant Glossæ Isidori, qvæ sic habent: *Aureax, eques solitarius.* Sunt enim desumptæ ex peculiari qvodam loco, in qvo fuit sermo de hujusmodi aureace, sicut multæ aliæ libelli ejus. Adde, qvod sint distinctissima *solitarius* & *eques solitarius.* Hic enim oppositus est desultori, qvi duobus simul pluribusve uti eqvis consvevit. At solitarius simpliciter sic positus pro eqvite non reperitur. Contra fuit in aureace. Dicebatur aureax, & auriga, & eqves, verum hic ad differentiam alterius non aureax simpliciter, sed aureax solitarius. Atq; hoc est, qvod volebat Festus. Sunt, qvi aurigas etiam *aurigarios* existimant vocatos apud Svetonium in Nerone cap. 5. ubi ait: *In prætura mercede palmarum aurigarios fraudavit.* Sed si aurigarii hoc loco sunt aurigæ, non aurigas qvoslibet, sed bigarum trigarumve in ludis Circensibus denotabunt. Nam ad hos palmæ pertinent. Potius *magistri* dicebantur voce generali. Claudianus epigr. I. loqvens de Mulabus Gallicis:

Absentis longinqua valent præcepta magistri.

Sic Sulpitius Severus Dial. II. cap. 4. *Tollentibus altius vocem magistris, flagris hinc atque inde resonantibus nihil penitus movebantur jumenta.* Græcis non ἡνίοχος solummodo aurigam denotat, sed &

ἡνιοστρόφος. Ita enim nominatur à Philippo lib.IV.epigr. Etiam ἁρματηλάτης dicitur. Hesychius: Ἁρματηλάτης, ἡνίοχος. In Glossis est ἐλάτης, uti supra vidimus. Sed aliis vocatur ἐλατὴρ. Hesychius iterum: Ἐλατὴρ, ἡνίοχος. Item ζευγηλάτης. Hesychius iterum: Ζευγηλάτης, μεταβάτης, ἡνίοχος. Possis hinc colligere, qvod & μεταβάτης dictus sit. Sed hoc nomen propriè ad eos pertinet, qvi currus regunt militares, sicut alibi jam dixi. Sicut autem hæc communia eorum sunt vocabula, qvi currus regunt, ita habuerunt qvoq; propria. Capta erant ea vel ex animalibus diversis, qvæ trahebant currus, vel ex ipsis curribus vehiculisq; aliis & aliis. Animalium respectu speciatim dicebantur *muliones*. Licet enim muliones aliqvando qvoq; sint, qvi agunt mulas clitellarias, freqventissimè tamen eos denotant, qvi regebant carrucharias. Senec.ep.87. *Vehiculum, in quod impositus sum, rusticum est. Mulæ vivere se ambulando testantur; Mulio excalceatus non propter æstatem.* Mulio hic non est alius, qvam qvi regebat mulas in vehiculo. Similiter Sveton.cap.30.Neron. *Nunquam carrucis minus mille fecisse iter traditur, soleis mularum argenteis, canusinatis mulionibus.* Pertinet huc qvoq; *mulio, qui per imperitiam impetum mularum retinere, vel propter infirmitatem sustinere non potuit*; De cujus pœna, si hominem obtriverit, qværit Gajus l.8.ff.ad L.Aqviliam. Itemq; ille, de qvo Martialis lib.IX.epig.in Edilium:

Nihil est tritius Edili lacernis, &c.

Nec pigri rota quassa mulionis.

Qvanqvam videantur dicti aliqvando notione generaliori, qvi qvæcunq; deniq; agebant animalia currulia. Sic profectò capio, qvæ leguntur passim in Cod.Theodos. t.de cursu publico, de mulionibus. Ut, l.31. *Nec mulionibus, nec carpentariis, nec mulomedicis cursui publico deputatis mercedem à quoquam sinceritas tua siverit ministrari.* Sic opinor ibi legendum, non *fuerit*, qvod est in vulgatis, ac ne *faciat* qvidem, qvod nonnulli viri docti censuerunt. Atq; ita censuisse video nunc demum etiam Jacobum Gothofredum, atq; lætor. Esse verò muliones hoc in loco aurigas qvalescunq; liqvet, qvia cursus publicus non per mulas solum, sed & eqvos, aliaqve animalia, perfici solebat. Respectu vehiculorum qvidam sunt *plaustrarii*,

rii, qvi plaustra regunt. Ita sanè nominantur Ulpiano l. 27. ff. ad L. Aqvil. §. 33. Verba ejus: *Si ex plaustro lapis ceciderit, & quid ruperit vel fregerit, Aquiliæ actione teneri plaustrarium placet, si malè composuit lapides, & ideò lapsi sunt.* Alii *rhedarii*, qvi rhedas. Cicer. in Mil. *Adversi rhedarium occidunt.* Usurparunt hoc vocabulum & Græci ultimis temporibus. Aretas ad Apocalypſ. cap. 18. Ῥαίδη, ἀφ' οὗ καὶ τὸ ῥαιδάριος τέτριπται. Alii *cisiarii*, qvi cisia. Ulpianus antea laudatus in l. 13. ff. Locati: *Si cisiarius, dum cæteros transire contendit, cisium everterit.* In Basilicis vocatur ἁμαξάριος. Verba: Εἰ ἁμαξάριος φιλονεικῶν προλαβεῖν, στρέψῃ τὴν ἅμαξαν. Leunclavius hæc ita reddidit: *Si carucharius, dum cæteros antevertere contendit, carucham everterit.* An, qvod in dicta lege hodie sic scriptum est, *si cisiarius, id est, carrucharius, &c.* Sed haud dubie hæc glossa est, eaq; haud satis apta, cum à cisio diversa sit carrucha. Legas tamen qvoq; *carrucharios*, qvi carruchas ducunt. Glossæ veteres: Καρουχάριος, *mulocisiarius, carucharius.* Observa hic, sic appellatum Græcis etiam recentioribus. Deinde unico scriptum esse *r*, cum id alias geminetur. Sed qvid est, qvod exponant qvoq; *mulocisiarium?* Qvomodo cum cisiario hic muli conjunguntur? Meo animo scribendum *mulio cisiarius* distinctis vocibus videtur. Nempe mulio generale nomen est, ut superius monstravi. At verò *mulio cisiarius*, qvi regit mulas in cisio. Est & *quadrigarius*, qvi qvadrigas ducit in Circo. Asconius: *Quadrigarius, qui in Circensibus quadrigas agitabat.* Usurpavit ita Varro lib. II. R. R. cap. 3. *Peritus belli alios eligit atque alit ac docet, aliter quadrigarius & desultor.* Non est alius hoc loco qvadrigarius, qvam qvi qvadrigarum agitandarum caussa eligit instituitqve eqvos. Philoxenus: *Quadrigarius*, ἁρμελάτης, ἱππηλάτης, ἡνίοχος. Glossæ aliæ: Ἁρματηλάτης, *quadrigarius.* Habes & *trigarium* apud Plinium lib. XXVIII. cap. 17. *Feruntque & Neronem Principem hac potione recreari solitum, cum sic quoque se trigario approbare vellet.* Tamen hic Torrentius trigarium interpretari mavult eum, qvi ornandi instruendiqve agitatores gerit curam, sicut discas ex ipsius Notis ad Svetonii Neronis cap. 5. Nempe illud *approbare se trigario* putabat dictum, sicut *approbare se magistro.* Qvomodo & Sveto-

nius ipſe, *Cajo talem & ſe & exercitum approbavit,* vita Galbæ cap. 6. At *trigarius, a, um,* eſt adjectivum, nec neceſſe, ut ad virum tantum referatur. Et qvid, ſi intelligamus curſum? Qvid, ſi certamen trigarum? Verum apud Plinium in libris optimis non legitur *trigario,* ſed, una littera adpoſita, *ſtrigario,* unde optimè Salmaſius ad Solinum: *Cum ſic quoque ſtrigario approbari vellet.* Eſt videlicet ſtrigarium, ut ipſe docet, locus, ubi exercentur eqvi ad certamen curule, ita dictum, pro *ſpacio ſtrigario,* ut ſit approbari ſtrigario idem atq; adprobari per ſtrigarium, hoc eſt, ſpacium illud, atq; ſimul exercitium, qvod in eo inſtitui ſolebat. Apud Philoxenum omiſſa prima littera *trigarium* eſt, exponiturq; τόπος ὅπου ἵπποι γυμνάζονται, id eſt, *locus, ubi equi exercentur.* Atq; ita ſcribitur & Aurelio in Regionibus Urbis Romæ, ipſiq; Plinio lib. XXXVII. cap. 3. Ut proinde fruſtra in ſuperius adductis verbis aurigam trigarum reqviramus. Græcis genus hoc vocari διφρευτὴς conſvevit, à δίφρῳ, qvi fuit propriè in hujusmodi ac militaribus vehiculis. Ita ſanè appellavit Sophocles. Apud Lucianum διφρηλάτης eſt, in dial. Jovis & Solis, ubi Jupiter ad Solem de Phaëtonte loqvens: Τοιοῦτον ἡμῖν τὸν καλὸν ἡνίοχον καὶ διφρηλάτην ἐκπέπομφας. *Talem nobis pulchrum aurigam atque rectorem currus emiſiſti.* Et hi qvidem varii ſunt aurigæ. Qvos notandum amplius non fuiſſe viros ſemper, ſed qvandoq; etiam mulieres. Docet vel Homerus, apud qvem Juno pro auriga eſt in curru Minervæ, & Minerva in curru Diomedis. De priori verba ſunt Poëtæ in Iliad. E.

Ἥρη δὲ μάστιγι θοῶς ἐπεμαίετ' ἄρ' ἵππους.

Juno autem ſcutica velociter urgebat equos. De poſteri legitur in eodem libro prolixè, ubi inter cætera hoc qvoqve:

Λάζετο δὲ μάστιγα καὶ ἡνία Παλλὰς Ἀθήνη.

Corripuit autem flagellum & habenas Pallas Minerva. Annotandum, qvod hic agat de vehiculis bellicis ac militaribus, adeò non poteſt mirum eſſe, ſi nonnunqvam hoc acciderit in cæteris. Qvomodo apud eundem Odyſſ. Z. vicem aurigæ præſtat Nauſicaa, aliæ apud alios. Nam & apud Herodotum legimus Zavecibus ſolenne fuiſſe, ut in bellis aurigas haberent fœminas. Verba ſunt in Melpomene: Μαξύων δὲ Λιβύων Ζαύηκες ἔχονται, τοῖσι αἱ γυναῖκες ἡνιοχεῦσι τὰ ἅρματα εἰς τὸν πόλε-

πόλεμον. *Maxium autem Libyum confines ſunt Zaveces, ubi fœminæ aurigantur currus in bellum.* Ita vertit Valla, ſed intelligendum eſt, ut dixi, non qvod ipſæ curribus certaverint, ſed qvod certantium virorum fuerint aurigæ. Cæterum, officium eorum communiſſimum, qvod Latini vocant *currus agere* vel *ducere*, hoc eſt, jumentis animalibusqve ad currendum ambulandumve compulſis vehiculum idoneo itinere promovere. Ovid. II. Metam. fab. 1. de Jove:

-- -- -- *Non aget hos currus.*

Et fab. 5.

Quilibet alter agat portantes lumina currus.

Juſtin. lib. XLI. cap. 6. *Per ſangvinem ejus currum egit.* Val. Maxim. lib. IX. cap. 11. *Supra corpus duci vehiculum juſſit.* Græcis iſtoc una voce, ἁμαξεύειν. Unde Plutarchus in Eumene: Ἁμαξεύων διὰ πενίαν, vel ἐλαύνειν. Unde Lucianus ante dicto loco: Εἶπον καὶ ἡλίκος ὁ κίνδυνος, εἰ μὴ ὀρθὴν ἐλαύνοι. Animalia dicebantur *trahere*. Sveton. Auguſto, cap. 94. *Videre viſus eſt filium ſuper currum laureatum, bis ſenis equis candore eximio trahentibus.* Simili ratione loqvebantur Græci. Dio lib. LIX. τὸ ἅρμα τὸ πομπικὸν ἐφ᾽ οὗ ἤχθη, ἓξ ἵπποι εἵλκυσαν. Qvod ſi verò vehiculum eſſet onerarium, non tam ἕλκειν, qvam ἀμπρεύειν, hoc reddebant, ſi eſt vera Suidæ obſervatio, voce ἀμπρεύοντες. Unde inter alia: Ἀμπρεύειν κυρίως τὸ μετὰ ἁμάξης πορεύεσθαι. Propriam ait vocis hujus eſſe hanc ſignificationem. Qvod ſi præter aurigas alii qvoq; vehiculo inſiderent, eos dicebantur *vehere*. Sic enim Latini qvoq; reddere hoc negotium ſolebant. Ovid. ep. 21.

Hunc Venus in cœlum curru vexiſſet eburno.

Fiebat porro hoc per habenas, qvas tenebant. Qvod ἡνιοχεῖν à Græcis propriè vocatur. Qvemadmodum qvi per eas verè poterat jumenta regere, ac prout uſus poſtulat, vel concitare, vel ſiſtere, ἐγκρατῆ εἶναι τῶν ἡνιῶν. Lucianus in Dial. Jovis & Solis: Καὶ ὡς ἐγκρατῆ εἶναι τῶν ἡνιῶν, καὶ μὴ ἐφιέναι τῷ θυμῷ τῶν ἵππων. *Uti habenas regere, neque impetum permittere equis deberet.* Habenas tenebant una manu, altera flagellum. Apollonius III. Argon. de Medea:

Καὶ ῥ᾽ ἑτέρῃ μὲν χειρὶ λάβ᾽ ἡνία, τῇ δ᾽ ἄρ ἱμάσθλην.

Altera manu capit habenas, altera flagellum. Et flagellum qvidem

capiebant dextra, ſicut idem docet, unde conſeqvens, qvod habenas tenuerint rexerintq; ſiniſtra. Verba ejus aliqvanto ante:

-- -- Καὶ ἐυποίητον ἱμάσθλην
Δεξιτερῇ, ἔλαεν δ᾽ διὰ ἄστυς. -- --

Elaboratiſſimam ſcuticam cepit dextra, & per urbem fecit iter. Et qvoniam utrumqve ſic tenebant, flagellum inqvam & habenas, inde Phædrus noſter, de auriga loqvens, lib. III. cap. 7. vocat eum, qvi

Jugum flagello temperat lento, --
Et lora frænis continet ſpumantibus.

Flagellum, ſi non amplius illius eſſet uſus, jugo eqvorum applicuiſſe videntur. Facit ſanè Tydides apud Homerum Il. Ψ.

Αὐτὸς δ᾽ ἐκ δίφροιο χαμαὶ θόρε παμφανόωντος
Κλῖνε δ᾽ ἄρα μάστιγα ποτὶ ζυγὸν.

Ipſe autem è curru humi deſiliit nitido, acclinavit igitur flagellum jugo. At verò Pollux ad hoc memorat, neſcio qvas, thecas: Προσθετέον δὲ, ὅτι οὐκ ἐν τοῖς ἅρμασιν ἀπετίθεντο τὰς μάστιγας, ἀλλὰ οἱονεὶ θήκη ἐκαλεῖτο. Vertit Gvaltherus: *Notandum quoque, quod non in curribus flagella depoſuerint, ſed ferè theca quædam appellatur.* Poſtrema ſenſum habent nullum. Mallem vertere: *Sed eo, quod quaſi theca vocatur.* Cæterum, qvalis illa theca, qvove in loco fuerit, non declarat, neqve diſcere adhuc aliunde potuimus. Ac videtur, neſcio qvid, deeſſe iſtis verbis, de qvo alias deliberabimus. Habenas verò aurigæ, ſi volebant currere jugalia, & vehiculum celerius incedere, remittebant; Sin ire tardius, vel ſubſiſtere, adducebant, ſicut alias oſtendi. Ac poſterius qvidem qvando faciebant, dicebantur *currum equosve ſuſtinere.* Lucilius apud Ciceronem lib. XIII. ad Atticum, ep. 21. *Suſtineat currum, ut bonus ſæpe agitator.* Græcis eſt ἐπέχειν. Unde ἐποχὴ, qvod Cicero *retentionem* vertit. Verba ejus dicto loco: *Carneades retentionem aurigæ ſimilem facit* ἐποχῇ. At verò eqvi tum dicebantur *ſtrigare.* Unde mula carrucharia Phædri noſtri libro III. cap. 7.

Namque, ubi ſtrigandum eſt, & ubi currendum, ſcio.

Qvando autem faciebant prius, *currum* dicebantur *impellere.* Ita Silius lib. XVI. qvanqvam de multitudine loqvens:

Impellit currum clamor, vocesque faventum.

Erat

Erat verò longè hoc freqventius altero, cum ferè curſu uterentur concitato cunctis in vehiculis, iis maximè, qvibus vehebantur publicis in viis. Inde velut ſingulare ac inuſitatum notat Seneca in ſuo vehiculo, epiſt.   qvod in eo mulæ AMBULANDO tantum teſtarentur ſeſe vivere, neq; curſu properarent ſolito. Sed & muſca hoc intuitu ad mulam carruchariam apud Phædrum noſtrum:

Quam tarda es, inquit, non vis citius progredi?

Optimè, *non vis*, & cum increpatione qvadam, velut qvæ officium deſerat ſuum. Neq; opus, ut mutetur, qvando & alii hoc verbo ſic utuntur. Senec. ep. 47. *Vis tu cogitare iſtum, quem ſervum tuum vocas, ex iisdem ſeminibus ortum?* Plinius lib. IX. ep. 17. *Vis tu remittere aliquid ex rupis?* Fuit autem ea currendi conſvetudo vetus: Nam & de Medeæ curru mulisqve Apollonius lib. III. v. 884. ubi egredientem urbe deſcribit; Item mox, cum revertitur, v. 1154.

Θῦνον ἐπειγόμενοι ποτὶ δώματα. -- --

Feſtini proruebant & ad ædes. Ipſe Homerus ſuis temporibus mulas Nauſicaæ facit currentes Odyſſ. Z.

Αἱ δ' εὖ μὲν τρώχων, εὖ δ' ἠπλίσσοντο πόδεσσιν.

Illæ ſcitè currebant, & pulchrè penetrabant pedibus. Erat porro iter vel antrorſum, vel retrorſum. Illud vel in rectum, vel in latera. Retrorſum fiebat ex metu ferè lapſus, aut alterius incommodi obſtaculive, atq; tum *retorquere currus* dicebantur. Virg. XII.

Averſos toties currus Iuturna retorſit.

Servius: *Averſos retorſit, pro retorſit & avertit.* Bene, anteceſſit enim retorſio, ſeqvebatur averſio. Qvod ſi averſi currus fuiſſent, non erat opus, ut retorqverentur. Statio diviſim eſt *retro torquere* lib. VI. Theb.

-- -- Cum fræna ipſosque frementes
Oblitus palmæ retro Tyrinthius heros
Torſiſſet. -- -- --

Antrorſum fiebat, cum iter eſſet commodum, nec qvid impediret. Ac primum qvidem in rectum, qvod ferè communiter eſt *currus agitare.* Qvomodo Virgilius lib. III. Georg. de certamine curruli, in qvo itinere recto decurrebant:

Centum

Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.

Luciano hoc ὀρθὴν ἐλαύνειν. Ita namq; habet in ſæpius laudato Dialogo Jovis & Solis: Εἶπον δὲ καὶ ἡλίκος ὁ κίνδυνος, εἰ μὴ ὀρθὴν ἐλαύνοι. *Dixi etiam, quantum periculum foret, ſi non recta via currum ageret.* Deinde in latus dextrum vel ſiniſtrum, qvod Latinis *flectere vehiculum.* Livius lib. I. cap. 48. *Flectens carpentum dextra in Orbium clivum.* Sic legendum ibi docuit celeberrimus Gronovius. Et profectò Tullius qvoq; in Verrinis *flectere curru de foro in Capitolium* uſurpavit, qvod non multum diſcrepat. Homero παρατρέπειν eſſe videtur, illo verſu Il. Ψ.

> Ἀντίλοχος δὲ παρατρέψας ἔχε μώνυχας ἵππους
> Ἐκτὸς ὁδοῦ. -- -- -- --

Antilochus autem flectens impellebat unungulos equos extra viam. Qvod ſi curſus in incertum eſſet orbem, aurigæ currum dicebantur *verſare.* Virgilius lib. XII. Æn.

> -- -- *Tu currum deſerto in gramine verſas.*

Servius hoc loco: *Verſas, huc atque illuc agis. Homerus* ἔστρεφον. Docet ſimul, Græcis, nominatimq; Homero, iſtoc eſſe στρέφειν. Si incertum, Græcis eſt περιελαύνειν. Qvod ex Æliano noſtro diſcimus, qvi ſic habet de Anniceri lib. II. V. Hiſt. cap. 27. Ζεύξας τὸ ἅρμα περιήλασεν ἐν Ἀκαδημίᾳ δρόμους παμπόλλους. Ut verò promptius hæc facerent aurigæ, vocem ferè addere ſolebant, eamqve modò hanc, modò illam, pro negotii diverſitate. Docet Claudianus in toto epigrammate de mulabus Gallicis. Imprimis autem iſta pulchra ſunt & huc pertinentia:

> *Læva jubet, lævo deducunt limite greſſum,*
> *Mutavit ſtrepitum, dexteriora petunt.*

Rectè vocat *ſtrepitum* vocem illam aurigarum, qvia fit peculiari murmure ſonove, eoq; alio & alio. Si augendus erat curſus, tollebatur clamor. Unde Homerus Il. Ψ.

> Πέπληγόν θ' ἱμᾶσιν, ὁμόκλησεν τ' ἐπέεσσιν.

Percuſſeruntque flagellis, clamaruntque verbis. Statius Theb. VI.

> *Nec jam ſufficiunt ſtimuli, non verbera; Voce*
> *Nominibusque cient Pholoen Admetus & Irin.*

Sulpi-

Sulpitius Severus Dial.II. cap.4. *Iumenta cum omnia solo fixa ac si ænea signa riguissent, tollentibus altius vocem magistris, flagris hinc atque inde insonantibus nihil penitus movebantur.* Solebant autem aurigæ vel sedere in vehiculis, vel juxta ea ambulare. Insedisse constat vel ex Svetonio, qvi sic habet in Flavio cap.23. *Mulionem in itinere quodam suspicatus ad calceandas mulas desiliisse.* Non intelligitur desiliisse, nisi qvi sedit antea in vehiculo. Sic apud Homerum Mercurius vehiculum Priami ducturus conscendit. Verba Poëtæ sunt Il.Ω. Ἦ καὶ ἐπαΐξας ἐριούνιος ἅρμα καὶ ἵππους

Καρπαλίμως μάστιγα καὶ ἡνία λάζετο χερσίν.

Dixit, & exsiliens Mercurius in currum & equos statim flagella & habenas accepit manibus. Atq; sic solebant plerisq; in vehiculis, illis maximè, qvibus utebantur in longinqvis itineribus. Sed & in bellicis hoc obtinuit, qvod liqvet exemplo Minervæ apud eundem, Stheneleū submoventis à vehiculo Diomedis in prælio, ejusq; occupantis locum. Poëta sic exponit Iliad.E.

-- -- Ὁ δ᾽ ἄρ᾽ ἐμμαπέως ἀπόρουσε

Ἡ δ᾽ ἐς δίφρον ἔβαινε παραὶ Διομήδεα δῖον.

Hic autem (Stheneleus à curru amotus à Minerva) *confestim desiliit. Hæc verò* (Minerva) *in currum adscendit ad Diomedem nobilem.* Locus verò eorum erat sella prima. Phædrus noster lib.III.cap.7.

Sed istum timeo, sella qui prima sedens
Iugum flagello temperat lento meum.

Agere de auriga, manifestum est. Ergo sedere illum sella prima facilè colligitur. Dicta porro sella prima numeri respectu credi potest, cum vehiculum haberet plures, sicut ferè habuerunt, qvibus facere itinera consveverant. Atq; hujus explicationis qvidem argumentum certum habemus in imagine, qvam monumentum vetus exhibet, apud Onuphrium propositum in Antiqvitatibus Veronensibus hoc modo:

Qvod ſi qvis exiſtimet intelligendum eſſe militare, in qvo tamen mulas junctas alibi non lego, poſſet prima ſella ſignificare primam ejus partem, ſpectantem ad mulas. Pro ſella prima Statius temonem dixit in ejusdem rei memoratione lib.I. Sylv. in Epithalamio, ubi loqvitur de curru Veneris:

Iungit Amor, lætamque vehens per nubila matrem
Gemmato temone ſedet. -- -- --

Qvomodo & Virgilius ob hanc cauſſam Metiſcum, Turni aurigam, facit prolabi à temone lib. XII. Æn.

Aurigam Turni media inter lora Metiſcum
Excutit, & longè lapſum temone relinquit.

Nempe ſella prima proxima eſt temoni, ſic, ut ipſi immineat, vel incumbat, qvod ex imagine præcedenti videmus. Ideò & Propertius iſtum locum *temonem primum* appellavit lib. IV. el. 8.

-- *Ipſa ſedens primo temone pependit*
Auſa per impuros fræna movere locos.

Primus temo non eſt propriè intelligendus, ſicut cenſent viri ſummi, ac ob id auriga conſtituendus in temone; Verum primam ejus ſignat partem, ubi *pependiſſe* dicitur, hoc eſt, leviter innixus fuiſſe, *ſedens* non in temone ipſo, verum ſella, qvæ vicina primo temoni, hoc eſt, parti temonis illi, qvæ prima eſt à vehiculo. Nam *primus temo*

mo ita dictus, sicut *prima labra* apud Ciceronem, & sicut apud Valerium Maximum *prima palus*, sive *primus lacus*, lib. I. cap. 4. ubi perperam *proximum lacum* emendarunt, qvod in Notis ad eum ostendetur. Certè etiam in militaribus vehiculis sedisse aurigam, & sedisse prima sella, ante militem seu pugnatorem, docet Curtius lib. IV. cap. 15. qvando ait: *Auriga Darii, qui ante ipsum sedens equos regebat, hasta transfixus est.* At verò cæteris in vehiculis, præcipuè urbanis, mulierum usibus servientibus, atq; ad splendorem factis, non sedebant, verum ambulabant juxta jugales. Sic enim accipio verba Dionysii Halicarnassei, qvæ habet lib. IV. in historia Tulliæ, Tarqvinii uxoris: Αἱ ἡμίονοι τὸ πτῶμα ἰδοῦσαι διεταράχθησαν, καὶ ὁ προηγούμενος αὐτῶν ὀρεωκόμος παθών τι ἐπὶ τὸ τῆς ὄψεως ἐλεεινὸν ἐπέστη. Vertit Gelenius: *Mulis ad cadaveris conspectum territis, ipse quoque auriga commotus est, &, inhibito ad miserabile spectaculum progressu, oculos in Dominam reflexit.* Qvæ obscura sunt & ambigua, cum non appareat, suumne an mularum progressum inhibuerit. Ego propius seqvendo Græca sic expono: *Mulæ, cum spectassent cadaver projectum, perterrefactæ sunt, quique ducebat eas, mulio, commotus ad misericordiam eo spectaculo, substitit.* Ipsum mulionem ait Dionysius substitisse. Qvomodo verò substitisse intelligetur, nisi prius ambulaverit? Atq; ita plane Livius, in eadem historia: *Restitit pavidus, atque inhibuit fræna is, qui jumenta agebat.* Item Valerius Maximus: *Is, qui jumenta agebat, succussis frænis constitit.* Ubi nota, ὀρεωκόμον Dionysii ab utroq; verti non *aurigam*, verum *eum, qui jumenta agit.* Aurelio Victori est *mulio*, in vita Servii, sive alius est Illustrium Virorum vitas scripto prodens: *Mulionem evitantem per ipsum corpus carpentum agere præcepit.* Ad eundem modum ambulans auriga cernitur in nummo veteri Heraclii Imperatoris, qvem vulgavit Lipsius lib. III. de Cruce. Imperator ipse sedet in vehiculo augusto, pedibus ab eqvorum latere incedit auriga, una manu fræna, altera flagellum tenens. Similiter ambulantem exhibet pictura vetus in Notitia Imperii prope eqvos in carrucha Præfecti Urbis. Neq; aliud voluisse videtur Seneca ep. 87. qvando de mulione illius vehiculi, qvo ipse faciebat iter: *Mulio excalceatus non propter æstatem.* Certè alias excalceates

tos fuisse ostendit propter æstatem, qvibus suum hunc opponit. At si propter æstatem, conseqvens videtur, qvod non sederint, sed ambulaverint, cum sedentibus in vehiculo calcei non potuissent esse molesti. Et hoc qvidem munus fuit aurigarum. Ipsi generis vilissimi plerumq; extiterunt, ac sæpissimè servilis. Unde Martialis lib. XI. *Mulio viginti venit modò millibus Aule.*

Et Labeo in l. 60. ff. Locati: *Servum meum mulionem conduxisti.* Liqvet, habuisse servos muliones, eosq; non sibi solum, sed & aliis, qvos certo pretio elocabant. Eratq; hoc freqventissimum, præsertim in urbe, propter freqventissimum vehiculorum usum. Qvare qvoq; inter ministeria urbana numeravit Paulus l. 99. ff. de Leg. 3. *Muliones*, ait, *de urbano ministerio sunt.* Erant tamen aliqvando & liberi, varièq; suam operam elocabant aliis. Hinc *quartarii* nonnulli dicti, de qvibus Festus: *Quartarios appellabant antiqui muliones mercenarios, quod quartam partem quæstus capiebant.* Non ostendit, cujus qvæstus partem qvartam cœperint. Sed verisimile videtur ejus intelligere, qvem faciebant, qvi elocabant mulas. Apud Senecam in ludo Claudii sunt *perpetuarii,* joco, ut existimant, conficti. Qvanqvam nil prohibeat sic vulgo dictos credere, qvi statis temporibus faciebant iter ex Galliis in Italiam per totum annum. Cum præsertim memoret hic Lugdunenses & Lugdunum, qvo freqventer solenniterq; contendisse etiam ex Claudiano colligitur. Aliqvando hoc negotium obibant etiam, qvi in magna erant dignitate. Sic profectò apud ipsum etiam Homerum Nausicaa, apud Apollonium Medea mulas regunt. Dionysius Siciliæ tyrannus, cum ad eum venisset Plato, ipse vehiculum duxit, cui habuerat impositum. Ælianus noster lib. IV. Hist. Var. cap. 18. Καὶ ἀνήγαγεν αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἅρμα ὁ νέος Διονύσιος, αὐτὸς μὲν ἡνιοχῶν, παραιβάτην δὲ ποιησάμενος τὸν Ἀρίστωνος. *Et sustulit eum in currum Dionysius junior, ipse habenas regens, Aristonis verò filium faciens sessorem.* Heliogabalus Imperator τούς τε Θεοὺς αὐτοῦ ἐπὶ ἅρματι χρυσῷ καὶ λευκοῖς ἑξαζύγοις ἵπποις ἀναβιβάσας αὐτὸς ἡνιόχει, ait Joannes Antiochenus, hoc est, *Deorum suorum simulacrum aureo impositum vehiculo trahentibus equis sejugibus eximii candoris deducebat, ipse aurigam agens.* Qvin imò ipsa Juno ita ducit Minervam,

vam, & Minerva Diomedem, apud ſupra laudatum Homerum Il. E. Nec fortaſſe mirum eſt, cum inter artes non profectò minimas aurigatio numeraretur. Liqvet exemplo Anniceris, de qvo Ælianus noſter lib. II. Var. Hiſt. cap. 27. Αννίκερις ὁ Κυρηναῖος ἐπὶ τῇ ἱππείᾳ μέγα ἐφρόνει καὶ ἁρμάτων ἐλάσει. *Anniceris Cyrenenſis ob artem equitandi & regendi currus multum ſuperbiebat.* Fuit hic Anniceris Philoſophus, & tamen arte iſta ſeſe oſtentavit, qvod non poteſt credi fuiſſe facturus, niſi vulgo artem magnam & laudabilem exiſtimaſſent. Neq; ſanè dubium, præſertim de aurigatione illa, qva in Circo ludisve aliis currulibus utebantur. De qva loqvens Neſtor etiam apud Homerum Il. Ψ.

Μῆτι δ' ἡνίοχος περιγίνεται ἡνιόχοιο.

Arte auriga ſuperat aurigam. Nec ambigit vir ætate uſuq; rerum ſpectatiſſimus, hanc artem ipſe ibi docere filium ſuum, perqve hoc propriam illius oſtendere peritiam. Qvin imò ne poſtea qvidem longo tempore celebrari deſierunt aurigæ iſtiusmodi, ornariqve palmis præmiisq; aliis. Svetonius de Domitio, abavo Neronis, cap. 3. Ner. *Domitius non minus aurigandi arte in adoleſcentia clarus, quam deinde ornamentis triumphalibus, ex Germanico bello.* Nero ipſe cenſeri voluit hac arte, qvod poſt etiam alii fecere Cæſares. Et fortaſſe fuit non omnino contemnendum, qvod feciſſe Annicerin memorat Ælianus: Περιήλασεν ἐν Ακαδημίᾳ δρόμους παμπόλλους, οὕτως ἀκριβῶς φυλάττων τοῦ δρόμου τὸν στοῖχον, ὡς μὴ παραβαίνειν τὰς ἁρματοτροχίας, ἀλλ' ἀεὶ κατ' αὐτῶν ἰέναι. *In Academia circumvectus eſt multis vicibus, tanta cura cuſtodiens curriculi veſtigia, ut non egrederetur orbitas, ſed iisdem perpetuò inhæreret.* Lucianus rem eandem commemorans in Encomio Demoſthenis ſic ait: Φασὶν τὸν Κυρηναῖον ἁρματηλασίαν ἐπιδεικνῦντα, πολλοὺς περὶ τὴν ἀκαδημίαν ἐξελαύνειν δρόμους, ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἁρματοτροχίας ἅπαντας, μηδὲν παραβάντα, ὥστ' ἑνὸς δρόμου σημεῖα κατὰ τῆς γῆς ὑπολείπεσθαι. *Ajunt Cyrenenſem demonſtrantem aurigandi peritiam multos ante Academiam flexus, omnes in eadem orbita, nec ullatenus exerrans, ut unius tantum itineris in terra veſtigia relinquerentur.* Δρόμους hic uterq; vocat vehiculi inceſſus ſive curſus. Ἁρματοτροχίας verò, vias in terra. Apud Heſychium compendioſiori ſcriptura ſunt ἁρματροχίαι. Ita namq; habet: Ἁρματροχίαι:

τροχίαι, αἱ τῶν τροχῶν ἐν τῇ γῇ ἀποχαράξεις. *Harmatrochiæ sunt rotarum in terra notæ.* Latini *orbitas* appellavere proprio vocabulo. Glossæ veteres: Ἁρματοτροχιά, ἡ χάραξις τοῦ τροχοῦ, *orbita.* Asconius ad Verrinam III. *Orbita, vestigium rotæ.* Qvod χάραξιν Glossarum auctor, Hesychius ἀποχάραξιν, id Asconius *vestigium* interpretatur. Atq; ita Isidorus: *Orbita, vestigium carri, ab orbe rotæ dicta.* Sensit & Ovid. II. Met. f. I. *Hac sit iter, manifesta rotæ vestigia cernes.*
Sunt & τροχιαί. Hesychius: τροχιαὶ, αἱ τῶν τροχῶν χαράξεις. Per hæc igitur vestigia orbitasq; perpetuo tenore incedere, Anniceris exemplo, res erat non cujuslibet, sed exercitati, artemqve edocti, qvam Ælianus ἔλασιν ἁρμάτων, Lucianus junctim ἁρματηλασίαν appellavit. Ut nunc nihil dicam de cæteris, qvæ peculiariter in Circo ludisve similibus observari debebant. Qvibus omnibus haud dubie Anniceris valebat, cum præsertim esset Cyrenensis, Cyrenensesq; arte hac ante alios populos præstarent. Maximus Tyrius Dissert. VII. Παιδεύματα Κρητικὰ, θῆραι, ὀρειβασίαι, τοξεῖαι, δρόμοι. Τὰ Θετταλὰ, ἱππική. Τὰ Κυρηναϊκὰ, διφρεῖαι. *Instituta Cretica, venari, superare montes, sagittare, currere. Thessalica, equitare. Cyrenaica, aurigare.* Pari modo Stephanus in Βοιωτία ex Ephoro: Ἔφορος δέ φησιν, ὅτι Κυρηναῖοι περὶ τὴν διφρευτικὴν ἐπιστήμην ἠσχόληνται. *Ephorus ait, quod Cyrenenses circa scientiam currulem fuerint studiosi.* Ubi nominat διφρευτικὴν ἐπιστήμην, qvæ ἔλασις ἁρμάτων atq; ἁρματηλασία cæteris scriptoribus. Putabatur autem ars hæc inventa primum à Minerva, traditaq; Barcæis. Ita namq; Hesychius in Βαρκαῖος ex Mnasea: Τὸ δὲ ἡνιοχεῖν ὑπὸ Ἀθηνᾶς ἔμαθον, ὡς Μνάσεας ἐν τοῖς περὶ Λιβύης. *Aurigandi artem didicerunt à Minerva, ut ait Mnaseas in libris de Libya.* Pari modo Stephanus in Βάρκη, qvi & ipse habuit ex Mnasea, ut videtur: Ἡνιοχεῖν δὲ παρὰ Ἀθηνᾶς ἔμαθον. *Aurigandi artem verò à Minerva didicerunt.* A Barcæis venisse ad Cyrenenses Libyasq; cæteros videtur. Nam & Barce vicina est Cyrenes. Unde Sylius lib. III. conjungit:

> -- -- *Barce sitientibus arida venis,*
> *Nec non Cyrene.* -- -- --

Et Barcæum idem, qvod Libycum. Suidas: Βαρκαίοις, Λιβυκοῖς. Βάρκη γὰρ πόλις Λιβύης. *Barcæis, Libycis. Nam Barce urbs Libyæ.* Sed & currus

Barcæi

Barcæi dicti, qvi alias Libyci. Hesychius: Βαρκαίοις ὄχοις, Λιβυκοῖς. Qvod eruditissimus Bochardus vidit jam ex Sophoclis Electra didicisse. Qvanqvam autem aurigarum munus viri aliqvando magni obirent ipsi, tamen in vehiculis plerisq; hoc negotium committebatur aliis, iisq; ferè vilioribus. Cæterum, aurigæ qvando ex qvacunq; caussa omittebant munus suum, aliorum ritu arma sua, id est, lora, flagella, pectines, & id genus, suspendebant Diis, Castori præsertim & Polluci, donaria. Qvod discimus ex parodia veteri, qvæ est inter Catalecta Virgiliana de Sabino, ubi Poëta:

-- -- Propter hoc novissimum
Paterna lora, proximumque pectinem.
Sed hæc prius fuere, nunc eburnea
Sedetque sede, seque dedicat tibi,
Gemelle Castor, & gemelle Castoris.

Scaliger τὸ *proximum* suspectum habet, atqve *ploximum* substituit. Neqvicqvam, ut opinor, qvando *ploximumque pectinem* non possunt cohærere. Præterea hic *proximum* perinde videatur positum, ut superius *novissimum*. Qvi verò vehebantur in vehiculis, Græcis παραιβάται sunt, qvemadmodum ex Æliano cernimus. Nam is usurpavit non de iis, qvi utuntur curru bellico, qvod Poëtæ ferè faciunt, sed de aliis qvibuscunqve. Atq; ad hunc modum Hippodamum παραιβάτην nominat & Apollonius lib. I. v. 754. Dionysio Halicarnassensi lib. VII. sunt παροχούμενοι; Aristophani simpliciter ὀχούμενοι in Pluto. Aliis dicuntur ἔποχοι. Hesychius: Ἔποχος, ὁ ἐπὶ τοῦ ὀχήματος. Ἔποχοι, οἱ ἐπὶ τῶν ὀχημάτων διαβαίνοντες. Latini una voce non appellant. Vitruvio lib. X. cap. 14. sunt *sedentes rheda*. Ciceroni *vehentes curru*, qvi sic habet in de Clar. Or. *Sed in te intuens, Brute, doleo, cujus in adolescentiam per medias laudes quasi quadrigis vehentem transversa incurrit fortuna.* Hi cum itineris faciendi caussa eniterentur in vehiculum, dicebantur *conscendere*. Ovid. III. Trist. el. 8.

Nunc ego Triptolemi cuperem conscendere currum.

Svetonius usurpavit *adscendere* cap. 2. Tiberii: *Fratrem injussu populi triumphantem, adscenso simul curru, usque in Capitolium prosecuta est.* Plautus etiam *inscendere* in Asinaria, ubi ait: *Quadrigas si*

nunc

nunc inscendas Iovis, atque hinc fugias, &c. Græcis hoc est ἐπιβαίνειν ὀχήματος. Lucianus in Somnio: Ἐπίβηθι τούτου τοῦ ὀχήματος. Herodianus lib. IV. cap. 12. Τοῦ ἅρματος ἐπιβαίνοντι προσκομίζουσι, &c. At Homerus etiam ἐμβαίνειν ὀχήματι usurpavit, Il. E.

Ἵπποισίν μ' ἐκέλευε καὶ ἅρμασιν ἐμβεβαῶτα.

Lucas ἀναβαίνειν maluit Actor. cap. 8. Παρεκάλεσέ τε τὸν Φίλιππον, ἀναβάντα καθίσαι σὺν αὐτῷ. Qvod si non sua, verum aliena ope vel licentia veniebant in vehiculum, *tolli* dicebantur. Cic. III. de Nat. Deor. *Sol in currum Phaëtontem filium sustulit.* Sic Horat. II. sat. 6.

-- -- -- *Quem tollere rheda*
Vellet iter faciens, & cui concredere nugas.

Et Ovidius Fastorum lib. VI.

At Dominus, discedite, ait: plaustroque morantes
Sustulit, in plaustro sirpea lata fuit.

Græcis hoc ἀναβιβάζεσθαι. Lucianus in Dial. Sol. & Jov. Ἀναβιβασάμενος ἐπὶ τὸ ἅρμα, ὑπεθέμην, ὅπως μὲν χρεὶ βεβηκέναι αὐτὸν. Micyllus ita vertit: *In currum impositum submonui, quo pacto oporteret insistere viæ.* Verum ἀναβιβασάμενος non est *impositum*, nec ad Phaëtontem refertur, sed ad Solem. Qvare mallem: *Tollens verò ipsum in currum, &c.* Philostratus pro eo usurpavit ἀναθέμενον. Sic enim loqvitur in vita Dionis: Τραιανὸς ἀναθέμενος αὐτὸν ἐς τὴν χρυσῆν ἅμαξαν, &c. Æliano nostro est ἀνάγειν ἐς vel ἐπὶ τὸ ἅρμα. Verba ejus lib. IV. cap. 18. Ἀνήγαγεν αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἅρμα ὁ νέος Διονύσιος. Jam, postqvam conscendissent, currum dicebantur *occupare*. Ovidius II. Met. 2.

Occupat ille levem juvenili corpore currum.

Occupat hic non est conscendit, verum tenet, qvod ex eo liqvet, qvia currus levis dicitur corpore ipsius, etiam dum occupat. Non autem levis gravisve dici potest currus hoc respectu qvidem, nisi corpus comprehendat. Livius pro eo dixit *vehiculo sedere.* Verba ejus lib. I. cap. 34. *Ei carpento sedenti, cum uxore, aquila suspensis demissa leniter alis pileum aufert.* Cicero addit præpositionem lib. V. Att. 8. *Hanc epistolam dictavi, sedens in rheda.* Græcis est καθῆσθαι ἐπὶ τοῦ ἅρματος. Lucas loco superius laudato: Ἦν τε ὑποστρέφων, καὶ καθήμενος ἐπὶ τοῦ ἅρματος. Iter porro erat vel tardum, vel concitatum. In

illo

illo dicebantur *ingredi.* Tac. XII. Ann. 42. *Carpento Capitolium ingredi, qui mos est Sacerdotibus.* Svet. Tib. cap. 9. *Quas ob res ovans, & curru urbem ingressus est.* In hoc *volare.* Cicero pro Rosc. *Decem horis nocturnis sex & quinquaginta millia passuum cisiis pervolavi.* Item *rapi.* Plaut. Pœnulo I. f. 2. *Ego illum jubeo quadrigis cursim ad carnificem rapi.* Juvenal. f. VIII.

-- *Volucri Carpento rapitur pingvis Lateranus.* --

Vehi ad utrumq; genus pertinet. Inde habes apud Tullium Philipp. II. *Cisio celeriter ad urbem vectus.* Et apud Ovid. IV. Trist. el. 2.

Hos super in curru Cæsar victore veheris.

Portari dixit Cornelius Nepos in Phocione cap. 4. *Cum propter ætatem pedibus jam non valeret, vehiculoque portaretur.* Qvin imò aliqvando ipse currus vehere qvem dicebatur. Ovid. Fast. I.

Nam prius Ausonias matres carpenta vehebant.

Qvod si via salebrosa esset, vel alias accideret, ut è vehiculo dejicerentur, *excuti* dicebantur. Ovid. XV. Met. f. 1.

Excutior curru. -- -- --

Item *versari.* Jul. Firmicus lib. VIII. cap. 17. *Aut vehiculo versatus vel enervatus interibit.* Currus verò ipse *everti,* sive id fieret hominis vel aurigæ culpa, qvomodo ait Ulpianus loco alias laudato: *Si cisiarius, dum cæteros transire contendit, cisium everterit:* sive vitio eqvorum, qvomodo ait Curtius lib. IV. cap. 15. *Equi crebra jactatione cervicum etiam currus everterant.* Ac posterius qvidem στρέφεσθαι vel στρέφειν Græcis. Ita namq; reddunt Ulpiani verba Basilicorum Auctores: Εἰ ἁμαξάριος στρέψῃ τὴν ἅμαξαν. Prius verò ἐκκυλισθῆναι. Homer. Il. Ψ.

Αὐτὸς δ' ἐκ δίφροιο παρὰ τροχὸν ἐξεκυλίσθη.

Ipse verò ex curru juxta rotam excussus est. Luciano est ἐκδιφρεύεσθαι. Verba sunt de Phaëtonte in Dial. Jovis & Solis: Ἐπὶ τῷ Ἠριδανῷ, ἵνα περ ἔπεσεν ἐκδιφρευθείς. *Iuxta Eridanum, quo loco decidit curru excussus.* Ne qvid verò tale fieret, aurigæ præsertim qværebant vitare, votis etiam conceptis, imploratisqve Diis semitalibus, qvi viarum & itinerum habere curam credebantur. Huc allusit auctor Parodiæ veteris de Sabino, qvæ est inter Catalecta, ubi inter alia de Sabino auriga sive mulione:

Neque ulla vota semitalibus Deis
Sibi esse facta. -- --

Cæterum, ad conſcenſum viri ferè utebantur ſaltu. Auſonius epigramm. 8. *Vel cisio trijugi, si placet, insilias.*
Virgilius lib. XII. Æn.

-- -- *Saltuque superbus*
Emicat in currum. -- --

Neq; aliter intelligendus eſt Homerus Iliad. Ω. ubi agit de Mercurio vehiculum Priami conſcendente loco aurigæ:

Η, καὶ ἐπαΐξας ἐριούνιος ἅρμα καὶ ἵππους.

Eſt enim ἐπαΐξας, ἀΐξας ἐπὶ τὸ ἅρμα, ut Euſtathius exponit, qvod non eſt *irruens*, ut vertunt vulgo, verum plane *insiliens*. Qvomodo Plutarchus habet in Pompejo: Ἐπὶ δὲ Πομπήϊον εὐθὺς ἀΐξας. At verò fœminæ videntur habuiſſe ſcalas. Plutarchus in de Adulat. οὐδὲ γὰρ τὰς ἐν Κύπρῳ κολακίδας ἐπειδὴ διέβησαν εἰς Συρίαν, κλιμακίδας προσαγορευθείσας, ὅτι ταῖς γυναιξὶ τῶν βασιλέων ἀναβαίνειν ἐπὶ τὰς ἁμάξας δι᾽ αὐτῶν ὑποκατακλινόμεναι παρεῖχον. *Neque adulatrices Cyprias, quæ, postquam in Syriam transiverunt, climacides* (qvaſi ſcalares diceres) *appellatæ sunt, quod Regum uxoribus vehicula conscendere volentibus se substernerent, adscensumque eis præberent.* Sanè, niſi ſcalas qvasdam habuiſſent vulgo, ſaltem delicatiores fœminis iſtis ſcalariarum nomen indi non videtur potuiſſe. Tempus conſcendendi, maximè in meritoriis vehiculis, ſignificabat mulio virgæ aut flagelli crepitu. Juvenalis reſpexit ſat. III. iſtis verbis: *Sed jumenta vocant, & Sol inclinat; eundum est.*

Nam mihi commota jam dudum mulio virga
Adnuit: ergo vale, nostri memor. -- --

Jam ſicut adſcendebant viri ſaltu, ita ſaltu deſcendebant qvoqve. Sulpitius Severus Dial. II. cap. 4. de militibus vectis rheda fiſcali: *Qua permoti injuria militantes, præcipitatis in terram saltibus, se dederunt.* Ovidius lib. XII. Met. f. 3.

Tum verò præceps curru fremebundus ab alto
Desiliit. -- -- -- --

Pariter legas apud Homerum Il. Ψ.

Αὐτὸς δ᾽ ἐκ δίφροιο χαμαὶ θόρε παμφανόωντος.

Ipse

Ipse autem è curru humi desiliit nitido. Similiter Il.E. de Sthenelo:

-- -- Ὁ δ' ἄρ' ἐμμαπέως ἀπόρουσε.

Hic autem confestim desiliit. Et hi qvidem sunt præcipuè, ad qvos res currulis pertinet. At qvi currus fabricant, sunt *carpentarii.* Mentio eorum in notitia artificum urbis Romæ, qvæ proponitur in l.C. de Excusatione artificum. Unde simul patet, alios hos esse carpentarios, alios illos, qvos superius commemoravimus. Certè, qvomodo aurigæ inter architectos, medicos, pictores, statuarios, marmorarios, & id genus, numerari qveant, non dispicio. Ita ergo erunt, qvi Polluci ἁρματοπηγοὶ & ἁμαξοπηγοί. Verba ejus: Καὶ ἁρματοπηγὸς δὲ καθ' Ὅμηρον προσήκοι ἂν τεκτονικῇ καὶ ἁμαξοπηγὸς εἴποις. Homeri locus, ad qvem respicit, est Il.Δ. ubi Scholiasti veteri exponitur, ἅρματα συμπηγνύων. Hesychius: Ἁρματοποιὸς, τέκτων, ἢ ἁρματοπηγός. Suidas nominat ἁμαξουργούς. Verba ejus: Ἁμαξουργοί. Ἁμαξουργοὺς λέγουσι τοὺς ἀγριοπηγούς. Εἶδος δὲ οἱ ἀγριοπηγοὶ τεκτόνων οἳ τὰς ἁμάξας κατασκευάζουσι, καὶ πάντων τῶν ἀγρίων ξύλων εἰσὶν ἐργάται. Ubi nota, etiam vocatos esse ἀγριοπηγοὺς, qvod feras distortasq; cunctas arbores in usus suos converterent. Qvanqvam fortè carpentarius sit propriè, qvi carpenta facit, qvomodo *trigarius*, qvi trigas, *cisiarius*, qvi cisia, qvorum itidem vocabula in notitia illa leguntur. Verba sese habent isto modo: *Carpentarii, sculptores, dealbatores, cusores, trigarii, cisiarii, bractearii, &c.* Omnes mea opinione sunt artifices, qvi fabricare pertinentia ad currus consveverunt. Nam & sculptores sculpebant, & dealbatores pingebant, & cusores armabant ære ferrove, & bractearii inducebant ebore, argento, auro. Carpentariorum mentio etiam in l.31. lib. VIII. t.5. Cod. Theod. ex qva liqvet, certos ad cursum publicum destinatos fuisse, habuisseq; vestem & annonas ex publico. Num & habuere, qvi peculiari arte onerarent, sicut hodie habere solent? Certè non cujusvis est, diversi præsertim generis, onera sic in vehiculo componere, ut & firma jaceant, & pondere suo cursum vehiculi laboremqve jumentorum promoveant. Qvare non magnopere dubitare possum. Qvanqvam sæpe ipsi facerent plaustrarii. Unde apud Ulpianum lege Aqvilia tenetur plaustrarius, *si malè composuit lapides, & ideò lapsi sunt è plaustro*, l. 22. ff. ad L. Aqvil. §.33. Memoratur in ve-

tuſtis Gloſſis aliqvis ζευκτὴς, vertiturq; *junctor*, forſitan, qvod in jungendis mulis ad vehiculum præſtaret ſuam operam. Nam & in alio Lexico titulo de artificibus legitur: *Junctor*, ζευκτὴς. Apud Columellam lib.I. cap.6. *jugarius* videtur: *Lata bubilia eſſe oportebit pedes decem, vel minimè novem, quæ menſura & ad procumbendum pecori & jugario ad circumeundum laxa miniſteria præbeat.* Hic jugarius videtur eſſe, qvi adjungit boves jugo. Niſi malis capere pro eo, qvi jugarios boves curat. Qvomodo jugaria fuit Juno, qvæ jugatos ſive conjugatos curare homines putabatur. Pertinent huc qvoqve, qvi Latinis dicti *veterinarii*, à veterinis, id eſt, jumentis, qvæ qvaliacunq; vehunt onera. Nam Cato generaliter exponit apud Feſtum. Feſtus ita dicit: *Veterinam beſtiam jumentum Cato appellavit à vehendo.* Paulò qvidem aliter Opilius eodem loco: *Opilius veterinam dici putat, quaſi venterinam vel uterinam, quod ad ventrem onus religatum gerat.* Loqvitur haud dubie Opilius de jumentis non vehiculariis, ſed clitellariis; Solebat enim onus impoſitum clitellis religari uno fune ad ventrem, altero ad uterum ſive imam ventris partem, ſicut hodieq; receptum eſt in mulis clitellariis. Sic veterina beſtia non erit curilis, aut jugata. Verum latius interpretatur Cato, & invenias apud Philoxenum, *veterina beſtia*, ὑποζύγιον, qvod propriè ſignificat eam, qvæ ſub jugum mittitur, hoc eſt, vehiculo adjungitur. Juvat qvoq; Plinius lib. XVII. cap.23. qvando de ipſis: *Namque ut veterina à jugo volutatio juvat.* Nam volutatio à jugo eſt, qva ſe volvunt in pulvere, poſtqvam liberata ſunt à jugo. Non autem liberata à jugo intelliguntur, niſi qvæ prius ſub jugo fuerunt. Ab his ergo veterinis ſunt veterinarii, qvi jugalium hujusmodi gerunt curam. Meminit eorum Columella lib. XI. cap.1. *Nam & arator reperitur aliquis bonus, & optimus foſſor aut fœni ſector, nec minus arborator & vinitor, tum etiam veterinarius.* Ubi videtur intelligere eum, qvi qvocunq; modo notitiam habet bonam veterinorum, eaq; ſcit probè curare. Qvanqvam ferè alibi accipiat ſpecialiori notione pro jumentorum medico, nec jumentorum modò, ſed & pecoris cujuslibet. Unde lib. VI. cap.8. agens de boum qvodam morbo, unde faſtidium eis oritur: *Vitioſa incre-*

menta

menta lingvæ, quas ranas veterinarii vocant. Et lib. VII. cap. 5. ubi agit de morbis ovium: *Ovem pulmonariam similiter & suem curari convenit, inserta per auriculam, quam veterinarii consiliginem vocant.* Alias sunt *mulomedici.* Jul. Firmicus lib. VIII. cap. 13. *Hoc Oriente qui natus fuerit, aut erit auriga, aut equorum nutritor & cultor, vel eorum exercitator, aut mulomedicus vel equitiarius.* Hinc habes crebrò eorum mentionem in Cod. Theodosiano inter ministeria cursus publici. Ut, l. 31. *Nec mulionibus, nec carpentariis, nec mulomedicis, cursui publico deputatis.* Græcis sunt ἱππιατροί. Glossæ veteres titulo de Divitiis: *Mulomedicus,* ἱππιατρός.

Cap. XVIII.

De vario vehiculorum usu.

Usus vehiculorum generalis. Initio adhibita in agris. Plaustrum inter sydera. Post in itineribus. Mulieres potissimum vehiculis quondam usæ, post promiscuè adhibita. Romæ ad hoc rhedæ meritoriæ. Harum usus rarus ad portanda onera. Vehicula sacra Deorum, ut quadrigæ Iovis. Livius emendatur. Item Solis. Thensæ. Alia. Ficta Poëtarum vehicula Iovis, Iunonis, Saturni, Rheæ, Neptuni, Protei. Natalis Comes atque Erythræus notantur. Martis. Demsterus notatur. Veneris, Dianæ, Plutonis. Color cæruleus. Cereris, Bacchi, Solis. Sol quadrigas primum invenisse credebatur, & quare. Natalis Comes iterum notatur. Currus Auroræ. Aurora pro Sole. Gyraldus rejectus, & emendatus Fulgentius, ac Hyginus. Currus Lunæ. De Ausonii loco nova sententia. Iuvencæ. Currus Noëtis. Vehicula Olympica & Circensia. Quibus Diis dicata fuerint. Tertullianus explicatus, ejusque vetus lectio defensa. Equus venetus, prasinus. Vehicula vera Diis consecrata. Quædam ad verorum effigiem in fastigiis ædium sacrarum collocata. Vehicula ad portandas res sacras in pompa Circensi & Bacchi. Ad gestandos Sacerdotes. De sensu Taciti suspicio. Vehicula Regum apud gentes multas, aliorumque honoratiorum. Romæ Præfecti Prætorii & urbis, Vicarii urbis, Consulum, Senatorum. Gellii locus expensus. Currus ob præclara merita. Ἅρμα *pro equo. Currus Victorum Olympicorum, Triumphantium. Currus ob animi constantiam, & fidem. Currus honoris caussa missus obviam. Recepti ab aliis in currum*

ob honorem. Currus datus ob ſexus reverentiam matronis, item Sponſæ in nuptiis. Briſſonius notatur. Currus ænei, marmorei, & id genus, honoris gratia, decreti Triumphantibus, eis quoque, qui publicum præbuiſſent munus, quales ſimul curru vecti per Circum. Currus honorarii alii, etiam cum elephantis. Currus ludicri in Abaco. Currus ad comœdias, medicinam. Ἰατρὸς ἐπιδίφριος. *Ad litterarum deportationem. Diploma ci rei. Curſus vehicularis non eſt idem cum angariis. Veredi. Vehicula domicilii & habitationis. Iuſtini lectio defenſa. Plinius emendatus. Vehicula cubiculorum vice. Vehicula ad exercitationes corporis, geſtationes in porticibus. Vehicula ad recuperandam valetudinem. Ad ſublevandas membrorum infirmitates, pedum, oculorum, ætatis. Ad deportandos defunctos honoris gratia, vel minuendos ſumptus, vel ad contumeliam, vel ob neceſſitatem ex multitudine funerum, aut longinquitatem viæ. Currus ad ſupplicia. Trahi, diſcerpi quadrigis. Hercules num auctor hujus rei.* Πῶλοι, *equi. Lipſii emendatio Senecæ rejecta. Comminuti plauſtris. Rotæ ſupplicium. Gallicula. Barthius notatur. Rota Græcanica longè alia, quàm Germanorum. Eraſmus, Friſchlinus, Rhodiginus notati. Ignis & flagella cum rota. Vehiculis impoſiti per infamiam. Vehicula ad prælia.* Διφρίαι *variæ, quidque notent. Pollux explicatur. Perſica, Libyca, Cyrenaica* διφρία. *Vehicula in munimentum caſtrorum, ad ſecuritatem itinerum, defenſionem in pugna, portationem machinarum, & armorum militarium, ſuperanda flumina, excludendos hoſtes à perſecutione diuturniori, & id genus.*

USus vehiculorum in humana vita fuit varius & multiplex. Unus generalis ad portanda onera, transferendaq; ea de loco uno in alium. Sed cum ea onera non ſint generis unius ejusdemqve, inde nati uſus alii aliiq; pro diverſitate finium, ad qvos ea onera referebantur. Primum omnium in agris uſurpata videntur ad expedienda opera ruſtica, qvæ carere neqveunt ſubſidio vehiculorum. Ac fortaſſis hæc eſt cauſſa, qvod in cœlos ipſos aſtraqve transtulerint. Nam qvod ſydus urſam vulgo nuncupant, id initio plauſtrum eſt vocatum. Manſitq; illa appellario apud gentes ferè omnes, omnium ſaltem gentium agreſtes ruſticosve, qvos primos obſervaſſe ſydera

dera propter cultum agrorum non est vero alienum. Hyginus lib. II. Poët. Astr. in Arcto minori: *Majorem arctum complures plaustro similem dixerunt, & ἅμαξαν Græcè appellarunt.* Et post pauca: *Initio qui sidera perviderunt, & numerum stellarum in unaquaque specie corporis constituerunt, non arctum, sed plaustrum nominaverunt.* Plaustrum ergo sydus illud non Latinis modò antiqvissimis, sed & Græcis, qvi vocarunt ἅμαξαν. Idem Arabes & Hebræi vetustissimi fecere, ut testatur Scaliger ad Manilium, neqve alia est consvetudo gentium Germaniæ magnæ omnium mirabili consensu. Adeò non potest dubitari de antiqvo hujus rei usu. Post vehicula videntur usurpata in itinere. Plaustris sanè seu vehiculis Jacobum, patrem suum, & uxores fratrum liberosq; ad se adduci ex Mesopotamia in Ægyptum curasse Josephum legimus Gen. XLVI. Qvo tamen ex loco colligat fortasse qvispiam, nec ineptè, mulierum olim senumqve usui potissimum fuisse destinata, viros juvenesqve pedibus plerumq; iter consvevisse facere. At seqventibus temporibus promiscuè cesserunt omnibus. Ita Naaman Syrus vehiculo facit iter in Judæam, de qvo lib. IV. Reg. cap. 5. *Venit ergo Naaman cum equis & curribus, & stetit ad ostium domus Elisæ.* Similia legimus de Thesaurario Candacis, Reginæ Æthiopum, in Actis, cap. 8. *Et revertebatur sedens super currum suum.* Vel, ut Græca habent, καθήμενος ἐπὶ τοῦ ἅρματος αὐτοῦ. Eadem Græcorum fuit consvetudo. Nam vehiculo & Pisistratus profectus est in prædia vicina teste Herodoto lib. I. & Triptolemus totum ferè orbem pervagatus, qvod Hyginus docet. Latini vehiculis freqventissimè sunt usi ad itinera, viri fœminæqve. Tarqvinius mox circa initia urbis ab Sabinis Romam proficiscitur *carpento sedens cum uxore,* qvæ sunt Livii verba. Neq; aliter deinde factum. Cicero de se ipso lib. V. ad Attic. epist. 17. *Hanc epistolam dictavi sedens in rheda, cum in castra proficiscerer.* Adde lib. VI. ad Attic. ep. 1. ubi habet paria de Vedio. Plinius qvoq; de se lib. X. epist. 26. *Nunc destino partim onerariis navibus, partim vehiculis provinciam petere.* Ac habebant ideò recentioribus temporibus Romæ atq; alibi, qvi rhedas & id genus elocarent eo fine sub mercede, qvæ proinde *meritoria vehicula* nuncupabantur. Svetonius in Julio

cap.

cap.50. *Longissimas vias incredibili celeritate confecit, expetitus meritoria rheda, centena passuum millia in singulos dies.* Et in Caligula cap.39. *Quicquid instrumenti veteris aulæ erat, ab urbe repetiit, comprehensis ad deportandum meritoriis quoque vehiculis.* Tanqvam singulare qvid commemorat, qvod vehiculis meritoriis sit usus Cajus ad deportationem instrumenti ejus. Nempe alias non ad res, sed homines, nec gestationem, sed profectionem pertinebant. Cæterum, ut hi duo modi primi antiqvissimiq; fuerunt, qvibus constitit vehiculorum usus, ita postea divisi sunt in varias multiplicesq; species pro diversitate negotiorum pertinentium vel ad pacem, vel ad bellum. Ac in pace qvidem primum vehicula usurpata in sacris, tributaq; Diis ipsis. Tale ἅρμα Διὸς ἱερὸν, *currus Iovi sacer*, apud Herodotum lib. VII. qvem religione summa colebant Persæ, inq; itineribus & expeditionibus secum habebant Reges. Curtius lib.III. cap.3. in pompa Darii: *Currum deinde Iovi sacratum albentes vehebant equi.* Ubi nota eqvos albos in hoc curru solennes. Atq; sic receptum fuit etiam aliis, maximè Romanis. Ideò vitio Camillo datum, qvod hoc genere eqvorum usus esset in vehiculo triumphali, tanqvam æmulatione qvadam Jovis, ἱερὸν γὰρ ἡγοῦντο τὸ τοιοῦτον ὄχημα τῷ βασιλεῖ καὶ πατρὶ τῶν Θεῶν, *sacrum enim tale vehiculum habent Deorum patri & Regi*, ut Plutarchus in Camilli vita loqvitur. Livius lib.V. cap.23. de eadem re: *Curru equis albis juncto urbem invectus: Parumque id non civile modò, sed humanum etiam visum. Iovis Solisque equis æquiparatum Dictatorem in religionem etiam trahebant.* Ostendit & ipse, albos eqvos proprios putatos Jovi. Verum nescio, an integra sint loci hujus verba. Cui enim hic æqviparatur Dictator? Utrum eqvis? Qvomodo? Nec enim intelligitur, imò ne qvidem eis Livius æqviparatum voluit, sed Jovi. Qvare illud *equis* non est casus tertius, sed ultimus. Jam si casus ille ultimus, oratio non est integra, qvia nihil est, qvod τῷ *æquiparatum* respondeat. Qvare puto Livium scripsisse, *Iovi Solique equis æquiparatum.* Fuit nempe vocabulo *Iovi* adnexum *s* ex seqventi voce *Soli*, & qvia in secundo casu cœpit legi, etiam vocem Soli eo casu putarunt collocandam. Cæterum, ex verbis Livii apparet, etiam Soli currum Romanos tribuisse,

isse, eumq; pariter cum eqvis albis. Ubi verò currus hos habuerint, non liqvet. Mihi verisimile videtur, respexisse ad eos, qvos circumducebant in pompa Circensi, atq; thensas alias vocabant. Sanè *thensa Iovis* legitur apud Svetonium in Vespasiano, & ὀχὸς τῆς Ἀθήνας, id est, *thensa seu vehiculum Minervæ*, item ὀχὸς Ἄρεος, id est, *thensa seu vehiculum Martis*, apud Dionem in Circensi pompa. Sed & Dii reliqvi Deæqve, nec non Heroës, & ex hominibus in Deorum numerum relati, sua in Circensi pompa habuisse vehicula compertum est. Qvale qvid ne Græcis qvidem plane incognitum fuisse videtur, qvum & Ptolomæus Philadelphus in pompa sua Bacchum aliosq; Deos sic traduxerit, ut apud Athenæum lib. V. legitur. Ac fortassis sua res hæc accepit initia ex imitatione sacrorum Judaicorum, cum in iis semel iterumqve arca fœderis vehiculo imposita & in locum suum traducta legatur. Ipse David hoc observavit cum suis, de qvibus ita lib. II. Sam. cap. 6. habemus: *Et imposuerunt arcam Dei super plaustrum novum.* Alias vehicula tributa Diis, sed figmento qvodam, à Poëtis & Pictoribus. Atq; Jovi qvidem assignabant qvadrigas ipsi qvoqve. Inde Plautus in Amphitruone:

Quadrigas si inscendas Iovis, nunquam effugies infortunium.

Ubi nota, his qvadrigis summam tribui celeritatem, qvod existimant ex eo fieri, qvoniam celerrimo curriculo rapi Jupiter ex Olympo in terram, & rursum ex terris in Olympum fingatur. Verum rectius putabimus hoc inde ortum, qvia Jupiter non est alius paganis, qvam qvi vulgo Sol vocatur, cujus cursus est celerrimus. Sed de Sole postea. De Jove ac celeritate currus ejus etiam Lucianus videtur testari, qvando currum facit alatum in Piscatore: Ὡς μέγας Ζεὺς πτηνὸν ἅρμα ἐλαύνων. *Vt magnus Iupiter curru vectus alato.* Sumsit Lucianus hoc ex Platonis Phædro, ubi Plato qvoqve: Ὁ μὲν δὴ μέγας ἡγεμὼν ἐν οὐρανῷ Ζεὺς πτηνὸν ἅρμα ἐλαύνων. *Magnus Imperator cœli Iupiter curru vectus alato.* Imitatur & Horatius, qvando *volucrem* appellat currum eum lib. I. Carm. od. 34.

Plerumque per purum tonantes
Egit equos, volucremque currum.

Sed dispiciendum, annon volucris alatusq; currus hic dicatur pro-

pter aqvilas, qvas nonnulli adjunxere loco eqvorum. Sanè in Hygini picturis ſat antiqvis non ſunt eqvi, verum aqvilæ, in curru Jovis. Juno & ipſa curru fingitur incedere, ſed tracta pavonibus. Ovidius lib. II. Metam.

— — — Habili Saturnia curru
Ingreditur liquidum pavonibus æthera pictis.

Saturno picturæ Hygini currum tribuunt cum draconibus adjunctis, qvi caudas ſuas ore præhendunt & abſumunt. Qvod non puto alibi occurrere. Rheam, qvæ & Iſis vel Cybele, fingebant uti curru tracto leonibus. Hinc Lucretius lib. II.

Hanc veteres Grajum docti cecinere Poëtæ
Sedibus in curru bijugos agitare leones.

Conſentiunt Virgilius Æn. II. Claudianus de Raptu Proſerpinæ, ac alii, monumenta item priſca nummiqve, qvales cernuntur apud Anton. Auguſtinum in gente Volteja, Roſſinum, atq; alios. Leones illi qvondam homines fuiſſe finguntur, Hippomanes videlicet ac Atalanta, poſt ira Numinis converſi in feras. Ovid. lib. X. Met. f. 14. de ipſis agens pluribus, poſtremo claudit:

Pro thalamis celebrant ſylvas: aliisque timendi
Dente premunt domito Cybeleia fræna leones.

Habet etiam Neptunus currum ſententia Poëtarum, eumq; qvadrijugis junctum. Hinc Orpheus de eo:

Κυμοθαλὴς, χοριτῶπα, τέτράορον ἅρμα διώκων.

Quadrijugum impellens currum, ſummo æquore labens. Plato ad illius currum eqvos jungit ſex in Critia: Τὸν μὲν Θεὸν ἐφ᾽ ἅρματος ἑςῶτα ἓξ ὑποπτέρων ἵππων ἡνίοχον *Conſtituerunt Deum,* (Neptunum) *currui inſiſtentem, ſex alatorum equorum aurigam.* Ubi obſerva, eqvos hosce dici alatos. Nam alii qvidem eqvos nominant nudos. Ut Virgilius lib. V. Æn.

Iungit equos curru genitor, ſpumantiaque addit
Fræna feris. — — — —

Et fortaſſe Plato non tam alas aliqvas in eis intellexit, qvam celeritatem ſingularem. Nam & Virgilius ſtatim poſt prædicta:

Cæruleo per ſumma levis volat æquora curru.

Qvomo-

Qvomodo & lib. I. Æn. de Neptuno:

-- -- *Curruque volans dat lora secundo.*

Pro eqvis hippocampos alii in eo posuere, neq; illos sex, vel qvatuor, sed duos, si est verum, qvod habet Schottus in Dial. XII. Antiq. *C. Marius,* ait, *Arpinas, belli arte manuque promptus, in Nummis cusum caput edidit Neptuni, &c. A tergo in biga habenis regentem cernas hippocampos.* Sanè apud Fulvium Ursinum qvoq; in gente Crepereia currus cernitur cum hippocampis, hoc est, eqvis in pisces desinentibus, duobus, cui insistit aliqvis cum tridente. Sed, num is Neptunus sit, certò haud dixerim, cum hoc genus Proteo tribuat Virgilius lib. III. Georg.

Est in Carpatio Neptuni gurgite vates
Cæruleus Protheus, magnum qui piscibus æquor
Et juncto bipedum curru metitur equorum.

Pulchrè *bipedum equorum,* qvia pars eorum posterior in pisces erat deformata. Unde Servius: *Equi enim marini prima parte equi sunt, postrema resolvuntur in pisces.* Eqvos marinos vocat, qvos Schottus hippocampos. Tales ergo Proteus, non Neptunus habuerit. Neptuno tamen sunt, qvi cete tribuant pro eqvis, vitulosqve marinos. Natalis Comes lib. II. *Alii maluerunt ejus currum trahi à vitulis marinis & cete, quam ab equis.* Qvi sint illi alii, non declarat. Observo interim ex numero illorum esse Erythræum, qvando ita notat ad Virgilii lib. V. Æn. p. m. 241. *Homerus Odyss. V. currum describit Neptuni,* τὰ κήτη μεγάλα. Verum ego nihil tale invenio apud Homerum. Verba ibi sunt Ulyssis naufragi, & inter fluctus natantis: *Vereor,*

Ἠ ἔτι μοι καὶ κῆτος ἐπισσεύῃ μέγα δαίμων.

ne mihi cete immittat magnus Deus. Hæc verba nihil faciunt ad currum Neptuni, timuisse Ulyssem ostendunt, ne à piscibus devoretur. Et qvi possint, cum præcedat paulò ante apud ipsum qvoq; de Neptuno:

Ὣς ἄρα φωνήσας, ἵμασεν καλλίτριχας ἵππους.

Sic locutus impulit pulchricomos equos. Tribuit & Homerus eqvos Neptuno in curru, non cete, neqve vitulos marinos. Memorant

Poëtæ currum qvoq; Martis cum eqvis. Ipſe Homerus Iliad. O.

> Ὣς φάτο· καί ῥ' ἵππους κέλετο Δεῖμόν τε, Φόβον τε
> Ζευγνύμεν. -- -- -- -- --

Sic dixit, (Mars) *& equos juſſit Metumque Fugamque jungere.* Per Metum Fugamqve, ſunt, qvi putant eqvos intelligi ſic nominatos. At Euſtathius Martis filios exponit. Eqvos ſanè memorat in curru Martis etiam Calaber, verum qvatuor, eosq; vocat Æthona, Phlogium, Combon, & Pholum. Pro eqvis Demſterus locat leones. Verba ejus ſunt in Comment. ad Roſſini X. cap. 29. *Antonius Heliogabalus triumphabat tigribus, ut referret Bacchum, leonibus, ut Martem, denique canibus, ut exemplo careret.* Habet, ut teſtatur ipſe, ex Lampridio. Verum primo falſum eſt, qvod ait triumphaſſe. Nusqvam hoc Lampridius, qvod alibi jam dixi. Deinde nec id verum, qvod de Marte prodit. Nulla Martis mentio in verbis Lampridii, ſed Matris Deum, id eſt, Iſidis vel Cybeles. Ita enim habent: *Iunxit ſibi & leones, Matrem magnam ſe appellans.* Verba hæc non bene Demſterus inſpexit, & ex Matre Martem nobis deformavit. Veneri tribuerunt currum cum columbis. Docet pictura vetus Hygini, & Ovidius lib. XV. Metam. ubi de Venere:

> *Perque leves auras junctis invecta columbis.*

Apulejus qvoq; lib. VI. Aſini, de curru Veneris agens: *De multis, quæ circa cubiculum Dominæ ſtabulant, procedunt quatuor candidæ columbæ, & hilaris inceſſibus picta colla torquentes, jugum gemmeum ſubeunt, ſuſceptaque Domina lætæ ſubvolant.* Qvibus verbis nota qvatuor nominari, cum in picturis Hygini duæ tantum cernantur. Sunt tamen, qvi pro columbis cygnos memorant. Ut Horatius lib. III. Carm. od. 28. ubi ſic deſcribit:

> -- -- -- -- *Quæ Cnidon*
> *Fulgentesque tenet Cycladas, & Paphon*
> *Junctis viſit oloribus.*

Et Papinius lib. I. Sylvarum in Epithalamio, de Venere:

> -- -- *Amyclæos ad fræna citavit olores.*

Ipſe etiam Ovidius hoc facit lib. X. Metam.

> *Vecta levi curru medias Cythera per auras*
> *Cypron olorinis nondum pervenerat alis.*

Sappho

Sappho ei tribuit passeres, qvod est singulare. Ita enim habet carmen ejus ad Venerem, qvod legitur apud Dionysium Halicarnassеum in libro de structura Orationis:

-- -- -- Ἦλθες
Ἅρμ' ὑποζεύξασα· Καλοὶ δέ σ' ἆγον
Ὠκέες στρουθοὶ, πτέρυγας μελαίνας
Πυκνὰ δινέοντες. -- --

Venisti curru vecta. Pulchri te ferebant agilesque passeres, ales nigras crebrò moventes. Dianæ currum finxerunt trahi à cervis. Callimachus:

-- -- Χρύσεον δ' ἐζεύξαο δίφρον
Ἐν δ' ἐβάλευ χρύσεια Θεὰ κεμάδεσσι χαλινά.

Et fræna, quæ aurea cervis imponis, cum ducis ad currum aureum. Apollonius lib. III. Argon. v. 877.

Χρυσείοις Λητωῒς ἐφ' ἅρμασιν ἑστηυῖα
Ὠκείαις κεμάδεσσι διεξελάσῃσι κολώνας.

Aureo in curru stans Diana velocibus cervorum hinnulis colles transvehat. Atq; hac effigie Diana cernitur etiam in nummis veteribus & monumentis aliis. Pluto apud Poëtas currum habet cum eqvis. Docet Claudianus in Gigantom.

-- -- -- Rex ille silentum
Lethæo vehitur curru, lucemque timentes
Insolitam mirantur equi, trepidoque volatu
Spissas cæruleis tenebras è naribus efflant.

Nota, nares eis eqvis tribui cæruleas, qvia color is eqvorum integrorum fuit. Intelligitur verò cæruleus, non qvalis Cœli, cum est serenum, sed cum obscurum atq; tenebrosum. Cyaneum & Indicum alias vocarunt, qvalis distat proximè à nigro. Hinc Ovidius eosdem eqvos vocat atros lib. V. Met.

Hanc metuens cladem tenebrosa sede tyrannus
Exierat, curruque atrorum invectus equorum
Ambibat Siculæ cautus fundamina terræ.

Nempe Pluto Jupiter est inferus. Sicut ergo candidos, qvi est superus, habere fingebatur eqvos, sic ex adverso alter atros. Nume-

rus eqvorum putatur qvaternarius. Claudianus in de Raptu Proserp. ubi Pallas ad Plutonem:

Audes Tartareis Cœlum incestare quadrigis.

Idem nomina eis dat Orphnæi, Æthonis, Nyctei, & Alastoris, lib. I. Cereris currus trahitur ab angvibus. Sic Orpheus in carmine de ipsa, primus forsan hujus commenti auctor:

Ἅρμα δρακοντείοισιν ὑποζεύξασα χαλινοῖς.

Currum jungens angvibus frænatis. Angves illi putabantur bini, unde Ovidius lib. V. Met.

-- -- *Geminos Dea fertilis angves*
Curribus admovit, frænisque coërcuit iras.

Neq; aliter effigiem ejus repræsentant nummi veteres. Claudianus istiusmodi vehiculum ei tribuit, in de Raptu Proserpinæ, ubi & de cætero describit eleganter. Bacchum qvoq; curru vehi voluerunt, qvem trahant tigres. Ovidius lib. I. de Arte:

Iam Deus in curru, quem summum texerat uvis,
Tigribus adjunctis aurea lora dabat.

Virgilius lib. VI. Æneid.

Nec qui pampineis victor juga flectit habenis
Liber, agens celso Nysæ de vertice tigres.

Idem tamen Ovidius & lynces ei tribuit in curru. Versus extant libro IV. Metam.

-- -- *Tu bijugum pictis insignia frænis*
Colla premis lyncum: Bacchæ Satyrique sequuntur.

Bijuges appellat, unde seqvitur, duos tantum habuisse. Qvomodo & Martialis ei duos tantum tribuit tigrides, lib. VIII. ad Domit.

Nam cum captivos ageret sub curribus Indos,
Contentus gemina tigride Bacchus erat.

Post hos invenio & Soli datum currum à Poëtis, sive Phœbo. Describit eum pluribus Ovidius in fabula Phaëtontis. Et Prudentius hac de re in lib. I. contra Symmachum:

Hoc sidus currum, rapidasque agitare quadrigas
Commenti. -- -- -- --

Ubi qvod commemorat qvadrigas, proprium & peculiare est in

curru

curru Solis, qvando Solem primum qvadrigas censent invenisse. Ita discimus ex Hygino, qvando ait lib. II. Astron. *Admiratus est ingenium hominis ad Solis inventa accessisse, quod Princeps quadrigis inter Deos est usus.* Ante Solem ergo nullis Dii usi qvadrigis putabantur, ipse primus junxit eqvos qvatuor, ex sententia Poëtarum. Qvanqvam commenti hujus caussa, qvod per anni partes currat qvatuor. Fulgentius in Mytholog. lib. I. *Huic quoque quadrigam adscribunt, illam ob causam, quod aut quadripartitis temporum varietatibus anni circulum peragat, aut quod quadrifido limite die metiatur spacium.* Qvatuor ergo eqvi semper sunt in curru Solis, erratq; sine dubio Natalis Comes, qvando putat Homerum nominare tantum duos. Verba ejus ita habent lib. V. cap. 13. *Homerus lib. XIII. Odysseæ duos tantum Solis equos numeravit, Lampum scilicet, & Phaëtontem.* Sed errat Natalis, qvando hi non Solis eqvi apud Homerum sunt, sed Auroræ. Verba Homeri manifesta sunt.

Λάμπον καὶ Φαέθονθ᾽, οἵ τ᾽ Ἠῶ πῶλοι ἄγουσι.

Lampum & Phaëthonta, qui Auroram juvenes ducunt. Non Solem ait ducere, sed Auroram. Eqvorum Auroræ mentionem facit & Ovidius lib. I. Amor. el. 8. ubi eis roseum tribuit colorem:

-- -- *Nigri non illa parentem*
Memnonis in roseis sobria vidit equis.

Parens Memnonis Aurora tradebatur, sicut notum. Aurora igitur secundum Poëtas vecta eqvis & ipsa, verum binis, iisqve roseis, qvi Phaëthon & Lampus dicebantur. Unde Pacuvius in Thyeste: *Non illic luteis Aurora bigis.* Ubi nota, luteas pro roseis, qvas Nonius tamen splendidas exponit. Pædo qvoq; in obitum Mæcen. de Aurora loqvens:

Illius aptus eras roseas adjungere bigas.

Contra tamen etiam Virgilius lib. VI. Æn. *Roseis Auroræ quadrigis.* Sed hic Solem denotare rectè vidit Donatus, de qvo & Servius ad ista verba: *Donatus dicit, Auroram cum quadrigis positam Solem significare.* Sol igitur non binis, sed qvaternis vectus eqvis, neq; rosei, sed purpurei coloris. Ita namq; Ovidius testatur epistola 21.

Demere purpureis Sol juga vellet equis.

Sed

Sed qvid faciendum Martiali, qvi & ipſe duos tantum Solis eqvos nominat? Verba ejus hæc ſunt:

Quid cupidum Titana tenes? Iam Xanthus & AEthon
Fræna volunt. -- -- -- -- --

Gyraldus ſanè putat, ipſum qvoq; duos tantum illi tribuiſſe. Verba ejus in Syntagmate VII. *Martialis tamen duos ſolum memorat* Solis eqvos. Sed non neceſſariò hinc colligas, qvia duos ſolum memorat, duos qvoq; ſolum tribuiſſe, ſæpe namq; unum modò nominari videmus in qvadrigis, qvod jam alibi notatum. Itaq; & ipſum memoraſſe hos, ſed ſine reliqvorum excluſione, arbitramur. De qvadrigis certè eo minus dubitare poſſumus, qvoniam & nomina eqvorum & ſexum veteres prodidere. De nominibus ſcimus ex Fulgentio, qvi ſic habet lib. I. Mytolog. *Vnde & ipſius* (Solis) *equis condigna ſic nomina poſuerunt, id eſt, Erythreus, Actæon, Lampos, Philogeus.* Eadem verba legas apud Commentatorem veterem Germanici, p.m. 144. ſed ut pro *Lampos* exhibeant *Lampros* meliori ratione, cum *Lampron* uterq; *lucentem* vel *ardentem* reddant. Alii alia poſuere nomina, ſed & ipſa qvatuor, ut ſit nullum de qvadrigis dubium. Ovidius II. Metam.

Interea volucres, Pyroëis, & Eous, & AEthon,
Solis equi, quartusque Phlegon, hinnitibus auras
Flammiferis implent. -- -- --

De ſexu cognoſcimus ex Hygino, qvi ſic habet lib. I. cap. 183. *Equorum Solis nomina: Eous, per hunc Cælum verti ſolet; AEthops, quaſi flammeus eſt, concoquit fruges. Hi funales, ſunt mares. Fœminæ jugariæ, Bronte, quæ nos tonitrua appellamus; Sterope, quæ fulgitrua.* Ita enim cenſeo legendum, pro *Eos, AEthyops, qua fulgitura.* Pro *jugariæ* malè hactenus excudi *locariæ* Salmaſius qvoq; vidit. Factum autem hoc ex eo, qvia primum *jocariæ* fuit ſcriptum ſolenniſſima τῦ *u* in *o* & *g* in *c* mutatione. Jugariæ igitur fuerunt fœminæ, funales verò mares, ſecundum Hyginum, licet ipſe qvoq; in eorum appellatione à reliqvis diſſentiat. Et hæc qvidem ſatis de nominibus eqvorum Solis atq; ſexu. Nam qvæ ex Homero tradit nomina is ipſe Hyginus, nec in iis, qvæ ſuperſunt ex Homeri ſcriptis, leguntur,

qvantum

qvantum ſcio, & fœdiſſimè ſunt depravata, ſicut alibi oſtendam. Illud obſervatione dignum, qvod ad currum Solis Claudianus jungat non eqvos, verum gryphes. Verba leguntur in ſexto conſulatu Honorii: *At ſi Phœbus adeſt, & frænis grypha jugalem*
Riphæo tripodas repetens detorſit ab axe.

Sed nimirum ſeqvitur hac parte philoſophiam & traditiones Indorum. Qvod jam Voſſius notavit ex Philoſtrati lib. III. de vita Apollonii, cap. 14. ubi ſic Philoſtratus: Τὰ γὰρ θηρία ταῦτα εἶναι τε ἐν Ινδοῖς, καὶ ἱερὰς νομίζεσθαι τοῦ ἡλίου. Τέτριππά τε αὐτῶν ὑποζευγνῦναι τοῖς ἀγάλμασι τοὺς τὸν ἥλιον ἐν Ινδοῖς γράφοντας. *Has enim aves ajunt eſſe in India, ac Soli ſacras, ac quadrigis eas jungunt, qui Solem apud Indos pingunt.* Ubi nota τετρίππων ſive qvadrigarum vocem, qvando & apud Indos hunc, qvem dixi ſupra, numerum animalium in curru Solis creditum oſtendit. Jam, ut Soli, ſic & Lunæ tribuerunt currum. Virgilius lib. X.

Iamque dies Cœlo conceſſerat, almaque curru
Noctivago Phœbe medium pulſabat Olympum.

Dicebatur autem uti bigis, non qvadrigis. Manilius:

Quadrijugis ut Phœbus equis, & Delia bigis.

Color putabatur albus, ſive niveus. Ovidius l. de Rem. Amor.

Vt ſolet in niveis, Luna vehetur equis.

Nota nominatim eqvos memorari, qvod & fit ab aliis. At Auſonius pro iis habet juvencas. Verba extant ep. 19.

Iam ſuccedentes quatiebat Luna juvencas.

Sed qvæ illæ juvencæ? Num boves? Ita ſanè judicat Prudentius, qvi propterea lib. I. contra Symmachum de Luna:

Nunc bigas frænare boves — —

putatur. At in picturis antiqvis Hygini currus ejus trahitur à duabus puellis: Qvæ cum & ipſæ ſint juvencæ ſeu juvenculæ, de Auſonii animo poſſis dubitare; maximè, cum & Ovidius juvencæ vocem uſurpaverit de puella, ep. 5.

Graja juvenca venit, quæ te patriamque domumque
Perdat: Iö prohibe; Graja juvenca venit.

In vetuſto carmine apud Fulgentium lib. I. Mytol. vehiculo Lunari adjunguntur tauri. Verba ſic ſe habent:

Astrigeroque nitens diademate Luna bicornis
Bullatum bijugis conscenderat æthera tauris.

Claudianus cervos nominat in eo, in Sec. Conf. Stilich. v. 286.

-- -- *Cervi currum subiere jugales,*
Quos decus esse Deæ primi sub limine cœli
Roscida fœcundis concepit Luna cavernis.

Sed hic Luna Dianam magis repræsentat, de qva diximus in præcedentibus. Qvotiens autem verè Lunam significat, boves potius usurpant, vel eqvos. Qvomodo Auctor vetustus Hymnorum:

Ζευξαμένη πώλους ἐριαύχενας αἰγλήεντας
Ἐσσυμένως προτέρωσ᾽ ἐλάσῃ καλλίτριχας ἵππους.

Junctis equis longæ cervicis fulgidis impetuosè prius agitavit equos pulchricomos. Dant & Nocti bigas Poëtæ. Claudianus in de Raptu Proserp. v. 275.

-- -- *Sparso Nox humida somno*
Langvida cæruleis invexerat otia bigis.

Qvibus verbis bigæ cæruleæ nigras denotant, qvomodo & Plutonis eqvi sunt cærulei, ut supra est ostensum. Præter hæc vehicula, Diis erant consecrata, qvibus certabant in ludis. Ita Græci dabant in Olympicis spectaculis, & similibus. Romani habuere in Circo, ubi bigas qvidem emittebant in honorem Lunæ. Tertullianus de Spectaculis cap. 5. *Bigas Lunæ sanxerunt.* Isidorus: *Bigas Lunæ consecraverunt.* Bigæ istæ fuerunt eqvorum, qvorum unus nigri, alter candidi coloris erat. Isidorus rursum: *Bigas Lunæ consecrarunt, quoniam gemino cursu cum Sole contendit, sive quia & nocte videtur & die. Jungunt enim unum equum nigrum, alterum candidum.* Videntur & mulares bigæ huc referri oportere. Nam de his, in ludis publicis, usurpari solitis, non aliis, accipio, qvæ leguntur apud Festum: *Mulus vehiculo Lunæ adhibetur, quod tam sterilis ea sit, quam mulus, vel quod, ut mulus non suo genere, sed equi creetur, sic ea Solis, non suo fulgore luceat.* Præsertim, cum præcedat proximè à Paulo Festi Breviatore adductum: *Mulis celebrantur ludi in Circo maximo, Consualibus.* Trigas dabant Diis inferis. Isidorus: *Trigas consecrarunt Diis inferis.* Et paulò post, ubi causam addit: *Trigas Diis inferis,*

quia

quia hi per tres ætates homines ad se rapiunt, id est, per infantiam, juventutem, atque senecta. Qvadrigas referebant ad Solem. Tertullianus: *De jugo verò quadrigas Soli sanxerunt.* Pariter & Isidorus, atq; alii. Erat porro color harum qvadrigarum duplex tantum ab initio, albus, & roseus, sive russeus. Hoc enim vult Tertullianus libro de Spectaculis, cap. 5. ubi ait: *Nam initio equi duo soli fuerunt, albus & roseus: Albus hyemi, ob nives candidas, roseus æstati, ob Solis ruborem, voti erant.* Pro *duo soli*, sunt, qvi *duo Solis* legant, unde hic de Solis eqvis Commentator, Laurentius de la Barre. At nil tale voluit Tertullianus, colorum in Circo numerum binarium solummodo fuisse ostendit, postea demum factum qvaternarium. Ideò subjungit: *Sed postea, tam voluptate quam superstitione provecta, roseum alii Marti, alii album Zephyris consecrarunt: Prasinum verò Terræ Matri vel Verno; venetum Cœlo & Mari, vel Autumno.* Hic sanè prasinus & venetus eqvus non de colore in eqvis, qvalis nullus est in eis, sed qvadrigis totis, omniqve illarum apparatu, est accipiendus. Id qvod hac occasione annotandum. Sed & hoc non omittendum, licet Soli sacræ forent qvadrigæ, colores tamen earum pertinuisse roseum seu russeum ad Martem, album ad Zephyros, prasinum ad Terram, venetum ad Mare vel Cœlum. Vel, ut alii exponunt, prasinum ad ver, russeum ad æstatem, venetum ad autumnum, niveum ad hyemem. Sed de his occasione alia. Habebant & sejuges in honorem Jovis. Isidorus: *Sejuga maximus currus currit Iovi, propter quod maximum Deorum suorum eum esse credunt.* Porro citra usum aliqvem consecrata qvoq; Diis vehicula habuere. Liqvet exemplo vehiculi, qvod in Midæ regia repositum Gordius Jovi dedicaverat. Justinus lib. XI. cap. 7. *Ille* (Gordius) *plaustrum, quo vehenti regnum delatum fuerat, in templo Iovis positum, Majestati regiæ consecravit.* Nec fortassis aliter fecere alii post finita rustica opera, si genus aliud vivendi instituissent. Sed & qvæ capta habuerunt ex hostibus, suspensa in postibus consecrare Diis solebant. Unde Virgilius lib. VII.

Multaque præterea sacris in postibus arma
Captivi pendent currus curvæque secures.

Et Servius hoc loco: *Sacris in postibus, ubi spolia consecrabantur.* Habuerunt ergo inter cætera spolia suspensa & currus, idq; in postibus ædium sacrarum. Qvin imò curruum simulachris qvoq; istas ædes adornabant. Plutarchus in vita Romuli: *Inter cæteram prædam ex Camerio æneum attulit currum, atq; eum in templo Vulcani dedicavit, cui imposuit statuam suam, quam Victoria coronat.* In Græco est χαλκοῦν τέθριππον, qvod significat currum cum adjunctis eqvis qvatuor. Non igitur verus ille currus fuit, sed ex ære ad similitudinem veri formatus, una cum eqvis. Et solebant veteres hoc genere ornare templa maximè in summo. Testantur primo nummi veteres ingenti copia, Græci Latiniqve, ut & monumenta alia. Deinde Scriptores: Qvomodo de templo Delphici Apollinis videmus prodere Justinum lib. XXIV. cap. 7. ubi de Brenno: *Prædæ ubertatem omnibus ostendebat, statuasque cum quadrigis, quarum ingens copia procul visebatur, solido auro fusas esse.* Et de templo Apollinis Palatini Romæ Propertium lib. II. eleg. 3.

Auro Solis erat supra fastigia currus.

Formabantur porro currus hi ad instar bigarum qvadrigarumqve primum ex auro, qvod superiora docent. Dein ex ære, qvod exemplo Romuli cognoscitur. Sed & Livius de iis lib. X. cap. 23. *Eodem anno Cn. & Q. Ogulnii ædiles curules aliquot fæneratoribus diem dixerunt, quorum bonis multatis, ex eo, quod in publicum redactum est, ænea in Capitolio limina, Iovemq; in culmine cum quadrigis posuerunt.* Currus hi nonnunqvam inducebantur auro. Livius iterum lib. XXXV. cap. 41. *Iudicia in fæneratores eo anno multa severè sunt facta, accusantibus privatos ædilibus curulibus, M. Tuccio & P. Iunio Bruto. De multa damnatorum quadrigæ inauratæ in Capitolio positæ in cella Iovis supra fastigium ædiculæ.* Invenio & fictiles ejusmodi qvadrigas. Festus voce Ratumena: *Equi feruntur non ante constitisse, quam pervenirent in Capitolium, conspectumq; fictilium quadrigarum, quæ erant in fastigio Iovis templi.* Eadem narrat Plinius lib. XXVIII. cap. 2. & tali modo, ut appareat non infreqvens fuisse. Post hunc usum, qvi honori Deorum tributus, vehicula etiam adhibita rebus sacris deportandis. Ita legimus de sacris Cereris apud Servium lib. I. Ge-

org.

org. *Ipſa* (Eleuſina mater) *eſt etiam Ceres, Romæ quoque ſacra hujus de plauſtris vehi conſueverant.* Et de rebus in pompa Circenſi ſolitis circumduci apud Macrobium lib. I. Sat. cap. 6. ex Verrio: *Eveniſſe, ut Circenſium die puer de cœnaculo pompam ſupernè deſpiceret, & patri referret, quo ordine ſecreta ſacrorum in arca pilenti compoſita vidiſſet.* Simile qvid in ſacris Bacchi obſervamus receptum, nam in iis membrum virile in ploſtello ductum. B. Auguſtinus lib. VII. C.D. cap. 19. ex Varrone: *In Italiæ compitis quædam ſacra Liberi celebrata cum tanta licentia turpitudinis, ut in ejus honorem pudenda virilia colerentur. Nam hoc turpe membrum per Liberi dies feſtos cum honore magno ploſtellis impoſitum prius per rura in compitis & usque in urbem poſtea vectabatur.* Amplius vehicula obſervamus tributa ſacris hominibus ſive Sacerdotibus. Apud Theſſalos profectò Sacerdos Dianæ curru vehebatur. Unde Heliodorus lib. III. deſcribens pompam ſacram ejus Deæ, Charicliamq; Sacerdotem: Ἤγετο ἐφ᾽ ἁρμάμαξις ἀπὸ συνωρίδος λευκῆς βοῶν ὀχουμένη. *Vehebatur harmamaxa, quam trahebat biga boum alborum.* Et Pauſanias lib. VII. de ejusdem Deæ pompa apud Patrenſes: *In ea virgo, quæ ſacerdotio fungitur, poſtrema omnium cervorum bijugo curru vehitur.* Conſimili modo apud Argivos Sacerdos Junonis templum adire non pedibus debebat, verum curru. Herodotus in Clio, ubi verba refert Solonis: Οὔσης ἑορτῆς τῇ Ἥρῃ τοῖσι Ἀργείοισι, ἔδεε πάντως τὴν μητέρα αὐτῶν ζεύγεϊ κομισθῆναι ἐς τὸ ἱερόν. *Cum dies feſtus Iunonis apud Argivos eſſet, oportebat omnino matrem eorum ad templum venire junctis bobus.* Loqvitur de matre Cleobis & Bitonis, qvæ Sacerdos Junonis fuit, qvod & ipſe docet, & teſtatur Cicero in Tuſcul. I. *Primum Argiæ Sacerdotis Cleobis & Biton filii prædicantur, &c.* Sic apud Romanos virgines Veſtales vehebantur curru. Qvod cognoſcimus ex Prudentio, qvando ſic de aliqva:

Fertur per medias, ut publica pompa, plateas,
Pilento reſidens molli. -- -- --

Et huc trahunt viri docti, qvæ leguntur apud Tacitum XII. Ann. cap. 42. de Agrippina: *Carpento Capitolium ingredi, qui mos Sacerdotibus & ſacris antiquitus conceſſus.* Qvanqvam fortè hoc ad Veſtales ſolas non ſit adſtringendum, cum præſertim Artemidorus

lib. I. cap. 58. testetur, curru in somniis per urbem vehi, virginibus bona sacerdotia portendere. Non autem fœminis sacerdotibus solummodo hoc reperimus tributum, sed & viris. Sic enim de Fidei Flamine apud Romanos Livius lib. I. cap. 20. *Ad Fidei sacrarium Flamines bigis curru arcuato vehi jussit.* Post hunc, in sacris, etiam alius vehiculorum usus erat in negotiis aliis, spectans pertinensqve ad honorem. Ita enim constitutum fuit apud Ægyptios antiqvissimis temporibus, ut curru veherentur Reges, qvod ex Mose qvoq; cognoscimus, qvi mentionem facit hujus consvetudinis lib. I. c. 41. Similis Persarum consvetudo, qvod non uno loco docet Xenophon in Pædia. B. Augustinus, in qvæst. ex utroq; testam. cap. 115. *Persarum Reges vehiculis feruntur. Nam veteres Reges Persarum nec videbantur à populis.* Athenæus lib. XII. cap. de eodem Rege: Ὅτε εἰς ἐσχάτην αὐλὴν ἔλθοι, ἀνέβαινεν ἐπὶ τὸ ἅρμα, ἐνίοτε καὶ ἐφ' ἵππους, πεζὸς δ' οὐδέποτε ἑωράθη ἔξω τῶν βασιλείων. *Cum ad aulam ultimam venit, conscendit currum, interdum & equum, pedibus verò ire nunquam extra regiam conspicitur.* Apud Gallos qvoq; Reges olim vecti curribus. Eginhartus de Gallorum seu Francorum Rege: *Quocunq; eundum erat, carpento ibat.* Romani serius hoc instituerunt, instituerunt tamen, ut carpentis veherentur Imperatores, qvanqvam sic, ut sua uterentur libertate, si eqvis vehi mallent. De Nerone Svetonius: *Nunquam carrucis minus mille fecisse iter traditur.* De Heliogabalo Lampridius: *Habuit gemmata vehicula, & aurata, contemptis argentatis & eboratis.* Sic Heraclii extat nummus, Lipsio editus in calce operis de Cruce, in qvo cernitur Imperator carpento sive alio Imperatorio vehiculo insidens. Etiam apud Indos valuit hæc consvetudo, si qvæ Curtio est fides. Ita namqve habet lib. VIII. cap. 9. *Breviora itinera equo conficit. Longior ubi expeditio est, elephanti vehunt currum.* Atq; ista fortasse caussa, cur inter cætera Regum insignia Theodoretus referat & vehicula. Verba ejus serm. 10. τὸ μὲν τῆς βασιλείας περιτέθεινται σχῆμα τὴν ἁλουργίδα, τὸν στέφανον, τὸν θρόνον, τὸ ζεῦγος, τοὺς δορυφόρους. *Regiæ dignitati addita est species per purpuram, coronam, thronum, currum, satellites.* Deinde datum hoc honori etiam eorum, qvi munus qvoddam nobile in Republica sustinerent. Qvo

fortasse

fortasse pertinet, qvod de Pharaone Ægypti Rege legimus, tribuisse Josepho, ut in curru proximè à suo veheretur. Romani saltem sic instituerunt apud se, qvanqvam serius, & Cæsarum demum temporibus. His enim factum, ut carpento veheretur Præfectus Prætorii, qvod ex Notitia veteri colligimus, in qva præter alia insignia Prætorii Præfecto tribuitur etiam carpentum. Idem subinnuit Cassiodorus, qvando Præfectum Prætorii in formula ipsius, qvæ est lib. VI. cap. 3. comparat Josepho, *qui carpentum reverendus ascendit.* Simili vehiculo & Præfectus urbis est ornatus, de qvo idem Cassiodorus dicto libro, cap. 4. *Carpento veheris per nobilem plebem.* Et Vopiscus initio Aureliani: *Vehiculo suo me & judiciali carpento Præfectus urbis, vir illustris, Iunius Tiberianus, accepit.* Sed & Vicarius urbis isto genere utebatur. Cassiodorus cap. 15. libri ante indicati de eo differens: *Ad similitudinem summorum carpento veheris.* Currus etiam pertinuit ad Consules. Inde Cassiodorus rursum lib. II. cap. 2. ad Consulem designatum: *Respice te supra omnium humeros atque ora volitare.* Et paulò ante: *Celsos currus* (ita enim legit Lipsius, non *cursus*) *nisi confidentia magna non appetit.* Senatoribus concessum, ut carrucis ingrederentur honoris gratia. Lampridius de Alexandro Severo, in vita ejus, cap. 43. *Carrucas Romæ & rhedas Senatoribus omnibus ut argentatas haberent, permisit: Interesse Romanæ dignitatis putans, ut his tantæ urbis Senatores vectarentur.* Loqvitur de carrucis non simpliciter, sed argentatis, qvod notandum. Nam carrucis aliis etiam ante Severum incedebant. Imò priscis jam temporibus hoc obtinuit, si qvæ fides Basso, cujus verba refert Gellius lib. III. cap. 18. ubi differit de pedarii Senatoris appellatione: *Hæc etiam vocabuli istius ratio dicitur, quam C. Bassus in Commentariis suis scriptam reliquit. Senatores enim dicit in veterum ætate, qui curulem magistratum gessissent, curru solitos honoris gratia in curiam vehi, in quo curru sella esset,* &c. Sed repugnat, qvod à Plinio refertur de Metello lib. VII. cap. 43. *Tribuit ei Populus Romanus, quod nunquam ulli alii ab condito ævo, ut, quoties in Senatum iret, curru veheretur ad curiam. Magnum & sublime, sed pro oculis datum,* qvos nimirum rapto ex incendio ædis Vestæ Palladio amiserat. Manifestè

testatur,

testatur, nemini ante Metellum hoc indultum. Neq; potest ambigi de fide Plinii, cum supersit hodieqve ejus rei monumentum, in qvo inter cætera hoc qvoqve:

TRIBUIT EI P.R. UT, QVOTIES IN SENATUM IRET, CURRU VEHERETUR AD CURIAM. QVOD A CONDITO ÆVO NULLI ALII CONTIGIT.

Qvæ pæne ipsa Plinii sunt verba. Jam si Metellus fuit primus, cui concessum curru vehi in curiam, aliqvanto serius institutum hoc necesse fuerit, qvam Bassus putavit. Nisi fortè arbitramur id, *in curiam*, à Glossa esse apud Gellium, cum & curru vecti alias videantur, licet non in curiam, qvemadmodum ostendam, cum de curru erit agendum. Qvicqvid sit, hoc saltem verum est, tributum postea Senatoribus, ut curru, nominatimq; carruca, veherentur. Ab his deniq; transiit ad honoratos omnes. Qva de re habemus legem Gratiani, Valentiniani atqve Theodosii, qvæ cum alibi, tum in Codice Justinianeo extat lib. XI. t. 19. istis verbis: *Omnes honorati seu civilium seu militarium vehiculis dignitatis suæ, id est, carrucis, intra urbem sacratissimi nominis semper utantur.* Post hos invenimus etiam extra ordinem hoc concessum aliqvibus, propter singularia qvædam merita. Pertinetq; etiam huc, qvod de Josepho legimus & Pharaone, Ægypti Rege, apud Mosen, Gen. 41. *Fecitque eum* (Josephum Pharao) *ascendere super currum suum secundum.* Cassiodorus sanè speciatim hoc tributum sapientiæ ipsius ait, lib. VI. cap. 3. *Cum Pharao, Rex AEgyptius, de periculo futuræ famis inauditis somniis urgeretur, nec visionem tantam humanum posset revelare consilium, Ioseph, vir beatus, inventus est, qui & futura veraciter prædiceret, & periclitanti populo prudentissimè subveniret. Ipse primum hujus dignitatis infulas consecravit, ipse carpentum reverendus ascendit.* Ostendit autem hoc exemplum, qvam vetusta sit hæc consvetudo, & jam apud Ægyptios recepta. Videtur id ipsam obtinuisse postea & apud Persas. Ita namq; apud Esram lib. III. cap. 3. juvenes sapientia inter se certantes: *Dicamus unusquisque nostrum sermonem, qui præcellat: Et cujuscunq; apparuerit sermo sapientior alterius, dabit illi Rex Darius dona magna, purpura cooperiri, & in auro bibere, & super au-*

rum dormire, & currum aureo fræno. Sic interpres vetus. Nec recedit Castalio, vel Junius, cum ille reddat, *conferet aureis frænis currum*; Hic verò, *curru vehetur cum equis frænatis auro.* Græca ita habent: Δώσει αὐτὸς Δαρεῖος ὁ Βασιλεὺς δωρεὰς μεγάλας, ἅρμα χρυσοχάλινον, qvod hoc ipsum videtur confirmare: Maximè, cum & Josephus iisdem prope verbis lib. II. cap. 4. hoc enarret: Τούτῳ γέρας δώσειν νικητήριον, ἅρμα χρυσοχάλινον, licet vertat liberalius nonnihil Gelenius, *in cubatu quoque ac vectatione usurum instrumento aureo.* Qvanqvam alibi de hac apud Persas consvetudine difficulter qvid invenias. Ut fortassis non immeritò qvis ambigat, an ἅρμα χρυσοχάλινον sit currus cum frænis aureis apud Esram. Nempe ἅρμα Græcis eqvum qvoq; denotat, qvemadmodum apud Latinos currus sæpe ponitur pro eqvo, sicut Servio jam ad Virgilium notatum est. Ita Xenophonti ἅρμα λευκὸν in Pædia usurpatur. Qvia tamen & sic eqvum ferè non simplicem, sed vehiculo adjunctum, iccirco temerè ab expositione vulgari haud fuerit recedendum. Apud Græcos qvoq; non omnino ignoratum hoc fuisse videtur. Nam & Hector apud Homerum Il. K. currum se cum eqvis datum ait illi, qvi explorare castra hostium ausus fuerit. Ita namq; ait:

Τίς κέν μοι τόδε ἔργον ὑποσχόμενος τελέσειε
Δώρῳ ἔπι μεγάλῳ. Μισθὸς δέ οἱ ἄρκιος ἔσται
Δώσω γὰρ δίφρον τε δύω τ' ἐριαύχενας ἵππους.

Quis mihi promittit conficere hoc negotium sub præmio eximio? Dabo ei namque vehiculum duosque equos arduæ cervicis. Etiam, qvi Victores in ludis Olympicis extitissent, curru honorabantur, qvo disjectis qvoqve urbis mœnibus ingrederentur in patriam. Vitruvius lib. IX. præfat. *Nobilibus athletis, qui Olympia, Pythia, Isthmia, Nemea vicissent, Græcorum majores ita magnos honores constituerunt, ut, cum reverterentur in suas civitates cum victoria triumphantes, quadrigis in mœnia & in patrias revertantur.* Meminit ejusdem rei Plutarchus II. Sympos. 5. itemq; Diodorus lib. XIII. ut nunc alios omittam. Olympionicarum morem imitati sunt Romani, Ducesq; suos post victoriam in bello triumphare curru voluerunt. Unde Seneca I. de Benef. cap. 5. *Quid habet per se corona pretiosum? quid prætex-*

ta? quid fasces? quid tribunal & currus? Nihil horum honor est, sed honoris insigne. Currus hic est currus triumphalis, sicut rectè Lipsius exponit. Et qvia eo triumphabant, inde currus sæpe ipsum denotat triumphum. Ut in illo Ciceronis lib. xv. ep. 6. ad Catonem: *Et si non modò unus, verum etiam multi Catones essent in civitate nostra, in qua unum extitisse mirabile est, quem ego currum aut quam lauream cum tua laudatione conferrem?* Non absimile est, qvod de Ausum virginibus memorat Herodotus lib. iv. consvevisse qvotannis certo die inter se pugnare lapidibus, post fortissimam ex eis imponere vehiculo, & ornatam armis ducere circum paludem. Κοινῇ παρθένον τὴν καλλιστεύουσαν ἑκάστοτε κοσμήσαντες κυνῇ τε Κορινθίῃ καὶ πανοπλίῃ Ἑλληνικῇ, καὶ ἐπ' ἅρμα ἀναβιβάσαντες, περιάγουσι τὴν λίμνην κύκλῳ, inqvit. Curru curiam ingrediendi jus honoremq; apud Romanos consecutus est Metellus ob animi constantiam, qva ex mediis flammis, etiam cum oculorum suorum damno, Palladium eripuit, cum templum Vestæ arderet, qva de re jam supra egimus. Ob fidem Constantina dedit delatoribus, ut curru circumveherentur. Ammianus lib. xiv. *Accenderat super his incitatum propositum ad nocendum aliqua mulier vilis, quæ ad palatium ut poposcerat intromissa, insidias ei latenter obtendi prodiderat à militibus obscurissimis: Quam Constantina exultans, ut in tuto jam locata mariti salute, muneratam, vehiculoque impositam per regias januas emisit in publicum, ut iis illecebris alios quoq; ad indicanda proliceret paria vel majora.* Erat & hoc apud veteres receptum, ut qvem honorarent misso obviam vehiculo. Sic à Nerone factum in honorem Teridatis, de qvo Xiphilinus lib. LXIII. Ἐν δὲ τῇ Ἰταλίᾳ ζεύγεσι πεμφθεῖσιν ὑπὸ τοῦ Νέρωνος ἐκομίσθη. *In Italia vectus est vehiculis à Nerone ipsi missis.* Et à Dionysio in honorem Platonis, de qvo Plutarchus in Dione: Καὶ γὰρ ἅρμα τῶν βασιλικῶν αὐτῷ παρέστη, κεκοσμημένων διαπρεπῶς, ἀποβάντι τῆς τριήρους. *Nam ei* (Platoni) *currus unus ex regiis præstò fuit, cum descenderet è triremi.* Plinius Dionysium ipsum excepisse illum curru scribit in littore, lib. vii. cap. 3. *Platoni, Sapientiæ Antistiti, Dionysius tyrannus, alias sævitiæ superbiæq; natus, vittatam navem misit obviam, ipse quadrigis albis egredientem in littore excepit.* Ubi nota, qvod Plutarcho ἅρμα τῶν βασιλικῶν, id Plinio esse

esse *albas quadrigas*, qvia hujus generis Regum vehicula plerumq; fuere. Qvod de Regibus Persarum jam notavit Barnabas Brissonius lib.I.de Reg.Pers. Ælianus noster eo amplius Dionysium aurigam scribit fuisse lib.IV. Var.cap.18. Ὅτε καὶ ἦλθε Πλάτων ἐν Σικελίᾳ κλητὸς, πολλὰ ἐπὶ πολλοῖς ἐπιςείλαντος τοῦ Διονυσίου, καὶ ἀνήγαγεν αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἅρμα ὁ νέος Διονύσιος, αὐτὸς μὲν ἡνιοχῶν, παραβάτην δὲ ποιησάμενος τὸν Ἀρίςωνος. *Cum in Siciliam venisset Plato, multis crebrisq; litteris Dionysii evocatus, Dionysius junior in currum eum imposuit, ac ipse quidem egit aurigam, sessorem verò fecit filium Aristonis.* Invenimus qvoq; aliud honoris genus, ut, qvi dignitate major esset, in vehiculum reciperet minorem. Id qvod observatum fuit apud Imperatores Romanos. Hinc Vellejus de Octavio lib.II. cap.59. *Quem* (Octavium) *C.Cæsar comitem habuit, nunquam alio usum hospitio, quam suo, aut alio vectum vehiculo.* Photius de Dione Chrysostomo: *Viguit Trajano Romæ imperante, cum quo diu multumque vixit in ea existimatione atque honore, ut cum Augusto communi interdum carpento veheretur.* Et qvia facere hoc neglexit Constantius, ideò superbus fuit habitus. Ammianus lib.XVI. *Quod autem per omne tempus imperii nec in consessum vehiculi quenquam recepit, nec in trabea socium privatum adscivit, ut facere Principes consvevere, & similia multa, quæ elatus in altum supercilium, tanquam leges æquissimas, observavit, prætereo.* Locus annotatione dignus, qvi ostendit manifestè, hanc fuisse Principum Imperatorumq; olim consvetudinem. Fecerunt idem Magistratus alii. Hinc Vopiscus de se ipso initio Aureliani: *Hilaribus, quibus omnia festa & fieri debere scimus & dici, impletis solennibus, vehiculo suo me & judiciali carpento Præfectus urbis, vir illustris ac præfata reverentia nominandus Iunius Tiberianus, accepit.* Porro, & ob sexus reverentiam honoremq; legimus tributum mulieribus, ut uterentur vehiculis, præsertim, si ad publica & solenniora qvædam prodire negotia cogerentur. Ita pridem receptum fuit per Italiam, qva de re Ovidius lib.I.Fastorum:

Nam prius Ausonias matres carpenta vehebant.

Colligitur hoc idem ex Valerii oratione apud Livium lib. XXXIV. cap.7. ubi de matronis Romanorum: *Vniversis dolor & indignatio*

est, quum sociorum Latini nominis uxoribus vident ea concessa ornamenta, quæ sibi adempta sint, quum illas vehi per urbem, se pedibus sequi, tanquam in illarum civitatibus, non in sua, imperium sit. Agit ibi Valerius de abolenda lege Oppia, qva interdictum fuit matronis Romanis, vehiculo incedere, qvod concessum olim erat, teste dicto Livio lib. V. cap. 25. *Grata ea res, ut quæ maximè, Senatui fuit, honoremq; ob eam munificentiam ferunt matronis habitum, ut pilento ad sacra ludosque, carpentis festo profestoque uterentur.* Vehebantur itaq; vehiculis matronæ etiam Romanæ, qvod faciebant pridem per Italiam aliæ, idqve partim propter sexum, partim munificentiam, qva inopiæ publicæ subvenerant. Ac licet per viginti annos ob legem Oppiam hoc usu fuerint privatæ, tamen postea eundem receperunt & retinuerunt omni pæne tempore. Fuit eadem consvetudo Græcorum. Idcirco Scholiastes Aristophanis: Αἱ τῶν Ἀθηναίων γυναῖκες ἐπὶ ἁμαξῶν ὀχούμεναι εἰς τὰ μεγάλα Ἐλευσίνια ἀπήρχοντο. *Atheniensium mulieres curru vectæ ad magna Eleusina proficiscebantur.* Et Hesychius: Κάναθρα, ἅμαξα πλέγματα ἔχουσα, ὑφ' ὧν πομπεύουσιν αἱ παρθένοι, ὅταν εἰς τὸ τῆς Ἑλένης ἀπίωσιν. *Canathra vehiculum est cum textu vimineo, in qualibus vehi virgines solebant in pompa, cum proficiscebantur ad sacra Helenæ.* Didymus apud Athenæum lib. IV. cap. 7. ubi agitur de Hyacinthiis, festo Spartanorum: *Virginum autem aliæ cantharis vehiculis, ligneo textu clausis, magnoq; sumptu ornatis, aliæ curribus agonisticis vehuntur.* Noctu addere lucernam debebant, ex lege Solonis. Plutarchus: Μηδὲ νύκτωρ πορεύεσθαι πὴν ἁμάξῃ κομιζομένην, λύχνου προφαινομένου. *Non permisit noctu, nisi curru vectam, prælucente face, iter facere.* Imprimis observatum hoc in nuptiis, si Sponsa ducenda esset ad virum. Solebat enim sellæ insidens in currum imponi, qvam consvetudinem non ita pridem observavit qvoq; celeberrimus Joann. Georgius Grævius in eruditissimis lectionibus Hesiodeis, cap. 21. Nempe mentionem ejus facit ipse etiam Hesiodus in Scuto Herculis, v. 273.

-- -- Τοὶ μὲν γὰρ ἐϋσσώτρου ἐπ' ἀπήνης
Ἦγον τ' ἀνδρὶ γυναῖκα, πολὺς δ' ὑμέναιος ὀρώρει.

Alii quidem fabrefacto in curru ducebant viro uxorem, multusq; hymenæus

menæus excitabatur. Hinc Plutarchus in de Virtutibus Fœm. ubi de Chiis: Ἀγομένης δὲ τῆς νύμφης ἐπὶ ζεύγους. *Cum autem Sponsa duceretur in vehiculo, &c.* Pollux lib. III. cap. 3. Ἐπὶ ζεύγους δὲ αἱ νύμφαι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μετῄεσαν. *Vehiculo verò Sponsæ plerumque vehebantur.* Adde Suidam voce Ζεῦγος, ubi latè ritum omnem describit: Item Synesium ep. 3. qvos laudat & Brissonius in de Ritu Nupt. pag. m. 515. Nam Apulei qvidem locus, qvem & ipsum citat, huc non pertinet, qvippe in qvo nupta vecta dicitur octophoro. Fuit enim hoc receptum etiam non nuptis, qvod jam in superioribus ostensum est. Datus autem honor apud veteres non modò per currus veros, sed & ex ære marmoreve factos. Qvales innumeri leguntur, apud Pausaniam præcipuè. Nimirum Græci dabant omnibus, qvi in ludis publicis curru extitissent Victores. Plinius lib. XXXIV. cap. 5. *Græci celetas dicabant in sacris Victores. Postea verò, & qui bigis vel quadrigis vicissent.* Qvanqvam non his solis, sed & aliis, qvos insigni honore volebant ornatos. Sic enim Philippum qvoq; Regem filiumq; ejus Alexandrum coluere. Unde idem Plinius dicti libri cap. 8. de Euphranore statuario: *Fecit & quadrigas bigasque. Item Alexandrum & Philippum in quadrigis.* Ab his res transiit ad Romanos, qvi sic triumphantes primum honorarunt, teste dicto auctore. *Vnde*, inqvit, *& nostris currus in his, qui triumphavissent.* Deinde illos, qvi dedissent Populo munus. Qvo respexit Cyprianus in sermone primo de Jejunio, ubi ait: *Quanto istic & apparatus uberior & sumptus largior exhibendus est, ubi munerario non quadriga vel consulatus petitur, sed vita æterna præstatur.* Videtur & Plinius hoc voluisse dicto ante loco, qvando dicit: *Non vetus & bigarum celebratio in his, qui Prætura functi curru vecti essent per Circum.* Nam *curru vecti per Circum* possunt intelligi, qvi auctores muneris & ludicri pompæ Circensi adfuissent. Sic enim receptum fuit. Unde Juvenalis Sat. X.

> *Quid, si vidisset Prætorem in curribus altis*
> *Exstantem, & medio sublimem in pulvere Circi?*

Et Symmachus VI. ep. 41. *Natali urbis suffectum Consulem currus, quo vehebatur, evolvit, per ferociam bigarum, quæ triumphum vehebant.* Triumphum vocat pompam Circensem, ante ludos Circenses,

 qvos

qvos dabat Consul ea die. Atq; hoc est ἅρμα ἱερὸν, seu sacrum vehiculum, qvod memorat Dionysius Halic. lib. V. *Alter Consul, Manius Tullius, in sacris his & ab urbe denominatis ludis, dum pompa deduceretur, è sacro curru in ipso Circo prolapsus est.* Postea res venit ad Imperatores Cæsaresqve, qvibus & ipsis currus decreti. Qvomodo Pollio de Pisone: *Cæteri consulti statuam inter triumphales, & currus quadrijugos Pisoni decreverunt.* Erat tamen differentia inter hos & triumphales currus, qvod hi essent rotundi, specie verorum, qvibus incedebant triumphantes, illi specie eorum, qvibus certabant in Circo, sicut monumenta prisca docent. Etiam hoc observandum, qvod hi currus facti non cum eqvis solum, sed & elephantis. Docet utrumqve Capitolinus in Maximinis, qvando ita scribit acclamatum Principibus: *Victoriæ caussa Principibus nostris, Maximo, Balbino & Gordiano, statuas cum elephantis decernimus, currus triumphales decernimus.* Faciunt alios currus triumphales, alios cum elephantis, ut apparet. Nam per statuas cum elephantis currus esse intelligendos, si nil aliud, nummi saltem temporum eorum ostenderent. Collocabantur autem currus illi in locis celebrioribus, circis, arcubus, & id genus. Unde Prudentius lib. II. in Symmach.

Frustra igitur currus summo miratur in arcu
Quadrijugos. – – – –

Et in nummis Augusti, Domitiani, Alexandri Severi, aliorumqve, currus ejusmodi, etiam cum elephantis, videas non semel. Pertinebant alias vehicula etiam ad ludos & certamina. Nam & Græci eis inde à temporibus Trojanis currebant, posita certa meta, ad qvam contenderent, qvemadmodum Homerus ipse auctor est. Liqvetq; amplius ex libro VI. Statii, ubi pariter certamina Græcorũ talia describit. Postea res est deducta ad solennia Græciæ spectacula, qvod notissimum, unde tandem Romam venit in Circum. Dionysius Halic. lib. VII. cap. 72. *Reliquum est, ut & de certaminibus, quæ post pompam* (Circensem) *inibantur, paucis disseram. Primus erat quadrigarum, bigarum singulariumque equorum cursus, sicut apud Græcos olim in Olympia, & nunc quoque.* Sed de Circi certaminibus Onuphrius & alii abunde. Nero instituit, non in Circo, sed in Abaco,

nec

nec qvadrigis veris, sed eburneis. Svetonius in vita ejus, cap. 22. ubi de summo ejus studio eqvorum & Circensium: *Inter initia imperii eburneis quadrigis quotidie in Abaco lusit.* Casaubonus ad hunc locum: *Satis constat, hoc genus lusus expressisse in Abaco Circensium simulacrum: Nam ea manifestò mens Svetonii.* Addit, idem factitatum ab Heliogabalo in triclinio, sicq; intelligendum Lampridium, ubi ait, cap. 27. *Quadrigas Circensium in tricliniis & in porticibus sibi semper exhibuit pransitans & cœnitans.* Sed vix mihi dubium, qvin de veris agat hic qvadrigis, non formatis ex ebore. Qvia seqvitur: *Convivas senes agitare cogens, nonnullos honoratos.* Scilicet, ut alii alia, & in his gladiatorum etiam certamina, sic Heliogabalus qvadrigas Circenses in cœna & ad mensam spectabat. Qvod non potest mirum videri, qvi cæterum ejus cogitare volet luxum. Vehiculorum qvoq; usus olim fuit aliqvis in Tragœdia; In eis enim agere ante theatrorum scenarumqve inventionem, & in vulgus ludere dicteriis solebant. Qvam ob rem Horatius in de Arte Poëtica v. 275. *Ignotum Tragicæ genus invenisse Camœnæ*

Dicitur, & plaustris vexisse poëmata Thespis.

Meminit & Sidonius Carm. IX. v. 232.

Aut plaustris solitum sonare Thespin.

Lambinus ad Horatium: *Antequam scena esset inventa, Thespis in plaustris tragœdias docebat, idemque agebat.* Et Johannes Bond. *Thespis Atheniensis, primus Poëta tragicus, tragœdias docuit, atque egit in plaustris, quibus poëtæ circa vicos fuerunt circumacti, antequam scena esset inventa.* Scaliger tamen factum hoc existimat non ante scenæ inventionem, sed ante destinationem ejus in peculiari qvopiam fixoqve loco, scenam enim pensilem tum solitam haberi, ut in plaustris posset circumvehi. Verba ejus lib. I. Poët. cap. 6. *Satis constat illud, à Thespi Poëta factam nitidiorem tragœdiam, qui primus pensiles scenas in plaustris circumegit.* Simili pæne modo Medici nonnulli circumvehere medicamenta sua solebant, & velut scenam artis suæ instruere, qvod ne hodie qvidem est ignotum. Græci eos ob hanc causam ἰατροὺς ἐπιδιφρίους appellabant, ut ex Troilo Sophista in prologo ad Hermog. observamus. Hesychius: Ἐπιδίφρια, τὰ ἐπὶ τῶν ἁρμαλίων δίφρων.

διφρω. Sic ergo & ἰατρὸς ἐπιδίφριος, qvia de vehiculo medicinam profitebatur. Eſt & ille celebris apud veteres vehiculorum uſus, qvando eis nuncii & tabellarii currebant. Auctor ejus apud Romanos fuit Auguſtus, de qvo Sveton. cap. 49. *Quo celerius ac ſub manum annunciari cognoſciq; poſſet, quid in provincia quaque gereretur, juvenes primo modicis intervallis per militares vias, dehinc vehicula diſpoſuit.* Subjicit & cauſam, cur vehiculis eos uti maluerit. *Commodius,* inqvit, *id viſum eſt, ut, qui à loco eidem perferrent litteras, interrogari quoque, ſi quid res exigeret, poſſent.* Meminit vehicularis hujus curſus etiam Plutarchus in Galba, ſimulq; oſtendit, qva ratione illa obtinuerint vehicula. *Servos publicos,* inqvit, *deſtinaverunt Conſules ad deferendum Imperatori Senatusconſultum, & conſignata dederunt diplomata: Quorum ſigno cujusque oppidi Magiſtratus per diſpoſitos curſus tabellariorum curſum accelerant.* Factum hoc ait interventu diplomatis, qvod Pancirollus in Comment. ad Not. Imp. p. 23. codicillos exponit duplicata charta. Sed inclino magis in ſententiam Budæi, qvi teſſeram cum ſigno principali ait fuiſſe. Plutarchus enim σφραγῖδα memorat in eo, alibiqve διπλώματα σεσημασμένον vocat, qvod apertè oſtendit, ſignum in eo ab impreſſo ceræ annulo fuiſſe, ſive id Principis unius, ſive aliorum Magiſtratuum, præſertim in provinciis degentium, fuerit. Qvo præſertim refero, qvod habet Plinius lib. X. ep. 14. *Rex Sauromates ſcripſit mihi, eſſe quædam, quæ deberes quam maturiſſimè ſcire, qua ex cauſſa feſtinationem tabellarii, quem ad te cum epiſtolis miſit, diplomate adjuvi.* Item, qvod habetur apud eundem epiſt. 121. & in reſponſione Trajani, ubi ait: *Nec dubitandum fuiſſet, ſi expectaſſes, donec me conſuleres, an iter uxoris tuæ diplomatibus, quæ officio tuo dedi, adjuvandum eſſet.* Verba, *quæ officio tuo dedi,* Buchnerus certè ſic exponit: *Quorum concedendorum tibi poteſtatem pro ratione officii, quod in præſenti ſuſtines, dedi.* Qvanqvam nil obſtet, qvo minus ipſis inhæreamus verbis, credamusqve datos Præſidibus provinciarum aliisq; Magiſtratibus ab Imperatore ipſo codicillos ſigno Imperatorio munitos ad iſtiusmodi uſus. Cum præſertim, qvod ex his Plinii epiſtolis obſervamus, tanta religione tractaverint, nec ad alia qvam publica negotia dederint, niſi

venia

venia ipsius Imperatoris ante impetrata. Erat autem opus diplomatibus & signis istiusmodi, ne ex caussa qvalibet qvislibet exigere vehicula posset ab iis, qvibus onus præstandi ea incumbebat, sed liqveret, præstari in usus Reipublicæ ac Principis. Multo magis autem postea hoc necesse fuit, cum à privatis hoc onus translatum est ad Fiscum post Severi tempora, ne absqve caussa publica patrimonium Imperatoris ab omnibus consumeretur. Cæterum, hunc cursum putant viri docti institutum ad exemplum Angarorum atq; Astandarum apud Persas, item Hemerodromorum apud Græcos. Et profectò, si respiciamus usum & propositum, ubiq; illud qvidem fuit idem. At Græcorum Hemerodromi currebant pedibus. Unde Livius lib. XXXI. cap. 24. *Et respondisset, ni speculator (Hemerodromos vocant Græci, ingens die uno cursu emetientes spatium) Athenas pervenisset.* Persarum verò Angari eqvitabant, nullisq; utebantur vehiculis, sicut liqvet ex prolixa eorum descriptione, qvæ legitur apud Xenophontem lib. VIII. Pæd. Unde & Herodotus lib. VIII. Τοῦτο τὸ δράμημα τῶν ἵππων καλέουσι Πέρσαι, Ἀγγαρήιον. *Hunc cursum equestrem Persæ vocant Angarium.* Contra cursus Augusteus & Romanus vehicularis fuit. Hinc Capitolinus de eo in vita Antonini c. 12. *Vehicularium cursum summa diligentia sublevavit.* Neqve alia est caussa, ob qvam eqvos ad hunc cursum destinatos olim nominaverint *veredos*. Festus: *Veredos antiqui dixerunt, quod veherent rhedas, id est, ducerent.* Qvanqvam postea res immutata fuerit, dictiq; veredi etiam eqvi simplices absqve rheda, destinati ad hoc munus. Unde Procopius lib. XI. de bello Pers. ὁ δὲ ἵππος τοῖς δημοσίοις ὀχούμενος, οὓς δὴ βερέδους καλεῖσθαι νενομίκασιν. *Equus verò, quo utuntur in viis publicis, quales usitatum veredos appellari.* Nempe seqventibus temporibus obtinuit, ut cursus hic eqvestris esset, sicut idem Procopius testatur, ex qvo descripsit etiam Pancirollus. Verba hæc sunt: *Imperatores Romani modum excogitarunt, quo cuncti sibi quam celerrimè possent nunciari, & ut scirent, quæ ubique inter hostes agerentur, & si qua in civitatibus seditio, vel quid aliud improvisum à Præsidibus, vel aliud quomodocunque oriretur, & ut annua tributa velociter & tutò transmitterentur. Publicum ergo & celerem quendam cursum hoc mo-*

do instituerunt: Viro expedito ad iter diei stationes constituerunt quandoque octo, quandoque pauciores, non tamen minus quinque, quod plurimum eveniebat. Quadraginta verò equi in singula mansione stabulabantur, & itidem hippocomi, ad curandos, quot poterant, equos, erant destinati. Sed de cursu isto jam prolixè alii. Venio ad usum alium, qvo fuerunt, qvi vehicula haberent loco ædium, & in eis habitarent. Celebres hoc nomine sunt Scythæ, qvando inde nomen qvoqve pepererunt sibi, atq; *hamaxobii* sunt appellati. Theodoretus in Paneg. Joann. Chrys. apud Photium: Πρῶτος παρὰ τοῖς ἁμαξοβίοις Σκύταις θυσιαστήρια ἐπήξας. *Primus apud Scythas hamaxobios aras extruxisti.* Nempe *hamaxa* Græcis plaustrum est. Habitabant autem in plaustris corio contectis. Justinus lib. II. cap. 2. *Vxores liberosque secum in plaustris vehunt, quibus coriis imbrium hyemisq; caussa tectis pro domibus utuntur.* Mallent viri docti legere *corticibus* pro *coriis*, sed nil immutandum, nam de coriis testatur etiam Cinnamus lib. I. Hist. ubi de Scythis: *Plaustris se circumdederunt*, βοείοις ἄνωθεν βύρσαις περιλαβόντες, *quæ coriis bovinis supernè habebant contecta.* Sed de hac re dicam & seqventi libro. De plaustris confirmat & Ammianus, qvando tribuit Alanis, qvi Scythæ sunt, lib. XXXIX. *Vagantur supersidentes plaustris, quæ operimentis curvatis corticum per solitudines conferunt.* Item lib. XXXI. *Nec enim ulla sunt eis tuguria, aut versandi vomeris curæ, sed carne & copia victitant lactis, plaustris supersidentes, quæ operimentis curvatis corticum per solitudines conferunt, sine fine distentas.* Item post: *Velut carpentis civitates impositas vehunt, maresque supra cum fœminis coëunt. Et nascuntur in his & educantur infantes, & habitacula sunt illis perpetua, & quocunque ierint, illic genuinum existimant larem.* Eadem commemorat & de Hunnis. Adscribam verba ejus etiam de ipsis: *Omnes sine sedibus fixis, absque lari vel lege aut ritu stabili dispalantur, semper fugientium similes, cum carpentis, in quibus habitant, ubi conjuges ex villis vestimenta contexunt, & coëunt cum maritis, & pariunt, & ad usq; pubertatem nutriunt pueros. Nullusq; apud eos interrogatus respondere, unde oritur, potest, alibi conceptus, natusque procul, & longius educatus.* Eandem olim veterum Gothorum consvetudinem fuisse, discimus ex B. Ambrosio, qvi

propterea de ipſis ep.73. *Vt Gothis olim plauſtra ſedes erant, ita nunc plauſtrum eccleſia eſt.* Vocat *ſedem*, qvod alias eſt *domicilium*. Qvemadmodum & Mela lib.II. *Hujus flexum Briges amnis ſecat, Agathyrſi & Sauromatæ ambiunt, quia pro ſedibus plauſtra habent, dicti hamaxobitæ.* Ubi nota, dici *hamaxobitas*, qvi aliis ſunt *hamaxobii*, & ad genus hoc in plauſtris habitantium referri Agathyrſos etiam, & Sauromatas. Etiam de Æthiopibus ex Philoſtrato colligimus, qvi lib.VI. cap.12. vitæ Apollonii, eos ἐφ' ἁμαξῶν πεπολισμένους nominat, hoc eſt, tales, qvi rempublicam ſuam habeant in vehiculis. Neſcio, an Cimbros qvoq; in hunc cenſum referre debeamus. Eqvidem ſic Plinius lib.VIII. cap.40. *Canes defendere Cimbris cæſis domus eorum plauſtris impoſitas.* Sed hæc lectio eſt Dalechampii. Alii libri habent, *cæſis Dominis*. Rhenanus edidit: *Cimbros cæſis Dominis e.p. impoſiti.* Hermolaus Barbarus: *Cimbro ac cæſis Dominis eorum plauſtris impoſitis.* Puto lectionem veram eſſe: *Canes defendere Cimbras, cæſis Dominis eorum plauſtris impoſitis.* Loqvi de mulieribus Cimbrorum videtur, qvæ maritos ſecutæ fuerant in bellum. Eas defenderunt canes, cum viri eſſent cæſi, plauſtrisqve impoſiti, qvo eripi hoſtibus ad ſepulturam poſſent. Niſi malimus, *cæſis Dominis earum, plauſtris impoſitas*, ut impoſitæ plauſtris ipſæ mulieres intelligantur, ritu militiæ, de qvo in ſeqventibus. Sanè de Cimbrorum mulieribus Plutarchus etiam in C.Mario: Αἱ γὰρ γυναῖκες ἐπὶ τῶν ἁμαξῶν μελανείμονες ἐφεστῶσαι. *Fœminæ conſiſtebant in plauſtris pullatæ*, qvanqvam nihil habeat de canibus. Cæterum, ut his vehicula domorum vice habebantur omni tempore, ita aliis nonnullis ex occaſione, noctu præſertim, qvod de Regibus Hebræorum obſervat Grotius. In defectu namq; domus vehiculum pro tecto eis ait ac cubiculo fuiſſe. Idq; colligit ex lib.I.Reg.cap.26. ubi ſic vulgata: *Venerunt ergo David & Abiſai ad populum nocte, & invenerunt Saul jacentem & dormientem in tentorio.* Grotius hoc loco ita notat: *In tentorio: LXX.* ἐν λαμπήνῃ. *Ita vocabatur currus Regius, teſte Polluce. Optimè. Nam Reges ſolent, ubi domus non ſunt, dormire in curribus: Et vox* עגלה *ab eadem origine currum ſignificat plurimis in locis.* Pertinebant alias vehicula ad valetudinem. Atq; primum qvidem ad

exercitationes qvasdam corporis. Firmat Plinius exemplo suo. Inde lib. IX. ep. 36. ad Fuscum: *Vbi hora quarta vel quinta, (neq; enim certum dimensumq; tempus) ut dies svasit, in Xystum me vel cryptoporticum confero, reliqua meditor & dicto, vehiculum conscendo.* Et paulò post: *Nonnunquam ex hoc ordine aliqua mutantur. Nam si diu tacui vel ambulavi, post somnum demum lectionemque non vehiculo, sed, quod brevius, quia velocius, equo gestor.* Bene, *gestor*, ad gestationes enim referebant, ipsi qvoq; Medici. Celsus lib. II. *Genera gestationum plura, sed tamen levissima est navi vel in portu, vel in flumine, vehementior in alto mari vel lectica aut scamno, acrior vehiculo.* Ac de istiusmodi gestatione accipio, qvod de Trimalcionis puero in chiramaxio lato memorat Petronius, ut dicam alio loco. Solebat porro hæc gestatio institui in porticibus plerumqve aut nemoribus ad hoc adornatis. Unde Juvenalis Sat. IV. de Crispino:

> *Quid refert igitur, quantis jumenta fatiget*
> *Porticibus, quanta nemorum vectetur in umbra.*

Lubinus hoc loco: *Viridaria & hortos egregios intellige, in quibus vectabantur, & umbram captabant in calore æstatis.* Deinde morbos qvoqve, si qvando eis essent infestati, pellere vectatione tali qværebant. Ita Seneca gestatione tali utebatur, qvo abstergeret bilem, faucibus hærentem. Ipse Epist. 55. *A gestatione cum maximè venio, non minus fatigatus, quam si tantum ambulassem, quantum sedi. Mihi tamen necessarium erat concutere corpus, ut, sive bilis insederet faucibus, discuteretur, sive ipse ex aliqua caussa spiritus densior erat, extenuaret illum jactatio, quam profuisse mihi sensi. Ideò diutius vehi perseveravi, invitante ipso littore,* &c. Laudant Medici & in capitis affectionibus, visu debilitato, paralysi, epilepsia, febribus ad postremum, qvod prolixè Hieronymus Mercurialis lib. III. Artis Gymnasticæ, cap. 10. & lib. VI. cap. 10. testatur. Sed &, si qvi alias ob morbum pedibus uti difficulter possent, ministerio vehiculorum incedebant. Inde illud legis XII. tab. *Si in jus vocat, si morbus ævitasve vitium extitit, qui in jus vocabit, jumentum dato.* Qvod exponit Sext. Cæcilius apud Gellium lib. XX. cap. 1. his verbis: *In jus vocato pauperrimo homini vel inopi, qui aut pedibus fortè ægris esset,*

aut

aut quo casu alio ingredi non quiret, plostrum esse dandum censuerunt, neque insterni tamen delicatè arceram jusserunt, quoniam satis esset invalido hujusmodi vectaculum. Liqvet, plaustro aut vehiculo usos tales, si qvando procedere in publicum necesse foret. Ita cum se ipsum sauciasset Pisistratus, ἧκεν εἰς ἀγορὰν ἐπὶ ζεύγυς κομιζόμενος, inqvit Plutarchus in Solone, hoc est, *rheda vectus in forum.* Neq; alio retulerim, qvod legitur de Erichthonio. Servius ad Georg. III. Virg. *Erichthonius ad tegendam pedum fœditatem junctis equis usus est curru, quo tegeret sui corporis turpitudinem.* Dicit qvidem, factum ad tegendam pedum fœditatem. Verum ea non tam fœditas qvam infirmitas intelligenda, qvando pedes draconteos volunt habuisse. Sunt enim dracontei, qvibus reptant serpuntqve potius, qvam ambulant. Cœci qvoq; usi sunt vehiculis, cum in publico versari deberent. Cornelius de Timoleonte, cap. 4. *Hic cum ætate jam provectus esset, sine ullo morbo lumina oculorum amisit, &c. Veniebat autem in theatrum, cum ibi concilium populi haberetur, propter valetudinem vectus jumentis junctis, atq; ita de vehiculo, quæ videbantur, dicebat.* Eadem commemorat Plutarchus. Respexerunt porro huc, qvi apud Romanos etiam Marcello cœco vehiculum decreverunt, qvo in curiam itaret. Qva de re qvia dixi satis in superioribus, hic nihil repeto. Videtur autem in universum hoc tributum senibus, ut vehiculo uterentur. Inde in lege XII. tabularum ante adducta: *Si ævitas vitium extitit.* Et Gellius prædicto loco: *Arcera nimis ægri aut senes portari cubantes solebant.* Hac de caussa etiam Ausonius epist. 14. ad Paulum senem:

Pelle soporiferi senium nubemque veterni,
Atque alacri mediam carpe vigore viam.
Sed cisium aut pigrum cautus conscende veredum.
Non tibi sit rhedæ, non amor acris equi.

Memoratqve de Antiocho Medico Galenus, qvod annos natus plusqvam octoginta, si ei longius ire necesse esset, sella aut vehiculo uteretur. Sic de Spurinna septem & septuaginta annorum Plinius lib. III. epist. 1. *Deinde considet, & liber rursus, aut sermo libro potior: Mox vehiculum ascendit: Assumit uxorem singularis exempli, vel ali-*

quem amicorum, ut me proximè. Qvæ exempla ſimul docent, non ob infirmitatem modò, ſed & exercitationem, adhibita à ſenioribus. Venio ad alium vehiculorum uſum: Solebant enim eis aliqvando exportari defuncti. Atq; primum qvidem factum hoc honoris gratia: Nam Matronæ, qvæ filios habuiſſent in curuli dignitate conſtitutos, curru ſellaq; curruli efferebantur. Ita colligit Joſ. Scaliger ex illo Propertii lib. IV. el. 12. ubi Cornelia ad Paulum:

-- -- -- Sim digna merendo
Cujus honoratis oſſa vehantur equis.

Veteres habuerunt *aquis*, ſed alteram ſui codicis ait eſſe lectionem, additqve: *Hæc confirmant, quæ ſuperius dixi, nempe Matronas honorariis veſtibus, curru & ſella curuli efferri, quæ filios conſulares aut aliis curulibus Magiſtratibus functos relinquerent. Nam equi honorati ſunt curules, vel currus prætorius, in quo ſella curulis.* Deinde ſumptus minuendi gratia in pauperibus ac ſervis. Apud Maſſilienſes profectò ſic obtinuit, de qvo Valerius Maximus lib. II. cap. 1. *Duæ etiam ante portas eorum arcæ jacent; Altera, qua liberorum, altera, qua ſervorum corpora ad ſepulturæ locum plauſtro devehuntur.* Ubi nota plauſtri uſum in hoc negocio. Forſitan fecerunt ita & Romani, maximè, cum ſervi eſſent ſepulturæ tradendi, qvando & in aliis pecorum ritu habuere, pecora verò mortua plauſtris evehuntur. Damnatos profectò extulere plauſtris, idq; contumeliæ fiebat cauſſa, qvæ non aliunde orta videtur, qvam qvod ſic pecoribus & ſervis redderentur ſimiles. Herodianus lib. IV. cap. 6. Τὰ δὲ πτώματα φερόμενα μεθ' ὕβρεως πάσαις ἁμάξαις ἐπιτεθέντα, ἔξω τῆς πόλεως κομισθέντα σωρηδὸν κατεπίμπρατο, ἢ ὅπως δὴ ἐῤῥίπτετο. *Ipſa cadavera plauſtris omnibus per contumeliam impoſita atque extra urbem exportata acervatim aut temerè injecta rogis comburebantur.* Loqvitur de amicis & miniſtris Getæ Imperatoris, qvos Caracalla frater condemnatos hac infamia notaverat. Videntur tale qvid & illi attendiſſe, qvi ſic Commodi cadaver extulere. Idem auctor lib. II. Τὸ μὲν οὖν σῶμα τοῦ βασιλέως οὕτω κλαπὲν, ἐκκομισθέν τε τῆς αὐλείου θύρας, νύκτωρ ὀχήματι ἐπιθέντες, εἰς τὸ προαστεῖον ἀπέπεμψαν. Ita Meurſius emendat, cum priores, imò poſtea qvoqve Argentorati excuſi habeant ἀριστεῖον, qvod haud dubie depravatum eſt. Senſus: *Corpus*

princi-

principio furtim elatum ac per noctem vehiculo impositum in suburbium miserunt. De suburbio est sermo, ubi culina, locus pauperum, servorum, damnatorum sepulturæ destinatus. Præter hæc consvetudo efferendi mortuos in vehiculis obtinuit qvandoqve, cum in lue publica præ multitudine defuncti non possent efferri in lectis. Qva de re testimonium habemus Zonaræ in Const. Copron. ubi agit de pestilentia ingenti per Siciliam, Calabriam & Græciam: *Tanta fuit morientium multitudo, ut efferri non possent, sed plura cadavera simul curribus imposita eveherentur.* Et Paulus Diaconus de pestilentia simili sub Constantino: *Ex necessitate multa excogitatum est, quod super animalia tabulæ sternerentur, & ita super has impositi mortui deferrentur. Pari modo & alii in plaustris suprapositi asportabantur.* Legimus hoc ipsum aliqvando factum ob itinerum longinqvitatem. Sic enim Athenienses civium suorum, qvi cecidissent in bello, cadavera tot componebant arcis, qvot habebant tribus, & sic referebant in urbem vehiculis, qvod ex, nescio qvo, veteri testatur Alexander Ferrariensis lib. III. cap. 10. Nisi respexisse Thucydidem putamus, qvi sic ea de re lib. II. Interprete illius optimo, Enegkelio Barone: *Eadem hyeme Athenienses more patrio exequias bello primum absumptis publicè fecerunt, in hunc ferè modum: Extructo triduo ante tabernaculo, occisorum ossa proponunt, & suis quisq; aliquid pro lubitu addit. Cum verò efferrendum est funus, arcas ex cupresso, suæ quamque tribus ossa continentes, currus singularum tribuum singulas vehunt, &c. Comitantur funus pro voluntate cujusque cives peregrinique, & fœminæ cognatione eos aliqua attingentes ad sepulchrum lamentantur. Ponunt eos in publico monumento, quod est in pulcherrimo suburbio civitatis.* At his verbis, currus istos secum habuisse in militia, Thucydides non ait, qvod tamen Alexander videtur voluisse, qvando ait: *Cadavera tot arcis componebant, quot erant tribus, & referebant in urbem vehiculis.* Itemq; Alexander Neapolitanus, seu ab Alexandro, qvi expresè lib. VI. Genial. Dier. cap. 14. *Inolevit mos Athenis, ut singulæ tribus singulas arcas, in quibus cadavera & dispersas reliquias illorum, qui bello ceciderant, suæ cujusque tribus, inquisita colligerent, in expeditione vehiculis ferant.* Non, inqvam, latas arcas

cas in expeditione dicit Thucydides, ſed in urbe congeſta in eas oſſa, ut ſic ſingulæ plauſtris ſingulis ad ſepulchrum publicum poſſent deferri. Itaq; habuerint ſua ex alio qvopiam uterq; Alexander, vel Thucydidem non rectè aſſecuti fuerint, neceſſe eſt. Qvanqvam vero non repugnet, oſſa qvoq; reportaſſe domum in vehiculis. Qvi enim alias qviviſſent commodè? Adde, qvod & alibi ſic ſveverint. Qvod colligimus exemplo Alexandri, qvem in curru Alexandriam perlatum memorant. Diodorus lib. XVIII. συντετελεσμένην τὴν ἁρμάμαξαν, ἐφ' ἧς ἔδει καταχομισθῆναι τὸ βασιλικὸν σῶμα, παρεσκευάζετο τὰ πρὸς τὴν κομιδήν. *Harmamaxa, qua regium cadaver transvehendum erat, jam confecta, ad translationem ejus ſe præparabat.* Paulò aliter Ælianus noſter lib. XI. cap. ult. ita tamen, ut & ipſe currum memoret in hoc negotio. Et ſic alibi qvoq; obſervamus factum. Ita namq; circumvehere cadaver Regis ſui defuncti Scythæ conſveverunt, teſte Herodoto in Melpomene. *Quum Rex eorum deceſſit*, inqvit, *accipiunt mortuum corpore incerato, alvo evulſa atque expurgata, quam ſilere contuſo & thimiamate apiiq; ſemine & aniſi quum expleverunt, reſuunt rurſus, impoſitumq; plauſtro cadaver ad aliam gentem ferunt. Quod qui excipiunt, eadem agunt, quæ regii Scythæ*, &c. *Poſtmodum Regis cadaver carpento ferunt ad aliam gentem, cui imperitant, quæ ipſos comitatur ad eos, unde primum venerant.* Sed hoc ſatis. Occurrit & vehiculorum uſus aliqvando ad ſupplicia & pœnas. Qvo referimus, qvod Homerus prodidit de Hectore ad currum religato ab Achille, atq; ſic per terram tracto, lib. X. Iliad. Dictys Cretenſis lib. III. *Achilles cum cæde inimiciſſimi, tum memoria doloris ferox, ſpoliatum armis hoſtem, mox conſtrictis in unum pedibus vinculo, currui poſtremo adnectit. Dein, ubi aſcendit ipſe, Automedonti imperat, daret lora equis. Ita curru concitato per campum, qua maximè viſi poterat, pervolat, hoſtem mirandum in modum circumtrahens: Genus pæne novum miſerandumque.* Sed hoc qvidem Hectori evenit jam occiſo. At verò vivo filiæ Limones adultero, per Hippomenem, unum ex Codri poſteris. Heraclides in Polit. Ἐκεῖνον μὲν ἀνεῖλεν ὑποζεύξας μετὰ τῆς θυγατρὸς τῷ ἅρματι. *Ipſum* (adulterum) *necavit, currui alligatum una cum filia.* Simili modo Betim ultus eſt Alexander, de qvo Curtius lib.

lib. IV. cap. 6. *Per talos ſpirantis lora trajecta ſunt, religatumque ad currum traxere circa urbem equi, gloriante Rege Achillem, à quo genus ipſe deduceret, imitatum ſe eſſe pœna in hoſtem capienda.* Alia eſt ratio, qvando nocens alligatur vehiculis duobus, & ſic diſtrahitur in partes. Priſcis temporibus hoc accidit Metio apud Romanos. Livius lib. I. c. 28. *Exinde duabus admotis quadrigis, in currus earum diſtentum illigat Metium. Deinde in diverſum iter equi concitati lacerum in utroque curru corpus, qua inhæſerant vinculis membra, portantes.* Florus lib. I. cap. 3. *Ruptorem fœderis Metium Fufelium, religatum inter duos currus, pernicibus equis diſtrahit.* Habes nominatim currus: Ad qvos qvo pacto religatus fuerit, declarat Dionyſius Halicarnaſſenſis. Et Servius ad Virgilii VIII. *Metium poſt victoriam captum Tullius Hoſtilius religavit ad duas quadrigas, ita, ut ab unis quadrigis traherentur manus, pedes verò ab alteris: Quibus agitatis velociter, eum crudeli morte diſcerpſit.* Sunt, qvi ſupplicii hujus auctorem faciunt Herculem. Freinshemius in Notis ad Florum: *Id ſupplicii Herculem inveniſſe ferunt.* Reſpexit, ut opinor, Godelevæum, qvi ad Livium, ubi de Metii ſupplicio, hoc modo: *Hoc ſupplicii genus ab Hercule inventum eſſe conſtat, qui florenti adhuc ætate Regem Euboëæ Pyrechmen bellum Bœotiis inferentem vicit, victumque pullis equinis ita alligavit, ut in duas dispertiretur partes, ut refert Plutarchus cap. 13. Paral.* Sed nonnihil differunt, alligare ad currus cum qvadrigis, aliud ad eqvos ſimplices. Hoc factum ab Hercule, non illud. Ita enim Plutarchus ipſe: Πώλοις δὲ προσδήσας, καὶ εἰς δύο μέρη διελὼν τὸν Πυραίχμην ἄταφον ἔῤῥιψεν. Malè vertunt: *Pullisque equi alligatum in duas partes diſcerpſit, inſepultumque abjecit:* Deberent enim, *equis alligatum,* qvoniam πῶλοι Græcis ſæpe ſimpliciter ſunt *equi.* Et ſic ipſe ſtatim in hiſtoria Metii: Τὸν βασιλέα δύο πώλυς συζεύξας διεσπάραξεν. Ubi ſimiliter reddendum erat: *Duos jungens equos eum diſcerpſit.* Licet verò & Plutarchus nudos eqvos nominet in Metii ſupplicio, & iccirco illud Pyrechmes huic aſſimilet, fecit tamen id, ſecutus alios auctores, contra ſententiam plerorumq; Romanorum. Ipſe Varro lib. I. de Gente Pop. Rom. *Metium Suffetium equis ad curriculum ex utraque parte deligatum diſtraxit.* Meminit alias ſupplicii hujus & Se-

neca ep.14. ubi licet legat Lipſius, *distracta in diverſum actis cruribus membra,* tamen *curribus,* qvod habent vulgati, & Gronovii optima editio, præferendum, cum *acta crura* parum commodè dicantur, qvæ flexis arboribus ſunt innexa, neqve crura ſolum, ſed & brachia religari conſveverint. Reperimus etiam, qvi ſubjecti plauſtris, comminutiq; rotis fuerunt. Memoratq; nominatim Plutarchus in Galba delatorem Aponium hujusmodi ſupplicio affectum: Ἀπόνιον δέ τινα τῶν κατηγορικῶν ἀνατρέψαντες, ἁμάξας λιθοφόρους ἐπήγαγον. *Aponium quendam ex delatoribus proſtraverunt, & per corpus ejus onuſta lapidibus plauſtra egere.* Aliqvando rotæ ſolæ huc adhibitæ, qvomodo videmus hodieq; ſontes rota contundi ad mortem. Qvanqvam genus hoc ſit recentius, &, ut Bodinus cenſet lib. V. de Rep. excogitatum à Germanis. Gallo-Francis tribuit Barthius lib. IX. Adv. c. I. propter iſta Galteri lib. VIII. Alex.

> *Hoc habitu quondam Burchardum Flandria vidit*
> *Solventem meritas, occiſo Principe, pœnas.*
> *Quem rota pœnalis pro tanto crimine torſit,*
> *Totaque confregit Ludovico vindice membra.*

Item, qvod in Gloſſis rota ſit *Gallicula.* Verba veteris Gloſſarii, ſub titulo Excerptorum laudati, ita habent: *Galliculæ,* τροχάδες. Nec videtur error in ſcriptura, qvando & in Gloſſis Græco-Latinis ita reperitur, τροχὰς, *gallicula.* Sed gallicula hic nihil pertinet ad rotam, qvam nec τροχὰς ſignificat. Rota Græcè eſt τροχὸς, non τροχὰς, qvod ſine cauſſa Barthius in τροχὸς putavit immutandum: Τροχὰς verò gallicula. Heſychius: Τροχάδες, σανδάλια ἀπὸ αἰγείου δέρματος. Vides, adeò non ſignificare rotam, ut ſint ſandalia de genere calceorum, qvalia & gallicæ & galliculæ. Itaq; in conjectatione ſua fruſtra Barthius hic fuit. Nec tamen repugnem, apud Gallos Francosq; genus hoc ſupplicii fuiſſe olim receptum, propter verba Galteri, qvæ apertè memorant confracta membra. Rotas habuere Græci qvoq; ac Latini, ſed ſolummodo ad torqvendum, non adimendam vitam. Talis rota, in qvam reponebantur ſervi, cædebanturq; virgis. Scholiaſtes vetus Ariſtophanis in Pace: Οἱ δοῦλοι σφαλλόμενοι ἐπὶ τοῦ τροχοῦ δεσμευόμενοι καὶ συρόμενοι ἐτύπτοντο, ἀνακλώμενοι ἐν αὐτῷ. *Servi delinquentes ſuper*

rotam

rotam religati & tracti verberibus multabantur, in ea reflexi. Religabantur verò manibus. Qvod indicat Achilles Tatius lib. VI. Φερέτω τροχὸν, ἰδοὺ χεῖρες, τεινέτω. Sic enim distingvendum est, Salmasio auctore, atq; explicandum: *Rotam inferat; Ecce manus, eas extendat.* Qvid autem est ἀνακλώμενοι apud Scholiast. vel *reflexi in ea?* Puto machinam sic fuisse structam, ut nocens ab una parte religatus incumberet orbi bene lato, eoqve circumacto tenderetur. Suidas in voce τροχισθεῖσα: Ἀπὸ τοῦ τροχοῦ ὅπερ ὄργανον βασανιστικὸν, καὶ διατεῖνον τὰ σώματα. Verbum hoc *dictum à rota, quæ instrumentum tortorium, quo corpora extenduntur.* Neq; mirum, cum in pedibus haberent religata pondera, si modò rectè sese habent, qvæ leguntur apud Josephum in de Maccabæis. Verba hæc sunt: *Illigari igitur, mole pedibus appensa, atque innecti rotæ jubetur Maccabæus, ita etiam in gyrum circuli porrectus, ut solutis hinc inde visceribus, venisque distentis, dolores ipsius & pœnæ crescerent.* Ita sese habent verba Erasmi, qvi hunc librum reddidit Latinè. At Josephus ipse ita loqvitur: Ἀνέβαλον αὐτὸν περὶ τὸν τροχὸν, περὶ ὃν κατατεινόμενος ὁ εὐγενὴς νεανίας, ἔξαρθρος ἐγένετο, καὶ κατὰ πᾶν μέλος κλώμενος. In qvibus verbis nil occurrit de ponderibus, tantum membra singula dicuntur extenta, & articulos omnes è loco suo emotos, ipse damnatus postremo conjectus περὶ τὸν τροχὸν, qvod plane id significat, qvod dixi. Non videlicet ligatum super radios, sed in orbe sive circulo rotæ. Qvare illa qvoq; non sunt rectè reddita, qvæ seqvuntur: Ταῦτα λέγοντι πῦρ ὑπέστρωσαν, καὶ διηρέθισαν τὸν τροχὸν προσεπικατατείνοντες. Ἐμολύνετο δὲ πάντοθεν αἵματι ὁ τροχὸς, καὶ ὁ σωρὸς τῆς ἀνθρακιᾶς τοῖς τῶν ἰχώρων ἐσβέννυτο σταλαγμοῖς, καὶ περὶ τοὺς ἄξονας τοῦ ὀργάνου περιέῤῥεον αἱ σάρκες. Erasmus ita vertit: *Hæc eo loquente præparatur incendium, &, ut erat affixus rotæ, igni in catasta objicitur, atque ita tendentibus corpus radiis & contrahentibus flammis costis deinde patentibus laterum vitalia rumpuntur..* Nihil tale dicitur in Græcis, qvorum sensus verus hic est: *Ista dicenti substraverunt ignem excitaruntque, rotam juxta intendentes. Rota verò undiquaque maculabatur sangvine, prunarum autem cumulus rore humorum destillantium extingvebatur, & circa machinæ axes diffluebant carnes.* Nihil hic de radiis rotæ, sed de axe, cui incidebant carnes corporis lacerati, qvod impositum fuit orbi.

Sed nec, qvæ de igni habentur, satis intellexit Erasmus. Putavit in eum una cum rota fuisse conjectum damnatum. At Josephus prunas ait substratas, ut alligatus rotæ non tenderetur solum, sed & torreretur. Atq; sic receptum fuit in hoc genere, ideò ignis ferè una cum rota memoratur. Achilles Tatius, post ea, qvæ de rota paulò ante protuli: Φερέτω καὶ μάστιγας, ἰδοὺ νῶτος, τυπτέτω. Κομιζέτω πῦρ, ἰδοὺ σῶμα, καιέτω. *Afferat & flagra, ecce tergum, verberet. Ferat ignem, ecce corpus, comburat.* Sic enim distingvit explicatq; Salmasius. Atq; statim post: Λάμβανε κατ' ἐμοῦ τὰς μάστιγας, τὸν τροχὸν, τὸ πῦρ. *Cape in me flagra, rotam, ignem.* Apulejus lib. III. Asini: *Nec mora, cum ritu Græciensi ignis & rota, tum omne flagrorum genus inferuntur.* Habes ecce ignem simul cum rota. Sed & flagra, qvia, sicut dixi ab initio, & hoc receptum fuit, ut simul damnati verberarentur. Aristophanes in Pace:

Ἐπὶ τοῦ τροχοῦ χ' ἑλκοίτο μαστιγούμενος.

Vertit Florens Christianus:

Flagris secetur, & trahente eat rota.

Qvod non satis est evidens, qvando non ibant tracti rota, sed ei impositi trahebantur ad divulsionem membrorum, & interea proscindebantur flagris, idqve veritatis extorqvendæ vel alterius rei obtinendæ gratia, non verò adimendæ vitæ, in qvo rota Græciensis à rota Germanorum Francorumve differebat, contra qvam pleriq; docti censuere. Gerardus ad Plutum Arist. *Noxii alligabantur rotis, ut radiis rotarum convulsi lenta quidem morte, sed maximo cruciatu, illic perimerentur.* Neutrum horum verum, nam nec alligati radiis, nec perempti. Docet ipse Aristophanes:

Ἐπὶ τοῦ τροχοῦ γὰρ δεῖ σ' ἐκεῖ στρεβλούμενον
Εἰπεῖν, ἃ πεπανούργηκας. -- --

Sententia est clarissima, *super rotam,* ait, *te incurvatum hic oportet proloqui, quæ feceris prava.* Frischlinus perperam sic reddidit:

-- -- -- *Nam oportet te, rotæ*
Illic revinctum & radiis insertum, tua
Flagitia profiteri.

Nulla mentio hic radiorum: Tantum dicit rotæ tormento eo compulsum iri, ut veritatem profiteatur. Veritatis ergo exprimendæ

dæ caussa, non perimendi sontis, rota est inventa, ut ne Cœlius Rhodiginus qvidem rectè cum rota Germanorum junxerit. *Rotæ tormentum*, ait lib. X. cap. 5. *Germanorum ferè peculiare censetur: Ita tamen, ut ejus meminerit Aristophanes Pluto.* Falsum hoc. Non agit de rota Germanorum, verum ea, qvam vocavit *Græciensem* Apulejus. Itaq; nec illud probum, qvod seqvitur: *Rotæ inseruntur noxii, & membratim rotarum convulsi radiis lentitudine mortis maximo cruciatu perimuntur.* Non perimuntur rota veteri Græciensi, sed torqventur. Ita torqvetur peregrinus ille apud Plutarchum in vita Niciæ, qvi cladem Atheniensium in tonstrina narraverat, ut rei à se nunciatæ proderet auctorem. Ita fuerunt, qvi Phocionem censuerunt torqvendum ad edendos conjurationis socios, priusqvam ad ultimum duceretur supplicium, apud eundem Plutarchum in vita Phocionis. Pertinet huc qvoq; dictum Plauti, qvando ait Act. II. Cistell. scen. 1.

Iactor, crucior, agitor, stimulor, versor in amoris rota miser.

Sed de rota satis, redeo ad integra vehicula, qvæ adhibebantur qvoq; ad infamiam. Qvomodo apud Scythas, qvi vates falsus erat, imponebatur plaustro sarmentis onusto, qvæ simul accendebantur igne. Herodotus lib. III. *Falsos vates hunc in modum necant: Plaustrum concameratum, ubi sarmentis referserunt, bobusque junxerunt, vaticinos pedibus implicatis, & manibus post tergum revinctis, atque ore obstructo, extendunt in medium sarmentorum: Incensisque sarmentis territando agitant boves, quorum boum multi cum vaticinis concremantur, multi ambusti, cremato utique plaustri temone, aufugiunt.* Romani parricidas affecturi supplicio, plaustro deferebant ad mare juncto bobus nigris. Ita docet Glossarium vetus, qvod citat Savaro ad Sidon. IV. ep. 24. *Fuit lex quædam hujusmodi omnibus hominibus, ut, qui parricidium fecisset, publicè in culleo missus cum vipera & cane & simia & gallo, impiis animalibus, impius homo super plaustrum, junctum nigris bobus, deferretur in mare, & projiceretur in profundum.* Eadem plane habet Dositheus, Grammaticus græcus, in Sententiis & Epistolis Hadriani Imperatoris, ex qvo adducit Demsterus ad Rossinum verbis græcis, ut alter ex altero transscripserit.

Neſcio, num qvid ſimile receptum fuerit apud Græcos in proditoribus. Phocion ſaltem, hujus criminis reus, ita vectus eſt. Plutarchus in ejus vita: Καὶ προῆν τὸ σχῆμα τῇ κομιδῇ λυπηρὸν, ἐφ' ἁμάξαις κομιζομένων αὐτῶν διὰ τοῦ Κεραμικοῦ πρὸς τὸ θέατρον. *Species vecturæ fuit triſtis admodum, plauſtris vecti per Ceramicum fuerunt ad theatrum.* Atq; hi vehiculorum uſus ferè pacis tempore. Fuit & eorum uſus non exiguus in bello. Populi profectò antiqviſſimi hoc genere pugnarunt. Qvod ex ipſo Moſe diſcimus, qvi exercitum Pharaonis & Ægyptiorum æſtimat ex ſolis curribus. Verba ejus Exodi 14. *Iunxit ergo currum,* (Pharao) *& omnem populum ſuum aſſumſit ſecum. Tulitque ſexcentos currus electos, & quicquid in AEgypto currum fuit, & Duces totius exercitus.* Simili modo in exercitu Seſoſtris Diodorus lib. I. memorat ζεύγη πολεμιστήρια δισμύρια καὶ ἑπτακισχίλια, *currus militares ad viginti ſeptem millium numerum.* Sic de Jabin, Rege Cananæorum, legimus in libro Judic. cap. 4. *Nongentos habebat falcatos currus.* Habuerunt & Aſſyrii. Diodorus lib. II. de Nino memorat, qvod in exercitu ſuo adverſus Bactrianos adhibuerit ἅρματα δρεπανηφόρα μικρὸν ἀπολείποντα τῶν μυρίων ἑξακοσίων, *currus falcatos paulò minus decem millibus & ſexcentis.* Perſæ non alio genere magis parari victoriam putarunt. Inde Curtius lib. IV. cap. 9. *Ingensque, ut crediderat, terror hoſtium, ducenta falcatæ quadrigæ unicum illarum gentium auxilium ſequutæ ſunt.* De Perſis & Dario loqvitur, ipſorum Rege. Neq; recens fuit inſtitutum hoc Perſarum, ſed vetuſtum plane. Meminit enim Diodorus lib. II. auxilii Priamo miſſi à Teutamo, Rege Aſſyriorum, curribus ducentis Suſianorum, qvi ſunt Perſæ: Ἄλλους δὲ τοσούτους Σουσιανοὺς σὺν ἅρμασι διακοσίοις ἐξαπέστειλαι. *Totidem Suſianos cum ducentis curribus illi miſit.* Tranſiit hæc conſvetudo etiam ad Thraces. Polyænus lib. IV. de Alexandro: Θρακῶν παρασκευασμένων καταγνοὺς ἁμάξας πολλὰς ἐπαφιέναι τοῖς Μακεδόσι. *Thraces paratos eſſe didicit, ut magnam vim curruum in Macedones immitterent.* Indos. De qvibus ante dictus Curtius lib. VIII. cap. 14. *Summa virium in curribus. Senos viros ſinguli vehebant, duos clypeatos, duos ſagittarios ab utroque latere diſpoſitos, cæteri aurigæ erant, haud ſanè inermes, quippe jacula complura, ubi cominus prælíandum erat, omiſſis habenis in hoſtem ingerebant.* Sic deſcribit currus

iſtos

iſtos Indorum, Regisq; Pori, unde conſtat, non fuiſſe, qvales vulgo in militia, præcipuè Græcorum, fuerunt recepti. Ut hoc ipſum fortè Clariſſ. Freinshemium monere debuerit, ne in dubium Curtii fidem vocaret. Nec enim, ſi alii Indorum, excepto auriga, epibatas ſeu propugnatores habuere duos tantum, qvod Ælianus tradunt atqve Strabo, & ipſum qvoq; diverſum eſt à conſvetudine Græcorum, neceſſe videtur, ut idem ſtatim de Indis, qvibus Porus imperabat, ſtatuamus. Curribus pugnárunt Græci qvoqve. Ideò vetuſta mentio eorum etiam apud Homerum. Eadem Libyæ gentis conſvetudo. Docet junctim Pollux lib. I. cap. 10. Λίβυες ἀπὸ δίφρων καὶ ἵππων ἐπιζευγνυμένων, ὥσπερ οἱ Ὁμήρου ἥρωες, μάχονται. *Libyci ex curribus, ad quos juncti equi, quemadmodum Heroës Homeri, præliantur.* Ita locum hunc vertendum monui in meis ad Arriani tactica Notationibus. Num & Lacones? Inter ſpecies διφρείας enim apud Pollucem dicto loco eſt & ἡ λακωνική. Præterea in illo Pollucis loco toto agitur de curribus non aliis, qvam militaribus. Sed qvæ διφρείαι illæ, qvarum ſpecies tres memorat, Libycam, Perſicam, & Laconicam? Puto ſignificare non certam qvandam & peculiarem rationem agendi currus, in peculiari eqvorum concitatione conſiſtentem, verum ſingularem ſpeciem, cum reſpectu curulis conſtructionis, tum reſpectu eorum, qvi ex curribus pugnabant, & armorum, qvibus utebantur. Qvod colligo ex loco Xenophontis, qvi extat lib. VI. Pædiæ, ubi Perſicam διφρείαν explicat, eiq; opponit Trojanam & Cyrenaicam. Verba ſic ſe habent: Καὶ τὴν μὲν Τρωϊκὴν διφρείαν πρόσθεν οὖσαν, καὶ τὴν Κυρηναίων ἔτι νῦν οὖσαν ἁρματηλασίαν κατέλυσε. Τὸν γὰρ πρόσθεν χρόνον καὶ οἱ ἐν Μηδίᾳ καὶ Συρίᾳ καὶ Αραβίᾳ καὶ πάντες οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ τοῖς ἅρμασιν οὕτως ἐχρῶντο, ὥσπερ νῦν οἱ Κυρηναῖοι. Sermo eſt de Cyro: *Trojanam,* ait, *rationem aurigandi, quæ olim fuit recepta, & Cyrenaicam, quæ nunc quoque uſitata eſt, omiſit. Superiore namque tempore & Medi, & Syri, & Arabes, & Aſiatici omnes curribus ita utebantur, ut nunc Cyrenaici.* Subdit poſtea, qvid Cyrus immutaverit in ſtructura curruum, & armatura illorum, qvi pugnare ex iis debebant. Unde liqvet, διφρείαν eſſe rationem certam præliandi ex curribus, aliter aliterq; ſe habentem pro ratione curruum ipſorum & præliantium ex ipſis. Rationemq; illam memorari

morari qvintuplicem, Libycam, Asiaticam vel Cyrenaicam, Persicam, Trojanam, & Laconicam. Atq; ita Laconas seu Spartanos qvoq; habuisse qvondam currus suos in bello, eosq; peculiari qvadam structos ratione armatosqve, qvæ à structura cæterorum differebat, eamq; esse διφρείαν Λακωνικὴν, qvam Pollux memorat. Qvæ verò illa fuerit differentia, in defectu auctorum de hac re tradentium, haud profectò dixerim. Troicam, Asiaticam seu Cyrenaicam, & Persicam cognoscimus qvadamtenus ex Xenophonte, alibiqve explicamus; At verò Libycam & Laconicam descriptam hactenus non observavimus. Ut sufficere nobis debeat, qvod fuisse utriusq; aliam à prædictis rationem sciamus. Nisi fortè Libycam putamus eam ipsam, qvæ & Cyrenaica. Videturq; velle Scholiastes Pindari, qvando, qvod de Cyrenaicis proposuit, deinde explicat de Libyis. Verba sunt in Oden IV. Pyth. Τὴν Κυρήνην ἔυιππον εἶπεν οὐκ ἐκ τοῦ παρατυχόντος, ἀλλ' ὅτι Ποσειδῶν τοὺς Λίβυας διδάξειε τὴν τῶν ἁρμάτων κατάζευξιν. *Cyrenen vocat bonam equis*, (Stephanus & docti viri alii non satis commodè reddiderunt *equestrem*) *non ex eo, quod tunc accidit, sed quia Neptunus Libyas docuit juncturam vehiculorum.* Non potuisset tribui Cyrenaicis, qvod ad Libyas pertinuit, si non Cyrenaici etiam Libyæ fuissent. Ita amplius cognoscimus ex Stephano, qvi Libyn etiam Cyrenen ait dictam: Λιβύη, χώρα πολυώνυμος, ὡς Πολυίστωρ. Γῆ Ὀλυμπία, Ὠκεανία, &c. Αἰθιοπία, Κυρήνη. *Libya, terra, quæ multa habet nomina, ut ait Polyhistor. ut terra Olympia, Oceania, &c. Æthiopia, Cyrene.* Itaq; vix alia Libyca est ratio, qvam Cyrenaica. De Laconica dubitamus, cum præsertim ejus alibi, qvam apud Pollucem, mentionem nullam videamus fieri. Præter Græcos autem, interq; eos nominatim Laconas seu Spartanos, invenimus usos curribus ad prælia & alios Europæ populos, ut Gallos Belgasqve, qvorum bennæ ac covini veteribus non semel memorantur. Hinc Lucanus qvoqve lib. I. de Belgis:

Et docilis Rector constrati Belga covini.

Et de Gallis Livius lib. X. cap. 20. *Essedis carrisque superstans armatus hostis, ingenti sonitu equorum rotarumque, advenit.* Britannis nihil fuit olim usitatius. Memorat jam Tacitus in Vita Agricolæ, cap. 12.

Quædam

Quædam nationes & curru præliantur. Honestior auriga, clientes propugnant. Et ante ipsum Mela lib. III. cap. 6. *Dimicant non equitatu modò aut pedite, verum & bigis & curribus, Gallicè armati.* Num & alii sic prælia commiserint, nescimus, nisi de Romanis aliqvid colligere ex Auctore veteri de Rebus Bellicis volumus, propter Currodrepanos vulgares, singulares & clypeatos, qvos describit. Sed hoc valde recens fuerit, necesse est, atqve rarum, cum Scriptores nulli memorarint. Priscis sanè temporibus ignorasse, vel unicus docuerit Polybius, qvi, cum diligenter omnem Romanorum descripserit militiam, currus ne uno qvidem in ea nominavit verbo. Cæterum, hic primus usus est vehiculorum in bello, pertinens ad prælia & acies. Est & usus alius, ad claudenda firmandaqve castra, qvi non Romanis qvidem, aliis tamen populis admodum fuit receptus. Ac de Gallis qvidem pridem est testatus Sisenna lib. IV. Historiarum, cujus verba Nonio servata voce *Carra* hæc sunt: *Impedimenta collocant omnia, construunt carros, & sarraca crebra disponunt.* De Helvetiis discimus ex Cæsare, qvi sic lib.I.Bell.Gall. cap.6. *Ad multam noctem etiam ad impedimenta pugnatum est; Propterea, quod pro vallo carros objecerant.* Idem testis est & de Germanis, nominatimqve Harudibus, Marcomannis, Triboccis, Vangionibus, Nemetibus, Sedusiis, Svevis, libr. I. dicti operis, cap. 51. Fuit & Cimbrorum ea consvetudo, qvod colligimus ex Floro, qvando lib. III. cap. 3. fœminas eorum scribit, *objectis undique plaustris atque carpentis* post virorum cladem pugnasse. Gothis tribuit Ammianus lib. XXXI. *Haud longo spatio*, ait, *separatum vulgus inæstimabile Barbarorum, ad orbis rotundi figuram multitudine digesta plaustrorum, tanquam intramuranis cohibita spatiis, otio fruebatur & ubertate prædarum.* Gethis vicinisqve Claudianus in Rufinum lib. II. v. 127. ubi sic de ipsis, qvos communi nomine appellat Barbarum:

Tum duplicem foſſam, non exſuperabile vallum
Aſperat alternis ſudibus, murique locata
In ſpeciem cæſis obtendit plauſtra juvencis.

Ubi nota, conſveviſſe interdum plauſtris curribusve hisce coria exterius apponere, contra ictus ingruentium ab hoſte telorum, & qvo tutius ab eis in ſubeuntes pugnarent, qva de re cum alibi, tum qvoqve ad Mauritium noſtrum egimus. Scythas vulgo habuiſſe intelligimus ex Luciano, ubi Toxaris Scytha in ejus nominis dialogo: Ἔνθα ἡμῖν τὸ ἥμισυ τοῦ στρατοπέδου, καὶ μέρος τῶν ἁμαξῶν ἦν. Οὕτω γὰρ ἐσκηνώσαμεν. *Ubi nobis dimidium copiarum & pars plauſtrorum erat. Sic enim caſtra fueramus metati.* De Thracibus ex Arriano diſcimus, qvi ſic ſtatim ab initio de ipſis: Ξυναγαγόντες ἁμάξας, καὶ προβαλόμενοι πρὸ σφῶν ἅμα μὲν χάρακι ἐχρῶντο ταῖς ἁμάξαις ἐς τὸ ἀπομάχεσθαι ἀπ' αὐτῶν εἰ βιάζοιντο. *Congregatis plauſtris, & ante ſe collocatis*, (Interpres liberalius, *in orbem diſpoſitis*) *ſimul pro vallo utebantur eis, ut ex iis, ſi premerentur, pugnarent.* Barbaris in univerſum omnibus tribuit Vegetius lib. III. cap. 10. ubi agit de diverſa muniendi caſtra ratione. *Omnes barbari*, ait, *carris ſuis in orbem connexis ad ſimilitudinem caſtrorum ſecuras à ſupervenientibus exigunt noctes.* Uſurparunt tamen & Romani qvoqve ſeqvioribus temporibus, ut ex Leone, Mauritio, cæterisqve Tacticorum Scriptoribus, cognoſcimus. Et jam de Narſete Agathias lib. II. ubi agit de ipſius caſtrametatione: Καὶ τοὺς τῶν ἁμαξῶν τροχοὺς, ἃς δὴ ὡς πλείστας ἐπήγετο, στοιχηδὸν ἐς ἀλλήλους ἁρμόσας, ἐνέπηξε τὰ ὀπίσω τοῦ ἐδάφους, ἄχρι καὶ ἐς τὰς πλήμνας περιχώσας, ὡς μόνα τὰ ἡμικύκλια ὑπερανέχειν καὶ προβεβλῆσθαι. *Et curruum, quorum maximam habebat vim, rotas ordine inter ſe conſertas ſolo infixit, terra ad modiolos rotarum usque aggeſta, ita, ut circumferentiæ dimidia tantum pars extaret & promineret*, ut Vulcanius hæc vertit. Non verò ad munitionem caſtrorum ſolummodo, ſed & integri exercitus, in itinere conſtituti, pertinebant, ſi qva vis ab hoſte timeretur, aut inſultus. Qvod oſtendit

ostendit Polyænus lib. III. ubi de Timotheo testatur, qvod contra Olynthios servarit exercitum suum in itinere, τὰς ἁμάξας πυκνὰς ἄγων καὶ συνηρτημένας, τοὺς δὲ ὁπλίτας τούτων ἔξωθεν περιβαλὼν, *currus constipatim ducens & conjunctim, eisque circumdans armatos.* Pollio in Gallienis, cap. 13. *Quo comperto Scythæ facta carragine per montem Gessacem fugere sunt conati.* Cælius Rhodiginus lib. XVIII. cap. 24. explicans hunc locum ita scribit: *Sic interpretantur nonnulli, ut carraginem facere, verbo barbariem resipiente, sit perinde, ac si dicas, conclamare vasa. Sed & carraginem facere dixeris non rectè minus, viam aperire, qua commeent plaustra: Quando & carraginem ratione hac usurpat pleraque Italia, vel proverbio teste.* Verum, qvicqvid sit de proverbio Italiaqve, nihil tale voluit Pollio in prædicto loco, sed per *carraginem facere* intellexit carros inter se conjungere vel construere, ut per eos ita consertos, & à latere utroqve tergoqve incedentes, medius inter eos exercitus tutum ab hoste possit iter facere, qva de re loco alio pluribus agemus. Ad postremum etiam in ipso prælio sic suos muniebant aliqvando, maximè, si metueretur fuga. Cæsar de Bell. Gall. cap. 51. *Omnem aciem suam rhedis & carris circumdederunt, ne qua spes in fuga relinqueretur.* Simile qvodammodo Indorum institutum apud Curtium lib. IX. cap. 1. *Barbari, ait, vehiculis inter se junctis dimicaturi occurrerunt, transsiliebantque in vehicula strenuo saltu, cum succurrere laborantibus suis vellent.* Ubi juncta inter se vehicula non aliter intelligenda, qvam ut dixi. Qvare seqvitur de Alexandro: *Vincula, quis conserta erant,* (vehicula) *jussit incidi, quo facilius singula circumvenirentur.* Sed & de Vacceis Frontinus lib. IV. cap. 7. 33. *Vaccei, cum à Sempronio collatis signis urgerentur, universas copias cinxere plaustris.* Est & tertius vehiculorum usus in militia ad deportanda primum tela majora cum suis machinis. Inde inter vehicula exercitum seqventia Mauritius noster lib. XII. cap. 18. numerat τὰς βαλιστροφόρους ἁμάξας,

 (sic

(ſic enim legendum , non βαλιςρόφυς , qvod in Notis monui) hoc eſt , *currus baliſtas portantes.* Vegetio videntur eſſe *carrobaliſtæ* tela , ducta iſtis curribus. Verba extant lib. II. cap. ult. *Legio primum omnium inſtruitur jaculis , quæ nullæ loricæ, nulla poſſunt ſcuta ſufferre. Nam per ſingulas centurias ſingulas carrobaliſtas habere conſvevit , quibus muli ad trahendum deputantur.* Idem memorat onagros in vehiculis , eodem loco: *In una legione eſſe ſolent decem onagri , hoc eſt , ſinguli per ſingulas cohortes. In carpentis bobus portantur armatis , ut , ſi forte hoſtes ad oppugnandum venerint vallum , ſagittis & ſaxis poſſint caſtra defendi.* Sic diſtingvo locum hunc , qvi ſe malè habet in vulgatis : Deinde pertinebant ad geſtationem armorum , ſi fiebat iter , neqve metus erat ab hoſte. Unde Mauritius noſter lib. XII. cap. 19. Ἐὰν οἱ ἐχθροὶ πλησίον ὦσι , τὰ ὅπλα αὐτῶν βαςάζοντας τοὺς ὁπλίτας περιπατεῖν δεῖ , καὶ μὴ εἰς τὰς ἁμάξας ταύτας καταλιμπάνειν , ἵνα ὦσιν ἕτοιμοι πρὸς τὴν μάχην. *Si appropinquent hoſtes , graviter armati debent incedere geſtantes arma ſua , nec ea relinquere in vehiculis , quo ſint parati ad prælium.* Hic monentur , ne appropinqvante hoſte arma relinqvant in vehiculis, ſed eis ſeſe muniant. Ex qvo ſeqvitur , habuiſſe alias depoſita in eis. Neqve alia fortaſſis cauſſa , qvod non raro videamus apud Auctores veteres etiam in itinere decurſum ad arma , ſi qvando ex inopinato hoſtis ingruebat. Ita Curtius lib. III. cap. 8. *Itineri quam prælio aptiores erant , raptimque arma capiebant.* Sed & alias in eis arma habebant , ut , ſi qvovis modo ſua perdidiſſent , haberent , unde promerent alia. Hinc capta legimus *plauſtra coricis ac minoribus ſagittis onuſta* apud Nonium voce *catapulta* ex Siſennæ lib. III. Ultimus eſt uſus ad geſtandas ſarcinas militares alias , de qvo freqventiſſimè Scriptores. Hinc illud Curtii lib. VI. cap. 6. *Planicies ſpacioſa erat, in quam vehicula onuſta perduxerant. Expectantibus cunctis, quid deinde eſſet imperaturus , jumenta juſſit abduci , ſuisque primum ſarcinis , face ſubdita , cæteras incendi præcepit.* Habes

manifeſtè

manifestè ſarcinas in vehiculis. Qvod & aliunde ſæpius colligitur. Præter hos ſolennes propriosqve, ſunt & uſus alii vehiculorum. Ut cum in flumine collocantur ad coërcendam vim aqvarum, qvo facilius transire poſſit exercitus. Qvo videtur referendum, qvod habet Cæſar lib. I. Bell. Civ. cap. 64. *Legiones expeditas educit, magnoque numero jumentorum in flumine ſupra atque infra conſtituto transducit exercitum.* Nam, jumenta currus plauſtraqve ſignificare interdum, alibi jam oſtendi. Singularis eſt inventi, qvod de Datame refert Polyænus lib. VII. Verba ſunt hujusmodi, ut Vultejus vertit: *Datames ſupra fluvium magnam viam contendit, & curribus binis conjunctis binos alios impoſuit, eosque clavis inter ſe compegit, & juxta canthos ab inferiori parte tabulas affixit, ut ne rotæ in limum fluminis deprimerentur. Viros autem valentiſſimos, qui optima jumenta attraherent, tranare juſſit. Poſtea currus compactos in fluvium immiſit. Hoc pacto cum poſteriores impellerent, ii verò, qui trajecerant, ab anteriore parte traherent magnis funibus ſuſpenſos, injectis ſuperius ſarmentis atque lignis, fluvium cum ſuis copiis transmiſit.* Sic Vultejus, paulò tamen obſcurius. Polyæni mens eſt hujusmodi, feciſſe Datamen in defectu pontis, ut per currus in flumine conſtitutos exercitum poſſet traducere. Itaqve non binos tantum, ſed & duos & duos (ἁμάξας συνδύο ζεύξας) conjunxiſſe. Verum, qvia fuit flumen altius, his impoſuiſſe currus alios. Jam ut ſic juncti copulatiqve duci poſſent per flumen, primum viros ſtrenuos juſſiſſe illud ſuperare natando cum jumentis validis, ad hæc jumenta in adverſa ripa conſtituta jam alligaſſe funes validos, qvibus attraherent vehicula ſerie longa inter ſe connexa, & ut promptius hoc poſſet fieri, fuiſſe, qvi à tergo vehicula iſta propellerent. Poſtremo, ne in limo ſubſiderent rotæ, tabellas eis affixiſſe. Ita conjeciſſe ſarmenta in plauſtra, & ſuper ea tabulas, ut per eas exercitui pateret via. Hæc ſententia eſt Poliæni, qvam interpreti dabit facilè, qvis-

qvis nostra conferre cum Græcis volet. Ut enim Græca qvoqve proferamus, prolixitas verborum prohibet. Vehiculis in angusto itinere constitutis accensisqve Demetrius impedivit persecutionem hostilem, sicut idem testatur lib. IV. πλῆθος ἁμαξῶν σωρεύσας κατὰ τὸ στενώτατον τῆς δυσχερείας πῦρ ἀνῆκεν. Οἱ μὲν πολέμιοι τὴν πυρκαϊὰν ὑπερβαίνειν οὐκ ἠδύναντο. *Curruum multitudine coacervata in angustissimo difficilimoque loco ignem subdidit. Hostes incensum ignem transire non poterant.* Jam ut vehiculorum fuit usus in militia & bello, ita & in belli præludiis, hoc est, venationibus. Sic saltem de Garamantis legimus apud Herodotum lib. IV. Nec fortassis non est factitatum aliis, priscis maximè temporibus, anteqvam ars eqvitandi publicè invaluisset. De qvo alii deliberent.

Finis libri primi.

JOANNIS SCHEFFERI
Argentoratenſis.

De

RE VEHICULARI
LIBER SECUNDUS.

Cap. I.
De varia & multiplici vehiculorum differentia.

In hoc capite agitur de multiplici vehiculorum figura, primum reſpectu rotarum, dein capſarum, tertio adjunctorum animalium. Poſtea ſubjicitur multiplex eorum uſus ſive in pace, ſive in bello.

CUm ſuperiori libro de vehiculis in univerſum copioſè ſatis, ſicut opinamur, actum ſit, res ipſa poſtulat, ut nunc perſequamur explicationem ſingulorum, & quem uſum in negociis habuerint humanis, demonſtremus. Poſſunt autem omnia conſiderari vel reſpectu formæ ſuæ, vel reſpectu finis operumque, quibus deſtinantur. Nam materia quidem jam expoſita eſt in præcedentibus. Et qui genus unum fabricant vel conficiunt, etiam alterum fere facere conſueverunt. Quando igitur attendimus ad formam, hoc eſt ſpeciem vehiculorum ac ſtructuram, differre illam intelligimus vel reſpectu ipſorum,

rum, vel respectu eorum, à quibus duci solent aut moveri. Prius genus quoq; suas habet differentias, si attendimus vel ad rotas, vel ad corpus reliquum. Rotarum intuitu sunt vehicula nonnulla, quæ eas habent aliquas, sunt item nonnulla, quæ iis penitus destituuntur. Ea quoque, quæ posterioris generis, non eodem sese habent modo. Nam quidem loco rotarum habent aliud quidpiam, cui subnixa feruntur, alia nil omnimodo. Ad priorẽ classem petinnẽt trahæ ac id genus; ad posteriorẽ clitellæ, sellæ, lecticæ, ac ejusmodi. At verò quæ instructæ rotis, habẽt eas aliquando plures, aliquãdo pauciores. Alia quippe innitũtur & incidũt unica, ut chiramaxium; alia duabus, ut birota, carrus, bigæ, ac id genus; alia quatuor, ut rheda, carpentum, & similia. Si attendamus corpus reliquum, apparet aliqua habere capsam, aliqua vero non habere. Habent enim lecticæ, rhedæ, carpenta, & ejusmodi: at plaustra, & trahæ, & quæ simili constructa specie plerumque non habent. Etiam quæ vehicula capsam habent, differunt, pro diversa ejus specie. Nam modo est quadrata, modo rotunda, vel semirotunda. Sed ad quadrata capsa modo æquitatera est, nec multo longior, quam latior; modo oblonga, sic ut longitudo latitudinem exsuperet plurimum. Rotunda capsa est, quæ nullos habet angulos, sed circulari forma instar urcei vel cupæ clauditur. Semirotunda, quæ non undiquaque clausa, sed dimidia sua parte aperta instar lunulæ, idq; vel à fronte, vel à tergo. Primi generis sunt rhedæ, secundi currus triumphales, tertij bigæ, quadrigæ, carpenta magistratuum, currus militares, & ejusmodi. Quæ vehicula & in eo differunt, quod nonnulla capsas habeant ex solidis integrisq; tabulis constructas, ut arcere, quædam textas ex bacillis aut viminibus, ut cophini, bennæ ac id genus. Differunt & pro constructione reliqua: sunt enim quædam tecta vehicula, quædam vero aperta. Tecta sunt, quorum capsa superne constrata est velut tecto, contra pluvias, vel pulverem, vel radios solares. Aperta, quorum capsa tecto tali destituitur. Respectu eorum, à quibus duci vel moveri vehicula debent, observamus, esse quædam gestatoria, quædam vero tractoria. Gestatoria sunt, quæ portantur, quorum differen-

tia

tia in eo, quod portentur quædam à jumentis, quædam ab hominibus. Sed & in eo sunt diversa inter se, quod alia portentur in dorso, ut clitellæ, aliæ in humeris, ut fercula, sellæ, lecticæ, aliæ à latere, ut bastarnæ ac id genus. Quæ trahuntur, pariter trahuntur vel à jumentis, vel ab hominibus. Homines trahunt vel post se adducendo, vel ante se propellendo agendove. Propellendo, quando qui agit movetur vehiculum, pone sequitur, quomodo fit in chiramaxio. Adducendo, quando qui movet, antecedit, sicut fit in cæteris. Jumenta trahunt una semper forma, nempe post se adducendo, res enim absurda est ac ridicula, jumenta jungere post currum. Cæterum & ista differunt pro numero eorum, à quibus trahuntur. Alia quippe ab animali tantum uno promoventur, ut monacus, alia à binis ut bigæ, alia à pluribus, ut trigæ, quadrigæ, sejuges, & id genus. Differunt & in modo adjungendi. Quædam enim habent animalia omnia æqua collocata fronte, alia vero singula, vel bina sese mutuo excipientia longa serie. Atque ista quidem est diversitas vehiculorum, si respicimus ad eorum speciem ac formam. Respectu vero finis ac negotiorum possumus nonnulla nominare sacra, reliqua non sacra. Illa sunt, quæ ad sacra quoquo modo pertinent, possuntq; dividi vel in ea quæ attribuuntur dijs, vel in ea, quæ servire solent ludis sacris ac spectaculis. Dijs tribuuntur vel ficta, vel vera. Prioris generis sunt quadrigæ Jovis ac Solis, bigæ Junonis, Veneris, Lunæ, atq; sic deinceps. Posterioris generis sunt vel usurpata hominibus, vel ad speciem illorum ex quacunque materia expressa, quæ dedicari dijs solebant. Ad primam classem pertinet plaustrum Gordij, currus capti ab hostibus & collocati in templis, similiave vehicula. Ad secundam, quadrigæ fictiles, marmoreæ, eburneæ in fastigijs templorum, aliisq; locis. Quæ spectaculis ludisve solebant servire, spectabant vel ad pompam, vel ad certamina in eis. In pompa quædam gestabantur, ut fercula, quædam trahebantur, ut tensæ, quadrigæ deorum, carpenta Cæsarum, Augustarum, atq; aliorum. In certaminibus decurrebant modo bigæ, modo quadrigæ, eæq; vel equis junctis, vel aliis animalibus. Vehicula non sacra sunt, quæ negotiis inserviunt

 huma-

humanis. Pertinent porro hæc vel ad bellum, vel ad pacem. Bellica vehicula vel prælijs inserviebant, vel castris atq; itineribus. Quæ serviebant prælijs, faciebant hoc vel per se apparatuq; proprio, ut currus falcati, vel gestatione armatorum, qui ex ipsis pugnarent, ut currus militares alij. Itineribus serviebant vel gestando, ut clitellæ jumentorum dossuariorum, vel vehendo, ut plaustra castrensia & id genus. Quæ ipsa quandoque munimenti vicem castris præbebant ambitu suo ac circumdatione. Vehicula quorum usus est in pace, vel sunt agrestia, vel urbana. Agrestia pertinent ad agros operaq; rustica. Habentq; rotas, ut plaustra, plostella, vel sunt rotis destituta, ut trahæ, & id genus. Urbana pertinent ad urbes, eorumque usus, qui in urbibus versantur. Horum vehiculorum alia possunt dici necessaria, alia non necessaria. Necessitas vel ad valetudinem refertur, vel ad alia. Et quoniam valetudo, vel invaletudo potius, quandoq; est perpetua, quandoq; temporaria, quædam illi serviunt, ut sellæ podagricorum, currus eorum, qui sunt destituti pedibus, & hujusmodi; quædam huic, ut lecticæ subitariæ, arceræ instratæ, atque alia id genus. Necessitas quæ ad alia refertur, spectat ea, quatenus vel intra urbem sunt, vel extra eam. Extra urbem est necessitas vel deportandi oneris. vel faciendi itineris. Ad prius genus pertinent vehicula vel privada, vel publica. Illa sunt vel mercatorum, vel opificum ac similium, quæ rursum vel gestatoria, vel tractoria. Publica sunt, quibus deportantur species ex provinciis, vel tributa ad Principem. Ad posterius genus spectant primum vehicula tabellariorum, ut veredi, rhedæ fiscales publicæq; ac hujusmodi; deinde vehicula privatorum, quoquo modo iter facientium. Intra urbem occurrit fere necessitas custodiendi decoris pudorisq;. Pertinent huc sellæ, lecticæ, carpenta matronarum & virginum. Vel necessitas excludendæ turbæ ac conficiendorum negociorum. Pertinent huc sellæ virorum. Vehicula non necessaria vel ad honorem pertinebant, vel ad splendorem, voluptatem, luxum. Ad honorem spectabant vehicula triumphantium, victorum in ludis publicis, magistratuum, sacerdotum, ac similium. Ad luxuriam vero atque voluptatem

ptatem, vehicula aurata, argentata, gemmata, cælata regum Imperatorumve, lecticæ sellæq; splendidissimæ mulierum impudicarum, meretricularum, & id genus alia plurima. Et hæc sunt, ex quibus multiplex vehiculorum differentia facillime colligitur.

Cap. II.

De clitellis, furculis, ærumnis, & id genus.

Clitellæ. Bos clitellas. Consuetudo vetus alludendi ad fabulas per prolationem primorum ex eis vocabulorum. Fragmentum Petronij Tragurianum, Terentius & Cicero explicantur. Clitellarum vox unde. Commentator Cruquij emendatur. Sagma alia à σάγμα, *alia à* σάγω. *Sagum quid. Lampridius contra Salmasium exponitur. Stratum. Stramentum. Sagma, salma, sauma. Saumross. Versio Pollucis rejicitur.* Κανθήλια. *Versio Aristophanis castigatur, ipse aliter exponitur.* ὄνοι οἱ κανθήλιοι. *Philelphus, Septimius, alij refutantur. Gellius exponitur. Interpres Aristophanis Græcus & Suidas revelluntur. Cantherij. Cretellæ. Comenius notatur, item Calepinus, Iunius, Vossius, alij. Cantherium. Canton, cant. Cantjas,* κάνθ. *Varro rejicitur. Livius exponitur.* ἄντυγες. *Astrabæ vehicula pro sedilibus.* σαγμοσέλλιον. *Hesychius & Etymologus explicantur. Clitellæ aliquando sella, contra Salmasij sententiam. ærumnulæ. Furcillæ. Furcæ. Plautus explicatur. Sarcina pro fœtu in utero. Labores pro doloribus in partu.* αἴρω. *Fungerus & Vossius revelluntur. Lacuna in Festo notatur. æro. Phormio. Tabella. Lipsij imago rejecta. Vnci in clitellis. Constringere, religare sarcinas. Fisci asinorum.* σαγὴ. *Pulvilli, centunculi sub clitellis. Frontinus explicatur. Instrata. Clitellaria. Asini, equi clitellarij.* σαγμάρια. *Caballus, equus sagmarius.* ἀστράβα. σωμαληγὸν, ἀναβαλικὸν. ἀναβατικοὶ ὄνοι. *Salmasius notatur.* ὑποζύγιοι *non semper, quæ in vehiculis.* ἀστράβαι. κανθήλιοι. *Cantherij. Sectorum equorum usus frequens in itineribus. Varro explicatur. Cantherij homines. Geruli. Commentator Cruquij notatur. Laturarij. Laturas locare. Bajuli, operarij, bajulatores, sarcinarij, sarcinati. Glossæ Savaronis emendantur. Nutritores. Vossius notatur. AErumnosi.* ἀχθοφόροι. βαστακλαὶ. *Glossæ Savaronis iterum emendantur.* Βασταγὴ. *Bastaga. Basta-*

garij. Βαςαγεῖς. Βαςαγάρης. *Cod. Theodoſ. explicatur. Tergo geſtabant onera.* Νὠτοφόροι, νωτάρεις. νοτεῖς. *Heſychius emendatur.* Νοτεῖς *&* ζύγια *differunt. Heſychius denuo emendatur. Doſſuarij. Tintinnabula doſſuariorum. Suertius refutatur. Pictiles balthei. Multi doſſuarij in miniſterio Præſidum provinciæ. Muli cartherij. Muli Præſidum dati ex publico, eique redditi. Lampridius emendatur. Grex jumentorum. Merces ductæ per plateas, aſinis impoſitæ. In bello portabant arma. Sarcinaria. Sagmaria. Leonis Tactica correcta.* ἀδέςρατα. *Leo iterum emendatur.* τέλδον. *Sagmariorum uſus varius. Contubernia ſingula habebant bina ſagmaria. Leo iterum emendatur. Mulus centuriatus. Cicero exponitur cum Feſto, qui corrigitur.*

VEhicula differre diximus non una ratione, ſive formam ſpectes, ſive uſum. Sed cum uſus reſpectu ſint nonnunquam varia, quæ ſi attendas formam, ſæpe eadem, idcirco rectius, opinor, ac commodius fecerimus, ſi narraverimus obſervata differentia, quam accipiunt non ab uſu, ſed à forma. Primum autem omnium occurrunt vehicula, quæ ſunt deſtituta roſis, ac ne quidem alia re vice illarum inſtructa, qualia diximus geſtari. Hujus generis ſunt *clitellæ*, quibus onera imponi, & de loco in locum transportari conſveverunt, idq; vel per homines, vel per jumenta, ut mox oſtendemus. Nam *clitella*, ut Perottus ait, *inſtrumentum, quo ſarcinæ colligatæ mulis, ſive jumentis, ſive camelis aſiniſve portantur.* Ubi jumentorum vocem vix accipere de aliis debemus, quam de equis, uti ex ſequentibus liquebit. Nam bubus quidem nunquam legimus apud veteres impoſitas clitellas, licet hodie non ubique ſit incognitum, videreq; memetipſum meminerim in Helvetijs prope Baſileam. Ubi ruſticus non clitellas modo, ſed & frenum bovi ſive tauro impoſuerat. Sed veteribus res eſt abſurda, ut ex Cicerone conſtat. Fabius, qui Ciceronis locum reſpicit, lib. V. Inſt. c. 11. *Confine eſt* παροιμίας *genus illud, quod eſt velut fabula brevior & per allegoriam accipitur. Non noſtrum onus: bos clitellas.* Quibus verbis innuit, circumlatam vulgo fabulam de homine abſurdo ſtolidoq;, qui clitellas bovi impoſuerat, ſub atq; bovis malo. Fuiſſe

vero

vero ejus fabulæ initium, *Bos clitellas*, eoq; in hoc dicto allusisse Ciceronem. Nempe sic solebant in isto parœmias genere. Quod discimus ex Fragmento Petronij, quod nos primi Notis illustrare conati sumus. Ita namq; ibi Trimalcio p. 34. editionis nostræ: *Et ipse vobis rem horribilem narrabo. Asinus in tegulis. Cum adhuc capillatus essem.* Ita locus ille debet distingui. Verba illæ: *Asinus in tegulis*, per se consistunt, & spectant ad notam illa tempestate fabulam, ad quam allato hoc ejus initio alludit Trimalcio, tanquam quid illi simile allaturus. Scilicet in ea memorabatur asinus in summa parte ædium ipsoq; tecto ambulans, quod stupendum omnibus ac prodigiosum videbatur. Quomodo apud Lucianum admirationi asinus est μλωύσας ἐκ τῶν ὑπερῴων, *ostentans se ex superiore tabulato*, quem est imitatus Apulejus lib. X. Omnium vero optimè clarissimè q; hæc cognoscitur ex Terentio, qui sic loquentem facit Lacheten A. IV. Hecyræ sc. 3.

—— *Iam nos fabula*
Sumus, Pamphile: Senex atque anus.

Donatus eo loco: *Senex atque anus: Hæc duo nomina, ut posita sunt, caput indicant, & incœptum hujusmodi fabularum.* Item paulo post: *Pronuncia; Senex atq; anus; quasi initium fabulæ.* Dicit, in comœdia, cum ad ea verba ventum erit, *senex atq; anus*, non ut cætera proferenda voce tali, quasi pertinerent ad comœdiam & ipsa, verum alia pronunciatione, quasi enarranda esset aliqua fabella. Ea nimirum, cujus argumentum sit, ac initium, *Senex atque anus*. Ad hunc ergo modo Cicero quoque, *bos clitellas*, ex fabellæ initio, seu argumento, arguens rem absurdam, atque antea non visam. Quod viri docti hactenus non satis assecuti sunt. Cæterum quod Perottus dixit de clitellis, firmat quoq; Festus Pauli. *Clitellæ*, ait, *dicuntur, ea, quibus sarcinæ conligatæ mulis portantur.* At quod idem addit verbis ante recitatis, *dictas à colo, quod ejusmodi animalis ornamentum sint*, dubitationem habet magnam. Nam à *colo* non est *colitum*, unde *colitellæ*, & per syncopen *clitellæ* possent fieri, sed *cultum*. Magis ergo faveo Scaligero, qui ad Festum ita habet: *Græci* κλιτὸν *dicunt locū in vallem demissum, à quo clitellus formarunt Latini.*

Objicias;

Objicias, aliud esse locum, de quo Scaliger, & aliud instrumentum illud, de quo nobis sermo. Sed respondet Vossius in Lexico, κλιτὸν vocari, quicquid sit declive, à verbo κλίνω, quod *inclino* significat. Porro talia esse latera quoq; clitellarum, ut jumentorum dorsa, à quibus scilicet utrinq; per eorum latera dependent. Sunt clitellæ alias Latinis *sagmæ*. Ita certe Commentator vetus Cruquij ad Sat. I. ecl. 5. Horatij. *Clitellas, sagmas, sive sellas, quibus strati muli sarcinas & onera gestant.* Ita ibi est legendum, non *saginas*, quæ huc nihil faciunt. Sagmæ namque sunt clitellæ, atq; instar quoddam sellarum habent, licet proprie non sint sellæ, cum in sellis sedeant, in clitellis non sedeant, sed imposita habeant onera & sarcinas. Isidorus lib. XX. cap. 16. ubi agit de varijs equorum instrumentis, atq; inter ea & sagma. *Sagma,* inquit, *quæ corruptè vulgo dicitur salma, à stratu sagorum vocatur, unde & caballus sagmarius, mula sagmaria.* Quod Isidorus putat, *sagmam* esse appellatam à *sagis*, in eo nescio, annon erret. Prorsus namq; est à Græco σάγμα, quod clitellam denotat. Vetus lexicon à Stephano laudatum. σάγματα, κανθήλια, *clitellæ aut strata jumentorum.* Quanquam & hic poni videantur non de clitellis solis, sed & stratis. Ut fortasse non omnino debeat contemni, quod ab Isidoro dictum est, ut viri docti fecere. Aliud tamen sagma, cum clitellam signat, & aliud, cum stratum; illud quippe est à σάγμα, hoc vero potius à σάγος. Nempe σάγος ab Hebræa voce סבר, sicut bene docet Vossius, quo significatur *tegere*, vel *operire*, quia σάγος tegumentum quodvis. Neque aliud Latinis *sagum*. Non amictum modo, sed & vestem quamlibet, qua quid operiunt, significat. In ipsis equis posuit Capitolinus vita veri c. 6. ubi de equo volucri. *Sagis fuco tinctis coopertum in Tiberianam ad se adduci jubebat.* Casaubonus eo loco: *Quæ alij coopertoria vel tegumenta equorum dicunt, ea sæpè nominantur saga, ut hic.* A tali sago, *sagma*, qua jumenta insternuntur, item *sagmaria*, ita strata. Neque aliter accipienda sunt apud Lampridium, vita Heliogabali c. 4. *Semiramica facta sunt senatusconsulta, ridicula, de legibus matronalibus: quæ quo vestitu incederet, quæ cui cederet, quæ ad cujus osculum veniret, quæ pilento, quæ equo sagmario veheretur.*

Frustra

Frustra hic ὁ πάνυ eqvum saginarium deducit à σάγμα vel σαγὴ, *quod jumentis onera bajulantibus imponitur*, sicut ipse explicat. Σάγμα enim tale pertinebat non ad ea, quibus equitandi caussa insident, sed ad illa, quæ gestare solent onera. Et quo pacto insedisset sagmę istiusmodi honestior matrona, Romæ præsertim, ubi omnia splendidiora? Adde, quod ætate illa major fuerit mollities earum, quam ut vehi possent super clitellas. Postremo sellæ aut strata pertinebant ad homines, non sagmæ, non clitellæ. Ipse vir doctissimus: *Differt sagma à sella: nam sagma proprie est, quod jumentis, onera bajulantibus imponitur: Sella equorum est, vel aliorum animalium, quibus homo vehitur.* Si sagma, cui imponi sarcina consvevit, quomodo ab ea dictus sit sagmarius, cui matrona debuit insidere? Igitur convenientius, ut à sagma derivemus, quæ à sago est, ut significetur in decreto Heliogabali eqvus, qui sit stratus sago, eaq; pretiosiori, quomodo & veri eqvus coopertus fuit sagis, fuco tinctis. Hoc enim ex dignitate fuit matronarum Romanarum. Sagum istiusmodi simpliciter & *stratum* appellarunt. Seneca ep. 80. *Stultus est, qui eqvum empturus, non ipsum inspicit, sed stratum ejus.* Petronius in Fragmento; *qui asinum non potest, stratum cedit.* Apulejo lib. VIII. est *stramentum*, ita enim vertit Luciani στρώματα. Lucianus ita habet: καὶ τὰ στρώματά μου πάντα περισπάσαντες. Apulejus ita: *cunctis stramentis me renudatum* vestarant. Atq; stratum istiusmodi fuit primum antiquissimumq; in equis mulisve, diuq; usurpatum ante sellas ligneas, quod jam alij docuere. Fuitq; non unum, sed interdum multiplex, ut mollius in eo sederent. Quomodo Xenophon de Persis lib. VIII. Pæd. Νῦν δὲ στρώματα πλείω ἔχουσιν ἐπὶ τῶν ἵππων, ἢ ἐπὶ τῶν εὐνῶν. οὐ γὰρ τῆς ἱππείας οὕτως, ὥσπερ τῆς μαλακῶς καθῆσθαι ἐπιμέλονται. *Num autem stragula plura in equis habent, quam in lectis, non enim tam equitationis, quam sessionis mollioris studiosi sunt.* Quanquam strata postea sint dictæ sellæ, nec illæ solum, verum etiam clitellæ. Sic videmus apud Livium lib. VII. c. 14. *Mulis strata detrahi jubet, binisque tantum centunculis relictis, agasones armatos imponit.* Strata mulis hic detracta, non sunt sellæ, quod apparet, quia muli erant agasonum, qui parati non ad equitandum, sed ducenda jumenta sarcinaria, ve-

 rum

rum ſagmæ ſeu clitellæ. His ſtratis oppoſiti centunculi, quibus agaſones inſidebant, vice aliorum ſtratorum. Quæ ſtrata Xenophonti στρώματα, aliis *ſagmæ*, unde Lampridij *ſagmaria*. Cæterum hinc putes ſequi, ſagmam recte Iſidorum explicaſſe. Verum aliud oſtendit *ſalma* vox adjecta ipſi, quippe quæ notatur ſagma non à ſago, verum σάγματι. Nam eſt *ſalma*, quæ deinde *ſaulma*, & reſpectu pronunciationis, quæ omittit liquidam, & ſequentem conſonantem *ſauma* nuncupata. Et exiſtunt, qui ſic ſcriptum invenerunt apud Iſidorum. *Sauma* vero nihil aliud, quam *clitella*. Inde namque *ſaumarius* & *ſummarius*, hoc eſt *clitellarius*. Matthæus Pariſinus, in An. M CC XLV. *Dedit domino Papæ triginta palafridos, cum totidem equis clitellariis, quas ſummarios vocamus.* Habes manifeſte hic *ſummarios* pro *clitellariis*, unde *ſumma, ſauma, ſaulma, ſalma* nil ſignificabit aliud apud Iſidorum, quam *clitellas*. Sauma ſane hodieque eſt in uſu, etiam apud Germanos meos, quibus inde **Saum-roß**/ qui alias *ſagmarij* vel *clitellarij*. Sagmarij à Latinis dicti non ex ſago voce Latina, quod videtur cenſuiſſe Iſidorus, verum Græca, quod ſuperius oſtendi. Pollux lib. X. c. 36. Σάγματα μὲν οὖν ὑποζυγίων κατὰ τοὺς πολλοὺς ἐν τῷ πέμπτῳ φιλιππικῶν ἔστιν εὑρεῖν. Gualtherius in verſione ſua parum intellexit, ita namque reddidit: *Stabula vero jumentorum ſecundum multorum ſententiam invenire licet in quinta Philippina.* Imo vero non ſtabula ibi, ſed clitellæ memorantur, quæ Græcis σάγματα, unde *ſagmaria*, σαγμάρια, hoc eſt jumenta clitellaria; & *ſagmare*, ſequioribus temporibus, pro ſarcinas imponere clitellis. Græci σάττειν nuncuparunt. Philoxenus: *Sagmat aſinum*, σάσσει ὄνον, *Sagmatus*, σεσαγμένος. Qui Philoxeno *ſagmatus*, in Onomaſtico veteri Argentoratenſi eſt *clitellarius*. Verba: *Clitellarius*, ἐπισεσαγμένος. Alias quæ σάγματα, eadem & κανθήλια Græcis. Ita vidimus ſuperius ex Lexico vetuſto Stephani. Et Heſychius: Κανθήλια, τὰ σάγματα τῶν ὄνων. Ideo & Ariſtophanes in Veſpis:

> Μὰ τὸν Δί' οὐδῆτ' ἀλλ' ἀποδόσθαι βούλομαι
> Τὸν ὄνον ἄγων αὐτοῖς, τοῖς κανθηλίοις.

Perperam interpres, *Minime, per Iovem teſtor, ac tantum velim venum dare ipſis ſimul cantheriis deductum aſellum.* Non intelligo, quid

quid velit. Ecquid enim, *venum dare ipsis simul cantheriis?* An, cantherios facere emptores? Nihil tale poëta. Vult, & intelligit venundare asinum una cum clitellis. Glossæ veteres: Κανθήλιον, *clitella.* Sed fortasse decepit interpretem Scholiastes vetus, qui sic habet: Κανθηλίοις, ὄνοις μεγάλοις. Quasi κανθήλιοι sint asini prægrandes. Nec juvatur Xenophontis testimonio, quem hic laudat. Verba quidem Scholiastis: Ξενοφῶν. Ὅτι ἐν Βαβυλῶνι οἱ φοίνικες οὐ μεῖον, ἢ πλεθριαῖοι τὸ μέγεθος γίνονται. οἱ δὲ πιεζόμενοι ἀπὸ βάρους ἄνω κυρτοῦνται, ὥσπερ ὄνοι κανθήλιοι. Xenophontis locus, quem hic innuit, occurrit lib. VII. Pæd. ubi non est ἀπὸ βάρους, verum ὑπὸ βάρους, nec ὥσπερ ὄνοι κανθήλιοι, sed ὥσπερ οἱ ὄνοι οἱ κανθήλιοι, in Stephani editione. Franciscus Philelphus verba ejus ita reddidit: *palmæ pressæ onere curvantur sursum, quemadmodum canthelij asini.* Quintus Septimius apud Scholiastam Aristophanis: *presso pondere curvatæ in sublime, velut asini* κανθήλιοι. Neuter ausus est *asinos prægrandes* vertere, credo quod nescirent, quomodo magni asini sursum curventur potius, quam parvi. Nec tamen à Græca voce recedere, quod ignorarent, qui essent ὄνοι οἱ κανθήλιοι. Nobis dubium est nullum, quin significentur clitellarij, qui gerunt sarcinas impositas clitellis. Scilicet & hi, cum imponuntur ipsis sarcinæ vel onera, non cedunt eis, imo contra dorsum erigunt, ut magis obnitantur. Plane sicut aut Xenophon de stipitibus palmæ arboris, si in iis fundamenti loco depositis saxa ingentia, & id genus imponantur. Gellius lib. III. c. 6. ex Aristotele & Plutarcho: *Si super palmæ arboris lignum magna pondera imponas, ac tam graviter urgeas oneresque, ut magnitudo oneris sustineri non queat, non deorsum palma cadit, nec intra flectitur, sed adversus pondus resurgit, & sursum nititur recurvaturq́.* Hic *lignum palmæ* non sunt rami adhærentes arbori, quod existimasse videntur, qui palmam Isingrinianam, insigne notissimi apud Basileensis typographi detinerunt, verum caudices & stipites ex illa arbore. Hi ponderibus suppositi non cedunt. Atque ad hunc modum muli quoque, cum clitellæ ipsis, & in eis sarcinæ onerave imponuntur. Quales ideo ad cæterorum differentiam ὄνους κανθηλίους Xenophon vocavit, non quod essent prægrandes, id quod falso Aristophanis inter-

interpreti credidit & Suidas, ſed quod ferrent κανθήλια, id eſt ſagmas aut clitellas. Latini Græcæ vocis imitatione nominarunt *cantherios*, neq; mulis tantum tribuere, ſed & aliis animalibus, imo ipſis etiam hominibus. Turnebus optimè lib. XVIII. Adv. c. 23. *Non ſolum de equis cantherium veteres dixere, ſed etiam de aliis animalibus, ut Pomponius de homine: magnus manducus, camillus cantherius.* Ita optime Turnebus, ſicut dixi. Sed quis ſit cantherius, cum de homine uſurpatur, non expoſuit. Ego plane cenſeo ſic nominatum bajulum, qui certa machina clitellis non abſimili, geſtaret onera in dorſo. Convenit; quod vocet *magnum manducum*, hoc eſt, hominem voracem: tales namq; plurimum conſveverunt eſſe iſti geruli, propter magnitudinem laborum. Etiam machina hoc docet. Nam quæ alias *clitella*, ea etiam *cretella*. Gloſſæ Iſidori: *Clitellæ, cretellæ*. Porro *cretæ* ac *cretellæ* hodieq; meis popularibus per Alſatiam, & præcipue Argentoratenſibus machinulæ furcatæ bajulatorum quibus ſuſtinent geſtantq; onera in dorſo. Vulgo *Krets*, & *Kretsle* nuncupant. Speciem, quia facit ad textus rei meliorem intellectum, hic ſubjeci.

Qui

Qui cretellis iſtiusmodi ſeu clitellis onera geſtabant, priſcis dicti ſunt *cantherij*. Neq; ſcio, annon ipſas etiam ſic nuncupaverint clitellas iſtas, ſeu machinulas. Sane alias res haud abſimiles ita nominarunt. Nam cantherius & jugum ad quod alligatur vinea. Columella lib. IV. c. 12. *Vetera deponemus haſtilia, quibus adnectantur ſingulæ transverſæ perticæ in imam partem ordinis, quod genus jugi cantherium vocant ruſtici.* Comœnius inepte, ſicut multa alia, Germanice vocavit *læger*. Nam *læger* tigna craſſa ſunt longaq; , humi depoſita in cellis vinariis, bina, paribus per omnia intervallis à ſe diſtantia, ut ſuper ea transverſim diſpoſita vaſa vinaria lignea requieſcant, nec ab humore ex terra exſudante corrumpantur. At cantherij non in cellis ſunt vinarijs, ſed in vineis, perticę erectæ, quæ cum perticis tranſverſe alligari ſolitis exhibent fere ſpeciem Græcæ litteræ Π, quales *ſtritzen* meis popularibus dicuntur. Eratque hæc illarum appellatio ex eo, quod non multum ſua ſpecie recederent à furcis. Quomodo & in ædibus ligna, quibus ſuſtentatur tectum, velut furcis ad modum Græcæ litteræ Λ *cantherij* dicuntur. Populares mei *ſparren* vocant. An & quæ ſubjiciuntur craſſioribus caudicibus arboribusve à materiariis, dum ſecant, ut eſt auctor Calepinus? Sequitur enim Junius in Nomenclatore, addicto vitruvij vocabulo, quaſi ipſe ſenſu hoc poſuerit. Junium exſcribit quoq; Voſſius, omiſſo licet nomine in Lexico, nam habet ipſa ejus verba. *Præterea cantherios*, inquit, *præeunte vitruvio vocamus ligna lingulata, quæ fabri materiarij pro adminiculis ſubjiciunt materiæ ferro diſſecandæ. Belgis dicuntur ſchragen.* Optaſſem adſcripſiſſe locum Vitruvij, ubi tali ſenſu reperitur uſurpatum. Sed vix dubito, quin fidem Junij ſit ſecutus. Vitruvij profecto locum fruſtra hactenus quæſivi. Neque annotatus Baldo eſt, qui alioquin egit de hac voce, cæterisve, qui vocabula vitruvij ſub idoneis indicibus propoſuere. Ut plane ſuſpicer, deceptum Junium à Calepino minus diligenter attenteq; inſpecto quippe apud quem poſt allata ſuperius, ſequitur: *item cantherij tigna dicuntur. Vitruvius lib. V.* Putavit Junius, quia illud *item* interſeritur, hinc colligi, Vitruvium utroq; ſenſu eam vocem uſurpaſſe, quod opinor eſſe fal-

ſum. Livius & in neutro poſuit, ſi ſequimur vulgatos. Ita enim apud eum Taurea, lib. XXIII. cap. 47. *Minime ſis cantherium in foſſa.* An, quod adjectivum ſit, quemadmodum videtur Græcum, nam & illud eſt κανθήλιος, & κανθήλιον. Et habes additum ſubſtantivis, ſicut apud Xenophontem, atq; Scholiaſtem Ariſtophanis κανθήλιος ὄνος. Nec fortaſſe aliter κανθήλιον intelligendum, quam ut ſimul putes addi ξύλον. Quomodo Heſychius, κανθήλια, τὰ ἐν τῇ πρύμνῃ τῆς νεὼς ἐπικαμπῆ ξύλα, de quibus egimus jam in Militiæ Navalis noſtræ nova editione. Sic κανθήλιος videri poſſit dictum à κανθὸς, quod exiſtimo fuiſſe uſurpatum olim de quacunque re, quæ curva eſſet ac in angulum coiret. Certe Gallis hodieq; atq; Italis *canton* de angulo in uſu eſt, Belgæ quoq; ac Septentrionis populi angulum *cant* appellare ſolent. Inde *cantjes* apud Belgas illud ex filis lineis, ſericis, argenteis dentatim contextum ornamenti genus, quo utuntur circa oras veſtium ſive linearum, ſive ſericarum, quod Germani Spitzen nuncupant. Inde Græcis Latinisq; *canthus*, ille angulus, in quem palpebræ oculorum coeunt. Deniqve κάντι vel καντὸν & κάντιον Græcis recentioribus, quicquid anguloſum, quòd Salmaſius jam docuit. Inde igitur exiſtimas vocatum utraq; terminatione *cantherius*, & *cantherium*. Atq; ita ſunt, qui putant apud Livium accipiendum. Verum mihi aliter videtur, putoq; τὸ *cantherium* non neutrius eſſe generis, ſed caſum quartum à *cantherius*, nec ſignificare jugum vineæ, ſed jumentum à *cantheriis*, ſic dictum, hoc eſt lignis curvis ac superne in angulum ſeu acumen coeuntibus, Græce κανθήλια, Latine alias *clitellæ*, ac fortaſsis imitatione vocis Græcæ etiam *cantheria* vocatis. Nam quod Varro cenſet, equos cantherios ſic eſſe dictos, quia ſint caſtrati, & careant teſticulis, tanquam vocarentur *carenterij*, haud dubie eſt falſum. Equidem cantherios caſtratos plerumq; fuiſſe non negaverim, id vero ipſis hoc conſtituiſſe nomen, minima perſvadeor. Scilicet cantherij caſtrati ideo, ut recte poſſent eſſe κανθήλιοι, h. e. cantherij ſeu clitellarij, & evaderent quietiores, demptis teſticulis, quod fieri ſolere Varro ipſe teſtatur, itemq; firmiores atq; durabiliores, quod experientia evincit evenire. Alterum quippe laboris continui,

mui, alterum consociationis gratia cum alijs necesse fuit. Solent enim clitellaria jumenta plurimum conjuncta sociataq; ambulare cum alijs, sui similibus, quibus facile, si non essent quieta, molestiam & periculum crearent. Quare non, quod testibus carerent, dicti cantherij, sed qui facti cantherij, eis testes adempti, ut hoc munere melius rectiusq; fungerentur. Cantherij vero dicti, quod destinati essent ad cantheria, Græce κανθήλια, id est clitellas, sarcinasq;. Ac de talibus cantherijs existimo explicanda verba Livij, superius adducta. Quod ut melius intelligamus, annotandum, quod negotium illi Taureæ fuerit cum Romano, cujus nomen erat Claudius Asellus. Hic Asellus provocatus ad certamen singulare, cum negotium faceret Taureæ adversario, isq; ideo occasionem quæreret sese subducendi, petitione Taureæ commotus, qui rogaverat, ut cum equo descenderet in viam cavam, ubi nullo dato ad evagandum spacio, cominus consererent manum, confestim sese conjicit in eam viam, sperans obviam se habiturum sibi Tauream. Sed Taurea elabendi nactus spacium, dum abit, joco & velut eludens ad Asellum, *minime sis cantherium in fossa.* Ita enim vulgo verba ejus leguntur, de quibus quærunt eruditi, nec quid Taurea voluerit, satis intelligere se fatentur. Dicam igitur & meam sententiam. Primum existimo, hoc dicterio respexisse ad vocabulum Aselli, & id respersisse sale. Nam cum asellis mulisq; fere uterentur ad gestanda in clitellis onera, ideo cantherij hic mentionem fecit, qui proinde non de jugo in vinea, sed jumento clitellario, mulo, asello accipi debebit. Deinde puto verba, sicut nunc eduntur, esse depravata. Nam si hic cantherium accipimus in masculino, illud *sis cantherium*, minimè cohæret. Ac observo, aliter legisse veteres eum locum. Nam Erasmus in Adagiorum opere apud Episcopios impresso Basileæ An. MDLXXIV. ita habet: *minime scis cantherium in fossa*, quæ lectio mihi alijs videtur præferenda. Nempe ita distinguenda est, ut sensus prodeat idoneus: *Minime. Scis; Cantherium in fossa.* Cum descendisset jam Asellus in viam cavam, tum Taurea caussam discedendi quærens, jocoq; obtendens: *Minime.* Quasi diceret: ego vero minime nunc ad te

in hanc

in hanc viam cavam & auguſtam deſcendo. Quare? *Scis* enim, *Cantherium in foſſa.* Quibus verbis alluſit ad fabulam veterem de cantherio aſello in foſſa, ſive via cava. Plane ad eundem modum, ad quem ſupra demonſtravimus ex Quintiliano parœmias adferri ſolere. Fabulæ argumentum poſſumus cognoſcere ex natura & ingenio aſelli ſive muli, cum gravatus ſarcinis in via cava & anguſta occurrit alijs animalibus. Sciunt enim, qui experiendo didicere, tali caſu mulum vehementer ferocire, ipſisq; cum ſarcinis inſultando aperire ſibi viam quoquo modo. Igitur id agebatur ea fabula, quomodo aſellum ſive mulum clitellarium, ὄνον κανθήλιον, ſeu cantherium haberet ſibi obviam in foſſa eqvus aliudve animal, quod cum decedere non poſſet, ab eo fuerit protritum atq; conculcatum. Ad hanc fabulam alludebat Taurea, quaſi diceret; *minime* ego te ſequor in hanc viam cavam, ibique tibi occurro. Scilicet tu Aſellus es. Es ὄνος κανθήλιος. *Scis*, quid doceat fabula illa: *Cantherium in foſſa* obviam habebat ſibi eqvus, & quæ ſeqvuntur. Non expecto, ut eadem arte me quoque obteras. Sic hunc locum multis hactenus tentatum explico, & cantherium accipio de aſello ſive mulo clitellario. Quemadmodum & equi alias ſic dicti, non à *carendo*, quod careant teſticulis, ſed *cantherio*, quod geſtent *cantheria*, Græce κανθήλια, hoc eſt clitellas. Quæ ſic dicta à κανθὸς, vel κανδὸς, quod in curvum ſeu in acumen junctum denotat, quoniam hæc erat ſpecies ſeu figura clitellarum. Quæ κανθήλια intellexit quoq; Ariſtophanes, cum dixit, vendere ſe ὄνον αὐτοῖς κανθηλίοις, non vero aſinos prægrandes, quod Scholiaſtes putabat, cum ſint alij κανθήλιοι ὄνοι, alia ξύλα κανθήλια, quibus conſtant clitellæ, indeq; habent ſuum nomen. Plane ſicut ex hac cauſſæ quoque ἄντυγες ſunt dictæ. Philoxenus: *Clitellæ*, ἄντυγες. Nempe ἄντυξ lignum eſt incurvum, ut in rota, in ſella vehiculi, ſimilibusque rebus. Inde ἄντυξ etiam clitellæ. Sunt, qui & *aſtrabas* putent dictas. Scaliger ad Plauti Clitellariam: Αστράβα, *clitella.* Tamen aliter Iſidorus: *Aſtraba, eſt tabella, ubi pedes requieſcunt.* Firmat & Philoxenus: *Aſtraba*, σανὶς, ὑποπόδιον. Sic enim legendum ibi, non *aſtrama*, quod viri docti pridem docuerunt. Etiam Salmaſius ſic intellexit.

Verba

Verba ejus ex epistola de Cruce p. 521. *Videntur & olim hæ tabellæ suppedanei vice in mulis & asinis usum habuisse, sed & in equis, quibus feminæ veherentur.* Itaque non multo post distinguit à clitellis: *Alij,* ait, *clitellas esse volunt. Sed clitellarij asini muliq; non sunt* ἀναβατικοὶ, *quia sarcinis tantum vehendis clitellæ aptæ sunt.* Quanquam vero ista bene sese habeant, tamen constat, non de sola istiusmodi tabella suppedanea in sella, sed & sella ipsa usurpasse. Probus in vita Virgilij, ubi agit de Bucolicis. *Hoc idem carmen Astrabicon* (scribendum est, *astrabicon*) *dictum est, à forma sedilis, quo advecti fuerant, qui illa cantaturi erant.* Vocat clare nominatimq; *sedile*, non *suppedaneum.* Imo statim subdit: *Sunt autem astraba vehicula, dicta* παρὰ τὸ μὴ στρέφεσθαι, *quo titulo & Plautus fabulam inscripsit, in qua mulieres in ejusmodi vehiculis inductæ.* Ubi *vehicula* non sunt carpenta, vel id genus, sed ea ipsa, quæ paulo ante nominavit *sedilia*, sic dicta, quod insidentes eis vehebantur. Sed & Phavorinus convenit, quando ait: Ἀστράβη, τὸ σαγμοσέλλιον. Nam σαγμοσέλλιον appellat istiusmodi sedile, sive sellam, qualis σάγμα, non clitella, quæ non fuit ad sedendum comparata, verum saga, quæ & stratum vocabatur. Quod vere Probus addit, *astraba vehicula, dicta* παρὰ τὸ μὴ στρέφεσθαι, firmat Scholiastes Demosthenis, qui simul explicat genus καθήγρας εἰς ὕψος ἀνῆκον, ὥστε τῶν καθεζομένων κατέχειν τὰ νῶτα, id est, *sedilis ejusmodi, quod surgebat in altum, ut contineret terga insidentium.* Scilicet quemadmodum & hodie in sellis feminarum, quibus ad equitandum utuntur, hemicyclus est, alta surgens supra ipsam sellam, & insidentis claudens tergum, ne ab averso equi latere possit facile decidere. Neq; debet aliter Hesychius exponi, quando ait: Ἀστράβη, τὸ ἐπὶ τῶν ἵππων ξύλον, ὃ κρατοῦσιν οἱ καθεζόμενοι. Τίθεται δὲ ἐπὶ τῶν ἀναβατικῶν ὄνων. Stephanus sic vertit: Ἀστράβη *sella seu ephippium ligneum, quod manu tenent sessores.* At hæc versio vix potest stare. Primum enim ephippia non ad id sunt comparata, uti teneantur manu. Deinde manus nulla mentio apud Hesychium, tantum ait, κρατοῦσιν, hoc est *tenent*, occupatum nempe sessione, sicut occupari, & teneri sellæ solent. Etiam Etymologici hæc est sententia, quando ait: Ἀστράβη, ἐπὶ σκεύους εἴρηται ξυλίνου. *Astraba dicitur de instrumento ligneo.* Nam

 expo-

exponit, τὸ ἐπὶ τῶν ἵππων τιθέμενον ξύλον, ὃ κρατοῦσιν οἱ καθεζόμενοι οἱονεὶ ἀστραφή τις οὖσα, παρὰ τὸ μὴ στρέφεσθαι καὶ πίπτειν τοὺς καθεζομένους. Ubi ἐπὶ τῶν ἵππων aliter intelligi non poteſt, quam de inſtrumento illo, quod ipſorum tergis eſt impoſitum. Pro ſedili alias & Machon uſurpavit apud Athenæum lib. XIII. c. 5. ubi de Gnathenio meretricula.

> Εἰς Πειραιᾶ κατέβαινε πρὸς ξένον τινὰ
> Ἔμπορον, ἐραστὴν εὐτελῶς ἐπ' ἀστράβης.

Hic revera Gnathenium ſedet in aſtraba, id eſt ſella tali, qualem ante explicavimus. Ideo non multo poſt luctator quidam factus ei obviam in arctiore via: *Niſi decedas*

> — Τὰ γύναια ταυτὸ καταβαλῶ
> Σὺν τοῖς ὀναρίοις φησὶ καὶ ταῖς ἀστράβαις.

Affatur puerum conducentem eam, cum ancillis tribus, equitantibus in aſellis, minaturque, ſubverſurum omnes, cum aſellis ſimul & aſtrabis, quod intelligi non poteſt, niſi de ſellis. Dalechampius *clitellas* reddidit. *In Peiræum deſcendebat ad peregrinum quendam mercatorem & amatorem, ſed comitatu viliore. Sedebat illa in clitella.* Et in annotationibus, ἀστράβη, *ſella præalta, quæ lumbos tegit, clitella.* Quaſi eadem ſit ſella, & clitella. Quæ judicio Salmaſij ſic differebant, quod in iſta equitarent, in hac ferrent onera & ſarcinas. Quanquam quæ *Aſtraba* Græce comœdia, eadem Latine Plauto *Clitellaria.* Quæ cum dicta ſit à mulieribus ſuper aſinas equitantibus, ut ex Probo ſupra indicavi, ægre inveniam, cur negemus, & de ſellis aliquando uſurpatam clitellarum vocem. Illis præſertim mulierum, quas deſcribit Probus, Græciq; ἀστράβας appellarunt. Quæ clitellæ tamen quoniam diverſæ ſunt ab his, de quibus iſto loco agere decretum eſt, ne aſtrabæ quidem huc ſpectabunt. Niſi cenſeamus, aliquando denotaſſe veras etiam clitellas, quod videtur colligi ex aſtrabis equis aut jumentis, quæ fuerunt clitellaria. Et hæc quidem de clitellis animalium brutorum. Habuerunt & homines, ut apparebit ex ſequentibus. Sed eas non *clitellas* appellabant, verum *ærumnulas.* Feſtus: *AErumnulas Plautus refert furcillas, quibus religatas ſarcinas viatores gerebant. Quarum uſum quia C. Marius retulit, muli Mariani poſtea appellabantur.* Putes,

Festum loqui de sarcinis tantum viatorum, sed & ad alias pertinebant. Docet, quod *furcillas* explicat. Eæ namque, quibus quælibet feruntur onera. *Furcas* dixit Plautus Ac.II. Casinæ sc.8.

Sine modo rus veniat, ego remittam ad te virum
Cum furca in urbem, tanquam carbonarium.

Lambinus ad hunc locum. *Furca ad tergum aptata gestabant carbones servi carbonarij.* Turnebus lib.XV. Adv.c.3. *Furca aptati gestabantur carbones.* Sicut hic furcis gestantur carbones, ita alibi onera alia & sarcinæ. Festus iterum. *Muli Mariani dici solebant à C. Mario instituti, cujus milites in furca interposita tabella varicosius onera sua portare adsueverant.* Quam hic *furcam* nominat, in superioribus appellavit *furcillam* & *ærumnulam*. Est itaq; idem *furcilla* & *ærumnula*, *furca* & *ærumna*, instrumentum scilicet, quo homines gestabant onera sarcinasve. Allusit Plautus in Amphit. Act.I.Sc.2. ubi consilio Jovis ait factum

Vno ut labore absolvat ærumnas duas,

Alcmena, duplicemq; edat partum. Nam *ærumnas* dixit eleganter, quibus concepti tenebantur filij, sicut onera & sarcinæ machinulis, cum præsertim fœtus in utero *sarcinæ* ac *onera* vocentur, ubi vel ex Phædro nostro intelligimus. Lambinus ita explicat: *Absolvat ærumnas duas, i. e. liberetur & solvatur ærumnis duabus. Ærumnas appellat labores & dolores partus, qui sunt graves & onerosi.* Nil tale dicit Plautus. Quid enim, si ærumnæ hic labores, quomodo labore labores exsolvuntur? Dicit, labore absolutas ærumnas. Ergo aliæ ærumnæ, alij labores. *Labores* vere illi dolores partus. Ovidius eandem Alcmenam faciens loquentem,

— *Nec jam tolerare laborem*
Vlterius poteram —

& Mysis apud Terentium 1. Andr.5. de parturiente Andria: *Laborat è dolore.* At ærumnæ, quæ absolvuntur labore, quia sicut in machinulis sarcinæ, sic in utero fœtus constricti colligatique, ac propterea solvendi, sicut onus sarcinave solvitur, cum ærumna deponitur. Alludit igitur Poeta ad ærumnas veras, id est furcas, sive machinas, quibus onera gestantur. Quæ ærumnæ ita dictæ sunt

ab ἄιρω, ſicut Feſtus docet hoc eſt *tollo*, quoniam tolluntur onera in ærumnas iſtas, quando ſunt geſtanda. Bene Scaliger eo loco, *ut ab* ἐλαμένη vel ἠλαμένη, *lamina & lamna, ita ab* ἀιρομένη, *ærumina, ærumna.* Ita Scaliger ad Feſtum, non Feſtus ipſe, quod per feſtinationem Voſſius in Etymologico notavit. Feſtus tantum ita: *Ærumnæ labores honeroſos ſignificant, ſive à Græco ſermone deducuntur. Nam* ἄιρειν *Græce, Latine tollere dicitur.* Dicit Feſtus, ſignificare labores oneroſos, non proprie, ſed per tranſlationem ab ærumnulis & furcillis, de quibus præmiſit. Alias enim illud αἴρειν ſive *tollere* nulla quadrat ratione, nam quod Fungerus putat eo pertinere, quoniam labor oneroſus *tollit ac conficit hominem*, in eo quidem fruſtra eſt, cum hoc nil commune habeat cum ærumnulis aut furcillis. Neq; Voſſij commentum iſtud quadrat, qui à μέριμνα, quod *anxiam ſolicitudinem* ſignificare ait, deducendum putat. Ærumna nihil tale primo proprieq; ſignificabat, quod vel *ærumnulæ* vocabulum oſtendit. Quomodo enim quæſo diminutivum pertineret ad ſollicitudinem, eamq; non mediocrem, ſed anxiam? Ærumna igitur ab αἴρειν, quia *tollit*. Nempe *tolli* debet onus, antequam geſtetur. Quomodo Chriſtus ad paralyticum Marci c. II. ἆρον τὸν κράββατόν σου. *tolle grabbatum tuum.* Et Planudes in vita Æſopi, de iis, qui geſtare permittebant Æſopo, quicquid vellet, τῶν δὴ ὅπερ ἂν ἆραι βούληται ἐπιτρεπόντων. & in fabula 20. de Sene mortem vocante, ὁ γέρων ἔφη, ἵνα τὸν φόρτον τοῦτον ἄρας, ἐπιθῇς μοι. Quia igitur ærumna onus tollitur, ideo ærumna dicta eſt, ut Feſtus docet. At, quid illud *ſive* vult, apud eum. *Sive à Græco?* Non ſolet ita poni nude, ſed habere aliud *ſive*, quod ei reſpondeat. Id cum abſit, puto locum eſſe mutilum, & aliqua non comparere. Cenſeo autem datam à Feſto etiam denominationem ſeu originem ex Latino. Quod opinione mea fuit *fero*. Putavit enim à *fero* abjecta prima littera poſſe fieri *erumnam*, velut *ferumnam*, qua quid portetur. Et ſolebat ſcribi utraq; ratione cum per *e* ſimplex, tum per *æ* diphthongum. Ut hoc ſimilive modo locus ille debeat expleri: *Ærumnæ, labores oneroſos ſignificant, ſive à Græco ſermone deducuntur, nam* ἄιρειν *Græce, Latine tollere dicitur. Sive à Latino, nam ſunt erumnæ, ferumnæ, à fero,*

ro, quia in eis onera feruntur cum labore. Quanquam ego putem esse derivationem veriorem ab αἴρω. Nam hinc *æro* quoq; sive Phormio, qui significat genus vasis spartei, quod *sportam*, sive *fiscinam* vocamus. Donatus ad Phormionem Terentij: *Phormio non à formula, sed à Phormione sparteo, quem nos æronem dicimus.* Sicut *æro*, fiscina est ab αἴρω, quod consensu magno volunt eruditi, ita plane & *ærumna*, machina oneribus gestandis ab eodem αἴρω, quia generis utriusq; idem pæne usus in tollendis rebus, quæ portari debent. Differebat tamen æro ab ærumna, quod hæc esset fabrefacta ex lignis integris & solidioribus, ille vero contextus è viminibus aut sparto. Ille circa & in ambitum esset clausus, sicut solent corbes, ærumna vero minime, sed paucissimis constaret bacillis. Alias utrumq; genus arbitror aptari dorso consvevisse, ac æronem eum ipsum esse, qui à meis popularibus ein Ruckkorb nuncupatur. Quod de specie formaq; dixi ærumnarum, constat vel ex eo, quoniam & furcæ nominatæ. Furca enim non est, in hoc quidem genere, nisi ex lignis seu bacillis solidioribus, in duo fissis cornua & patentibus. Sic ubiq; furca Latinis intelligitur, ut in vehiculo, in instrumento rustico, vel ad pœnas & supplicia destinato. Talis ergo fuit & ærumna. Festus & tabellam memorat in ea. *Milites*, ait, *in furca, interposita tabella onera portabant.* Fuit autem hæc tabella eo interposita, ut in ipsa ligarentur sarcinæ seu onera. Quomodo in cretella superius à notis exhibita in imo interposita est tabella eo fine. Quanquam cretella hodierna in eo videatur diversa à furca veteri, quod hæc lignis duobus cornutis constet, illa tantum uno, sitq; illa simplex, hæc vero duplex furca. Certe si, quod ait Festus, tabella ea fuit interposita, species furcæ veteris intelligi aliter vix poterit. Nam interposita est inter duo furcæ cornua immissa, ut in ea reponatur onus sive sarcina, cornibus superne continenda. Talis ergo fuerit ærumna vetus. Nam quæ nobis species illius exhibetur ex columna Trajani à Lipsio, ubi exprimit milites duos cum sarcinis, ea vero nil huc facit. Nulla ibi interposita tabella, nulla furcæ cornua. Nempe illa ærumnarum Marianarum consuetudo pridem castris fuit ejecta, proprer molestiam. Adde,

quod ibi milites ſarcinas gerant ante ſe, tenentes ſive perticas ſive haſtas, ad pectus reclinatas dextris. Non ſic furcæ vel ærumnæ geſtabantur, ſed in dorſo. Ita namq; ſupra vidimus & carbonarios feciſſe. Neque cauſſa fuit alia, cur milites cum ærumnulis ſuis dicerentur muli. Muli nempe ſarcinas & onera ferunt dorſo. Quibus proinde ut ſint ſimiles & homines, neceſſe fuerit, ut & ipſi onera dorſo ſuo ſubeant. Nam onus quidem unicum ſolumque facere ſimilitudinem non poteſt. Haſtæ ergo Lipſij vel perticæ nil ad ærumnas faciunt, aut furcas. Alia longe fuit ſpecies earum, ſicut dixi. Cæterum quemadmodum ærumnæ furculæque pertinebant ad homines, ita clitellæ ad jumenta. Neque differebant multum ſpecie ab ærumnis ſive furcis, niſi quod furcæ eſſent ſimplices clitellæ duplices, furcæ paterent ſuperne ad modum litteræ V, clitellæ vero inferne, ad modum litteræ Λ, quo aptari dorſo jumentorum poſſent. Duplices dixi furcas, quod haberent ligna duo bifurcata parvulo diſtantia ſpatio, conjuncta tamen inter ſe ab utroq; latere, plane ſicut hodieque fieri conſveverunt. Hæc utrimque per dorſum dependebant, indeque dicta ſunt clitellæ. Feſtus. *Clitellæ dicuntur non tantum eæ, quibus ſarcinæ conligatæ mulis portantur, ſed etiam locus Romæ propter ſimilitudinem, & in via Flaminia loca quidem devexa ſubinde & acclivia.* Quia loca Romæ & in via Flaminia erant acclivia mox devexa, ſimilitudinem clitellarum habere videbantur, quia & clitellæ declives à ſummo jumentorum dorſo, quod furcæ clitellarum velut cruribus varicatis comprehendunt atque claudunt. Habuerunt alias & dependentes uncos. Docet unicus Horatij interpres vetus, loco ſupra indicato. *Clitellas*, ait, *ſagmas ſive ſellas, quibus ſtrati muli ſarcinas & onera geſtant, uncinis ligneis hinc inde dependentibus.* Facit uncinos illos ligneos, eosque dependentes à clitellis hinc inde, hoc eſt, ut exiſtimo, ab utroq; latere. Intelligo hoc autem de non ita libere pendulis in loro tæniave, ſed affixis ad extrema clitellarum, ſicut hodieque fieri conſvevit. Nam ad uncinos iſtiusmodi etiam nunc religantur

tur ſarcinæ per funes, ut ne defluant. Quo *conſtringere ſarcinas* dixit Plautus Trinum. A.III.Sc. 2.

— *Quid ego nunc agam?*

Niſi uti ſarcinam conſtringam, & clypeum ad dorſum accommodem. *Religare* dixit Feſtus. *Furcillis religatas ſarcinas viatores gerebant.* Quanquam ſermo ſit hoc loco non de jumentorum clitellis, ſed hominum ærumnulis. Quod vero Heſychius in vocabulo κανθήλια ſic quoq; dicit appellari τὰ τοῖς ὄνοις ἐπιτιθέμενα λύγια πλέγματα, h.e. texta viminea, quæ aſinis imponuntur, huc non pertinet, ſed ad genus aliud referri debet, quod & ipſum aſinis imponi conſvevit. *Fiſcos* appellavere Latini, meminitque Phædrus noſter lib.II.

Muli gravati ſarcinis ibant duo,
Vnus ferebat fiſcos cum pecunia.

Fiſci ejuſcemodi ſunt πλέγματα λύγια, nam ex viminibus fiebant. Eratque uſus iſtiusmodi fiſcorum ſive ſportarum aſellis ab utroq; latere ſuſpendi ſolitorum ſicut hodieque, ſic olim creberrimus, non apud eos ſolum, qui faciebant iter, ſed & agricolas ruſticosq;. Qui & ſtercus in ijs deferri ad agros curabant, aut vineas in locis editioribus ſitas. At clitellas nemo πλέγματα vocavit, quoniam fuere non plexæ, ſed conſtructæ ex lignis firmis atque ſolidis. Quibus, ne aſperitate ſua læderent jumenta, ſubdere pulvillos fere ſolebant, farctos palea vel rebus aliis. Nam eſt σάγμα, quod clitellam notat, à σαγῇ, tomento, quo pulvilli replebantur, quod eſt σάττειν Græcis. A σάττειν eſt σαγὴ, inde σάγμα, pulvillus tomento repletus, clitellæ ſolitus ſupponi, unde ipſa etiam clitella ſic eſt dicta. Alij centunculos ſubjiciebant, id eſt pannos viliores craſſioresque, ac eos ſæpe plures. Livius lib. VII. *Mulis ſtrata detrahi jubet, binisque tantum centunculis relictis agaſones armatos imponit.* Strata hic non ϛρώματα, ſed clitellæ, quod jam alias eſt dictum. Quibus ſublatis cum hic relinqui dicantur centunculi, neceſſe eſt fuiſſe antea in jumentis, ubi vero, niſi ſub ſtratis illis, hoc eſt clitellis. Atque ſic intelligendus & Frontinus lib. II. c. 4. *Ad implendam multitudinis ſpeciem agaſones*

lixasq;

lixasq; armatos simul ire jussit, jumentorumq; magnam partem instratorum cum centunculis. Nam *instrata* hic accipio, quibus strata fuere detracta relictique soli centunculi. Sed cur tandem strata detracta? Docet Frontinus, quando addit, *ut per hoc facies equitatus objiceretur.* Nempe strata illa seve clitellæ longe ultra dorsum animalis eminebant, sicut hodieque cernimus in mulis. At strata equitum, ut ex panno simplici coriove, presse inhærebant. Quare si sedisset in clitellis, dolus facile fuisset depræhensus, cum sic visi essent altiores, quam solerent vulgo equites. Et hæc quidem species clitellarum à quibus deinde jumenta omnia, quæ ferebant, *clitellaria* sunt dicta. Ita habes asinos clitellarios, apud Catonem, R.R. c.10. *Asinos ornatos clitellarios, qui stercus vectent.* Item mulos. Columella lib. II. c. ult. *Arbores serendi caussa collo, vel mulo clitellario afferre.* Equos etiam clitellarios appellat Matthæus Parisius An. MCCXLV. *Dedit domino Papæ triginta palefridos, cum totidem equis clitellariis.* Græci talia jumenta nuncuparunt σαγμάρια. Suidas: σαγμάρια τὰ βαστάζοντα τὴν ἀποσκευήν. Hinc postea & Latinis *sagmaria.* Vegetius lib. III. c. 6. *Antiqui diligentissime præcavebant, ne & sagmariis clamore pavefactis milites turbarentur.* Hinc caballus sagmarius, & mula sagmaria apud Isidorum voce *sagma.* Eqvum sagmarium dixit Vopiscus in Aureliano. *Eqvum sagmarium suum defricet.* Recentes saumarium, vel summarium appellavere, quod jam supra notavimus. Iisdem Græcis etiam ἀστράβαι hæc jumenta. Pollux lib. VII. c.33. ubi de animalibus operarijs: ὄνος, ἡμίονος, ἀστράβη. Hesychius: ἀστράβη, τὸ ἐπὶ τῶν ἵππων ξύλον, ὃ κρατοῦσιν οἱ καθεζόμενοι. οἱ δὲ κατὰ τὸ πλεῖστον μὲν τὴν σωματηγὸν ἡμίονον οὕτως ἔλεγον; ἐνίοτε δὲ πάντα ἁπλῶς τὰ σωματηγοῦντα ὑποζυγοῦντα. Dicit, astrabam significare sellam equestrem, plerumq; vero usurpari de mulis, astrabas seu clitellas ferentibus: aliquando quoq; pro genere omni clitellario poni. Hoc enim apud Hesychium est σωματηγὸν, opponiturq; ἀναβατικῷ, de quo præcesserat, τίθεται δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀναβατικῶν. Ubi ἀναβατικοὶ ὄνοι, qui conscendi solent ab hominibus, æquitationis caussa, σωματηγοὶ vero, clitellarij. Ad eundem modum Eustathius ad Odyss. I. Ἀστράβαι φησιν, οἱ κατα-

μόνας

μόνας σωματηγοῦντες. Nam σωματηγοῦντες hic σωματηγοὶ, aut σωματηγοῦντα ὑποζυγοῦντα, ut Heſychius vocavit. Niſi velimus cum nonnullis apud ipſum ſcribere ὑποζύγια. Nam quod Salmaſius in epiſtola de Cruce delet, quia ὑποζύγιοι non ſunt σωματηγοὶ, non putamus jure fieri. Equidem & Euſtathius, ὑποζυγίαιοι οἱ ὑφ' ἁμάξαις ζευγνυμένοι, ſed alij aliter, & pro ijs etiam uſurpant, quæ non juncta ſunt ad currum. Etymologus in hac ipſa voce. Ἀστράβη· Λέγουσι καὶ αὐτὸ τὸ νωτοφόρον ὑποζύγιον. Quod hic νωτοφόρον ὑποζύγιον, id Heſychio σωματηγὸν σωματηγοῦν, vel ὑποζυγοῦν vel ὑποζύγιον. Ἀστράβαι Græcis etiã κανθήλιοι. Hinc κανθήλιοι ὄνοι, clitellis ornati, ſicut ſupra pluribus monſtravi. Romani Græcæ vocis imitatione appellarunt *cantherios*. Nec enim cantherij proprie, quibus adempti teſticuli, ſed quibus impoſitæ clitellæ. Unde Seneca de Catone ep. 87. *M. Cato Cenſorinus cantherio vehebatur & hippoperis quidem impoſitis, ut ſecum utilia portaret.* Lipſius cantherium hic exponit eqvum ſectum. At hoc nil notabile in Catone, nam & alij his vehebantur. Varro lib. II. R. R. cap. 7. *In viis habere malunt placidos equos, propter quod maximè inſtitutum, ut caſtrentur.* Video, ut caſtratis vulgo uſi fuerint in viis. Id vero ſingulare, Catonem vectum κανθηλίῳ ſive clitellario, in illis ipſis clitellis, quæ alias non ad equitandum, ſed onera & ſarcinas fuerunt paratæ, ac ne nudis quidem eis, ſed impoſitis hippoperis ſuper ipſas ſedens ſarcinas, quod hodieque, verum ſoli agreſtes conſveverunt. Ideo ſequitur. *O, quantum erat ſæculi decus, imperatorem, triumphalem, cenſorium, & quod ſuper omnia hæc eſt, Catonem uno caballo eſſe contentum, & ne toto quidem, partem enim ſarcinæ ab utroq; latere dependentes occupabant.* Cantherij ergo clitellarij, ſicut κανθήλιοι ἵπποι. Jam ut equi mulive cantherij, ſic plane & homines, quod ex Pomponio ſuperius monſtratum eſt. Quod ipſum quoq; docet, cantherios non ex exſectione dictos, quia careant teſticulis & ſemine, quod voluerunt hactenus, ſed ex κανθηλίοις ſeu clitellis, quas portare ſolebant. Nec enim qui ex hominibus cantherij ſunt dicti, exſecti fuere. Maluerunt tamen homines vocare *gerulos*. Nam quod apud Plautum extat III. Moſtel. Sc. 2.

> — *Muliones mulos clitellarios*
> *Habent, ego habeo homines clitellarios,*

Joco dictum est, ut apparet facile ex eo, quod præcedit: *Novitium mihi quæstum institui.* Non *clitellarios*, sed *gerulos* appellavere. Horatius lib. II. ep. 2.

> *Festinat calidus mulis gerulisq; redemptor.*

Commentator quidem vetus Cruquij: *Gerulisq;, h. e. sagmariis. Geruli qui portant necessaria ad fabricam.* Sed geruli non sunt sagmarij eo loco, qui à mulis nihil differunt, verum homines, qui dorso ferunt onera. Suetonius in Cajo, c. 40. *Ex gerulorum diurnis quæstibus pars octava exigebatur.* Ubi Casaubonus: *Geruli sunt* οἱ μισθοῦ φέροντες, *ut vocat Appianus IV.* Εμφυλ. *Attici* προυνίκους καὶ σκειδίνους *vocant Latini etiam bajulos & gerones, ut Cicero in epistola quadam ad Atticum.* Quæ sit Ciceronis hæc epistola, mili necdum liquet. Nec *gerones* alibi occurrunt. At vero gerulos de hominibus usurpavit quoque Columella lib. X.

> *Ære sinus gerulus plenos gravis urbe reportet.*

Firmicus vocavit *laturarios*, prout recte verba ejus ex antiquis libris, emendavit Cl. Salmasius. *Operarios reddat, ac sempiternis laboribus deditos, & qui corpus suum ad opus aliquod locare consveverunt, laturarios, humeris ac dorso vitæ subsidia quærentes.* Ubi laturarij sic dicti, quod *laturas* facerent, id est onera gestarent humeris ac dorso. Philoxenus. *Latura*, φόρετρον, Hinc *laturas locare* apud Interpretem veterem Juvenalis Sat. III. quod is ipse vir doctissimus jam observavit. Appellarunt quoque *bajulos*. Ipse Tullius in Parad. *Vtrum potius de bonis est quærendum, quid bajuli atq; operarij, an quid homines doctissimi senserint.* Recte bajulos & operarios conjungit. Sunt enim *operarij* recentiori consuetudine, qui vetustioribus *bajuli*. Festus. *Bajulos dicebant antiqui, quos nunc dicimus operarios.* Atque ita supra operarij apud Firmicum à cupiendi, non de omnibus vel quibuslibet, qui opus faciunt. *Bajulatores* appellavit auctor vetus Glossarum. Αχθοφόρος, *gerulus, onera ferens, sarcinarius, bajolator.* Docet locus, vocatos quoq; *sarcinarios*, à sarcinis videlicet, quos ferebant. Dico, *sarcinarij*: nam *sarcinati* alij, illi scilicet,

cet, qui ex quacunque caussa gerunt sarcinas, non ad hoc conducti, & professione tales. Plautus Pœnuli A. V. Sc. 2. *Viden homines sarcinatos consequi.* Sarcinatos nominat nō sarcinarios aut bajulatores, verum servos militis, sarcinas ipsius ad hospitium portantes. De bajulatoribus doceret quoq; Glossæ Savaronis ad Sidonij lib. VI. ep. 4. ita namq; habent: βαςαταὴς, *bajolator, bajulator.* Sic ibi legendum. Nam *bajulatores* incuria typographi, pro *bajulator, &* est factum. Quod autem Vossius in lexico bajulos & *nutritores* atque *pappas* ait dictos, fit confusione bajulorum ut sunt inter ministeria domestica & pars familiæ, cum mercenarijs. Familiares illi ita dicti, quod assidue gestarent pueros ac infantes, de quo vide sis Laurentium Pignorium, cum mercenarij ad bajulanda onera conducerentur. Num hi ab ærumnis nominati quoq; *ærumnosi* fuerint, haud dixerim. Quanquam non dissvadeat, quod legitur in Petronij fragmento: *In capricorno erumnosi nascuntur, quibus præ malo suo cornua nascuntur.* Græcis ἀχθοφόροι sunt, item βαςακταί. Glossæ: Βαςακτὴς, *bajolator.* Atq; sic legendum est in Glossis Savaronis, non ut habent editi, βαςατκὴς. Βαςακτὴς est à βαςαγὴ, quod onus signat. Hesychius: βαςαγὴ, βάρος. A βαςαγῆ fecerunt *Bastagam* Latinè. Inde titulus 20. lib. X. Cod. Theod. *De bastagæ reparatione.* Ubi bastaga non modo significat onus, sed & deportationem ejus. Indeq; veniunt *bastagarij*, eadem memorabili titulo, qui sunt Græce non βαςακταὶ, quales supra dicti, verum βαςαγῆς procuratores. Docet manifeste ipsa lex, quando eis jubet præberi animal decimum, pro reparatione bastagæ. Liquet enim hinc, non ipsos ea onera gestasse, verum animalia. Unde nec huc pertinere potest, quod habetur in Corona pretiosa Meursio citatum. Βαςαγάρης, *bajulus,* ἀχθοφόρος. Non hic βαςαγάρης, qui in lege *Bastagarius,* quia hic jumenta oneraria regit, illa onera ipse bajulat. Solebant vero isti omnes onera gestare tergo. Hinc communi voce Græcis νωτοφόροι. Suidas. Νωτοφόρος, ὁ ἐπὶ νώτῳ βαςάζων. Loquitur non de jumentis solum, verum etiam hominibus. Hesychius: Νωτίσασθαι, ὁ μὴ ὑπὸ ζυγὸν, ἀλλὰ τῷ νώτῳ ἀχθοφορῶν ἄνθρωπος, ἵππος, ὄνος. Aperte testatur, non de equo solum asinove, sed & homine usurpari,

 hos-

hosq; perinde, ut illos, ſi quando geſtarent onera, id feciſſe dorſo. Quod confirmat Firmicus, quando de Laturariis, *dorſo vitæ ſubſidia quæſiviſſe* ſcribit in ſuperioribus. Dicebantur ex eadem cauſſa & νωτάρεις. Suidas. Νωτάρης, ὁ ἐπὶ νώτου ἄρων καὶ βαστάζων. Ubi nota illud ἄρων, ſupra nobis explicatum. Heſychio ſunt etiam νωτεῖς ſimpliciter. Νωτεῖς, οἱ ἀχθοφόροι ἡμίονοι, μὴ ἕλκοντες ζύγιοι. Sic lego illum locum non ἢ ἕλκοντες, quod præferunt excuſi. Nam ſunt alij ζύγιοι, alij νωτεῖς. Hi ſunt ἀχθοφόροι, hoc eſt, onera ferentes tergo, illi ἕλκοντες, hoc eſt, trahentes jugis. Pollux lib. II. c. 4. 37. Νωτοφόρος ἡμίονος, παρὰ Ξενοφῶντι, καὶ ὄνος. Καὶ νωτεῖς δὲ τούτους ἐκάλουν, ὡς καὶ τοὺς ὑπὸ ζυγῷ, ζυγίους. Sed quid eſt, quod νωτοφόρους etiam σωματοφύλακας Heſychius exponit? Σωματοφύλαξ, δορυφόρος, νωτοφόρος, καὶ ὁ βασιλικὸς φύλαξ. Non video, quomodo νωτοφόρος eſſe poſſit σωματοφύλαξ, cum repugnet ratio vocabuli. Suſpicor, omiſſa & trajecta quædam, ſcribendumque σωματηγός, νωτοφόρος. Σωματοφύλαξ. δορυφόρος. Excidit σωματηγός, quia viſum fuit idem cum σωμάτιφος in ſcripto codice, quod proxime præceſſit. Νωτοφόρος certe nuſquam cuſtos corporis, ſed qui ſarcinas fert dorſo, homo, mulus, aſinus. Latinis hac de cauſſa dictus *doſſuarius* vel *dorſuarius*. Philoxenus: *Dorſuarius*, νωτοφόρος. Varro lib. II. R. R. c. 6. *Greges fere ſiunt mercatorum, ut eorum, qui Brunduſio aut Apulia aſellis doſſuariis comportant ad mare oleum.* Ut hic aſellos doſſuarios, ita capite 10. equas habet, ac jumenta alia. *Magiſtrum providere oportet, ut omnia ſequantur inſtrumenta, quæ pecori & paſtoribus opus ſunt, maxime ad victum hominum, & ad medicinam pecudum. Ad quam rem habent jumenta doſſuaria domini. Alij equas, alij pro his quid aliud, quod onus dorſo ferre poſſit.* Vides manifeſte doſſuaria, quæ onus ferre poſſint dorſo. Cæterum hæc doſſuaria jumenta, & præſertim muli varie ornati olim. Tintinnabula præſertim collo appenſa habebant. Phædrus noſter lib. 1. c. 8.

> — *Celſa cervice eminens,*
> *Clarumq; collo jactans tintinnabulum.*

Loquitur de mulo fiſcos ferente cum pecunia. Et hic quidem unum habuit; at Apulei ille plures, ubi & de cœtero ornatu. *Me phaleris aureis, & fucatis ephippiis, & purpureis tapetis, & frenis argenteis,*

& picti-

& pictilibus baltheis & tintinnabulis perargutis exornat. Hausit uti cætera ex Luciano, qui sic de eadem re. Καὶ σκευή μοι ἦν πολυτελής. καὶ στρώματα πορφυρᾶ ἐπιβάλλομαι, καὶ χαλινοὺς εἰσεδεχόμην, ἀργύρῳ καὶ χρυσῷ πεποικιλμένους, καὶ κώδωνες ἐξήπτοντό μοι μέλος μουσικώτατον ἐκφωνοῦντες. Memorat & ipse strata purpurea, frenos aureos, & tintinnabula musicum sonum edentia. Nam κώδωνες ipsius, Apulei *tintinnabula*. Atq; sic exculti equi quoque, sicut libro primo dixi. Magius de Tintinnabulis, c.8. *Olim oblectamenti atq; ornatus gratia muliones atq; agasones equis mulisq; tintinnabula alligabant, quod & hodie passim fieri videmus.* Suvertius non tam ornatus caussa putat factum, quam quod sono eo animalia delectarentur. Sic enim ait ad Magium: *Assiduo compertum est, mulos valde delectari tintinnabulorum sonitu: quapropter muliones multijuga tintinnabula ad illorum colla suspendere solent, quo facilius sarcinarum labores perferant, ut Ovidius alibi canit.* Verum magis est, ut existimemus factum, quo adventantibus alij occurrentes in tempore decederent de via, præsertim cava vel angusta sono tintinnabulorum exaudito, propter caussas, quas superius adduxi. Quanquam postea & alterum sit observatum. Videturq; Phædrus noster innuere, quando malum superbũ facit jactantem illud tintinnabulum, velut gaudio & per ostentationem. Phaleras aureas, quas inter ornamenta mulorum memorat Apulejus, puto esse clypeolos orbiculosve, quales hodieq; in fronte ac temporibus ornamenti caussa ex ære inaurato, vel aurichalco habere consveverunt. Hesychius in voce φάλαρα generaliter ἱπποκόσμια vocasse videtur. At Suidas propius & convenientius sententiæ nostræ. Φάλαρα, τὰς προμετωπίδας, τοὺς ἀσπιδίσκους, τὴν κόσμησιν τὴν κατὰ τὸ μέτωπον τῶν ἵππων. Dicit phalaras vocare frontalia, clypeolos, ornamẽta qualia equi habeãt in fronte. Sicut equi, sic & muli habuere. Tapetes quoq; hodie servãtur, summis enim insternũtur sarcinis, partim ut legãt, partim ut ornent. Ideo varias picturas habẽt intextas, quandoq; nomina, & insignia illius, ad quẽ sarcinæ spectant. Sed qui *pictiles balthei?* An, quibus præcinguntur pectora, tæniis versiculoribus ornatis, aut villis, ex lana sericove? ut *pictile*, signet *pictum*, sicut *fictile, fictũ*. Sane quomodo hic pictiles intelligi

telligi aliter debeant, haud video. Atq; ista quidem ornamēta, non dossuariorum omnium, sed præstantiorum, quod per se cognoscitur. Usus fuit multiplex. Nam jumenta quidem serviebant agris reiq; rusticæ, si vehendum stercus, transplantandæ arbores, aut alia id genus facienda, quod ex Catonis & Columellæ verbis supra discere potuimus. Alias vehebant sarcinas quascunque, hominum quorumlibet. Primum magistratuum ac præsidum, cum irent in provincias. Quo respexit Cicero in Or. cont. Rullum, quando de Rullo, & magistratu ab eo Coloniæ deducendæ caussa constituto, quem prætoribus esse voluit similem: *Deinde ornat apparitoribus, scribis, librariis, præconibus, architectis, praterea mulis, tabernaculis, centuriis, supellectili.* Habes ecce mulos in ministerio horum, sicut solenniter solebant esse in ministerio Prætorum. Sed in Pantagathi libro una voce auctius legebatur *mulis cantheriis*, quod cum Aldo & Grutero puto esse rectum. Sunt enim *muli cantherij*, ὄνοι κανθήλιοι, sic ad differentiam eorum dicti, quibus utebantur in vehiculis, alias *muli clitellarij*. Nec enim cantherij à carendo, verum κανθηλίοις, seu clitellis, ut jam supra demonstratum est, & hic locus satis comprobare potest. Eadem quippe ratio & muli cantherij, & cantherij equi. Et quia muli cantherij, inde liquet, quod ajebam, consvevisse sarcinas prætorum, maxime tabernacula, & supellectilem ipsius bajulare. Accipiebant autem mulos istos è publico. Livius lib. XLII. c. 1. *Magistratus mulis tabernaculisq; & omni alio instrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent sociis.* Fiebatq; hoc per privatos, qui accipiebant pecuniam ex publico, & ituros in provincias instruebant necessariis, interq; illa mulis quoque, quod ex vita Augusti apud Suetonium c. 36. est notum, & jam pridem expositum Sigonio lib. II. de Jure Provin. c. 1. Quanquam hoc abolitum ab Augusto, mox per sequentes Cæsares denuo restitutum, ut vel ex Lampridij Alexandro Severo cognoscitur. Qui simul docet, elapso administrationis tempore, ut cætera, sic hos mulos restituere coactos. *Judices,* ait, *exemplo veterum, ut & Cicero dicat, & argento, & necessariis instruebat, ita ut præsides provinciarum acciperent argenti pondo vicena, phialas senas,*

mulos

mulos binos, equos binos &c. reddituri, depoſita adminiſtratione mulas, mulos, equos &c. Obſerva, quod hic mulas quoq; memoret in poſtremis, cum in præcedentibus ſolos nominarit mulos. Nam oſtendit, locum eſſe mutilum, & ſic explendum: *Phialas ſenas, mulas binas, mulos binos, equos binos.* Scriba negligentior rem eandem bis putavit poſitam, & ideo mulas omiſit. Vehebant quoq; muli, aſini, equi ſarcinas aliorum, iter facientium. Quomodo ſupra vidimus Gnathonij utenſilia, Athenas deportata aſellis. Seneca vulgatam hanc Romanorum iter facientium fuiſſe ait conſvetudinem ep. 123. *Omnes jam mulos habent, qui chriſtallina, & murrhina, & cælata magnorum artificum manu, portent, turpe eſt, videri, eas te habere ſarcinas, quæ tuto concuti poſſunt.* Mercium vero huc illudq; transportandarum iſtoc ſolenne vehiculum. Ibantq; juncti fere ſociatiq; plures, quod ſuperius jam monui. *Gregem* Varro nominavit illam ſociatorum jumentorum multitudinem lib. II. R. R. c. 6. *Greges fiunt fere mercatorum, ut eorum, qui è Brunduſino aut Apulia aſellis doſſuariis comportant ad mare oleum aut vinum, itemq; frumentum, aut quid aliud.* Nec hoc faciebant mercatores ſolum, ſed & alij, qui venale quid habebant. Ipſi agreſtes in aſinis circumvectare per plateas merces ſuas ſolebant. Innuit Virgilius Georg. I.

> *Sæpe oleo tardi coſtas agitator aſelli*
> *Vilibus aut onerat pomis: lapidemq; revertens*
> *Incuſum, aut atræ maſſam picis urbe reportat.*

Paulo planius Apulejus lib. IX. Aſini, de hortulano loquens, cui ſerviebat: *Matutino me multis oleribus onuſtum, proximam civitatem deducere conſveverat dominus, atq; ibi, venditoribus tradita mercede, dorſum inſidens meum ſic hortum redire.* Item Lucianus: Ἀποδίδοταί με ἀνθρώπῳ κηπουρῷ τὴν τέχνην ὁ δεσπότης οὖν ἕωθεν ἐπιθεὶς μοι τὰ λάχανα, ἐκόμιζεν, εἰς τὴν ἀγορὰν, καὶ παραδοὺς τοῖς ταῦτα πιπράσκουσιν, ἦγέ με πάλιν εἰς τὸν κῆπον. Præcipuus jumentorum ejuſcemodi fuit uſus in militia & bello. Nempe quicquid erat rerum neceſſariarum, non in vehiculis tam frequenter, quam clitellariis ejusmodi jumentis circumferre ſolebant. Inde *ſarcinaria* Julio Cæſari lib. I. Bel. Civ. c. 81. ubi

ubi de militibus Afranij: *Ibi & inopia pabuli adducti, & quo essent ad iter expeditiores, omnia sarcinaria jumenta interfici jubent.* Sagmaria deinde vocarunt, vel equos, mulos, asinos sagmarios. Vegetius lib. III. c. 6. *Primi ergo equites iter arripiant, inde pedites. Impedimenta, sagmarij, calones vehiculaq; in medio collocentur, ita ut expedita pars peditum & equitum subsequatur.* Nempe sic & Græci appellabant. Suidas. Σαγμάρια τὸ παρ' ἡμῖν λεγόμενον τοῦλδον, τὰ βαστάζοντα τὴν ἀποσκευὴν καὶ τὴν μετακομιδὴν τῶν ἐπιτηδείων. *Sagmaria id, quod nobis tuldum, quæ ferunt apparatum oneraq; rerum necessariarum.* Verba hæc non sic intelligenda, quasi τοῦλδον quoque sit σαγμάριον, sed τοῦλδον est, quod ex omnibus sagmarijs conficitur. Itaque distinguit Leo quoque cap. 10, 7. Καὶ αὐτὰ τὰ σαγμάρια, καὶ τὴν λοιπὴν ἀποσκευὴν, ἅπερ καλεῖται ἀδέστρατα (sic ibi est scribendum, non δίστρατα, quod habent editi) μετὰ αὐτοῦ τοῦ τοῦλδου καταλιμπάνειν. Interpres ita vertit: *Ipsa autem sagmaria, id est, sarcinas reliquosq; apparatus, quæ andresta vocant, cum ipso tuldo relinques.* Hic primum prave habuit in suo codice ἄνδρεστα, pro ἀδέστρατα. Deinde sagmaria putavit sarcinas significare. At vero sagmaria non ipsæ sarcinæ, sed jumenta sarcinas portantia. Debuit igitur sic reddere: *Ipsa vero sagmaria, reliquumq; apparatum, quæ vocantur adestrata, cum tuldo ipso relinques.* Ubi nota, hæc sagmaria vocata etiam ἀδέστρατα. Ipse Leo paulo est: δεῖ παραλαβεῖν τὰ ἀδέστρατα (sic iterum est emendandum, pro ἀδρέστατα) ἤγουν σαγμάρια. Quanquam videatur fuisse inter ista quoque differentia, sic ut σαγμάρια significarent proprie jumenta clitellaria, ἀδέστρατα vero, cum sarcinis & oneribus jam essent gravata. Et hoc voluisse Leonem quando supra σαγμάρια καὶ τὴν λοιπὴν ἀποσκευὴν ajebat ἀδέστρατα vocata. Nam alias ἀδέστρατα sine jumentis nō intelliguntur, id quod liquet ex Mauritio nostro, qui l. V. Strat. c. 2. dicit esse ὑπὸ μικρῶν παλλίκων κρατούμενα, hoc est regimini parvorū puerorū subdita, quod nisi de jumentis explicari utiq; non potest. Adde, quæ in notis nostris de eadem re locuti sumus. Ἀδέστρατα igitur sunt σαγμάρια cum suis oneribus, quæ una cum carris, & vehiculis, & similibus aliis efficiebant id, quod Græci novitij τοῦλδον, Latini alias *impedimenta*, nominarunt. Cæterum in his sagmariis vel sarcinariis habebant commeatum

maetum suum, item utensilia, tum tentoriala, postremo arma quoque, qua de re non uno loco dixi ad Mauritium. Erãtq; illa sic divisa per exercitum, ut contubernia singula, vel bina unum haberent istiusmodi sagmarium. Leo VI. 29. ἵππους σαγματαρίους ἢ ὑποζυγίους, εἰ μὲν ἐνδέχεται, καθ' ἕκαστον κοντουβέρνιον, εἰ δὲ μή γε, εἰς τὰ δύο κοντουβέρνια ἕνα. Ita editi. Sed pro σαγματαρίους, mallem σαγμαρίους scribere, pro ὑποζυγίους, ὑποζύγια in Barberino legit codice Cl. Holstenius, manuq; sua codici adscripsit, quem ipsius munere possideo. In eodem ἕνα legitur post κοντουβέρνιον insertum. Sensus hic est: *Equos sagmarios, vel jugales, si potest fieri, singula contubernia singulos, vel si non singula, bina singulos habeant.* Interpres etiam hic minus fuit accuratus. Cæterum contubernia singula decem vel duodecim continebant milites, ut notum. Ergo singuli decem milites, vel viginti unum habebant sagmarium, cujus usus communis erat omnibus. Habebant autem non contubernia modo vel decuriæ, sed etiam centuriæ aliquem, quem *centuriatum* nuncupabant. Vopiscus in Aureliano: *Mulum centuriatum communiter curet.* Salmasius ad hunc locum. *Mulus centuriatus erat communis toti centuriæ. Recte igitur* καὶ κατὰ λόγον *mulum communem communiter vult curari.* Quibus verbis intelligimus, sagmarij illius usum fuisse communem toti centuriæ, sic ut ea, quæ spectarent non ad singulos, hoc enim pertinebat ad sagmarium contubernij seu decuriatum, sed ad totam centuriam gestaret. Simulq; observatum, ut communis quoq; ejus esset cura, id est ordine singuli per totam centuriam sagmarium illum suo quisq; tempore curarent. Erat autem mulus, sagmarius centuriatus. Decuriatus eqvus videtur fuisse, supra enim Leo, ἵππους σαγμαρίους, vel ut est in editis σαγματαρίους, quod ineptum tamen puto, nominavit. Quanquam vix sit dubium, quin & mulos adhibuerint. Nam mulorum mentio creberrima hoc fine. Ita supra vidimus strata detracta mulis, quos non intelligimus alios, quam sagmarios hujusmodi. Etiam camelos ita usurparunt. Pollux lib. I. c. 10. ubi agit de his omnibus: Χρεία δ' εἰς τοὺς πολέμους, σκευοφόρων μὲν ὄνων, ἐπισκευαζομένων δὲ βοῶν ὑφ' ἁμάξαις, ἡμιόνων δὲ πρὸς ἄμφω, καμήλων δὲ, ἐπισεσαγμένων τὰ σκεύη. *Ad bellum autem opus est asinis, qui ferant sarcinas,*

nas, & bobus, qui jungantur ad vehicula, mulis vero, qui utrumq; faciant, camelis denique, qui portent utensilia. Ita verto locum hunc, ab interprete minus clare redditum. De camelis dixi quoque ad Mauritium nostrum, qui & ipse facit mentionem aliquam eorum ad hos usus. Jam quoniam jumenta isthæc omnia in bellis sua præstabant ministeria, hinc & jure postliminij recepta. Cicero hoc nominatim docet de mulis in Topicis. *Postliminio*, ait, *redeunt hæc; homo, navis, mulus clitellarius, eqvus, equa, quæ frena recipere solet.* Mulus clitellarius non quilibet, sed qui sarcinas & onera gestavit in militia, captusq; fuit, hic intelligendus est. Ac de tali loquitur & Gallus Ælius apud Festum. Verba Festi hæc sunt: *Postliminio receptum Gallus Ælius in libro primo significationum, quæ ad jus pertinent, ait esse eum, qui liber ex qua civitate in aliam civitatem abierat, in eandem civitatem redit ex jure, quod constitutum est de postliminio. Item qui servos à nobis in hostium potestatem pervenit, postea ad nos redit, redit in ejus potestatem, cujus antea fuit, jure postliminij. Equi, & muli, & navis eadem ratio est.* Ita lego & distinguo Galli verba. Liquet autem satis, sermonem esse non sic universum de mulo, sed de clitellario, eoq; qui gestavit sarcinas in bello, aut vehicula & currus traxit.

Cap. III.
De Ferculis.

Fercula, unde. Fercula cœnarum, triumphorum, funerum. Fercula cœnarum qualia. Calepinus & Stuckius notatur. Cibi plures in uno ferculo. Ferculum componere, struere. Compositores, structores. Repositorium. Bayfius notatur. Plinius emendatur. Epulæ ingentes. Lampridius exponitur. Dapes ingentes. Emendatio Salmasij revellitur. Ferculi figura rotunda vel quadrata, item simplex vel duplex. Theca repositorij. Ornamenta ferculorum. Vrsinus refutatur. Repositoria non sunt mensæ. Quomodo illata mensis, missus. Fercula ovantium qualia. Livius explicatur. Fercula spoliorum in pompa triumphali. Ferculis impositi homines. Quomodo portata. Onuphrij picturæ falsæ. Fercula ludorum. Torrentius rejicitur. Dio explicatur. ἅρμα ὅλον. *Dio*

Dio emendatur & explicatur. Pulpitum in scholis & theatris. Pompa quid. Cicero exponitur. Ferculi sunt nulli. Nizolius refutatur. Imagines motæ ab hominibus intus latentibus. Apulejus explicatur. Dij incedunt pedibus humanis. Portare Anubin. Signiferi. Noxij ad hoc negotium. Induere deos. Latere sub pompa. Seneca explicatur. Πομπὴ. *Fercula funebria. Fericula. Fercula. Dio notatur & Casaubonus, & Argolus. Fercula pro muneribus & donis in funere. Feretra. Suetonius exponitur. Casaubonus denuo notatur, & Torrentius. Suetonij lectio vetus defensa. Lectum funebrem præibat imago defuncti per vivum hominem expressa. Ferre alicujus personam, induere. Persona imponitur. Plinius explicatur, Dalechampius rejicitur.*

VEnio ad genus aliud, quod gestari solet, non in dorso, ut liquebit postea, verum humeris ac dextris. *Fercula* vocarunt, à *ferendo*, quod ferantur. Nam ut ab *operio, operis*, est primo *opericulum*, & per syncopen *operculum*, sic plane & à *fero feris* est *fericulum* primo, & deinde *ferculum*. Erant vero talia primum fercula cœnarum de quibus Suetonius in Augusto cap. 74. *Cœnam trinis ferculis, aut cum abundantissime, senis præbebat.* Deinde fercula pomparum: quales primum pompæ triumphales, in quibus fercula. Suetonius iterum in Julio cap. 37. *Pontico triumpho inter pompæ fercula trium verborum prætulit titulum; veni, vidi, vici.* Deinde pompæ ludorum sacrorum. Idem eodem libro, c. 76. *Sed & ampliora etiam humano fastigio decerni sibi passus est, sedem auream in curia & pro tribunali, thensam & ferculum Circensi pompa.* Postremo & pompæ funebres, in quibus ipsis fercula quandoq;. Suetonius rursum in vita Cai. c. 16. ubi loquitur de matris ejus fratrisq; cineribus. *Per splendidissimum quemq; equestris ordinis, medio ac frequenti die, duobus ferculis Mausoleo intulit.* Qualia fuerint omnia hæc fercula, nondum evidenter satis traditum à viris doctis opinamur. Ac de ferculis cœnarum quidem valde sunt incerti. Fulgentius exponit missus carnium. *Ferculum*, ait, *missus carnium. Petronius Arbiter: Postquam ferculum allatum.* At alij accipiunt pro cibis ipsis. Stuckius in Antiquitatibus convivalibus: *Dapes sive cibi, qui appo-*

nuntur, fercula Latine dicuntur. Ferculum, teste Nonio, est missus cibi, ita dictus, quod mensæ inferatur. Unde habeat hoc Stuckius non satis scire possum, apud Nonium profecto ipsum nihil tale invenias. Quare suspicor, secutum Calepinum, qui similiter: *Ferculum, teste Nonio, missus cibi, ita dictus quod ad mensam inferatur.* Sed confundit Calepinus Nonium cum Fulgentio. Deinde missum cibi vocat, quod Fulgentio est missus carnium. Postremo missum cibi putat ipsum cibum. Ac ne videatur sine auctoritate hoc facere, subdit locum Juvenalis ex Sat. I. ubi Poëta:

— Quis fercula septem
Secreto cœnavit avus? —

Nempe quia hic *cœnari* fercula dicuntur, utique significare cibos arbitratus est. Atq; sic collegit ex hoc loco ille etiam, qui Forum Romanum concinnavit. *Ferculum,* ait, *dapes dicuntur.* Sed videlicet non observarunt, Poëtam figura receptissima posuisse fercula pro cibis, quæ in ferculis apponebantur. Quomodo & mensas usurpavit alicubi hac significatione, atque alij fecerunt. Nam & *tenuem mensam* Horitius, & *opimam mensam* Silius ita usurparunt. Quare fercula non magis erunt cibi dapesq;, quam mensæ, si quid proprie significarint, quæras. Fercula fuere tabulæ ligneæ latiores, quibus vasa plura ciborum una vice imposita inferri mensis solebant, ita à ferendo dictæ, quia eis ferebantur cibi, mensæ imponendi. Docet omnia egregie Petronius, quando ita loquitur. *Laudationem ferculum est insecutum, plane non pro expectatione magnum, novitas tamen omnium convertit oculos. Rotundum enim repositorium duodecim habebat signa in orbe disposita, superq; proprium convenientemq; materiæ structor imposuerat cibum.* Habes hic manifeste ferculum, nec nisi unicum, in eo tamen cibos duodecim, suis comprehensos patinis, pro signis duodecim, quibus ferculum fuit pictum. Ergo unum ferculum non unius tantum fuit cibi, vel unius patinæ, sed plurium. Atq; sic accipiendum est, quod habet Servius ad Æn. I, ex Catone; *& in atrio, & duobus ferculis epulabantur antiqui.* Item quod de Augusto memorat Svetonius c. 74. *Cœnam trinis ferculis, aut cum abundantissime, senis præbebat; ut non nimio sumptu,*

ptu, ita summa comitate. Non tres patinæ hic sunt intelligendæ, sed tria fercula, singula patinarum plurium, per tres missus cænæ illata. Nam sermo est non de cæna quotidiana, sed convivio, in quo, quis credat Augustum tam opulentum eo præsertim tempore, quo luxria pars magnificentiæ habebatur, tria tantum genera ciborum voluisse apponi. Et igitur ea fercula Svetonius fuisse ait sumptuosa, *sumptu* licet *non nimio*, ut sunt ejus verba. Deinde habuit Petronianum illud ferculum cibos illos *impositos*, & quidem per structorem, cujus fuit officium, cibos & patinas decenti ordine disponere. Martiali hoc est *ferculum componere* lib. V. Sat. ubi ait:

— Veniet, qui fercula docte
Componat, veniet, qui pulmentaria condit.

Et *compositores ferculorum*, ordinatores, ciborum in eis collocatores. Servius ad Virgil. 1. *Struere, ordinare, componere, unde structores dicuntur ferculorum compositores.* Atq; quoniam sic ordine repositos habebat cibos ferculum, ideo & à Petronio *repositorium* est dictum. Nam repositorium nil aliud, quam ferculum, quod hic locus evidenter docet, in quo quod ante *ferculum*, statim post *repositorium* vocatur. Bayfius accepit pro tripode, qua sustineatur mensa. Verba ejus in opusculo de vasculis: *Repositoria, à reponendo dicta videntur, in quibus reponebantur mensæ, quæ fortasse inde trapezophora dicuntur.* Addit verba Plinij, quibus probet hanc sententiam ex lib. XXXIII. *Iam vero & mensas repositoriis imponimus, & ad sustinendā opsonia interradimus litera.* Sed est sine dubio vitiosa ea lectio. Nam sermo ibi est de vasis argenteis, ad quæ nil profecto ista verba. Quare nihil dubito emendanda esse ac legenda in hunc modum: *Iam vero & in mensas repositoriis imponimus.* Vasa intellige argentea, de quibus ante loquebatur. Sensus optimus, & mutatio nulla, tantum revocatur *in* ex sequenti voce, cujus prima littera totidem constans lineolis, absorpserat. Dicit, *imponi* vasa illa argentea *in mensas*, & quidem cum *repositoriis*, in quibus scilicet disponebantur plena cibis. Atq; ita consvevisse docet ipse lib. XVIII. c. 35. quando ait: *Vasa, quibus esculentum additur, sudorem repositoriis re-*

linquentia, diras tempestates prænunciāt. Vocat vasa cum esculentis, sudorem relinquentia repositoriis, quod non intelligitur, nisi steterint super illa repositoria. Quapropter repositoria, in quibus vasa cibaria reponebantur, ut cū eis inferrentur mensæ, unde alia voce quoque fercula vocata. De ferculis hujusmodi agit & Lampridius, in vita Heliogabali, ubi ait: *Exhibuit aliquando & tale convivium, ut haberet viginti & duo fercula ingentium epularum.* Fercula non de patinis singulis accipienda sunt, sed pluribus, quia illud nihil foret memorabile, & igitur ea fercula dicuntur habuisse *epulas*, & quidem *ingentes*. Ubi quæri video, quæ illæ sint ingentes epulæ. Mihi sic videntur dici, quæ constarent non ex cibis minutis, sed integris; eisq; prægrandibus animalibus, ut bubus, apris, porcis, ac similibus. *Dapes ingentes* appellavit ante cap. 20. *Exhibuit & palatinis ingentes dapes, extis mullorum refertas, & cerebellis phœnicopterum, & perdicum ovis, & cerebellis turdorum, & capitibus psittacorum, & fasianorum; & pavonum.* Corrigunt hic viri docti, & pro *palatinis*, *palatinas* substituunt, *dapes* vero delent, quoniam in Palatino Ms. uno non comparet. Verum unus ille non obstare potest cæteris, cum præsertim ille ipse ex his cæteris, quamvis manu alia, ad scriptum *dapes* habeat. Nec admittit τὸ *refertas*, quod à *farctum* est. Farctæ namq; non dicuntur patinæ, sed epulæ ac dapes, quia erunt intus oppletæ ovis, extis, ac similibus, sicut aper Trimalcionis apud Petronium refertus fuit turdis, & porcus tomaculis ac botulis. Quanquam cum ingentes illæ fuerint epulæ, singula fercula iis singulis constitisse videantur, vel repositoria. Quomodo & in Fragmento Petronij legimus *repositorium, in quo positus erat primæ magnitudinis aper*; & aliquanto post, *repositorium cum sue ingenti.* Ubi simul habes illud *ingenti*, unde *dapes* atq; *epulæ ingentes*. Cæterum hæc repositoria seu fercula non unius erant formæ. Quod colligimus, quia id Trimalcionis tanquam contra consvetudinem vulgarem dicitur fuisse rotundum. *Novitas tamen*, ait, *omnium convertit oculos. Rotundum enim repositorium duodecim habebat signa.* Non nominatim Petronius vocasset rotundum, si hæc omnium fuisset figura. Et quadrata quoq; fuisse docet Fenestella,

ſtella, cujus poſtea adducemus verba. Deinde quædam fercula ſeu repoſitoria hujusmodi ſimplicia extitere, quædam duplicia, intusq; cava, ut uni eidemq; ferculo duplex numerus patinarum poſſet imponi. Tale namq; memoratur illud Trimalcionis apud Arbitrum. Verba Arbitri, poſt enarratos cibos in ſuperiori ferculo diſpoſitos per ſigna duodecim, de quibus ante, *Ad ſymphoniam quatuor tripudiantes procurrerunt, ſuperioremq; partem expoſitorij abſtulerunt. Quo facto videmus infra, ſcilicet in altero ferculo altilia, & ſumina, leporemq; in medio.* Ubi nota, rurſum dici *ferculum*, quod ante *repoſitorium.* Nam *alterum ferculum* nil aliud, quam pars inferior repoſitorij. *Thecam repoſitorij* nominavit in ſequentibus, quia erat operta ſuperiori ferculo, cibosq; habebat in ſe reconditos & clauſos, veluti in theca. *Rogo,* inquit Trimalcio, *me putatis illa cœna eſſe contentum, quam in theca repoſitorij videratis?* Habebant quoque ornamenta ſua hæc repoſitoria ſeu fercula, uti ex Petronio apparet. Iſtuc enim pertinent ſigna illa duodecim in repoſitorio. Trimalcionis expreſſa, ſive lignis diverſicoloribus, ſive lineis argenteis inter tabellarum commiſſuras inſertis. Sic enim conſveverant, quod nos docet Feneſtella, Plinio laudatus lib. XXXIII. c. 11. Verba Plinij: *Cornelius Nepos tradit, ante Sullæ victoriam duo tantum triclinia Romæ fuiſſe argentea. Repoſitoriis argentum addi ſua memoria cœptum, Feneſtella dicit, qui obijt noviſſimo Tiberij Cæſaris principatu; ſed & teſtudinea tum in uſum veniſſe. Ante ſe autem paulo, lignea, rotunda, ſolida, nec multo majora, quam menſas fuiſſe. Se quidem puero quadrata & compacta, aut acere operta, aut citro cœpiſſe, mox additum argentum in angulos, lineasq; per commiſſuras.* Multa docet iſtis verbis de his ferculis. Primum materiæ intuitu omnia fuiſſe primum lignea. Quod formam attinet, eam primum extitiſſe rotundam, poſt factam & quadratam. Magnitudinem quoq; non multo exceſſiſſe magnitudinem menſarum, hoc eſt, ut ego accipio, non longiora multo, non latiora menſis fuiſſe. Quoad ornatum, eum quoq; initio fuiſſe exigium. Primum namq; operta acere vel citro, id eſt tabellis tenuibus ex iſto genere materiæ ac velut laminis exterius adglutinatis tecta fuiſſe, ſicut hodieque

capſa-

capsarij viliorem materiam pretiosiori operiunt. Post additas crustas ex testudine, qualis nobis quoq; sub vocabulo *Schildpadd* nota laudataq;. Tandem adjectum argentum ab initio in angulis, dixit enim postea quadrata facta, per laminas, ut existimo opertis, sicut annis superioribus librorum opercula, item cistarum anguli laminis æreis aut ferreis tegi consveverant, in commissuris vero tabellarum, quibus superne ornabantur, additas tenues ex argento velut lineas, quibus distinguerentur. Neque mihi dubium, quin istæ lineæ per commissuras ita fuerint ordinatæ, ut diversas exhiberent figuras stellarum, orbium, ac rerum aliarum, plane sicut in mensa Isiaca immissæ lineæ ejusmodi figuras deorum dearumq; exhibebant. Atque hæc jam fercula seu repositoria, non cibi, multo minus mensæ, quod Ursinus arbitrabatur. Verba ejus hæc sunt in Appendice Ciacconij. *Toties autem mensas, hoc est repositoria, quoties fercula & obsonia mutari.* Quasi fercula & obsonia sint idem, & fercula differant à repositorijs, & repositoria sint mensæ. Repositoria adeo non fuerunt mensæ, ut contra mensis imponerentur. Ideo à mensis supra Plinius distinxit, & majora dixit facta mensis, primo quidem non multum, at deinde plurimum, ut locus ille innuit. *Non multo majora*, dicit, *quam mensas fuisse.* Si non multo majora, quam mensæ, igitur non potuerunt mensæ ipsæ fuisse. Ac quoniam non alia repositoria, quam fercula, ideo & hæc à mensis distinguuntur. Plinius lib. XXVIII. c. 3. *Sternutamento revocari ferculum mensamve.* Sicut hic aliud mensa, & aliud ferculum, ita paulo ante aliud mensa, & aliud repositorium. *Bibente conviva mensam vel repositorium tolli* ait. Ferebantur autem hæc repositoria seu fercula modo à duobus, modo à pluribus, prout essent majora minorave. Ita facile res ipsa docet. Apud Petronium profecto sunt quatuor, qui superiorem tantum auferunt partem. *Ad symphoniam*, ait, *quatuor tripudiantes accurrerunt, superioremq; partem repositorij abstulerunt.* Si partem ejus abstulerunt quatuor, ergo duplo plures minimum intulerunt totum. Quoties autem ferculum ejusmodi inferebatur mensæ, toties missus unus dari dicebatur. Inde sæpe *missus* pro *ferculis*. Fulgentius supra: *Ferculum,*

lum, missus carnium. Atq; ita usurpavit Lampridius in Heliogabalo: *Habuit etiam istam consvetudinem, ut cœnas sibi exhiberet tales: una die non nisi de fasianis tantum ederet, omnesq; missus sola fasianorum carne strueret.* Non tamen ferculum est missus, si loquendum proprie, sed ferculi è culina in mensam dimissio atq; deportatio, quod parum observarunt. Venio ad fercula triumphalia. Hujus generis fuere primum, qualibus suspensas hostium à se devictorum vestes & exuvias gestabant, præsertim quas dux detraxisset duci, & opima spolia vocabant. Livius lib. I. c. 10. de ijs loquens. *Romulus cum factis vir magnificus, tum factorum ostentator, haud minor, spolia ducis hostium cæsi suspensa, fabricato ad id apte ferculo gerens, in Capitolium ascendit.* Habes nominatim ferculum, & in eo spolia ducis. Quale vero fuerit, Plutarchus docet vita Romuli, ubi ait: ὁ Ρωμύλος δρῦν ἔτεμεν ὑπερμεγέθη, καὶ διεμόρφωσεν ὥσπερ τρόπαιον. *Romulus quercum miræ proceritatis recidit, & formavit ad instar tropæi.* Quia formam dicit habuisse tropæi, hinc liquet, fabrefactum ex stipite simplici, cui in capite appositum transverse lignum brevius, figura crucis. Ista namque fuit tropæorum forma apud veteres. Tertullianus in Apolog. c. 16. *In tropæis cruces intestina sunt tropæorum.* In tali ergo cruce lignea è quercu ferebat Romulus opima spolia. Livius ferculum vocavit, quoniam inferebat. Ferebat autem, ut opinor, erecta, sed paulisper tamen reclinata in dextrum humerũ. Hic enim ejus gestitantis habitus descriptus est Plutarcho, dicto loco. ὑπολαβὼν δὲ τῷ δεξιῷ τὸ τρόπαιον ὤμῳ προσερειδόμενον ὀρθὸν, ἐβάδιζεν. *Captum vero ferculum, dextroq; applicatum humero ac subrectum gerens incessit.* Discimus, gestasse ferculum non in dorso, sed in humero, nec tamen demissum jacensque, sicut hastæ gestantur, sed erectum. Nempe arma spoliaq; imposuerat, quæ obhærere aliter nequibant. Quia tamen propter pondus manu libera gestari molestum ac difficile constabat, ideo applicatum humero habebat. Atq; ad tunc modum spolia opima omnia deinde delata in Feretrij Jovis templum. Factitatum idem aliquando & in aliis spoliis. Ita námq; censeo accipienda verba Livij de Horatio, trigeminorum victore lib. I. c. 27. *Princeps Horatius ibat, tergemina spolia præ se gerens.*

rens. Sane quomodo præ se gesserit aliter, quam suspensa in ferculo, vix excogito. Neque sinit multum dubitare, quod sequitur de sorore ejus, cognovisse *super humeros fratris paludamentum sponsi.* Quomodo enim præ se ferens, & tamen super humeros, nisi quia ferculum, in quo suspensum fuit, humero habuit applicitum, & paludamentum ante arma cætera in humeros propendit. Præter ista fercula habuerunt & alia, quibus gestabantur signa atq; alia in pompa triumphali. De hujusmodi Suetonij sunt verba superius adducta ex vita Julij, cap. 37. *Pontico triumpho inter pompæ fercula trium verborum prætulit titulum, veni, vidi, vici.* Habe his aperte fercula pompæ triumphalis. Est autem pompa triumphalis illa spoliorum aliarumq; rerum ordine gestata multitudo. In hoc fercula cum titulis, hoc est, ut ego arbitror, cum tabulis, in quibus scripta rerum gestarum summa capita. Ideo Suetonius de uno illo titulo Julij Cæsaris, *non acta belli significasse, sicut cæteros.* Liquet enim, triumphum illum plures ejuscemodi habuisse titulos, eosq; indicasse breviter acta belli ejus, & res gestas. Præter eos vero unum, quo contra consvetudinem non acta belli, sed celeritas confecti notabatur. Titulus ille non ipsum fuit ferculum, sed in ferculo præferebatur, eo plane modo, sicuti & res aliæ præferebantur, ut oppida, montes, castella, & id genus, interdum picta, interdum sculpta ligno, interdum queq; pretiosiori materia. Vellejus omnes illas res appellat *apparatum* triumphi. Verba ejus lib. II. c. 56. ubi agit de triumphis Cæsaris: *Quinq; egit triumphos. Gallici apparatus ex citro, Pontici ex acantho, Alexandrini testudine, Africani ebore, Hispaniensis argento rasili constitit.* Viri docti acceperunt de ferculis. Torrentius ad Julium Suetonij c. 37. ubi hæc adducit verba: *De triumphi ferculis, diversa factis materia loquitur,* ait. Et sic alij. Sed ferculum proprie loquendo non est apparatus, verum id, quo apparatus gestabatur. Ideo ferculum semper ex eodem fuit genere, ligno scilicet, non ita apparatus. Svetonius pro apparatu dixit instrumentum. *Triumphum,* ait de Cæsare, *egit diverso quemq; apparatu & instrumento.* Instrumentum triumphi, atq; apparatum velut rem eandem posuit, & illos titulos, imagines rerum diversarum,

& id

& id genus intellexit. Habuit enim Cæsaris triumphus præter titulos etiam imagines, quales dixi. Fabius lib. VI. c. 3. *Cum in triumpho Cæsaris eborea oppida essent translata, & post dies paucos Fabij maximi lignea, thecas esse oppidorum Cæsaris dixit.* Hic oppida eborea sunt in instrumento atq; apparatu Cæsaris, ut Svetonius vocavit. Fabius & ipse habuit in triumpho suo, verum lignea, quod fuit usitatius frequentiusq;. Hæc ergo oppida & tituli & imagines & alia id genus gestata in triumpho non nudis manibus, sed imposita ferculis, quo essent conspectiora. Neque ista inter se confundenda. Asconius in Verrina I. *Ferculis signa ante triumphantem vehi per pompam solebant.* Per signa simulacra oppidorum, arcium, & similium, præcipue vero illo in loco statuas & simulacra deorum, hosti erepta intelligit, quod ipse Ciceronis locus manifeste docet. Non autem dicit fercula seu signa vecta, verum signa vecta ferculis, quia illis ferculis imponebantur. Neq; res inanimæ impositæ solummodo, sed ipsi vivi homines, clariores maximæ, ac nobiliores ex captivis. Jole apud Senecam in Hercule Oetæo v. 109. ubi loquitur de ijs, qui matura morte captivitatem evaserunt.

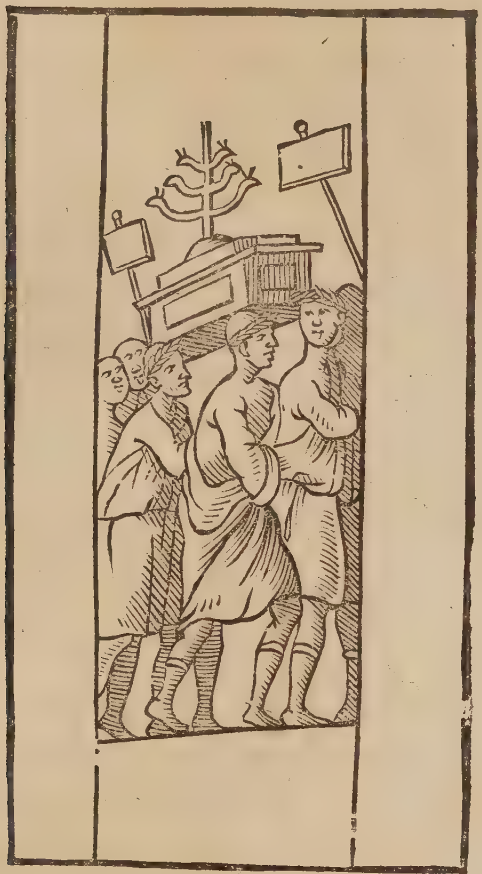
Non captiva dabit brachia vinculis,
Nec pompæ veniet nobile ferculum.

Respexit & Seneca Philosophus in de vita beata c. 25. *In alienum imponar ferculum, exornaturus victoris superbi ac feri pompam.* Videnturque hi ostentati cum catenis, & adpositis erectisq; ex ipsorum spolijs trophæis. Memorat hoc namq; in triumpho Tiberij aut Germanici Ovidius lib. III. ep. 4. ex Ponto, quem auguratur..

Scuta, sed & galeæ gemmis radientur & auro,
Stentq; super vinctos trunca trophæa viros.

Ita edidit vir eruditione juxta & humanitate singularis Nic. Heinsius, qui & in Notis exprimi per nummos istam consuetudinem bene observavit. Quærat aliquis, an & hæc fercula superioribus fuerint similia, illis inquam, quibus Romulus est usus. Equidem quod illa attinet, quibus portabantur tituli, non video, cur debeamus

mus dubitare. Poterant fortaſſis & imagines aliquæ, aliaq; minutiora, præſertim ex ligno fabrefacta ſic geſtari. At de iis, quibus impoſitæ ſtatuæ gravioris materiæ, ipſiq; vivi homines, quis poſſit credere. Videturque aliud docere Joſephus, quando loquens de hoc genere non ferculis, ſed pegmatis impoſitos fuiſſe ait. Verba ejus ſunt de Triumpho Veſpaſiani. *Stupori erat pegmatum, quæ portabantur, fabricatio tam magna, ut occurrentes timerent, ne qui ſubierant, geſtare haud valerent, nam quædam in tabulatum tertium excreverant. Erat autem per ſingula pegmata captæ civitatis dux, ita ut captus fuerat ordinatus.* In Græco eſt, ὃν τρόπον ἐλήφθη, quod ſignificare puto, poſitum fuiſſe ibi habitu captivi, injectis catenis, ſicuti fiebat, quando capiebantur, hocq; reſpicere id ipſum, quod de captivorum habitu in ferculis ſuperius notavi. Docet autem iſtis verbis Joſephus, pegmata fuiſſe, quibus duces vivi fuerunt impoſiti, hoc eſt tabulata lata, ſtructaq; in altum. Ea enim proprie ſunt Græcis πήγματα, à πήγνυμι, quoniam ex lignis pluribus coagmentata, ſtructaq; in altum. Fuiſſe quoq; non ſimplicia, ſed habuiſſe plura tabulata, alia ſuper alia. Deniq; cum eſſent magna ponderoſaque, geſtata quidem ab hominibus, ſed bene multis, quod in altero genere minime fiebat. Igitur vocat πήγματα φερόμενα. Θαῦμα inquit ἐν τοῖς μάλιστα παρεῖχεν, ἡ τῶν φερομένων πηγμάτων κατασκευή. Quo planè conſtat, lata. Quomodo autem lata fuerint hæc pegmata, id non declarat. Veriſimile, hoc factum humeris ſubjectis, ſuppoſitisq; aſſeribus validis. Niſi quod extare tamen facerent ſupra humeros, & ipſa capita. Ita conjicio ex arcu triumphali ejuſdem Veſpaſiani, ſicut Lafreri manu ſculptus apud me habetur. Equidem pictura eſt parum accuratè facta, quod doleo, exhibebo eam tamen, ſi fortaſſis lucis aliquod accedere inde argumento noſtro poſſit.

Cernitur hic primum illud genus, quo gestabant titulos. Plane namq; titulos interpretor illas duas tabulas, unam præcedentem arcam fœderis, alteram sequentem, suspensas in ferculis, quæ intelliguntur hinc fuisse perticæ longiores, sic gestatæ, uti supra demonstravi. Deinde cernitur & genus alterum, cui insistit arca fœderis, cum lichnucho, sublatum supra capita gestantium, nisi malimus non tam esse arcam, quam ferculum ipsum, id cui impositus est lichnuchus. Habuit namq; arca suos à lateribus annulos, & per eos asseres trajectos, quales nulli hic comparent. Quicquid vero sit de arca, illud plenum est, gestasse genus hoc elatum super capita. Non ergo accurate satis Onuphrius in triumpho suo ista omnia vehiculis imposuit, & velut in cumulum nullo ordine conjecit. Nam contra omnia exhibita solerter pulchreq; disposita, veluti Josephus docet. Cæterum an hæc pegmata quoq; nominarint fercula Latini dubium potest esse. Quanquam cum non pugnet ratio vocabuli,

præterea in re ſimilima Seneca uterque ac Ovidius fercula nominarint, mihi dubitandum parum videatur. Erant quoque fercula ludorum ſacrorum, ſicut ſupra demonſtravimus. Quæ illorum ſpecies extiterit, eſt dubium. Torrentius partem facit ſacrorum vehiculorum ſive curruum, qui dicebantur thenſæ. Ita namq; habet vita Julij. *Eſt thenſa, ut Grammatici volunt, vehiculum ipſum ſacrum, ferculum verò vehiculi pulpitum, cui ſimulacra imponebantur.* Vellem ego nominaſſe aliquem Grammaticorum, qui ferculum dixerit eſſe pulpitum vehiculi, quod vocatur thenſa; nam hactenus invenio neminem. Hoc quidem ſcio, pulpitum exponere, ſed thenſæ pulpitum vocare, id vero penitus ignoro. Quare ſuſpicor hoc eſſe de ingenio Torrentio. Quia pulpitum vocari vidit, ipſe de thenſæ pulpito conjecit. Non profecto ita Acro, qui pulpitum expoſuit. *Fercula*, inquit, *ſunt pulpita, in quibus deorum ſimulacra reponebantur, quia in pompa Circenſi hujusmodi ſimulacra deorum ferebantur.* Vocat pulpita, ſed thenſarum nullam facit mentionem, imo in ijs deorum ſimulacra dicit *lata*, quod non convenit, ſi ea pulpita in vehiculis repoſita fuere. Quod enim eſt in vehiculo, non tam fertur, quam ducitur aut vehitur. Et qui dici fercula potuiſſent, niſi lata geſtatave fuiſſent? Deniq; thenſis ſeparat diſertim Svetonius in ſuperius citato loco. Verba ſunt clariſſima. *Ampliora etiam humano faſtigio decerni ſibi paſſus eſt, ſedem auream in curia & pro tribunali, thenſam & ferculum Circenſi pompa.* Tanquam de duabus diſtinctiſſimisq; rebus loquitur. Atq; ad eundem modum Dio quoque, qui hinc capit lucem. Verba ejus ſunt in lib. XLIII. Καὶ τότε μὲν ἀνδρεάντα αὐτοῦ ἐλεφάντινον, ὕστερον δὲ καὶ ἅρμα ὅλον ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις μετὰ τῶν θείων ἀγαλμάτων πέμπεσθαι ἔγνωσαν. Vertunt ita: *Statuam quoq; tunc eburneam Cæſaris, ac poſt thenſam in Circenſibus pompis cum deorum ſimulacris vehi juſſerunt.* Satis apte, ſi rem ipſam cogitas, non ſi verba Dionis. Ἅρμα ὅλον quippe non eſt *thenſa*. Thenſa equidem hic intelligitur, ſed ἅρμα ὅλον notat *integrum currum, integrum vehiculum.* Reſpiciebat nempe ferculum, in quo prius geſtabatur illa Cæſaris ſtatua eburnea. Id ait non fuiſſe ἅρμα

ὅλον,

ὅλον, ſed vectabulum tantum aliquod, quo geſtabatur. Poſtea demum acceſſiſſe & currum. Aliud ergo currus, aliud ſimulacrum per ſe circumgeſtatum, quod cum fieret per collocationem ſimulacri ejus ſuper ferculum, ut Acro docet, manifeſtum ſane, res fuiſſe diſtinctiſſimas, ferculum & currum. Erat autem minus quid honore atq; dignitate ferculum, quod liquet, quia primo loco decretum, ac poſt demum currus. Neq; aliter accipienda verba ſunt Svetonij, licet ipſe primo loco ponat thenſam. Thenſam enim præmittit tanqvam digniorem, non quod ante ferculum ſit decreta. Imo decreto curru, ferculum ſublatum, tanquam minus dignum, quod notandum, ne quis putet uno eodemq; tempore Cæſari & ferculum tributum, & thenſam. Primum, ait Dio, decernebant ipſi tantum ferculum, quo geſtaretur imago ejus eburnea. Poſtea creſcente adulatione, illam ipſam imaginem impoſuerunt thenſæ, ut neceſſario ferculum fuerit ſublatum. Ideo & lib. XLIV. ubi noviſſimos honores Cæſari decretos enumerat, ſolius currus, nullam ferculi facit mentionẽ. Ἔστε τὰ θέατρα τόν τε δίφρον αὐτοῦ τὸν ἐπίχρυσον, καὶ τὸν στέφανον τὸν διάλιθον καὶ διάχρυσον, ἐξίσου τοῖς τῶν θεῶν ἐσκομίζεσθαι. Κἀν ταῖς ἱπποδρομίαις ὄχλον ἐσάγεσθαι ἐψηφίσαντο. Ita habent editi, qvod vertunt: *In theatra etiam ſellam ejus auream, coronamq; gemmis auroq; inſignem (qui honor alias diis tribui ſolebat) inferri, atq; in circum etiam introduci à multitudine juſſerunt.* Sed quis unqvam legit, ſellam introduci à multitudine? & quid tandem eſt, *ſella introducitur à multitudine?* quæ multitudo intelligitur? plebisne, an equeſtris, num promiſcua omnis? Mihi non eſt dubium, quin Dio ſcripſerit vel ὄχον, pro ὄχλον, vel quæ Lipſij eſt conjectura in libello de Veſta cap. II. ὄχον ὅλον, ſicut ſupra ἅρμα ὅλον, quod prave connexum, deinde ὄχλον peperit. Ideo verba illa κἀν ταῖς ἱπποδρομίαις in Græcis à præcedendibus ſeparantur diſtinctione majore, ut appareat novi quidpiam hic dici: & ipſa loquendi ratio hoc docet. Poſtremo ſella nunquam Circumlata in pompa Circenſi, ſolum ferculum & thenſa. Svetonius manifeſte: *Decerni ſibi paſſus eſt ſedem auream in curia & pro tribunali, thenſam & ferculum in Circenſi pompa.* Solam thenſam & ferculum nominat, non addit ſedem auream. Quare locus ille

rectius

rectius sic verteretur: *In theatra etiam sellam ejus auream coronamq; è gemmis auroq;, sicuti consvevit diis, inferri: itemq; in Circum vehiculum induci decreverunt.* Liquet autem, sicut dixi, solius vehiculi hic fieri mentionem, nullam ferculi, quia tum cessaverat in Cæsaris imagine illius usus. Jam cum constet alia esse fercula, & alias thensas, nec ad has illa pertinere, aut ipsarum partem facere, quod Torrentius volebat, videndum erit, quali ergo specie fuerint. Acro pulpita appellat. Porro pulpita reperio duplicia apud veteres, alia in scholis, alia in theatris. In scholis erant cathedræ, de quibus stantes recitabant. Suetonius de Illustr. Grammaticis cap. 4. *Repeto quendam, Principem nomine, nonnullis diebus mane disserere, post meridiem remoto pulpito declamare solitum.* Dicit disseruisse de pulpito, id est de materia quacunq; informasse docuisseq; auditores, id enim disserere, eaque est dissertatio, uti pridem in opusculo de stylo demonstravimus. At cum declamandum esset, pulpitum removisse. Unde constat, pulpitum fuisse locum recitantium & disserentium, non declamantium, illudq; pulpitum apponi potuisse atque removeri, & sic non fixum, verum mobile fuisse. De tali agit Isidorus lib. XV. c. 4. *Pulpitum, quod in eo lector vel psalmista positus in publico conspici à populo possit, quo liberius audiatur.* Ostendit de hujusmodi pulpitis habuisse olim lectiones sacras, recitantesq; bene conspici potuisse, unde constat, fuisse eminentiora. Utrum vero tale quidpiam extiterit Circense ferculum, potest dubitari. Tertullianus profecto libro de Spectaculo c. 16. vocet *suggestus*, & similitudinem habuisse ait crucium. Verba ejus, ubi loquitur de imaginibus deorum, in circo circumferri solitis; *Omnes illi imaginum suggestus insignes, monita crucium sunt.* Quando vocat *monita crucium*, ostendit admonere nos crucis. Quomodo autem possint, nisi speciem illius aliquam habuerint? Et disertim ille eo loco hoc testatur. Jam si habuerunt crucis speciem, ad illa Grammaticorum pulpita quo pertineāt, non video. Theatrorum quoq; pulpita huc nihil facere videntur. Illa namq; tabulata sunt edițiora, structa ante scenam, id est ædiculam theatralem, quæ à fronte velo claudi solet, ut inde velo illo sublato prodeant actores fabula-

rum

rum in extructum istud tabulatum. Vetus Horatij Interpres à Cruquio editus ad Epistolam de Acta Poëtica *Per pulpita, per tabulas scenæ. Erant autem gradus, per quos ascendebatur in scenam.* Hæ tabulæ nil habent, quod nos possit admonere crucis. Et tamen Tertullianus suggestus imaginum hoc ait facere. Neque pulpita, quod sciam, alia occurrunt. Quid dicemus? Puto fercula Circensia quoq; non unius generis fuisse, alia quæ crucium referrent speciem, alia quæ pulpitorum. In crucibus puto lata simulacra leviora, in pulpitis graviora. Nam lata plane constat, & lata ab hominibus, & in humeris lata. Ita namq; docet Dionysius Halicarnasseus lib. VII. ubi pompam Circensem describit. Τελευταῖον δὲ πάντων αἱ τῶν θεῶν εἰκόνες ἐπόμπευον, ὤμοις ὑπ' ἀνδρῶν φερόμεναι, μορφάς τε ὁμοίας παρέχουσαι ταῖς παρ' Ἕλλησι πλαττομέναις. *Postremo circumlatæ in pompa imagines deorum, gestatæ humeris hominum, speciem habentes eam, quæ & apud Græcos formantur.* Non existimandum est, imagines eas ita latas nude in humeris, sed super fercula repositas, ita namq; svetum fuisse Acro docebat in superioribus. Si lata in humeris, & tamen crucium effigie fuerunt formata, necesse est, ut intelligamus, qualia tropæa, & triumphantium fercula fuere. Atque hinc fortassis est, quod Commodianus appellavit *ligna bifurci.* Plane namq; de hoc genere accipio, quod habet de Nemosiaco, id est bajulante simulacrum Nemesis:

> *Succollat, quando libet, eam,* (Nemesin) *& quando deponit,*
> *Vertitur à se rotans cum ligno bifurci,*
> *Ac si putes illum afflatum numine ligni.*

At vero gestabantur graviora quoq; simulacra ex ebore, argento, auro. Quin imo vivi homines quandoq;, in speciem deorum adornati gestabantur. Julius Obsequens c. 130. *Puer in pompa victoriæ cultu cum ferretur, ferculo decidit.* Hic pompa non triumphi alicujus est intelligenda, sed Circensis. Nam eo quidem tempore, quo hoc factum, M. Lepido nimirum, & Munacio Planco consulibus, nullus fuit habitus triumphus, uti discimus ex Dione, qui annum eum describit lib. XLVII, memoraturus sine dubio, si quis habitus fuisset. Nempe *pompa* excellentiori notione Latinis illam

 signi-

ſignificat Circenſem. In hac igitur Circenſi pompa latus puer eſt in ferculo, cultus habitu victoriæ, quod fieri vix potuit, niſi genus alterum intelligamus, quod diximus. Fuitq; genus hoc vel nihil, vel perfecto parum diſſimile illi, quod in pompa triumphali Joſephum pegma nominare oſtendimus. Nec abludit multum, quod exhibuit in Circenſi pompa Onuphrius, ſive habuit ex monumentis, ſive, id quod verius exiſtimo, ex ingenio confinxit. Sed quid eſt, quod ait Tullius Officiorum I. *Cavendum eſt autem, ne tarditatibus utamur in greſſu mollioribus, ut pomparum ferculis ſimiles eſſe videamur.* Poſſunt hic exiſtimari tarditates in greſſu ipſis etiam ferculis à Tullio tributæ, quod haud facile eſt intellectu. Ideo & Nizolius non fercula, ſed ferculos, id eſt homines ferentes ſive bajulos intelligendos putavit. Verba ejus: *Fortaſſe melius* (non, hoc ferculum, ſed) *hic ferculis, ut bajulus diceretur. Nam non eſt dubium, quin hoc loco pro iis, qui vaſa ſimulacraq; deorum, & id genus alia in pompa ſeu triumpho ferunt, accipiatur, non ut pleriq; omnes exiſtimãt, pro epulis aut pulpitis, ſeu aliis quibusvis rebus: nam de inceſſu loquitur tardiore, qualis eorum ſolet eſſe hominum, quos id genus pompas ferre videmus.* Inceſſum tardiorem non putavit convenire ferculis inſtrumentis, ſed ferculis hominibus id eſt gerulis ſive bajulis, quos & ferculos exiſtimavit dictos. Verum ferculos homines ad hunc diem non opinor obſervaſſe quenquam. Neq; opus, ut huc abeamus. Poſſunt enim fercula intelligi hoc loco ratione alia. Quod ut apte fiat, obſervandum, ſimulacra illa non fuiſſe omnia ejusdem generis, alia enim erant ſolida, & ex materia eadem confecta tota, ebore puta, ære, auro. Hæc portabantur vel in ferculis crucium ſpeciem habentibus ſublatis in altum, unde *ſuggeſtus imaginum* dixit Tertullianus ſupra, quoniam gerebantur in ſublimi. Alia vero capite pectoreve tenus ex materia ſolidiori, cætera erant cava veſtibusq; ornata, intra quas ſe abdere homo, motuq; ſuo ſimulacrum ipſum mobile ac animatum quaſi reddere poterat. Ita ſimulacrum, ipſum incedere ac ambulare videbatur. Eſtque moris hujus vetuſtiſſimi ſervata hodieq; ratio nonnulla apud Aquisgranenſes, apud quos quotannis ſimulacrum Caroli Magni à

latitante

latitante ſub toga viro circumfertur in proceſſione, uti vocant, ſolenni, ſic ut ipſa viva incedere videatur. Initium illius rei ſine dubio ab illa deorum circumgeſtatione, ac mox Cæſarearum imaginum prolatione ſimili, tempore ludorum Circenſium deſumptū. Atq; ſic ſolebant & in pompa Iſidis, de qua Apulejus lib. XI. egregie. *Nec mora, cum dei dignati pedibus humanis incedere, prodeunt: hic horrendus ille ſuperum commeator & inferum, nunc atra, nunc aurea facie ſublimis att, ollens canis cervices arduas Anubis, læva caduceum gerens, dextra palmam virentem quatiens. Cujus veſtigium continuum ſequebatur bos in rectum levata ſtatum, bos omniparentis deæ fæcundum ſimulacrum, quod reſidens humeris ſuis proferebat unus è miniſterio beato, greſſu geſtuoſo.* Per omniparentem deam, Iſidem intelligit, quæ ſub bovis ſpecie in pompa illa circumlata. Circumlata vero ab uno, quod notandum, & quidem reſidens in humeris, levata in rectum, velut ambularet, quod non intelligitur, niſi de eo, qui imaginem illam, humeris ſuſtentatam intus regebat. Itaq; velut de bove viva, *ſequebatur bos.* Idem & de Anubi intelligendum, nam & ipſum *attuliſſe cervices canis arduas* ait, *geſſiſſe palmam, concuſſiſſe caduceum,* quod fiebat omne ab eo, qui intus latitabat. Unde deos illos ait *inceſſiſſe,* verum *pedibus humanis,* quia hominem bajulantem habitu ſuo contegebant. Neq; aliud eſt apud veteres, *portare Anubim,* quam hanc ejus effigiem indutam, ut nunc diximus, geſtare in pompa Iſidis. Lampridius vita Commodi cap. 9. *Sacra Iſidis coluit, ut & caput raderet, & Anubim portaret.* Spartianus vita Caracallæ, c. 9. *Mihi mirum videtur, quem admodum ſacra Iſidis primum per hunc Romam veniſſe dicantur, quum Antoninus Commodus ita ea celebraverit, ut & Anubim portaret.* Annotat hoc loco, rem fuiſſe ſingularem, quod Imperator ipſe Anubim portaverit. Videlicet hoc fieri per miniſtros ſacerdotum alias conſveverat. Apulejus ſupra: *humeris ſuis proferebat unus è miniſterio beato. Signiferos* vocarunt Imperatores Honorius & Theodoſius l. 2. lib. XIV. t. 7. C. Theod. ex qua intelligimus, fuiſſe aliquando & in corpus certum ac collegium conſociatos. Quin imo homines viliores, etiam pravi ac nocentes adhibiti, modo valentes eſſent, ac geſtare de-

center valerent. Inde namq; Tertullianus: *Ipsos deos vestros sæpe noxij induunt.* Bene dicit, induunt. Nimirum *indui* vestimenta proprie dicuntur, quando applicantur corpori, hominesq; illa subeunt vel intrant, à δύω, quod est *subeo, ingredior.* Sicut ergo induuntur illa, ita pulchre vocabulo isto declarat & illa deorum simulacra induisse, neq; probos tantum, sed & improbos. Cum præsertim ipsa quoque vestimentis colerentur. Ita namq; colligi licebat ex victoriæ cultu, quam supra Obsequens nominavit. Similes victoriæ leguntur & in pompa sacra Ptolemæi apud Athenæum lib. V. c. 7. *Proximæ*, ait, *fuere victoriæ cum alis aureis, thymiateria ferentes, tunicis vestitæ animalium figura depictis.* Atq; ita res se habuit in cæteris ejusmodi simulacris, quorum vestimenta quoniam superinducta vel injecta simul habebant sibi, qui gestabant, ideo *induere deos* Tertulliano dicebantur. Qui similiter & alibi: *Qui vivus cremebatur, Herculem induerat.* Habebant autem sic injecta sibi, ut eis tecti conspici non possent, quod apud Senecam, *sub pompa latere.* Verba extant ep. 24. *Non hominibus tantum, sed & rebus persona demenda est, & reddenda facies sua. Quid mihi gladios & ignes ostendis, & turbam carnificum circa te frementem? tolle istam pompam, sub qua lates, & stultos territas. Mors es, quam nuper servus meus, quam ancilla contemsit.* Dicit, mortem, ut se faciat terribiliorem, conspiciendam se præbere non sua facie, sed sub persona carnificum, gladiorum, ignium, sicut solent in pompa sæpe viliores homines latere sub personis deorum dearumq;, quando ipsas circumferunt, ac se reddere venerabiles. Putare namq; spectatores simpliciores, hic Jovem, ibi Æsculapium incedere, verum si dematur pompa, si tollantur, si relegantur vestimenta, sub quibus latent, sæpè minutum aliquem homuncionem, sæpè noxium deprehendi. Atq; hæc jam illa fercula, quibus ne fiamus similes tarditate in gressu, Cicero cavendum ajebat. Nempe qui gestabant, ut magis repræsentarent majestatem dijs convenientem, incedebant tarde, sicut hodieq; in Carolum Effigie observare memini, cum versarer Aquisgrani. Hoc Cicero putabat parum viris convenire. Viri nempe uti gradu debent. Dij non gradiuntur,

non

non movent pedes, verum fluunt, cum appropinquant, quibus qui geſtabant eorum ſimulacra, ſimiles ſe volebant facere. Calaſiris apud Heliodorum lib. III. Æthiop. *Dij & numina venientia ad nos, & à nobis recedentia in alia animalia rariſſime, in homines autem ut plurimum ſeſe transformãt, ut viſum inſomnij eſſe opinemur, nobis imponentes. Quamvis igitur profanos homines latuerint, tamen quin à ſapiente cognoſcantur, effugere non poſſunt, ſed ex oculis notari poſſunt, cum continuo obtutu intueantur, & palpebras nunquam occludant,* καὶ τὸ βαδίσματι πλέον, οὐ κατὰ διάστασιν τοῖν ποδοῖν, οὐδὲ μετάθεσιν ἀνυομένω, ἀλλὰ κατά τινα ῥύμην ἀέριον, καὶ ὁρμὴν ἀπαραπόδιστον τεμνόντων μᾶλλον τὸ περιέχον ἢ διαπορευομένων. *Et magis etiam ex inceſſu, qui non ex divaricatione pedum, neq; transpoſitione exiſtit, ſed ex quodam fluxu aëreo, & vi expedita findentium magis auras, quam transeuntium.* Hæc Calaſiris doctrina; de inceſſu deorum, quam ut probet auctoritate aliorum, addit, Ægyptios ob hanc cauſſam formaſſe deos junctis pedibus, non diviſis inſtar gradientium. Διὸ δὴ καὶ τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν Αἰγύπτιοι τὼ πόδε ζευγνύντες καὶ ὥσπερ ἑνοῦντες ἱστᾶσιν. *Quamobrem ſtatuos quoq; deorum Ægyptij ponunt, conjungentes illis pedes, & quaſi unientes.* Atq; ſic vidimus in tabula, ſive menſa Iſiaca Pignorio illuſtrata, quem hoc inobſervatum tranſmiſiſſe miror. Item in ipſis Iſidis icunculis, quæ inſuuntur cadaveribus, atq; paſſim habentur apud talium ſtudioſos. Poſtremo ne Homerum quidem ignoraſſe ait, verum docuiſſe illis verſibus:

> Ἴχνια γὰρ μετόπισθεν ποδῶν ἠδὲ κνημάων
> Ῥεῖ' ἔγνων ἀπιόντος. Ἀρίγνωτοί τε θεοί περ.

Quod ita vertit Bourdelotius.

> *Namq; pedum crurumq; ſimul veſtigia pone,*
> *Perfacile agnovi remeante, auresq; ſecante.*
> *Dij quoq; cognoſci poſſunt, certoq; notari.*

Quia ergo dij non credebãtur ambulare commotis & diductis pedibus, unoq; ante alterum per vices poſitis, ut ſolent homines, ſed junctis immotisq; potius fluere, idcirco, & qui ſimulacra eorum geſtabant in pompa, hoc imitabantur, quod in hominibus virisq; Cicero inconveniens putavit. Et hæc expoſitio verborum ejus, nemini, quod ſciam, evidenter ſatis tradita. Nec repugnat, quod

in verbis præcedentibus *greſſum geſtuoſum* Apulejus in bove Iſidis notaverat, id enim privatim pertinebat ad bovem, cujus ſpeciem præ ſe ferre debebat is, qui ſub pompa latebat. Sub *pompa* dico, exemplo Senecæ, atq; ipſam imaginem bovis intelligo. Ita namq; ſolebant, Græcos imitati, ut opinor, quibus ſimiliter πομπὴ res quælibet, quæ in pompa transvehitur. Caſaubonus ad lib. V. Athenæi, c. 7. Πομπὴ *ſignificat res ſingulas in pompa transvectas, ſive, ut Latini loquuntur, ſingula pompæ fercula. Sic intellige de ſecunda pompa:* ἔπειθ' ἡ τοῖς βασιλέων γονεῦσι καλωνομασμένη. *Sequebatur Luciferi ſimulacrum, ferculum divis parentibus regis & reginæ ſacrum. Deinde auctor multas* πομπὰς *in unum cogit, & ait,* μετὰ δὲ ταύτας αἱ τῶν θεῶν ἁπάντων, οἰκείαν ἔχουσαι τῆς περὶ ἑκάστων αὐτῶν ἱστορίας διασκευήν. *Quæ ita erant vertenda: Post has ſequebantur deorum omnium pompæ (hoc eſt imagines) ornatu eo, qui hiſtoriæ cujusq; illorum conveniebat.* Per ornatum hiſtoriæ illorum convenientem intelligit Athenæus talem, qualem ſupra in Iſide ac Anubi notavimus. Ad eundem enim modum Jupiter cum corona & ſceptro, Saturnus cum falce, Neptunus cum tridente, cæteri cum alijs id genus inſignibus incedebant, amicti de cætero veſtimentis ſplendidiſſimis. Quomodo in Antiochi pompa factum, de qua idem Athenæus capite præcedenti. Πάντων τῶν παρ' ἀνθρώποις λεγομένων ἢ νομιζομένων θεῶν ἢ δαιμόνων, προσέτι δὲ ἡρώων εἴδωλα διήγετο, τὰ μὲν κεχρυσωμένα, τὰ δὲ ἠμφιεσμένα στολαῖς διαχρύσαις. *Omnium, quotquot apud homines vel creduntur, vel dicuntur eſſe dij aut dæmones, atq; adeo heroum ſimulacra geſtabantur, alia inaurata, alia ſtolis aureis induta.* Qui ergo dicitur apud Senecam latere *ſub pompa*, is dicitur latere ſub ſacra imagine, proprie vero ſub veſtimentis illis imaginis, ſub quibus tectus, gerebat movebatq; imaginem ferculo innixam, quod incumbebat ejus humeris. Videturq; conſuetudo hæc fuiſſe nota etiam antiquiſſimis temporibus, memorataq; ac reprehenſa in Judæis ipſis à Propheta Iſaia c. 46. ubi ait: *Conferentis aurum de ſacculo, & argentum ſtatera ponderatis conducentes artificem, ut faciat deum. Et procidunt, & adorant, portant illum in humeris geſtantes.* Procopius profecto ad hunc locum: Φασὶν ὡς ἐν ταῖς τῶν δαιμονίων πομπαῖς ἐκκομίζοντες ἱερεῖς τὰ ἀγάλματα φέροντες ἐπ' ὤμων τὰς πλα-

-τείας ἀχθοφοροῦντες διήρχοντο. *Facere hoc dicit, ſicut in pompis dæmonum ſacerdotes deferunt imagines geſtantes in humeris, & per plateas bajulantes incedunt.* Venio nunc ad fercula funebria. Habebant enim aliquando fercula & in funeribus. Ac primum quidem ijs deportati peregre defunctorum cineres, ſi fuiſſent in auctoritate ſumma conſtituti. Sic enim de cineribus matris fratriſq; Cai imperatoris Svetonius c. 16. *Per ſplendidiſſimum quemq; equeſtris ordinis medio ac frequenti die duobus ferculis Mauſoleo intulit.* Ita habent libri. Quanquam alij exhibeant *fericulis*, quod non exiſtimo contemnendum. Sic enim requirit ratio analogiæ, uti ab initio eſt dictum, neq; inſolens Svetonio, hujusmodi attendere. At *forulis*, quod in nonnullis legitur, huc facit nihil, ac ne ſcriptum quidem ita puto, verum *forculis*. Nempe utroq; modo & *ferculis* dicebant, & *forculis*, quomodo *adverſus* & *advorſus*, *advorto*, & *adverto*, atq; alia id genus. Sed quæ hæc fericula, ſeu fercula funebria? Caſaubonus ait, fuiſſe inſtrumenta, in quibus cineres erant. *Fercula*, inquit, *appellat pompatius, ut dicam cum Tertulliano, inſtrumentum, in quo cineres erant, cum inferrentur in Mauſoleum, ob ſimilitudinem aliquam ferculorum triumphalium.* At vero ferculum dici, cui quid inſit, hactenus non puto lectum eſſe. Ac repugnat ratio vocabuli, quod non ſignat rem, quæ aliam contineat vel concludat, verum in qua alia geſtetur. Cineres non ferculis includebantur, hoc enim reperimus nuſquam, verum urnis. Scholiaſtes Lycophronis: *Mos erat, peregre mortuos cremare, cineremq; ipſorum urnis incluſos in patriam perferre.* Adde reliquos, qui de funeribus ſcripſere. Neq; dubitandum de cineribus matris fratriſq; Cai. Svetonius expreſſe, paulo ante allata ſuperius: *Ad transferendos matris fratriſq; cineres feſtinavit, tempeſtate turbida, quo magis pietas emineret, aditq; venerabundus, ac per ſemel in urnas condidit.* Non condidit in fercula, ſed in urnas, ſicut moris fuit. Quando igitur ſequitur, duobus intuliſſe ferculis, non dicitur duabus urnis, ſed hoc indicatur, urnas iſtas collocatas ſuper fercula fuiſſe, atq; illatas Mauſoleo, id quod ſingulare fuit. Agrippina certe ipſa mariti ſui cineres geſtat in ulnis. Tacitus III. An. 1. *Poſtquam duobus cum liberis feralem*

urnam

urnam tenens egressa navi. Alij in humeris. Idem statim post, de iisdem cineribus & urna. *Igitur tribunorum centurionumq; humeris cineres portabantur.* Nulla ferculi hic mentio, quod fit in deportatione cinerum superius dictorum. Ergo hoc peculiare fuit, voluitq; sine dubio divinis pæne honoribus afficere matrem fratremq; per imitationem ferculorum, quibus in Circensi pompa dici circumferebantur. Dio lib. LIX. fecisse putat more triumphantis, quia fuit indutus prætextam, cum funus duceret. Τὸ ἱμάτιον τὸ περιπόρφυρον ἐνδὺς, καὶ ῥαβδούχοις τισὶν, ὥσπερ ἐν ἐπινικίοις κοσμηθείς. *Prætextam amictus, ac lictoribus ornatus, tanquam in triumpho quodam.* Verum quomodo hæc ad triumphum possint referri, non video, quoniam omnia pietate singulari fieri, Cajus credi voluit. Magis est, ut credamus imitatum eos, qui deducere pompam Circensem solebant. Nam & illi splendidissime vestiti fercula & thensas comitabantur, sicut in sequentibus dicemus. Unde Casaubonus quoq; rectius fecisse credi potest, si in verbis præcedentibus pro *ob similitudinem aliquam ferculorum triumphalium, ferculorum Circensium* scripsisset. Qui ne illud quidem mihi probat, quod hęc Cai fercula existimat fuisse pæne eadem cum tropæo in funere Julij. Verba ejus ita habent, paulo post superius allata. *Svetonius vocem tropæum non multo aliter usurpat extremo libro primo in funere Iulij.* At ego nihil video, in quo conveniant tropæum illud & hæc fercula. De tropæo sic Svetonius: *Intra lectus eburneus, auro ac purpura stratus, & ad caput tropæum, cum veste, in qua fuerat occisus.* Hic tropæum notat perticam, cum transverso baculo in summo, defixam ad lecti caput, quali in pertica etiam spolia hostilia suspendi solebant. At fercula Cai non fuerunt perticæ, sed palpita extructa. Deinde Julij tropæum suspensam habuit vestem, in qua fuit occisus. At fercula Cai urnas non suspensas, veram impositas. Equidem tropæa illa, quoque fercula vocata, sicut supra demonstravi, tamen alia illorum species, alia horum, de quibus hic est sermo. Nisi putamus illud voluisse Casaubonum, Svetonium in funere Julij illud instrumentum Pompatius appellasse *tropæum*, sicut hic Pompatius usurpavit *ferculum*. Quicquid de hoc sit, Cai fercula

non

non alia fuisse mihi videntur, quam qualia in Circensi pompa fuere usitata, & à Grammaticis plutei explicantur. Itaq; gestata non ab uno, verum pluribus, quod innuit Svetonius, quando ait, intulisse cineres per *splendidissimum quemq;* ordinis equestris, quod accipi, nisi de pluribus, non uno tantum aut duobus, nequit. Præter hæc fercula habuerunt & alia in funeribus, quorum mentionem facit Statius lib. VI. Theb.

> *Portant inferias, arsuraq; fercula primi*
> *Grajorum, titulisq; pios testantur honores*
> *Gentis quisq; suæ* —

Argolus in Notis ad Onuphrium hic sermonem esse putat de Pheretris, sed sine dubio est falsus. Nam intelliguntur *munera* præferri solita, ut Svetonius appellat in vita Julij cap. 84. Hæc enim simul cum mortuo cremabantur injecta igni, non pheretra (sic enim legendum apud Argulum, pro *pharetra*, quod vitio typographi nunc habetur) Ideo quoq; Statius *arsura fercula* dixit in superioribus, quod ad pheretra non pertinet. Fuerunt autem ea munera non modo lances plenæ thure, de quibus Meursius in Funere c. 22. locum hunc accepit apud Statium, sed & rerum aliarum, vestium, armorum, ornamentorum; nec sequebantur lectum funebrem, sed præibant. Svetonius dicto Julij loco: *Præferentibus munera suffecturus dies non videbatur.* Dicit aperte, *prælata* illa munera, cui autem, nisi lecto funebri mortuoq;, nam de alio intelligi non potest. Mox & munera enarrat. *Turba,* inquit, *quicquid ad donum aderat, congessit: Deinde tibicines & scenici artifices vestem, quam ex instrumento triumphorum ad præsentem usum induerant, detractam sibi atq; discissam injecere flammæ, & veteranorum militum legionarij arma sua, quibus exculti funus celebrabant. Matronæ etiam pleraq; ornamenta sua, quæ gerebant, & liberorum bullas atque prætextas.* Hæc munera in funere Julij confuse quidem ingesta, in alijs vero lata ordine, ac ut discimus ex Statio, imposita ferculis peculiaribus, quo conspectiora, splendidioraq; omnia evaderent. Id enim Statius voluit verbis allatis, indeq; partem non exiguam constitit nomenq; habuit suum, quod *pompa funebris* appellabatur. Silius voca-

vit *feretra*, quæ Statius *fercula*. Ita namq; ait lib. X. ubi agitur de funere Pauli.

Non conjunx native aderant, non juncta propinquo
Sanguine turba virûm: aut cessis de more feretris
Præcedens prisca exsequias decorabat imago.

Quanquam Silius non agat de muneribus cremari solitis, sed imaginibus familiaribus ex cera factis, quæ & ipse ante lectum funebrem in ferculis gestabantur, vel ut ait Silius, in feretris. Quin imo videntur aliquando non defunctorum modo, sed & viventium gestasse imagines, præsertim virorum principalium ac magnorum, ut splendidius esset funus: easq; imagines habuisse non in perticis longioribus solidas, sed super vivos homines, intus latitantes, ut in pompa Circensi solebat. Sic enim accipienda puto verba Svetonij, quæ habentur in Vespasiani vita cap. 19. *Et tamen ne sic quidem pristinæ cupiditatis infamia caruit.* Vespasianus. *In funere Favo archimimus personam ejus ferens, imitansq;, ut est mos, facta ac dicta vivi, interrogatis palam procuratoribus, quanti funus & pompa constaret, ut audivit HS centies, exclamavit, centum sibi sestertia darent, ac se vel in Tiberim projicerent.* Casaubonus ait, morem hunc servatum in funeribus divitum virorum ac insignium, videlicet ut præirent scurræ ac mimi, adducitq; super ea re Dionysij Halicarnassensis testimonium, qui sic habet lib. VII. *Quia etiam in illustrium virorum funeribus præter alias pompas vidi & Satyricos choros, qui lectulum præcedebant, & sicinnem saltationem saltabant. Præcipue vero in infortunatorum virorum funeribus.* Sed Dionysius hic agit de ijs qui saltabant, habituq; Satyrorum cum pellibus caprinis & similibus erant ornati. Svetonius de mimo, qui ferebat personam Vespasiani, quod ad Satyros nil pertinet. Nec enim ferebat ita, ut repræsentaret Satyros, sed ut imitaretur *facta ac dicta vivi.* Quanquam hic Torrentius ex quodam libro veteri legendum putat *viri*, non vero *vivi*. Nam ait, *imperitus quispiam, quia funeris fit mentio, vivi, substituit.* Verum ego censeo locum longe aliter accipiendum, quam fecisse Torrentius videtur. Existimavit, ut opinor, Torrentius, sermonem esse de funere aliquo, quod cujus fuerit, indicare

Sveto-

Svetonius omiſerit. At mihi ſermo eſſe de ipſius Veſpaſiani funere videtur. Itaq; retineo *vivi*, ut ſit ſenſus, expreſſiſſe Favum illum, & imitatum eſſe facta & dicta non *viri*, quod hic nimis frigidum, nec facile ſic abſolute de incerto ignotoq; ponitur, ſed *vivi* Veſpaſiani. Sic enim conveniens erat, quia perſonam ejus ferebat. Scilicet receptum erat, ut lectum funebrem præirent non imagines familiæ ſolummodo, ſed imago ejus quoq;, qui efferebatur. Dio de funere Auguſti lib. LVI. *Imago autem ejus cerea, habitu triumphali conſpiciebatur. Hanc à palatio ducebant conſules deſignati. Altera aurea ex curia, tertia in curru triumphali ducebatur.* Sicut ergo hic in funere Auguſti anteibat Auguſti imago, ita plane & in funere Veſpaſiani. Sed gerebat Veſpaſiani imaginem Favus, qui ſimul omnia facta dictaq; vivi exprimebat. Debebat nempe ſimilem ſe exhibere vivo, ſicut hodieq; videmus fieri in funeribus magnatum & nobilium. Anteferunt loco imaginum vexilla cum inſignibus avorum atq; proavorum. Sequitur cataphractarius, equo inſidens, pulcherrimè ornatus, qui vivam mortui referre debet effigiem. Conſvetudo iſta tota ex Græcis Romaniſq; funeribus translata eſt ad noſtra. Nam & in illis ita defuncti præcedebat imago, interdum nuda ſimplexque, interdum animata expreſſaq; dictis factiſq; per eum, qui latens in ferculo geſtabat. Quomodo in funere Veſpaſiani factum, unde quoque Favum tuliſſe perſonam Veſpaſiani. Svetonius ajebat. Nam *ferre perſonam* alicujus mea ſententia hic ſignificat geſtare effigiem in ferculo, atq; geſtu corporis ac oratione exprimere eum, qui ejusmodi effigie ſignificatur. Neq; dubito, quin hæc locutio ſit propria translata deinde ad perſonas quaslibet, & perſonarum functiones. Quomodo & *imponere perſonam* uſurpatur, item *induere perſonam*. Nam *induere perſonam* dicitur, ſicut ſupra *induere deos* à Tertulliano demonſtravimus uſurpari. *Imponere* vero, ſicut imponere imaginem humeris, de quo pariter eſt actum. Quando igitur Svetonius de Favo ait, tuliſſe perſonam in funere, de perſona Veſpaſiani debet intelligi præcedente lectum funebrem, quam ferebat Favus, ſicut quandoq; ferri perſonæ ac imagines deorum ſolebant in ludis Circen-

ſibus, ac velut vivam exhibebat geſtu ac oratione. Pertinebatque huc, quòd ſequitur apud ipſum, quæſiviſſe, quanti conſtaret funeris pompa, item petijſſe, dari ſibi centum ſeſtertia, & vel in Tiberim ſe abjicerent. Hoc enim conveniens erat funebri negotio, & ſepulturæ jam jam peragendæ, & cupiditatem priſtinam Veſpaſiani infamia quadam perſtringebat, de qua ab initio Svetonius teſtabatur. Ut proinde liqueat, non *viri*, quod putabat Torrentius, apud eum legi oportere, verum *vivi*, ut ſit ſenſus, fuiſſe hanc conſvetudinem Romanorum, ut ante funera magnatum irent, qui geſtarent ſimulacra defunctorum, non muta & immobilia, ſed à ferentibus animata per geſtus, facta, dicta, quæ conformia eſſent factis dictisq; eorum, cum adhuc eſſent vivi. Dico, hanc fuiſſe conſvetudinem, quoniam expreſſe Svetonius hoc factum teſtatur, *ut eſt mos*, quod à nemine hucusq; puto eſſe obſervatum. Ad poſtremum ſunt & fercula funerum Plinio memorata lib. X. c.10. ubi de milvis; *Notatum in his, rapaciſſimam & famelicam ſemper alitem nihil eſculenti rapere unquam ex funerum ferculis.* Sed hæc fercula, qualia jam ab initio nobis expoſita, plena cibis, quæ in tumulis defunctorum dijs manibus apponebantur. B. Auguſtinus ſerm. XV. *Miror, cur apud quosdam infideles hodie tam pernitioſus error increverit, ut ſuper tumulos defunctorum cibos & vina conferant, quaſi egreſſæ de corporibus animæ carnales cibos requirant.* Delechampius de cœna funerali accepit. *In funeribus*, ait, *cœna lauta apparabatur, quam ad rogum delatam cum defuncto cremarent.* At hoc alienum eſt huic loco. Nam ſi cremarunt, quid fuit mirum, ſi ex ea milvi nihil rapuerunt? Itaq; non de iſta cœna ſermo eſt, ſed cibis poſtea repetitis vicibus tumulo imponi ſolitis, ut dixi. Quo reſpexit & Tertullianus in de Reſurrectione Carnis, ubi ait: *At ego magis ridebo vulgus, tunc quoque, cum ipſos defunctos atrociſſime comburit, quos poſtmodum guloſiſſime nutrit.* Malè referunt ad cœnam funeralem, quod apparet, quia manifeſte ait primum combuſtos, & poſt demum nutritos. Et ſervatur hodieq; conſvetudo illa apud Moſchos, neque Suecis veteribus, alijsq; populis Septentrionis ignorata fuit.

Cap.

Cap. IV.

De Sellis cathedrisque.

Sella gestatoria, portatoria. Fertoriū. Sella procurata. Aurelianus exponitur. Barthius & Chimentelius notantur. Fertulum. Savaro rejicitur. Sessio bajulatoria Δίφρος. *Alius est à lectica, & quæ illa differentia. Sella alta. Lubinus aliique notati & juvenalis explicatus. Sella differebant à cathedris. Cathedræ mulierum. Sedere inter cathedras. Cathedræ longæ. Scamna. A Vossio dissensum. Varro explicatur. Gradus & scalæ differunt. Subsellia. In his sedent. Sella feminarum mollior. An clausa.* Δίφρος καλάστεγος *à quo inventus. Est virorum.* Καλάστεγον *quid. Quomodo clausa muliebris sella. Suetonij locus examinatur. Adoperta sella. Sella triplex. Plinius exponitur. Sella laxior, angustior. Sella num acceperit duos. Sella & sedes differunt. Locus Taciti exponitur. Lipsius revellitur. Gestantur etiam qui sunt in curru. Sellula. Sella pellicea, ossea, eborata, argentata. Lampridius corrigitur. Pellis. Chimentelius notatur. Sella bracteata. Cervical in sella. Lecticarij, sellarij, cathedrarij. Bini sellam portant. Lubinus & Gonsalius notantur. Aliquando plures. Hexaphoron. Late vehi, quid. Lecticarii donati uxoribus. Conductitij lecticarij. Sella ad iter infirmioribus, mulieribus, delicatis. Sella ad custodiam pudoris. Impudentiores conspiciendas sese dabant, quod pravis temporibus habitum civile. Sellam meretrices aperiebant prosedæ, sellariæ. Sellæ virorum. Sellæ patronorum. Lubinus & Chimentelius rejecti. In sellis legebant, dormiebant. Sellæ in viis publicis commoditatis & occultationis caussa. Noxii sellis deportati. Arcus sellæ. Chimentelius & Pignorius rejecti. Sellæ debilium. Marcellinus exponitur. Sellæ ad exercendum corpus.*

TErtium vehiculorum genus, quod gestari solet, *sella* est, ad differentiam aliarum *gestatoria* vocata. Plures enim sellæ apud veteres fuerunt. Aliæ stabiles ac fixæ, aliæ mobiles quidem, sed tamen domesticæ. Quædam proferebantur etiam in publicum, ut peculiari operē vir egregius, Val. Chimentellius docuit, quo marmor Pisanum *de honore bisellij*, pulcherrimè illustravit. Et illustra-

lustraturus erat pluribus, nisi præmatura mors dignum longiori vita intercepisset. Dum enim ista scribimus, nuntium de erepto eo bonis artibus ac litteris accipimus ingratum. Inter eas ergo sellas, quæ proferri solebant etiam in publicum, gestatoria est. Svetonius in Nerone. c.26. *Interdiu quoque clam gestatoria sella delatus in theatrum.* Cælio Aureliano *sella* est *portatoria* lib. I. c. 1. istis verbis: *Ante cibum præterea erit adhibenda gestatio, portatoria scilicet sella, sine vehementi motu.* Eidem etiam *fertoria.* Sic enim habet lib. I. c. 5. *Levem & delectabilem adhibeat gestationem, ut fertoria sella, vel cathedra.* Dixit & *fertorium* in neutro. Verba ejus lib. I. c. 1. *Adhibenda igitur vectatio pro viribus ægrotantis, fertorio, vel sella procurata.* Quærunt eruditi, quæ hoc loco nominetur *sella procurata?* Barthio Adversar. lib. XLI. c. 25. est, ad id commode instructa, & necessarijs omnibus curata. Chimentellio, prompta, provisa, curata. Mihi contra videtur sella nulla unquam *procurata* dicta. Nam apud Aurelianum illud *procurata* non ad sellam puto referendum, verum longius præcedentem *vectationem.* Dicitur *vectatio procurata fertorio vel sella,* quæ hoc genere vectabuli instituitur. Quomodo *somnia procurata mola salsa* Tibullus lib. I. eleg. 5. sensu licet alio, usurpavit. Nam *procurare* hic compositum, pro simplici *curare.* Jam vero usitatum *curare corpus cibo, curare corpus somno.* Possumus igitur pari ratione dicere, *procurare vectationem fertorio,* quod hic viri docti cogitasse non videntur. Porrò Savaronem video ad lib. I. ep. 12. Sidonij notare, Asconium pro *fertorio* usurpasse *fertulum:* Verba ejus: *Ditiores portabantur in lectica, quæ sella portatoria Cœlio Aureliano, & fertulum Asconio III. in Verrem.* Verum eo loco nil de sella invenias apud Asconium. Nec de *fertulis* ibi agitur, sed *ferculis,* qualia in triumphis usurpari solebant, quod jam in superioribus monstratum est. *Ferculis,* inquit, *signa ante triumphantem vehi per pompam solebant.* Pro *ferculis* in suo codice Savaro legit *fertulis,* & accepit de sellis vel lecticis. Sed nec ibi *fertulis* legitur, nec si legeretur, ulla ratione capi de lecticis sellisve deberet, quippe quorum usus nullus unquam ad gestanda in triumpho signa fuit. Ergo melius fortasse, quod Savaro idem tradit

ex

ex Aureliani lib. I. c. 15. dici quoq; *sessionem bajulatoriam*, nam Aurelianus ipse quidem nunc ad manus nobis non est: & potest *sessio* non de sella tantum accipi, sed & cathedra & scamno, cum & in his gestari solerent. De cathedra notum ex superioribus. De scamno legimus apud Celsum lib. II. c. 14. *Gestationum vehementior est in alto mari navi, vel lectica, aut scamno.* Græci sellam, qualem hic exponimus vocarunt δίφρον, uti liquet ex Dionis Cassij lib. LX. verba postea proferemus. Erat autem nen eadem cum lectice, quod Savaro censuit, sed plurimum diversa. Distinxeruntq; veteres clarissime. Svetonius in Domitiano c. 11. qui solus sufficit: *Habitabat cum patre una, sellamq; ejus ac fratris, quotiens prodirent, lectica sequebatur.* Diversitas hæc in eo primum, quod in sella sederent, sicut verbum ipsum docet, contra cubarent in lectica, quod jam Lipsius notavit. Deinde, quod sella esset altior, lectica longior; sic enim necesse erat, postulabatq; in altera quidem habitus sedentis, in altera vero habitus cubantis jacentisve. Respexisse huc existimo Juvenalem Sat. III. v. 135. cum sic canit:

Cum tibi vestiti facies scorti placet, hæres,
Et dubitas alta Chionem deducere sella.

Sellam albam explicant Lubinus, atq; alij, qua meretrix, cui nomen Chione, alte vehebatur per urbem ac superbe. Chimentellius primo sellam intelligit non gestatoriam, sed *ubi maneret amasios*: quam putat dictam *altam*, ut *lupam demonstraret non tam curti assis, aut vulgaris indicaturæ*, sed difficilem, magnoq; pretio comparandam. Sed qui explicari possit *alta*, propter magnum pretium, qvum Chione, charis illis atq; difficilibus opponatur? Præcedit nempe apud Juvenalem

— *Alter enim, quantum in legione Tribuni*
Accipiunt, donat Caluinæ, vel Catienæ,
Vt semel atq; iterum super illam palpitet —

His adulteris magno precio comparandis opponit Chionem, scortum precij minoris, ut vulgatum, & in sella per plateas ostentare, mercesq; venalitias proponere solitum. Ut proinde sella ejus alto modo eo, quo volebat Chimentellius, accipi haud queat.

Deniq;

Deniq; ipsa ratio loquendi valde dura est, si *sellam altam* usurpatam pro meretricula ingentis pretij diceremus. Sed nec *alta sella* propriè *superba* est, quod Lubinus putabat, verum revera exstructa & ædificata in altum. Scilicet, ut dixi, quoniam in ea sedebant, idcirco extrui altius necesse erat. Videturq; in sellis æstimatum, si essent altæ, tantoq; habitam splendidiorem quamlibet, quanto altior existeret: tantoq; vulgatiorem, quanto esset humilior, aut depressior. Quo respectu quoq; potest fieri, ut *altam sellam* cum epitheto Juvenalis dixerit, intellexeritq; non vulgarem, sed splendidiorem, qua se circumferri Chione juvenum alliciendorum gratia voluerit. Non autem à lecticis solum, sed & cathedris diversæ sellæ fuisse videntur. Cælius Aurelianus sanè supra indicato loco: *Levem & delectabilem adhibeat gestationem, ut fertoria sella, vel cathedra.* Tanquam res distinctas ponit. Similiter lib. II. cap. 1. *Gestatione corpus movemus pro virium modo fertoria sella, sive cathedra.* Quæ harum inter se diversitas extiterit, haud liquet. Chimentelius fertoriam communem & vulgarem, cathedram honestiorem atq; instructiorem fuisse existimat. Sed hæc nuda est suspicio, nec in verbis quidquam allatis, quibus queat confirmari. Potius conjecerim cum Lipsio, sellas communes fuisse sexui utrique, cathedras pertinuisse tantum ad mulieres. Nam quod legitur apud Juvenalem Sat. I. v. 64.

> — *Cum jam sexta cervice feratur*
> *Hinc atq; inde patens, ac nuda pæne cathedra*
> *Signator* —

Id cum Scholiaste veteri de lectica mallem explicare, qui sic ait: *Sexta cervice; lectica, faciente luxuria, à sex hominibus portabatur.* Quod si tamen, quoniam repugnat nomen cathedræ, quod à καθῆμαι, *sedeo*, cathedram sic proprie vocatam quis hic putet intelligendam, ne sic quidem alia, quam muliebris erit. Nempe sermo est de falsario, qui ut luxum ac mollitiem posset alere, per subsignationem adulterini testamenti hæreditatem alienam involavit. Itaq; non fuit inconveniens, quod ei cathedram attribuit Poeta. Indicavitq; eo, quia *multum* ait *retulisse de Mecœnate supino.* Cum præsertim

ſertim viri molliores uti ſellis muliebribus haud abnuerint. Svetonius in Othone c. 6. *Tunc abditus propere muliebri ſella in caſtra contendit.* Quæ hic *ſella muliebris*, ea opinione mea apud Juvenalem *cathedra*. Igitur & *mollis cathedra* eidem Juvenali, quia fuit molliter pro delicijs & mollitie feminarum parata. Sic enim loquitur de Hippia mœcha famoſiſſima Sat. VI. v. 90.

— -- *Famam contemſerat olim,*
Cujus apud molles minima eſt jactura cathedras.

Cathedra profecto alias ubique, niſi ubi ſit reſpectus ad mollitiem muliebrem, de ſolis uſurpatur feminis. Phædrus noſter lib. III. cap. 9.

Hi ſpeculum (in cathedra matris appoſitum fuit)
Pueriliter ludentes forte inſpexerant.

Ita locum hunc legendum dixi ad auctorem ipſum. Liquet autem, eam cathedram in uſus muliebres fuiſſe comparatam. Atq; ideo *feminea* eſt *cathedra* apud Martialem lib. XII. non quod eſſet etiam virilis, ſed quod feminæ illa uterentur. Epigramma eſt ad Candidum, ubi agit de homine molli:

Hunc qui femineis noctesq; diesq; cathedris
Incedit, tota notus in urbe nimis,
Crine nitens, niger unguento, perlucidus oſtro
Ore tener, latus pectore, crure glaber
Vxori qui ſæpe tuæ comes improbus hæret,
Non eſt quod timeas —

Senſus eſt, eum mollem delicatumq; vectum cum mulieribus in ſuis cathedris. Aliæ ſunt cathedræ domeſticæ, ut ſic appellem, quibus conſidebant pariter feminæ, ſed domi ſuæ, nec confundendæ cum prioribus, quod fere facere video doctos. Talis illa Martiali memorata lib. V. ep. in Cotilum, quam Rigaltius accipere de priori non debuit. Verba ejus, poſtquam quæſiviſſet, quis ſit bellus homo appellandus?

Inter femineas tota qui leve cathedras,
Deſidet, atq; aliqua ſemper in aure ſonat.

Sermo hic non poteſt eſſe de cathedris geſtatorijs, quia dicit *inter* cathedras. *Inter cathedras* enim *ſedere* dicitur is proprie, qui ſedet in medio earum, qui cathedras illas habet circa ſe, quod intelligi hoc loco, niſi de domeſticis, non poteſt. Has cathedras ad cæterarum differentiam Juvenalis appellavit *longas*, quia geſtatoriæ magis erant altæ. Verba ejus extant Sat. IX.

-- *Et ſtrata poſitus, longaq; cathedra*
Munera fœmineis tractas ſecreta Kalendis.

Scholiaſtes vetus *ſcamna* explicavit. *Cervicalibus*, inquit, *ſtratum ſcamnum dicit.* At vero ſcamna Voſſius in Etymologico dicit *alta* fuiſſe *editaq;, ut ſcandere opus eſſet.* Verum quomodo hoc demonſtrare valeat, haud video. Nam Varronis quidem locus, quem adducit, longe diverſum teſtatur. Verba ſunt in lib. IV. de L. L. *Quia ſimplici ſcanſione ſcandebant in lectum non altum, ſcabellum, in altiorem, ſcamnum, duplicata ſcanſio gradus dicitur.* Non hoc loco dicit Varro, ſcamna ſic fuiſſe alta editaq;, ut ſcandere opus eſſet, verum in lectos altos editioresq; ope ſcamni ſcandiſſe. Facit lectos triplices alios humiles, alios altiores, alios altiſſimos, ut conſcēderent in humiles, adhibuiſſe ait *ſcabella*, quæ ſunt ſcamna minora & humiliora. Ut verò in altiores, adhibuiſſe *ſcamna*. Ut deniq; in altiſſimos, adhibuiſſe *gradus*. Dicit autem gradus in eo fuiſſe diverſos à ſcamnis, quod illi duplicem haberent ſcanſionem. Et ſine dubio hinc gradus dicti ſunt. Duplicem enim ſcanſionem faciunt duo illi gradus, è quibus conſtabant, qui ἁπλῶς gradus dicebantur. In quo differebant à ſcalis. *Scalæ* habebant gradus plures, id eſt tabellas, alteram alteri certis intervallis in altum impoſitas, quibus inſiſtentes enituntur ſurſum. At vero *gradus* non habebant, niſi duas. Contra ſcamna nonniſi unam tabulam ejusmodi, ſicut hodieq; videmus in ijs, quæ meis popularibus *Schæmel*, Suecis *Pall* vocantur. Jam ſi unum tantum iſtiusmodi habuerunt gradum, non profecto alta fuerunt, ut opus eſſet ſcandere, ſed humilia prorſus. Itaq; & *ſubſellia* ſunt dicta, quod Voſſius ipſe notavit. l. 2. lib. III. Cod. Theodoſ. de Contr. Empt. *Vt etiam ſi ſubſellia, vel ut vulgo ajunt, ſcamna vendantur.* Subſellia non fuerunt alta, ſed minora

ſellis.

sellis. Varro lib. IV. de LL. *Vt subsipere, quod non planè sapit, sic quod non planè erat sella, subsellium dicebatur.* Vides, subsellium non fuisse planè sellam, sed minus aliquid, & humilius. Idem ergo & de scamno judicandum. Ideo & scamnis appositis in sellas adscendebant, hoc est subsellijs. Isidorus lib. XX. c. II. *Scamna sunt, quæ altioribus lectis apponuntur, dicta à scandendo, hinc & scabella, qui lectis parvis vel sellis ad adscensum apponuntur.* Scabella dicit, sive scamna parva apponi sellis, & subsellia intelligit. Subsellia enim scamna, & sæpe scamna parva, id est scabella; dicta scamna, quia super ijs adscendebant in lectum, subsellia verò, quia erant simul sellæ minutæ humilesque, ac in ijs sedebant. Nam in subsellijs sedisse, notum. Sveton. in Claudio c.23. *Medium inter Consulum sellas, Tribunitio subsellio sedisse.* Expresse dicit, *sedisse*, simul sellis Consulum opponit subsellium tribunitium non profecto altius, qui enim possit tribunus in minori dignitatis gradu constitutus? sed humilius. Et quia idem fuit scamnum, cumq; scamno eadem cathedra domestica mulierum, hinc colligitur, & cathedram illam non fuisse pari altitudine cum sella consulari, multoq; minus gestatoria, quam existimo fuisse altiorem. Alia proinde ista cathedra, & alia, quæ sellam gestatoriam significat. Non tamen quamlibet, sed femineam, ut dixi. Sed quæ differentia inter sellam muliebrem, & virilem? Ego certi nihil ad hunc diem reperi. Structuram non oportet multum fuisse diversam, quia idem utriq; nomen; quia viri quoq; interdum vecti sellis muliebribus. Ornatus quoq; tam distinctus esse vix potuit, quod tamen aliquibus video placere. An putamus sedem in his molliorem, quoniam conveniebat feminis; & est *mollis cathedra* apud Juvenalem Sat. VI. quam cum sella feminarum diximus fuisse eandem? Nam quod *mollem* dictam censet Turnebus propter pulvinaria, eo non probare possum, quia hæc in sella omni fuisse videntur. Feminarum verò mollis ideo, quia sedebant non in tabula, sed corio duplici, farcto tomento, loris binis pluribusve substratis suspenso, sicut hodieq; solet, mollioris sessionis grata. Sunt, qui feminarum quoq; putant claussam fuisse, non & virorum. Et huc trahunt illud Svetonij de Othone cap. 6.

Tunc abditus propere muliebri sella in castra contendit. Ac profecto legimus & apud Juvenalem Sat. 1.

Ostendens vacuam & clausam pro conjuge sellam.

At quando dicunt, talem Græcis δίφρον καθάστεγον appellatam, hanc suam sententiam evertunt. Δίφρος enim καθάστεγος Claudiani est inventi, quod fatentur ipsi ex Dione, non in usus mulierum, sed virorum. Dio ita habet lib. LX. de dicto Claudio. Δίφρῳ καθαστέγῳ πρῶτος Ῥωμαίων ἐχρήσατο. Ergò δίφρος κατάστεγος magis ad viros pertinet, quam feminas; inventa quippe à viris, & ab ijsdem usurpata. Sed κατάστεγον non puto denotare clausum & opertum, verum superne tantum tectum. Pollux lib. I. c. 9. Τὸ ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν, ὄροφος, στέγη, καὶ ὀροφή. καὶ ὑπόστεγόν τε καὶ ἄστεγον, καὶ κατάστεγον. Ostendit verbis apertissimis, στέγην dictum apud Græcos, quod esset non à lateribus, sed supra caput, indeq; κατάστεγον nuncupatum. Δίφρος igitur κατάστεγος non propriè sella est undiquaq; superne ac à lateribus operta, sed solummodo in summo. Quale proinde genus invenerit Claudius, viriq; deinde alij transtulerint in suos usus. At fœminarum revera fuerunt clausæ, hoc est opertæ etiam à lateribus. Ideo in eis secrete habitas vel in publico Tertullianus dixit in de Pallio c. 4. *At nunc in semetipsas lenocinando, quo planius adeantur, & stolam, & supparum, & crepidulum, & caliandrum, ipsas quoq; jam lecticas, & sellas, queis in publico quoq; domestice ac secrete habebantur, ejeravere.* Si in sellis, quod Tertullianus ait, domestice ac secrete habitæ mulieres, hoc est, ita vectæ, tanquam domi essent, ac à turba omni separatæ, undiquaq; tectas eas fuisse apparet. Igitur & distributor apud Juvenalem licet sellam videat, de sedente in ea conjuge illius, qui petit sportulam, non est certus, sed proferre ipsam caput petit. Postquam enim maritus, simulans videlicet, licet vacua esset sella, conjugem in ea sedere, ad distributorem: *Galla mea est, citius dimitte.* Tum distributor; *Profer Galla caput.* Quibus verbis simul existimo constare, sellas illas non fuisse clausas latis specularibus ac vitris, sic enim vel per vitra conspici potuisset, nec prolatione capitis fuisset opus, verum velis linteis coriisve, sicut hodieq; receptum nobis in vulgaribus vehiculis. Potuerunt

runt tamen vela illa coriave removeri, quod necesse fuit, ut proferret caput, imò sic convolvi, ut sella videretur nuda, planè sicut hodieq; fit in vehiculis. Hoc enim Juvenalis voluit alio loco, ubi de subsignatoris falsi cathedra, quem eandem esse dixi cum sella muliebri; *Fertur*

Hinc atq; inde patens, ac nuda pæne cathedra.

Benè *hinc atq; inde*, nam superne quidem tecta erat, in utroque vero latere dimota habebat vela convolutaq; ac suspensa. Hoc enim propriè *hinc* & *inde*. Addit tamen pæne, credo, quod à fronte saltem obducta illa vela manerent. Feminarum ergò cathedræ sellæve vulgo fuerunt clausæ undiquaq; corijs, nisi quod per foramen exiguum diem fortassis admitterent. Virorum vero superne tantum tectæ, de cætero patentes. Neq; alia fortassis caussa est, cur Otto sella muliebri usus fuerit: Contra Galba projectus è sella. Tacitus Hist. l. cap. 41. *Juxta Curtium lacum trepidatione ferentium Galba projectus è sella ac provolutus est.* Si sella Galbæ fuisset clausa, sicut muliebris esse solebat, projici & provolvi nequivisset. Nam projicitur, quod ad anteriora jacitur: provolvitur, quod ad anteriora volvitur. Hoc non potuisset fieri obstante sellæ claustro, & objectis parietibus in sella Galbæ. Sed si talis sella fuit virorum, quid ita Svetonius in Augusto cap. 54. *In consulatu pedibus fere, extra consulatum sæpè adoperta sella per publicum incessit?* Num *adoperta* hic est *clausa?* Atqui talis feminarum fuit, non virorum. An δίφρος κατάστεγος exponi debet? At hæc sella demum à Claudio inventa. Ut hoc dubium solvat Lipsius, pro *adoperta* putat *adaperta* legendum, *quasi*, ait, *sella quidem usus Augustus, sed aperta non tecta* lib. I. Elect. cap. 19. Probat emendationem hanc & Casaubonus, verum *adapertam* non *apertam* explicat, sed *aliqua ex parte apertam. Nam*, ait, *adaperire est* ὑπανοίγειν, Sed quæ aliqua ex parte tantum est aperta, ea aliqua ex parte non aperta, ut perinde sit, sive *adoperta* legas, sive *adaperta*. Nam & *adopertum* ratione simili, quod parte quapiam opertum. Quare malo hic apertam

intelligere non ex parte, sed per omnia. Quomodo apud Plinium legas lib. XXXII. c. 95. *Ius traditur alvum & vesicas exinanire, interanea distringere, omnia adaperire.* Sed quæ hæc adaperta vel aperta sella? num quæ aperta ex parte? jam quid est aperta ex parte? quæ pars illa? Num, quod ait Lipsius, quæ non tecta? quæ vero est non tecta? num, quæ non clausa? ita enim Lipsius intellexisse videtur. Mihi ea est, quæ non καλάστρον, id est tantum superne nullum habebat. Nempe mea opinione triplex sella fuit: una nec superne, nec à lateribus operimento clausa, sed aperta tota, nihil differens à sellis cæteris, nisi quod asseribus immissis posset gestari. Talis Augustea. Alia, quæ superne tecto fuit munita, de cætero aperta & ipsa. Talis Claudij, & post eum communiter virorum. Alia undiquaq; cooperta clausaq;. Talis fœminarum. Augustea verè aperta fuit, quia nihil habuit operimenti. Cæteræ non idem. Quo respectu & Antyllum credo de his sellis gestatorijs prodidisse, quod sint aliæ apertæ aliæ coopertæ. Sic enim ex eo Hieronymus Mercurialis lib. III. Artis Gym. c. 11. *Sellam duplicem fuisse tradit Antyllus, alteram, in qua jacebant, alteram, in qua sedebant, quæ vel cooperiebatur, vel aperta sinebatur.* Ita Hieronymus, nam ipsum quidem consulere non licuit. Sed si muliebris sola clausa undique, quid ita proditur de Plinio, quod sella uti Romæ voluerit hybernis mensibus, ne impediretur in legendo scribendoq; à cœli inclementia. Nec enim convenire, nisi clausæ undiquaq; videtur, ut excludat frigus. Verba Plinij junioris leguntur lib. III. ep. 5. *In itinere quasi solutus cæteris curis huic uni* (studio litterarum) *vacabat. Ad latus notarius cum pugillaribus & libro, cujus manus hyeme manicis muniebantur, ut ne cœli quidem asperitas ullum studij tempus eriperet: qua ex causa Romæ quoq; sella veheretur.* Videtur dicere, vectum sella suum avunculum, ut ne cœli quidem asperitas eriperet ei studij tempus, atq; sic necesse esse, ut munita contra illam asperitatem credatur. Verum ego locum aliter opinor explicandum, videlicet de sola Plinij diligentia, nullo habito ad asperitatem cœli respectu. Vectum sella, non propter cœli asperitatem, sed ne sibi ullum studij eriperetur tempus, quod nempe fuisset

fuiſſet ereptum, ſi ambulaſſet pedibus, quia legere tum haud licuiſſet. Habemus ergo ſellam aliam virilem, aliam muliebrem; illam tectam ſuperne tantum, hanc undiquaq;. Fuit autem utraq; vel laxior, vel anguſtior. Digniores ac potentiores ſella utebantur laxa. Inde Seneca de Conſtantia c.14. *Quid refert quantum habeat, quot lecticarios, quam ornatas aures, quam laxam ſellam.* Itaq; non unus ſemper ſolusq; in ſella, licet frequentiſſimum hoc eſſet, aliquando enim & duo, ſi quidem Lipſium audimus. Qui ſic ad An. Taciti II. c. 33. ubi auctor de Narciſſo: *In eodem geſtamine ſedem poſcit ſumitq;. In eodem geſtamine, id eſt, geſtatoria ſella, quæ à Claudio deducta in vulgi uſum. Apparet, in uno geſtamine plures ſellas fuiſſe, ut hic vides in Narciſſo, qui eodem geſtamine ſellam poſcit ſumitque.* In quibus tamen verbis non intelligo, quid velint ſellæ plures in eodem geſtamine. Nam ſi geſtamen ipſum ſella, quomodo in ſella una, ſella plures? Sed nec ſellam poſcit Narciſſus in eodem geſtamine, quod hic ait Lipſius, verùm ſedem. Differunt porrò plurimum inter ſeſe *ſella,* & *ſedes. Sella,* integra & tota eſt fabrica, *ſedes* una illa tabula, cui inſident, quamq; occupant, qui ſella utuntur. *Sedile* quoq; appellarunt. Chimentellius benè c. 24. *Sedile propriè ea pars, quam ſede premimus, quomodo in Actis D. Marci vocatur, quæ Henr. Valeſius profert ad Euſebij Hiſt. Eccleſiaſticam VII, 19. In cujus cathedræ ſedili, &c. planitie ſcilicet illa lignea, omni exuta fulcrorum, pedum, ornatu aut inſtrumento.* Sicut ſedile pars ſellæ, ita & ſedes, eadem enim ratio utriusq; eſt vocabuli. Quare qui in ſella poſcit ſedem cum alio, non ſellam aliam in ea poſcit, verum locum, ubi queat ſedere. Sedet, quod *geſtamen, ſellam* explicat, non caret omni dubitatione. Sermo enim ibi non eſt de Narciſſo tantum atq; Claudio, id eſt duobus in geſtamine eodem, verum L. Vitellio quoque, & P. Largo, id eſt quatuor, quod ipſum quoq; Chimentellio recte obſervatur. Porrò quatuor in ſella una conſediſſe non eſt veriſimile, quoniam ſtructura ejus altior, quam longior, ut dixi ſupra. Quare mallem de vehiculo accipere cum rotis; nam lecticam cogitare prohibet, quoniam in ea jacebant, Narciſſus verò *poſcit ſedem.* Neq; obſtat vox *geſtaminis*, quoniam *geſtari*

gestari dicuntur, etiam qui utuntur vehiculis. Martialis lib. I. ep. de Regulo

— -- *cum mole sub illa*
Gestatus bijugis Regulus esset equis.

Hic *equi bijugi* sunt bigæ, quibus Regulus *gestatus* dicitur. Similiter *gestatio* de vehiculo usurpata Cælio Aureliano lib. II. cap. 1. *Tum gestatione corpus movemus pro virium modo fertoria sella, sive cathedra, tum longiore vehiculo.* Celsus lib. II. *Genera gestationum plura, sed tamen levissima est navi, acrior vehiculo.* Quanquam ergo genus aliquod sellarum laxius extiterit, non id eo factum videtur, ut geri simul in eadem sella possent duo, sed ut, qui gerebatur, spacium haberet amplius, & hoc ipso majorem, potentiorem, gloriosiorem sese exhiberet. At quorum fortuna exilior, ij sella utebantur arctiore. Talis opinor, quam appellat *sellulam*, & Vitellio clam fugienti tribuit Tacitus III. Histor. c. 85. *Vitellius capta urbe, per aversam palatij partem, Aventinum in domum uxoris sellula defertur.* Dicit, *defertur*, unde patet, agere de sella gestatoria: quam vocat *sellulam*, quia fuit vulgaris, ut facilius lateret, ac minuta. Cæterum hæ sellæ sua habebant ornamenta, quædam pretiosiora, quædam minus pretiosa. Inde *sella* alia *pellicea*, alia *ossea*, alia *eborata*, alia *argentata*. Lampridius in Heliogab. c. 4. *Semiramica facta sunt senatusconsulta ridicula de legibus matronalibus, quæ sella veheretur, & utrum pellicea, an ossea, an eborata, an argentata.* Τὸ *Semiramica* hic vitiosum est, quod liquet ex apposito *ridicula*, quod sine dubio τοῦ *Semiramica* interpretatio, ex glossa recepta in textum, ac si expungendum. Pro *Semirame* mallem cogitare quid de *simiis*, quia illi propriè ridiculi, ac iccircò legere *simiatica*, vel quid tale, quod ostendat senatusconsultis istis simiarum more imitatas viros, illas de mulierum conventu senatores. Nisi cum Salmasio malumus *Symiamira*, ut intelligamus Symiamirica, sic à matre Heliogabali Symiamira vocata. Cæterũ *pellicea* quæ hic vocatur *sella*, opinione mea inductam pellibus, hoc est corijs significat, estq; maximè vulgaris. Nisi quis existimet, habuisse pellibus propriè sic dictis, hoc est hirtis & villosis corijs obductas. *Pellis* enim propriè, ut est

detracta

detracta pecori seu animali, cum pilis, lanis, villis; cum corium, cui ea sunt adempta, coriarij alutarijve opera. Isidorus lib. XI. cap. 1. *Pellis, mox detracta, subacta jam corium dicitur.* Vult, differre pellem à corio, quod illa sit, qualis est in vivis animalibus, cum pilis scilicet, lanisve. Cum præsertim sellis quoque aliis insternerent, ipso auctore Homero, qui sic Odyss. T.

Εὐρυνόμη φέρε δὴ δίφρον, καὶ κῶας ἐπ' αὐτοῦ.

Eurynome affer sellam & pelles super eam. Quo in loco dubitare non debebat eruditus Chimentellius, utrum pellem pro pulvillis concinnatis & consutis, an per schema, quod appellant ἓν διὰ δυοῖν, sellam pelliceam aut coriaceam intellexerit. Nam posterius revellit evidenter illud ἐπ' αὐτοῦ. Unde & Eustathius, καὶ κῶας ἐπ' αὐτοῦ βάλλεται ἤγουν τίθεται. quod significat, pellem fuisse superinjectam, nempe ut in ea sederent. Prius quoq; pugnat cum simplicitate veteri consvetudineq;, de qua etiam apud Romanos intelligimus ex Festo, quando tribuit novæ nuptæ, item Servio ad Æn. IV. ubi ait; *Sellas duas jugatas ovili pelle, superinjecta poni mos est.* Sicut autem pellicea sella est contecta vel inducta pellibus, sic *ossea* contecta vel inducta ossibus. Ita namq; docet ratio vocabuli, quod significat vel ex ossibus integre constructum, vel sic exterius appositis vestitum, ut mere osseum videatur. Quomodo habemus *cultrum osseum*, apud Columellam lib. XII. c. 45. *Illud verò, quod multi faciunt, ut ea dividant ossea cultro, & semina eximant, quod putent ex eis pomum vitiari, supervacuum est.* Item *stylum osseum* apud T. Quintium Attam in Satyra

Vertamus vomerem in terram, mucroneq; aremus osseo.

Osseum utroq; loco, quod ex osse mero totum est constructum. At hoc fieri vix potuisse videtur in sella, quoniam esset major, quam ut ex ossibus construeretur. Quare potius existimo, ut osseam accipiamus respectu exterioris faciei, quæ inducta vestitaq; ossibus fuit. At verò *sella eborata* ea videtur, quæ distincta ebore, ornatus gratia. Quomodo sunt *lecti eborati* apud Varronem: *Cum in eborato lecto, ac purpurei operis toro cubare videas ægrotum.* Et *eborata vehicula* apud Plautum Aulul. II. Sc. 1.

Clamores, imperia, eburata vehicula, pallas, purpuram
Nihil moror, quæ in servitutem sumptibus redigunt viros.

Loquitur de vehiculis eburatis sive eboratis feminarum, quas libenter acciperem de sellis quoque, cum & ipsæ sint vehicula, & si alia, ebore ornari consveverint. Eboratum enim verè proprieq;, quod ornatum ebore. Sosipater Charisius in Instit. *Eboreum, & eboratum, & eburnum ita placuit distingui, ut eboreum sit ex solido ebore confectum, eboratum extrinsecus ebore ornatum, eburnum à similitudine eboris aptatum.* Ad eundem modum *argentata sella*, quæ ornata & exculta argento. Sic enim & apud Livium *argentati milites*, qui habent arma exculta cælataq; argento. Verba extant lib. IX. c. 40. *Tunicæ auratis militibus versicolores, argentatis linteæ candidæ.* Quem hic vocat *argentatum*, mox explicat *cælatum argento.* Subdit enim: *horridum militem esse debere, non cælatum auro argentoq;.* Uti *miles cælatus argento* aliter intelligi non potest, quam de eo, cujus arma argento cælata, hoc est ornata atq; culta. Nam *cælatum* proprie de imaginibus extantibus ac pro minulis usurpatur, quod jam pridem viri doctissimi demonstrarunt. Sic arma argento cælata erunt, quæ stellas, rosas, lunulas, & alia id genus ex argento habent exterius apposita, ex quibus *argento cælatus miles* Livio est dictus, qui eidem quoq; *argentatus*. Aliæ sunt *sellæ bracteatæ*, quorum meminit Sidonius VIII. ep. 8. *Licet tu deductum nomen à trabeis, atq; eboratas curules, & gestatorias bracteatas, & fastos recolas purpurissatos.* Nam hæ non imaginibus solummodo & icunculis vel sigillis appositis decoratæ, sed totæ metallo tectæ. Bracteæ nimirum laminæ malleo ductæ. Glossæ: Πέταλον, *bratteum, lamina.* Sic ibi scribendum, non *blatteum.* *Bratteum* porrò dicebant pro *bracteum.* Quomodo & *brattea*, pro *bractea* habetur in Philoxeno. *Brattea*, πέταλον. Hinc *bratteatum* seu *bracteatum*, quod cum intus generis sit alterius, extra & in superficie laminas habet ex metallo. Sic *bracteata sella* apud Sidonium, bracteis obducta ex auro, quæ iccircò & *aurea*, nam de Consulari loquitur, quod optime Savaro annotavit, addiditq; locum Claudiani, qui hoc docet in IV. Cons. Honorij eo versu:

Porta-

Portatur juvenum cervicibus aurea ſedes.

Quæ Claudiano *ſedes aurea*, ea Sidonio *geſtatoria bracteata*. Et hæc quidem ornamenta. Quo verò veherentur mollius, cervical fere habebant ad caput, mulieres præcipuè. Vidit Lipſius quoq; ex hoc verſu Juvenalis, qui legitur Sat. VI. v. 351.

Vt ſpectet ludos, conducit Ogulnia veſtem,
Conducit comites, ſellam, cervical amicas.

Cervical vocat proprie, quia pertinebat ad fulciendas cervices. Scholiaſtes vetus eo loco. *Cervical, pulvinar, ſuper quod caput inclinet.* Quibus verbis ſimul diſcimus, mulieres præſertim in his ſellis ſediſſe non erectas planè, ſed nonnihil tergo & cervicibus ſeu capite reclinato in pulvinar. Sediſſe tamen ſicut ſupra monui. Et teſtatur Scholiaſtes idem, quando paulò ante ad vocabulum *ſellam*, notat, *in qua geſtatur ſedens.* Geſtabantur autem opera ſervorum, qui communi voce cum ijs, à quibus lecticæ ferebantur, dicti *lecticarij*, quod & ipſum Lipſio eſt obſervatum, itemq; Chimentellio. Quod verò putant, nunquam appellatos & *ſellarios*, dubitationem habet. Saltem in Gloſſario antiquo legas. Δίφρος, *ſella.* διφροφόρος, *ſellarius.* Ergo in frequentiore quidem uſu alterum, quia vox *ſellarij* ambigua, & de equis potuit intelligi, ſcortisve: non tamen ſolum ſemperq; uſurpatum. Quia imò & *cathedrarios* dixere. Sidonius lib. 1. ep. 11. *Solus Curio meus cum adveſperaſceret, per cathedrarios ſervos veſpillonibus tetriores domum raptus ac reportatus eſt.* Quando ait, *veſpillonibus tetriores*, oſtendit, alias fuiſſe cultiores, quomodo & qui proprie ſic dicebantur, gerebantq; lecticas, ut deinde dicam. Erant autem vulgo bini numero, qui geſtabant. Unde Juvenalis Sat. IX. v. 142.

-- -- *Et duo fortes*
De grege Mœſorum, qui me cervice locata,
Securum jubeat clamaſo inſiſtere Circo.

Lubinus agi putat de lectica, nam exponit *duos ſervos lecticarios, qui me humeris ſuis in lectica portent ad ludos.* Sed lecticam ullam à duobus ſolitam portari non opinor, & probabo poſtea. Igitur aſſentior Lipſio, qui accepit de hoc noſtro genere. *Nam ſellis*, ait,

deferebantur in circum sive in theatrum, & in iis etiam persedebant, probatq; testimonio Svetonij, quod puto esse verum, & attendi etiam à Gonsalio debuisse, qui similiter de lectica accepit. Aliquando tamen auctus ille numerus, sumptiq; quatuor. Imo legimus & sex in sella, præsertim muliebri, credo, quod esset ponderosior, quia tecta undiquaq; clausaq;. Juvenal. lib. I.

— *Cum jam sexta cervice feratur*
Hinc atq; inde patens, ac nuda pæne cathedra,

Martialis genus hoc *hexaphoron* vocavit, ostenditq; ingens laxumque fuisse, lib. 1. epigramm. in Cæcilianum.

Cum tibi non essent sex millia Cæciliane,
Ingenti late vectus es hexaphoro.
Postquam bis decies tribuit dea cæca, sinumq;
Ruperunt nummi, factus es ecce pedes.
Quid tibi pro meritis & tantis laudibus optem?
Di reddant sellam Cæciliane tibi.

Non potest esse dubium, quin hexaphoros sit sella, ideo enim optat, ut sellam dij reddant Cæciliano, quam nempè habuit vectus hexaphoro. Est autem sella hæc hexaphoros, quia ingens. Nec opinor numerum majorem ullam habuisse. Quanquam non ponderis & magnitudinis solum gratia, sed & ex fastu ac superbia haberent multos. Quod nos docet Seneca de Constant. c. 14. ubi de muliere: *Quid refert, quantum habeat, quot lecticarios, quam oneratas aures, quam laxam sellam?* Vides, in muliere ab imperitis spectatum, quot lecticariis, paucioribus nempè pluribusve sella ejus gestaretur. Erant porrò sic dispositi hi lecticarij, ut, sive bini essent, sive plures, pars una dimidia gestaret à dextro, pars altera à sinistro latere. Scilicet in collo, sive humero gestabant. Inde Juvenalis supra allato loco de cathedra, quod *sexta cervice feratur.* Item de Mœsis: *Cervice locata securum jubent insistere circo.* Si in cervice sive humero, fieri non potest, quin gestarint eo modo, sicut dixi. Atq; huc respexisse puto Martialem, quando suprà *latè vectum* scripsit Cæcilianum. Nam late vehitur, opinione mea, cujus vehiculum latum, cujus bajuli, qui vehunt, latè incedunt,

quod

quod utrumq; fuisse in Cæciliani sella intelligitur. Erant autem isti geruli, ut & hoc addamus, vel proprij, vel conductitij. De propriis apparet ex JCto Ulpiano, qui propterea legalis ait contineri. l. 49. ff. de Legat. III. *Legato continentur mancipia, puta lecticarij, qui solam matrem familias portabant.* Vult, mancipijs legatis vel præcipuè lecticarios contineri. Scilicet hos comparare uxoribus suis mariti, præsertim indulgentiores solebant. Quo respexit Tertullianus libro ad Uxorem: *Vnde nisi à diabolo maritum petant bonum exhibendæ sellæ.* Maritus bonus exhibendæ sellæ non is solum, qui parare sellam potest nudam, sed & qui servos lecticarios ad eam gestandam. De conductis testis Juvenalis est, quando de Ogulnia Sat. VI.

Conducit comites, sellam, cervical, amicas.

Agit quidem proprie de sella, quam & ipsam conducto habuisse apud veteres intelligimus ex hoc loco; non tamen de sella nuda, sed & servis bajulis sed lecticarijs. Ideo Poeta idem Sat. IX.

-- -- *Et duo fortes*
De grege Mœsorum, qui me cervice locata
Severum jubeant clamoso insistere Circo.

Cervicem locatam intelligit pro mercede, pro qua Mœsos istos conduxerat. Scholiastes vetus eo loco: *Et duo fortes, lecticarios ait, quorum laturas locem, & securus Circenses spectem.* Ubi *locare laturas* est *pecunia conducere.* Quomodo apud Varronem in præfat. lib. II. de R. R. *locare, qui adducant frumentum,* est *conducere.* Verba ejus: *Igitur quod nunc intra murum fere patres-familiæ correpserunt relictis falce & aratro, frumentum locamus qui nobis advehant, qui saturi fiamus, ex Africa & Sardinia.* Et de sellis quidem hæc suffecerint. Venio ad earum usum. Primus fuit, ut qui pedibus valerent minus, ope illarum adjuti, facere possent iter. Tacitus de Galba lib. I. Hist. cap. 35. *Nemo scire, & omnes affirmare, donec inopia veri & consensu errantium victus, sumpto thorace Galba, irruenti turbæ neq; ætate neq; corpore sistens, sella levaretur.* Hic Galba debilior ætate imponitur sellæ, ac in castra rapitur. Post accessit

ambitio & fastus, maximè in mulieribus, noluerüntq; amplius ambulare pedibus, sed vehi sellis. Inde *maritus bonus exhibendæ sellæ* apud Tertullianum, uti supra vidimus. Et apud Ulpianum sellæ inter ea, quæ mariti suis uxoribus emunt comparantve. Unde l.49. ff. de legat.III. inter legata contineri ait *jumenta, vel lecticam, vel sellam, vel burdones.* Quanquam aliqui præbuerint, non tam, ut augerent fastum, quam ut custodirent earum pudorem, ac consularent modestiæ, si quando prodire in publicum cogerentur. Quo intuitu Tertullianus de pallio, uti de matronis agit minus pudicis. *At nunc in semetipsas lenocinando quo planius adeantur, & stolam, & supparum, & crepidulum, & calliandrum, ipsas quoq; jam lecticas & sellas, quis in publico quoq; domestice ac secrete habebantur, ejeravere.* Noluerunt hæ uti sellis amplius, quia intra eas nimis tectas, nimis clausas se putarunt. Atque ita similiores sese fecerunt meretricibus, quam matronis. Fuit alias usus earum apud matronas longe creberrimus, & diuturno tempore servatus, quod ostendit, vel Heliogabali edictum è Senatu muliebri publicatum, cujus mentionem fecimus in superioribus. Ut non satis videam, quomodo ejuraverint, temporibus Tertulliani, qui Heliogabalum tempore non exiguo antecessit. An hoc voluit, noluisse sic in ijs esse clausas tectasq;, sicut primis temporibus, & à modestioribus est factum, sed sustulisse coria velaque, ac conspiciendas sese præbuisse? Nam & hoc fecisse constat liberatiores. Unde Seneca de tali: *Non, quam margaritæ suffocent quam in patente sella circumlatam per urbem populus ab omni parte æque, ac maritus inspexerit.* Quin imò rusticitas est habita in marito, & argumentum exagitationis, si quis hoc negasset uxori. Seneca idem lib.1. Benef. c. 9. *Rusticus, inhumanus, ac malevolus, & inter matronas abominandæ conditionis est, si quis conjugem in sella prostare vetuit, & vulgo admissis inspectoribus vehi undiq; perspicuam.* Illud *prostare in sella* nihil aliud significat, quam conspiciendam se præbere, formæq; ostentatione ad amorem sui alios allicere. Quod fecisse meretrices videntur, si quando uterentur sellis. Habuisse inquam sellas non clausas tectasq; matronarum consvetudine, sed apertas. Quod signi-

ficare

ficare Juvenalem arbitror lib. III. v. 135. uti de Chione meretrice.

-- -- -- At tu
Cum tibi vestiti facies scorti placet, hæres,
Et dubitas alta Chionem deducere sella.

Ducere de alta sella non opinor aliud significare, quam de sella, in qua aperta planè, patenteq; circumgestata præbebat se inspiciendam per vias publicas, ad congressum invitatam abducere. Quin enim & sellis circumferri sese meretrices voluerint, eo minus dubitare possum, quia usæ etiam lecticis inveniuntur. At exponunt alij de sella non gestatoria, sed qua sedebat meretrix ante stabulum cellamve meretriciam expectabatq; quæstum atq; conductores. Ita namq; consvevisse colligunt ex Plauti Pœnulo A.I.Sc.2. ubi ob hanc caussam *prosedæ* nuncupantur. Verba Plauti:

— An te ibi vis inter istas versarier
Prosedas, pistorum amicas, reliquias alicarias
Miseras, schæno delibutas, servilicolas sordidas?
Quæ tibi olent stabulum, statumq;, sellam & sessibulum merum.

His in verbis nominatim mentio fit sellæ, cui videlicet prosedæ illæ insidebant. Commentator vetus Juvenalis hac de causa, quæ *proseda* Plauto, *sellariam* nuncupavit. Ita namq; scribit ad prædictum locum: *Deducere sella: inde sellariæ dicuntur. Vnam meretricum à sella sua abducere conductam cunctaris cum alij adulteri emant.* Sellariam hic accipio nō lupanar, & locum sellis meretricum consitum, ut Chimentellius, sed meretricem, sic à sella nuncupatam. Quanquam alias sellaria generis alterius fuisse videatur, ea nempè, quæ merebat in sellario. *Sellarium*, ac in plurali *sellaria* fuit locus à Tiberio excogitatus, ubi sese constuprabant mutuo in sellis. Torrentius ad Svetonij Tiberium cap. 43. *Sellaria appellata sellæ ipsæ ad libidinem dispositæ.* Ab hoc sellario, vel his sellarijs *sellarij* viri, & *sellariæ* feminæ, quæ ibi sese mutuo inibant. Nam & de viris accepit Lipsius, quod habet Tacitus lib. VI. Annal. c. 1. *Tuncq; primum ignota ante vocabula reperta sunt sellariorum, & spintriarum ex fœditate loci & multiplici patientia.* Nam sic ibi notat de Turnebo, & Svetonio. *Non tamen satis explicant, cur sellarij dicti à fœditate loci.*

loci. Ergo Lipſij judicio non ſolum feminæ ſellariæ, ſed & ſellarij virij; juvaturq; à Svetonio, qui in ſellarijs Tiberij memorat non *puellarum* modò, ſed *& exoletorum greges*, itemq; *monſtroſi concubitus repertores.* Dicit autem Tacitus ſellariorum vocem ante Tiberium fuiſſe incognitam, neq; tum uſurpatam de alijs, quam qui ſella tali, qualem paulò ante dixi, merebant. Ut ſic dubitari poſſit de Interpretis antiqui apud Juvenalem explicatione. Nam ſi ſellariam intellexit proprie ita dictam, ea accipi de Chione non poteſt, quippe quam de ſella Juvenalis putavit deducendam. Si vulgarem meretriculam, in ſella expectantem ante lupanar amaſios, non apparet, cur ſellam eam Juvenalis tam ſignanter appellarit altam. Neq; poſſunt ſeſe ſatis explicare cæteri, qui cum ipſo locum accipiunt de ſella vulgari, qua ſolebant conſidere. Non fuit ea tam alta, ut notari hoc epitheto à Poëta debuerit. Nam quod Chimentellius exiſtimat pro *alta* legi poſſe *arcta*, ſine cauſſa & neceſſitate dicitur. Deniq; revera fuiſſe altam etiam id docet, quod deduci debuit de ſella. Nam deducitur verè proprieq;, quod de loco altiore ducitur. Quomodo habemus apud Cæſarem III. Bel. Civ. *deducere de roſtris conantem concionari.* Et apud Virgilium Ecl. VIII. *Deducere cœlo lunam* ſimilima locutione. Si ſella hic intelligenda vulgaris eſſet, qua proſedæ utebantur, non *deducenda* erat Chione, ſed *abducenda.* Quare manet ſella ejus alta, & propter hoc ipſum non vulgaris ſeſſoria, ſed geſtatoria, quæ & hoc intuitu vocata poteſt eſſe alta, quia geſtabatur alte, in cervicibus nimirum atq; humeris ſuccollantium, habebatq; ipſam alte repoſitam. Nam & de lectica, quæ cum ſella convenit hactenus, Seneca epiſt. 81. *Idem de iſtis omnibus dicas, quos ſupra capita hominum ſupraq; turbam delicatos lectica ſuſpendit.* Sicut qui geſtabantur in lectica, eminebant ſupra capita hominum, ita planè & qui ſella, ut nil mirum ſit, ſi deduci ea Chione debuerit. Deduci ſella inquam, non ſedentaria, ſed geſtatoria, qua hinc colligo fuiſſe uſam, & cum ea meretrices alias. Ad quas alluſerit & Seneca, quando de matronis in ſuperioribus *proſtare in ſellis* voluiſſe ſcribit. Nam de ſedentarijs, quod putabat Chimentellius, non agere, vel inde conſtat, quia ijs dicit

vehi.

vehi. Nec enim in his vehuntur, verum gestatoriis. Sicut autem per ambitionem festumq; meretrices, feminæ, matronæ, sic interdum viri quoq; vecti sella. Istuc pertinet, quod Cæciliano exprobrat Martialis lib. 1. Epigr.

> *Cum tibi non essent sex millia Cæciliane,*
> *Ingenti latè vectus es hexaphoro.*

Spectabat tamen sicut apud matronas, sic apud viros aliquando ad dignationem. Quo respexit Juvenalis, quando ait Sat. VII.

> *Respicit hæc primum, qui litigat, an tibi servi*
> *Octo, decem comites, an post te sella, togati*
> *Ante pedes* --

Agit de Patronis caussarum eo loco, quos non absurde colligas hinc, usos esse istis sellis, existimationis & auctoritatis gratia. Lubinus accipit de sella sedentaria, *Post te sella*, inquit, *in qua sedeas, si collibitum fuerit.* Quemadmodum & Chimentellius p. 135. Sed videntur tueri nostram opinionem illi servi octo, qui hic nominantur, & à Lubino ipso explicantur lecticarij. Possumus enim æque facile intelligere de servis ad gestandam sellam, quam lecticam necessarijs. Cum vix consentaneum videatur, eidem & lecticam dare, & cum ea simul sellam. Gestatoriam profesto hoc in loco intellexit & Lipsius, non sedentariam. Observavit alias hoc idem & in Consularibus Consulibusq; Chimentellius, vir eruditissimus. *Indicare non desino*, ait, *hanc sellam opertam* (inventam à Claudio) *Consulibus deinceps & Consularibus fuisse adhibitam, postquam Claudius primus usurpavit.* Addit testimonium Dionis, qui post ea, quæ inventam sellam hanc à Claudio docebant, addit: καὶ ἐξ ἐκείνου καὶ νῦν οὐχ ὅτι οἱ αὐτοκράτορες, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς οἱ ὑπατευκότες διφροφορούμεθα. *Inde & nunc non Imperatores, sed nos quoq;, qui consulatum gessimus sella (operta) vehimur.* Alij non tam dignationem spectabant, quam usum. Nam & legere in his solebant. Docet exemplum Plinij majoris, de quo junior III. epist. 5. *Qua ex caussa* (ut ne ullum ipsi studij tempus eriperetur) *Romæ quoq; sella vehebatur. Repeto me correptum ab eo, cur ambularem, Poteras, inquit, has horas non perdere.* Dicit, non ipsum modo usum sella, quo posset, dum nego-

 tiorum

tiorum caussa de loco uno fertur in alium per urbem, librum legere, sed & nepotem suum eo animasse, ne si ambularet, horas eas nihil agendo perderet. Delicatiores etiam dormiebant in eis, quod cognoscimus exemplo Gallæ, de qua maritus apud Juvenalem Sat. 1.

— *Noli vexare, quiescit.*

Proferre caput eam dispensator, seu distributor sportulæ voluerat. Sed quia sella erat vacua, fingit maritus eam intus dormire, sicut nempe crebro faciebant. Porrò quia istis omnibus fuerunt apta, ideo non intrà urbem modo, sed & extra illam adhibebant in viis atq; itineribus. Svetonius de Othone. *Tunc abditus propere muliebri sella in castra contendit.* Tacitus XIV. An. c. 4. *Satis constitit, extitisse proditorem, & Agrippinam, auditis insidiis, gestamine sellæ Bajas pervectam.* Aliquando hoc agebant ideò præcipue, ut laterent. Quomodo videmus in Othone paulo ante. Svetonius de Nerone cap. 26. *Interdiu quoq; gestatoria sella clam delatus in theatrum.* Item de Vitellio cap. 16. *Continuo igitur abstrusus gestatoria sella, Aventinum & paternam domum clam petijt, ut inde in Campaniam fugeret.* Videatur idem spectasse, qui & sontes, vel quacunque caussa supplicio afficiendos includebant sellis. Nam & hoc receptum fuit. Tacitus de Epichari liberta lib. XV. An. cap. 57. *Postero die cum ad eosdem cruciatus retraheretur gestamine sellæ, (nam dissolutis membris insistere nequibat) vinclo fasciæ quam pectori detraxerat, in modum laquei ad arcum sellæ restricto, indidit cervicem, & corporis pondere connisa, tenuem jam spiritum expressit.* Dicit quidem Tacitus, hoc factum, quia insistere nequibat, sed & alterum attendi potuit, cum ad illud quævis obvia suffecisset cathedra, hæc vero sella clausa fuerit; quod intelligitur ex eo, quia sibi ipsi, dum ad cruciatus gestatur, vitam adimit laqueo. Nec enim hoc potuisset, si gestantes potuissent observare. Sed & *arcus sellæ* hoc demonstrat. Namque arcus ille non pars reclinatorij in apsidem curvatæ ornatus caussa, quod volebat Chimentellius p. 116. sed qui sustinebat tectum superne in sella operta clausaq;. Ideo ei tanquam

quam supra caput extanti fasciam laqueumq; indit Epicharis: ideò pondere corporis connititur, deorsum nempe, hoc enim vult pondus, non antrorsum, quod Chimentellius putavit. Marcellini quoq; locus est, qui hoc idem confirmare videtur. Verba ejus lib. XXIX. *Quibus* (incantamentis) *in judicio recitatis, uti non lex, non religio, non æquitas veritatem à mendaciis dirimebat, indefensi bonis ablatis, nullo contacti delicto promiscue juvenes alijq; membris omnibus capti ad supplicia sellis gestatoriis ducebantur.* Equidem doctissimus Pignorius in de Servis p.136. existimat, hinc posse colligi, quod sellis raptarentur *rei tormentis afflicti* ad supplicium. Facit cum eo etiam Chimentellius. Ego diversum censeo. Nulla enim toto loco isto tormentorum mentio. Imo contra ne quidem instituta quæstio dicitur, cum veritatem æquitas à mendacio non dirimeret, indefensique rei ducerentur. Nam quod Marcellinus ait, *captos membris omnibus,* aliud significat, constrictos nempe vinculis, sicuti solebat, de quibus supplicium erat sumendum. Unde vetus formula: *I. lictor, colliga manus.* Sic per translationem Ciceroni captus membris, cujus membra morbi vis captiva velut tenet in vinculis. In Orat. pro Rabirio. *Confectus senectute, præpeditus morbo, mancus, & membris omnibus captus atq; debilis.* Quare verò magis cōsentaneum, ut credamus ductos sellis, ne adspectu suo commovere quenquam possent. Sellis inquam *gestatoriis,* non *gestoriis,* ut Lipsius Marcellini loco scripsit. Deniq; in sellis hisce per gestationem exercebant corpus, valetudinis vel conservandæ, vel reparandæ gratia. Primi generis sunt isti, de quibus Seneca de Brev. vitæ, c.12. *Nec illos quidem inter otiosos numeraveris, qui sella se, & lectica huc & illuc ferunt, & ad gestationum suarum, quasi deserere illas non liceat, horas occurrunt.* Licet hi enim per mollitiem ac voluptatem gestarentur sellis, videri tamen volebant caussa valetudinis per exercitationem servandæ istoc facere. Quia sic receptum fuit apud alios, & præscriptum à Medicis. Ad secundum genus spectant, quæ leguntur apud Cælium, & à nobis allata sunt in superioribus. *Adhibenda igitur vectatio pro viribus ægrotantis fertorio, vel sella procurata.* Atq; ita locis alijs; quibus

 fere

fere ostendit, conducere gestationem hanc concussionemq; molliorem in dolore capitis, in epilepsia, si ferri queat, in mania, in paralysi, quemadmodum ex eo docuit & Hieronymus Mercurialis lib. VI. Artis Gymnasticæ cap. 10. Solebantq; in hoc genere modo tectas clausasq; habere sellas, modo retectas apertasq;, prout morbi ratio postulabat, sicut idem ex Antyllo observavit. Atq; ista quidem sunt, quæ de sella nobis occurrebant.

Cap. V.
De Lecticis.

Lecticæ num digniores sellis. Lipsius rejicitur. Suetonius exponitur. Num excogitaverint Bythini. Lipsius & Scholiastes Iuvenalis refutati. Cicero corrigitur & explicatur. Catullus aliter, ac fit à Lipsio, exponitur. Lecticæ Persis notæ. Φορεῖον. Φορίον. *Gestatorium. Notæ Indis. Curtius corrigitur. Notæ Macedonibus & Syris. Quando Romam venerint. Gellius à correctione prava Lipsij liberatus. Species lecticarum. Lipsius denuò rejectus. Asseres lecticæ ad gestandum. Gellius contra Lipsium expositus. Plumæ ac rosæ in pulvinis lecticarum. Pedes lecticarum ex ligno, argento, auro. Lectica operta coriis, cum fenestra in latere. Num & vela habuerit. Aufidius Bassus explicatur. Lipsius bis revellitur. Sindon lecticaria. Torrentius notatur. Lectica dormitoria. Aperire lecticam. Propertius explicatur, & à correctione Lipsij liberatur. Consuta lectica. Svetonij lectio vulgaris defenditur. Ornamenta lecticarum. Aureæ lecticæ, angustæ, laxæ. In lecticis cubabant. Cubile pro lectica. Portabantur super humeris. Suspensa lectica. Gonsalius notatur. Martialis exponitur. Sella plicatilis.* ὀκλαδίας. *Faldistorium, faldistolium. Lecticarij longi, Liburni. Lubinus notatur. Scholiastes Iuvenalis emendatur. Geruli Lyburni. Lectica Lyburnata. Lecticarij formosi cum vestimentis pulchris. Senecæ lectio contra Lipsium defensa. Canusinati. Coloris rufi. Quatuor ad lecticam, vel sex. Hexaphoros. Cicero liberatur à glossa. Octophoros. Gonsalius denuò notatur. Petronius exponitur. Lecticarij dicti non ij soli, qui ad lecticas adhibiti. Quidam qui gestant alios humeris. Succollare.*

Φορια-

φοριοφόροι. Plutarchus emendatur. Habuerunt emptos, vel acceptos dono, vel conductos mercede. Castra lecticariorum. Liberti gestant lecticas. Operæ togatæ. Prosequi lecticam. Elephanti ad lecticas. Lecticarum usus promiscuus viris feminisq́. φορεῖα γυναικεῖα. σαιμπόδια. Viri infirmiores fere usi lecticis. Hieronymus Mercurialis notatur. Octophoros lectica mulierum fere, nisi fortè viri essent in itinere. Lecticis vecti pueri. In lectica plures simul. De locis binis Ciceronis suspicio. Concursare. Lecticarum usus in itinere vetus, serus in urbe. Olim promiscuus, mox matronis honestis solum concessus, nec semper. Mamertinus explicatur contra Chimentellium, & distinctus. In lecticis legebant, scribebant, dormiebant, occultabant sese, ducebantur ad supplicium, vehebantur ægroti, vel alias infirmi. Vtebantur eis etiam ad recuperandam valetudinem. λεκτίκιον. Lecticæ militares pro ægrotis vel sauciis. ὑπολαμβάνειν, περιέχειν. Interpres Plutarchi castigatus. Lecticæ lucubratoriæ. Sumpodia Græciensia. Lectica funebris. Dio exponitur. λάρναξ. Arca. Funera lecticis tectis nonnunquam elata. Cicero & Gellius exponuntur.

POst Sellas de Lecticis aliquid dicendum. Nempe operosiores illis sunt, & sumptuosiores. An & digniores? Negat Lipsius I. Elector. c.19. *Sella*, inquit, *postquam recepta in usum, dignior habita lectica. Ex Suetonij unico, & ideo notando loco in Domitiano cap. 2. Ob hæc correptus, quo magis ætatis & conditionis admoneretur, habitabat cum patre una, sellamq́ ejus ac fratris, quotiens prodirent, lectica sequebatur.* Contra censet Casaubonus, cui jure merito adstipulamur. Nimirum non hic agitur de sella qualibet, qua gestabantur, sed curuli, *de qua*, inquit Casaubonus, *si intelligas, non de vulgari sella, plane ruit* ὁ συλλογισμός. Sanè admoneri debuit Domitianus, sicut auctor est Svetonius, & ætatis suæ, & conditionis, hoc est, nec maturum adhuc esse annis, & privatum sorte. At hoc fieri qui potuisset, si sellæ præcedentium patris fratrisque fuissent vulgares? Nec enim in vulgaribus illi soli gestabantur, qui in dignitate constituti essent publica, sed & alij, quod supra demonstratum est, Quare superest, ut discrimen fuerit non inter sellam & lecticam,

quale dicit Lipſius, ſed lecticam atq; ſellam curulem. Fuit autem lectica, ſicut ſella, geſtatorium vehiculum, excogitatum primo, uti cenſet Lipſius, à Bithynis. Colligit hoc autem ex Catulli verbis hiſce, quæ leguntur Epigr. 10.

At certè tamen, inquiit, quod illic
Natum dicitur eſſe, comparaſti
Ad lecticam homines — —

Apparet, inquit, *eum dicere, lecticas natas in Bithynia & inventas.* Addit, facere huic ſententiæ, quod ait Cicero lib. V. in Verrem, morem fuiſſe Bithyniæ regibus lectica octophoro ferri. Equidem ex iſto Ciceronis loco idem colligit & Scholiaſtes vetus Juvenalis ad Satyræ l. ver. 121. *Lecticarum uſum*, ait, *primi dicuntur inveniſſe Bithyni. Cicero : Nam una haud mos eſt Bithyniæ regibus vehi lectica, id eſt octophoro.* Verba Ciceronis, ſicut citat Scholiaſtes, nil huc faciunt, imò potius contrarium oſtendunt. Neq; magis juvant, ſicut vulgo leguntur, & laudantur Lipſio : *Nam ut mos fuit Bithyniæ regibus, vehi lectica.* Nec enim ſi Bithyniæ regibus ille mos fuit, ideo & inveniſſe neceſſe eſt, quod liquet ex Romanis, quibus ipſis poſtea hic mos fuit. Et tamen in Ciceronis illo loco inveniſſe Scholiaſtes videtur, in quo ſententiam fundaret iſtam. Nempe ſcriptum olim fuit apud Ciceronem : *Nam unus ut mos eſt Bithyniæ Regibus.* Quia Cicero illis regibus dixit morem illum eſſe unum, is accepit de unico & ſolo, atq; ita illos ſolos initium huic mori ac conſvetudini feciſſe putavit. Pro illo *unus ut* ineptus ſcriba conjunctim fecit *unus ut*, inde natum *una hut*, & poſt *una haut*, vel *una haud* apud Scholiaſtem. Atq; ſic legendum apud Ciceronem ipſum videtur, non ut hodie mutilate editur, vel propter Scholiaſtem dictum, qui ex verbis, ſicut nunc ſe habent, nunquam in ſententiam, quam proponit, potuiſſet adduci. Non inquam, *nam ut* omiſſa neceſſaria voce, ſed *nam unus ut* ſubſtituendum. Quanquam & ſi legas iſto modo, nihil valide hinc aſſeratur; poteſt enim unus ille mos intelligi non excluſive, quaſi apud alios non fuerit, hoc enim falſum apparebit ex ſequentibus, verum eminen-

ter,

ter, quod ante alios eo ſint gaviſi. Neque magis clara ſunt Catulli verba. Scaliger profecto exponenda putat ſenſu longe alio. Nec enim illud *natum* ad *lecticam* refert, ſicut facit Lipſius, ſed de pecunia intelligendum ait, per comitem Conſulis negotiatione quæſita in provincia. Non pigebo locum totum, licet longiorem adſcribere, quoniam declarat evidenter, Lipſium non ſatis intellexiſſe Catullum. *Diverſum*, ait, eſt *æs natum in provincia ab eo, quod dixit, quantum provincia profuiſſet ære. Comites proconſulum duplicia commoda in provincia, percipiebant: alterum ex negotiatione ſua, quod hic more Græcorum argentum natum dicitur. Nam id illis eſt* τὸ γινόμενον ἀργύριον. *Alterum ex provincia illis obveniebat opera magiſtratus ipſius, quod lucellum vocabatur, ut alibi docebimus ex Cicerone. Quod ergo dicitur, & quantum mihi profuiſſet ære, hoc eſt, ecquid lucelli mihi obveniſſet ex Bithynia. Hoc vero, quod natum dicitur, hoc eſt, quod quæſiviſti negotiatione tua. Notum ex Salluſtio in Iugurtha, quæ ſint negotiationes togatorum, ut ipſe vocat.* Hæc Scaligeriana longè doctiſſima oſtendunt abunde, nil nos ex hoc loco pro Bithynis poſſe allegare, ſi de lecticarum auctore quæſtio inſtituatur. Ac profecto pridem alibi, quam Bithynia, credo, cœpit innoteſcere, uſus lecticarum invaluit. Legimus enim apud Perſas etiam ætate Artaxerxis. Timagoram profecto is lectica donavit, ſicut auctor eſt Plutarchus in ipſius vita, quod oſtendit, uſum ejus ſatis tum in Perſis notum receptumq; fuiſſe etiam inter viros. Idem repetitur à Plutarcho in vita Pelopilæ, ubi de Timagora: κατέβαινεν ἐπὶ θάλασσαν, ἐν φορείῳ κομιζόμενος. Hic φορεῖον nihil aliud, quam lectica, quod apparet ex collatione loci ſupra dicti, ubi τὰς κομίζοντας φορεῖς commemorat, id eſt homines ad geſtandum deſtinatos, quales hic de ſella nequeũt intelligi, haud tum nota, verũ de lectica. Philoxenus: *Lectica*, φορεῖον. Scribitur & φορεῖον in Gloſſario Cyrilli. Φορεῖον, *lectica, feretrum*. In Onomaſtico Argentoratenſi *geſtatorium* exponitur. *Geſtatoriũ*, φορεῖον. Sed geſtatorium & de ſellis uſurpatur. Ideo generatim Gloſſæ veteres Mſ. Savaroni laudatæ: *Geſtatorium, inſtrumentum, quò quis portatur*. Pro geſtatorio Tacitus dixit *geſtamen* lib. II. Anal. c. 33. & de rheda ſimilive vehiculo accepit, ſicut alibi oſtẽdimus.

mus. Φορεῖον tamen fere ſemper apud veteres *lectica.* Quam non Perſæ ſolum, ſed & Indi cognitam habuere. Illa namq; Rex Indorum geſtabatur. Curtius lib VIII. c. 9. *Quum rex ſeſe* (ita mallem, pro *ſane*, quod habet editio Blancardi) *in publico conſpici patitur, thuribula argentea miniſtri ferunt, totumq; iter, per quod ferri deſtinavit, odoribus complent. Aurea lectica margaritis circumpendentibus recubat.* Quin & hodie conſvetudo illa manet apud ipſos, quod teſtantur, qui nobis regiones illas deſcripſerunt. Ab extremis illis Orientis gentibus, luxu fere diffluentibus, res eſt translata ad viciniores. Nam & Macedones uſurparunt poſtea, memoratq; Athenæus in pompa Antiochi lecticas plures, in quibus feminæ geſtabantur. Verba ejus lib. V. c. 5. Ταύταις δ' ἑξῆς ἐπόμπευον ἐν χρυσόποσι μὲν φορείοις ὀγδοήκοντα γυναῖκες, ἀργυρόποσι δὲ πεντακόσιαι καθήμεναι πολυτελῶς διεσκευασμέναι. *His proximæ fuerunt octoginta feminæ in lecticis pedes aureos habentibus, & aliæ quingentæ in lecticis cum pedibus argenteis, magna impenſa cultæ ac exornatæ.* Non eſt dubium, quin ſermo ſit, non de vehiculis carpentisve, ſed lecticis, quia pedes non ſunt, niſi in lecticis, uti ex ſequentibus conſtabit. Fuit porrò hic Antiochus ex Seleuci poſteris, qui poſt Antigonum Regnum Syriæ tenuit mortuo Alexandro Magno. Unde conſtat, Syris quoq; notas lecticas fuiſſe. Inde forſitan in Cappadociam Bithyniamq; inde Romam pervenerunt. Quando hoc ſit factum, in incerto eſt. Lipſius temporibus Gracchanis putat, quoniam ſic legitur apud Gellium: *His annis paucis ex Aſia miſſus eſt, qui per id tempus magiſtratum non ceperat, homo adoleſcens pro legato. Is in lectica ferebatur. Ei obviam bubulcus de plebe Venuſina advenit: & cum ignoraret, qui ferretur, per jocum interrogavit, num mortuum ferrent.* Verba hæc leguntur lib. X. c. 3. in quibus pro *ex Aſia,* ſine cunctatione *in Aſiam* Lipſius exiſtimat ſcribendum. Nos tamen ſubſiſtimus cunctamurq;, cum quo pacto flagitet hoc ſenſus, quod exiſtimabat Lipſius, haud videamus. Annon enim miſſus eſſe Romam potuit ex Aſia à Præſide Provinciæ vel Prætore? Cum præſertim nominetur adoleſcens, qui necdum magiſtratum ullum caperet. Tales enim mitti à Romanis in provincias minimè ſolebant.

Et

Et est verisimile, habuisse lecticam illam secum ex Asia, ubi usus tum earum fuit frequentissimus, atq; ita spectaculum ridiculum præbuisse bubulco imperito. Cæterum quæ forma lecticarum fuerit, abunde satis traditum à Lipsio putamus lib. I. Elect. c. 19. Facit autem, duplices, alias tectas, alias verò apertas. Apertarum speciem simplicem, *asseres nimirum aliquos compactos, qui capere pulvinum oblongum possent; in quo homo singularis porrectus jaceret.* Quos hic vocat asseres, probat mox auctoritate Juvenalis Martialisq;. Verum illi alij fuerunt, nec qui constituebant lecticam ipsam, sed adjuncti, ut per eos posset gestari, ut deinde indicabo. Quare mallem tabulas vocare, quæ compactæ speciem habebant lecti funebris. Lectus funebris monstratur nobis in monumento M. Antonij Antij Lupi, tali specie, quod Lipsius ipse fatetur.

Jam verò lecto funebri lecticam similem ipse facit Lipsius, & confirmat joco Martialis lib. II. epigr. in Zoilum, quando ait:

Laxior hexaphoris tua sit lectica licebit,
Dum tamen hæc tua sit, Zoile, sandapila.

Neq; fuit causa, potior, cur bubulcus ille apud Gellium interrogaret, *num ferrent mortuum*, lectica primum visa. Scilicet lecticam vidit esse illi similem, quo mortui efferebantur. Igitur non facta esse potuit tam ex asseribus, quam tabulis quadratis longioribus, quemadmodum in lecto funebri videmus. Asseres, quorum meminerunt veteres, non pertinebant ad structuram ipsam lecticæ, sed gestationem. Svetonius clarissime in vita Caligulæ cap. 58.

Ad primum tumultum lecticarij cum asseribus in auxilium accurrerunt. Lipsius rectissime: *Ex hoc loco non vane quis suspicetur, asseres eos exemptiles fuisse, & fasile in lecticam reponi potuisse aut tolli.* Si reponi potuerunt aut tolli, non profecto ipsa ex eis constructa esse debuit lectica. Atq; ita intellexit & Torrentius. Sic enim habet isto loco. *Asseres fuerunt ligna illa, quibus innixam domini lecticam humeris subibant. Iuvenal. Sat. III. ferit assere duro Alter. & Sat. VII. longo premit assere Medos. Martialis etiam: Vt canusinatus nostro Syrus assere sudet.* Ergo alia lectica, & alij asseres in lectica. Lectica lectus ipse; asseres, ligna quibus portabatur, unde Juvenalis appellavit *duros* & *longos*, item *premi* eis dixit Medos, quando nempè habent humeris impositos: quomodo & Martialis Syros eis *sudare*, subeuntes scilicet. Scholiasti Juvenalis nuncupantur *amites.* Nam Poetæ illud *assere duro*, sic exponit: *Amite lecticæ, lecticarios significat.* Sic distinguo illa verba, & asteriscum tollo. *Asserem* dicit esse *amitem lecticæ*, ibiq; Poetam agere de lecticarijs. Porrò amites propriè baculi furcati, quibus retia sustinentur. Scholiastes vetus Cruquij ad Horatij Epod. c. 2. *Ames proprie est furcula, ex qua rete suspenditur ad capiendas aves.* Porphyrio eodem loco: *Amites hodieq; appellantur furculæ, quibus retia in venatione vel aucupio suspenduntur.* Num hujusmodi & asseres lecticarij? Vix opinor; ita enim subjectos lecticæ ac suffulcientes eam tenuisse manibus necesse sit. At contra in humeris colloq; gestasse inferius patebit. Ideò existimo fuisse rectos simplicesq;, per lecticæ latus utrumq; collocatos in annulis fortasse, sic, ut possent eximi, multum ante lecticam prominentes antrorsum retrorsumq;. Nisi forte in lecticis gravioribus præter illos asseres interdum adhibuerint & furculas, quo facilius portarent. Lipsius eos asseres in vinculis aliquibus reponit, hucq; trahit verba Gracchi apud Gellium superius indicato loco. Sic enim post allata habent: *Vbi audivit, lecticam deponi jussit: stuppisq; quibus lectica deligata erat, usq; adeo verberari jussit, dum animam efflavit.* Verum asseres eos vinculis è stuppa, id est funibus cannabinis ad lecticam religari solitos vix credimus propter cæterum lecticarum istiusmodi ornatum, quo cum funes

parum

parum utiq; conveniunt. Deinde ne quidem deligati eis vinculis hic dicuntur asseres fuisse, sed lectica ipsa. Quare magis censeo significare funes, lecticæ subjectos, in quibus reponi pulvinus solebat. Hoc enim conveniebat mollitiei, nec ignotum erat vulgo in lectis dormitorijs. Quod vel Cato docet, quando etiam in villa requirit *lectos loris subtentos quatuor* lib. de R.R. c.10. Nec fortassis alia est caussa, cur pulvinum illum *pensilem* vocarit Juvenalis Sat. 1. quam quod esset non in tabula repositus, sed suspensus funibus. Verba ejus hæc sunt:

-- -- *Vehatur*

Pensilibus plumis, atq; illinc despiciat nos.

Scholiastes ibi: *Pensilibus plumis: lectica, plumis strata.* Pensile profectò κρεμαστόν, quod non convenit, nisi in id, quod in libero pendet aëre. Sic plumæ pensiles erunt liberæ, sine tabula subjecta solis funibus sustentatæ. Quanquam plumæ debeant intelligi non nudæ, sed infercætæ sacco, unde Cicero *pulvinum* dixit. Verba ejus sunt in Verrem V. *Lectica octophoro ferebatur, in qua erat pulvinus perlucidus, rosa farctus.* Ubi nota, homines delicatulos pro plumis, rosas etiam adhibuisse hisce in lecticis, sicut nempe alias in lectis dormitorijs, quod alij notarunt. Pulvinum memorat & Seneca in de Consolat. ad Martian. cap. 16. *Equestri insidens statuæ in sacra via celeberrimo urbis loco Clælia, exprobrat juvenibus nostris pulvinum ascendentibus in ea illos urbe sic ingredi, in qua etiam feminas equo donavimus.* Pulvinum Lipsius hic accipit de lectica, vel pulvino in lectica, nec repugno. Puto tamen & de sella posse accipi. Cæterum lectica pedes etiam habebat, numero quatuor, ut ex lecto funebri, superius depicto colligas. His insistebat, si deponeretur. Pedes hi vulgariter ex ligno. Docet Lipsius ex Catullo.

Fractum qui veteris pedem grabati

In collo sibi collocare posset.

Ditiores inducebant argento, quod demonstrat exemplo Athenionis Philosophi, cui Athenæus lib. V. c.10. tribuit φορεῖον ἀργυρόπουν, id est *lecticam cum pedibus argenteis.* Addo ego, habuisse etiam ex auro, ex eodem Athenæi loco, verbis, quæ superius adduximus,

in quibus occurrunt φορεῖς non ſolum ἀργυρόποδες, verum & χρυσόποδες. Sed de ornamentis poſtea loquemur. Videamus lecticas opertas ſive tectas. Mentio earum apud Ciceronem Philipp. II. *At iſte operta lectica latus eſt per oppidum, ut mortuus.* In his omnia eadem, quæ in apertis, ait Lipſius, niſi quod majorum deliciarum fuerint, contraq; aſpectum hominum, ſive injurias aëris clauſæ undiq; ac munitæ. Munitæ autem pelle & velo, opere arcuato. Martialis.

Lectica nec te tuta pelle veloq;

aſſeret. Poſſumus intelligere hic pellem dictam proprie, vel corium, ſicut & in ſella, quanquam plus in corium inclinem. Scriptor vetus apud Suidam: Πλέγμα ποιήσαντες, φορείων τύπῳ γυναικείων, δέρμασι βοείοις ἐπιπλάσαντες ἀκατεργάστοις. *Fecerunt contextum ſimile lecticæ muliebri, coriisq; bovinis inelaboratis induxerunt.* Si hæc coria fuerunt ἀκατέργαστα, id eſt *inelaborata*, rudia, qualia detracta bovibus, ergò pelles. Quanquam auctor ille pelles hic reſpexerit per feſtinationem captas, ut opinor, non quales alias in lecticis communiter fuerunt. Nec de his ex iſto quidem loco valide colligeretur, niſi aliunde conſtaret de ipſis. Opus arcuatum probat Lipſius ex verbis Taciti, quæ leguntur lib. XV. An. c. 57. ubi memorat Epicharin libertam *faſciam in modum laquei ad arcum ſellæ* reſtrinxiſſe. Sed eſt ibi ſermo non de lectica, verum ſella, ut & in ſuperioribus eſt indicatum. Tamen & lecticam opere arcuato tectam ſuperne fuiſſe, haud negaverim, cum operiri aliter vix potuiſſe videatur. Nec fortaſſis aliter intelligendum πλέγμα Suidæ memoratum, quam de tecto bacillis aut viminibus arcuato, & inducto pellibus. Nam à lateribus quidem habuere feneſtras, per quas poſſent proſpectare. Docet Lipſius ex his Juvenalis, Sat. III.

Namq; facit ſomnum clauſa lectica feneſtra.

Quanquam hic de una tantum ſermo ſit feneſtra, non pluribus, contra quam intellexiſſe Lipſius videtur. Neq; puto plures habuiſſe. Hæ feneſtræ vulgo ſine vitris fuiſſe videntur, at in lecticis muliebribus occluſæ vitris lapideve ſpeculari. Unde Poëta idem Sat. IV.

Magnæ

-- -- *Magnæ si misit amicæ*
Quæ vehitur clauso latis specularibus antro.

Scholiastes ibi: *Lecticam mulieris, aut sellam clausam dicit.* Loquitur ambiguè, ostendit tamen, ita claudi consvevisse non sellas solum, verum etiam lecticas. Cæterum si clausæ specularibus aut vitris, aperta fuisse videtur, quæ his specularibus carebat. Ac fortassis, ut in sellis, ita quoq; in lecticis alia est tecta, alia vero clausa. Quod enim de velo ait Lipsius, eo tectas fuisse fenestras, neuter docet ex adductis ipsi locis. Aufidius Bassus in de morte Ciceronis: *Cicero paulum remoto velo, postquam armatos vidit: ego vero consisto, ait: accede veterane, & si hoc potes saltem rectè facere, incide cervicem.* Hic vela cerno, fenestras video nullas. Dicit quidem Lipsius de Cicerone: In lectica & quidem tecta interfectum. At de tecta nominatim hactenus non observavi quenquam agere. Igitur & superne tectam facilè largimur, clausam tamen specularibus aut fenestris difficulter possumus intelligere. Sanè si hoc modo claussa fuisset, non fuisset satis, removeri velum, sed & aperiri fenestram. De fenestra verò nemo loquitur. Quare clausa illa quidem vitreis fuisse non videtur, verum solis velis à lateribus instructa, quæ obtendi removerive possent, pro arbitrio. Vela *plagulas* appellavit Svetonius in Tito cap. 10. *Deinde ad primam statim mansionem febrim nactus, cum inde lectica transferretur, suspexisse dicitur dimotis plagulis cælum.* Nullam hic fenestram aperit, sed solis plagulis dimotis cernit cœlum. Aliæ sunt *plagæ*, quarum Nonius facit mentionem, nec confundere cum his Lipsius debuit. Verba ejus: *Plagæ, grande linteum, tegmen, quod nunc torale, vel lecticariam Sindonem dicimus.* Sindon lecticaria non est hoc loco, qua lecticæ occluduntur fenestræ, quod putavit Lipsius, sed qua obvelantur lecti. Docet vox toralis, quæ planè hoc significat, quod dixi. Nonius: *Torale & toralium stragulum est.* Glossæ Philoxeni: *Torale*, περίκλειον. Vidit & Torrentius ad indicatum Svetonij locum. *Plagulæ*, inquit, *non totum illud lecticæ tegmen, sed quibus fenestra lecticæ obtegitur.* Rectè plagulas à plagis secernit, quoniam res diversissimæ fuerunt;

Quanquam plagulas fenestris, quales quidem ipse hic intelligit ex vitro specularibusq;, fuisse obtentas frustra credi jam ostenderim. Sed nec illud placet, quod hic tegmen quoddam facit lecticæ. Quis enim id legit hactenus, vel ubi fuit? Nempe non distinguit gestatoriam lecticam à lectica dormitoria seu cubiculari. Dormitoria tegmen habuit ejusmodi, non gestatoria. Dormitoria fuit ea in qua lectus reponi solebat; sponda vulgo nuncupata, licet sponda esset ex tabulis ligneis, hæc ex herbis. Varro: *Lectica, quod legebant, unde eam facerent, stramenta atq; herbas, ut etiam nunc fit in castris. Lectos, ne essent in terra, sublimes in his ponebant.* Hic lectica non est, qua gestantur, sed qua cubant somni causa. Ea quondam facta ex stramentis, tortis videlicet consutisque, mattæ instar, inq; ipsa lectus, qui torali sternebatur vel integebatur. Nihil tale fuit in lectica gestatoria. Non plagas habebat, verum plagulas, obductas lateribus. Sive autem plagulas has removerent, sive attollerent fenestras, *aperire lecticam*, ut opinor, dicebantur. Sic accipio Propertium, quando ait lib. IV. el. 9.

Colla cave inflectas ad summum obliqua theatrum,
Aut lectica tuæ sudet aperta moræ.

Verba Cynthiæ sunt ad Catullum. Vult, eum lecticæ nulli moram injicere, donec aperiatur, ut cum ea, quæ recumbit intus, possit confabulari. Cave, ait, ne lectica sudet *moræ tuæ*, hoc est, propter moram tuam, quam tu injicis. *Sudet* autem propter lecticarios, multo cum sudore sustinentes lecticam, propter moram per confabulationem tuam injectam. Ita locum hunc expono, & si confabulandum esset, prius aperiendam lecticam hinc observo. Lipsius pro *sudat*, exhibuit *sidat*, indeq; correxit:

Aut lectica tuæ sit adoperta moræ.

Sed non video, quid ista sibi velint. Explicavit quidem Lipsius hoc modo: *Nolo*, inquit Cynthia, *collum flectas ad summam caveam, ubi feminæ: nolo etiam lectica per viam te moretur clausa, ne curiose inspicias, quæ aut qualis vehatur.* At si clausa, quod vult Lipsius, & adoperta, qui morari potuit, quippe quæ ne quidem inspici dabatur? Docet satis Ovidius lib. II. de Remedio amoris.

Forte aderam juveni. Dominam lectica tenebat:
Horrebant sævis omnia verba minis.
Iamq; vadaturus, lectica prodeat, inquit.
Prodierat. Visa conjuge mutus erat.

Hic non videt nec agnoscit conjugem in lectica clausa, donec prodijsset. Ergo quamdiu non aperitur, neminem morari lectica talis valet. Nec enim an omninò aliquis in ea vehatur, sciri potest. Non igitur de clausa vel adoperta sermo apud Propertium, sed aperta, eo, sicut dixi, modo. Ut verò ne aperiri quidem posset, consutam aliquando legimus. Svetonius Tiberij c.64. *Nurum ac nepotes nunquam aliter post damnationem, quam catenatos, obsutaq; lectica, loco movit: prohibitis per militem obviis ac viatoribus respicere usquam vel consistere.* Libri veteres, ut Torrentius observat, habent *obsitaq;*, non *obsutaq;*, quod significaret *cinctam, circumdatam.* Verum quia *obsitum* sic absolute non usurpant, verum addunt vel *milite*, vel *custodia*, vel alia quacunq; re, illud *obsutaq;* puto esse probum. Nempe quæ si *obsuta lectica* non intelligebant, qui pro ea *obsitam* scripsere. *Obsuta* est *consuta*, suturaq; junctis plagulis coriisve ita clausa, ut nec intus nec exterius possit aperiri, nisi rupta sutura. Et hoc voluit Tiberius, ne cuiquam nurus nepotumq; tristis facies moveret animum, ne quem ipsi ad commiserationem sui & auxilium possent implorare. Invenimus autem has lecticas etiam ornatas, sive apertæ forent, sive non apertæ. Pedes aureos, argenteosq; supra memoravimus in illis. Ipsas quoq; cultas bracteis est verosimile. Talis Antonini apud Herodianum lib. V. cap. 8. Τὸν Ἀλέξανδρον, συγκαθεσθεὶς αὐτῷ ἐν τῷ βασιλικῷ φορείῳ, ὅπερ διὰ χρυσοῦ πολλοῦ καὶ λίθων τιμίων πεποίκιλτο. Politianus hæc sic reddidt: *Alexandro secum in vehiculo Imperatoris considente, quod erat auro multo gemmisq; exornatum.* Ambigue. Nam & lectica inter vehicula. Scholiastes vetus Horatij lib. I. Sat. 2. *Lectica, vehiculum.* An intellexit currum? Atqui semper alij vel lecticam explicant, vel sellam. Appianus lib. IV. B.C. ubi agitur de Ciceronis proscripti fuga imminenteq; cæde. Οἱ θεράποντες ἐς φορεῖον ἐσθέμενοι τὸν Κικέρωνα, αὖθις ἐπὶ τὴν θάλασσαν ἦγον. Plutarchus de eadem re in vita Ciceronis. Τὰ μὲν δεόμενοι,

μενοι, τὰ δὲ βίᾳ λαβόντες ἐκόμιζον ἐν τῷ φορείῳ πρὸς τὴν θάλασσαν. At hoc Brutidius Niger ita explicat Latine apud Senecam in Suaſor. *Elapſus interim altera parte villæ Cicero, lectica per agros ferebatur.* Quæ Græcis φορεῖον, ea huic *lectica.* Onomaſticon Argentoratenſe. *Lectica*, φορεῖον. Philoxenus ſimiliter. *Lectica*, φορεῖον. Ad eundem modum legas & in Gloſſis Benedicti. Gloſſæ Græco-Latinæ; φορεῖον, *lectica, feretrum.* Itaq; vix dubito, quin lectica ſit intelligenda in Herodiano. Cum præſertim Antonino huic, id eſt Heliogabalo conveniat. Equidem & Lampridius de eo c. 29. *Habuit gemmata vehicula & aurata, contemptis argentatis, & eboratis, & æratis.* Sed & hic non carpenta ſolum ac id genus alia cum rotis, verum etiam lecticæ ſellæve poterunt intelligi. Auream lecticam uſurparunt Indiæ reges. Curtius lib. VIII. c. 9. *Aurea lectica margaritis circumpendentibus recubat.* Atq; ſic ornatas habuiſſe intelligimus eos, qui in eminentiori dignitate fuerunt conſtituti. Reliqui vulgaribus minusq; cultis utebantur. Qui fortaſſis & anguſtiores habuere. Inde namq; nomen etiam *lecticularum*, quod anguſtæ forent. Tacitus Hiſt. III. c. 67. *Simul ferebatur lecticula parvulus filius, veluti in funebrem pompam.* Uſurpavit & Tullius modeſtiæ gratia, quod ipſum oſtendit, minus arrogantes ſuperbosq; lecticas habuiſſe minores. Verba ejus lib. VII. ep. I. *Tu modo iſtam imbecillitatem valetudinis tuæ ſuſtenta & tuere, ut facis, ut noſtras villas obire, & mecum ſimul lecticula circumcurſare poſſis.* At elatiores habuerunt laxas. Inde ludus Martialis lib. II. in Zoilum.

Laxior hexaphoris tua ſit lectica licebit

Cæterum qui lecticis hiſce utebantur, cubare in illis reſupini fere ſolebant, contra quam fiebat in cathedris ſellisve, uti ſupra monui, Lipſiusq; docuit ex Ovidij lib. I. de Arte.

Interea, ſive illa thoro reſupina feretur;
Lecticam dominæ diſſimulanter adi.

Cui nunc addo Ciceronem, qui ſimiliter in III. Verri de Verre: *Artagathum & argentum in lectica cubans ad mare infra oppidum expectabat.* Et quoniam cubabant, inde apud Senecam *cubile* pro lectica. Verba ejus lib. III. de Benef. c. 28. *Quo tandem ab iſtis geru-*

gerulis raperis, cubile istud tuum circumferentibus. Cubabant autem in pulvino plumis farcto, quod superius ostensum est. Lecticam portabant servi per asseres ante dictos, impositos humeris vel cervicibus. De asseribus testatur Martialis:

Vt Canusinatus nostro Syrus assere sudet.

De humeris & cervicibus Plinius in Paneg. c. *Ante te principes fastidio nostri, & quodam æqualitatis metu usum pedum amiserant. Illos ergo humeri cervicesq; servorum super ora nostra vehebant.* Dicit, *super ora nostra*, quia lectica eminebat supra homines ambulantes vulgo, & præsertim is, qui in ea ferebatur. *Supra capita* dixit Seneca, qui & *suspensum lectica* vocavit, quod in alto super humeros bajulantium esset collocatus. Verba ejus ep. 81. *Idem de istis licet omnibus dicas, quos supra capita hominum supraq; turbam delicatos lectica suspendit.* De cervicibus cognoscimus, præterea ex Luciano, qui sic in Cynico: κελεύετε τοὺς ἀνθρώπους ὥσπερ ἁμάξας τὰς κλίνας τοῖς τραχήλοις ἄγειν. *Iubetis homines, ut lecticas tanquam currus ferant in cervicibus.* Et ex Juvenalis Sat. VI.

Quam quæ longorum vehitur cervice Syrorum.

Scholiastes ibi: *Vehitur, id est, in lectica.* Unde constat, sic lecticam ferri solere. Quare falsus est Gonsalius ad Arbitrum, qui putavit *lora à collo pendentia ponderi minori cum labore sublevando interdum superaddita* p. m. 103. Locus Martialis, quem hoc fine laudat, nihil tale dicit. Extat lib. II. epigr. in fictum divitem.

Quem grex togatus sequitur, & capillatus,
Recensq; sella, linteisq; lorisq;.

Sermo hic est primum non de lectica, verum sella, de qua itidem haud constat, gestatoria ne sit intelligenda, num vero sedentaria. Deinde lora illa non dicuntur facere ad gestationem, sed spectare ad sellam; propter ipsa linteaq;, sella nominatur recens. Deniq; hæc lora Lipsius de vinculis accepit, quibus inserantur asseres, non pendentia à collo gerulorum, sed colligata in lectica. Quare lora nil huc faciunt. Ostendunt potius, ut arbitror, structuram sellæ plicatilis, quæ linteo, in quo sedebant, subtenta lora habuit, quibus sustinebatur, sicut hodieq; in ijs videmus. ὀκλαδίας Græci appella-

runt, uti pluribus à Chimentellio est monstratum. Neq; fuit aliud *faldistorium*, quod ipse vocat *genus sellæ humilioris, & plicatilis, sine reclinatorio aut suppedaneo* p. m. 89. Disputant de eo eruditi, atq; in diversas eunt sententias. Ego nullus dubito, quin pro *faldistorio*, legi *faldistolium* oporteat. Sic enim tota integreq; erit Germanicum, à *falde, falte*, quod hodieq; *plicam* denotat, & *stol*, quod est etiam nunc *sella*. Tale *faldistolium*, seu ὀκλαδίας in summo habuit lora, & super ea corium seu linteum, quæ quia fuerunt recentia, sellam recentem apud Martialem demonstrarunt. Unde nil ex eo de loris à collo gerulorum dependentibus Gonsalius colligere debebat. Servi porrò ad negotium hoc capti longiores ac proceri. Sic colligimus ex verbis Juvenalis antea adductis, ubi nominatim *Syros longos* in lectica memorat. Simili ratione habet Sat. VI.

— *Ingenti curret super ora Liburno.*

Dubitat Lubinus, an de lectica, num vero lecticarijs debeat accipere, imo *Liburnum* dictam lecticam putat. Verba ejus ad hunc locum. *Liburnum magnam lecticam dicit, quasi navem, & ejus bajulos liburnos. Est enim navis species à Liburnis populis. Vel intellige de lectica & grandibus è Liburnia servis lecticariis.* Ego vero liburnum de lectica nusquam scio usurpatum. Puto autem Lubino imposuisse Scholiastem veterem, qui sic habet isto loco: *Liburno, à lectica magna Liburnatos & Getulos Liburnos. Ipse, tarde venisse Liburnos, in secundo libro.* Verba hujus *à lectica magna* ita intellexit, ac si τὸ *Liburno* explicarent. Ideo *liburnum* dixit esse *magnam lecticam*. At hæc mens non fuit Scholiastæ, quasi à liburno, id est lectica magna dicerentur liburnati, seu liburni, verum contra Liburnatos & Liburnos esse dixit à lectica. Ubi *à lectica Liburni* sunt, qui eam gestant, quomodo frequentissime habemus *à custodia armorum, à Corinthiis, à fibulis, à pugione, à tabulis* & id genus apud veteres, pro ministris servisq;, qui hæc talia curant. Sed qui *Getuli Liburni*, quos hic ipse Scholiastes memorat? Equidem sunt noti satis Getuli, sunt & Liburni, & Liburnos Getulos non puto quenquam observasse. Quare mihi non est dubium, quin legi *gerulos* debeat. *Geruli Liburni* sunt, qui lecticas gerunt. Ita Seneca supra

pra III. de Benef. c. 28. *Quo tandem ab istis gerulis raperis.* Ipse Scholiastes libro secundo, quem laudat, id est Sat. VI. ijs verbis: *Tarde venisse Liburnus. Liburnus, nuncius, aut certè lecticarius, aut gerulus lecticæ, quæ liburnata est.* Vocat *liburnatam lecticam*, non, quod esset è Liburnia, sed quod servis Liburnis gestaretur. Gestabatur autem frequentissime à Liburnis, quoniam fuere proceri. Eadem fuit ratio in Syris atq; Cappadocibus, quos in lecticis memorat Martialis, & Germanis, quos nominat Tertullianus. Omnes illi populi proceri fuere. De Syris vidimus. De Cappadocibus firmat Fragmentum Petronij Tragurianum p. 34. editionis nostræ. *Habebamus tunc hominem Cappadocem, longum, valde audaculum.* De Germanis præter alios & Tacitus Hist. V. c. 15. *Germanos fluminibus suetos levitas armorum, & proceritas corporum attollit.* Voluerunt autem omnes istos esse longos, quo magis super alios in lectica sublati extarent, hoc enim decorum, & spectabile putabant. Porrò non proceritatem modo, sed & formam decentem in eis spectabant. Ideo Seneca ep. 110. *Hoc ipse mihi dico, quoties occurrit cohors culta servorum, lectica formosis imposita calonibus.* Accedebat decor vestimentorum, pænulæ præcipuè, quod ipsum quoque Lipsius observavit. Seneca de Benef. III. c. 28. *Quo tandem ab istis gerulis raperis, cubile istud tuum circumferentibus? quo te pænulati isti, in militum quidem non vulgarem cultum subornati? quo, inquam, te isti efferunt?* Dicit *efferunt*, è domo scilicet in publicum, nec cum Lipsio scribendum *ferunt*. Vocat autem pænulatos non vulgari cultu, unde id colligitur, quod dixi. *Canusinatos* appellavit Martialis lib. IX.

Vt Canusinatus nostro Syrus assere sudet.

Scilicet *Canusinati* à *Canusina*, quomodo vocata pænula, quod apud Canusium optime texeretur, sicut ait Cl. Salmasius ad Tertulliani Pallium p. 80. Plinius lib. VIII. c. 48. *Lana laudatissima Appula. Appulæ breves villo, nec nisi pænulis celebres, circa Tacentum Canusiumq; summam nobilitatem habent.* Fuerunt autem illæ pænulæ lecticariorum rufæ, quales militum. Inde supra *in cultum militum subornatos.* Seneca dixit, quod doctissimus Ferrarius in de Re Ve-

ſtiaria Par.II.lib.II. cap. 8. diligentiſſime monſtravit. Numerus eorum minimus in qualibet lectica quaternarius fuiſſe videtur. Ita colligas ex lectica, qua Philologia ſubvecta eſt in cœlos apud Marcianum lib. II. In ea namq; tantum quatuor, Labor, Amor, Epimelia, & Agrypnia, quod jam Pignorius notavit. Senarium tamen docent auctores, quia fuit frequentiſſimus. Inde habes illud, etiam Lipſio laudatum: *Quid te Cappadocum ſex onus eſſe juvat.* Iſtiusmodi lectica *hexaphoros* appellabatur. Cicero in Verrem V. *Nam ut mos fuit Bithyniæ regibus lectica hexaphoro ferebatur.* Ita habet editio Lambini & Gothofredi. Gruteri verò cum nonnullis alijs *octophoro.* Et convenientius videtur, propter regium lecticæ ſplendorem. Sive autem hoc, ſive illo modo legas, vocem *lecticæ* puto ſupervacuam, & ex Gloſſa irrepſiſſe. Solent quippe alij omittere. Martialis:

Laxior hexaphoris tua ſit lectica licebit.

Idem lib. VI. ep.

Invidioſa tibi quam ſit lectica requiris?
Non debes ferri mortuus hexaphoro.

Ad eundem modum ſolent in octophoro. Svetonius Caligula c. 43. *Iter fecit, interdum adeo ſegniter, & delicate, ut octophoro veheretur.* Apulejus Apolog.II. *Vectabatur octophoro. Vidiſtis profecto ipſi qui adfuiſtis, quam improba juvenum circumſpectatrix.* Eſt autem *octophoros* lectica, quæ ab octo fertur: nam & octo in ea habere ſolebant. Martialis:

Octo Syris ſuffulta datur lectica puellæ.

Maximus hic numerus fuiſſe videtur, ſicut fortè minimus quaternarius. Nam quod duos quoq; putat geſtaſſe Gonſalius, mihi equidem haud perſvadet. Colligit id tamen ex Petronio, qui ſic habet: *Procurator inſulæ Bargates à cœna excitatus à duobus lecticariis in mediam viam perfertur, nam erat etiam pedius æger.* Hic Gonſalius: *Tenuiorum olim lecticæ parvæ erant, ut commode à duobus ſervis poſſent perferri.* Quia lecticariorum hic ſit mentio, etiam de lectica cogitavit. Verum non continuò neceſſe eſt: Sunt lecticarij Petronio etiam miniſtri tricliniorum, qui ſupellectilem curant.

Ut

Ut in illo: *Insecutus est lecticarius, argentumq; inter reliqua purgamenta scopis cœpit verrere.* Sunt aliis illi, qui gestant sellas, uti loco alio monstravi. Et possumus accipere de iis, qui solis ipsum gestarunt humeris, fuit namq; & hoc usitatum, allusitq; Auctor Declamationis in Ciceronem istis verbis: *Quem Iupiter optimus maximus in consilio Deorum admisit, Italia exulem humeris suis reportavit.* Qui sic alios gestabant *succollare*, quiq; gestabantur, *succollari* dicebantur. Sueton. in Ottone. c. 6. *Laxato calceo restitit, donec omissa mora succollatus* est. Casaubonus ita explicat: *Liberi homines in armos & collum receptum eum bajularunt vicibus.* Hoc modo & procurator ille succollatus esse potuit à duobus lecticarijs non ad lecticas ferendas, sed lectos in triclinio curandos constitutis, cum præsertim excitatus à cœna dicatur. Neq; enim fieri omninò potuit, ut lectica etiam minima, & in ea cubans adultæ ætatis homo à duobus tantum rectè gestaretur. Porrò sic lecticis bajulandis destinati vocabantur *lecticarij*, ut notum, item *geruli*, ut indicatum in superioribus. Græcis sunt φορειοφόροι. Glossæ veteres: φοριοφόρος, *lecticarius*. Onomasticon Argentoratense κλινοφόρους reddit. Sed φοριοφόρος habet etiam Plutarchus in Galba. Ἀλλὰ ξίφεσι γυμνοῖς περιϊόντες αὐτοῦ τὸ φορεῖον, ἐκέλευον αἴρεσθαι, προφθεγγομένου πολλάκις ἀπολωλέναι, καὶ τοὺς φορειοφόρους ἐπισταχύνοντες. Ita puto ibi legendum, nisi malis utrobique & apud ipsum, & in Glossis scribere φορειοφόρος. Nam φορεαφόρος, quod nunc in Plutarcho legitur, sine dubio est corruptum. Habebant autem istos lecticarios cum cæteris servitijs sumptu paratos suo. Aliquando munere amicorum, præsertim mulieres. Inde Martialis illud IX. in Lupum.

Octo Syris suffulta datur lectica puellæ.

Minus opulenti conducebant. Habebantq; hoc fine Romæ *corpora*, item *castra lecticariorum*; sicut docent veteres inscriptiones. Ubi castra intelligimus certa loca per urbem, ubi stabant parati ad ministerium, si quis vellet conducere. Memoratq; P. Victor in Regione XIV. Trans Tiberim, *Castra lecticariorum.* Videntur autem corpora hæc constitisse non tam ex servis, quam conditionis imæ plebejis, præcipuè libertis. Inscriptio vetus:

TI. CLAUDIO
AUG. LIB.
TIGRANO
EX CORPORE
LECTICARIORUM CÆSARIS.

Nominatim hunc appellat libertum. Quod autem dicit fuisse illum Claudium ex corpore lecticariorum Cæsaris, ignoro, an pertineat eo, ut constet Cæsarem ejusmodi habuisse corpus in usus suos privatos, num vero potius id corpus Cæsaris auctoritate fuisse constitutum in usus publicos & communes. Solebant enim Cæsares auctoritatem suam dare his corporibus. Unde Marcianus l.3. ff. de Collegiis: *Nisi ex senatusconsulti auctoritate vel Cæsaris collegium vel quodcunq; tale corpus coierit, contra senatusconsultum & mandata & constitutiones, collegium celebrant.* De libertis eo minus dubitari posse videtur, quoniam & alias subire lecticas honoratiorum grave non ducebant. Unde Martialis lib. v. epigrammata ad Candidum.

Exigis à nobis operam sine fine togatam,
Non eo, libertum sed tibi mitto meum.
Non est, inquis, idem. Multo plus esse probabo,
Vix ego lecticam subsequar, ille feret.

Quando ait, *vix ego subsequar*, consvetudinem respicit officij, quòd supra dixit *operam togatam*. Solebant enim honoris causa comitari lecticas amicorum honoratiorum per vias publicas. Atq; hoc intuitu Poeta idem lib. X. epigr. in Paulum.

Lecticam, sellamq; sequar, nec ferre recuso.

Ubi nota, fuisse consvetudinem eandem in sellis, quòd & ex alijs illius locis novimus. Dicit autem ne se quidem recusare lecticam ferre, nempe ipse quoq; paulò ante dixerat, se *de plebe Numa, densaq; turba* esse. Unde verosimilius evadit, quod est dictum de libertis. Honorem verò eum sicut viris, ita fæminis præcipuè præstabant. Quo respexit illo monito Poeta Ovidius lib.1. de Arte.

Lecticam dominæ dissimulanter adi.

Ac hi quidem, quos Catullus nominavit *homines ad lecticam*. Nam jumenta usurpasse nusquam invenimus. Aliud id fuit genus, quod jumentis ferebatur, ut liquebit suo loco. Rectè Lipsius: *Nunquam, nisi homines ad lecticam, aliter, quam in essedа aut in rheda. Si fallo, jumentum ego.* Equidem observo apud Plinium in lectica elephantos. Ita enim habet lib. VIII. c. 2. *Postea & per funes incessere* (elephanti) *lecticas etiam ferentes, quaterni singulas.* Vel, ut habent alij, *lecticis etiam ferentes*. Ubi numerus quaternarius homines quatuor exprimere debebat, quia minimum quatuor in lectica fuere. Sed fuit ea lectica non ordinarij vel recepti generis, verum admirationis & spectaculi caussa sic ornata, ut nil derogare queat Lipsianæ observationi. Cæterum lecticæ omnes in promiscuo pæne usu viris fæminisq;. Cicero lib. X. ad Atticum ep. 12. *Servius Cytheridem secum lectica aperta portat, altera uxorem. Septem præterea conjunctæ lecticæ, amicarum hæ sunt, an amicorum.* Habes hic lecticas, & in eis viros feminasq;, imo, quod notandum, feminam etiam in aperta. Verum fuit hæc amica ejus, mulier parum pudica, in qua nil fuit mirum. Nam & alias meretriculæ aut pudoris prostituti fæminæ solebant. Cicero iterum Philip. II. *Vehebatur in essedo tribunus plebis, lictores laureati antecedebant, inter quos aperta lectica mima portabatur.* At cæteræ magis utebantur tectis, sive clausis. Dio lib. LVII. οὕτω γὰρ τοι κακῶς διέκειτο, ὥστε ἐν σκιμποδίῳ καταστέγῳ ἐς τὸ συνέδριον ἐσκομισθῆναι. Νομιζόμενον γὰρ πȣ καὶ τοῖς ἀνδράσιν, ἤν ποτέ τις αὐτῶν ἀσθενῶς ἔχων ἐκεῖσε ἐσίοι, κατακείμενον αὐτὸν ἐσφέρεσθαι. *Adeo male affecto corpore tum erat* (Tiberius) *ut in lectica operta in curiam illatus fuerit, concessus enim erat viris etiam harum usus, ut qui per valetudinem aliter non possent, eo modo in Senatum adveherentur.* Καὶ τοῖς ἀνδράσιν ait, h.e. viris quoque, quod videlicet vulgo magis pertinerent ad feminas. Neq; aliud φορεῖον γυναικεῖον opinione mea apud Suidam, verbis, quæ à nobis etiam supra sunt laudata. Πλέγμα ποιήσαντες ἐκ λύγων, φορείων τύπῳ γυναικείων. Dicit contextum illum habuisse speciem, quam lecticæ muliebres, & per *lecticas muliebres* tectas seu opertas intelligit, quod ex loco toto colligitur. Ita Dio rursum lib. LX. Πρότερον δὲ ἄρα ὅ, τε Ἄυγȣστος καὶ ὁ Τιβέριος, ἄλλοι τέ τινὲς ἐν σκιμποδίοις.

δίοις, ὁποίοις αἱ γυναῖκες ἔτι καὶ νῦν νομίζουσιν, ἔστιν ὅτε ἐφέροντο. *Prius vero Augustus & Tiberius, & nonnulli alij vehebantur in lecticis, qualibus mulieres etiam nunc utuntur.* Hic σκιμπόδια, ὁποίοις αἱ γυναῖκες νομίζουσιν sunt Suidæ φορεῖα γυναικεῖα, id est lecticæ non quælibet, sed tectæ, seu opertæ. Nam σκιμπόδια proprie *lecticæ*, quod jam Lipsius notavit. Adhibebant tamen viri quoque, ut videmus, sed, quod ex superiore loco Dionis intelligimus, vix, nisi ægrotantes, ac infirmi, maximè in urbe. Unde venit explicandum, quod habet Martialis lib. VI. epigr. in Philippum.

Octophoro sanus portatur Avite Philippus
Hunc tu si sanum credis Avite, furis.

Hieronymus Mercurialis ex hoc loco colligi existimat, notatos, qui plures servos in lectica, quam sex numero, habere vellent. *Martialis*, ait lib. III. Gymnast. c. 11. *Philippum quendam insanum vocat, quod ab octo servis lectica ejus ob quandam divitiarum inanem ostentationem per urbem gestaretur.* Sed est falsus Hieronymus Mercurialis. Octophori frequentes satis in urbe fuerunt. Id notavit potius in Philippo Martialis, quod cum esset sanus, id est valens, integrisq; corporis viribus, octophoro gestari voluerit. Scilicet octophorus opinione mea fuit muliebris fere lectica, quia tecta occlusaque, ac ex eo ponderosior. At tecta opertaq; tantum pro infirmis. Octophoron mulierum fuisse docent plurima scriptorum loco. Apulejus Apologia II. de puella sponsa: *Vectabatur octophoro.* Martialis:

Octo Syris suffulta datur lectica puellæ:

Quod si ergò vir, præsertim in urbe, utebatur octophoro, vel ægrotus, vel stulte ambitiosus ac delicatus habebatur. Atque huc respexit Martialis in superiori loco, lusitq; ambiguitate vocis *sanus*. Si hunc credis sanum valentemq;, furis, quia nemo valens tali utitur lectica, inter viros. Ergò necesse est, ut sit non sanus, si non corpore, saltem mente. Et quia octophorus lectica muliebris, ideò in viris notata, nisi ægrotarent. Cum præsertim tarde molliterq; incederet. Sueton. Calig. c. 43. *Iter conficit modo festinanter &*

ter & rapide, interdum adeo segniter & delicate, ut octophoro veheretur. Uti tamen observamus, majorem earum apud viros fuisse usum in vijs extra urbem, quam in urbe. Sic enim & Verrem legimus octophoro fecisse iter apud Ciceronem. Et quia octophori lecticæ opertæ, ideò id ipsum nominatim de opertis quoq; videmus, usum earum crebriorem in itineribus fuisse. Cicero Philippica II. de Antonio. *Cum inde Romam proficiscens ad Aquinum accederet, obviam ei processit magna sane multitudo. At iste operta lectica latus est per oppidum, ut mortuus.* Non tam notat, quod sit usus lectica operta, quam quod ea per oppidum iter facere voluerit, contempto omni civium officio, quo eum honorabant. Similis lectica Julij, qua ex prætura proficiscens in Hispaniam avexit Masintham apud Sveton. c.71. uti Lipsius judicavit. At in urbe fuit hoc rarissimum. Soli ægrotantes, & in dignitate certa constituti quidem utebantur, præterq; ipsos feminæ. De quibus probat amplius & Juvenalis illo versu:

Quæ vehitur clauso latis specularibus antro.

Item, Ovidius lib. II. de Remed. Amoris, ubi describit conjugem lectica prodeuntem, quam maritus ante videre non poterat. Habet quoq; Martialis, quæ huc faciunt, & à nobis explicata sunt in superioribus. Præter viros autem & mulieres observo seorsum lecticis gestari solitos pueros ætatis necdum adultæ, etiam post introductum usum sellarum, quorum usus eis non permittebatur, antequam adolevissent. Huc respicitur eo Svetonij loco ex Domit. c. 2. quem & alias laudavimus. *Ob hæc correptus, quò magis ætatis & conditionis admoneretur, habitabat cum patre una, sellamq; ejus ac fratris, quotiens prodirent, lectica sequebatur.* Dicit ætatis admonitum, per lecticam, in qua ferebatur, quod intelligi non potest, nisi eo modo, quia pueri impuberesq; non sellis, sed lecticis vehebantur. Ideò & apud Tacitum Hist. III. c. 67. de Othonis filio sic legitur: *Simul ferebatur lecticula parvulus filius.* Ferebantur autem non unus solus semper, quod in sella videtur factum, sed & plures. Svetonius de Nerone vita ejus c. 9. *Ac deinceps ejusdem* (matris) *sæpe lectica per publicum simul vectus est.* Cicero lib. X. ad Atticum

ep. 12. *Servius Cytheridem secum lectica aperta portat.* Et lib. II. ad Q. Fratrem ep. 9. *Marium autem nostrum in lecticam me hercule conjecissem, non illam regis Ptolemæi Anicianam. Memini enim cum hominem portarem ad Bajas, Neapoli, octophoro Aniciano, machærophoris centum sequentibus, miros risus nos edere, cum ille ignarus sui comitatus, repente aperuit lecticam, & pæne ille timore, ego risu corrui.* Locus elegans, & qui firmat partim octophorum lecticam esse, partim, quod superius observavi non apertam, verum tectam, & has tectas ab ijs, qui vehebantur potuisse aperiri. De cætero sic fuisse clausas, ut quid foris ageretur, minimè possent cernere. Quomodo hic Ptolemæus nihil scit de comitatu suo certumq; illis machærophoris, priusquam lecticam aperuisset. Liquet autem simul in eadem lectica vectum & Ptolemæum regem, & Ciceronem, nec enim timorem illum ejus alias hic potuisset deprehendere. Deniq; fuisse lecticam non Ciceronis, sed Anicij alicujus, ut opinor, quam propterea *Anicianam* appellavit. Ac fortasse scripsit Cicero non *Marium nostrum in lecticam*, verum *nostram in lecticam*, ut esset manifestior oppositio inter τὸ *nostram* & *Anicianam*, liqueretque, Ciceronem pro se non usum octophoro clausa, sed lectica aperta, ut solebant cordatiores, quippe in qua nil posset istiusmodi accidere Mario, quod acciderat regi Ptolemæo. Nam eodem fere modo scripsit quoq; lib. VII. ep. 1. *Tu modo istam imbecillitatem valetudinis tuæ sustenta, & tuere, ut facis, ut nostras villas obire, & mecum nostra simul lecticula concursare possis.* Delent illud *nostra* cum tamen veteres codices fateantur agnoscere. Sanè si lectica vehi Marius (ad quem hæc epistola est scripta) non eodem debuit cum Cicerone, concursare etiam cum eo non potuit. Videtur enim *concursare* isto loco non solum significare socium itineris præbere, sed & confabulari, colloqui, quoniam præcedit; *docebo profecto, quid sit, humaniter vivere.* Quicquid sit, hoc manifestum est, plures etiam lectica una eademq; vehi consvevisse. Nec fortassis aliter exponi debet illud Juvenalis I. Satyra,

-- -- Dentissima centum
Quadrantes lectica petit, sequiturq; maritum

Lan-

Languida, vel prægnans, & circumducitur uxor.

Ut sit *densissima, plena hero, uxore, liberis*, quod Lubinus censebat. Lecticarum porrò usus vetustissimus in viis erat extra urbem. Ita videmus vel illius juvenis exemplo, qui temporibus Gracchanis iter lectica fecit Romam. Sed & postea Verres & Cicero ipse usi sunt lecticis in peregrinatione, uti constat ex superioribus. Neq; viris modo ea consvetudo, verum multo magis feminis, si faciendum esset iter. Sic enim & Servius uxorem suam gestari facit lectica apud Ciceronem X. ad Atticum ep. 12. Postea res est translata & in urbem, quod sub tempore Julij Cæsaris Lipsius existimat cœpisse. Ubi quidem brevi tempore invaluit adeò, ut is ipse Julius legem scribere cogeretur, promiscuumq; illarum usum tollere. Verba Svetonij cap. 43. *Lecticarum usum, item conchyliatæ, vestis & margaritarum, nisi certis personis & ætatibus, perq; certos dies, ademit.* Eusebius in Chronicis hæc sic exponit. *Prohibitæ lecticis uti margaritisq;, quæ nec viros, nec liberos haberent, & minores essent annis quadraginta.* Quibus verbis intelligimus, legem eam respexisse feminas potissimum, fortassis, quod in viris necdum ita usus lecticarum factus esset frequens, neq; usurparent fere, nisi languidi ac ægrotantes, Cæsare, paucisq; potentioribus exceptis. Videnturq; huc spectare verba Dionis supra etiam laudata, & lib. LVII. *Tiberius adeò male affecto corpore tum erat, ut in lectica operta in curiam illatus fuerit, concessus enim erat viris etiam harum usus, ut qui per valetudinem aliter non possent, eo modo in Senatum adveherentur.* Docet autem Eusebius personas illas certas fuisse, quæ haberent maritos, justoq; matrimonio sublatos liberos. Unde constat, ante usurpasse etiam innuptas, nec has modo, sed & meretriculas. Deinde ne illis quidem omnibus concessum lecticarum usum, sed si excessissent annum quadragesimum ætatis. Qui verò dies illi certi fuerint, per quos concessus mansit usus ille, id Eusebius haud declarat. Ego suspicor, sacrorum & ludorum publicorum dies fuisse. Ac huc traho illud Propertij lib. III.

Colla cave inflectas ad summum obliqua theatrum
Nec lectica tuæ sudet operta moræ

Docet ſanè, his lecticis adire theatra conſveviſſe. Idem firmat Juvenalis Sat. VI.

Vt ſpectet ludos, conducit Ogulnia veſtem,
Conducit comites, ſellam, cervical, amicas.

Equidem hic ſermo eſt de ſella, ſed illius fuit eadem cum lecticæ ratio, & lecticæ loco cœpit uſurpari. Deniq; cum lecticarum uſus promiſcuus prohiberetur, ſellas ſurrogaſſe videntur. Ita factum, ut Tiberij ævo lecticæ mulieribus deſinerent in uſu eſſe ſolis Senatorum uxoribus exceptis. De quo Dio lib. LVII. agens de Libone Druſo. Νοσήσαντα δὲ ἐπὶ θάνατον ἔν τε σκιμποδίῳ καταστέγῳ, ὁποίῳ αἱ τῶν βουλευτῶν γυναῖκες χρῶνται, ἐς τὴν γερουσίαν ἐσεκόμισε. *Cum vero ægrotaret ad mortem, in lectica operta, quali utuntur Senatorum uxores, in Senatum delatus eſt.* Quanquam poſtea per æmulationem harum cœperit revocari. Quo fortaſſe reſpexit Juvenalis, qui ſub Nerone ſcripſit:

Eſt ratio ulterior, magnæ ſi miſit amicæ
Quæ vehitur clauſo latis ſpecularibus antro.

Niſi hanc quoq; velimus Senatoris conjugem fuiſſe, quia magnam nominat amicam. Nam & illa, quam cum viro dicit veniſſe ad petendū ſportulum, fuit Senatoria, lib. I. id quod Scholiaſtes quoq; vetus ibi obſervavit. Quicquid ſit, Domitianus ſaltem uſum earum fœminis probroſis ademit. Svetonius in vita ejus cap. 8. *Probroſis fœminis lecticæ uſum ademit.* Ubi puto non tam meretrices ſignificari per *probroſas fœminas*, ita enim hac locutione minimè fuiſſet opus, & jam ante ipſis fuit hoc prohibitum per legem à Tiberio latam, quam ex nuptis eas, quæ cum alienis conſveviſſent viris, ac ob ſtupra vel adulteria palam eſſent infames. Porrò non in fœminis ſolummodo circa uſum lecticarū obſervatum, ne promiſcuus foret, verum etiam in viris: Diſco ex Svetonio, quando de Claudio c. 28. *Libertorum præcipuè ſuſpexit & Harpocram, cui lectica per urbem vehendi, ſpectaculaq; publicè edendi jus tribuit.* Oſtendit clariſſime hic locus, libertis, etiam Cæſaris, lectica vehi per urbem minimè conceſſum fuiſſe. Solos ergo pertinebat ad ingenuos, ac ne illos quidem omnes, ut jam ex ſuperioribus conjicitur.

citur. Quod si præterea uti ea voluere alij, hoc seorsum impetrare à Principe debuerant, qui nimirum contra latas ea de re leges jus habebat conferendi hujus beneficij. Non tamen ad Consules solos, quod quis suspicari possit eo, quia Mamertinus c. 30. vocat *lecticas consulares*. *Pæne*, inquit, *intra ipsas Palatinæ domus valvas lecticas consulares jussit inferri*. Nam lecticas consulares puto hic accipiendas, quia ijs consules tum vehebantur, non, quod soli consules. Quinimò Chimentellius non lecticas ibi, sed curules sellas putat exponendas. Sed obstare videtur, quod præcedit, *pæne intra ipsas Palatinæ domus valvas*. Nam curules non solū *pæne*, sed *omninò* ac revera intra valvas eas ferebantur. Neq; sedes alia Consulibus in Senatu & Palatio, quod ille ipse testatur. Igitur ibi sermo de lecticis veris, quibus Consules futuri deferebantur ad curiam. Postea demum sequitur de curulibus. *Et cum honori ejus venerationiq; cedentes sedile illud dignitatis amplissimæ recusaremus, suis nos propè manibus impositos mixtus agmini togatorum præire cœpit pedes*. Hic non est *sedile*, quod paulò ante vocavit *lecticam*, nam de alia re agitur. Supra memorabat aditum Consulum ad Palatinam domum, hic verò abitum. Tum erant Consules futuri, nunc confirmati. Quare verba ista puncto etiam majore à superioribus dividi debuerunt. Quanquam ergo Mamertinus dixerit lecticas Consulares, tamen usus earum pertinuit & ad alios, ut Senatores, quod exemplo Senatoris sportulam petentis apud Juvenalem patet. Nec his modo, sed Equitibus etiam, ditioribusq; alijs concessus lecticarum usus, ut exempla docent. Fiebatq; hoc non pompæ semper gratia, sed quandoq; usus alicujus caussâ. Nam & legere in ea, imo scribere etiam solebant. Juvenalis Sat. III.

> — *Ingenti curret super ora Liburno,*
> *Atq; obiter leget, aut scribet, vel dormiet intus.*

De lectica loqui certum est, docetq; præter Scholiastem versus sequens ipsius Juvenalis, quem adducam in sequentibus. Igitur hic quærat aliquis, qui scribere potuerit, cum in ea cubarent, quod superius est dictum, ut cubarent resupini? Verum non existimo, fuisse perpetuum ut jacerent resupini, contra viros præsertim in

ſiniſtrum paulo inclinatos cubuiſſe latus, quomodo & alias ſolebant cubantes legere ac ſcribere in lectis, ut teſtatur Svetonius in Auguſto c.78. & ibi Caſaubonus, ut nil miri, vel inſoliti hic cogitari debeat. Docet autem Juvenalis, non modo legere ac ſcribere, ſed & dormire in lecticis ſveviſſe, additq; cauſſam,

Namq; facit ſomnum clauſa lectica feneſtra.

Dicit, ſomnum conciliari, ſi claudatur feneſtra, obducto ſcilicet velo, credo, quod ſic fierent obſcura intus omnia, & tenebris nocturnis ſimilia. Solebant & lecticis uti ſui occultandi gratia. Quomodo de Antonio Tullius Philipp. II. *Obviam ei proceſſit magna ſanè multitudo. At iſte operta lectica latus eſt per oppidum, ut mortuus.* Noluit à quoquam ſalutari, propterea ſe intra clauſam abdit lecticam. Similiter clientem ſuum Cæſar abdit intra lecticam. Svetonius c.71. *Maſintham nobilem juvenem & abſtrahentibus ſtatim eripuit, occultavitq; apud ſe diu: & mox ex prætura proficiſcens in Hiſpaniam, inter officia ſtatim proſequentium faſcesq; lictorum lectica ſua avexit.* Videntur & in noxiis hoc obſervaſſe, quando trahebantur ad ſupplicium, præſertim ſi fortunæ conſpectioris eſſent. Tacitus III. An. c.14. de Piſone, parricidij inſimulato. *Igitur inditus lecticæ & à tribuno prætoriæ cohortis deductus eſt, vario rumore cuſtos ſalutis an mortis exactor ſequeretur.* Hic aliqui credunt Piſonem lecticæ inditum abſtrahi ad ſupplicium capitale, quod non potuiſſent, ſi non interdum ſic fuiſſet receptum. Ægrotantes vectos lecticis, alias jam demonſtravi. Tacitus de Libone II. Anal. cap.29. *Die ſenatus metu & ægritudine feſſus, ſive, ut tradidere quidam, ſimulato morbo, lectica delatus ad fores curiæ.* Nota, non in ipſam curiam, ſed ad fores curiæ ſic delatos. Debetq; hinc exponi Dio, quando rem eandem explicans lib. LVII. ſic ait: Νοσήσαντα τὸ ἐπὶ θάνατον ἔν τε σκιμποδίῳ καλαςέγῳ ἐς τὴν γερουσίαν ἐσεκόμισε. *Cum vero ægrotaret ad mortem, in lectica operta in Senatum delatus eſt.* Illud ἐς τὴν γερουσίαν non ſic debet accipi, quaſi lectica ejus collocata fuerit in medio Senatu, ſed ut Tacitus explicavit, qui propterea in ſequentibus *innixum fratri* dixit. Neq; aliter intelligo eundem, quando de Tiberio ſimilima locutione lib. LVII. οὕτω γάρ τοι κακῶς διέκειτο,

ὥςε

ὥστε ἐν σκιμποδίῳ κατακείμενος ἐς τὸ συνέδριον ἐσκομισθῆναι. *Adeo male affecto corpore tum erat, ut in lectica operta in curiam illatus fuerit.* Lectica latum arbitror non in ipſam curiam, ſed ad ejus fores, nam in ipſam quidem ferri quenquam, receptum non fuiſſe puto. Sed hi quidem ægrotantes uſi lecticis, quia pedibus incedere haud poterant. Alij id faciebant eo, ut hoc motu recuperarent valetudinem. Ut phthiſici, quibus ſvadet Celſus lib. III. c. 22. Verba ejus poſt recenſionem aliorum: *Si navigationem aliqua res prohibet, lectica, vel alio modo corpus dimovendum eſt.* Alexander Trallianus etiam hydropicis commendat lib. IX. Κίνησις δὲ εἴπερ τι ἄλλο, τοῖς ὑδεριῶσι συμβάλλεται, καὶ μάλιστα ἡ διὰ θαλάσσης, καὶ ἵππου, καὶ λεκτικίου. *Motus, ſi quid aliud, hydropicis conducit, præcipue qui fit per mare, eqvum, & lecticam.* Quibus verbis ſimul diſcimus, recentiores Græos appellaſſe λεκτίκιον, quod Latini *lecticam.* Alij prævenire hac exercitatione morbos quærebant. Quanquam in multis fuerit mollitiei ac luxuriæ prætextus iſte. Unde Seneca de Brev. vitæ c. 12. *Nec illos quidem inter otioſos numeraveris, qui ſella ſe & lectica huc & illuc ferunt, & ad geſtationum ſuarum, quaſi deſerere illas non liceat, horas occurrunt.* Ac hæ quidem ſunt lecticæ, quarum inter inſtrumenta geſtationum ſive in urbe, ſive extra eam in vijs itineribusq; crebro veteres injiciunt mentionem. At præter has habuerunt foris quidem lecticas militares, domi vero lucubratorias & funebres. Lecticarum militarium vetus mentio, longeq; ante, quam in urbe cœperunt innoteſcere. Pertinebantq; ad duces fere ægros ex vulneribus, vel cauſſis alijs. Ita Cn. Scipio tragula confixus in aciem delatus eſt lectica. Livius lib. XXIV. c. 42. *Ibi iterum Scipio lecticula in aciem illatus conflixit.* Et jam ante bello Punico primo etiam in prælie navali uſus eſt Lutalius. Attilius de eo apud Valerium Maximum lib. II. c. 3. *Conſulem* (Lutalium) *ea pugna in lectica claudum jacuiſſe, ſe autem omnibus imperatoriis partibus functum.* Non erant hæ lecticæ, quales poſtea in uſu eſſe cœperunt, ſed planè rudes & tumultuariæ, lecto in colligatos quoquo modo aſſeres conjecto. Quali genere jam olim uſi etiam in urbe, ſi qui ægroti neceſſario in publicum venire deberent. Auctot virorum illuſtrium de Ap-

pio

pio Claudio Cæco. *Qvum de pace Pyrrhi ageretur, & gratia potentum per legatum Cyneam pretio quæreretur, senex & cæcus lectica in Senatum latus turpissimas conditiones magnifica oratione discussit.* Nulla cogitari hic lectica debet, qualem in superioribus descripsimus, sed subitaria, & in hunc unum diem parata. Plutarchus rem commemorans eandem in vita Pyrrhi ita habet: Ἔνθα δὴ Κλαύδιος Ἄππιος ἀνὴρ ἐπιφανής, ὑπὸ δὲ γήρως ἅμα καὶ πηρώσεως ὀμμάτων, ἀπειρηκὼς πρὸς τὴν πολιτείαν καὶ πεπαυμένος, ἐπαγγελλομένων τότε τῶν παρὰ τοῦ βασιλέως, καὶ λόγου κατασχόντος ὡς μέλλει ψηφίζεσθαι τὰς διαλύσεις ἡ σύγκλητος, οὐκ ἐκαρτέρησεν, ἀλλὰ τοὺς θεράποντας ἄρασθαι κελεύσας αὐτὸν, ἐκομίζετο πρὸς τὸ βουλευτήριον ἐν φορείῳ δι' ἀγορᾶς. Γινόμενον δὲ πρὸς ταῖς θύραις, οἱ μὲν παῖδες ἅμα τοῖς γαμβροῖς ὑπολαβόντες καὶ περισχόντες εἰσῆγον. *Appius Claudius, clarus vir, qui senectutis & cæcitatis causa fatiscens, republica abstinebat, accepta regis legatione, & rumore dilato, decreturum Senatum pacem, non potuit sibi temperare quin servis juberet, ut tollerent se & lectica per forum deportarent in curiam. Vt ad valvas pervenit, exceperunt eum filij pariter ac generi, cingentesq; latera ejus introduxerunt.* Quod auctor Latinus vocavit *lecticam*, id Plutarchus nominavit φορεῖον, hoc est qualecunque instrumentum, quo quis possit gestari. Unde quoque generali voce *gestatorij* exponitur in Onomastico Argentoratensi. *Gestatorium*, φορεῖον. Dicit autem isto gestatorio deportatum non in ipsam curiam, sed ad valvas ejus, sive januam, tum sustentatum à filijs generisq;, qui eum tenebant ulnis complectentes latera & tergum, & humeris subeuntes armos brachiaq; ejus. Hic enim est ὑπολαμβάνειν & περιέχειν, non *excipere*, & *latera alicujus cingere*, quod interpres putavit. Quod propterea notamus, ut & confirmemus, quæ de consvetudine hac diximus in præcedentibus, & simul Auctoris Latini verba non aliter accipienda esse ostendamus. Nam *latus in Senatum*, non significat in ipsam curiam, sed ad fores, πρὸς τὰς θύρας, ut Plutarchus loquitur. Deniq; à servis suis dicit gestatum, quo simul cognoscimus, etiam ad hoc genus homines adhiberi consvevisse. Meminit ejusmodi lecticæ etiam Livius in Atinij historia lib. II. c. 36. *Consensu inde haud dubio omnium qui aderat, in forum ad Consules lectica defertur.* Cicero sic habet

lib. I.

lib. I. Divin. *Illum etiam debilem factum rem ad amicos detulisse, quorum de sententia lecticula in curiam esse delatum.* Vocat *lecticulam* tanquam vilem, & subitariam. Tali utebantur etiam in bello, videturq; habuisse Augustus in acie Philippensi. Lactantius profectò lib. lib. II. c. 7. *Cum bello civili Brutiano implicitus gravi morbo, abstinere prælio statuisset: medico ejus Artorio Minervæ species obversata est, monens, ne propter corporis imbecillitatem castris se contineret Cæsar. Itaq; in aciem lectica illatus est.* Similiter Valerius Maximus lib. I. c. 7. eandem rem exponens: *Quod cum Cæsar audisset, lectica se deferri in aciem jussit: ubi dum supra vires corporis pro adipiscenda victoria excubat, castra ejus à Bruto capta sunt.* Uterq; lectica delatum scribit in aciem. Ea porrò tumultuaria fuisse videtur, quia vera mansit in castris, & ab hostibus confossa discerptaq; est. Svetonius c. 91. *Philippensi acie quamvis statuisset non egredi tabernaculo, propter valetudinem, egressus est tamen, amici somnio monitus: cessitq; res prospere, quando captis castris, lectica ejus, quasi ibi cubans remansisset, concursu hostium confossa atq; lacerata est.* Curtius ad differentiam lecticarum cæterarum has nominatim vocat *militares.* Verba ejus extant lib. VII. c. 6. de Alexandro: *Castris inde motis lectica ferebatur militari, quam pro se quisq; eques pedesq; subire certabant.* Quibus verbis simul cognoscimus, quod & in superioribus est observatum, etiam hoc lecticarum genus non per jumenta, verum homines solitum gestari. Domi habuere *lecticas lucubratorias.* Sic enim Svetonius appellat in Augusto c. 78. *A cœna se in lecticulam lucubratoriam recipiebat. Ibi donec residua diurni actus conficeret, ad multam noctem permanebat.* Hæ lecticæ non fuerunt portatiles, sed eodem fixæ stabant loco, unico huic fini, ut in ijs recumbentes lectioni, meditationi, scriptioni dare operam commodius possent. Nec à lectis differebant alijs, unde *lecti* quoq; vocabantur. Plin. V. ep. 5. *C. quidem Fannius quod accidit, multo ante præsensit. Visus est sibi per nocturnam quietem jacere in lectulo suo, compositus in habitum studentis.* Lectus Plinij, in quo studebat Fannius, est lecticula lucubratoria Svetonij, in qua actus diurnos conficiebat Augustus. Itaq; lecticæ illæ fuerunt lecti, non tamen

 tricli-

triclinares, nec dormitorij, sed studijs dicati, constitutiq; in Musæis. Gellius *scimpodia Græciensia* vocavit lib. XIX. c. 10. *Memini me quondam ad Frontonem Cornelium pedes tunc graviter ægrum ire visere, atq; ibi qui introducti sumus, offendimus eum cubantem in scimpodio Græcensi, circum undiq; sedentibus multis, doctrina, aut genere, aut fortuna nobilibus viris.* Lipsius lib. 1. Elect. c. 191. agens de hoc scimpodio. *Non aliud, quam lecticulam capio, in qua Romano ritu etiam domi jacebant.* Potest quidem videri propter pedum ægritudinem usus eo, verum pertinebat simul & ad studia, horum enim caussa vel præcipuè adire ipsum tam frequenter solebant, ut ex alijs Gellij locis intelligitur. Et ἱερὸν σκίμποδα vocavit Aristophanis in Nebulis, ubi Socrates Strephiadem in eo facit exercentem litteras, & componentem sese ad discendum. Scholiastes ibi: Τὸν κράβατον σκίμποδα λέγουσιν Ἀττικοί. Οἱ δέ φασι σκιμπόδιον. Vides σκιμπόδιον, seu scimpodium Gellij esse σκίμποδα, hoc est κράβατον, sive lectum. Supersunt funebres lecticæ, id est eæ, quibus funera solebant efferri. Nam lecticas seu lecticulas vocasse gestatoria instrumenta, super quæ collocata defunctorum, præcipue honoratiorum, fuerunt cadavera, cognoscimus vel ex Nepote, qui sic vitæ Attici c. 22. *Elatus est in lecticula, ut ipse præscripserat, sine ulla pompa funebri.* Fuerunt porrò hæ lecticæ non multum diversæ ab istis, quas deinde usurpare cœperunt in urbe, ac à nobis sunt expositæ in superioribus. Demonstravi hoc jam ante, joco Martialis, exemploq; bubulci apud Gellium. Addo nunc & verba Ciceronis ex Philippica II. ubi de Antonio: *At iste operta lectica latus est per oppidum, ut mortuus.* Possit quis hinc suspicari, eas funebras lecticas si non omnes, saltem aliquas fuisse opertas. Videturq; magis hinc probari, quam ex loco Dionis Cassij, quam pro hac sententia adducunt viri docti. Nam is quidem nihil docet, quam Sextum Condianum lapsum equo simulasse mortem, mox arietem pro se efferri ac comburi curasse. Verba ipsa: Καὶ αὐτὸς μὲν ἀφανὴς ἐγένετο. κριὸς δὲ σῶμα ἐς λάρνακα ἀντ' αὐτοῦ ἐμβληθὲν ἐκαύθη. Hic nil dicitur de lectica tecta, seu operta. Λάρναξ sanè non significat, sed *capulum*, vel ut Horatius appellat lib. I. Sat. 8. *arcam*. Et potuit etiam in aperta lectica

ctica efferri aries, sed velatus. Nec videntur unquam aliter fecisse. Lectica semper erat aperta, cadaver verò defuncti modo conspicuum, modo tectum velatumq;. Neq; Cicero diversum docet, quippe qui in verbis, *ut mortuus*, non tam respexit ad lecticam opertam, quam lecticam in commune, illamq; Antonij in ea occultationem, silentium, ac immobilitatem, de qua in superioribus jam dixi. Ut proinde sine ratione credi arbitremur, funera etiam tectis lecticis interdum elata. Aliæ namq; tectæ lecticæ, alia tecta funera. Hæc nota veteribus, & memorata, illa nunquam, quod ego quidem observaverim. Nam & Gellij locus de adolescente misso ex Asia, & lectica iter faciente nihil amplius monstrare potest, quam præmissus Ciceronis, si vel maximè, quod tamen dubium est, concedamus, lecticam eam fuisse non apertam, verum tectam. Sed de lecticis funebribus ab aliis est actum, itaq; ad basternas num progredimur.

Cap. VI.
De Basternis.

Basterna non trahitur, sed gestatur. Vossius revellitur. Unde dicta sit. Marcellus Donatus rejicitur. Recentioris est inventi. Palladij ætas. Basterna gestatur à jumentis vel burdonibus. Burdones qui. Dion. Gothofredus bis notatur. Βορτὸν, οἱ Βορδόνιοι. *Basilica emendantur. Manni ad basternas. Onomasticon Danielis corrigitur. Turnebus rejicitur. Fuit tecta basterna. Isidorus contra Salmasium emendatur. Lectica mannalis. Manni qui. Isidorus denuò emendatur. Burici.* Βούριχοι. *Scholiastes Cruquij notatur. Hinnulus. Ad basternam gestandam duo adhibita jumenta. Basternæ pendebant inter amites. Semper fuerunt clausæ. Caveæ basternarum. Erasmus notatur, & Hieronymus exponitur. Stramenta in basternis. Isidorus explicatur. Epigrammatis veteris lectio dubia. Basternæ pro solis matronis pudicis, in plateis. Eda, seda. Glossæ Isidori emendantur & explicantur. Basternæ pars ædium.*

INter gestatoria vehicula sunt etiam basternæ. Isidorus: *Basterna, vehiculum itineris, quasi via sterna, mollibus stramentis est posita,*

à duobus animalibus deportatur. Clare dicit non trahi ducive, ſed deportari. Et mox demonſtrabo pluribus. Ut non ſatis cautè Voſſius ſic ſcripſerit in Etymol. *Baſterna in eo à lectica veterum differebat, quod illa ferretur à ſervis, hæc traheretur à burdonibus.* Neq; enim uſquam tracta legitur, ſed portata. Quando Iſidorus ait ſic vocatam, *quaſi viæ ſterna*, ſine dubio nugatur. Ecquid enim illud *ſterna*? Num à *ſterno*, quia ſtrata mollibus ſtramentis? Ita *ſtrata* potius debuiſſet dici. Deinde *Ba* ex *viæ* quoq; difficulter naſci potuit. Ut longè verior ſit ſententia Salmaſij, qui vocem ait eſſe Græcanicæ originis, ac φορεῖον, ſeu *geſtamen* ſignificare, quoniam geratur. Verba ejus ad Lampridij Heliogabalum c. 21. *Quicquid ferendo eſt, βαςὸν eſt dictum: unde verbum βαςάζειν. A baſto igitur baſterna, hoc eſt φορεῖον.* Convenit & Voſſius, qui ſimul pro βαςάζειν Græcos recentiores ait dixiſſe βαςάνειν & βαςεῖν. A quo βαςεῖν, ſeu βαςῶ ſit *baſterna*, ſicut à *luceo, lucerna*, à *cavo, caverna*. Neq; audiendus Marcellus Donatus videtur, qui à Baſtarnis, gente Sarmatica exiſtimat accepiſſe nomen, quoniam fortaſſe ipſis ante fuerit in uſu. Nam vehicula nunquam *baſtarnæ*, ſed *baſternæ* ſcripta leguntur. Quicquid vero ſit de baſternarum voce res inventionis eſt recentioris: apud vetuſtiores enim nemo eas nominavit. Primus, apud quem leguntur, Palladius videtur eſſe, qui ſic habet libro VII. t. 2. *A tergo vero ejusdem vehiculi duo breviſſimi temones figurantur, velut amites baſternarum.* Palladium æqualem Plinio & Fabio Quintiliano facit Chriſtophorus Mylæus lib. V. Hiſtoriæ ſcribendæ. Johannes Jacobus Friſius conjicit in tempora Hadriani: quo cum facere Volaterranus videtur, qui eum proxime poſt Pliniana tempora vixiſſe tradit. Quare iſta ætate primum invaluerit notitia baſternarum, neceſſe eſt. Nemo certe ante illa tempora, quod ſciam, memoravit. Fuit autem alia baſterna, & alia lectica, quia hanc portabant ſemper homines, ut dixi, non baſternam. Baſterna enim portabatur à jumentis. Carmen vetus de baſterna:

Hanc geminus portat duplici ſub robore burdo.

Docet

Docet manifeſtè, portari, non tamen à lecticariis hominibus, ut lecticas ſellasve, ſed burdonibus. Sunt verò *burdones*, qvi Latinis vetuſtioribus *muli*, niſi qvod eſſent ex eqvo & aſina, cum muli propriè ex aſino & eqva. Iſidorus lib. XII. cap. 2. *In animantibus bigenera dicuntur, quæ ex diverſis naſcuntur, ut mulus ex equa & aſino, burdo ex equo & aſina.* In Gloſſario veteri eſt *vurdo* transmutatione litterarum, qvod & in aliis conſvevit fieri, ut alibi oſtendemus. Ἡμίονος ἐξ ἵππου θηλίας καὶ ὄνου, *mulus, vurdo.* Onomaſticon Argentoratenſe: *Burdo,* ἡμίονος. Atq; hinc burdonum mentio in l. 49. ff. de Legat. III. ubi Ulpianus: *Item, legato continentur mancipia, puta lecticarii, vel lectica, vel ſella, vel burdones.* Gothofredus putat, pertinuiſſe ad lecticas, qvia proximè præcedit mentio de illis, hincqve colligit, etiam burdonibus aliqvando portatas, lib. II. Conjectur. Sed eſt falſa hæc ſententia, ſi lecticam veterem intelligas, & non eam, de qva hic eſt ſermo. Nam & iſta per lecticam aliqvando ſolet explicari. Neq; melius, qvod habet de vehiculo in Aureis ex Seneca, pag. m. 107. *Lipſius colligit, jumenta nunquam ad lecticam pertinuiſſe: Quod tamen lib. II. Conject. in hujus* (Senecæ ep. III.) *loci explicatione videor quodammodo confirmaſſe ex l. Item, legato 49. ff. de Legat. III. niſi, ſi in illa lege burdones referendi ſint non ad lecticam, non ad ſellam, ſed ad vehicula.* Non intelliguntur hic burdones ad vehicula, ſed ad baſternas, qvarum uſus tum inter mulieres increbuit. Græci recentiores βορδονίους appellarunt, ſive βορδονίους, nec intellexerunt, niſi mulos. Itaqve, qvod in l. 64. ff. de Leg. III. ex Juliano ita proponitur: *Mulorum appellatione etiam mulæ continentur:* Id Græci ſic verterunt, teſte Cujacio lib. XI. Obſerv. cap. 16. Τῷ λεγάτῳ τῶν βορδονίων καὶ αἱ μοῦλαι περιέχονται. Βορδόνιοι manifeſtè, qvi Latinis *muli.* Qvanqvam malim βορδονίων ſcribere apud Cujacium, qvomodo eſt & in Synopſi Baſilicῶν XLIV. t. 3. cap. 58. niſi qvod κορδονιῶν vitioſè habeat, pro βορδονίων, nam κορδονιῶν eſt nihili. Burdones igitur ſeu muli ſunt, qvi baſternas portabant. Memorantur tamen manni etiam in eis, Inde namq; legitur in Gloſſis Iſidori: *Baſterna, tecta mannalis.* Ita ibi corrigit Clariſſimus Salmaſius, cum ante *manualis* haberetur. Fuit idem vitium in Onomaſtico veteri Petri Danielis, cujus meminit

minit Turnebus XXVIII. Adverſ. cap. 5. induxitqve virum ſummum in errorem, ut geſtatam manibus exiſtimaret. Verba ejus: *Baſterna, tecta manualis. Lecticam puto dici tectam, quæ manibus hominum portabatur, non dorſo jumentorum geſtabatur.* Fallitur Turnebus, qvando manibus geſtatam baſternam putavit, qvod abundè liqvet ex ſuperioribus. Ergo legere non *manualis*, ſed *mannalis* debuit. Salmaſius: *Iſidorus in Gloſſis baſternam exponit tectam mannalem, & ſic vocat baſternam vel lecticam tectam, quæ à mannis portabatur.* Putavit porro *tectam* abſolutè dictam in Gloſſis, pro *tecta lectica.* Qvod mihi qvidem durum valde videtur. Ecqvis enim de *lectica* ſtatim cogitet, qvi *tectam* audit? Potius opinor *lectam* fuiſſe in antiqvo libro, qvod cum ignoraret, ſciolum feciſſe *tectam*. Porro, *lecta* eſt compendium *lecticæ*, qvomodo ſcimus factum in ducentis locis aliis. Et rectè dicitur *lectica mannalis* ad differentiam *lecticæ* ſic ſimpliciter vocatæ, in qva manni nulli. Neq; puto valere, ſi pro altera ſcriptura laudes etiam Onomaſticum Danielis, cum id videatur illud ipſum, qvod Iſidori Gloſſas poſtea nominavere. Cæterum, *mannalis* dicta eſt à *mannis*. Manni porro ſunt eqvuli, ſeu eqvi minuti. Iſidorus: *Mannus, equus brevior eſt, quem vulgo buricum vel buricium vocant.* Ita ibi lego, pro *brunitum* & *brunitium*, qvod habent editi. *Buricos* expoſuit & Hieronymus in Eccleſ. cap. 10. *Vias publicas mannibus terunt, quos vulgo buricos appellant:* Ubi *mannibus* poſuit pro *mannis*. Sic in Gloſſis Iſidori legitur: *Mannus, buricus. Mannulus, caballus buricus.* At *buricius* eſt inſertione vocalis, ſicut fit & in aliis. Græcis pariter ſunt βούριχοι. Gloſſæ veteres: *Mannis,* βουρίχοις. Ita rectè habet prima Stephani editio, non βουῤῥίχοις, uti Voſſio citatum. Burici autem ſeu burichi ſunt eqvuli, ut docent Iſidori Gloſſæ, ipſeq; Iſidorus. Igitur & manni erunt tales. Commentator vetus Cruqvii, ad Horat. Carm. III. od. 27. *Mannos, equos parvos, burdos, ſive buridos.* Item Epod. 4. *Notat Menam nimis mollem & delicatum, qui non pedibus iter ad ſuos agros faceret, ſed equis, non quibuslibet, ſed mannis, quod eſt virorum principum. Manni autem equi ſunt, quos vulgo burdones vel burichos nominamus.* Utrobiq; mannos eqvos vocat. Et tamen, qvod mireris, nunc *burdos*, nunc *burdones*

nes dicit nominari. Nam *burdones* non ſunt eqvi, verum muli, ut ſuperius oſtenſum. Nec fortaſſis aliter intelligendi *burdi*, qvia vox conſvevit flecti nunc in tertia, nunc in ſecunda declinatione; Qvomodo dixerunt *ludius* & *ludio*, *lanius* & *lanio*, *pavus* & *pavo*, *ſcorpius* & *ſcorpio*. Niſi putamus mannos dictos eqvos, non qvod eſſent plenè integrèq; tales, ſed qvod proximè ad eos accederent. Nempe, qvi ex eqvo aſinaqve naſcebantur, magis referebant eqvos, aures enim habebant eqvinas, non aſininas. Varro lib. II. R.R. cap. 8. *Hinnus qui appellatur, eſt ex equo & aſina, minor, quam mulus, corpore, plerumque rubicundior, auribus ut equinis.* Nota, *hinnum* dictum veteribus, qvi recentioribus eſt *burdo*. Porro, *hinni* nomen eſt à Græco ἴννος, qvod parvum notat eqvum. Phavorinus: Ἶννοι αἱ κολοβοὶ τῶν ἵππων. *Hinni, qui ex equis pumili ſunt.* Inde Columella lib. VI. cap. 37. *Qui ex equo & aſina concepti generantur, à patre nomen traxerunt, quod hinni vocantur.* Sicut ergo nati ex eqvo & aſina dicti *hinni*, ſic, qvod denotabat idem, eqvi ſive *equuli*, cum præſertim aures haberent eqvinas, poſtea *burdi* & *burdones*; Iidem tamen nuncupati *muli* qvoqve, qvoniam non pleni erant eqvi. Tum & Gallicum in iis nomen cœpit uſurpari, vocatiqve ſunt *manni*. Nam à Gallis eam eſſe vocem docet P. Conſentius, qvando ait: *Omne peregrinum, ſiquidem id jam receptum eſt, ut Gallorum manni.* Manni porro poſtea *burici* vel *burichi*. Ut lectica mannalis non ſit alia, qvam qvæ geſtata fuerit à burdonibus, qvia manni, burdones, burdi, burici, burichi ſunt ejusdem generis, hinni nempe, ſeu parvi eqvuli, muli tamen, qvia geniti ex aſina eqvoqve. Videnturqve genus hoc adhibuiſſe eo libentius, qvod, cum eſſet minus, pumilumqve, mollius incederet, minoreqve ambularet gradu. Et notavit gradum talem auctor Epigrammatis vetuſti, in his burdis ſeu burdonibus, qvando ait:

Provehit & modico pendula ſepta gradu.

Sed qvot tandem animalia ejusmodi habuere ad baſternam qvamlibet? Non niſi duo, qvorum unus antecedebat, alter ſeqvebatur. Baſterna erat in medio tignis ſuſpenſa duobus, qvæ utrinqve ad latera burdonum erant firmata, eo plane modo, ſicut

ſicut eſt receptum in lecticis noſtris, qvas Germani mei Senf- ten / Galli *litiere* nuncupant. Iſidorus: *Baſterna vehiculum à duobus animalibus deportatur.* Dictus auctor Epigrammatis de baſterna:

Hanc geminus portat duplici ſub robore burdo.

Clarè dicit portatam à *burdone gemino*, & portatam *duplici robore.* Ubi per *robur duplex* nihil aliud intelligit, qvam aſſeres duplices ſive duos ex robore, à baſterna ante retroqve procedentes, & claudentes latera burdonum, unum latus dextrum, alterum latus ſiniſtrum. *Amites baſternarum* appellavit Palladius lib. VII. t. 2. *A tergo verò ejusdem vehiculi duo breviſſimi temones figurantur, velut amites baſternarum.* Comparat temones iſtos amitibus baſternarum, qvia erant à tergo, non qvod baſternæ à tergo tantum haberent, ſed qvod etiam à tergo; Reliqva vehicula habebant temones tantum à fronte, baſternæ etiam à tergo. Deinde, qvia erant duo, unus nempe ab uno, alter ab altero latere, nec enim duo à tergo aliter intelliguntur. Unde liqvet, qvod ſuperius ajebam, in baſternis burdones inter hos temones, ſive, ut appellat Palladius, amites, ambulaſſe, ambulaſſe autem unum à fronte, alterum à tergo baſternæ, qvia illæ amites à tergo qvoqve, nec tamen à ſolo tergo, qvia breves, ut procedere ultra burdonem unum non potuerint. Inter has amites baſterna ipſa erat ſuſpenſa, unde *pendulam* vocavit dictus ſæpe auctor Epigrammatis:

Provehit & modico pendula ſepta gradu.

Cæterum, baſterna ipſa nunqvam aperta, ſemper clauſa fuiſſe videtur, qvæ ſecunda ejus à lecticis fuit differentia. Lecticæ multæ erant apertæ, baſterna nulla. Certè, ubicunqve baſternarum mentio, ibi clauſæ leguntur. Ideo in Epigrammate baſterna, *ſepta,* qvia tecta & occluſa. Et *claudere* matronas dicitur.

Aurea matronas claudit baſterna pudicas.

Deniqve ita continere, ut nemo ipſas, ipſæ neminem in eis qveant videre. *Proviſum eſt cautè, ne per loca publica pergens*

Fucetur, viſis caſta marita locis.

Ex

Ex eadem caussa Hieronymus vocavit *caveas*, in Epist. ad Eustochium. *Pracedit caveas basternarum ordo semivirorum.* Erasmus sic exponit: *Basternas appellavit caveas, quod cancellata speciem prabeant cavearum.* Putavit basternas fuisse cancellatas, id est ex lignis cancellatim seu decussatim collocatis junctas & compositas: quomodo avicularum caveæ interdum componuntur. At non ea B. Patris sententia. Caveas dixit, non quod essent cancellatæ, sed quod clauderent mulieres & matronas, sicut feræ caveis claudebantur de quibus Claudianus Pan. III. in laud. Stilic. v. 322. Et sic ipse postea exponir. Respexit huc & Scholiastes vetus Juvenalis, quando verba ejus Sat. IV. *qua vehitur clauso latis specularibus antro,* explicans, sic ait, uti legitur in MS. Vossiano. *Est basterna vehiculum, unde speculabantur matrona.* Nam *antrum clausum* de basterna accepit. Basternæ igitur, quantum scimus, semper claussæ, nunquam apertæ, de cætero fortassis non multum dissimiles lecticis, unde & lecticæ, sed ad differentiam aliarum, mannales dictæ, sicut ego quidem colligo ex Glossis Isidori. Neq; dubito per hanc ipsam caussam, quin cubuerint in eis, non vero sederint, ut fit in hodiernis. Ac fortassis ideò & *stramenta mollia* in eis memoravit Isidorus. *Basterna mollibus stramentis est posita* inquit. Nam *stramenta* hic accipienda non sunt, de vulgaribus, quæ ex frumenti culmis, hoc enim non convenit elegantiæ ac dignitati basternarum, sed de stratis, hoc est toralibus & pulvinis, unde quoq; *mollia stramenta* nominavit. Stramenta ex culmis omnia ejusdem generis, nec alia alijs molliora, ut in eis hoc epitheto vix opus fuerit. Non sic pulvini & toralia, quæ hac parte inter se differunt plurimum. Dixit ergò *mollia* stramenta, quia pulvinos in eis habuerunt molles atq; delicatos. Habuerunt quoq; ornamenta sua, quod ex sæpè dicto Epigrammate colligimus, quo aurea commemoratur.

Aurea matronas claudit basterna pudicas,
Qua radians latum gestat utrumq; latus.

Si hæc aurea fuit, aliæ minores vilioresq; ornatus sine dubio habuere. Sed quid est, quod dicitur, *gestat latus utrumq; latum?* Ita enim legitur id Epigramma editum à Vossio in Etimologico. Puto

emendandum ad modum eum, quo est proditum Pignorio in de Servis p. 209. nam Pithœi quidem codicem, unde depromptum est, videre non licuit. Sic autem ipse.

Quæ radians patulum gestat utrimq; latus.

Patulum latus appellare videtur non, quod non esset clausum, hoc enim superioribus adversum foret, sed quod esset laxum spaciosumque, nam est verisimile, ut in lecticis, ita in basternis laxitatem commendatam. Et hæ quidem sunt basternæ. Pertinebant autem ad mulieres, easq; solas, in quo fuit tertia earum à lecticis differentia. Nusquam certè viros legas vectos basternis. At de mulieribus, præcipuè matronis, Epigramma in superioribus:

Aurea matronas claudit basterna pudicas.

Ita Ammianus lib. XIV. *Matronæ complures opertis capitibus & basternis per latera civitatis cuncta discurrunt.* Scholiastes Juvenalis in superius laudatis verbis: *Basterna vehiculum, unde speculabantur matronæ.* Matronarum ergo vehiculum basterna fuit, eorumq; castarum, uti Epigramma docet, quæ iccircò utebantur basternis, quod essent clausæ, nec eas conspectui aliorum præberent, sicut idem Epigramma testatur. Utebantur verò his basternis sicuti lecticis, quando procedendum fuit in publicum. Ideò Ammianus ijs ait in superioribus, *per latera civitatis discurrisse*. Et in Epigrammate *per loca publica* basternis *pergere* dicuntur. An & extra urbem? Dubitare propè nequeo, cum habuerint lecticas, quæ majori cum difficultate gestabantur. Et firmare B. Hieronymus videtur. Satis de basternis. Addam tamen unicum, quod observo legi in Glossis Isidori, isto modo: *Eda, basterna.* Hic basterna, *eda* nominatur. Sed quid eda sit, non dixerim. Vulcanius in Notis ad hæc verba solum ita scribit: *alias exedra.* Nam ostendit satis, an in libris aliàs reperiatur *exedra* pro *eda*, num vero *eda* sit, quod alias vocari *exedra* consvevit. Exedrarum mentio apud Vitruvium lib. VI. c. 5. ubi Philander exponit *cellas ad colloquendum aut meridiandum*, & in testimonium adducit locum Ciceronis, ex de Oratore III. At hæ nil ad basternas nostras. Quid dicemus? Puto Glossatorem scripsisse non *eda*, verum *seda*. *Seda* locus est, in

in quo consident, qui & *sedes*. *Seddam* etiam dixere. *Sessionem* appellavit Cicero de Fin. lib. V. *Hic Speusippus, hic Xenocrates, hic ejus auditor Polemo: cujus ipsa illa sessio fuit, quam videmus.* Porrò *sessio* est *exedra*, ut rectè docet Chimentellius pag. 111. ac sic sedes quoque, item sedda, vel seda. *Sessionem* ait, *pro exedra accipio, aut sede, vel loco sedendi, quomodo Latinis ambulatio, cœnatio, gestatio pro loco ipso, non pro actu ambulandi, cœnandi, gestandi, quandoq; sumitur.* Talem exedram, quæ & seda, existimo vocatam quoq; basternam. Nam basternæ non tantum sunt vehicula, sed & partes quædam ædium, quas projecta sive mœniana vocant. Observavit Cujacius lib. XIII. Observ. c. 30. *Græci*, ait, *in l. 1. de Serv. Urb. protecta basternas, projecta, sive mœniana solaria interpretantur.* Hæc protecta seu projecta exedræ & sedæ si in eis more ante indicato considerent.

Cap. VII.

De Traheis.

Traheæ, trahæ fuere sine rotis. Trahere quid proprie. Tragæ, tragulæ, traculæ. Iornandis vetus lectio contra Savaronem defensa. Ἕλκηθρον, Χαμοῦλκος. *Glossæ veteres emendantur. Sclodia. Iac. Gothofredus notatur. Stludia. Chamulcus.* Κέστρον. *Traduco.* Σλωίκη. *Figura trahæ. Iumenta ad ipsam. Usus in agris, & ad exterenda frumenta. Tribula. Columella emendatur. Virgilij lectio vetus contra Eopthræi conjecturam defensa. Plostellum pœnicum. Assis pro axis. Asser. Gellij vetus lectio stabilita. Traharum usus in glacie. Sangi.* Σλωίκη. *Hesychius & Pollux explicantur, & hujus interpres notatur.* Ὁλκοὶ.

EXposuimus gestatoria vehicula, progredimur proinde ad tractoria, id est ea, quæ non gestantur, verum promoventur attractu. Horum aliqua sunt destituta rotis, ut de quibus nunc agemus *Traheas* vocarunt veteres. Servius ad Virgilij Georg. I. *Traheæ vehicula sine rotis, quas vulgo tragas dicunt.* Vides, nullas habuisse rotas. Virgilij ipsius hæc sunt verba:

Tribulaq; traheæq; & iniquo pondere rastri.

Ubi tamen notat Servius sic dici per epenthesin, aliàs simpliciter esse *trahas*. Verba ejus: *Causa metri in hoc nomine epenthesin fecit, ut navita & Mavors, pro nauta & mars.* Atq; *trahas*, non *traheas* vocavit Columella, cujus verba proponemus in sequentibus. Dictæ verò *trahæ* à *trahendo*. Servius ad dictum locum. *Traha genus vehiculi, dictum à trahendo, nam non habet rotas.* Glossæ Mss. veteres hoc loco: *Traha vehiculum est à trahendo dictum: nam rotas non habet.* Quid hæc sibi volunt; *dicta est traha à trahendo, quia rotas non habet?* An, quod illa trahantur sola, quæ non habent rotas? At putabam ego trahi, quæcunq; junctis promoventur animalibus, sive rotas habeant, sive non habeant. Virgilius lib. III. Georg. de tauris.

Contenta cervice trahunt stridentia plaustra.

Svetonius in Augusto c. 94. *Visus est super laureatum currum, bis senis equis candore eximio trahentibus.* Uterq; trahi dicit ea etiam vehicula, quæ habebant rotas. Ergo magis est, ut *trahere* cum Nonio intelligamus specialiori notione pro *ducere per terram.* Ita enim ipse explicat cap. 4. *Trahere, per terram ducere. Virgilius. Lora tenens, tamen. Huic cervixq; comæque trahuntur per terram.* Locus Virgilij ostendit, illud *ducere per terram* sic intelligendum esse, sicut cum cadaver defuncti ducitur, absq; omni motu scilicet ac agitatione. Ita non ducuntur cætera vehicula; est enim in eis agitatio, motus, & volubilitas rotarum, ac proinde tali sensu ne trahuntur quidem. Contra res se habet cum trahis, quæ ducuntur sine ullo tali motu. Trahæ igitur à trahendo, tali sensu, quali dixi. Sed non trahæ modo dictæ, verum & *tragæ*, ubi Servius docebat, quanquam à vulgo magis quam à cultioribus. Inde *tragula* apud Varronem lib. IV. de L.L. *De his, quæ jumenta ducunt. Tragula ab eo, quod trahitur per terram.* Scaliger in notis ad hunc locum. *Trabula puto scribendum,* ὑποκοριστικὸν *à trahea, vel trahes.* Neutrum necesse est. Nam *tragula* à *traga.* Et sic rustici plebeiq; loquebantur, sicut Servius ostendit, qui hoc modo malebant, quia facilius *tragula* pronunciari potest, quam *trahula*. Jornandes scripsit *traculas*, pronunciatione duriori, ut

ut opinor, inductus, si est vera lectio quam Savaro profert ad Sidonij lib. VI. ep. 1. Verba sic habent: *Ita rigescit, ut in silicis modum vehat exercitum pedestrem plaustraq; & traculas.* Savaro conjicit, legendum *trahulas.* Frustra, quia permutatione nota litterarum, quæ *tragula*, eadem & *tracula.* Quomodo pro *legere* habemus *lecere*, pro *rogato*, *rocato* apud veteres, ut pridem viri docti annotarunt. Dubitari tamen potest de Savari lectione, quoniam in editione Grotiana publicatum *tragulas* habemus, non vero *traculas.* Verba extant cap. 55. de Reb. Goth. quæ consulat, qui volet. Græce sunt, qui nominatam putant ἔλκηθρον. Sed hoc pars est aratri. Theophrastus V. Hist. Plant. εἰς ἔλκηθρα τοῖς ἀρότροις. Traha non est pars aratri, sed vehiculum, & integrum vehiculum, quod ex superioribus cognoscitur. Quare malo credere Glossario antiquo, in quo redditur Χαμοῦλκος. Verba ejus: Χαμοῦλκος, *trahea.* Sic legendum arbitror pro eo, quod in Stephani editione reperitur, *trahe*, nisi *traha* malis. Porrò traham esse Χαμοῦλκον etiam ex Philoxeno colligitur, quando vertit *sclodiam.* Verba ejus: *Sclodia*, Χαμουλκίς. Ita enim recte emendarunt, pro Καμουλκὶς, quod est in Henr. Stephani editione. Χαμουλκὶς Philoxeno, quod alijs χαμοῦλκος, dicit autem denotare *sclodiam*, qua voce hodieq; Germani omnesq; Septentrionis populi utuntur, in vehiculi hujus appellatione. Ut non dubitem, quin *traha* sit Χαμοῦλκος. Nec abludit ratio vocabuli, quia signat id, quod per terram trahitur. Vir summe doctus ad Codicem Theodosianum *carpentum humile* explicavit; cui adstipulari non possum, quia carpentum omne rotis volvebatur. In ijsdem Glossis legitur & *stludio.* *Stludio*, Χαμούλκιον. Sed vix credo, esse integram hanc scripturam, maloq; *stludia* emendare, neq; aliud, quam hoc ipsum genus intelligere. Nimirum vocem barbaram, præsertim in qua plures concurrebant consonantes, non eodem semper scribebant modo, quod frequenter observatur. Inde *sclodia* & *stludia*, quæ Græcis, ut hinc discimus, Χαμουλκὶς, χαμούλκιον, χαμοῦλκον. Græcam vocem retinuit & Ammianus lib. XVII. ubi ait, de obelisco loquens: *Defertur in vicum Alexandri, tertio lapide ab urbe sejunctum:*

ctum: Vnde chamulcis impositus, tractusq; lenius per Ostiensem portam, piscinamq; publicam Circo illatus est Maximo. Legimus & κέστρον, genus, ut opinor, haud absimile. Philoxenus: *Traduco,* κέστρος, ὄχημα δίχα τροχῶν. Dicit ita nominari vehiculum, quod nullas habeat rotas: tale autem traha, sicut vidimus. Dein Latine vertit *traduconem:* quo significari tale censeo, cujus ope quid traducimus, seu de loco uno transportamus in alium, vel transvehimus. At huc pertinebat traha, ut liquebit ex sequentibus. Quod si κέστρος trahea, quod suspicor, notabimus, traham sive traheam quandoq; dictam *traduconem.* Est & σλωίκη vehiculum rotis destitutum, sed num traha sit, haud dixerim, quia ejus mentionem facit unicus Hesychius, nec aliter exponit. Σλωίκη, ait, ἄτροχος ἅμαξα, Cæterum id, quod Latinis traha dictum, rotas quidem habuit nullas, sicut sæpe demonstravimus. Quæ vero reliquæ illius forma fuerit, non perinde notum. Quia tamen trahi per terram consvevit, hinc colligitur, rotarum loco duo habuisse ligna longa, æquo inter se distantia intervallo, ab utroq; latere decurrentia, sicut hodieq; fit in sclodijs schlædisve nostris. His dein transverse imposita ligna alia, duo plurave quibus & continerentur ista duo longa, & si quid impositum esset, cohiberetur. Solebant autem trahas istas promovere non humana vi, sed ope ductuq; jumentorum. Quod colligimus ex Varrone, quando ante traham, sirpeam, arceram, & id genus alia vehicula lib. IV. de LL. præmittit: *de his, quæ jumenta ducunt.* Vult enim monstrare, se deinceps acturum de instrumentis non quæ tractentur ab hominibus, ut ante fecerat, sed quæ trahantur à jumentis. Usus porrò ejuscemodi traharum primo rusticus, quod Virgilius ostendit, qui jungit tribulis & rastris. Solebant autem ijs fere frumentum è spicis exterere, ut ex Columella cognoscimus, qui sic habet lib. II. cap. 21. *At si competit, ut in area teratur frumentum, nihil dubium est, quin equis melius, quam bubus ea res conficiatur, & si pauca juga sunt, adjicere tribulam & traham possis.* Columella jungit tribulis, quasi parum fuerint diversa. Scilicet & *tribula* vehicula, terendis frumentis destinata, unde nomen

quoq;

qvoq; suum habent, velut *teribula*, qvoniam terant, & extundant. Servius ad ante dictum Virgilii locum. *Tribula, genus vehiculi omni parte dentatum, unde teruntur frumenta, quo maximè in Africa utuntur.* Sic legendum est, non ut habet editio Comeliniana, *unde feruntur frumenta.* Servius antiqvior: *Tribula genus vehiculi, quo teruntur in area fruges maturæ.* Tribula pluraliter intelligenda sunt, ut credo, nam & cætera sunt pluralia apud Virgilium. At contra Nonius ibi facit fœminini generis, legitq; *tribulæ.* Verba ejus sunt in cap. 3. *Tribulæ, fœmininum. Virgilius Georg. lib. I. Tribulæque, traheæque & iniquo pondere rastri.* Liqvet apertissimè, Nonium in suis libris invenisse *tribulæque,* non, ut hodie habetur, *tribulaque.* Sed qvi potest tum procedere *traheæque?* Nec enim mensuras suas versus habet. Puto Nonium scripsisse non *traheæque,* sed *trahæque,* ut versus ille talis olim fuerit apud Virgilium:

Tribulæque, trahæque, & iniquo pondere rastri.

Id qvod non indignum fortè, ut notetur. Tribulæ igitur, sive tribula & ipsa terendis frumentis facta, nec minus vehicula, qvam trahæ. Differebant tamen, ut opinor, eo, qvod hæc essent ex una tantum tabula. Varro lib. I. R. R. cap. 52. *Tribulum fit è tabula lapidibus aut ferro asperata.* Non sic traha fuit structa, sed ex asseribus, ut dixi. Sed qvid est, qvod ait, tribulum factum è tabula, *asperata lapidibus?* Qvomodo lapides asperare illam potuerunt? An ictibus? At ea asperitas exigua tali qvidem fine, ut opinor, neq; reqvirebat plures lapides, sed unum. Ideò & Erythræus in Virgiliano Indice sic habet: *Tribulum, tabula saxo vel ferro asperata, quæ frumenta tererentur in frequenti etiamnum Italiæ usu.* Dicit *saxo,* non *lapidibus.* Sed ne sic qvidem res aperta mihi videtur. Puto Varronem intellexisse tabulam vel lapideam inæqvalem, rudem, asperam; vel ligneam ferramentis extantioribus undiqvaq; confixam, & sic pariter asperiorem. Atq; hinc interpretor, qvod ajebat Servius, fuisse *omni parte dentatum,* non qvod haberet dentes longissimè prominentes, sicut occæ cratesve nostræ, sed qvod asperum ac inæqvale. Nisi putamus potius intellexisse id, qvod Varro nominat *plostellum pœnicum* prædicto loco, mihi certè magis hoc arridet. Nam conveniunt ipsius

ipsius verba, qvæ sic habent: *Tribulum fit è tabula,* &c. *aut ex assibus dentatis cum orbiculis, quod vocant plostellum pœnicum.* Habes plane hic qvoq; opus dentatum. Juvat etiam vocabulum: Nam *plostellum pœnicum* idem est, ac usitatum Pœnis. Pœni autem sunt Puni, notissimi Africæ populi, qvorum caput olim Carthago. Unde bella Punica, & Pœni pro Carthaginensibus non semel apud Ciceronem, Virgilium atq; alios. Qvia itaq; in usu fuit apud Pœnos, inde dictum *Pœnicum plostellum.* Servius ajebat, *maximè in Africa usurpari,* qvia Pœni sunt in ea regione. Sed qvid *asses dentati cum orbiculis* apud Varronem? *Asses dentatos* alibi non legi, neq; scio, qvi dentati esse qveant: Deniqve, qvid hic asses faciant, non intelligo, si qvidem vulgari sensu accipimus. An scribendum *axes?* Sed codices nil variant. Et observo alibi qvoq; libros veteres habere *asses,* ubi postea fecerunt *axes.* Sic apud Columellam lib. VI. cap. 19. hodie habetur, *roboreis axibus compingitur solum,* cum libri veteres habuerint *assibus.* Apud Palladium lib. I. t. 9. nunc videmus: *Deinde, ut axes quernæ cum æsculeis non misceantur.* At in libris manuscr. *asses quernæ* reperitur, ex qvo qvidam *asseres* fecere, sicut & in Columella rectius *asseribus* putarunt scribi. Verum *assibus* & *asses* rectum est. Nam sunt *asses* veteribus, qvi deinde *axes.* Ideò & *coassare* dixerunt, qvod deinde *coaxare,* qvod utrumq; etiamnum reperitur. Itaqve nec Varro aliter scripsisse videtur, & per asses intellexisse axes. Porro, axes nihil aliud, qvam tabulæ, seu asseres. Tales igitur & asses. Docetq; ipsum vocabulum, qvia, sicuti dixerunt *capparis* & *capper, cucumis* & *cucumer, salubris* & *saluber, alacris* & *alacer,* ita plane *assis* & *asser.* Neq; aliter res sese habet cum vocabulo *axis,* nam & pro ipso *axer* usurparunt. Inde habes *axeris* apud veteres, ab hoc *axer.* Gellius lib. II. cap. 12. *In legibus Solonis illis antiquissimis, quæ Athenis axeribus ligneis incisæ sunt.* Ita legitur in antiqvis libris testimonio doctissimorum virorum, non verò *axibus,* qvod scioli substituerunt. Qvando ergo Varro *asses dentatos* scripsit, perinde est, ac si *asseres dentatos* scripsisset, qvi in hoc differebant à tribulo vulgari, qvod illius una esset tabula. Tribulum Africanum, qvod plostellum Punicum vocarunt, fabrefactum fuit ex asseribus, illi asse-

res

res fuerunt dentati, hoc eſt, ut ego intelligo, non leves æqualesve, ſed in modum ſerræ crebris inciſuris aſperati dentatiq;. Niſi purò *dentatis* referendum non ad præcedens *aſſibus* apud Varronem, verum ſequens *orbiculis*, ut intelligantur illi aſſeres diſtincti aſperis orbiculis. Tale igitur tribulum fuit Africanum, tale apud Italos vulgare. At diverſa, ut opinor, traha, quanquam & ipſa ex aſſeribus, ut tribulum Africanum, nec enim à tribulis diſtinxiſſe alias Virgilius videtur. Quemadmodum & à Columella factum. Ac videtur tribulum in imo tigna habuiſſe plura, ſive aſſeres, quibus incedebat, traha tantum duos. Cæterum ut trahis terere frumenta ita ijs iter quoq; facere ac deportare onera conſveverunt. Sic enim teſtatur Jordanes loco etiam ſuperius laudato, ubi de Danubio: *Ita rigeſcit, ut in ſilicis modum vehat exercitum, plauſtraq; & traculas.* Quo ex loco ſimul obſervamus, uſum earum frequentem præcipuumq; fuiſſe in glacie ac nivibus. Sermo enim ibi eſt de Danubio congelato & conſtricto glacie. Atq; ſic Pomponius Sabinus ad ſæpe indicatum Virgilij locum in Georg. 1. *Trahea, agricolarum inſtrumentum, à trahendo. Scythæ appellaverunt ſangi: ſed eſt pulchrioris formæ, & ſupra glaciem utuntur. Rotas non habet, ſed trahitur.* Ubi nota *ſangi*, Scythicum vocabulum, quod ex Scythis ipſis hauſiſſe videtur, quippe qui notos eos habuit, & Itinerarium Scythicum ſcripſit. Sed quid *ſangi?* Nihil aliud, opinor, quam quod Heſychio σλωνίκη. Quod proinde diſcimus ex collatione loci hujus eſſe Scythicum, & ſignificare traham. Quanquam optime obſervet traham Scythicam elaboratiorem multo eſſe atque pulchriorem, ea, quæ in Italia eſt recepta. Scilicet in ea ruſticum eſt vehiculum, at in Scythia omnium, etiam illorum, qui in dignitate magna conſtituti. Nam cum frequens nix in ea glaciesq;, ideo & vehiculum hoc receptum. Atq; ita hodieq; cernimus in ijs populis, quibus nix & glacies infeſta. Sumptu ingenti trahas ſuas excolunt ac exornant. De oneribus ſuper trahas ſolitis deferri colligimus & ex Ammiano, quando iis obeliſcos Romam ſcribit deportatos. Verba etiam ſuperius laudata: *Chamulcis impoſitus, tractusq; lenius per Oſtienſem portam* obeliſcus. Obſerva, obeliſcum unum impo-

 ſitum

ſitum chamulcis pluribus,id eſt trahis. Nempe longus fuit,ut traha una eum capere nequiverit. Atq; ita factum & in aliis ejusmodi oneribus, ut navibus. Hoc enim voluit Pollux, quando ſcripſit lib. VII. c.33. Αἱ καλούμεναι χαμουλκοὶ, μηχαναὶ, δι' ὧν εἵλκοντο. Hic χαμουλκοὶ nil aliud, quam trahæ, ſicut Ammiani locus manifeſte docet. Trahis ejuſcemodi imponebantur naves, ſi de loco uno transferri debebant in alium. Interpres non intellexit: igitur ſic ea verba reddidit. *Sed quæ humitractæ dicuntur, machinæ ſunt, quibus trahuntur.* Quaſi *humitractæ* ſit vocabulum earum Latinum. Rectius feciſſet, ſi ad imitationem vocis Græcæ reddidiſſet *chamulcos*, ita namq; Ammianus etiam vocavit. Neſcio, annon ſint eædem & ὁλκοὶ, nam & his protractæ naves, quod in libris de Militia Navali dixi. Heſychius. Ὁλκοὶ, οἱ μηχαναὶ, δι' ὧν αἱ νῆες νεωλκοῦνται. Certe ſi vim vocis cogites, ὁλκοὶ quid aliud, quam *trahæ*, ab ἕλκειν *trahere?* Nec abludit multum Svecicum vocabulum, nam *Kælkar* nominant. Mihi ſane machinæ eædem ὁλκοὶ & χαμουλκοὶ videntur, deniq; non aliæ, quam quæ apud Latinos dictæ trahæ, ſive traheæ.

Cap. VIII.
De Unarota & Chiramaxio.

Vnarota quem auctorem habeat. Hyginus emendatur. Morari curſum. Pabo. Κλάβη. *Claba. Clabula.* Μονότροχος. *Carruca. Hyginus denuo emendatur. Chiramaxium. Pinellus notatur. Arcuma. Chiramaxium non fuit plauſtrum, neq; tractum, ſed propulſum manibus. Vehiculum manibus actum. Aurelianus medicus exponitur. Vſus chiramaxij pro ægrotis. Petronius explicatur.*

POſt vehicula ſine rotis venio ad ea, quæ ſubnixa rotis volvebantur. Ex his primo loco memorabo, quæ habebant rotam tantum unicam. Ea Latinis *unarotæ*, inventa à Cerere, à Triptolemo primum uſurpata, ſi Hygino fides. Ita namq; habet lib. II. ubi agit de Ophiucho. *Ceres cum ſua beneficia largiretur hominibus, Triptolemum, cujus ipſa fuerat nutrix, (qui primus hominum unarota dicitur uſus, ne curſum moraretur) juſſit omnium nationum agros circumeuntem ſemine partiri.* Ita locus hic ſcribendus eſt, non, ut habet

bet mea editio, Lugduni à Joanne Degabiano An.1608. publicata, *una rota,* item, *nec cursu moraretur.* Vult enim Hyginus demonstrare caussam, cur vehiculum id una tantum rota fuerit instructum, festinationem scilicet, ne mora longiore, si & altera fabricanda esset rota, differretur Cereris beneficium, hominesq; diutius adhuc carere frumento cogerentur. *Morari cursum* ita dictum ab Hygino, ut à Tacito III. An.33. *morari bellum,* à Vellejo II. c.80. *morari victoriam,* & id genus alia. Ne ergo Triptolemus imperatum sibi à Cerere moraretur cursum, usus est non *una rota,* quod habent editi; nec enim rota una faciebat iter, sed vehiculo, seu curru, quod ostendunt verba, quæ præcedunt apud Hyginum, in quibus expresse *collocatus fuisse in curru* dicitur, sed *unarota,* hoc est curru sic vocato, quod tantum unicam haberet rotam. Habemus alias *pabonem* ita usurpatum, si est vera lectio, quæ hodie reperitur in glossis Isidori. Sic autem ibi legitur: *Pabo, vehiculum unius rotæ.* Pabo alias secundum permutationem litterarum *pavo* avis est. Itaq; in Philoxeno legas, *Pabo, vide pavo.* Sed pavo nihil facit ad vehiculum, ut de Glossis illis valde dubitem, vixq; scriptum integre vocabulum existimem. An legendum *Klabo* vel *clabo*, ut sit à Græco κλάβη, quod & ipsum genus est vehiculi? Notæ ad Curopalatem Francofurti editum apud Johannem Mareschallum An. 1588. p.m. 275. Κλάβη *sive* κλάπη, *squamæ formam habens vehiculum desinensq; in orbem pone: cujus diminutivum clabula sive clavula, celox vehiculum, cujus caplus ad squamæ formam in hemicyclum ductus ad ægrotos commode exportandos est commodissimum.* Sed hæc omnia sunt falsa. *Clabula* seu *clavula* nunquam est vehiculum, sed bacillus, à *claba* sive *clava.* *Claba* est à κλάδα. Κλάδα vero ῥάβδος, sive *baculus.* Hesychius: Κλάδαν, κλάδον, ῥάβδον. Ab hoc κλάδα Æolice est κλάβα, indeq; Latine *claba*, pro quo & *clavam* usurparunt. Nam *clava* proprie fustis est ex arbore recisus, unde clava Herculea. A *claba* per diminutionem est *clabula*, quod proinde non *vehiculum* significabit, sed *bacillum.* At vehiculum est *clabulare*, quod sic dictum, quia est ex clabulis constructum contextumque, sicut alibi ostendi. Quare frustra hic de *Klabo*, sive *clabo* cogitabimus.

bimus. Nec succurrit aliud, quod cum *pabone* conveniat, de quo proinde videant, qui arte divinandi magis pollent. Nobis hoc videtur difficilius, quoniam vix dubitamus, quin sit barbarum vocabulum, qualecunq; denique fuerit, ut alia non pauca illo in Glossario. Græci unarotam appellasse μονοτρόχον videntur. Sic enim habemus in Onomastico veteri Argentoratensi: Μονότροχος, *carruca*. Equidem carruca vulgo genus aliud, & cum rotis pluribus. Puto tamen usurpatum aliquando laxiori notione, ut signarit carrum minutum. Μονότροχος profecto, si vocabulum respicias, significare potest nihil, nisi *unarotam*. Sed quæ unarotæ fuit species, aut structura? Hoc nos docet nemo veterum. Unam tantum habuisse rotam constat vel ex appellatione. At vero cætera illius ignoramus, nam qui excepto Hygino ejus mentionem fecerit, non opinor reperiri aliquem. Id tamen observo, tractam esse, non gestatam, & tractam non ab hominibus, sed jumentis, si modo eadem conditio reliquarum fuit, quæ Triptolemi. Nam ipsius unarota tracta fuit à draconibus. Hyginus: *Ceres Triptolemum, cujus ipse fuerat nutrix in curru draconum collocavit*. Dracones illi numero fuere duo. Ita enim habet idem in sequentibus: *Carnubutæ enim jussu, cum draco unus eorum esset interfectus, ne cum Triptolemus sensisset insidias sibi parari, currus præsidium sibi constituere speraret, Ceres eo venisse, & erepto adolescenti currum dracone altero subjuncto reddidisse*. Sic hic lego, non *dracone altero subjecto*, & *subjunctum* explico *adjunctum*, sive *junctum*. Quomodo habemus etiam apud Virgilium in V. Eclog.

Daphnis & Armenias curru subjungere tigres
instituit. Sicut ergo Triptolemi unarota, quæ prima fuit hujus generis, tracta à draconibus duobus, ita suspicor deinde reliquas ad hoc exemplum factas, esse tractas à duobus jumentis. Dico reliqvas. Nam habuisse plures ejus generis constat vel ex appellatione Græca Latinaqve, qvæ in Glossis Onomasticoqve veteri adfertur. Deniq; Hyginus unarota *primum* dicit usum Triptolemum. Non potest autem primus intelligi, nisi referatur ad plures subseqventes alios. Cæterum, si unarota tracta, sicut dixi, non potest genus illud fuisse

fuisse, qvod vocarunt chiramaxium. Meminit illius unicus Petronius his verbis: *Hinc involutus coccina gausapa lecticæ impositus est, præcedentibus faleratis cursoribus quatuor, & chiramaxio, in quo deliciæ ejus ferebantur, puer vetulus, lippus, Domino Trimalcione deformior.* Qværunt eruditi, qvid sit chiramaxium hoc loco. Pinellus in Additamentis ad Notationes Argoli, super Onuphrium, exponit *sellam curulem*, qvod revellitur à solo nomine, qvod ἅμαξαν fuisse docet, id est, vehiculum cum rotis. Scaliger, qvem ferè alii seqvuntur, putat esse idem cum *arcuma* vehiculum. Verba ejus sunt ejusmodi in Festum voce Arcuma: *Arcuma videtur esse genus modici plaustri, quo homo tantum gestari poterat, & à servis, non à mannis trahebatur, unde vocabatur chiramaxium.* Probant explicationem hanc cum Dousa in Præcidaneis ad Arbitrum lib. I. c. 13. tum Vossius in Etymolog. voce *Arcuma.* Nec recedit is, qvi Glossarium Petronianum edidit. *Chiramaxium*, inqvit, *genus modici plaustri, unius hominis tantum capax, solitum à servis trahi.* Verum, chiramaxium inter plaustra numerari, non existimo conveniens. Plaustra sanè non hominibus, sed oneribus vehendis destinata magis legimus. At in chiramaxio Petronii puer vehitur. Adde, qvod is puer fuerit Trimalcioni in deliciis, qvi pro luxu reliqvo sine dubio & puerum illum splendidè ac delicatè habuit. Jam verò nemo est, qvi plaustrum ullum inter splendida vehicula retulerit. Ideò non puto rectè explicari per minutum plaustrum. Deinde nec hoc puto verum, qvod sit tractum à servis. Eqvidem id planum, incessisse hominum opera, non jumentorum, docetq; ipsum vocabulum, à χεὶρ & ἅμαξα compositum. Χεὶρ enim est *manus*, qvæ de solis intelligitur hominibus. At verò tractum ideò ab hominibus continuò non seqvitur. Imò potius contrarium hinc colligas. Nam qvi trahunt, illi manibus id minimè faciunt, sed loro ad pectus religato, vel jugo indito cervici. Virgilius II. Æn. ubi loqvitur de iis, qvi eqvum Græcorum in urbem Trojam deducere debebant:

-- -- *Et stuppea vincula collo*
Intendunt. -- -- --

Hyginus cap. 254. *Gleops & Bitias pro bobus sub jugo se junxerunt.* At

verò chiramaxium nil tale innuit, ſed manibus oſtendit promotum. Neq; mihi dubium, qvin chiramaxium ſit illud ipſum vehiculum, qvod Aurelianus Medicus appellat *actum manibus.* Verba ejus ſunt lib.I. cap.5. *Adhibenda geſtatio primo geſtatoria ſella, tum vehiculo manibus acto.* Item lib.II. cap.1. *Tum geſtatione corpus movemus pro virium modo fertoria ſella, ſive cathedra, tum longiore vehiculo manibus acto.* Ipſa nominis vocabuliq; ratio demonſtrat *vehiculum manibus actum* eſſe ipſum illud, qvod Petronius Græca conſvetudine vocavit *chiramaxium.* Jam ſi chiramaxium vehiculum actum manibus, vix illud aliter concipere valemus, qvam qvale hodieq; notum eſt cum rota unica inter duas tabulas utrinq; deſinentes velut in temones, ut iis ante ſe propellere homo poſſit. A Germanis meis Schubkarch nominatur, qvoniam non trahitur, ſed propellitur, qvod Germani ſchieben nuncupant. Svecis ſimili propemodum ratione *Skottkærra* dicitur. Qvanqvam cum Aurelianus vocet *longius vehiculum,* qvam nimirum fuit cathedra ſive ſella, qvorum comparatione ita loqvitur, aliter nonnihil potuit fuiſſe formatum. Ac fortaſſis non ſedere ſolum, ſed & recumbere in eo poterant. Liqvet enim, fuiſſe delicatum, ac propterea tributum ægrotantibus, qvos juvare molli corporis jactatione debebat. Neqve mihi alia videtur cauſſa, cur Trimalcionis puer vectus fuerit in chiramaxio, qvam ut motu eo valetudini conſuleret. Nempe ſicuti Trimalcio primum balneis, dein lectica ſe exercuit, geſtationeqve corpus commovit ſuum, ita plane puer ejus chiramaxio, qvod hucusq; nemo obſervavit. Atqve hic fortaſſis uſus chiramaxii ſi non unicus aut præcipuus, ſaltem non poſtremus fuit. Ut propterea nec illi Germanorum generi, qvod ſupra memoravimus, omnimodo convenire poſſit, cum præſertim id portandis transvehendisq; oneribus, chiramaxium verò hominibus ſit deſtinatum. Qvanqvam hodieq; obſervaverim in Batavis receptum, iis pueros infantesq; vectitare, qvibus Kreuwagens nuncupantur. Ut iccirco non per omnia diverſum fuiſſe videatur. Saltem ſic formatum, uti unam tantum haberet rotam, veriſimile, qvia hodieqve, qvantum ſcio, nullum vehiculi genus, qvod qvidem manibus agitur, aliter fabricatum habetur.

Cap.

Cap. IX.

De Birota & ſimilibus.

Birota. Codex Theodoſianus explicatur. Birotum. Birodium. Dirodium. Non Rheda, nec carrus, nec plauſtrum fuit. Mulos adjunctos habuit tres, nec tamen fuit triga. Trirodium. Quadrirodium. τετράκυκλον. τετράτροχον. ἑξάκυκλον. *Vehiculum ſex rotarum. Corraſius revellitur.*

SEqvitur vehiculum rotarum duarum, qvod exemplo vehiculi prioris *birotam* appellarunt. Imperator Conſtantius in l. 8. Cod. Theodoſ. de Curſu publico: *Statuimus rhedæ mille pondo tantummodo ſuperponi, birotæ ducenta.* Et lege ſeqvente: *Miranda ſublimitas tua nullos evectioni dies addendos eſſe cognoſcat; nec paſſim rhedarum tractorias vel evectiones birotum faciat.* Ubi *birotûm* ſcribendum, ut appareat contractè dici, pro *birotarum.* Uſurparunt & in neutro genere, ſi qva eſt auctoritas Onomaſtici veteris Argentoratenſis. Ita namq; habet: *Birotum,* δίτροχον. Ubi ſimul obſervanda Græca ejus appellatio, alibi, qvod ſciam, minimè occurrens. In Gloſſario ſeu Notis potius, qvæ dicuntur Tullii Tironis, & in calce operis Inſcriptionum Gruteriani extant, legimus etiam *birodium,* ſine dubio pro *biroto,* vel *birota.* Nam & *quadrirodium* formatione ſimili illic reperitur. Imò voce hibrida in Notis dictis etiam *dirodium* occurrit. Cæterum, birota fuit vehiculum diverſum à rheda, qvæ ipſam qvadruplo & amplius magnitudine roboreq; ſuperaſſe videtur. Apparet hoc ex lege ſupra prolata, in qva non modo nominatim iſta duo genera diſtingvuntur, ſed & birotæ ducenta tantum imponuntur pondo, cum rhedæ imponantur mille. Carrus qvoq; fuit alius à birota, qvod colligimus ex eo, qvoniam onus carri erant libræ ſexcentæ. Valentinianus, Theodoſius & Arcadius in lege 47. Cod. Theodoſ. titulo eodem: *Rhedæ mille librarum onus imponi debet, carro ſexcentarum.* Non potuit carrus idem eſſe cum birota, qvippe cujus onus juſtum pondo fuere tantum ducenta. Num id fuit genus, qvod antiqvi nominarunt *plauſtrum?* Nam huic Iſidorus rotas duas tribuit. *Plauſtrum,* ait, *vehiculum duarum rotarum,* lib. XX. cap. 12. Ego vix opinor, monſtraboq; amplius, cum ad plauſtrum venero. Potius exiſtimo ſui generis fuiſſe, inven-

tum

tum post institutum cursum publicum, & solenniter in eo usurpatum. Ideò vetustiores nullam ejus fecere mentionem, neq; alibi memoratur, qvam ubi sermo est de illo cursu. Speciem illius reliqvam exponere haud possumus, qvia descriptam habemus à nemine. Binis incessisse rotis ex ipso vocabulo intelligitur. Trahebatur porro à mulabus. Constantius Imperator in lege 8. Codic. Theod. sæpe dicto titulo: *Octo mulæ jungantur ad rhedam æstivo videlicet tempore, hyemali decem, birotis trinas sufficere judicamus.* Nominatim mulas memorat in eis. Observandum verò est, qvod in ipsis ponat tres. Hinc enim discimus, eas mulas jungi solitas non æqva fronte, sed vel duas sub jugo uno, qvas antecedebat una solitaria, sicut freqventissimè in mea patria rustici jungunt eqvos, vel potius serie continua unam post alteram, sicut ferè factum in reliqvis hujus generis, ut rheda & similibus, qvod suo loco apparebit. Nam æqva qvidem fronte juncta animalia nunqvam in hoc genere, sed militari, qvodq; militare referebat, Circensi aut triumphali. Unde illud qvoqve colligimus, qvod tametsi birota eqvos tres sive mulas habuerit, iccirco tamen triga non extiterit, multo minus verò biga. Adeò hæc inter se confundenda non sunt. Alia est birota, & alia biga: Alia qvadrirota, & alia qvadriga. Potuit birota tres habere junctos eqvos, imò qvatuor, qvod suspicamur, qvia dicitur *sufficere*, ut tres habeat, qvasi aliqvando plures etiam habuerit, in verbis supra memoratis. At verò biga nunqvam, nisi duos eqvos habuit. Nec tamen, si tres habuit, iccirco triga facta, qvia longè aliter in bigis trigisq; juncti, qvam in nostro isto genere. Adde, qvod hominibus vehendis destinatæ forent bigæ, trigæ ac id genus, non birotæ. Nam birotis onera deferri solita, docet, qvicqvid de ipsis in antiqvis legibus occurrit. Imò hac de caussa oneris ipsius magnitudo per easdem definita est. Sicut autem legimus birotam seu birodium, ita & *trirodium* in eisdem Tulli Tironis Notis. Erit porro trirodium, si vocabuli significationem cogites, vehiculum cum rotis tribus, sicuti birodium cum duabus. Qvale verò sit vehiculum, qvod rotas tres habuerit, alibi observare non recordor. Sed nec hodie illius inter vehicula ullum superest vestigium. Omnia vel

unam, vel duas, vel quatuor tantum habent rotas. Ut ignorem, an hæc vox accipienda sit de vehiculo. Imo suspicor ad machinas pertinuisse, sive alias quascunq; res, quæ rotis movebantur. Quomodo videmus aliquando sellas rotulis in extremo pedum defixis esse mobiles. Hujus generis vehiculum esse potuit trirodium, non quo iter fit, aut onera deportantur, & cujus fuit usus popularis, & jumenta subjuncta habuit. At *quatrirodium*, quod similiter habetur dicto loco, nihil obstat, quo minus de vehiculo cum rotis quatuor accipiamus. Nam & τετράκυκλον sic usurparunt Græci. Homerus ipse Iliad. Ω.

Πρόσθε μὲν ἡμίονοι ἕλκον τετράκυκλον ἀπήνην

Ante quidem muli trahebant quatuor rotarum currum. Eustathius hoc libro, sed paulo ante: Ἐρεῖ καὶ ἀπήνην τετράκυκλον, ὅ ἐστι τετράτροχον. Pari modo Dydimus, vel quisquis alius Scholiastes vetus indicato loco: τετράκυκλον, τετράτροχον. Unde colligas etiam τετράτροχον vocasse. Pollux lib. X. c. 12. ubi de vehiculis: Καὶ τὰ μὲν τετράκυκλα, τὰ δὲ δίκυκλα. Duo tantum novit genera, unum cum rotis duabus, aliud, cum rotis quatuor, quod notandum. Firmat enim id, quod de trirodio asserebamus in superioribus. Athenæo est simpliciter τετράκυκλος lib. V. c. 7. Μετὰ τούτους τετράκυκλος πηχῶν τεσσαρεσκαίδεκα. Atq; ita sæpe illo loco. Observo autem & ἑξάκυκλον, quod ad imitationem quatrirodij *serodium* possemus nuncupare, ac intelligere vehiculũ cum rotis sex. Hippocrates in de Aëre, aquis ac locis: Ἐνταῦθα καὶ οἱ Σκύθαι διαιτεῦνται, Νομάδες δὲ καλεῦνται, ὅτι οὐκ ἔστιν οἰκήματα, ἀλλ' ἐν ἁμάξαις οἰκεῦσιν. Αἱ δὲ ἅμαξαι εἰσὶν αἱ μὲν ἐλάχιστον τετράκυκλοι, αἱ δὲ ἑξάκυκλοι. *Ibi Scythæ, Nomades dicti degunt, quod domos nullas habeant, sed in curribus habitent, qui minimum quatuor, alij sex rotis sunt instructi.* Sed Hipocrates ipse monstrat, genus hos fuisse singulare, neq; notum alibi temere, quam apud Scytas, quia tanto studio describit. Quin & eo colligas, quod ἑξακύκλου nomen alibi vix legas. Ac ne Romani quidem usquam, quantum hactenus cognovi, memorarunt rotas sex in aliquo vehiculo, cujus esset usus vel ad hominum gestationem, vel ad transportanda onera. Ut in censum talium venire minime oporteat. Corrasius lib. III. Miscellaneo-

rum c. 20. commemorat vehiculum cum rotis etiam octo. *Deniq;* inquit, *octophorum, cujus ad Q. Fratrem meminit Cicero, vehiculum octo rotarum fuit, quo maxime Caligulam usum Tranquillus refert.* Verum fallitur vir alioquin haud indoctus, quod vel ipsum satis ostendit vocabulum, non à κύκλοις aut τροχοῖς, hoc est rotis formatum, sed à φέρειν, quod significat *gestare.* Ac jam in superioribus monstravimus, sic esse nuncupatum non currum aliquem cum rotis, sed lecticam, quam gestabant octo lecticarij. Neq; usquam alibi reperias memoratas rotas octo ullo in vehiculo.

Cap. X.

De Monaco.

Monacus. Monacosmum. Κόσμος *an jumentum. Meursius & Vossius revelluntur. Isidorus corrigitur. Monocosmon, & monacosmon differunt.*

Sicut pro numero alio alioq; rotarum, ita & equorum alijs aliisq; vehicula nominibus sunt compellata. Hinc bigæ, trigæ, quadrigæ, ut liquebit amplius ex sequentibus. Habuerunt vero aliqua cum jumentis quoq; singulis, sicut hodie passim est receptum. De quibus ideo hic primum agemus. Memorantur ea in Glossario veteri Arabico Latino, quod Vulcanis est publicatum, iis verbis: *Monacus, genus vehiculi, quod ab uno jumento ducatur.* Ostendunt manifeste satis verba hæc, fuisse nota veteribus vehicula, quæ etiam ab uno tantum trahebantur jumento. Neq; usus eorum recentior, sed antiqvus plane, ipsiq; notus Homero videtur. Is enim ita loquitur Iliad. M. ubi agit de via munita per Archivos palis sudibusque, & coacta in angustum, ut

Ἔνθ᾽ οὔκεν ῥέα ἵππος ἐύτροχον ἅρμα τιταίνων.

Illic non facile eqvus volubilem currum traheret. Unum solummodo hic eqvum memorat in curru, ut proinde genus id intelligendum fuerit, quod dixi. Videturq; ipsum probare Poetæ institutum. Vult enim monstrare viam prorsus arctam & quæ excludat cuncta bellica vehicula, qualia tum fuerunt etiam bigæ. Quare ait, capere vix potuisse vehiculum, quod ab uno solo traheretur equo.

Dicit

Dicit autem auctor Glossarum ante laudatarum, id vehiculum vocari *monacum*. Quærunt viri doctissimi, unde nomen hoc sit ortum, & quid ita dictum sit id vehiculum. Meursius suspectum quoque habet, immutariq; putat oportere in *monacosmum*, quod legitur in Glossis Isidori. Cum eo facit quoq; Vossius in de vitiis Serm. Lat. lib. III. c. 27. ubi ita habet. *Monocosmum ab Isidoro in Glossis exponitur, quod ab uno jumento ducitur, vehiculi genus. Nec dubium, quin in Glossis Arabico-Latinis cũ Meursio legere oporteat: Monocosmũ, vehiculi genus, quod ab uno jumento ducatur, ubi vulgo monacus.* Scilicet existimarunt ambo vocem monacosmi esse à μόνος, quod *solum* sive *unicum* significat, & κόσμος, quod Meursius *jumentum*, Vossius *ornatum* reddidere. Atque Meursij quidem sententia, κόσμον pro jumento accipientis, palam falsa est, satisq; Vossio refutata. Vossij vero refellitur explicatione Isidori, quæ nil habet de ornatu. Ergo alia quærenda est origo. Arbitramur autem esse non à μόνος & κόσμος, verum μόνος & ἄγειν, recteq; dici non modo *monocosmon*, de quo tamen statim plura, sed & *monacum*. Nempe in *monacus* litteram existimo esse permutatam, & *monacus* scriptum pro *monagus*, sicut fieri & in aliis consvevit. Si enim & *cenas* pro *genas*, *frucem* pro *frugem*, *rocato* pro *rogato* reperimus, cum non paucis alijs generis ejusdem. Porro *monagus*, quasi μοναγὸς, quomodo & *hippagus* simili originatione apud Plinium lib. VII. c. 56. quæ Græcis ἱππηγὸς. Qui *monagus* proinde significabit currum tractum ductumve ab uno, non sententia Glossatoris solum, verum ipsa vocabuli ratione. Et quia idem significare debet *monocosmon*, etiam de eo aliter vix judicandum. Quanquam mea sententia Isidorus scripserit, non *monocosmon*, sed *monacosmon*, similiterq; id posuerit pro *monagosmon*. Ut *monagosmon* sit dictum per insertionem litteræ *s*. pro *monagomon*, hic vero pro *monagogimon* significatione parili, cum monaco. Nisi putamus esse aliud monocosmon seu monacosmon in masculino, & aliud in neutro. Ita namq; habet vocabularium vetus nescio quod, Vossio laudatum: *Monocosmus, id est genus vehiculi, quod ab uno jumento trahitur. Et hoc monocosmum, id est, currus, unum tantum portans & dicitur à monos & cosmus.*

Facit manifestam differentiam inter *monocosmos* vel *monocosmus*, & *monocosmon*, seu *monocosmum*. Verum metuo, ne sit inanis hæc subtilitas magistri. Et quæ illius possit dari ratio? Cur masculinum ad vehiculum à jumento tractum significatione passiva, neutrum vero ad vehiculum portans hominem significatione activa referēdum? cum ut in masculino vocabulum substantivum *currus*, sic in neutro *carpentum* vel quid simile possit intelligi. Deniq; si facienda differentia, rectius fortasse diceretur, aliud esse *monacosmon*, & aliud *monocosmon*. Hoc oriri à *monos* & *cosmos*, illud à *monos* & *agein*. Monacosmon esse vehiculum ab uno ductum animali; monocosmon adornatum uni homini, hoc est præparatum ac instructum in unius tantum alicujus usum. Nam quod masculinum attinet, exponit illud pari modo Vulcanius in Notis ad Isidori Glossas, sicut neutrum, neq; generis intuitu differentiam ullam reperit. Quanquam mihi expositio vehiculi in unius modo usum præparati tota videatur commentitia. Nec enim peculiare quoddam fuit genus, sed ex cæteris generibus quæcunque fuere minuta, unum tantum capiebant. Ut proinde non ex Isidoro Glossæ, sed ex Glossis Isidorus emendandus videatur, nec *monocosmon* legendum, sed *monacos*. Cum præsertim quidam Isidori habeant *monacosmum*, non *monocosmum*, ut Vossius citavit. Quicquid vero sit de lectione, illud planè liquet, non descendere à *cosmos*, ac iccircò nullum innuere vehiculi ornatum. Ut descriptum frustra sit à Vossio, quod fuerit *vehiculum hominum delicatorum ornatè compositeq; procedentium, ac tale, ut unum tantum hominem, vel summum & alterum caperet*. Nam contra fuit vehiculum, quod ab uno trahebatur jumento, sicut verbis manifestis docent veteres, quorum major hac in parte fides esse debet, quam conjecturæ, quæ ex voce, forsitan corrupta oritur. Adde quod si illud *monos* referendum est ad hominem, ratio vocabuli pereat, si vehiculum præter illum unum admiserit & alterum. Sane à jumēti trahentis numero solitario, nō hominis utentis, nec ornatu vehiculi vel hominis, sed ductu esse nominatū voluit Glossarum auctor, quādo non *ducitur* scripsit, sed ducatur. *Monacus*, ait, *quod ab uno ducatur*, quasi diceret, monacus ita vocatus est, quod duca-

ducatur ab uno tantum, hæcq; illius ſit conſtructio formaque, ut jumenta plura non admittat. Reddit rationem appellationis per illud *quod*, non pronomen iſto loco, ſed conjunctionem cauſalem, ut Grammatici appellant. Habet quidem Iſidorus *ducitur*, ubi monacoſmum deſcribit. Sed cum reliqua conveniant, magnopere de hoc non laborandum, æque forſitan corrupto. Cum præſertim viri docti conſentiant fateanturq; omnes, non diverſa genera, ſed eadem utriq; deſcribi. Cæterum quæ reliqua monaci fuerit ſtructura, dicere non habemus, cum illius apud alios, quod ego quidem ſciam, mentio non occurrat. Ex Homero, ſi monacus eſt, quem memorat in verbis antea laudatis, quod opinor, colligas, jumentum, quod appellat Iſidorus, accipiendum eſſe eqvum, quippe quem in ipſo nominatim memoret. Quanquam hoc perpetuum fuiſſe vix opiner. Sed & quia vocat ἅρμα id vehiculum, quod deſcribit, duas tantum ſuſpicari poſſis habuiſſe rotas, talis enim currus, quem ἅρμα proprie ſignificat, ut loco alio prolixius tradetur. Uſus quoq; monaci parum notus. Putes magis advehenda onera & id genus pertinuiſſe. Saltem bellicis & militaribus Homerus opponit, ſicut ſupra vidimus. Quanquam cum monacus ſeu monagus dictus ſit, ut bigæ, trigæ, ac id genus, quæ ad bella vel ſpectacula adhibita, dubitare poſſis. Videturq; de illius uſu ad ſolennes ludos poſſe colligi nonnihil ex nummo veteri, quem exhibet Hubertus Goltzius inter Siculos tabula ſeptima numero tertium. In eo namq; ad vehiculum, quale bigarum quadrigarumve ſolet eſſe, juncta cernitur mula, eaq; unica. Verũ metuo, ne ſocia illius ſit omiſſa vitio ſculptoris, adeoq; nullus ibi nobis monacus exhibeatur. Cum præſertim ipſe Goltzius in eo nummo bigas memoret in Indice, ubi de mularum bigis loquitur. Sed nec alibi in ludis vel ſpectaculis monaci aut vehicula cum equis ſingulis vel memorantur vel repræſentantur picti. Ut adhuc res maneat ambigua, donec induſtria alterius ſuo tempore manifeſtabitur.

Cap. XI.

De Bigis.

Bigæ, biga. Vnde dictæ bigæ. Iſidorus explicatur. Deſultorii. Hyginus emendatur. Comites, pares equi. Feſtus emendatur. Ἄμιπποι. Συνωρίδες. Δυζυγία. *Eraſmus notatur.* Ἅρμα τέλειον. Συνωρὶς πωλικὴ. Κέλης. *Amaſæus notatur.* Σελλάριος. Ἄστρωτος. *Deſultorii equi ſine ſtratis fuere. Demſterus notatur.* Δρόμος ἵππων. *Deſultorii quando inſtituti in ludis. Deſilire quid.* Μεταβάτης. Ζεύξιππος. *Scaliger rejicitur. Gloſſæ veteres explicantur. Mitti. Miſſus.* Δίπωλα. Δίϊππος. *Bijugis. Bijugus. Bijuge curriculum. Bigæ rotas habent duas, & totidem jumenta.* Ἀπήνη. *Golzius notatur. Non eſt rheda. Currus de vehiculis Circenſibus. Bigæ notæ ante trigas & id genus. Adhibitæ in præliis.* Δίζυγες. *In ludis quoque funebribus, Olympicis, Circenſibus. In Circo num primum bigis ſolis certatum. Tertullianus explicatur, lectioque ejus vetus ſtabilitur. Demſterus notatur. Differentia inter militares currus & ludicros. Agitator. Habitus agitatorum.* Χιτὼν ἡνιοχικὸς. Στολὴ. *Tunica. Caſſis.* Κράνος. Πέτασος. *Criſtæ. Infula. Exuere nexus. Statius explicatur. Stabant in curribus. Quomodo ſteterint. Qua ratione circa metam currum flectere potuerint. Bigæ flaminiæ. Bigæ cornutæ. Bigati nummi. Argentum bigatum. In eo bigæ Circenſes, & ob quam cauſam. Bigarii.*

BIgas ævi optimi Scriptores numero plurali ſolum, nunqvam ſingulari extuliſſe, Varro auctor eſt, in de LL. lib. IX. *Non,* inqvit, *dicitur ut hæc una lata & alba, ſic una biga, ſed unæ bigæ.* Notat tamen Sergius in Donati editionem ſecundam, ipſum illum Varronem extuliſſe *quadrigam* ſingulari numero in Exdemetrico. Sed hoc Voſſius in de Analogia lib. I. cap. 43. factum putat propter carmen, in qvo ne alii qvidem refugerint. Qvin imò & extra carmen jam Tiberii ævo monſtrat legi apud Valerium Maximum lib. I. c. 8. Ego etiam Hyginum uſurpaſſe video & obſervo, qvi floruit ſub Auguſto, iſt eſt, optimo illo ævo. Verba ejus extant fab. 250. *Salmoneus, qui fulmina in quadriga ſedens imitabatur, cum quadriga fulmine ictus.* Cæterum, has bigas putant dictas velut *bijugas,* qvod ſub jugum unum miſſa haberent duo jumenta, qvorum opera trahebantur. Fronto apud Gellium lib. XIX. cap. 8. *Quatuor ſimul equi juncti,*

juncti, quadrigæ, quasi quadrijugæ, vocantur. Loqvitur hic qvidem de qvadrigis Fronto, sed qvæ appellationis ratio est in qvadrigis, eadem est & in bigis, & in cæteris hujusmodi. Unde Isidorus lib. XVIII. cap. 36. *Quadrigæ & bigæ, trigæ & sejugæ ab equorum numero & jugo dictæ.* A *numero* & *jugo*, ait, qvo id ipsum innuit, qvod Fronto, id est, ut qvadrigas, ita & bigas esse dictas, velut bijugas. Dicit autem uterqve, in vocabulo bigarum factum esse respectum ad numerum *equorum*, qvod non satis videtur convenire, cum efferri debuerit non in fœminino genere, qvod nunc fit, verum masculo. Non igitur tam ad eqvos attenderunt, qvam vel eqvas, qvarum alias qvoqve, præsertim priscis temporibus, in hoc genere freqventiorem fuisse usum alibi jam demonstravimus, vel mulas. Qvid verò est, qvod Isidorus scribit dictas *à jugo*. An putavit sic vocatas, qvod sub uno jumenta essent jugo? At hoc falsum foret in cæteris generibus, exceptis bigis. Nam in trigis qvadrigisq; tantum duo eqvi sunt sub jugo, reliqvi adjuncti funibus. Qvare malo illud *jugo* apud ipsum verbum credere, qvam nomen, qvod significet *consocio, conjungo*. Sed nec Fronto aliud videtur voluisse per qvadrijugas, qvam qvatuor *jugas*, ab illo *jugo* dictas, hoc est, jugatas, junctas, aut consociatas. Atq; ita qvidem veteres. Nam recentiores malunt non à *jugo*, verum *ago*, id est, *duco*, derivare, ut *bigæ* sint *bis* vel *binæ agæ*, id est, eqvæ aut mulæ duæ agentes, seu ducentes vehiculum. Qvam sententiam existimamus veriorem, qvia eam firmat etiam monagi seu monaci vox, qvæ utiq; à *jugo* sive *jungo* derivari haud potest. Plane autem, sicuti monacus seu monagus dictus, ita dici potuit diagus, pro qvo Latini fecere *biagas*, & contractè *bigas*. Ut proinde bigæ sint non tam sub jugum unum missæ, vel qvocunqve alio modo jugæ vel jugatæ, qvam ducentes vel trahentes eqvæ duæ. Qvod necesse tandem est intelligi in hoc vocabulo, contra qvam fit, si à verbo *jugo* derivamus. Nempe solebant qvoq; alias conjungi inter se ac sociari eqvi etiam absqve vehiculo, eqvitandi gratia, qvales *desultorii* vocabantur, qvoniam, qvi utebantur eis, ex uno, saltu transmittere se in alium consveverant. Meminit Florus lib. III. cap. 3. ubi de Teutobocho: *Quaternos senosque equos transilire*

lire solitus, vix unum, quum fugeret, ascendit. Vides, transilire solitos; Fieri hoc autem in iis solis consveverat, qvi *desultorii* dicebantur. Unde Hyginus fab.80. *Etiam Romani servant institutum, cum desultorem mittunt. Vnus duos equos habet, pileum in capite, de equo in equum transilit.* Ita lego ista, & asteriscum post *capite* tollo. Alii *ex equo* habent, ab ingenio, ut credo. Mihi *de* videtur rectius, qvia veteri scripturæ convenientius, in qva præcedentis vocis syllaba postrema sine dubio absumsit. Desultorii hi erant inter sese copulati. Unde *comites* sunt dicti Flacco lib. VI. Argon. ubi de Mœso: -- -- *Comitumque celer mutator equorum.*

Festus appellavit *pares*, qvia juncti erant æqva fronte. Verba ejus voce *paribus*: *Paribus equis, id est, duobus, Romani utebantur in prælio, ut sudante altero, transirent in siccum.* Verba hæc corrupta mutilave sunt, non Festi culpa, sed qvi eum mutilavit, Pauli. Qvomodo namq; cohærent ista, *Romani utebantur*, cum superioribus? Puto tamen Paulum etiam scripsisse: *Paribus equis, id est, duobus. Duobus Romani utebantur*, &c. Neq; verò desultorii tantum juncti inter se, sed &, qvi à Græcis dicti sunt ἅμιπποι, non multum dissimiles desultoriis, dissimiles tamen. Nec enim in iis unus tantum, & transmittens sese saltu, sed in suo qvilibet, unus, qvi urgebat flagello, alter, qvi pugnabat. Scaliger ad Manilii lib. III. *'Αμίππους quidam desultores interpretantur. Nos rem similem, non eandem scimus fuisse: Similem quidem, quatenus ἅμιπποι erant equi juncti, dissimilem, quod in altero auriga insidebat, ex altero autem miles* [illegible] *natus pugnabat.* Si ergo bigæ significarent eqvos tantum junctos inter se, possent eqvi duo hujus qvoq; generis, vel desultorii significare. Jam verò veteres distingvunt. Svetonius in Julio cap. 39. *Quadrigas bigasque, & equos desultorios agitaverunt nobilissimi juvenes.* Qvare bigæ dictæ, non à jungendo, sed agendo, sicut dixi. Nisi plane aliam vocabulorum istiusmodi reddamus rationem, de qva dicam in seqventibus. Græci nuncuparunt συνωρίδας. Glossæ: *Συνωρίδες, bigæ, singulare non habet.* Nota, etiam auctorem hunc in bigis singulare non agnoscere. Nam aliter Philoxenus: *Biga, ξυνωρὶς.* Item Lexicon aliud, titulo de Spectaculis: *Biga, συνωρὶς.* Συνωρὶς & ξυνωρὶς est idem. Liqvet au-

tem

tem manifestè, Græcis συνωρίδα esse, qvæ Latinis *bigæ*. Atq; sic Hesychius: Συνωρίδα, ἅρμα δίπωλον. Item paulò post: Συνωρὶς, ἅρμα ἐκ δύο ἵππων, ἢ συζυγία. Ubi tamen observandum, συνωρίδα Græcos usurpasse non de curru solum, sed & eqvis solis, inter sese junctis, id enim hic συζυγία. Et sic Lucianus, ut opinor, in Timone: Νενίκηκε καὶ τελείῳ ἅρματι, καὶ συνωρίδι πωλικῇ. Vertit Erasmus: *Vicit solenni quadriga, equestrique certamine*, qvorum neutrum probum. Nam ἅρμα τέλειον non *solennis quadriga*, verum *currus equorum integræ ætatis*, qvo genere præcipuè certare solebant. Συνωρὶς πωλικὴ verò, eqvi duo juniores juncti, qvales desultorii Latinis dicti. Unde κέλητι opposuit Pausanias in Eliacis: Συνέθεσαν δὲ ὕστερον καὶ συνωρίδα πώλων, καὶ πῶλον κέλητα. Vertit Amasæus: *Receptæ deinde pullorum bigæ, & pullus item desultorius.* Falsa omnia. Κέλης enim non est eqvus desultorius, sed singularis, desultorio oppositus, qvalem vulgo eqvites solebant habere, qvi ex eo Græcè κέλητες, Latinè *celetes*, vel, ut habet Livius, *celeres* sunt dicti. Suidas ideò exposuit sellarium, & pariter, ut Pausanias, à συνωρίδι distinxit. Κέλης, ait, ὁ μόνος ἵππος, καὶ ὁ ἐπὶ τούτου φερόμενος, ὁ σελλάριος, ὁ γυμνός· Συνωρὶς δὲ δύο ἵπποι συνεζευγμένοι. *Celes, equus singularis, item is, qui eo vehitur, sellarius, nudus. Synoris verò equi duo juncti.* Vides, κέλητα eqvum esse sellarium, eumq; unicum & solitarium. Qvi sellarius est dictus, qvia sellam habuit, cum illi juncti, qvi Latinis desultorii sunt dicti, sella carerent. Vetus auctor vocabulorum militarium: Ἄμφιπποι μὲν, οἱ ἐπὶ δυοῖς ἀστρώτοιν ἵπποιν συνδεδεμένοιν ὀχούμενοι, οἳ καὶ μεταπηδῶσιν ἀπ' ἄλλου ἐπ' ἄλλον, ὅταν ἡ χρεία καλεῖ. *Amphippi* (sic vocabant eos desultorios, & desultores) *sunt, qui equis vehuntur duobus non stratis, conjunctisque, & cum usus exigit, ab uno equo transiliunt in alterum.* Manifestè ait, desultorios hosce fuisse ἀστρώτους, id est, nulla sella, nullo strato tectos ornatosve, scilicet, ut insiliri desiliriq; facilius possent. Deinde etiam hoc ostendit, illos desultorios nunqvam fuisse solos, sed conjunctos saltem duos, ut proinde κέλης dici non potuerit, qvi est desultorius Latinis. Erravitq; etiam Demsterus, qvando ita scripsit ad Rossini lib. V. cap. 24. *Vt quadrigæ quatuor equorum cursum significabant, ita desultores uno tantummodo equo utebantur. T. Liv. 5. Decad. lib. 4. Semel quadrigis, semel desultorio misso. Artemid.*

mid. lib. I. Oneiroc. c. 58. ἵππον κέλητα ἐλαύνειν, *eqvum desultorium agitare*. Miſcet ac confundit omnia. Κέλητα vertit *deſultorium*, cum potius ſit *ſingularis*, ſive *ſingulator*, nam & ita dictus eſt. Deinde deſultori unum modo tribuit eqvum, qui minimum habuit duos. Ideò ἀμφιππος Græcis dictus eſt. Cujus equi quoniam fuere συνεζευγμένοι, ſicut Suidas, vel συνδεδεμένοι ſicut vetus auctor ait, hoc eſt juncti inter ſe ac copulati, ideo συνωρίδα quoq; nuncuparunt. Ut proinde ita reddi locus Pauſaniæ debuerit: *Recepti deinde pulli deſultorij, & pulli ſingulares* Sanè συνωρίδα duos ſignificaſſe nunquam unum, docet ipſe Pauſanias dicto loco, quando ait: δρόμος δύο ἵππων τελείων, συνωρὶς κληθεῖσα, τρίτῃ μὲν ὀλυμπιάδι ἐτέθη πρὸς ταῖς ἐνενήκοντα. Vertitur & hoc male, iſta ratione: *Bijugorum integra ætate equorum (συνωρίδα vocant, quaſi bigas dixeris) curſus receptus Olympiade tertia & nonageſima*. Nihil minus συνωρὶς, quando δρόμον ἵππων denotat, quam *bigæ*. Bigæ ſemper junctæ ad vehiculum intelliguntur: at vero δρόμος ἵππων accipi non poteſt, niſi de nudis equis. Et debuit docere locus ipſe. Quis enim credat in ſolennibus iſtis Græciæ ludis non certaſſe bigis ante Olympiadem nonageſimam & tertiam? Diverſum profecto teſtantur nummi Syracuſij ſub Gelone cuſi, qui floruit circa Olympiadem ſeptuageſimam ſecundam, ut de aliis nunc taceam. Quare non de bibis egit Pauſanias, ſed deſultoriis, prædicto loco. Cum præſertim συνωρὶς de ſolis equis proprie dicatur. Suidas: συνωρὶς, συζυγία, δυάς. Κυρίως δὲ ἵπποι δύο συνεζευγμένοι. Κέλης δὲ ὁ ἐπὶ ἑνὸς ἵππου ὀχούμενος, καὶ αὐτὸς ὁ μόνος ἵππος. Dicit, vocem hanc ſignificare quidem conjunctionem, & binarium numerum. Proprie vero uſurpari de duobus equis, junctis inter ſeſe. Quorum qualis debeat intelligi junctura, declarat eo, quoniam opponit celeti. Scilicet hoc vult, ſicut celes eqvus ſingularis eſt, ſic συνωρίδα eſſe duplicem, & ut ille ad vehendum equitem paratus, ita quoq; συνωρίδα. Συνωρὶς ergo propria ſignificatione notat eqvum, equo junctum alij, equitandi gratia. Qualis introductus eſt in ludos Olympicos circa nonageſimam & tertiam Olympiadem, ſervatusq; etiam Romanis in ludis Circenſibus ſub vocabulo equi deſultorij. Unde Svetonius loco ſupra nominato: *Quadrigas bigasq;, & equos deſul-*

desultorios agitaverunt nobilissimi juvenes. Qui his insidebant, Latinis dicti *desultores*. Isidorus lib. XVIII. c. 39. *Desultor cum ad finem cursus venisset, desiliebat, & ex equo in eqvum transsiliebat.* Bene *transsiliebat*, ita namq; τὸ *desiliebat* est intelligendum, non quod desilierit in terram, & sic demum ascenderit alterum, sed quod desilierit ex uno equo, saltuq; ab illo se transmiserit in alterum, quod iccirco Manilius, *ludere per terga volantum* dixit lib. V. Astron. Græci desultorem appellarunt μεταβάτην, eqvum vero ζεύξιππον. Confudit Scaliger ad Manilium his verbis: *Desultor à veteri magistro redditur* ζεύξιππος, μεταβάτης, *hoc est combinator.* At magister ille vetus, qui Glossarum auctor est, distincte: *Desultor,* ματαβάτης. *Desultor,* ζεύξιππος. Nempe duo desultoris vox significat, hominem desultorem plurimum, aliquando & eqvum, qui alias est *desultorius*. Livius lib. XLIV. c. 9. *Semel quadrigis, semel desultore misso.* Ita habent libri optimi, non *desultorio* ut Dempsterus citat. Desultor hic est eqvus, sicut & quadrigæ equi sunt. Et *mitti* equi dicebantur, non homines, non agitatores. Unde *missus*, qui de equis sunt intelligendi. Atq; ita & desultor mittebatur. Hyginus fab. 80. *Etiam Romani servant institutum, cum desultorem mittunt.* Hic desultor ζεύξιππος, qui alias est *desultorius*, ita nominatus, quia nunquam fuit solus, verum junctus alij. Plane sicuti & συνωρίδα ideò vocarunt. Qui συνωρὶς tamen non de equo nudo, & ad equitandum parato solum, sed & currui adjuncto usurpari solebat, sicuti ex Glossis in superioribus monstravimus. Συνωρίδας loco usurparunt aliquando δίπωλα. Philoxenus. Δίπωλα. *hæ bigæ, singulare non habet.* Ἅρμα δίπωλον dixit Hesychius in superioribus. Legitur & δίϊππον hoc sensu, apud dictum Philoxenum. Δίϊππον, *biga.* Pro biga vel bigis etiam Romani aliquando nominarunt *bijugos*. Virgil. lib. X. Æneid.

Desiluit Turnus bijugis —

Ubi Servius: *Bijugis, erit nominativus hic bijugus, nam alias bijugibus faceret, si esset formæ tertiæ declinationis.* Quod addit Servius, quia & in ista declinatione appellantur *bijuges*. Poeta idem lib. III. Georg.

Martis equi bijuges, & magni curus Achillis.

Pro bijugis Svetonius usurpavit *bijuge curriculum* in vita Caij c. 19. *Postridie*, ait, *quadrigario habitu curriculoq; bijugi famosorum equorum per eum pontem commeavit*. Dio lib. LIX. ubi rem eandem narrat, ἅρμα reddidit. Ανεκομίσθη διὰ τῆς αὐτῆς γεφύρας ἐφ᾽ ἅρματος. Verum ἅρμα generale est, ac de omni isto genere usurpatur, non eo solum, quod contentum equis est duobus. Ergo qui definiebant accuratius, bigas, sive bijuge curriculum συνωρίδα nuncupabant. Habebat autem hoc curriculum, ut nunc veniam ad formam ejus, rotas tantum duas. Ita docent monumenta omnia antiqua, nummi Græci Latiniq;, sculpturæ marmoraq;, in quibus effigies ludorum circensium, & id genus. Inter rotas istas duas surgebat instar sellæ semirotundæ, cui certantes insistebant. Græci δίφρον appellarunt, unde genus ipsum sæpe ita nominatum, quod jam alij notavere. Partes ejus alibi expositæ sunt nobis. Speciem exhibent nummi, quos hic placet apponere duos ex Hub. Goltzio, qui diligentius, quam alij, expressit.

Hæ bigæ sunt cum suis curriculis. Exhibent autem equos. Equos enim ad hoc genus usurpasse supra quoq; diximus, & testati sunt Fronto atq; Isidorus. Junxerunt tamen & mulas, præcipue in ludis apud Græcos. Inde habes mularum effigiem in bigis, quas exhibent apud Goltzium nummi Syracusij, Messanenses, Gelonis,

atq;

atq; alij. Sed & Pausanias propterea Eliac. I. ἦν γὰρ δὴ ἀπήνη κατὰ τὴν συνωρίδα, ἡμιόνους αὐτὸ ἵππων ἔχουσα. Dicit, genus quoddam fuisse curriculi simile συνωρίδος, id est bigarum, eo tantum diversum, quod equorum loco haberet mulas. Quod genus proinde, tanquam diversum ait appellasse ἀπήνην, quod notandum. Ostendit enim, ἀπήνην etiam fuisse bigas, sed cum mulis vel mulabus. Addit quoq;, introductum Olympiade septuagesima. Τῆς δὲ ἀπήνης τὸν δρόμον ὀλυμπιάδι νομισθέντα ἑβδομηκοστῇ λέγουσιν. Quo magis miror Goltzium, hoc tribuentem Hieroni ex Pausania. Verba ejus habent ita in Indice Græciæ veteris: *Biga mulorum, quos primum ad certamina junxisse Hieronem, tradit Pausanias.* In Pausania nil istiusmodi reperio. Et qui potuerit, sic oblitus sui, cum multis sæculis Hiero post supra dictam Olympiadem floruerit? Testeturq; idem cum prioribus & auctor vetus συναγωγῆς ἱστοριῶν in dicta Olympiade septuagesima, his verbis: Τῆς ἀπήνης δρόμος ἐτέθη. Θερσίας ὁ Θεσσαλὸς ἀπήνῃ πρῶτος. Quæ de victore primo tali genere curriculi habet, memorat & Pausanias, cujus Interpretes illud Θερσία non per *Thersium*, aut *Thersius*, sed *Thersiam* exponere debuisse, per allatum veteris Scriptoris locum cognoscimus. Cæterum quo modo ἀπήνην reddiderint Latini, apud eruditos dubium esse video. Amasæus vertit *rhedam* apud Pausaniam. Placuit hoc & Bocharto lib. II. c. 19. Histor. Anim. Neq; vero dubium, quin locis multis ita possit intelligi. Sed sciendum, quod non omne vehiculum mulare sit ἀπήνη. Præter ἀπήνην etiam alia junctos habuere mulos. Quapropter si vel maxime in rheda muli fuerunt, non tamen ideo necesse fuerit, ut ἀπήνην ita explicem. Fuit ἀπήνη vehiculum, solis ludis Olympicis, vel certe potissimum usurpatũ. Ludis illis Olympicis apud Latinos successere Circenses. At in Circensibus certatum rhedis nemo unqvam dixit ex veteribus. Qvare maluerunt alij *vehiculum mulare* vertere, qvod Sylburgius in Notis ad Pausaniæ interpretem testatur. Qvanquam fors hoc nimis generale sit. *Currus mularis* commodius videtur, cum vox *currus* frequens sit in isto genere. Virgilius;

-- -- *Effusi carcere currus*

Stalius Theba VI. v. 285.

Parte alia victor curru, Neptunia tendit
Lora Pelops -- --

Plinius lib. IX. ep. 6. *Quo magis miror, tot millia virorum tam pueriliter identidem cupere currentes equos, insistentes curribus homines videre.* Sed de curru alibi. De ἀπήνῃ certum est, fuisse genus curriculi bijuge, cætera bigis simile per omnia, nisi qvod à mulis traheretur, qvod vel ex subjecto nummo Messanensium apparet, qvi à Goltio est publicatus:

Loqvor de ἀπήνῃ, cujus meminit Pausanias, & qvæ in Ludis Olympicis adhiberi consvevit. Fuit enim qvoq; generis alterius, ut suo loco indicabitur. Sive autem eqvi jungerentur, sive muli, semper æqva locabantur fronte. Nec in bigis modò hoc fiebat, sed & reliqvis hujus generis, trigis nempe, qvadrigis, & similibus. A qvibus bigæ tamen differebant, qvod haberent jumenta tantum jugalia, funalia verò nulla, sicut reliqva genera, qvemadmodum jam alibi ostendimus. Usus vetustissimus bigarum fuit, atq; ante cætera hujus generis, si Lucretium audimus, qvi sic habet lib. V.

Et bijugo prius est, quam bis conjungere binos,
Et quam falciferos inventum ascendere currus.

Adhibuisse verò primum ad prælia videntur. Homerus profectò Æneæ tribuit. Currus enim, qvo aggreditur Diomedem, duos tantum habet eqvos, qvod ostendit Diomedes ipse, qvando sic de illis eqvis Iliad. E.

Τὼ δ' ἂν Αἰνείᾳ δῶκεν, μήστωρε φόβοιο
Εἰ τούτω κε λάβοιμεν, ἀροίμεθα κεν κλέος ἐσθλόν.

Duos autem AEneæ dedit Anchiſes eqvos, *peritos fugæ. Si hos ceperimus, retulerimus ſanè gloriam præclaram.* Sed & Pandarus iccirco ad Æneam dicto loco, cum eum Æneas adhortaretur ad prælium:

Ἵπποι δ' οὐ παρέασι, καὶ ἅρματα τῶν κ' ἐπιβαίην.
Ἀλλά που ἐν μεγάροισι Λυκάονος ἕνδεκα δίφροι
-- -- Παρὰ δέ σφιν ἑκάστῳ δίζυγες ἵπποι.

Equi autem non adſunt, & currus, quos conſcendam. Sed alicubi in ædibus Lycaonis undecim currus ſunt. Apud ipſos autem unicuique bijuges equi. Tribuit unicuiq; currui δίζυγας, id eſt, junctos inter ſeſe binos eqvos. Scholiaſtes vetus: Δίζυγας, διπλοῖ, ἀνὰ δύο ἐζευγμένοι. Euſtathius: Δίζυγες ἵπποι, ἀντὶ τοῦ ἀνὰ δύο εἰς ἕκαστον ζυγόν. At ita juncti bigas monſtrant, qvas proinde undecim habuiſſe aptas præliis apparet. Unde ſatis colligas freqventem bigarum in militia uſum. Ideò & Virgilius Pallanti tribuit lib. X. & de Turno lib. XII.

-- -- *Bigis it Turnus in albis,*
Bina manu lato criſpans haſtilia ferro.

Jam ex illo uſu veteri translatæ bigæ ſunt ad ludos, qvia inſtar militaris exercitii debebant eſſe. Atq; primum qvidem ludi funebres bigis celebrati. Homerus ipſe Il. Ψ. de Menelao:

-- -- Ὑπὸ δὲ ζυγὸν ἤγαγεν ὠκέας ἵππους
Αἴθην τὴν Ἀγαμεμνονέην, τὸν ἑόν τε Πόδαργον.

Sub jugum verò duxit veloces equos, AEthen Agamemnoniam, ſuumque Podargum. Duos tantum nominat, unde bigas adornaſſe liqvet. Porro, ſi à Menelao uſurpatæ bigæ, cæteri qvoq; bigas ex certaminis lege adhibuiſſe colligitur, qvæ utiqve non permittebat inter ſe diſſimiles certare. Poſtea translatæ ſunt in ludos Olympicos. Videturq; hoc factum initio ſtatim, cum bigarum uſus fuerit ſemper antiqviſſimus, ac iccirco ſæpe bigas eſſe intelligendas, qvando certatores viciſſe dicuntur ἅρματι, hoc eſt, curru. Atq; memoratur nominatim à Pauſania Cleoſthenes Epidamius, victor bigis Olympiade ſexageſima, illiusqve victoriæ monumentum, currum cum eqvis duobus, qvorum alteri Phœnicis, alteri Coracis nomen fuerit,

rit, collocatum dicitur Eliacorum II. Ἀνέθηκε δὲ ὁμοῦ τοῖς ἵπποις αὐτοῦ, καὶ εἰκόνα, καὶ τὸν ἡνίοχον· Ἐπιγέγραπται δὲ καὶ τῶν ἵππων τὰ ὀνόματα, Φοῖνιξ καὶ Κόραξ. *Posuerunt autem una cum equis & ipsius effigiem, & agitatoris, subscripseruntque nomina equis, Phœnix, atque Corax.* Volui adducere hunc locum, ut liqveret etiam ex ipso, qvod est dictum in superioribus, longè ante nonagesimam & tertiam Olympiadem certamina bigarum fuisse recepta. Ex ludis Olympicis venerunt ad Circenses Romanorum. Nam in ipsis qvoq; bigis contendisse antiqvissimis temporibus vix potest dubitari. Qvin imò, si Tertullianum audimus, illæ primæ fuerunt, qvibus certabatur in Circo. Verba ejus lib. de Spectaculis, cap. 5. *Initio equi duo soli fuerunt, albus & roseus.* Ita habet editio Parisiensis Anno MDLXXX. à Michaële Juliano publicata, unde colligat nonnemo id, qvod dixi. Verum alia est mens Tertulliani. Eqvos enim hic intelligit non duos junctos, sed singulos per se in suis curribus, sic, ut eqvi currus ipsos denotent. Agit nempe de coloribus aurigantium, eosqve ait ab initio fuisse tantum duos, album & roseum. Hos colores, coloratosve currus cum aurigantium habitu reliqvo duos vocat eqvos, roseum & album. Ut sic malè fecerint, qvi illud *soli* mutaverunt in *Solis*. Solis enim eqvi semper qvatuor putati, nunqvam duo, sicut alibi monstratum est. At illi duo eqvi, qvos Tertullianus memorat. Qvi præterea non Solis tantum fuere, sed & Lunæ. Unde præcedit paulò ante apud eundem: *De jugo quadrigas Soli, bigas Lunæ sanxerunt.* Ostendit, in ludis Circensibus adhibuisse eqvos & in Lunæ honorem, non tantum Solis, eosq; plane fuisse bijugos. Unde simul id firmatur, qvod ajebam, bigas inter prima genera fuisse, qvibus in Circo utebantur. Erratq; sine dubio Demsterus, qvando solis certasse qvadrigis existimat. *Iure merito in Circo, qui Soli erat sacer, quadrigis inibant certamen,* ait ad lib. V. Rossin. cap. 5. Nam contra bigas qvoq; nobis exhibent monumenta omnia Onuphrii, & nummi veteres. Et Svetonius clarissimè in Tiberio, cap. 26. *Natalem suum plebejis incurrentem Circensibus, vix unius bigæ adjectione honorari passus est.* Licet verò bigæ transsumptæ fuerint ex bello ad spectacula, tamen alia nonnihil fuit ratio bigarum pertinentium ad bella,

&

& alia pertinentium ad ſpectacula. Nam in bigis bellicis ſemper erant duo minimum, unus auriga, alter, qvi pugnabat, qvorum ille qvidem Græcis ἡνίοχος, hic verò παραιβάτης ſive ἀναβάτης dicebatur. Pollux lib. I. cap. 10. Ἐπιβεβήκασι δὲ τοῦ ἁρμαλίου δίφρου, ἡνίοχος, καὶ παραιβάτης, ὃν ὁ Πλάτων ἀναβάτην μικράσπιδα ἐκάλεσι. *Currus verò ſellam conſcendebant auriga, & adſcenſor, quem conſcenſorem Plato vocat parvo utentem ſcuto.* Παραιβάτης hic, qvi ex curru pugnabat, ideò ei clypeum tribuebat Plato. Heſychius vocavit παραβάτην, ſi eſt vera lectio: Παραβάται, οἱ ἐπὶ τῶν δίφρων ἑστῶτες μαχόμενοι, οἱ κύριοι τῶν ἁρμάτων. *Parabatæ ſunt pugnatores, qui ſtant in ſellis, Domini curruum.* At verò in Circenſibus ſtabat unus tantum, qvi ad curſum impellebat eqvos, *agitator* ideò à Latinis dictus, ſicut loco alio monſtravi. Sanè ubicunq; deſcribuntur illi ludi, unius tantum fit mentio in unoqvoqve curru. Qvod vel ex Statii lib. VI. Theb. cognoſcitur. Neq; aliud teſtantur monumenta vetera & nummi. Unus, isq; ſolus, nec niſi unico armatus flagello currui inſiſtit. Qvare hac in parte currus iſti bigæve differebant. Erat autem agitatorum illorum habitus peculiaris. Unde Svetonius de Cajo cap. 19. *Poſtridie quadrigario habitu curriculoque bijugi per eum pontem commeavit.* Lampridius de Commodo cap. 2. *Aurigæ habitu currus rexit.* Pertinebat huc χιτὼν ἡνιοχικὸς, ut eum vocat Callixenus apud Athenæum in deſcriptione pompæ Ptolomeianæ. Στολὴν reddit Dio lib. LXIII. ubi de Nerone: Ἡρματηλάτησε, τήν τε στολὴν τὴν πράσινον ἐνδεδύμενος. Ubi repetitio articuli oſtendit, loqvi eum de peculiari ſtola, ea ſcilicet, qvali ſolenniter agitatores erant ornati. Plinius Latinè appellavit *tunicam.* Verba ejus lib. IX. epiſt. 6. ubi agit de Circenſibus: *Tanta gratia, tanta auctoritas in una viliſſima tunica.* Loqvitur de tunica aurigantium, ut locus totus docet. Tunicæ addebatur caſſis in capite. Hinc Papinius lib. VI.

Ipſe habitu niveus. Nivei dant colla jugales.
Concolor eſt albis & caſſis, & infula criſtis.

Atq; ſic Chryſoſtomus. At apud Dionem κράνος eſt in Nerone, ubi ait ὁ Νέρων ἁρματηλάτησε τήν τε στόλην τὴν πράσινον ἐνδεδύμενος, καὶ τὸ κράνος τὸ ἡνιόχικον περικείμενος. Videtur de peculiari agere, ac iccirco appellare

ἡνιόχικον. Sic in vita Heliogabali lib. LXXIX. ἐν γὰρ ἱπποδρομίᾳ τινὶ ἐκπεσὼν τοῦ ἅρματος, τὸ κράνος ἐν τῇ πτώσει ἀπέρριψε. Callixenas apud Athenæum πέτασον appellat, loco ſupra indicato. Caſſidi Papinius addit criſtas. Atq; habet aliquas caſſis, in nummo Neronis expreſſus, qui eſt ſecundus tabulæ ad paginam vigeſimam & ſextam pertinentis. Aliorum non habent, quod ex monumentis ac picturis ejus cæteris abunde conſtat. Nominat & infulam, quæ qualis debeat intelligi eorum, qui in circo agunt equos, ego equidem haud dixerim. Nam in capite eorum nihil exhibent monumenta vetera, quod infula dici mereatur. Circa lumbos mediumq; corpus circulum oſtendunt, qui an infula ſit dictus, alij deliberent. Species conſpicitur in hoc Severi nummo, quem & ipſum exhibet Onuphrius, cum alijs ſimilibus.

Id, quod medium ambit corpus ſtantis in vehiculo fortaſſis infula eſt dictum, quoniam contortum eſſet ex filis, ambiretq; corpus, ſicut ſacerdotum infula cingebat caput. Erat autem uſus hujus circuli ſolennis atq; ſingularis in aurigatione Circenſi. Eo namq; habenas corpori circumdatas tenere ſolebant. Nec enim, quod alias conſvetum fuit, eas libera tenebant manu, ſed habebant conſertas poſt tergum, credo partim, ut ita coercere facilius equos poſſent, partim ut ſtantes in curru ſervarentur nonnihil juvarenturq; contra lapſum. Itaq; ne poſſent defluere habenæ, extrema

circuli

circuli ora erat eminentior, ut velut ſinu inter illas eminentias comprehenſæ manerent firmæ ac durabiles. Quo videtur reſpexiſſe Statius lib. VI. ubi ait:

— -- Ruit ilicet exul
Aonius, vexusq; diu per terga volutus
Exuit, abripitur longe moderamine liber
Currus —

Quid enim hic *exuit nexus*? niſi quod habenas, quas habuit in dicto circulo poſt tergum connexas, exueret, ſeque liberaret ijs, quibus fuit hactenus retentus, atq; ita volutatus diu. Lutatius, vel quiſquis alius ſcholiaſtes Statij eo loco: *Se habenarum nexu, qua involutus per terga fuerat, liberavit, ne cum loris implicitus traheretur.* De repoſitis poſt tergum habenis monuit & Argolus ad Onuphrium pag. 31. firmatq; non ex Latinis ſolum, verum etiam Euripide, qui locis trinis meminit. Unde ſimul obſervamus, non modo Romanorum, ſed Græcorum quoq; iſtam fuiſſe conſvetudinem. Et hæc quidem aurigantium σκευὴ, ſic enim appellat Dio, quod Latini *habitum* appellavere, lib. LXXII, ubi de Commodo, ὄικοι δὲ συνεχῶς τοῦτ' ἔπραττε, τῇ πρασίνῳ σκευῇ χρώμενος. Solebant autem agitatores illi non ſedere in curribus, ſed ſtare, quod teſtantur monumenta omnia, eratq; pars non poſtrema hujus artis, ut quis firmo ſtare veſtigio in curru poſſet. Statius lib. VI. Theb.

Senſerat adductis alium præſagus Arion
Stare ducem loris —

Cauſa fuit, quoniam & in bellicis vehiculis, unde Circenſia deſumpta diximus, ſtetere. Sic enim ſemper memorantur ipſi etiam Homero. Ut Iliad. λ. ubi Neſtor

-- Ἐγὼ δ' ἐς δίφρον ὀρούσας
Στῆν ῥα μετὰ προμάχοισιν ---

Ego autem in currum inſiliens ſteti inter propugnatores. Atq; ita alibi reperias. Ut erraverit Onuphrius, quando ſic de agitatoribus Circenſibus lib. I. c. 14. *Mos vetuſtus fuit, agitatores ipſos quatuor factionum curribus inſidentes, metas ſepties circuire.* Nec enim inſidebant, verum inſiſtebant illis curribus, ut dixi. Virgilius lib. III. Georg.

 Pri-

Primus Erichthonius currus, & quattuor usus
Iungere equos, rapidisq; rotis insistere victor.

Plinius lib. IX. epist. 6. *Miror, tot millia virorum tam pueriliter identidem cupere currentes equos, insistentes curribus homines videre.* Solebant autem pedem unum anteponere alteri, ut status esset firmior. Ita docent monumenta marmoraq; vetera. Neq; aliud videtur voluisse Sidonius car. 23. ubi de certamine hujusmodi

Pars contraria nil timens tuam vim
Securas prior orbitas terrebat
Tensis cum subito lupatis
Tensis pectoribus, pede ante fixo.

Stabant quoq; non erecti, verum cernui, capite in anteriora prono. Idem poeta indicato loco

Nec cernas cito cernuos magistros
Temones mage sufferant, an axes. Et Virgilius lib. V. Æn.
Nec sic immissis aurigæ undantia lora
Concussere jugis, proniq; in verbera pendent.

Atq; ita nobis habitum statumq; illorum exhibent antedicta marmora & monumenta. E quibus ut sint omnia conspectiora testatioraq; ecce tibi agitatorē quadrigarium, propositum ab Onuphrio pag. 41. ex monumento in ædibus Columnensium extante.

De

De certamine agitationeq; ipſa ut hic diſſeramus multis, argumentum noſtrum haud permittere videtur. Feceruntq; jam ante nos alij peculiaribus operibus, Onuphrius præcipue in erudito de ludis Circenſibus commentario. Illud lubet quærere, cum non parvam admirationem habeat, noſtris maxime temporibus, quibus illud ludicrum deſiit in uſu eſſe, qui ſit factum, quod cum curſu concitatiſſimo flecterent currum circa metam, cum tamen haud everterent, aut frangerent, cum præſertim rotis ſtrinxiſſe metam legantur. Hic primum dixerim, non fuiſſe novum plane, ſed eveniſſe plurimum, ut & excuterentur aurigæ, & diſſolverentur vehicula, axeſve cum rotis frangerentur, quod vel ex Statio cognitum habemus. Itaq; nec, quod eſt proximum, cujusvis hoc fuiſſe negotium, ſed illius, qui multiplici induſtria uſuq; didiciſſet artem. Ipſe firmat Homerus, apud quem Il. ψ. Neſtor ad filium curru certaturum:

> Μήτι δ' ἡνίοχος περιγίνεται ἡνιόχοιο.

Arte auriga ſuperat aurigam. Deinde multum valuiſſe hic virtutem equorum atq; doctrinam. Unde eodem loco Neſtor.

> Οἶσθα γὰρ εὖ περὶ τέρμαθ' ἑλισσέμεν· ἀλλά τοι ἵπποι
> Βάρδιστοι θείειν —

Noſti recte circa metas flectere, ſed tibi equi tardiſſimi in currendo. Quaſi diceret, non ſufficere ſolam agitatoris artem, etiam equos bonos, & præſertim agiles oportere eſſe. Silius requirit, ut & frenis facile libenterq; pareant. Unde lib. XVI.

> *At docilis fræni & melior parere Pelorus.*

Acceſſit ad poſtremum ipſa vehiculi ſtructura, quippe quod eſſet humile, haberet axem longum, rotasq; in eo minutas, ut everti facile non poſſet. Juvabat pondus ſtantis ſuperne agitatoris, qui huc illucq; inclinando, ſeſe, currumq; ſervabat rectum, etiamſi quandoq; vacillaret. Quæ cum omnia hodie ignorentur, mirum eſſe nequit, ſi noſtris vehiculis id, quod veteres fecerunt, imitari parum valeamus. Satis, niſi fallor, de bigarum eo genere, quod ſic proprie appellabatur, & ad prælia, item ludicra certamina ſpectabat. Erat autem præter illud, genus aliud, quo Flamen Fidei utebatur. Livius

ſic habet lib. I. cap. 21. *Soli Fidei ſolenne inſtituit. Ad id ſacrarium flamines bigis, curru arcuato vehi juſſit.* Oſtendunt ipſa iſta verba, non de tali genere, de quo hactenus eſt actum, loqui, verum alio. Nec enim, ſi de communi ſermo fuiſſet, illud de curru arcuato addi neceſſe erat. Et intelligunt pleriq; currum arcuatum, qvi ſupernè tectus fuerit. At diverſa facies bigarum reliqvarum, uti conſtat. Bigæ igitur Flaminicæ tantum ideò à Livio ſic dictæ, qvod adjuncta duo haberent jumenta. Qvomodo & de aratro uſurpavit M. Varro in Serrano. *Dum,* inqvit, *in agro ſtudioſius ruror, adſpicio Triptolemum ſculponeatum bigas ſequi cornutas.* Hic *cornutæ bigæ,* bini boves ſunt ad aratrum juncti, qvos ſeqvebatur Triptolemus, ut qvi primus homines arare docuit, & frumenta ſerere. Popma: *Bigæ cornutæ boves duo aratores, quos aratro junxit primus Triptolemus.* A bigis dicti nummi ſunt *bigati,* denarii argentei. Plinius lib. XXXIII. cap. 3. *Nota argenti fuere bigæ atque quadrigæ: Et inde bigati, quadrigatique dicti.* Agit ibi Plinius de vetuſtiſſima nummi argentei ſignatura. Unde liqvet, qvid voluerit Tacitus, qvando ſcripſit in libello de Mor. Germ. *Pecuniam probant* Germani *veterem & diu notam, ſerratos bigatosque.* Bigatorum nempe illorum uſus fuit antiqviſſimus, atq; ita primum Germanis etiam innotuit. Hos ergo maximè probabant. Pro bigatis dixerunt & *argentum bigatum.* Livius lib. XXXIII. cap. 8. de Cornelio: *Tulit in triumpho argenti bigati ſeptuaginta novem millia.* Item lib. XXXIV. cap. 44. de M. Por. Catone: *Tulit in eo triumpho argenti infecti XX. millia pondo, bigati centum viginti tria millia.* Et ſic locis aliis. Fuerunt autem bigæ illæ, qvibus ſignatum eſt argentum vulgo, non bellicæ, ſed Circenſes. Ita docent omnes veteres denarii, qvi hodieq; extant. Cur autem iſto genere monetam publicam voluerint ſignare, nemo fortè dixerit. Scilicet de Jano, rate, nave docuerunt veteres, at de bigis, qvantū ſcio, tradidere nihil. Poſſunt tamen placuiſſe bigæ, ut in memoriam revocarent Circenſes primos Romuli, qvorum occaſione comparavit ſuis matrimonia, & ſic civitatem veluti de novo condidit. A bigis qvoq; legimus *bigarios.* Epigramma vetus in Cælio monte repertum, qvod deſcribit Argolus ad Onuphrium pag. 20.

Flores

Flores ego hic jaceo ---- bigarius infans,

Qui citò dum cupio currus, citò decidi ad umbras.

Extat in eo monumento puer bigis insistens cum palma. Unde suspiceris, *bigarios* vocatos nominatim, qvi bigarum agitatores fuere. Cum præsertim & trigarii & qvadrigarii hac ratione nuncupentur.

Cap. XII.
De Trigis.

Trigæ. Triga. Trigæ de hominibus. τριάδες. *Sic quadrigæ.* τετράζυξ δεσμὸς. Τρίζυγες σύναιμοι. Τρίπωλα. Τρίιπποι. *In eis equus tertius, funalis, & à dextro latere collocatus. Trigæ in bello ludisque Olympicis. Venerunt in desvetudinem jam olim, & quam ob causam, in Circensibus. Trigarium. Martianus explicatur. Cursus extans. Occupare. Cursus instans. Succedere. Cursus raptus. Eripere. Tabula Cechinorum emendata & exposita.*

NOn æqvè freqvens est trigarum mentio apud veteres Latinos, sicut reliqvorum generum. Invenimus tamen apud Varronem in de L L. lib. VI. ubi ait: *Non ut quadrigæ, trigæ, sic potius duigæ, quam bigæ.* Meminit & Isidorus lib. XVIII. cap. 36. *Quadrigæ, bigæ, trigæ, ab equorum numero & jugo dictæ.* Item paulò post: *Trigas Diis inferis consecrarunt.* Ulpianus dixit *trigam* numero singulari l. 38. ff. de ædil. ed. §. 14. *Simili modo si triga venierit, redhibenda erit tota.* Sic Poëta vetus, Gothofredo laudatus eo loco:

Triga mihi paucos inter dilecta sodales,

Triga sodalitii pars bene magna mihi.

Qvanqvam ibi videatur agere de homine, qvum inter sodales referri diligiq; currus & eqvi difficulter qveant. Atq; possis suspicari, trigam illam usurpasse de amicis tribus peculiariter ei gratis acceptisqve. Qvomodo & Arnobius sic *trigas Cupidinum* vocavit lib. IV. *Ajunt iidem Theologi, quatuor esse Veneres, tria genera Castorum, totidemque Musarum, pinnatorum Cupidinum trigas.* Hic *trigæ* sunt τριάδες, seu, ut loqvebatur ante, *tria genera.* Sic Vopiscus & *quadrigam* usurpavit vita Probi cap. ult. *Nunc in alio libro, & quidem brevi de Firmo & Saturnino & Bonoso & Proculo dicemus. Non enim*

dignum

dignum fuit, ut quadrigæ tyrannorum bono Principi miſcerentur. Caſaubonus hoc loco: Τετράδα *appellat quadrigam, ut alii* τὴν δυάδα *dixerunt bigam.* Græci ratione ſimili. Nam & Nonno τετράζυξ δεσμὸς, vincula ſunt qvatuor, & τρίζυγες σύναιμοι, tres fratres in Epigrammatis. Ita namqve habet Archias in piſcatorem, venatorem & aucupem fratres:

Σοὶ τάδε Πὰν σκοπιῆτα πεναιόλα δῶρα σύναιμοι
Τρίζυγες ἐκ τρισσῆς θέντο λίνου ἄσιος.

Atq; ita de iisdem alio epigrammate:

Τρίζυγες οὐρεσίοικε κασίγνητοι τάδε τέχνας.

Sunt autem τρίζυγες propriè *trijuges*, ſeu *trigæ*, id eſt, eqvi tres currui adjuncti. Τρίπωλα maluerunt alii vocare. Philoxenus: Τρίπωλα, *trigæ.* Atq; ita Dionyſius Halicarnaſſeus fine libri VII. Ἐν δὲ ταῖς ἱππικαῖς ἁμίλλαις ἐπιτηδεύματα δύο, τὸ, τε περὶ τὰ τρίπωλα τῶν ἁρμάτων, &c. *In certaminibus equeſtribus duo ſunt ſtudia, unum circa trigas currum.* Invenias & τριίππους. Saltem ita vertunt Magiſtri, qvas Latini vocant trigas. Philoxenus iterum: Τρίιππον, *triga.* Species trigarum fuit, qvalis bigarum, niſi qvod duobus eqvis adjunctum haberent tertium, non ſub jugo, verum fune religatum ad latus. Dionyſius Halicarnaſſenſis dicto loco: Δυσὶν ἵπποις ἐζευγμένοις, ὃν τρόπον ζεύγνυται συνωρὶς, τρίτος παρείπετο σειραῖος ἵππος ῥυτῆρσι συνεχόμενος, ὃν ἀπὸ τοῦ παρηωρῆσθαι καὶ συνεζεῦχθαι, παρήωρον ἐκάλουν οἱ παλαιοί. *Duobus equis junctis, ſicut jungi bigæ ſolent, adjungebatur tertius funalis equus loris adnexus, quem, quod adſociatus adjunctusque eſſet,* παρήωρον, *hoc eſt, adjunctum, appellabant veteres.* Fuit porro is funalis junctus reliqvis à dextro latere, ut arbitror. Ibi enim magis ejus opera erat utilis, qvam in ſiniſtro. Unde qvoq; eqvum optimum ac præſtantiſſimum eo loco collocabant. Qva de re non repeto, qvæ loco alio prolixè demonſtravi. Uſus trigarum antiqviſſimis temporibus ad bella fuit. Nam Heroës apud Homerum vix pugnaſſe aliter, qvam trigis, putantur. Et confirmat Dionyſius ſupra nominato loco, ubi vocat ἀρχαῖον ἐπιτήδευμα καὶ ἡρωϊκὸν, ᾧ ποιεῖ τοὺς Ἕλληνας Ὅμηρος ἐν ταῖς μάχαις χρωμένους. Hoc eſt: *Inſtitutum antiquum & heroicis temporibus receptum, quo Græcos Homerus facit uſos in præliis.* Ex militia transſumptæ ſunt in ludos Olympicos, & ſimiles apud Græcos, ſicut bigæ. Sed venerunt poſtea in deſvetudinem,

nem, credo, qvod æqvabilior videretur virtus vel duorum modo eqvorum, vel qvatuor, qvam trium, è qvibus funarius plus juvaret unum latus, qvam ut alteri non noceret. Docet hoc qvoq; Dionysius prædicto loco: Ἐν δὲ ταῖς ἱππικαῖς ἁμίλλαις ἐπιτηδεύματα δύο τῶν παλαιῶν πάνυ, ὡς ἐξ ἀρχῆς ἐνομοθετήθη, φυλαττόμενα ὑπὸ Ῥωμαίων μέχρι τῶν κατ' ἐμὲ διάκειται χρόνων, τό, τε περὶ τὰ τρίπωλα τῶν ἁρμάτων, ὃ παρ' Ἕλλησιν μὲν ἐκλέλοιπεν. Sic scribendus est hic locus, non τρίπολα, ut est in Roberti Stephani editione Anno MDXLVI. Parisiis vulgata. *In equestribus certaminibus duo antiquissimorum studia, ut initio fuerunt instituta, ita hucusque à Romanis observantur, alterum cum trigis curruum, quod quidem apud Græcos omissum est.* Testatur abundè, genus hoc receptum olim in certaminibus publicis fuisse, desijsse tamen postea usurpari, nec durasse ad ætatem Dionysij. Floruit autem Dionysius hic tempore Augusti: quo proinde trigæ Græcis non fuerunt amplius in ludis notæ. At vero ante usurpatas docent quoque nummi veteres præsertim Hieronis atque Calenensium, quos hic ex Goltzio appono.

A Græcorum ludis transtulerunt ad Circenses suos Romani, sicut ante docebat Dionysius, & servarunt longo tempore. Igitur & in nummis Romanis effigies eorum cernitur, ut apud Fulv. Ursinum in familia Claudia, Manliaque: apud Gorlæum in familia Nævia, & alibi. Quanquam longe minori occurrant frequentia, quam

bigæ vel quadrigæ. Ut tametsi usus earum manserit ad tempora Dionysij, tamen fuerit is rarus. Quod ex eo quoq; colligas, quoniam tam pauci trigas nominarunt. Invenimus tamen etiam in tabula Cecchinorum memoratas, quam Onuphrius lib I. exhibet. Sic enim extat, de C. Appulejo Dioche, agitatore factionis Russatæ: *Vicit* CCC XXXXVII. *Trigas ad Frs* XVIIII. Quod Onuphrius sic explicat: *In his binorum curruum certaminibus trigas agitando vicit quater præmium valoris XV. millium nummorum hoc est CDL.* Cœpit porro hic Diocles Anno V C. D CCC LXXV. M. Acilio, M. Aviola, C. Cornelio Pansa Consulibus primum agitare, i. e. uti dictus supputat Onuphrius Anno Christi CXXIII. quo Hadrianus Imperator rebus Romanis præfuit. Unde colligitur, etiam post Dionysium Halicarnassensem trigarum usum aliquem fuisse longo tempore. An præter duplicem eum usum, qui expositus à nobis est, habuerint & alium trigæ, communem receptumque, equidem haud dixerim. Observo quidem equos tres in curru Heraclij, quem exhibet nummus à Lipsio propositus lib. III. de Cruce. Sed is currus aliter adjunctos habet equos, quam solebant trigæ veteres. Forma quoq; ejus alia, quam trigarum, ut iccirco huc referri nequeat. Etiam à trigis dictos esse *trigarios*, ut *bigarios* à *bigis*, affirmare haud valeo. Afferunt equidem trigarios, qui nobis concinnarunt Lexica ex Plinio lib. XXXVII. c. 13. pro agitatoribus. Sed illos esse non *trigarios*, sed *strigarios*, eosq; non homines, sed locos, alibi jam demonstravimus. Habet trigarios & Marlianus lib. IX. sive potius *trigarium*, ubi ait: *Ipsaq; tripos trini cursus præsagia pollicetur, hoc est, Extantis, Instantis, & Rapti. Demum trigarium supplicantis semper germanitatis adveniat, quod vestra vulgo suffragia pollicendo incertos mortalium sensus primum in spem opis superæ proritavit.* Totus locus sumptus est ex re Circensi; nam in circo triplex ille fuit cursus, quem hic nominat. Unus, cum ab ipsis statim carceribus alios quis anteverteret, quod hic circensi propriaque formula nominat *cursum extantem.* Res ipsa & negotium *occupare* dicebatur. Tabula Cechinorum: *Occupavit, & vicit D CCC XV.* Onuphrius sic explicat; *ubi ex carceribus exivit, primus con-*

continuo fuit. Alius, cum quis antecedens ſequeretur, & ex carceribus veniret poſt alios, qui *curſus* dicebatur *inſtans*. Negotium in dicta tabula eſt *ſuccedere*. Ita namq; habet: *Succeſſit, & vicit, LXVII.* Quod ſic explicat Onuphrius: *Alius ante eum aliquandiu fuit, quem prævenit, & vicit.* Alius, cum quis alteri victoriam, quam videtur jam in manibus habere, calliditate ſingulari eripit, equis ſcilicet injiciendo pavorem, aut affligendo rotas, aut ſimile quid agendo, qui *curſus raptus*, dicebatur, ſicuti negotium, *eripere*. Unde in prædicta tabula; *Eripuit, & vicit DII,* quod Onuphrius idem ait eſſe, ac *aſtu vel induſtria concurrentes prævertit & vicit*. Sic legendum ibi cenſeo, non *actu*, quod eſt nihili. Quanquam per hunc curſum triplicem ſimilitudine quadam exprimat curſum vitæ humanæ, in qua alij, velut in circo, aut occupant, aut ſuccedunt, aut eripiunt, id eſt, vel ſemper primo loco ſunt, vel ex poſtremis in primum veniunt induſtria, vel alios dolo fraudibusq; ſubvertunt, ut emergant. Et quia cœpit verba ſumere ex circo, pergit, ac *trigarium germanitatis* vocat tres germanas, de quibus paulo ante loquebatur, Genethliacen, Symbolicen, & Thneticen. Ut proinde in trigarij vocabulo hic ſit intelligendum *jugum*, id eſt vinculum trium inter ſe conjunctarum conſociatarumq;, quale alias per trigarum vocem ſupra diximus explicari. Scilicet ut à *bigis*, *bigarium*, ſic à *trigis*, *trigarium* eſt dictum, in quo ſi intelligas vel jugum vel vehiculum, perinde fuerit, ac ſi trigas diceres. Nam trigarium proprie ad rem circenſem pertinet, ut oſtendit Martianus, & tres equos junctos ad currum, licet ipſe de germanis tribus uſurparit. Quas mox *trigeminam feminam, ſive tres in unius nominis vocabulum conſpirantes* appellat.

Cap. XIII.
De Quadrigis.

Quadrigæ. Quadriga. quadrigulæ. Quadrijuges equi. Qudriijugi currus. Rhedæ. Flagella. Codex Theodoſianus exponitur. Τέτρωρον. Τέτρωρον. τεθριππωλία. *Quadrigæ pro quovis genere ludicro. Quadrigæ num cum equis octo. Codex Theodoſianus explicatur denuo &*

Iac. Gothofredi sententia expenditur. Currus ordinarij in circo nunquam dati cum septem vel decem equis. Certamina in circo duplicia. Sejuges ex ordinariis currus maximus. Quadrigæ proprie dictæ in ludis. Ἅρμα Græcis pro quadrigis. Facilius bigis & trigis, quam quadrigio vincere. Quadrigæ Olympionicarum, triumphalium. Currus triumphalis qua fuerit specie. Onuphrij pictura rejecta. Triumphantes stabant in curru. Currus auratus, aureus, eburneus erat. Quadrigæ albæ non videntur ante Cæsarum ætatem in curribus triumphalibus adhibitæ. Plutarchus & alij explicantur. Triumphantes habuere liberos in curribus, etiam sequioris sexus, & amicos. Valerius Maximus exponitur. Onuphrius notatur. Quid singulare habuerit triumphus Vespasianorum. Quadrigarum honos apud Indos. Quadrigarij. Festus emendatur.

QUadrigarum nomen apud veteres cum Græcos, tum Latinos est notissimum & frequentissimum, ut de eo afferre testimonia Latinis quidem ex Scriptoribus supervacuum videatur. Et jam in superioribus, cum de bigis ageremus, demonstravimus, plerosq; viros doctos arbitrari, efferendas esse numero plurali. Atq; ita Cæsar quoq; censuit in libris de Analogia, sicut Fronto testis est apud Gellium lib. XIX. c. 8. Quanquam & in singulari dictam esse *quadrigam* non ex Varrone modo, quod fecit Gellius, sed Hygino quoq; ostenderimus. Sunt & *quadrigulæ* apud Ciceronem de Fato. *Philippus hasce in capulo quadrigulas vitare monebatur.* Plinius in singulari dixit *quadrigulam* lib. XXXIV. cap. 8. *Dextra limam tenet, læva tribus digitis quadrigulam tenuit, translatam Præneste.* Pro quadrigis Poetæ *quadrijuges equos*, item *quadrijugos currus* dixere. Virgilius lib. III. Georg.

Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.

Item lib. X. Æn.

-- -- *Quin ecce Nyphei*
Quadrijuges in equos adversaq; pectora tendit.

Ovidius lib. II. Metam.

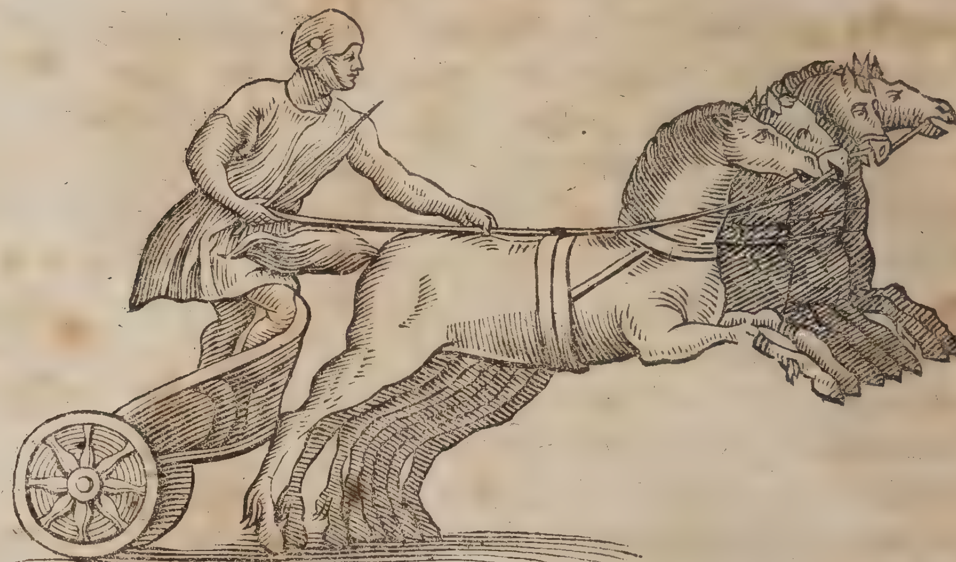
-- -- *Ruunt, tritumq; relinquunt*
Quadrijugi spacium, nec, quo prius, ordine currunt.

Ubi

Ubi *quadrijugos* posuit pro *quadrijugibus*, qvoniam utrumq; fuit in usu. Servius: *Et quadrijugus & quadrijugis dicimus, sicut inermus & inermis, exanimus & exanimis.* Sunt & *rhedæ*, item *flagella.* L. 5. lib. VI. Cod. Theod. t. 29. *Singulos solidos per singulas rhedas, id est, quas quadrigas vel flagella appellant, percipiatis.* Hic qvadrigæ iis qvoq; veniunt nominibus, qvæ dixi. Sed sunt aliæ hæ qvadrigæ, qvam de qvibus agimus hoc loco, sicut ostendemus, qvando de rhedis sermo erit. Græcis genus hoc est τέτριππον. Glossæ veteres: Τέτριππον, *quadriga.* Inde habes in titulis victorum apud Pindarum. Ut in Olymp. Ode 5. Τῷ ἀπὸ Ψαύμιδι, τεθρίππῳ. Pyth. Ode 7. Μεγακλεῖ Ἀθηναίῳ, τεθρίππῳ. Hesychio est τετραΐππον. Verba ejus: Τέτρωρον, τετραΐππον ἅρμα. Ex qvibus verbis simul observamus, etiam τέτρωρον appellavisse. Glossæ veteres: *Quadrijugum,* τέτρωρον, ubi semper ἅρμα est intelligendum. Usurpabant alias τετραόρους, in qvo intelligebant ἵππους. Homerus Odyss. N.

-- -- Ὡς' ἐν πεδίῳ τετράοροι ἄρσενες ἵπποι.

Hesychius: Τετράοροι, τέσσαρες ἐπὶ τῷ τεθρίππῳ ὑπεζευγμένοι. Eustathius observat, nuncupasse qvoq; τετρασείρους. Verba ejus habentur Odyss. N. Τετράοροι δὲ ἢ κατά τινας τετράορες ἵπποι, οἱ τέσσαρες ὁμοῦ συνεζευγμένοι. Ἢ καὶ ἄλλως τετράοροι, ἀντὶ τοῦ τέσσαρες ὀρῶντες. Οἱ δὲ τοιοῦτοι καὶ τετράσειροι λέγονται παρὰ τὴν σειράν. Est & τετραπωλία pro qvadrigis apud Philoxenum: Τετραπωλία, *quadrigæ, singulare non habet.* Forma qvadrigarum fuit ea ipsa, qvæ bigarum trigarumqve, nisi qvod adjunctos haberent eqvos qvatuor, è qvibus duo fuere jugales, duo funales, illi in medio, hi utrinq; à lateribus, ut alibi ostendi. Et ideò Eustathius in verbis præcedentibus illos eqvos dixit esse τεσσάρας ὁμοῦ συνεζευγμένους, *quatuor una conjunctos.* Exhibetur optimè à Rubeno lib. I. Elect. cap. 3. ex lapide antiqvo apud portam Nomentanam expressa in hunc modum:

Neq; ratio, qva in eis vehebantur, alia, qvam qva in cæteris. Nam & in his ſtare ſolebant, qvod de qvadrigis nominatim ſupra ex Virgilio monſtravimus. Plinius lib. VIII. cap. 42. *Claudii Cæſaris Secularium ludorum Circenſibus excuſſo in carceribus auriga, albati equi palmam occupavere, oppoſita effundentes, omnia, quæ contra æmulos debuiſſent peritiſſimo auriga inſiſtente, facientes.* Dicit apertè, aurigas inſtitiſſe. Fuit autem hoc genus, de qvo loqvitur, qvadrigæ. Solinus cap. 46. agens de eodem: *Ingenia equorum Claudii Cæſaris Circenſes probarunt, quum effuſo rectore quadrigæ curſu æmulos non minus aſtu, quam velocitate, præverterent.* Uſus qvadrigarum an temporibus antiqvis fuerit ad bella, non ſatis affirmare poſſum. Colligo tamen ex Homeri Iliad. Θ. qvando ibi Hector eqvos ſuos adhortatur ad prælium, nominatq; qvatuor:

Ξάνθε τε, καὶ σὺ Πόδαργε, καὶ Αἴθων, Λάμπε τε δῖε.

Xanthe, & tu Podarge, & AEthon Lampeque nobilis. Sanè qvoniam in ludis uſurpatæ etiam ante Homerum, ludi verò ſimulachra bellorum, ſicut ſæpe dictum eſt, ideò vix poteſt dubitari. Uſurpatas autem ante novimus ex Philargyrio, qvi ſic ad Virgilium: *Varro in libro, qui admirabilium inſcribitur, Erichtonium ait primum equos quatuor junxiſſe ludis, qui Panathenæa appellantur.* Erichtonius hic Moſis circiter temporibus vixit, qvod eſt demonſtratum alibi. At Homerus

merus Aſſæ Regis apud Judæos fuit æqvalis, qvi poſt extitit annis circiter ſexcentis. Ergo inde jam ab ætate Moſis qvadrigæ notæ etiam in ludis fuere, unde vix eſt dubium, qvin & in bellis adhibuerint. Ac in ludis qvidem uſus qvadrigarum fuit tam freqvens, ut qvadrigas appellarint genus qvalecunqve. Inde, qvod à Græcis ἅρμα dictum, Latini *quadrigas* reddidere. Ita namq; habet Ælianus noſter lib. III. cap. 45. ubi agit de Philippi cæde: Οἱ μὲν γάρ φασι τὸ τοῦ Παυσανίου ξίφος, ᾧ τὸν Φίλιππον διεχρήσατο, ἅρμα ἔχειν ἐπὶ τῆς λαβῆς διαγεγλυμμένον ἐλεφάντινον. At Cicero de Fato: *Philippus hasce in capulo quadrigulas vitare monebatur.* Qvibus verbis liqvet manifeſtè, ἅρμα Æliani eſſe Ciceronis *quadrigulas.* Atq; ita & Valerius Maximus lib. I. cap. 8. *Pauſanias in capulo gladii, quo eum* (Philippum) *occidit, quadrigam habuit cælatam.* Patet idem adhuc magis, qvia urbem Bœotiæ, Ἅρμα, id eſt, *Harma*, dictam, appellarunt *Quadrigam.* Valerius Maximus dicto loco de Philippo: *Eumque locum, qui in Bœotia Quadriga vocatur, ſemper vitavit.* Locus ille non eſt dictus *Quadriga*, ſi vocabulum reſpiciamus Græcum, verum *Currus*, id enim eſt ἅρμα, qvod illius loci nomen fuit. Ælianus: Ὁ δὲ ἕτερος λόγος, τὴν Θηβαϊκὴν τὴν καλουμένην Ἅρμα περιελθόντα λίμνην, ἀποσφαγῆναι. Qvadrigas igitur pro curru poſuere etiam in loci nuncupatione. Multo verò magis in re Circenſi, ubi qvadrigæ nuncupatæ, qvæcunqve eſſent, bigæ, trigæve. Tali ſenſu Horatius loco alibi laudato: *Apta quadrigis equa:* Nam & bigis trigisqve, ac cæteris generibus, apta fuit. Simili modo Svetonius in Claudio cap. 21. *Super quadrigarum certamina, Trojæ luſum exhibuit.* Nec enim neceſſe eſt, ut qvadrigis ſolis credamus pugnatum. Et ἵππων ἁμίλλας generali notione vocat Dio lib. LX. Tacitus de Nerone lib. XIV. cap. 14. *Vetus illi copia erat curriculo quadrigarum inſiſtendi.* Qvadrigarum curriculum non in ſpecie, ſed generatim etiam de aliis intelligendum. Qvin imò qvadrigæ ſunt cum eqvis octo, ſi audimus Interpretem doctiſſimum in Codic. Theodoſiani lib. VI. t. 4. l. 19. Lex ſe ita habet: *Satos de Frygiæ gregibus equos XX. quatuor, ſubjugandos quadrigis, hoc eſt, ſimul octo, duobus maximarum editionum Prætoribus dari ſancimus.* Hic vir doctiſſimus, mihiq; amiciſſimus, cum viveret: *Quid octoni equi ad quadrigam ſeu* τέθριππον,

πον, quæ quatuor tantum equis constabat? Nempe, etsi prima origine propriaque quadriga sit τέθριππον *quadrijugis, quæ à quatuor equis trahitur: Attamen quadrigæ nomen mansit, etiamsi plures subjungerentur equi, quod sæpe eveniebat.* Qvod docet de qvadrigis non eqvorum semper qvatuor, id sine dubio se habet optimè. At qvod ad qvadrigas hic commemoratas censet junctas octo, potest habere dubitationem. Neq; enim video, qvi possint hanc interpretationem admittere verba *hoc est*. Nam qvi dat eqvos viginti qvatuor, jungendos qvadrigis, non statim per hoc significat simul octo esse jungendos. Jam verò illud *hoc est* ostendit, esse in verbis præcedentibus, unde seqvens *simul octo* colligatur. Itaqve illud *simul octo* puto ad præcedens *quatuor* referendum, verbaq; explicanda non de eqvis, sed qvadrigis. Ut sit ille sensus: Concessisse Imperatorem eqvos ad qvadrigas non simpliciter, sed qvatuor. Non enim est verisimile, Imperatorem nominasse qvadrigas, nec illarum determinasse numerum. Res ipsa enim postulabat, ut ostenderet, qvot qvadrigas suis instrui vellet eqvis. Qvatuor ergo qvadrigæ illæ fuere, sed destinatæ singulis Prætoribus. Qvi cum essent duo, ut lex ait, liqvet, illas qvatuor qvadrigas cuilibet concessas facere *simul octo*. Ad has octo qvadrigas qvot in universum eqvos Imperator dederit, non satis constat. In editione Cujacii, qvæ excusa est Aurelianæ Allobrogum apud Johannem Arnoldum Anno MDLXXXVI. ante numerum, eqvos definiturum, videlicet XX. stellula est posita, quæ indicat, locum esse hiulcum. Cl. Gothofredus plane nullos legi posse numeros testatur istis verbis: *MS. hac parte exesus exhibet tantum, Equos ... quatuor, sic ut internoscere non possim, quid ibi replendum sit.* Si illud XX. recte se haberet dicerem, à prima manu fuisse XXIV. ac id IV. à sciolo deletum esse propter sequens *quatuor*, velut bis foret scriptum, deniq; legem totam sic scribendam atq; distinguendam esse: *Satos de Frygiæ gregibus equos* XXIV. *quatuor subjugandos quadrigis, hoc est simul octo, duobus maximarum editionum Prætoribus dari sancimus.* Quæ lectio si esset vera, demonstraret, quadrigas illas adeo non habuisse equos octo, quod vult vir eruditissimus, ut potius habuerint solos tres. Ter enim octo faciunt

unt viginti quatuor, quot equos Imperator ad quadrigas indulsit. Verum cum de numero incertum sit ex Ms. nolo veram præstare certamq; conjecturam nostram. Sane currus in solenni ludicro Prætorum datos cum adjunctis equis octo, vix persvadeor. Nam quos laudat Gothofredus cum sex, & septem, & decem equis, ex Svetonij Nerone c. 24. & Cecchinorum tabula, illi vero minime fuerunt ordinarij, quod locus uterque manifeste docet. Sane currus in ludis ordinarijs suos habebant deos, quibus fuerunt consecrati. Bigæ spectabant ad Lunam, quadrigæ ad Solem, sicut docent nos, qui de re Circensi egerunt. At octojugas Deo alicui fuisse dicatas, nemo legit hactenus, ut puto. Non fuit ergo cursus ille ordinarius, ac iccirco dari à Prætoribus in adornatione ludi ordinarij non potuit. Agnovit jam Onuphrius. Itaq; in explicatione tabulæ illius ita ait: *Hactenus auctor tabulæ exposuit certamina, præmia, & quæ Diocles ex provocatione bigis, trigis, quadrigis, sejugibus & septemjugibus cum singulis, binis, & ternis concurrentibus vicit. Modo eas victorias enumerat, quæ ludis Circensibus ordinariis & sacris vicit.* Fuerunt ergo alia certamina ordinaria, & alia extraordinaria. Hæc ex provocatione, illa ex lege sacrorum. Illa fiebant quolibet genere, quocunq; inter provocantes convenisset. At ordinaria non item tantum bigis, trigis, quadrigis, & sejugibus celebrabantur. Inde est, quod sejuges Isidorus quoq; vocet currum maximum. *Sejuga*, inquit, *maximus currus, currit Iovi, propter quod maximum deorum suorum eum esse credunt.* Si sejuga currus maximus in ludis Circensibus sacrorum caussa celebratis, ergo in his ludis septemjuges, octojuges, decemjuges non cucurrerunt. Si non cucurrerunt, non potuerunt dari à Prætoribus ludos istos exhibentibus, quippe quibus incumbebat, leges ritusq; sacrorum observare. Unde nunc colligitur, quadrigas, quas commemorat lex Codicis Theodosiani, octojugas intelligi non posse, cum mentionem faciat Prætorum, qui non edebant, nisi Circenses solennes, id est sacros. Et hæc quidem de quadrigis Codicis prædicti, ac in universum illis, quæ & generis alterius fuere. De iis vero, quæ revera fuerunt quadrigæ, hoc est equos adjunctos habuerunt quatuor,

manet certum, fuiſſe uſum illarum in ludis, ſive Græcos ſpectemus, ſive Latinos, frequentiſſimum. Dionyſius Halicarnaſſenſis fine lib. VII. ubi nominatim deſcribit ludos Circenſes: Πρῶτος ἀγὼν ὁ τῶν τεθρίππων τὲ καὶ συνωρίδων καὶ τῶν ἀζεύκτων ἵππων ἐγίνετο δρόμος, ὥσπερ Ἕλληνες τὸ ἀρχαῖον Ὀλυμπιάσι τὲ καὶ μέχρι τοῦ παρόντος. *Primum certamen* (in Circo) *erat quadrigarum & bigarum, & equorum non jugatorum curſus, ſicut apud Græcos olim in Olympiadibus usq; ad hæc præſentia tempora.* Vides, apud Græcos uſum quadrigarum in ludis ſolennibus, eumque frequentiſſimum. Ideo & primo loco eas poſuit. Et recenſet nominatim Pindarus Theronem victorem in ludis Olympicis hoc genere, quando ait Ode 2. Olym.

Θήρωνα δὲ τετραοείας
Ἕνεκα νικαφόρου
Γεγωνητεόν ὀπί.

Sed Theronem ob curſum in quadrigis victorem, ſonare oportet carmine. Inſcriptio illius odæ eſt: Θήρωνι Ἀκραγαντίνῳ, ἅρματι. Ex qua inſcriptione liquet, Grecis ἅρμα ſæpe ſpecialius de quadrigis uſurpari. Neq; dubito, quin hic ſenſus ſit τοῦ ἅρματος & alibi. Ut in Pythiis, ubi eſt inſcriptio, Ἱέρωνι Αἰτναίῳ, Συρακουσίῳ, ἅρματι, nam Poeta ipſe

Μοῦσα καὶ παρ' Δεινομένει κελαδῆσαι
Πείθεό μοι ποινὰν τεθρείππων.

Muſa etiam apud Dinomenem ad canendum mihi obſequere, præmium quadrigarum. Vocat quadrigarum præmium, quod debetur Hieroni; hoc ait cantaturum ſeſe apud Dinomenem, qui fuit filius Hieronis. Unde liquet, Hieronis victoriam fuiſſe cum quadrigis. Meminit & Goltzius vita Gelonis, ubi de Hierone: *Ter in Olympicis victoriam adeptus eſt, ſemel quadrigis, bis celete, quod in Gelenſium numiſmatibus expreſſum cernitur.* Numi Gelenſium, quos laudat Goltzius, non quadrigas exhibent, ſed trigas, ut victoriam quidem doceãt, genus victoriæ non doceant, ſi à Goltzio recte ſunt expreſſi. Nam quadrigis convenit, ut Pindaro credamus. Qui ſimiliter in Ode ſequenti, quam hujus ipſius victoriæ cauſa putant ſcriptam,

Φέρων μέλος ἔρχομαι
Ἀγγελίαν τετραοείας ἐλελίχθονος.

Aſſe-

Afferens carmen venio, nuntium quadrigarum quatientium tellurem. Ubi pariter in titulo eſt ſcriptum, τῷ αὐτῷ Ἱερῶνι, ἅρματι. Deniq; τὸ ἅρμα pro quadrigis poni credidit & Schmidius, quando ita ſcribit Pyth. 6. τεθρίππῳ *ſeu quadrigis, ſive, quod idem eſt, & à* (ſic edendum fuit, non *ad*) τελείππῳ *ſubauditur*, ἅρματι, *curru, ad quem quatuor equi jungebantur.* Igitur & de ſuperiori Hieronis victoria, de qua Goltzius: *Vicit Hiero Pythiade* XXIX. *juxta inſcriptionem*, ἅρματι *i.e. curru, videlicet* τελείππῳ. Neq; aliter vox ἅρματος accipienda apud Diodorum lib. XIII. ubi de Exæneto Agrigentino ludorum Olympicorum victore: Κατήγαγον αὐτὸν εἰς τὴν πόλιν ἐφ᾽ ἅρματος. Fuit enim currus junctus equis quatuor, quo victores illi vehebantur, ut poſt planum faciam. De quadrigarum uſu in ludis Circenſibus apud Romanos, teſtimonia ſunt innumera. Ovidius III. Amor el. 2.

Maxima jam vacuo præco ſpectacula circo
Quadrijuges æquo carcere miſit equos.

Atq; ſic Virgilius, ſic Dionyſius in verbis antea prolatis. Etiam Onuphrius ad tabulam Cecchinorum docet, quotiens non exprimatur genus, capiendum eſſe de quadrigis. *Annotatione dignum, quod quum dicitur, ſingulas, binas, ternas, & ſimilia, ſine aliqua adjunctione, quadrigas intelligendas eſſe, quarum curſus uſitatus erat, nam in reliquis currus genus additur, ut bigæ, trigæ, ſejugis, & ſeptemjugis.* Quanquam & expreſſe legatur in eadem tabula his verbis: *Quo anno primum quadrigis victor extitit bis.* Quod fortaſſis ideo notatum, quia vicit ante, verum trigis bigisve, quod opinor levius fuiſſe. Vetus Epigramma:

Hoc Rudis aurigæ requieſcunt membra ſepulchro
Nec tamen ignari flectere lora manu.
Iam qui quadrijugos auderem ſcandere currus
Et tamen à bijugis non removerer equis.

Dicit, ſe retinuiſſe bijugos, licet auſus fuerit & quadrijugos currus agitare. Unde conſtat, majoris auſus rem fuiſſe, ſi quis agitare poſſet velletq; quadrijugos, quam ſi bijugos. Atque ita res ſe habuit haud dubie cum cæteris generibus. Quo plures ad currum juncti

 erant

erant equi, hoc difficilior fuit aurigatio. Inde tanta laus Dioclis in dicta tabula, quod ſeptemjuges primus junxerit, & vicerit. Et hæc ſatis de quadrigarum uſu ad bella & ſpectacula. Præter hunc quadrigæ habuerunt proprium, aqud Græcos quidem, quod ingrederentur eis victores ludorum Olympicorum, apud Romanos vero triumphantes. De victoribus Olympicis docet nos Vitruvius lib. IX. in procem. *Nobilibus athletis, qui Olympia, Pithia, Iſtmia, Nemea viciſſent, Græcorum majores ita magnos honores conſtituerunt, uti cum revertantur in ſuas civitates cum victoria, triumphantes quadrigis in mœnia & in patrias invehantur.* Verbis apertiſſimis monſtratur, quadrigas fuiſſe, quibus vehi mos eſſet. Atq; ita pridem obſervarunt alij, quos inter eſt Hoſpinianus in de Feſtorum origine, qui auctorem laudat Xenophanem Colophonium. *Xenophanes Colophonius*, ait, *ſcribit, Olympionicas cum reverterentur in ſuas civitates cum victoria triumphantes, disjecta parte muri per ruinas quadrigis invectos.* De triumphantibus Romanis cognovimus ex Dionyſio Halicarnaſſenſi, qui Romulo ipſi tribuit lib. II. ubi victoriam illius de Cæninenſibus & triumphum deſcribit. Τελευταῖος δὲ τῆς πομπῆς αὐτὸς ἐπορεύετο, ἵνα τὸ βασίλειον ἀξίωμα σώζῃ, τεθρίππῳ περεμβεβηκώς. *Ipſe pompam extremus claudebat, ut regiam dignitatem tueretur, quadrigis invectus.* At Plutarchus vita Romuli: *Romulum fallitur Dionyſius, quando uſum dicit curru. Siquidem Tarquinium Demarati filium proditum memoriæ eſt, regum primum eam in ſpeciem & faſtum evexiſſe triumphum. Poplicolam ſcribunt alij primum curru triumphantem invectum.* Cum Plutarcho faciunt Scriptores Romani tantum non omnes. Quicquid vero ſit, hoc conſtat, currum triumphantium ſolennem fuiſſe quadrijugum, jam inde ab initio ejus conſvetudinis. Ideo & Florus, qui Tarquinium & ipſe laudat triumphi auctorem, lib. I. c. 5. *Inde* (à Tuſcis) *quod aureo curru, quatuor equis triumphatur.* Pedo Albinovanus in Conſol. ad Liviam, ubi auguratur Druſi in campis Eliſiis triumphos

-- -- *Quadrijugis aureus ibit eqis.*

Quanquam vero currus ille fuerit quadrijugus, ſpeciem tamen habuit nonnihil diverſam à quadrigis militaribus Circenſibusve.

Zona-

Zonaras tom. III. An. Τὸ δὲ δὴ ἅρμα οὔτε ἀγωνιστηρίῳ οὔτε πολεμιστηρίῳ ἦν ἐμφερὲς, ἀλλ᾽ εἰς πύργου περιφεροῦς τρόπον ἐξείργαστο. *Currus non erat ſimilis ei, cujus uſus eſt in certaminib. ludicris, nec cujus uſus in bello, ſed rotunda figura inſtar turriculæ conſtructus.* Non de curru toto hoc intelligendum, verum capſa, ſive illa parte, quam conſcendunt occupantq; , qui vehuntur. Ea fuit rotunda, & clauſa in ambitum. Cætera conveniebant cum quadrigis alijs: ut rotarum numerus, equorum jungendorum ratio, & ſimilia. Quo vero melius ſtructura ejus intelligatur, apponam hic, ut eam exhibent nummus Lepidi & Veſpaſiani.

Atqve ita ſpeciem hujus currus propoſuit & in libro, qvem de Triumpho ſcripſit, Onuphrius. Qvo magis miror in Triumpho majore, edito Antverpiæ per Gerhardum de Jode, triumphanti Imperatori dare vehiculum qvadratum, cum rotis qvatuor, & in ſupremo ſella, cui inſideat. Nihil habet veri tota ea pictura. Vehiculum erat rotundum, rotas habebat duas, triumphans deniqve non ſedebat in eo, verum ſtabat. Ita manifeſtè nummi ante prolati docent. Et Ovidius III. de Pont. el. 4.

Illa Ducis facies in curru ſtantis eburno.

Juvenalis etiam Sat. VIII.

-- *Et ſtantes in curribus AEmilianos.*

Hinc Severus *Parthicum ſibi deferentibus patribus triumphum recuſavit, quod conſiſtere in curru affectus articulari morbo non poſſet,* uti

 ait

ait Spartianus. Erat verò id vehiculum ex auro, si eſt fides Flori, qvi loco antea laudato teſtabatur à Tarqvinio imitatione Tuſcorum inſtitutos triumphantium *currus aureos*. At Demſterus in Paralip. cap. 29. lib. V. Roſſini, ubi verba eadem adducit, non ſcribit *aureos*, ſed *auratos*. Qvomodo non legendum, intelligendum ſaltem apud Florum videtur. Cum præſertim idem aſſerat tanto poſt Publ. Decius in oratione contra Appium apud Livium lib. X. c. 7. ubi poſt alia: *Iovis Optimi Maximi ornatu decoratus, curru aurato per urbem vectus in Capitolium aſcendit.* Et Propert. lib. I. el. 16. de Janua loqvens:

Cujus inaurati celebrarunt limina currus.

Et Porcius Latro apud Senecam contr. 30. *In Cn. Pompejum terra marique victorem fuit, qui carmen componeret. Fuit aliquis, qui licentia carminis tres auratos currus contemneret.* Vocat *tres auratos currus*, qvibus uſus eſt in triplici triumpho Pompejus de tribus Orbis partibus. Faciunt tamen mentionem etiam de aureis. Eutropius lib. IV. de Paulo Æmilio agens: *Triumphavit magnificentiſſimè in curru aureo.* Qvanqvam fortè aureus hic currus ita debeat intelligi, ut apud Florum, cum Pompejus uſus ſit aurato. Sanè currus aurei ſub Imperatoribus demum videntur orti. Horatius Epod. od. 9.

Io triumphe, tu moraris aureos
Currus & intactos boves.

Turnebus lib. II. Adv. cap. 16. explicans hunc locum ita ait: *Aurei in Horatio currus leviter audiuntur, aureſque pæne noſtras prætervehuntur aliud agentibus. Nec attendimus, tales triumphantium Auguſtorum fuiſſe currus. Mihi nolo credi, ſed Philoſtrato in Dionis vita, quod dixi, tradenti hunc in modum:* Τραϊανὸς γοῦν Αὐτοκράτωρ ἀναθέμενος αὐτὸν ἐπὶ τῆς ῥώμης ἐς τὴν χρυσῆν ἅμαξαν, ἐφ᾽ ἧς οἱ Βασιλεῖς τὰς ἐκ τῶν πολέμων πομπὰς πομπεύουσιν, ἔλεγε θαμὰ ἐπιστρεφόμενος πρὸς τὸν Δίωνα. Cenſet vir doctiſſimus, currus aureos in triumphis proprios Imperatorum ſive Auguſtorum fuiſſe, unde ſeqvitur, ante Cæſarum ætatem habuiſſe auratos. Differebant autem currus aurei ab auratis, qvod hi bracteis aureis ſolummodo, illi laminis ex auro eſſent inducti. Et conveniebat hoc ſplendori Cæſarum, ut alterum prioris ævi moderationi.

ni. Non verò aureos solummodo habuere currus Imperatores sive Cæsares, verum etiam eburneos, id est, eburneis sigillis cultos ornatosqve, in illo ipso auro, uti suspicor. Ovidius lib. IV. Trist. eleg. 3. de mente sua, spectatura Cæsaris triumphum:

Invenietque viam, qua currus spectet eburnos.

Et lib. III. ex Ponto, ep. 4.

Illa Ducis facies in curru stantis eburno.

Item Pedo de triumpho Drusi in campis Elysiis:

Regalique habitu, curruque superbus eburno,
Fronde triumphali tempora vinctus erit.

Eburneo & aureo huic currui adjuncti erant eqvi coloris albi, fuitqve hoc de colore observatum statim ab initio triumphorum, ipsoqve Romulo, si seqvimur Propertium, qvi lib. IV. el. 1.

Quattuor hinc albos Romulus egit equos.

Verum hæc de Romuli triumpho fidei ancipitis est narratio, ut supra indicavi. Magis Livio crediderim, qvi Camillum scribit primum ita triumphasse lib. V. cap. 23. *Maximè conspectus ipse est, curru equis albis juncto urbem invectus: Parumque id non civile modò, sed humanum etiam visum. Iovis Solisque equis æquiparari Dictatorem, in religionem etiam trahebant, triumphusque ob eam unam maximè rem clarior, quam gratior, fuit.* Sanè odium tam memorabile in virum de Republica optimè meritum sine causa ortum esse non potuit. Non fuit autem hæc, qvam prodit Livius, caussa, si & ante ipsum illa triumphantium fuit consvetudo. Adde, qvod hoc ipsum crediderit tradideritq; Plutarchus, Scriptor pari diligentia judicioqve præditus. Qvanqvam asseqvi non possim, qvod ne postea qvidem scribat qvenqvam istoc usurpasse. τέθριππον ὑποζευξάμενος λευκοπῶλον ἐπέβη, καὶ διεξήλασε τῆς Ῥώμης, οὐδενὸς τοῦτο ποιήσαντος ἡγεμόνος πρότερον οὐδ᾽ ὕστερον. *Quatuor equos albos adjunxit ad currum, eoque Romam est ingressus, quod nemo Imperatorum, neque ante, neque post ipsum, fecit.* Servius profectò tradit velut rem solennem ad lib. IV. Æn. v. 543. *Qui triumphat*, inqvit, *albis equis utitur quatuor, & Senatu præeunte in Capitolio de tauris sacrificat.* Verum potest Servius ad sua respexisse tempora, qvomodo fortasse fecerunt & cæteri, qvi de qvadrigis albis loqvuntur.

qvuntur. Omnes enim Cæſarum ætate vixerunt. Ut Ovidius lib.I. de Arte:

Quattuor in niveis aureus ibis equis.

Plinius in Panegyrico cap. 22. *Priores* (Principes) *invehi & importari ſolebant, non dico quadrijugo curru, & albentibus equis, ſed humeris hominum, quod arrogantius erat.* Apulejus in Apologia: *Peram & baculum Philoſophis exprobrares? Igitur & triumphantibus quadrigas albas.* Similia habes apud Claudianum & alios, ſed qvos puto reſpexiſſe cunctos Cæſarum ætatem, qva videtur primum invaluiſſe uſus eqvorum alborum in curribus triumphalibus. Ante iſta ſanè tempora, ignoro, an qvadrigæ albæ triumphantium legantur. Nemo ſanè ex his, qvi pro qvadrigis albis, etiam ante receptis, pugnant, vetuſtiorem aliqvem auctorem pro ſe nominat. Sed nec, qvi vetuſtiores deſcripſerunt triumphos, albos eqvos memorant. Dionyſius Halicarnaſſenſis de triumpho Siccii, lib. VIII. Καὶ εἰσήλασεν ἅρματι παρεμβεβηκὼς χρυσοχαλίνων ἵππων. *Invectus eſt in urbem curru cum equis aureis frænis inſignibus.* Nudos vocat eqvos, non albos, qvos, ut χρυσοχαλίνους, ſic λευκοὺς dicturus erat, ſi fuiſſet iſta conſvetudo. Sic Plutarchus de Æmilio Paulo: Εἶτ᾽ αὐτὸς ἐπέβαλεν, ἅρματι κεκοσμημένῳ διαπρεπῶς ἐπιβεβηκώς. *Poſt ipſe invectus eſt curru egregiè ornato.* Eqvos nullos albos memorat. Et ſic alii, ut plane vera eſſe cenſeam, qvæ de Ἡγεμόσι, hoc eſt, Ducibus ante Cæſares, Plutarchus obſervavit. Habebant alias triumphales currus etiam hoc ſingulare præ Circenſibus & reliqvis, qvod licet plerumq; unus tantum triumphans eis inſiſteret, aliqvando tamen accederent & plures. Triumphantes enim liberos aſſumere ſuos ſolebant, ac in eundem ſecum recipere currum. Valerius Maximus lib. V. cap. 10. de Æmilii Pauli filio: *Alter triumphali curru conſpectus poſt diem tertium expiravit.* Tacitus de Germanico lib. II. Annal. cap. 41. *Augebat intuentium viſus eximia ipſius ſpecies, currusque quinque liberis onuſtus.* Et intelligendi liberi utriusq; ſexus. Capitolinus in Marco, cap. 12. *In triumpho autem liberos Marci utriusque ſexus ſecum vexerunt, ita tamen, ut & puellas virgines veherent.* Nec ad liberos hoc tantum pertinebat, ſed & alios, qvos amabant. Sic de Commodo Lampridius

cap.

cap.3. *Bellum, quod pater pæne confecerat, Regibus hostium addictus remisit, ac Romam reversus est. Romam ut rediit, subactore suo Antero post se in curru locato triumphavit.* Hoc prætextu Claudia videtur usa, cum seqveretur sive patrem, sive fratrem triumphantem. Svetonius in Tiber. cap.2. *Etiam virgo Vestalis fratrem injussu populi triumphantem, adscenso simul curru, usque in Capitolium prosecuta est, ne vetare aut intercedere fas cuiquam Tribunorum esset.* Aliud est, qvod habet Paulus Diaconus libro nono supplementi Eutropiani, nec huc trahi debet, ut est factum à qvibusdam. Verba Diaconi: *Pulchrum & ignotum antea cunctis mortalibus id spectaculum fuit, patrem & filium, uno triumphali curru vectos, gloriosissimam ab his, qui patrem & filium offenderant, victoriam reportasse.* Vix est dubium mihi, qvin loqvatur de Vespasiano & Tito filio, nam Diaconus ipse qvidem nunc ad manus non est. At verò Titus à Vespasiano patre non assumptus est amoris gratia, ut solebant alias, vel propinqvitatis, verum debiti, ut particeps laborum, & confecti belli Dux supremus. Notat tamen ex hoc loco, nisi fallor, Onuphrius libro de Triumphis, Vespasianum & Titum primos extitisse, qvi uno curru triumpharent. *Duos Imperatores,* ait, *uno curru triumphali vehi, quanquam unà bellum aliquod confecissent, nunquam inveni: Singulis triumphos decerni mos erat. Primi omnium Rom. ducum Vespasianus Augustus & Titus Cæsar Iudaicum triumphum uno curru vecti una egerunt, post quos à sequentibus Imperatoribus id aliquando usurpatum,* Sed est error hic Onuphrij, qui errantem secutus est Diaconum. Nempe cum Diaconus apud Eutropium legisset; *hic cum Tito filio de Hierosolymis triumphavit;* adjiciendum putavit, quod deerat scilicet, de curru uno, spectaculoq; cunctis antea ignoto. At hoc merum Diaconi commentum est. Josephus, quo certiorem verioremq; testem adducere alium non possumus, lib. VII. Bel. Jud. c. 24. ubi totam seriem triumphi memorat: *Post hæc Vespasianus prior ibat, & Titus deinde sequebatur.* Vel, ut Græca habent; μεθ' ἃ ὁ Οὐεσπασιανὸς ἤλαυνε, καὶ Τίτος εἵπετο. Quibus verbis clare indicatur, habuisse utrumq; currum suum per se, Vespasianum priore loco, Titum vero posteriore. Arguuntq; idem nummi veteres, qui Vespasianum

ſemper exhibent amicum in curru, non omiſſuri Titum, ſi præſertim actum ſic fuiſſet, quod nunquam antea conſvetum fuit. Deniq; ſi quid accidit tum ſingulare, illud fuit, quod eodem die Pater atq; filius triumpharent. Sed nos de triumphis agere non propoſuimus. Nec de uſu quadrigarum nobis ſupereſſe quid dicendum arbitramur. Niſi forte, quod illarum honos magnus fuit apud Indos quoque, proximusq; ab elephantis. Arrianus in Indicis. Δεύτερον δὲ τιμὴ ἐπὶ τούτῳ, τὰ τέθριππα. Loquitur de elephantis, & addit: *Proximus his honor, vehi quadrigis*. A quadrigis appellarunt *quadrigarios*. Svetonius in Nerone c.16. *Vetiti quadrigariorum luſus, quibus inveterata licentia paſſim vagantibus, fallere ac furari per jocum jus erat.* Uti tamen quadrigarij non ſunt illi tantum, qui agebant quadrigas in Circenſi ludicro, ſed in univerſum omnes, currus quoſcunque in Circo agentes. Ita Feſtus: *Factio & factioſus initio honeſta vocabula erant, unde adhuc factiones hiſtrionum & quadrigariorum dicuntur*. Quadrigarij ſunt agitatores Circenſes cujuscunq; generis. Gloſſæ veteres. *Quadrigarius*, ἁρματηλάτης, ἱππηλάτης, ἡνίοχος. Atq; ita fere ſemper invenias, propter dignitatem & frequentiam quadrigarum. A quadrigis nummos etiam vocarunt *quadrigatos*, quia quadrigarum nota erant inſigniti. Feſtus voce *Grave æs*: *Bello Punico Populus Romanus preſſus ære alieno, ex ſingulis aſſibus librariis ſenos fecit, qui tantundem valerent. Item nummi quadrigati & bigati à figura cælaturæ dicti*. Habes ecce nummos quadrigatos. Sed quæ cauſa Feſto hic agendi de bigatis atq; quadrigatis. Quomodo hæc verba; *Item nummi*, & quæ ſeqvuntur, cum ſuperioribus cohærent? Ego dubitare nequeo, quin Feſtus ſcripſerit, *Iidem nummi*, ſcilicet de quibus antea locutus fuit, & intellexerit aſſes liberales, quatenus denarij effecti erant. Denariorum enim propriam hanc fuiſſe notam & diximus ſuperius, & pleriq; docti confirmant. Quadrigatorum mentio & apud Plinium, cujus tamen verba quia nobis ſunt allata in ſuperioribus, hic non cenſemus eſſe repetenda.

Cap.

Cap. XIV.

De Sejugibus, & reliquis hujusmodi vehiculis.

Sejuges. An habuerint & quinquejuges. Sejugæ. Ἑξαίπποι. Ἕξιπποι. Ἑξάζυγαι. *Vſus earum in circo. Argolus notatur. Plinius exponitur. Sejugas ſtatuas primus poſuit Auguſtus. Sejuges duplices in circo. Sejuges in pompa.* Πομπικὸν ἅρμα. *Interpres Dionis refutatur. Septemjuges. Onuphrius notatur. Quis eas primus invenerit. Equi in ſe juncti. Vincere ſejuge, & vincere ſejuges differunt. Onuphrius denuo notatur, & tabula Cechinorum exponitur.* δεκάπωλος.

EXplicavimus huc usq; illud genus, quod Græcis Latinisq; pariter cum ad alia, tum præcipue ad ludos & ſpectacula etiam antiquiſſimis temporibus in uſu fuit. Addemus nunc & alterum, quod & recentioris eſt inventi, nec niſi raro uſurpatum. Ex hoc primi ſunt *ſejuges*. Nam quinquejuges nec apud Græcos, nec apud Latinos invenio. Unde ne in uſu quidem exiſtimo fuiſſe. Videturq; hoc ideo factum, quia in excogitatione novorum vehiculorum id præcipue reſpiciebant, ut numerum ſimplicem equorum in vehiculis vetuſtis facerent duplicem. Sic ex biga facta eſt quadriga, ex triga ſejuges. Quanquam cum habuerint decemjuges, ut mox dicam, magis forte reſpexerint ad numerorum occultiorem rationem. Sejuges ita dicti, quod ſint juges equi ſex. *Iuges* porro pares, id eſt æqua fronte conſiſtentes. Feſtus: *Iuges, ejusdem jugi, pares, unde & conjuges, & ſejuges*. Alia igitur eſt ratio vocabuli hujus, alia bigarum quadrigarumq;. Quare Iſidorus jungere non debuit lib. XVIII. cap. 36. veluti communi ratione formarentur. *Quadrigæ*, ait, *& bigæ, trigæ & ſejuges ab equorum numero & jugo.* Niſi velimus à jugo dictum eſſe ſicut *jugis, juge*, ita, *jugus, juga, jugum*. A *jugis* eſſe *juges*, indeq; *ſejuges*, *ſeptemjuges*, *decemjuges*, & ſic deinceps. A *juga* eſſe *jugas*, indeq; *bijugas, trijugas, quadrijugas*, quas contracte poſtea dixerunt *bigas, trigas*, & deinceps. Quæ opinione mea eſt veriſſima ſententia. Neq; enim dari poteſt ratio, cur veteres credi debeant voluiſſe aliter appellare bigas & trigas,

 aliterq;

aliterq; ſejuges & ſeptemjuges, cum ſit ſimilis ratio vehiculorum omnium. Sed nec monaci vox obſtare poteſt, nam & illa per compendium ac contractionem à monajugo poteſt eſſe formata, ut primum fuerit *monajugus*, inde *monagus* & *monacus*. Erunt ergo hæc vehicula ſic dicta non à *jugo* verbo, nec *jugo* nomine, ſed nec ab *ago*, verum *jugis* vel *jugibus* adjectivo, quod ſignificat æqua fronte conſiſtentes, vel ut Feſtus reddit, pares, quia hoc præcipe à cæteris vehicula iſta differebant, quod haberent equos pari vel æquali fronte collocatos. Neq; alia eſt cauſſa, cur non modo *ſejuges* vocarint, ſed & *ſejugas*. Ad quem modum quoniam dixerunt quoque *bijuges*, & *trijuges*, & *quadrijuges*, non erit neceſſe, ut *bigas*, *trigas*, *quadrigas* exiſtimemus formatas ab *agendo* velut *agas* magis, quam à *bijugas*, *trijugas*, *quadrijugas*. Græci nominarunt ἑξαΐππους, ſi Philoxenum audimus. Ἑξάϊππος, ait, *Sejuga*. At apud veterem magiſtrum titulo de ſpectaculis ἑξζευξις hac notione. Ita namq; habet, *Biga*, συνωρίς. *Sexjunge*, ἑξζευξις. Ubi tamen mallem legere vel *ſexjuga* vel *ſexjuge*, ut intelligatur in poſteriori *vehiculum*, in priori ſervetur ratio, quæ in biga & quadriga eſt. Ἑξάπωλον ἅρμα vocavit Herodianus libr. V. Athenæo pro ἑξαΐππων, eſt ἑξίππων. Sejugum vel ſejugorum mentionem ipſe, quantum ſcio, primus facit apud Græcos, tribuitq; Antiocho, quem exhibuiſſe ſcribit in ſolenni pompa. Verba ejus lib. V. inter reliqua ejus pompæ viſu digna: Ἑξιππα μὲν ἦν ἑκατὸν, τέτριππα δὲ τεσσαράκοντα. *Sejuges centum proceſſerunt, quadrijuges vero quadraginta.* Johannes Antiochenus appellavit ἑξαζύγους ἵππους, in Excerpt. Peireſcianis p. 829. ἐπὶ ἅρματι χρυσῷ καὶ λευκοῖς ἑξαζύγοις ἵπποις ἀναβιβάσας. Num in ludis quoq; adhibuerint, ignoro, neminem profecto ex Græcis ſcio, qui hoc prodiderit. At vero apud Romanos in Circenſibus non omnino fuerunt ignoti. Nam ſic ait Iſidorus: *Sejuga, maximus currus currit Iovi, propter quod maximum deorum ſuorum credunt.* Vocat currum maximum, non quod non major fuerit, aut plures equi unquam ſint adjuncti, ſed ad Circenſes inter ſacra vehicula, & in honorem deorum mitti ſolita majorem non uſurparint. Unde tamen hoc colligitur, quod uſurparint, & ſolenniter uſurparint. Quare neſcio,

cur Argolus ab Augusto demum prodat inventas. Verba ejus in Notis ad Onuphrium, ubi Onuphrius id ipsum, quod Isidorus, docuerat: *Sejuges ab Augusto primum inductos constat.* Unde vero hoc constet, ego sane ignoro, nec legere me recordor. Verum suspicor, deceptum Argolum à Plinio non satis diligenter inspecto. Plinius sic habet lib. XXXIV. cap. 5. *Serum hoc, & in his nonnisi à Divo Augusto sejuges, sicut & elephanti.* Hic quia sejuges dicuntur ab Augusto, ipse de sejugibus in ludis Circensibus accepit. Atqui totum illud caput agit de statuis, & inter cætera de curulibus etiam, quas ponebant apud Græcos Romanosque. Unde verba proxime præcedentia sic habent. *Sed illi* (Græci) *celetas tantum dicabant in sacris victores. Postea vero & qui bigis vel quadrigis vicissent. Vnde & nostris currus in his, qui triumphavissent. Serum hoc, & in his nonnisi à Divo Augusto sejuges.* Sententia est, fuisse receptum apud Græcos primum ut statuas equestres dedicarent illi, qui victores extitissent in ludis sacris celete. Postea factum, ut dicarent quoq; bigas vel quadrigas sculptas marmore vel fusas ære, qui vicissent isto genere. Inde consvetudinem venisse Romam, ut & qui triumphassent, dedicarent statuas triumphales, quadrigas puta: sed hoc factum sero, & adhuc serius, ut triumphales sejugas. Hoc enim primum auctorem habere D. Augustum. Nulla mentiō ludicri Circensis, aut quod sejuges in eis miserit Augustus. Et si solenne fuit ut currerent Jovi, etiam ante Augustum longo tempore fuisse notas necesse est. Quanquam forte raro missi, cum rarissimam illorum fieri mentionem videamus. Sejuges profecto, quorum mentio in tabula Cecchinorum, Onuphrius inter extraordinarios putat referendos. Tabula sic habet: *Præmia majora vicit* LXXXXII. XXX. XXXII. *ex his Sejuges* III. XXXX. XXVIII. Item: *Diocles eminet, quod una die sejuges L TS. XL. missus bis utraq; victor eminuit.* Hic sejugum certamen existimat ex provocatione factum. Alij ergo sejuges ordinarij, Jovis honori dicati, quorum cæteri, excepto Isidoro, vix fecere mentionem. Leguntur sejuges adhibiti à Romanis etiam in pompa cujus rei Cajus Cæsar primus fuit auctor. Dio lib. LIX. Καὶ οἵ τε εὐγενεῖς παῖδες τὴν Τροίαν ἵππευσαν, καὶ τὸ ἅρμα τὸ πομπικὸν, ἐφ᾽ οὗ ἤχθη, ἓξ ἵπποι εἵλκυσαν, ὃ μὴ

πώποτε ἐγεγόνει. Vertunt: *Patricii pueri Trojam luserunt. Sex equis tractus est currus triumphalis, quo Cajus vehebatur, nunquam ante usitatum.* At verò toto illo loco nil de bello, multo minus de triumpho. Et πομπικὸν ἅρμα non est *currus triumphalis.* Loqvitur de eo curru, qvo est usus Cajus im pompa Circensi, antecedit enim, dedisse populo varia spectacula, etiam eqvestria curuliaqve. Hoc est πομπικὸν ἅρμα, qvo ipse, velut Dux illius pompæ, nisi fallor, utebatur. Hoc nunqvam ante visum erat, qvando currus tantum Jovis fuit sejugus. Venio ad SEPTEMJUGES. Hos Onuphrius ait in Circo fuisse usitatos Neronis temporibus. Verba ejus sunt, lib. I. cap. 9. *Septem decemque jugis aliquando aurigatum fuisse, refert Svetonius in Nerone, cap. 24.* Sed verò Svetonius nil ibi habet de septemjugis, decemjuges tantum memorat. Interim non repugnem, potuisse jam eo tempore cœptos esse usurpari, nec tamen, ut currus ordinarios, sed extraordinarios, & ex provocatione ac arbitrio certantium inter sese junctos. Nam ordinariorum qvidem currus maximus fuit sejugus, ut jam supra indicavimus. Qvanqvam, si seqvamur tabulam Cecchinorum, auctor septemjugum in Circo fuerit Diocles, qvi vixit tempore Hadriani atq; Antonini Pii. Verba sunt clarissima: *Suisque septem equis in se junctis, nunquam ante hoc numero equorum spectato certamine, ad LTS. L in abigeis victor eminuit.* Non possum hic eqvos *septem in se junctos* intelligere, nisi septemjuges, qvi *in se*, pro *inter se*, dicuntur juncti, sicut sæpe illud *in* pro *inter* solet usurpari. Atq; hinc est sine dubio, qvod præcedit in eadem tabula: *Inde Septejuge L. LXIII. vicit CCCXXXXVII.* Ubi *vincere septejuge* est, vincere eqvo septejuge, pro vincere septejugibus, qvoniam victoria Circensis uni tantum eqvo in curru tribui consvevit, sicut alibi notavi. Onuphrius exponit *septejuge agitando*, qvasi qvarti casus esset, à primo casu *septemjuge*, cum sit casus ultimi, à primo *septemjugis*. Tabula sic habet: *Inde præmia majora vicit* LXXXXII. XXXII. *ex his Sejuges* III. XXXX. XXVIII. Qvæ verba sic exponit Onuphrius: *Ex his Sejuges III. Sejuge dicendum opinor, ut infra septejuge. Id est, horum majorum præmiorum, quæ duo & triginta fuere, tres vicit septejuge agitando.* Primum *sejuge* debebat

bat scribere, nam de eo sermo hic est, non septejuge. Deinde illud *agitando* erat omittendum, nec enim *sejuge* agitari dicitur, sed *sejuges* vel *sejugi*; Et in tabula præcedit *vicit*, ut non opus sit τὸ *agitando* intelligere. Vicit *sejuge*, hoc est, vicit eqvo sejuge. Qvanqvam dubitem, an *sejuge* scribendum sit. Potest enim voluisse demonstrare, qvisqvis auctor fuit hujus tabulæ, vicisse Dioclem qvadrigis suis etiam sejuges adversarii. Nempe aliud est *vincere sejuge*, & aliud *vincere sejuges*. Vincit *sejuge*, qvi hoc genere currus certans fit superior. Vincit *sejuges*, qvi sejuges habet adversarios, qvibuscum cursu contendit. Sicut autem sejuge qvis dicitur vincere, sic plane & septemjuge: Eqvo videlicet inter septem præcipuos, cujus ope ac virtute victoria maximè obtinetur. Liqvet autem ex prædicta tabula, septemjuges non fuisse notos, saltem in Circo, & inter agitatores, ante Dioclis ætatem, ut de ætate Neronis frustra suspicemur, frustra Onuphrio affirmanti credamus. Qvod eo magis apparet, qvia tabulæ dictæ auctor ipsum ait *primum visum esse his novitatibus*, itemqve hanc ob causam *duplici ornatum esse gloria* Dioclem, qvod sic palam conspectui omnium in monumento publico proponere non potuisset, si ante septemjuges in Circo fuissent usurpati. Sed & hoc ex ista tabula cognoscimus, septemjugum certamen non fuisse solenne atq; ordinarium, sed ex provocatione natum, ut nec mirum sit, si postea non semper fuit observatum, ac iccirco nec commemoratum sæpe à Scriptoribus. Cum præsertim extra Circum nec in bello, nec in pompis aut triumphis, usurpatum videatur. Unde nec à Græcis usqvam reperitur nominatum. OCTOJUGES ac NOVEMJUGES nunc memorare deberemus. Verum hactenus non reperi neq; apud Græcos, neq; apud Latinos. Habet qvidem Livius octojuges, sed homines, non eqvos. Verba ejus extant lib. V. cap. 2. *Antea trina loca cum contentione summa patricios explere solitos: Nunc jam octojuges ad imperia obtinenda ire.* Hic octojuges appellat octo Tribunos militum ex patriciis creatos, qvos dominari juncta opera in plebem, constitutam in castris conqverebantur. Ergo ad DECEMJUGES est veniendum. Hos enim commemorat Svetonius in Nerone, c. 24.

Aurigavit

Aurigavit qvoque plurifariam, Olympiis verò etiam decemjugem. Ubi per *decemjugem* intelligere *currum* debemus. Auctor vetus Olympiadum Collectionis nominat δεκάπωλον. Sic enim habet rem eandem enarrans ΟΛ.ΣΙΓ. Νέρων κηρύκων ἀγῶνα ἐστεφανῶτο τραγῳδοὺς, κιθαρῳδοὺς, ἅρμα πωλικὸν, καὶ τὸ τέλειον, καὶ δεκάπωλον. Docet autem locus uterqve, decemjugem vel decemjuges istos exhibitos in ludis Olympicis. Qvanqvam novum fuerit, nec visum antea, ut τὸ *etiam* apud Svetonium ostendit. Currus certè ibi certasse, qvadrigis majores, hactenus non observatum nobis. Sed nec Romani Circenses viderunt decemjugem, ne per Neronem qvidem exhibitum, ut arbitror, qvia nominatim Svetonius hoc factum ait Olympiis. Supra decemjuges num veteres habuerint, haud dixerim. Meminit eqvidem is ipse Svetonius currus alicujus cum eqvis duodecim, sed non verus fuit, verum visus in somnio, ac per qvietem. Sic enim habet in vita Augusti, cap. 94. de Octavio, Augusti patre: *Atque etiam sequenti nocte statim videre visus est filium mortali specie ampliorem, cum fulmine & sceptro, exuviisque Iovis Opt. Max. ac radiata corona super laureatum currum, bis senis equis candore eximio trahentibus.* Sanè currum verum cum tot eqvis non legisse memini, multo minus cum pluribus. Et videtur fieri vix potuisse, ut tot simul eqvi regerentur ab uno, sicut in hoc genere necesse erat.

Cap. XV.

De Curru, maximè falcato.

Currus unde. Isidorus refutatur. Ἅρμα. *Currus falcati, falciferi.* Ἅρματα δρεπανηφόρα. *Currodrepani.* Ἅρματα ὡπλισμένα. *Horum auctor num fuerit Cyrus. Xenophon exponitur.* Διφρεία Τρωικὴ. *Philelphus revellitur. Pugnandi ratio varia cum curribus. Argolus notatur.* Ψιλὰ ἅρματα. *Xenophon iterum exponitur & emendatur. Hermannus Hugo notatur. Hesychius exponitur & emendatur. Philelphi versio Xenophontis denuò rejicitur. In sellis vehiculorum janua. Curtii locus de quadrigis falcatis expenditur. Summi orbes rotarum.* Καταικλίσεις τῶν ἀξόνων. *Curtius notatur. Livius corrigitur. Currodrepanum. Ad currus falcatos equi quatuor, duo, unus. Arrianus exponitur. Stevechius notatur. Usus falcatorum curruum.*

CUrrum à Latinis à currendo dictum, omnes veteres recentesqve consentiunt. Verum, qvæ denominationis ejus caussa sit, non æqvè convenit. Isidorus ita habet lib. XVIII. cap. 35. *Currus à cursu dictus, vel quia rotas videtur habere multas.* Qvibus verbis sine dubio hoc voluit, currum esse dictum, qvod currat, tanqvam qvi rotas habeat multas. Qvasi qvo vehiculum rotas habet plures, hoc sit aptius ad cursum. Atqvi contra factum apud veteres videmus. Cuncta enim ea vehicula, qvibus certare cursu solebant sive Græci, sive Latini, rotis instructa erant solummodo duabus. Adde, qvod revera currus rotas non habuerit multas, verum duas tantum, ut deinceps demonstrabo. Ut necesse sit, hac parte Isidorum esse lapsum. Melius Perottus, qvi sic ait: *A curro deducitur & currus, hoc est, carrus, quod eo veteres ad cursum in ludis uterentur.* Bene dicit currum appellatum, qvod illius usus esset ad cursum. Veteres nimirum, cum celerius qvid esset expediendum, nec adhuc invaluisset usus eqvorum singularium, eqvos adjungebant currui, atq; ita currebant vehiculo ad negotium, qvod vehiculum inde *currum* appellarunt. In eo tamen erravit Perottus, qvod currum confudit cum carro. Carrus enim magis pertinebat ad onera, ut suo loco apparebit, currus magis ad homines vehendos. Deinde, qvod putavit, currus tantum adhibitos ad ludos. Contra enim & ad alias res longè plures usurpatos, mox firmabimus. Currus ergo à Latinis à currendo dictus, qvia eo ferè currebant. Græcis ἅρμα est. Ideò, qvod Cæsar habet lib. IIII. B. G. c. *Vt inde se in currus citissimè recipere consveverint,* id Metaphrastes ejus reddit: Ὥστε ἐκ ἐντεῦθεν ῥαδίως εἰς τὸ ἅρμα ἐπαναχωρῦσιν. Sed & Plutarchus, Dio, cæteri, qvotiens de Circensibus loqvuntur, semper ἅρματα commemorant. At Circensium ludorum vehicula Romanis nunqvam alter, qvam *currus,* appellata. Qvod & de curribus triumphalibus potest observari. Dio ita habet lib. XLIII. ubi agit de triumpho Cæsaris: Ἐν δ' ὖν τῇ πρώτῃ τῶν νικητηρίων τέρας ἐκ ἀγαθὸν ἐγένετο. Ὁ γὰρ ἄξων τῦ ἅρματος τῦ πομπικῦ συνετρίβη. Qvod Svetonius exponit istis verbis cap. 37. *Gallici triumphi die Velabrum prætervehens pæne curru excussus est, axe diffracto.* Currus igitur Svetonii, Dionis ἅρμα πομπικὸν est. Qvod propterea notandum,

qvia vulgo vertunt ἅμαξαν. At hoc generis est alterius, ejus videlicet, qvod *plaustrum* appellatur. Aliqvi vocant ὄχημα. Sed hi non observant, currum aliqvando generalius pro qvovis usurpari vehiculo, aliqvando verò certum ac peculiare denotare. Illo modo significare ὄχημα, hoc verò esse ἅρμα. Igitur & in Glossis habes: *Currus*, ἅρμα. Currus porro, cum peculiare notat genus, vehiculum significat cum rotis duabus, hominibus gestandis destinatum. In qvo differt à birota, qvæ oneribus ac sarcinis inservit. Duas habere rotas apparebit, qvando cunctas ejus referemus species. Nec enim est unius tantum modi, sed multiplicis & varii. Habuerunt nempe veteres currus bellicos, currus Circenses, currus triumphales, currus bijugos, trijugos, qvadrijugos, qvemadmodum jam in superioribus monstratum est. Omnes verò illi currus rotas non habebant nisi duas, qvod & ipsum est ostensum. Præter istos currus habuerunt & alios, de qvibus nunc agemus. Ut primum *currus falcatos*, qvorum mentio apud veteres creberrima. Curtius IV. cap. 12. *Hos quinquaginta falcati currus sequebantur.* Et cap. 15. *Ipse ante se falcatos currus habebat.* Valerius Flaccus lib. VI.

Undique falcatos deserta per æquora currus.

Vegetius lib. III. cap. 24. *Nam difficilè currus falcatus planum semper invenit campum.* Lucretio sunt currus *falciferi* lib. V.

-- -- *Falciferos inventum ascendere currus.*

Græci pari modo ἅρματα δρεπανηφόρα. Xenophon lib. I. Anab. Ἅρματα διαλείποντα συχνὸν ἀπ᾽ ἀλλήλων τὰ δρεπανηφόρα λεγόμενα. Diodorus Siculus lib. XVII. Κατεσκεύασε δὲ καὶ ἅρματα δρεπανηφόρα. Philoxenus: Ἅρμα δρεπανηφόρον, *currus falcifer.* Recentiores Scriptores voce hybrida *Currodrepanos* appellavere, sicut liqvet ex Anonymo de Rebus bellicis, qvi triplici ratione describit. Sunt & ἅρματα ὡπλισμένα Xenophonti fine lib. VI. Cyrop. hoc est, *vehicula armata*, propter falces. Auctor horum curruum Cyrus putatur. Demsterus ad Rossin. *Horum curruum* (falcatorum) *auctor fuit Cyrus.* Brissonius lib. III. de Regno Pers. *Cyrus primus currus cum falcibus in prælia induxit, cujusmodi currus Græci, & in his Plutarchus in Lucullo & Arrianus lib. II.* δρεπανηφόρα, *Latini falcatos currus vocant.* Habent hoc ex Xenophonte,

qvod

qvod ipſi fatentur. Et teſtatur Xenophon lib. VI. Pædiæ, Cyrum excogitaſſe currus falcatos, qvos & deſcribit. Imò reddit cauſſam, cur excogitaverit. Adſcribam locum, qvia dignus eſt, qvi expendatur. Sic autem ſeſe habet ex verſione Philelphi: *Trojanas quadrigas, quas antea habuiſſent, & quæ Cyrenaica utuntur etiam nunc, curulem agitationem ſolvit. Superiore enim tempore & Medi & Syri & Arabes, & Aſiatici omnes curribus ita utebantur, & nunc Cyrenaici. Viſum eſt ei, quod in exercitu præſtantiſſimum eſſet, haud conſentaneum fore, quum optimi quique eſſent in curribus, id velitum vicem præbere, & ad vincendum non multum habere momenti. Currus enim trecenti, præbent pugnantes quidem trecentos, equis autem hi utuntur mille ac ducentis. Aurigæ verò his ſunt, ut veriſimile eſt, quibus optimates maximè fidem habent, ii verò ſunt alii ad trecentos, qui nihil prorſus hoſti nocent. Hos igitur ſeſſiles currus ſuſtulit. Pro his verò aptos ad bellandum paravit currus*, &c. Ubi porro falcatos deſcribit. Hic Philelphus vocat *Trojanas quadrigas*, quæ Xenophonti διφρεία Τρωικὴ. Eſt autem διφρεία Τρωικὴ non *quadriga Trojana*, verum modus ſive ratio pugnandi ex curribus. Habebant veteres pugnandi rationem duplicem, quotiens curribus prælia committebant, unam vetuſtiſſimam, quam appellat Τρωικὴν, quod temporibus Trojanis fuerit uſitata, & aliam recentiorem, quam appellat Κυρηναίων, quod Cyrenaicis recepta eſſet. Cyrenaicam opinor eſſe, quæ habebat pugnatores perpetuo inſiſtentes curribus, Trojanam vero, quę deſilientes, cum pugnandum eſſet. Trojanos ſane heroes fere ſemper ſic deſcribit Homerus. Inde illi verſus Iliad. Λ.

-- Ἐκ δ᾽ Ἀγαμέμνων
Πρῶτος ὄρουσ᾽ --
Ἤτοι ὅ γ᾽ ἐξ ἵππων κατεπάλμενος ἀντίος ἔστη.

Agamemnon primus deſiliit. Ille quidem deſiliens ex equis contra ſtetit. Item Iliad. Π.

Ἦ ῥα, καὶ ἐξ ὀχέων σὺν τεύχεσιν ἆλτο χαμᾶζε
Πάτροκλος δ᾽ ἑτέρωθεν ἐπεὶ ἴδεν, ἔκθορε δίφρου.

Dixit (Sarpedon) *& ex curru cum armis ſaltavit humi; Patroculus*

autem

autem altera ex parte ut vidit, desiliit ex curru. Ex eadem caussa & Virgilius desilientem fingit Æneam lib. ult.

Dixit, & è curru saltum dedit ocyus armis.

Ubi frustra Argolus in Notis ad Onuphrium p.16. scribendum putat *auris*, pro *armis*, cum hic manifesta imitatio sit Homeri. At vero cæteros populos desilijsse non legimus, quando prælium inibant. Itaq; & Xenophon hic ait, illud genus ἐν ἀκροβολιστῶν μέρει εἶναι quod Philelphus vertit: *vetitum vicem præbere.* Intelligit autem Xenophon ejusmodi genus, quod solum tela emittit, nec ad ulterius & gravius venit certamen. Unde liquet, non desiliisse, sed è curribus tantum emisisse tela. Quo proinde genere & Cyrenaicos esse usos intelligimus, indeq; factum esse, ut Cyrenaicum totum diceretur. Genus hoc utrumq; sustulit Cyrus, & hoc ideo, quia vidit primum viros optimos eo genere pugnare, nullo tamen vel exiguo cum fructu, quoniam talis solummodo & eminus utantur, cominus cum hoste ne congrediantur quidem. Deinde, quia vidit equos postulare multos, quorum usus esse posset magis aptus & necessarius ad alia. Dicit enim ad trecentos currus requisitos equos mille ac ducentos, quoniam ex iis fere quilibet ab equis quatuor trahebatur. Postremo quia vidit tot in prælium sequi otiosos plane, quot pugnantes, cum currus quilibet exigat aurigam suum, cujus nullus tamen usus sit in pugna. Nempe, quod jam, alibi ostendi, currus singuli habebant viros duos, unum propugnatorem, alterum aurigam. Virgilius X. Æn.

Interea bijugis infert se Lucagus albis
In medios, fraterq; Liger: sed frater habenis
Flectit equos, strictum rotat acer Lucagus ensem.

Hunc aurigam otiosum sustulit Cyrus, aliumq; substituit armatum, milite omisso, ut mox audiemus, totamq; illam curruum mutavit rationem. Nam ut ipsi currus etiam ad damnum hosti afferendum essent utiles, falces eis apposuit. Erant enim nudi hactenus Persarum currus, & inermes, quales Arrianus noster. Ψιλὰ ἅρματα vocavit c.3. Tacticorum. Verba: Ἡ δὲ ἀπὸ τῶν ἁρμάτων μάχη πολυειδεστέρα ταύτης. Ἡ γὰρ ψιλὰ ἦν τὰ ἅρματα, καθάπερ τὰ Τρωϊκὰ ἦν, ἢ δρεπανηφόρα, ὡς ὕστερον

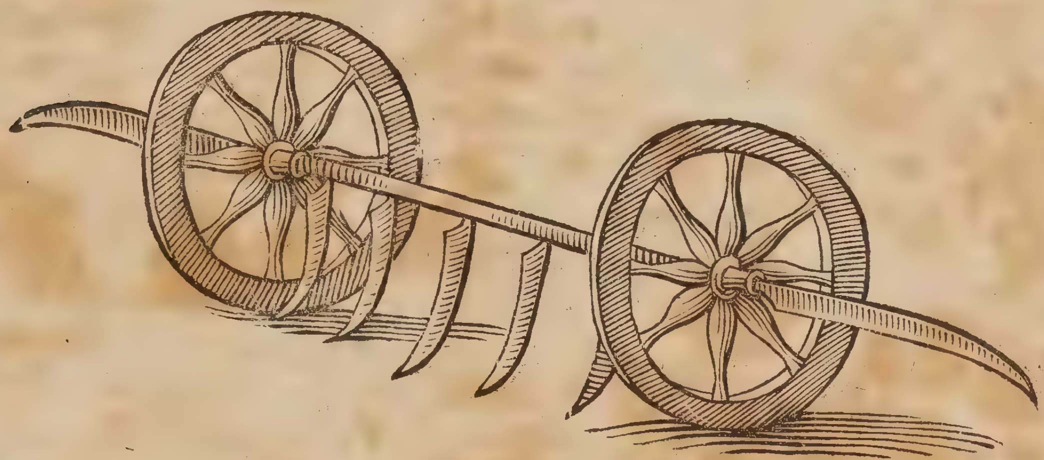
τὰ

τὰ Περσικά. Quæ sic reddidimus in editione nostra: *At vero pugna, quæ vehiculis instituitur, plures habet species. Alia namq; nudis fit vehiculis, sicut illa ad Trojam, alia vehiculis falcatis, sicut sequentibus temporibus apud Persas factum.* Quando nominatim meminit Persarum, sine dubio respexit ad hoc institutum Cyri, ejusq; ἅρματα δρεπανηφόρα opposuit ψιλοῖς, & hæc Τρωϊκὰ illa Περσικὰ vocavit. Nec fortassis alia est Περσικὴ διφρεία, cujus Pollux meminit, quam ista Cyri, quæ non modo differebat eo à vetustiori illa, quod haberet currus falcatos, sed & eo, quod homines tantum singulos à quibus singuli regebantur. Sic enim ait Xenophon: Τὸν δὲ δίφρον τοῖς ἡνιόχοις ἐποίησεν, ὥσπερ πύργον ἰσχυρῶν ξύλων. Ὕψος δὲ τούτων ἐστὶ μέχρι τῶν ἀγκώνων, ὡς δύνωνται ἡνιοχεῖσθαι οἱ ἵπποι ὑπὲρ τῶν δίφρων. Τοὺς δὴ ἡνιόχους ἐθωράκισε πλὴν τῶν ὀφθαλμῶν. Vertit Philelphus: *Sellam vero fecit aurigis sicuti turrem ex validis lignis. Harum vero curulium sellarum altitudo est usq; ad cubitos, quo possint equi ab aurigis gubernari super sellas. At aurigas loricis totos armavit, exceptis oculis.* Habes hic aurigam solum unicumq;, qui est in curru. Nempe quicquid effici hoc genere debebat, id efficiendum erat non per homines, sed currus ipsos falcibus armatos. Hoc requirebatur solum, ut qui regebat equos, lædi facile ne posset. Eo fine sellæ factæ altæ rotundæq; ac undiquaq; clausæ, ipsi quoque qui regebant, muniti thoracibus & galeis clausis, ut nec inferne, nec superne quidquam ex eis pateret vulneribus, ac sic obsistentia quævis impune possent perrumpere. Ista loci hujus est sententia, quam non assecutus est Hermannus Hugo in de Militia Equestri libro 1. c. ultimo. Igitur in hæc erumpit verba: *Fateor, difficile capio qui ex hoc curru pugnaverit hoples, seu miles armatus. Qui enim posset, aut quo loco? Ante, an post aurigam? Ante aurigam inter habenas & verbera stabit: post aurigam quomodo pugnabit? nam aurigæ sella alta est quinq; cubitos. Forte à latere? Aqua mihi hæret: nam quanta, quam longa aurigæ scutica, quam longæ habenæ ex sella quinq; cubitorum.* Ita Hermannus, qui tamen frustra disputat de sella quinq; cubitorum, qualis nulla Xenophonti cogitata est. Etsi enim in quibusdam libris sit ἀγκώνων πέντε, tamen illud πέντε stulti esse glossam vel id ostendent, quod super illas sellas (ὑπὲρ

τῶν δίφρων) regi equi debuerint. Sed & Codex Camerarij aperte μέχρι τῶν ἀγκώνων τοῦ ἡνιόχου habuit, quod ſignificat, ut ipſe vertit: *altitudo harum pertinebat ad aurigæ cubitos usq;.* Si ad aurigæ cubitos, profecto quinq; cubitos non potuit eſſe alta. Neq; magis ſpectat huc, quod de loco ambigit armati, ſeu hoplitæ. Fuit is armatus in Trojano genere ac Cyrenaico. Cyrus vero eum ſuſtulit, tanquam parum conferentem ad victoriam, ejusq; loco ipſum armavit aurigam. Ita docet locus totus, in quo nulla mentio militis armati. Quanquam autem apud Perſas Cyrus primus immutarit veterem vehiculorum bellicorum formam, inſtitueritq; currus falcatos, tamen non is primus auctor eſt currum falcatorum omnium. Nam diu ante ipſum Ninus quoq; habuit, ut eſt auctor Diodorus. Ait enim lib. II. Bibl. fuiſſe in exercitu ipſius ἅρματα δρεπανηφόρα μικρὸν ἀπολείποντα τῶν μυρίων ἑξακοσίων. *Curruum falcatorum paulo minus quam mille cum ſexcentis.* Idem facit Cteſias, unde ſua, ut opinor, Diodorus hauſit. Quid? quod ante Ninum quoq; apud Cananæos memorent Monumenta Sacra. Dicitur namq; Judas cum Simeone non potuiſſe delere habitatores vallis circa Aſcalonem atq; Accaròn, *quia falcatis curribus abundabant.* lib. Judicum cap. 1. Sed & Rex Cananæorũ Jabin, qui regnabat in Aſer, ducemq; belli habuit Siſaram, habuiſſe memoratur *nongentos falcatos currus,* ejuſdem lib. c. 4. Fuerunt autem nõ ejuſdem generis omnes illi currus falcati: Alios habuere Cananæi, alios Aſſyrij, & rursũ alios alij populi. Sic fortaſſis eſt intelligendũ, quod adfertur ab Heſychio de Macedonibus. Δρεπανηφόρα ἅρματα τοὺς Μακεδόνας φασὶ πρώτους χρήσασθαι. *Currus falcatos ajunt Macedones primum uſurpaſſe.* Qvanqvam mihi qvidem hoc de Macedonibus alibi non ſit lectum. Imò contra ne habuiſſe qvidem videntur. Nemo certè nominat in exercitu Philippi, vel Alexandri, vel qvi eos proximè ſunt ſecuti. Et Alexander ſuos docuit vim illorum curruum eludere, ut videmus apud Curtium lib. IV. cap. 15. Itaq; ignoro, utrum non exciderit negatio in verbis Heſychii, ſcribiq; debeat πρώτους οὐ χρήσασθαι. Ut ſit ſenſus, primos Macedones noluiſſe curribus ejusmodi uti, qvippe qvos intelligebant parum ad bellum conducere. Cum autem fuerint generis tam varii,

videa-

videamus ac consideremus qvædam. Cyri currus ita describuntur à Xenophonte: Προσέθηκε δὲ καὶ δρέπανα σιδήρεα ὡς διπήχεα πρὸς τοὺς ἄξονας ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῶν τροχῶν, καὶ ἄλλα κάτω ὑπὸ τῷ ἄξονι εἰς γῆν βλέποντα, ὡς ἐμβαλλόντων εἰς τοὺς ἐναντίους τοῖς ἅρμασιν. Vertunt: *Apposuit etiam falces ferreas duarum ulnarum longitudine ad axes ex altera atque altera rotarum parte, & alias infra sub axe respicientes in terram, tanquam impetum in adversarios curribus facturi essent.* Ubi illud ἐμβαλλόντων Philelphus retulisse ad homines videtur, qvod mea opinione respicit antecedens τροχῶν, qvia rotæ cum suis axibus & falcibus adjectis pugnaturæ erant magis, qvam homines. Liqvet autem ex descriptione ista, currus Cyri habuisse falces non in rotis, sed in axibus, qvarum aliæ prominebant à lateribus, aliæ spectabant terram, ista, ut opinor, specie:

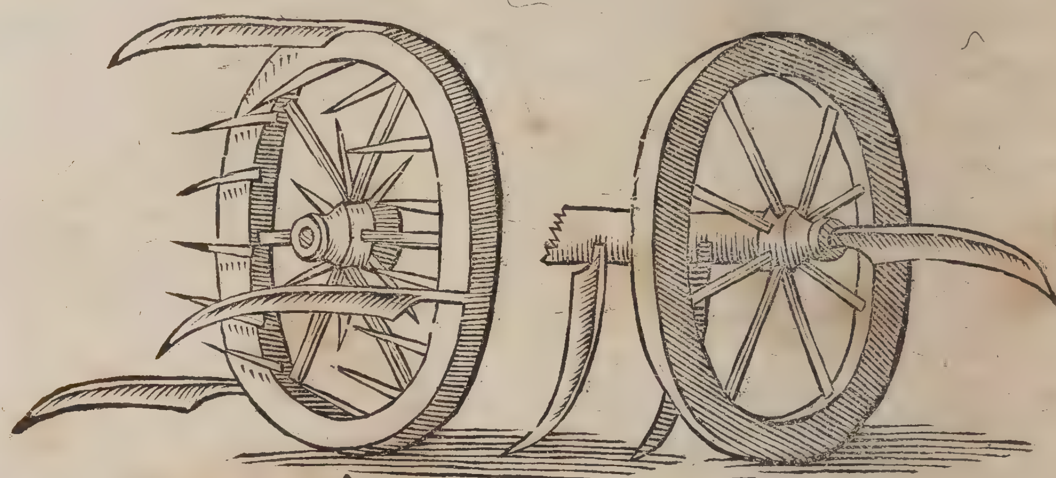
Præter armaturam illam etiam hoc habebant singulare, qvod instructi essent sellis illi currus, iisqve non retrò apertis semicirculari forma, ut solebat cæteris in vehiculis, Trojanis ac Cyrenaicis, sed rotundis, & qvaqvaversum clausis, & ex lignis crassioribus constructis, ea ratione propemodum, qva currus triumphales construi apud Romanos solebant; Unde & per januas conscendebant, qvas post conscensum poterant claudere, ut indicat Xenophon, ubi ait: Κατὰ τὰς θύρας τοῦ ἁρματείου δίφρου ἀνέβαινεν ἐπὶ τὸ ἅρμα. Ἐπεὶ δὲ ἀναβάντος αὐτοῦ κατέκλεισε τὸν δίφρον ὁ ἡνίοχος. *Per fores currus in sellam conscendit, cumque conscendisset, sellam clausit auriga.* Itemqve, qvod in sellis illis starent.

rent.

rent aurigæ, regerentq; eqvos, nec haberent alios propugnatores. Atq; iſtiusmodi qvidem currus Perſæ deinde ſervabant, etiam poſt Cyrum, qvod diſertim docet Xenophon prædicto loco, ubi ait: *Vt autem hosce Cyrus tum fabricatus eſt, ita etiam hoc tempore utuntur curribus, qui in Regis ſunt regione.* Attamen deſcribit eos multo aliter Curtius in exercitu Darii, ut vel non ſatis Græcos aſſecutus ſit, qvos habuit auctores, vel Darius rationem Cyri immutaverit. Verba Curtii ſunt lib. IV. cap. 9. *Ex ſummo temone haſtæ præfixæ eminebant: Vtrinque à jugo ternos direxerant gladios, & inter radios rotarum plura ſpicula eminebant in adverſum: Aliæ deinde falces ſummis rotarum orbibus hærebant, & aliæ in terram demiſſæ, quicquid obvium concitatis equis fuiſſet, amputaturæ.* Hic, ut omittam alia, falces hærent non in axibus, ſed ſummis orbibus rotarum: Ubi orbes rotarum omnes intelligunt curvaturas, apſidesqve, nec videntur poſſe aliter intelligi. Hinc rota Stevechii ad Vegetium, ubi totum depingit currum, & alia Raderi ad Curtium, neutra ſatis commoda. Qvanqvam multo ineptior Raderi, qva tamen ſe putabat alteram emendare. Nec enim ab ipſa ullum adverſariis adferri poteſt malum, qvod intelligent omnes, qvi picturam ſatis intelligent. Reſpiciunt in ea falces ſeſe mutuò: Pars ſcindendo apta intrò verſa eſt una cum mucronibus, ut ne attingere qvidem aliqvem inter prætereundum poſſit. Spicula non ſunt inter radios, ſed inter falces. Adeò eſt nil in ea, qvod deſcriptioni Curtianæ conveniat. Rota Stevechiana ægrè circumagitur, nec ibi falces demiſſæ in terram, neq; ſpicula ulla. Itaq; nec ipſa qvidem, qvalis Curtio deſcripta. Qvomodo tamen illæ falces ſummis orbibus adhæſerint rotarum, ſi, qvemadmodum huc usq; factum, orbes illos intelligamus, ægrè dixerim. Atq; miror, noſtrum ſolum collocare in his orbibus, ita intellectis, neminem alium. Nam & Livius lib. XXXVII. cap. 41. *Item, ab axibus rotarum utrinque binæ eodem modo diverſæ deligabantur falces.* Et in Auctore veteri Rei Bellicæ tres habes currus falcatos, qvorum neuter falces habet in apſidibus, omnes in axibus. Deniq; Diodorus, qvi deſcribit illos ipſos currus, qvos Curtius, longè aliter. Verba ejus extant lib. XVII. Τούτων (ἁρμάτων δρεπανηφόρων)

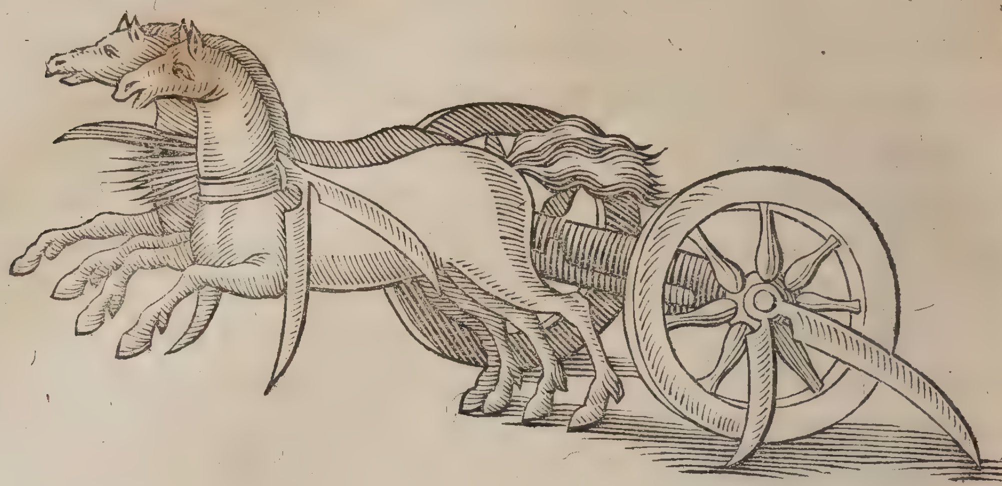
φόρων) ἑκάστου παρ' ἑκάτερον τῶν σειραφόρων ἵππων ἐξέκειτο προσηλωμένα τῷ ζυγῷ ξύστρα παραμήκη τρισπίθαμα, τὴν ἐπιστροφὴν τῆς ἀκμῆς ἔχοντα πρὸς τὴν κατὰ πρόσωπον ἐπιφάνειαν. Πρὸς δὲ ταῖς κατακλίσεσι τῶν ἀξόνων ἐπ' εὐθείας, ἄλλα δύο, τὴν μὲν τιμὴν ὁμοίαν ἔχοντα πρὸ τὴν κατὰ πρόσωπον ἐπιφάνειαν τοῖς πρότερον, τὸ δὲ μῆκος μείζω καὶ πλατύτερα. Συνήρμοστο δὲ ταῖς τούτων ἀρχαῖς δρέπανα. *Ex ſingulis* (falcatorum curruum) *juxta equum utrumq; funalem ſpicula jugo affixa trium ſpithamarum longitudine prominebant, acie in adverſas hoſtium facies directa. Ubi in axibus recumbunt, alia duo ſpicula hærebant in rectum, quæ eodem modo aciem habebant faciei hoſtium obverſam, ut priora, longiora tamen erant atque latiora. Ipſis autem falces adjunctæ erant in ſummo.* Nullæ falces hic in apſidibus, ſed ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῶν ἀξόνων, hoc eſt, initiis, ſeu capitibus ſummis axium. Jam verò neceſſe eſt, ut ſua Curtius deſumſerit ex Græcis, usqve, è qvibus hauſit & Diodorus. Qvi cum ipſe qvoq; Græcus ſit, rectius ſine dubio ſententiam expreſſit eorum, qvam Curtius. Niſi credimus, Curtium ſcripſiſſe *axibus*, ſed factum *orbibus*, qvia primum factum ſit *axſibus*, inde *arſibus*, tum *orſibus*, indeq; ad poſtremum, veluti per emendationem, *orbibus*. Vel putamus locum non ſatis integrum, cum præſertim libri veteres non *ſummis* habeant, ſed *ſummiſſæ*, ut *ſummiſſæ orbibus* intelligi poſſint miſſæ ſub orbes, & extantes ab axibus. Qvicqvid fuerit, in ipſis orbibus vel apſidibus rotarum falces nunqvam habuere, (licet Suidas qvoqve, voce Δρεπανηφόρα, de Darii curribus: Τῶν τροχῶν ἦσαν εἰς τὸν κύκλον περικεχαλκευμένα δρέπανα. Qvippe cujus nobis contra veteres, ipſamqve rei naturam, auctoritas neq; debet, neq; poteſt eſſe magna) ſed in axibus, & qvidem duas: Unam prominentem in rectum, aliam demiſſam in terram. Hanc reponit Diodorus πρὸς ταῖς κατακλίσεσι τῶν ἀξόνων, qvod ſignificat eum locum, ubi recumbere vel qvieſcere ſolet capſa vehiculi, ut opinor. Alteram reponit ἐν ταῖς ἀρχαῖς ἀξόνων, in extremis axis capitibus. Hanc propria voce δρέπανον appellat, illam ξύστρον. Ξύστρον alias, qvod Curtio eſt *gladius*, cujus deſcriptio etiam in eo non convenit, qvod fingat *ſpicula inter radios rotarum*, qvalia nemo alias commemorat. Deniqve, ſi omnia examines, Diodori figura pæne eadem cum iſta Cyri, unde fidem meretur majorem, Curtii recedit longius, ſive iſta hodie

die imperfecte ad nos venerit, sive ipse Græcorum descriptiones non satis fuerit assecutus. Certe sicut nunc se habet, imperfecta est; quid enim volunt ista, *aliæ in terram demissæ?* ubi demissæ? quo collocatæ loco? an in summis orbibus rotarum? quomodo autem ibi demissæ in terram, ut tamen rota potuerit circumagi? Sed nec cætera tam evidentia, ut possint satis intelligi: Ecquid enim? *spicula eminebant inter radios?* Ubi fuere defixa, quæ sic eminebant? an in orbibus, num in modiolis? nam in radiis non potuere, quia eminebant *inter radios*. Ac ut appareat evidentius, inutilem esse rotam Curtij, delineabo eam, sicut ex descriptione hodierna potest intelligi, eiq; opponam Diodori, ut liqueat, quam illa sit præstantior, & negotio, cui debet inservire, accommodatior.

Hic Curtij est, cui A littera, Diodori, cui lit. B. adscripta est. In Curtij spicula omnia inter radios sunt otiosa, sed nec falces à modiolo demissæ quidquam prosunt. Quanquam, ut jam ante dixi, liquido non constat ubi vel spicula infixa, vel unde falces demissæ fuerint. At in rota Diodori omnia infesta, quod per se intelligere quivis potest. Et hæc quidem de falcatis curribus Darij. In quibus tamen & hoc porro annotandum, quod *propugnatores* Curtius nominet. *Circuire deinde currus, & propugnatores præcipitare cœperunt*, ait. Propugnatores autem πρόμαχοι, quod Xenophon jam à Cyro demonstrat fuisse abolitos. An à Dario revocati? Non opinor;

mor; neque locus totus docet, pugnam ullam ab ipsis commissam cum aliis. Postremo confundit cum aurigis. Ita enim sequitur, post superiora: *Ingens ruina equorum aurigarumq́ aciem compleverat.* Hic *aurigæ,* qui paulo ante dicti *propugnatores,* apud Curtium, ut vix esse possit dubium, quin obscure multa & ambigue posuerit. Persas sane post ætatem Cyri alios propugnatores, præter aurigas, in falcatis suis habuisse curribus, verisimile haud est. Verum veniamus ad Antiochi currus: eos sic describit Livius lib. XXXVII. cap. 41. *Armatæ in hunc maxime modum erant: cuspides circa temonem ab jugo decem cubita extantes velut cornua habebant, quibus quicquid obviam daretur, transfigerent: & in extremis jugis binæ circa eminebant falces, altera æquata jugo, altera inferior in terram devexa: illa, ut quicquid ab latere objiceretur, abscinderet, hæc, ut prolapsos subeuntesq́ contingeret. Item ab axibus rotarum utrinq́ binæ eodem modo diversæ deligabantur falces.* An hi currus sunt, quos Hesychius usurpasse primum ait Macedonas? Multum sane differunt à Persicis. Habent enim cuspides non à temone, ut vult Curtius, sed jugo extantes, quomodo tamen Diodorus etiam Persicos describit. Sunt deinde illi cuspides decem cubita extantes. Ubi est ambiguum, an τὸ *decem* ad *cubita*, num ad *cuspides* referri debent. Mihi posterius videtur, cum prius sit enorme, nec negotio conveniat. Quid autem est *extantes cubita*? Ego dubitare nequeo, quin *cubito* legi oporteat. Nam pluralis numerus rem facit incertam, & in singulari clara omnia. Seqvuntur falces etiam in extremitatibus seu capitibus jugi, eæq; tuæ, una recte prominens, altera demissa ad terram, cum in alijs sint nuda spicula vel gladij. Postrema falces aliæ in axibus eodem modo se habentes. Ita species eorum fuerit hujusmodi in rota & jugo.

Rursum alia est species illius currus falcati, quem vocarunt *currodrebanum*. Nam primum nulla in eo sella, ubi auriga consistat, verum equo insidet. Deinde totum illud spacium, ubi sella esse debebat, cultris est munitum. Vetus auctor: *Posterior supra currum pars cultris in ordinem extantibus communitur*. Falces quoq; nullæ demissæ in terram, neq; à jugo, neque ab axe. Deniq; quæ à capitibus axis prominent, eæ mobiles, ut adducto fune erigi, ac sic currus agi possit absq; damno, remisso vero explicari. *Falces acutissimæ*, inquit auctor, *axibus ejusdem currus aptantur, in lateribus suis ansulas habentes, quibus innexi funes pro arbitrio duorum equitum laxati quidem explicant, repressi autem erigunt falces*. Hujus generis inventio est nova, & excogitata contra Parthos. Idem Auctor de Rebus Bellicis. *Hujusmodi pugnacis vehiculi genus reperit Parthicæ pugnæ necessitas*. Sunt in eodem scriptore alia quoq; genera nonnihil à prædicto diversa, nec convenientia tamen cum superioribus, inventis à Cyro, aut Antiocho usurpatis, adeo non potest mirum videri, si plures diversiq; horum curruum dicãtur auctores. Habuerunt autem illi veteres adjunctos equos fere quatuor: inde passim dictæ *quadrigæ falcatæ*. Curtius lib. IV. *Ingens hostium terror, ducentæ falcatæ quadrigæ*. Livius lib. XXXVII. *Ante hunc equitatum falcatæ quadrigæ*. Plutarchus in Lucullo, ἄνευ τῶν δρεπανηφόρων τεθρίππων. Atq; sic & apud alios reperias. Memorantur tamen aliquando

equi

equi tantum duo, imo & unicus. Auctor sæpe laudatus, de Reb. Bellicis: *Hoc vehiculum singulis bene munitis invecti equis duo viri, vestitu & armis diligenter muniti, citato cursu in pugnam rapiunt.* Et non ita multo post in alio genere: *Hic non ut ibidem duos equos duorum etiam hominum, sed unius tantum sagacitas regit.* In utroq; genere sunt equi duo. At in eo unus tantum, quod iccirco *currodrepanus singularis* nominatum est. *In hoc curriculo*, ait Auctor, *quod singularis equi tractu discurrit, quodq; unius hominis arte regitur &c.* Fuit autem illa equorum adjunctio diversa quoq;, nam vel ad unum jungebantur temonem, vel ad plures. Auctor Arrianus noster in Tacticis c.3. Τὰ ἅρματα δρεπανηφόρα ἦν ἢ πεφραγμένων τῶν ἵππων, ἢ ἀφράκτων, καὶ ἢ ἁπλοῦ τοῦ ῥυμοῦ, ἢ διπλοῦ, τὸ δὲ καὶ πολύρυμα. *Currus falcati erant vel equis cataphractariis, vel nudis, qui iterum vel ad temonem unum juncti, vel ad duos, vel etiam ad plures.* Quanquam quæ de pluribus temonibus commemorat, pertinere videantur ad vetustiora tempora, quibus nondum æqua fronte omnes collocare equos fuit notũ aut receptum. Et fortassis hausit ex Pædia Cyri à Xenophonte scripta, ubi fere similia. *Exhinc*, ait, *videns Abradatas Cyrum studiosum esse falcatorum currum & cataphractorum cum equorum, tum equitum, enitebatur ei perficere ad centum currus ex equitatu suo illius similes curribus, & ipse ut eorum ductor futurus se parabat in curru. Conjugavit autem currum suum quatuor temonibus, & equis octo.* Græca postrema habent: συνεζεύξατο δὲ τὸ ἑαυτοῦ ἅρμα τετράρυμόν τε καὶ ἐξ ἵππων ὀκτώ, unde sine dubio illud suum πολύρυμα Arrianus accepit. At sequentibus temporibus mihi non est dubium, quin ut in Troicis & Cyrenensibus, ita & in vehiculis falcatis juncti fuerint æqua fronte. Unde neq; plures equos habuisse, quam quatuor, videntur, cum vetustiores illi cũ temonibus pluribus habuerint aliqvãdo etiam octo ut apparet ex superioribus. Licet observare illã quoq; differentiã, quod posterioribus tẽporibus his ipsis equis consveverint insidere, cum olim starẽt in curribus, & sellis ad hoc fabrefactis, qui equos regebant. Et hæc quidem curruum falcatorum est varietas. Nam in aliis videntur convenisse, rotis præcipue, quas nõ habuere, nisi duas, cujuscunq; forent generis. Cyrus certe generi Trojano

Cyrenaicove, ſicut falces, ita rotas plures addidiſſe non commemoratur. Sed nec apud veterem Auctorem Rerum Bellicarum videas depictas aliter, qvam cum rotis duabus, ut ignorem, cur Stevechius formare auſus ſit cum qvatuor. Id peculiare fuit, qvod haberent axes longiores, rotas qvoqve firmiores, qvam bigæ aut qvadrigæ communes, auctore Cyro. Xenophon: Πολεμιστήρια κατεσκεύασεν ἅρματα τροχοῖς τε ἰσχυροῖς, ὡς μὴ ῥᾳδίως συντρίβηται, ἄξοσί τε μακροῖς. Ἧττον γὰρ ἀνατρέπεται πάντα τὰ πλατέα. *Ad bellandum aptos paravit currus rotis validis, quo non facilè contererentur, & longis axibus, minus enim evertuntur lata omnia.* Qvibus verbis ſimul diſcas, cur longos axes eſſe voluerit, videlicet, ne currus poſſent facilè everti. Ac ſic videas in picturis veteris Auctoris ſæpius nominati. Rotæ breves ſunt, & craſſæ, axis longiſſimus, ſicut qvidem exprimit editio Baſileenſis Frobenii Anno MDLII. excuſa. Nam in cæteris ſe iſta cuncta minus rectè habent. Uſus curruum falcatorum vel ex dictis liqvet. Scilicet ad prælia uſurparunt, & præſertim perturbandos rumpendosq; ordines hoſtiles. Plutarchus in Artaxerxe: Ἔταξε τῶν δρεπανηφόρων τὰ ῥωμαλεώτατα, πρὸ τῆς ἑαυτοῦ φάλαγγος, ὡς πρὶν ἐν χερσὶν γενέσθαι, διακόψοντα τὰς τάξεις, βίᾳ τῆς εἰσελάσεως. *Collocavit ex curribus falcatis firmiſſimos ante ſuam phalangem, ut, priusquam veniretur ad manus, ipſo impetu diſſolverent ordines.* Curtius lib. IV. *Darius ante ſe falcatos currus agebat, quos, ſigno dato, univerſos in hoſtem effudit. Ruebant laxatis habenis aurigæ, quo plures nondum ſatis proviſo impetu obtererent. Nec ſenſim Macedones cedebant, ſed effuſa fuga turbaverant ordines.* Neq; mirum, ordines turbaſſe, cum qvos offendebant, miſerabili ratione mutilarent. Diodorus lib. XVII. *Tantus aciei vigor, tanta vis erat in ſpiculis, ad exitium fabricatis, ut multis brachia una cum clypeis amputarentur: Nec paucis cervice præciſa integro adhuc viſu & retento vultus habitu capita ad terram volverentur. Quibusdam lethali ictu latera diſſecarentur, unde mors repentè ſubſecuta.* Suidas voce δρεπανηφόρα τέθριππα: *Falces aliis pedes, aliis manus amputabant, aliquos cum armis comprehenſos trahebant longo ſpacio, atrociterque necabant.* Ut autem vim exercere ſuam poſſent, duabus rebus opus habebant, campo æqvabili, & ſolo firmo. De poſteriori teſtis Curtius lib. VIII. cap.

Vix

Vix ullus usus hujus auxilii eo die fuit, namque imber violentius, quam alias fusus, campos lubricos & inequitabiles fecerat, gravesque & propemodum immobiles currus illuvie ac voraginibus hærebant. De priori Vegetius lib. III. cap. 24. qvando ait: *Difficilè currus falcatus planum semper invenit campum.* Nempe talem exigit, ubi asper est, & inæqvalis, non potest progredi. Tacitus in Agr. de simili genere loqvens, cap. 36. *Densis hostium agminibus & inæqualibus locis hærebant.* Sed de curribus falcatis satis.

Cap. XVI.

De Curru Magistratuum & Sella curuli.

Curules Magistratus qui, & unde dicti. Plinius expenditur. Zamoscii sententia refutatur. Gellius liberatur à glossa. Currus Magistratuum veteres, quales. An sella curulis à Curibus Sabinis. Lipsius rejicitur. Olim nulla littera geminata. Vossius commendatur. An Vetulonii auctores dictæ sellæ. Chimentellius rejicitur. Δίφρος ἁρματιος. *Gelenii & Sylburgii versiones Dionysii Halicarnassei notantur. Scholiastes Cruquii refutatur. Virga Imperatoris. Curis. Casauboni lapsus. Martialis exponitur. Chimentellius denuò notatur. Cassiodorus exponitur. Gradus ad tribunal. Papias & Vossius rejecti. Sella curuli & curru utendi jus quibus concessum. Sella propria Regum. Livius explicatur. Brissonii versio Plutarchi rejicitur.* Εἰσελαύνειν. *Brissonius iterum notatur, & Curtius exponitur.*

VEnio ad currus Magistratuum. Curru enim vectos apud veteres Romanos esse, indeq; nomen Magistratuum curulium accepisse Festo credimus, qvi sic habet, voce *Curules*: *Curules Magistratus appellati sunt, quia curru vehebantur.* Firmat nempe idem Gabius Bassus apud Gellium lib. III. cap. 18. qvi Gellius sic ex eo: *Senatores dicit* (Bassus) *in veterum ætate, qui curulem Magistratum gessissent, curru solitos honoris gratia in curiam vehi.* Sed videtur infirmare hanc sententiam, qvod habet Plinius lib. VII. c. 43. de Metello: *Tribuit ei Populus Romanus, quod nunquam ulli alii à condito ævo, ut, quoties in Senatum iret, curru veheretur ad curiam.* Si hoc Populus Romanus uni tribuit Metello, qvi Bassus potest dicere fuisse solitum in veterum ætate? Nec de fide Plinii est dubium, qvando

do vetus extat monumentum, à Grutero p.377. inter alias inſcriptiones poſitum, qvo id ipſum confirmatur. Verba inter cætera ſunt iſta :

TRIBUIT EI P.R. UT, QVOTIES IN SENATUM IRET, CURRU VEHERETUR AD CURIAM. QVOD A CONDITO ÆVO NULLI ALII CONTIGIT.

Atq; hoc eſt, qvod Zamoſcium qvoq; fecit Baſſo diffidentem lib.I. de Senatu Romano. *Mihi,* ait, *non ſatisfacit Baſſus. An enim credemus Q. Metellum, inter cætera ſumma, cum patrem ſuum in funere laudaret, relaturum fuiſſe, quod mediocres homines, mediocribus honoribus uſi, omnes ſunt conſecuti?* Attamen vix eſt veriſimile, fuiſſe Basſum tam oblitum conſvetudinis ſenatoriæ morumqve veterum, ut Zamoſcius arbitratur. Qvid, ſi culpa ſit Librarii vel Gloſſatoris, qvæ putatur Baſſi. Scilicet videtur mihi Baſſus ſcripſiſſe : *Curru ſolitos honoris gratia vehi.* Qvod cum ſciolus non ſatis intelligeret, adpoſuit, *in curiam,* qvia nempe ſermonem eſſe de Senatoribus obſervavit. Certè, ſi abjiciamus duo iſta verba, convenit primum Feſto, qvi & ipſe nil de curia, tantum curru vectos ait. Deinde Plinio non adverſatur. Aliud enim eſt, habere jus utendi currus, & rurſum aliud, habere jus eundi curru in Senatum. Conceſſo igitur, qvod hoc poſterius ſoli ſit tributum Metello, non obſtabit tamen, qvo minus vehi curru alias potuerint Magiſtratus, indeqve dici curules. Adde, qvod vetuſtioribus temporibus freqventer verſati fuerint in agris, ut nil mirum ſit, ſi conceſſos currus Magiſtratus habuerint. Iſidorus lib.XX.cap.11. *Apud veteres Prætores & Conſules propter itineris longinquitatem curru provehebantur.* Teſtatur manifeſtè, propter itinera longiora, qvæ ſæpe Magiſtratibus facienda, curru vehi ſolitos. Sed & ſeqventibus temporibus hoc non conceſſum eis modò, verum qvoq; imperatum. Ita patet vel ex lege unica Codicis *de Honoratorum vehiculis,* & ex inſignibus Præfecti Urbis in Notitia Imperii expreſſis. Nominatim deniq; de Senatoribus teſtatur Æl. Lampridius in Alexandro Severo cap.43. *Carrucas Romæ & rhedas Senatoribus omnibus ut argentatas haberent, permiſit.* Verum de carrucis rhedisq; ſuo loco. Illud ſaltem demon-

ſtrare

ſtrare hic voluimus, non abſurdum poſſe videri, ſi credamus Feſto Baſſoque, habuiſſe olim antiquiſſimis etiam temporibus Magiſtratus Romanos currus ſuos, quibus vehebantur. Sed qui currus illi, qualesve fuere? Hoc vero facile non dixerim, cum non viderim vel obſervaverim deſcriptos. Loquor de vetuſtis illis, unde nomen accepere Magiſtratus curules, non carpentis, rhedis, carrucis, quibus poſtea ſunt uſi; nam de his alio agendum loco. Illud tamen primo facile crediderim, cum vocentur *currus*, rotas habuiſſe tantum duas. Ita enim obſervavimus in curribus etiam cæteris. Deinde ſuſpicor id, ubi alias eſt conſidendi locus, non fuiſſe, inſtar capſę quadratum, vel hemicicli, aut turris rotundum, ſicut cæteris in curribus, ſed planum, atq; inſtar tribunalis in altum nonnihil erectum. Cauſſa, quia non in ipſo ſedebant, ſed in ſella peculiari, currui ſuperne impoſita. Sic expreſſe G. Baſſus. *Senatores qui curulem magiſtratum geſſiſſent, dicit curru ſolitos honoris gratia vehi, in quo curru ſella eſſet, ſupra quam conſiderent, quæ ob eam cauſam curulis apellaretur.* Vides plane, ſediſſe non in curru, verum ſella, currui impoſita, eſſeq; hinc illam ipſam, quæ alias curulis dicebatur. Unde etiam cognoſcimus, non fuiſſe fixam in curru, verum potuiſſe demi. Solebant enim ſella iſta magiſtratus uti, cum dicendum jus eſſet, vel quid aliud honoratioris negocij conficiendum, uti poſtea monſtrabimus. Iſidorus quidem paulo aliter de iſta ſella, loco ſupra indicato: *Sellæ curules erant, in quibus magiſtratus ſedentes jura reddebant. Dictæ autem curules, quia apud veteres Prætores & Conſules propter itineris longinquitatem curru provehebantur. Sellæ autem, quæ poſt eos vehebantur, quibus ſedentes jura dicere ſolebant, à curru currules ſellæ ſunt nominatæ.* Hic non inſediſſe ait eis ſellis, verum habuiſſe poſt ſe vectos. At quo pacto vectæ poſt eos? Et ſi vectæ poſt, cur dictæ curules? Ergo Iſidorum ſuſpicor nugari, certe contra Baſſum, longe vetuſtiorem doctioremq; fidem ipſi nullam tribuo. At poſtremum currus illos cenſeo fuiſſe, qualis Auguſtæus, qui hoc nummo eſt expreſſus. apud Goltzium pag. 77.

 Solent

Solent *thensam* explicare. Verum aliud est thensa, sicut dicam alibi, & *currus* nominatim appellatur Svetonio in Claud. c. 11. *In Circensi pompa currum elephantorum, Augustæo similem, decernendum curavit.* Liquet autem, si ejusmodi fuerunt currus, de quibus sermo nobis, pertinere ad id genus, quod duabus tantum incedebat rotis, ac sic vere currus dici debeat. Sed & de sella superne posita hinc constare potest. Id majorem habet dubitationem, an à curru hoc curules magistratus dicti fuerint, num à curuli sella; item an curulis sella nomen suum acceperit ab hoc curru, & non aliunde potius. Sunt enim, qui sellam ita putant dictam non à curru, sed à Curibus, quod fuit oppidum Sabinorum. Adferuntq; hujus sententiæ rationem duplicem, quia derivationi priori repugnat & scriptura, & quantitas syllabæ initialis. Lipsius in libello de Magistratibus cap. de Ædilibus. *Curulis sella à curru dicta, ut vulgi opinio est. Cui tamen derivationi scriptura & dimensio repugnat; veriusq; à Curibus (oppidum olim Sabinorum erat) dicta.* Verum quod scripturam attinet, *curule* una simpliciq; littera & in aliis occurrit, quæ aperte veniunt à *curru*. Ut in *curulibus quadrigalibus* Festi, quod & Vossio notatum. Amplius, in *equis curulibus* Codicis Theodosiani lib. XV. t. 10. Ita enim edidit Cujacius, ita Jacobus Gothofredus. Neq; aliter in ipsis legibus habetur. ut l. 3. ejusdem Codicis tit. de Spectaculis: *Nemo judicum ex quacunq; civitate in aliud oppidum, vel ex provinciæ solo equos curules, aurigas cives temptet traducere.* In *curulibus stabulis*, quo-

quorum meminit Symmachus lib. II. ep. 77. Lectius sic publicavit: *Curulibus stabulis urbis æternæ etiam quina mancipia largiamur*. Neq; potest esse mirum, quando usitatum fuit priscis nullas geminare litteras. Festus in *Solitaurilia. Quod sit à sollo, & tauris, earum hostiarum ductum nomen, antiquæ consvetudinis per unum L. enuntiari non est mirum, quia nulla tunc geminabatur littera in scribendo. Quam consvetudinem Ennius mutasse fertur, utpote Græcus Græco more usus*, Marius Victorinus lib. 1. *Consonantes litteras non geminabant, ut in his, Annius, Lucullus, Memmius*. Si non geminarunt ante Ennij ætatem, ut nos Festus docet, quis non videt, à *curu* fieri *currule* potuisse? Quod vero spectat quantitatem primæ syllabæ, mutari ea solet etiam alias per litteræ abjectionem, ut exemplo *ligulæ* à *lingua*, *diserti* à *dissero*, *mamillæ* à *mamma* pridem Vossius monstravit. Sed tamen verius à Curibus derivatur, ait Lipsius. Ad quod recte Vossius: *Obstat, quod Florus & alij dicant, Tarquinium Priscum, ut alia imperij decora insigniaq;, ita & sellas curules ab Hetruscis sumsisse, non à Curibus, Sabinorum oppido*. Ut hoc eludat Chimentellius in erudito commentario de honore bisellij, auctores sellæ curulis facit Vetulonios, id est Viterbienses, qui Hetrusci, & auctorem sententiæ hujus laudat Silium, apud quem sic legitur lib. VIII.

Mæoniæq; decus quondam Vetulonia gentis.
Bissenos hæc prima dedit præcedere fasces,
Et junxit totidem tacito terrore secures.
Hæc altas eboris decoravit honore curules.

Sed hoc nihil obstat nostræ veterumve sententiæ, nec Lipsium quidquam juvat. Sive numq; in universum dicas ab Hetruscis sumptas, sive nominatim à Viterbiensibus seu Vetuloniis, populo Hetruriæ, à Curibus Sabinis derivari negabis. Danda vero est ratio, quamobrem curules dicantur. Quæ si non à Curibus desumi potest, supererit, ut cum Festo atq; Isidoro venire à curru asseramus. Cum præterea & Servij hæc sit sententia, licet aliam afferat rationem, quę est manifeste falsa. Verba ejus sunt XI. Æn. *Sciendum, sellam curulem à curru dictam, quod ea tantum utebantur, qui triumphali curru invecti fuissent*. Curulis igitur sella, quoniam in curru, quo

Romani magistratus vehebantur, dignitatis & honoris gratia. Inde Græci quoq; δίφρον ἁρμάτιον nominavere, si est vera Gelenij & Sylburgij interpretatio Dionysij Halicarnassensis, qui sic habet lib. V. de triumpho Menenij. Μενίνιος μὲν τῷ μείζονι (θριάμβῳ) καὶ τιμιωτέρῳ, παρεμβεβηκὼς ἐφ' ἁρματίου δίφρου βασιλικοῦ. Hoc enim ita vertunt: *Menenio major* (decretus triumphus) *& honoratior, ut regia sella curuli in urbem inveheretur.* Atq; idem & in Indice repetierunt, deq; sella curuli hic sermonem esse, demonstrarunt. At vero sellæ curuli locum esse in triumpho, nemo alius ostendit. Et de curru triumphali aliud demonstravimus in superioribus, videlicet non sedisse in eo, verum stetisse. Deniq; opponitur hic δίφρος ἁρμάτιος nudis simplicibusq; pedibus, quibus incedebant, qui minori urbem triumpho repetebant. Ergo δίφρος hic non sellam denotat, sed currum, sicut sæpe fieri apud Homerum videmus, diciturq; ob hoc ipsum ἁρμάτιος ne quis putet de communi sedentariaq; sella esse sermonem. Unde quoq; mox appellat ἅρμα, quod ante δίφρον ἁρμάτιον vocaverat. Loquitur de differẽtia triumphi utriusq;: διαφέρει δὲ θατέρου, ὅτι πεζὸς εἰσέρχεται, ἀλλ' οὐκ ἐφ' ἅρματος, ὥσπερ ἐκεῖνος. Etsi autem falsa sit τοῦ δίφρου ἁρματίου explicatio manet tamen, quod de sella curuli dictum est in præcedentibus. Nam quod Scholiastes Cruquij existimat à *curia* vocatã, rationem habet nullam. Verba ejus sunt ad lib. I. ep. 6. *Curule ebur sellam curulem vocat, in qua magistratus residens jura dabat, dicta vel à curia, vel à curru, unde etiam virga, quam imperator in curiam ferebat, curulis vocabatur.* Quando putat posse à curia accepisse nomen sine dubio est falsum, qvum analogia repugnet, per quam necesse foret, ut *curialis*, non *curulis* diceretur. Nam à *curia* non *curule* oritur, sed *curiale*. Sed tamen hinc ait dicta quoq; virga, *quam imperator ferebat in curiam*. Primum scire volo, quæ hæc virga fuerit. Nam curulis virgæ, quantum scio, alius nemo facit mentionem. Deinde virgam peculiarem gestitasse impetarorem, & quidem cum in curiam ingrederetur, istud quoq; alibi non lectum est. Forsitan intelligit scipionem eburneum, quem tenebant manu, quando jus dicebant in curia Consules, ut ait vetus Scholiastes Juvenalis Sat. X. Is enim & Imperatoribus tribuitur in nummis, ut Domitiano, Antonino

nino,atq; aliis,tanquam consulatus perpetui insigne. Verum magis credi potest agere de *curi,* hoc est hasta, qua ornati erant reges veteres,ad denotandam potestatem. Servius ad Virg.I.Æn. *Romulus Quirinus dictus, quod hasta utebatur, quæ Sabinorum lingua curis dicitur. Hasta enim, id est curis, telum est, cum longiore ferro, unde & securis, quasi semicuris.* Jam vero ne à *curi* quidem derivari *curule* potest, sed vel *curinum,* quomodo Romulus ipse *Curinus,* vel *Quirinus* dictus est, vel *curite,* quomodo Juno vocata est *Curitis* ex hac voce, Festo auctore. Neutrum autem horum facit ad *curule,* ut persistamus merito in sententia posteriore, qua & Scholiastes ipse putabat descendere à curru. Fuit porro sella illa, quod jam alij prolixe docuerunt, alta, tecta ebore, cælata sculptaque, denique incurvis pedibus. Postremum testantur Glossæ, quando ita habent: *Curulis sella,* ἀγκυλόπους, θρόνος βασιλικός. Item Plutarchus in Mario, ubi de ædilitate curuli ait: ἡ μὲν ἀπὸ τῶν δίφρων, τῶν ἀγκυλοπόδων, ἐφ' ὧν καθεζόμενοι χρηματίζουσιν, ἔχουσα τοὔνομα τῆς ἀρχῆς. Quod non male ita reddunt: *Altera à sellis curulibus, quæ incurvis erant pedibus, ex quibus munia magistratus explicabant, nomen traxit.* Quanquam τὸ *curulibus* in Græco non sit, sed ex cæteris debeat intelligi. Casaubonus alias ad Svetonij Augustum c. 43. describit in hunc modum. *Sella curulis quatuor lignis pluribusve constabat incurvis in modum fere literæ S productæ, & minus curvatæ ab utraq; parte. Hæc funibus ita compacta erat, ut aperiri claudiq; posset. In aperta sedebatur super loris & linteis. Martialis*

Recensq; sella linteisq; lorisq;.

Ista Casaubonus. Verum locus Martialis ad curulem sellam nihil facit,de vulgari namq; loquitur, & gestatoria. Itaq; de loris linteisque necdum penitus assentior. Super corio aut pelle potius sederunt. Ita videntur ostendere nummi veteres apud Ursinum aliosq;, in quibus sella ista est proposita. E quibus simul liquet,quæ lignorum quatuor Casaubono memoratorum fuerit ratio. Conjungebantur duo in medio, ut referrent speciem litteræ X, & iterum alia duo. Ita sella quatuor sustinebatur pedibus, in mo-

dum pedis leonini, vel alterius animalis deformatis. In quo ſella curulis differebat à ſella communi. Nam in hac pedes erant recti, in illa decuſſatim juncti, ut prædixi. Teſtanturq; nummi veteres, Ædilium præſertim curulium & plebejorum. Ecce unum ex utroque genere.

Prior nummus eſt P. Fourij, quem fuiſſe Ædilem Curulem docet manifeſte facies averſa, in qua ſcriptum ÆD. CUR. juxta caput cum corona murali, exhibeturq; ab Urſino in familia Fouria. Poſterior eſt M. Fannii, quem fuiſſe Ædilem plebejum itidem monſtrat inſcriptio partis averſæ, in qua exhibetur AED. PL. habet & hunc Urſinus in Fannia familia, ſive gente. Erat quoque plana curulis ſella, nec habebat ſurgens à tergo tabulatum, in quod reclinari poſſet, Græcis ἀνάκλιθρον vocatum, uti nummi docent, in quo differebat à ſoliis, hemicyclis, & id genus. Quod autem dicunt, nuncupatam eſſe altam, *non quod ſella ipſa altiſſima, ſed quod adjuncti plures gradus*, id vix credo recte dici. Habet equidem Caſſiodorus ita lib. VI. in formula Conſulatus: *Sellam curulem pro ſua magnitudine multis gradibus eniſus aſcende.* Verum non neceſſe eſt, ut gradus illos hic intelligamus veros. Nuſquam enim tales in ſellis curulibus leguntur, nuſquam cernuntur in earum imaginibus, quotquot exhibent vel nummi veteres, vel monumenta. Potius videntur gradus hic intelligendi munerum honorumque inferiorum, per quos aſcenditur ad conſulatum. Unde quoque jam *eniſum*

gra-

gradus illos Cassiodorus ait, consulatus candidatum. Aut si veri gradus hic signantur, mallem accipere de gradibus tribunalis, in quo curulis sella collocari solebat. Fuit namq; satis altum tribunal. Inde *celsum* Juvenio

Interea celsum dominus stans ante tribunal.

Claudiano est *sublime* hac de caussa lib. I. in Eutrop.

Increpat Augustum, scandat sublime tribunal.

Porro si sublime celsumque, per gradus conscendisse illud videntur: quomodo in descriptione urbis Constantinopolitanæ Regione secunda legimus *tribunal purpureis gradibus extructum.* Sic per gradus venisse quoq; ad curulem sellam poterat, quæ in tribunali stabat. Nec enim tribunal, quod nonnulli somniarunt, ipsa fuit sedes, verum ex tabulis erectum quadrata forma suggestum, longum latumque, in summo planum, in quo sella curulis magistratuum una cum aliis non paucis ad ministerium paratis stare poterant. Ita nobis exhibent nummi veteres, ut Augusti apud Goltzium pag. 57. Vitellij apud Arschotanum p. 23. atq; alij, ut de scriptoribus nunc sileam. Adeo non debuit habere fidem Papiæ vir magnus, & sic scribere in Etymologico: *Tribunal proprie est sedes tribuni, ut Papias exponit, hoc est solium, sive locus sublimior, ubi jus dicit.* Multa dicit vero minime convenientia, id ante alia, quod tribunal facit solium aut sedem, cum in eo nunquam sederint, sed in sella posita in tribunali. Verum hac de re agemus alibi. Hoc amittere non debui, ut constaret, quare gradus credi possint sellæ curuli tributi. Quanquam mihi verior videatur prior explicatio, nec de gradibus sic proprie vocatis Cassiodorum existimem locutum. Quod ex eo etiam colligitur, quia sellæ huic assignat magnitudinem eximiam, quæ si speciem respicias, non fuit major, quam sellarum aliarum. Ut proinde magnitudo non structuræ operisve, sed dignationis debeat intelligi. Cæterum cum curulis sella fuerit, quæ in curru stetit magistratuum, necesse arbitror, ut jus usurpandi eum currum habuerint, quicunq; sella curuli fuerunt honorati. Erant porro hi, ut recenset Lipsius, Dictator, Consul, Censor, Prætor, Ædilis curulis, & præter istos Magister equitũ, Flamines,

Mune-

Munerum editores, alijque, ut confirmat Chimentellius. Quos proinde vero simile, habuisse jus vehiculi prædicti. Ante cunctos vero sella curuli usus Rex Romanus. Unde Macrobius lib. I. Satur. c.6. *Tullus Hostilius Hosti filius rex Romanorum tertium debellatis Hetruscis sellam curulem lictoresq; , & togam pictam atq; prætextam, quæ insignia magistratuum Hetruscorum erant, primus ut Romæ haberentur, instituit.* Neq; alia, opinor, caussa, quare *sella regia* est dicta. Livius lib. I. c. 20. de Flamine agens: *Curuli sella regia adornavit.* Nempe sella hæc insigne regis. Virgilius lib. XI. Æneid.

Et sellam regni trabeamq; insignia nostri.

Servius hoc loco: *Bene, nostri: Romanorum enim Imperatorum insigne fuit sella curulis & trabea.* Quasi pertinuerit ad solos Imperatores. Poëta ipse de regibus testatur, nominatimq; de Latinis. Neq; aliter res sese habuit cum regibus populorum reliquorum. Imo proprium hoc decus Regum apud veteres fuisse asserit Donatus isto loco. *Idcirco,* ait, *addidit, Regni insignia nostri, ut appareat, sellam & trabeam solis esse regibus attributam.* Recte igitur curulis sella Livio est regia, non quod Reges Romani tum habuerint, postea enim demum à Tarquinio cœpit usurpari, sed quod Reges passim vicini ea fuerint ornati. Atq; ita habes & in Glossis: *Curulis sella,* θρόνος βασιλικός. Ita reperies & in aliis Scriptoribus. Neque mihi dubium, cum Rex Romanus sellam curulem habuerit, quin frequenter usus sit & curru ipso. Cum præsertim curru vehi fuerit inter ea, quibus Reges dignitatem suam maxime ostentabant. Et jam ante Mosis tempora Ægyptiorum Reges usurparunt. Inde illud de Pharaone Genes. c. 41. *Fecitq; eum* (Josephum) *adscendere super currum suum secundum.* Cur *secundum?* quia primo ipse vehebatur. Sed nec Hebræorum regibus videtur fuisse ignotus. Inde legimus illud Eliæ Prophetæ ad puerum suum III. Reg. cap. 18. *Ascende, & dic Achab; junge currum tuum, & descende, ne occupet te pluvia.* Apud reges Persarum nihil fuit usitatius. B. Augustinus Quæst. ex Utroq. Test. cap. 115. *Persarum reges vehiculis feruntur. Nam veteres reges Persarum nec videbantur à populis.* Quod *vehiculum* appellat, Xenophonti ἅρμα est, lib. VIII. Cyropæd. ubi describit

ſcribit Cyrum ad ſacrificium euntem: Ἐπὶ δὲ τούτοις, ἤδη αὐτὸς ἐκ τῶν πυλῶν προυφαίνετο ὁ Κῦρος ἐφ' ἅρματος, ὀρθὴν ἔχων τὴν τιάραν. *Poſt hæc vero jam ipſe Cyrus prodibat in conſpectum ex portis ſuper currum, rectam tiaram habens.* Vehitur hic Cyrus ſuper ἅρμα more Regum apud Perſas. Ideo cum Demaratum Lacedæmonium juſſiſſet petere, quod vellet Xerxes, petiit, ut liceret ſibi curru ingredi Sardes. Plutarchus in Themiſtocle: ᾐτήσατο τὴν κίδαριν, ὥσπερ οἱ βασιλεῖς, ἐπαράμενος εἰσελάσαι διὰ Σάρδεων. Male intelligens Briſſonius ſcribit poſtulaſſe, *ut ſibi equo inſidenti Sardes cum recta tiara ingredi liceret.* εἰσελαύνειν enim hic, non *equo inſidere*, verum *curru incedere*. Seneca lib. I. de Benef. c. 31. eandem rem commemorans: *Petiit ille, ut Sardis, maximam Aſiæ civitatem, curru vectus intraret, rectam capite tiaram geſtans: id ſolis datum regibus.* Quem locum cum adducat ipſe Briſſonius, miror, hoc non obſervaſſe. Nec enim Suidas aliter ex Philarcho, quem primum laudat Briſſonius. Verba ejus voce Τιάρα. ᾐτήσατο ἐν ὀρθῇ τῇ τιάρᾳ εἰς Σάρδεις εἰσελάσαι. Εἰσελάσαι hihil aliud hoc loco, quam *vehi curru*, ſive ἅρματι *incedere*. Ἅρμα enim illud Regum Perſicarum ſemper *currus* eſt Latinis. Curtius lib. V. c. 10. *Darius ſigno ad eundum dato, currum priſtino more conſcendit.* Seneca III. de Ira. c. 221. de vehiculo Cyri agens: *Vnus ex his equis, qui trahere regium currum albi ſolebant*, &c. Porro quia curru vehi regibus Perſarum fuit uſitatum, ideo & Alexander victo Dario captaq; Perſide Babylonem curru intrat. Curtius lib. V. c. 1. *Ipſe* Alexander) *cum curru urbem ac deinde regiam intravit.* More triumphantis factum notant hoc loco; ſed revera factum more regum apud Perſas. Voluit enim ſe victorem Darij, ac regem Perſidinis Babylonisque Alexander demonſtrare. Conſvetudo iſta regum, curribus vehendi, obſervata quoq; Phrygibus & Trojanis fuit. Priamus profecto apud Homerum, cum deberet intereſſe fœderi pangendo,

> -- -- Ἐκέλευσε δ' ἑταίρους
> Ἵππους ζευγνύμεναι -- --
> Ἂν δ' ἄρ' ἔβη Πρίαμος; κατὰ δ' ἡνία τεῖνεν ὀπίσσω.

Iuſſit ſocios equos jungere, & aſcendit Priamus, habenasq; attraxit retror-

trorsum, Iliad. Γ. Neq; aliter fecere Latini. Hinc Virgilius de rege Latino, interfuturo pactis, quibus definiri certamen singulare inter Æneam Turnumq; debebat, lib. XII. Æn.

> *-- -- Ingenti mole Latinus*
> *Quadrijugo vehitur curru -- --*

Ut proinde mirum esse nequeat, si hoc ipsum afferamus factitatum à regibus Etruscis, & sic ab iisdem derivatum ad Romanos, primum Reges, postea & magistratus reliquos. Sed de hisce regum magistratuumq; curribus jam alibi in priore libro egimus.

Cap. XVII.

De Carpento.

Carpentum unde. Vossius rejicitur, bis. Isidorus exponitur. κάρπεντον. ἀπήνη. *Carpentum non est pilentum. Carpentum pro vehe. Vehes quid. Nonnunquam carpentum significat plaustrum, sarracam, rhedam. Carpenta rhedarum. Codex Theodosianus exponitur. Significat & bennam, vel essedum. Casaubonus contra Iac. Gothofredum defenditur.* ἐγκύκλιος αἰώρα. *Lipsius rejicitur. Dio explicatur.* ἅρμα ὅλον. *Harmamaxæ.* ἁρμάμαξαι. *Valla, Xylander, & alij notati. Harmamaxa est* ἀπλώη. σκηνὴ. *Vehiculum contectum pellibus. Clausum vehiculum.* Καμάραι. Κάναθρα. Καμαρωτὰ. *Athenæi versio rejecta.* κάναθρον *quale. Casaubonus revellitur. Hesychius emendatur.* Περικεφαλαιόμενον. Ῥέδιον. Περικεφαλαία δίφρε. *Ad carpenta juncti equi, vel boves, iiq; vel bini, vel quaterni. Usus Romæ spectabat ad matronas. Num & Vestales. Lipsij sententia examinatur. Tacitus exponitur. Lipsius notatur. Carpentorum usus nullus ad sacra. Dio explicatur. Casaubonus rejicitur. Festus exponitur. Carpenta in viis. Harmamaxæ etiam virorum. Unde dicantur. Onuphrius refutatur. Dio exponitur. Vallæ versio rejicitur.* ἅρμα & ἁρμάμαξα *differunt. Carpenta magistratuum. Carpentum nunquam est tribunal. Petrus Faber & Savaro refutati. Tribunal quale fuerit. Faber denuo notatur, & Vopiscus exponitur. Carpentum judiciale quare dictum. Thronus. Carpenta sacerdotum, item Augustarum.*

Ad

AD carpentum nunc accedo, de cujus appellatione ita Vossius: *A carpendo, carpentum, sive qua notione dicimus carpere iter, sive potius, qua carpere est scindere, quia ex scissis fieret lignis. A qua significatione Gallis hodie charpentier dicitur faber tignarius, quia ligna carpit, id est, cædit.* Ego vero dubitare nequeo, quin Gallorum *charpentier*, sit à Latinorum *carpentario*. Porro *carpentarius* à *carpento*, ut ex Gallico hic nil doceri debeat vel queat. Adde, quod denominationis ratio sit nulla. Nam & reliqua vehicula non ex integris, sed scissis fiunt lignis: nec tamen ideo carpenta nominantur. Quare necdum video, cur deserere Ovidium debeamus, qui sic dicta putat à Carmenta. Verba ejus sunt Festorum lib. I.

Nam prius Ausonias matres carpenta vehebant:
Hæc quoq; ab Evandri dicta parente reor.

Parens Evandri, Carmenta est. Hinc dicta censet carpenta. Videturq; ejus hanc sententiam probare historia, Plutarcho etiam in Quæstionibus Romanis, aliisq; tradita de matronis Romanorum, quando templum posuerunt Carmentæ, cum prohibitum ante à Senatu, recepissent carpentorum & vehiculorum usum. Plutarchus sic enarrat: *Memoria proditum est, matres, cum usu vehiculorum, quibus trahendis jumenta jungũtur, Senatus ipsis interdixisset, inter se conspirasse, neq; uterum gerere se, neq; parere velle, ac viros hac ratione ulcisci. Idq; fecerunt, donec mutata sententia usus vehiculorum concessus fuit. Exinde cum parerent, fœcundæ & claræ liberorum copia, templum Carmentæ posuere. Ea Carmenta Evandri mater fuit, nomine suo Themis, aut ut alij volunt, Nicostrata.* Sane cur Carmentæ potius, quam deæ alij, posuerint templum, post impetrata denuo vehicula, ratio idonea non potest reddi, si repudiamus istam, quod auxilio matronis fuerit, ut exemplo suo vehiculis ac carpentis possent uti. Carpentum ergo, veluti carmentum, quod esset vehiculum, quali Carmenta olim utebatur. Dissentire tamen Isidorus videtur, quando ita habet lib. XX. c. 12. *Carpentum pompaticum vehiculi genus est, quasi carrum pompaticum.* Vossius sic de hoc loco: *Censet, carpentum conflatum esse ex carrus & pompa. Nempe quia vehiculum esset honoratorum.* Mihi aliter videtur, nec describi carpentum

tum ſimpliciter & Iſidoro, verum carpentum pompaticum. Atq; ita mea editio, apud Guilielmum Læmarium An. MDXCV. publicata; τὸ *pompaticum* refert ad præcedens *carpentum*, non ſubſequens *vehiculi genus*. Eſt autem carpentum pompaticum, cujus uſus eſt in pompis, Circenſibus puta, & ſimilibus, de quo poſtea dicetur. Iſtiusmodi carpentum ait vocari, quaſi carrum pompaticum, non quod τὸ *pompaticum* compoſitionem vocis *carpenti* conſtituat, quomodo enim à *pompatico*, fieri poſſit *pentum* in voce *carpentum?* Sed quod carpentum ſit velut carrus, ſive carrum. Nempe illud *pentum* appendicem τοῦ *carrum* putavit, quaſi *carripentum* eſſet dictum; ſive potius à *carro* primum *carrimen* & *carrimentum*, contracte *carmentum*, poſtea *carpentum* cenſuit eſſe factum. Quanquam vero iſta non ſint tam obſurda, tamen cauſſas nullas video idoneas, cur abire à ſententia priori debeamus. Carpentum Græci quoq; imitatione vocis Latinæ κάρπεντον dixere. Dio lib. LX. Καὶ τῇ Μεσαλίνῃ τῷ καρπέντῳ χρῆσθαι ἔδοσαν. Item alio loco, ubi de Agrippina loquitur: Καὶ τιμάς ἄλλας τε, καὶ τῷ καρπεντίῳ ἐν ταῖς πανηγύρεσι χρῆσθαι, παρὰ τῆς Βουλῆς ἔλαβεν. Quanquam hic ſit καρπέντιον, quod ibi κάρπεντον, ſi non vitioſa eſt ſcriptura. Alias ἀπήνην reddunt. Nam quod habet Livius lib. I. c. 48. de Tullia, Tarquinii uxore: *Carpento certe in forum invecta, evocavit virum*, id Dionyſius Halicarnaſſenſis ita redditi: ἐπὶ τῆς ἀπήνης καθεζομένη παρῆν εἰς τὴν ἀγοράν. Eſt autem, quod notandum ante omnia, carpentum genus aliud, quam *pilentum*. Manifeſte namq; diſtinguit Livius lib. V. c. 25. *Honorem ob eam munificentiam ferunt matronis habitum, ut pilento ad ſacra ludosq;, carpentis feſto profeſtoq; uterentur*. Neq; tamen idem ſemper, ſed varium. Primum enim eſt agreſte: quomodo leguntur *carpenta ſtercoris* apud Palladium lib. X. c. 1. *Uni jugero aſſerit Columella XXIV. ſtercoris carpenta ſufficere*. Hæc carpenta vehes ſunt. Sic enim exponit Columella ipſe lib. II. c. 16. quem locum Palladius reſpexit: *Plani loci*, ait, *jugerum duodeviginti, clivoſi quatuor & viginti vehes ſtercoris teneant*. Item c. 5. ejusdem libri. *Iugerum autem deſiderat, quod ſpiſſius ſtercoratur, vehes quatuor & viginti, quod rarius, duodeviginti*. Porro vehes nullum genus ſignant vehiculi, ſed menſuræ. Columella ipſe

ipſe lib. XI. *Vehes ſtercoris habet modios octoginta.* Licet tamen aliunde diſcere, Palladium per carpenta intellexiſſe plauſtra, quia plauſtris ſtercus evehebant. Valer. Maximus lib. I. c. 7. *Corpus ſuum à caupone trucidatum tum maxime plauſtro ferri ad portam, ſtercore coopertum.* Cicero eandem rem commemorans de divin. 1. *Se interfectum in plauſtrum à caupone eſſe conjectum, at ſupra ſtercus injectum.* Chryſippus, unde hæc deſumpta eſt hiſtoria, vocavit ἅμαξαν. Suidas, voce Τιμωρῦντος. Ἔιτα ἔμελλεν ἐκκομίζειν ἐφ' ἁμάξης ἀγȣσης κόπρον. *Poſtea evehere ipſum voluit ſuper plauſtrum, quod vehebat ſtercus.* Sed de plauſtro alibi. Carpentum aliquando genus illud quo portantur conjuges & liberi Alanorum. Ammianus Marcellinus lib. XXXI. *Omnes ſine ſedibus fixis absq; lare vel lege aut ritu ſtabili diſpalantur, ſemper fugientium ſimiles, cum carpentis, in quibus habitant: ubi conjuges tetra villis veſtimenta contexunt, & coeunt cum maritis, & pariunt, & ad usq; pubertatem nutriunt pueros.* Hoc genus ipſe paulo poſt *ſarracas* explicat. *Cumq; ad gramina venerint, in orbiculatam figuram locatis ſarracis ferino ritu veſcuntur: abſumptisque pabulis, velut carpentis civitates impoſitas vehunt.* Sed & de ſarracis alibi dicemus. Sunt vehicula interdum, quæ ad curſum publicum deſtinata, veteribus *carpenta*. Ut in libr. VIII. C. Theod. l. 18. *Illud etiam ſublimitas tua obſervari omni cautione præcipiat, ne amplius in ſingulis quibusque carpentis, quam bini, aut ut ſummum terni homines invehantur.* In lege 30. ejusdem tituli cum addito *carpenta redarum* appellantur, h. e. iſtiusmodi carpenta, qualia ſunt redæ. *Perſpicue ſanxeramus, ut in carpentis redarum menſuram ſubditam nullus excederet.* Loquitur auctor hujus legis nominatim de redis, unde cõſtat, redas eſſe, quæ interdum carpenta vocantur. Invenimus & carpenta poſita pro vehiculis, quibus homines vehebantur publicis in viis. Ita uſurpavit Apulejus lib. XII. Metam. *Romam verſus profectionem dirigo, tutusq; proſperitate ventorum, hauſi partum celerrime, ac dehinc carpento pervolavi.* Juvenalis Sat. VIII.

Præter majorum cineres, atq; oſſa volucri
Carpento rapitur pinguis Lateranus --

Mancinellus generatim hic *vehiculum* expo[illegible] Valla *currum.* Ve-

[illegible]

teri Scholiasti *rheda* est, credo, quali faciebant iter. Nam ubi agit de sufflamine, de quo sequitur apud Poëtam; *inter radios mittitur, dum clivum descendere ceperit rheda.* Atq; tali sensu poni & à Floro crediderim, quando ait lib. I. c. 18. *Ante hunc diem nihil nisi pecora Volscorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum vidisses.* Nam de rhedis alias testantur, quod sint propriæ Gallorum. Idem posuit pro vehiculo seu curru militari Gallorum, qui alias est *benna*, uti suo loco demonstrabo. Verba extant libro III. c. 2. *Nil tam conspicuum in triumpho, quam rex ipse Bituitus, discoloribus in armis, argenteoque carpento, qualis pugnaverat.* Usurpavit & pro Britannorum curribus lib. III. c. 10. *Plena erant tumultu hostico littora, & trepidantia ad conspectum rei novæ carpenta volitabant.* At hoc currus Cæsar ipse, unde sua Florus hausit, *esseda* vocavit lib. IV. Bel. Gal. cap. 33. Inde ipsum hoc describens, quod à Floro dicitur, sic habet c. 24. *At barbari consilio Romanorum cognito, præmisso equitatu & essedariis, quo plerumq; genere in præliis uti consueverunt, reliquis copiis subsecuti, nostros navibus egredi prohibebant.* Ex quibus omnibus jam liquet, non unius esse generis, sed varij, vehiculum, quod *carpentum* nominatur. Ut ignorem, quare *virum doctissimum*, hoc est Casaubonum, vir itidem doctissimus reprehenderit in Commentariis ad Codicem Theodosianum, lib. XIV. t. 12. quod *quodcunque vehiculum apud Historiæ Augustæ Scriptores carpentum vocari* scripserit. Interim negari non debet, esse tamen genus aliquod, peculiariter sic dictũ, quod commune habet nil cum cæteris. De hoc constat quod ex parte fuerit cõtectum, vel ex Apulejo, qui sic habet lib. X. Metam. *Spretis luculentis illis suis vehiculis, ac posthabitis decoris prædarum carpentis, quæ partim contecta, partim revelata, frustra novissimis trahebantur consequiis.* Dicit manifeste, carpenta partim contecta, partim revelata fuisse. Erat autem tecti ratio semicircularis, instar arcus. Unde quoq; *currus arcuati* dicta sunt carpenta, si qua Lipsio est fides. Currus arcuatos Livius commemorat lib. I. c. 21. *Ad id sacrarium Flamines bigis, curru arcuato vehi jussit.* Jam Lipsius exponẽs ista in opusculo de Vesta c. 11. *Quis ille currus arcuatus? carpentum, id est tectum superne, & cameræ in modum.* Bene, cameræ in modum,

hoc

hoc enim proprie *arcuatum*. Onomasticon Argentoratense: *Arcuatus*, καμαρωτός. Ergo currus arcuati, carpenta camerata. Sane arcuato tecto carpenta fuisse operta docet nos & carpentum Agrippinæ, cujus hodieq; species servata est in nummis. Ecce tibi eam, cum effigie carpenti, quod est Juliæ tributum, ex nummo Illustriss. Comitis Magni de la Gardie, Regni Cancellarij.

Nummum Agrippinæ carpenti exhibere figuram docet nos vel Svetonius, quando ita de Caligula, filio Agrippinæ c. 15. *Instituit matri Circenses, carpentumq;, quo in pompa traduceretur.* Porro liquet, hoc carpentum tecto arcuato superne fuisse clausum. Neq; aliter se habet in carpento Juliæ. Nisi quis existimet hoc valuisse solum in carpentis pompaticis. Vere namq; nummi illi nobis exhibēt pompatica carpenta, uti postea ostendam. Sed tamen & Dionysius hac caussa videtur ἐγκύκλιον vocasse. Verba ejus sunt lib. III, ubi agit de ostento, quod accidit Tarquinio proficiscenti Romam. Ἀετὸς τὸν πῖλον αὐτοῦ τὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κείμενον ἁρπάσας ἄνω πάλιν ἀνέστη, κατὰ τὴν ἐγκύκλων αἰώραν φερόμενος. Hic non agitur de carpento pompatico, sed itineribus parato. Livius eandem rem sic memorat lib. I. c. 34. *Ibi ei carpento sedenti cum uxore, aquila suspensis demissa leniter alis pileum aufert, superq; carpentū cum magno clamore volitavit.* Quod Livio *carpentum*, quo Tarquinius facit iter cum uxore, id Dionysio ἐγκύκλιος αἰώρα. Potest autem ἐγκύκλιον esse dictum, sicut à Latinis *arcuatum*. Nisi τὸ ἐγκύκλιον revera exponamus *contectum*. Nam habemus apud Hesychium, ἐγκυκλήσω, ἐγκαλύψω. Sed fortassis neutrum voluit Dionysius

nysius, verum per ἐγκύκλιον simpliciter vehiculũ intellexit, quod incedit rotis, à κυκλέω, quod à κύκλοις h.e. rotis. Simili namq; ratione fecerunt & δίκυκλον, & τετράκυκλον, de quibus vehiculis jam alibi est dictum. Ut sic ex hoc loco nihil liceat producere ad cõfirmanda tecta in carpentis non pompaticis. Nam Dionis locus, quo de tectis illis agi Lipsius putavit, ne huc quidem pertinet. Verba Lipsij extãt in opusculo de Vesta c.11. *Quia igitur carpentum ita tectum & velut solidum perfectumq; vehiculum; Dio Cassius dixisse videtur & circumscripsisse, ἅρμα ὅλον. Vt in honoribus Iulio Cæsari, tanquam Deo decretis:* Ὕστερον δὲ καὶ ἅρμα ὅλον ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις, μετὰ τῶν θείων ἀγαλμάτων πέμπεσθαι ἔγνωσαν. Hic quia nominatur ἅρμα ὅλον, putavit Lipsius, significare carpentum penitus tectum, solidum, & perfectum. Quasi vehicula quæ nõ fuerunt tecta, dicta sint μὴ ὅλα, & non perfecta, & perfectiora habita, quæ tecta. Atqui multa genera vehiculorum, interq; illa etiam non tecta, quæ tamen perfecta sunt in suo genere. Imo vero ἅρμα ὅλον hic est dictum in comparatione ferculi, quod Cæsari ante fuit decretum, sicuti ostendimus, cum de Ferculo ageremus, nec tam in respectu ad partes usurpatur, quam rei magnitudinem ac dignationem cum pondere nõ minimo atq; emphasi declarat. Adde quod τὸ ἅρμα eo loco non carpentum sit, sed thensa, quod ne Lipsius quidem ipse nõ vidit, quando dicta verba sic exponit: *Deniq; & currum integrum, sive thensam una cum Deorum statuis in Circum inferri decreverunt.* Sed nimirum is putavit, carpentũ & thensam nõ nimis diversa fuisse. At nos aliud ostendemus, quando thensas declarabimus. quare manet adhuc dubium de tecto in carpentis vulgaribus, nisi quatenus ex Apulejo hoc colligitur. Sane Præfecti urbis carpẽtum nõ fuit tectum, ut deinceps indicabo, sed nec de carpẽto Tarquinij certi sumus, cum ipsi aquila sustulerit pileum sedenti in eo. At hoc fieri difficulter potuisse videtur, si carpentum fuit tectum. Nec tamen aperta omnia existimo fuisse, verum illa sola, quibus viri utebantur. Nisi forte ipsi illi viri essent delicati. Mulierum carpenta credo habuisse tecta sua, sic enim svadere videntur etiam pompatica carpenta, quæ vix est credibile tam longe structura sua recessisse à vulgariter receptis. Sed & ex Persarum harmamaxis hoc colligitur, quas *carpenta* reddidere. Glossæ græcolat.

Ἁρμά-

Ἁρμάμαξα, *carpentum*. Erant quidem harmamaxæ peculiares Persarum. Unde Maximus Tyrius Serm. 34. θαυμάζεις τιάραν Μηδικὴν, καὶ τράπεζαν βαρβαρικὴν, καὶ ἁρμάμαξαν Περσικήν. *Miraris tiaram Medicam, & mensam Barbaricam, & harmamaxam Persicam.* Et hæc caussa, quare Curtius suo, non Latino reddere vocabulo voluerit lib. III. c. 3. *Quindecim inde, quas armamaxas appellant, sequebantur.* Valla vertit *essedas* apud Herodotum in Polymnia. Xylander, vel quisquis alius interpres Dionis, *bigas* lib. LIX. Verum neutrum explicat τὸ ἁρμάμαξα. Proxime accedit *carpentum*, vel propter hoc ipsum, quoniam ἁρμάμαξα habuit lectum. Ita docet Plutarchus in Themistocle, ubi de Persarum cura circa uxores pellicesq; custodiendas: Τὰς παλλακευομένας ἰσχυρῶς παραφυλάττουσιν ὡς ὑπὸ μηδενὸς ὁρᾶσθαι τῶν ἐκτὸς, ἀλλ' ἐν ταῖς ὁδοιπορίαις ὑπὸ σκηνὰς κύκλῳ περιπεφραγμένας ἐπὶ τῶν ἁρμαμαξῶν ὀχεῖσθαι. *Pellices anxia sepiunt custodia, ne à quoquam non domestico conspiciantur, sed in itinere sub tectis undiquaq; clausæ harmamaxis vehuntur.* Diodorus Siculus rem eandem memorans sic ait lib. XI. Ἔθος ἦν παρὰ τοῖς Πέρσαις τὸν ἄγοντα παλλακὴν τῷ βασιλεῖ, κομίζειν ταύτην ἐπὶ ἀπήνης κεκρυμμένην. Ubi nominat ἀπήνην, quæ Plutarcho ἁρμάμαξα, quod observandum. Neq; tamen tectum scribit fuisse vehiculum, sed pellicem. Ut de harmamaxa videatur posse dubitari, cum Plutarchus quoq; memoret solummodo σκηνὰς ἐπὶ τῶν ἁρμαμαξῶν, hoc est, quasi tuguriola seu tentoriala super harmamaxis. Sed opinor sicuti carpenta, sic & harmamaxas generis non ejusdem fuisse, alias tectas, alias apertas, vel potius apertis, quotiens ita visum esset, superne tecta potuisse imponi, hocq; factum esse, cum mulieres ipsis veherentur. Σκηναὶ profecto, quas commemorat Plutarchus, explicari nequeunt, ut ad harmamaxas nihil referantur. Idem docet Xenophon lib. VI. Cyropæd. ubi de Panthea: καὶ αἱ θεράπαιναι λαβοῦσαι αὐτὴν ἀπῆγον εἰς τὴν ἁρμάμαξαν, καὶ κατακλίναντες κατεκάλυψαν τῇ σκηνῇ. *Ancillæ capientes ipsam deduxerunt ad harmamaxam, in ea composuerunt, & operuerunt tabernaculo.* Τῇ σκηνῇ ait, ut appareat de eo loqui, quo solenniter harmamaxa tegi consveverat. Pari modo quod de Dario refert Arrianus lib. III. Βῆσσος δὲ καὶ οἱ ξὺν αὐτῷ τέως μὲν ἐφ' ἁρμαμάξης Δαρεῖον μετὰ σφῶν ἐκόμιζον: id sic reddit Curtius lib.

V. c. 12. *Rex captivus servorum suorum in sordidum vehiculum pellibus undiq; contectum imponitur.* Ἁρμάμαξα *est vehiculum pellibus undiq; contectum.* Justinus *clausum vehiculum* nuncupavit lib. XI. c. 15. *Cognovit Darium clauso vehiculo per noctem exportatum.* Habuerunt igitur auctore Plutarcho σκηνὰς, id est tecta, tuguriola, tentoriola, qualia & in carpentis ideo fuisse credimus, quoniam ἁρμάμαξαι sunt carpenta, sicut vidimus. Nisi quod in harmamaxis possent tolli, in carpentis forte non possent, quæ prima vehiculi utriusq; differentia fuisse videtur. Sed & hæc fortassis caussa est, quare Herodotus appellaverit καμάρας lib. I. Nec enim de alio agere vehiculo vel inde colligo, quod de Babyloniis loquatur, tum adjectis Persico imperio, & à quibus, ut id genus alia, Persæ forsan didicere. Πολλαὶ καὶ οὐκ ἀξιεύμεναι ἀναμίσγεσθαι τῇσι ἄλλῃσι, οἷα πλούτῳ ὑπερφρονέουσαι ἐπὶ ζευγέων ἐν καμάρῃσι ἐλάσασαι, πρὸς τὸ ἱερὸν ἑστᾶσι. Valla ita vertit: *Cæterum quum pleræq; sint divitiis tumentes, quæ sui copiam facere recusent, hæ vehiculis cameratis vectæ, pro templo consistunt.* Ubi *camerata vehicula*, sunt tecta cameris, id est velut curvis fornicibus, sive arcubus, unde *arcuata* Livij exemplo possent nuncupari. Meminit hujus loci Pollux, & exponit στεγαστὰ ὀχήματα lib. X. c. 12. Τὰ δὲ κατάστεγα καὶ στεγαστὰ ὀχήματα καὶ καμάραι. Οὕτω γὰρ ὠνόμασεν Ἡρόδοτος. *Tecta & operta vehicula & camaræ; sic enim Herodotus appellat.* Atheneus ab his καμάραις quædam Spartanarum virginũ vehicula vocat κάναθρα καμαρωτά. Verba extant lib. IV. c. 7. Τῶν δὲ παρθένων αἱ μὲν ἐπὶ καναθρων καμαρωτῶν ξυλίνων ἁρμάτων φέρονται, πολυτελῶς κατεσκευασμένων. Ubi perperam interpres: *Virginum autem aliæ canathris tectæ, aut sub fornice ligneorum curruum vehuntur, magno sumptu ornatorum.* Quasi sermo sit de pluribus generibus, & canathra tantum tecta fuerint. Canathrum non tectum fuit, sed vehiculum Laconicum ex ligneis bacillis contextum: inde est, quod ἅρμα ξύλινον appellat. Nempe κάναθρον alias fiebat ex cannis, hoc est arundinibus, unde quoq; habebat nomen. Hesychius: Κάνναι, ψίαθοι, καὶ τὰ αἰγύπτια πλέγματα, ἀφ᾽ ὧν καὶ τὰ κάναθρα. *Cannæ, storeæ, & contexta Ægyptiaca, è quibus fiunt & canathra.* At illa Laconica erant ex bacillis ligneis. Hoc amplius habebant quoq; tecta. Inde vocat non κάναθρα simpliciter, sed

κάναθρα καμαρωτά. Ubi καμαρωτὰ sunt camerata vel concamerata, quomodo & Germani mei hodie genus non absimile **Kammerwagen** nuncupat. Nam quod Casaubonus κάναθρον in universum à Didymo exponi putat καμαρωτὸν ξύλινον ἅρμα ad dictum Athenæi locum c.6. sine dubio erroneum est. Nam ne πλέγινθα vel ὑπερτερίν, vel ploxemum aut sirpiculum, quibus appellationibus alias venisse ait, tectum genus vehiculi ac ne vehiculum quidem significant. Itaq; hoc pertinet privatim ad Laconum κάναθρα. Hæc erant καμαρωτά, sive tecta, non contextu aliquo ex cannis, calamisve, verum lignis. Atq; hactenus revera carpentis similia. Rectissimeq; Casaubonus: *Cantharis Spartanarum virginum respondent Romanorum carpenta & pilenta, quibus ad deorum ædes feminæ vehebantur, item plebejæ arceræ & capsi.* Quod de capsis & arceris adnectit, melius omisisse poterat. Nam *capsa* non vehiculum, sed ejus pars est, sicut alibi ostendi. *Arcera* vero nil commune habet cum carpento, ut proin utrique generi Spartanorum canathra non potuerint respondere. Verum de carpenti tecto satis. Rotas quod concernit eas vero habuere duas, si sic omnia fuere structa, sicuti pompatica. Plures certe non cernuntur in eorum imaginibus exhibitis superius. Neque tamen ausim hoc de cunctis affirmare. Nam Præfecti urbis video habuisse quatuor, ut post indicabo. Nescio quoque an ex eo fuerit genere, quod pependit inter rotas. Nam videtur velle, quod ἐγκύκλιον αἰώραν appellavit Dionysius. Αἰώρα certe Græcis, quicquid in sublimi suspensum est, ut fiscella, in qua caseus exsiccatur, lectus pensilis, & id genus. Inde & Hesychius: αἰωρήσας, ἐκκρεμάσας; & Phavorinus: αἰωροῦμαι, ἐν ἀέρι φέρομαι. Juvat, quod vehiculum fuit delicatum, maximeq; usurpatum mulieribus. Trahebatur vero carpentum à mulabus plurimum. Ideo habemus *carpentum mulare* apud Lampridium in Heliogabalo c.4. *Facta sunt senatusconsulta, quæ asino veheretur, quæ carpento mulari.* Atq; *mulionem* ad carpentum apud Auctorem Viror. Illustr. c.7. *Mulionem evitantem super ipsum corpus carpentum agere præcepit.* Loquitur de carpento Tulliæ, Tarquinij uxoris, de quo agens Dionysius non modo & ipse nominat ὀρεωκόμον, i.e. mulionem, sed & mulas, deniq; quod La-

 tinis

tinis omnibus carpentum eſt, hac de cauſſa vocat ἀπήνην. Verba ejus extant lib. IV. Στενοῦ δὲ ὄντες πάνυ τοῦ στενωποῦ δι' οὗ τὴν ἀπήνην ἔδει διελθεῖν, αἱ ἡμίονοι τὸ πτῶμα ἰδοῦσαι διεταράχθησαν, καὶ ὁ προηγούμενος αὐτῶν ὀρεωκόμος παθών τι ἐπὶ τὸ τῆς ὄψεως ἐλεεινὸν ἐπέστη. *Cumq; admodum anguſtus eſſet vicus, qua carpentum agendum erat, mulabusq; ad conſpectum cadaveris pavefactis, ipſe quoq; mulio, qui ducebat eas commotus eſſet tam miſerabili ſpectaculo, &c.* Nempe vehiculum mulare Græcis proprie ἀπήνη. Scholiaſtes Pindari Olymp. V. Ἀπήνη δέ ἐστιν ἅρμα ἐξ ἡμιόνων ζευχθέν. *Apene currus eſt mulis junctus.* Ad eundem modum habet Phavorinus, & Heſychius: ἀπήνη, ἅμαξα, οἱ δὲ ζεῦγος ἡμιόνων. *Apene, vehiculum; alij vocant bigam mularem.* Aliquando dicitur λαπήνη, vel λαμπήνη. Quod poſterius occurrit apud Pollucem lib. X. c. 13. ubi perperam *lecticam* explicarunt. Theodoretus Quæſt. 60. in 3. Reg. Λαμπήνη εἶδός ἐστιν ἁρμαμάξης, ὥσπερ ἂν καὶ ἀπήνη. *Lampene, genus harmamaxæ, ut & apene.* Atq; quia eadem fuere hæc vehicula cum carpentis, ideo & leguntur tecta. Heſychius: Λαμπήνη, εἶδος ἁμάξης, ἐφ' ἧς ὀχοῦνται. ἔνιοι, ἀπήνη. ἢ ἁρμαμάξης περιφανοῦς βασιλικῆς. ἢ ῥέδιον περικεφαλαιόμενον ὅ ἐστιν ἅρμα σκεπαστόν. Sic puto locum valde depravatum emendandum. Veteres habuere ἀπήνη, ἢ ἅρμα ἁμάξης, item, ἢ ῥαβδίον περὶ κεφαλὴν, ex quo fecere, ἢ ῥάδιον περιφανὲς ex Suida. Verum in priori mala eſt diſtinctio, in poſteriori nimis longe omnia recedunt. Ῥέδιον περικεφαλαιόμενον interpretor rhedã, quæ ſuperne tecto rotundo velut galea eſt operta. Quomodo περικεφαλαίαν δίφρου ἁρμάτου Auctor Etymologici Magni exponit ἄντυγα, ut totius loci ea ſit ſententia. *Lampene, ſpecies vehiculi, in quo vehuntur, (alij vocant apene) aut harmamaxæ nobilis & regiæ; aut rheda galeata, id eſt currus contectus.* Niſi malis in poſtremis ἢ ἱρήδιον περὶ κεφαλὴν, cum ſit apud Suidam ἵρδιον, & accipere de corona radiata, ut λαμπήνη ſit à λάμπω, *fulgeo*, ac tandem legere ἥ ἐστιν ἅρμα σκεπαστόν. Qvicqvid ſit de lectione, hoc apparet, λαμπήνην vel ἀπήνην eſſe vehiculum σκεπαστὸν, id eſt, contectum. Id qvod & de harmamaxa diſcimus ex hoc loco, in qvo λαμπήνη per ἁρμάμαξαν exponitur; Qvemadmodum ſuperius & à Theodoreto factum. Neq; aliter Plutarchus in Themiſtocle, ubi de pellicibus Perſarum: Παραφυλάττουσιν, ὡς ὑπὸ σκηνὰς κύκλῳ περιπεφραγμένας ἐπὶ τῶν ἁρμαμαξῶν ὀχεῖσθαι. Τοιαύτης τῷ Θεμιστοκλεῖ κατασκευασθείσης

ἀπήνης καλαδὺς ἐκομίζετο. Qvod ante ἁρμάμαξαν, id poſt ἀπήνην nominat. Qvanqvam, cum adjiciat τοιαύτης ἀπήνης, id eſt, *hujusmodi apenes*, ſimul oſtendit, non fuiſſe unum ſemper genus, ſed ἀπήνην unam hoc, aliam alio modo fuiſſe paratam, id qvod ſupra qvoqve, cum de apene Circenſi vel Olympica loqveremur, teſtati ſumus. Sanè, qvoniam apene tecta fuit, ideò qvod Seniores, ὃ ἤνεγκαν τὰ δῶρα αὐτῶν ἔναντι Κυρίου ἓξ ἁμάξας λαμπηνικάς, id Interpres vetus vertit: *Obtulerunt munera coram Domino ſex plauſtra tecta.* Omnes tamen trahebantur mulis vel mulabus, ſicut ante diximus. Ideò Homerus ipſe Il. Ω. v. 324.

Πρόσθε μὲν ἡμίονοι ἕλκον τετράκυκλον ἀπήνην.

Ante quidem muli trahebant quatuor rotarum apenen. Atq; Apollonius Argonaut. lib. III. v. 840.

Ἐσσυμένως οὐρῆας ὑποζεῦξαι ἀπήνῃ.

Feſtinatè mulos adjungere apene. Neq; aliter de harmamaxa Cteſias in excerptis apud Photium: Αἱ γὰρ ἄγουσαι τὴν ἁρμάμαξαν ἡμίονοι, ὥσπερ ἀναμένουσαι καὶ τὸν τοῦ παιδὸς νεκρὸν, οὐκ ἤθελον πορεύεσθαι. *Nam mulæ, quæ harmamaxam trahebant, tanquam filii, cadaver expectarent, iter facere nolebant.* In carpentis tamen credo uſurpatos aliqvando eqvos. Ita ſanè videas in carpento Præfecti urbis in Notitia Imperii. Qvanqvam illud ipſum docere videatur, factum eſſe in carpentis virorum, non & mulierum. Qvin imò & boves in carpentis legimus. Lampridius in Heliogab. cap. 4. *Facta ſunt Senatusconſulta ridicula de legibus matronalibus, quæ aſino veheretur, quæ carpento mulari, quæ boum.* Heliodorus tribuit & harmamaxis. Ita namq; habet lib. III. Æthiop. ubi agit de Chariclea: Ἤγετο μὲν γὰρ ἐφ' ἁρμαμάξης ἀπὸ συνωρίδος λευκῆς βοῶν ὀχουμένη. *Vehebatur harmamaxa, quam jugum album boum trahebat.* Numerus animalium binarius plurimum fuit. Sic videmus in nummis, antea propoſitis, qvibus carpenta exhibentur. Similiter ἀπήνη hac de cauſſa ζεῦγος ἡμιόνων dicta Heſychio; Et Polybius in Excerptis XXXI. Καὶ τῶν ὀρεοκόμων, καὶ τοῦ ζεύγους, καὶ τῆς ἀπήνης αὐτῆς ὑπαρχούσης. *Mulionibus, & bijugis, & apene ſua exiſtente.* Sed & in harmamaxa paulò ante Heliodorus συνωρίδα λευκὴν memoravit, qvo id ipſum indicatur. Συνωρὶς enim duos tantum notat junctos ſive eqvos, ſive alios jugales, uti alias tradidimus. At carpentum Præfecti

cti Urbis in Notitia Imperii qvatuor juncta habet animalia. Qvod, opinor, accidit & in aliis. Usus carpentorum maximè spectabat ad mulieres, nominatimq; matronas honestiores. Apud Romanos sanè Tullia, Tarqvinii uxor, qvi deinde Rex est factus, úsa carpento. Inde Livius de ea, *carpento invecta in forum*, item, *carpentum flexit in Vrbium vicum*, item, *per patris corpus carpentum egit*. Qvanqvam ignorem, an tum pertinuerit ad alias, qvam Reginas vel ex regia stirpe oriundas. Saltem libera Republica videmus impetrasse hoc peculiaris beneficii caussa, qvod conferendo in publicum omnem mundum suum civitati præstiterant, ut ex eo votum Apollini à Camillo nuncupatum solveretur. Meminit Livius lib. V. cap. 25. *Grata ea res, ut quæ maximè, Senatui fuit, honoremque ob eam munificentiam ferunt matronis habitum, ut pilento ad sacra ludosque, carpentis festo profestoque uterentur.* Ergo, si is honor tum his habitus, carpentis antea non fuerunt usæ. Nec enim fuisset honor, si concessum esset id, qvo ante utebantur. At temporibus belli Punici secundi consvetudo ista est sublata. Nam Q. Fabio & T. Sempronio CSS. interdictum matronis, ne porro uterentur, qvoniam ad ipsas portas urbis grassante Annibale inconveniens videbatur superbire mulieres, reliqvis omnibus in timore luctuq; constitutis. Factaq; lex auctore Oppio, Tribuno plebis, *ne qua mulier juncto vehiculo in urbe oppidove, aut propius inde mille passus, nisi sacrorum publicorum caussa, veheretur*, sicut idem Livius lib. XXXIV. cap. I. testatur. Qvæ tamen lex vigesimo post anno iterum est abrogata, vel ob continuas matronarum preces, ut vult Livius ejusdem libri cap. 8. vel ob earum conspirationem tacitam, qva convenerant inter se, ne qva uterum gereret aut pareret, nisi honor pristinus sibi redderetur, uti tradit Plutarchus in Qvæstionibus Rom. Sic deinde mansit carpentorum usus apud matronas. Qvæ Romanorum, eadem vicinarum gentium fuisse consvetudo videtur, maximè Latinorum, ut apud ipsos matronæ veherentur carpentis. Ideò L. Valerius caussam matronarum agens contra legem Oppiam apud Livium dicto libro, cap. 7. *At herclè, universis dolor & indignatio est, quum sociorum Latini nominis uxoribus vident ea concessa ornamenta, quæ sibi*

adempta ſint: Quum inſignes eas eſſe auro & purpura, quum illas vehi per urbem, ſe pedibus ſequi. Jam ut carpenta ſpectarunt ad matronas, ita neſcio, an ad virgines etiam, apud Romanos. Niſi fortè ad Veſtales, ſicut qvidem Lipſius exiſtimat. Qvanqvam loca veterum, qvæ pro hac ſententia adducit, nihil evidenter probent. Nam Prudentius qvidem de pilentis loqvitur, qvæ fruſtra Lipſius exiſtimat à carpentis nil fuiſſe diverſa. Plutarchus de φορείῳ, id eſt, ſella, vel lectica. Tacitus verò nullam Veſtalium facit mentionem. Verba ejus XII. Ann. *Suum quoque faſtigium Agrippina altius tollere, carpento Capitolium ingredi, qui mos, Sacerdotibus & Sacris antiquitus conceſſus, venerationem augebat fœminæ.* Hic Sacerdotes Lipſius exiſtimat intelligendas de Veſtalibus, qvod eqvidem neceſſe non eſt. Magis inde qvis colligeret, qvod indultum ipſis fuerit jus omne matronarum. Qvanqvam hoc ab Auguſto demum factum teſte Dione lib. LV. Ταῖς ἀειπαρθένοις πάνθ᾽, ὅσαπερ καὶ τεκοῦσαι εἶχον, ἐχαρίσατο. *Veſtalibus virginibus omnia, quæ matres habebant, indulſit.* Ita ergo & indulſerit iisdem, vehi carpentis. Niſi qvis exiſtimet, exoleviſſe tum carpentorum uſum, receptis ſcilicet lecticis, qvæ eſt Lipſii ſententia. Sic enim ait ad ſuperiorem locum Taciti: *Olim commune fuiſſe videtur, ut matronæ vulgo carpentis uterentur ad ſacra. Sed exolevit ſcilicet ille mos, utique poſt repertas lecticas, & manſit ſaltem in veneratione Sacerdotum Deorumque. Prima Meſſalina honorem hunc à Senatu cepit:* Καὶ τῇ Μεσσαλίνῃ, *ait Dio,* τὴν προεδρίαν, ἣν καὶ Λιβία ἐσχήκει, καὶ τῷ καρπέντῳ χρῆσθαι ἔδοσαν. *Et juxta eam Agrippina nunc, de qua idem Scriptor:* Καὶ ἡ μὲν ταχὺ καὶ αὐτὴ Μεσσαλίνα ἐγένετο, καὶ μάλιστα ὅτι καὶ τιμὰς ἄλλας τε καὶ τῷ καρπέντῳ ἐν ταῖς πανηγύρεσι χρῆσθαι παρὰ τῆς βουλῆς ἔλαβεν. At hic multa ſunt non ſatis proba. Primum enim totum falſum, qvod carpentis ſcribit uſas ad ſacra matronas. Nunqvam vehebantur ad ea carpentis, ſed pilentis, ut deinde demonſtrabo. Poſtea Meſſalinæ dicit primum datum honorem, ut carpento veheretur ad ſacra, putatq; ſe probare ex Dione. At verò Dio nil de ſacris, ſed ſimpliciter: Καὶ τῷ καρπέντῳ χρῆσθαι ἔδοσαν. Sed ſic tamen poſtea. At verò ἐν ταῖς πανηγύρεσι non ſignificat *in ſacris*, verum *in conventibus publicis*, per qvos fallor admodum, ſi non intellexit Circenſes. *Ludos* generatim

tim reddidit interpres: *Vtque carpento ludis veheretur.* Casaubonus de hoc loco toto Dionis ita disserit ad Svet. cap. 17. vitæ Claudii: *Narrat Dio, Senatum, accepto nuntio de subacta per Claudium Britannia, inter alios honores Claudio uxorique ejus Messalinæ tributos, permisisse Messalinæ carpenti usum. Supplendum autem diebus festis & ludorum Circensium, sicut supra scriptum de matre Claudii: Decernendum curavit matri carpentum, quo per Circum duceretur.* Putavit vir eruditissimus, fuisse similia ista Senatusconsulta. Mihi secus videtur. Nam matri qvidem Claudii carpentum decretum est jam defunctæ, at Messalinæ vivæ. Matri Claudii carpentum, qvo deduceretur ejus post Deorum aliorum imago. At sic Messalinæ vivæ decretum non existimo. Certè *carpento per Circum duci* nihil aliud, qvam in solenni pompa Circensi duci in carpento, qvod in defuncta qvidem aliter, qvam de imagine ipsius, intelligi non potest, cum præsertim istoc de imagine confirment nummi, qvi imagines sedentes in carpentis illis habent, qvod colligitur ex eo, qvia cusi post earum obitum, qvarum præferunt imaginem, & cum jam numerati essent inter divas. Hinc inscriptiones nummorum, qvales de defunctis: *Memoriæ Agrippinæ, Memoriæ Domitillæ, Divæ Faustinæ æternitas,* & ejusmodi. Neq; unqvam, nisi de defuncta legas. Nam & de Caligula, cap. 15. *Matri Circenses, carpentumque, quo in pompa traduceretur,* qvod ad honorem pertinebat jam defunctæ. Igitur hoc qvidem genus nil ad Messalinam adhuc vivam. Qvid ergo est, qvod ei tributum est carpentum? An simpliciter, ut eo uteretur *diebus festis & ludorum Circensium,* uti Casaubonus ait, Lipsium fortasse secutus? At de his nil Dio. Non diebus illis inqvit, sed verò ἐν ταῖς πανηγύρεσι, qvod haud dubie ad certum referendum est negotium. Existimo autem, datum conjugibus Imperatorum, ut, sicut Imperatores ipsi pompam Circensem aliqvando ducebant, sicut Magistratus eam comitabantur, ita ipsæ qvoq; jus haberent in ea procedendi utendiq; carpento. Et hoc esse, qvod sit datum Messalinæ primum, & mox non Paulinæ Lolliæ, qvod memoria lapsus scripsit Casaubonus, verum Agrippinæ. Cæterum est aliud *carpento uti,* & carpento *uti in solenni pompa,* ut ex eo, qvod

tributum

tributum Messalinæ fuerit in illa pompa jus utendi carpento, Lipsius colligere non debuerit, carpentorum usum ista ætate penitus desiisse, neq; remansisse, nisi apud sacerdotes. Contra enim de illa ipsa Messalina, cum Claudius ex Britannica expeditione venisset domum, & haberet triumphum, Svetonius c. 17. *Currum ejus Messalina uxor carpento secuta est.* Sed nec Tacitus hoc docet. Non ait simpliciter, morem sacerdotum fuisse tum, utendi carpentis, sed carpentis ingredi Capitolium. Vulgo nempe cum venissent ad Capitolium, curru aut carpento exibant, incedebantq; pedibus, reverentia loci. Soli sacerdotes proprium hoc habuere, ut una cum sacris ingredi carpento capitolium fas haberent. Itaq; usus carpentorum non mansit apud solos sacerdotes, neq; Messalinæ denuo primum habitus is honor, quod vult Lipsius. Et qui honos esse tantus potuit? Fatetur ipse Lipsius, obsolevisse usum carpentorum propter repertas lecticas. Si propter lecticas, ergo lecticæ in majori fuerunt honore, quippe quibus loco cedere coactæ sunt. Quomodo ergo retineri potuerunt *in veneratione sacerdotum deorumq;*, sicut ait Lipsius? quomodo per ejus usum augeri veneratio Agrippinæ? Non conveniunt hæc inter se, rem usu vulgatam alia nova magisq; æstimata commutare, & tamen vulgata ista uti deinde ad dignationis suæ firmamentum sive incrementum. Quare Tacitus non aliter accipiendus est, quam ut dixi. Retinuerunt ex matronis carpenta, quotquot vellent, etiam post lecticarum usum. Id peculiare fuit institutum, quod carpento in Circensi pompa veheretur imago Liviæ, quod carpento in eadem incederet Messalina, non enim aliis nisi diis deabusq; ac heroibus, itemq; viris qui in magistratu essent, hoc tributum. Item quod carpento ingredi Agrippina Capitolium permitteretur, quod alias concessum fuit nemini exceptis sacerdotibus ac sacris. Et quoniam retinuerunt, ideo legimus sub Heliogabalo factum esse Senatusconsultum *de legibus matronalibus, quæ asino veheretur, quæ carpento mulari, quæ boum,* ut Lampridius testatur. Nempe honoratius carpentum mulare, quam boum fuit. Ideo per ambitionem eo utebantur cunctæ, etiam fortunæ tenuioris. Quod emendare voluit Heliogabalus.

balus. Vehebantur autem mulieres carpentis communiter, & quotidie, nisi quando eundum esset ad sacra, tum enim pilentis utebantur. Unde Livius in verbis supra laudatis: *honorem cum matronis habitum, ut pilento ad sacra ludosq; carpentis festo profestoq; uterentur.* Voluit hoc idem Festus, quando ait: *Pilentis & carpentis per urbem vehi matronis concessum est.* Non enim de promiscuo agit usu, verum tali qualem dixi. Jam quod de carpentis observavimus, idem pertinet ad ἀπήνας etiam Græcorum. Nam in ipsis quoq; vehebantur mulieres. Quomodo Nausicaa apud Homerum suo docet exemplo. Sed & Diodorus Siculus lib. XI. pellices Persarum vehi ἀπήναις facit. Ἔθους γὰρ ὄντος παρὰ τοῖς Πέρσαις τὸν ἄγοντα παλλακὴν τῷ βασιλεῖ, κομίζειν ταύτην ἐπὶ ἀπήνης κεκρυμμένην. Quanquam hic ἀπήνη proprie, quæ alias est harmamaxa, de quo genere notissimum, pertinuisse ad mulieres. Et jam pridem observavit vir eruditissimus, mihiq; amicissimus, cum viveret, Jo. Freinshemius ad Curtij lib. III. c.3. ubi ait: *Currum hoc genus ad mulieres aliosq; molles proprie pertinuisse, exinde apparet, quod in omnibus Xenophontis locis, ubi harmamaxarum, ibidē & mulierum est mentio.* Quanquam cubuisse videantur in his harmamaxis, non sedisse, sicut in ἀπήναις aut carpentis. Ita sane Xenophon lib. V. Cyropæd. ubi loquitur de Panthæa: αἱ θεράπαιναι λαβοῦσαι αὐτὴν ἀπῆγον εἰς τὴν ἁρμάμαξαν; καὶ κατακλίναντες κατεκάλυψαν τῇ σκηνῇ. *Ancillæ abduxerunt ipsam ad harmamaxam, inq; ea compositam ad decumbendum operuerunt tabernaculo.* Nisi fors putamus, factum id tum ideo, quia Panthæa erat mœsta propter viri discessum. Nam Chariclia quidem in ea sedet, apud Heliodorum, ut ostendit facile totus locus. Tamen & Charicliæ harmamaxa videri potest non vulgaris, sed pompatica fuisse, cum ne tecta quidem fuerit, sicut alias solebant. Quanquam vero hæc vehicula spectarint ad mulieres, usurparunt tamen & viri. Ita observamus de carpentis, maxime cum iis faciendum esset iter. Ita Tarquinius vectus est carpento cum uxore Tullia, cum veniret primum Romam, ut ex Livio apparet. De Laterano Juvenalis Sat. VIII.

Præter majorum cineres, atq; ossa volucri
Carpento rapitur pinguis Lateranus --

Sed

Sed & de ἀπλώη hoc discimus ex Plutarcho, quando de Timoleonte: ὁ δὲ κομιζόμενος δι' ἀγορᾶς ἐπὶ ζεύγους, πρὸς τὸ θέατρον ἐπορεύετο. καὶ τῆς ἀπήνης, ὥσπερ ἐτύγχανε καθήμενος, εἰσαγομένης διακούσας τὸ ζητούμενον ἀπεφαίνετο γνώμην. *Ille jumentis vectus per forum ibat in theatrum. Introductaque apene, in qua sedebat, audiebat rem, de qua consulebatur, sententiamque dicebat.* Quanquam fecerit hoc Timoleon jam senex, & luminibus captus, quod fortasse sine observatione non prætereundum. Idem colligimus ex Luciano, quando in de Mercede Cond. facit, ea vehi Philosophum cum cinædo. Τὰ δ' οὖν ἄλλα, παρ' ὅλην τὴν ὁδὸν μυρίας τὰς ἀηδίας ἀνάσχεσθαι, ὑπᾴδοντος, καὶ τερετίζοντος, εἰ δὲ μὴ ἐπεῖχεν αὐτὸς ἴσως ἂν καὶ ὀρχουμένου ἐπὶ τῆς ἀπήνης. *Præterea hoc itinere molestias innumerabiles pertulisse sese* (Philosophum) *illo* (Cinædo) *cantante garrienteque, denique, nisi hominem coercuisset, etiam saltatum in apene.* Observamus & de harmamaxis. Xenophon lib. III. Cyrop. ἀναβάντες ἐπὶ τὰς ἁρμαμάξας σὺν ταῖς γυναιξὶν. *Adscendebant harmamaxas una cum uxoribus suis.* Quin imo videntur aliquando propria virorũ significasse vehicula. Ita sane legimus apud Auctorem Etymologici Magni, qui propterea existimat harmamaxas esse nominatas. Ἁρμάμαξα ἡ πρὸς ἀνδρῶν καθέδραν κατεσκευασμένη ἅμαξα, οἷον ἅρμα καὶ ἅμαξα, ἢ ἀνδράμαξά τις οὖσα, ἡ ἄνδρας ἄγουσα. *Harmamaxa currus paratus ut in eo viri sedeant, velut harma, id est currus, & hamaxa, id est plaustrum, aut andramaxa, id est currus virorum, qui vehit viros.* Varias dat rationes appellationis, inter eas illam quoq;, quod fuerit ἀνδράμαξα, id est vehiculum, quo ducãtur viri. Quanquã sine dubio hæc nulla sit, cum manifeste satis appareat, compositam esse vocem, non ab *arma* & *maxus*, uti habet Onuphrius, sed *harma* & *hamaxa*. Onuphrij hæc verba sunt lib, II. de Lud. Circens. c. 2. *Armamaxi erant curruum Scythicorum genera ex duobus veluti curribus compositi, & diversis rebus exornati, ut coronis aureis, thoracibus, clypeis exuviis, & similibus. Arma enim currus & maxus plaustrum signi ficãt.* Sic Onuphrius, in quibus tamen vix est aliquid, quod probari potest. Primum enim nũquam legitur ἁρμάμαξος seu *armamaxus* in masculino, verum semper ἁρμάμαξα, *harmamaxa*. Deinde non est genus Scythicum vehiculi, sed Persicum ut superius ostendi. Nam quod legitur de Scytharum Nomadum

quibusdam regibus, quod ſint vecti harmamaxis, huc nõ pertinet, ut poſt oſtendam. Sed & quod ſic exornatas ſcribit fuiſſe, neſcio an verum ſit. Equidem intelligo hic agi nõ de harmamaxis omnibus, ſediis, quæ ſolebant duci in pompa circenſi. Verum de his ipſis ambigo, neque ductas ullas ſic ornatas credo, vel omnino aliquas harmamaxas, niſi eas, quas Latini appellarũt carpenta, ſive currus. Deniq; hauſiſſe illas harmamaxas ſuas Onuphrium ex Dione puto, qui ſic lib. LXI. Καὶ οἱ ἐλέφαντες, οἱ τὴν τοῦ Αὐγούστου ἁρμάμαξαν ἄγοντες ἐς μὲν τὸν ἱππόδρομον ἐσῆλθον. Loquitur de elephantis, qui currum Auguſti ducebãt. Ita enim Latini nominarunt, uti liquet ex Suetonio, qui ſic clariſſime c.11. Claudij: *Aviæ Liviæ Circenſi pompa currum elephantorum Auguſtino ſimilem decernendum curavit.* Fuit ergo currus id vehiculum, quod decretum Auguſto in circenſi pompa. Dio tamẽ harmamaxan vocavit, non quod harmamaxæ aliquæ ducerẽtur in circenſi pompa, quod Onuphrius hinc colligiſſe videtur, ſed quod harmamaxa ſæpe vehiculũ apud Græcos, cujus eſſet uſus in pompa vel itinere ſplendidiore. Sic enim & harmamaxa dicta qua cadaver vehebatur Alexandri. Athenæus lib. V. c. 9. Ἱερώνυμος θαυμάζεται ἐν τῇ κατασκευῇ τῆς ἁρμαμάξης, ᾗ συνέβαινε κατακομισθῆναι τὸ Ἀλεξάνδρου σῶμα. *Hieronymus admirationem ſibi peperit ob fabricam harmamaxæ, qua corpus Alexandri deferri contigit.* Quod autem Onuphrius harmaxam vocatam ſcribit ab *arma* & *maxus* prorſus eſt erroneum, nam *maxus* vox eſt nihili, ſcribiq; *hamaxa* debebat. Nam *hamaxa* eſt *plauſtrum*, & *harma* currus. Porro ex his intelligitur, quomodo harmamaxã compoſitã ex duobus velut curribus putaverit, videlicet ex curru, & ex plauſtro. Atq; ita quoq; Dalechampius ad Athenæi lib. V. c. 9. Dicit enim fuiſſe vehiculum, *cujus forma partim currus fuit, partim plauſtri.* Neq; tamen qualis illa forma compoſitio ve fuerit declarant. Ego ſimilem fuiſſe currui exiſtimo cum propter ſellam, in qua ſedebant, tum propter jumenta, ut in curribus juncta æqua fronte, plauſtra vero propter longitudinem, & rotas quatuor, quas videntur harmamaxæ habuiſſe. Quicquid vero ſit de hac re, harmamaxa virorum quoq; fuit vehiculum, & quidem uſurpatum ad ſplendorem. Teſtem habemus etiam Herodotũ, qui ſic lib. VII.

Ἐξη-

Ἐξήλασε μὲν δὴ οὕτω ἐκ Σαρδίων Ξέρξης, μετεκβαίνεσκε δὲ, ὅκως μιν ὁ λόγος αἱρέοι, ἐκ τοῦ ἅρματος ἐς ἁρμάμαξαν. Quod sic vertit Valla: *Hunc quidem in modum Sardibus processit Xerxes, sed è curru, quoties ratio exigebat, in essedum transcendebat.* Ubi male *essedum* vocavit, quod est *harmamaxa*. Volunt autem hinc colligere, viliorem fuisse currum sive ἅρμα, quam harmamaxam. Quod ego non intelligo. Non enim credibile, viliori genere uti Xerxem voluisse, cum iter faceret per urbem. At expresse ait, Sardibus incessisse curru, sive ἅρματι. Quare non hæc fuit differentia, sed alia. Ἅρμα, hoc est currus pertinebat magis ad bellū, harmamaxa vero ad negocia urbana. Curru inibant prælia, non vero harmamaxa, in qua potius vehebantur molliter, vel si sic necesse foret, capiebant quoq; somnum. Xerxes igitur cum expediendum aliquid videbatur in exercitu, conscendebat currum sive ἅρμα, cum dabatur otium, conferebat se in harmamaxam. Ἅρμα ergo nō deterius aut vilius vehiculum, quāquam harmamaxa quoq; usurpata ad splendorem. Ideo & regibus adhibita, ut vidimus exemplo Xerxis. Et Aristides de Scytharum regibus quibusdam: οὐκ ἐφ' ἁμαξῶν περιῄεσαν, ἀλλ' ἁρμαμαξῶν νομάδες τινὲς βασιλεῖς. *Non in plaustris, verum harmamaxis Nomadum quidam reges circumvehebantur.* Uti nota, quod quemadmodum superius ab ἅρμασι seu curribus, ita hic ab ἁμαξαῖς seu plaustris distinguantur. Quod de harmamaxis diximus, interdum pertinet & ad ἀπήνας. Nam & illæ usurpatæ regibus. Saltem apud Homerum Priamus ea vehitur, Iliad. Ω. Ubi nota δίφρον in ea ut in curribus, & tamen fuisse τετράκυκλον, ut plaustra. Quo efficitur ut & de harmamaxis aliquibus hoc suspicer. De carpentis eadem invenimus. Imperatores sæpe iis vecti regesque. De Constantio Ammianus lib. XVI. *Insidebat aureo solus ipse carpento, fulgenti claritudine lapidum variorum.* Simile Heraclij carpentum, quod expressum nummo, & à Lipsio propositum in de Cruce III. hic exhibemus.

Multa hoc carpentum habet notabilia, & quæ docẽt, harmamaxis non dissimile fuisse. Primum enim cernitur in eo σκηνὴ seu tuguriolum in fronte fastigiatum, sicuti σκηναὶ consveverunt. Deinde factũ id tuguriolum apparet ex pannis pretiosis, ut sit vero simile, tolli ac reponi potuisse. Sed & à fronte vela habet utrinq; remota suspensaq;, unde colligitur, eis obductis potuisse claudi. Etiam aulea habet picta, quibus in ambitum est ornatum. Plane sicuti de iis testatur Diodorus lib. XI. aitq; fuisse πολυτελέσι περιπετάσμασι κεκοσμημένας, *pretiosis auleis exornatas.* Ad postremum rotis quoque incedebat quatuor, plane sicut de ἀπήνη supra demonstravimus, & de harmamaxis vel ex nomine suspicionem fecimus. Etiam Gallorum reges iter facere carpentis consveverunt. Eginhartus vita Caroli de Rege Francorum: *Quocunq; eundum erat, carpento ibat.* Sed præcipue hic honos fuit apud Romanos magistratuum, videturq; currui antiquo,

tiquo, unde dicti sunt curules, successisse sub Imperatoribus carpentum. Primum autem ita vectus est Præfectus Prætorij, auctore Cassiodoro lib. VI. Var. in formula Præfecti Prætor. ubi de Josepho, quem Prætorij Præfecto comparat: *Ipse primum hujus dignationis infulas consecravit, ipse carpentum reverendus adscendit ad hoc gloriæ culmen evectus.* Et observavit jam lib. I. Semestr. c. 3. Petrus Faber. Quem tamen valde miror, voluisse hoc carpentum explicare per tribunal. *Duo potissimum prætorianæ præfecturæ insignia in veterum auctorum libris agnovimus, carpentum sive tribunal, sella curuli magistratuum & ordinariorum judicum altius, & item gladium.* Et statim post: *De carpento sive tribunali Cassiodorus*: adducit dein verba nobis laudata. Atq; sic Savaro quoq; ad Sidonij lib. I. ep. II. Sic enim habet ad ista Sidonij: *Tribunal industrium potestatum) id est carpentum Præfectorum prætorio.* Atq; addit rationes: *In eo enim*, inquit, *sedentes jus dicebant majores magistratus, antea pro tribunali.* Quod ut probet, dicit carpentum hoc Vopisco in Aureliano vocatum *judiciale carpentum*, additq; post: *Idcirco carpentum præfecti prætorio tribunal vocatur Cassiodoro, quod in eo, sicut prius in tribunali, ante carpenti usum jus dicerent majores magistratus.* Quæ omnia haud dubie ex Fabro hausit, quippe qui & ipse, quæ de carpentis altitudine prodit, colligit ex iis Cassiodori verbis, quæ superioribus immediate subdit; *Tribunal tuum ideo tam excelsum factum esse noveris, ut locatus ibi nihil humile abjectumq; cogitares.* Quasi quæ de tribunali dicit Cassiodorus, ea intellecta velit de carpento, remq; eandem prius carpentum, mox tribunal appellaverit. Quod tamen falsum esse vel ex eo liquet, quia intercedunt plurima inter ea, qua de carpento, & ea, quæ de tribunali habet. Et quis unquam de carpento jus dixisse quenquam magistratuum apud Romanos scripsit legitve? Deniq; carpentum adeo à tribunali differt, ut non possim non mirari, quenquã voluisse ista inter se miscere. Tribunal fuit ingens tabulatum forma quadrata; uti alias exposui. Id hic excelsum vocat, non quod carpentum esset, rectisve altis impositum incederet, sed quod revera extructum foret altius à terra. Sicut *celsum* hac de causa nominavit Juvencus, uti supra demonstravi. Ecce tibi spe-

ſpeciem in hoc Trajani nummo, quia plurimum ad rem intelligendam facit.

Id tabulatum, ſuper quod Trajanus Imperator ſedet in ſella curuli, extructum altiuſcule, atq; ut videtur, aulæis cinctum ornatumq;, tribunal eſt, quod non video, quo pacto poſſit quis formare in carpentum. Itaq; hic quidem lapſi ſunt viri longe doctiſſimi. Carpentum nunquam fuit tribunal, nunquam ex eo jus dixerunt magiſtratus, verum vecti eo ſunt honoris gratia, & inter ipſos primus Prætorio Præfectus. Nam & illud falſum, quod putavit Faber, fuiſſe hunc illius unius honorem, ac iccirco erraſſe Vopiſcum, vel pro ſella curuli poſuiſſe, quando tribuit Præfecto urbis. Extant enim, quod jam obſervavit vir doctiſſimus Jacobus Gothofredus ad t.12. lib.XIV. Cod. Theod. teſtimonia clariſſima de Præfecto urbis quoque, quod carpenti jus habuerit. Omnium inſtar eſt, quod habet dictus ſupra Caſſiodorus in formula Præfecti urbis lib. VI. Var. 4. *Carpento veheris per nobilem plebem.* Meminit & Symmachus, ipſe Præfectus urbis lib.x.ep.33. Quod ſi non eſſet, conſtaret tamē manifeſte ex Notitia imperij utriusq;, in qua inter Inſignia cum Præfecti Prætorij, tum Præfecti urbis carpentum refertur. Ut proinde vere proprieq; Vopiſcus ita ſcripſerit in Aureliano c.1. *Vehiculo ſuo & judiciali carpento præfectus urbis vir illuſtris, ac præfata reverentia nominandus, Iunius Tiberianus accepit.* Ubi vehiculum & judiciale carpentum ponit, non ut duo diverſa, ſed ut uno alterum explicetur. Nam cum vehiculi ſignificatio ſit generalis, quale vehiculum intelligat, putavit adponendum, ac iccirco id *vehiculum* ſe dixit in-

nuere

nuere, quod est *judiciale carpentum*. Appellavit autē judiciale carpentum, non quod ex eo jus diceret, quod sine caussa finxerunt Faber & Savaro, sed quod spectaret ad Judicem. Ubi per judicem intelligimus ipsum Urbis Præfectum, cujus pars non exigua, judicem esse atq; judicare. Unde Cassiodorus in Formula Præfecturæ Urbanæ: *Sic ergo locum tuum tracta, ut omnes te judicem honoratæ congregationis agnoscant*. Et paulo post: *Ditioni tuæ non solum Roma commissa est, verum etiam intra centesimum milliarium potestatem te protendere antiqua jura voluerunt: ne tantæ civitatis judicem muralis agger includeret, cum Roma omnia possideret*. Hinc igitur *judiciale carpentum*, quod nimirum pertinet ad judicem honoratæ congregationis, ad judicem civitatis. Quo sensu etiam Rectori Provinciæ Ammianus tribuit, cujus verba postea adferemus Justinianus in Novella 70. de carpento isto loquens Græce nominat ἀπήνην, quod conveniens est iis, quæ in præcedentibus notavimus. Loquitur de Præfecto utroq; Prætorij & Urbis; id honoris ait delatum ipsis, ὥστε μεγάλης αὐτοὺς ἠξιωμένους τιμῆς ἀπήνῃ τε ἐποχουμένους. Vertunt totum locum ita: *Renovamus igitur hujusmodi legem, sancientes ita libertate frui* (eo honore à nobis ornatos) *quatenus magno promeriti honore & in carpentis vecti, & clamores præconum audientes, insuper judiciales conscendentes sedes, hujusmodi fortuna liberi constituantur*. Quibus verbis observandum est distingui *vehi carpento*, & *judiciales sedes conscendere*, ac iccirco verum esse, quod superius attulimus de tribunali. Carpentum nempe non fuisse tribunal. Tribunal conscendisse, ac in eo occupasse judiciales sedes; carpento vero esse vectos. Quomodo & de carpento Aureliani Vopiscus: *Ibi cum animus à causis atq; à negociis publicis solutus ac liber vacaret, sermonem multum à Palatio usq; ad hortos Valerianos instituit*. Dicit, *ibi*, nempe in carpento, in quod à Tiberiano præfecto urbis Vopiscus fuit assumptus. In eo ait animum vacasse à causis, unde liquet manifeste, caussas ibi cognovisse nullas, nullum jus dixisse, sed, quod sequitur, sermones inter sese miscuisse, atq; vectos esse. Fuit autem hoc carpentum paulo aliter, quam cætera, formatum, quod colligimus ex pictura ejus, quæ servata est in Notitia Imperij hoc modo.

Primum observamus hic in carpento Præfecti Prætorio & Urbis rotas quatuor, quales non fuere in carpentis cæteris, nisi forte Imperatorum. Deinde cernimus superne non *sellam curulem*, ut exponit Pancirollus, quando ei nulla ratione similis, quod superiora docent, verum *arcuatam*, instar throni. Sic enim vocabant sellam istiusmodi. Glossæ veteres titulo de Supellectile; *Sella arcuata, θρόνος*. Ubi θρόνος notat sellam semirotundam ex uno ligno, soliditatis gratia, quali utebantur Reges corporis custodiendi causa, ne quis à tergo vel lateribus facile ipsos posset adoriri. Isidorus: *Sedes proprie regni est, quod Græce θρόνος dicitur. Item thronum Græci dicunt, nos solium, in quo Rex sedet propter tutelam corporis sui, secundum quosdam à soliditate dictum, quasi solidum, secundum alios per antistichon, quasi sodium à sedendo*. Illi alij, quos hic nominat, intelligendi sunt de solo Aspero, qui hoc censuit. Discimus ex Servio, qui sic lib. VII. Æn.

Solium

Solium est veluti armarium de uno ligno ad regum tutelam factum, secundum alios à soliditate dictum, secundum Asperum per antistichon quod solum unum capit, quasi sodium à sedendo. Tale igitur sive solium, sive thronus, sive sella arcuata est in carpento antea proposito. Unde ἄντυξ est in Epigrammatis lib. II. c. 5. titulo εἰς Θεμίστιον τινα, φιλόσοφον, γενόμενον ὕπαρχον πόλεως ἐπὶ Βαλεντινιανοῦ καὶ Βάλεντος, i. e. *In Themistium quendam, factum Vrbis Præfectum sub Valentiniano & valente.* Verba hæc sunt:

> Ἄντυγος οὐρανίης ὑπερήμενος εἰς πόθον ἦλθες·
> Ἄντυγος ἀργυρέης αἶσχος ἀπειρέσιον.

Docet titulus, sermonem esse de Præfecto urbis, cui cum tribuatur ἄντυξ, dubium non potest esse, quin sit sermo de carpento. Jam vero ἄντυξ proprie est sellæ curvatura in curru seu carpento. Hesychius: Ἄντυξ, ἅρματος περιφέρεια. Auctor Etymolog. Magni. Ἄντυξ ἡ ἀνωτάτη περικεφαλαία τοῦ ἁρματίου δίφρου. Talem ergo intellexit auctor Epigrammatis & in carpento, ac ex ea integrum appellavit. Equidem non nescio, ἄντυγα esse proprie in sella currus militaris, ac antrorsum flecti; quia tamen ei fuit similis curvatura carpenti, licet flexa retrorsum, mihi non est dubium, quin eam auctor Epigrammatis intellexerit. Docet autem dictum Epigramma, carpentum illud cultum fuisse argento. Namq; ἄντυξ ἀργυρέη est *argenteum carpentum*. Atque meminit argenti hujus in carpento illo Symmachus lib. X. ep. 33. ad Theodosium: *Cum clementia vestra meminisset, faciendæ carrucæ impendium de sacro ærario esse decretum: censuit ut ejus argentum publicis conditis redderetur, D. Imperator. Sed examinis reperit fides, ex aliis titulis assumptam speciem, quam vehiculi ornatus accepit.* Habes aperte argentum ad vehiculi ornatum. Vocat equidem vehiculum carrucam: verum intelligere carpentum, cum superiora docent, tum quod apud ipsum sequitur: *ex Argentariorum parsimonia argentum jusso operi ministratum est. Cujus solutio, si carrucæ usus maneret, de thesauris Imperialibus jure peteretur. Sed nunc carpenti novitate summota suum quisq; deposcit.* Hic enim quod carrucam ante nominavit, postea carpentum explicat. Cultum alium majoremq; instituerat Gratianus, &, quod suspicor, ipsam carpenti formam veterem

immûtaverat; ſed impetravit Symmachus à Theodoſio & Arcadio, ut uſus ejus aboleretur. Docet integra ad imperatores dictos epiſtola, quæ eſt libri X, 13. ubi vocat *peregrinum ac ſuperbum vehiculum, cujus cultus inſignior eſt, & quo moderator urbis tanquam Salmoneus alius invehitur.* Præter utrumq; hunc præfectum carpento uſum teſtatur Caſſiodorus etiam Vicarium urbis. Ita namq; habet in formula Vicarij Urbis Romæ, quæ legitur lib. VI. ver. 15. *Ad ſimilitudinem ſummorum carpento veheris.* Uti per *ſummos* intelligere illos ipſos Prætorij Urbisq; Præfectos arbitramur. Præter ſummos hoſce magiſtratus carpentis quoq; utebantur ſacerdotes, quod ex Tacito jam ſupra vidimus. Qui Annali XII, de Agrippina: *Suum quoq; faſtigium Agrippina altius tollere, carpento Capitolium ingredi, qui mos ſacerdotibus & ſacris antiquitus conceſſus.* Ubi per ſacerdotes non tam Virgines Veſtales, quod facit Lipſius, quam revera ſacerdotes viros, præſertim Flamines exiſtimo intelligendos. Quos cum alias carpentis vectos arbitror, tum præſertim cum in Capitolium deducerent ſacra, nemini conſpiclenda. Hoc enim fieri optime in Carpentis, tectis ſcilicet ſuperne, poterat. Erat autem ille carpentorum uſus, ſi reſpicimus matronas, ad itinera quotidie in urbe facienda. Ita videmus ex Tullia Tarquinij, quæ in publicum proditura utitur carpento. Sed & decreto Senatus hoc innuitur, quo conceditur eis carpentorũ uſus feſtis profeſtisq; diebus. Poſtea translata ſunt & in pompam Circenſem, primum ut imagines defunctarum Auguſtarum eis veherentur, qualia carpenta ideo Iſidorus appellavit *pompatica.* Hoc enim peculiare habebant Auguſtæ, quod ipſarum imagines veherentur carpentis, cùm Auguſtorum veherentur curribus. Svetonius in Caligula, c. 15. *Inſtituit matri Circenſes, carpentumq;, quo in pompa traduceretur.* Deinde ut ipſæ vivæ una cum magiſtratibus in pompa cum carpentis incederent, quod ambitioni Meſſalinæ primum datum in ſuperioribus oſtendimus. Viri utebantur carpentis partim ad itinera commodiora, partim ad teſtationem muneris ac dignitatis, qua ornati eſſent in republica, ut ſupra vidimus. Et hæc etiam de harmamaxis apud Perſas, & apenis apud Græcos poſſunt obſervari. De quibus pleriſq; jam in præcedentibus monuimus.

Cap.

Cap. XVIII.
De Cisio.

Cisia, unde. Vossius rejicitur. διτροχον. Cum rotis duabus incedunt. Pincianus notatur. Gestatorium vehiculum speciali notione, quod non est onerarium, veteribus incognitum. Ad cisium mulæ tres. Vehiculum est virorum. Ad itinera celerrime conficienda idoneum. Senecæ lectio vetus restituta. Cisiarij prævertere se mutuo studebant. Vlpianus exponitur. Cisia conducttitia. In cisiis tabellarij. Tabellarij domestici. Cisia peregrinantium disposita inter urbes. Cur Gallis cisia tributa.

AD vehicula, quæ binis volvebantur rotis pertinent & cisia, ut mox indicabo. Mentio eorum apud Tullium Philippica II. *Inde cisio celeriter ad urbem advectus, domum venit capite involuto.* Item Senecam ep. 72. *Quædam sunt, quæ possis & in cisio scribere.* Unde nomen suum hæc vehicula habuerint, incertum est, nec de eo veteris alicujus sententiam invenimus. Vossius de eo sic in Etymologico suo: *Dicitur à cædo, quasi cæsium, quia duæ rotæ quasi recisæ.* Putat, quantum conjicio, inde suum habuisse nomẽ, quod non haberet, sicut alia non pauca vehicula, rotas quatuor, verum duas tantum, duabus recisis, id est sublatis. Sed jejunum nimis hoc videtur, nam & alia sunt vehicula cum rotis duabus, & cur tandem in cisio solo recisa debeant intelligi, ratio non potest dari aliqua idonea. Ego arbitror à *cito* esse dictum, id est prompto celeri, quia vehiculum fuit, quo celeriter confici potuit iter. Quod jam liquet ex superiori loco Ciceronis, & mox amplius monstrabitur. Nempe sicuti à *novus, a, um* factum est *novitius, a, um*; ad eundem modum & à *citus, a, um* existimo formatum *citius, a, um*, postea pro *citio* svavitatis caussa dictum esse *cisium*. Ut proinde *cisium* adjectivæ sit significationis, in quo intelligi debeat *vehiculum*, & significet *vehiculum citum*, quo celeriter fiat iter. Quæ illius apud Græcos appellatio extiterit, hucusq; necdum exploratum est. Δίτροχον, pro eo invenimus in Antiquis Lexicis, ut mox dicam. Sed commune hoc vocabulum cum multis aliis vehiculis. Structuram quod concernit, primum duas habuisse rotas observamus ex Nonio, qui sic habet:

bet cap. 2. *Cisium, vehiculi biroti genus.* Vehiculum *birotum* eſt, quod binas habet rotas. Ita namq; generatim hic accipere debemus, non privatim de *birota* de qua egimus in præcedentibus. Porro Nonium ſequitur & Perottus. Confirmatq; utriusq; ſententiam Onomaſticon vetus Argentoratenſe, in quo ita legitur: *Cisium*, *δίτροχον*. Errat ergo Pincianus, quando explicat *vehiculum geſtatorium*. Verba ejus ſunt, ad indicatum ſupra locum Senecæ: *Eſt cisium genus vehiculi geſtatorij, autore Nonio Marcello.* Nihil tale Nonius Marcellus, uti vidimus, biroti genus ait eſſe. Sed nec locus Ciceronis ex Philippica II. nobis quoq; in ſuperioribus allatus, tale quidquam docet. Sed fortaſſe *geſtatorium* vehiculum accepit pro eo quo vehuntur homines, & oppoſuit *onerariis*. Quomodo jam factum à Corraſio lib. III. Miſc. c. 20. *Sciendum*, ait, *ex vehiculis aliqua oneraria eſſe, vehendis marmoribus, & grandi materiæ accommodata, ut plauſtrum, ſarracum & carpentum: alia geſtatoria ad vectandos homines, veluti carruca, rheda, eſſedum, cisium, petoritum, pilentum, & cætera id genus.* Ubi & Corraſius inter geſtatoria vehicula cisium numerat. Verum aliter fecere veteres. *Geſtatoria* vocarunt, quæ portantur, & oppoſuerunt illis, quæ trahuntur. Ita habemus *ſellam geſtatoriam* apud Svetonium in Nerone c. 26. & Vitellio c. 16. item Cœlium Aurelianum lib. I. c. 5. & alios. Quandoq; pro lecticis ponuntur, ut apud Sidonium lib. VIII. ep. 8. ubi *geſtatoriæ bracteatæ*, lecticæ videntur. Quicquid ſit, hoc plane conſtat, cisium inceſſiſſe rotis, non fuiſſe geſtatum. Ad hæc rotas habuiſſe non plures, quam duas. Fuit porro in cisio capſum, quale veteres vocarunt *ploxemum*. Ita docet Feſtus, in voce *ploxemi*: Verba hæc ſunt: *Ploxinum appellari ait Catullus capſum in cisio capſamve, cum ait: gingivas vero ploxini habet veteris.* Teſtatur manifeſte, ploxinum in cisio fuiſſe. Dicebatur autem ploxinum, ſive ploxenum, aut ploxemum (his enim modis omnibus reperitur ſcriptum) quod eſſet non ex tabulis conjunctum, ſed contextum ex virgultis aut viminibus, quod jam loco alio monſtravi. Liquet igitur, vehentes ſediſſe in ejusmodi ploxeno contexto è virgultis, ſicut hodieq; fieri per Daniam conſvevit. Videntur autem tali genere in eo uti voluiſſe,

quia

quia servire celeritati debuit, ut mox dicam. Reliqua enim magis ponderosa. Trahebatur vero à mulabus, quod colligo ex carmine veteri, quod est inter Catalecta Virgiliana, scripto in Sabinum:

Sabinus ille, quem videtis hospites,
Ait fuisse mulio celerrimus
Neq; ullius volantis impetum cisi
Nequisse præterire -- --

Dicit hunc Sabinum præterire cisia omnia potuisse, quod intelligendum est de cisio ipsius. Sic enim solebant, contendentes inter se, ut mox demonstrabo. Porro eum Sabinum appellat mulionem; unde constat, mulas in cisio suo habuisse. Id quod amplius ostendunt sequentia, ubi nominatim appellat,

-- -- *Læva, sive dextra*
Stringere mulas, sive utrumq; cœperat.

Numerus mularum videtur fuisse ternarius, quoniam Ausonius *trijuge cisium* appellat epistola 8. Ita vero habet:

Vel cisio trijugi, si placet, insilias.

Vix potuisset hoc modo vocare, nisi valde fuisset receptum, mulas tres in cisio adjungere. Utrum autem æqua fronte fuerint adjūcta, num vero duas conjugatas una antecesserit, an pro se quælibet una post alteram cucurrerit, haud dixerim. Quoniam de eo nihil apud veteres occurrit. Vehebantur iis viri. Sic colligimus ex Cicerone, Ausonio, Carminis incerto auctore de Sabino, & aliis, qui ubiq; quando cisiorum mentionem faciunt, viros tantum memorant in ipsis, nunquam feminas. Pertinebat autem ad itinera extra urbem, non quovis modo, verum cum celeritate facienda. Ita supra Cicero de Antonio: *Perpotavit ad vesperum: inde cisio celeriter ad urbem advectus domum venit, capite involuto.* Et adhuc clarius in pro Sex. Roscio: *Decem horis nocturnis sex & quinquaginta millia passuum cisiis pervolavit.* Ubi nota, quod ad denotandam maximam celeritatem *pervolasse* dicat. Et solebant sic de cisio, hanc ob causam. Auctor sæpe laudatus de Sabino in Catalectis.

Neque

Neq; ullius volantis impetum Cisi
Nequisse præterire -- --

Atq; quoniam cum cisio celerrime non tam currebant, quam volabant, ideo non sine causa dubitatur de correctione Pinciani apud Senecam eo loco, quem superius produxi. Scribit ipse: *Quædam sunt, quæ possis & in cisio scribere.* At libri veteres non parum variant: alij *incise*, alii *incedendo*, alij *in circo* habent, ut notarunt viri docti. Et *in circo* mallet Lipsius, nec Grutero displicet. Sane quomodo in cisio celeritate tanta volante scribere quis potuerit, non video. Et opponuntur huic, quicquid sit, *lectus*, *otium*, *secretum* apud Senecam, quæ non pugnant adeo cum cisio, in quo & otium potest esse & secretum. At non sic in circo. Quanquam cur omnino circum nominare hic debuerit, non videam. Quare mihi potius videtur, *incedendo scribere*, quod & meis in membranis legitur. Accipio autem illud *incedere*, non tam de incessu pedestri, quam qui fit cum sella, vel lectica, quomodo & qui vehuntur equo, *incedere* dicuntur Virgil. V.

Incedunt pueri, pariterq; ante ora parentum
Frenatis lucent in equis -- --

Et in sellis ac lecticis scribere consvevisse, dum gestantur per plateas, alibi monstravimus. Quoniam vero festinatione tanta properabant suis cisiis, proptera quotiens simul plura ibant, unius auriga prævenire alterum studebant. Quo respexit Auctor carminis in Sabinum, quando *nullius cisij licet volantis impetum non præterire potuisse* dicit Sabinum istum. Fuit autem necessarium hoc casu, ut interdum cisium everterent. Hinc quæstio apud Jurisconsultos, qua teneatur actione istiusmodi auriga, qui occasione hujuscemodi evertit cisium, & servum, quem vehebat pro mercede, attrivit. Respondetq; Ulpianus, actione locati posse conveniri. Verba sunt in l.13.ff. Locat. *Item quæritur, si cisiarius, id est carrucharius, dum cæteros transire contendit, cisium evertit, & servum quassavit vel occidit: puto ex locato in eum esse actionem.* Patet ex hac ipsa quæstione inter Jurisconsultos agitata, fuisse non insolitum, sed frequentem casum, unde sequitur, solenne illud studium alterius præveniendi

ac

ac prætereundi alterum fuisse. Discimus vero ex hac lege illud amplius, fuisse ista cisia non modo singulis propria, sed publice quoq; conductitia, quæ sub mercede certa solebant elocare. Inde nāq; actio ex locato nascebatur. Ac vidētur cisia hujusmodi disposita habuisse passim publicis in viis, & extemplo potuisse conduci ab iis, qui faciebant iter. Ideo namque supra Cicero ajebat nescio quem decem horis nocturnis tot millia passuum pervolasse *cisiis*. Non dicit *cisio*, in singulari, verum *cisiis* in plurali, ut una eademq; nocte, ac spacio paucarum horarum plura cisia conduxisse ac conscendisse necesse sit. Fieri hoc vero aliter vix potuit, nisi ea, quam prædixi, ratione. Consveverunt autem cisiis uti frequentissime litterarum perferendarum gratia. Observamus ex prædicto Ciceronis loco. Nam post verba, quibus Antonium Romam advolasse scribit cisio, & venisse domum, specie tabellarij, subdit: *Ianitor* (qui scilicet ædes, ad quas venerat, custodiebat) *quis tu?* Respondet Antonius: *à Marco tabellarius*. Neq; aliud colligitur ex Orat. pro Roscio Amerino: Adscribam verba: *Occiso Sex. Roscio primus Ameriam nunciat Mallius Glaucia quidam, homo tenuis, libertinus, cliens, & familiaris istius T. Roscij: & nunciat domum, non filij, sed T. Capitonis inimici.* Subdit postea, quomodo paucis horis nocturnis tot millia confecerit, ut supra vidimus. Pertinebant igitur ad nuncios & tabellarios, & fortassis hæc est causa, cur in lege antea allata mentio sit facta servi. Scilicet servorum fere munus fuit apud veteres, ut epistolas huc illucq; perferrent: Cicero lib. XI. epist. 11. *Eodem exemplo litteræ à te mihi redditæ sunt, quo pueri mei attulerunt.* Idem lib. XIV. ep. 5. memorat Acastum servum suum cum litteris uxoris amicorumq; ad se Roma missis Athenas, quod iter confecit spacio uno & vicesimo die. Atque idem alij testantur. Atq; hi fortassis *tabellarij domestici*, quos idem memorat lib. II. ep. 7. Porro consvevisse hos vehiculis ire novimus & ex Petronio, qui sic habet: *Forsan pernoctassemus in limine, ni Tabellarius Trimalcionis intervenisset decem vehiculis dives.* Quæ vehicula jam scimus ex superioribus plerumq; cisia fuisse. Habebant tamen alias quoq; cisia, quæ solenni itinere inter urbes certas commeabant, & ultro citroq; de-

ferebant peregrinantes. Talia memorat, quæ petebant Mantuam, item Brixium auctor sæpe nominatus carminis de Sabino.

Neq; ullius volantis impetum cisi
Nequisse præterire, sive Mantuam
Opus foret volare, sive Brixium.

Quin imo per Galliam illam universam isto genere fecisse iter videntur, quæ vocatur Cisalpina. Unde item:

Cremona frigida, & lutosa Gallia
Tibi hæc fuisse, & esse cognitissima
Ait Sabinus, ultima ex origine.

Atq; hæc opinor caussa est, cur Scaliger in Notis ad hunc locum: *Cisium proprium fuit Galliæ Cisalpinæ vehiculum.* Item cur Quintilianus lib. I. c. 5. Catullum dixerit ploxeni vocabulum invenisse circa Padum. *Catullus*, inquit, *ploxenum circa Padum invenit.* Ubi *invenit* nō significat *excogitavit*, sed cum in usu ibi esset, primum audivit, primum ibi didicit. Et hæc quidem de cisio.

Cap. XIX.
De Plaustro.

Plaustrum unde. Varro, Vossius, & Scaliger refutantur. Plautum quid. ἅμαξα. *Varro corrigitur. Hamaxa. In plaustro rotæ duæ.* ἅμαξα τετράκυκλος, ἑξάκυκλος. *Plaustra majora. Rotæ. Plaustrorum tympana. Quomodo pellucida plaustra. Plaustra tecta. Iustini lectio defensa. Versio Hippocratis rejecta, ipse expositus. Quædam plaustra tecta ex parte.* Μέρος ἐστεγασμένον. *Pollux emendatur. Carpenta pro plaustris. Convolvere carpenta. Ammianus exponitur. In plaustris lecti.* ἅμαξα τετράκλινος. *Erasmus notatur. Boves ad ea juncti, vel muli.* ἀπλὼν *de plaustro, & quare juncti etiam asini. Semper fere bini.* ὀκτάποδες. ζυγὸς. *Usus plaustrorum ad onera in agris. Vehiculum vulgatum usu. Curtij lectio vetus defensa. Vulcanij versio Ammiani rejecta. Currus pro plaustro. Vina in plaustris, & oleum, & lapides. Spartianus explicatur. Plaustra onusta urbem ingredi prohibita. In plaustris columnæ lapideæ, arboresq;. Gementia, stridentia plaustra. Gravia, onusta, inania, vacua. In plaustris sarcinæ militares. Vehicula cohortis. Arma*

ma in sarcinis. Curtius explicatur. Balistæ in plaustris. Rigaltius notatur. Plaustra peditibus præcipue serviebant. Naves in plaustris. Quandoq; & homines. Vehere, ire plaustro, junctis bobus. Boves, muli juncti. Columella explicatur. Vulcanij versio Arriani rejicitur.

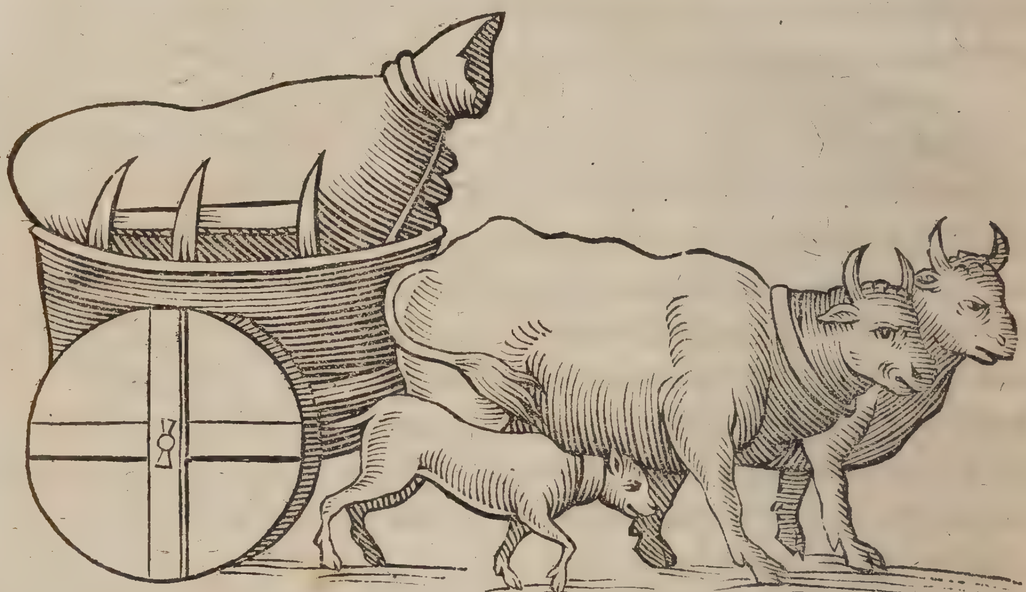
AD id genus, quod instructum rotis est duabus, plaustrum quoque referendum. Id Varro putat dictum, quod in eo cuncta sint palam, atq; cerni possint, quæ vehuntur. Ita namq; ait lib. IV. de LL. *Plaustrum ab eo, quod non, ut in his, quæ supra dixi* (arceris) *sed ex omni parte palam est, quæ in eo vehuntur, quod perlucent lapides, asseres, tignum.* Existimavit igitur, quantum intelligo, *plaustrum* esse dictum veluti *palaustrum.* Sed repugnat, quod non *plaustrum* modo dixerint veteres, verum quoq; *plostrum.* Cato sic frequenter in de R.R. ut c. 3. *Vendat lanam, pelles, plostrum vetus.* c. 5. *Tarram cariosam caveto ne ares, neve plostrum, neve pecus impellas.* Et sic locis aliis. Neq; aliter solebat Fl. Vespasianus, improbante licet Floro, forsan ipsa ista motus ratione, quod deductum vocabulum à *palam* existimaret. Sveton. c. 22. *Mensorium Florum consularem, admonitus ab eo plaustra potius, quam plostra dicenda, die postera Flaurum salutavit.* Apparet, Vespasianum improbasse hanc sententiam, & excepisse risu. Ac profecto invenimus ipsum Tullium scripsisse *plostrum.* Ut in III. Ver. *Omnia ex fanis, ex locis publicis, palam spectantibus omnibus, plostris eventa asportataq; esse.* Prætulit & Probus ad Horatij lib. II. Sat. 3. Confirmat quoq; factum ex *plostro*, *plostellum*, quod *plaustellum* nusquam legitur. Jam vero *plostrum* à *palam* non potest derivari, unde liquet, haud probari posse sententiam Varronis. Audiamus Isidorum: is de plaustro ita sentit: *Dictum plaustrum quia volvitur, quasi dicas* (ita scribo, non *dicat*) *pilaustrum.* Sed non video, quomodo illud *pilaustrum* indicet, quod volvatur. Vossius existimat respexisse *pilam*, id est, *sphæram.* Verum pila etiam, rotunditatem quidem monstrat, motum vero ac volutionem non monstrat. Forte magis respexit Græcum πολεῖσθαι, sed sic rectius *polaustrum* scripsisset. Deniq; volvuntur etiam reliqua vehicula, ut vix dari possit ratio, cur in solo plaustro voluerint attendere. Adfert quoq; Scaliger sententiam, nam vel à *palando* id est

extendendo ait dictum, vel à *plaudenda terra*, quam posteriorem derivationem etiam Vossius amplectitur. Nobis plaustrum dici à *plauto* videtur, quia vehiculum fuit latum, id est, non in ambitum structum tabulis, aut cum sella superne, verum planum. *Plautum* enim apud veteres seu *plotum*, quod latum est & planum, à πλατὺς, quomodo & Germani, Belgæ, aliiq; *platt* usurpant. Ita *Plauti* dicti canes. Festus: *Plauti appellantur canes, quorum aures languidæ sunt & flaccidæ, ut latius videantur patere.* Ita *plauti* homines cum planis latisq; pedibus. Festus idem: *Ploti appellati sunt Umbri, pedibus planis quod essent.* Ab hoc plauto ergo sive ploto, plaustrum est & plostrum. Græci appellarunt ἅμαξαν. Philoxenus: *Plaustrum*, ἅμαξα. & paulo post: *Plostrum*, ἅμαξα. Varro de L.L. *Septem stellas Græci, ut Homerus, vocant* ἅμαξαν, *nostri boves & triones. Et plaustrum appellatum, à parte totum, ut multa.* Ita lego, & distinguo, non, ut habent vulgo: *ut Homerus vocat.* Hyginus: *Majorem arctum complures plaustro similem dixerunt, &* ἅμαξαν *Græce appellarunt.* Idem colligas ex scriptorum locis aliis. Ut cum Livius de L. Albini pietate ita scribit lib. V. c. 4. *In eo clivo eas cum L. Albinus de plebe Romana homo conspexisset, plaustro conjugem ac liberos vehens, &c.* Plutarchus hoc sic reddidit in Camillo. Ενταῦθα Λεύκιος Αλβῖνος, ἀνὴρ δημοτικὸς, ἐν τοῖς φεύγουσιν ἔτυχε τέκνα νήπια καὶ γυναῖκα μετὰ χρημάτων ἀναγκαίων ἐφ' ἁμάξης ὑπεκκομίζειν. Vocat ἅμαξαν, quod Livius *plaustrum*. Et fuisse plaustrum firmat Florus lib. I. c. 13. *Lucius Albinus*, ait, *depositis uxore & liberis, virgines in plaustrum recepit.* Idem facit Valerius Maximus lib. I. c. 1. *cum L. Albinus plaustro conjugem & liberos vehens eas adspexisset.* Ita quando idem Valerius lib. II. de tibicinibus, qui concesserant Tibur, nec reverti volebant: *mero somnoq; sopitos, plaustris in urbem devehendos curarunt:* hoc sic explicat in Quæstionibus Romanis Plutarchus: Περιαγαγὼν τὰς ἁμάξας οὐ συνορῶντας αὐτοὺς διὰ τὸν οἶνον καὶ τὸ σκότος, ἔλαθεν εἰς Ρώμην καταγαγὼν ἅπαντας ἕωθεν. Etiam Latine *hamaxas* Capitolinus usurpavit in Maximinis. c. 6. *Iam illa prope in vulgi ore sunt posita, quod hamaxas manibus attraheret.* Habuit autem plaustrum, ut de specie nunc ejus dicam, rotas duas. Ita clare Isidorus: *Plaustrum vehiculum duarum rotarum, quibus onera deferunt.* Idem docent

docent monumenta vetera, quæ mox adferemus. Omnia nobis exhibent plaustra cum duabus rotis, nec cum pluribus. Sed videtur obstare, quod dicatur plaustrũ esse simile syderi, septentriones alias vocato. Gellius lib. II. c. 21. *Hoc sidus, quod à figura posituraq; ipsa quia simile plaustri videtur, antiqui Græcorum ἅμαξαν dixerunt.* Si est inter plaustrum sidusq; similitudo, non video, quomodo non plaustrum rotas quatuor habuerit. Constat namq; ex stellis septẽ, quarum duæ tresve antecedunt recta serie, ut boves, quatuor per quadratam dispositæ figuram, plaustrum exhibent cum rotis quatuor. Adde, quod apud Strabonem lib. XV. memorẽtur ἅμαξαι τετράκυκλοι expresse: Atq; ita & Herodotus lib. I. Τούτου δὲ τοῦ Χοάσπεω τοῦ ὕδατος ἀπεψημένου πολλαὶ κάρτα ἅμαξαι τετράκυκλοι, ἡμιόνειαι κομίζουσαι ἐν ἀργυρέοισι ἀγγείοισι. Vertit Valla: *Cujus Choaspis aquam decoctã & in argentea vasa diffusam, ferentes permultæ carrucæ quatuor rotarum mulis trahentibus assidue comitantur, quocunq; ille proficiscitur.* Cum fuisset rectius, *multa plaustra quatuor rotarum.* Sed hoc ipsum, quod uterq; nominatim vocat τετρακύκλους, docet, nisi fallor, vulgo plaustra rotas quatuor non habuisse. Nam si vulgo hæc eorum fuisset structura, potuisset ea intelligi vel ex simplici ἁμάξας compellatione. Sic ἁμάξας ἑξακύκλους, hoc est plaustra cum rotis sex leguntur, nec tamen hæc communis eorum fuit structura. Hippocrates de aëre, ubi agit de Scytharum ratione vivẽdi: αἱ δὲ ἅμαξαι εἰσὶν αἱ μὲν ἐλάχιστον τετράκυκλοι, αἱ δὲ ἑξάκυκλοι. *Plaustra vero eorum minimum rotis quatuor, quædam quoq; sex sunt instructa.* Habes ecce plaustra cum rotis sex, habes cum rotis quatuor, quod genus ait minimum fuisse apud Scythas. Cur hoc addit? cur dicit, minimum rotas habuisse quatuor, si semper quatuor, nec pauciores habuere? Quare opus est, ut vel ex hoc loco discamus, illud genus cum rotis quatuor apud Scythas solos minimum fuisse, idq; cõtra consvetudinem vulgarem, secundum quam plaustra habuere rotas duas. Quæ habuere quatuor, ea non jam *plaustra* communiter appellabantur, sed cum addito, *majora.* Sic enim ad differentiam communium appellat Cato de R. R. c. 11. ubi ad villam instructam requirit *plostra majora III.* Erant autem rotæ illæ non quales vulgo cæteris in vehiculis cum radiis modioloque, verum ex conjunctis inter se tabulis ligneis contextæ, quales *tympana*

nomi-

nominabantur,& à nobis alibi expoſita ſunt ſatis clare. Probus ad Virgilij Georg. I. *Plauſtra ſunt vehicula, quorum rotæ non ſunt radiatæ, ſed tympana cohærentia axi, & juncta cantho ferreo. Axis autem cum rota volvitur, nam rotæ circa ejusdem cardinem adhibentur.* Id quod incumbabat rotis, vel erat tabulæ inſtar latum, vel craticulæ, Græceq; vel πλινθίον dicebatur, vel ἐσχάρα, ſicut alibi oſtendi, unde quoq; plauſtrum nominatum. Quod ſi quid imponebatur, de quo metus eſſet, ne decideret, à lateribus addebantur ex bacillis paucis unctæ machinæ, inſtar ſcalarum, ut & Germani **Leiter** appellare olent. En tibi effigiem, quæ rem omnem declaret.

Habes hic plauſtrum cum tympanis, & ſuper plauſtrum, cupam, in qua culleus, qui ne excideret, munitur utrinq; ſcalis iſtis ſeu machinula, quam dixi. Nam ligna tria à cupa ſurgentia, quæ ſuperne continentur ligno transverſe per ea decurrente, machinulam dictam repræſentant. Atq; hoc eſt, quod reſpiciebat Varro, ubi agit de plauſtri appellatione, quando *palam eſſe in eo* dixit *omnia quæ vehuntur, & perlucere lapides, aſſeres, tignum.* Perlucent ſcilicet per ſcalas iſtas, utrinq; poſitas à lateribus ad continendum onus, ſicuti in culleo videmus. Aliquando tamen plauſtra tegebantur cum à lateribus, tum ſuperne. Plutarchus in Quæſtionibus Romanis, ubi explicat hiſtoriam tibicinum Romam ab exilio revocatorum:

Συνέ-

Συνέπεισε τοὺς αὐλητὰς ἀναβάντας ἐφ' ἁμάξας δέῤῥεσι κύκλῳ περικαλυπτομένας. *Persvasit tibicinibus, ut plaustra circumquaq; pellibus obtecta conscendant.* Ubi nota, pellibus sive coriis contegi consvevisse. Atq; sic de plaustris Scytharum Justinus lib. II. c. 2. *Vxores liberosq; secū in plaustris vehunt, quibus coriis, imbrium hyemisq; caussa tectis pro domibus utuntur.* Mallet summus vir, Matthias Berneggerus legere *corticibus* pro coriis, quoniā sic tecta leguntur apud Ammianum, ut mox indicabo. Verum ego nihil censeo mutandū, cum de coriis confirment alij quoq;. Quos inter est Cinnamus, qui Historiarum lib. I. de iisdem Scythis: *Plaustris se circumdederunt, quæ bovillis intecta pellibus sive coriis superne* (Βοείοις ἄνωθεν σύρσαις περιλαβόντες) *& apte inter se connexa conjuges liberosq; eorum impositas habebant.* Scilicet non fuit eadem apud omnes ratio. Ideo Hippocrates commemorat, qui nō coriis, ac ne corticibus quidem, verum coactilibus habebāt tecta. Verba ejus extant in libro de Aëre, ubi loquitur de Scythis & eorū moribus: αὗται δὲ (ἅμαξαι) πίλοις περιπεφραγμέναι εἰσί. εἰσὶ δὲ τετεχνασμέναι ὥσπερ οἰκήματα τὰ μὲν ἁπλᾶ, τὰ δὲ διπλᾶ. Ταῦτα δὲ στεγνὰ πρὸς ὕδωρ καὶ πρὸς χίον, καὶ πρὸς τὰ πνεύματα. Vertunt: *Hi* (currus) *insuper coactilibus ex lana crassa compactis sunt obducti, & ad instar domorum fabrefacti, alij quidem simplici, alij etiam triplici tabulato, ipsiq; in angustum coarctati adversus omnes aquarum, nivis ac ventorum injurias.* In qua interpretatione nihil sani est, nec quod exponat mentē auctoris. Loquitur is de coactilibus, hæc coactilia dicit ea forma fuisse plaustris imposita, ut præferrent ædium speciem. Et fuisse quædam simplicia, quædam duplicia, tamq; densa & cōstipata, ut nec aqua nec ventus, nec quidquam aliud posset penetrare. At interpres accepit de curribus, & in iis finxit nobis nescio quæ tabulata, etiam triplicia, de quibus auctor nullum verbum. Hoc tantum vult, si quæ ex coactilibus minus visa essent densa, duplicasse, ac loco unius imposuisse duo, quo rectius excluderetur aqua pluvia, vētus, & id genus. Facit quoq; currus arctates in angustū interpres, contra omnes cœli injurias, quod qua ratione dictum sit, nemo non intelligit. Habebant ergo Scythę alij ex coriis, alij ex coactilibus tecta sua plaustra. Habebant quoq; aliqui ex corticibus arborum: erantq; hi præsertim Alani & Costo-

bocæ,

bocæ, de quibus hoc testatur Ammianus lib. XXII, ubi ait: *Vilesq; supellectiles plaustris impositæ sunt corticibus tectis*. Item lib. XXXI. de ijsdem Alanis: *Nec enim ulla sunt eis tuguria, aut versandi vomeris curæ, sed carne & copia victitant lactis, plaustris supersidentes, quæ operimentis curvatis corticum per solitudines conficiunt*. Atq; hæc de tectis plaustrorum Scythicorum. Legimus & plaustra tecta ciliciis. Ita namq; habet Mauritius noster cap. 8. Strateg. per. 18, Ἑκάστην δὲ αὐλῶν (ἁμαξῶν δεῖ) κιλικίῳ τὸ ὄπισθεν μέρος σκέπεσθαι. *Quodlibet autem eorum* (plaustrorum) *cilicio à posteriore parte debet esse tectum*. Quo ex loco annotabimus, plaustra non semper integra, sed ex parte tantum fuisse operta, ea nempe, quæ posterior est. Atq; hæc videtur pars, quæ Polluci μέρος ἐστεγασμένον, quando ait lib. X. c. 12. Καὶ Ξενοφῶν δὲ ἐν τῇ παιδείᾳ, τὸ ἐστεγασμένον μέρος τῆς ἁμάξης ὑποσημαίνων, ἔφη· Κατέκλιναν, κατεκάλυψαν τὴν σκηνήν. Sic editi, sed legendum est, κατέκλιναν καὶ κατεκάλυψαν, vel, ut habet ipse Xenophon κατεκλίναντες κατεκάλυψαν: nec τὴν σκηνήν, verum τῇ σκηνῇ. Non enim operuerunt τὴν σκηνήν, sed τῇ σκηνῇ τὴν Πάνθειαν. Versio deniq; sic formanda: *Et Xenophon in Pædia coopertam plaustri partem intelligens, inquit, reclinarunt eam, & operuerunt tabernaculo*. Gualtherius: *Decubuerunt, & cooperuernnt scenã*, quod videbis esse nihili, si contuleris Xenophontem ipsum. Quanquam eo loco Xenophon nõ de plaustro seu ἁμάξᾳ, sed ἀπήνῃ loquatur. Quæ Polluci ἅμαξα, quod hæc inter se nonnunquam miscerentur. Plane sicut & *carpenta* nuncupata, quæ sunt plaustra, maxime si essent tecta. Quomodo Ammianus de plaustris Scythicis loco supra laudato: *vilesq; supellectiles plaustris impositæ sunt corticibus tectis, & cum placuerit, sine obstaculo migrant, eadem carpenta, quo libuerit, convolventes*. Vocat *carpenta*, quæ ante nominavit *plaustra*, eaque dicit *convolvere*, non, quod volvantur in unum, sicut pannus aut charta convolvitur, aut sic convolvantur coria, quibus tecta sunt, sed quod volvantur rotis, quando incedunt, iterque faciunt. Est enim hic *plaustra convolvere vel carpenta*, quod verba simplici effertur *volvere*, quomodo Virgilius quoq; usurpavit alicubi *volventia plaustra*, quali a Servio, *quæ volvuntur*, dicunturque Scythæ *convolvere carpenta*, quãdo promovent ope jumentorum.

Ali-

Aliquando & aperta plauſtra voce *carpentorum* veniunt. Quomodo *carpenta ſtercoris* uſurpata Palladio, pro plauſtris, ſicut alibi monſtravi. Atq; talia Vegetij carpenta lib. II. c. 25. *Item decem onagri, hoc eſt, ſinguli per ſingulas cohortes in carpentis bobus portantur armati.* Hic carpenta, plauſtra eſſe, nemo dubitabit. Conſtat quippe, cuncta iſta plauſtris in exercitu conſveviſſe vehi. Neq; alia, opinor, cauſſa eſt, cur carpenta generali ὀχημάτων voce reddita in Gloſſis videamus, niſi quia ſæpe ſignant plauſtra. Obſervamus quoq; lectos in plauſtris, verum ſolis Scythicis, quia in his habitarunt. Lucianus in Toxari. Χρυσᾶς γε φιάλας ἐλέγετο ἔχειν δέκα, καὶ ἁμάξας τετρακλίνους ὀγδοήκοντα. Vertit Eraſmus: *Aureas phialas ſe dicebat habere decem, præterea currus quaternis ſedilibus octoginta.* Verum κλίνην ſedile ſignificare alibi non obſervatum eſt, & occurrit ἑξάκλινος, τρίκλινος, ac id genus, ſemper in intuitu ad lectos. Quare ἅμαξα τετράκλινος tale plauſtrum potius, in quo lecti quatuor. Quale apud Scythas hominum ditiorum fuiſſe videtur, credo quod eſſet latius & ſpacioſius, & plures ſimul caperet. Quanquam fatear, ambigere nonnihil me de lectione iſta, optareque, ut de ea codices vetuſti conſulantur. Porro plauſtra communiſſime adjunctos habuere boves, fuitq; iſta vetuſtiſſima conſvetudo, Moſi quoq; memorata Numer. VII. Epigramma vetus in deſcriptione amnis congelati:

Plauſtra boves ducunt, qua remis acta carina eſt.

Virgilius lib. II. Geor.

-- *Nec ullo ex æquore cernes*
Plura domum tardis decedere plauſtra juvencis.

Aliquando tamen mulos etiam in plauſtris habuere. Inde namq; Cato de R.R. c. 62. *Quot juga boum, mulorum, aſinorum habebis, totidem ploſtra eſſe oportet.* Et Homerus ſic loquentem facit Neſtorem Iliad. Η.

Αὐτοὶ δ' ἀγρόμενοι κυκλήσομεν ἐνθάδε νεκροὺς
Βουσὶ καὶ ἡμιόνοισιν --

Ipſi vero congregati advehamus huc cadavera bobus & mulis. Ubi optime interpres vetus: κυκλήσομεν, ἐφ' ἁμαξῶν οἴσομεν. κύκλα γὰρ οἱ τροχοί.

 Docet,

Docet, hoc *advchi* de plaustris intelligendum esse, quod confirmat versus, qui post sequitur:

> Δάκρυα θερμὰ χέοντες ἁμαξάων ἐπάειραν.

Lachrymas calidas fundentes plaustris imposuerunt. Habuerunt igitur in plaustris genus utrumq;, mulos inquam æque, ac boves, etiam Homero teste. Hinc fortassis Plutarchus in de Consolatione ad Apollonium, ubi narrat historiam de Cleobi & Bitone: Τῶν ἑλκόντων τὴν ἀπήνην ἡμιόνων ὑστερησάντων, καὶ τῆς ὥρας ἐπειγούσης, τούτους ὑποδύντας ὑπὸ τὴν ἀπήνην, ἀγαγεῖν εἰς τὸ ἱερὸν τὴν μητέρα. Currui, quo vecta est ipsorum mater, malas tribuit, cum omnium consensu fuerit plaustrum. Hyginus fab. 254. *Gleops & Bitias pro bobus sub jugo se junxerunt, & ad fanum sacra, & matrem Cidippen in plaustro duxerunt.* Et sic alij. Ipse Herodotus, unde cæteri hauserunt lib. I. Οἱ δέ σφι βόες ἐκ τοῦ ἀγροῦ οὐ παρεγίνοντο ἐν ὥρῃ. ἐκκληιζόμενοι δὲ τῇ ὥρῃ οἱ νεηνίαι, ὑποδύντες αὐτοὶ ὑπὸ τὴν ζεύγλην εἷλκον τὴν ἅμαξαν. *Boves vero non præsto erant ex agro ad horem, tunc juvenes exclusi tempore jugum ipsi subeuntes plaustrum pertraxerunt.* Plaustrum omnes faciunt & ἅμαξαν; Plutarchus nominat ἀπήνην, quia mulas ei tribuit. Sic Lucianus in Charonte, agens de eadem re; ἐπεὶ τὴν μητέρα ὑποδύντες, εἵλκυσαν ἐπὶ τῆς ἀπήνης. Apenen nominat, seu vehiculum mulare, quod revera fuit plaustrum. Ideo & bobus tractum Herodotus & Hyginus tradidere. Pausanias in Corinthiacis: Πλησίον δέ εἰσιν ἐπειργασμένοι λίθῳ Κλέοβις καὶ Βίτων, αὐτοί τε ἕλκοντες τὴν ἅμαξαν. *Prope sunt in lapide sculpti Cleobis & Biton, qui trahunt ipsi plaustrum.* Plaustrum nominat, ut reliqui. Plutarchus atq; Lucianus appellarunt ἀπήνην, vel quod in plaustro interdum essent muli, vel quod pro plaustro interdum usurparetur ἀπήνη, apud Græcos, sicut apud Latinos *carpentum.* Ita colligas ex Smyrnæo, qui propterea & boves jungit ad ἀπήνην. Verba extant lib. VI.

> Ὡς δ᾽ ὅθ᾽ ὑπὸ ζεύγλῃσι βόες μέγα κεκμηῶτες
> Δουρατέην ἐρύσωσι πρόσω μεμαῶτες ἀπήνην.

Vt cum boves jugo subditi valdeq; laborantes ligneum porro nitendo plaustrum trahunt. Sic exponunt viri doctissimi, quoniam aperte ibi sermo est de plaustro. Præter mulas vero ac boves leguntur & asini in plaustris. Liquet ex superiore loco Catonis, in quo, *quot*

juga

juga asinorum quis habuerit, *tot plostra* dicit etiam requiri. Sed & cap.11. ejusdem operis hac de caussa nominat *plostrarios*. Nam post cætera requiri ait ad vineam *asinos plostrarios duos*. Numerus jumentorum istiusmodi solennis binarius fuit. Ita legitur jam olim 1.Sam.6.7. *Facite plaustrum novum unum, & duas vaccas fœtas, quibus non est impositum jugum, jungite in plaustro.* Possuntq; addi, quæ habentur Numer. VII, 3. & seq. Ex eadem caussa Scythis sunt ὀκτάποδες, id est octo pedum homines qui plaustrum possident, ac iccirco in honore habentur, ut est apud Lucianum in Dial. Scytha. Τοῦτο δὲ ἐστὶ, ait explicans eam vocem, οἱ ἐκ δύο βοῶν δεσπότην εἶναι καὶ ἁμάξης μιᾶς. *Significat hoc esse aliquem dominum duorum boum atque plaustri.* Sed & monumenta vetera conveniunt, plaustraq; in superioribus adducta nobis. Habuerunt tamen quatuor, imo sex interdum Scythæ. Quod jure credimus Hippocrati, qui sic habet loco alibi laudato: Τὰς δὲ ἁμάξας ἕλκουσι ζεύγεα τὰς μὲν δύο, τὰς δὲ τρία βοῶν. *Plaustra trahunt alia quidem duo, alia vero tria boum paria.* Ubi annotandum, quod duo & tria nominet ζεύγεα, hoc est juga. Ostendit hoc enim, singula paria fuisse jugata, id est sua habuisse juga. Unde sequitur, adjuncta fuisse non æquali fronte, sed alia post alia, primo unum jugum boum, ante hoc aliud, & ante hoc rursum aliud, sicut hodie cum equis nostris est receptum. Sed hoc proprium & peculiare fuit Scytharum. Vulgo plaustra duo tantum boves trahebant. Nec in mulis asinisve credo aliter rem habuisse. Cato sane supra: *Quot juga boum, mulorum, asinorum habebis, totidem plostra esse oportet.* Erant ergo singula ut boum, ita mulorum asinorumque juga, ad plostra singula. Jugum autem per est, & de duobus usurpatus, quod est notum, & colligitur à ζυγὸς, unde Latini formarunt. Etymologus: Ζυγὸς παρὰ τὸ δύο ἄγειν, δυαγὸς, καὶ ἐν συγκοπῇ, δυγὸς καὶ ζυγὸς. Ait, Zygon sic esse dictum, quia duo sunt in eo. Jugum ergo notat duos. Quod proinde mulos quoq; ad plaustra habuere. Ac sic docent veteres picturæ seu imagines columnæ Trajani. Plaustra exhibent cum mulis duobus. Usus communissimus plaustrorum fuit, ut perferrentur iis onera. Isidorus: *Plaustrum vehiculum duarum rotarum, quibus onera deferuntur.* Pollux

lib. X. c. 12. hoc genus nominavit ὀχήματα σκευαφόρα. Fiebat hoc autem vel in pace, vel in bello. Atq; pacis quidem tempore vel in agris hoc fiebat, vel in urbe. In agris uſus plauſtrorum fuit frequentiſſimus. Iccirco inter inſtrumenta ruſtica ubique memorantur. Pollux lib. X. c. 29. Τῶν ἐν ἀγρῷ σκευῶν τὰ ἀναγκαῖα, ἄροτρα, ἀρότρου μέρη καὶ ἅμαξα. *Agreſtium inſtrumentorum neceſſaria ſunt, aratra, & aratri partes & plauſtra.* Ita Cato in oleto inſtructo requirit *ploſtra majoratria* c. 10. de R. R. In vinea inſtructa *ploſtra duo* c. 11. ejusdem libri. Et quoniam inter inſtrumenta ruſtica, iccirco Varro lib. I. R. R. c. 13 *Faciendum etiam plauſtris, ac cætero inſtrumento omni, quibus cœlum pluvium inimicum, in cohorte ut ſatis magna ſint tecta.* Manifeſte numerat inter inſtrumentum agrorum. Curtius propterea *vehiculum* vocavit *vulgatum uſu.* Sic enim ait lib. III. c. 1. *Vehiculum, quo Gordium Midæ patrem vectum eſſe conſtabat, adſpexit, cultu haud ſane à vilioribus vulgatisq; uſu abhorrens.* Corrigunt, *vulgatiq; uſus,* quod non placet, quoniam illud *que* conjungit elegantius *vilioribus* & *vulgatis,* quam *vilioribus* & *vulgati.* Præterea id quod habent libri magis oſtendit uſus frequentiam, indeq; notitiam vehiculi vulgarem, quam ſi altero modo legamus. Cæterum fuiſſe plauſtrum id vehiculum cum alia oſtendunt, tum diſertim teſtatur Juſtinus lib. XI. c. 7. *Quærentibus de perſona regis, jubentur eum regem obſervare quem reverſi primum in templum Iovis euntem plauſtro reperiſſent. Obviam illis Gordius fuit, ſtatimq; eum regem conſalutant. Ille plauſtrum, quo vehenti regnum delatum erat, in templo Iovis poſitum, majeſtati regiæ conſecravit.* Et paucis interjectis: *Alexander capta urbe cum in templum Iovis veniſſet jugum plauſtri requiſivit.* Semper plauſtrum vocat. Quomodo & Arrianus ἅμαξαν. Verba ejus lib. II. de eadem re: Καὶ γενέσθαι αὐτοῖς χρησμὸν, ὅτι ἅμαξα ἄξει αὐτοῖς βασιλέα. Perperam Vulcanius: *Eos oraculo monitas fuiſſe, currum iis regem allaturum eſſe.* Ἅμαξα non *currus* eſt, ſed *plauſtrum. Currum* ἅρμα nominarunt. Atq; ita Arrianus in ſequentibus: Semper vocat ἅμαξαν, quod Vulcanius ſemper *currum* reddidit. Parũ commodè, niſi *currum* de vehiculo quocunq;, ac ſic plauſtro etiam accipiamus. Quomodo & Cicero Tuſcu-

Tuſculana I. ubi Cleobis hiſtoriam commemorat, vocavit currum quod eſt plauſtrum aliis. *Cum*, inquit, *illam ad ſolenne & ſtatum ſacrificium curru vehi jus eſſet, juvenes ij ad jugum acceſſerunt. Ita ſacerdos advecta in fanum, cum currus eſſet ductus à filiis.* Nam ἅμαξα eſt etiam Plutarcho vita Alexandri: τὴν θρυλλουμένην ἅμαξαν εἶδεν (Ἀλέξανδρος) φλοιῷ κρανείας ἐνδεδεμένην. Porro plauſtri uſus magnus, forſitan & primus eſt in agris ad vehenda frumenta. Unde illud Virgilij II. Georg. --- *Non ullo ex æquore cernas*

Plura domum tardis decedere plauſtra juvencis.

Ubi *æquor* ager eſt frumentis aut ſegete abundans. Pari cauſſa ſunt, qvi Græcè dictam putant ἅμαξαν. Euſtathius Iliad. M. ubi ait, qvosdam ἅμαξαν vocare, διότι καὶ ἀπὸ τοῦ ἄμητον ἄγειν ἐτυμολογεῖται κατά τινας, *quoniam à quibusdam derivatur ab eo, quod meſſem vehat*, qvæ Græcis ἄμητος. Deinde ſtercus eis vehere ſolebant. Dixi ſupra, ubi de Arcadibus duobus egi, & carpentum dici à Palladio oſtendi. Et hæc cauſa, qvare *ſordidum* vocarit plauſtrum lib. I. Valerius Maximus, c. 1. ubi de L. Furio, Veſtales in arcem vehente: *Quare agreſte illud & ſordidum plauſtrum tempeſtivè capax cujuslibet fulgentiſſimi triumphalis currus vel æquavit gloriam, vel anteceſſit.* Serviebat qvoqve aliis negotiis ruri, qvod eſt notum. Iisdem plauſtris deportabant ex agris in urbem res venales venditasqve. Hujus generis memorantur vina. Hyginus de Icario & Erigone, fab. 130. *Liber Pater ad Icarium & Erigonem in hoſpitium liberale devenit, iis utrem plenum vini muneri dedit, juſſitque, ut in reliquas terras propagarent. Icarius plauſtro onerato cum Erigone filia & cane Mera in terram Atticam ad paſtores devenit.* Habes hic plauſtrum utre vini oneratum. Adhibebant & culeos. Unde *cullei vini Falerni* apud Jabolenum l. 17. ff. de Annuis Legatis. Ulpianus jungit utrumq; l. 3. ff. de tritico leg. *Vino legato, utres non debebuntur, nec culleos deberi dico.* His ergo culleis qvoq; onuſta habebant plauſtra, ſicut liqvet ex imagine ſuperius ex monumento veteri, qvod Romæ cernitur, propoſita. Ibi namq; plauſtrum eſt cum tali culleo. Et docet Plinius lib. VII. c. 20. ubi ait: *A. Iulius Valens meruit in Prætorio divi Auguſti, Centurio, vehicula culleis onuſta, donec exinanirentur, ſuſtinere ſolitus.* Loqvitur

tur de plaustris, qvæ hic generali voce nominat vehicula, vel qvia vehicula ex genere plaustrorum fuere. Hæc sustinuisse ait Valentem, onusta culleis, id est, sublata manibus in altum, donec exinanirentur illi culei vino pleni, vel oleo, (nam & oleum iis vehebant) qvod esset venditum Romæ. Romæ namq; versabatur in Prætorio. Ibi ergo culei exinaniri debebant. Fiebat hoc autem vino vel oleo ex agris Romam devecto plaustris, & vendito. De oleo culeis includi solito cognoscimus ex Festo, qvando voce *culiola* sic ait: *Culiola cortices nucum viridium, dicta à similitudine culeorum, quibus vinum sive oleum continetur.* Plaustris etiam vehebant lapides. Docet Varro, qvando plaustrum ait dictum, *quod perlucent lapides, asseres, tigna.* Sicut vidimus jam in superioribus. Itaq; de plaustro est intelligendum illud Juvenalis Sat. III.

Nam si procubuit, qui saxa Ligustica portat
Axis, & eversum fudit super agmina montem,
Quid superest de corporibus? -- --

Et bene hic Lubinus: *Axis, id est plaustrum ipsum, pars pro toto.* Ostendit autem Juvenalis, vectos hos lapides sæpe cum periculo prætereuntium, qvoniam, everso vehiculo delapsi, obvios protere-bant. Et hæc caussa legis ab Adriano latæ, ne deinceps per urbem plaustra ejuscemodi ducerentur. Spartianus in Adriano, cap. 22. *Vehicula cum ingentibus sarcinis urbem ingredi prohibuit.* Nempe ingens Romæ fuit multitudo hominum; Ergo pressi turba periculum hoc evitare neqvibant. Vocat autem *ingentes sarcinas*, onera ista magni ponderis, ut saxa, qvæ ob molem magnitudinemq; Juvenalis appellavit *montes*. Pari modo ferebantur lapideæ columnæ. Docet apud Fabium Triarius lib. V. Inst. cap. 13. ubi *Scauri columnas per urbem plaustris vectas esse dixit.* Pertinent huc *asseres tignaque*, supra nominata Varroni, integræq; arbores. Nam & has per urbem vehere consveverant, qvod testatur Juvenalis idem dicto loco, ubi ait: -- -- -- -- -- *Atque altera pinum*
Plaustra vehunt, nutant altæ, populoque minantur.

Et fuit solennis plaustrorum usus ad portandas arbores cæsas, qvod ex Virgilio cognoscimus, qvando ait lib. XI.

Ferro

> -- -- *Ferro sonat alta bipenni*
> *Fraxinus: Evertunt actas ad sydera pinus.*
> *Robora nec cuneis, & olentem scindere cedrum,*
> *Nec plaustris cessant vectare gementibus ornos.*

Ubi Servius *gementia* intelligit *sub pondere.* Nempe, si gravata sunt, sonum edunt, qvi est instar gemitus. *Stridentia* ob hanc causam dixit III. Georg. Plaustra ipsa verò *gravia,* eodem libro:

> *Non illas gravibus quisquam juga ducere plaustris.*

Philargir. *Gravibus aut epitheton est plaustrorum, aut gravibus, onustis dixit.* Dubitat, sed revera loqvitur de onustis. Ad hæc enim ducenda nisu majore opus, qvi fœtis eqvabus potest esse damnosus. Sunt autem *onusta plaustra,* oneribus sarcinisq; completa. Ita Plinius loco supra laudato dixit *vehicula culeis onusta.* Capitolinus in Maximino cap. 6. *rhedam onustam.* Contraria his sunt *inania.* Sic enim appellat Varro, qvibus nihil oneris incumbit. Verba extant lib. I. R. R. cap. 20. *Instituendum, ut inania primum ducant plaustra, & si possis, per vicum aut oppidum.* Columella nominavit *vacua* lib. VI. cap. 2. ubi de eadem re: *Post ejusmodi experimenta vacuo plostro subjungendi.* Porro & in bellis usus plaustrorum fuit: Iis namq; sarcinas vehebant. Inde habes apud Pollucem lib. I. cap. 10. χρεία δ' εἰς τοὺς πολέμους ἐπισκευαζομένων βοῶν ὑφ' ἁμάξαις. *Ad bellum opus est bobus ad currus.* Et declarat pluribus Mauritius noster lib. XII. Tact. cap. 18. Vehebant autem iis Græci qvidem cum alia, tum ipsa graviora sua arma, saltem posterioribus temporibus. Mauritius dicto loco: Ἐὰν οἱ ἐχθροὶ πλησίον ὦσι, τὰ ὅπλα αὐτῶν βαστάζοντας τοὺς ὁπλίτας περιπατεῖν, καὶ μὴ εἰς τὰς ἁμάξας ταύτας καταλιμπάνειν, ἵνα ὦσιν ἕτοιμοι πρὸς τὴν μάχην. *Si appropinquent hostes, graviter armati debent incedere, gestantes arma sua, nec ea relinquere in vehiculis, quo sint parati ad prælium.* Dicit manifestè, tum non relinqvere in vehiculis debere, qvia nempe alias relinqvebant. Neq; scio satis, annon aliqvando Romanorum qvoq; illa consvetudo fuerit. Lego sanè apud Tacitum vehicula onerata armis lib. I. Hist. cap. 80. *Septimam decimam cohortem è colonia Hostiensi in urbem acciri Otho jusserat, armandæ ejus cura Vario Crispino, Tribuno è prætorianis, data. Is quo magis vacuus, quietis castris*

jussa

jussa exsequeretur, vehicula cohortis incipiente nocte onerari aperto armamentario jubet. Armis onerata hæc vehicula ex eo patet, qvoniam ad oneranda ea eſt apertum armamentarium. Porro, armamentarium in caſtris fuit. Ibi arma clauſa, ſi ab hoſte nullum periculum: Inde prompta, cum neceſſitas reqvireret. Idem Tacitus dicti libri cap. 38. *Aperiri deinde armamentarium juſſit; Rapta ſtatim arma, ſine more & ordine militiæ.* Armis igitur onerata vehicula, &c, qvod diſcas ex hoc loco, ad hos ſimilesqve uſus habita in cohortibus, unde *cohortis vehicula* nuncupantur. Hæc vehicula partem maximam conſtituebant ſarcinarum militarium & impedimentorum. Unde apud Curtium *arma ferri* dicuntur *in ſarcinis.* Verba lib. V. cap. 11. *Patron autem, Græcorum Dux, præcepit ſuis, ut arma, quæ in ſarcinis antea ferebantur, induerent.* Ex qvo loco ſimul diſcimus, Græcorum qvoq; veterum hanc conſvetudinem fuiſſe. Præter arma verò communia reperio præſertim baliſtas in eis. Mauritius noſter iterum: Τὰς δὲ βαλιστροφόρους (ſic edi debuit) ἁμάξας δι' ὅλου μὲν καταμερίζειν τοῦ διαστήματος. *Debent plauſtra baliſtas portantia per intervallum totum dividi.* Meminit & Orbicius: Ὑπάρξει δὲ τῆς τάξεως τὸ ῥαδίως φονεύειν τοὺς πολεμίους, εἰ ἐπὶ ἁμαξῶν βαλίστρας ἔχοιεν ἐκ τῶν τεσσάρων πλευρῶν. Nos ſic reddidimus: *Conducet autem huic diſpoſitioni, ad facilius occidendum hoſtes, ſi ſuper vehicula balliſtas habeant ex quatuor lateribus conſtitutas.* Rigaltius reddidit *baliſtas ex quatuor lateribus ferientes,* qvod parum convenire dixi jam in meis Notis. Eqvidem invenio & baliſtam, *omni latere in hoſtem ſagittas impellentem,* apud Auctorem veterem de Rebus Bellicis, titulo *Baliſtæ quadrirotis* inſignitam. Verum ea huc non facit, neq; propriè loqvendo eſt βαλίστρα ἐπὶ ἁμάξης, cum ibi non ſit plauſtrum, vehens ipſam, ſed *ſubjecta* ſolum *rotarum quatuor facilitate* promoveatur, uti loqvitur is ipſe, qvi deſcribit. Alias & ſarcinas reliqvas in vehiculis habebant. Qvanqvam, qvi ſeveriores apud Romanos eſſent Duces, id prohiberent. Qvod & apud Græcos factum, memoratq; de Philippo Macedonum Frontinus lib. IV. cap. 1. *cum primum exercitum conſtitueret, vehiculorum uſum omnibus interdixiſſe.* Unde tamen colligas, ante Philippum habuiſſe. Qvemadmodum & apud Romanos

non

non ignotum omnino uſum eorum, ex columnæ Trajani imaginibus cognoſcimus fuiſſe. Quanquam hæc vehicula magis ad pedites, quam equites pertinuiſſe videantur. Leo certe ipſis tribuit c. 10. ubi ait: Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τοῦ τούλδου, εἴτε ἐν ἀμάξαις μετὰ πεζικοῦ στρατοῦ, εἴτε ἐν σαγμαρίοις μετὰ καβαλλαρίων. *Hæc quidem de impedimentis, ſive ſint in plauſtris cum exercitu pedeſtri, ſive in ſagmariis cum equitibus.* Plauſtra ſeorſum peditibus attribuit. Fuit alius etiam plauſtrorum uſus in bello ad vehendas naves, quibus ſuperari debent flumina, de quo Vegetius lib. III. c. 7. *Commodius repertum eſt, ut monoxylos, hoc eſt, paulo latiores ſcaphulas ex ſingulis trabibus excavatas pro genere ligni & ſubtilitate leviſſima carpentis ſecum portet exercitus, tabulatis pariter & clavis ferreis præparatis.* Meminit & Ammianus lib. XIV. *Subjectis ignibus exuri juſſerat naves, præter minores duodecim, quas profuturas pangendis pontibus, diſpoſuit vehi carpentis.* Uterq; vehiculis oſtendit vectas, quæ *carpenta* vocant, ſed intelligunt *plauſtra*. Ita namq; conſveverunt, uti alias oſtendi. Curtius lib. VIII. c. 10. *Illi, quia plura flumina ſuperanda erant, ſic junxere naves, ut ſolutæ plauſtris vehi poſſent.* Ac hic quidem primus propriusq; plauſtrorum fuit uſus. Solebant tamen interdum non onera modo imponere ipſis, ſed & ad transvectionem hominum uſurpare, ruſtici præſertim & agreſtes. Teſtatur de L. Furio Albino Valerius Maximus, uti jam ſupra vidimus. Sic enim ait lib. I. c. 1. *Veſtales deſcendere incipientes L. Albinus plauſtro conjugem & liberos vehens aſpexit.* Pari modo Gordius plauſtro vectus, teſte Juſtino lib. XI. c. 7. *Iubentur eum regem obſervare, quem reverſi primum in templum Iovis euntem plauſtro reperiſſent. Obvius illis Gordius fuit, ſtatimq; eum regem conſalutant. Ille plauſtrum, quo vehenti regnum delatum fuerat, in templo Iovis poſitum majeſtati regiæ conſecravit.* quibus verbis obſervamus, idem eſſe *vehere plauſtro*, & *ire plauſtro*, porro *vehere plauſtro* paſſivam ſignificationem habere, notareq; illum, qui plauſtro inſidens, huc illucq; portatur, quomodo *adoleſcentiam quadrigis vehentem* Cicero de Cl. Orat. & de Nat. Deor. *Tritonem natantibus invehentem belluis* uſurpavit, quod jam Berneggerus indicavit. Idem igitur & *ire plauſtro*, pro quo *ire bobus*

 junctis

junctis legimus apud Servium ad Virgilij Georg. III. v. 533. *Quum mos esset sacerdotem Argivam junctis bobus ire ad templa &c.* Nam per *boves junctos* plaustrum intelligit, sicut Virgilius per *equos junctos* currum lib. XII. Æn.

-- *Prima in prælia junctos*
Conscendebat equos --

Pro plaustro etiam *mulos junctos* usurpavit Columella lib. II. c. 22. *Arbores serendi caussa, collo, vel mulo clitellario afferre, sed juncto advehere non permittitur.* Male *junctum mulum* explicant de eo, *qui jugo adsvevit*, nec enim de sveto, vel non sveto agitur, sed de eo qui cum alio junctus est ad plaustrum. Ideo dicitur *advehere*, opponiturq; *clitellario*, qui non tam advehit quam *affert*. Juncti ergo muli sive boves plaustra denotant, & ire bobus junctis, sive plaustro, eo vehi. Quomodo ivisse Gordius adhuc rusticus memoratur. Quanquam non Gordium modo, sed & uxorem ejus, Midamque filium eo vectum scribat Arrianus, neq; Gordium factum regem, verum Midam. Verba ejus lib. II. Ἔτι δὲ περὶ αὐτῶν τούτων βουλευομένοις, ἐλθεῖν τὸν Μίδαν ὁμοῦ τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ, καὶ ἐπιστῆναι τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτῇ ἁμάξῃ. *His adhuc de rebus inter se consultantibus supervenisse Midam una cum patre ac matre, cumq; plaustro substitisse apud congregatos.* Sic expono ista. Vulcanius: *ipsumq; currui insidentem concilium Talmissensium adiisse.* Quasi non & cæteri insederint. Sed nec id concilium adivit, verum ibi substitit, forsitan ut se cum suis, jumentisq; reficeret. Hoc enim vult τὸ ἐπιστῆναι. Quicquid vero sit de Mida, istoc constat, Gordium cum pluribus plaustro esse vectum. Neq; tamen agrestes soli genere hoc utebantur, sed & alij. Apud Argivos sacerdos. Junonis non alio incedere vehiculo, cum sacra essent procuranda, fas habebat. Herodotus lib. I. Ἐούσης ὁρτῆς τῇ Ἥρῃ τοῖσι Ἀργείοισι, ἔδεε πάντως τὴν μητέρα αὐτῶν ζεύγεϊ κομισθῆναι ἐς τὸ ἱρόν. *Cum dies festus Iunonis apud Argivos esset, oportebat omnino matrem horum* (Cleobis & Bitonis) *ad templum ferri bobus junctis.* Ita explicat hunc locum Valla, nec inepte, licet nil de bobus in his verbis, & id solum dicatur, vehiculo eam debuisse uti. Nam sequitur, unde hoc constat: ἐπὶ τῆς ἁμάξης δέ σφι ὀχέετο ἡ μήτηρ. *Mater namq; plaustro vehe-*

heba-

hebatur. Similis consvetudo mulierum Atticarum ad Eleusina sacra proficiscentium. Scholiastes Aristophanis: Αἱ τῶν Ἀθηναίων γυναῖκες ἐπὶ ἁμαξῶν ὀχούμεναι εἰς τὰ μεγάλα Ἐλευσίνια ἀπήρχοντο. *Atheniensium mulieres plaustris vectæ ad magna Eleusinia proficiscebantur*. Solebant & in Bacchi sacris Poetæ vehi plaustris, multaque ex ijs ad risum composita carmina & dicteria jactare. Suidas in ἐξ ἁμάξης. Ἡ λεγομένη ἑορτὴ παρ᾽ Ἀθηναίοις Λήναια, ἐν ᾗ ἠγωνίζοντο οἱ ποιηταὶ συγγράφοντες τινὰ ᾄσματα τοῦ γελασθῆναι χάριν. Ὅπερ Δημοσθένης ἐξ ἁμάξης εἶπεν. Ἐφ᾽ ἁμαξῶν γὰρ οἱ ᾄδοντες καθήμενοι ἔλεγόν τε καὶ ᾖδον τὸ ποιήματα. *Festum erat Athenis, Lenæa nomine, in quo Poetæ certabant inter se conscriptis carminibus quibusdam risus commovendi gratia. Qualia Demosthenes ex plaustro vocat; plaustris namq; insidentes ea pronunciare ac canere poemata solebant.* Puto autem, plaustris ubi voluisse, imitatione quadam agrestium, ut quæ dicerent, sicut crasse rusticeq;, ita libere ac simpliciter dici viderentur. Hoc enim ingenium agrestium, præcipue cum sunt onerati poculis. Atq; huc videtur pertinere, quod & alias in viis publicis dicteria & convicia ex plaustris jactitarent. Qua de re videri potest Scholiastes vetus Aristophanis in Nubibus ad vocem τρυγοδαίμονες, qui simul hinc natum censet proverbium, ἐξ ἁμάξης λαλεῖ, *è plaustro loqueris*, quod de iis usurpatur, qui sine pudore conviciis incessant alios. Sed de his non est hic agendi locus: & fecerunt jam, qui proverbia compilarunt. Nos quoq; alibi de his jam egimus.

Cap. XX.
De vehiculo & arcera.

Vehiculum quid, speciali notione. Varro explicatur. Veha & vehes differunt. Vehes de certa mensura. Vehes vini, roboris. Columella explicatur. Vehela. Siccum plaustrum, vox nihili. Capitolinus emendatur & exponitur. Iac. Gothofredus notatur. Velatura, quid? vehatio. Sirpea ex junco. In Varrone conjectura. Strata sirpea. Sternere vehiculum. Ovidius corrigitur & explicatur. Sirpiculum. Scaliger notatur. Varro emendatur. Arcera. Scaliger denuo revellitur. Arcirma. Festi lectio vetus defenditur. Vehiculum ad fabas, sirpea ad stercus, arcera ad homines.

CUm hucusq; generatim actum sit de plaustro; quasdam ejus species commemorabimus. Ex his primo est *Vehiculum*. Equidem vehiculum plerumq; usurpari de quocunq; genere consvevit. Inde habes *vehicula thensarum* apud Ciceronem in Verrina VII. & in Orat. pro Milone positum pro rheda legas. *Vehiculum & judiciale carpentum est* apud Vopiscum in Aureliano. Pari modo usurparunt *vehiculum rhedam*, unde *rhedarius vehicularius fabricator* apud Capitolinum in Maximo & Balbino. Tacitus XI. Annal. c.32. habet *vehiculum, quo purgamenta hortorum eripiuntur*. Atq; sic invenias de alijs. Tamen observamus vehiculum etiam speciali notione usurpatum, docetq; manifestè Varro lib.IV. de L.L. ubi primo ait, locuturum se *de his, quæ jumenta ducunt*, deinde subdit tragulam, post sirpeam, tum venit ad vehiculum, & ait, *vehiculum, in quo faba aliudve quid vehitur, quod ex viminibus vieretur*. Ostendit ergo, vehiculum nec tragulam esse, nec sirpeam, ac ne arceram quidem, sive plaustrum, à quibus omnibus ibi distinguit, sed esse sui ac peculiaris generis. Est autem hoc vehiculum à *veha*. Varro supra indicato loco: *Brevis veha, vehiculum est*. Porro *veham* Osci appellabant *vejam*, erat autem *veja, plaustrum*. Festus: *Veja apud Oscos dicebatur plaustrum*. Jam si veja sive veha, plaustrum, vehiculum id erit, quod *plostellum* veteres dixere, hoc est plaustrum parvum. Ita namq; habes *plostellum Pœnicum* apud dictum Varronem lib. I. de R. R. cap. 52. Quam ob caussam dixi quoque, vehiculum de genere plaustrorum esse. At vero diversum facit à plaustro ipse ille Varro. Nempe Varro propriissima significatione plaustrum accipit de illo solo genere, quod ex omni parte palam est, & conspicienda facit, quæ in eo vehuntur. Atq; hujus generis vehiculum non fuit, sed contextum ex viminibus. Unde quoque Varro dixit ita nuncupatum. *Vehiculum*, ait, *quod ex viminibus vieretur*. Ita namque ibi lego, non ut habent editi, *quo ex viminibus uterentur*. Quanquam & ex ista lectione constet, ex viminibus texi consvevisse. Plaustrum fuit nudum, huic si ex viminibus imponebatur vas contextum, tum non *plaustrum*, sed *vehiculum* appellabatur. Quod si vas illud esset majus, & ve-

& vehiculum longius, dicebatur *veha*, ut jam vidimus. A *veha*, nominata *vehes*, id est mensura, quantam capit veha, quod non observarunt magistri, qui simpliciter à *vehendo* deduxerunt. Atqui vehes non id tantum denotat, quod vehitur, sed quod vehitur certo genere, tantum ponderis aut mensuræ capaci. Quomodo vehes stercoris est octoginta modiorum. Columella R. R. lib. XI. c. 2. *Vehes stercoris habet modios octoginta.* Idem observarunt & in lignis vel materia. Sic robur dedolata pedum viginti, pinus viginti quinque, ulmus & fraxinus triginta vehem dicebantur constituere. Idem auctor paulo ante: *Materias si roborea est, ab uno fabro dolari ad unguem per quadrata debet pedum XX. hæc erit vehis una. Pinus autem V. & XX. pedum æque ab uno expeditur, quæ & ipsa vehis dicitur. Nec minus ulmus & fraxinus pedum XXX. cupressus autem pedum* XL. *tum etiam sexagenum pedum abies atq; populus singulis operis ad unguem quadrantur, atq; omnes hæ mensuræ similiter vehes appellantur.* Ubi nota, aliter definiri vehem pini, aliter roboris ac generis alterius, quod existimo propterea factum, quia non est pondus omnibus æquale, ac sic longior cupressus, quam vel fraxinus, vel ulmus, vel pinus veha gestari deferriq; potuit. Et hæc quidē vehes multū differens à veha, cum hæc instrumentū sit, illa instrumenti mensura. Ex *vehe* nihil; at ex *veha, vehiculū*, pro quo credo & *vehelam* usurpasse. Julius Capitolinus in Maximinis, cap. 13. *Sine delicto Consulares viros & Duces multos cum interimeret, alios siccis vehelis exhiberet, alios in custodia detineret, nihil denique prætermitteret, quod ad crudelitatem videretur operari, contra eum defectionem pararunt.* Ita legit locum hunc Salmasius, cum vulgati habeant *Scythicis vehiculis*, atq; addit: *Optimus liber vehelis hoc loco legit, pro vehiculis. Sic autem à veho, vehela, ut custodela à custodio, loquela à loquor, sequela à sequor. Vehelas igitur hic plaustra interpretor, quibus temerè impositos reos exhiberi sibi jubebat Maximinus. Siccas autem vehelas pro nudis dixit, & nullo vestimento instratis vel solis sine ullo comitatu servitiorum.* Hæc Salmasius. Ubi tamen æqvè bene, uti arbitror, à *veha* derivare possumus *vehelam*, ac à *veho*, cum eodem modo à *custodia* sit *custodela*, à *Svada, svadela*, à *canna, cannela*. Sed & qvod de plaustris

ſeu *vehelis ſiccis* differit, ignoro, an aſſenſum mereatur. *Siccum* ſanè poſitum pro *nudo* an occurrat alibi, haud ſcio. Et videtur ipſa rei ratio repugnare. *Siccum* namq; τὸ ξηρὸν, ut reddunt Gloſſæ. Nonius cap. 4. exponit *aridum & ſine humore*, item *ſobrium* aut *firmum*, qvorum neutrum qvadrat ad præſentia. Nec enim, qvod humore deſtitutum, deſtitutum etiam conſortio: Neqve inter conſortium & humorem aliqva ſimilitudo eſt. Qvare mihi qvidem pro *ſiccis*, qvod occurrit in antiqvis, etiam Palatinis, legendum *citis* videtur. Scilicet τῷ *citis* primum ex præcedenti voce *alios*, adhæſit *S*, ita dein factum *Scitis*; Qvod cum ineptus librarius ſcriptum per compendium putaret, explendo, qvod nempe deerat, confecit *Sciticis* & *Scythicis*. Alius ex *ſcitis* fecit per ineptam transpoſitionem *ſictis*, cumq; *c* & *t* in Manuſcr. litteræ ſint affines, alius putavit eſſe *ſiccis*. Eſt autem *cita vehela* optimè dicta pro celeri, feſtina, optimèq; apponitur ſeqventi, *in cuſtodia detinuit*. Hoc enim vult, alios longo tempore continuiſſe in vinculis, ac ne cognoſcere qvidem cauſſam eorum, vel audire ipſos voluiſſe. Alios contra ad ſe deferri vehiculis, qvanta poſſet feſtinatione, præcepiſſe. Hoc modo *currus citos* uſurpavit Seneca in Hippoliti Act. IV. v. 1074.

-- -- -- -- *Haud aliter citos*
Currus gubernat. -- -- --

Et apud Catullum Epigr. 52. inveniuntur *citæ bigæ*.

Non Rhœſi niveæ citæque bigæ.

Qvicqvid autem ſit de lectione, illud pæne conſtat *vehelam* eſſe apud Capitolinum, qvod apud alios *vehiculum*. Ut proin confundere vir celeberrimus cum vehatione, vehatura, velatura non debuerit. Sic autem ait in Notis ad l. 3. lib. XIV. Cod. Theodoſ. t. 6. *Vehatio eſt vectura, quæ fit vehibus, ſeu vehatura, ut etiam vocatur apud Feſtum, vel, ut nonnulli malunt, velatura. Denique vehela, quam vocem reſtituit Salmaſius Capitolino in Maximinis.* Malè cenſet idem eſſe *vehelam*, & *velaturam*. *Vehela* namq; vehiculum eſt, vel, ut doctè ait Salmaſius, plauſtrum. At verò *velatura* vehendi negotium, qvod vehelis perficitur. Alio nomine *vecturam* explicat, & rectè. Qvod verò vecturam ſcribit *vehibus* fieri, id qvoq; parum

conve-

convenit: Debuiſſet enim *vehis* ſcribere. Sed nimirum non diſtinxit inter *veham* & *vehem*, ſicut multi alii, qvod tamen neceſſe eſſe ſupra planum fecimus. Qvæ vectura eſt ſeu velatura, eadem eſt & *vehatio*, qvod ipſe vir doctiſſimus agnoſcit. Igitur non debuit *vehelam* in Notis, & deterius in Indice, *plauſtri genus* explicare. Vehatio non plauſtri genus eſt, ſed vectura, qvod oſtendit ipſa lex, in qva ſit mentio vehationis. Verba ſunt hujusmodi: *Hujus autem vehationis ita ſit ratio partita, ut mille quinquaginta onera formis, alia ſartis tectis annua deputentur.* In his verbis *onera* ſunt, qvæ in verbis præcedentibus ſunt *vehes*, qvod agnoſcit ipſe doctiſſimus Gothofredus. Porro, talium ſeu onerum ſeu vehum mille qvinqvaginta uni lex tribuit vehationi. Ergo fieri non poteſt, ut vehatio ſit vehela, cum vehela unam tantum veham ſive unum onus capiat, proprièqve *onus* ſive *vehes* appelletur, qvantum veha ſeu vehela contineri poteſt. Verum nobis ad vehiculum eſt redeundum, de qvo jam ex Varrone obſervavimus, qvod ex viminibus fuerit confectum. Sed qvæ illa vimina? Num virgæ hic intelligendæ, qvales ſalicis, coryli, ac ſimilium? At verò virgæ pertinent ad ſirpeas. Varro: *Sirpea, quæ virgis ſirpatur, id eſt, colligando implicatur. Vehiculum, quo ex viminibus uterentur.* Sirpeas vult factas ex virgis, vehicula ex viminibus. Atqvi virgæ qvoq; vimina. Sunt enim *vimina* ſic à *viendo* dicta. *Viere*, porro, *inflectere, vincire, ligare*, Græcis πλέκειν, ut qvæcunqve ſic ligari ac inflecti conſveverunt, & à Græcis πλέγματα vocantur, ea ſint & vimina. Porro, talia vel præcipuè ſunt virgæ, qvales ſalicis, betuli, coryli ac ejusmodi. Ut, ſi diverſa eſſe à vehiculo ſirpea debuit, ea ex virgis colligata eſſe non potuerit. Et profectò *ſirpea* eſt à *ſirpo*, qvod nemo non intelligit. Porrò, *ſirpus* Græcè σχοῖνος, id eſt, *juncus*. Gloſſæ veteres: *Iuncus*, σχοῖνος. Ita ſirpea non ſic generatim erit ex viminibus, ſed junco ſirpata. Unde qvoq; in ſuſpicionem venio, qvaſi Varro ſcripſerit, *ſirpea, quæ ſirpis ſirpatur*, & non, *quæ virgis*. Poſſis qvoq; *ſcirpis* legere. Nam in eo Voſſio aſſentiendum, qvod ſit idem *ſirpus*, atq; *ſcirpus*. Et de ſcirpo Feſtus: *Scirpus eſt id, quod in paluſtribus locis naſcitur, leve & procerum, unde tegetes ſunt.* Ubi nota, tegetes ex ſcirpo fieri conſveviſſe, qvod

qvod & Plinius confirmat lib.xvi.cap.37. *Scirpi fragiles palustresque ad tegulum tegetesque.* Hinc enim & sirpea, qva tegebatur plaustrum. Ovidius lib. vi. Fastor.

At Dominus, discedite, ait, plaustroque morantes
Sustulit, in plaustro sirpea strata fuit.

Sic legendum locum hunc, non, ut vulgo editur, *sirpea lata,* monuit me Nobilissimus amicissimusqve Heinsius. Dicit sirpeam fuisse *stratam* in plaustro, qvod accipio de sirpea ibi reposita loco vestium. Solebant enim vestes imponere vehiculis, ut melius & mollius in eis sederent, idq; *sternere vehiculum* vocabant. Gellius lib. XX. cap.1. *Arcera vocabatur plostrum, quasi arca quædam magna vestimentis instrata, qua nimis ægri aut senes portari cubantes solebant.* Vides, instratum vestimentis plostrum, qvod cum fiebat, *sterni* dicebatur. Lex duodecim tabularum eo ipso loco: *Si nolet, arceram ne sternito.* Hinc ergo *stratum vehiculum,* vestibus instratum. Verum loco vestium agrestes adhibebant sirpeam, id est, πλέγμα seu contextum ex juncis, qvod Festus Pliniusq; *tegetem* appellant, recentiores vocant *mattam.* Talis sirpea in Ovidiano plaustro fuit strata. Nisi retenta lectione veteri existimamus sirpeam *latam* esse dictam in oppositione rotundæ, ac significare planam, qvalis matta esse consvevit: Cum rotunda sit in orbem flexa contextaq; corbis instar. *Sirpiculum* profectò apud Columellam corbis est, in qvem colliguntur flores, lib.X. -- -- *Cano jam vimine textum*

Sirpiculum ferrugineis cumulate hyacinthis.

Qvare sirpea corbem aliqvando denotabit majorem, cujus cum rotunda sit figura, potest alteram sirpeam Ovidius differentiæ causa nominasse *latam.* Nempe duplices fuere sirpeæ, aliæ latæ instar vestis, ad insternendum integendumqve, aliæ rotundæ vel qvadratæ, ad continendum. Ita habes *sirpeas stercorarias* apud Catonem de R.R. cap.10. qvibus stercus continebatur. Hæ latæ neqvivere esse. Ergo instar corbium rotundæ vel qvadratæ. Imponebantur autem ambæ plaustris; Latæ, qvando in eis sedere deberent homines; Alterius generis, qvando evehendum stercus, vel id genus. Qvãqvã ratio posterior lõgè fuerit freqvẽtior, cũ ferè semper

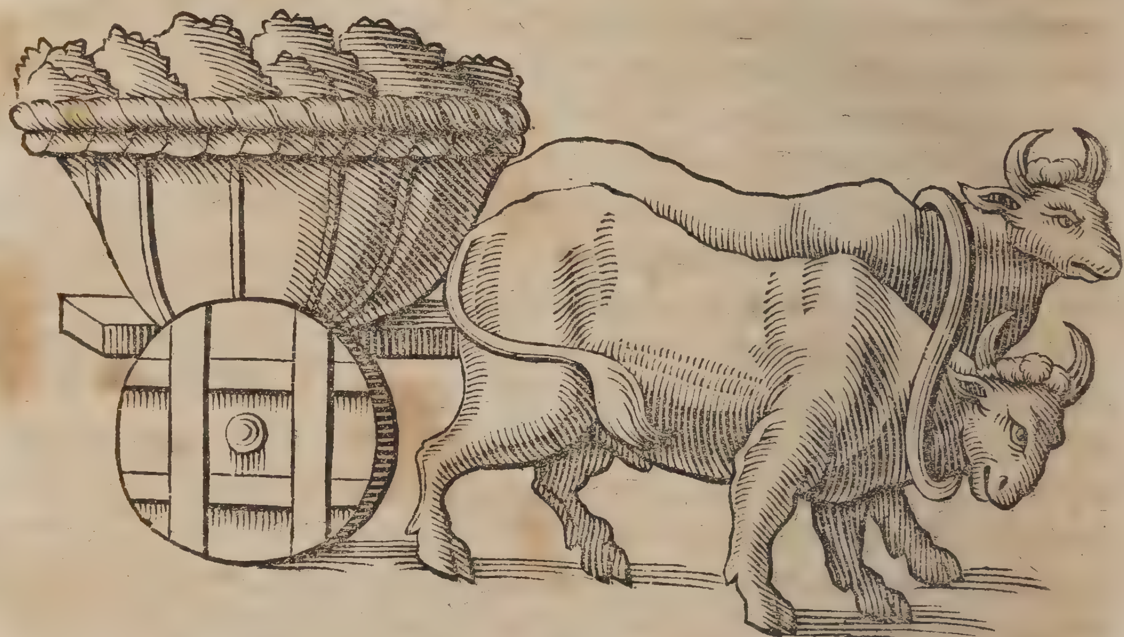
sirpeæ

ſirpeæ de ea exponantur. Dixi, ſirpeas impoſitas, & impoſitas eſſe plauſtris. Docet manifeſtè locus Ovidii, ſuperius allatus, in qvo clarè dicitur fuiſſe ſirpea *IN plauſtro.* Qvare ſirpea non fuit plauſtrum, ſed nec diſtinctum à plauſtro genus vehiculi, qvando propriè loqvendum, ſic enim *in plauſtro* eſſe neqviviſſet, verum aliqvid, qvod vehiculo imponebatur. Contra qvidem Scaliger in Conjectaneis ad Varronem: *Sirpea: Lucilius: Tintinnabulum abeſt hinc ſirpiculæque olerorum. Eſt autem vehes ex crate. Sunt enim hic duo genera vehiculorum, ſirpea, aut ſirpiculæ & tintinnabulum.* Malè tamen ſirpeam facit vehiculum, ſi vehiculum intelligas pro eo, qvod incedit rotis. Non enim vehiculum fuit, verum pars illius. Qvod oſtendit ipſe, qvando vocat *vehem ex crate.* Vehem enim hic intelligit, qvæ eſt, diciq; debet veha. Porro, veha plauſtrum, ut eſt ſupra indicatum, qvod profectò nunqvam eſt ex crate. Id, qvod ex crate fuit, plauſtro imponebatur. Sirpea igitur non fuit vehiculum, nec veha, multoq; minus vehes ex crate, verum ipſa crates. Neq; alia eſt cauſſa, cur ſit dicta ſirpea. *Sirpeus* nimirum adjectivum eſt à *ſirpo*, proprièq; id ſignificat, qvod eſt ex ſirpis, id eſt, ſcirpis, qvomodo & à *ſcrupo* eſt *ſcrupeus.* Ergo ſirpea per ſe nihil notat, verum in reſpectu ſubſtantivi, qvod in ea intelligitur. Id verò aliud non poteſt dari, qvam crates. Crates nempe notat in commune πλέγμα cujuscunq; generis. Erat porro alia ex aliis contexta rebus, una ex ſirpo, qvæ proinde *crates ſirpea*, & omiſſo ſubſtantivo, ſicut fit in plurimis, *ſirpea* eſt dicta. Talis ſirpea imponi plauſtro conſvevit. Unde poſtea fiebat, ut non plauſtrum amplius, (id enim nihil tale habuit impoſitum) ſed ſirpea nominaretur. Qvod ſi crates eſſet aliis ex viminibus, tum non ſirpea dicebatur plauſtrum, cui imponebatur, ſed *vehiculum* aut *veha.* Et hanc puto veram eſſe utriusq; generis differentiam. Nam alias non minus ſirpea ex viminibus, qvam vehiculum. Docet Columella, qvando in ſuperioribus *vimine textum ſirpiculum* memoravit. Item Varro, qvando ita ait lib. I. R. R. cap. 23. *Alia alio loco ſerunda, ut habeas vimina, unde viendo,* (ita malo, pro *utendo) quid facias, ut ſirpeas.* Ut ſic inter vehiculum & ſirpeam non ea fuerit differentia, qvod vehiculum fieret ex vimi-

nibus, sirpea ex virgis, sed quod sirpea ex sirpis, vehiculum non ex sirpis, verum aliis viminibus. Atq; sic intelligendum & legendum Varronem existimo. Sed interdum loco cratis ex sirpo aut viminibus aliis, plaustro imponebatur capsa ex tabulis ligneis conjuncta: atq; tum appellabatur *arcera*. Nam arcera, sicut ait Varro, *quod ex tabuleis vehiculum erat factum ut arca*. Vocat hic vehiculum, arceram, non quod per se vehiculum fuerit, sed quod impositum vehiculo dederit nomen, tanquam pars, per quam ab aliis, sirpea & similibus distingueretur. Quomodo & plaustrum appellavit Cæcilius apud Gellium lib. XX. c. I. *Arcera vocabatur plostrum tectum undiq; & munitum quasi arca quædam magna*. Plostrum proprie non erat tectum sed apertum, ut quod omnia palam haberet, quæ in eo vehebantur, sicut sæpe diximus. Arcera igitur per se ac proprie non fuit plostrum. Dicitur tamen plostrum, quia plostro fuit imposita. Ideo & *plostrum tectum* dixit Cæcilius itemque *munitum*, tabulis existimo ut Varro docet. Atque hoc est triplex plaustrum, de quo dicere constituimus; *Vehiculum* videlicet *sirpea*, & *arcera*: Vehiculum, quod contextum erat ex viminibus, sirpea quod ex sirpo scirpove, arcera, quod ex tabulis. Quanquam de arcera mens sit alia Scaligeri. Sic enim habet in verborum Etymologia, subdita Conjectaneis in Varronem. *Arcerra, ab ad & carrus. Id erit ad verbum, epiredium, spuria & hibrida voce. Arcerra, pro adcerra, ut arvenire, arcedere*. Ita Scaliger, in quibus sunt non pauca dubia & incerta. Nam primo nunquam in vetustis libris est *arcerra* geminata littera, sed semper una simpliciq; *arcera*, quod ad arcam, quam ad currum propius accedit. Dicas, veteres non geminasse litteras, cur ergo, si à *currus* est, non dixerunt *arcerrus*, vel *arcerus*, sed *arcera*? Jam quid est *ad currus*? Respondetur, quod est *epiredium*. Quasi currus idem sit & rheda. Si à rheda, epiredium, ad arcerram nihil pertinebit, quia multum inter sese differunt currus atq; rheda. Verum alias de epiredio. De arcera dubitate vix valemus, quin ab arca sit, propterea, quia fuit ex tabulis, quia fuit clausa tectaque, quale nil ad rhedam epiredium ve pertinet. Addit ad postremum Scaliger: *nisi sit eadem origo cum arcirma*. Quod haud

haud paulo melius videtur, quando & *arcirma* est de genere plaustrorum. *Festus: Arcirma genus plaustri est modici, quod homo gestare possit.* Ita habent Manuscripti veteres, non *arcuma*, nec, *quo homo gestari possit*. Et *arcirmæ* quidem vocem rectam esse inde etiam colligitur, quod eandem retinet Onomasticon vetus Argentoratense, in quo pariter ἅμαξα, id est *plaustrum* explicatur. Quod vero dicitur ab uno posse gestari, id quam bene sese habeat, ignoro. Plaustra saltem non gestantur, sed trahuntur, cum instructa rotis fuerint, qualia gestari prorsus inconveniens apparet. Nisi arbitramur, ista esse addita, non ut ostendant, quomodo id plaustri genus promoveri possit soleatve, sed quam exigua fuerit ejus magnitudo. Sane quomodo ex eo vehiculum quodcunq; modicum ostendi, quia illo homo possit gestari, necesse sit, ego quidem haud intelligo. Nam & maximo vehiculo gestari homo potest. Debuisset saltem Festus scribere, *quo unicus tantum homo gestari possit*, sic ad rem dixisset aliquid. Jam cum nihil hujus generis apud Festum occurrat, nondum consentire possum nec in lectionem vulgatam, nec in ejus explicationem. Mihi manet potius arcirma plaustrum tam minutum, ut & homo possit tollere in humeros, ac si necesse sit, gestare. Potuitq; Festus respexisse ista explicatione sua ad locum aliquem scriptoris veteris, ubi tale quidpiam de arcirma legebatur. Quomodo in non paucis aliis ab eo factum norunt, qui diligentius inspexerunt. Deniq; *arcirma* mihi plane ab *arca* videtur derivata, nec innuere nisi tale genus, quod *arcerã* appellarunt, nisi quod minutum esset. Sed quis usus fuit prædictorũ generum? Etiam hoc novimus ex Varrone, quando vehiculum quidẽ scribit adhibitum ad fabas devehendas. *Vehiculum, in quo faba, aliudve quid vehitur.* Primum fabam nominat, post & aliud quid quo puto intelligere legumina similia. At vero sirpeam ait adhibitam ad evehendum stercus. *Sirpea, in qua stercus, aliudve quid evehitur.* Fuit igitur opinione Varronis vehiculum honestius paulo, sirpea inhonestius. Vehiculum pertinuit ad vehendum sirpea ad evehendum. In illo portabantur fabæ aliaq; usibus humanis necessaria, in

hac ſtercus, aliaq; rejicula & non utilia. Sed hæc differentia non eſt perpetua. Nam apud Tacitum habemus *vehiculum, quo purgamenta hortorum eripiuntur:* & contra apud Lucilium *ſirpiculas olerorum.* Quare Varro reſpexerit ad uſum horum non perpetuum, ſed frequentiorem. Sirpeas profecto adhiberi ſolitas ad ſtercus, quiſquilias, & purgamenta evehenda docet Cato quoque, quando in oleto requirit *ſirpeas ſtercorarias tres* C.10.R. R. & in vinea *ſirpeam ſtercorariam unam* capite ſequenti. Sirpeæ quæ fuerit ſpecies, in antiquis monumentis nondum vidi: at vehiculi ſine dubio eſt iſta, quam ex monumento veteri exhibet Lucas Petus de Menſuris.

At vero arceræ uſus qualis fuerit, colligitur ex verbis Cæcilij apud Gellium loco in ſuperioribus laudato. *Arcera, inquit, vocabatur plaſtrum tectum undiq; ac munitum, quaſi arca quædam magna, veſtimentis inſtrata, qua nimis ægri aut ſenes portari cubantes ſolebant.* Monſtrat hiſce verbis primum, arceras pertinuiſſe ad vehendos homines, nec tamen quoslibet, verum ægros, qui non poſſent ambulare, aut ſenes. Deinde non ſediſſe in arceris, verum cubaſſe, atque ita ad cubandum fuiſſe paratas. Atq; hunc arceræ uſum docet quoq; lex duodecim tabularum, in qua ſic habetur apud dictum

Gel-

Gellium: *Si in jus vocat, ſi morbus ævitasve vitium extitit, qui in jus vocabit, jumentum dato: ſi nolet arceram ne ſternito.* Quæ verba ſic Cæcilius exponit: *In jus vocato pauperrimo homini vel inopi, qui aut pedibus forte ægris eſſet, aut quo alio caſu ingredi non quiret, ploſtrum eſſe dandum cenſuerunt: neque inſterni tamen delicate arceram juſſerunt, quoniam ſatis eſſet invalido hujusmodi vectaculum.* Diſcimus & ex his, arceram pertinuiſſe ad invalidos: ſed quæ peculiaris obſervatio eſt, non omnes, verum pauperes, ac inopes. Nempe plauſtrum arcere fuit, in quo vehi opulentiores minime ſolebant. Quod de ſenibus habetur in ſuperioribus, id confirmari poteſt loco Varronis ex Gerunti didaſcalo, ubi ait: *Vehebatur enim cum uxore vehiculo, ſemel aut bis in anno, arcera.* De ſene hic ſermonem eſſe docet inſcriptio libri, ex qua conſtat, totum ad ducendos ſenes fuiſſe paratum. Et ſic Popma: *Senex ille unus hominum antiquorum ſcilicet, ita vegeto & firmo corpore erat, ut quamvis ætas licentiam daret utendi arcera, tamen ea raro vehiculo aſſidue veheretur.* Sed num ſolus hic arceræ fuit uſus? Ego vix perſvadeor. Quid enim? An ſi cui negotium evenit cum invalido inope, quo eum trahere in judicium poſſet, opus fuit, ut prius ſtrueret arceram? Non opinor. Quin potius inter alia vehicula & arceras habuiſſe cenſeo. Scilicet quæ vehi debent, non ejusdem omnia ſunt generis. Quædam ſimplici imponi poſſunt plauſtro, ut aſſeres, tigna, ſaxa: quædam quia ſunt minuta, contineri vaſe debent, ut ſunt rapa, poma, olera, legumina. Et huc pertinent vel ex viminibus contexta vehicula, vel ex ſcirpo colligatæ ſirpeæ. Quædam ſunt adhuc fluidiora, ut ne tali quidem genere contineantur, ſicuti e.g. arenæ. Ad hæc opus vaſe confecto è tabulis ligneis, undiq; tecto, & undiq; clauſo, capſæ ſeu arcæ modo. Non igitur eſt dubium mihi, quin arceræ alius quoque apud veteres fuerit uſus. Ac videtur poſſe demonſtrari ex antiquo monumento, quod in deſcriptione ædium Barbarinarum prodit Telius p. 179. iſta ratione.

Vehiculum quod hic exhibetur, plaustrum est, quod vel rotæ testantur. Porro ei non incumbit aliquid contextum ex virgultis, ut specialiori notione dici possit vehiculum, nec ex juncis, ut vocari queat sirpea, sed ex tabulis ligneis, quod arceræ proprium fuisse diximus. Itaq; vix dubitare possum, quin hæc species sit arceræ apud veteres, cum præsertim circumquaq; clausum sit, quod plaustro incumbit, speciemque arcæ pulchre præ se ferat. Jam si, quod existimo, hæc arcera fuit, patet utiq;, adhibitas arceras etiam ad venationes, impositasq; illis captas feras. Nam venationem exhibet id monumentum integrum, uti omnia testantur. Atq; hoc fortassis est, quod voluit Seneca in Hippolito Actum I. v. 75.

-- *Fertur plaustro*
Præda gementi. Tum rostra canes
Sanguine multo rubicunda gerunt.

Adde

Adde cætera, nam convenientissima monumento habent, ac id totum veluti describunt. *Prædam* vocat capta per venationem animalia, uti solent, qvod ad Phædrum pridem demonstravi. Hanc prædam ait ferri plaustro. Qvod si monumentum vetus attendimus, non de plaustro simplici accipiendum, sed de eo, qvod impositam habuit arceram, & ex eo arcera nominatum fuit. Verum supra diximus, arceras usurpatas ad minuta maximèqve fluida, qvale qvid censeri præda hic proposita non potest. Nempe alius est proprius arceræ usus, atq; id, cujus gratia fieri arceram primitus necesse fuit; Et alius illius usus adventitius, & id, qvod qvalibet obvia de causa ipsi potest imponi. Alias enim ne qvidem ægrotos imponere ipsis debuissent. Qvi tamen impositi huic generi vel ideò, qvia debiles certius ibi ac sine metu prolapsionis cubabant.

Cap. XXI.

De Benna.

Benna. Cato explicatur & emendatur. Benna corbis. Bocharti sententia ponderatur. Vossius rejicitur, & Scaliger. Benna Gallorum. Festus defenditur. Benna tecta. Bennarius. Bennæ ad bella. Σκύναρχαι. *Combennones. Convennit. Glossæ explicantur contra Scaligerum. In benna pugnatores plures.*

SUperest adhuc genus unum cum duabus rotis, qvod à Gallis *benna* nuncupatum. Gallicam enim vocem esse discimus ex Festo, qvi sic habet: *Benna lingva Gallica genus vehiculi appellatur.* Invenimus tamen ea usum etiam Catonem libro de R.R. cap. 23. ubi inter alia: *Cum pluet, quala parentur, sarciantur, far molatur, bennæ emantur.* Frustra sunt, qvi aliud vocabulum substituunt, ac facilè consensu codicum & optimorum & antiqvissimorum refelluntur. Dicas, qvid hic agit vehiculum, & qvomodo huc potest pertinere, ac referri inter ea, qvæ opus sunt ad vindemiam, & ideò paranda? Nam de talibus toto eo capite est sermo. Scilicet non semper benna est vehiculum, sed interdum corbis longior è viminibus contexta colligataqve, qvalis utiq; in vindemia est utilis & necessaria. Neq; bennam aliam Cato intellexit isto loco, ut proinde nulla hic sit difficultas. Illud magis cogitandum, qvare Cato dicat, bennas

illas

illas emendas, cum pluet. An tum rectius, noscuntur, aut inveniuntur facilius, aut vilius emuntur? Nihil horum, neqve ad emendas bennas qvidqvam tempus pluvium conducit, non magis, qvam ad alias res emendas. Vitium est in scriptura, legendumqve, *bennæ vieantur*. Dicit toto eo capite, qvid tempore vindemiæ parandũ. Sed qvia sæpe pluviæ tum cadunt, ideò seorsum docet, qvid tum possit fieri, ne tempus ullum perdatur. Inter alia & bennas ait posse vieri, hoc est, ex viminibus contexi. Nam ex viminibus factas paulò post monstrabo: Propriè autem *vieri* dicuntur, qvæ plectuntur ex viminibus. Festus: *Viere, alligare, unde vimina, & vasa viminea*. Illud *vieantur* transmutatum est in *emantur*, qvia scriptum fuit *uieantur*, tribus ab initio lineolis, sine signo, qvo in apice notari *u* & *i* sveverunt, sicut fit in Manuscr. Id enim nonnemo legit *meantur*, ac, ut vitiosum, & laborans litterarum transpositione, per *emantur* corrigendum putavit. Cæterum, si benna, de qva nobis est agendum, Gallicum vocabulum, qvæ sit ratio illius, cogitandum. Primum autem observari poterit, qvod *bennæ* nomen hodieqve sit in usu Belgis, qvi apud veteres Gallis annumerari solebant, uti vel ex Cæsare est notum. Vossius in Glossario: *Benne hodieque Belgis corbis, cista, vehiculum vimineum quadratum*. Qvæ Belgarum, eadem & meorum per Alsatiam popularium est consvetudo, nam & ipsi *bennas* vocant vehicula, qvibus textæ corbes ex viminibus impositæ, nihilq; notius inter eos, sive usitatius. Jam si explorabimus, qvæ vocis hujus apud Alsatos Belgasqve sit origo, apparebit utiqve, sic esse dictas *bennas* à Binnen sive Binden/ qvod *ligare, colligare* denotat. Sic enim & Bändel nominant, itemq; Gebånd/ qvod Latinis *ligamentum*. Nempe, ut jam supra dixi, benna fuit combinata contextaq; ex viminibus. Hanc igitur ob caussam, qvia combinata fuit, *benna* dicebatur. Atq; istoc qvidem mihi vero propius videtur, qvam qvod traditum à viro summo lib. I. Geogr. Sacr. P. II. cap. 42. qvasi veniat ab Hebræo *ophanim*. Nec enim est ratio, cur hoc genus magis ita nominari debuerit, qvam aliud qvodcunqve: Cum non magis cætera rotis destituta fuerint, qvas *ophanim* Hebræis dicit denotare. Eadem est caussa, cur non possim adprobare,

qvod

qvod à viro alio doctiſſimo eſt proditum, qvaſi ſit à βῆναι, ſive Bann. *Fortaſſe*, inqvit in Etymologico, *benna à βῆναι. Niſi potius à Belgico* Bann/ *id eſt, via, callis, & imprimis via aperta plana.* Qvaſi *benna* non ſit Gallicum vocabulum, ſed Græcum aut Latinum, aut hoc ſolum viis planis apertisq; inceſſerit. Species, qvæ bennæ fuerit, jam liqvet ex ſuperioribus, habuiſſe ſcilicet ſupernè corbem ex viminibus contextam. Qvo reſpectu qvidem nihil à vehiculo vel ſirpea diverſa fuerit. Qvando tamen Gallica vox benna dicitur, vehiculum qvoq; Gallico modo, id eſt, diverſo à Latino, atqve ſic à ſirpea, vehiculoq; ſpeciatim ita dicto, conſtructum fuiſſe neceſſarium videtur. Scaliger Belgarum putat proprium in ſuis ad Catalecta Virgiliana Commentariis, ubi, cum de aliis egiſſet vehiculis, & Gallorum rhedas, Britannorum covinos oſtendiſſet fuiſſe, ſubdit: *Belgarum verò benna, qua etiamnum hodie utuntur: Quin & apud eos hodie genus carri, itemque apud Helvetios,* eine Benne *vocatur.* Verum nulla cauſa eſt, ut à Gallis Belgas ſeparemus, hisqve ſolis arbitremur proprium fuiſſe, cum non magis *benne* apud Belgas, qvam apud Gallos *banneau* eodem ſenſu uſuq; ſit receptum. Samuel Bochardus part. II. lib. I. cap. 42. *Benna Germanis hodie benne, & noſtratibus banneau.* Manet ergo ex auctoritate Feſti Gallicum vehiculum, ac ob id Gallica ratione ſtructum. Cujus rationis, neſcio, annon pars qvædam fuerit, qvod corbis iſta eſſet clauſa non in ambitum ſolummodo & à lateribus, verum etiam ſupernè. Ita colligo, qvoniam σκηνὴ à Græcis dicebatur. Gloſſæ veteres: *Bennarius*, σκηνάρχης. Si σκηνάρχης eſt *bennarius*, *benna* ſit σκηνὴ, neceſſe fuerit. Eſt autem σκηνὴ, uti ex Heſychio apparet, ἡ ἀπὸ ξύλων, ἢ περιβολαίων οἰκία, hoc eſt, ædicula ſeu pergula ex tabulis ligneis, aut pannis, ſimilibusve rebus. Inde Gloſſæ: Σκηνὴ, *tentorium, tabernaculum.* Hoc verò ſemper tectum ſupernè intelligitur. Qvare hujus generis & corbis bennæ fuerit, ſive potius benna ipſa, qvæ eſt corbis. Nec videri mirum poteſt, cum bennarum uſus maximè in bellis fuerit. Sic colligimus ex illis ipſis Gloſſis, qvæ à nobis ſupra ſunt laudatæ, ac vocabulo σκηνάρχου. Nempe dictus eſt σκηνάρχης, ſicut apud Græcos ζυγάρχης. Eſt autem ζυγάρχης, ἄρχων τῆς ζυγαρχίας, hoc eſt, is, qvi præeſt zy-

garchiæ. Zygarchia verò ſunt duo currus militares. Ælianus cap. 22. Tact. τὰ δύο ἅρματα, ζυγαρχίαν ἐκάλεσαν. *Duos currus appellarunt zygarchian.* Sicut ergo in militia Græcorum duo currus erant zygarchia, ita in militia Gallorum duæ vel ſaltem paucæ qvædam bennæ Scenarchia ſive σκηναρχία, cui qvi præerat, is σκηνάρχης Græcè, alias *bennarius* appellabatur. Unde plane conſtat, bennas in militia fuiſſe uſurpatas. Nec enim σκηνάρχαι, extra illam poſſunt intelligi, non magis, qvam ζυγάρχαι. Sed & ex vocabulo *combennonum* colligi hoc poſſe videtur. Feſtus ſic de eo: *Benna lingva Gallica genus vehiculi appellatur. Vnde vocantur combennones in eadem benna ſedentes.* Non putandum, qvaſi ſermo ſit de conſeſſu vulgari & obvio, qvomodo & alias in vehiculis plures juncti ſolebant ſedere. Nec enim ad exprimendam eam rem peculiari opus fuiſſet vocabulo. Verum *combennones* dicti, ſicuti *commilitones, contubernales,* & id genus in militia. Habuit nimirum ſuam qvisq; bennam, ex qva pugnabat, ita deſtinatam ſibi, ut nec in aliam ipſe conferre ſeſe, nec in locum ejus alius transire poſſet, ne, ſi pro arbitrio qvisq; occuparet qvemlibet, turba & certamen inde oriretur. Qvotqvot ergo unam iſtiusmodi aſſignatam ſibi habebant bennam, illi *combennones* dicebantur. Atq; ſic intelligendum etiam, qvod in Gloſſis legitur *convennit,* συμβαστάζει. Sic enim id verbum ſcriptum reperit in ipſo Codice manu exarato Scaliger, qvod ex Commentario ipſius in Virgiliana Catalecta patet; Non verò *convenit*, ſicut poſtea eſt publicatum ab Henrico Stephano, cura, credo, nimia emendatoris. Scilicet *convennit,* qvi alterius combenno eſt, & in eadem benna vehitur cum alio. Nec neceſſe arbitror, ut cum Scaligero perperam putemus ſcriptum hoc vocabulum, & ideò mutemus in *combennit.* Nam eſt notum, crebrò iſtas inter ſeſe permutari literas. Ita ſupra *pabo* habuimus pro *pavo* & *vivices* pro *vibices* in eisdem Gloſſis, non per errorem, ſed ex induſtria eſt ſcriptum, unde auctor earum & ad vocem *vibices* lectorem in *vivices* remittit. Sed de hac re dicam amplius in opuſculo de permutatione litterarum, ſi Deo viſum fuerit. Bennam interim fuiſſe currum militarem, & in pugnis uſurpatum, propter ea, qvæ attulimus, vix dubitamus.

mus. Et quoniam currus fuit militaris, Gallis Belgicis cumprimis notus, ideo adducor in ſuſpicionem, quod ſit voce alia nominatus *cophinus*. Covinus profecto currus militaris fuit apud Belgas, ut Lucanus docet. Sed de covino peculiari capite agemus. Illud hic notabimus, quod in benna fuerit non unus tantum aliquis, qui pugnaret, ſicuti in curribus apud Græcos, verum plures. Inde namque combennonûm appellatio eſt orta. Quot autem ſingulis in bennis fuerint, indicare haud proclive, cum de eo, ut & cæteris vehiculi hujus nihil proditum apud veteres inveniatur.

Cap. XXII.
De Covino.

Covinus, covinnus, covina. Voſſij & aliorum ſententia refutata, Bocharti vero expenſa. Tectus fuit pæne idem cum benna. Falces habuit. Silij ſcriptura vetus. In cophino cathedra. Κάρριον καθεδρωτόν. *Philoxenus exponitur. Covini à Belgis venere ad Britannos. Mela exponitur. Covinarij. Hermannus Hugo revellitur. Ad covinos juncti equi. Covini ad iter. Non carrucæ, nec eſſeda fuere. Ducebantur & à mannulis. Vectores ipſi regebant jumenta ſine auriga. Tres in eis. Argolus notatur. Vehicula dono data. Circenſe vehiculum covinus quo ſenſu. Argolus denuo notatur. Iuveniles Auguſtales quales ludi.*

COvini vox occurrit apud Melam lib. III. c. 6. *Dimicant & bigis, & curribus Gallicè armati. Covinos vocant.* Atq; ſic Lucanus, Sidonius, atq; alij. Apud Martialem ſcribitur *covinnus* geminata littera, verba poſtea adducam. Gloſſæ Mſ. Savaronis mutant genus, & in feminino efferunt. Ita namq; ſcribit Savaro ad Sidonij Carm. XXIII. *Anonymus Gloſſograp. ms. Covina, genus vehiculi.* cæterum covini vocem ſunt, qui derivandam judicant ἀπὸ τῆς κοπῆς, alij à *cavea*. Qua de re ſic Voſſius in Gloſſario. *Non cenſeo, nomen eſſe* ἀπὸ τῆς κοπῆς, *h.e. ſectione, quæ fieret falcibus* (quibus nempe interdum fuerunt armati) *Ac nihilo rectius à cavea derivant alij, in his Franciſcus à Quercu, quia in eo velut cavea conſideretur, ut quæ & ad conſeſſum cathedras haberet. Nempe neq; hoc de loco camerato* & καθεδρωτῷ,

δρωτῶ, *neq; alterum de falcium sectione, vel Græcum juvant* ἔτυμον, *vel Latinum: cum vocis Celticæ origo peti debeat è Celtarum lingua, qualis Germanica.* Quæ omnia sine dubio sunt optima, summaq; ratione prolata. Verum quod is ipse postea vel ab **hauven** Germanorum quod significat *ferire*, vel potius ab **haven**, quod iisdem ait denotare, *æther, cœlum*, putat derivandum, non æque bene judico proferri. Ac quod prius quidem attinet, ostendit ipse, parum id hic convenire. De posteriori recte fecisset, si adduxisset testem aliquem idoneum. Hodie profecto **Haven** nihil tale denotat. Vulgo portus maris ita nominatur. Sveci & Septentrionis populi **Haf** appellant mare, non hodierni solum, sed & vetustissimi. Quare propius accedere videtur Gallicum, *couurir*, quod *tegere* significat, & Belgarum *coffert*, quod pro cista cum operimento usurpant. Sed & apud Svecos veteres *Kopan* vestem appellarunt, qua vice pallij se operiunt; & apud Alsatos meos *Kapp* est pileus mulierum, quo se tegunt matres familiarum. Liqvet certe ex his omnibus, fuisse quondam in usu vocabulum, unde ista omnia sunt nata, quod tegmen seu operimentum significabat. Adde quod nunc quoque per Germaniam aliquibus in locis **Kobelwagen** vocitent vehicula superne tecta, item per contractionem **Kolwagen**, quod à *covino* est proximum. Nam quod dictum putat à גוספן, i. e. *gosphan* Chaldæorum Samuel Bochardus, quod occurrit Esaiæ X, 32. ubi Sennacheribus habuisse in exercitu suo legitur quater mille *gosphanim*, h.e. sicut ipse explicat, *cophinos*, id sicut ratione primæ originis erudite dicitur, sic ad explicationem vocis Gallicæ vel Belgicæ trahi difficulter potest. Mallem potius deducere à *covo*, quod significabat priscis *cavum, convexum*. Inde namq; cœlum quoque appellarunt *covum* sive *cohum*, ut ex Festo & Scaligero apparet, & apud Varronem inter instrumenta rustica est *covum* sic à cavo dictum, sicut ipse judicat. Formam covini quod spectat, facit eum Vossius perpetuo contectum. Ita namq; ait in de Vitiis Serm. c. 3. *Covini semper erant camerati tectiq;.* Verum unde ipsi hoc constiterit, id haud declarat. Tamen discimus ex Lucano, quando sic de hoc vehiculo: *Et docilis rector constrati Belga covini.*

Extat

Extat versus hic in libro I. ubi quondam legebatur *monstrati*. Quod cum videretur ineptum, sicut erat, *rostrati* pro eo substituere. Atque sic servarunt hactenus. At vero in vehiculis fuisse rostra, nemo legit: naves habuere. In codicibus antiquis est *constrati*, sicut docuit Cl. Isaacus Vossius, & ex eo primum testatus est Bochardus. Sunt autem *vehicula constrata*, quæ superne tecta, sicuti *constratæ naves*, quæ alibi *tectæ*, ut prolixe docui in libris de Militia navali. Quare tecti covini fuere. Idem constat etiam ex eorum appellatione, si id innuit, quod diximus. Quod si covinus conveniret cum *cophino* vase, tectum illud ex viminibus videri posset structum. Est enim cophinus *vas ex virgultis, aptum mundare stercora & terram portare*, sicut ait Isidorus. Neq; ratio denominationis repugnaret, cum & *cophinus* sit à *covus* h.e. *cavus*, ut vult Isidorus. Deniq; covinus vehiculum non per *u* solummodo, sed & per *ph*, *cophinus* scriptum reperitur. Sed magis est ut vas *cophinum* à Græco κόφινος censeamus ortum. *Covinum* vero vehiculum à Gallico, seu Belgico, quod diximus. Quanquam cum hæc ratio sit observata in bannis, quas existimo fuisse covinos, eadem & covinorum fuerit. Præter id, quod contecti constratiq; essent covini, etiam falces habuere. Pomponius Mela lib. III. c. 6. *Dimicant & bigis, & curribus, Gallice armati. Covinos vocant, quorum falcatis axibus utuntur.* Quibus verbis annotandum, quod hos falces non in orbibus habuerint, ut tradit Curtius de falcatis quadrigis, verum axibus, ut de curribus falcatis, alij pleriq; sunt testati. Firmat enim aliquo modo, quod de loco Curtij, & structura falcatorum curruum jam in superioribus disserui. Falces in covinis memorat & Silius lib. XVII.

Agmina falcifero circumvenit arcta covino.

Argolus in Notis ad Onuphrium, ubi laudat versum hunc, scribit *acta*, unde colligo, in antiquis libris *arta*, non vero *arcta* fuisse. Quanquam vero covini sic instructi fuerint nonnulli, omnes tamen non fuere, ne in bello quidem. Quod colligimus ex Tacito, qui tametsi pugnam covinariorum memoret in vita Agr. c. 35. tamen falcium in covinis, aut per eas factæ stragis nullũ apud ipsum

eſt indicium, quod non omiſſurus Tacitus pro cætera ſua diligentia videtur ſi quas habuiſſent falces. Quin imo aperte Hieronymus ad Eſaiam cap. ult. *Sine falcibus itaq; currus noſter covinus eſt.* Sed nimirũ ibi ſermo eſt de covino alio, quam bellico. De quali utiq; non poſſumus ambigere, quin falcibus caruerit. Habebat alioqui covinus & cathedram ad conſidendum, quod colligimus ex Gloſſis Philoxeni, in quibus ita legitur: *Covinus*, κάῤῥιον καθεδρωτόν. Vocat carrum cum cathedra: porro cathedra ad conſidendum. Quanquam mihi *cathedra* hic videatur, quod in curribus militaribus antiquis δίφρος, id videlicet, ubi conſiſtere, ac unde pugnare in hoſtem ſolebant, σέλλα vulgo appellatum, hoc eſt *ſella*. Nempe carrus vulgo fuit ſine ſella, ideo καθεδρωτὸν vocavit, quaſi diceret, non fuiſſe de communi genere carrorum, ſed peculiari, quod impoſitas habuit ſellas, id eſt capſos ex vimine factos & ſuperne tectos, unde ſtantes pugnabant. Rotas quot habuerit, certo non conſtat. Quia tamen κάῤῥιον, id eſt *carrus* nominatur, quem exponunt ἅμαξαν, duas colligo in eo fuiſſe. Uſus covini frequentiſſimus apud Belgas, quod ex verbis Lucani antea adductis conſtat. A Belgis tranſijſſe ad Britannos videtur. Colligo ex verbis Melæ, quando ait, dimicaſſe iſto genere, ſed *Gallice armatos*. Cur enim *Gallicè*, niſi quia rationem totam mutuati ſunt à Gallis, Belgis inquam, qui ſunt pars Gallorum. Adde, quod à Cæſare, qui primus tranſiit in Britanniam, nulla fiat covinorum mentio, ſed eſſedarum. Quare covinorum vox non eſt Britannica origine, ſed cum vehiculo à Belgis ad eos tranſlata. Alias non magis eſſedas, quam covinos Cæſar nominaſſet. Quando igitur in Britannis memorantur covini, vel intelligũtur eſſedæ, quos covinos ſubinde nominaſſe ſcriptores notiore vocabulo, ut in Belgis uſitato, veriſimile; vel covini à Belgis in Britanniam tranſlati. Atque ſic intelligendum, quod à Mela dicitur de Britannis: *Dimicant bigis, & curribus Gallice armati. Covinos vocant.* Nempe ita vocant lingua Belgica, unde acceperunt. Inde hodieq; nullum covini veſtigium in Britannico ſermone, quod Cambdenus fatetur, ſed nec ratio illius dari poteſt idonea ex lingva Britannica, cũ ex Belgica Germanicaq; poſſit, uti vidi-

vidimus. Pertinebant vero covini vel ad bellum, vel ad pacem. In bello ex eis dimicabant. Ita clare Mela: *Dimicant bigis & curribus. Covinos vocant.* Quæ dimicationis ejus fuerit ratio, non ſatis conſtat. Quia tamen falces habuerunt, vix eſt dubium, quin ſola incurſione damnum afferre hoſti quæſiverint. Sed non omnes habuere falces. Ergo in cæteris ſtetiſſe, indeqve tela conjeciſſe in adverſarios exiſtimo. Ideo ſe peditum prælio immiſcent apud Tacitum Vita Agr. cap. 36. Qvi regebant covinos, *covinarii* appellabantur, non, ut tradidit Hermannus Hugo, *covinarii equites.* Verba Hermanni ſunt lib. I. de Mil. Eqveſtri, cap. 6. *Belgas Lucanus ornat laude inventi covini lib. III. Pharſaliæ:*

— -- *Rector monſtrati Belga covini.*

Vnde Tacito, in Vita Agricolæ, covinarii equites, qui ſcilicet de covino pugnabant. Neutrum horum verum eſt, nam Lucanus ſcripſit non *monſtrati*, ſed *conſtrati covini*, ſicut ſupra indicavimus. Et apud Tacitum non leguntur *covinarii equites*, ſed *covinarii & equites.* Locus, qvem reſpexit Hermannus, verum malè intuitus eſt, habetur cap. 35. dicti opuſculi his verbis: *Media campi covinarius & eques ſtrepitu ac discurſu complebat.* Alii Tacito ſunt eqvites, alii covinarii. Et qvi poſſint iidem eſſe, cum, ut ipſe ait Hermannus, covinarii pugnaverint de covino, id eſt, vehiculo, non eqvo? Eqvites verò, qvi pugnant ex eqvo. Qvare iterum Tacitus in ſeqventibus, ut de diverſis: *Equitum turmæ fugere, covinarii peditum prælio ſe miſcuere.* Interim hos covinarios in covinis traxerunt eqvi. Eqvos enim ad hos militares covinos adjunctos habuiſſe diſcimus ex eodem Tacito, qvi dicto loco: *Sæpe vagi currus, exterriti ſine rectoribus equi, ut quemque formido tulerat, transverſos aut obvios incurſabant.* Non poteſt eſſe dubium, qvin hic eqvi debeant intelligi, qvi vagos illos currus, id eſt, covinos, trahebant. In pace verò covinos adhibuiſſe legimus ad iter. Extat hac de re Epigramma integrum Martialis lib. XII. ad Juvencum, qvod, qvia habet pluſcula huc ſpectantia, totum adſcribendum.

O jucundæ

O jucunda covinne ſolitudo,
Carruca magis, eſſedoque gratum
Facundi mihi munus Heliani:
Hic mecum licet, hic, Iuvence, quicquid
In buccam tibi venerit, loquaris.
Non vector Libyci niger caballi
Succinctus, neque curſor antecedit.
Nusquam eſt mulio. Mannuli tacebunt.
O ſi conſcius eſſet hic Avitus,
Aurem non ego tertiam timerem,
Totus quam bene ſic dies abiret.

Ex hoc epigrammate apparet utiqve, adhibuiſſe covinos ad iter, ſive ſerium, ſive, qvod videtur magis velle, voluptatis cauſa inſtitutum. Videmus autem ante omnia, covinum nec carrucam neq; eſſedam fuiſſe, cum ab eis diſtingvatur. Deinde in comparatione ad eſſedas carrucasq; viliorem putatum. Nam ſi vilior non fuiſſet, parum aptè ſibi carius vehiculum Martialis dixiſſet eſſe, carruca eſſedaqve. Nec enim eſt mirum, atq; ſic nec ſignificandum, tanqvam magnum qvidpiam & ſingulare, ſi qvæ meliora ſunt & præſtantiora, ſimul ſint & chariora. Obſervamus qvoq; covinum hunc deſtinatum itineribus adjunctos habuiſſe *mannulos*, non eqvos. Sunt autem mannuli de genere mulorum minutorum, qvorum ſpecies accedit propius ad eqvos, qvam ad aſinos, ſicut, ubi egi de baſterna, demonſtravi. Regebatur porro etiam ab unico ſoloqve, qvi & vehebatur ſimul, & auriga erat. Hinc enim *ſolitudinem* covini Martialis prædicat, & *mulionem* ait eſſe *nusquam*, id eſt, ſe ſolum & vehi eo, & mannulos ipſius regere. Erat tamen capax plurium, ſaltem trium, qvando Martialis ſecum invitat in conſeſſum & Juvencum, & Avitum. Erratq; ſine dubio Johannes Argolus ad Onuphrium, qvando ſcribit, *ſaltem duos ad ſummum cœpiſſe. Vulgo ſeſſorem & aurigam eundem fuiſſe.* Qvi nec ex hoc genere ad illud militare videtur rectè transire, ac ſtatuere, ne in illo qvidem fuiſſe, niſi unum. Saltem covini ſine falcibus reqvirebant plures, ſi per eos damnum afferendum erat hoſtibus. Qvid enim unus faceret, qvi ſimul

eqvos

eqvos regere debebat? Discimus & hoc ex isto epigrammate, cum muneris loco datus Martiali covinus fuerit, inter munera, qvæ donari solebant, etiam vehicula, nominatimq; covinos, fuisse. Qvi ex eo erant grati acceptiqve, qvod nullis opus haberent mulionibus, qvi iis vehebantur, soliq; ac liberè in itinere cum amicis garrire ac confabulari possent. Et hic covinorum usus maximus præcipuusq; in pace. Aliqvando tamen nominant inter vehicula Circensia. Sidonius Apollinaris Carm. XXIII. ubi describit pluribus certamen qvadrigarum:

> *Instant verberibus simul regentes,*
> *Iamque & pectora prona de covinno*
> *Extensi rapiuntur.* -- --

Argolus ex hoc loco colligit, fuisse vehiculorum Circensium solenne hoc vocabulum. Sic enim ait ad lib. I. Onuphrii de Lud. Circ. pag. 16. *Nunc sufficiat ostendere, covinum dici apud veteres currum hunc* (Circensem) *& vehiculum, quo aurigæ insident. Hic verò commodissimus ad Circensia, sive ponderis, sive parvitatis gratiam spectes.* Subdit deinde allata Sidonij verba. Verum alibi vocatas bigas quadrigasq; Circenses, *covinós* non legas. Imo ipse Sidonius *quadrigas* paulo ante dicit. Verba ejus ista sunt:

> *Tunc cœtus juvenum sed aulicorum*
> *Elæi simulacra torva carapi*
> *Exercent, spaciantibus quadrigis.*

Item post nonnulla interjecta

> *Tandem murmura buccinæ strepentis*
> *Suspensas tubicen vocans quadrigas*
> *Effundit celeres in arva currus.*

Vocat *currus* & *quadrigas*, quomodo in universum omnes alij. Ergo *covini* sua & solenni voce minime appellabantur. Sed nec adhibiti ad circenses ludos, qui sic proprie sunt dicti, ut putabat Argolus. Alij fuere covini, alij currus Circenses. Nam quod sic appellat Sidonius, id fit abusive, per positionem generis unius, vice alterius, sicut locus universus docet, qui agit de juvenibus Augustalibus, quorum ludus agitatioq; fuit non covinis, sed quadrigis.

Asconius in Or. cont. Ant. *Cum Sylla post victoriam Circenses faceret, ita ut honesti homines quadrigas agitarent.* Item postea: *Diximus jam supra Syllæ ludis, quos hic propter victoriam fecerit, quadrigas C. Antonium & alios nobiles homines agitasse.* Loquitur de Ludis sacris, in quibus ingenuos & nobiles, quos *aulicos* vocavit Sidonius ait certasse. Certasse vero non covinis, sed quadrigis. Unde plane constat, ludos illos similes per omnia circensibus vulgaribus extitisse, ac iccirco nullos habuisse covinos. Cum præsertim covinorum mentio nomenq; sero, ac nonnisi post Cæsareana tempora Romæ orta fuerit, circenses vero omni tempore duraverint.

Cap. XXIII.

De Essedo.

Essedum non est covinus. Bocharti sententia expenditur. Adseda. Belgicum est vehiculum. Phitargyrius & alij explicantur. Non est Britannicum. Iornandes exponitur. Habuit falces, sed non semper. Num idem cum basterna. Rotas habet duas strepentes. In eo equi fere, ijq; bini. Iornandes denuo exponitur. Aliquando tractum à mulabus aut bisontibus. Singula in eo jumenta pro se ambulabant. Pellibus erant ornata. Claudianus exponitur. Esseda ad prælia. Perequitare, de iis, qui vehuntur in curru. Rhodomanni versio Diodori rejecta. Ἐσσέδα. *Alij aurigæ in ipsis, alij pugnantes. Essedarij. Stabant etiam in jugis equorum, & tergis. Esseda ad itinera, in eis etiam honoratiores. Cicero expenditur. Mulieres quoq;. Currus sunt celeres, & pulchre ornati. An & oneraria, an & in triumphis. Scholiastes Cruquij refutatur. Esseda in circo. Gladiatores essedarij. Philargyrius explicatur. Mulier essedaria. Seneca contra Lipsium explicatur. Fragmentum Petronij Tragurianum bis exponitur. Reinesius notatur. Certare de gradu, quid. Fragmentum Petronij denuo exponitur. Scissores cum gesticulatione cibos dissecabant. Aurigæ essedariorum ad victoriam conferebant plurimum.*

VEnio ad essedum, quod vel idem cum superiori, vel non multum fuit diversum. Ut diversum tamen statuamus, facit Cicero Virgiliusq;, qui mentionem essedi faciunt, covini vero nullã.

Sed

Sed & essedum à covino distinxit Martialis eo loco, quem superiori capite attulimus. Quare fuerit diversum essedum, sed parum. Nomen ejus unde traxerit originem, nemo explicare neque veterum, nec recentiorum, quantum scio, tentavit. Solus eruditissimus Bochardus Par. II. Lib. I. Geogr. Sac. c. 42. sic ait: *Essedum Hebræis est* הסדן *hassedan. & Græce* σατῖναι *sunt plaustra.* Verum cum & hoc sit Gallicum vehiculum, nescio an nomen ejus recte natum ex Hebraico dicatur, nisi forte, quatenus originem ipsius primam ultimamq; volumus respicere. Mallem ego credere sic nominatum à sedendo, & *seda*, quoniam in eo sedebant, & sedebant supra axem, qui Germanis, Celtis, ut ejusmodi est *ax* vel *es*, sicut locus ubi consideretur Sitz/Säte/ut sit *essedum*, sedes aut sella super axem h.e. currum, seu vehiculum. Videturq; confirmari hoc ex Glossis Isidori, ubi ita loquitur: *Adseda, sella quadrijugis.* Nam τὸ *adseda* idipsum puto esse quod vulgo *asseda*, vel *esseda* vocatur. Non enim in neutro solum genere, sed & feminino extulisse cum ex Seneca, tum ex aliis compertum habemus. Erant autem esseda vehicula Belgarum. Docet Virgilius, quando ita habet lib. III. Georg.

Belgica vel molli melius fert esseda collo.

Servius ad hunc locum: *Belgica esseda, Gallicana vehicula. Nam Belgæ civitas est Galliæ, in qua hujusmodi vehiculi repertus est usus.* Docet locus hic, non in usu modo belgis fuisse, sed ab ipsis quoq; primum excogitata esse, primum cœpta adhiberi. Item quando Gallica vocantur, Belgica intelligi debere. Ut apud Philargyrium ad prædictum Poëtæ locum: *Esseda vehiculi, vel currus genus, quo soliti sunt pugnare Galli.* Galli hic de Belgis sunt intelligendi. Pariter & apud veterem Commentatorem Cruquij ad II. Horat. ep. 1. *Esseda vehicula sunt Gallica.* Dixit tamen quoq; *Esseda Britanna* Propertius lib. II. el. 1.

Esseda cælatis siste Britanna jugis.

Nempe & hoc genus mutuati sunt à Belgis. Ita malo credere cum Cl. Ger. Vossio, quam contra Servij auctoritatem Britannos ejus facere auctores. Sane mentionem Essedorum Tullius quoq; facit lib. VI. ep. 1. ad Atticum, nec ut rei novæ, sed ut notæ pridemq; re-

ceptæ. Sine ulla enim admonitione, ac simpliciter sic scribit: *Hic Vedius venit mihi obviam cum duobus essedis.* Porro scriptam eam esse epistolam, si diligenter omnia ponderaverimus, ante Cæsaris in Britanniam expeditionem depræhendemus, unde sequitur, essedas Romanis non modo notas, sed & usurpatas fuisse, priusquam eis nota esset Britannia. Unde vero notitiam & usum illum acceperunt, nisi ex Belgis, quos proinde verisimile, primos esseda, vel essedas excogitasse. Jam si Belgæ primi essedæ auctores, nomen etiam ab ipsis erit, quodq; sic vocata & Britannis, id Belgis, à quo vehiculum acceperunt, debebitur. Quare quando sic Jornandes ait Rer. Goth. c. 2. de Britannis: *Bellum gerunt bigis curribusque falcatis, quos more vulgari essedas vocant:* non existimandum, essedæ vocabulum à vulgo Britannorum excogitatum, sed acceptum usurpatumque una cum ipso vehiculo ab his, quos dixi. Forma essedarum qualis fuerit, colligimus nonnihil ex superioribus Jornandis verbis, quando *currus* nominat *falcatos.* Nam apparet, falcibus armatas fuisse. Neque tamen omnes tales fuere. Primum enim eas, quarum usus fuit extra militiam, caruisse falcibus, res ipsa loquitur. Ad quid enim falces in eis conducerent? Deinde ne in ijs quidem, quibus pugnavere, semper fuerunt. Cæsar sane, qui cum cura describit essedas, lib. IV. B. G. cap. 33. nullam falcium facit mentionem. Sed nec apud alios legas, unde quid de falcibus suspiceris. Adeo frequentiores sine falcibus, quam cum eis fuisse videntur. Postea quia *currus* nominat, curribus cæteris militaribus extitisse similes colligimus: cum præsertim alij quoque currus explicare soleant. Habuerunt ergo sellas suas easq; nescio annon clausas, quoniam *basternæ* quoque nominantur. Ita docet nos Cujacius lib. XIII. Observ. cap. 30. *Alio*, ait, *sensu basternæ vehicula sunt, sive lecticæ, vel ut est in Glossis veterum, esseda quæ quod plerumq; speculari lapide clauderentur, eædem glossæ, ut opinor, illo loco Iuvenalis: Quæ vehitur clauso talis specularibus antro: recte interpretantur basternas.* Glossæ, quæ basternas esseda exponunt, Juvenalis esse videntur. At in ijs Glossis, sicut quidem à Schrevelio sunt editæ

Lugduni

Lugduni Batavorum An. M D C XL VIII. nihil istiusmodi reperio. Sed nec apud Juvenalem illo loco agitur de esseda vel basterna, sed lectica. Ut de Glossis quidem istis nihil habeam, quod dicam. Laudat tamen Glossas alias Mſ. ad lib. II. Sidon. ep. 10. quæ hoc ipsum statuunt. Sic enim habet: *Innom. Glossog. mſ. Esseda, Basterna.* Equidem si basternæ vocem propriè accipias, nunquam eæ dici possunt esseda. Nam esseda habuere rotas, ut mox dicam, basternæ vero nullas, sicut alibi monstravi. Videntur ergo esseda sic explicari, quod ut basternæ, clausas haberent sellas. Verum ne hoc quidem convenire aliis videtur. Cæsar enim loco supra indicato, pugnatores ait *ex essedis desilire, per temonem incurrere in jugo insistere & inde se in currus citissime recipere*, quod vix potuisse videtur clausa sella. Sed fortassis alia nonnihil fuit structura essedarum militarium, alia non militarium. Cum præsertim essedis & mulieres veherentur, quas notum est libenter usas sellis clausis. Rotas habuisse, illasq; admodum strepentes novimus ex Cæsare, quando illo ipso loco ait: *ipso terrore equorum, & strepitu rotarum ordines plerumq; perturbant.* Hinc Sidonio supra dicto loco *esseda stridentia.*

Stridentum & moderator essedorum.

Respexit etiam Seneca epist. 56. ubi ait: *In iis, quæ me sine avolatione circumstrepunt, essedas transcurrentes pono.* Tribuit & ipse strepitum huic generi, quod præcipue propter rotas factum ex Cæsare cognovimus. Ita Claudianus Epigr. I.

Esseda concordes multisonora trahunt.

Ubi rectè Barthius: *Multisonora, à vario stridore rotarum & clangore ferramentorum.* Rotæ porro illæ numero fuerunt duæ, si qva fides est Corrasio. Sic namq; is lib. III. Miscell. cap. 20. *Fuit essedum vehiculum breve, birotum, minus rheda.* Sanè, qvia currus nominatur, ut jam ante dixi, duas tantum habuisse rotas consentaneum est, cum hoc proprium curruum extiterit. Ducebantur porro essedæ ab eqvis. Cæsar manifestè loco sæpe dicto: *Ipso terrore equorum, & strepitu rotarum ordines plerumque perturbant.* Item paulò post: *Tantum usu quotidiano & exercitatione efficiunt, ut in declivi ac*

præcipiti loco incitatos equos sustinere consueverint. Numerus eqvorum etiam binarius fuisse videtur. *Bigas* sanè nominavit Jornandes, hanc ob caussam, ut opinor: *Bellum gerunt bigis curribusque falcatis, quos more vulgari essedas vocant.* Vocat *bigas* & *currus falcatos*, non qvod duobus generibus iisq; diversis pugnaverint, sed qvod falcati illi currus bigæ fuerint, hoc est, tracti à duobus eqvis. Figura simili, qva in superioribus Vopiscum *vehiculum* & *judiciale carpentum* dixisse demonstravimus. Eqvos tamen habuisse junctos militaria esseda potissimum videntur. Cætera plus trahebantur à mulabus, id qvod manifestè docet Epigramma totum Claudiani *de Mulabus Gallicis*, qvas in essedo commemorat. Nominat & bisontes in esseda Martialis, non vulgari tamen, sed exhibita in Circo. Verba extant lib. I. Epigr. de Spectaculo:

Turpes esseda, quod trahunt bisontes.

Tanqvam singulare ac inopinatum laudat à Domitiano præbitum spectaculum. Itaq; huc qvidem nihil facit. Contra illud liqvet, vel mulabus junctis ducta esse, vel eqvis. In junctura hoc peculiare habuerunt, qvod jumenta ambularent non æqva fronte omnia, ut in qvadrigis, (nisi forsitan essedæ militares) neqve bina & bina, verum pro se singula. Docet Claudianus toto Epigrammate de Mulabus Gallicis, præsertim illo versu, qvando ait:

Quamvis quæque sibi longis discurrat habenis.

Nam *discurrere sibi quæque* dicitur, qvæ currit pro se, nulli alii à latere adsociata. Sic igitur incedebant. Erantq; mulæ vel jumenta ornata pellibus villosis ovium, qvas habebant jugis impositas, consvetudine solenni, qvæ hodieq; durat per Gallias. Idem Claudianus: *Consensuque pares, sed fulvis pellibus hirtæ*
Esseda concordes multisonora trahunt.

Ubi fulvas pelles intelligo obsoletas ovium. Qvanqvam cum τὸ *fulvum* hic per commendationem dicatur, rectius fortasse statuamus intelligi pelles taxorum sive melium, qvæ & ipsæ hodie in freqventi usu tali. Nam sunt pelles illæ verè fulvæ, sicut nemini ignotum est, qvi vidit. Usus essedorum primus ad militiam & prælia videtur fuisse. Pugnaverunt sanè iis Galli, hoc est, Belgæ, uti Philargyrius

testatur.

ſtatur. *Eſſeda,* inqvit, *vehiculi vel currus genus, quo ſoliti ſunt pugnare Galli.* Eadem de Britannis legimus. Inde Cæſar. lib. IV. Bell. Gall. cap. 24. *Ac Barbari,* (Britanni) *conſilio Romanorum cognito, præmiſſo equitatu & eſſedariis, quo plerumque genere in præliis uti conſueverunt, reliquis copiis ſubſecuti ſunt.* Traditur & ratio pugnandi cum eſſedis ab eodem Cæſare in ejusdem libri cap. 33. Adſcribam locum etſi longiorem, qvoniam eſt elegans: *Genus hoc eſt ex eſſedis pugnæ. Primo per omnes partes perequitant, & tela conjiciunt, atque ipſo terrore equorum & ſtrepitu rotarum ordines plerumque perturbant, & quum ſe inter equitum turmas inſinuavere, ex eſſedis deſiliunt, & pedibus præliantur. Aurigæ interim paullum è prælio excedunt, atque ita ſe collocant, ut, ſi illi à multitudine hoſtium premantur, expeditum ad ſuos receptum habeant.* Obſerva, qvod de iis, qvi pugnant ex eſſedis, uſurpet τὸ *perequitant.* Nam hoc alias ad nudos ſpectat eqvites, non vehiculis utentes. Qvanqvam hodieq; iſta ratio locutionis apud Belgas ſervetur, & dicantur ryden/qvi vehiculo curruve incedunt. Oſtendit autem, duplex velut certamen horum fuiſſe, unum ex eſſedis cum telis jaculisqve, alterum in terra, pedeſtri conſvetudine. Nam deſiliiſſe ait, cum prælium eſſe ortum acrius. Qva qvidem parte pugna illa fuit ſimilis heroum apud Trojam. Ac reſpexit fortè Diodorus lib. V. qvando ita de Britannis: Ἅρμασι μὲν γὰρ κατὰ τοὺς πολέμους χρῶνται, καθάπερ οἱ παλαιοὶ τῶν Ἑλλήνων ἥρωες ἐν τῷ Τρωϊκῷ πολέμῳ κεχρῆσθαι παραδέδονται. *Ad bella eſſedis utuntur, quemadmodum antiquos Græcorum heroës in bello Trojano belligeraſſe traditur.* Ita vertit Rhodomannus. Sed in Græco non eſt *eſſedis,* verum ἅρμασι, hoc eſt, *curribus.* Videlicet & reliqva vehiculorum iſtiusmodi & eſſedas ignoravere. Igitur, cum de ipſis nominatim agendum, Gallicam retinuerunt vocem. Qvomodo Metaphraſtes Cæſaris in loco antea allato: Ὁ δὲ τῆς ἀπὸ τούτων τῶν ἐσσέδων μάχης τρόπος τοιοῦτος ἐστί. Qvæ Metaphraſti ſunt ἐσσέδα, ea Diodoro ἅρματα. Vix enim dubium, qvin tametſi non nominaverit eſſeda, tamen ea intellexerit. Porro, docet qvoqve, plures in his eſſedis fuiſſe, alios propugnatores, alios aurigas. Nominatim namq; dicit, ex prælio aurigas exceſſiſſe. Qvare alii aurigæ, alii propugnatores fuere: Qvorum hi præci-

præcipuè, ut censeo, *essedarii* vocati. Unde pugnam eis Cæsar tribuit in locis supra allatis. Et lib. V. ait: *Essedarii acriter prælio cum equitatu nostro in itinere conflixerunt.* Sed & Cicero propterea lib. VII. ep. ad Trebatium 6. *Tu, qui cæteris cavere didicisti, in Britannia ne ab essedariis decipiaris, caveto.* Fuit autem utrorumq; artificium singulare, aurigarum in flectendo curru, propugnatorum in discurrendo per temonem, stando in jugis, & recipiendo se in currum. Cæsar sic describit: *Tantum usu quotidiano & exercitatione efficiunt, ut in declivi ac præcipiti loco incitatos equos sustinere, & brevi moderari ac flectere,* (hoc ad aurigas pertinet; seqvitur de propugnatoribus) *& per temonem percurrere, & in jugo insistere, & inde se in currus citissimè recipere consveverint.* Annotandum, qvod in ipso stare jugo potuerint, concitatis licet eqvis ac currentibus. Nempe sic & tergis eorum insistere discebant olim, qva de re nos certiores reddit Manilius lib. V. v. 31. qvando ait:

> -- -- *Et stabiles poterit defigere plantas,*
> *Per quos vadit equos.* -- -- --

Item Silius lib. X. qvi laudatur à Scaligero hoc loco:

> *Milite non illo quisquam felicius acri*
> *Insultarat equo.* -- -- --
> *Si nudo staret tergo, quum rapta volucris*
> *Transigeret cursu sonipes certamina campi.*

In pace pertinebant esseda ad itinera. Cicero lib. VI. Attic. ep. 1. *Hic Vedius venit mihi obviam cum duobus essedis, & rheda equis juncta.* Cumprimis usus eorum fuit freqvens per Gallias. Spectat huc, qvod tradit Sidonius lib. II. ep. 10.

> *Hinc agger sonat, hinc Arar resultat,*
> *Hinc sese pedes atque eques reflectit,*
> *Stridentum & moderator essedorum.*

Liqvet, essedarios cum essedis per aggerem publicum, qvi vicinus fuit Arari flumini, facere iter consveviſſe. Utebantur porro essedis viri, etiam in dignitate constituti. Hinc Propertius tribuit Mecœnati lib. II. el. 1. ubi sic ad eum:

> *Si te fortè meo ducet via proxima busto,*
> *Esseda cælatis siste Britanna jugis.*

Sveto-

Svetonius Cajo c. 51. ubi ait de eo loquens: *cum trans Rhenum inter angustias densumq; agmen iter essedo faceret.* Item Galbæ Imperatori c. 18. *Cum per omne iter victimæ cæderentur, taurus securis ictu consternatus essedum ejus invasit.* Quare nescio, cur illius usum Cicero objiciat Antonio Philippo II. ubi ait: *Etenim quod unquam in terris tantum flagitium extitisse auditum est? tantam turpitudinem? tantum dedecus? Vehebatur in essedo tribunus plebis, lictores laureati antecedebant.* Num, quod esset peregrinum vehiculum, neq; magistratum publicum deceret? An quod vilius haberetur? At conjungit cum carruca Martialis. Serviisse caussæ suæ videtur. Nam alias svadet ipse Trebatio lib. VII. ep. 7. *In Britannia nihil esse audio neq; auri, neq; argenti. Id si ita est, essedum svadeo aliquod rapias, & ad nos quamprimum recurras.* Quanquam cum Trebatius magistratu nullo, publicove officio fuerit ornatus, magis credi possit, illi convenisse. Alias non viri solum eis utebantur verum & mulieres. Hinc Propertius ad Cynthiam lib. II. eleg. 32.

Quidve petis Æaei mœnia Thelegoni?
Curve te in Herculeum deportant esseda Tybur?

Poterat vero hisce essedis celeriter confici iter, quod colligitur ex verbis Ciceronis, quando svadet Trebatio, ut ad eum esseda *recurrat.* Ita Seneca ep. 56. *essedas transcurrentes* memorat. Qui simul verbis suis ostendit, usum essedarum fuisse etiam in urbe. Illas enim ait ipsum circumstrepere, sed sine avocatione. Nam quod circumstrepit alios, in frequenti usu sit, necesse est. Esseda hæc urbana puto splendide fuisse culta ornataque, pertinereq; inter ea illud argenteum, quod in Censura sua concidi fecit Claudius, ut ait Sveton. c. 16. *Essedum argenteum sumptuose fabricatum ac venale ad sigillaria, redimi concidiq; coram imperavit.* Cæterum an usus essedarum solus unicusq; fuerit ad itinera, ignoro. Certe Claudiani Epigramma, quod attulimus in præcedentibus, innuere videtur quasi onera interdum aliqua ijsdem deportarint. Estque hæc sententia & Barthij, qui sic de illo Epigrammate: *Mirifice me venustas hujus epigrammatis afficit, atq; adeo quidem, ut quoties istud contemplor audire mihi videar, aut cominus videre agasonem quempiam*

 sive

sive mulionem Sequanicum, qui Lemanni lacus piscem per Rhodani ripas Lugdunum vehat. Idem manifeste docet Sellius Sidonius lib. IV. ep. 18. ubi ait: *Nulla esseda subvehendis oneribus attrahebantur.* Pertinebant alias & ad spectacula, ut primum triumphalia, cum captivæ deducerentur in pompa triumphi. Meminit Horatius lib. II. ep. 1.

Mox trahitur manibus regum fortuna retortis
Esseda festinant, pilenta, petorrita, naves.

Interpres vetus Cruquij: *Esseda) hæc vehicula sunt captivorum.* Si captivorum, ergo ducta in triumpho necesse est, verum metuo, ut Poëtæ mentem recte Magister acceperit. Nec enim ibi aliter festinant esseda, quam cætera vehicula. Jam vero illa adducebantur ad spectaculum, ut fatetur ipse, nec captiva erant, sed matronarum Romanarum. Quare idem statuendum erit etiam de essedis. Et cur festinarent tandem, si captiva fuissent? nemo sane sponte sua & cum festinatione venit eo, unde habet dedecus & infamiam. Itaq; hic sermo est de essedis urbanis, quibus simul cum pilentis petorritisq; festinabant viri juxta & mulieres ad spectaculum triumphi. Quare isto quidem Horatij loco nihil agitur de essedis captivis. Quanquam ea ipsa interpretis expositio docere nos possit, non insolitum omnino fuisse, quippe qui ne cogitare quidem de ea potuisset, si omnino nunquam istiusmodi vehicula in triumpho essent ducta. Exhibebantur aliquando & in theatro sive circo. De Domitiano saltem supra vidimus, quod testatur Martialis, dedisse essedas cum bisontibus adjunctis. Ad postremum essedæ ac essedarij inter gladiatores solennes. Docet nos Philargyrius ad lib. III. Georg. Virgilij, ubi post alia, quæ de esseda & essedariis commemorat, & alibi à nobis sunt allata, subdit: *Hinc & gladiatores essedarij dicuntur, qui curru certant.* Vult, fuisse duplex genus gladiatorum, unum quod certabat sine curru, aliud, quod cum curru. Quando curru certabat, dicebatur non *gladiatores* simpliciter, sed cum addito, *gladiatores essedarij.* Meminit hujusmodi gladiatorum essedariorum etiam Svetonius in Calig. c. 35. *Cum quodam die muneris essedario Poro ob prosperam pugnam servum suum*

suum manumittenti studiosius plausum esset, proripuit se è spectaculis indignabundus & clamitans, dominum gentium populum ex re levissima plus gladiatori tribuentem, quam consecratis Principibus, aut præsenti sibi. Quem ante *essedarium* vocavit, mox appellat *gladiatorem.* Idem facit vita Claudij c. 21. Intelligimus autem vel *essedarios* simpliciter, vel cũ addito *essedarios gladiatores* esse nũcupatos. Simpliciter sic appellatos discim9 & ex Petronio, quãdo ita habet: *Processit statim scissor & ad symphoniam gesticulatus ita laceravit obsonium, ut putares essedarium hydraule cantante pugnare.* Sic enim legendum illum locum ex Fragmento Traguriano docuit incomparabilis Gronovius, sublato asterisco, quem hic apponebant editiones vulgatæ, uti pridem in Notis ad Fragmentum illud declaravimus. Fuerunt autem gladiatores essedarij non viri solum, quod est notum, sed & feminæ, quod ex solo Fragmento dicto nobis cognitum, in quo *mulier essedaria* commemoratur p. 17. editionis nostræ. Verba habent ita: *Iam nanos aliquot habet, & mulierem essedariam.* Neq; mirum, quoniam apud Britannos etiam feminæ militabant, ut ex Tacito XIV. Annal. c. 35. colligitur, quas sine dubio in hoc genere spectaculi imitabantur. Pugna ipsa fiebat è curru, quod ostendit Philargyrius. Num vero semper, dubitat Lipsius lib. II. Satur. c. 12. sed pugnasse putat *mixtim, modo è curru, modo pedites.* Atq; hoc velle censet Senecam, quando ait ep. 29. *De eodem cum consuleretur Iulius Græcinus, vir egregius, quid sentiret: Non possum, inquit, tibi dicere, nescio enim, quid de gradu faciat. Tanquam de essedario interrogaretur.* Ad hæc verba Lipsius: *Sententiam hic puto, essedarios solitos etiam pedites pugnare, de curru subito delapsos. Nescio igitur, ajebat, cujusmodi hic essedarius (ad gestationem ejus allusum) quem nunquam de gradu & incessu pugnantem vidi.* Potest conjecturam hanc juvare, quod & Britannorum essedarij hoc modo pugnarent, quemadmodum in præcedentibus ostensum est. Utrum tamen vere verba Senecæ hoc doceant, licebit dubitare. Caussa, quoniam non pugnasse inter se, quod existimavit Lipsius, & in pictura expressit adjecta, sed cum alijs, peditibus videlicet, videntur. Hinc enim Petronius in Fragmento Traguriano tantum unicam

nominat mulierem eſſedariam, cui oppoſitos fuiſſe nanos joci cauſſa puto. Verba clara ſunt: *Iam nanos aliquot habet, & mulierem eſſedariam,* qui ſcilicet prælium inter ſe committant, nani pedites, & mulier ex eſſedo, ſic enim conveniens fuerat, ut una plures poſſet æquare. Teſtaturq; Xiphilinus in Domitiano, nanos ac mulieres committi conſveviſſe. Πολλάκις δὲ τὲς ἀγῶνας νύκτωρ ἐποίει, καὶ ἔστιν ὅτε καὶ νάνες καὶ γυναῖκας συνέβαλλε. *Sæpe noctu quoq; certamina inſtituit, aliquando nanos quoq; ac mulieres commiſit.* Ad eundem modum alibi ſciſſor apud eum repræſentat eſſedarium pugnantem. *Ita laceravit obſonium, ut putares eſſedarium pugnare.* Cur, eſſedarium? quia ſolus pugnare cum pluribus conſvevit. Iſta namq; ratio ſimilitudinis. Videbatur ſciſſor verſari inter obſonia, & aliud poſt aliud adgredi ac lacerare, ſicut eſſedarius ſolebat certantes ſecum in arena pedites; & ſicut ita mulier eſſedaria nanos adoriri debebat. Quos proinde nanos fruſtra optimus doctiſſimusq; Reineſius in *mannos* immutavit, ſicut in Appendice ad Noſtras in Petronij Fragmentum Notas demonſtravimus. Cæterum ſi pugnaverunt ſoli, utique deſcendere de curru non poterant. Qui enim ſinguli pares eſſe potuiſſent pluribus? Quare locum Senecæ puto aliter accipiendum. Nempe cum Græcinus quæreretur, quid ſentiret de virtute Philoſophi, de quo ibi ſermo, reſpondiſſe ipſum ait Seneca, tanquam quæreretur de virtute eſsedarij, de qua non poſſit conſtare, cum de gradu pugnare non ſoleat. Virtus vera militis apparet ex certamine, quod fit collato gradu. Qui ſic pugnat, *certare de gradu* dicitur, quomodo qui vincitur certamine hujusmodi, *de gradu dejici.* Contra non certat de gradu, qui non eodem gradu conſiſtit, ſed diſcurrit, & modo pugnat ab hac, modo ab illa parte. Tales fuerunt eſſedarij. Unde Cæſar dicit, etiam in ſerijs, *per omnes partes perequitare.* Et Cicero ad Trebatium, *caveto, ne ab eſſedariis decipiaris*, quia horum fuit proprium, non tam virtute contendere, quam arte ac conſilio, ſimulare impetum in hoc loco, aggredi in alio celeriter circumductis equis, mox fugam præ ſe ferre, tum eſsedam convertere, ac nec opinantes adoriri. Hoc reſpiciebat Græcinus & ideo de virtute Philoſophi,

de

de qua quærebatur, nil se respondere posse dixit. Cæterum cum essedarij soli adversus plures, adjecti scilicet celeritate equorum ac vehiculi contenderint, ac iccirco adhibuerint artes, videtur hinc intelligi & illud Petronij, quód ait de scissore, essedarium repræsentante, laceravisse obsonium gesticulando. *Ad symphoniam gesticulatus laceravit obsonium.* Scio equidem gesticulatoria manu conscindere cibos consvevisse: testisq; est Seneca, quando epist. 47. de tali aliquo. *Pretiosas aves scindit certis ductibus circumferens eruditam manum.* Quo cum convenit & Juvenalis Satyr. V. ubi ei tribuit hac de caussa *cultellum notantem.* Sed in Petronij simul respici opinor ad gesticulatoriam agilitatem aliquam, qua utebantur essedarij, qua vel eludebant adversarios, vel impetebant. Sicut qui alites scindunt, nunc capiti, nunc clunibus, nunc à dextra, nunc à sinistra imminent, ac sæpe illam invadunt partem, quæ imperito artis diu adhuc videbatur tuta futura. Et hoc quidem nobis de pugna essedariorum videtur. Ad quam felicius expediendam credo cum Lipsio, habuisse suas aurigas. Servos quoq; eos fuisse vero consentaneum, cum ipsi essedarij gladiatores aliquando essent liberi. Liber sane fuit, qui describitur Svetonio in Calig. c. 35. quando ipse, sicut ait auctor, *ob prosperam pugnam servum suum manumisit.* At non liber is, cui Claudius, *cum pro eo quatuor deprecarentur filij, magno omnium favore indulsit rudem,* sicut enim loquitur in Claudio cap. 21. Fuisse porro in his ipsis aurigis magnum ad victoriam obtinendam momentum ex dicto Svetonij in Caligulæ vita loco animadverto, quia essedarius aurigam illum suum post & propter pugnam prosperam manumisit: cujus rei nullam eo quidem tempore idoneam satis habuisse caussam videtur aliam, quam quod victoriæ illius causa non postrema servus fuerit per doctam aurigationem. Unde rursum id evincitur, quod ante dictum est, gladiatores hosce essedarios plus arte valuisse, quam virtute.

Cap. XXIV.

De Thensa.

Thensa. Tensa. Asconius exponitur. Scaliger defenditur contra Vossium. Lintea in thensis nulla. Onuphrius & Argolus refutantur. Svetonii locus ab emendatione prava liberatur & exponitur. Thensa, currus. Vehicula thensarum. Eburnea & argentea fuere. Schottus bis refutatur, & Vrsinus. Onuphrii picturæ rejiciuntur. Vehiculum cum rotis quatuor, & supernè planum fuit. Adjunctos habuit equos. Lora in eis. Ciceronis lectio vetus asserta contra Lipsium. Schottus denuò rejicitur. Equus langvens in thensa, irritum facit sacrum. In thensis Deorum imagines. Exuviæ. Tertullianus aliter, quam factum à Salmasio, exponitur. Dionis versio castigatur. Πομπεύειν. *Schottus denuò refutatur. Varro exponitur.* Ὀμφαλοί. *Tensaria. Philoxenus explicatur. Thensæ Deorum & Cæsarum. Pacatus exponitur. Aurigam manu læva tangere habenas nefas habitum. Thensarum deductio, qualis. Aliud est ducere, aliud deducere thensas. Deducentes pulchrè vestiti & coronati. Singulæ thensæ habebant singulos deducentes. Thensæ ex quo & in quem locum deductæ. Pulvinar Deorum. Nomenclatores thensarum. Inscriptio vetus explicata. Thensarii. Iugares. Accommodare fræna. Tentores. Onuphrius notatur & Scaliger. Grotius emendatur & exponitur. Horti templi.* Αὐλή. *Titinnius emendatur. Grassari. An & thensæ non sacræ. Turnebus revellitur. Nonius emendatur.*

EGimus hucusqve de eo genere vehiculorum, qvod vel semper vel certè plurimum duabus incedere rotis consvevit. Veniamus nunc ad alterum, qvod habebat rotas qvatuor. Ex eo primum *thensam* memorabimus, qvam & *tensam* scribunt. Ita sanè factum Vossio in Etymologico. Neq; aliter, qvam *tensa*, reperitur in antiqvis Festi schedis, si qva fides est editioni, à Scaligero publicatæ. Sed & apud Ciceronem semel iterumq; ita scriptum videas in editione Vignoni Anno MDXCVI. emissa. Nam in editionibus aliis vetustioribus præsertim adspiratio adjicitur, qva cum cæteri ferè omnes formant. Causa, cur diverso scribant modo, non videtur alia, qvam qvod de origine ipsius non conveniant, cum alii deducant

cant à θυεῖν, alii à *tenendo*. Asconius in Verrin. III. *Thensas alii à divinitate dici putabant, alii, quod ante ipsas lora tendantur, quæ gaudent manu tenere & tangere, qui eas deducunt.* Qvando ait *à divinitate,* non vocabulum intelligendum est, nec enim thensa inde potest derivari, verum ipsa res, qvatenus tamen Græcis explicatur. Vult nempe ita dictas, qvod sint divina vehicula, qvalia Græcis θεῖα. Servius deducit à θυεῖν, qvod est, *rem divinam facere,* qvia pertinebant ad negotia divina, & ceremonias, ut mox indicabimus. Verba ejus extant lib. I. Æneid. *Thensa autem cum aspiratione scribitur,* ἀπὸ τοῦ θυεῖν, *id est, à re divina.* Ubi nota, Servium docere de scriptura, qvod recepta fuerit cum adspiratione. Unde colligit, ἀπὸ τοῦ θυεῖν deduci rectius hoc vocabulum, qvam à *tenendo.* Atq; hæc etiam Scaligeri sententia, qvam puto ipse qvoq; amplectendam. Convenit profectò non scripturæ solum, sed & rei ipsi, cum illa altera à *tenendo* neutrum satis seqvatur. Nam qvod Vossius existimat sic dictas, *quia statuæ Deorum, quæ thensis ferebantur, velarentur circumquaque linteis, ad cubiculi seu delubri speciem tensis,* vel ideò probari neqvit, qvia lintea ejusmodi in thensis non fuere, qvod mox apparebit. Eqvidem & Onuphrius sic describit lib. II. de Ludis: *Erant thensæ sacri currus, super quos Deorum statuæ collocatæ erant, quæ linteis circumcirca ad cubiculi sive delubri speciem tensis cooperiebantur.* Subdit postea Festi locum, & Asconii, qvi tamen de linteis nullam faciunt mentionem. Adeò non video, qvi probari possit Argoli sententia, dicto Onuphrii proposita loco, qvando tensas nil existimat fuisse aliud, qvam parva qvædam vela. Verba ejus hæc sunt: *Non apud ludos tantum in curribus, sed etiam domi thensæ, erantque explicata parva vela tribunali, qualibus nunc etiam Romæ Cardinales utuntur, sub quibus sella Principum ponitur.* Putat, ut apparet, thensas fuisse vela explicata, instar tentoriolorum; Ea existimat nunc imposita curribus, nunc collocata locis aliis, ut pro tribunali, Solis æstusq; arcendi gratia. Qvod ut probet, adfert verba Svetonii ex *Julio,* qvæ sic scribit: *Sed ampliora etiam humano fastigio decerni sibi passus sedem auream in curru, & pro tribunali thensam, & ferculum in Circensi pompa.* Verum liqvet esse prava codicis sui distinctione deceptum,

ceptum, atqve depravatione alia. Nam ſic habent libri meliores omnes: *Sedem auream in curia & pro tribunali, thenſam & ferculum in Circenſi pompa.* Nulla ipſi thenſa decreta fuit pro tribunali, verum ſedes aurea. Thenſa pertinebat ad Circenſem pompam. Qvare fruſtra ex hoc loco tentoriolum exponitur, nec magis ex Plutarcho, mores Perſarum memorante, vel Corippo, qvando neuter de his thenſis agit. Thenſa plane, ut nunc ſpeciem ipſius explicemus, fuit non tentoriolum aut velum, ſed vehiculum. Diomedes clarè lib. I. *Thenſa Deorum vehiculum.* Item Aſconius: *Thenſæ ſacra ſunt vehicula pompa ordinum & hoſtiarum.* Ita Philoxenus: *Thenſa,* ἅρμα Θεῶν. Hinc *vehicula thenſarum* apud Ciceronem in Verrinis: *Omnes Dii, qui vehiculis thenſarum ſolennes cœtus ludorum initis.* Plauſtra nominavit Tertullianus de Spectaculis, cap. 3. per contemptum, ut opinor: *Si unam thenſam trahat, Iovis tamen plauſtrum eſt.* Materia ejusmodi thenſarum fuit nonnunqvam ex ebore, nonnunqvam ex argento. Feſtus clarè, vocabulo *thenſa: Fuit & ex ebore, ut apud Titinium, in Barbato, & ex argento.* Itaq; non probo, qvod à Schotto traditur lib. IV. Nod. Cic. cap. 6. Verba ejus hæc ſunt: *Ex qualibet, porro, materia factas* (thenſas) *ait Feſtus, nihil tamen vetat, quin credamus ligneas factas ex ea arbore, quæ cuilibet Deo ſacra eſſet.* Certè adeò non ex qvalibet materia factas Feſtus ait, ut nominatim ebur memoret ac argentum, alia excluſa. Qvanqvam ebur illud ac argentum ſine dubio ſpectarint magis ad ornatum, inductumq; ac incruſtatum ſibi habuerint vehicula thenſarum. Formam hactenus perſvaſerunt ſibi eam, qvalis cernitur in qvibusdam nummis. Schottus: *Thenſarum forma expreſſa eſt in Numiſmate apud Fulvium Urſinum in gente Rubria.* Hauſit Schottus hanc ſententiam haud dubie ab Urſino ipſo. At Urſini ſola conjectura eſt, neq; habet, unde confirmetur. Contra multa ſunt, qvæ ipſam revellant. Nam primo nulla hic imago divina, qvam tamen thenſa portari conſveviſſe certum, atq; in ſeqventibus monſtrabitur. Deinde in ipſius parte ſuprema ſive tecto eſt Victoria devolans, coronamq; lauream imponens eqvis. At hoc nil ad thenſas. Qvin imò in nummo Illuſtriſſimi Excellentiſſimiq; Viri, Comitis *Magni de la*

Gardie,

Gardie, Regni Sveciæ Cancellarii magni, non Victoria ſolum cernitur, ſed & bigæ, qvibus inſiſtit; Qvi cum hactenus vel plane non, vel non ita, ſicut debet, ſit expreſſus, à me hic apponetur.

Vides expreſſe clareq; bigas in vehiculo præſenti. Jam verò bigæ plane non ad thenſas pertinent. Sed nec lora hic cernuntur, qvæ Aſconius in thenſis memorat. Ut qvodvis aliud ſit vehiculum, qvam thenſa, qvod in nummo antea allato eſt propoſitum. Maximè, cum & Onuphrius alia exhibeat figura, qvæ videri apud ipſum poteſt pag. 87. & ſeqventibus. Ex qva ſi nihil aliud, hoc ſaltem colligas, eſſe dubia incertaqve, qvæ de forma thenſarum afferuntur. Qvanqvam, ſi rem bene ponderes, Onuphrius exhibeat non thenſas, verum currus aut carpenta, qvod ex iis, qvæ à nobis alibi ſunt dicta, facilè colligitur. Thenſæ profectò apud ipſum ſunt formatæ ad imaginem illius, qvod in nummo Fauſtinæ cernitur, vehiculi. Jam verò thenſam id fuiſſe, aut Fauſtinam ſibi habuiſſe decretam nemo ex veteribus commemorat. Deniqve, ſi veteres conſulimus, alia illius obſervari poteſt ſpecies. Nam ſi fuit ſimilis illis vehiculis, qvibus Ptolomæus Philadelphus in pompa apud Athenæum lib. V. ſimulachra Deorum traduxit, qvod qvidem cenſet Caſaubonus ad Julium Svetonii, apparet fuiſſe latam longamqve, & humilem, ſupernè planam, rotisq; inceſſiſſe qvatuor. Sic enim deſcribit unum dicto loco: *Poſt hos quatuor rotis currus agebatur à centum & octoginta viris, longus cubitos quatuordecim, latus octo, in quo ſtabat effigies*

 Bacchi,

Bacchi, cubitorum decem, ex aureo carchesio libantis, cum tunica purpurea ad talos demissa. Nec fortassis caussa est, cur dubitemus multum, qvando cætera conveniunt non pauca, ut liqvebit postea. Sed & eqvum Dianæ, sicuti describitur Virgilio, in urbem Trojam tractum, speciem qvandam thensarum putant præ se tulisse. Hinc enim Asconius de thensis agens: *Ante ipsas lora tenduntur, quæ gaudent manu tenere ac tangere, qui eas deducunt.* Qvæ manifestè sumpta sunt ex illo Virgilii:

-- -- *Funemque manu contingere gaudent.*

Qvo deductionem eqvi nominati describit. Jam verò eqvus ille stetisse in ejusmodi videtur tabulato, qvale Athenæus memorat, cum rotis qvatuor. Tangitq; ac intelligit Dictis, qvando de illius fabro lib. V. ait: *Ima, quæ sub pedibus erant, rotis interpositis suspenderat, scilicet, quo attractu motus facilis foret.* Nam per *ima, quæ sub pedibus erant,* sine dubio id planum intelligit, qvod dixi. Ad postremum ne imago qvidem recedit, qvæ cernitur in tabula marmorea ludorum Circensium Fulginii extante, ac exhibita Onuphrio p. 11. si, qvod arbitror, thensam exprimit, nisi qvod dimidia sui parte tantum cerni possit. Sanè, si & illi alteram dimidiam addideris, habebis vehiculum cum rotis qvatuor, supernè planum, qvale thensam credimus fuisse. Trahebatur porro hoc vehiculum ab eqvis. Sic colligimus ex Plutarcho, qvando ita habet in Coriolano: Ἵππου γὰρ ἑνὸς τῶν ἀγόντων τὰς καλουμένας θήσας ἀτονήσαντος, καὶ πάλιν τοῦ ἡνιόχου τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ τὰς ἡνίας συλλαβόντος αὖθις ἐψηφίσαντο τὴν πομπὴν ἐπιτελεῖν. *Si equus unus eorum, qui thensas trahunt, elangvisset, aut si læva manu præhendisset auriga habenas, pompam de novo decernebant instituendam.* Vides plane, tractum ab eqvis, eisq; pluribus. At videtur aliud docere Asconius in verbis antea prolatis, ubi ait, *thensas à quibusdam* putatas dici, *quod ante ipsas lora tendantur, quæ gaudent manu tenere & tangere, qui eas deducunt.* Colligas hinc, thensas loro tractas ab hominibus. Atq; facit lori ejus mentionem Cicero qvoq; in de Arusp. Resp. ubi ait, fieri contra religionem, *si ludius constitit, aut tibicen repente conticuit, aut puer ille patrimus & matrimus si terram non tenuit, aut tensam, aut lorum omisit.* Pro eo, qvod habetur, *si terram*

non

non tenuit, emendat Lipsius *siserram*, vel *sisarram non tenuit.* Verum esse frustraneam emendationem illam, docet Arnobius, in cujus libro IV. eadem occurrunt verba, sine dubio ex Cicerone desumpta. *Commissum omnes statim in religiones clamatis sacras, si ludius constitit, aut tibicen repente conticuit; aut si patrimus ille qui vocitatur puer omisit per ignorantiam lorum, aut terram tenere non potuit.* Nemo persvadebit sibi, vitium utrobiq; commissum. Fit autem & hoc loco Arnobij mentio lori, quem de thensæ loro accipiunt. Ita enim Heraldus ad prædicta verba: *Omisit per ignorantiam lorum. Quod tenebant ij, qui thensam deducebant, ut docet Asconius.* Dicit & ipse, tenuisse: quomodo vero, nisi cum tracto eo tensam ducerent? Nam quod nescio ex quo foramine in thensæ medio pependisse lora scribit Schottus, quæ gestiebant tangere, id nec certo aliquo dicitur auctore, cum foraminis illius Cicero mentionem nullam faciat, nec sensum habet aliquem idoneum. Contra de thensis loro tractis videtur posse colligi ex Athenæo, qui ad thensas pompæ Ptolomæianæ nunc centum & octoginta, nunc plures etiam commemorat viros trahentes. Sed & in equo Trojano hoc observat Virgilius, quando ait lib. II.

-- -- *Circum pueri innuptæ puellæ*
Sacra canunt, funemq; manu contingere gaudent.

Cum ergo lora fuerint in thensis, nec à latere ipsarum, sive medio pendula, sed ante ipsas tensa, ut testis est Asconius, neque hoc intelligi idonee, nisi cum trahendo tensas ab ijs, qui tenere manu gaudent, tenduntur, utiq; vix constat, quomodo ut equi traxerint. Nisi dicamus, processisse thensas ope duplici, vel saltem lora funesque, quibus ad thensas juncti fuerunt equi, manu tenere ac tangere illos consvevisse, qui ducebant. Cum præsertim metus esset, ne langvescente aliquo ex equis sacrum totum redderetur irritum. De equis sane dubitari nequit, quia locus Plutarchi nimis manifeste docet. Cæterum quot equi, quove modo juncti fuerint, difficile est divinare. Si Schotti & Ursini sententia valeret, habuisse quatuor, quadrigarum instar appareret. Idem

 dice-

diceremus, si sequendus esset Goltzius, quippe qui appellat thensam vehiculum Augusti cum adjunctis elephantis quatuor, in Augusti vita pag. 77. At id vehiculum veteres non *thensam* vocant, verum *currum*, quod jam in superioribus ostendimus. Sed nec thēsam *quadrigas* nuncupari legas. Deniq; cum ductæ sint non ab equis solum, verum etiam hominibus, lora tenentibus, ut dixi, eo propendeo, ut equos singulos unum post alterum, sive duos, sive tres existimem adjunctos. Usus thensarum fuit, ut in ijs ducerentur imagines deorum in pompa Circensi. De imaginibus disertim testis est Servius ad Virgilij lib. I. *Thensa significat, qua deorum simulachra portabantur.* Sinnius ubi agit de eadem re apud Festum, non *simulachra*, sed *exuvias deorum* thensis sectas scribit. Verba Festi, quibus hoc testatur, illa sunt: *Thensam ait vocari Sinnius Capite vehiculum, quo exuviæ deorum ludicris circensibus in circum ad pulvinaria vehuntur.* Sunt autem exuviæ ab exuendo dictæ, quia exuuntur, ut vestes, pro quibus leguntur apud Virgilium Eclog. VIII. ver. 91. Ita usurpavit & Tertullianus in lib. de Pallio cap. 4. *Enimvero cum hanc primum sapientiam vestit, quæ vanissimis superstitionibus renuit, tunc certissime pallium super omnes exuvias & peplos augusta vestis deducit oculos.* Salmasius hoc loco: *Exuviæ & pepli deorum ornamenta, & pepli quidem dearum, ut peplus Minervæ, peplus Iunonis, peplus deæ cœlestis apud Trebellium, exuviæ deorum dearumq; communes.* Subdit inde locum Festi, Svetoniumque ac Apulejum earum ait meminisse. Svetonij verba extant in Augusto cap. 94. *Videre visus est filium mortali specie ampliorem, cum fulmine & sceptro, exuviisq; Iovis Opt. Max. ac radiata corona.* In quibus verbis exuviæ non sunt ornamenta quævis, sed vestes. Quod apparet, quia separantur à sceptro & radiata corona, quæ alias & ipsa inter ornamenta Jovis. Apulejus posuisse pro insignibus videtur. Agit enim de pompa Isidis, & post illa verba, Salmasio laudata: *Antistites sacrorum proceres illi, qui candido linteamine cinctum pectoralem ad usq; vestigia strictim injecti, potentissimorum deum præferebant insignes exuvias:* Subdit, primum gestasse lucernam, secundum altaria, tertium palmam, & caduceum

ceum &c. quæ omnia non tam veſtes ornamentaque, quàm inſignia, quibus hic ille ve deorum denotatur. Quare dubium, quid Sinnius cenſuerit ſuper thenſas poſitum fuiſſe; num veſtes an inſignia, an potius iſta omnia una cum ſimulachris ipſis. Id quod mihi quidem vero maxime videtur conſentaneum, qui exiſtimo, voluiſſe nominatim memorare exuvias, quo conſtaret, iſta ſimulachra fuiſſe ornata veſtibus, & inſignia habuiſſe ſua, Jovem fulmen, Saturnum falcem, Neptunum tridentem, atq; ſic deinceps. Nam de ſimulachris quidem nimis clare ex Servio cognoſcimus. Firmatq; Dio lib. LXXVIII. ubi in Circenſi pompa verbis expreſſis ſimulachrum Martis nominat. Ἐν δὲ δὴ τῇ Ῥώμῃ ἱπποδρομίας γινομένης, καλέπεσε τὸ τοῦ Ἄρεως ἄγαλμα πομπεῦον. Vertunt: *Præterea Romæ factis ludis Circenſibus ſimulachrum Martis, quod erat habitu triumphali decidit.* Sed πομπεῦον, non ſignificat, *quod erat habitu triumphali.* Quare alij ſic maluerunt: *ſignum Martis in ſolenni pompa decidit.* At ne ſic quidem Græci mentem ſatis explicarunt. Nam πομπεύειν hic, *quod in pompa incedit*, vehiculo nimirum ſuo inſiſtens, quod hic intelligere aliud non poſſumus, quam thenſam. In thenſa igitur fuit τὸ τοῦ Ἄρεως ἄγαλμα, quod non de inſignibus ipſius nudis veſtibusve, verum ſimulachro Martis oportere accipi manifeſtum eſt. Porro ſimulachra iſta cenſet Schottus conſtituta in quibusdam foraminibus, quæ in medio thenſarum fuerint excavata. Verba ejus hæc ſunt, loco antea laudato: *Vnaquæq; thenſa foramen in medio habebat, ad vinciendum impoſitas imagines, quod ex Varrone lib. VI. de Lingua Lat. colligo.* Quod ſe dicit colligere ex Varrone, hoc intelligi non poteſt de eo, ſicut vulgo ſeſe habet. Verba hæc ſunt: *Terræ medium non hoc, ſed quod vocant Delphis in æde foramen, adlatum eſt quiddam, ut theſauri ſpeciem, quod Græce* ὀμφαλὸν, *umbilicum dixerunt.* In his verbis nulla thenſæ mentio, aut foraminis in ejus medio. Quare quod de ea tradit, illud hauſit ex Varrone, ubi eum emendandum Scaliger putavit. Verba ita habent: *Eſt, inquit Varro, foramen ſimile tenſario foramini, quod Græci vocant* ὀμφαλὸν. Homerus: ——— Ζυγὸν ὀμφαλόεντα. Enarrant Grammatici

matici : ὀμφαλόεντα, ὀμφαλοὺς ἔχοντα. ὀμφαλοὺς δὲ λέγουσι τὰς ἐν τῷ ζυγῷ τρώγλας, ἐφ᾽ ὧν αἱ ἡνίαι δέδενται. *Est ergo illud foramen tænius utrinque vinctum, quemadmodum & tensarum umbilici, in quas inseruntur funes illi, quibus utrinq; ad latus vinciuntur equi funales.* Liquet ex his verbis, cur foramen Schottus fecerit in thensa, illiusque medio, nempe quia in Varronæ nominatur *terræ medium*, quia ὀμφαλὸς vocatur, item, ut vult Scaliger, *tensarium.* At vero Scaliger nil de simulachris deorum ibi, verum equos funales dicit ad tensaria religatos. Quanquam de hoc ipso possit dubitari, cum sint ὀμφαλοὶ, quos Latine ipse dicit nominari *tensaria*, non in tensa, nec vehiculo, sed jugo, denotentque foramina, per quæ habenæ trajiciuntur, si est fides aliqua Græcorum magistrorum, quorum verba laudat. Quicquid sit, hoc saltem liquet, nullo niti argumento, quæ de illo foramine, revinctisque ad id simulachris Schottus tradit. Cum præsertim constet ex laudatis supra verbis Dionis, simulachra illa potuisse à thensis delabi. Κατέπεσε τὸ τοῦ Ἄρεος ἄγαλμα inquit Dio sive Xiphilinus lib. LXXVIII. *Decidit simulachrum Martis.* Si decidit, qui stare potuit in eo foramine, qui ad id potuit esse revinctum? Potius hinc colligas, stetisse nude. Nisi malumus reposita fuisse in quibusdam quasi thronis. Sane in Philoxeni Glossario reperias, *Thensa*, θρόνος. Cur autem thensa, quæ fuit vehiculum, ut superius ostendi, θρόνος, sive thronus, si non fuit in ea instar throni? Quanquam vix existimem, perpetuum hoc fuisse, cum præsertim apud Athenæum videam in thensis Ptolomæi stetisse nudis ac simplicibus. Vehebantur autem ad hunc modum simulachra deorum, qui majorum gentium sunt dicti, Jovis, Junonis, Neptuni, Minervæ, ac reliquorum. Id quod post alios ostendit & Svetonius, quando in Vespasiano c.5. nominatim *thensam Iovis* memorat. *Thensam Martis* habemus apud Dionem in verbis superius allatis. Ὀχὸς τῆς Ἀθηνᾶς hoc est, *thensa Minervæ* legitur apud eundem lib. XLVII. è quibus licet etiam de reliquis colligere. At sequentibus temporibus, quod peculiare quondam diis fuit, communicatum est cum Cæsaribus: nam & ipsis post obitum decretæ thensæ, quibus veheretur

imago

imago ipſorum in pompa Circenſi. Primus, cui hic honor eſt tributus, Julius fuit, qvi obtinuit etiam vivus per adulationem. Svet. Julio cap. 76. *Sed & ampliora etiam humano faſtigio decerni ſibi paſſus eſt: Sedem auream in curia & pro tribunali, thenſam & ferculum Circenſi pompa.* Qvin imò non in Circenſi pompa ſolum, ſed & alias videri poſſunt uſi thenſis Imperatores, qvando ſic de iis Pacatus noſter cap. 21. *Quin ſi quando in lucem venire, & diem ferre potuiſſent, lecticis thenſisque ſubvecti, ſenſim atque ad numerum movebantur.* Sed qvum nemo alius de thenſis ſic adhibitis teſtetur, magis eſt, ut invidiæ faciendæ cauſſa credamus Pacatum appellaſſe thenſam qvodlibet aliud magnificum vehiculum. Interim hinc illud colligas, proceſſiſſe thenſas illas lentè ac ſenſim in pompa. Nec fortaſſis aliter debebant, propter impoſita illa ſimulachra. Sed & qvi regebant eqvos, ſuas habuerunt leges, uti ex Plutarcho ſcimus, qvas obſervare tenebantur, imprimis, ne manu læva caperent fræna. Dicit enim in Coriolani vita, fuiſſe nefas, & reſtaurari pompam debuiſſe, τοῦ ἡνιόχου τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ τὰς ἡνίας συλλαβόντος, *ſi auriga frænos manu ſiniſtra arripuiſſet.* Sic, qvi tangebat lora puer, ſi ea omiſiſſet, in religionem peccabat. Nam inter ea, qvibus religio violetur, Cicero memorat, *ſi puer ille patrimus & matrimus terram non tenuit, aut tenſam aut lorum omiſit,* in de Aruſp. Reſponſis. Qvod & Arnobius aſſerit, piaculumqve committi, *ſi patrimus ille, qui vocatur puer, omiſit per ignorantiam lorum,* lib. IV. ait. Ad poſtremum erant, qvi has thenſas deducerent, viri in dignitate magna conſtituti, Senatores ac id genus, qvod ex Livio apparet, qvando ait lib. V. cap. 41. de Senatoribus aliisqve capta à Gallis urbe: *Quæ auguſtiſſima veſtis eſt thenſas ducentibus triumphantibusque, ea veſtiti ſedere.* Ubi *thenſas ducere* ſignificat *deducere,* ita enim alii ſolenniter de hoc negotio loqvebantur, & à *ducere thenſas* diſtingvebant. *Ducere* dicebant eos, qvi tracto fune promovebant, at *deducere,* qvi honoris ac officii cauſſa proſeqvebantur, id qvod Senatoribus & triumphalibus viris erat uſitatum. Erantq; hi pulcherrimè veſtiti, ſicut Livius oſtendit, hoc eſt, togas habebant palmatas, & in capite coronas, ut declarat libro de Corona Militis Tertullianus. *Præferuntur,* ait, *illis hetruſcæ. Hoc*

vocabu-

vocabulum eſt coronarum, quas gemmis & foliis ex auro quercinis ob Iovem inſignes ad deducendas thenſas cum palmatis togis ſumunt. Vides, hic ornatos togis palmatis,& coronis qverceis ex auro, neq; *ducere* thenſas, ſed *deducere.* Ipſi hoc interdum faciebant Principes: Qvomodo de Auguſto teſtatur Svetonius cap.43. *Accidit votivis Circenſibus, ut correptus valetudine, lectica cubans, thenſas deduceret.* Dicit *cubans,* qvo id plane manifeſtum fit, qvod dixi, non videlicet traxiſſe hos, aut vehiculis ipſis admoviſſe manus, ſed ea comitatos eſſe, cultus honorisq; gratia. Certè alias non potuiſſet cubans deducere, qvod feciſſe tamen Svetonius teſtatur. Qvin imò videntur ſinguli fuiſſe deſtinati ſingulis. Idem etenim Svetonius in Flavio cap.5. *Nero diebus ultimis monitus per quietem, ut thenſam Iovis Opt. Max. è ſacrario in domum Veſpaſiani & in Circum deduceret.* Jubetur Nero hic deducere thenſam Jovis unius, id eſt, Capitis ac Principis Deorum reliqvorum, ipſe Princeps atq; Imperator. Qvod non erat conveniens, ſi non ſinguli ſingulas deduxere. Deducebantur autem thenſæ qvælibet è ſacrario, ut Svetonius oſtendit, id eſt, loco peculiari, ad cujusq; Dei templum, ubi, cum cætera ſupellectile ſacra, thenſa qvoq; cujuslibet ſolebat ſervari. Et deducebantur in Circum ad pulvinar. Sinnius apud Feſtum: *Thenſa vehiculum, quo exuviæ Deorum ludis Circenſibus in Circum ad pulvinar vehuntur.* Fuit autem pulvinar locus peculiaris in Circo, ubi ſic deductæ Deorum imagines ſolebant in paratis ad id lectis reponi. Sic exponit Caſaubonus ad Svetonii Auguſtum cap.45. ubi de Auguſto: *E pulvinari ſpectavit, hoc eſt, ex Circi loco, ubi ſimulachra Deorum magna pompa inferri & circum metas geſtari ſolita collocabantur.* Putatq; locum eum fuiſſe ad Euripum, primamqve frontem ſpectaculorum nominaſſe Auguſtum ipſum in epiſtola ad Liviam. E pulvinari ludis finitis reducebantur iterum ad ſacrarium qvælibet ſuum, unde intelligimus, alias ſtetiſſe ibi, ac ſervatas eſſe. Dio lib. XLVII. Ὁ τῆς Ἀθηνᾶς ὄχος πρὸς τὸ Καπιτώλιον ἐξ ἱπποδρομίας τινὸς ἐπανιὼν, συνεθρίβη. *Thenſa Minervæ ex Circo in Capitolium cum eſſet reducenda, confracta eſt.* Dicit *rediiſſe* in Capitolium, unde conſtat, thenſam Minervæ in ſacrario Capitolii ſtetiſſe, indeq; ad pulvinaria ludis Circenſibus deduci conſve-

consveviſſe. Ac hæ qvidem thenſæ, à qvibus ſunt, qvi dictos putant *Nomenclatores thenſarum,* qvos exponunt eos, qvi pompam disponebant. Ita Schottus pluribus, qvi pro ſe adducit veterem inſcriptionem, in qva fiat mentio Nomenclatoris hujus. Ea talis eſt:

SOLI INVICTO
SACRUM.
T. POMPONIUS
REPENTINUS,
NOMENCLATOR
TENSAR. JUGARIS,
S. D. D. D.
DEDIC. XV. K. JUL.
MARULLO ET ÆLIANO COSS.
OB DEDIC. SPORTULAS,
DEDIT. SINGUL. II.

At verò Argolus ad Onuphrium ex inſcriptione eadem miniſtros qvosdam ſacros ait appellatos *thenſarios. Ab officio,* inqvit, *miniſtri ſacri thenſarii dicti ſunt.* Verum ego valde dubito, an ad thenſas ſpectet hæ inſcriptio. Primum enim abeſt ſpiritus, qvem apposuiſſe tamen veteres, & apponi oportere ex ſuperioribus cognovimus. Deinde, ſi cum Schotto legimus *Nomenclator tenſarum,* qvo pertineat *jugaris,* qvod ſubjicitur, haud liqvet. Sed & ſi cum Argolo malumus *tenſarius,* qvid velit illud *jugaris,* minimè cognoſcitur. Qvare mihi alius videtur, de qvo agitur inſcriptione iſta: Is nimirum, qvi in Circo jungere ad currus eqvos ſolebat, eisqve imponere fræna. Hos enim *tenſarios* vocaſſe diſcimus ex Accio, cujus verba ex Paride ſervavit nobis Nonius cap. 3. voce *fr ænos,* & ſunt iſta: *Fræna tenſarii equorum accommodant.* Talis tenſarius rectè vocatur *jugaris* à *jugo,* qvia fræna jugis immittit. Habebant enim, uti ſupra docui, juga qvædam foramina, Græcis ὀμφαλὺς vocata, Latinis *tenſaria,* per qvæ fræna transmittebantur, ne turbari poſſent, aut defluere, ſicut hodieqve fit in jugis ruſticorum hic per Sveciam, qvorum loco alii annulos à lateribus adjungere maluerunt. Qvi ſic transmittebant, & alias imponebant fræna, dicebantur ea *accommodare,* erantqve hi

inter solennia Circi ministeria, & *tensarii* nuncupabantur à *tensario* foramine, & tendendo fræna, unde & *tentores* sunt, ut ex monumentis priscis docet Onuphrius lib. I. de Lud. Circ. cap. 15. Qvanqvam ipse perperam exponat eos, *qui vestes certantium aurigarum tenebant*, qvod rectè Argolus notavit. Atq; talis fuit Repentinus iste, cujus mentio est in Inscriptione proposita, non minister sacer thensarum, qvippe cujus ministerium non dici potest ullum, sed nec Nomenclator thensarum, cum si fuit Nomenclator talis, qvalem Schottus memorat, is non thensarum, sed totius pompæ Nomenclator dici debuerit. Qvod autem *tensarium* in Accio Scaliger ad Varronem putat dictum, ut aurigarium & essedarium, & sic eum, qvi adjunctos thensis eqvos regit, intelligendum arbitratur, ideò placere neqvit, qvoniam à thensa esset non *tensarius* sine adspiratione, sed *thensarius*. Nam ubi aliter τὸ *thensa* scribitur, id fit errore qvodam vitioq; Scribarum recentiorum, non Auctorum culpa. Id qvod judico & de loco Grotii, qvi est v. 533.

Et tibi devotæ magnum pecuaria Cyrrhæ,
Phœbe, decus, nostras agere in sacraria tensas.

Loqvitur de sacrario Dianæ, in qvod ducebatur thensa ejus ex pōpa, ut superius ostendi. *Hortos templi* vocat Interpres vetus Juvenalis, Græci αὐλὴν, ut ostendit Vlitzius in libell. var. Lection. ad Calphurnii v. 15. Liqvet ergo cū adspiratione scribi oportere. Id qvod & de loco Titinni censendū, qvi laudatur Turnebo lib. XXIV. Adv. c. 29. atq; ita scribitur: *Vende tensam atque mullos, sine eam pedibus grassari.* Sed opinione mea sic legendus est: *Vende thensam atque mulas, sine eam pedibus grassari.* Legunt *mulos* alii, sed *mulas* malo, qvia crebrior earum usus in vehiculis, cum muli dorso potius gestarent, essentqve clitellarii, sicut alibi monstravi. Et loqvitur Titinnius de vehiculo muliebri, qvod adjunctas mulas habuit. Dat, ut suspicor, consiliū marito adversus conjugē elati atq; impotentis animi. Subtrahe, inqvit, illi, qvæcunq; alunt superbiam ipsius, vende thensam & mulas, qvibus gloriatur, & sine ipsam incedere pedibus: Hoc enim est *grassari*, gradum facere, ambulare. Observat alias Turnebus ex his verbis, thensas dicta interdum vehicula non sacra. *Tensas*, ait, *sacra*

vehiculæ

vehicula interpretantur, ſed eo verbo etiam profana veniunt & cenſentur. Subdit poſtea Titinnij locum. Quanquam thenſas dicta vehicula profana mihi quidem non ex hoc magis loco, quam Pacati, qui à nobis eſt allatus in ſuperioribus videatur liquere. Nec enim Titinnius ſic vocat ſua voce, verum figurate, atq; ad invidiam, quæ *carpenta* dici debuerunt. Id quod ex contextu toto, quem monſtravi paulo ante, ſatis manifeſtum eſt. Verba integra leguntur apud Nonium in vocabulo *graſſari. Vende thenſam atq; mulas, ſine eam pedibus graſſari, configere ejus ſuperbiam.* Ita puto legenda. Non eſt, ait, opus verbis multis, ac inanibus querelis, quibus nil efficies. Re ipſa confige ſuperbiam illius, vendito vehiculo, quo velut dea incedit in thenſa. Vulgati habent *cum fingere*, nullo prorſus ſenſu. At *configere ſuperbiam re* eleganter, ut *configere hoſtem talis.* Sic *confixum ſententiis* habet Cicero in Philipp. *Diffidebant enim Servio. Meminerant ejus ſententiis confixum Antonium* &c. Atq; ita alij, ut vix putem dubitandum.

Cap. XXV.
De Pilento.

Pilentum. Voſſius rejicitur. Tuſcum vehiculum, non eſt carpentum, nec eſſeda, nec petorritum, aut carrus, aut arcera. Rotas habuit quatuor. Iſidorus emendatur. Petorritum contectum, quid. Servius corrigitur. Ciſia tecta. Pilentum fuit tectum. Macrobius exponitur. Fuit apertum à latere, molle, penſile, pictum veneto vel ruſſo colore. Iſidodorus emendatur. Corraſius notatur. Servius exponitur. Fuit vehiculum matronarum, nec conceſſum meretricibus aut impudicis. Vſurpatum ad ſacra ludosq;. Trebellius explicatur & Virgilius. Sacra ducere, ferre. Matronæ deducebant ſacra. Turnebus notatur & Pomponius Sabinus. Pilenta etiam in non ſacris negotiis. Claudianus aliter, ac à Barthio factum, explicatus.

AD pilentum venio, quod ſic dictum cenſet Voſſius, quaſi fuerit bene piletum & compactum. Sed non video, cur reliqua minus eſſe compacta debuerint vehicula. Requirit quodlibet ſtructuram ſuam, eamq; firmam, compactam, & durabilem, ſi mo-

do iis usibus servire debet, quibus vulgo vehicula consveverunt. Mallem credere pilentum ita dictum, quod haberet tectum superne semirotundum pilei instar, vel quod opertum esset πίλοις, hoc est coactilibus è lana. Græci quomodo vocarint, nusquam reperi. Onomasticon vetus Argentoratense reddit ὄχημα μετέωρον, sed est ea potius descriptio, quam vera vocis versio, cum non omne ὄχημα μετέωρον latinis sit pilentum, ut apparet vel ex iis, quæ superius de carpento scripsi. Nec fortassis mirum, ejus nullum apud Græcos inveniri nomen, cum Tuscum fuerit vehiculum. Ita observavit Scaliger ad Catalecta ex versu Varronis, in quo mentio pilentorum. Verba ista sunt: *Pilentum Tuscorum vehiculum. Apud Nonium dictione Carrum, ita legito: Varro ἀεὶ λιβύη.*

Gallica petorita, carros, arcerras, Tusca pilenta.

Differebat porro hæc pilenta à carpentis, quod jam alibi ostendi, item ab essedis petoritisq;, quod testatur Horatius II. ep. 1. carris quoq; ac arceris, ut ex apposito Varronis versu noscitur. Formam ita tradit Isidorus lib. XX. c. 12. *Pilentum vel petoritum, contextum quatuor rotarum vehiculum, quibus matronæ olim utebantur.* Ostendit, rotas pilentum habuisse quatuor, id quod primum debet observari. Sed quid est, quod pilentum facit petorritum? Varro enim & Horatius distingũnt. Aut quomodo cohærent, *vehiculum contextum quatuor rotarum?* Mihi prave scripta hæc videntur, atq; sic legenda: *Pilentum, vel petorritum contectum, quatuor rotarum vehiculum.* Pilentum vult ab aliquibus *petorritum contectum* appellari solitum. Nempe duplicia faciebant petorrita, quædam aperta, quæ vulgaria erant, ubi suo dicam loco, quædam contecta, quæ voce propria nuncupabant *pilenta.* Liquet autẽ, quoniam petorrita *contecta* vocavere, fuisse vehicula non aperta, verum tecta, quod est alterum ex verbis Isidori observandum. Videturq; idem confirmare Servius, si verba ejus rectè legantur, quæ nunc ita habent ad Virgilij VIII. Æn. ver. 666.

*Quidam pilenta læta occisia * sed vulgo dicta tradunt.*

Mire hæc corrupta sunt, & ideo notata asterisco, quasi essent mutila. Ego ita puto emendanda:

Quidam pilenta, tecta cisia sed vulgo dicta tradunt.

Nem-

Nempe ſicuti pilenta, *petorrita tecta*, pariter eadem & *ciſia tecta* vocarunt, quia ciſiorum quorundam & petoritorum non magna fuit differentia. Sed obſerva, fuiſſe illam vulgi tantum conſvetudinem. Qui loquebantur proprie accurateq;, ſuum proprium pilento dabant nomen. Quod tamen vulgo tectum ciſium, quia ſuperne, fuit conſtratum, de cætero non multum à ciſio vel petorrito diverſum. Pilentum igitur inter contecta conſtrataq; eſt vehicula, ſi Servio & Iſidoro credimus. Contrarium oſtendere Macrobius videtur quãdo habet ita I. Sat. c. 6. ex Verrio Flacco: *Eveniſſe, ut Circenſium die puer de cœnaculo pompam ſuperne deſpiceret, & patri referret, quo ordine ſecreta ſacrorum in arca pilenti compoſita vidiſſet.* Nam ſi conſpicere puer de ſuperiori loco potuit ſacra diſpoſita in pilenti arca, qui pilentum eſſe potuit contectum? Sed exiſtimo pilentum ibi dici admodum improprie vehiculum, quo feruntur ſacra. Certe alias ſunt *plauſtra* hæc vehicula. Sic enim appellat Servius, ubi agit de ſacris Cereris ad Virgilij Georg. I. *Romæ quoque,* ait, *ſacra hujus* (Cereris) *de plauſtro vehi conſveverunt.* Et pilentum proprie ad mulieres ſpectabat, non geſtationem rerum ſacrarum, ut in ſequentibus monſtrabitur. Quanquam autem fuerit vehiculum contectum, tamen à lateribus patebat. Inde vecta eo cernitur Veſtalis, & conſpiciendam ſeſe præbet apud Prudentium lib. II. contra Symmachum ver. 1085.

Interea, dum torta vagos ligat infula crines,
Fataleſq; adolet prunas innupta ſacerdos,
Fertur per medias, ut publica pompa, plateas
Pilento reſidens molli, ſeq; ore retecto
Imputat attonitæ virgo ſpectabilis urbi.

quæ ſe ſpectabilem ore retecto imputat urbi, utiq; conſpiciendam præbet aliis, & ab iisdem poteſt cerni. At hoc nequit fieri in pilento undiquaq; clauſo. Igitur apparet, ſaltem à lateribus fuiſſe apertum. Docet autem amplius Prudentius, vehiculum extitiſſe delicatum ac molle. Idem firmat etiam Virgil. Æneid. VIII. ubi ait:

Pilentis matres in mollibus ---

Servius hoc exiſtimat ex eo dictum, quod eſſent pilenta penſilia.

Ita namq; habet: *Mollibus, pensilibus, ut molle feretrum, & oscilla mollia.* Ac profecto pensilia fuisse colligimus etiam ex Onomastico Argentoratensi, in quo *pilentum* exponitur μετέωρον ὄχημα, quod jam supra notavi. Est autem μετέωρον, *pensile*, hoc est quod suspensum pendet. Glossæ veteres : Μετέωρος, ὁ κρεμάμενος. *Suspensus.* Solebat insuper pilentum ornari colore ac pingi, primis quidem temporibus veneto colore, postea russato. Servius ad lib. VIII. Æn. loco antea laudato: *Pilenta sunt vehicula sicut nunc basternas videmus. Erant autem tunc veneti coloris, non ut nunc sunt, russati.* Isidorus lib. XX. c. 12. *Erant antea pilenta veneti coloris, non ut nunc sunt, russati.* Sic legendum & re ipsa teste, & auctore Servio, unde sua sine dubio Isidorus hausit, non ut habet meus liber *ut tunc sunt.* Quando Servius pilentum ait esse, *sicut nunc basternas videmus,* non hoc vult, pilenta istiusmodi fuisse vehicula, qualia basternæ, quod censuisse, ac fortassis ex hoc Servij loco collegisse Corrasium observamus. Ita namq; ait lib. III. Miscell. cap. 20. *Pilentum matronarum vehiculum fuit, quo matronæ castæ ferebantur: quas postea basternas dixere.* Verum ea Servij est mens, fuisse quondam illum usum pilentorum apud matronas, qualis extitit deinde basternarum. Basternas in locum pilentorum successisse. Nam alias basternæ gerebantur à jumentis, neq; rotas habuere ullas, ubi demonstravimus, cum de iis ageremus. At pilenta incessere rotis, sicut ex prædictis liquet, atq; ideo nec gestabantur, verum trahebantur. Trahebantur autem à mulabus, ut opinor, quando aliis plerisq; istiusmodi vehiculis adjunctæ sunt. Usus pilentorum fuit ad vehendas matronas. Festus : *Pilentum vehiculi genus, quo matronæ ferebantur.* Matronarum porro voce pudicas castasque intelligimus. Servius clarissime : *Pilenta sunt vehicula, quibus nisi castæ matronæ uti non poterant.* Itaque pilenta non concessa erant illis, quæ quocunq; modo prostituissent pudorem, eoq; nomine fuissent notatæ. Unde & Virgilius supra indicato loco:

> -- -- *Castæ ducebant sacra per urbem*
> *Pilentis matres in mollibus* -- --

Etsi

Etsi verò propriè pertinerent ad matronas, tamen usus earum etiam virginibus Vestalibus concessus fuit, ut Prudentius nos docet in allatis supra verbis: Nempe jura eis omnia tributa, qvæ matronis, qvod ostendi loco alio. Ideò & ipsæ pilentis vehebantur. Solebant autem his pilentis uti ad sacra ludosqve, qva de re testatur Livius lib. V. cap. 25. ubi loqvitur de auro à matronis in ærarium delato, atq; subdit: *Grata ea res, ut quæ maximè, Senatui fuit, honoremque ob eam munificentiam ferunt matronis habitum, ut pilento ad sacra ludosque uterentur.* Hinc auctoritas dignatioq; pilentorum magna, sic, ut præferrentur carpentis, qvippe qvorum usus fuit ad negotia non sacra, atq; sic vulgatior ac qvotidianus pæne. Trebellius de Zenobia: *Usa vehiculo carpentario, rarò pilento, equo sæpius.* Cur rarò pilento? Qvia fuit vehiculum pæne sacrum, sacris certè negotiis propriè destinatum. Nisi credere velimus, etiam ideò hoc factum à Zenobia, qvod vehiculum esset molle delicatumqve, ipsa verò patientiam laborum pæne ultra modum muliebrem vellet ostentare, qvod qvidem mihi propius abesse à sententia Trebellii, cæterisq; loci ejus magis convenire videtur. Qvicqvid sit, pilentum æstimatissimum ex illo genere fuisse, qvo mulieres sunt usæ, observarunt alii qvoqve, & Lampridius, ubi recenset decreta mulierum, in vita Heliogabali primo loco ponit. Ait enim constitutum, *quæ pilento, quæ equo sagmario, quæ asino veheretur, quæ carpento mulari, quæ boum,* tanqvam antecederent pilenta cætera cuncta genera. Hinc & Casaubonus: *Separat pilentum à carpento: Nam illud fuit honoratius.* Sed cum usæ pilentis sint matronæ ad sacra, qværi potest, qvalis usus ille fuerit. Videtur hoc ostendere Virgilius, qvando ait: -- -- *Ducebant sacra per urbem.*

At hic rursum qværas, qvid sit *sacra ducere.* Servius, ubi hæc exponere debebat, nihil habet aliud, qvam illud: *Ducebant, deducebant; Hæc enim fuerat consvetudo.* Verum valde sunt obscura ista. Clarius aliqvanto Turnebus lib. II. Adversf. cap. 14. *Matronæ honestæ apud Romanos in publicis sacris vehiculis vehebantur, in quibus sacra ferebant, quo respexit Maro.* Putat dictas sacra ducere, qvæ ferebant ea. Igitur sic ait paulò ante: *Ducere sacra & ferre sacra dicuntur, qui res*

sacras,

ſacras, & quæ ad ſacra utilia ſunt, remque divinam, ferunt. Sed non ſine cauſſa dubites, an *ferre ſacra* idem ſit & *ducere*, ſaltem, an per *ſacra ducere* Virgilius intellexerit *ferre*. Cur enim per *deducere* Servius maluit explicare, qvam per *ferre?* Certè plurimum inter ſe diverſa ſunt *ferre ſacra*, & *deducere*. Ferunt ſacra, qvi portant; Deducunt, qvi portantes comitantur. De priori exemplum habemus apud Apulejum lib. XI. Met. ubi ait: *Ferebatur ab alio ciſta ſecretorum capax, penitus celans operta magnificæ religionis.* De poſteriori conſtat ex iis, qvæ in capite præcedenti docui. Qvare, ſi audimus Servium, ſacra non tulerunt. Et qvi potuerint? Ferre ſacra non conceſſum fuit omnibus matronis, verum iis tantum, qvæ initiatæ fuerunt. Ipſe Turnebus lib. XI. Adverſ. cap. 6. locum Virgilii ſuperiorem altera exponens vice: *Matresfamilias intelligit, quæ ſacerdotiis præerant.* At verò pilentis utebantur promiſcuè omnes matronæ ad ſacra, ſicuti ex Livio cognoſcimus. Qvare uſus ille pertinere non potuit eo, ut ſacra illis ferrent. Potius deducebant ea, ſicut ait Servius, hoc eſt, pilentis ſuis impoſitæ pietatis & officii cauſa proſeqvebantur. Qvomodo & viri deduxiſſe thenſas leguntur, & propoſitum à nobis eſt in ſuperioribus. Atq; hæc, opinor, conſvetudo eſt, qvam tangit Servius. Solebant matronæ honeſtiores, etiam, qvæ nullis præerant ſacerdotiis, cum in pompa incederent thenſæ, currus, carpenta Deorum Heroumve, ea proſeqvi officii ac pietatis gratia. Hoc Servius *deducere ſacra*, Virgilius ſimpliciter *ducere* vocavit, plane ſicut Livius *thenſas ducere* pro *deducere* uſurpavit, qvod eſt ſupra annotatum. Neqve aliter dicebatur *ducere triumphum*, aut *ducere funus*. Pedo Albinovanus:

Funera pro ſacris tibi ſunt ducenda triumphis.

Sic igitur pilentis ſuis ſacra ducebant matronæ, eæq; caſtæ omnes, non privatim illæ, qvæ ſacris præerant, qvod Turnebus putavit. Hæc ſacra publica, qvorum cauſſa conceſſum matronis vehiculo incedere, ut teſtatur Livius lib. XXXIV. cap. I. ubi cautum ſcribit lege Oppia fuiſſe, *ne qua mulier juncto vehiculo in urbe oppidove, niſi ſacrorum publicorum cauſſa, veheretur.* Pomponius Sabinus accepit de ſacrificiis promiſcuè. *Ex antiqua conſvetudine*, inqvit,

quit, in Latio, quotiens matronæ ſacrificabant vel Carmenti, vel Cereri, vehebantur pilentis. Verum haud perſvadet. Non ſacrificia nominant ſcriptores, ſed ſacra, eaque publica ludosque, quales ludi & ipſi ſacri appellati, ut circenſes, & id genus. Quanquam vero non adhibita initio pilenta, niſi ad ſacra ludosque, circi præſertim ac theatri, tamen poſtea videtur ampliatus is eorum uſus ita, ut & aliis in celebrioribus negotiis matronæ adhiberent. Horatius profecto memorat inter ea vehicula, quibus properaverint ad cernendam pompam triumphalem. Verſus extant lib. II. epiſt. 1.

Mox trahitur manibus regum fortuna retortis.
Eſſeda feſtinant, pilenta, petorrita, naves.
Captivum portatur ebur, captiva Corinthus.

Agit de ſtudio ſpectandi res inanes etiam & ineptas. Inde dicit feſtinare pilenta, & matronas intelligit, qui ad ejusmodi ſpectacula pilentis properabant. Apud Claudianum pilentis matronæ utuntur in nuptiis. Sic enim habet in de Nuptiis Honorij & Mariæ ver. 285.

Ante fores jam pompa ſonat, pilentaq; ſacram
Præradiant ductura nurum -- --

Barthius hunc locum ſic exponit: *Currus ſacros dicit, deſtinatos transvehendæ ſponſæ, qualibus Antiſtitæ tantum utebantur olim. Antiquitus vero novæ nuptæ pedibus procedebant ductæ à patrimis matrimisq; pueris. Qui adeo obliteratus poſtmodum eſt mos, ut ſpeciatim nuptialia carpenta commemorentur.* Mihi aliter intelligendus videtur. Nam pilentis primum non ſunt uſæ antiſtites *tantum*. Sed in univerſum omnes matronæ, quæ vellent, uti ſupra docui. Hinc non antiſtitum, ſed matronarum vehicula exponuntur. Scholiaſtes vetus Horatij à Cruquio editus: *Pilenta, vehicula matronarum, ſicut petorrita famularum.* Quare nec reſpectu iſto dici poſſunt ſacra. Imo ne quidem ſacra dicta ſunt Horatio, ſed ſimpliciter pilenta. Sacram vocavit nurum, id eſt ſponſam, Imperatoriam, non pilenta. Quæ quoniam in plurali nominat, liquet non intelligenda de pilento eo ſolo, quod deſtinabatur transvehendæ

ſponſæ, verum pluribus aliis. Nempe aderant ad ſponſæ januam plures matronæ cum pilentis ſuis, interq; illas ipſa mater Honorii, ut domum ducerent ac officii cauſſa proſequerentur ſponſam Imperatoriam. Hæc eſt *pompa*, quam hic Claudianus vocat. Hæc *pilenta ductura*, id eſt deductura, & honoris gratia proſecutura *nurum* id eſt ſponſam. Quam hic *nurum* appellat in reſpectu ad Honorij matrem, quæ ipſa præſens excipiebat eam, ſecumque pompa iſta nuptiali ac in comitatu honeſtiſſimarum matronarum cum pilentis ſuis euntium, ad filium deducere parabat. Eſt enim nurus, uxor filij, quomodo vocari ſponſa Honorij, niſi ab Honorij matre, vel in reſpectu ad matrem ipſius utiq; non potuit. Liquet autem ex his omnibus, quod ajebam ab initio, fuiſſe receptum poſtea matronis, ut pilentis veherentur non in ſacris modo publicis, ſed & pompa nuptiali. Quin imo non matronæ ſolum, ſed & ſponſa ipſa vecta pilento videtur ex hoc Claudiani loco. Nec fortaſſe aliter intelligendum *nuptiale carpentum*, quod à Barthio vocatur. De quo certius conſtaret nobis, ſi adferre locum, unde hauſit, voluiſſet.

Cap. XXVI.
De Petorrito.

Petoritum, cujus gentis vocabulum. Voſſij ſententia examinatur. Scaliger rejicitur. Rotas habuit quatuor. Onomaſticon Argentoratenſe exponitur. Fuit apertum. Junctas habuit mulas. Auſonius emendatur & explicatur. Vectores in eo ſimul ſunt aurigæ. Vehiculum virorum fuit, præſertim humilioris ſortis ac famulitiorum. Ornatum plumbo. Vſus ad itinera. Celeriter incedebant. Etiam in urbe habebantur.

PEtorriti vocabulum nonnulli ſimplici ſcribunt littera, quidam geminata. Simplici litera ſcriptum legas apud Fabium in optimis editionibus, etiam nuperrima Gronovij, viri ſummi. Similiter in omnibus Horatij libris II. ep. 1. Sic eſt ſcriptum. At vero geminata exhibet Auſonius epiſt. 8. & 14. Gellij quoq; libri quidam, ex Varrone. Cauſſa diverſitatis non eſt alia, opinione mea, quam quod

quod veteres de vocabuli origine non convenirent. Quidam enim Græcum dicebant esse, alij Gallicum. Gellius lib. XV. cap. 30. *Cum quereretur, petorritum quali forma vehiculum, cujatisq; linguæ vocabulum esset, & faciem vehiculi ementitus est longe aliam falsamque, & vocabulum Græcum esse dixit: atq; id significare volucres rotas interpretatus est; commutataq; una litera, petorritum esse dictum volebat, quasi petorrotum. Scriptum etiam hoc esse à Valerio Probo contendit.* Habes ecce aliquem, qui putabat vocem esse Græcam, à verbo πέταμαι vel πέτομαι, quod *volare* significat, & Latino *rota* derivatam. Alia non à πέτομαι putabant deducendam, verum πέτορες, quod Æoliis est τέσσαρες, hoc est *quatuor*, quoniam hoc numero haberet rotas. Festus: *Petoritum dictum existimant à numero quatuor rotarum, alij Osce, quod ij quoq; petora quatuor vocent, alij Græce, sed* αἰολικῶς. Quando ait αἰολικῶς, id ipsum innuit, quod dixi. At vero Gallicæ originis putavit Varro, cui adstipulatus est & Gellius. Ita namq; pergit post superiora. *Ego cum Probi multos admodum commentationum libros inquisiverim, neq; scriptum in his inveni, nec usquam alioquin Probum scripsisse credo. Petorritum enim est non ex Græco dimidiatum, sed totum trans Alpibus factum. Nam est vox Gallica. Id scriptum est in libro M. Varronis decimo quarto Rerum divinarum. Quo in loco Varro cum de petorrito dixisset, esse id verbum Gallicum, lanceam quoq; dixit non Latinum, sed Hispanicum verbum esse.* Cum Varrone Gellioq; facit Fabius, qui sic habet lib. I. Inst. cap. 5. *Plurima Gallica valuerunt, ut rheda ac petoritum.* Meminit & Festus licet ambigat, & sententias recenseat tantum aliorum. *Petoritum*, ait, *& Gallicum vehiculum esse, & nomen ejus dictum existimant à numero quatuor rotarum.* Tametsi vero alij Græcam, alij Gallicam putarint vocem, censet tamen Vossius, eos posse inter se conciliari. Ita namq; ait in Etymologico: *Puto has sententias non difficulter conciliari, si dicamus, origine esse Græcum, Gallos vero accepisse à Massiliensibus, qui Græce loquebantur. Sic sagum, bulga, & alia tribuunt Gallis, quæ tamen illi acceperant à Græcis.* Puto tamen ego, aliam esse rationem sagi & bulgæ, aliam petoriti. Eas namq;

voces habent Græci, at petorriti non habent. Non enim ut eſt apud eos, Æolas præcipue, βολγὸς & σάγος, ita quoq; eſt πετόρριτος. Itaq; petorritum non eſt Græcæ originis, licet Galli ac Maſſilienſes forte πέτορες pro τέσσαρες uſurparint. Nam ab illo πέτορες Galli jam translato ſuam in linguam, & ſic Gallica civitate donato fecerunt ipſi petoritum, de quo Græci nil ſciverunt. Certe cum confirment omnes, Gallicum vehiculum eſſe, non tam Græcæ, quam Gallicæ originis vocabulum habendum. Feſtus: *Petoritum, Gallicum vehiculum exiſtimant.* Scholiaſtes vetus Cruquij ad Horat. I. Sat. 6. *Petorritum genus eſt Gallici vehiculi.* Facit quidem Oſcum Scaliger, ſed ſine cauſſa. Verba ejus ſunt ad Catalecta: *Ciſium proprium fuit* (vehiculum) *Galliæ Ciſalpinæ, ut Petoritum Oſcorum.* Reſpexiſſe credo Feſtum, cum hæc ſcriberet, quippe qui petoritum ſic dictum ait aliquos putare *Oſce, quod ij quoq; petora quatuor vocent.* At Feſtus non appellat vehiculum Oſcorum, nec ſi Oſci *petora* uſurparunt pro quatuor, ex eo neceſſe eſt, ut petoritum vocabulum ſit Oſcum. Habent linguæ omnes ſuam in non paucis vocibus convenientiam, nec ideo ſi ex Germanica voce, quæ cum Arabica convenit, deducta eſt alia, Arabicæ eam potius originis, quam Germanicæ dicemus. Jam ſi non vocabulum Oſcorum, multo minus vehiculum erit. Atque ſubdit ipſe paulo poſt verſum etiam Varronis, ubi Gallicum vocatur, non Oſcorum. Verſus ita habet, ut emendat ipſe Scaliger.

Gallica petorita, carros, arceras, Thuſca pilenta.

Quare non eſt dubium, quin petoritum non Græcum, neq; Oſcum, verum Gallicum vehiculum vocari debeat. Species illius nonnihil ex ſuperioribus eſt cognita. Rotas enim conſtat habuiſſe quatuor. Feſtus aperte: *Nomen ejus dictum exiſtimant à numero quatuor rotarum.* Diſcimus ex his verbis, errare Auctorem veteris Onomaſtici Argentoratenſis, quando *petorritum* φορεῖον Græce vertit. Nam φορεῖον ſella eſt, vel lectica, quæ rotis omnibus deſtituitur. Niſi putamus τὸ φορεῖον accepiſſe pro vehiculo quocunq; deniq;, vocemq; Latinam ſpecialem, reddidiſſe generali Græca. Videntur & petorrita fuiſſe ſine tecto. Ideo enim *tecta petorrita.* Iſidorus

dorus nominavit pilenta. Pilenta ſanè non fuere petorrita: Ideò nec tecta petorrita, qvæ ſunt eadem cum pilentis, petorrita communiter ſic dicta. Ex qvo ſeqvitur, qvod dixi, petorrita communiter vocata fuiſſe absq; tecto aperta. Iſidori verba: *Pilentum vel petoritum contectum, quatuor rotarum vehiculum.* Sic enim legenda eſſe verba iſta dixi præcedenti capite. Qvia petorritum vehiculum rotarum qvatuor, ſicuti pilentum, & tamen apertum, ideò pilentum, tectum petorritum vocarunt. Trahebantur petorrita à mulabus. Diſcimus ex Auſonio, qvando ita habet ep. 8.

Cornipedes rapiant impoſta petorrita mulæ.

Hinc idem epiſtola 14.

Non tibi ſit rhedæ, non amor acris equi
Canteri, moneo, malè nota petorita vites:
Nec celeres mulas ipſe Metiſcus agas.

Sic exiſtimo legenda iſta eſſe. In editione Scaligeri, Lugduni apud Gryphium Anno MDLXXV. publicata, poſt verba primi verſus, *acris equi,* punctum eſt, & *canteri* ad *petorrita* refertur. At *petorrita canteri* vel *canterii,* qva dicantur ratione, non intelligo. Nam, ut explicemus ea, qvibus juncti ſint canterii, nulla ſatis efficax eſt ratio. Cum præſertim, qvo pertineant celeres mulæ in verſu ſeqventi, haud appareat. Qvare manet mihi perſvaſum, verba eſſe ita diſtingvenda, ſicut dixi, ut eqvus canterius cohæreant, & mulæ ad petorrita referantur. Qvod ſi verum, diſcimus hoc amplius, ipſos ſæpe, qvi ejusmodi petorritis utebantur, ſibi aurigas fuiſſe. Hoc enim vult verſus ultimus, & ideò petorritum vitare Paulum jubet Auſonius. Nam Metiſcus, qvi auriga Turni fuit, de auriga qvolibet hic uſurpatur, infelici præcipuè, cum Metiſcus ille fuerit excuſſus curru. Virgilius lib. XII. Æn.

Aurigam Turni media inter lora Metiſcum
Excutit, & longè lapſum temone relinquit.

Neq; alia eſt cauſſa, cur petorita vocet *malè nota,* qvam qvod Paulus aurigationis eſſet imperitus, qvod tamen in petorito reqvirebatur, ſi non ſemper, ſæpe ſaltem atq; plurimum. Pertinebant alias petorrita primum ad viros, qvod oſtendit hic Auſonii locus. Con-

venit & Horatius lib.I. Sat. 6. qvando ſibi, ſi eſſet opulentior, *ducenda petorrita* dicit. Verſus hi ſunt:

-- -- *Vti ne ſolus rus ve peregrè-*
ve exirem; Plures calones atque caballi,
Paſcendi, ducenda petorrita. -- --

E qvibus verſibus ſimul obſervamus, fuiſſe petorrita iſta opulentiorum. Qvanqvam fortè non tam pertinuerint ad vehendos ipſos, qvam miniſtros eorum comitesve. Certè unus pluribus petorritis per ſe non poteſt uti. At hic Horatius ſibi uni, ſi eſſet opulentior, *ducenda petorrita* in plurali numero fatetur. Non igitur ad geſtandum ipſum ita pertinere potuerunt, ut res alias, miniſtros credo ſupellectilemqve. Atq; ſic opinor capiendum eſſe, qvando Scholiaſtes vetus Horatii à Cruqvio editus tribuit petorrita famulis. Verba ejus ad lib.I. ep. 2. *Pilenta vehicula matronarum, ſicut petorrita famularum.* Non, inqvam, ſolæ famulæ iis vehebantur, nam hoc ſatis revellas ex ſuperioribus, ſed & famulæ, ſicut famuli. Qvemadmodum viri honoratiores poſt ſe famulos trahebant in petoritis, eodem modo fœminæ ac matronæ honoratiores famulas. Neq; tamen famulorum famularumve tantummodo vehiculum fuit, ſed & virorum privatorum aliorum, ut Auſonius teſtatur. Idcirco erant qvoq; non omnino rudia, ſed & ornata, albo præſertim plumbo, ſicut Plinius teſtatur lib. XXXIV. cap. 17. Adhibebantur autem hæc petorita potiſſimum, cum faciendum eſſet iter. Ideò Auſonius Axio Rhetori ſvadet ep. 8.

Cornipedes rapiant impoſta petorita mulæ:
Vel ciſio trijugi, ſi placet, inſilias.

Rapiant, dicit, te nimirum Axium, ſed pro eo ait *impoſta petorita.* Ubi per *impoſta* intelligo *adjuncta*, ſive *juncta*. Nec enim petorrita ſic propriè imponebantur jumentis vel mulabus, qvod ex eo conſtat, qvia rotis fuerunt inſtructa. Nam vehicula, qvæ habebant rotas, trahebantur, non geſtabantur; Et qvoniam non geſtabantur, ideò nec imponebantur, ut eſt manifeſtum. Porro, qvando dicit, *rapiant*, petorrita oſtendit vehicula fuiſſe cita & celeria. Propterea is ipſe Auſonius diſſvadet Paulo ep. 14. ut nec ſatis firmo, & per ætatem

tem ſenilem concitationis ejus impatienti. Præmittit enim:

Sed tantum appropera, quantum pote, corpore & ævo
Vt ſalvum videam, ſat citò te video.

Qvibus verbis docet, petorrita non fuiſſe accommodata ſenioribus, & vel per ætatem vel per ægritudinem infirmis, ſed robuſtioribus ſolummodo valentibusqve. Interim is ipſe tamen locus oſtendit, petorrita adhiberi ſolita, ſi qvando faciendum eſſet iter, præſertim celeriter & cum feſtinatione. De itinere præter Auſonium teſtatur & Horatius lib. I. Sat. 6. Verba ſupra laudavimus, in qvibus dicit apertè *ducenda petorita,* ſi *rus peregreve* diviti ac in dignitate publica conſtituto exeundum. Qvanqvam verò hic una cum Auſonio de itinere loqvatur extra urbem, tamen & in urbe ipſa fuiſſe uſurpata docet loco alio, qvi eſt lib. II. ep. 1. Ait enim, ad ſpectaculum triumphi una cum eſſedis & pilentis feſtinaſſe:

Eſſeda feſtinant, pilenta, petorita, naves.

Jam verò notum, triumphos habitos non extra urbem, ſed in ipſa. Ergo & in urbe adhiberi ſolita petorrita. Et hæc qvidem, qvæ de iſto genere apud veteres obſervavimus.

Cap. XXVII.

De Carruca.

Carruca. Καρϐχα. *Carrocha. Carrochium.* Καρϐχιον. *Rotas habet quatuor. Onomaſticon Argentoratenſe explicatur. Eſt de genere rhedarum. Lampridius exponitur. Capſus. Eſt alta. Carracutium. Eſt ornata ære argentove. Meurſius refutatur. Junctas habet mulas binas vel quaternas, quod poſterius tamen carpentum potius appellabatur. Carrucæ propriè non ſunt carpenta. Plinius explicatur. Eſt vehiculum Senatorum & honoratiorum, eſt & aliorum, ſed ſine ornamentis ex ære. Carrucæ fœminarum. Carruca dormitoria. Carrucæ commodato acceptæ. Carrucæ meritoriæ in publico.*

CArrucæ mentionem, neſcio, an qvisqvam ante Plinium fecerit. Sic autem ipſe lib. XXXIII. cap. 11. *Nos carrucas ex argento cælare invenimus.* Leguntur poſtea apud Svetonium & alios. Qvidam non *carrucam,* ſed cum adſpiratione *carrucham* ſcribunt. Inde habes & apud Heſychium, καρϐχα ἅρμα. Valleſius in Notis ad Ammia-

Ammianum lib. XIV. ubi ipse edidit *carrucis: Editio Romana habet carruchis. Quam scripturam tuetur Hesychius & vetus Glossarium. In Pandectis Florentinis carrucha semper scribitur, quomodo etiam in hoc loco codicem suum habuisse, testis est Lindenbrogius.* Suspicor, interdum & *carrocham* seu *carrocam* appellasse, qvoniam habemus *carrochium* apud Scriptores semibarbaros, sine dubio à *carrocha*. Et sunt ferè litteræ permutabiles istæ. Sic enim dixere *totela* & *tutela*, *soper* & *super*, *servos* & *servus*, qvod jam pridem Docti annotarunt. Nec fortassis alia est caussa, cur in Glossis sit καρύχιον, qvod Latinè est *carrochium*. Nomen suum unde habeat carruca, non omnino certum est, pleriqve tamen derivatam volunt à *carro*. Carrus sive carrum barbara est vox, opinione mea. Ita & carruca erit seu carrucha. Nec fortassis magna inter illa duo differentia, si vocem spectes. Nam & hodieq; per Germaniam & vicinas regiones, qvod in uno loco Karre/id in alio est Karch. De figura sive specie carrucæ hoc invenio, primum rotas habuisse qvatuor. Corrasius lib. III. Misc. cap. 20. *Carrus quadrirotum est, hoc est, quatuor rotarum, à quo fit carruca, quæ parvum currum significat, totidem rotas habentem.* Similiter Vallesius ad Ammianum: *Est carrucha* τετράκυκλον ὄχημα. Ex Vallesio hausit Jac. Gothofredus in Commentario ad lib. XIV. Cod. Theod. t. 12. leg. 1. ubi ait: *Carruca seu carrucha in genere erat* τετράκυκλον ὄχημα, id est, vehiculum cum rotis qvatuor. At verò longè aliter reperias in Onomastico Argentoratensi, qvippe ubi legas ita: *Carruca*, μονότροχος. Est μονότροχος vehiculum unius rotæ, non qvatuor. Itaq; secundum hunc auctorem unam tantum rotam habuerit, necesse est. Verum, si carrucas veteres rectè cogitamus, falsum hoc apparet. Qvi enim vehiculum unius rotæ inservire potuit iis usibus, ad qvos adhibitæ carrucæ? Sed fortassis ipse per carrucam genus aliud intellexit, nempe qvale aliqvando & Germanis Karch & per diminutionem Kärchle dicitur, unde Schubkarch/ qvod μονότροχος & cum rota una, sicut alibi ostendi. Nam carruca, qvalis usitata fuit apud veteres, haud dubie rotis pluribus incessit. Qvare autem qvatuor in ea memorent, ignoro, cum non viderim ex veteribus, qvi disertim hoc testetur. Et existimo, venisse hancce in sententiam,

qvia

qvia viderunt rhedam qvoq; nuncupari. Vallesius profectò ita habet: *Est autem carrucha τετράκυκλον ὄχημα, seu rheda.* Qvoniam rheda, ideò τετράκυκλον, qvia tale vehiculum est rheda. Sed de rheda postea. Carrucham rhedam dici colligit Vallesius ex Hesychio, in qvo legitur ῥύδιον, καρούχων. Item Glossis Græco-Latinis, qvæ sic habent: Καρούχιον, *rheda.* Addo ego Martialem, qvi, cum lib. V. epigr. de Basso præmisisset:

-- -- *Plena Bassus ibat in rheda:*

subdit de eodem:

Nec feriatus ibat ante carrucam.

Atq; ita, qvod prius *rhedam* dixit, postea nominat *carrucam.* Videtur idem voluisse Lampridius in Alexandri Severi vita, cap. 43. ubi ait: *Carrucas Romæ & rhedas Senatoribus omnibus ut argentatas haberent, permisit.* Non existimo de diversis agere Lampridium, qvoniam honorati ac in dignitate eadem constituti non diversis uti vehiculis solebant, sed iisdem. Igitur τὸ & non significabit aliud, sed idem, eritq; loco *vel* adhibitum, & priorem dictionem explicabit. Qvomodo Vopiscus in Aureliano: *Vehiculo suo, & judiciali carpento.* Qvanqvam verò carrucæ per rhedas explicentur, tamen non omnino easdem esse puto rhedas & carrucas, sed has arctiori sensu poni, istas latiori; Carrucas omnes esse rhedas, non vice versa rhedas omnes carrucas. Carrucarum sanè vox freqventius accipitur de vehiculo honoratiore, non ita rhedarum, ut seqventia firmabunt. Cæterum, carruca videtur fuisse tecta. Isidorus sanè memorat carrucam undiq; contectam, qvam ait dictam *capsum.* Verba ejus: *Capsus, carruca undique contecta, quasi capsa.* Sic scribendum arbitror; non *contexta,* qvod in mea legitur editione. Qvanqvam autem dubitem de capso, qvippe qvod hoc sensu alibi non reperiatur, tamen expositio demonstrat, nisi fallor, fuisse carrucas aliqvas undiq; contectas. Dico aliqvas, qvoniam, si fuissent omnes, peculiari voce capsos dici, minimè necesse fuerat. Censebantur autem vel præcipuè ab altitudine, qvod colligimus ex Ammiano, qvi Romanos ait hoc in laude gloriationeq; posuisse. Ita namq; habet lib. XIV. *Alii summum decus in carrucis solito altioribus & ambitioso vestium*

cultu ponunt. Qvalis aut unde altitudo iſta fuerit, haud conſtat, niſi putamus, pertinere huc, qvod legitur apud Iſidorum, & in Gloſſis Arabico-Latinis Vulcanii: *Carracutium, vehiculum altiſſimarum rotarum, quaſi carrum acutum.* Qvod ait *quaſi carrum acutum* Iſidorus, ſine dubio ineptum eſt. Qvid enim acutum ad rotarum altitudinem? Malim credere, carrucas qvasdam habuiſſe rotas altas prorſus, ut per hoc & ipſæ redderentur altiores. Eas deinde ad vulgarium differentiam *carracutia* vocatas. Præter altitudinem accedebant ornamenta varia. Primum qvidem ex ære atq; ebore, mox & argento. Vopiſcus in Aureliano cap. 46. *Dedit præterea poteſtatem, ut argentatas privati carrucas haberent, quum antea ærata & eborata vehicula fuiſſent.* Qvæ *carrucas* prius, ea mox *vehicula* appellat, voce ſpecialius accepta. Neq; aliter intelligenda apud Lampridium vita Heliogabali, ubi ait: *Habuit gemmata vehicula & aurata, contemptis argentatis, & eboratis, & æratis.* Vehicula hic ſunt carrucæ, qvas non argento tantum, ſed & auro gemmisq; cultas poſtea, hinc diſcimus. Ac æratæ qvidem eborataeq; carrucæ longo tempore fuerunt in uſu apud Romanos: Argentatæ verò cœpere Plinii temporibus. Ipſe lib. XXXIII. cap. *Nos carrucas ex argento cælare invenimus.* Notandum eſt, qvod *cælare* dicat, hoc enim oſtendit, non pictas bracteis argenteis fuiſſe, verum ſigillis ex argento ſolido diſtinctas, qva de re jam alibi eſt actum. Manſit genus hoc deinde lõgo tempore. Nã qvod Meurſius ab Aureliano factas putat argenteas, erraneum eſt. *Poſtea,* inqvit in de Luxu Romano, c. 11. *argentea quoque fuerunt* (vehicula) *primusq; ea dedit Aurelianus, teſte Vopiſco.* Nihil tale Vopiſcus teſtatur, verum dediſſe ait poteſtatem habendi carrucas *argentatas.* Pari modo interpretor & Symmachum, qvando ait lib. X. ep. 33. ad Theodoſium Imp. *Cum clementia veſtra meminiſſet, faciendæ carrucæ impendium de ſacro ærario eſſe decretum, cenſuit, ut ejus argentum publicis conditis redderetur.* Jungebantur autem carrucis muli, qvod oſtendit Scævola l. 13. ff. de Auro, arg. *Quæſitum eſt, an carrucha dormitoria cum mulis, qua ſemper uxor uſa ſit, ei debeatur.* Non minus freqventer, imò freqventius fortaſſis mulæ. Paulus lib. III.
Sent.

Sent. t. 6. *Carruca cum junctura* (sic recte Cujacius emendat, pro *jactura*, quod habet vulgo) *legata, mulæ quoq; legatæ videntur*. Inde habes *mulam carrucariam* apud Ulpianum l. 38. ff. de Edil. Edicto. *Quæsitum est, si mula talis sit, ut transjungi non possit, an sana sit: & ait Pomponius, sanam esse, pleras; denique carrucarias tales esse, ut non possint transjungi.* Quando ait, *pleras;* ostendit aperte, frequentem mularum in carrucis fuisse usum. Numerus earum fuisse binarius videtur. Lex Cod. Theod. de Honoratorum vehiculis lib. XIV. t. 12. *Omnes honorati seu civilium, seu militarium dignitatum, vehiculis dignitatis suæ, id est carrucis bijugis, intra urbem sacratissimi nominis semper utantur.* Habes nominatim *bijugas* carrucas, id est cum duobus jumentis. Hoc enim est *bijugum*, ut *curriculum bijuge* apud Svetonium in Caligula c. 19. Quanquam cum carrucas bijugas appellat nominatim, ostendere videatur, quasi fuerint & quadrijuges. Si enim omnes tales fuere, quid necesse erat, ut adjiceretur? Quare credo, carrucas etiam quadrijugas habuisse. Sed fortassis illæ non tam crebro *carrucæ*, quam *carpenta* dictæ. Ita suspicor ex Symmacho, quoniam, quam prius appellavit carrucam, postea nuncupat carpentum. *Solatio*, inquit, *si carrucæ usus maneret, de thesauris Imperialibus jure peteretur. Sed num carpenti novitate summota, suum quisq; deposcit.* Carruca de qua loquitur, est vehiculum Præfecti Urbis, proprieq; carpentum dicebatur. Quod cum solenniter adjuncta haberet jumenta quatuor, liquet plane carrucam cum jumentis quatuor, significare carpentum. Nec fortassis alia major inter carpentum & carrucam fuit differentia, cum ut videmus, carpentum carruca nominatur. Quanquam cum & carpenta videamus cum adjunctis jumentis duobus, non inepte fortassis statuamus, etiam in reliqua forma quid diversum habuisse, quæ carrucæ dicebantur. Maxime cum distinguat inter sese Scholiastes vetus Horatianus à Cruquio editus ad lib. I. Sat. 6. ubi de pilentis agens disertim ait: *alia sunt carpenta, aliæ carrucæ.* Quia tamen ea differentia non fuit magna, & præterea carrucæ loco carpentorum cœperunt usurpari, hinc carrucæ interdum, quæ olim carpenta. Sic intelligendus Plinius videtur, quando ait: *Nos carrucas ex ar-*

gento cælare invenimus. Loquitur de carrucis, tanquam diu notis, & uſurpatis quondam ſine argenti cælamine. At vero carrucas nominavit nemo ante Plinium, quod ſciam. Quare ſequitur, per carrucas intellexiſſe, quæ olim carpenta dicebantur. Ac fortaſſis orto ea ætate carrucarum uſu loco carpentorum veterum, etiam vox invaluit, dictæq; carrucæ etiam carpenta. Uſus carrucarum fuit, qualis carpentorum veterum. Vecti primum eis viri, nominatimq; Senatores. Ita docet Spartianus in Alexandro Severo: *Carrucas Romæ & rhedas Senatoribus omnibus ut argentatas haberent permiſit.* Deinde & honorati alij, quod apparet ex lege Codicis Theodoſiani allata in ſuperioribus, ubi nominatim habemus: *Omnes honorati ſeu civilium, ſeu militarium dignitatum* carrucis utantur. De his intelligendum eſt, quod Vopiſcus habet in Aureliano: *Dedit præterea poteſtatem, ut argentatas privati carrucas haberent, quum antea ærata & eborata vehicula fuiſſent.* Nam privati hoc in loco ſunt accipiendi Principis reſpectu, quod jam viri docti obſervarunt, id eſt honorati omnes, maxime Senatores. Quorum carrucas tamen cum & Vopiſcus, & ante ipſum Spartianus oſtendant fuiſſe argentatas, conſequens videtur, ut aliorũ credamus manſiſſe æratas atq; eboratas, & ſic carrucarum uſum ſic in univerſum non fuiſſe proprium tantummodo honoratorum, ſed & aliorum. Illud habuiſſe honoratos præ aliis, ut carrucis argentatis fas haberent uti. Poſt viros uſus carrucarum pertinebat etiam ad feminas. Inde quæſtio apud Scævolam l. 13. ff. de Auro, Argento. *Quæſitum eſt, an carrucha dormitoria cum mulis, qua ſemper uxor uſa ſit, ei debeatur.* Loquitur velut de re non infrequenti, unde id colligitur, quod dixi. Pertinebant autem carrucæ honoratorum quidem, ad monſtrandum munus, quod in republica ſuſtinerent. Inde Lampridius de Alexandro Severo, & conceſſo ab ipſo jure Senatoribus, quo poſſent uti carrucis argentatis: *Intereſſe Romanorum dignitatis putabat, ut his tantæ urbis, Senatores veherentur.* Eodem ſpectat lex de honoratorum vehiculis in Codice Theodoſiano, qua libenter credimus eruditiſſimo Jacobo Gothofredo, non permiſſum modo, ſed præceptum etiam fuiſſe honoratis urbis, ut hoc gene-

genere vehiculi uterentur. *Mihi*, ait ad legem illam, cujus ante verba retuli, *sententia sedet, neq; fastum hac lege reprimi, neq; Honoratis tantum carrucarum usum permitti; verum si recte capio, omnibus honoratis necessitatem imponi vehiculis dignitatis suæ, quæ utiq; erant carrucæ bijuges, semper utendi intra urbem. Vehiculis, inquit, dignitatis suæ SEMPER VTANTVR: quæ verba, ni fallor, necessitatem important omni loco & tempore.* Quanquam usus ille olim fuerit promiscuus, & carrucis vecti sint non argentatis modo, sed & aureis, etiam privati. Privatus enim, & in nulla constitutus dignitate videtur fuisse Quintus, quem perstringit. Martialis lib. V. quod habuerit carrucam auream.

Aurea quod fundi pretio carruca paratur.

Nec fortassis hæc postrema fuit caussa, cur deinde usum vehiculorum Marcus Imperator sustulerit in urbe. Capitolinus cap. 23. *Marcus sederi in civitatibus vetuit in equis sive vehiculis.* Mulierum carrucæ ad delicias præcipue referebantur, ut in eis molliter vectæ conciliarent sibi somnum. Quo spectasse puto *carrucam dormitoriam*, cujus Scævola facit mentionem. Nec enim peculiarem existimo intelligendam, quasi fuerit aliqua dormitoria, alia aliis usibus destinata, sed communem, qua tamen matrona illa usa sit peculiariter hoc fine. Nam aliæ ad alia usurpabant, ambulationes per plateas, confabulationes ac id genus, quod facillimum est intellectu. Atq; quoniam is frequens carrucarum usus, inde credo fuisse, qui utendas elocarent, saltem commodarent, commodatoque acciperent. Inde namque Paulus l. 17. ff. Commodati, ex Pomponio: *Eum qui carrucham vel lecticam commodavit, non recte acturum de singulis partibus.* Habebat autem has carrucas domi suæ in peculiaribus, & ad id paratis stabulis. Quod colligimus ex Ulpiano, quando ait, l. 13. §. ult. ff. de Usufruct. & quemad. inique eum facere, qui cum habet legatum domus usumfructum, meritoria illic instituit, aut *si stabulum, quod erat domi jumentis & carrucis vacans, pistrino locat.* Atq; hæc de carrucis.

Cap. XXVIII.

De Carro.

Carrus, carrum. Isidorus refutatur. Vossius deseritur. Carri Gallorum. Carrus non fuit birota. Usus ejus ad onera, & vehendas species. Prosecutores carrorum. Carrada. Carragium. Vossius notatur. Matthæus Parisiensis exponitur. Carricare. Sarcinas portabant in militia. Walsinghamus explicatur & emendatur. Vossius rejicitur. Gartina. Munimenta per carros, qualia. Carrago. καραγὸς. *Interpres Leonis castigatur. Carrago ad muniendum iter.* Τὰς ἁμάξας μετωπηδὸν στῆσαι. *Clabularia. Iac. Gothofredus bis revellitur, & Codex Theodosianus explicatur. Clabulare num carrum & angaria. Salmasius rejicitur.*

A Carruca venio ad carrum. Quod vehiculi genus veteres duplici extulere modo, nam & masculine, & neutraliter reperitur. Masculine usurpavit Cæsar. ut lib. I. B. G. *Ad impedimenta & carros suos sese contulerunt.* At in neutro habes apud Hirtium lib. Hisp. *Ea die per viarum angustias carra complura multosque lanistas retraxit.* Simili modo usurpavit Isidorus. Et in Glossis antiquis *carrum* est neutrali genere. Unde dictus carrus sit, Isidorus sic declarat: *Carrum à cardine rotarum dictum, unde & currus dicti, quod rotas habere videntur.* Sed quid *cardo rotarum?* an id, circa quod vertuntur, sicut janua vertitur circa suos cardines? At hoc non est cardo in vehiculis, sed axis. Sed nec *quod rotas habere videntur*, carros declarat; habent enim alia fere omnia vehicula rotas, nec ideo sunt carri. Vossius existimat, per literarum transpositionem sive transmutationem *carrum* factum à *curru*. Verba ejus sunt in Etymologico. *Carrus* κατ' ἀντίστοιχον *est à currus.* Mihi aliter videtur, nam existimo, vocabulum esse, non Latinum, sed desumptum à barbaris, forte Gallis. Caussa, quia veteres Latini non usurpant. Nusquam legitur apud Varronem, nusquam apud Virgilium, Tullium, & similes. Adducitur ex Sisennæ lib. IV. Histor. *Impedimenta collocant omnia, construunt carros, & sarraca crebra disponunt.* Sed ostendit locus ipse, sermonem esse non de Romanis, verum populis aliis, qualibus in usu fuerunt

& sar-

& sarracæ. Et profectò agitur de munimento per carros & vehicula. Jam autem istiusmodi munitionis genus Romanis non innotuit, receptumve fuit, nisi sero. Igitur illi carri, quorum meminit Sisenna, non pertinuerunt ad Romanos, & sic nec Romana Latinave voce appellati sunt, sed ejus populi, de quo ibi agebatur. Atque tali modo carros usurpavit etiam Cæsar Julius. Quando de Helvetiorum Gallorumve agit vehiculis, *carros* vocat. Ut lib. 1. de Bel. Gal. cap. 3. *Constituerunt ea, quæ ad proficiscendum pertinent, comparare, jumentorum & carrorum quam maximum numerum coëmere.* Et cap. 24. ejusdem libri: *Helvetii cum omnibus suis carris secuti, impedimenta in unum locum contulerunt.* Atq; ita multis locis aliis. Unde colligo, carri vocem esse non Romanam, verum peregrinam, Helveticam Gallicamve. Cum præsertim Karre hodieq; pro vehiculo Helvetiis similibusq; usurpetur. Carrum Græci reddunt ἅμαξαν. Glossarium vetus titulo de Agricultura: *Carrum,* ἅμαξα. Metaphrasti Cæsaris est ἅρμα. Ita namq; reddit locum supra nobis adductum: Τὰ πρὸς ὁδοιπορίαν πάντα ἐψηφίσαντο παρασκευάζεσθαι, οἷον ὑποζύγιά τε καὶ ἅρματα. Et loco alio: Οἱ μὲν Ἐλβήτιοι ἅτε δὴ ἔρυμά τι τὰ ἅρματα προβαλόντες: Qvod Cæsar ita proposuerat: *Pro vallo carros objecerant.* Ex qvo colligas, non habuisse Græcos vocem certam, qva exprimerent. Fuit porro carrus vehiculum rotarum qvatuor, si Corrasium audimus. *Carrus,* ait lib. III. Miscell. cap. 20. *quadrirotum est, hoc est, quatuor rotarum.* Et profectò non birota fuit, qvod colligimus ex eo, qvoniam birotæ onus fuit librarum ducentarum, carri verò sexcentarum, ut testatur l. 8. Cod. Theodos. collata cum lege 47. ejusdem Codicis, titulo de Cursu publico. Et qvia carri onus triplo fuit majus oneri birotæ, hinc auguramur, carri qvoq; magnitudinem triplo superasse magnitudinem birotæ, atqve ita non sine ratione credi qvadrirotam. De forma cætera nil proditum invenio: Plaustris non dissimiles multo suspicor fuisse. De jumentis qvoq; qvalia habuerint adjuncta, vix audemus qvidpiam definire. Si rhedis birotisq; similes fuisse credimus, qvod svadere videtur titulus Codicis Theodosiani de cursu publico, boves aut mulos fuisse, qvorum tractu procedebant, credi potest. Usus

commu-

communissimus eorum fuit ad vehenda onera. Spectabat autem vel ad pacem, vel ad bellum. In pace potissimum adhibiti ad cursum publicum, & transvehendas in eis species, aut subvectandas sarcinas eorum, qvi licentiam habebant usurpandi cursus publici. Discimus ex l. 47. dicti Codicis Tituliqve, qvæ sic habet: *Rhedæ mille librarum onus imponi debet, carro sescentarum, nec amplius: Addito eo, ut aurum cæteræque species largitionales non ad libidinem prosecutorum vel susceptorum, sed aptis oneri ac ponderi vehiculis deferantur.* Manifestè docet lex hæc, carris onera imponi consvevisse, ac præsertim onera earum rerum, qvas appellat species largitionales. Dein oneribus istis sæpe nimium fuisse gravatos, idqve, uti docet, libidine *prosecutorum*, id est, inhumanitate qvadam eorum, qvi custodiæ caussa species istas proseqvi debebant. Sic vehiculis pariter & jumentis allata damna, qvæ ut in posterum evitarentur, constitutum, ut ne amplius carro, qvam librarum sexcentarum onus, imponeretur. Hoc fuit justum carri onus, qvod ex eo qvoq; *carradam* vel *carratam* appellarunt. Testis Vossius in Glossario, pro hac sententia laudatis verbis Aimoini ex lib. V. Histor. Franc. cap. 10. *De melle, carrada una ex modiis octo.* Idem putat & *carragium* vocasse: *Carriagium vel cariagium, onus carri, sive quod vehitur carro. Ita Matthæus Parisius utitur, cujus verba in careta adduximus.* Verba Matthæi Parisii in voce *careta* sic se habent apud Vossium: *Nullus baillivus noster, vel vicecomes, vel alius, capiat equos vel caretas alicujus, pro cariario faciendo.* Hic non est *cariagium*, sed *cariarium*. Sed haud dubie scribendum *cariagium*, ut mox dicam, & est istud typographi mendum, non Vossii vel Matthæi. Cæterum, ex verbis istis nescio, qvi possit colligi, *carjagium* significare onus carri. Sanè dicit Matthæus *cariagium facere*. Si cariagium esset onus, necesse foret, ut similiter dici posset *onus facere*. At qvis ita loqveretur, *cape equum pro onere faciendo?* Vel qvid omnino esset, *onus facere?* Qvare mallem cariagium exponere de itinere, qvod fit carro. Nempe cariagium sic à carro agendo dictum, fitqve, qvando carrus agitur. Sic *capere caretam pro cariagio faciendo*, significabit capere currum ad faciendum iter. Neq; alia mens fuit Matthæi Parisii, si qvid possum

conji-

conjicere. Ipſum enim nunc inſpicere haud licuit. Aliud igitur eſt *carriagium*, aliud *carrada*, illud, vehiculo uti, hoc vero, quod vehiculo imponi ſolet, onus. Quod qui imponebant, ab eadem *carri* voce dicebantur *carricare*. Gloſſæ veteres Arabico Latinæ Vulcanij: *Carrico, onero.* Adde, quæ de voce hac Ger. Voſſio in Gloſſario notantur. Sicut vero carri uſurpati ad vehenda onera in curſu publico, ita neſcio quid obſtet, quo minus credamus & adhibitos ad onera in curſu privato. Licet obſervaverim hucusque neminem, qui ejus curſus fecerit mentionem. In militia pertinebant primum ad portandas ſarcinas. Ideo inter ea, quæ exercitui ſunt neceſſaria ad faciendum iter, Julius commemorat ſtatim ab initio lib. I. de Bel. Gall. ubi de Helvetiis: *Conſtituerunt ea, quæ ad proficiſcendum pertinent, comparare, jumentorum & carrorum quam maximum numerum coëmere.* Idem ejusdem libri c. 24. numerat inter impedimenta. *Helvetij*, ait, *cum omnibus ſuis carris ſecuti, impedimenta in unum locum contulerunt.* Interpres Græcus hanc ob cauſſam clare appellavit σκευοφόρȣς. Ita namque iſta reddidit. Οἱ Ἐλβήτιοι πᾶσι σὺν τοῖς σκουοφόροις τȣ̀ς Ῥωμαίȣς καταδιώξαντες, τότε μὲν αὐτὰ εἰς ἕνα τόπον συνήθροισαν. Intelligit autem integre ἁμάξας σκευοφόρȣς, quod ſignificat plauſtra vel vehicula ſarcinis geſtandis deſtinata. Hi carri ſic cum ſuis ſarcinis conjuncti omnes una voce quam habuimus & in ſuperioribus *carriagium* dicebantur. Sic enim intelligo, quod habet Walſingamus in Richardo II. *Cumq; certam noſtri elegiſſent ſtationem, ordinate & pulchre diſpoſiti per turmas ſuas: cariagium quoque, quod Garcinas* (emendant, *ſarcinas*) *appellamus, à tergo locaſſent*, &c. Voſſius *impedimenta* explicavit in Gloſſario; ſed eſt paulo latior impedimentum vox, quam ut carriagum poſſit exponere. Imo cum *carriagium locare* dicat Walſingamus, exiſtimo, non ſignificare tantum carrorum conjunctionem fortuitam, qualis ſæpe fit in itineribus, ſed peculiarem, quali munimentorum vice Galli, Helvetij, alijq; populi conſveverunt uti. Neq; enim alias τȣ̃ *locare* idoneus eſſe poteſt ſenſus. Ad poſtremum in Walſingamo non *ſarcinas*, ſed *gartinas* lego. *Sarcinas* enim non Latina eſt. At Walſingamus ait *appellamus*, quod non dubito, quia ad gentem

Walsingami, h. e. Anglos debeat referri. Si Angli sic vocarunt, & vocarunt contra consvetudinem Romanam, qua tum *carriagium* appellabatur, utique non *Sarcinas* dixere. At *Gartinas* potuerunt appellasse à *Gar, Kar,* carro, & *tina, tyna,* sæpimento, quasi sæpem è carris. Cum præsertim nihil olim fuerit vulgatius cunctis istis populis, quam munitiones omnes *tyn* vocare, quod jam olim in Upsalia veteri observavimus. Consvetudinis extat mentio apud Cæsarem lib. I. c. 26. *Ad multam noctam etiam ad impedimenta pugnatum est: propterea, quod pro vallo carros objecerant.* Vegetius in universum cunctis tribuit barbaris, & hoc modo castra præsertim scribit communisse. *Omnes Barbari carris suis in orbem connexis ad similitudinem castrorum securas à supervenientibus exigunt noctes.* Quo ex loco simul discimus, duo solita observari hoc in opere, primum, ut connecterentur carri inter se, alterum, ut connexio ista referret speciem orbis. Prioris mentionem facit etiam Sisenna, & *construere carros* vocat: *Impedimenta collocant omnia, construunt carros.* Ubi construi vel connecti dicuntur, opinione mea, quando ita unus alteri insertus jungitur cum per se, tum fortassis aliquando interventu quoq; vinculorum, ut divelli ac dissociari facile haud queant. Posterius commemoratur Ammiano lib. XXXI. *Unde haud longo spacio separatum vulgus inæstimabile Barbarorum ad orbis rotundi figuram multitudine digesta plaustrorum tanquam intramuranis cohibita spaciis, otio fruebatur & ubertate prædarum.* Et paulo post: *Octavo tandem die hostium carpenta cernuntur ad speciem rotunditatis detornata digestaq;.* Quibus locis qui proprie barbaris sunt *carri,* Latina consvetudine *plaustra* & *carpenta* nominavit. Atq; hoc munitionis genus veteres vocarunt *carraginem,* secuti eos, qui hoc genere munitionis utebantur. Nec enim Latinum magis est vocabulum, quam barbarum. Quod aperte docet Ammianus, quando paulo post superiora; *Statimq; incensi malleoli ad carraginem (quam ita ipsi appellant) alibi velocitata regressæ incentivum audendi majora popularibus addiderunt.* Dicit clare, carraginem appellatam ab ipsis, id est Gothis, quorum ibi de castris agitur. Atque ita pridem usurpavit Valerianus in epistola ad

Aure-

Aurelianum, quæ legitur apud Vopiſcum c. 11. *Tuum eſt quærere, ubi carrago ſit hoſtium, & vere ſcire, quanti qualesq; ſint.* Poſtea hæc conſvetudo tranſijt & in Romana caſtra, præſertim ſub Imperatoribus orientis, qui & ipſi καραγὸν, appellavere. Leo clare Tact. c. 11. Καραγὸν δὲ λέγομεν τὰς ἁμάξας καὶ τὸν δι' αὐτῶν περιτειχισμόν. *Carraginem vocamus, & munitionem per ea factam.* Loco alio ſic deſcribit: Καραγὸς λέγεται ὁ διὰ τῶν ἁμαξῶν, καὶ τριβόλων, καὶ τῶν ἄλλων μηχανῶν γενόμενος περιορισμὸς εἰς ἀσφάλειαν τοῦ στρατοῦ. Extat locus hic cap. 4. p. 53. ubi mutilate prorſus Interpres vertit: *Caragus dicitur ex carris & aliis bellicis rebus munitio ad exercitum muniendum*: cum ſic debuiſſet: *Carrago dicitur ex carris, tribulis, & machinis aliis facta circumvallatio exercitus muniendi cauſſa.* Adhibebant enim non carros ſolum, ſed & tribulos, id eſt ferramenta cuſpidata, ut ne appropinquare hoſtes poſſent. Qua de re docet ipſe cap. 11. ubi ait: Ἔξωθεν δὲ ταύτης τριβόλους καὶ λάκκους μικροὺς ἔχοντας πάλους ἐντὸς πηγμένους δεῖ ποιεῖν. *Oportet extra foſſam tribolos & foveas parvas palis infixis facere.* Ubi foveæ obſervandæ ſunt, pertinent enim ad id genus machinarum, quod præter tribulos ſupra dixit ad carraginem conficiendam adhiberi. Præter hanc carraginem invenio & aliam non ad caſtra, verum iter muniendum uſurpatam, ne exercitus ab hoſte poſſet in itinere facile invadi. Meminit illius Pollio in Gallienis c. 13. ubi ait: *Quo comperto Scythæ facta carragine per montem Geſſacem fugere ſunt conati.* Caſaubonus docte ad hunc locum: *Procopius carraginem facere libro quarto dixit,* τὰς ἁμάξας μετωπηδὸν στῆσαι, *frontes carrorum hoſti objicere: & qua fine carrago fieret, his verbis explicat,* ὅπως τὰ νῶτα ἐν τῷ ἀσφαλεῖ ἔχοντες θρασήσωσι μᾶλλον. *Quod plane convenit iſti loco. Nam Scythæ fugam meditantes carraginem prius faciunt, ut Romani perſequi fugientes non queant.* Ubi annotandum, fuiſſe hanc carraginem non fixam uno loco, verum mobilem, & adhibitam in ipſa fuga, ſicut Pollio teſtatur. Deinde habuiſſe carros exterius ſpectantes. Sic enim accipio illud τὰς ἁμάξας μετωπηδὸν στῆσαι. Inter eundum, inquam, ita diſpoſiti erant carri, ut unius equi vel jumenta adjuncta interius à latere præcedentis carris ambularent, atq; ſic ab eo tegerentur. Hoc enim modo carri omnes

versi erant in hostem, quod proprie per μετωπηδὸν intelligendum. Denique carraginis hujus speciem non fuisse clausam in orbem, qualis in castrorum communitione usurpabatur, verum longam, pro modo ambulantis exercitus, quem habebat intra sese. Carri incedebant ab utroq; latere longa serie, versis intra equis, sicut dixi. In medio eorum ambulabat exercitus, munitus utrinq; contra insultus hostiles ab istis carris. Atq; ita hodieq; receptum est aurigis per Germaniam Belgiumque, qui sarcinas mercatorum, resque venales vehunt, quando periculum imminet à prædonibus. Hactenus de carris egimus, quantum potuimus ex veteribus. Verum antequam digrediamur, animadvertendum, quod est traditum Cl. Salmasio, hos currus dictos quoq; *clabularia*. Adscribam verba ejus, licet sint longiora, ex Commentario ad Capitolini Antoninum Pium c. 12. *Clavulare carrum dicebatur, quod undique clavulis erat confixum & contextum, & capsum ex clavulis factum habebat, ad res, quæ imponerentur, retinendas, ne defluerent. Quod & in nostris carris onerariis fieri videmus, quæ undiq; vallantur & sudibus vel clabulis muniuntnr, ne onera imposita decidant. Latini capsum vocabant. Carrum igitur clavulare adjective dictum: postea adjectivum in substantivum transijt, & clabulare absolute appellatum hoc carri genus, quod clabulas haberet.* Facit plura genera carrorum, ut videmus, unum cum clabulis, aliud sine iis, ex tabulis fortasse constructum. Quod habebat clabulas, *clabulare* ait appellatum, & hoc ideo, quia integre sit *carrum clabulare*. Quia *carrum* dicitur in neutro genere, ideo & *clabulare* putat neutraliter elatum. Ac profecto *clabulare* habemus expresse in l. 2. C. Theod. de Curiosis: *Habens unius copiam rhedæ flagitet mulas duas; aut rhedam usurpet, cui birotum, vel veredum postulare, vel clabulare permissum est.* Sicut rheda & birotum dicitur, ita & clabulare isto loco. Quare miror, cur hoc genus viri docti *clabulas* maluerint vocare. Jac. Gothofredus in Paratitlo dicti Codicis de Cursu publico, ubi recenset vehicula spectantia ad cursum publicum: *Vehicula,* inquit, *varia erant,* &c. *Quarto Clabulas, unde clabulare.* Vehiculum appellat *clabulam*, & sic facit locis aliis non semel. Nam & ad legem ante nominatam

de

de Curiosis ita loquitur: *Rhedæ usu, & birotum, & veredus & clabula levior est.* Contra *clabulare* ipsi cursum denotat. Verba ejus in Commentario ad l. 23. C. Theod. de Cursu publico: *Cursus hic modo clabularis vocatur, modo clabularius, modo clabulare.* Quod postremum ut confirmet, adducit l. 2. de Curiosis. At in ea lege numeratur inter genera vehiculorum, ut apparet ex superioribus. Itaq; non idem *clabulare*, & *clabularis cursus*, nam *clabularis cursus* is, qui fit per *clabulare.* Clabulare vehiculum est, quo in cursu clabulari utebantur. *Clabula* vero non vehiculum, sed id, unde vehiculum contexebatur, minuta inquam *claba* sive *clava*, hoc est baculus, seu paxillus, sicut alibi ostendi. Cæterum an clabulare dictum intuitu ad carrum, nunc videndum. Affirmat Salmasius, ut liquet ex superioribus: Negat Gothofredus. Nam primo loco in recensione vehiculorum ad cursum publicum recenset *rhedam*, secundo *carrum* (sic enim scribendum, non *currus*, ut est in editis, quod ostendit facile adducta ibi l. 47. C. Theod. de cursu publico) tertio *birotam*, quarto *clabulam.* Clabula igitur, quam pro clabulari pariat, ei non est carrum. At vero Salmasius non carrum modo facit, verum etiam angariam. Verba ejus loco antea adducto, post allata verba legis I. C. Theod. de Curiosis: *Quibus verbis omnia, quæ in publico cursu movebantur vehicula continentur, rhedæ, birota, veredi, & clabularia vel carra, quæ alias angariæ dicuntur.* Jam autem angaria differre videtur à carro. Nam angariæ imponuntur pondo mille quingenta. l. 28. C. Theod. de Cursu publ. *Non amplius rheda, quam mille pondo subvectet, & angaria mille quingenta sufficiat.* Contra carro non supra libras sexcentas, uti supra indicatum est. Quare angaria esse carrus non potuit, ut quem magnitudine superasse triplo pæne videatur. Jam si angaria clabulare, quod vult Salmasius, clabulare sic à carro dictum minime censeri potest, cum sit carrum aliud, & aliud clabulare. Sane clabulare angariam esse etiam Gothofredus judicavit, à carro vero distinxit.

Quem putamus hic sequendum, nec in voce *clabulare*, *currum*, sed vehiculum intelligendum. Sed de his sequenti capite.

Cap. XXIX.

De Angaria & Clabulari.

Angaria. Engaria. Fulberti lectio vetus defensa contra Vossium. Notat etiam vehiculum. Major fuit rheda. Angaria & clabulare idem. Junctos habuit boves, vel mulos, asinos, equos. Iac. Gothofredus notatur, & Codex Theodosianus explicatur. Iumenta juncta, pro pari. Vsus in cursu clabulari, ad vestes lineas portandas, interdum & homines militares. Valesius defenditur. Iter earum lentum. Iac. Gothofredi sententia probatur. Iter in via publica. Ἀγγαρεία. Ἀγγαρεύειν. *Interpres vetus Bibliorum notatur. Matthæus exponitur contra Grotium & Becam.* Ἄγγαροι.

ANgariam, qvæ alicubi & *engaria*, exponunt Vossius & alii coactionem, qvando qvis alteri necessitatem imponit rei exeqvendæ. Sic Fulbertus Vossio laudatus, ep.150. *Nulli volens imponere citra liberam voluntatem alienæ servitutis angariam.* At ep.14. idem habet *engariam*, non vitio librarii, qvod putabat Vossius, sed qvia prima syllaba mixto efferri sono solebat, nec vel *a* vel *e* referre integrum ac perfectum, sicut hodieq; fit apud Germanos meos, ut post dicam. Verba Fulberti: *Nostris hominibus novam engariam induxit.* Qvibus verbis evidenter satis constat, engariam vel angariam significare onus rei alicujus conficiendæ. Glossæ Philoxeni: *Angaria,* περιεργασία, ἀκουσία. Magis tamen propriè videtur usurpari pro vectura seu deductione vehiculi onerati. Sic in leg. Bojar. tit.13. §.9. *Angarias cum carra faciet usque L. leugas.* Nempe faciebant has vecturas cum vehiculis, qvæ propterea *angarias* appellavere. Nam angarias significare genus peculiare vehiculorum colligitur abunde primum ex eo, qvia certum pondus definitum est, qvod eis debeat imponi, sicut capite superiori vidimus: Deinde, qvia certæ nominantur species, qvæ imponi eis solebant. L.48. Cod. ejusdem Tituliqve: *Lineæ vel amictoria, quibus hactenus onerari rhedæ solebant, nec ulterius rhedis, sed angariis vel navibus dirigantur.* Non potest dubitari, qvin, ut rhedæ, sic angariæ hic sint vehicula. Ac fortassis in angariæ vocabulo rheda est intelligenda, ut angaria sit dicta differentiæ gratia à rheda communi, significetqve talem

talem rhedam, qvæ præſtari angaria debet. Speciem profectò adjectivi habet, ut & *rem angariam,* hoc eſt, oneris vectationem, & *rhedam angariam,* hoc eſt, vehiculum, qvo vectatio ea debet fieri, ſignificare poſſit. Angariæ hujus ſpecies qvæ fuerit, nonnihil conſtat ex ſuperioribus. Primum enim rhedis fuit major dimidia ſui parte, cum enim illæ ferrent pondo tantum mille, angariæ mille & qvingenta imponi ſolebant, ut ex l. 28. Cod. Theodoſ. de Curſu publico apparet: *Non amplius rheda, quam mille pondo, ſubvectet, & angariæ mille quingenta ſufficiat.* Hinc colligitur, cum rheda fuerit vehiculum qvadrirotum, etiam angariam rotas habuiſſe non pauciores qvatuor. Amplius oſtenſum ſupra eſt, angariam eandem eſſe, qvæ ſit dicta clabulare, hinc apparet, clabulis, hoc eſt, bacillis, contextam habuiſſe capſam. De angaria, eandem eſſe cum clabulari, ſententiam Salmaſii jam ante vidimus. Gothofredus ita habet in Paratitlo de Curſu publico Codicis Theodoſiani: *Clabula,* (ſic appellat, qvod *clabulare* dici debuit) *quod idem cum angaria facio.* Ita eſt legendum, non, ut vitioſe ediderunt, *angarita,* qvalis nulla eſt. Et in Commentar. ad l. 4. ejusdem tituli: *Angariam eandem facio cum curſu clabulari.* Item ad l. 2. Cod. ejusdem, t. de Curioſis: *Clabulare idem facio cum Angaria.* Si angaria eſt clabulare, clabulis contextam fuiſſe neceſſe eſt, cum hoc ſit clabulare, ut jam aliqvoties eſt dictum. Solebat autem hoc vehiculum adjunctos habere boves ferè. Hinc in l. 11. Cod. Theod. de Curſu publico: *Pro ſingulis angariis bina tantum boum paria conſequantur.* Memorantur tamen & ἄγγαροι ἡμίονοι *angariales muli* aſiniqve Libamo in oratione peculiari περὶ ἀγγαρειῶν, ut teſtatur Gothofredus, item eqvi, de qvo Aretas in cap. 18. Apocal. Ἵππȣς ἐν τοῖς διὰ τȣ́των ὀχήμασι ἀγγάραις. Numerus boum Gothofredo qvaternarius videtur. Ita namq; habet ad l. 4. Cod. Theod. de Curſu publico: *Angariæ boum protelo ducebantur, ſic, ut bina boum paria his, neque ultra aptarentur, ut docet exertè l. 11. infr. h. t.* Eqvidem in dicta lege bina boum paria memorantur. Verum, an perpetuum hoc fuerit, qvod Gothofredus putat, dubito. Lex tota ita habet: *Ne quis poſt hanc legem amplius, quam duas angarias, & hoc eorum, ſi qui ægri ſunt, cauſſa uſurpare conetur, cum ad deſtinata profici-*

proficiſcitur, ita tamen, ut pro ſingulis angariis bina tantum boum paria conſequatur. Videtur potius diverſum oſtendere hæc lex, qvam qvod volebat Gothofredus. Nam, velut ſingulare qvid, & alias non uſitatum, TANTUM bina paria permittit. Si nunqvam plures boves aptati, cur ſub hac exceptione tam emphatica conceduntur? Qvare mihi potius hoc dici videtur, licet permittantur binæ angariæ, tamen non tot qvoqve boves permitti, qvot alias angariis adjunguntur, ſed ſufficere, ſi ſingulæ paria habeant duo. Et eſt manifeſta ratio. Agitur enim ea lege de angariis ad deportandos ægrotos. Ægroti, cum ſunt deferendi, ſpacium reqvirunt majus in vehiculis, qvam valentes, qvo videlicet commodius ſedeant, nec compreſſione qvadam ab aliis affligantur. Ergo tali caſu duæ permittuntur angariæ. At qvoniam iidem non æqvè ſunt graves, ac ſi res aliæ vehiculis imponerentur, ideò ipſis transvehendis non permittuntur, niſi boves qvatuor ad ſingulas angarias. Qvapropter, qvod de paribus duobus monet Gothofredus in ſingulis angariis, perpetuum fuiſſe haud opinor. Ac ne qvidem aptè trahere mille qvingenta pondo potuiſſe credo, qvot imponi vulgo angariis conſvevit. Qvod ex eo colligo, qvoniam rhedæ, cui imponebantur pondo tantum mille, adjunctæ mulæ octo vel decem. Nulla enim eſt inter hæc proportio. Porro, boves illi qvomodo adjuncti fuerint, ex eo licet conjicere, qvod nominantur *duo paria*, in lege ante nominata. Patet enim hinc per paria conſveviſſe adjungi, hoc eſt, duos & duos ad juga ſingula, qvæ junctura poſtulat, ut duo iverint poſt duo longa ſerie, & jugum unum fuerit non à latere, ſed à fronte adjunctum alteri. Uſus angariarum fuit in curſu publico, qvem vocarunt clabularem. L.5.Cod.Theod.t. de Curioſis: *E curſu verò Clabulari ſingulas angarias* percipiatis. Patet manifeſtè, angarias ad curſum clabularem ſpectaſſe. Curſus clabularis dictus à vehiculis clabularibus, qvoniam fiebat iſto genere. Illi curſui cum interfuerint angariæ, colligitur, clabularia & angarias non fuiſſe generis diverſi, atq; ita rectè dici, curſum clabularem confectum per angarias. Pertinebat autem curſus iſte ad provehenda onera, nominatimq; ſpecies fiſcales, cumprimis veſtes lineas. L.48.Cod.Theod. de

de curſu publico: *Lineæ vel amictoria, quibus hactenus onerari rhedæ ſolebant, nec ulterius rhedis, ſed angariis vel navibus dirigantur.* Pertinet huc qvoqve l. 16. ejusdem tituli, ex qva cognoſcimus, conſveviſſe iſtas ſpecies per angarias deferri ad portus, unde conſtat, in ſuperiori lege præcipi, ut per angarias deferantur ad mare, tum excipiantur navibus, ac dirigantur Romam. Verba legis: *Angariarum curſum ſubmoveri non oportet, propter publicas ſpecies, quæ ad diverſos portus deferuntur. Proinde, conſiderata rerum neceſſitate, pro locorum ſitu atq; itineris qualitate tantum numerum angariarum collocari oportere decernas, quantum neceſſarium eſſe adhibitæ pleniſſimæ deliberationes ſvaſerint.* Dicit, *tantum numerum angariarum,* qvod manifeſtè ad vehicula pertinet. Ita *ſingulas angarias* in l. 5. *duas angarias* in l. 4. h. t. habemus. Cum vehiculis hisce curſus fit, auctor legis ait fieri *curſum angariarum.* Qvi angariarum curſus alibi eſt *curſus clabularis,* vel *clabularius.* Oneris magnitudo, qvod angariis ſingulis vel clabularibus imponebatur, fuit pondo mille ſexcentorum. Sic diſertim legitur in l. 28. Cod. Theod. de curſu publico, cujus verba in ſuperioribus adduximus. Hinc opinor manere hodieq; in Alſatia, patria mea, viciniſq; locis nomen *angariorum* de plauſtris rebus gravioribus multum oneratis. Ita namq; plauſtrum fœni nominant **ein Aenger Heu** / plauſtrum vini, **ein Aenger Wein.** Nam alias τὸ **Aenger** non Germanica eſt vox, ac ne Latina qvidem Græca ve, verum Perſica, ut jam pridem alii monſtrarunt. Præter ſpecies fiſcales autem angariis ferebantur etiam homines, erantq; illi vel milites, qvotiens eſſent de loco in locum transferendi, aut ægrotarent, vel familiæ cujusq; ac charitates, vel deniq; legati, de qvibus omnibus cum cura agit eruditiſſimus Jacob. Gothofredus ad l. 4. Codic. Theod. de curſu publico. *Patet,* inqvit, *clabularium curſum ut aliis, ita & militibus conceſſum, quoties transferri eos de loco in locum oporteret, quod teſtatur exertè l. 22. Cod. Iuſt. eod. tit. Sed neque ægrotantium tantum militum cauſa hic curſus clabularis permiſſus, quod vir doctus ſcripſit; Verum vel familiis & charitatibus transferendis, ut in prædicto Marcellini loco & d. l. 22. vel denique legatis, eadem l. 22.* Doctus vir, qvem reſpicit, Valleſius eſt, qvi ſic habet in ſuis ad Ammianum

Notis: *Angariæ erant capacissima vehicula ac solidissima, utpote quibus mille & quingenta pondo imponerentur, cum rhedæ mille duntaxat imponi deberent, ut est in l.30. Cod.Theod.de cursu publico. Ægrorum autem militum duntaxat causa hic clabularis cursus permittebatur, ut opinor, & id innuit lex ij Cod. eod.* Verum nuda hæc opinio, vel potius suspicio est Vallesij, non assertio plenaria. Alias omnino liquet vel ex ipso Ammiano, spectasse etiam ad sanos. Verba clara sunt: *Iulianus contemplans rationabiles querelas, cum familiis eis ad Orientem proficisci præcepit, clabularis cursus facultate permissa.* Extant verba hæc lib.XX. Ammiani, ubi agit de militibus, qui conquerebantur, *se ad orbis terrarum extrema pelli, caritates suas Alemannis denuo servire, quas captivitate prima post internecivas liberaverint pugnas.* Erant autem hi non ægroti, sed valentes. Quando angariam Vallesius appellat *solidissimum vehiculum*, non aliter id est accipiendum, quam de robore seu firmitate. Nec de tabulis in capsa cogitandum, quas non potuit habere, quia fuit clabulare. Procedebant autem hæ angariæ seu clabularia itinere prorsus tardo lentoq;, propter pondus, quod impositum habebant majus, quam genus ullum vehiculorum reliquorum, non quod pauca, & tantum quatuor adjuncta haberent animalia, sicut alij putarunt. Atq; quia tarde procedebant, ideo cursus clabularis opponitur veloci l. 62. C.Theod. de Cursu publico. *Usurpationem cursus publici penitus jussimus amputari, scilicet ut excepta Magnitudine tua præsumendi velocis & clabularij cursus nullus habeat potestatem.* Est, qui colligit ex lege hac, clabularem cursum esse velocem. Nempe illud *&*: conjungere ista duo putavit, & iccirco alterum alterius esse velut explicationem. Verum hic disjungit, & duas diversas cursus publici ostendit species, velocem unum, alterum clabularem, sicut recte Gothofredus observavit. Quod ex eo quoq; liquet, quia cursus clabularis fiebat cum angariis. Jam vero angaria opponitur cursui. l. ult. C. Theod. de cursu publ. *Nemo Ducum ingressus semel provinciam suam, postmodum itineribus faciendis cursu adque* (h.e.atq;) *angariis ipse, sive suum Officium utatur.* Illud *adq;* seu *atq;* disjunctive hic intelligendum, sicut *&* in superiori lege. Unde sequi-

quitur, clabularia & angarias non curſim inceſſiſſe, verum tarde. Solebat autem curſus hic inſtitui per viam publicam, quod ipſum Cl. Gothofredus obſervat. Et adfertur Scholion ex Baſilorum lib. LVI. ubi curſus ipſe hac de cauſa ἀγγαρεία, id eſt *angaria* vocatur. Καὶ ἔστιν ἀγγαρεία μὲν ἡ πάροδος, ἡ διὰ τῆς δημοσίας ὁδοῦ τῆς καὶ δρόμον ἐχούσης. *Eſt angaria iter per viam publicam, in qua curſus eſt conſtitutus.* Hinc qui curſum illum conficiendum imponunt, dicuntur ἀγγαρεύειν. Ita namq; debet intelligi, quod legitur Matthæi V. Καὶ ὅστις σε ἀγγαρεύσει μίλιον ἓν ὕπαγε μετ᾽ αὐτοῦ δύο. Interpres vetus retenta voce *angariandi* vertit ita: *Et quicunq; te angariaverit mille paſſus, vade cum illo & alia duo.* Quod tamen non in Græcos dicitur, tantum illud habent: *Vade cum eo duo.* Differunt autem iſta plurimum, nam qui angariatus miliare unum, vadit & alia duo, is tria conficit miliaria; qui vero angariatus, vadit duo, is tantum duo conficit, quod vult textus Græcus, ſicut & Eraſmus obſervavit. Reſpicitur autem eo ἀγγαρεύειν, ad onus præſtandarum angariarum, quod iis temporibus pertinebat ad privatos. Nec enim fiſcalis factus curſus angariarum ante Adrianum, ſed inſtitutus ab Auguſto per privatos expediebatur. Eratque onus illud in Judæa non exiguum, cum præter alia, tum quia noviter inventum ab Auguſto, ut Svetonius nos docet, ipſa novitate ſua moleſtiam creabat. Ergo iſtoc voluit Servator noſter, locutus de eo quod frequenter tum fiebat. Si tibi onus angariæ ad miliare unum imponitur, ne cum impatientia & querelis id ſuſtineas, eiq;, qui te ad præſtationem hanc compellit, contraq; libertatem tuam facere videtur, obloquare, ac refractarium te præſta; potius adde miliare unum, & cum per unum miliare ſolummodo deberes deducere, duc eum etiam per alterum. Aliter nonnihil Grotius & Beza, qui ad angarias Perſarum referunt. Beza ita habet: *Perſarum curſoribus (ſicut etiam hodie Turcarum) fas erat cujusvis equos vel naves, aut ipſos etiam homines rapere ad curſum. Unde factum, ut angariare accipiatur pro adigere ad currendum, vel ad ferendum aliquid, ſicut infra c. 27, 32. refertur de Cyrenæo illo, quem adegerunt Iudæi ad bajulandam crucem. Proponitur ergo à Chriſto ſervitutis genus penè intolerabile, quod peculiari etiam vocabulo declarandum*

dum fuit. Hæc Beza, unde colligas, putaſſe, vocem eam apud Judæos natam occaſione Perſicæ conſvetudinis. Quæ quomodo Judæis nota fuerit, declarat amplius Grotius ad iſta verba: *Hebræi,* ait, *ex quo Perſarum potentia Orientem invaſerat, coacti fuerant inter cætera ejus ſervitij incommoda etiam onus angariæ ferre, cujus immunitas ipſis à Demetrio conceſſa eſt, ut apud Ioſephum videre eſt Orig. XIII. Inde factum, ut rei vehementer exoſæ nomen etiam ad privatas vexationes producerent, ut apparet infra 27, 32. & ex multis Hebræorum Scripturæ interpretum locis. Atq; in eum ſenſum vocem hanc Chriſtus uſurpat.* Equidem pugnare nolo adverſus ea, quæ docte proferuntur. Quia tamen nominatim mentio fit itineris unius milliaris, magis puto reſpexiſſe ad onus novum ab Auguſto impoſitum, de quo ſupra dixi: cum præſertim diu ante omiſerint Perſis tale miniſterium præſtare. Nec repugnat locus c. 27. 32. imo firmat potius, cum in eo de geſtanda ſarcina agatur. Nam Perſarum conſvetudo non ad ſarcinas ſpectabat, ſed litteras & nuntios, contra quam receptum fuit à Romanis. Qua de re qui volet, conſulat Briſſonium de Regno Perſico, abunde iſta explicantem. Jam ut *angariari* dicebantur, qvum ad onus hoc compellebantur, ita *angari,* qui præſtabant, Græcis Ἄγγαροι. Hoc eſt, quod voluit Heſychius, cum ait: Ἄγγαρος, ἐργάτης, ὑπηρέτης, ἀχθοφόρος. ἡ λέξις δὲ Περσική. Σημαίνει δὲ καὶ τοὺς ἐκ διαδοχῆς βασιλικοὺς γραμματηφόρους. *Angarus, operarius, miniſter, bajulus. Vox eſt Perſica. Significat vero & tabellarios regios.* Pro ἄγγαρος, ſunt, qui ἄγαρος ſubſtituendum cenſent. Me invito, quando ἄγαρος vox Perſica non eſt. Heſychius oſtendit vocem angari duplici uſurpari ratione, nam vel bajulum ſignificare, atque eum, quem curſus publici mancipem appellant, conſvetudine à Romanis introducta. Vel ſignificare tabellarium regium, Perſica conſvetudine, unde vox hæc apud gentes alias invaluit. Atq; iſta quidem de angaria publica. Num privatim etiam angarias habuerint, vel uſurparint, diſcere hucusq; ex ſcriptoribus antiquis nequij. Quia tamen vox jam inde ab initio, ipſisq; Perſis ejus auctoribus publicum quid denotavit, ſuſpicor, tametſi uſurpata fuerint vehicula, rhedarum tamen potius aut plauſtrorum, quam angariarum vocabulo veniſſe.

Cap.

Cap. XXX.

De Rheda.

Rheda Gallorum. Isidorus notatur. Rijden proprie de equitantibus. Rheda sæpe generalius vehiculum, sæpe specialius, quod differt à cisio, petorito, & aliis. Casaubonus rejicitur. Carpenta rhedarum. Rheda & vehiculum sic specialiter dictum, idem. Ῥήδια. *Hesychius corrigitur. Xiphilinus aliter, ac à Casaubono factum, explicatur. Habuit rotas quatuor. Corrasius notatur.* Ἥρδιον. *Suidas exponitur & emendatur. Mulæ ad rhedam. Scaligeri emendatio Varronis probata ad rhedas equi. Numerus eorum alius & alius pro diversitate temporis. Quadrigæ. Flagella. Codex Theodosianus explicatur contra Gothofredum & corrigitur. Rheda cum equis triginta. Rhedæ num sint dictæ flagella. Iumenta habebant juncta longa serie. Sulp. Severus emendatur & exponitur. Evadere. Duo & Duo. Vsus in itinere. Pertinet ad viros feminasq;. Dignitate cedit essedæ. Rheda meritoria. Svetonius exponitur. Rheda ad onera. Rheda in supellectili numeratur. Paulus ICtus exponitur. Rhedæ tectæ linteis. Rheda cursualis, & tabellariorum.* Προπομπαί. διπλώματα σεσημασμένα. *Cursus fiscalis. Rheda fiscalis. In hac etiam alij, quam tabellarij. Aurum in rheda transvectum, sed pondere minore, quam res aliæ, & quare. Gothofredi sententia examinata.*

RHeda, vel, ut alij malunt sine spiritu, *reda* vocabulum est apud Gallos ortum. Fabius lib. I. c. 5. *Plurima Gallica valuerunt, ut rheda ac petoritum: quorum altero Cicero tamen, altero Horatius utitur.* Cum ergo Gallicum sit vocabulum, perperam à Latino *rota* derivatus, quod est factum Isidoro lib. XX. c. 12. *Has*, ait, i.e. redas, *antiqui retas dicebant, propter quod haberent rotas.* Putat rhedas ab antiquis dictas *retas*. Retas vero sic vocatas permutatione litteræ à rotis. Verum *retas* pro vehiculis non puto apud veteres occurrere. Ac si occurreret, videndum esset, an non ipsum quoq; Gallicum deberet haberi. Nam derivatio à *rota* est inanis, cum rota sit commune quid in prope omnibus vehiculis. Bochardus vocem *rhedæ* suo more putat ortam in Oriente, atq; à Chaldæo *rheda* deducit, cujus plurale *rhiduuath* occurrat in Jonathanis & Hiero-

rosolymitana paraphrasi. Nec fortassis malè, si primã ejus attendamus scaturiginem: Nam alias qvis dubitet à Gallis ortam vocem, esse Gallicæ originis? Ideò & Vossius in Etymolog. *Germanis ac Belgis* (qvorum lingva olim eadem ac Gallorum fuit) *hodieque* Reden *aut* Ryden *est equo aut curru vehi. Igitur, inde rheda quin sit, dubium non est.* Convenit & Grotius in Annotationibus ad cap. 18. Apocalyps. àq; isto Ryden derivat. Verum Ryden sive Reiten propriè fit eqvis, non vehiculis, tametsi Belgæ etiam de vehiculis usurpent. Et est Reiten idem atq; Reisen/ qvia veteres pronunciabant Reitsen/ sicuti à Dats factum Dat Belgarum, & Das Germanorum: à Watser/Water Belgarum, & Wasser Germanorum. Inde Reisige sæpissimè apud veteres pro eqvitibus. Porro, Reisen est à Roß/id est, eqvo, atq; ideò & Reiten inde erit, *equitare* qve signabit. Et qvoniam τὸ Reiten eqvos respicit, ignoro, an ad currus aut vehicula rectè possit trahi. Nec tamen invenio, qvo referre possim ejus ortum, cum vehiculorum omnium vocabula, qvibus hodie utuntur Galli viciniq; populi, nimium abludant. Apud Britannos *Rhediad* in usu est, pro cursu, & Rheden pro currere, uti docet Cambdenus lib. I. Britann. & originis communis facit cum *rheda* vehiculo. Sed & apud Gallos *Rhodanus* est fluvius, haud dubie à currendo dictus, unde & Germani suum Rhein derivavere. Nam est Rhein à Rennen sive Rinnen/id est, *currere*, qvia præcipiti fluit cursu. Rennen verò convenit cum Græco ῥέω, similis significationis, à qvo contracto ῥῶ non abludit *Rhone*, sicuti pronunciare vocem *Rhodani* consveverunt. Qvod si qvis & rhedam simili dictam ratione crederet, me adversum sibi neutiqvam haberet, cum sit rheda vehiculum cursui destinatum, uti ex seqventibus liqvebit. Est autem rheda interdum qvalecunq; vehiculum, unde Glossæ: *Rhedis*, ὀχήμασιν. Interdum certum & peculiare, differens ab aliis, ut cisio, sicut constat ex Philippica II. Ciceronis; Petorito, de qvo docet Ausonius ep. 8. atq; aliis. Itaq; non probo, qvod habet Casaubonus ad Svetonii Julium, cap. 58. de rheda verba faciens: *Quemadmodum hoc genus vehiculi à rotarum numero* τετρακύκλου *nomen invenit, sic apud vetustissimos AEoles, ab eodem numero* πέτορίτον *dictum.* Πετόριτον est *petoritum,*

rum, à qvo Ausonius non semel rhedam distingvit. Sed nec πέτόριτον vel *petoritum* Æolicum est vocabulum. Nunqvam sanè petoritum vel πετόριτον dicuntur Æoles vocasse aliqvod vehiculum, sed Galli. Qvi tametsi putentur aliqvibus hanc vocem derivasse ab Æolico πέτορες, non tamen seqvitur & vehiculum fuisse apud Æolas, qvod petoritum vel πετόριτον vocarunt. Qvare manet, teste locupletissimo Ausonio, qvippe qvi & ipse Gallus fuit, ac iccirco Gallica vehicula nosse debuit, aliud *petorritum*, & aliud *rheda*, de qva loqvimur. Hæc rheda sic ab aliis diversa qvandoqve etiam *carpentum* vocabatur. Ideò, qvod Juvenali Sat. VIII. est carpentum, veteri ejus Scholiasti est rheda. Et in Codice Theodosiano hac de caussa sunt *carpenta rhedarum*, sicut alibi jam dixi. Appellantur aliqvando & *vehicula* specialiori notione. Qvod colligitur ex l. 17. Cod. Theod. de Cursu publico, ubi dicitur: *Vehiculis nihil ultra mille librarum mensuram patiemur imponi.* Nec enim hæc verba trahi possunt ad vehicula cujusvis generis, sed nominatim ea, qvæ dicuntur rhedæ, ut ex lege alia, videlicet trigesima ejusdem tituli, ubi rhedis onus hoc tribuitur, constare potest, & nos in seqventibus docebimus. Eadem est caussa, cur, qvæ in l. 18. e. t. vocantur prius *vehicula*, mox dicantur *carpenta*, & intelligantur *rhedæ*, qvod & Gothofredus observavit. Græci rhedas appellarunt ῥήδια imitatione vocis barbaræ, ut puto. Hesychius: Ῥηδίων, καρούχων, ῥαδίων. Ita editi, etiam nuperrimè. Sed in postrema voce scribendum ῥαιδίων. Suidas: Ῥαιδίων, ἁρμάτων; Item ante: Ῥαίδιον, τὸ φορεῖον, ἢ τὸ ἅρμα. Nempe duplici ratione pingebant, per η, & per αι, uti fit in barbaris ejusmodi. Imò reperitur & per ε apud eundem Hesychium. Ita namq; habet: Ῥεδίων, ἁρμάτων. Qvod si sua lingva uterentur, vel ὀχήματα, & ἅρματα generali voce, vel τετρακύκλους appellasse Casaubonus censet ad Svetonii Jul. cap. 58. *Rheda quatuor rotas habebat, ut cisium duas, auctore Isidoro. Propterea Græci in rebus Romanis* τετράκυκλον *appellant. Xiphilinus in Adriano:* Οὐδ᾽ ἔστιν ὁπότε οὔτε ὀχήματος τότε γε, οὔτε τετρακύκλου ἐπέβη. *Nunquam, inquit, in illo itinere nec currum nec rhedam conscendit.* Sed ignoro, an hoc verum sit. Nam non rheda sola rotas habuit qvatuor; Et de τετρακύκλῳ alibi est observatum, qvod usurparint de ἀπήνῃ etiam, &

aliis

aliis vehiculis. Qvare mallem τετρακύκλȢ vocem explicare de majori vehiculo, qvocunq; deniqve, præſertim tali, qvali & ſarcinæ portari, & homines recumbere ſolebant, ut ſunt harmamaxæ vel carpenta, atq; locum ita reddere: *Nunquam in illo itinere nec curru neque laxiore vehiculo eſt uſus.* Metaphraſtes Cæſaris φορεία reddidit. Nam ubi lib. I. B.G. cap. 51. Cæſar ita ſcribit, *omnemque aciem ſuam rhedis & carris circumdederunt,* id is vertit iſto modo: Πᾶσάν τε τὴν σφῶν τάξιν φορείοις τε καὶ ἅρμασι περιέστησαν. Scilicet & hoc eſt generale, ac de qvolibet vehiculo uſurpari poteſt. Rhedæ ſpecies cognoſcitur nonnihil ex iis, qvæ jam dicta ſunt: Nam apparet, vehiculum fuiſſe cum rotis, numero qvatuor. Iſidorus clarè: *Rheda genus vehiculi quatuor rotarum.* Atq; ob hanc cauſſam in l. 8. Cod. Theodoſ. de Curſu publico opponitur birotæ: *Statuimus rhedæ mille pondo tantum ſuperponi, birotæ ducenta.* Si rheda non fuit birota, qvadrirota fuerit, neceſſe eſt, cum vehiculum unius rotæ plures libras, qvam duarum, portare neqviverit. Errat ergo Corraſius, qvando ei duas tantum rotas aſſignat lib. III. Miſcell. cap. 20. ubi ait: *Rheda levicullus currus eſt duarum rotarum, quo utebantur paſſim omnes, etiam abjectiſſimi.* Cuncta hæc ſunt commentitia, qvod abunde ex ſeqventibus liqvebit. Tectum an habuerit, ignoro, vix opinor tamen, qvia ferè inter oneraria vehicula. Et apud Martialem lib. V. epigr. de Baſſo conſpici poſſunt, qvæ in rheda feruntur. Nam qvod habet Suidas, de aliis, non propriè ſic dictis, vehiculis accipiendum eſt. Verba ejus: Ἥρδιον, περιφανὲς ἅρμα, σκεπαστόν. *Erdium, illuſtre vehiculum, tectum.* Hic ἥρδιον nil aliud, qvam ῥήδιον, per transmutationem factum, id eſt, rheda. Sed aliud genus intelligitur, ut carpentum, vel carucha, ſicut ſupra qvoq; rheda vertebatur. Niſi plane volumus apud Suidam emendare ἅρμα ἀσκέπαστον, ut ſit ſententia, *Erdium, perſpicuum vehiculum, non tectum.* Qvod puto eſſe veriſſimum. Animalia ei adjuncta mulæ fuerunt. Docet Dialog. I. Sulpitii Severi, ubi cum virtute B. Martini factum oſtendiſſet, qvod jumenta in rheda fiſcali neqvirent progredi, ſubdit: *Conſurgunt deinde omnes pariter in verbera. Conſumit Gallicas mularum pœna maſtigias.* Atq; ita l. 8. Cod. Theod. de Curſu publico: *Octo mulæ jungantur ad rhedam.*

dam. Nec fortaſſis aliter legendum apud Varronem lib.III. de R.R. ubi ſic habetur: *Celerius voluntate Hortenſii ex equili educeres rhedarias, ut tibi haberes, mulas.* Scaliger profectò ita edidit, cum veteres haberent *rhedarios mulos,* ſicut annotavit ipſe, ac ex libris, qvos ſecutus Calepinus eſt, & Auctor Fori, qvod vocatur Romani, colligitur. Nam & in emendatiſſima editione Comeliniana Varronis locus ita editur, ut dixi. Pro mulabus tamen adhibebant qvoqve eqvos. Cicero lib.VI. ep.I. ad Atticum: *Hic Vedius mihi obviam cum duobus eſſedis, & rheda equis juncta.* Qvibus verbis interim colligitur, cum nominatim eqvos memoret in rheda, id fuiſſe non ita freqvens, ſicut alterum. Qvanqvam eqvos memoret in rheda etiam Auſonius, cujus verba in ſeqventibus ponemus. Numerus ejusmodi animalium in rhedis privatorum ſine dubio fuit arbitrarius. At in curſu publico modò habuerunt octo, modò decem, pro diverſitate anni: Pauciores tempore æſtivo, plures hybernali. Conſtantinus ad Taurinum l. 8. Cod. Theod. de Curſu publico: *Octo mulæ jungantur ad redam æſtivo videlicet tempore, hyemali decem.* Nempe hybernali tempore difficilius trahuntur vehicula propter frigus, qvo conſpiſſatur axungia, & congelatum lutum nivesve, qvibus rotæ impediuntur. Itaq; tali tempore animalia reqviruntur plura. Neq; de mulabus magis arbitror hoc verum, qvam de eqvis. Legimus ſanè pro vehiculo rhedarum lib.VI. Cod. Theod. de Curioſis *quadrigas* & *flagella* iſtis verbis: *Singulos ſolidos per ſingulas rædas (id eſt, quas quadrigas vel flagella appellant) percipiatis.* Verum iſta mihi valde ſuſpecta eſt interpretatio. Gothofredus eqvidem exiſtimat hinc rectè colligi, rhedas ſi adjunctos habuerunt eqvos, non habuiſſe, niſi qvatuor. Verba ejus ſunt cum alibi, tum in Paratitlo ad lib. VIII. de Curſu publico Cod. Theod. *Reda verò à quatuor equis trahebatur: unde & Redæ explicantur Quadrigæ vel Flagella l. 3. ſup. de Curioſis: vel ab octo aut decem mulibus,* (ſcribendum eſt, mulabus) *l. 8.* Sed non video, ſi minimum adjunctas habuere mulas octo, qvomodo ſufficere ipſis potuerint eqvi qvatuor. Non ſunt eqvi duplo robuſtiores mulabus, imò robur mularum ſuperat interdum etiam eqvorum, qvod nos ipſi vidimus.

Deinde qui quadrigæ dici rhedæ potuerint, quarum ratio à quadrigis prorſus differebat? Quadrigæ collocatos equos habuere fronte æquali, non ſic rhedæ, uti mox conſtabit. Ad poſtremum nominantur equi in rhedis non quatuor ſolummodo, ſed triginta. Locus eſt notabilis apud Auſonium ep. VII. in qua, cum à Theone miſſa ſibi dicere deberet oſtrea triginta, accepiſſe ait ſeſe,

-- *Quot habet junctos Vaſatica reda caballos.*

Vocat redam Vaſaticam, à Vaſatibus, Aquitaniæ ſeu Galliæ Comatæ populis, apud quos in uſu maxime fuiſſe hoc vehiculum hinc diſcimus, ac iccirco recte Gallicum putari intelligimus. Hanc redam Vaſaticam teſtatur vulgo adjunctam habuiſſe caballos ſive equos triginta. Vulgo, inquam, namque alias ex verſu illo nequiviſſet colligi, quot accepiſſe oſtrea ſeſe diceret. Jam ſi vulgo triginta, qui dici potuerunt *quadrigæ*? Neq; de flagellis magis conſentire poſſum. Gothofredus equidem ſic explicat: *Flagella cur ſingulæ rhedæ ſeu quadrigæ dictæ fuerint, proprio tum & in manſionibus procul dubio curſus publici uſurpato vocabulo, proclive dictu, quod uno flagello vel auriga regeretur, quæ deniq; uno flagello & auriga contenta eſt.* At contrarium nos docent monumenta vetera, & aurigas plures flagellaq; monſtrant uſurpata etiam ad rhedas ſingulas. Sulpitius Severus loco antea laudato: *Interea illi regreſſi ad rhedam ſuam, furore ſatiato, agi, quo ire cœperunt, jumenta præcipiunt. Quæ cum omnia ſolo fixa, ac ſi ænea ſigna, riguiſſent, tollentibus altius vocem magiſtris, flagris hinc atq; inde reſonantibus nihil penitus movebantur.* Habes ecce hic rhedam non niſi unicam, & tamen ad eam magiſtros, id eſt aurigas, atq; flagra in plurali. Quare non eſt dubium, quin ſit falſum, quod pro flagelli explicatione affertur. Et qui omnino potuerint tot animalia flagello uno, unove auriga gubernari? Nam ut demus equos tantum habuiſſe quatuor, quod tamen falſum eſt, mulas tamen habuere octo vel decem. Nec eſt veriſimile, propter equos accepiſſe nomen flagellorum, cum id genus minus frequens fuerit in rhedis. Quare ſicut dixi mihi valde ſuſpecta illa eſt interpretatio, nec à legumlatore, verum Gloſſatore nata videtur. Cum præſertim alibi occurrat nihil, quod firmare

ipſam

ipſam queat. Animalia quo pacto juncta fuerint, jam dixi, non nimirum eo, quo quadrigæ vel id genus, verum bina atq; bina longa ſerie. Docetq; manifeſte locus Sulpitij, ubi ſic habetur paulo ante ea, quæ ſuperius ſunt allata: *Vbi Martinum in veſte hiſpida, nigro & pendulo pallio circumtectum, contigua de latere jumenta viderunt, paululum in partem alteram evaſerunt. Deinde funibus implicatis, protentos illos, quibus, ut ſæpe vidiſtis, miſera illa animalia conglobantur, ordines miſcuerunt.* Ita lego iſta. Vulgo habent, *paululum in partem alteram hæſerunt*, quod non intelligitur. Ecquid enim eſt, *hærere in partem aliquam?* Qui hæret, eodem manet loco; at hic agitur de jumentis terrore fugientibus à conſpectu Martini, quod vere eſt *evadere*, hoc eſt aliorſum, & in latus à via cepta declinare. Dicit autem animalium eorum ordines fuiſſe *protentos*, quo id manifeſte oſtendirur, quod dixi. Videlicet non æqua fronte, verum longa ſerie ambulaſſe. Fuit Porro illa ſeries non ſingulorum, ſed duorum, quod colligitur ex eo, quia nominat *contigua de latere* Martini aliqua, quæ intelligi non poſſunt, niſi comparatione quadam cum non contiguis, qualia erunt juncta ſingulis à parte altera. Habuerunt ergo juncta animalia, ut dixi. Uſus fuit vel privatus, vel publicus: uterq; pertinebat vel ad onera, vel ad itinera. De itineribus privatorum in rhedis diſcimus ex Or. Tullij pro Milone, ubi ait: *Obviam fit ei Clodius expeditus in equo, nulla rheda, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus, ut ſolebat: ſine uxore, quod nunquam fere: cum hic inſidiator, qui iter illud ad cædem faciendam apparaſſet, cum uxore veheretur in rheda.* Quibus verbis ſimul intelligimus, fuiſſe hoc vehiculum non viris modo uſitatum, ſed & mulieribus. De viris firmat idem Philippica II, ubi ait: *Vehebatur in eſſedo tribunus plebis, ſequebatur rheda cum lenonibus.* Ubi rheda velut minus dignum affertur vehiculum, in comparatione cum eſſeda, quando hoc tribuno, illud lenonibus aſſignatur. Habuerunt autem ideo, quia crebro genere hoc utebantur, non privatim modo ſuas, ſed & publice locandas aliis, qui vellent conducere, quas propterea vocarunt *meritorias*. Sveton. Jul. c. 57. *Longiſſimas vias incredibili celeritate confecit, expeditus meritoria rheda, centena paſ-*

ſuum millia in ſingulos dies. Rheda *meritoria* hic dicitur eodem modo, ſicut *meritorium* cœnaculum in Vitellio c. 7. quod ſub pretio certo elocatur aliis. Verba Svetonij : *Satis conſtat exituro viaticum defuiſſe, tanta ageſtate rei familiaris, ut uxore & liberis, quos Romæ relinquebat, meritorio cœnaculo abditis, domum in reliquam partem ablocaret.* Sententia hæc eſt; elocaſſe domum ſuam ſub precio bene magno, quod ut conſequeretur, alibi conduxiſſe levi precio cœnaculum, in quod uxorem liberosq; conjiceret. Viri docti videntur accepiſſe de cœnaculis in ea ipſa domo, quod eſt falſum. Clare namq; dicit, *ablocaſſe domum*, ſine partis alicujus exceptione. Quare id cœnaculum fuit non in domo Vitellij, qui hactenus ſuæ domus partem nullam ſolitus eſt elocare, verum alibi, ubi quis hoc facere conſveverat, unde quoq; *meritorium* id cœnaculum hic appellatur. Sicut ergo meritorium cœnaculum, pariter & rheda meritoria eſt dicta. Nec ſunt alia *meritoria vehicula* apud dictum Svetonium in Calig. c. 39. nam *vehicula* ſpecialiori notione aliquando nominari genus hoc, jam in ſuperioribus oſtendi. *Quicquid*, ait, *inſtrumenti veteris aulæ erat, ab urbe repetijt, comprehenſis ad deportandum meritoriis vehiculis.* Deportari hæc in Gallias curavit. Unde colligas, frequentes per regiones viasq; publicas extitiſſe, qui hoc genere quæſtum facerent, aliisq; rhedas tales elocarent. Arguitq; idem Cęſaris exemplum, qui celeritate iſta iter facere haud potuiſſet, niſi habuiſſet ubiq; paratos rhedarum ejuſcemodi elocatores. Diſcimus autem porro ex his verbis Svetonij, nō vehendis hominibus ſolummodo, verum etiam oneribus adhibitas, huncq; alterum eſſe uſum rhedarum. Quem confirmat quoq; Juvenalis III. Sat. ubi ait de Umbricio.

Sed dum tota domus rheda componitur una
Subſtitit ad veteres arcus, madidamq; Capenam.

Monſtrat enim, omnes facultates ſuas, omnemq; ſupellectilem uni rhedæ impoſitam habuiſſe. Docet eadem & Martialis quando Baſſum ſcribit ea vexiſſe omnis generis holera ad urbem. Verſus extāt lib. V. epigr. de Baſſo. -- *Plena Baſſus ibat in rheda*
Omnes beati copias trahens ruris.

Illic

Illic videres frutice mobili caules,
Et utrumq; porrum, sessilesq; lactucas,
Pigroq; ventri non inutiles betas.
Illic coronam pinguibus gravem turdis,
Leporemq; læsum Gallici canis dente,
Nondumq; victa lacteum faba porcum.

Jam quoniam tam varius multiplexq; usus fuit rhedarum, iccirco & in supellectili numerabantur. Paulus l.4.ff.de Supell.leg. *Rhedæ & sedularia supellectili annumerari solent.* Sed quid est, quod idem lege subsequenti negat esse in supellectili, sed instrumento potius viatorio tapetes, quibus vehicula insternuntur? Verba legis: *De tapetis autem vel linteis, quibus insternuntur vehicula, dubitari potest, an sint in supellectili. Sed dicendum est, potius instrumenti viatorij ea esse, sicut pelles, quibus involvuntur vestimenta.* Scilicet cum imminerent pluviæ tapetibus ejusmodi, aut linteis crassioribus insternere vehicula, id est rhedas solebant. Ita hodieq; fieri videmus per Germaniam in rhedis, quibus vel peregrinantes utuntur, vel mercatorum sarcinas deportant. Linteum crassioris fili superne injiciunt, probeq; intensum firmant ad latera, ut vis pluviæ coërceatur. Rhedis itinera fiebant publice quoque, præsertim celeriora. Hinc in cursu publico crebra mentio rhedarum, sicuti ex Codice utroq; liquet, ipsaq; rheda *cursualis* dicta l.9. C.Theod.de legatis. Utebantur vero tali genere ab initio ij, qui perferre literas ad Imperatorem ex provinciis deberent, eratque primum hoc institutum ab Augusto. Svetonius in vita ejus c. 49. *Quo celerius ac sub manum annunciari cognosciq; posset, quid in provincia quaque gereretur, juvenes primo modicis intervallis per militares vias, dehinc vehicula disposuit.* Subdit postea rationem, cur vehicula: *Commodius id visum est, ut qui à loco eidem perferrent litteras, interrogari quoque, si quid res exigeret, possent.* Antea cum dispositi essent cursores, alteri alter solas debet litteras porro ferendas, sic per cursores multos tandem perveniebant ad Augustum. At dispositis vehiculis ille ipse, qui primus litteras acceperat, pervenire

ad Auguſtum poterat, & coram ſermone quoq; proferre, quæ ſcire Auguſtus volebat. Inſtituerat vero Auguſtus hæc vehicula præberi à privatis, quos ad id compellerent Magiſtratus municipales. Plutarchus in Galba: *Nymphidius non mediocriter indoluit, cum ſervi publici à Conſulibus deſtinati eſſent, qui Senatusconſulta ad Imperatorem ferrent, quibus ipſis diplomata, quæ dicuntur, dari ſolent, ut iis ſtatim agnitis Civitatum Magiſtratus tabellariorum curſum accelerent in commutatione vehiculorum datis deductoribus.* Vides apertè, Magiſtratibus hoc fuiſſe injunctum, ut darent deductores. προπομπὰς τῶν γραμματηφόρων, ipſe vocat, & intelligit municipes, qvi vehicula præbere cogebantur. Hos ait datos à Magiſtratibus interventu diplomatis. Pancirollus id exponit codicillos charta duplicata, in Comm. ad Not. Imp. Verum rectius Budæus theſſaram fuiſſe ait, aut chartam ſigno Principis firmatam. Idcirco enim hic, cum Princeps eſſet nullus, ſignum imprimitur Senatus, unde vocantur διπλώματα σεσημασμένα: Et Nymphidius fert ægrè, qvod non ſuo ſigno obſignaſſent, ut qvi Præfectus Prætorio vicem velut Principis gerebat. Οὐ μετρίως, ait, ἠγανάκτησεν, ὅτι μὴ παρ' αὐτοῦ καὶ σφραγῖδα καὶ στρατιώτας λαβόντες ἀνέπεμψαν. Nempe res ſe ita habebat: Non obtinebat qvilibet vehicula ejusmodi, qvi vellet; Verum exhibere ſignum aliqvod debebat, ex qvo conſtaret, eſſe ipſum de hoc genere, cui vehicula præſtanda. Id ſignum erat, qvod *diploma* vocatur à Plutarcho, munitum ſigillo Imperatoris, vel, abſente illo, ejus, qvi proximam ab eo tenebat poteſtatem. De hujusmodi diplomate agit Plinius lib. X. ep. 14. *Rex Sauromates ſcripſit mihi, eſſe quædam, quæ deberes quam maturiſſimè ſcire: Qua ex cauſſa feſtinationem tabellarii, quem ad te cum epiſtolis miſit, diplomate adjuvi.* Pertinet hic diploma ad impetrandas rhedas curſuales feſtinanti ad Trajanum tabellario ab iis, qvi præſtare tenebantur. Qvando viſo hoc diplomate Magiſtratus exhibere vehicula & rhedas curſuales cogebatur. Ac hoc qvidem factum usq; ad Hadrianum, de qvo Spartianus: *Statim curſum fiſcalem inſtituit, ne Magiſtratus hoc onere gravaretur.* Hic curſus, cum ante per Magiſtratus juvandus eſſet à privatis, fit fiſcalis, præbito ex fiſco ſumptu, qvi ad eum fuit neceſſarius.

us. Nam *fiſcalis curſus*, ſicut *res fiſcalis*, qvæ non pertinet ad alios, ſed fiſcum, hoc eſt, Principem, l. 9. ff. ne qvid in l. p. Pertinebat enim ad fiſcum, cum qvia ſpecies fiſcales & id genus ad Principem ſpectantia deferebat, tum qvia ex fiſco debebat impendi, qvod in uſum ejus erat erogandum. Atq; poſt id tempus vehicula ipſa, nominatimq; *rhedæ* dictæ ſunt *fiſcales*. Sulpitius Severus Dial. II. cap. 4. *Per aggerem publicum plena militantibus viris fiſcalis reda veniebat.* Pertinebant autem poſtea non ad tabellarios ſolum rhedæ, ſed & alios. Qvomodo videmus ex hoc ipſo Sulpitii loco, vectos ea qvadam milites. Alibi, & qvi mittuntur à provincialibus ad negotia qvædam apud Principem expediunda, iis utendi poteſtatem habent. Sic in l. 9. Cod. Theod. de Legatis: *Si integra diœceſis unum vel duos elegerit, quibus deſideria cuncta committat, redæ curſualis unius hisdem tribuatur evectio.* Neq; dubium, qvin ad Magiſtratus qvoqve, cæterosq; omnes, qvi habebant jus utendi curſus publici, ſpectârint. Qvo in curſu tamen non homines ſolummodo, verum onera qvoq; ſarcinæq; rhedis portabantur, qvæ ad fiſcum pertinebant. L. 48. Cod. Theod. de Curſu publico: *Lineæ vel amictoria, quibus hactenus onerari redæ ſolebant, nec ulterius redis, ſed angariis vel navibus dirigantur. Reliquæ verò delicatæ veſtes, ſed & linteamen amictorium, noſtrorum uſibus neceſſarium, redis, ſed mille librarum ponderatione, mittantur.* Vides onera in rhedis, præſertim lineas, amictoria, & veſtes delicatas. Nec hæc ſolum iis portabantur, verum aurum qvoq; & argentum largitionum. Eadem lex à principio: *Si aurum ſacrarum largitionum vel argentum ad comitatum noſtrum deſtinatur, una reda quingentis auri libris, mille verò argenti, ſi verò privatarum, auri trecentis, quingentis verò argenti libris oneratur.* Ubi nota, non eodem pondere aurum, qvo argentum, neq; hoc, qvo veſtes imponi conſveviſſe: Veſtium onus ſolenne fuiſſe mille librarum. De hoc onere librarum mille ſæpe docent leges veteres. L. 8. Cod. Theod. de Curſu publico: *Statuimus, redæ mille pondo tantummodo ſuperponi.* L. 28. d. t. *Quod jam Gallis prodeſt, ad Illyricum etiam Italiæque regiones convenit redundare, ut non amplius reda, quam mille pondo, ſubnectet.* L. 30. e. t. *Perſpicuè ſanxeramus,*

mus, ut in carpentis redarum mensuram subditam nullus excederet, & nemo amplius redæ, quam mille pondo, auderet imponere. Hæ leges omnes sunt intelligendæ non de onere rerum qvarumlibet, sed earum modò, qvæ nec aurum sunt, nec argentum. Nam hæ duæ species minore pondere imponebantur, præsertim, si essent largitionum privatarum. Caussam Gothofredus sese ait ignorare, nisi fuerit in magnitudine rhedarum. *Cur,* ait, *species fiscales in auro & argento distingvantur à vestibus, cur aurum ipsum ab argento, cur sacræ largitiones à privatis, mihi non liquet: Nisi quod necesse est redas alias aliis majores fuisse, nempe redas vestiarias longè majores, ut & argentarias, quam aurarias: Item, sacrarum largitionum redas, majores, quam privatianas. Et sic in triplici discrimine, si pondus spectes, fuere redæ, 1. mille librarum, puta communes, itemque argentariæ sacræ & vestiariæ. 2. Quingentarum, aurariæ sacræ & argentariæ privatæ. 3. Trecentarum, aurariæ privatæ.* Sed hic nondum dubium sublatum: Qværas enim, cur majores hæ, illæ minores fuerint? Adde, qvod ne constet qvidem satis de hac magnitudinis diversitate, & producta l. 30. statuere diversum videatur. Qvare nescio, annon caussa fuerit in arcis, qvibus istæ species transferebantur. Arcis enim, aurum præsertim & argentum, transferri consvevisse, potest colligi ex iis, qvæ de Susceptoribus in sæpe dicto Codice leguntur. At illæ arcæ absq; dubio diligenter erant clausæ ferramentis serisqve, qvantoq; res unaqvæq; pretiosior, tanto diligentius solita custodiri. Qvantum ergo accedebat ponderis in arca, tantum detrahi necesse fuit in materia. Lintea & vestes vel omnino nullis, vel certè non ex gravi ferro confectis, opus habebant arcis. Itaq; in iis relictum pondus mille librarum. Aliter comparatum fuit cum auro & argento, speciebus pretiosissimis. Huc fortassis accedebant rhedæ ipsæ, ferro firmatæ, an & clausæ tabulis, ne aurum argentumqve ita submoveri posset facilè. Qvæ omnia efficiebant, ut ne tanto pondere imponi posset aurum argentumve, qvam res aliæ.

Cap.

Cap. XXXI.
De Sarraco.

Sarracum. Serracum. Sarraca. Gallicum vehiculum. Soracum & ſarracum differunt. Ornamenta ejus. Σκέυη. *De genere plauſtrorum fuit. Cum rotis quatuor. Geſtabat onera, tigna, oleum, vinum, homines. Fabius exponitur contra Turnebum. In ſarraco & plauſtro homines tantum viliores & ruſtici. Mortui elati ſarracis. Pertinebant etiam ad ſarcinas militares.*

SArraci nomen non eodem modo ſcriptum reperitur apud veteres. Apud Ciceronem ita extat, uti dixi. Fabius lib. VIII. c. 3. *An cum dicit in Piſonem Cicero: Cum tibi tota cognatio in ſarraco advehatur.* Meminit & Curius Fortunatianus III. Rhetor. *Sunt quædam verba, quæ quamvis obſoleta ſint, illis melius expeditur oratio, ut M. Tullius & ſarracum & ficem & ſcalas dicere non turpe duxit.* Atq; ita legas alibi. At apud Sidonium lib. IV. ep. 18. *ſerracum* eſt. Ita namq; habent editi, conſenſu quodam: *Nullæ graves ſarcinæ ad prædium ex oppido ductæ, nulla ſerraca, nulla eſſeda ſubvehendis oneribus attrahebantur.* Quin & genus quidam mutant, quodq; vulgo neutraliter, id feminine efferunt. Inde habes in Gloſſario Philoxeni. *Sarraca,* ἅμαξα. & Gloſſis Mſ. Savaronis. Ἅμαξα, *ſarraca, ſarracum.* Unde nomen ſuum traxerit ſarracum, liquido haud dixerim. Meurſius à Græco σωρακὸς derivat. Idem probat Voſſius in Etymologico his verbis: Σωρακὸς, *unde ſaracum factum literulæ mutatione, venit* à σωρὸς. Sic edendum fuerat, nec diſtinctio ponenda poſt *factum.* Iſtoc enim vult, *ſaracum* factum à σωρακὸς mutatione litteræ ω, in *a* Latinorum. Verum obſtat huic ſententiæ, quod quoties vehiculum ſignificat, *r* litteram habeat geminatam. Deinde inter peregrina numeratur à Siſenna, & conjungitur cum carris. Verba ejus lib. IV. *Conſtruunt carros, & ſarraca crebra diſponunt.* Ad poſtremum Hieronymo expreſſis verbis Gallicum eſt vehiculum in Comment. ad c. ult. Eſaiæ, ubi agit de opinione Judæorũ circa ſtatum ſæculi, quo venturus atq; regnaturus ſit Meſſias: *Reducentur filij Iſrael, nequaquam aſſumptis aliis, ſarraco Gallico, covinisq; Belgicis,*

 & equis

& equis Cappadociæ atq; Hiſpaniæ. Atq; hæc fortaſſis cauſſa eſt, cur Alanis à Marcellino tribuantur. Jam ſi Gallicum barbaricumve fuit vehiculum, qui poteſt nomen ejus derivari à Græco? Græcum equidem eſt σωρακὸς, ſed ab eo non *ſarracum* ſed *ſoracum*. Multum autem iſta differunt. Salmaſius rectiſſime ad vitam Antonini; *Corrigendus error eſt eruditorum hominum, quibus hodie perſvaſum eſt, ſoracum idem eſſe cum ſarraco. Tantum ſane intereſt, quantum inter cophinum & plauſtrum. Soracum enim vox eſt mere Græca, nam σώρακος illis dicitur.* Dicit, *ſoracum* eſſe mere Græcum, per quod innuit, contrarium ſe de *ſarraci* voce opinari. *Soracum* comparat cophino, *ſarracum* plauſtro. Cophinus *eſt vas ex virgultis aptum mundare ſtercora & terram portare* inquit Iſidorus. Similia habemus de ſoraco. Heſychius: Σώρακον, ἀγγεῖον, εἰς ὃ σῦκα ἐμβάλλεται. corbem vel fiſcellam explicat, in quam conjiciantur ficus. Pollux exponit τὸ ἀγγεῖον, ἐν ᾧ τὰ σκεύη τῶν ὑποκριτῶν, *vas, in quo ſint inſtrumenta hiſtrionum.* Atq; ita plane Feſtus: *Soracum eſt, quo ornamenta portantur ſcenicorum.* Quæ *ornamenta* Feſto, ea σκεύη ſunt Polluci: Intelligit autem non *veſtimenta* ſola, ſicut vocem hanc exponit Voſſius, ſed omnem ſupellectilem apparatumque, quo in ſcena utebantur ludiones. Eum omnem ait immitti conſveviſſe vaſis, ſoraca nominatis. Feſti igitur ſoracum nihil pertinet ad hunc locum. Nam ſarraca vehicula fuere, ac vehicula non multum plauſtris diſſimilia, quod Salmaſius innuit, & nos in ſequentibus monſtrabimus. Græci ſane, quando vertunt, quæ Latinis ſunt *ſarraca*, generali voce ἁμάξας reddunt, unde intelligitur clariſſime, nec ab ipſis natam eorum appellationem, nec extare vocabulum in eorum lingua, quo peculiariter ſint appellata. Gloſſæ Philoxeni ſuperius laudatæ nobis: *Sarraca*, ἅμαξα. Gloſſæ Savaronis: ἅμαξα, *ſarraca, ſarracum.* Speciem vehiculi quod attinet, ea plauſtris fuiſſe non abſimilis videtur. Quod colligitur ex eo, quia Græcis ἅμαξα, quod plauſtrum denotat. Deinde quia etiam Latini quæ loco uno vocant ſarraca, alio reddunt plauſtra. Ammianus lib. XXXI. *Carne & copia victitant lactis, plauſtris ſuperſidentes. Cumq; ad gramina venerint in orbiculatam figuram locatis ſarracis ferino ritu veſcuntur.*

Hic

Hic quæ priore loco plauſtra ſunt, alio dicuntur ſarraca. Neq; tamen plauſtra omnino fuere. Nam diſtinguit Vitruvius lib. X. c.1. *Portationesq; eorum non eſſent, niſi plauſtrorum aut ſarracorum per terram.* Ad eundem modum tanquam diverſa leguntur apud Juvenalem Sat. III.

-- -- *Modo longa coruſcat*
Sarraco veniente abies, atq; altera pinum.
Plauſtra vehunt -- --

Idem voluit Siſenna lib.IV.Hiſtor. *Conſtruunt carros, & ſarraca crebra diſponunt.* Rotis inceſſiſſe quatuor conjicio ex eo, quia ſydus cœleſte, quod plauſtrum vulgo dicitur, à Juvenale nuncupatur ſarracum: ejus namq; ſtellas quatuor, quadrata figura diſpoſitas referre rotas quatuor alibi oſtendi. Juvenalis verſus extat lib. V.

Frigida circumagunt pigri ſarraca Bootæ.

Ad quem locum Commentator vetus: *Sarraca, plauſtra Septemtrionis.* Certe niſi rotis inceſſiſſet quatuor, tantæ molis longitudinisq; ſuſtinere onera non potuiſſet, quanta geſtaſſe Juvenalis docet in ſuperius allatis verbis. Uſus ſarracorum fuit idem pæne, qui plauſtrorum, pertinuitq; vel ad pacem, vel ad bellum. In pace onera eis vehebant. Sidonius lib. IV. ep.18. *Nullæ graves ſarcinæ ad prædium ex oppido ductæ, nulla ſarraca, nulla eſſeda ſubvehendis oneribus attrahebantur.* Oppidum, quod Sidonis hic vocat, eſt Arverna Galliæ, ubi proinde receptum ſarracorum uſum colligimus fuiſſe, ac ſimul ſtabilimus, quod ſuperius de ſarracis Gallicis teſtati ſumus. Neq; tamen Gallis ſolum fuerunt uſitata, verum in ipſam urbem Romam translata ſunt, ubi tigna ingentia integrasq; arbores in eis deportata ex agris. Ita Juvenalis teſtatur, loco, quem ſuperius oſtendi.

-- -- *Modo longa coruſcat*
Sarraco veniente abies -- --

Dicit *longa*, unde liquet, integram propemodum fuiſſe, atq; propter ipſam eam longitudinem, vehiculum exegiſſe quatuor rotarum. Vitruvius oleum vinumq; imponi eis conſveviſſe, ait ac ex loco uno deferri in alium. Verba leguntur lib. X. c.1. *Si non fuiſſet*

torcularis præparatio, neq; olei nitorem, neq; vitium fructum habere potuissemus ad jucunditatem. Portationesq; eorum non essent, nisi plaustrorum aut sarracorum per terram inventæ essent machinationes. Si absque plaustris sarracisve non haberi potuerunt portationes olei & vitium fructus, sequitur hæc talia sarracis fuisse portata. Serviebant quoque rebus aliis vehendis, interdum & hominibus, quod colligo ex verbis Ciceronis, quæ laudantur Fabio lib. VIII. cap. 3. *Vim rebus aliquando & ipsa verborum humilitas affert. An, cum dicit in Pisonem Cicero: cum tibi tota cognatio in sarraco advehatur: incidisse videtur in sordidum nomen, non eo contemptum hominis, quem destructum volebat auxisse?* Dicebat Cicero, totam Pisonis cognationem advectam ei in sarraco, quod non potuisset, nisi aliquando ita factum esset. Sed quid est, quod Fabius hoc verbum *sordidum* appellat? Turnebus ait, quia *est mechanicum*, quod non intelligo. Mihi duo respexisse videtur, primum, quod sarraci usus esset hominum non elegantiorum, sed agrestium; dein quod vocabulum esset peregrinum atque barbarum. Poterat Cicero pro sarraco, plaustrum ponere, sed maluit alterum, ut ostenderet hominem non communiter, sed barbare plane sordidum. Poterat ponere currum aut vehiculum, sed sarracum maluit, quoniam in sarracis & plaustris sedebant rustici & agrestes. Tibullus lib. I. & ult.

Rusticus è lucoq; vehit male sobrius ipso
Uxorem plaustro, progeniemque domum.

Quod igitur proprium fuit hominum agrestium sordidorumq;, id Cicero Pisoni familiæq; ipsius tribuit. Apud Julium Capitolinum etiam defuncti efferuntur isto genere. Ita namq; habet in vita Antonini: *Tanta autem pestilentia fuit, ut vehiculis cadavera sint exportata sarracisq;.* Verum fuit hoc inusitatum alias, *cum de more honestiores in lectis efferentur, pauperes populari saltem sandapila*, sicut Casaubonus ibi ait. Illud quoq; singulare, quod propter multitudinem funerum vehicula honestiora quoq; non sufficerent, sed ad sarracas plane veniendum esset, instarq; stipitum lignorumq; cadavera efferri deberent. Nam alias honestius sepelire suos solebant, sepulturamque numerare inter pia sacraq; officia, sicut notum.

Et

Et hic quidem ſarracarum uſus in pace. In bello pertinebant ad geſtandas ſarcinas militares, præſertim apud gentes barbaras, ut Alanos, de quibus hoc ex Ammiano Marcellino diſcimus. Conſtruebant eis quoq; inſtar munimenti, quo munirent caſtra, poſitis in orbem ſarracis. Ammianus dictus lib. XXXI. *Cumque ad gramina venerunt, in orbiculatam figuram locatis ſarracis ferino ritu veſcuntur: abſumptisq; pabulis velut carpentis civitates impoſitas vehunt.* Agit de Alanis, gente Scythica, neq; uno ſubſiſtente loco, ſed cum uxoribus liberisq; ac pecore ſuo errante, ſemper ad arma parata, & velut bellum perpetuum agitante cum omnibus. Hanc ait inſtar civitatis ambulatoriæ facere cum ſarracis ſuis, quibus quocunq; venerint, multitudinem ſuam, velut mænibus circundat in orbem. Idem alij fecere barbari, præſertim quando metus eſſet ab hoſte. Quod colligitur ex Siſenna, quem opinor agere de Gallis, quando ait lib. IV. *Conſtruunt carros & ſarraca crebra diſponunt.* Verum de hoc genere ſalis multa in ſuperioribus attulimus ubi de carris egimus.

Cap. XXXII.
De Epirhedio.

Epiredium. Vehiculum Romanum. Cum rotis quatuor. Scaligeri ſententia rejecta, item Voſſii. Epiredia aperta. Epirotum. Curriculus. Equis ducitur ignavis. Onera eo portantur.

VEnio ad epiredium, cujus eſt exigua in antiqvis libris mentio. Nominatur Fabio lib. I. cap. 5. ut poſt monſtrabo: Juvenali qvoq; Sat. VIII. ubi ita loqvitur:

-- -- -- *Trito ducunt epirhedia collo*
Segnipedes, dignique molam verſare Nepotis.

Inde venit & in Gloſſas, qvas Tyronis Tullii & Senecæ appellant. Vocabulum ipſius ex Græco Gallicoq; eſſe compoſitum intelligimus ex Fabio, loco antea laudato, ubi hæc leguntur: *Iunguntur autem, aut ex duobus Latinis integris, &c. aut ex duobus peregrinis, ut epirhedium. Nam cum ſit præpoſitio ἐπὶ Græca, Rheda Gallicum, nec Græcus tamen, nec Gallus utitur compoſito; Romani ſuum ex alieno*

utroque fecerunt. Ubi nota, vocem esse apud Romanos solos notam usitatamqve. Qvod existimo ex eo esse, qvia hoc vehiculum Romanis solis fuit usitatum. Unde frustra forsan qværimus, qvod ejus apud Græcos fuerit vocabulum, qvi prorsus ignorarunt. Interim hoc discimus, cum à rheda nominatum sit, figuram speciemve ejus non fuisse multum ab ea diversam. Ita judicavit & Turnebus. Sic enim ad locum Fabii præmissum: *Epirhedium genus est vehiculi, quod non est absimile rhedæ.* Corrasius existimat, fuisse currum. *Epirhedium quoque currum significat,* inqvit lib. III. Miscell. cap. 20. Sed si currus fuit, qvid ita nomen suum habuit à rheda? Differunt plurimum inter sese ista duo, cum currus rotas duas habeat, rheda qvatuor. Scaliger existimat, fuisse id vehiculum, qvod Latini alias arceram appellarunt. Verba sunt in Verborum Etymologiis, qvas subjungit Conjectaneis: *Arcerra, ab ad & carrus. Id erit ad verbum, epiredium, spuria & hibrida voce.* Sed jam alibi monstravimus, non posse hoc procedere, cum sit currus aliud, & rursum aliud rheda. Si arcera à curru, qvod interim concedamus, nil commune habet cum epirhedio, qvod auctore Fabio est à rheda. Qvare aliud epirhedium, aliud arcera. Arceræ sanè clausæ fuerunt tabulis, ut est dictum alibi: Non sic epirhedia, qvod colligo, qvia Scholiastes Juvenalis explicat per plaustra. *Epirhedia,* inqvit, *ornamenta rhedarum, aut plaustra.* Si epirhedia de plaustrorum genere, non potuerunt esse clausa. Itaq; nec amplector, qvod habet Vossius in Glossis carrum significare qvadratum. *A rheda,* inqvit, *& Græco proverbio factum est epirhedium, genus carri quadrati.* Plaustrum sanè non est qvadratum, sed bene longum. Et qvid est, *quadratus carrus?* Sine dubio his verbis Vossius respexit ad arcam, qvæ arceram constituebat. Hæc qvia fuisse qvadrata visa est, cum sit ista species arcarum vulgo, ideò qvadratum carrum dixit. Subdit namq; post superiora: *Quod* (genus carri) *Ios. Scaliger rectè scripsit transferri posse arcerram, cum hoc nomen sit ab ad, & carrus.* Epirhedium verò non arcera fuit, ut jam dixi, sed de genere plaustrorum, rhedæ non absimile. Ac fortasse rheda minuta erat, qvomodo apud Nonium est *epirotum,* vehiculum minutum, alias *curriculus* vocatum. *Curriculus,*

lus, ait, *ut consvetudo fert, à curru diminutio est: Dicitur brevissimum vehiculi epiroti genus.* Nisi *genus epirotum* hic accipiamus, qvod sit rotis instructum, oppositumq; illi, qvod rotarum vice sustinetur tignis, sicut trahæ solent. Qvicqvid verò sit de epiroto, epirhedium existimo fuisse rhedæ simile, sed aliqvanto minus, ita dictum, sicut ab *epistola* est *epistolium*. Habuit de cætero adjunctos eqvos, verum inertes ignavosqve, sicut Juvenalis docet, in superius producto loco, ubi *segnipedes* appellat, & comparat cum asinis. Usus epirhediorum qvalis fuerit, non licet divinare, qvia nil de eo prodidere veteres, qvod sciam. Illud liqvet, genus tardum fuisse, nec adhibitum ad cursum, verum onera. Ideò segnipedum in eis locus, qvi alias debuissent esse celeres. Sed & colla trita ideò in jumentis illis Juvenalis notat, qvod sine dubio à difficultate laboris in commovenda gravi mole:

> -- *Dominos pretiis mutare jubentur*
> *Exiguis, trito ducunt epiredia collo*
> *Segnipedes, dignique molam versare Nepotis.*

Deniqve contemptum vileq; genus liqvet ex his verbis habitum, qvippe cui adjuncti viles eqvi. Atq; hoc de epirhediis.

Cap. XXXIII.

De vehiculis aliqvibus putatis falsò, maleve intellectis.

Tintinnabulum non est de genere vehiculorum. Scaliger revellitur & Lambinus. Gronovius laudatur. Lucilius explicatur. Pampillum. Lampridii locus examinatur.

EXecuti sumus, qvantum scimus, omnia vehicula, qvorum mentio est apud veteres. Sed qvia sunt, qvæ vulgo pro vehiculis habentur, necdum nominata nobis, ideò & de ipsis aliqva dicemus. Primum, qvod hic memorari debet, est *tintinnabulum*. Id ex Plauto & Lucilio Scaliger vehiculum est commentus. Verba Scaligeri leguntur

leguntur ad Varronis lib. de LL. IV. ubi ſic ad vocem *ſirpea: Sirpea: Lucillius: Tintinnabulum abeſt hinc, ſirpiculæque olerorum. Eſt autem vehes ex crate. Sunt enim hic duo genera vehiculorum, ſirpea aut ſirpiculæ, & tintinnabulum. De ſirpeis habes hic apud Varronem. De tintinnabulo non ita cognitum omnibus. Plautus Pſeudolo:*

-- -- Lanios inde arceſſam duo cum tintinnabulis.
Eadem duo greges virgarum indidem ulmearum adegero.

Quod tamen vocabulum Scholaſticorum & Grammaticorum nationi antea ignotum fuit. Servat expoſitionem hanc Lambinus in ſuis ad Plautum Commentariis: *Cum tintinnabulis,* ait, *cum vehiculis. Nam tintinnabulum, præter vulgatam ſignificationem, genus vehiculi eſt, quod indicat Scaliger Ioſephus, Comment. in Varr.* Eandem amplectitur & Douza in Comment. ad Lucilium. Verum mihi rectiora longè, qvæ ad Plauti locum ſuper hac re ſcribit incomparabilis Gronovius. Apponam cuncta ejus verba, qvia mirè faciunt ad rei illuſtrationem: *Quid fuit in mentem Scaligero, quum ad quartum Varronis notaret, duo eſſe genera vehiculorum, ſirpeas & tintinnabula, & inſultaret Scholaſticorum ac Grammaticorum nationi, quibus hæc eſſent ignota vocabula? Quid illis, qui toties hoc ex illo ſcribunt? Imò nec ſirpea vehiculum eſt, ſed imponitur vehiculo, nec tintinnabulum, ſed ſi quando appenditur. De ſirpea alibi. Sed dixerit Lucilius: Tintinnabulum abeſt hinc, ſirpiculæq; olerorum. Quid hic, quamobrem credam ea eſſe vehicula? Quid in loco Plauti? Palam eſt, carnifices & tortores deſcribi, qui ſolebant cædere* κωδωνοφοροῦντας, *ut ab aliis jam notatum. Et tamen etiam nolas ad uſum ſacrificiorum comminiſcuntur. Luſus eſt ſervuli, qui de ſupplicio, quo vult mactari Lenonem, loquitur, quaſi de ſacrificio, quo is, quem Iovem ſibi fecerat herus, mactetur. Itaque pro carnificibus dicit lanios, quaſi victimarios, ſed cum tintinnabulis, quibus carnifices ornabant noxios, pro hoſtiis, greges virgarum ulmearum, vel virgas in faſcem colligatas.* Iſthæc optimus Gronovius eruditiſſimè: Neq; dubitari debet, qvin tintinnabulum loco nullo vehiculum ſignificet. Qvid tamen eſt, qvod Lucilius, ubi de ſirpiculis agit, tintinnabuli facit mentionem? Qvo iſta pacto cohærent? Puto uſum figura, qvam appellant ἓν διὰ δυοῖν, & *tintinnabulum ſirpiculasq;*

*las*q; poſuiſſe pro ſirpiculis cum tintinnabulo. Erat ea conſvetudo veterum, ut res venales indicarent pulſo commotove tintinnabulo. Ita ſolebant Græci, cum vendendi piſces eſſent, qvod ex Strabone aliisq; annotarunt viri docti. Hoc modo Romæ etiam exiſtimo vendidiſſe holera. Habebat vehiculum ſeu plauſtrum appenſam campanulam, cujus ſono admonerentur, ſi qvi vellent emere, adeſſe venalia. Et hoc credo intelligere Lucilium. Manet ea ratio hodieq; alicubi per Belgium aliasq; regiones, cum venale qvid proponitur, & Argentorati, mea in patria, molitorum plauſtris appenduntur tintinnabula, qvo prætervehentes poſſint audiri, & frumentum ipſis offerri ad piſtrinum molamve farinariam deportandum. Idem obſervatur eo in genere vehiculorum, qvo purgamenta platearum exportant, qvod propterea die Kingelkärch/ id eſt, *currus tinnientes*, vocant. Venio ad *Pampillum*, de qvo Calepinus cenſet, qvod ex genere fuerit vehiculorum. *Pampillum*, ait, *genus delicati currus*, laudatq; in hunc ſenſum verba Lampridii, ex vita Heliogabali deſumpta. Calepinum exſcripſerunt Auctores Fori Romani, aliiqve, qvi Lexica compilarunt. Sed pampillum nusqvam legas alibi, nec eſt ulla ratio vocabuli illius, aut probabilis origo, ſive Græca, ſive Latina, unde corruptum eſſe intelligitur. Verba Lampridii leguntur cap. 29. *Iunxit & quaternas mulieres pulcherrimas, & binas ad pampillum, vel ternas & amplius, & ſic vectatus eſt.* Ita habent veteres editiones, agnoſcitq; Grutero teſte etiam Palatinus. Sed, ut dixi, nusqvam alibi pampilli vox occurrit. Qvare ſunt, qvi pompillum maluerunt, ut à *pompa* videatur ortum, ſignetq; genus tale, qvale Iſidoro alicubi *pompaticum* vocatur. Ac à *pompa* rectè qvidem oriri *pompaticum* apparet, ſicut à *gramma, grammaticum*, à *ſylva, ſylvaticum*, & hujusmodi. At, qvo pacto à *pompa* ſit *pompillum*, non æqvè poſſis dicere. Dein non magis legas alibi *pompillum*, qvam *pampillum*. Deniq; totus locus docet, agere Lampridium de re nota, faciliq; intellectu. Ideò vocem affert nudam, nihil addit explicationis gratia. Qvare veriſimile non eſt, ſcripſiſſe *pompillum*: cum, ut maximè accipiamus pro vehiculo pompatico, de hoc ipſo,

qvale ſit,interrogari qveat. Fuerunt enim multa diverſaq; in pompis vehicula, bigæ, quadrigæ, currus, carpenta, thenſæ, ac id genus. Ne ipſæ pompæ quidem unius ejusdemq; generis fuere, ſed aliæ circenſes, aliæ theatrales, aliæ triumphales ac deinceps. Ad poſtremum libri alij Lampridij, ad quos editiones optimæ ſunt formati, non *pampillum* habent, ſed *papillam*. Quanquam ne hoc ipſum quidem probum videatur. Ecquid enim hic *papilla*? Nam ſi mamma, quo pacto junctæ plures fuerunt ad mammam? Genus locutionis arguit, ſermonem eſſe de diverſis, & aliud, quod junctum eſt, aliud cui junctum eſt, intelligi oportere. Svetonius in Julio c.31. *Mulis è proximo piſtrino ad vehiculum junctis iter ingreſſus eſt.* Plinius lib. VIII. c.16. de Leonibus: *Primus Romæ ad currum junxit M. Antonius.* Ipſe Lampridius aliter non loquitur, ut c.23. Dicitur *junxiſſe etiam camelos quaternos ad currus in circo.* Item c.28. *Canes quaternos ingentes junxit ad currum.* Quando ergo ait, *junxit ad papillam*, non poteſt papilla mulierum junctarum intelligi, ſed quid aliud, ad quod junctæ ipſæ fuerunt. At hoc vox papillæ non declarat; Unde ſequitur, eſſe depravatam. Suſpicabar aliquando, ad *plauſtillum* legi oportere. Nam ex *plauſtillo*, ſcribarum incuria potuit fieri primo *pauſtillum*, dein *panſtillum*, & cum *ſt* in Mſs. parum differat a *p*, *panpillum* ac *pampillum*. Verum nolo conjecturam hanc tueri adverſus eum, qui quid melius excogitabit. Cum præſertim locus totus valde corruptus imo mutilus videatur. Ecquid enim eſt, quod primo ait, *junxit & quaternas & binas*, & ſtatim poſt, *vel ternas & amplius*? Quo ſpectat illud *& amplius*? nam ſi ad quaternas, eæ vero jam antea enumeratæ ſunt. Plane liquet eſſe hæc inepta, neq; ſic à Lampridio formata. Id quod olim deprehendent, qui libros emendatiores conſulent.

Cap. XXXIV.

De vehiculis admiratione dignis.

Currus ignei Eliæ & Simonis Magi. Arnobius emendatur. Currus alati, cum velis, ac sine equis incedentes. Indicantes viæ longitudinem, & numerum horarum. Vmbram semper facientes. Capitolini locus expenditur. Salmasius rejicitur. Vertigo. Exquisita sedilia. Capitolinus corrigitur. Currus minimi ex ebore, ære, marmore. Plinij lectio vetus defensa. Marmoreæ quadrigæ Claudiani contra Barthium explicatæ. Currus ex vitro. Ex argilla miraculosus. Festus emendatur. Currus ex ferro libere pendens in aere. Currus ad excitandas pluvias.

IIs quæ hucusq; tradidi, addam aliquid de vehiculis miraculosis. Nam & talia inveniuntur in antiquis monumentis. Nullum autem est, quod dignitate superet vehiculum, quo vectum olim legimus Eliam Prophetam in ipsos quoq; cœlos. Totum enim, quantũ quantum fuit, flagrabat ignibus, & coruscabat flammis. Auctor lib. IV. Reg. c. 2. *Quumq; pergerent, & incedentes sermocinarentur, ecce, currus igneus, & equi ignei diviserunt utrumq;, & ascendit Elias per turbinem in cœlum.* Currum huncce tam stupendum, solaq; virtute Divina fabrefactum, imitari ausus est per æmulationem improbam Simon magus, sed successu infelici, quando Petrus Apostolus omnem ejus perdidit structuram, ipsumq; Simonem ex aëre dejecit. Hinc Arnobius lib. II. *Viderant enim currum Simonis magi, & quadrigas igneas, Petri ore difflatas, & nominato Christo evanuisse.* Ubi forte legi debet, *Petri ore difflatas, sed nominato Christo, evanuisse.* Ita namq; illud *sed* eleganter usurpari, jam ad Phædrum nostrum lib. 4. c. 17. demonstravimus. Currus igneos alioqui circa se custodiæ caussa habuit & Propheta Eliseus, de quo in prædicto libro Regum capite 6. ita legimus: *Et aperuit Dominus oculos pueri, & vidit: & ecce, mons plenus equorum & curruum igneorum in circuitu Elisei.* Currum alatum vidit Ezechiel Propheta tractum ab animalibus quatuor alatis modo euntem, modo subvolantem in al-

tum, cui Deus ipſe inſidebat. Deſcribitur latiſſime in libro ejus cap. 1. Cæterum reſpectu ejus à Platone Jovi quoque currum alatum tributum, cenſuit Juſtinus Martyr in Cohort. ad Græcos. *Num, inquit, aliunde inſtitutus Plato, quam ex Propheticarum lectione hiſtoriarum volucri Iovem in cœlo curru vehi affirmat? Vidit ille in Prophetæ reſponſis de Cherubim dictum illud: & exivit è domo gloria Domini, & aſcendit ſuper Cherubim, & elevarunt Cherubim alas ſuas, & rotæ cum eis, & gloria Dei Iſraelis erat ſuper eos.* Aliter res ſeſe habuit cum curru Triptolemi, quem alatum (ἅρμα πτερωτὸν) vocat Ariſtides in Or. Pan. & Pelopis, qui alatos equos dicitur habuiſſe jūctos. Nam de altero Philochorus, de altero Palæphatus teſtantur, quod ſint vecti navibus, quemadmodum jam pridem docui in libris de Militia & Re Navali. Quare potiori jure currus alatos diceremus, quos ætate noſtra invenit in Batavis Stevinus, nullis tractos equis, ſed velorum ope incedentes, quorum unus ſpacio duarum horarum milliaria quatuordecim Hollandica valuit conficere. Deſcripſit eos Baudius eleganti carmine, & Hugo Grotius epigrammate non uno. Ecce tibi aliquod:

Qui Scyllam veterem, & Lyciæ portenta Chimeræ,
Quiq; Ixionidas, Semivirumq; bovem
Vera negas; poſthac ne ſis incredulus, iſtud
Materiæ Divum cerne biformis opus.
Cerne ſinus, axem, capſum, carcheſia, clavum,
Abſida, paxillum, ſtamina, roſtra, foros,
Flamineq; antennam ſtringi, ſufflamine currum,
Seq; ratem cœlo ferre, rotamq; ſolo.

Memini me videre olim apud eosdem Batavos currum, cujus rotæ circumagebantur machina peculiari per virum in eo ſedentem, qui ſimul iter ejus dirigebat quoquo vellet, absq; equis ullove alio præſidio. Sed hi quidem luſus ſunt ingenij humani, neque uſum habent aliquem in communi vita. Memorat Vitruvius vehiculum ſingulari ſtructum arte, ut cognoſci poſſit, quantum itineris per id

ſit.

ſit confectum quovis tempore. Verba, quia longiora ſunt, non exſcribimus & legi poſſunt apud ipſum lib. X. cap. 14. Quanquam pridem anteque Vitruvium delineaverit Heron in Dioptricis prop. 28. ubi ὄχημα ὁδομέτρον nuncupavit. Uſurpavit autem Commodus Imperator, uti, teſtis eſt Capitolinus in vita Pertinacis c. 8. Locus eſt notabilis, nam & alia vehicula rariora docet: Ita vero habet: *Nec non vehicula arte fabricæ nova, perplexis diverſisq; rotarum orbibus, & exquiſitis ſedilibus, nunc ad ſolem declinandum, nunc ad ſpiritus opportunitatem per vertiginem: & alia iter metientia horasq; monſtrantia.* Quibus verbis manifeſte docet habuiſſe, quibus iter poterat metiri. Erant ei quoque, quibus monſtrabantur horæ, ſive illa ipſa, ſive alia. Deniq; quibus Solis evitari radij, auraq; undecunq; veniret, captari poterat. Quod quidem fiebat *per vertiginem*, id eſt, ut Salmaſius exponit, per *verſatilitatem, quia ita apta vertebris & verticulis erant, ut nunc in partem, qua Sol eſſet, verſari, nunc in aliam unde aura veniret, facile poſſent.* Quanquam mea ſententia illud *per vertiginem* non ad iſta præcedentia, ſed ſubſequentia potius pertineat, cohæreantq; inter ſe, *vehicula perplexis diverſisq; rotarum orbibus monſtrantia horas, & metientia iter per vertiginem*; ut *per vertiginem* ſit, dum illi orbes rotarum vertuntur. Sic enim fiebat in ejuſmodi vehiculis, ut ex Vitruvio cognoſcimus. Habebāt rotas pluſculas, quarū converſione ac circumactione longitudo viæ indicabatur, plane ut in noſtris fit automatis. Neque aliter eſt ſentiendum de ſignificatione horarū. At vero umbrę & auræ habebantur non per vertiginem, ſed exqviſitis ſedilibus, hoc eſt, ita factis, ut pro ratione Solis auræve poſſent mutari. Atq; ſic Capitolini verba ita debebunt diſtingvi, ---- *nunc ad ſpiritus opportunitatem; Per vertiginem & alia iter metientia horasque monſtrantia*: Ut illud *per vertiginem & alia* ſint connexa, eaqve *alia* de indicibus, ut lapillis decidentibus, qvos Vitruvius commemorat, vel ſimilia accipiantur. Præter iſtos currus digni admiratione illi Myrmecidis, de qvibus Ælianus noſter: Τέτριππα ἐποίησαν ὑπὸ μυίας καλυπτόμενα. Plinius lib. VII. cap. 21. de iisdem ita loqvitur: *Myrmecides in eodem*

 gene-

genere inclaruit, è quo quadrigam ex eadem materia, quam muſca integeret alis, fabricatam M. Varro retulit. Per materiam eandem intelligit ebur, unde & Callicratitas, de qvo præceſſit, opera ſua faciebat. Similes, ſed tamen aliæ, fuerunt qvadrigæ Theodori, de qvibus idem Plinius lib. XXXIII. cap. 8. *Dextra limam tenet, læva tribus digitis quadrigulam tenuit, translatam Præneſte, tantæ parvitatis, ut totam eam currumque & aurigam integeret alis ſimul facta muſca.* Hæ qvadrigæ fuerunt æreæ, qvod conſtat ex capite toto, cum Myrmecidis eſſent eburneæ. Myrmecidis tegi alis muſcæ ejusqve veræ poterant, Theodori tegebantur, verum ejus, qvæ & ipſa fuit ærea. Fecit rurſum alias qvadrigas ante dictus Myrmecides ex marmore. Plinius lib. XXXVI. cap. 5. *Sunt & in parvis marmoreis famam conſecuti Myrmecides, cujus quadrigam cum agitatore cooperuit alis muſca.* Hermolaus Barbarus pro *marmoreis* ſubſtituit *eboreis*, qvia Plinius de talibus in præcedentibus. Sed obſtat primum conſtans codicum omnium lectio. Deinde argumentum capitis totius, in qvo nihil de eburneis, tantum de marmoreis operibus. Ex qvo ſeqvitur, duplices feciſſe qvadrigulas, alias ex ebore, alias ex marmore. Marmoreas qvadrigas memorat & Claudianus, admodum mirabiles profectò, ſi fuerunt tales, qvales Barthius exiſtimat. Putat enim ſic fuiſſe ſculptas, ut decidere & redire in currum agitator poſſet. Verba ejus extant lib. XIV. Adverſ. cap. 20. *Epigramma hoc ſcriptum eſt in quadrigam convertilem, cujus membra verſa reddiderunt effigiem aurigæ inſidentis currui, verſa denuò, currum aurigæ incumbentem, equos, axes, virum currumque, omnia ex una materia vertibilia.* Adde cætera. Epigramma habet ita:

Quis dedit innumeros uno de marmore vultus?
Surgit in aurigam currus, paribusque lupatis
Vnanimes frænantur equi. Quos forma diremit,

Materies

Materies cognata tenet, discrimine nullo.
Vir redit in currum: Ducuntur ab axe jugales:
Ex alio se quisque facit. Quæ tanta potestas?
Una silex tot membra ligat, ductusque per artem
Mons patiens ferri varios mutatur in artus.

In hoc epigrammate nos qvidem invenimus nihil, qvod interpretationi Barthianæ respondeat. Versionis ejus, qvam commemorat, nullum hic indicium, nulla plane mentio. Qvia omnia ex uno lapide confecta erant, Poëtæ ansam scribendi epigrammatis præbuere. Hoc est, qvod ait, *surgit in aurigam currus.* Nam id ipsum marmor, qvod in currus speciem fuit formatum, continuum, nec interruptum, præbuit materiam formando aurigæ, qvi currui insistebat. Bene ergo, *surgit*, qvia supra currum auriga stetit. Mox tamen, *redit in currum*, qvia, ex qvo marmore fuit auriga, ex eodem currus, ut, sicut currus in aurigam surgeret, sic auriga in currum rediret. Sed & ab axe ducti sunt jugales, qvia illa parte cohærebant currui, cætera liberi & soluti. Erat autem necesse, ut una parte cohærerent, qvoniam ex uno marmoris frusto fuerunt facti. Hinc est, qvod subdit, *una silex tot membra ligat.* Barthius illud, *surgit in aurigam currus*, ita explicat: *Qui ante incedebat velut, ex curru fit currui imminens auriga. Tortilis & mutabilis in varios vultus machina ex curru pariebat aurigam, ex auriga denuò currum.* Qvæ ut sint ingeniosa, ita nihil faciunt ad intellectum hujus epigrammatis, qvemadmodum opinor. Currus admiratione dignos ex vitro memorat Cardanus, lib. X. de Var. Rer. cap. ult. *Hic*, ait, *artifex adeò subtiliter è vitro cuncta elaborabat, ut quandoque currum cum bobus fabricaverit, qui sub muscæ ala continerentur.* Addo his qvadrigas fictiles, qvas apud Thuscos memorant crevisse in fornace, cum coqvendæ essent, adeò, ut fornacis partem superiorem perrumperent, ut ostendit pluribus in vita

Publicolæ

Publicolæ Plutarchus. Feſtus in *Ratumena* voce : *Quadrigas fictiles faciendas locaverant Romani Vejenti cuidam, artis figulinæ prudenti. Quæ bello ſunt reciperatæ, quia in fornace adeò creverant, ut eximi nequirent. Idque prodigium portendere videbatur, in qua civitate eæ fuiſſent, omnium eam futuram potentiſſimam.* Sic diſtingvo iſta. Poſtrema docent, qvare has qvadrigas inter ea ſeptem numeraverint Romani, qvibus ſalus civitatis atq; incolumitas inniteretur. Servius ad Æn. VII. ubi de ancilibus agitur : *Septem fuerunt paria, quæ imperium Romanum tenent : Acus Matris Deum, quadriga fictilis Vejorum, cineres Oreſtis, ſceptrum Priami, velum Ilionæ, Palladium, Ancilia.* Legimus & qvadrigas ferreas liberè pendulas in templo Serapidis, virtute magnetis cameræ affixi. Proſper Aqvitanicus lib. III. de Promiſſ. Dei, cap. 38. *Apud Alexandriam in templo Serapis hoc argumentum dæmonis fuit : Quadriga ferrea, nulla baſi ſubfulta, nullis uncis infixis parietibus colligata, in aëre pendens, cunctis ſtuporem ac velut divinum ſubſidium oculis mortalium exhibebat. Quam tamen lapis magnes, qui ferrum ſibimet attributum ſuſpendit, eo loco cameræ affixus, totam illam machinam ſuſtentabat.* Fuerunt hæ qvadrigæ Solis, qvod collatione loci hujus cum Rufino conſtat, & jam Barthio ſignificatum eſt. Currum memorat Antigonus in mirabilibus Narrationibus, qvo pulſato pluvia exoriebatur Cranone, Theſſaliæ urbe. *Inter ſacra donaria*, inqvit, *currum ſervant æreum, quem, ubi ſiccitas incidit, pulſant, & aquam à DEO poſcunt, atque impetrant.*

V. C.

V. C.

PYRRHI LIGORII NEAPOLITANI

De

VEHICULIS ANTIQVORUM

Diatriba, Excerpta

Ex libris ejus de Familiis Romanis.

Nunqvam ante publicata.

Primus edidit, Notisq; necessariis instruxit,

JOANNES SCHEFFERUS Argentoratensis.

LECTORI BENIVOLO S.

Quem hic primus edo, libellum industriæ debes viri eruditissimi amicissimique nobis, Domini Andreæ Nicolai Norcopensis, *Eloquentiæ in hac Academia Professoris destinati, qui eum Romæ descriptum ex Codice variorum Pyrrhi Ligorii operum, quos instructissima* CHRISTINÆ *Reginæ bibliotheca servat, ad nos amicè transmisit. Vt eum ederem, præcipuè me impulit, quod scirem neminem alium, qui hoc argumentum ex professo tractavit. Deinde, quod auctorem ejus in existimatione magna esse apud Italos didicissem. Ita namque præter alios Pignorius, vir celeberrimus, de eo in Epistolis:* Pyrrhus Ligorius Neapolitanus & Æneas Vicus Parmensis gemini Soles præluxerunt vetustati illustrandæ. Ille in qvadraginta libros conjecerat, qvicqvid pervenerat ad nos à vetere ævo. Meminitqve ipse hujusce laboris à se exantlati, productiqve à Saturno, Rege Italiæ, ad Justinianum usq; Augustum, in libello Italicè scripto editoqve, cui titulum fecit: Antiqvitates Romanas. Hinc illi jure & merito obtigit, ut à doctissimis viris ipse calamo & penicillo præstans honorificentissimis elogiis appellaretur, ab Onuphrio Panvinio, ab Hieronymo Mercuriali, ab Antonio Augustino & Stephano Pighio. Verum hujus libri lucem publicam non aspexerunt, & cum magno qvidem rei litterariæ detrimento. *Hæc Pignorius, quæ profectò quemlibet ad publicanda, si quæ Ligoriana veniunt in manus, possunt invitare. Quanquam autem Pyrrhus meritò laudetur, quod ingenti animo tam vastum argumentum sibi sumserit tractandum, ac in cæteris fortasse dignum sese laude ista præstiterit, tamen in opusculo præsenti pæne nil invenio, quod æquare titulos tantos valeat. Quod non gratis à me dici, facilè ostendent* NOTÆ *à me additæ, quibus simul apparebit, utrum supervacua fuerit nostra in expoliendo præsenti argumento post celeberrimum Ligorium industria. Vale; studiisque nostris fave.*

PYR-

PYRRHI LIGORII
De
VEHICULIS ANTIQVIS.
Ex libro ejus de Familiis Rom.

ORa perche molte volte cose nei carri si veggono poste nei danari tutte a qvalche fine, ò per segno di vittoria, ò di cose sagre, parlaremo brevemente qvi dell' uso, & nome di diversi carri, accioche siano distinte le cose di essi secondo l'uso, & si dirà di qvanti carri si trova memoria. Premieramente porremo le cose in generale; Perche tutti i carri sono detti vehiculi, sotto, qvalsivoglia altro nome, qvesto fu il primo che si diede a tutti i carri. Poscia diremo di qvelle che sotto a essi vehiculi hanno altri nomi con altre voci appellati. I Latini hanno usato dunq di dire Vehiculum, Rheda, Essedum, Cisium, Car-

VERSIO LATINA
Per
Clarissimum
ARRHENIUM, V.C.

QVoniam sæpe in carris variæ res conspiciuntur, qvi nummis sunt impressi, eæqve omnes certi alicujus finis caussa, utpote vel in victoriæ vel in rei alicujus sacræ signum, ideò dicemus breviter de carrorum multiplici usu & appellatione, ut res huc spectantes ritè distingvantur secundum ipsarum usum, & dicemus de qvibuslibet carris, qvorum ulla uspiam fit mentio. Primo explicabimus rem hanc universim, qvia omnes carri vehiculorum nomine indigitabantur primum, & qvæcunq; appellatione aliqva alia distincta postmodum sunt, carrorum genera varia, ea ab initio omnia continebantur vocabulo vehiculorũ.

 Post

Carpentum, Currus, Pilentum, Arcina, Baſtarna, Benna, Biga, Triga, Qvadriga, Birotum, Burdones, Camulum, Cantherion, Carruca, Combatus, Covinus, Octophorum, Petoritum, Sarracum, Staticulum, Thenſa, Traha, Vectabulum & Veha. I Greci hanno piu freqvente Ἅμαξα, Ὄχημα overo Ὀχήματος che ſono voci che comprendono molti carri, come fà il nome vehiculo & carpento & curro preſſo Latini, perche carro ſuonano in tutte cinq le lingve Greche; Perche currus & vehiculus ſono detti dal vehere & portare & correre, come anche ſotto nome di plauſtro ſono molti carri altrimente detti, ſecondo è piaciuto à Scrittori chiamarli, & ſecondo le nationi che l'hanno uſato.

Poſt agemus de iis, qvæ ſub ipſo vehiculorum vocabulo alias ſortita ſunt appellationes, aliis vocibus expreſſas. Latinis in uſu fuere ſeqventia: Vehiculum, Rheda, Eſſedum, Ciſium, Carpentum, Currus, Pilentum, Arcina, Baſtarna, Benna, Biga, Triga, Qvadriga, Birotum, Combatus, Covinus, Octophorum, Petoritum, Sarracum, Staticulum, Thenſa, Traha, Vectabulum & Veha. Græci freqventius ſuis vocant nominibus, Ἅμαξα, Ὄχημα vel Ὀχήματος, qvę ſunt voces comprehendentes multa carrorum genera, utpote vehicula, currus & carpenta; qvæ Latinis dicuntur, nam tantundem ſignificant Græcæ iſtæ voces in omnibus qvinq; dialectis. Currus & vehiculum dicitur à vehere & portare, & currere, ſicut & ſuo nomine plauſtri ſunt multi carri aliter dicti, prout placuit Scriptoribus ipſos appellare, & nationibus, qvæ ipſis uſæ ſunt.

I. Del Plauſtro.

Plauſtrum, i Greci Ἅμαξα & Ἁμάξης lo dicono & tanto i Poëti conce gl' Hiſtorici, di cui parla Aulo Gellio parlando del plauſtro porto in Cielo trà le ſydera, e ne parlano Arato e Hygino

I. De Plauſtro.

Plauſtrum à Græcis, tam Poëtis, qvam Hiſtoricis, Ἅμαξα & Ἁμάξης vocatur, qva de re Aulus Gellius loqvitur, ubi agit de plauſtro in Cœlo inter ſydera. Ejus qvoq; meminerunt Ara-

gino. Viene detto dal portare per la via Amaxeia ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΑΜΑΞΩΝ ΦΟΡΤΟΣ; Perche con esse si conduce per strada larga & aperta. Plaustro chiamano la qvadriga di Erichthonio, come altri lo dicono vehiculo, il qvale era con due ruote tirato da qvattro cavalli, & plaustro & vehiculo & Amaxa chiamano il carro di Sysello, tyranno di Corintho, come qvel del Sole & qvel di Marte, & vi aggiangono volucris, perche hanno i cavalli le ale. Plaustro, vehiculo & amaxa ancora furono detti i carri di Dario Rè, qvel di Alexandro Magno, qvel di Lajo, Rè di Thebe di Beotia, perche tutti suonano, una cosa istrisa. Furono usati il pilento & carpento & vehiculo lo medesimo; Et pria si faccuano, con due ruota, poscia con qvattro & fù detto petorito. Carpento fù il primo nome, detto per mutatione di lettere; Perche è come dire qvasi Carmentum, per essere Stato usato da Carmenta, madre di Evandro Re, & carpentophoro, cio è curro da portare frutti, nelle decime, nei sacrifici, come le donne Romane li portavano a Carmen-

Aratus & Hyginus. Sic est dictum, qvod portet per viam amaxeia, ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΑΜΑΞΩΝ ΦΟΡΤΟΣ. Qvoniam ejus ope per viam latam & apertam qvid ducitur. Plaustrum vocatur qvadriga Erichthonii, qvæ ab aliis dicitur vehiculum, qvod cum rotis duabus trahitur ab eqvis qvatuor. Plaustrum qvoqve, Vehiculum & Amaxan vocant currum Syselli, Corinthiorum tyranni, currum qvoq; Solis, & Martis, cum epitheto volucris, qvoniam eqvis adpositæ erant alæ. Plaustra, vehicula & amaxa itidem dicti fuere currus Darii Regis, item, Alexandri Magni, Laji qvoqve, Thebarum Bœotiarum Regis, qvæ vocabula idem valent. Eodem significatu usi sunt veteres vocibus, pilenti, carpenti, & vehiculi, qvæ primum duabus, post qvatuor rotis conficiebantur, itemq; petoriti. Carpentum est primum & antiqvissimũ carri nomen, sic dictum per litterarum transmutationem, qvasi carmentum, qvoniam eo usa sit Carmenta, mater Regis Evandri. Et carpentophorus, currus portandis fructibus destinatus in decimis & sacrificiis, qvæ Romanæ matronæ Carmentæ Sibyl-

menta loro Sibylla, & a gl' altri Iddy. Fù detto veramente da essa gran donna, carmentum, come ci mortra Ovidio nel primo de Fasti:

Nam prius Ausonias matres carpenta vehebant.

Chel carpento dunq. fosse delle gran donne, celo accenna Cornelio Tacito nelle cose di Agrippina, che haveva il carpento fastigiato, & bello, & ornato, come lo veggiamo nelle sue medaglie, con due ruote tirato da due mule, ò da due cavalli; Onde esso autore dice: *Suum quoque fastigium*, inqvit, *Agrippina altius extollere, carpento Capitolium ingredi, qui mos Sacerdotibus & Sacris antiquis concessus, venerationem augebat fœminæ.* Il medesimo usarono nelle solennità, dunqve il pilento, come dice Livio, è spetia di plaustro.

byllæ suæ apportari fecerunt, alisq; Diis Deabusqve. Verè ab ea carmentum primo dictum, ut ostendit Ovidius Fastor. I.

Nam prius Ausonias matres carpenta vehebant.

Carpentum itaqve convenisse magis fœminis innuit & Cornelius Tacitus in rebus Agrippinæ, qvæ habebat carpentum fastigiatum & pulchrè ornatum, sicut conspicitur in nummis, ubi duabus constans rotis à duobus mulis aut eqvis trahitur, unde auctor dictus ita: *Suum quoq; fastigium Agrippina altius extollere, carpento Capitolium ingredi, qui mos Sacerdotibus & Sacris antiquis concessus, venerationem augebat fœminæ.* Eodem usi sunt in solennitatibus. Pilentum, ut ait Livius, species est plaustri.

II. Del Vehiculo, Pilento, & Petorito.

Pilentum, come jè detto, era usato come il carpento detto vehiculo & petorito. Serviva al sudetto officio per portar le matrone colle ceste al sacrificio, loqvale haveva qvattro ruote detto in lingva Volsca, secondo

II. De Vehiculo, Pilento, & Petorito.

Pilentum, sicut est dictum, usurpatum erat sicut carpentum vehiculum, & petoritum. Inserviebat dicto ministerio, ad portandas nempe matronas cũ calathis ad sacrificia, habebatq; rotas qvatuor, ita dictum à Volscis,

ſecondo alcuni. Mà Varrone dice chil pilento fù trovato in Hiſpania. Fù uſato à tempo ſuo in Roma, & non prima dalle matrone nelle coſe di ſacrifici, & dice chè con due ruote, e con qvattro, con due più freqvente. Ma nell' antichi monumenti veggiamo ſcolpito ſi fatto carro, con che le donne andavano con le placente à ſacrificare à Cerere, colla ceſte piena di ſpiche & di focavie. Et alcuna fiata hanno due ruote, altri con qvattro ruote. Si vede ancora ſi fatto carro nella caſa di mafei in Romæ nell' antica hiſtoria di Cleobi & di Bitone Argivi, i qvali giovanetti in vece di buoi tirarono il carro, che alcuni dicono plauſtro, altri amaxa, altri vehiculo, altri pilento, ſecondo l' accommoda nel verſo la parola, non curando di oſſervar l' uſo del tempo & delle lingve, báſtando loro dire un carro dato alla commodità di tali eſſetti nei ſacri miſteri uſato, col qvale andò col acceſe facelle la madre di detti giovanetti al tempio di Junone; La qvale non potendo havere i buoi à tempo, i figlioli tiraro no

ſcis, ut qvidam volunt. Sed Varro dicit, pilentum fuiſſe repertum in Hiſpania. Romæ ſuo tempore fuiſſe ait in uſu, nec eſſe primum uſurpatum à matronis in ſacrificiis, & conſtitiſſe modo duabus, modò 4. rotis, ſed 2. freqventius. Atq; in monumentis antiqvis videmus ſculptos in hunc modum carros, qvibus vehuntur fœminæ cum placentis, ſacrificaturæ Cereri cum calathis plenis ſpicis & pane ſubcinericio. Habet interdum duas, interdum qvatuor rotas. Videre etiamnum licet ita factum currum in domo Maphæorum Romæ, in antiqva hiſtoria Cleobis & Bitonis Argivorum, qvem juvenes iſti loco boum trahebant, alii vocant plauſtrum, alii amaxam, qvidam vehiculum, qvidam pilentum, prout commoda in verſu vox una vel altera eſt viſa, nulla prorſus habita ratione temporum, conſvetudinis, aut lingvarum, ſufficere putantibus, ſi dicerent currum datum ad efficiendum, qvod in ſacris myſteriis eſſet uſitatum. Tali ergo curru vecta mater dictorum juvenum accenſis facibus ad Junonis templum, qvæ cum non poſſet jumenta habere in tempore,

no il carro; & eſſendo ſtati gl' atti di qvelli pietoſi & di religioſa gloria, eſſa Sacerdoteſſa poi prego la Dea per la felicità di qvelli; & toſto amendue l'adormirono nel tempio, ne mai più ſi ſuegliarono; delche fù compreſo che è meglio la morte nel fine glorioſo, che vivere con pene e doglie, & con pericolo ſotto ſperanza di qveſta humana vita. Coſi ſcrive Plutarcho nella conſolatione della morte.

III. Del Vehiculo detto Ciſio & Carruca.

Fù ſimile ancora il ciſio come il petorito, & il curro; i Greci lo dicono ΑΥΤΡΟΧΟΝ, & vehiculo parlando della medeſima occaſione ſopra detta intravenute in Argo. Fù detto ciſio all' hora, che lo congiunſcio colli cavalli, cò qvali l' andava preſtamente nella città, & da un' luogo ad un altro; & ib gvidatore ſi dice ciſario, cioè dal ciſio moderatore, & auriga ſecondo ſi trova ſcritto nelle pandette nella legge de jure Ciſareo perche ſono alcuni iſolenti; Per la preſtezza dunqve del carro alcuni lo annumerarono nelle carri veloci & preſti,

pore, filii ſubiere currum, cumq; opera piiſſimorum juvenum ad gloriam religionis faceret, ipſa Sacerdos precata eſt Deos pro felicitate juvenum, ſtatimq; ambo obdormiverunt in templo, nec poſt evigilarunt unqvam. Unde apparuit, meliorem eſſe mortem glorioſam, qvam vitam cum moleſtia, dolore, periculis, & incerta ſpe vitæ humanæ. Ita refert Plutarchus in Conſolatione mortis.

III. De Vehiculo, Ciſium & Carruca dicto.

Ciſium petorito & currui fuit ſimile. Græci appellarunt ΑΥΤΡΟΧΟΝ & vehiculum, de eadem re loqventes, qvam diximus contigiſſe Argis. Dictum eſt ciſium tum, cum jungerentur eqvi, qvibus celeriter vehebantur per urbem, vel alias ab uno loco feſtinabant in alium. Et talis currus moderator dictus eſt ciſarius, & auriga ciſii, juxta id, qvod ſcriptum in Pandectis in lege de jure Ciſario, qvoniam horum aliqvi ſunt inſolentes. Propter celeritatem curſus aliqvi annumerarunt curribus citis, & velocibus, qvoniam ciſia ſic facta, ut

presti, perche si facevano delli cisii leggieri & agili; & si comprende nel numero delle bighe per prestezza, non per forma del corpo; porche la biga, la triga, la qvadriga, la qvinqvejuges, & la sexjuges tutte dette la numero de cavalli, con qvali sono tirati, tutti sono carri veloci, tutti sono detti anco curri, plaustri, & vehiculi, & cisia: ma qvesti nec givochi Circensi sono d' avanti chiusi di dietro aperti, & qvelli da combattere sono chiusi & armati da ogni parte, & anco dell' aperti di dietro con due ruote. Qvello di givochi il gui dava il proprio agitatore, qvello della gverra da combattere era compartito accioche la parte anteriore, stesse per l' auriga, & il corpo principale, per lo padrone, come havemo mortrato nelli danari, fatti ad honore di Hostilio Rè. Or dunqve il Cisio tutti i scrittori che lo nominato, tutti dicono esser vehiculo, ò vogliamo dire carro velocissimo & prestantissimo da portar huomini, di due ruote, & lo chiamano anco carruca; onde cisario & carrucario viene detto colui,

ut essent levia & agilia, & comprehenduntur sub numero bigarum, ob velocitatem, non formam corporis. Nam bigæ, trigæ, qvadrigæ, qvinqvejuges, sejuges, omnes nomen habent ab eqvorum numero, à qvibus tracti sunt, omnesqve sunt carri veloces, omnesqve dicti currus, plaustra, vehicula, & cisia. Sed hæc in ludis Circensibus à parte anteriore fuerunt clausa, à posteriore aperta: At verò militares currus ab omni parte fuerunt clausi & armati, etiam illi, qvi à tergo erant aperti, duas habebant rotas. Cisia, qvibus utebantur in ludis, peculiaris agitator regebat: Sed bellica, qvibus solebant confligere, divisa erant in partes, qvorum anterior erat pro auriga, posterior, qvæ reliqvi corporis princeps pars, pro patrono, sicut demonstratum est à nobis in nummis cusis honori Hostilii Regis. Qvotqvot igitur Scriptores cisii meminerunt, dicunt esse vehiculum, aut, si malumus, currum velocissimum citissimumqve ad portandos homines, cum rotis duabus, qvi alias fit appellatus carruca. Unde cisarius & carru-

colui, il qvale lo gvidava, come dice Cicerone nel' secondo delle Philippiche: *Inde cisio celeriter urbem advectus, domum venit capite involuto.* E porto il cisio nel numero de carri fortissimi onde la voce cisio non significa altro, che la prestezza, usato per la sodezza nelle cose di fabricha, in condurre materia da fabricare, per lo che Vitruvio l' annumera fra qvesti nominati à tal officio, Rheda, Cisia & Tornis; Il Torno è carro da potersi girare ovunq. si vuole con agilità, & prestamenta si muove & si vede nell antichi monumenti, ove sono scolpite memorie di alcune cose accommodate à portar da un luogo ad un altro.

carius perinde dicitur is, qvi eum ductat, ut ait Cicero Philippica secunda: *Inde cisio celeriter urbem advectus, domum venit capite involuto.* Cisium itaqve relatum est in numerum carrorum vehementissimi cursus, unde cisii vox nihil aliud significat, nisi celeritatem. Propter soliditatem qvoqve adhibita rebus architectonicis ad congerendam materiam, idqve patet eo, qvod Vitruvius adnumerat instrumentis ad hoc negotium Rhedam, Cisia, & Tornos. Tornus est carrus, in qvo qvis se cum agilitate gyrare potest, qvocunq; vult, versareq; subito, cujus formam videre licet in antiqvis monumentis, qvibus insculpta memoria qvarundam fabricarũ commodarum ad transvehendas res de uno loco in alium.

IV. Della Carruca & Rheda.

CArruca è detto vehiculo ancora, & si piglia l' uno per l' altro; Conciosia cosa, che vehiculo è sempre significato, come à noi carro, & tanto è dire carruca, come carretto. Qvesto era un gentile coccio che usavano per andar modestamente, presto & com-

IV. De Carruca & Rheda.

CArruca etiam dictum est vehiculum, unumq; pro altero usurpatur, nam vehiculum semper id significat, qvod nobis est carrus, idemq; est carruca ac currus parvus: Erat autem currus venustus, qvo usi sunt, cum ire vellent modestè, celeriter, & commodè, non multum spatii

commodo , ſenza occupare molto la ſtrada ; Della cui carruca fà mentione Spartiano nella vita di Alexandro Mamæo Severo , dicendo : *Carrucas Romæ & Rhedas Senatoribus omnibus ut haberent argenteas, permiſit : Intereſſe Romanæ dignitatis putans, ut his tanti Senatores vectarentur.* Furone nel vero le donne Romane di tali carri anco tanto ghiotte , per lo commodo & bello andare , che esſendo di ſimili carri ſtate , private per decreto del Senato, preſero la coſa à tanto idegno, che non più volevano far carrezze à i loro mariti , gli voltavano le ſpalle in atti amoroſi , non ſi uvolevano piu ingravidare , comedice Livio ; Onde por per hauer fatte opere laudabili, gli furono reſi. Crano lavorati in Roma li carri di argento , nel vico chiamato di Sigillari non gvari lontano an Amphitheatro di Flavii preſſo le therme di Trajano & di Tito Veſpaſiano. Della carruca di argento fà mentione Plinio, qvando dice : *Carrucas quoque ex argento cælare invenimus.* Della qvale ſorte Nerone Imperadore ne fece mille. Sono dette

tii occupantes in via. Hujusmodi carrucæ mentionem facit Spartianus in vita Alexandri Mamææ Severi , dicens : *Carrucas Romæ & Rhedas Senatoribus omnibus ut haberent argenteas , permiſit : Intereſſe Romanæ dignitatis putans , ut his tanti Senatores vectarentur.* Talium carrorum ita cupidæ erant fœminæ Romanæ , propter inceſſus commoditatem & venuſtatem, ut, cum decreto Senatus ademptum eis eſſet jus iis utendi , tantum inde offenſionis iræqve conceperint, ut noluerint maritis ulla amoris ſigna monſtrare,ſed, qvoties conjugalis debiti officia ab eis exegerint, obverſis tergis eos averſatæ ſint, nunqvam in amplexus admittentes , ut fierent gravidæ, ſicut ait Livius. Unde poſt ob virtutem jus id eis reſtitutum. Conficiebantur Romæ argentei hi carri in vico Sigillari dicto, non procul ab Amphitheatro Flavii, apud thermas Trajani, & Titi Veſpaſiani. De argentea carruca loqvitur Plinius, cum dicit : *Carrucas quoq; ex argento cælare invenimus.* Cujus generis Nero Imperator fecit mille. Per diminutionem itaqve , ut loqvun-

te carrucæ qvaſi carretti, della qval ſorte parla Martiale nel libro terzo:

Aurea quod fundi pretio carruca paratur.

Carruco ò carruca dunq; ſi vede con due ruote alte, con un coperto di alcune coſe nobili, con imagini in luogo di colonnette, con geloſie accerco da tutte le blande, da avanti in fuora come ſono nelle medaglio, e qvaſi di tal ſorte ſono i carri detti thenſæ che ſono fatti à memoria delle pompe ad honore dedicato, di cui' era porto nel numero di divi tirato da mule ò da elephanti. Rheda viene detta à Rheduco, è in due ſedili partita. Dicono che con cento rhede ò vehiculi Terentia andò incontrare Marco Tullio Cicerone, ſuo marito, tornando à Roma da eſſilio.

V. Della Thenſa & Carpento & Vehiculo.

THenſa overo Thenſæ ſono porte talvolta per carpento & per vehiculo perche tutti ſuonano carri & ſacri & privati. Sacri ſono néu' uſo di portar le imagini nelle pompe Circenſi di coloro, che ſono aſſunti

qvuntur, dictæ ſunt carrucæ à carris, de qvibus loqvitur Martialis libro tertio:

Aurea quod fundi pretio carruca paratur.

Carrucus itaq; vel carruca conſtabat duabus eminentioribus rotis, contecta rebus qvibusdam pretioſis, cum imaginibus loco columnularum, cum clathris per ambitum ante & à tergo, qvemadmodum cernuntur in nummis. Et tales qvoq; ferè ſunt carri, qvi dicti thenſæ, confecti in memoriam pompæ inſtitutæ in honorem dedicationis, qva qvisqve relatus eſt in numerum Divorum, tractæ à mulis aut elephantis. Rheda dicitur à Rheduco, eſt in duo ſedilia diviſa. Dicunt centum rhedis aut vehiculis obviam eſſe Marco Tullio Ciceroni, marito ſuo, Romam redeunti ab exſilio.

V. De Thenſa, & Carpento, & Vehiculo.

THenſa vel thenſæ ſæpe ponuntur pro carpento vel vehiculo, qvia ſignificant carros æqvè ſacros & privatos. Sacri ſunt, dum adhibentur ad portandas imagines pompæ Circenſis eorum, qvi aſſumpti ſunt

assunti nella Dietà , & nell' uso di' andare à spasso in pompe ; de qvali scrive Svetonio in Augusto , qvando egli dice : *Accidit votivis Circensibus, ut correptus valetudine lectica cubans thensis deduceret.* Servio dice che thensa è charro degli iddy cosi *thensam currum esse , quo Deorum portantur simulachra.* Cicerone nelle Verrine dice il medesimo : *Omnes Dii, qui vehiculis thensarum solennes cœtus ludorum initis.* Thensa fu detta perche avanti lei la tela di lino tendevano, accioche colle mani non la potessero toccare gli ducitori, che si dicevano Armamaxi , come li chiama Tertulliano. Asconio Pediano dice : *Thensæ,* inqvit, *sunt sacra vehicula, pompa ordinum & officiorum.* Altri parlando dell' istessi carri, carpenti l' appellano ; Talche thensa , carpento & vehiculo significa carro sacro & profano. Mà sacro vera mente si deve dire thensa da non potersi toccare, lo paravano d' uno tela.

sunt in classem Deorum, & dum adhibentur in pompam obambulationum, qvæ instituuntur ad oblectationem. De qvibus scribit Svetonius in Augusto : *Accidit votivis Circensibus , ut correptus valetudine lectica cubans thensis deduceret.* Servius ait, qvod thensa *currus sit, quo Deorum portantur simulachra.* Cicero in Verrina dicit idem : *Omnes Dii , qui vehiculis thensarum solennes cœtus ludorum initis.* Thensa fuit dicta, qvia ei linea tela prætendebatur, ne aurigæ manibus possent eam attingere , qvi dicti sunt Armamaxi , sicut eos appellat Tertullianus. Asconius Pedianus ait : *Thensæ sunt sacra vehicula, pompa ordinum & officiorum.* Alii loqventes de iisdem carris , eosdem appellant carpenta , atqve ita thensa , carpentum , vehiculum , significant currum sacrum & profanum. Sed verè oportet thensas appellare currus sacros, qvoniam attingere eos nefas, qvod tela impedire voluerunt.

VI. Del curro Biroto, & Deipaneta, & Vehiculo.

SOno nel medeſimo ordine il carro detto currus, & birotum, i Greci biroton, che alcuni anco lo dicono vehiculo; Perche lo appellano dal nome compoſito del carro & delle due ruote, il qvale nome l'hanno aggiunto alla biga, & alla qvadriga, & à tutti i carri, che hanno le due ruote, tanto qvelli da far givochi, come qvelli fatti per andare con preſtezza & agilita, come ſono il plauſtro, & il Deipaneta, porti tra lè figure delle celeſti ſtelle erranti. Di due ruote fecero il carro della villa, che mala mente l' huomo qvando è ſuſo, vi puote ſtar in piede fermo, largo in viſta, è ſodo di maſtino corpo, con le ruote grandi & grievi; Et qvando è carco di materie, ſu'l timone ſi pone in piè il ſuo gucdatore. Qveſto noi volgarmente chramiamo carro & è tirato da buoi il minore da cavalli, il maggiore da molti para di bufali, ò di molti para di buoi, ò di cavalli: Perche de' i carri alti è atto à portar peſi, è per l' altezza facile à romperſi per cau-

VI. De curru Biroto, & Deipaneta, & Vehiculo.

EJusdem ordinis ſunt carri, dicti currus, & birotum. Græci vocant biroton, qvod nonnulli appellant vehiculum: Atq; ita vocant nomine compoſito ex carro, & duabus rotis, qvod nomen adjecerunt bigæ, qvadrigæ, & omnibus carris, qvi duas tantum habent rotas, ſive ludorum ſive agilis & citati curſus gratia facti fuerint, qvales ſunt plauſtrum & Deipaneta, inter cœleſtes figuras errantium ſtellarum collocata. Duarum rotarum carros fecerunt in villis, qvia, cum qvisqve alias parum commodè in edito, ibi pedibus ſtare poterat. Erant autem paulò latiores, amploqve corpore, cum rotis magnis & craſſis. Sed cum pondere eſſent onuſti, ad temonem ſe in pedes erigebat auriga. Hoc genus nos vulgariter carros appellamus, tractos plurimum à bobus, ſed ſi minutiores eſſent, ab eqvis, ſi admodum magni, à mulis bubalorum, boum, eqvorumqve paribus: Nam præ carris altis apti ſunt geſtandis oneribus, utpote qvi propter altitudinem caſu

cause sinistre. Chiamiamo caretta un carro simile di forma, mà più delicato & fatto alla grossolaña, per l' uso della città, tirato da uno ò due cavalli. Mà gl' antichi i carri da portar pesi li fecero anco bassi con ruote solide senza radii con un grosso asso, ò le ruote à uso di barili; Perche erano atti à portaregran machine, & ne facevano non sola mente biroti, mà di dodici ruote; Il cui carro birote in Toscana si dice hoggidi Boroccio da i buoi che lo tirano. L' usavano gl' antichi il medesimo biroto nel recare, da una citta nell' altra delle vittovaglie & viene annumerato trà i vehiculi presso delle cose antiche.

VII. Del Burdones & Vehiculo.

CHiamarono ancora il vehiculo burdones, ch' è la sorte del carro biroton sopradetto, perche non è nelle cose civili mà nelle cose rusti, che per nõ essere atto à portar huomini, mà da portar cose in sacchi in faschi, & altre cose gravi, usato da qvei che recavano i legnami & cose simili; Usato anco tal volta nelle fabriche, come si trova nell' arta dell' architettura.

VIII.

casu aliqvo facilè rumpi solent. Carettam hodie formæ similis currum appellamus, sed minorem & rudius factum, cujus præcipuè usus est in urbibus, trahiturqve ab uno duobusve eqvis. Sed antiqvi fecerunt etiam perhumiles carros gestandis oneribus, rotis solidis, & absq; radiis, axe crassissimo, ad transferenda dolia ingentia, aut machinas, qvales faciebant non tantum duabus, sed etiam duodecim cum rotis. Hujus generis birotum vehiculũ hodie vocatur in Thuscia Boroccio, à bob⁹, qvib⁹ trahitur. Utebantur etiã antiqvi hujusmodi biroto in trãsferẽdo ab una urbe in aliã commeatu & annona, & accẽseri solet vehiculis ab antiqvitatis investigatorib.

VII. De Burdonibus & Vehiculo.

VEhiculum etiam burdonum appellatione interdum venit, qvod est idem carrorum genus, qvod supra biroton vocari diximus, qvorum usus non est in urbibus, sed ruri, qvoniam gestandis hominibus inidonei, & saccis fascibusq; transvehendis reperti, item lignis similibusqve rebus grandioribus. Usitati olim in fabricis, sicuti reperimus in architectonicis.

VIII.

VIII. Del Camulon' vehiculum.

CAmulon è detto per eſſere carro baſſo, una ſorte di vehiculo da portare peſi, & coſe, che hanno lunghezza & gravezza. Eſſa voce di camulo par che venga, dalla basſezza, come ſi dice l' herba, che non ſorge in alto, Camula, che viene dal Greco. Della qval ſorte di' carro uſavano à portar gl' obelyſchi, ò vogliamo dire aguglie di grandiſſimi è ſterminatiſſimi peſi, come dice Ammiano Marcellino. Nell' obeliſco del circo maſſimo portato dal vico di Gordiano dalla ripa del Tevere per la porte Ortienſe, nel mezzo di esſo Circo. Alcuni lo dicono ΚΑΜΟΥΛΟΣ, altri ΚΑΜΟΥΛΟΝ. I Latini Camulus, Camulum.

VIII. De Camulon vehiculo.

CAmulon dictum eſt, qvod ſit vehiculum humile, portandis oneribus, & rebus, qvæ longitudinem habent cum inſigni pondere. Apparet camuli vocem ductam eſſe ab humilitate, ſicut Græcis camula dicitur herba, qvæ non creſcit in altum. Hoc carrorum genere uſi ſunt in transportandis obeliſcis, & vaſtæ magnitudinis ponderisq; coloſſis, ſicut dicit Ammianus Marcellinus de obeliſco Circi Maximi, traducto à vico Gordii & ripa Tiberis per portam Oſtienſem in Circi medium. Aliqvibus vocatur ΚΑΜΟΥΛΟΣ, aliis ΚΑΜΟΥΛΟΝ, Latinis qvoq; Camulus & Camulum.

IX. Del Customerico Vehiculo.

CAntherion & cantherićum è voce Greca, è genere di vehiculo, cioè carro, ſecondo ci mortra Seneca nel terzo dell' epiſtole: *Marcus Cato Cenſorius*, inqvit, *quem è Republica tam fuit naſci, quam Scipionem: Alter enim cum hoſtibus noſtris bellum, alter cum moribus geſſit, cantherio vehebatur AEthiopico.* Qveſto era anco ſorte di carro

IX. De Cantherio vehiculo.

CAntherion & cantherium vox eſt Græca, & genus vehiculi ſeu carri, ut monſtrat Seneca libro tertio epiſtolarum. *Marcus Cato Cenſorius*, inqvit, *quem è Republica tam fuit naſci, quam Scipionem: Alter enim cum hoſtibus noſtris bellum, alter cum moribus geſſit, cantherio vehebatur AEthiopico.* Hoc erat carri genus validum & ferratum,

ro forte & ferrato , & tenuto l' asso dalle teste con forti tenie di ferro , detto perciò canthus. Onde cantherium come ci accenna Qvintiliano & Persio nella qvinta Satyra, parlando da una si fatta machina di carro:

Nam quamvis prope te, quamvis temone sub uno
Vertentem sese frustra sectabere canthum.

Mortrano tutti qvei , che ne parlano, havere gvardie di ferro , come hoggidi facemo nel qvadriroto chiamato cocchio, portato prima in Italia dal primo Signor Hippolito , Cardinale di Ferrara, da Ungaria, che hanno per ogni verso ritegni di ferro , & nelle cime de gl' assi , per tener forti i barili delle ruote , & per la concatenatione del timone snodato dal coperto del cocchio , loqvale viene , firmato da forti coregie & fibule di ferro ; le ruote attorno all' arme coperte di ferro. Qvesti nostri cocchi sono di tre sorti ; Qvello ch'è piu largo, dicono caretta, qvel ch'è più picciolo, cocchio, qvel tirato da qvattro cavalli , chiuso attorno , il dicono carretto,

ratum , cujus munita erat absis cum radiorum capitibus valida ferri tænia, canthus dicta. Unde cantherium , sicut innuit Qvintilianus , & Persius Satyra qvinta, loqvens de qvadam machina curuli eo modo formata:

Nam quamvis prope te, quamvis temone sub uno
Vertentem sese frustra sectabere canthum.

Omnes, qvi currus istius meminerunt, ostendunt, præmunitum fuisse ferro, sicut & hodie currus qvadrirotus, qvem nos appellamus cocchio , pariter munitus est , qvali primum in Italia usus est Hippolitus , Cardinalis Ferrariensis , ex Hungaria , & sunt tales currus ab omni parte ferrati , utpote ad extremitates axium ferrei paxilli , ad modiolos rotæ continendos, & ad temonem vinciendum , qvi solutus est à pergula currus, qvæ validis loris & fibulis ei cohæret , tum qvoq; rotarum curvatura ferro est armata. Verum nostri hi currus trium sunt generum. Qvod latissimum est, vocamus carettã, qvod est paulò minus , cocchium, qvod trahitur ab eqvis qvatuor, undiqvaq; contectum, car-

to, che fanno ogni hora in viaggio qvaſi otto miglia ; vi portano arme da difendere, & vi ſi puo andar dormendo. Il cocchio & la carretta l' uſano per la città , dì più ſorti d' ornamenti, ſecondo le perſone, che li vogliono docati & pieni di pretioſi intagli ; Hà tali coperte che la pioggia non li offende, eccetto il cocchero, che ſta fuor del corpo coperto. Sono qveſti cocchi pericoloſi molte volte , perche ſpaventati i cavalli , & i cocchieri abbandonate le redene , leqvali per ſciocchezza le caſcano dimano, ogni furone & ſpaventa reſta ſuperiore ; Nella qval coſa qvelli che ſono dentro de cocchi non ſene potendo ajutare, vanno in precipitio. Et ſono tanto poco auvertiti, che ſe loro uſeſſero qvel che gl' antichi uſavano , di tener ligate alcune falſe retini in uno anello foſſo nel carro , non li caderebbero coſi di mano, come qvelle li cadono. Et talvolta ſe il cocchiero haveſſe qvalche dis gratia , qvei che ſono dentro vi poſſono mettere la mano, & ajutare à firmare il furore ritenendo i cavalli per le retine dell' anello

retto, qvo horæ unius ſpacio iter conficitur octo milliarium, qvi eo vehuntur, arma in ſui defenſionem ferre ſecum poſſunt, & commodè dormire. Cocchio & caretta utimur per urbes, diverſimodè ornatis, pro poſſeſſorum conditione vel lubitu, deauratis, & pretioſa ſculptura inſignitis. Pergula pars currus ita contecta eſt, ut Cœli injurias à vectoribus arceat, excepto auriga, qvi exterius eſt locatus. Sunt cocchi illi ſæpe periculoſi, nam territis eqvis & laxatis ab auriga habenis, cui ſæpe etiam per oſcitantiam excidunt, fit, ut nullum abſit furoris terrorisq; exemplum, nec vectoribus ſuperſit , qvam ut præcipites ferantur. Qvo periculo poſſemus admoneri , ut imitaremur veterum prudentiam, qvi clam ſecundarias qvasdam habenas annulo inſertas & currui alligatas habebant, qvæ, ut priores , ipſis è manibus excidere non poſſent. Namqve ita , ſi qvid ſecius eveniret aurigæ , vectores qvoqve ſecundariis iſtis habenis arreptis , in compeſcendo concitatorum eqvorum furore , ipſum poterant juvare , qvod factu erat facilè , cum haberent annulo inſertas

anello particolare tenuto à tal effetto, per far arreſtare i cavalli.

X. Del Combatus vehiculus & Comba.

TRoviamo ſcritto nell' antichi marmi combatus vehiculus, perche qveſto deve venire da comba, che ſignifica lectica, laqvale dovea eſſere accommodata colle ruote, come ſono le lectiche & li cocchi coperti & chiuſe da ogni parte. La voce comba viene dalla lingva Sabina, che à noi ſignifica lectica ò lecticula, ſecondo i Grammatici. Onde combatus vehiculus è tanto à dire, come carro allecticato da potervi andare coricato in aſſo; Servira per le pioggie & per li tempeſtoſi tempi, come la lectica; Si vede nell' antichi monumenti con due ruote, & con qvatto, ove ſi mortrano fameglia andare in viaggi in villa.

XI. Del Covinus vehiculus.

COvinus ò pure covino, come lo vogliamo dire in noſtra lingva è nome di vehiculo, cioè carro uſato da Britanni tirato ſenza auriga da piccioli cavalli, di cui Martiali nel libro duodecimo dice:

O ju-

inſertas habenas ad retinendos eqvos.

X. De Combato vehiculo & Comba.

IN antiqvis marmoribus ſcriptum invenimus, qvod combatus ſit vehiculum, qvæ vox deducta eſt à comba, qvod lecticam ſignificat, qvam rotis inſtructam eſſe oportuit, ſicut ſunt lecticæ & cochi tecti clauſiqve ab omni parte. Comba vox eſt lingvæ Sabinæ, qvæ nobis ſignificat lecticam aut lecticulam, juxta Grammaticos. Unde combatus tantundem ſignificat ac carrum lectica inſtructum, qvo qvis etiam cubans poſſit incedere. Uſui erat Cœlo pluvio & procelloſo, ſicut lectica. Apparet in antiqvis monumentis & birota & qvadrirota, cum formantur heri cum tota familia egredi in villas.

XI. De Covino vehiculo.

COvinus aut covino, juxta terminationem lingvæ Italicæ, eſt nomen vehiculi aut currus Britannis uſitati, tractum à minutis eqvis, ſine auriga, de qvo Martialis libro duodecimo loqvitur:

O ju-

O jucunda, Covine, solitudo,
carruca magis essedoq; gratum.

Sulpitio Gallo scrive che'l covino era camerato, & carro usato da Galli. Qvest d'unqve era simile al coperto del combato, che si poteva gvidare da piacevoli cavalli, del padrone istesso, di cui Lucano nell libro primo:

Et docilis rector monstrati Belga covini.

Siche qvesto anche nelle attioni belgiche si usava.

XII. Currus vehiculus & Curritius.

CUrrus d'onde deriva à noi la voce carro, è nome generale dì tutti qvei carri, ch'erano di volubili ruote agili à correre, loqval gl' antichi usavano nel' correre, & nelle cose belliche, cioè nella gverra, nel correre la porta, & nelle cose rustiche della villa, el all' uso di altre necessità. Che forse per cose della gverra usato, celo insegna Plutarcho, dicendo, che Cesare, Dictatore scorrena velle gverre civili sul curro per l'Italia, havendo sempre scio Marco Antonio; Da qvesto nesce il diminutivo di curricula, cioè di piocio lo carro;

O jucunda, Covine, solitudo,
carruca magis essedoq; gratum.

Sulpitius Gallus tradit, qvod covinus fuerit currus cameratus, Gallis in usu. Hujus itaqve operta pars similis erat combato, trahebaturqve ab eqvis, ipso Domino aurigante, de qvo Lucanus libro primo:

Et docilis rector monstrati Belga covini.

Hujus qvoqve usus erat in bellis.

XII. Currus vehiculum, & Curritius.

CUrrus, unde ad nos vox carri derivata, generale nomen omnium carrorum est, qvibus volubiles erant rotæ, atqve ad currendum agiles, qvibusq; usi sunt veteres in cursibus, & bellicis negotiis, in cursibus tabellariorum, in rebus rusticis, in villis, atqve aliis necessitatibus expediundis. Qvod usus ejus fuerit in bello, docet Plutarchus, dicens, qvod Cæsar Dictator in civilibus bellis curru per Italiam vectus sit, comitatus semper Marco Antonio. Hinc descendit diminutivum curricula, id est, currus minutus, qvi appellatur etiam curri-

ro ; & lo dicono curritius , & curriculus , & curricula femininamente ; per eſſere tirato da cavalli , & fatto veloce, viene detto curro dal correre, perche molti le fecero per la curſione , in cui l' uſavano. Era periculoſo di cadere & farſi male con eſſo , come anco è accaduto ai di noſtri nei cocchi, che in fiume talvolta & da un ponte ſono i cavalli precipitati , & da una ripa , per difetto ò del cocchiere, ò della imperfettione delle ſtrade. Onde preſſo gl' antichi auveniva il ſimile , & perciò Cicerone pro Rabirio dice : *Exiguum nobis vitæ curriculum Natura.* In maniera che currus vuole dire un carro , & curricula un picciolo carretto uſati nella preſtezza, con qvella ſi curtà, che ſi puote. Con qveſto tal carro Tiberio in porta uſci d' Italia per andare à trovara Druſo in punto della morte , come dice Plinio. Dal andare à caſa aſſiſi i Magiſtrati Romani ſul carro , ſono detti gl' Ædili curuli & le ſelle ò ſedie curule portate nel curro.

curritius , & curriculus, & curricula, genere fœminino, qvoniam velociter trahatur ab eqvis , & ocyſſimè currat , dicitur currus , à currendo ſcilicet, & qvia curſus cauſa multi currus fiebant. Periculoſum erat olim , ſi curru ſubverſo caderet qvis, & malo afficeretur, ſicuti & noſtratibus accidit in cocchis, qvoniam fit nonnunqvam, ut ex ponte in flumen præcipitentur eqvi , aut labantur per riparum abrupta, vel ob defectum aurigæ, vel vitium aliqvod viarum. Eveniebat antiqvis freqventer qvid hujusmodi, propterea Cicero dicit pro Rabirio: *Exiguum nobis vitæ curriculum Naturá.* Itaqve currus eſt qvaſi carrus, & curricula parvus currus, qvorum uſus in feſtinatione, cum qvanta poterat, ſecuritate. Hujusmodi vectus carro Tiberius exiit Italia , cum propoſito viſendi Druſum ſub ipſum mortis ejus articulum , ut teſtatur Plinius. Qvod domum contenderent Romani Magiſtratus locati in currum , Ædiles curules dicti ſunt, & ſellæ curules, ſedilia curribus impoſita.

XIII. *Curro & Esseda.*

ESseda era come il carro detto curro presso de Romani, & presso di Britanni peculiarissimo, loqvale usavano nella gverra, come dice Cesare nei commentarii, il qvale Essedario chiama il soldato Britanno, perche combattevano sul esseda, & con il strepito di essi turbavano gl'ordine di Cesare. Tunne mentione dell' esseda Propertio nel libro secondo:

Esseda cælatis siste Britanna jugis.

Et Ovid. del medesimo:

Rerumq; quamprimum rapientibus esseda mannis.

Et Virgilio nel lib. 3. della Georgica:

Belgica vel molli melius feret esseda collo.

Per tanto dunq. Svetonio in Augusto usa: *Essedo panem & palma gustavimus*; Per essere con esseda recato le vitovaglie; Onde essedarii sono detti gli duttori delle cose nell esseda, il medesimo in Cajo Caligula: *Quum quondam die muneris essedario Porio, ob prosperam pugnam, servum suum manumittenti studiosius plausum esset.* Qvesto si vede sotto di combattonti

XIII. *Currus & Esseda.*

ESseda erat qvidam carrus particularis apud Romanos & Britannos, qvo utebantur in bellis, ut dicit Cæsar in Commentariis, qvi Essedarium vocat militem Britannum, qvoniam essedis insidens pugnabat, & essedorum strepitu Cæsaris ordines turbabat. Essedæ meminit Propertius libro secundo:

Esseda cælatis siste Britanna jugis.

Et Ovidius de eodem:

Rerumq; quamprimum rapientibus esseda mannis.

Et Virgilius lib. III. Georgicorum:

Belgica vel molli melius feret esseda collo.

In hunc sensum utitur Svetonius in Augusto: *Essedo panem & palma gustavimus*; Qvod esseda allatus esset commeatus. Unde essedarii dicti sunt ductores essedarum. Idem occurrit in Cajo Caligula: *Quum quondam die muneris essedario Porio, ob prosperam pugnam, servum suum manumittenti studiosius plausum esset.* Unde videtur hoc genus militare esse cum rotis duabus.

ti essere carro di due ruote. Il maestro dell' esseda si dice esseдario, come curruriario, & vehiculariario, & carpentariario.

duabus. Ductor essedæ appellabatur essedarius, sicut curruriarius, vehiculariarius, & carpentarius.

XIV. Di Arcera, Arcirna, & Plaustrum.

Arcirna è nome di carro che altrimente si dice hoplaustrum, atto a portare huomini loqvale alcuni lo chiamano arceram, & lo operavano nelle cose rustiche, & alcuni lo cuoprivano, & era commodo carro per li vecchi & per li giovani, secondo scrive Phavorino presso di Aulo Gellio, ovè dice non essere atto à qvelli che sono infermi, perche è invalido all' egritudine per lo scuotere. Si vede nell' antiche opere essere tirato da buoi ò da cavalli, si vede con due ruote, con le sponde asserate ò fatte à cancelli. Fù usata nelle feste di Cerere & di Saturno, di Baccho dalla moltitudine rustica; come plaustro degl' iddy dell agricoltura. Onde nelle scolture antiche sono in tali offici ornati di festoni, di frutti atterno, alla qvadratura cotti buoì coronati.

XIV. De Arcera, Arcirna, & Plaustro.

Arcirna est nomen carri, alias plaustrum dicti, hominibus gestandis aptum, qvod alii vocant arceram, qvo utebantur in rebus rusticis, contegebatur à nonnullis, commodumqve erat senibus & juvenibus, sicut scribit Phavorinus apud Aulum Gellium, ubi dicit, non esse aptum infirmis, qvoniam est incommodum ægris ob concussionem. Conspicitur in antiqvis operibus trahi à bubus aut eqvis, videturqve fuisse cum rotis duabus, & pergula obsepta, cancellisqve clausa. Usus ejus fuit in festo Cereris, Saturni, & Bacchi, apud plebem rusticam, tanqvam esset plaustrum Deorum ruralium. Unde in sculpturis antiqvis reperiuntur ornati corollis, & fasciculis fructuum, circa collum boum coronatorum.

XV.

XV.

XV. *Baſterna & Vehiculo.*

BAſterna è ſorte di carruca, che qvaſi ſempre ſi prende per vehiculo cioè carro atto à portar in viaggio ſtrame & à comporto di ſtramenti conteſti il ſuo corpo , tirato da due cavalli & da alcuni altri animali ; è atto anco à condurre le donne , onde Ammiano Marcellino dice: *Quo comitatu*, inqvit , *matronæ complures coopertis capitibus & baſternis per latera civitatis cuncta diſcurrunt.* Et qveſto parimente ſi vede nell' antichi monumenti con due ruote , con donne ſopra, che portano di frutti, degl' vecellami. Sono altri carri con qvattro ruote, & coperti & ſcoperti pure da portare ſtramenti , & coſe nec ſacchi iqvali legavano corrichi con le corde torchinate & riſtretti. Altri ſimili à qvelli che hoggidi uſamo , con qvelle due ſcala congiunte & lunghi con le ruote, come ſono , qvelle di cocchi ferrate , da portare materia di ſtrame , ò da fabricare , & altre coſe neceſſarie , ò alla caſa , ò alla poſſeſſione , che ſono tutti carri abbaſtardati fatti ad ogni uſo da condurre vettovaglie.

XVI.

XV. *Baſterna & Vehiculum.*

BAſterna genus eſt carrucæ, qvod ſemper ſumitur pro vehiculo, id eſt, carro apto portandis per vias ſtraminibus,contextumqve habet corpus complicatis ſtraminibus,trahebaturqve ab eqvis duobus, aliisve jumentis, commodum qvoq; erat portandis fœminis , unde Ammianus Marcell. *Quo comitatu,* inqvit, *matronæ complures coopertis capitibus & baſternis per latera civitatis cuncta diſcurrunt.* Hoc qvoqve pariter videri poteſt in monumentis priſcis cum duabus rotis, ſuperimpoſitis fœminis geſtantibus fructus & faſces avicularum. Sunt & alii currus qvadriroti , & contecti , & aperti , qvibus portarunt ſtramenta, aliasqve res ſaccis incluſas,qvales colligabant loris & funibus contortis. Alii qvoqve currus erant ſimiles his, qvibus hodie utimur, qvæ duabus ſcalis longis connectuntur, rotis ferro munitis, ut in cocchis, qvorum uſus in portando ſtramine , aut materia ſtruendis ædibus apta, aut aliis rebus neceſſariis aut domui, aut rei familiari, qvi omnes ſunt carri non genuini facti ad uſum congerendæ annonæ.

XVI.

XVI. Benna & Vehiculo.

BEnna ancora è porta sotto nome di vehiculo ò di carruculo ; è vocabolo Gallico ; come dicono tutti i Scrittori, che fanno mentione delle cose Galliche , ove qvesti , i qvali segono in esso carro sono appellati combennones , cioè sedenti in benna. I Romani havevano , ancora un carro con qvattro ruote, & con due, uve sedevano & andavano & la moglie , & il marito co' figlioli in villa. Qvesto il corpo lango riqvadrato , & qvalche volte in una testa sola uno ambracolo, & talvolta ch'è per lo più , come si veggono , senza ombrocolo.

XVI. *Benna & Vehiculum.*

PRæterea benna collocata est inter vehiculorum seu carruculorum nomina , estqve Gallicum vocabulum, ut testantur Scriptores omnes, qvi Gallicarum rerum usqvam mentionem fecere, vocanturqve illi, qvi simul carro tali vehuntur, combennones, hoc est, una sedentes in benna. Romani etiam habebant cum qvatuor duobusve rotis, qvo simul vehebantur, uxor, maritus , liberi , ituri in villas. Corpus ejus currus forma fuit qvadratè oblonga, atqve interdum umbella unius solum capiti imminebat, plerumqve, ut videmus, sine umbraculo fuit.

XVII. *Biga carro overo curro biuga.*

BIga secundo i Scrittori Latini è il medesimo ch'è currus , per esser atto à corrare velocissimamente & tirato da due cavalli , con due ruote , detta Biga à biuga , cioè congiunta & tirata da due cavalli ò cavalle , come usavano nei giavehi Circensi i Lydi. I Romani tolto dall' Hetruria , & come usavano gl' altri popoli della Grecia , loqvale secondo,

XVII. *Biga carrus, seu currus bijugis.*

BIga juxta Scriptores Latinos idem est, qvod currus, qvia velocissimè currebat , tractus à duobus eqvis, duabusqve rotis. Biga dicta à bijuga, hoc est, conjugata, qvod à duobus eqvis vel eqvabus tracta fuerit, sicut usitatum erat Lydis , in ludis Circensibus. Romani ab Hetruscis id genus currus mutuati sunt , sicut reliqvi populi à Græcis, sed omnium primo reper-

do, dice Plinio, fù prima tronatodas li Phrygii. Fanne mentione Svetonio delle biga in Tiberio & Augusto; & Cassiodoro nelli gviochi Circensi & donne'à dipinta la biga nel danaro qvelle si chiama bigàto come à qvesta che usavano i Romani.

XVIII. *Della Triga carro.*

TRiga ancora era il medesimo carro, ch' era la biga, detta à triuga, cioè tirata con la congiuntione di tre cavalli al giugo, come la nominano gl' antiche memorie scritte in marmo delg' agitatori delle fattioni Circensi, secondo havemo detto nel libro di Givochi. Laqval triga si vede anco nel danaro in qvesto modo, pure con la vittoria & con altri, che la gvidano, come potete veder trà gl' altri danari mostrati in qvest opera.

XIX. *Della Triga & Quadriga, Pilento, & curro & quadriga.*

TRiga, biga & pilentum trovo esser una medesima cosa, qvanto al corpo; Carro con due ruote velocissimo, che si puo dire biroto, & è leggiero & il simile è la qvadriga. Fù inventata dà Erichtonio, figliolo

pertum est à Phrygibus, ut Plinius testatur. Mentionem bigæ facit Svetonius in Tiberio & Augusto, & Cassiodorus in ludis Circensibus. Et nummus, cui impressa est figura bigæ, vocatur bigatus, qvi & in usu fuit apud Romanos.

XVIII. *De Triga dicto carro.*

POrro triga erat carrus similis, ut biga, dictus qvasi trijugis, hoc est, tractus ab eqvis tribus ad jugum, sicut nominatur in antiqvis marmoribus agitatorum factionis Circensis, ut diximus in libro de Ludis. Qvalis triga videtur etiam in nummo hunc in modum, ut sit cum Victoria, & cum aliis ipsam ducentibus, sicut qvisqve potest cernere in nummis hoc volumine exhibitis.

XIX. *De Triga, Quadriga, Pilento & quadriga curru.*

TRigam, bigam & pilentum reperio esse idem, qvoad corpus. Carrus cum rotis duabus velocissimus & levis est qvadriga. Inventa fuit ab Erichtonio, Minervæ filio, qvi currus, juxta traditionem

lo di Minerva , il qvale carro per l' autorita di Poëti reluce tra le stelle presso di Arato , di Proculo , di Hygino & di Avieno. Et lo fingono tirato de qvattro cavalli , onde ne viene appellato qvadriga , si come lo veggiamo nel danaro detto da essa qvadrigato, con qvattro cavalli del pari congiunti. Della inventione di esso cano fanno memoria Ovidio , Pausania & Aurelio Cassiodoro & Plinio oltro ac subdetti , che scrivono d' Astronomia. Qvesto carro nelli danari qvadrigati si pote veder noll' antiche opere di Apolline , esser carro di Apolline , di Marte , di Bellona , di Minerva , di Jove & della Vittoria. Si dicono in singulare il carro con due cavalli & con qvattro , con cinqve , con sei in forma feminina biga , triga, qvadriga, qvinqvejuga & exjuga. Onde i danari in singolare bigato & qvadrigato , per l' ordinaria forma victoriato , per esservi la imagine della victoria. Dalla triga dunqve si dice trigario certamine à abbatimento. Della qvadriga cosi ne dice Aulo Gellio : *Quadrigas Cæsar etiamsi*

nem Poëtarum , relucet inter stellas apud Aratum , Proculum , Hyginum & Avienum. Et fingunt tractum ab eqvis qvatuor , unde dicitur qvadriga , sicut conspici potest in nummo , qvi vocatur qvadrigatus , cum eqvis qvatuor , pariter conjunctis. De inventione carri hujus mentionem fecerunt Ovidius , Pausanias & Aurelius Cassiodorus ; & Plinius præter supra dictos Scriptores Astronomiæ. Currus hic in nummis qvadrigatis videri poterit & in operibus antiqvis , in qvibus res Apollinis exprimuntur , fuisseqve dicitur currus Apollinis , Martis , Bellonæ , Minervæ , Jovis, & Victoriæ. Numero singulari dicitur carrus cum eqvis duobus, qvatuor, qvinqve, sex, formaqve fœminina , biga , triga , qvadriga , qvinqvejuga, & exjuga. Unde nummi qvoqve tales in numero singulari bigatus, qvadrigatus nuncupati, & victoriatus qvoq; cum imagine Victoriæ. A triga qvoqve dictum venit trigarium certamen aut prælium. De qvadriga ita loqvitur Aulus Gellius : *Quadrigas Cæsar etiamsi currus unus*

ſi currus unus equorum quatuor victorum agmen unum ſit, plurium tamen ſemper numero dicendas putat. Veggonſi tali carri eſſer aperti di dietro, per montrarui, & d' avanti chiuſi à parapetto, & l' auriga chel' gvida, cioè l' agitatore, è cinto delle retine con che frena il' corpo coi cavalli oltre a qvelle retine che tiene in mano da far girare i cavalli & firmare. Coſi ſone le qvinqvejuges & le ſexjuges, & ſeptejuges & octojuges & il nonajuges in ſino al numero di dieci cavalli vi conjungſero nei givochi Olympici come ſi legge nelle coſe di Nerone Imperatore, che volſe montar, ſopra un ſi fatto carro.

XX. Del Veha, Carro ruſtico.

VEha è il carro detto anco plauſtrum, detto à vehitur, coſa nota, ſimile all' altri ſopradetti da andar preſto & lodicono vehes, & ſono ancora della ſorte da portar anco fieno, qvando era fatto largo, etſi dice vehiculum & vehem. La tiravano due cavalli & havea due ruote, come ſi vede in alcuni monumenti ſcolpito, & fatta mentione nec teſtamenti delle coſe ruſtiche della villa.

XXI.

nus equorum quatuor victorum agmen unum ſit, plurium tamen ſemper numero dicendas putat. Conſpiciuntur tales currus eſſe retro aperti, ut ea parte poſſent conſcendi, ante verò clauſi, ad munitionem, auriga, ductor, vel agitator, cinctus eſt habenis, qvibus corpus ſuum coërcet, præter alteras, qvas tenet manibus ad coërcendos eqvos & gyrandos, regirandos, ſiſtendosqve. Atq; tales ſunt qvinqvejuges & ſexjuges, & ſeptejuges, & octojuges, & nonajuges usq; ad eqvos decem, qvos junxerunt in ludis Olympicis, ut legimus de Nerone, qvi talem currum voluit conſcendere.

XX. De Veha, Carro ruſtico.

VEha eſt carrus, plauſtrum qvoq; appellatus, ita dicta, qvod vehat, ſimilis reliqvis ſuperius expoſitis, qvibus uſi ſunt in curſu. Dicitur & vehes, ejus generis fuit, qvo portari ſolebat fœnum, præſertim, ſi factum eſſet amplum. Dicitur qvoq; vehiculũ & vehes. Trahebant id 2. eqvi, & habebat rotas 2. ſicut ſculptũ in qvibusdã monumẽtis cernitur, fitq; ejus mẽtio in teſtamẽtis, & ſupellectili ruſtica villarũ.

XXI.

XXI. Del Octophoro vehiculo & Lectica.

OCtophoron overo octophorum era un carro con otto ruote, onde octophorario si diceva colui, che con esse gvidava le sue merci. Qvesto haveva qvatro ruote per banda loqvale presso de Romani solo Cajo Caligula lo usò, come era la nave Ptolemaide, che solo Ptolomeo la prima volta che fu fatta, la navigò & haveva qvattro prore, & qvattro pappe. Andana per ogni vento, senza giar più una parte, che un altra, per tutti i lati havea la sua prora. Cosi qvesto vehiculo Cajano octophoro haveva tante commodità dentro, che per tutto potena stare & vedere nell andare. Di qvesto carro parta Svetonio nelle cose di esso Cajo, & haveva la lettica portala da otto servi, onde ottophora la dicevano. Era portata su le spalle della qvale scrine Martiale, qvando dice:

Octophoro sanus portatur, Avite, Philippus.
Hunc tu si sanum credis, Avite, furis.

Havevano ancora la lettica e-xa-

XXI. De Octophoro vehiculo, & Lectica.

OCtophoron vel octophorum erat currus cum rotis octo, unde octophorarius dicebatur, qvi eo qvopiam merces suas conducebat. A qvovis latere habebat rotas qvatuor, qvali apud Romanos solus usus est Cajus Caligula. Huic similis erat navis appellata Ptolemais, qva solus Ptolomæus primum usus erat navigando, postqvam esset facta, & habebat proras qvatuor, & puppes totidem. Ad omnem ventum progrediebatur, non gyrans aut inflectens cursum in unam partem, qvam alteram, ubiqve proram habens. Atqve ita hoc vehiculum Cajanum octophorum eas habebat commoditates, ut vector ubiq; potuerit stare, & in qvamlibet spectare partem. De hoc loqvitur Svetonius in rebus Caji, habebatq; lecticam gestatam à servis octo, unde dicta fuit octophora. Gestata fuit humeris, ut scribit Martialis:

Octophoro sanus portatur, Avite, Philippus.
Hunc tu si sanum credis, Avite, furis.

Habuerunt qvoqve lecticam e-xa-

xaphoro, portata da ſei, di cui il medeſimo Martiale nel ſecondo libro ne parla:

Laxior hexaphoris tua ſit lectica licebit.

Et Juvenale della medeſima:

-- -- Cum jam ſexta cervice feratur
Hinc atque inde patens. -- --

Fù la lectica multo uſata dalle donne, & dagl' huomini presſo gl' antichi, perche difende dalla polvere, dal Sole & dalla pioggia, & dalla tempeſtà, & dal freddo, capace & alta à ſtarvi in ogni forma. Erano da clientuli & da muli portale ſecondo erano capaci di due ò dì più perſone. Et havevano lectiche portate la due ſervi molto leggiere le qvali ſ' uſavano per la città, come c' inſegna Svetonio parlando di Marone dicendo: *Martis æde lectica per publicum ſimul vectus eſt; Ei ſuccollabant deni duodenique ſervi, quibus longo in itinere vicarium in laborem alii ſuccedebant, conficiebanturque eo vectationis modo & longa ſimul & inquieta, &, quam libuiſſet, accelerata itinera.* Seneca ancora dice: *Non facit te beatum turba ſervorum lecticam tuam per itinera urba-*

xaphoram, à ſex bajulis portatam, de qva idem Martialis libro ſecundo:

Laxior hexaphoris tua ſit lectica licebit.

Et Juvenalis de eadem:

-- -- Cum jam ſexta cervice feratur
Hinc atque inde patens. -- --

Lectica plurimum uſæ fuerunt matronæ, etiam viri, qvoniam arcet pulverem, Solem, pluviam, tempeſtatem, frigus, & capax eſt atqve alta, ut pro lubitu qvis in ea poſſet habere. A clientibus aut mulis portabatur pro magnitudine ſua, modò duobus, modò pluribus. Habebant etiam lecticas perleves, à duobus ſervis portatas, qvalium per urbem erat uſus, ſicut id nos docet Svetonius de Marone loqvens: *Martis æde lectica per publicum ſimul vectus eſt; Ei ſuccollabant deni duodenique ſervi, quibus longo in itinere vicarium in laborem alii ſuccedebant, conficiebanturque eo vectationis modo & longa ſimul & inquieta, &, quam libuiſſet, accelerata itinera.* Seneca porro dicit: *Non facit te beatum turba ſervorum lecticam tuam per itinera urbana aut pere-*

urbana aut peregrina portantium. Plutarcho nella vita di Cicerone, qvando esse misero fuggiva la persеqvutione di triumviri, audava in lectica portato da servi, la cui clientela non potè tanto correre che non venisse aggiunto & elgi porta la testa fuori della lectica, & gli fù spiccata la testa & porcia la mano dritta, che havea scritto contra Marco Antonio. On dunqve la lettica è per la città & fuor di essa s' usava con li clienti portata. Di un tal uso parla ancora Juvenale, qvando dice:

Namque facit somnum clausa lectica fenestra.

Dalla lectica dunqve viene il diminutivo lecticula laqvale fu usata da Augusto nelle cose di gverra, onde Svetonio in Augusto dice: *Ocreana in lecticula elucubratoriam recipiebat*. Usolla ancora Cesare lavorata di avorio come anco la camera portatile, laqvale uso sendo ferito in gverra Alexandro Magno secondo scriva Q. Curtio. Si diceva colui che la gvidava, lecticario come dice Svetonio in Vespasiano, che solevo andare in lectica spesso a Cutilia, sua

peregrina portantium. Plutarchus in vita Ciceronis: Cum ipse miser fugeret persecutionem triumvirorum, lectica abiit, portatus à servis, sed non ita currendo properare poterant hi clientuli, ut fugientem non asseqverentur; Protensum itaq; extra lecticam caput ei præscinditur, & post manus dextra, qva adversus Marcum Antonium scripserat. Itaqve lecticæ usus erat & in urbe, & extra eam, gestabaturqve à clientibus. De usu talium loqvitur etiam Juvenalis, qvando dicit:

Namque facit somnum clausa lectica fenestra.

A lectica deducitur diminutivum lecticula, qva usus est in bellis Augustus, unde Svetonius ait in Augusto: *Ocreana in lecticula elucubratoriam recipiebat.* Usus est ea etiam Cæsar, sed ex ebore, ut & camera portatili, qvali vulneratus in acie usus est Alexander Magnus, ut scribit Q. Curtius. Qvi lecticam ducebat, vocabatur lecticarius, ut testatur Svetonius in Vespasiano, qvi freqventer solebat lectica deferri in villam suam Cutiliam, sed

ſua villa, portata da muli, per eſſer qvella qvaranta miglia diſcorta da Roma ; Et vi andava per fuggire le gravezze dell' udienze. Onde colui il qvale gvidana la lettica per danari fece fermare i muli, fingendo di acconciar un ferro alpiede del mulo diede luogo & tempo à colui, che li havea data la mancia, di parlare all' impendore con una ſupplica: Sendo fatta le gratia, Veſpaſiano di mandato il letticario diſſe; Dammi la parle mia di qvello che hai havuto de colui. Ora dunqve la lettica fù uſata nelle militari eſpeditioni preſſo gl' antichi, come il vehicula, il carro detto combato, come molti altri carri ſudetti. Havevano anco la Bara, con che portavano coſe ad offerir agl' iddii grà uſata da Romulo, nell' offerire le ſpolie opime del Rè Acrone à Gione Feretrio, & come fece Coſſo al medeſimo iddio; Galba alla Fortuna Primigenia; Tiberio alla Fortuna Eqveſtre & Pertinace alla Fortuna Preneſtina. Fù anco chiamata pherculo, ch' era barela portata in ſpalle come una ſedia.

XXII.

ſed à mulis, qvoniam qvadraginta milliarium intervallo abeſſet Roma. Eo ſe ſubducebat, ut ſe liberaret ſalutantium officiis. Hinc, qvi lecticam ejus deferebat, ſollicitatoris cujusdam donis corruptus, cum mulis retentis fingeret ſe aptaturam ſoleam ferream pedi unius ex mulis, tempus dabat ſupplici ad porrigendum Imperatori libellum. Audito eo benignè, vocatoqve lecticario, dixit Veſpaſianus: Redde mihi partem munuſculi, qvod ab hoc accepiſti. Liqvet præterea lectica uſos veteres fuiſſe in bellis & expeditionibus, ſicut uſi ſunt vehiculo, & carro, qvi dicebatur combatus, & multis aliis ſupra enumeratis carris. Habebant præterea Baram, qva utebantur, laturi Diis ſuis munera, uſurpatam olim à Romulo, cum ferret Feretrio Jovi opima ſpolia Regis Acronis: Eadem eidem Deo munera ſua tulit Coſſus, & Galba Fortunæ Primigeniæ, Tiberius Fortunæ Eqveſtri, Pertinax Fortunæ Præneſtinæ. Vocabatur & ferculum, qvod erat barela humeris geſtata, ſicut ſella.

XXII.

XXII. Del Carro, detto Petorito.

PEtoritum è Gallica voce secondo il Grammatico di cui paria Gellio & lo dice genere del vehiculo con qvattro ruote, duttile, loqvale per che Plinio lo metta col' carro essèda, qvando dice nel libro 34. *Cæpere deinde & esseda & vehicula & petorita exornare.* Horat. Flacco nel 1. de Sermoni dice:

-- -- -- -- Atq; caballi
Pascendi, ducenda petorita, nunc mihi curto
Ire licet mulo. -- -- --

Talche qvesto era carro d'andare per tutto.

XXIII. Del plaustro vehiculo, di Marte detto plostro.

PLaustrum è come havemo detto di sopra nel primo luogo carro dagl' iddii: Ma nel vero fù usato anco per combattere nella gverra, da' i Rè & gran Signori ove l'auriga gli sedeva d'avanti al parapetto di esso, & dentro stava il combattente. Fù, secondo alcum, chiama to prima plostrum, onde Horatio diminutivamente disse, plostellum, nel libro secondo di sermoni:

Ædificare casas, plostello adjungere mures.

Era

XXII. De Carro, Petoritum vocato.

PEtoritum est vox Gallica, juxta Grammaticum, de qvo loqvitur Gellius, & dicit, genus vehiculi fuisse cum rotis qvatuor, ductile, qvod Plinius videtur annumerare carro, esseda dicto, cum ait lib. 34. *Cæpere deinde & esseda & vehicula & petorita exornare.* Horatius Flaccus in primo Sermonum dicit:

-- -- -- -- Atq; caballi
Pascendi, ducenda petorita, nunc mihi curto
Ire licet mulo. -- -- --

Fuit itaq; hoc carrum, qvo uti licuit ubiqve.

XXIII. De plaustro, Martis vehiculo, dicto plostrum.

PLaustrum est, qvemadmodum supra diximus, currus Deorum, sed, verè loqvendo, usus ejus erat in conflictibus bellicis Regum & magnorum virorum, in cujus parte primore sedet auriga, intra ipsum verò corpus, depugnans. Juxta nonnullos primum dictum est plostrum, unde Horatius per diminutionem dixit plostellum, libro secundo sermonum:

Ædificare casas, plostello adjungere mures.

Plau-

Era il plaustro aperto di dietro, & d' avanti intero serrato con due ruote ; Et di un altra sorte che sono qvei carri che hanno il corpo qvadrato & adornato di diverse esse per cuoprimento ; è simile à qvelli che non hanno copertura, & si sedeva in cimà alla scoperta. Dopò qvesta sorte di plaustro dicono che fù trovato il petorito mà qvesto come dice Varrone nel lib. 4. de lingva Latina, all' eta sua fù portato à Roma dì Hispanga. Del medesimo pilento fa mentione Lattantio, come anche Plauto in Epodon. il qvale carro usavavo i Romani nel andare fuori della città, come ci mortra Cicerone nella morte di Clodio, che fù ucciso in una taberna, fuggendo fuor del plaustro, oltre al sadello della buona Dea s' ascose sotto una scala, ove Milone il trafisse. Del plaustro ancora fà mentione Ovidio nel secondo delle Metamorphose, qvando dice:

Quamvis tardus eras, & te tua plaustra tenebant.

Et Virgilio nel prima della Georgica monstra il medesimo:

Tardaque Eleusinæ matris volventia plaustra. Plau-

Plaustrum apertum erat retrò, ante verò clausum, cum duabus rotis. Aliud qvoqve plaustri genus est, qvo pertinent illi carri, qvi constant corpore qvadrato, adornatum rebus diversis illud cooperientibus. Aliud qvoqve his simile est, non contectum, in cujus fastigio sedebatur sub dio. Post hoc genus plaustri dicunt petorritum fuisse repertum, qvod, ut tradit Varro lib. IV. de Lingva Latina, suo tempore ab Hispanis Romani sunt mutuati. De eodem pilento mentionem facit Lactantius, item Plautus in Epodon. qvali carro utebantur Romani exituri urbe, ut monstrat Cicero de morte Clodii, qvi occisus fuit in taberna qvadam, surripiens se è plaustro, confugiensqve ad sacellum bonæ Deæ, ubi subter scalas abditum transfixit Milo. De plaustro etiam loqvitur Ovidius libro secundo Metamorphoseon, qvando ita dicit:

Quamvis tardus eras, & te tua plaustra tenebant.

Et Virgilius Georgicorum primo idem ostendit:

Tardaque Eleusinæ matris volventia plaustra. Per

Plaustrum nel vero s'intende due imagini di carri porti tra le sydera, che si compongono di stelle nell' Astronomia finti tirati da tre cavalli & da qvattro, & li fanno di due duote gl' antichi. Ma Ovidio ancora lui non hà lasciata la voce plaustrum, qvando cosi parca nella Metamorphose:

Flexerat obliquo plaustrum temone Bootes.

Et qveste forte di celeste carro haveva Lajo Rè, qvando audava fuor di Thebe, citta di Beotia, qvando incontiò OEdipo, suo figliolo, non conosciunto per padre, da qvello uccciso. Onde Seneca Poëta in OEdipode: *Quasque disjectat vertice summo sydus Arcadicum, geminumq; plaustrum.* Talche non solo è carro degl' iddii & nelle stelle composto, mà anco è degli Rè, come ancora delle donne, cioè matrone, perche è simile, ò pure il medesimo ch' è carpento. Onde Livio nel qvinto libro ab urbe condita dice: *Honoremque matronis ob eam munificentiam habitum, ut plaustro ad sacra ludosque, carpentis festo profestoque traherentur.* Et il medesimo

Per plaustrum propriè intelliguntur duæ carrorum imagines inter sydera collocatæ, compositæ ex stellis in Astronomia, fingunturqve trahi à tribus eqvis, & qvatuor, faciuntqve cum rotis duabus antiqvi. Nec Ovidius ipse omisit vocem plaustri hoc sensu, cum dixit in Metamorphosi:

Flexerat obliquo plaustrum temone Bootes.

Et ea specie currus cœlestis usus est Rex Lajus, cum, exiens Thebis Bœotiis, occurreret filio OEdipo, non notum ibi patrem occidenti. Unde Seneca Poëta in OEdipo: *Quasque disjectat vertice summo sydus Arcadicum, geminumque plaustrum.* Ita, ut plaustrum non tantum sit carrum Deorum, & compositum ex stellis, sed & Regum, imò qvoqve illustrium fœminarum, qvoniam aut persimile, aut prorsus idem est cum carpento. Unde Livius libro qvinto ab urbe condita dicit: *Honoremque matronis ob eam munificentiam habitum, ut plaustro ad sacra ludosque, carpentis festo profestoque traherentur.* Idemqve est pilentum sacris solen-

mo è il pilento usato nolle sacre solennità. Questa spetie dunus di carpento & di pilento era un vehiculo, che si pigliano l' uno per l' altro, & li Greci lo dicono ΜΕΤΕΑ-ΡΟΝ; come anco 'ΟΧΗΜΑ, & sono di due ruote, come si rede nella memoria della vehiculatione della gabilla; Che tolse via di carri il buon Nerva Imperadore: Perche facendosi mentione presso di Scrittori in vari nomi dicono gl' istessi carri da portare le merci nella città. Accada al carro, carpento & pilento, che l' uno per l' altro si piglia, come ameiene alla cythera & alla lyra, che ambedue havevano similitudine, & l' una cavata dall' altra, & molle fiate dicono l' uno instromento per l' altro, se bene l' una è con la testugine & l' altra non, ambedue si suo navano ad un modo. Cosi etiaudio i Greci pigliano Progne per Philomela, & ogni volta che si dice Progne, s' intende per la sorella Philomela. Cosi dicendo Philomela, s' intende per Progne, per esser ambedue nate di un padre, & cangiate in due piccio-

solennibusq; usitatum. Hæc itaqve carpenti & pilenti species erat vehiculum, promiscuè idem significans, & Græci id appellant ΜΕΤΕΑ-ΡΟΝ, itemqve ΟΧΗΜΑ, cumqve rotis est duabus, ut videre licet in commemoratione vehiculationis vectigalibus obnoxiæ, qvæ, ne à carris mercium exigerentur, sustulit bonus Nerva. Nam cum apud Scriptores mentio fit mercium carris advectarum in urbem, variis nominibus rem designant eandem. Ita fit, ut carrus, carpentum, pilentum, unum pro altero accipiantur, plane sicut cythara & lyra, qvoniam una alteri similis, & una desumpta est ab altera, indifferenter pro eodem instrumento musico capiuntur, qvamvis unum constet testudine, alterum verò non, & utrumqve similiter sonet. Ita qvoqve Græci Prognen accipiunt pro Philomela, & qvando de Progne, intelligunt sororem ejus Philomelam. E diverso nominata Philomela, intelligunt Prognen, qvoniam uterqve eodem genita parente, & ambæ conversæ sunt in duas avicu-

cioli vecalletti & cantarivi & primi all' accenti amorosi mossi nella prima vera , nel spirar di Zephyro annuntia la novella stagione , & l' uno prattica nelle case della citta , & nell' antri ch' è la roudine ; l' altro per le amene valli & folte selve , ch' è il lusignolo. Et qvantunqve siano dissimiglievoli qvanto vi colori , & non sò che poco della forma , qvalunqve di loro si nomina l' un nome si piglia per l' altro. Si dice Progne al luscinio & Philomela alla rondine ; perche non si sà , qvale i Poëti pigliani per l' uno ò per le altro vecello , chiamati da qvelle misere sorelle , le qvale segvitate da Tereo si precipitarono della cima , della casa , & s' acqvistarono il nome delg' ucelli , come cosa immortale. Cosi dunqve i Poëti , qvando dicono vehicolo , intendono plaustro, & qvando dicono curro il medesimo carro. Così parimente pilento & carpento & vehicolo , s' intende l' uno per l' altro tutti usati dalle donne, nell' andare à spasso ò à sacrificare. Onde Horatio Flacco , nel libro secondo dell' episto-

viculas sonoras, & cantibus deditas amatoriis præcipuè , primo Vere spirantibus leniter zephyris novum anni tempus denunciant. Una degit sub tectis urbium & specubus , hirundo scilicet , altera in amœnis vallibus & densis sylvis, scilicet luscinia , & qvantumcunqve sunt dissimiles , qvod ad colores & formam corporis, utram tamen earum nomines, unius nomine sæpe intelligetur altera. Ita Prognes nomen datur lusciniæ , & Philomelæ hirundini , nam nescitur , utrum non pro una aut altera avicularum istarum sumant Poëtæ , ita promiscuè vocitatæ miseræ hæ sorores , qvæ perseqvente Tereo è domus fastigio se præcipitarunt , conversæ in aves istas , qvarum gestant nomina , ut in argumentum immortalitatis. Ita Poëtæ , cum dicunt vehiculum , intelligunt plaustrum, & qvando nominant currum, idem eis est ac carrus. Pariter qvoqve pilentum , carpentum, & vehiculum, accipere unum pro altero potes, qvia omnia usurpata matronis ad deambulationes aut sacrificia. Unde Horatius Flaccus secundo episto-

pistole cel' insigna. Qvest e-
ra di corpo, un poco lunghet-
to, come un navigio; & la
voce pilentum senza dubbio è
barbara, perche fu trovato in
Hispagna, come habiamo det-
to, & i Galli lo, chiamano
petoritum, secondo che scri-
ve Varrone di Lingva Latina,
in cui le donne assise fù i pul-
vini, ò vogliamo dire, cusci-
ni, si libravano & contrope-
savano del carro che portava-
no ch'era di qvelle cratelle pie-
ne delle cose da sacrificare, col-
le placente, secondo dice Vir-
gilio nell'ottavo dell' Æneide:

-- -- *Castæ ducebant sacra*
per urbem
Pilentis matres in mollibus. --

Cioè le portavano pensilmen-
te qvelle ceste in esso carro as-
sise come dice Servio Honora-
to Grammatico, & il mede-
simo dice Livio nell' sù allega-
to libro. Fù detto vehiculo
ancora il carro, che condu-
cevano esse matronæ nelle fe-
ste & nei sacrifici come chia-
mano, il carro della madre di
Cleobe & Bitone Argivi fra-
telli che in luoghi di buoi, ac-
coche la madre loco non per-
desse l' occasione di andare al
tem-

epistolarum idem docet. Pri-
mum erat corpore longiusculo,
navigii specie, & vox pilenti si-
ne dubio est barbara, utpote
cum currus sit inventus in Hi-
spania, ut diximus, vocatur-
qve à Gallis petoritum, sicut
scribit Varro de Lingva Latina,
qvo vehebantur matronæ insi-
dentes pulvinis, atqve ita cor-
pora sua librabant, ut cum op-
positis sibi cistellis, qvæ reple-
tæ erant placentis & aliis rebus
sacrificio destinatis, essent qva-
si in æqvilibrio, sicut dicit Virgi-
lius octavo Æneidos:

-- -- *Castæ ducebant sacra*
per urbem
Pilentis matres in mollibus. --

Hoc est, portabant cistas illas
qvasi pensiles, qvæ collocatæ
erant in carro, sicut tradit Ser-
vius Honoratus Grammaticus,
idemqve dicit Livius supra dicto
libro. Vehiculum qvoqve no-
minatum fuit carrum, qvod du-
cebat matronas in festis & sacri-
ficiis. Sic vocant currum ma-
tris Cleobis & Bitonis, fratrum
Argivorum, qvi vice boum ju-
gum subiere, ne perderet oc-
casionem eundi ad templum &
sacra Junonis. Nonnulli utun-
tur

tempio di Junone ; Alcuni lo dicono carpento parlando della medesima occasione. I Poëti lo dicono plaustro , perche fa risonare il verso. Il medesimo auviene al' carro triumphale , che ha il corpo rotondo con due ruote tirato da qvattro cavalli bianchi. Alcuni lo dicono curro altri carpento, alcuni altro vehiculo & curro, & si potrebbe anco chiamare qvadriga dalli qvattro cavalli. Fù qvesto destinato al triumphante Duce , serrato attorno , ornato di ricche spoglie di trophei & di cose degne della vittoria. Et fù qvesto anché detto vehiculo , come ci mostra Vallerio Massimo nel libro 5. cap. 2. parlando dell humanità di Qvinto Terentio Guleone , che segvitò il curro de triumphante Scipione. Et vehiculo usa poi in un altro luogo, parlando d' un carro istesso triumphale. Et vehiculo & curro usa Plinio nel parlar che fà della velocità de carri di Tiberio , che usci d' Italia con prestezza , come havemo sopra detto , per andar & Rheno, per trohuar Germanico Druso vivo. Et qvesto basterà di tali

tur vocabulo carpenti, loqventès de negotio eodem. Poëtæ appellant plaustrum , qvoniam sonorum est in carmine. Idem carro triumphali evenit, qvi corpore est rotundo cum rotis duabus , tractus à qvatuor eqvis albis. Aliqvi appellant currum , alii verò carpentum , & rursum alii vehiculum , & currum. Vocari etiam potest qvadriga ob eqvos qvatuor. Destinatus erat usibus Ducis triumphantis , clausus undiqve , ornatus spoliis opulentis , trophæis , & rebus aliis dignis victoria. Et dicebatur vehiculum , ut testis est Valerius Maximus libro qvinto , capite secundo , loqvens de humanitate Qvinti Terentii Guleonis , qvi inseqvebatur currum triumphantis Scipionis. Vehiculi qvoqve voce utitur alio loco , loqvens de ipso carro triumphali. Vehiculi carriqve vocibus utitur & Plinius sermone , qvem instituit de velocitate carrorum Tiberii , exeuntis celeriter Italia , ut retulimus supra , ut adiret Rhenum cum desiderio videndi Germanicum Drusum vivum. Et hoc dixisse suffecerit.

li carri iqvali s' annumerano in plauſtra, & la via d' onde paſſano i Greci l' appellano ΑΜΑΞΗΛΑΤΟΣ; perche eſſi chiamano ʿΑΜΑΞΗ cotal carro cioè: *Via, per quam plauſtra trahuntur*, ò veramente, *via vehicularis, idonea ad currum ducendum, plauſtralis, curulis, curulia*, & la diſſero ΑΜΑΞΙΑ eſſe via, peronde ſono tirati cottali carri come anco qvelli da portar gran peſi, & Armamaxi coloro, che li gvidano. ʿΑΜΑΞΑ, ſi dice il carro da combattere, chiaſo d' ogni intorno partito in due parti: Nell' una ſtà il combattente, nell' altra l' auriga, cioè gvidator del carro, come dice Xenophonte, di cui havemo detto nel libro dell' armi & del vertire delle nationi.

XXIV. Rheda, Vehiculo, & Epirrhedia.

SE bene più di ſopra havemo fatto mentione del vehiculo detto rheda, inſieme con la carruca, ci pare di far an trattato particulare di eſſa, come l' hanno tutti gl' altri carri. Rheda dunqve è vocabulo Gallico, tratto dal Græco, come à dire Gallo-Greco

cerit de carris talibus, qvi annumerantur plauſtris, Via, qva incedunt, appellatur à Græcis ΑΜΑΞΗΛΑΤΟΣ, qvia ipſis talis currus ΑΜΑΞΑ, hoc eſt, *via, per quam plauſtra trahuntur*, aut verius, *via vehicularis, idonea ad currum ducendum, plauſtralis, curulis, curulia*, ipſis qvoqve eſt ΑΜΑΞΙΑ, per qvam ducti tales carri, ſicut etiam cæteri, qvi vehendis magnis ponderibus ſunt inventi, & Armamaxi illi, qvi illos agitabant. ΑΜΑΞΑ carrus militaris, intus totus clauſus, inqve duas partes diviſus, in qvarum una ſtat pugnator, in altera auriga ſeu rector currus, ſicut dixit Xenophon, de qvo egimus libro de armis & diverſarum nationum veſtibus.

XXIV. Rheda, Vehiculum, & Epirhedia.

QVamvis ſupra, ubi facta à nobis mentio vehiculi, rheda dicti, item, ubi de carruca egimus, ſatis fuſè de ea egiſſe videamur, hic tamen nobis viſum eſt commodum in ſpecie de eo agere, & carris cæteris. Rhedæ itaq; vocabulum eſt Gallicum, tractum à Græco, aut potius

tius

co nome , ch' è tanto come carruca , da cui Rhedario si dice l' auriga , fatto die due ruote , tirato da cavalli ò da mule, atto à portar onere, cose da mangiare & herbaggi. Si usava in villa , & vi si portavano le donne, & li fanciulli. Fù usato degl' huomini in viaggio, & l' usava Milone Lanuvino, di cui parla Cicerone, qvando dice : *Quum hic Milo cum uxore veheretur in rheda penulatus, magno & impedimento ac muliebri & delicato ancillarum puerorumque comitatu.* Nel cui uso tenevano le mule , secondo scrive Lampridio in Commodo Imperatore , dicendo : *Dedit & vehicula cum mulabus & mulionibus, & juncturis argenteis, ut ita à convivio redirent.* Rheda , secondo alcuni , e detta dalla voce composto dal verbo Gallo-Greco epirrhedium , civè ΕΠΙΡΗΔΙΟΝ , dal rhedere & portare. Et Virgilio non lasciò cotal voce, qvando disse :

Tritoque trahunt epirhedia collo.

XXV. Del Sarraco Vehiculo.

SArracum, i Greci Sarracon, è sorte de vehiculo usato à portare legne , & pietre dagl' anti-

tius Gallo-Græcum , qvod tantundem est, ac carruca, cujus auriga dicitur Rhedarius, duabus constabat rotis, trahebaturq; ab eqvis aut mulis, apta portandis oneribus , rebus esui aptis , vel herbis. Usus ejus in villis, ad portandas matres villarum cum liberis. In itineribus qvoq; utebantur , ut Milonis Lanuvini exemplo liqvet, cujus meminit Cicero, cum ait : *Quum hic Milo cum uxore veheretur in rheda penulatus , magno & impedimento ac muliebri & delicato ancillarum puerorumque comitatu.* In usum istius rei habuerunt qvoqve mulas , ut scribit Lampridius in Commodo Imperatore, dicens: *Dedit & vehicula cum mulabus & mulionibus, & juncturis argenteis , ut ita à convivio redirent.* Rheda, secundum qvosdam, est, dicta voce composita ex verbo Gallo-Græco, epirrhedium, sive ΕΠΙΡΗΔΙΟΝ, à rhedere & portare. Nec Virgilius intermisit uti tali voce, cum dixit :

Tritoque trahunt epirhedia collo.

XXV. De Sarraco Vehiculo.

SArracum, Græcè Sarracon, est genus vehiculi usitati in portandis lignis & lapidibus apud

antichi, à porto trà le servigi delle fabriche, & nel portar le provisioni nelle città. Trà i Poëti ne fa mentione Juvenale, nella Satyra terza:

Scinduntur tunicæ sartæ, modò longa coruscat
Sarraco veniente abies, atq; altera pyrum
Plaustra vehunt, nutant altè, populoque minantur.

XXVI. Del Staticulo Vehiculo.

STaticulum è anco spetie di vehiculo, & di esseda, di cui fà memoria Plinio dicendo: *Cœpere inde esseda & vehicula & petorita exornari.* Del qvale uso, come diceneo di sopra è celebre nel lasso de carri, & cose fatte in argento, leqva li nel tempo della Republ. Rom. tra le gverre civili da censori furono già cassate, di poi ritornate dalla persone licentiose che gvastarono ogni costume di vivere, colla bonta di qvella buona osservanza della legitima liberta.

XXVII. Della Traha & Tribula.

TRaha era un carro senza ruote, detta da noi tribula & traglia, perche si stranscinava, detta à trahendo, onde trascina

pud veteres, annumeraturq; instrumentis architectonicis, qvæ usui erant congerendæ in urbem annonæ. Meminit Juvenalis Poëta Satyra III.

Scinduntur tunicæ sartæ, modò longa coruscat
Sarraco veniente abies, atq; altera pyrum
Plaustra vehunt, nutant altè, populoque minantur.

XXVI. De Staticulo Vehiculo.

STaticulum qvoq; species est vehiculi & essedæ, cujus meminit Plinius, dicens: *Cœpere inde esseda & vehicula & petorita exornari.* Qvo de more, ut supra diximus, res nota est in celebri carrorum luxu, & rerum factarum ex argento, qvales tempore Reipubl. Romanæ, bellis civilibus interjecto, à Censoribus prorsus abolitæ fuerunt, post rursus inolevere, reductæ ab hominibus licentiosis, qvibus volupe perdere sanctum vivendi morem, cujus observantia legitima libertas consistit.

XXVII. De Traha & Tribula.

TRaha erat carrum sine rotis, dictum à nostratibus tribula & traglia, qvia per terram trahatur, à trahendo, unde trascinam

ſcina aliuvi l' appellano. Fù uſata da çoloni & nelle coſe della villa, da traportare da un luogo ad un altro delle biade ò fratti, & ſi traſcinavavo anco delle imagini per portacle ſicare, come facemo hoggidi noi col traſcino. Traglia & traha ſi dice ancora il raſtello à mangano dentato, conche ſi raſtellano i campi per nettarli, doppò che è arato; ò per ſpianare i ſolchi, dopò che ſementato, trahendone con eſſe l' herba & li ſterpi d'ai campi. Fanne di qveſto chiara mentione Virgilio, qvando dice della tribula, ch' è la medeſima coſa:

Tribulaque trahæque & iniquo
pondere raſtri.

Audava ſopra di eſſe l' aratore & gvidatore du buoi. Con eſſe tribula dentata nettavano i campi ſaſſoſi, come erano qvelli della tribu papivia. Qveſte dunq. tribula & traha ſono ſpecie de traſcini. Tribula è uno inſtromento comporto de qvattro legni lunghi, atteſtati inſieme, larghi un paluco & mezo l' un dall'altro, tutti per la lunghezza fatti à denti lunghi un palmo & piu ancora, in qval raſtello in campagna ſi appella.

ſcinam qvidam vocitant. Fuit uſitata colonis in convehendis rebus ad villam ſpectantibus, frumentis ſcilicet & fructibus; Traha terram leniter radente ſecure & ſine periculo vectabantur qvoq; ſtatuę ac moles, ſicut & fit hodie. Traglia & traha qvoq; dicitur raſtellum aut crates dentata, qva raduntur & purgantur novalia, poſtqvam verſa ſunt aratro, aut æqvantur ſulci, poſt ſementem injectam, aut extrahuntur herbæ & ſtipulæ agrorum. Facit hujus claram mentionem Virgilius, cum dicit de tribula, qvæ eandem rem ſignificat:

Tribulaque trahæque & iniquo
pondere raſtri.

Illis tota corporis mole incumbebat nonnunqvam arator & bubulcus. Tribula dentata purgabant arva ſaxoſa, qvalia erant tribus Papiniæ. Tribula itaqve & traha ſpecies vehiculi tractorii. Tribula eſt inſtrumentum qvatuor longis lignis conſtructum, clavis totum confixum, qvorum ſinguli palmi unius & dimidii intervallo à ſe mutuò diſtant, tota in longum ferreis vel ligneis dentibus, palmum unũ longis aut paulò plus,

 conſi-

la. Alcuni lo chiamano tribulum, altri vehiculum dentatum, altri tribuli & trascino, altrimente trahecia, è qvella con che si traschinano tutté le cose necessarie in villa, nel portar il frumento all arca perche i granelli, non s' abessino fuori delle spiche, accoché andasse piu posato qvel che si portava sopra, loqvale è sicurissimo instrumento da portar cose, che sono periculose di rompersi.

cõfixa, qvod in supellectile rusticarastellũ dicitur. Qvidã id appellant tribulum, qvidam vehiculum dentatum, alii trascino, alii trahecia, qva trahunt omnis generis res necessarias in villa, ut fruges, ne grana excidant è spicis, nam incedit leniter & sine succussione ulla, ut, qvod supra est impositum, securissimè possit, qvoqvo velis, portari. Est itaq; aptissimum instrumentum portandi, qvæ obnoxia periculo confractionis.

XXVIII. *Del Vectabulum.*

VEctabulum è sorte di carro detto à vectando, è simile à una lectica volubile, cioè volgitiva, nella qvale le donne la poteva volgere dove volevavo, che alcuni dicono carrivola.

XXVIII. *De Vectabulo.*

VEctabulum est species carri, à vectando sic dictum, lecticæ volubili simile, qvod fœminæ versari in omnem partem & volvere poterant pro lubitu, qvod qvidam vocant carrivolam.

JOAN-

JOANNIS SCHEFFERI
Argentoratensis
NOTÆ.

Ad Præfationem.

IN *rei alicujus sacræ.)* Fuerunt & aliæ caussæ, cur nummis signa ejuscemodi imponerentur. Sic enim significabantur sæpe tributi honores, item munera publica, & id genus, qvod ex nummis Cæsarum & Augustorum liqvet. Sæpe sic gestarum rerum servabatur memoria. Sæpe nummi ipsi pretiumq; illorum sic indicabantur, qvod ex bigatis, victoriatis & similibus est notum.

De carrorum.) Ita noster voce Italica. Rectius *vehicula* dicerentur. Nam carrus species vehiculi, non genus.

Ὀχήματος.) Hoc nihil differt à præcedenti, qvippe cujus casus est secundus. Videtur Pignorius exiguam Græcarum litterarum peritiam habuisse.

Sub nomine plaustri sunt multi carri.) Putat, plaustrum qvoqve generale nomen esse. Ac sic sæpe in seqventibus. Sed hoc falsum.

Cap. I.

Αμάξης.) Occurrit in hac voce, qvod supra in voce ὀχήματος à nobis observatum est.

Παρὰ τῶν.) Hæc ex Suida sunt desumpta, qvi sic expl[illegible] ἁμαξείαν. Itaq; nil faciunt ad ἅμαξαν, cum ἁμαξεία sit ab ἁμάξ[illegible]c ab illo.

Quadriga Erichtonii.) Hoc non lectum mihi; Vellem itaqve, ut auctorem idoneum nominasset.

Sysellі.) Videtur Cypselum intelligere. Sed de curru ejus talis nil reperio apud alios.

Equis appositæ erant alæ.) Nec hoc lectum mihi. Et vide, qvæ de curru Solis dixi libro primo. Pelopis eqvos facit alatos Pausanias in Eliacis I. verum ibi agit de statua eorum sic formata: Ἑκατέρῳ μὲν δὴ δύο ἀυλῶν εἰσιν ἵπποι, τοῖς δὲ τοῦ Πέλοπός ἐστι πεφυκότα καὶ πτερά. Qvæ sic vertit Interpres: *Bigis uterque invehitur, sed pinnati sunt Pelopis equi*; Cum debuisset: *Quisque equis utitur duobus*; Cum sit sermo de ἁμίπποις.

Quæ vocabula idem notant.) Falsum hoc, nec, ubi Græcum ἅμαξα, ibi statim de plaustro cogitandum. Sæpe generalis vox est.

Pilenti, Carpenti.) Omnia hæc distincta sunt, qvod ipse noster non dissimulare potest in seqventibus.

Carpentophorus.) Hunc ego nuspiam reperio, & ex explicatione liqvet, καρπόφορον in animo habuisse. Sed nec καρπόφορος, seu carpophorus, de vehiculo invenitur, & plane imperitia lingvæ Græcæ obstitit Ligorio. Ad postremum decimæ, qvas hic memorat, Romanis penitus fuerunt ignotæ.

Carpentum fastigiatum.) Qvid est, *fastigiatum?* & qvare *fastigiatum?* Seqvitur apud Tacitum: *Suum quoque fastigium Agrippina altius extollere.* Hinc natum carpentum fastigiatum, qvod est prorsus ineptum.

Cap. II.

Plane sicut carpentum.) Hoc verò falsum esse docent, qvæ de vehiculo utroq; disserui.

Fuisse repertum in Hispania.) Dicam infra, cap. 23.

Sculptos in hunc modum.) Utinam nobis eos exhiberet qvispiam delineatos diligenter, multum sine dubio juvarent institutum hoc. Nunc ignorare cogimur, nunqvam, qvod sciam, publicatos.

Cap. III.

Δύτροχον.) Hoc propriè non est cisium, sed vehiculum qvodlibet,

libet, cum rotis duabus. Vide tamen, qvæ de cisio notavimus.

De eadem re.) Cleobis & Bitonis intelligit historiam. Primum autem qvis ex Græcis δυτρόχῳ scribat usos, haud recordor. Deinde, si vel maximè qvis hoc scriberet, non tamen inde seqveretur, δύτροχον esse cisium.

Cisarius.) Scribendum erat *cisiarius.*

De jure cisario.) Nulla lex de jure cisario, nullum jus cisarium extat apud veteres. De cisiario agitur, si cisium everterit, in l. 13. ff. Locati, ex qvo jus hoc noster est commentus.

Plaustra, vehicula & cisia.) Totum hoc est falsum. Nunqvam enim bigæ, trigæ, ac id genus, plaustra cisiave dicta.

Anterior erat pro auriga.) Hoc tantum valet in vehiculis generis Cyrenaici, non in eis, qvæ à Cyro sunt excogitata.

Et alias appellatus sit carruca.) Sed à nullo idoneo Scriptore.

Tornus est carrus.) Ineptissimè. Nunqvam tornus vehiculis annumeratus est. Vitruvius sic ait, lib. X. cap. 1. ubi agitur de machinis in universum : *Non minus sunt innumerabiles moderationes machinationum, de quibus non necesse videtur disputare, quoniam sunt ad manum quotidianæ, ut sunt rotæ, folles fabrorum, rhedæ, cisia, torni, cæteraque, quæ communes ad usum consvetudinibus habent opportunitates.* Qvia hic rhedæ, cisia & torni mutuò se excipiunt, omnia hæc vehicula putavit, sed eadem ratione folles qvoqve ac rotas facere vehicula potuisset, qvæ præcedunt. At qvis non videt absurditatem.

Cap. IV.

Carruchi argentei in vico Sigillari dicto.) Primum non argentei, sed argentati fuere, inter qvæ duo plurimum est discriminis. Deinde nullus Romæ vicus fuit Sigillaris, sed Sigillarius, in regione septima, à qvo, nisi fallor, differebat locus peculiaris *ad Sigillaria* vocatus, qvem in animo noster habuit, cum ista scriberet. Nec enim dubitari debet, qvia respexerit Svetonium, sic loqventem vita Claudii, cap. 16. *Essedum argenteum sumptuosè fabricatum ac venale ad Sigillaria redimi concidiq; coram imperavit.* Verum ex his verbis id colligere, qvod facit Ligorius, est ex qvovis qvidvis facere.

Per

Per diminutionem.) Hoc nemo demonſtraverit. Qvodlibet (per ſe eſt.
Duabus rotis.) Imò qvatuor, qvod jam docui.

Cap. V.

Pro carpento.) Hoc verò nusqvam legi hactenus.

Quæ inſtituuntur oblectationis gratia.) Etiam hoc eſt falſum. Non ad oblectationes pertinebant, verum ſacra.

Qui dicti ſunt Armamaxi.) Putavit, aurigarum eſſe hoc vocabulum. Et repetit inferius, cap. 23. At nulli apud veteres armamaxi, verum harmamaxæ, Græcis ἁρμάμαξαι, nec homines, ſed vehicula. Neq; aliud Tertullianus voluit, qvod alibi oſtendi.

Cap. VI.

Biroton.) Docet & hic locus, Græcarum litterarum imperitiorem Ligorium fuiſſe. Nam biroton non eſt Græcum, verũ δύτροχον.

Bigæ, quadrigæ.) Nunqvam hæc vehicula birota nuncupata. Birotum enim ad portanda onera ſpectabat, non ſic bigę qvadrigęve.

Deipanetta.) Qvid hoc ſit vocabuli, fateor me ignorare.

Duodecim aliquando.) Hoc verò fruſtra dicitur, nec ex ullo veterum probari poterit vel verbulo.

Cap. VII.

Burdonum.) Falſiſſimum hoc eſt. Burdones eqvi fuerunt, vel muli, qvod prolixè nobis etiam poſt alios eſt demonſtratum.

Cap. VIII.

Camulon.) Etiam hoc falſum. Camulon nihili eſt vocabulum, & ignotum Græcis pariter ac Latinis. Chamulcum habes apud Ammianum, ſed pro alio prorſus genere.

Sicut apud Græcos camula dicitur herba.) Camulam herbam nullam ſcio. Chamælæam reperio, ſed ea nil huc facit. Alias eſt χαμηλὸς qvibusdam, qvod Latinis *humilis*. An hoc reſpexerit, ignoro.

Cap. IX.

Vehiculi, hoc eſt, carri.) Imò verò eqvi, muli, aſini, vel hominis, qvod oſtendi capite de clitellis.

Sectabere canthum.) Liqvet, *canthum* & *cantherium* habuiſſe pro eodem, qvod haud magnam eruditionem arguit.

Covinus pars currus.) Imò integrum, ſuiq; generis vehiculum, qvod ipſe in ſeqventibus fatetur.

Secunda-

Secundarias quasdam habenas.) Totum hoc eſt commentitium. De habenis obſervavit, quod & nos oſtendimus, trajici per annulos conſveviſſe. Sed fuerunt illæ habenæ ordinariæ, nec annuli in capſa, verum jugo, quod abunde monſtravimus.

Cap. X.

Combatus.) Omnia hæc falſa ſunt, & inepta, & vox ipſa prorſus ignota claſſicis ſcriptoribus.

Comba, quod lecticam.) Hoc ex cubandi vel accumbendi voce arbitror collegiſſe. At *comba* veteribus, quæ & *cumba*, & *cymba*, navigium, non lectica, quod in libris noſtris de Militia Navali demonſtravimus.

Vox eſt linguæ Sabinæ.) Hæc vero ficta ſunt à noſtro, neq; uſquam apud veteres leguntur.

Apparet ex antiquis monumentis.) Supra jam optavimus ab amantibus antiquitatis iſta publicari, quod hic repetimus.

Cap. XI.

Sulpitius Gallus.) Hunc ego Sulpitium Gallum penitus ignoro, neq; viſum hactenus, aut in lucem datum arbitror.

Cap. XII.

Comitatus ſemper Marco Antonio.) Nihil tale apud Plutarchum legas. Antonium Roma profugiſſe ad Cæſarem ſcribit ἐπὶ μισθίων ζευγῶν, quod non video, quid huc faciat.

Curricula.) Feminino genere non legi hactenus, quod ſciam.

Curritius.) Penitus ineptum etiam hoc vocabulum exiſtimo.

Propterea Cicero.) Nil ex hoc Ciceronis loco colligas ad confirmandum, quod præcedit. Imo curriculum ibi non vehiculum eſt, ſed ſpatium currendi, quod cuivis mediocriter perito apparet.

Vt teſtatur Plinius.) Lib. VII. cap. 20. Sed ibi nihil tale, tantum ait, *nocte ac die longiſſimum iter vehiculis tribus emenſum.*

Cap. XIII.

Panem & palma.) Scribe, *panem & palmulas*, ſic enim hrbet Suetonius cap. 26.

Quod esseda allatus esset commeatus.) Hoc inane interpretamentum est. Nam Svetonius quidem testatur Augustum ipsum, vectum esseda, cœpisse cibum, quod alij, tanquam in loco inconvenienti facere detrectabant. Itaq; hic nil de commeatu in essedis vehi solito vel verbulo.

Hoc genus militare esse.) Imo verò hinc colligitur, circense esse. Nam de victoria in Circo loquitur, non in bello.

Curruriarius, vehiculariarius.) Omnia hæc sunt barbara, & Latinis auribus ignota.

Cap. XIV.

Quoniam est incommodum agris.) Nihil tale, imo omnia contraria legas apud Gellium, ut ex iis constat, quæ de hoc vehiculo tradidimus.

Cap. XV.

Portandis per vias straminibus.) Hæc ex Isidoro male intellecto hausit, quia scripserat, esse *mollibus stramentis positam*. De straminibus enim nemo quidquam habet, quod Ligorianis conveniat.

Trahebaturq; ab equis.) Imo portabatur, quoniam destitutum erat rotis, & vehiculum, quod in monumentis vidit, generis non hujus fuit, sed alterius.

Sunt & alij currus quadriroti.) Qui nil faciunt ad basternas, propter caussas, quas jam dixi.

Carri non genuini.) Cur hos minus genuinos vocitet, quam alios, haud equidem excogito, nisi fiat in respectu ad basternas. Verum ita currus nulli genuini erunt.

Cap. XVI.

Qui simul carro tali vehuntur.) non simpliciter & ubiq;, verum in militia & prælio.

Corpus ejus.) Ita nominat ex ingenio linguæ Italicæ, quod Latini appellarunt *capsam*, sive *sellam*, quod semel fuit annotandum.

Atq; interdum umbella.) Hoc ex Glossis suspicor hausisse, in quibus legitur σκηνάρχης, *bennarius*. Quia enim mentio hic fit σκηνῆς, ipse de umbella cogitavit.

Cap.

Cap. XVIII.

Equis tribus ad jugum.) Imo à duobus ſubjugis, & uno funali, quod abunde declaratum eſt.

Hoc volumine.) Quod ſcripſit de Familiis Romanis, & cujus pars eſt hoc opuſculum. Alias qui nummos volet cernere, conſulat Urſinum in familia Claudia, Nævia, & aliis.

Cap. XIX.

Ab Erichthonio.) Hoc non ſic ſimpliciter eſt verum, quod monſtravi alibi.

Iuxta traditionem poetarum relucet inter ſtellas.) Ne hoc quidem verum eſt. Nunquam quadrigas retulerunt inter ſydera, ſed Erichthonium, quem Aurigam nuncuparunt. Conſule Germanicum, ejusq; veterem Scholiaſten.

Quinquejuga.) Talis mihi hactenus non eſt obſervata.

Exjuga.) Scribendum *hexjuga*, vel potius *ſexjuga.*

Victoriatus cum imagine victoriæ.) Vide Plinium lib. XXXII. cap. 3.

Trigarium certamen.) Hoc totum eſſe commentitium, & ex lectione prava natum, pridem demonſtrarunt eruditi, & nos quoque aliqua habemus, ubi egimus de trigis.

Præter alteras, quas tenet manibus.) Putat duplices habenas habuiſſe, ſicut liquet etiam ex ſequentibus. At nemo veterum hoc prodidit. Repugnant etiam imagines. Vide quadrigas exemplo Rubenianarum delineatas nobis.

Octajuges & nonajuges.) Vellem oſtendiſſet nobis, ubi currus hi legantur. Nobis enim hactenus ſunt incogniti.

Cap. XX.

Vſi ſunt in curſu.) Imo vero ad onera vehis plauſtrisq; utebantur, non ad curſum. Nam de curſu publico ne ipſe quidem loquitur.

Octophorarius.) Ficta barbaraq; vox, & incognita ſcriptoribus.

Solus uſus eſt Cajus Caligula.) Hoc ſine dubio hauſit ex Suetonio. Sed is nihil tale, tantum ita habet cap. 43. *Iter confecit in-*

 ter-

terdum adeo ſegniter & delicate, ut octophoro veheretur. Quia legit *veheretur* noſter, de curru eum loqui arbitratus eſt.

Appellata Ptolomais.) Hæc ex ſacris navibus ſeu publicis Athenienſium, nec cum ea confundenda, quam deſcribit ſtatim ex Plutarcho, ut conjicio. Meminit ſane ejus Ulpianus ad Demoſthenis Midianam, ſed ea, quæ de Ptolomæo habet noſter, non agnoſcit.

Proras quatuor.) Tales ego nullas uſquam legi. Et Athenæus Ptolomæi naves facit biproras & bipuppes tantummodo. Itaq; hic quidem mihi omnia pro commentitiis habentur.

Habebatq; lecticam geſtatam à ſervis.) Hæc non ſatis cum præcedentibus conveniunt. Nam ſi à ſervis fuit portata, quid ita rotis octo debuit inſtructa eſſe?

A clientibus aut mulis.) Quaſi genus unum idemq; jam ab hominibus, jam à mulis fuerit portatum; quod eſt falſiſſimum.

Suetonius de Marone loquens.) Nihil de Marone hoc apud Suetonium reperio. Sed nec ex verbis, *ei ſuccollentibus*, & quæ ſequuntur, quidquam habet Suetonius. Puto inveniſſe alicubi, & crediſſe Suetonij, cum eſſent alterius, cujuscunq; denique, qui Suetonium laudaverat.

Seneca porro dicit.) Ne hæc quidem Senecæ ſunt verba, ſed alterius, qui habuit in animo, quæ leguntur apud ipſum in libello de Tranquillitate: *quod refert, quantum habeat, quot lecticarios,* &c.

Ocreana.) Plane ſuſpicor, ſcriptores ipſos non conſuluiſſe Pyrrhum, verum habuiſſe neſcio à quo confecta quædam excerpta, ipſi quoque non intellecta ſatis. Suetonius ſic habet c. 78. *A cœna lucubratoriam ſe in lecticulam recipiebat.* Porro longe alia eſt hæc lecticula, quam de qua hic agitur.

Vſus eſt ea etiam Cæſar, ſed ex æbore.) Hoc quoq; nuſquam legitur.

Curtius.) lib. VII. c. 6. ubi & ipſe tantum habet ita: *Caſtris inde motis lectica ferebatur militari.*

Suetonius in Veſpaſiano.) Rurſum alienis oculis Ligorius eſt uſus. Nam in Veſpaſiano quidem nullam lecticariorum facit mentio-

tionem, nec perlatum per lecticarios in villam ſuam ſcribit, omnium vero minime de mulis docet ad lecticam.

Vocatoq; lecticario.) Mulionem vocat clare, non lecticarium.

Baram.) Hoc barbarum, & à Gothis Germanisq; in Italiam translatum eſt vocabulum, Latinis pænitus ignotum.

Humeris geſtata ſicut ſella.) Quantum conjicio, putat ferculum Romuli fuiſſe formatum inſtar feretri ſepulchralis, cum aſſeribus duobus, ſic, ut à qvatuor ferri poſſet hominibus in humeris. Verum totum hoc, qvantumcunqve, commentitium eſt, qvod ex iis liqvet, qvæ de eo ferculo tradidimus.

Cap. XXIII.

Currus Deorum.) Forſitan ex Tertulliano habet, qvi currum Jovis in Circo *plauſtrum* nominat. Verum ipſe per contemptum ita loqvitur, qvod jam alibi notavi.

In conflictibus bellicis.) Hoc mihi qvidem nunqvam lectum eſt.

Parte prima ſedet auriga.) Firmat Curtius, qvando ait lib. IV. cap. 16. *Auriga Darii, qui, ante ipſum ſedens, equos regebat, haſta transfixus eſt.* Nec tamen perpetuum hoc fuit.

Apertum erat retro.) Non de plauſtro, verum curru hoc intelligendum, eoq; militari.

In cujus faſtigio ſedebatur ſub dio.) Hæc verò prorſus non intelligo. De faſtigio currus dixi ſupra ad caput primum.

Varro de Lingva Latina libro IV.) Nusqvam Varro petorriti facit mentionem in his qvidem libris, qvi nunc extant. Deceptus noſter rurſus ab amanuenſi ſuo videtur, qvi ex Gellio excerpſerat hæc verba, occurrentia lib. XV. cap. 38. *Petorritum vox eſt Gallica. Id ſcriptum eſt in libro M. Varronis decimo quarto rerum divinarum. Quo in loco Varro, cum de petorrito dixiſſet, eſſe id verbum Gallicum, lanceam quoque dixit non Latinum, ſed Hiſpanicum.* Qvia Varro lanceam Hiſpanicam dixit vocem, noſter etiam de petorrito hoc tradere putavit.

Plautus in Epodon.) Neq; Plautus ſcripſit Epodus, neq; vox pi-

 lenti-

lenti apud ipſum legitur. Horatius habet libro II. Epiſt. An fortasſis compilator, cujus noſter opera eſt uſus, ſcripſit Flaccus, qvod non bene adſpectum Pyrrhus putavit eſſe Plautus.

In taberna quadam.) Mox tamen ait ſubter ſcalas in ſacello bonæ Deæ. Qvanqvam neutrum verum ſit, nam juxta ad ſacellum, extractus ex taberna, ubi latebras qvæſiverat, in via publica, eſt interfectus. Vide Aſconium ad hanc orationem.

Vnde Livius lib. V.) Cap. 25. ſed ibi libri omnes habent non *plauſtro*, verum *pilento*, ut nil hinc ſeqvatur.

Promiſcuè idem ſignificantes.) Nusqvam, ubi Scriptores accurati ſunt.

Horatius Flaccus ſecundo epiſtolarum idem docet.) Imò facit contrarium, iſtaq; ut diverſa ponit. Verba ejus: *Eſſeda feſtinant, pilenta, petorrita, naves.* E qvibus nil elicias ejusmodi, qvod vult noſter.

Sicut tradit Servius Honoratus.) Nullam litteram hac de re apud ipſum poſſum reperire.

Alii carpentum.) Ego nusqvam hoc inveni.

Cap. XXIV.

Tantundem eſt ac carruca.) Si impropriè loqvaris, non ſi propriè.

Duabus conſtat rotis.) Imò qvatuor, qvod manifeſtè docui.

Nec Virgilius.) Imò Juvenalis Sat. VII. Unde liqvet manifeſtè, noſtrum non conſuluiſſe ipſos auctores, verum aliena uſum eſſe opera, in congerendis ipſorum locis atq; verbis.

Cap. XXVI.

Staticulum quoque ſpecies eſt vehiculi.) Totum hoc falſiſſimum eſſe, alibi abunde demonſtravimus.

Cap. XXVII.

Lectica volubili.) Qvæ qvalisve hæc volubilis lectica ſit, mihi qvidem incompertum eſt. Puto plane natam ex ingenio Scriptoris noſtri. Nam ejus apud veteres neqve vola extat nec veſtigium.

FINIS.